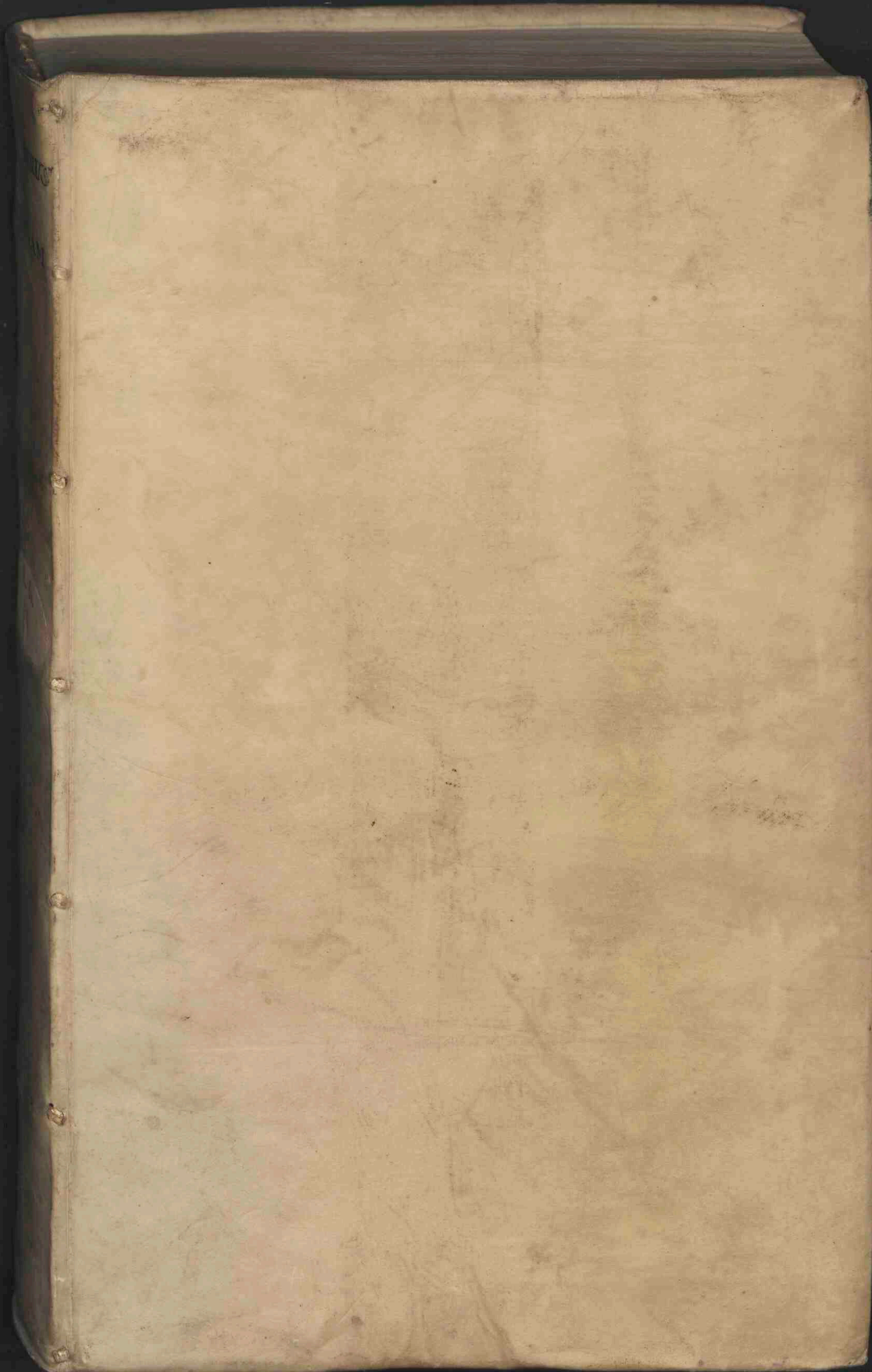

Ieremias fidelissimvs et laboriosissimvs Dei propheta

<https://hdl.handle.net/1874/400763>

Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell

Huybert van Buchell (1513-1599)

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsnede
 - de staartsnede
 - het achterplat

This book is part of the Van Buchell Collection

Huybert van Buchell (1513-1599)

More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

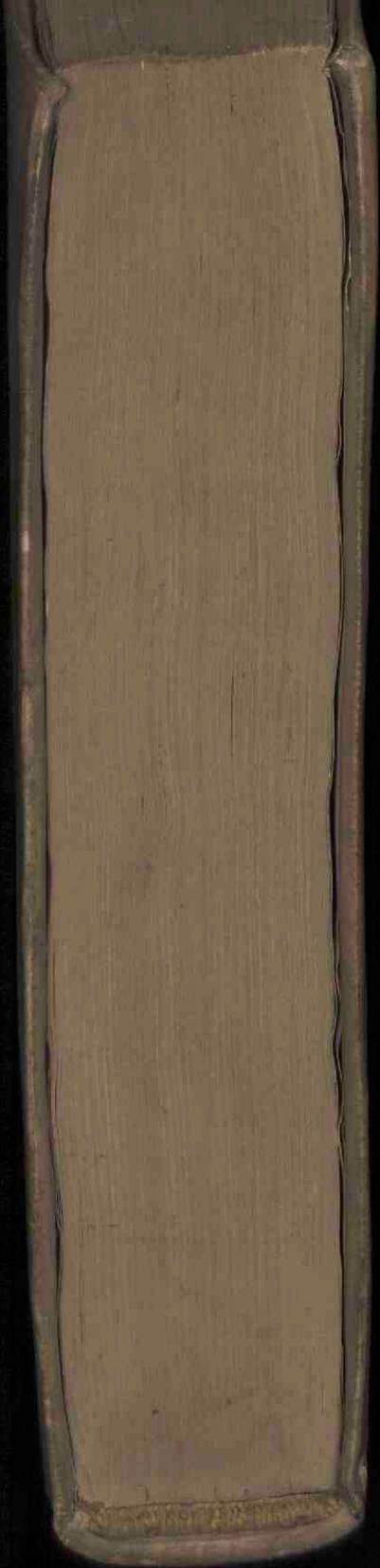
H BULLINGERUS

in

JEREMIAM.

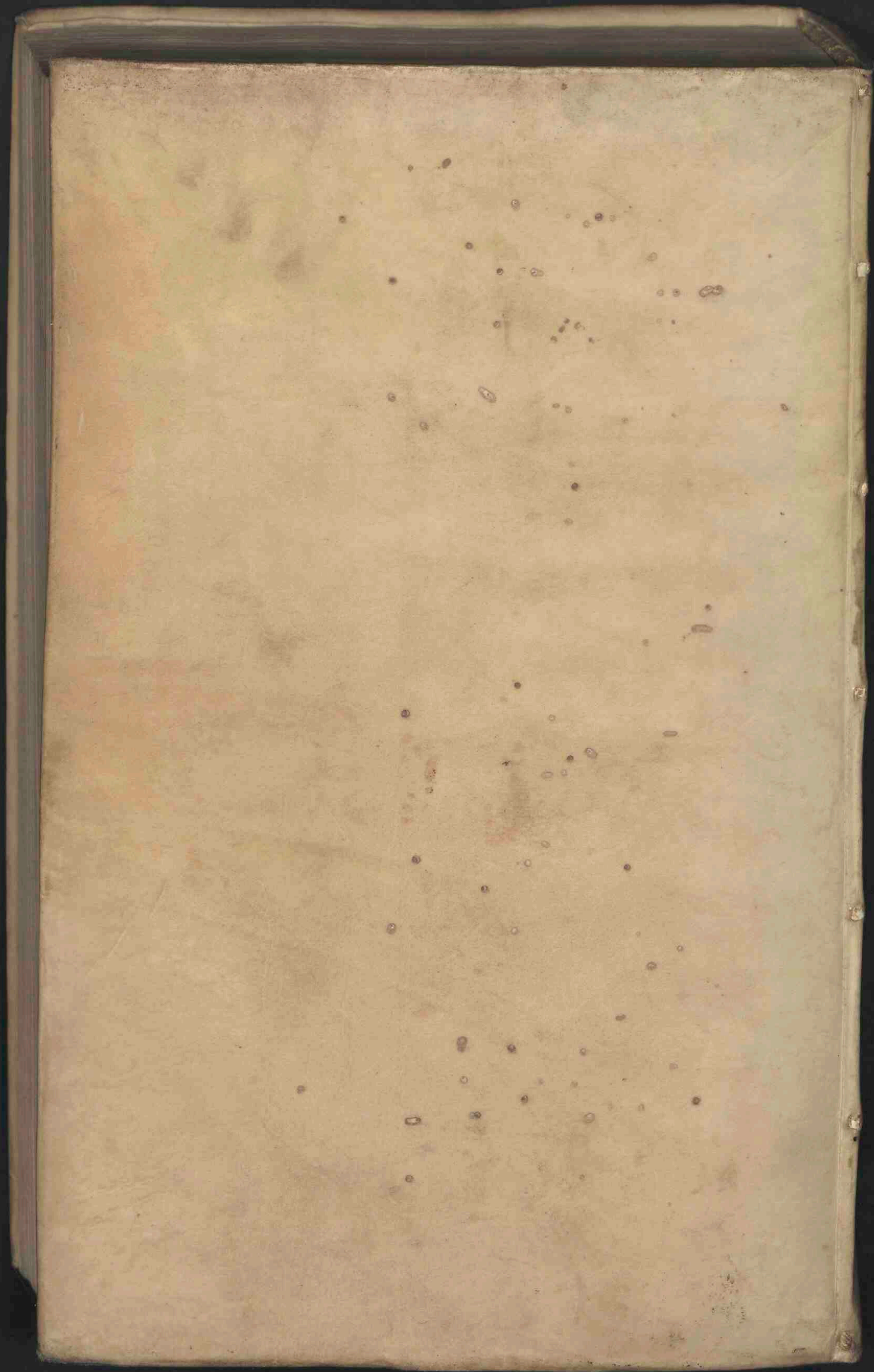
E. fo.

44

Theologia

Folio n°. 44.

LIBERTAS

MAXIMIS ET LA

DEI PRIN

DEI PRIN

DEI PRIN

DEI PRIN

DEI PRIN

DEI PRIN

DEI PRIN

DEI PRIN

DEI PRIN

DEI PRIN

DEI PRIN

DEI PRIN

DEI PRIN

DEI PRIN

DEI PRIN

DEI PRIN

DEI PRIN

DEI PRIN

DEI PRIN

DEI PRIN

DEI PRIN

DEI PRIN

DEI PRIN

DEI PRIN

DEI PRIN

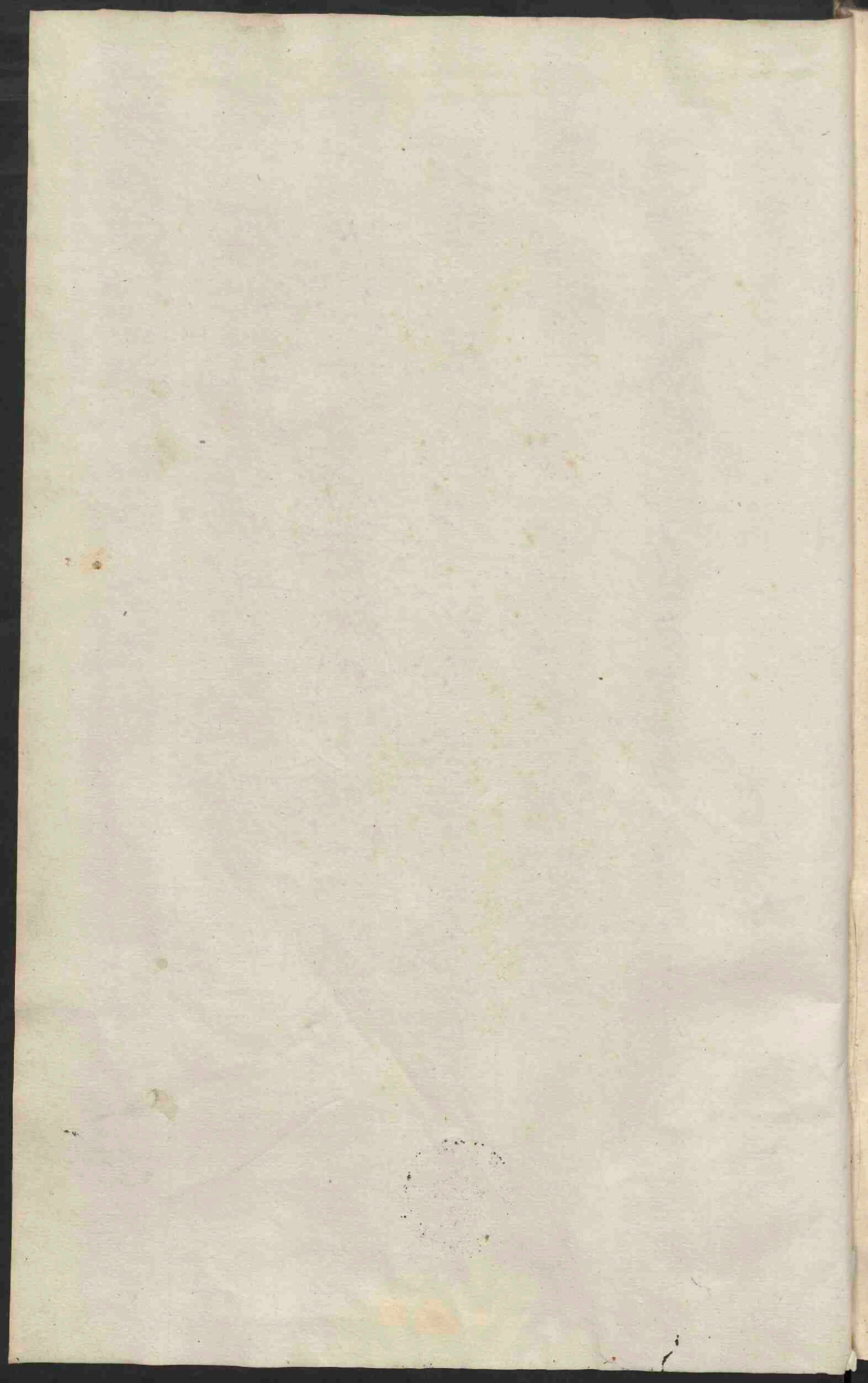
DEI PRIN

DEI PRIN

DEI PRIN

DEI PRIN

DEI PRIN

I E R E M I A S

FIDELISSIMVS ET LABORIOSISSIMVS DEI PRO-

pheta, expositus per Henrychum Bullingerum, ministrum Ecclesiæ Tigurinæ, Concionibus **CLXX.**

Quibus perspicue & vere docetur, quod hodie multis Comitij & Consultationibus nondum inueniri potuit, Quomodo videlicet bellis compositis infelicibus, tranquillitas in orbe Christiano recuperari, & pax salusq; publica conseruari possit. Mirifice enim pleraque huius Prophetæ nostris temporibus hominibusq; congruunt.

ACCESSIT *et* his breuis Threnorum explicatio. Rerum item *et* verborum copiosus Index.

Ex dono Bui Solu

I E S V S.

Hic est filius meus dilectus, in quo placata est anima mea, ipsum audite. Matth. 3. 17.

TIGVRI EXCVDEBAT CHRISTOPHORVS FRO-
SCHOVERVS, ANNO M. D. LXXV.

IN TERNAS

FIDELISSIMVS ET LA

BORIOSISSIMVS DEI PRO

phat. expolitus per Fidei et in Bullone

non inuoluitur sed et in ignis Conuersionis GLX

Quis ergo non et in doctrina et in modis et in actibus

Conuersionis non inuoluitur sed et in Conuersionis

per se et in actibus et in actibus et in actibus

et in actibus et in actibus et in actibus

Accessit et in actibus et in actibus et in actibus

1234

Hic est filius meus dilectus in quo habetis pacem et misericordiam

LIBRARY EX LIBRARIIS CHRISTOPHORI ERGO

ACHONERVS ANNO M.D.LXX

IN IEREMIAM PRO- PHETAM, HEINRYCHI BVLLINGERI

AD CLARISSIMUM VIRVM DOMINVM D.
VVOLPHGANGVM VVAYDNERVM,

P R A E F A T I O.

OTO COELO ERRANT, QVOTQVOT ARBITRAN-
tur Ecclesia Christiana nullos alios libros exponendos esse
in sacris Cætibus, quàm Noui Testamenti. Agnosci-
mus ipsi quoque præ cæteris hos exponi oportere, interim
verò & Prophetarum libros enarrandos esse contendi-
mus. Nam ipse Dominus & Saluator noster Iesus Chri-
stus, religionis Christiana scopus & finis, doctorq; Ecclesie Christiane
primus, excellentissimusq; per initium prædicationis suæ in synagoga Naza-
rethana librum Isaie Propheta accepit, aperuit, prælegit verbatim locum ex
capite sexagesimo primo, eundemq; exposuit Ecclesie, ac ex eodem Euange-
lium annunciauit. Idem ubique per historiam Euangelicam auditores suos
(quod & ipsi Euangelistæ faciunt) ad lectionem auscultationemq; Prophe-
tarum relegat. Certè cum ex mortuis resurrexisset, primum Sermonem, di-
uinissimum profecto, quem habuit ad discipulos Emauntem proficiscentes,
ex Lege, Psalmis, atque Prophetis petiuit. Lucas enim: Et exorsus, in-
quit, a Mose & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scri-
pturis, quæ de ipso erant. Et mox idem historicus subiungit, & dicit: Et
ait Dominus suis discipulis, Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos, cum
adhuc essem vobiscum, quod necesse foret impleri omnia, quæ scripta sunt in
lege Moysis & Prophetis & Psalmis de me. Tunc aperuit illorum men-
tem, ut intelligerent scripturas, & dixit eis: Sic scriptum est, & sic oport-
tebat Christum pati & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomi-
ne eius pœnitentiam & remissionem peccatorum, in omnes Gentes. Unde
vas electionis Paulus, doctor Gentium, non veritus est scriptum relin-
quere, Euangelium ad quod prædicandum sit segregatus à Deo, ante pro-
missum esse per Prophetas, in Scripturis sanctis. Atque ille idem agens
causam suam contra Iudeos coràm Rege Agrippa, coràm Praside Festo,
& Syria magnatibus, recolligit omnem prædicationem suam Euangeli-
cam in breue compendium, & ait, Auxilium Dei nactus, usque in ho-
diernum diem sto, testificans tum paruo tum magno, nihil aliud dicens,
quàm ea quæ Propheta prædixerant futura esse, & Moses, An passu-
rus fuerit Christus? An primus ex Resurrectione mortuorum lumen an-
nunciaturus sit populo & Gentibus? Ex quibus omnibus liquidò arbitror

P R A E F A T I O.

patere, libros Propheticos, & horum expositionem, in cœtibus Christianorum non postremum habere debere locum.

Si quis enim existimare velit Iudaica synagoga duntaxat hoc datum esse, quod Apostoli doctrinam suam scriptis Prophetarum & declararunt vel illustrauerunt & roborauerunt, is apud se expendat quorum Apostolus fuerit Paulus, & quid ille iam nunc protestatus sit de sua doctrina Gentibus proposita: expendat & illud, quod Gentes in locum subierunt repudiatorum Iudeorum, ac oracula his primum credita, sponte nunc, iuxta Prophetarum vaticinia, receperunt: denique quod doctor Gentium Paulus Christianæ Ecclesiæ pastorem & doctorem instituens, inter alia ad Timotheum, patre Gentili natum, & Gentibus ad predicandum deputatum: Tu vero, inquit, in his persistito, quæ didicisti, & quæ tibi credita sunt, sciens à quo didiceris, & quod à puero sacras literas noueris, quæ te possunt eruditum reddere ad salutem, per fidem, quæ est in Christo Iesu. Et reliqua quæ leguntur in posteriore ad Timotheum tertio capite. Quibus omnibus & illud accedit, quod veteres & beati quidem illi primitivæ Ecclesiæ Episcopi ac Pastores, suis cœtibus sacris, ex cathedra sancta, libros exposuerunt Propheticos: quorum scripta, Enarrationes, atque adeo Homiliæ quedam, ad nos usque peruenierunt, sed & nunc sunt in manibus nostris magna in copia. Barbaries Papistica, nimiumque ceremoniarum studium in Ecclesia, & traditionum humanarum infelix farrago, inscitiaque Pastorum, neglexit tandem libros Prophetarum, & quodammodo ex sacris eiecit cathedris Ecclesiasticis: quos modo fideles per reformationem synceram, in Templum reducere, & ex cathedris sacris, in cœtibus Ecclesiasticis, rursus sonare, & perpetuo quidem annunciari, cumq; libris Novi Testamenti conferri, ac ex his illustrari exoptant: cum constet tum Ecclesiam fuisse felicissimam, cum Sermones Prophetarum integros sibi annunciari audiret atq; gauderet.

Queruntur quidem complures, obscurissimos esse Sermones Prophetarum, pariter & inutiles populo Christiano clamitant, potissimum quod trahent res Iudaicas nihil ad nos pertinentes. Atqui quod dictionis Propheticae obscuritatem attinet, fatemur sanè parum exercitatis in hoc scripti scriptorumque genere, peregrina vel exotica, prorsusq; aliena à sensu communi adferri videri. Debemus autem illud vetustati omnium antiquissimæ, ac peculiari modo ac rationi loquendi. Ceterum experti norunt, omnia Prophetarum breui clarissima fieri illis, qui vel mediam partem eius diligentia Prophetis libris adhibuerint, quam Grecis scriptoribus, Ciceronianisq; & Latinorum libris impendunt. Habet ars & lingua qualibet suam difficultatem, propter quam tamen nec negligitur, nec abijcitur, sed discitur potius. Et qui iam didicerunt artem vel linguam, quam ab initio difficilissimam crediderunt, mirantur porro si cui videri possit difficilis. Experiantur ergo, in hoc sacro studio, viri boni, quod in prophanis experti sunt, ac testa-

ac testabuntur, sat scio, me nihil hic fingere, sed perspicua fore, quæ visa sunt obscurissima. Testabuntur præterea viri docti, in Orationibus Prophetarum inueniri ipsissimam eloquentiam, adeoque artificium orationis admirandum, & preferendum arti prophanorum Oratorum: quod ante diligentem lectionem prophetarum librorum, nunquam credidissent.

Si verò nihil ad nos pertinent, quæ scripta sunt à Prophetis, & recitata olim in populo Iudaico, cur illa applicarunt omnibus gentibus Apostoli Christi? Cur dicit Apostolus Paulus, Gentium doctor, ad Romanos, Quaecunque antea scripta sunt, in nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus? Cur idem Apostolus Corinthiis proponit quedam ex Iudaicis rebus exempla? quibus mox subiungit, Hæc autem omnia figura contigerunt illis: scripta verò sunt propter admonitionem nostri, in quos termini seculorum inciderunt. Utiles præterea esse nobis hodie Sermones Prophetarum, illud quoque, quantumvis renitentem, conuincit, quod vel pœnitentiam predicant, vel saluberrimas fidei vel perfidie, obedientie vel rebellionis, iustitie & veritatis Dei, & mirificæ vitæ pie & impie commemorant, vel de Messia, redemptione ac Ecclesiæ eius vaticinia contexunt. Quis oro negauerit talem doctrinam nihil ad nos pertinere, vel nobis prorsus esse inutilem? Verum ostendi etiam prima huius operis Concione, Prophetam Ieremiam non modò nostris temporibus utilem esse, sed etiam accommodatissimum. Eadem sunt hodie peccata, non in Germania duntaxat, sed in toto orbe Christiano, quæ Ieremie sæculo fuerunt in populo Iudaico, quæ & subuerterunt cum Urbe & Templo inobedientes, pœnitentiamque agere respuentes. Quid ergò aliud expectauerimus nunc quoque, si perrexerimus nos etiam impœnitentes in assuetis grassari sceleribus? Salutare autem consilium sufficit ex ore Dei, quomodo salui & incolumes in maximis huius sæculi turbis agere possint. Cui consilio si hodie quoque obsecundantes, egerimus pœnitentiam, quis dubitauerit parsurum nobis veracissimum Deum & Dominum nostrum, qui non vult mortem peccatoris, sed potius ut conuertatur ac viuatur? Cumque grauer accuset Ieremias illa ipsa scelera, quibus hodie Dominum Deum nostrum offendimus, & elegantissime veram ac Deo placentem describat pœnitentiam, ad quam etiam hortatur vehementissime, profectò aliter iudicare non possum, quàm hos Sermones Ieremie & alios Sermones Prophetarum omnes, non modò utiles esse pastoribus & Ecclesijs nostri sæculi, sed etiam necessarios. Etenim veri pastores non sunt, qui cum tantam in sibi creditis ecclesijs vident consclerationem, quanta est nostri huius sæculi postremi, & non increpant acerbissime, hortanturque ad emendationem vehementissime. Vtrum verò vehementius, viuidius, & efficacius existimant, nostris ne, hoc est humanis, verbis urgere auditores, an diuinis, id est, è scriptura petitis sententijs, veluti ex ore Dei, agere & loqui cum rebellibus? Magis certè mouentur homines cum audiunt & sciunt

sibi annunciari verbum Dei, olim & annunciatum & scriptum à Propheta, quod & domi suis in Biblijs vetustis legere possunt, quàm cum Conciones audiunt nostris verbis nostraq; arte compositas. Tergiuersari hic possunt & dubitare num illa sit Dei sententia. Quinimò inuenias qui dicant, Deum non respuo, verbum Dei non aspernor, sed ministrum qui sua mihi verba denunciat. Nunc enim cum minister ipsa Propheta Dei verba recitat, eaq; auditoribus applicat & inculcat, & auditor ex collatione intelligit, rem ita habere, ut ipsi denunciatur, commouetur sanè & citius & grauius. Et certè dubium non est multorum conciones parum habere authoritatis, quòd malunt suum potius verbum, sua arte temperatum, quàm Prophetarum & Apostolorum denunciare populo.

Ego profectò ut iuuarem diligentes & fideles, vigilantesq; ecclesiarum pastores, hasce meas in Ieremiam Commentationes, adeoque Conciones ad populum habitas in hac Christi ecclesia, typis excudi curau. Agnosco sanè alios, praesertim cum Deus nostrum seculum maximis s; binde donis locupletet, & quotidie propemodum excitet atq; submittat viros doctissimos, longè melius hoc, quod ego conatus sum, prestare posse: sed ego nunc talentum illud meum à Domino acceptum, depono in medium, nihil impediturus interim, sed gratias potius acturus, si alij meliora conferant. Commonstro inquam diligentioribus pastoribus, quomodo possint cum fructu Sermones Prophetarum exponere cætib; sacris, ne videlicet semper ignaui Postillas duntaxat (quas tamen in vniuersum non damno, sobrias inquam) ediscere, & totidem mox verbis, siue loco, tempori, aut personis res conueniat, siue non conueniat, destruat an extruat, populo recitare pergant. Nemo tamen arbitretur me ad verbum hic è sacra cathedra recitasse singulas illas Conciones, uti nunc leguntur. Plurima enim in his commemoro, quæ ad diuersitatem versionis, ad loquutiones Propheta rectè intelligendas, & propè ad rem Grammaticam, & ad dispositionem pertinent, quorum nulla in cætib; ecclesiasticis facta est à me mentio. Ac in Concionibus ecclesiasticis multa sunt dicta copiosius, quæ hic vno & altero verbo duntaxat notantur: ut has Conciones syluam potius, vel materiam Concionum rectius appellaueris, quàm Homilias. Ac spectau in his hoc maxime, ne nimia prolixitate et tractatione locorum communium, aut rerum alioqui peculiarium, molestus essem lectoribus: deinde ut rectè intelligerentur verba Propheta, quæ quidem huius corporis aut operis ipsissima veluti anima est: postremo, ut applicationem saltem indicare, non ad plenū tractarem. Nam nò omnia omnibus conueniunt ecclesijs. Sunt alia atq; alia loca & tempora, sunt alia atq; alia occasiones et persona. Hic ergo moneo concionatores, semper illius meminerint Apostolici, Omnia ordine et ad edificationē fiant: et illius etiam, Stude teipsum probatū exhibere Deo operariū non erubescendum, rectè secantē verbū veritatis. Quod ut faciat qui libet, multa prudentia et diligetia, frequentissimisq; opus est ad Deū precibus.

Necesse

P R A E F A T I O.

Neceſſe eſt autem, illud in Sermionibus Prophetarum curemus ante omnia, ne faſtidium nos auertat, quod molliculas aures, & animos varietatis amantes excruciat. Inculcant & tractant propemodum eandem rem Prophetæ, et paria ſerè ſunt quæ diuerſi tractant Prophetæ, ut eadem omnes chorda videantur oberrare. Cæterum hic audias obſecro Paulum, de ſuis quoque ſcriptis & prædicationibus loquentem & dicentem: Eadem ſcribere vobis, me quidem haud piget, vobis autem tutum eſt. Simplex eſt veritatis oratio, & paucis comprehendere poteſt veritas: neque vult nos diuina bonitas longis implicare ambagibus, & grauibz oneribus immenſisq; onerare et intricare dogmatibus. Simpliciter ergo, breuiter, clare & euidenter Deus per Prophetas & Apoſtolos tradit ea nobis, quæ ſunt ſalutaria. Mentiuntur turpiter, qui deblaterant, non omnia quæ ſalutis & vita ſunt, tradita eſſe ſcripturis Canonicis: ideoq; opus eſſe Traditionibus. Si alia quoque Deus nobis tradi voluiſſet, ſaltem verbo aliquo Prophetæ & Apoſtoli ea attigiffent, & non eandem rem millies repetendo, inculcaſſent. Intelligimus ergo illud ipſum quod nobis tantopere inculcatur, & inculcando repetitur, illud præcipuum eſſe, quod Deo placet & à nobis requiritur. Nos quia alia expectamus, & nescio quæ alia nobis imaginamur, non audimus interim nec obſeruamus ipſa Dei verba, in culpa ſanè ſumus quòd eadem res à Prophetis & Apoſtolis toties repetitur ad nauſeam propemodum, & inculcatur nobis ad faſtidium uſque.

Quicquid autè illud eſt, quod modò in gloriam Dei, eccleſiarum ſalutem, & paſtorum ſubſidium, euulgo, totum tibi dedico ac nuncupo, Vnolphegange Vaydnere, ſenex venerande, domine colendiſſime, & frater in Chriſto chariſſime. Nuncupatione hac bonis omnibus declaratum volo, quàm te amem, quanti tuam pietatem faciam, & quantopere tibi gratus eſſe, ſi poſſem, cupiam. Chriſtum ſaluatorem tu unice complexus, nihil niſi ipſum deſideras, in hoc te omnes cæleſtes theſauros à patre accepiſſe gaudes, vitam deniq; fide viuam dignam, viuere adniteris. Præterea veteres imitatus viros pios & principes, iuvas liberaliter doctrinam ſynceram tuis facultatibus. Id quod Eccleſia & Schola Tigurina verè liberèque teſtari poteſt. Agnoſcis quàm neceſſarium ſit doctrinam conſeruare in eccleſiis ſanam & integram, qua ſemel rectè compoſita, non poſſint non omnia officia & opera bona optime conſtitui. Utinam verò omnes diuites & procures, mallent ſuis opibus iuuare ſtudia bona, ſcholas, xenodochia & pacem publicam, quàm, quod ſerè faciunt, abuti illis ad voluptates fædas & inanem huius ſæculi vanitatem. Dominus Ieſus ſeruet te ſemper, nobisq; omnibus ſuam conferat gratiam.

DE PROPHEtis EORVMQVE LIBRIS EXCERPTA QVAEDAM EX

LIBRIS TERTVLLIANI SCRIP-
TORIS VETVSTISSIMI.

DE TRINITATE, Prophetas spiritu instruxit Deus, & per hos homines filium suum Christum repromisit, & quando daturum se sponderat, misit: per quem nobis in notitiam venire voluit, & in nos indulgentiæ suæ sinus largos profudit.

IN APOLOGETICO, Sciebant Iudei venturum esse Christum, scilicet quibus Prophetæ loquebantur. Nam & nunc aduentum eius expectant. Nec alia magis inter nos & illos compulatio est, quàm quòd nunc venisse non credunt. Duobus enim aduentibus eius significatis, primo qui iam expunctus est in humilitate conditionis humanæ: secundo qui concludendo sæculo imminet in sublimitate diuinitatis exertæ. Primum non intelligendo, & secundum quem manifestius prædictum sperant, vnum existimauerunt, &c.

DE ADVENTV Christi & habitibus Christi duobus elegantiâ scribit idem author, lib. contra Marcionem 3. In 2. autem libro contra eundem, recolligit in compendium doctrinam Prophetarum, & ait: Bonitas Dei ordinavit Prophetas docentes Deo digna, auferre nequitias de anima, discere benefacere, exquirere iudiciũ, iudicare pupillo, & iustificare viduam, diligere quæstiones, fugere improborum contactum, dimittere conflictam integram, dissipare scripturam iniustam, infringere panẽ esurienti, & tectum non habentem inducere in domum tuam, nudum si videris contegere, & domesticos seminis tui non despicere, compescere linguam à malo, & labia ne loquantur dolum, declinare à malo & facere bonum, querere pacem & sectari eam, irasci & non delinquere, id est in ira non perseverare siue sæuire, non abire in consilium impiorum, nec stare in via peccatorum, nec in cathedra pestilentium sedere. Sed ubi? Vide quàm bonum & iucundum habitare fratres in vnum, meditantes die & nocte in lege Domini. Quia bonum scilicet fide-

cet fidere in Deum, quàm fidere in hominem, & sperare in Deum quàm sperare in hominem. Qualis enim apud Deum merces homini? Et erit tanquam lignum quod plantatum est iuxta exitus aquarum, quod fructum dabit in tempore suo, & folium eius non decidet, & omnia quæcunque faciet prosperabuntur ei. Innocens autem & purus corde, qui non accepit in vanum nomen Dei; & non iuravit ad proximum suum in dolo: iste accipiet benedictionem à Domino, & misericordiam à Deo salutificatore suo. Oculi enim Domini super timentes eum, sperantes in misericordia ipsius, ad deliberandas animas eorum de morte, utique æterna: & nutriendos eos in fame, utique vitæ æternæ. Multæ enim pressuræ iustorum, & ex omnibus liberabit eos Dominus. Honorabilis mors in conspectu Domini sanctorum eius. Dominus custodit omnia ossa eorum, vnum ex ipsis non comminuetur. Redemit Dominus animas seruorum suorum.

IDEM libro 3. contra Martionem elegantissimè tractat proprietatem eloquij Prophetici: & in libro de Resurrectione carnis, ostendit non omnes Prophetarum loquutiones vel sermones esse allegoricos & figuratos, &c.

HIERONYMVS.

IEREMIAS cum esset adhuc puer, prophetare cepit 13. anno Iosia filij Amō regis Iudæ, prophetauitq; in imperio eius annis 19. & postea sub Ioachim filio eius annis 11. & sub Zedechia, qui vltimus fuit regum Iudæ, annis 11. vsq; ad 5. mensem, eum à Babylonijs capta est Hierusalem, quando & ipse captus est. Prophetauit ergo annis 41. præter illud tempus quando ductus est in Egyptum, ibiq; prophetauit in Taphnis, &c.

CHRISTIANO

LECTORI.

Qui legis excidium Solymæ, regniq; ruinam,
 Iudaici & gemitus in Babylone gregis.
 Ecquid sollicitus turbato in pectore versas,
 Quid valeat lesi iusta querela Dei?
 Ecce ferox Assur victas agit antè cateruas,
 Ducit & euinctos brachia capta duces,
 Qui tandem, tristi spectata cade suorum,
 Clauserunt miseros & sine honore dies.
 Hæc fuit ardentis iustissima pœna furoris,
 Ista fuit spreti vindicis ira Dei.
 Quæ tamen æternum haud arsit, sed tempore victa
 Respexit populi fata precesq; pijs,
 Atque iterum reduces in propria tecta fideles
 In patria ex omni parte beavit humo.
 At diros hostes populatoresq; suorum,
 Quos fera contemptus traxit in arma Dei,
 Latitia tandem tumefactos punit inani,
 Quæq; dedere alijs, hi quoq; damna ferunt.
 Lydia sic vastata iacet, gentisq; Libysse
 Vnâ cum censu diuite fracta manus.
 Gentis Idumææ celsas sic subruit arces,
 Atque pari Aethiopum robore fregit opes.
 Crudeles etiam Babylon luit impia pœnas,
 Quæ Solymæ exitio templa domosq; dedit.
 Fertilis & sauo perfusus sanguine Nilus,
 Saucia mærenti corpora vexit aquâ.
 Quæq; olim fuerant arces habitacula regum,
 Ferali ignauus carmine bubo colit.
 Hæc canit intrepido IEREMIA spectore vates,
 Quem cruciat plebis cura salusq; pie.
 Solaturq; animos tristi mærore iacentes
 Spe certa reditus, & bonitate Dei.
 Dumq; gemit Solymæ fatum, cineresq; piorum,
 Et nimis lachrymis lumina fessa tument,
 Haud minus incubuit, vitam ut moresq; profanos
 Corrigat, & vetitos tollat ubiq; Deos.
 Ergo haud immerito sancti iam pagina vatis
 Prodit, ut hanc CHRISTI sponsa sacrata legat.

Ante

Antè obscura quidem, sed nunc, BVLGERE colende,
Facta pijs facilis dexteritate tua.
Namque malis pia turba hodie torquetur ijsdem,
Atque alia ex alijs aspera fata fluunt.
Errat inops, expes, terra iactata mariq̃,
Et toto constans exulat orbe fides.
At mundus sine more furit vel Marte vel igni,
Nescius ultorem post caput esse Deum.
Frende ferox, afflige pios, peccataq̃ adauge,
Postmodò qua votis irrita facta velis:
Cum Domini expertus robur, sine fine dolebis,
Deficientq̃ artes, deficientq̃ doli.
Magnifica est ubi nunc Babylon? ubi regia scepra?
Mœniaq̃ externis inuidiosa locis?
Nempe ignota iacent: FOELIX quicumq̃ dolore
Alterius discas posse carere tuo.
At tu sancta cohors gaude & latare, potenti
Fide Deo, & casto pectore funde preces.
Nec dubita: miserata bonos Clementia Patris
Restituet veteris religionis opes-
Sancta fides, secura quies rediuiua vigebit:
Mouerit è votis pars quotacunq̃ Deum,

Rodolphus Gualtherus Tiguri-
nus Iunior.

Handwritten text in a cursive script, likely a letter or a page from a manuscript. The text is written in a dark ink and is arranged in several lines. The handwriting is somewhat faded and the paper shows signs of age and wear.

Handwritten text at the bottom of the page, possibly a signature or a closing. It appears to be written in a similar cursive script to the main body of text.

IN SANCTI ET FIDE

LISS. PROPHETAE DEI IERE-

MIAE, CONCIONES HEINRYCHI

BVLLINGERI.

De authore operis Ieremia, genere scripti, & temporibus eius agitur.

C O N C I O I.

ECCLÉSIA Dei, quæ est sanctorum communio, ut verbo Dei solo, per spiritum sanctum nata est, ita eiusdem solius virtute conseruatur, regimineq; gubernatur. Vnde Dominus mandauit seruis, suis Prophetis & Apostolis, ut verbū suū, Dei inquam, populis in ecclesiā adducendis, prædicarēt. Non est autē nobis hodie expectanda prophetia aliqua noua, aut reuelatio subitanea. Libri prophetici & apostolici sunt ipsū verbū Dei. Ex his ergo est constituenda aut ædificanda, cōseruanda & gubernanda Dei ecclesiā: adeoq; exponendi sunt libri canonici, pro constituenda conseruandaq; ecclesiā, in cōtū fidelium. Omnes enim ac singuli libri ad eam rem perquā sunt idonei & vtilis: ita tamen vt pro ratione locorum, personarum & temporum congruentia inquiramus, & nobis commissis ecclesijs exponendo applicemus. Cumq; mirum in modum conueniat nostris temporibus & hominibus, Ieremiæ prophetia, eam delegi exponendā vestræ charitati. Quapropter adhortor omnes, ut gratiam Domini Dei nostri sedulis precibus impetretis, tum dicendū mihi, tum audiendū vobis doctrinā hanc saluberrimā, Dominus Iesus adsit nobis. Huiusmodi verò titulus præmittitur toti operi.

TITVLVS OPERIS.

SERMONES Ieremia filij Helkiae, ex sacerdotibus, qui erant in Anathoth, in terra Benjamin: ad quem factum est verbum Domini, in diebus Iosiae filij Amon regis Iuda, in tertio decimo (scilicet) anno regni eius. Fuit & in diebus Ioachim filij Iosiae regis Iuda, vsq; ad finem vndecimi anni Zedechiae filij Iosiae regis Iuda, vsq; ad transmigrationem Ierusalem, mense quinto.

Congruere hunc prophetā & mirē vtilem esse nostro seculo, iam dixi. Nam sicuti hic propheta præcessit graue Dei iudiciū & captiuitatem gentis Iudaicæ, septuaginta annorum tempore durantem, indefessoq; studio, minimo interim cum fructu, omnes adhortatus est ad poenitentiam: ita nunc imminet orbi extremū illud & impijs horrendum iudiciū. Vnde omnes ad poenitentiam sunt reuocandi, pergendūq; in hac re constanter, tamen à multis hæc doctrina contemnatur fortiter. Sicut enim captiuitas Babylonica prædicationem Ieremiæ est consecuta: ita certò propediem iudicabit orbem terrarum Dominus. Quemadmodum verò captiuitatem Babylonicam præcessit insignis ecclesiæ reformatio per Iosiam, secundum verbum Domini instituta & prouecta aliquousq;: cui tamen non omnes sese attemperabant, sed clanculum vel idola colebant & meliora (scilicet) tempora, idololatriæ inquam restitutionem expectabant, vel perfidē sanctis Iosiae conatibus resistebant, aut detrahebant saltem: Ita ad prædicationem euangelij illustrem nostro seculo, in multis locis, reformatio

ecclesiarum pia obtinuit, cui interim iniquissimi sunt cum hypocritarum tum manifesti idololatrarum & sperantes & minitantes, propediem illa omnia, vel Concilio generali condemnanda, vel gladio regum catholicorum, id est Papistantium, excindenda fore. Existimabant, sublato rege Iosia, idololatrarum, salvas iam & in portu esse res suas: verum non legimus villo vnquam tempore magis attritas fuisse res Iudaicas. Capti sunt & infelicissimè sublatis reges, ordine, & breui quidem tempore, quatuor, Ioachas, Ioachim, Iechonias & Zedechias. Nec scio si parem tantamque calamitatem, villo tempore, in villo regno, omnem felicitatem, ita vt in hoc regno, sustulisse legamus. Eodem verò modo dum Papistae sublati multis viris bonis & oppressa penè doctrina sincera, sibi iam regnare securi, & triumphare videbuntur, de repente opprimit eos malum extremum. Et quoniam oportet impijs prædicari iudicium, & pios retineri in officio, per doctrinam, adhortationem & consolationem, adeoque Deus clemens & misericors omnino saluos cupit homines, eosque liberari ab interitu, misit Ieremiam præconem suum, per quem impij terrentur, pii verò animarentur, priusquam Deus malis exquisitissimis attereret populum. Eodem modo nunc excitat euangelij prædicatores, imò excitat doctrinam hanc Ieremias, quæ iterum deprædicetur in ecclesia, ante iudicium magnum, ne quis sit qui per ignorantiam pereat, vel iustam excusationem in sceleribus suis habeat. Ex quibus omnibus intelligit charitas vestra, quantæ utilitatis expositio libri huius, & quàm necessaria futura sit.

Titulus operis. Titulum operi præfixum cernimus, & eum breuissimis comprehendere quæcunque vtiliter solent tractari in Præfationibus. Dicitur autem de authore libri, de scripti genere, & temporibus.

De authore operis Ieremia. Ac principio operis author est Ieremias. Est hoc nomen fatale, significans altitudinem Dei. Exponit enim luculenter suis Concionibus altitudinem iudiciorum Dei, bonitatis, iustitiæ ac veritatis. Ita præcursor Domini nostri à gratia nomen accepit Ioannis, Iosias à zelo ignis diuini, quo sanctum eius arsit pectus, omnemque consumpsit impietatem. Genus quoque Ieremias indicatur nobile, ex sacerdotibus. Non quod genus per se aliquid possit, sed quod non aspernandum sit, præclaris nasci parentibus, si alioqui quis sit integer & virtutibus clarus. Natus est ergo Ieremias ex Aaronitis, sicuti & Samuel. Ex regia & Dauidica prosapia fuerunt illustrissimi vates Isaïas & Daniel. Ieremias fuit Helkias filius, nimirum illius, vt plerique sentiunt interpretes, qui repertum in templo librum legis, Iosias obtulit, id quod exponitur 4. Reg. 22. cap. Vnde apparet in lege Domini eruditum fuisse, nimirum à patre religioso, in primis autem à sancto spiritu, qui illum præparauit ministerio, ab ipsa etiam pueritia. Patria eius fuit Anathoth.

Ieremias sacerdos.

Anathoth.

Authoritas Ieremie.

Et quidem ciuitatem appellat Hieronymus, vicum Iosephus. Non fuit certè admodum clara ciuitas, sed obscurior. Parum ergo refert qua sis oriundus patria, modò pius sis & probus, & virtutibus illustris. Certè illustrem fuisse, & maxima authoritate præditum Ieremiam, cum apud domesticos tum apud externos, declarabit hoc opus quod exponendum sumpsimus. Zedechias rex etsi contemneret eius consilia strenuè, tamen in extrema eius necessitate consilium à Ieremia petijt. Quanti verò fecerit ipsum, Nabuzardan, & ipse rex Nabuchodonosor, audiemus cap. huius lib. 39. Apud omnem posteritatem multò fuit clarissimus. Daniel qui post Solomonem, Ezechiele teste, omnium fuit sapientissimus mortalium, hunc prophetam maximè fecit & diligentissimè legit, ac prophetiæ eius toto pectore credidit: sicut videre licet 9. Danielis cap. Temporibus Christi Domini pluribus visum est Christum esse Ieremiam, nimirum propter dicendi agendique grauitatem & parrhesiam. Legitur hoc apud Matth. in cap. 16. Sed & Paulus

Paulus ad Hebr. 8. cap. auctoritate huius prophetæ determinat negotium apud Iudæos omnium maximum, de abrogatione legis. Multa alia huius generis prætereo. Nam ex his abundè intelligit charitas vestra, Ieremiæ auctoritatem in ecclesia sanctorum semper fuisse excellentissimam, ut eadem nobis hodie sit meritorum omnium illustrissima.

Deinde quod attinet genus scripti, prophetia est. Sunt enim sermones prophetici, id est, conciones sacre, vel homiliæ, in templo & alijs locis opportunis, habitæ ad populum, ordinè ecclesiasticum, & ad regni proceres. Quibus historiæ immiscetur domesticæ plures, & oppidò utiles ad intelligendos Ieremiæ sermones, & ad formandam emendandamque vitam nostram corruptam, ad exemplar diuinæ legis. Inde verò argumentum huius prophetæ intelligimus. Etenim prædicando vel annunciando verbum Domini (quod prophetarum erat officium) docet, hortatur, minatur, promittit, consolatur, & de rebus futuris, scitu maxime necessarijs, vaticinia contexit. Omnia verò ad utilitatem sui temporis accommodat, ita interim res attemperans, ut singula toti etiam posteritati congruant, & vsui esse possint. Declarat itaque quæ sit Dei voluntas, quanta eius bonitas, iustitia & veritas, quæ item sit mens legis eius, quæ officia piorum. Accusat ergo & inuehitur in scelera, hortatur ad poenitentiam, iudicia Dei annunciat. Passim verò consolatur pios, ostendens Deum eximiam electorum suorum habere rationem. Proinde illustria de Christo Domino vaticinia contexit, quis & quantus hic futurus sit, quantæque orbi bona allaturus sit ostendit: ubi & de restitutione Israelis & omnium gentium vocatione disserit. Quæ omnia in contextu operis liquide cernemus.

*Genus scripti
theologia.*

*Argumentum
operis.*

Illud verò minimè negligendum videtur, quod huius prophetie, id est, theologiae vniuersæ originem ostendit, cum dicit, Ad quem factum est verbum Domini: vel, Facto ad eum sermone Domini. Verissimè enim Petrus dixisse legitur, Non voluntate hominis allata est olim prophetia, sed à spiritu sancto impulsis, locuti sunt sancti Dei homines. Credamus ergo hisce sermonibus perinde ut ore Dei profectis, pronunciatis, & nobis per Ieremiæ annuntiatis sermonibus. Ne expectemus reuelationes novas, ne fingamus sermones novos, sufficiant nobis hi sermones, applicemusque illos nostris temporibus & hominibus.

*Vnde exorta
hæc doctrina.*

Postremò indicatur nobis diligentissimè temporis ratio, quæ permultum lucis infert toti operi, ideoque in primis scitu necessaria est. Cognoscenda ergo historia ex libris Regum ac Chronicorum, ac inde æstimandi sunt sermones Ieremiæ, habiti temporibus Iosias, Ioachim & aliorum regum. Brevis ratio temporis huiusmodi est. Iosias omnium sanctissimus princeps, ad regulam verbi Dei & ad viuum, quod dici solet, reformauit ecclesiam Iudaicam. Cæterum populus & principes, sicuti & Sophonias testatur, hypocritæ adeoque perfidi erant, nullusque capiebantur diuini verbi amore, ideoque tollit Dominus Iosiam ex generatione illa corrupta & incurabili, ut pro dignitate gentem impiissimam tractare posset. Reliquit post se Iosias filios quatuor, Ioachas qui & Sellum appellabatur, Ioachim qui & Eliachim dicitur, Zedechiam quoque, quem nominant etiam Matthaniam, & Ioannam qui inglorius interijt. Cæso autem patre Iosia à Nechaone rege Ægyptiorum, populus Ioachas regem sibi prefecit. Hunc verò victor ex Oriëte rediens Ægyptius, fugato Nabuchodonosore prisco magni Nabuch. patre, deiecit, & captiuum abduxit in Ægyptum, Ioachim vero Eliachim in thronum collocauit. Hic cum Nabuchodonosore magno, victore Ægyptiorum pactus, mox tamen perfidus repertus, oppugnatur à Babylonio principe, capitur, & vincus abducitur, in itinere verò moritur, & sepultura asini, quod Ieremias prædixerat futurum, sepelitur. Surrogatur ipsi filius Ioachim,

Tæporis ratio.

*Brevis historia
temporum Ie-
remiæ.*

qui & Chonenias & Iechonias appellabatur, verum post tres menses regni abiit hic quoque abductus in exilium Babylonicum. Vnde & Captiuitas Babylonica sumit initium. In nepotis huius sui, ex fratre Ioachim, locum, praeficitur regno Zedechias à Nabuchodonosore. At cum etiam hic & impiè regnaret, & perfidus in regem Babyloniæ inueniretur, diu in vrbe obsessus, postremo etiam captus, & in Babyloniæ est abductus, exusta prius vrbe cum templo, & liberis principibusque regis in conspectu regis occisis. Hic erat finis incurabilis contradictionis, quæ impudenter se opponebat verbo Domini per Ieremiam annunciatum. Refertur hæc eadem historia copiosius, sed paulò impeditius obscuriusque in historia Regum & lib. Chronicorum vel Paralipomenon, quod tempora ipsa, vt res quoque, in se fuerint confusissima & perturbatissima.

Quanto tempore prædicauit Ieremias.

Inde verò colligere licet quanto tempore prædicauit Ierosolymis Ieremias, ni mirum annis plus minus quadraginta & vno. Nam rex Iosias regnauit annos 31. at Ieremias docere coepit 13. anno regni Iosias, quod in hoc exprimitur operis titulo. Tempora Ioachas & Iechoniae supputantur, quod & Hieronymus dixit, in aliorum regum annis. Ergo Ioachim Eliachim regnauit annis 11. Totidem & Zedechias. Hos si coniungas omnes, reperiens annos 41. Vel in eas supputationem licebit ad calculum ipsius Ieremiae, qui 25. cap. sic dicit, A decimo tertio anno Iosias, viginti iam tribus annis, usque in hunc diem (quem in initio capituli huius collocat in 4. annum Ioachim) factum est ad me verbum Domini. Iam ergo iunge 23. annis ex regno Ioachim 7. Nam hæc dicta sunt 4. anno regni eius, & regnauit in vniuersum annis 11. Iunge deinde 11. annos ex regno Zedechiae, & inuenies annos 41. Quantis verò laboribus & molestiis exercitatus sit his annis Ieremias, docebit nos ipse liber prophetae. Certè docent hæc omnes ecclesiarum ministros patientiam in laboribus & constantiam in fide. Quintus mensis hic singulariter exprimitur, quod eo mense (qui respondet Maio nostro, qui & Artemisius dicitur) templum & vrbs ipsa est concremata, ac populus in Babyloniæ transportatus: sicut ipse Ieremias exponit ca. 52. & 4. Reg. vlt. Interim sciendum, longius extendi adhuc tempus prædicationis vel ministerij Ieremiae. Nam post exustam & desolatam urbem, reliquijs adhuc populi prædicauit: sed & cum transfugis in Ægyptum abreptus & abductus, in Ægypto quoque in celeberrima vrbe Taphnes verbum Domini annunciauit: sicuti sub finem operis huius audiemus. Ac eo loci veteres testantur sanctissimum virum, propter synceram verbi Dei prædicationem, lapidibus esse coopertum, vt in Ieremia iam non tantum prophetam sanctum & fidelem habeamus, sed etiam fortem & gloriosissimum Dei martyrem. Transeo quæ Epiphanius tradit de morte Ieremiae, & quæ S. Hieronymus meminit, Ægyptios sacrificijs & honoribus diuinis Ieremiae sepulchrum esse prosequutos. Didicimus enim ex Ieremiae doctrina, solum Deum esse adorandum, inuocandum & colendum.

Patientia & constantia exemplum. Quintus mensis.

Ieremiae introitus.

Sermonum Ieremiae diuersitas.

Sermones autem plures sunt conseruati diuina prouidentia, vt nihil dubitemus in his nos habere totam Ieremiae theologiam. Ex his quidam habiti sunt temporibus felicioribus, cum licuit ei prædicare sine periculo, sub patrocínio sanctissimi & prestantissimi regis Iosie. Quidam rursus infelicissimis habiti sunt temporibus, & maximo cum prophetae periculo. Rursus pertinent alij ad populum Iuda; alij verò ad gentes exterarum. Prædicauit enim hic propheta & domesticis fidei & hostibus fidei. Immisceat ubique oppidò vtilis historias. Varium itaque opus est, totum tamen theologicum. Faxit Christus vt ipsum clarè & perspicue exponamus.

De vocatione, sanctificatione & missione Ieremiae propheta.

C A P V T I.

ET factum est ad me verbum Domini, dicens, Priusquam te formarem in utero cognoui te, & antequam exires de utero sanctificaui te, & prophetam gentibus constitui te. Et dixi, Ahab Domine Deus: ecce non novi loqui, quia puer sum. Et dixit Dominus ad me, Ne dixeris puer sum. Quia ibis ad omnia ad quae te misero: & omnia quae mandauero tibi loqueris. Ne timeas à facie eorum, quoniam ego tecum sum, ut eruam te, dicit Dominus.

POST Titulum subiicit vates operis Prooemium, quod extenditur ad Argumentum caput usque 2. Narrat in hoc quomodo sit vocatus à Deo, sanctifica- cap. 1.
tus, missus atque instructus ad propheticum munus. Ostendit item quomodo sit confirmatus à Deo, verbis & signis consolatione plenissimis, denique de quibus sit praemonitus. Quae omnia auctoritatem conciliant & prophetæ & vniuerso eius operi. Demonstrant enim illa quidem dicta & facta esse omnia per hominem Ieremiam, sed inspiratione interim & iussu Dei viui, veri & aeterni. Proinde ista omnia esse diuina, & his omnibus singulisq; ut à Deo profectis diuinisq; credendum esse. Pertinet ergo Praefatio hæc ad omnes historias & sermones huius libri prophetici. Quanquam subinde repetatur in opere, Sic dicit Dominus. Ita enim paucissimis vbiq; eorum admonemur, quæ hic commemorantur prolixè. Neq; modica sunt in his pietatis momenta. Nisi enim crediderimus hæc profecta esse à Deo, nunquã ipsi innitemur. Proinde mox Credendum est
ab initio origo omnium monstratur ac dicitur. Et factum est ad me verbum Do- omni verbo
mini. Est autem loquutio, perinde ac si tu dicas, Verbum Domini loquutum est Dei.
mecum, vel reuelatum est mihi. Filius est patris os & sapientia, ipsum ergo cum patribus loquutum esse perhibent veteres scripturæ interpretes. Id quod Paulus ad Hebr. 1. non negat, sed sentit postremo omnium per filium iam incarnatum loquutum esse nobis.

Describitur autem vocatio, sanctificatio & missio Ieremiae, idq; verbis Do- Vocatio Ierem.
mini. Nam hic exponit & annunciat Ieremiae ad quid ipsum delegerit, & quid eum facere velit. Summa verò omnium hæc est, Delegi ac destinaui te ut sis propheta, suscipe ergo munus oblatum & prædica populo verbum meum. Copiose verò hæc illi exponit, tribus vtiq; in medium membris prolatis. Principio enim dicit, Noram te priusquam formarem te in utero. Nam Deo semper omnia sunt præsentia, etiam præterita & futura, cum ipse sit gubernator rerum & conseruator omnium, omnipotens & omniscius. Deinde ait, Sanctificaui te priusquam nascereris ex utero materno. Atque hoc membrum secundum, tertio adiecto exponit, & ait, Prophetam gentibus te destinaui aut dedi. Nam sanctificauit vel segregauit prouidentia Dei Ieremiam muneri prophetandi. Vnde nunc cum natus esset & fortè vigesimum attigisset annum, Deus illum vocat & mittit ad munus, ad quod nondum natum destinarat mittere. Exequitur ergo nunc consilium suum Deus, & quod dici solet, cōsiliū in effectum producit, dum reuelat prophetae suum consilium, & quid agat, indicat. Obseruandum verò Dominum disertè dicere, se Ieremiam destinasse prophetam gentibus, nimirum

non in bonum duntaxat Iudæorum, sed & aliarum gentium, quibus prophetauit, adeoq; in salutem etiam nostram & posterorum nostrorum, vsq; in finem seculi. Ne respiciamus ergo beneficium nobis oblatum à Domino.

*Ecclesie opus
ministris rite
vocatis.*

Simoniam.

Suppeditantur autem nobis hisce breuibus domini uerbis plurima sanè salutaria dogmata. Discimus enim ex his, ecclesie semper opus fore ministris, quos uocatione & missione legitima ordinari oporteat. Sic enim instituit etià in euāgelio Dominus noster apostolos & septuaginta discipulos. Paulus in omnibus propemodum epistolis Vocationem & missionem suam prædicat. Pugnat hæc cum ijs, qui non vocati, ad docendum & cathedras occupandas prosiliunt, multaq; in speciem honesta prætexunt: cum duntaxat prauis huc impellantur affectibus. Paulus simpliciter pronunciat, Nemo arrogat sibi hunc honorem, sed qui vocatur à Deo sicut & Aaron. Inueniuntur tamen nihilominus qui Simoniam & alijs artibus ad ministeria ecclesie perueniunt. Omnes tamē qui huiusmodi sunt, condemnantur, & munere abdicantur, non tam à verbo Domini, quam ab ipsis Canonibus ecclesiasticis, adde & legibus Imperatorum. Vnde paucos puto superfuturos ministros in ecclesia Papistica, si apud ipsos modò ipsorum valeant Canones. Cum enim sese pleriq; in ministeria intruserint, & Simoniam sacerdotia illa sua sibi comparauerint, omnes autem tales condemnentur & loco moueantur deicianturq; secundum Canones, nullum certè locum habere debebant etiam in Papistica ecclesia. Turpe est & supplicij dignum, si quis in magistratū quoq; penetret artibus & muneribus. Sunt enim hæc functiones diuine, neq; vlllo coemi possunt aut debēt precio. Qui emit eas, haud dubiè pluris easdē vult vendere. At in his exercere quæstum, mercaturam, ac quærere lucrum, abominabile est. Sit ergo ministrorum electio, vocatio & missio legitima. Sic benedicet legitimis ministerijs Dominus. Qua fiducia Dominum vniuersorum inuocabis, qui tibi sis conscius contra Deum te rapuisse tibi Dei munus & officium? Nihil nunc dico de innumeris malis consequentibus Simoniam. Certum est ecclesiam semper fuisse in supremum discrimen adductam, cum ei ministrarunt homines inepti, indigni & Simoniaci, qui semetipsos in ministerium sacrū prophanè prouexerunt. Caueamus ergo à tam abominanda peste: conseruemus inter nos bonas leges, institutas de Vocatione, electione & missione ministrorū.

*Dominus Deus
dat præfides
ecclesijs.*

Deinde discimus ex præsentī sententiā diuinā, & ex pluribus D. Pauli sententijs, Dominum Deum nostrum dare præfides vel ministros ecclesiarum. Vnde legimus & in Apocal. Dominum Deum nostrum tenere in manu sua septē stellas: id est, dare ecclesijs ministros, ac cōseruare totam illam vniuersitatem ministrorū ecclesie in sua protectione & administratione. Huc enim pertinet quòd diuinā præscientia prænouit Ieremiam, eundemq; prædestinatio eiusdem Dei etiam destinauit ministerio, & destinatum emittit, agit, gubernat, & in finem vsq; deducit & conseruat. Sic idem hic Dominus suæ ecclesie caput, Paulum segregauit ex vtero matris suæ ad apostolatū: sicut ipse testatur ad Rom. 1. & Galat. 1. Eundem promiserat se missurum, dum per Iacobum Israelem dixit, Beniamin lupus rapax, vesperi diuidet spolia. Nam Paulus per initia vitæ suæ, persecutus est Dominum & ecclesiam, sed postea conuersus à Domino prædicauit Dominum ac euangelium eius. Ioanem Baptistam promisit se missurum, & promisit quidem per Isaiam & Malachiam, ac priusquam nasceretur, nascendum prænuñciauit angelus apud Lucam in cap. 1. adeoq; nondum formatus in vtero, nondum natus ex vtero, destinatus fuit à Deo præcursor, & singularis præco Iesu saluatoris, ac suo demum tempore ad suum illud ministerium, ad quod fuerat destinatus, producit, & in ipso conseruatur. Facta est hæc dispositio Dei in omnibus alijs ministris, & sit etiam hodie: neq; verò in ministris ecclesiasticis tantum,

tum, sed etiam in politicis. Dominus dat principes & magistratus, & tollit eos dē. Testatur hoc abundē Isaias in 3. & Daniel in 2. & Iob in 12. cap. Iosiae nomen vt & Cyri regis, ante multos annos, priusquam nascerentur, inditum est vtriq; sicuti viderelicet 3. Reg. 13. & Isaiā 44. & 45. cap. Quanquam verò prauos praesides ex ira, bonos & integros ex misericordia dei Dominus, idem tamen accusari nō potest, cū iusto iudicio faciat vtrunque. Idem sedulo est orandus, vt det nobis integros, pios, & prudentes praesides, in primis autem doctores. Docet hoc ipsum nos exemplū Moysi, qui in Numeris cap 27. sic orat, Prouideat Deus spirituum omnis carnis hominem, qui sit super multitudinem hanc, & possit exire & intrare ante eos, & educere eos & inducere, ne sit populus Domini veluti grex absq; pastore. Etenim nos qui homines aestimamus ex externis dictis & factis, quales verò in animo sint non perspicimus, saepe pessimum hypocritam iudicamus vtrum esse optimum: at Deus est etiam cordium & renum scrutator, qui omnes cognoscit reuera, intus et in cute ita ut sunt hoies: solus ergo viros integros dare potest. Ille ergo orandus est. Nam & Dominus in euangelio veluti ad haec verba Moysi respiciens & alludens, cum vidisset turbas dissipatas & palantes a se, factu misericordiae tactus erga illas, quod instar ouium non habentium pastore, destituti & dispersi essent, dixit discipulis, Messis quidem copiosa est, operarij verò pauci: rogate ergo Dominum messis, vt extrudat operarios in messem suam. Ergo legimus in Actis apostol. cap. 13. ieiunium & preces fuisse indicatas, cum mittendi essent ad Gentes Paulus & Barnabas. Apostoli quoque dum pro Iuda fratuissent Matthiam & Barsaban, orant & dicunt, Tu domine, qui corda nostri omnium, ostende vtrum elegeris ex his duobus.

Orandus Domi-
nus vt det bo-
nos magistra-
tus et doctores

Proinde cum obdormiuerit feliciter in Domino amplifs. vir D. Ioan. Rodolphus Lauaterus, Cos. vrbis huius clarifs. sub cuius Consulatu, per Dei gratiam floruit, nec quicquam vnquam detrimenti sensit tam ecclesia quam respub per annos 12. cum fuerit vir pius, prudens, pacis amans, legum tenax, honestatis amator, & omnium bonorum virorum egregius fautor, restat religiose ieiunandum nobis & orandum, ne nobis pro nostra ingratitudine & vita nimis licentiosa rependens Dominus, imponat nobis Cos. qui vel negligentia, vel malitia, & ecclesia & respub. in extremum adducat discrimen. Viro bono, sancto, benigno, sapiente, religioso, pacifico & honesto nobis opus esse vident omnes. Dominus autem cordium scrutator hunc nouit. Hic ergo orandus est, vt ipse hunc nobis det, modereturq; hominum in magistratu suffragia nobis in salutem, malumq; vniuersum ab ecclesia atq; republica clementer auertat. Amen.

D. Ioan. Rod.
Lauaterus Cos.
Tigurinus.

Præterea ex hoc loco liquide patet quid sit proprie in scripturis sanctifica re, quod alij exponunt per consecrare. Sanctificare est rem aliquam vel personam eximere ex usu cōmuni, prophano aut promiscuo, destinare autem atque adeo mancipare vsibus sacris. Ea res non conficitur verbis, vt vocant, consecratorijs aut conceptis, magicisq; characteribus, aut pictura crucium, vel oleo effuso, sed voluntate & mandato Domini, quo res secernitur à prophano vel cōmuni vsu & sacris adoptatur. Sed de hac re alibi dictum est copiosius.

sanctificare
quid.

Egregium quoque testimonium habet in praesenti diuina illa prouidentia, cum vniuersalis tum particularis. Nam nouit Dominus non Ieremiam duntaxat, sed quemlibet hominem priusquam formetur in vtero materno: id quod Dauid etiam intellexit, & testatus est Psal. 139. Sed & cum formamur in vtero materno, non ab alio formamur, quam à Deo creatore omnium. Exposuit hoc eleganter diuinus Iob. cap. 10. At formati & nutriti in vtero, non nisi per eiusdem Dei potentiam protrahimur in hanc lucem. Quod iterum Dauid quoque testatur Psal. 22. Iam etiam nati seruamur à Deo, & destinamur functionibus;

Prouidentia vniuersalis & particularis.

pro bona ipsius voluntate. Nec cadit capillus de capite nostro, sine patre nostro cœlesti. Sic enim in euangelio dixit saluator noster, & c. Hactenus ergo adiunimus ministerium ecclesiasticum à Deo esse institutum, & hunc ipsum pro paterna cura erga nos, destinare ac dare ministros ecclesie, idq; per vocationem legitimam, cui se omnes p̃ij accommodare debeant.

*Quomodo se
gesserit Iere-
mias erga vo-
cantem Domi-
num.*

Sequitur quomodo se gesserit Ieremias, vocatus à Domino ad munus prædicandi. Recusat hoc modestè, cum supplicì deprecatione, confitendo se tanto muneri esse imparem. Aehah, inquit; id quod dolentis est exclamantisq; & deprecantis, vt cum dicimus Germanicè, *Äy/ey/ey*. Exclamationis huius causam subiungit, En nō noui loqui. Loqui sanè poterat, neq; enim mutus erat, sed causatur se non esse tanta instructum eloquentia, quanta instructū decet oratorem tantis causis destinatū peragendis, & peragendis quidem veluti in totius mundi theatro, corā regibus, principibus, sacerdotibus, doctis, & populo. Adiungit & aliud, Quoniam puer sum. Arbitrantur interpretes Ieremiam attigisse annum 20. proinde puer non erat ætate, sed dicit se imperitum, & in rebus magnis non satis esse exercitatum. Ita verò & nos de imperitis loquentes dicimus, *Er ist ein Find in solchen sachen*; id est, Nihil habet consilij, neq; quicquam præstare potest in negotijs huiusmodi. Inuenis & Mosem Exodi 4. sese opposuisse vocationi Dei, ac pro se in medium similia protulisse multa & varia. Refragantur Deo vocanti & Ezechiel & Ionas, quorum hic in grauissimum incidit periculum, vt eo territi vocati omnes, discant obedire vocanti Deo. Saul cum creatus esset rex in comitijs, abscondit se, sed mox protrahitur, & vocationi diuinæ se accommodat. Metuit & refugit caro pericula & laborem. Interim verò p̃ij etiam solliciti sunt, ne quid sua culpa, ignorantia aut imperitia depereat ac corrumpatur rerum bonarum. Ergo cogitant deferere, aut non in se recipere officia illa Dei grauiā; attamen non pergunt perpetuò reluctari Deo.

*Refellitur Iere-
mia excusatio.*

Audiamus verò quomodo refutet Dominus Ieremiæ argumenta, quomodo iubeat recipere conditionem, quomodo item consoletur sollicitum, eundēq; confirmet & instruat in officio. Id quod deinde extendendum est ad omnes vocatos à Domino, & muneribus grauatos periculosis & difficilibus. Hæc enim omnia scripta sunt ad nos instruendos & confirmandos. Nobis ergo singulis dicta putabimus. Simpliciter refutat eius excusationem, & dicit, Ne dicas, Puer ego sum. Ratio, Quia ego te mitto. En, Ego inquit, te mitto, ego inquam Deus clemens, bonus, verax, potens. Non sum ita infidelis, vt te non instruam facultatibus necessarijs, neq; ita segnis sum vt te negligam, neque impotens qui non possim. Etenim cum ipse mitto, ijs etiam instruo, quibus scio te indigere rebus. Eam ergo curam tu mihi permitte, per cætera tu præbe te mihi totum, & bene uolè obedito. Ita cum Moses dixisset ad Dominum, Ne miseris me mi Domine, non enim sum eloquens, sed ore graui & lingua impeditiore, Respondet Dominus, & ait, Quis dedit homini os; aut quis facit mutum & surdum, videntem & cæcum, an non ego Dominus? Vade ergo, & ego adero ori tuo, doceboq; te quæ loquaris. Significanter verò Ieremiæ dicit, Ibis, id est ire debes, ad quæ ego te misero. Quasi dixerit, Non tuo fereris arbitrio, sed pendebris ex meo nutu atque ductu. Itaque loqueris, non ea quidem quæ tu volueris, sed quæcunq; ego tibi mandauero. Proinde non permisit Deus liberum episcopis & ministris ecclesiarum leges ferendi, docendiq; & proponendi ecclesijs quæcunq; ipsis videntur commoda & bona. Iubentur ea proferre, quæ acceperunt à Domino. Vnde apostolis disertè dixit Dominus, Docentes eos seruare quæcunq; ego mandauì vobis. Matth. 28. & apostolus dixit, Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis. Teneamus ergo & credamus, Deum suos ministros facultatis

*Quæ doceant
ministri.*

bus

bus instruere, & hos non sua placita, sed Dei mandata apud populum proferre debere.

Quoniam verò metus permultum impedit, quò minus exequamur nobis *Contra metum.* commissis, eximit iam inanem metum Ieremiæ Dominus, & ait, Ne metuas vultus eorum, iram videlicet, indignationem, furores, minas & tyrannidem. Hoc ipsum requiritur etiã à iudicibus Deut. 1. & 2. Paral. 19. Consolantur hæc Domini verba omnes publicis oppressos aut prægrauatos muneribus. Consolationem hanc sub finem capituli copiosius & diligentius prosequetur. Rationem hic quoque subiungit, quare non sit prophetis, id est prædicatoribus metuendum, Quia ego tecum sum (hoc loquitur & pollicetur Deus omnipotens) & in hoc tecum sum perpetuò, vt eruam vel liberem te. Sic Matth. 28. postquam præcepisset apostolis, Docentes eos seruare quaecunq; ego mandauì vobis, subiicit protinus, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, vsq; ad consummationem sæculi. *Ego tecum sum.* Nulla autem, quantumuis disertà lingua, explicarit, quantum in se continent pauculae istæ voces, Ego vobiscum sum. Cum quo enim Deus est, quid huic deesse credendum est? Paulus ait, Si Deus nobiscum, quis contra nos? Copiosius contra metum, consolando, loquutus est Dominus apud Matth. in cap. 10. Et Ieremiæ quidem Deus omnia quæ promissit præstitit. Nec repugnat verbis Dei, quòd in senectà eius Deus ipsum hostium suorum arbitrio libidiniq; permisit, qui ipsum lapidauerunt in Aegypto. Nam corona martyrum donauit illum, & eruit ex hisce miseris molestissimis, liberauitq; optimè meritum de pessimis hominibus, induxit autem in gloriam sempiternam, &c. Credamus ergo firmiter nobis quoq; in ministerio Domini nunquam defuturum, vtcunq; varijs uolutemur rotemurq; casibus ac vicissitudinibus.

Confirmatur visionibus propheta in munere suo, quod & diligentissimè describitur.

C O N C I O I I I.

Et extendit Dominus manum suam & tetigit os meum, & dixit ad me Dominus, Ecce ego pono verba mea in os tuum: ecce ego feci te inspectorem (visitorem) hodie, super gentes & super regna, vt euellas & destruas, perdas & demoliaris, ædifices & plantes. Et factum est verbum Domini ad me, dicens, Quid tu vides Ieremia? Et dixi, Baculum imminens seu vigilans ego video. Et ait Dominus ad me, Recte vidisti: quoniam ego inuigilo verbo meo, vt illud perficiam.

Promissioni ac consolationi suæ adiungit modò Dominus signum vel symbolum. Nam consequentibus instruit & confirmat in officio & in vocatione Ieremiam bonus Dominus, vt præteritis omnibus impedimentis accingatur, & in auxilio & fide Domini Dei, conditionem accipiat, & intrepidè prædicet populo verbum Dei. *Confirmatur propheta.*

Promissionis diuinæ summa hæc est, Ego tecum sum, ego te instruam, ego ero in ore tuo. Hoc iam cõfirmat Dominus visione prophetica, per symbolum. Nam videtur sibi cernere propheta, Dei filium, qui cum ipso agebat, manum extendere, & contingere os prophetae, expositione facti protinus subiecta. *Symbolum.* Dicit enim Dominus, Ecce ego pono verba mea in os tuum, ne caussari possis te non satis instructum & eloquentem esse. Ego & rerum & verborum copiam inseram animo & ori tuo, vt quæ volo, & populo salutaria sunt, tu loquaris, & ap-
positè quidem loquaris.

Symbola huiusmodi in scripturis multa sunt, quæ si appelles Chrias mixtas, non admodum repugnauero, ita tamen vt de spiritualibus vt spiritualibus sentias & loquaris. Faciunt enim hæc symbola ad euentiam, & erigunt per spiritum sanctum eorum animos, quorum gratia proferuntur. Nam quæ non tantum audiuntur auribus verba, sed in suffigurationibus quodammodo incurunt in oculos, vehementius commouent homines, & inhaerent animis tenacius. Ergo vt imbecillitati prophetæ & omnium ministrorum mederetur Dominus, symbolo admodum eleganti per spiritum sanctum mentem eius roborat. Ita verò egit & cum Isaia in cap. 6. Dominus. Dum enim & ipse conquereretur non instructum se esse ad functionem propheticam, denique labia sibi esse polluta, mittitur vnus ex Seraphim, qui viuo carbone labia eius contingendo expiet, purget atque præparet. Ezechielii offertur volumen deuorandum, cap. 2. & 3. Ita & Ioanni apostolo in Apocalypsi cap. 10. Sunt autem in huiusmodi symbolis considerata signum & res signata. Signum est in præsentī manus contingens os prophetæ; res significata est, verbum ipsum Dei vel facultas prophetandi. Significando itaque testatur Dominus, se Ieremiæ & cuiuslibet ministro legitime vocato, collaturum vires & facultatem prædicandi, adeoque veluti manu diuina positurum ea, quæ prædicanda sunt, in ora ministrorum. Nam hæc peculiaria sunt generaliter extendenda ad omnes fideles ministros. Nam ministerium in ecclesia, institutum est à Deo, qui per ministros adhuc vult operari salutem suorum fidelium. Si ergo ecclesia nostra sit fidelem ministrum & doctum, gratias agat Deo, qui per ipsum operatur. Oret Deum vt confirmet quod cœpit. Si intelligit ministrum multis destitui rebus necessarijs, Deum eret, vt facultates ministro suppeditet & augeat. Quia verò rari agnoscunt & ministerium in ecclesia à Deo esse, & ministros inspirari à Deo, sed vel temerè vel consuetudine humana illa fieri, quæ more ecclesiastico fiunt, ideo operationem Dei non agnoscunt, non agunt gratias, non orant isti, sic, vti oportuerat, adeoque prophanè hic per omnia se gerunt. Cum hoc symbolo congruit, quod Dominus emissurus discipulos ad prædicationem euangelij, insufflauit in eos, & dixit, Accipite spiritum sanctum. Insufflando enim significat atque testatur se collaturum spiritum suum, qui inspiraret & doceat ea, quæ populis sunt prædicanda. Obserua autem symbola illa non mutari in res significatas, has in illis non contineri aut includi, licet signa accipiant rerum signatarum nomina. Manent enim distincta in suis proprietatibus. Interim verò non sunt signa inania, vt sunt quæ pinguntur in pariete. Vt enim os Ieremiæ manu attingitur, ita animus eius spiritu sancto imbuatur, vt docere vel prædicare possit, &c. Quibus accedit quod habent hæc authorem Deum & characterem verbi Dei.

Ministerium
ecclesie à Deo
ministro.

Instructio vel
commissio pro
phetica.

Cæterum quod modò dixi, exponitur mox verbis Domini, quid significetur per attactum manus Dei. Ego, inquit, pono verba mea in os tuum. Simul enim, licet breuibus, diligentissimè tamen, describitur Instructio vel materia & forma commissionis propheticæ. Imitatur enim hic quoque morem regū & principum Deus. Solent enim isti legatis suis codicillos dare, continentes totius legationis commissionem. Vulgò Instruktionen vocant. Continent hæc credentiā, quam vocant, fideiue literas, quis miserit, ad quos miserit, & in quem finem miserit, quid dicat aut quid agat legatus, quod eius sit officium, quæ potestas.

Quis mittat?

Et in præsentī quidem quis mittat, & vnde sit facultas & potestas prophetæ vel legati ostenditur, cum dicitur, Ego te mitto, ego verba mea in os tuum pono. Deus itaque uest qui mittit Ieremiam. Per hunc vult loqui Deus. Si quid Ieremias promittit minaturue aut docet, Dei est virtus & potestas. Verbis Ieremiæ, vt Dei, est credendū. Nā Deus ponit verba sua in os Ieremiæ & reddit efficacia.

Mox

Mox etiam qualem æstimemus legatum, & quid de ipso iudicemus, quidue ei tribuamus, non tacet. Nam obiter dicit, Hodie facio te ut visites, inspicias & vigiles super populo. Ieremias ergo episcopus est, vigil, pastor, visitator, superintendens, vel inspector ecclesiæ. Ita apostolus ait, Sic nos æstimet homo, ut ministros Christi & dispensatores mysteriorum Dei. 1. Cor. 4. Certè propheta & apostoli aliud nihil fuerunt quàm episcopi, curatores, pastores & prædicatores populi Dei. Ezech. 3. Actorum. 20.

Qualis legatus.

Iam etiam exponit ad quos mittatur Ieremias, Ad gentes & regna. Mox sub finem capituli omnis generis ordinis & gradus homines commemorat. Non autem imponitur prædicator super populos & regna, ut secundum mundum hunc dominetur eis, sed ut nomine Dei regibus, sacerdotibus, populo, denique omnibus & singulis, in regnis omnibus, omnia ea quæ Dominus iubet, loquatur. Cum enim Deus sit omnium Dominus, & propheta Domini minister & legatus, ad omnes mittitur hic: nec quisquæ excipitur, nisi sit aliquis qui Deo subiectus non sit. Vbi sunt ergo qui putant pauperibus civibus & rusticis vel misero popello duntaxat prædicandum esse, & his annuncianda peccata, non autem regibus, sacerdotibus & magnatibus, ne vilescat eorum autoritas in ecclesiæ Diuersum hic intelligimus, ac discimus nulli sexui, nulli ordini, denique nemini prorsus esse parcendum, ita tamen, ne metas moderationis & prudentiæ prætereamus.

Ad quos sit missus.

Post hæc membris aliquot commemoratis, exponit finem legationis, & quod sit legati officium, quid inquam agat & dicat. Constitui te, inquit, legatum, visitatorem & inspectorem, ut euellas & destruas, das du vßrouffist vnd abbrauchst. Item ut perdas & demoliaris, das du verderbist / vßruitist vnd abschlyffist oder zerstörst. His duobus membris vnicum opponit, & ait, Ut ædifices & plantes, das du vßbauist vnd pflanzist. Allegoricus est ergo sermo, petitus ab agricultura & ab ædificijs vel ædificando. Euellere & perdere pertinet ad agriculturam, destruere & demoliri ad architecturam. Duplex erit ergo prophetae officium. Principio tollere debet e medio, quæ contra Deum & verbum eius pugnant. Deinde in sublatores loca, ea reponere, quæ requirit & mandat Deus. Etenim ecclesiæ Dei est ager ille, & domus illa vel ædificium hoc, cuius hic & ubique aliàs in scripturis fit mentio. Cultor verò agri & architectus est propheta. Quemadmodum ergo agricola agrum primo purgat, sentes & zizania euellendo & eruendo: ita Ieremias idololatriam, falsum Dei cultum, scelera atque peccata populi grauissimè accusauit. Suasit ut illa tollantur, & in sublatores loca cum restituatur aut reponatur verus Dei cultus, fides, iustitia, vitæ innocentia, iudicium & iustitia cum misericordia. Præterea sicut architectus fundamenta & muros ædificiaque corrupta primum tollit, deinde fundamento firmo collocato, ædificium imponit bonum, elegans & vtile: ita quilibet propheta bonus & peritus, principio falsas & corruptas opiniones & doctrinam corruptam refutat, deinde demum collocat Christum, qui est fundamentum pietatis, cui mox in fide & charitate ædificia imponit Deo & hominibus probatissima. Atque ad hunc locum sapius allusum apparet in doctrina euangelica & apostolica, qui quidem loci hunc eleganter illustrant. Etenim apud Matth. in 13. meminit Dominus zizaniæ eradicandæ. In 15. cap. quid eradicari oporteat, ostendit, Omnis, dicens, plantatio, quam non plantauit pater meus cœlestis, eradicabitur. Diueruenda ergo sunt, non ea, quæ tradita sunt verbo Dei, sed illa potius quæ inoleuerunt contra normam vel regulam verbi Dei. Paulus appellat se & apostolos alios plantatores & architectos, 1. Corinth. 3. ibidem ostendit non posse aliud fundamentum collocari à quoquam, quàm quod positum sit, Iesus Christus, super quod ædificari oporteat ædificium fundamento conforme. In 2. ad Corinthi.

Finis missionis.

Officium prophetae duplex.

Officia ministrorum verbi.

10. cap. dicit, apostolis & ministris legitimis quibuslibet potestatem demoliendi esse datam omne id quod extollat se contra veram Dei cognitionem. Hæc inquam potestas est ministrorum ecclesiæ, hoc officium, & non ut sint principes, & vendicent sibi potestatem in animas, in facultates & corpora fidelium. De qua tyrannide iam non placet differere. Discant autem ex his prophetae, imò Domini Dei nostri verbis, omnes ministri & oeconomici Christi, ut legitime suo defungantur munere. Sunt enim qui destruunt duntaxat, parum aut nihil ædificant. Toto tempore clamitant contra Papam, Missas, & idola, & opera nostra, nunquam autem vel raro docent & inculcant, Christum esse caput ecclesiæ & summum Pontificem; cœnam esse reponendam in deiectæ Missæ locum, & cœnam quidem Christi Domini mysticam, quam ipse tradidit, non compositionem, nescio qualem, ex integro & corrupto consutam; pauperes denique se eo idolorum esse colendos atque ornandos; raro inculcant fidem quidem iustificare solam, sed eandem tamen multa proferre opera bona. Quidam rursus ædificant strenuè satis, sed in fundamentum ruinosum; serunt semen verbi Dei, sed in sentes & rudera, quæ prius eruta oportuerat. Vtrunque diligenter & suo loco & tempore est faciendum, eruendum inquam & plantandum. Hæc, hæc inquam, memori mente teneant ministri omnes, ac cogitēt sedulo, ut diligentissime hoc munus exequantur ad quod destinati sunt, atque ita exequantur, ut nunc clarè docuit per Ieremiam ipse Dominus.

Non dissimulabo hic esse qui hæc Domini verba interpretentur sensu paulò diuersiore, nimirum in hanc sententiam, Volo ut intermineris hostibus meis, ait Dominus, quos in regionibus suis collocaui & plantaui ædificauique, me captiuitatibus euulsurum, nisi resipuerint. Rursus me ædificaturum & plantaturum eos, quos destruxero & euulsero, si peccata sua agnouerint. Sed permodicum hæc à nostris dissentiunt. Sequatur quisque sensum quem maxime genuinum existimauerit.

Confirmatur iterum in officio

Rursus verò confirmatur in officio suo propheta. Promittit enim Deus se illa rata habiturum, quæ nomine Dei, vel ex ore Dei, annunciauerit tam in bono quam in malo; præterea se defensurum prophetam contra omnia imminentia pericula. Præstat autem & exhibet hoc rursus visione prophetica, quò sint omnia viuidentia vel euidentia. Interrogatur enim propheta à Domino, quid videat? Respondet propheta, Virgam vel baculum incumbentem vel inuigilantem. Subiicit Dominus, recte vidisse prophetam. Et exponit mox quid eo viso significatum sit. Deum utique inuigilaturum verbo suo, ut omnino fortia eum finem quem habiturum prophetae testantur.

Baculus Amygdalinus.

Et quidem interpretantur in præsentiarum alij Ieremiam vidisse baculum amygdalinum. Dominum enim accelerare ut perficiat verbum suum. Amygdalus inter primas arbores florere dicitur. Significari itaque volunt Deum acceleraturum, & maturo tempore animaduersurum in rebelles Deo & prophetae nebulones. Caterum superior sententia, ut vulgarior est, ita simplicior esse videtur. Videt imminentem & vigilantem baculum, *Einem haldenden wachenden stäcken über Jeremiam/als das Gott halten vnd wachen wolt ob finem diener vnd wort/* &c. ne vel ipse vates periret ante tempus, vel ne quid in prædicatione eiusque veritate desiderari posset. Nec plurimum adeo refert siue baculum legas siue virgam. Baculus cum in bonam tum in malam sumitur partem. Significat enim auxilium & defensionem. Sic legimus baculum Aegypti arundineum, id est fallacem, nimirum auxilium Aegyptiacum fore incertum, nullum, imò & noxium. Significat præterea correctionem & pœnam, ut cum Paulus ait, Quid vultis? An cum baculo veniam ad vos? Principio ergo incumbit baculus super propheta

Baculus.

prophetam: id est, videbatur districtus aut libratus ad percutiendum, *Er-
zucht vnd gerüst zu schlahen* / tam ad remouendum impios, quam ad defen-
dendum prophetam. Nam propheta his iterum promittitur à Deo auxilium
& protectio. Deinde inuigilat baculus, siue is amygdalinus, siue alterius
speciei sit, super verbo Dei: id est, Deus ostendit se omnia illa facturum, quæ
verbo suo annunciauit per prophetam. Bona videlicet bonis & pijs daturum;
mala autem irrogaturum pessimis. Ad hunc propè modum legimus in 31. cap.
dicere Dominum. Et sicut vigilauit super eos, vt euellerem & demolirer & di-
sperderem affligeremq; ita vigilabo super eos, vt edificem & plantem. Item 44.
cap. Ecce euigilabo super eos, in malum, & non in bonum.

Discamus itaque credere verbo Dei, & timere minas à verbo Dei annun-
ciatas contra nos. Inuigilat enim verbo suo, & quidem in hunc finem, vt perficiat
compleatq; quolibet tempore illud, & semper unicuique nostrum annu-
meret aut rependat pro nostris operibus, siue id Deus nunc faciat, siue aliquan-
do, breui vel longo post tempore. Deus verax est, &c.

*Indicatur propheta materia dicendorum. Confirmaturq; rur-
sus in munere prophetico, & amandatur.*

C O N C I O IIII.

*Factus est autem sermo Domini ad me secundo, dicens, Quid tu vides?
Et dixi, Ollam ebullientem video, & facies eius à facie Aquilonis. Et dixit
Dominus ad me, Ab Aquilone aperietur malum super omnes inhabitatores
terra. Quoniam ecce ego vocabo omnes cognationes regnorum Aquilona-
rium, dicit Dominus: & venient, & ponet quisque solum suum ad introitum
portarum Hierusalem, & in omnibus muris eius per circuitum, & in cunctis
urbibus Iuda. Et loquar iudicia mea cum eis, super omnibus malis eorum, qui
me deseruerunt, & suffitum incenderunt dijs alijs, & adorauerunt opera manuum
suarum. Tu ergo accinge lumbos tuos & surge, vt loquaris ad eos omnia, quæ
ego precipio tibi. Ne formides à facie eorum, ne forte pauere te faciam à fa-
cie eorum. Ecce enim ego facio te hodie, quasi ciuitatem munitam, columnam
ferream, & murum æneum contra omnem terram, contra reges Iuda, contra
principes eius, contra sacerdotes, & contra vniuersum populum terra. Et ipsi
quidem pugnabunt contra te, sed non praualebunt tibi. Ego enim tecum sum,
vt te liberem, dicit Dominus.*

Visione iam altera adumbrat Dominus Ieremiæ argumentum & materiam Argumentum
& materia o-
peris totius.
dicendorum, id est, summam omnium eorum quæ populo debuit propo-
nere, regibus inquam, & principibus eorum, ad quos mittebatur à Domino.
Principio autem exponitur visio, deinde visionis subiungitur explanatio, &
quidem ab ipso met Domino. Visio ipsa quidem admodum brevis est. Videt e- visio ollæ e-
bullientis.
nim Ieremias ollam, & quidem feruentem & ebullientem, quæ videlicet bullien-
do quodammodo materiam impositam egerebat, *Ein siedenden wallenden ha-
sen/der dabâr strodlet vnd strumpt daß er überluff.* Vehementia feruoris ol-
læ ita adumbratur, significaturq; obsidionis difficultas, feruor & acerbitas ex-
trema. Spectabat autem hæc olla versus Aquilonarem plagam, ad quam Ba-
bylon & Chaldaeorum terra erat sita. Ieremias pro linguæ suæ proprietate lo-
quens, dicit, Et facies eius ad faciem Aquilonis. Quod Germanicè melius ex-
b

placuerimus quàm Latine, *Vñ sin angesicht sach gegen Witrnacht: oder was gesteit gegen Witrnacht.*

Expositio visionis ollæ.

Sequitur iam expositio visionis. Quod olla opposita est Septentrioni, ac spectat Aquilonem, illud significat, quod ab Aquilone, veluti porta aperta, in Iudæam, Iudæarumque metropolim Hierosolymam, ingentia mala erumpent ac effundentur. Inde enim mouebunt Chaldaei, hostes Iudæorum acerbissimi crudelissimi, qui urbem cingent, & totum regnum, prius truculentissimè vexatum & exhaustum, vastabunt tandem & excident. Et hanc quidem sententiam breuem, Ab Aquilone aperietur, vt veluti ex equo Troiano, & dolio Pandoræ, erumpat omne malum, super omnes orbem terræ inhabitantes, (Nam 25. cap. apparet Ieremiam non Iudæis duntaxat prophetasse,) illustrat copiosius, magnificè admodum, & prorsus militariter describens Chaldaeorum copias. Ducem

Chaldaeorum exercitus.

ante omnia indicat, ipsum Deum, Quoniam ecce ego vocabo, ait Dominus. Dominus ipse est imperator exercitus, ipse conscribit exercitum, ipse iusto suo iudicio commouet regem Babylonium ad vindictam sumendam de rebellibus Deo Israelitis. Discamus ergo hinc & ex multis alijs scripturæ locis, Dominum adducere Cyrum, Alexandrum, Romanos, Gothos, Turcas, & alias nationes feras, contra hostes suos, vt castigent petulantiam impietatemque impiorum. Desinamus ergo mirari cur hostes à Deo immisi sceleratis, tam sint expediti, veloces, laborum tolerantes, fortes & inuicti. Deus enim roborat eos. Legatur propheta Nahum, legantur & alij prophetae. Hodie feliciter progrediuntur Turcæ, nec est qui eis resistere valeat: non aliam ob causam, quàm quod Dominus illos in nostra armauit facinora & coercenda & punienda. Pergit Dominus Ieremiæ exponere qualis & quantus futurus sit miles ille, ostendit autem fore terrificum à copia vel multitudine. Vocabo, inquit, omnes familias vel cognationes, aut prouincias & nationes, cohortes, turmas & legiones regnorum Aquilonarium. Aderunt ergo Chaldaei, Babylonij, Parthi, Medi, Persæ, Carmani, Gedrosij, Arabes & reliquæ gentes barbaræ & truces.

Quis immittat exercitus hostes.

Copia hostium non segnum.

In quem finem immittantur hostes.

Ac venient quidem dubio procul & certissimè. Frustra enim se consolantur, qui arbitrantur propter itineris difficultatem & longinquitatem fieri non posse, vt veniant gentes illæ remotissimæ. Venient inquam, venient. Addit item in quem finem sint venturæ. Et ponet quisque solum suum, &c. Ergo vastabunt agros in toto regno, obsidione cingent urbem, coangustabunt ipsam vndique, capient, diripient, ciues mactabunt, conscident, in captiuitatem abducunt, inflammabunt urbem & vastabunt. Sic inquam iudicabunt, id est, vindictam Dei exercebunt, contra urbem & gentem, quæ pietatem omnem proculcauit & iudicia neglexit aut corrupit. Ergo ethnici populo Dei meliores vel iustiores, exercebunt iudicia: quæ Iudæi in locis patentibus & commodis apud portas vel in portis celebrabant. Legimus enim Nabuzardan & principes Chaldaeorum thronos posuisse in capta urbe, & ibidem exercuisse iudicia. Sic restatur Ieremias in cap. 39. Idem hodie vsu venire videmus. Cum enim Christiani ius & iustitiam vel negligunt, vel produnt & violant, veniunt Turcæ, vel alij hostes sæui, ac docent nos iustitiam. Addit Dominus, Et loquar iudicia mea cum eis. Quasi dixerit,

Loquar iudicia mea cum eis.

Haecenus per prophetas multa loquutus sum ad eos de restituendo iure & reparanda iustitia, sed loquentem non audierunt aut potius contempserunt, nunc ergo loquar cum eis lingua alia, per arma inquam Parthica, Persica, Babylonica. Hodie quoque clamat Dominus per prædicatores euangelij, in omnibus, non modo templis, sed etiã plateis: ceterum cum vox Christi irrideatur, & occidantur prædicatores, loquitur meritò nobis Dominus per Scelopeta, per quartanas, triplicanas, canas, serpentes, dracones, falcones & eius generis bombardas alias.

Idem

Idem minatus est Dominus populo suo apud Isaiam in cap. 28. loquuturum videlicet se cum populo suo lingua aliena.

De Olla in præsentī expositione nihil dicitur à Domino, sed facilis est eius ex alijs locis scripturæ interpretatio. Per Ollam significatur terra Iuda & Iudæorum metropolis Hierusalem. Olla autem vocatur quòd instar ollæ rubigine obductæ & atratæ, regnum erat atrum vel coinquinatum sceleribus, sanguineq; innoxio & oppressis iustis pauperibusq; rubiginosum vel cruentum. Multa carnis frustra considerant principes & sacerdotes, imposuerantq; ollæ, coxerant ac frixerant & deuorauerāt crudelissimè. Vnde par pari referendum erat. Quò circa veluti ollam constituebat Dominus Hierosolymam, in quam multa & pinguia frustra imponebat. Etenim principes & potentes, vulgus & milites clamabant, Non cedemus Chaldæis vel latum pilum, Hierusalem erit veluti olla, in qua sinemus nos potius elixari, assari comburiq; quàm nos & urbem dedamus hostibus. Dominus autem dicit, Reuera erit vrbs vestra olla. Cingent vos obsidione hostes, & vndiq; ignem subijcient huic ollæ. In hac miserè coangustabimini, feruebit obsidio, deinde infringetur olla, extrahentur frustra, ducenturq; in captiuitatem, quæ scilicet non fuerint minutatim concisa. Postremò olla quoque ipsa, mœnia scilicet vrbis & ædificia inflammata comburentur. Hæc petij ex 11. & 24. cap. Ezechielis. Habes ergo mysterium ollæ. Talis olla erat Hierusalem, eadem illa, non modò nunc sub Nabuchodonozore, sed etiam in vltima sub Tито Vespas. Imperatore.

Quid significetur per ollam.

Commemoratur item diligentissimè causas huius excidij, & quidem potiores tres. Propter omnia quidem mala, id est, peccata & scelera ipsorum, ipsos disperdam; verum ob hæc præcipue. Principio quòd deseruerunt me adeoq; defecerunt à me. Deserunt autem Dominum, qui non adherent Domino. Adherent Domino, qui ipsius verbum audiunt, Dei verbo credunt, omnia sua ad Dei voluntatem componunt, Deum reuerentur, inuocant, confitentur, Deo grati sunt, & omnia bona in ipso Deo solo per Messiam quarunt. Deserunt ergo Deum, qui verbum Dei vel non audiunt, vel contemnunt, Deum non requirunt, Deo ingrati sunt, Deum nō inuocant, sed ad creaturas conuertuntur, nec à solo Deo in omnibus per Christum pendent. Peccatum hoc hodie vulgatissimum est, imò pro religione habetur huiusmodi apostasia. Deinde incensa dederunt alijs, ait, & significat eos cultum exteriorem, quem sibi soli impendendum instituerat, illos impendisse etiam dijs alienis. Id quod indignissimè fert Dominus. Sic inter Christianos, cœtus colliguntur in nomine diuorum, oratur, missatur deniq; in memoriam sanctorum. At ipse dixerat, Mihi celebrabitis ferias. Me inuocabitis. In meo nomine conuenietis. Hoc facite in mei memoriam. Postremò, Et adorarunt, inquit, opera manuum suarum; id est, adorarunt idola. Nam hæc est definitio idolorum, quòd nihil aliud sunt, quàm quòd contulerunt ipsis manus hominum. Nihil autem conferunt, quàm imaginem, speciem & figuram ineptam, absurdam, mortuam. Materia alioqui sunt lignum vel lapides aut æs. An verò non videntur insanire, qui quod iam iam suis manibus finxerunt, neque nesciunt, id quòd habet idolum, accepisse ab artificibus, quod inquam ante hæc procumbunt, orant, ante ipsa offerunt, deos appellant, aut deorum signa? Merito itaque Deus grauissimè irascitur insanis idololatrijs. Quid sit adorare & colere aliàs dixi copiosè. Legatur Exodi 20. & Isaiæ cap. 44. & si ita videtur, cap. 6. Baruch. Hodie idololatria habetur pro vero Dei cultu: ac comburuntur vultu hominum sceleratissimi qui idola colere reuunt. Quid ergo expectemus aliud, quàm easdem pœnas, quas iusto Dei iudicio irrogatas legimus impiæ & idololatricæ genti Iudaicæ? Et hæc quidem hætenus de argumento totius præ-

Causæ tantorum malorum scelera.

Deserere Dominum.

Cultum Dei diuis impendere.

Adorare opera manuum hominum.

pemodum operis. Tractat quidem & de Christo redemptore significantissime, & de quibusdam alijs capitibus, more omnium aliorum prophetarum. Verum Excidium gentis & urbis propter peccata sceleraq; nefanda, quæ accusat, potissimum illud est quod agit.

Conclusio Præfationis.

Concludit iam Præfationem, & prophetam ablegat ad principes & populum, & eundem informat, erigit, consolatur, roborat atq; confirmat. Quæ quidem omnia singulis sibi dici intelligent ministri ecclesiastici. Quædam congruunt etiam politicis proceribus. Nisi enim hæc prophetæ huius & aliorum prophetarum scripta, nostræ applicauerimus eruditioni, nostrisq; temporibus, locis & personis, sine fructu audiuntur & leguntur omnia.

Mittitur propheta, instruitur & confirmatur.

1. Iubet prophetam impedimentis omnibus sepositis, se accingere muneri & iam iam prodire ad prophetandum. Accinge lumbos, figurata est oratio. Qui enim peregrè profecturi sunt, accingunt se. Dicit ergo, Sis paratus, impedimentis abiectis omnibus. Surge, prodito, capesce munus, *Voluf vnd dran.* Noli te cunctari diutius. Sic legimus in euangelio, Sint lumbi vestri præcincti, &c. Luca 12.

Quid agat Ieremias.

2. Ostendit prophetæ quid agat, & quod eius futurum sit officium. Vt inquam loquaris ad eos. Prophetam ergo, id est, prædicatorem constituit, cuius officium sit loqui ad populum vel prædicare populo. Iam etiam quid loquatur & annunciet populo, disertè significat, Omnia quæ ego præcipio tibi. Omnia inquam, nō quædam duntaxat. Neq; dissimulabis quicquam. Neq; tu afferes quæ tibi videbuntur, sed quæ ego tibi præcipio. Obserua quæ ego tibi præcipio ait, non quæ alij tibi præcipiunt, aut quæ videbuntur alijs. Congruunt cum hoc Domini mandato, quæ ipse Dominus Iesus suis discipulis præscripsit, & in ultimo Matth. cap. dixit, Docentes eos seruare omnia quæcunque ego præcepi vobis. Præcepi inquam dicit, non præcipiam in futuro per Concilia & Patres. Et quorum oro pertinet populo proponere humana, cum præstent modis omnibus diuina. Hæc tollunt facultatem nomothetis nostris, nouas in diem leges in religione promulgare. De quo dixi etiam superius.

Consolatio diuina.

3. Quoniam verò hæc res non laboris modò ac molestiæ, sed periculorum plenissima est, vt non temere sibi quis hic metuat, subiungit Dominus consolationem & cōfirmationem. Vide, inquit, ne timeas aut paueas à facie eorū, quòd inquam sunt potentes, maiestate verendi, truces & formidolosi. Alij legunt, Ne sis anxius. Rationem subdit ab vtili, cur non timeat, Ne te anxium vel pauere te faciam à conspectu eorum. Id est, Ne tibi spiritum meum subducens, faciam te metuere nebulones illos, vt anxius & impexus curis, miserè te excrucies, & illos timeas. Alioqui efficit Dominus, vt qui fideliter munus suum exequuntur, timeantur, non timeant. Vt cunq; enim tyranni prædicatores flocci facere videri velint, dicta tamen & facta ipsorum testantur, discruciarī ipsos animis & sibi metuere à cōtemptis illis Dei seruīs. Timuit Ioannem Herodes, & Heliam Achab. Porro subiungit aliam rationem cur non metuat, & quidem copiosissimam & elegantissimam. Promissionem enim amplissimam proponit. Facio te nunc ciuitatem munitam, quæ videlicet oppugnari quidem possit, expugnari autem non possit. Faciam te columnam ferream, in officio tuo robustum, constantem, non infirmū, flexilem, inconstantem, sed & qui labores vniuersos sustinere possit. Faciam te murum æneum, qui non queat perrumpi aut deijci. Figurata autem sunt hæc omnia, & hoc gratiora & elegantiora.

Promissio insignis.

Ad quos mittatur & quos habiturus sit hostes.

4. Huic promissioni etiam innectitur ad quos ipsum mittat Dominus, & quos habiturus sit hostes. Omnis autē ordinis homines cōmemorat, Reges, Principes, Sacerdotes, Populum. Omnium enim Dominus & rex est Dominus Deus noster,

noster, qui per legatum suum mandare potest illis omnibus quod vult. Sicuti & superius est dictum. Similia legimus in cap. Matth. 10. Ad reges & principes ducemini propter me. Ad Ananiam de Paulo Acto. 9. dicitur, Organum electum est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus & regibus, & filiis Israel. In eodem euangelio complurima huius argumenti consolatorij leguntur apud Matth. in 10. & Luc. 12. & 21. cap. Et paulo ante eadem quoque diximus. Quae omnia ministri & praefecti sibi ipsis aptabunt, ut animose suum munus obeant, & fideliter Deo & populo inseruiant.

5. Ne autem Ieremias intelligeret ex promissione diuina sibi nullum fore ^{Pericula praedicatorum.} subeundum periculum, subiungit manifeste, & ait, Pugnabunt contra te. Perstat adhuc in parabola munitae urbis. Undique te adorietur omnis ordinis & sexus aetatisque homines. Accusabunt te veluti turbatorem pacis, schismaticum & haeticum. Caeterum consolationis gratia iterum subiungit, Non praeualebunt tibi. Nam utique Ieremias in Aegypto lapidibus sit adobrutus, vicit tamen in Domino, & lauream martyris est consecutus. Caesores vero aeternam sibi inusserunt maculam, & misere perierunt: itaque non praeualuerunt ei. Causam iterum subnequit, cur non sint praeualituri ei, Ego enim tecum sum, ut te liberem. Sic Matth. 28. apostolis quoque promittit, Si autem Deus noster est, & is nobiscum est, quis noceat? Si Deus nobiscum, ait apostolus, quis contra nos? Similia superius sunt dicta. Sed & obsignandi gratia adhuc adiicit, Dicit Dominus, nimis mirum omnipotens, & qui mentiri non potest. Nemo ergo dubitet de his Dei promissionibus. Ipsi gloria.

ORATIO IEREMIAE PRIMA.

Subiungitur praefationi Oratio prima, qua accusat Iudeos malorum scelerum, hortans ad poenitentiam.

C A P V T II.

C O N C I O V.

FActum est autem verbum Domini ad me, dicens, Vade & clama in aures Hierusalem, & dices, Sic dicit Dominus, Recordatus sum tui & pietatis adolescentiae tuae, dilectionis, desponsationis tuae, cum sequereris me in deserto, in terra non seminata. Fuit Israel sanctus Domino, primitiae frugum. Omnes deuorantes eos delinquunt, malumque super eos veniet, dicit Dominus. Audite verbum Domini domus Iacob, & omnes familiae domus Israel. Sic dicit Dominus, Quid nam iniquitatis inuenerunt in me patres vestri, quod elongarunt se a me, & ambulauerunt post vanitatem, & facti sunt vani? Nec dixerunt, Vbi est Dominus, qui eduxit nos ex terra Aegypti, & duxit nos per desertum, per terram vastam & incultam, per terram siticulosam & umbram mortis, per terram, per quam nemo transibat, & vbi nullus homo habitabat? Et introduxi vos in terram cultam & fertilem, ut comederetis fructum eius & quicquid habet boni. Ingressi autem contaminaastis terram meam, & hereditatem meam reddidistis abominandam. Sacerdotes non dixerunt, Vbi est Dominus? Et qui tenebant legem non cognouerunt me: sed & Pastores praeuaricari sunt in me: & Prophetae vaticinati sunt in Baal, & abierunt post ea quae prodesse non poterunt.

PRAEFATIONI ipsum Ieremiae opus nunc subiungitur, comprehensum Sermones vel Orationes, Concionesue, aut Homilias & Historias varias & utiles. Etenim Ieremias vocatus à Deo, instructus & confirmatus, vocanti obtemperat, ad concionandum prodit, fidelissimeque suum munus exequitur: ut suo exemplo instituti omnes fideles ecclesiarum ministri, quid etiam ipsi faciant agnoscant, & Dei inuocato auxilio, intrepidè & magno animo faciant.

Oratio Ieremiae prima, et argumentum orationis.

Oratio Ieremiae prima, putatur ad populum habita mox ab initio praedicationis suae circa 13 Iosiae annum, cum inueniretur liber legis, ac corrupta iam apparerent omnia. Similis videtur per omnia Concioni sancti. vatis Isaiae, quam primis 5. cap. absoluit. Haec continetur proximis 5. capitibus & extenditur ad cap. vsque 7. Et est generis iudicialis, criminatoria vel obiurgatoria, declinans tamen ubique ad hortatoriam. Nam accusat populum grauissimorum in Deum commissorum scelerum, adeoque reum agit iniuriarum: poenam interim eis interminans, nisi reuersi ad Dominum, emendentur. Ubique ergo reuocat ad poenitentiam. Est autem hoc totius Orationis huius argumentum. Proinde docetur in hac, qualis sit Deus, quam beneficus, verax & iustus: qualia sint populi peccata: qualis futura poena: quales futuri hostes, quid facturi: denique quomodo redendum sit ad Dominum, & quae nam vera sit poenitentia. Quae quam utilia & necessaria nobis maximè futura sint, intelligit quislibet, etsi nihil adijciam amplius.

Praefatiuncula.

Praemittit autem Orationi praefatiunculam, & disertum Domini mandatum, breuissima quapiam historiola comprehensum. Factum est autem verbum Domini, &c. Duo autem monet paucis hisce verbis. Principio ea quae adferuntur à Ieremia, licet homo sit, diuina esse tamen, & verbum Ieremiae esse verbum Dei. Vnde merito ei absque contradictione credendum sit. Huc pertinet quod in ipsis Concionibus repetitur toties, & inculcatur ad fastidium propemodum usque, Sic dicit Dominus. Locutus est quidem hac verbis suis Ieremias, sed acceperat ipsa ex inspiratione sancti spiritus, qui erudiebat & suppeditebat quid loqueretur & doceret. Deinde iubetur hoc verbum sibi reuelatum à Deo, non sibi ipsi reservare, aut semel ac iterum vel leuiter annunciare, sed clamare in aures. Est autem locutio Clamare in aures, *Einem in die oren schreyen*. Surdastris clamare solemus in aures. Significat ergo Dominus, populum suum duris vel asperis atque adeo & oclusis esse auribus: opus ergo esse clamoribus, id est, praedicatione acri, diserta, continua, quae non dicat tantum, sed inculcet pietatem, ingeminatisque clamoribus ad molestiam usque, verbum Dei ac poenitentiam occinat. Haec obseruent Concionatores, & sint seduli, constantes & acres. Apud Isaiaem quoque 58. cap. ait Dominus, Clama, ne cesses, &c. Nemo praetextat auditorum vel ignauiam, vel rebellionem, & colligat inde praedicationes esse frustraneas. Nam apud Ezechielem ait Dominus, Siue audiant siue non audiant, tu annunciaris illis: ne videlicet ignorantiam suis praetextant peccatis. Discant & auditores boni consulere praedicatorum (ut ipsis quidem esse videtur) importunitatē. Opportunè enim & importunè agere coguntur, & explorare omnes vias & rationes, per quas populum Deo lucrentur.

Exordium Orationis, Dei studium, beneficium, beneficia & paternam curam exponit

Exordium Orationis (nunc enim prophetae subiungitur Oratio) adumbras Dei studium & beneficentiam in populum Iudaicum, exemplisque probat pater nam beneuolentiam, declarans Deum nunquam in quoquam suo defuisse populo. Cui mox annectit obiurgationem vel criminationem, Cum Deus talis fuerit semper, & idē Deus maneat semper, Iudaeos nullam suae à Deo defectionis causam pretextare posse, ideoque iam in nephando deprehensos scelere turpiter haerere. Dicit autē Deus se earum recordari rerum, quarum multo iustius recordari debuerat Dei populus.

populus. Figurata est itaque locutio. Parentes cū ad liberos aiunt, *Ich gedencē wol deß lieben tags/das ich auch etwas gulten hab:* id dicunt, Vos expensis omnibus beneficijs vobis à nobis exhibitis, reuereri nos oportuerat. Ita nunc Deus ad populum suum dicit, Recordatus sum tui, ac repeto mecum quid tibi tuisq̃ præsiterim maioribus, id quod tu te cū animo tuo repeteres, nisi insanus esses. Mox autem incipit commemorare ingentia populo exhibita beneficia. Et in principio quidem, ait, recordatus sum pietatis adolescentiæ aut iuuentutis tuæ. Eleganter populo Dei, veluti personæ alicui, tribuit ætates. Fuit autem iuuentus vel adolescentia Iudaici populi, ætas & tempus patriarcharum, Abrahami, Isaaci, & Iacobi, qui sanè omnes insigniter fuerunt pii, boni & felices, idq̃ ex bonitate & munificencia Dei patris. Deinde recordatus sum, inquit, aut tu potius recordari debueras, quantum dilexerim, amorisq̃ maxima signa ostenderim ad montem Sina, cum populum mihi despondi, veluti cum princeps aliquis puellam pauperulam alioqui & vilem deperit, ipsamq̃ sibi iungit matrimonio, ac in societatem bonorum omnium recipit. Sic enim Deus fœdere sibi coniunxit populum Israelis, non aliam ob causam, quàm quod amaret hunc populum, quod & Moses dixit Deuteronomio, 10. & assumpsit illos in participatum bonorum omnium. Præterea multa & ingentia & innumera eis contulit beneficia per annos quadraginta, dum eos duceret per desertum, ipseq̃ populus, vt vxor maritum peregrinantem, sequeretur. Quibus accedit quod omnibus temporibus hæc gens Deo fuit veluti peculium, & consecratum quippiam, ac veluti primitiui fructus, qui solius erant Dei, neque his nisi sacerdotibus Dei liceret frui. Ergo qualescunque gentes deuorare vellent Israelitas, id est, infestare & opprimere, contra Deum peccarunt, culpam sibi grandem Deiq̃ indignationem contraxerunt, *Habend sich iibel versündet*, ac omnia in se mala deriuarunt. Experti sunt talia, maximo suo malo Amalechitæ, Amorrhæi, Chananæi, Moabitæ, & multæ aliæ gentes. Debuerant ergo Iudæi ex consideratione beneficiorum horum Dei maximorum intelligere, Deum diligere populum suum, curare, euehere, tueri & seruare. Proinde adhæsisent meritò vera fide soli, dilexissent & colissent ipsum vnice.

Quid autem fecerunt Iudæi? Nunc auspicans accusationem inducit & op^{Defecerunt à Deo.} ponit primam Iudeorum iniuriam, qua affecerunt Deum indignissimè: accusat inquam scelus maximum, ipsorum apostasiam, Dei ignorantiam, pariter & omnium beneficiorum Dei obliuionem. Non enim recordati sunt operum Dei, vt inde colligerent hunc solum esse Deum omnisufficientem, bonum, & omnium bonorum authorem, solum adorandum, inuocandum & colendum. Compellat autem pariter omnes, ne quis suæ confidens iustitiæ, se crederet exceptū esse ac nihil ad ipsum hanc pertinere obiurgationem. Repetit subinde etiam, quod modò dixi, verbum hoc quod proponit, Dei esse verbū, ne quis illud se impune credat contemnere posse.

Per interrogationem verò & concessionem incendit orationem ac dicit, Quid nam iniquitatis? &c. Nos diceremus, *Was hast du vnglychs / mangels vnd fals an Gott?* Cum talis fuerit Deus erga maiores vestros, sicuti modò commemorauimus, quo iure vel qua iniuriā longe recesserunt à Deo patres vestri? Quare vos toti non pendetis à patre tam benigno, Deo tam potente & benefico? Discimus hinc non semper valere argumentum quod ab exemplo patrum ducitur. Nisi enim sequantur verbum Dei & pendeant à solo Deo, nihil valet ipsorum exemplum.

Mirè autem euidens est hæc prophetæ concessio, Quidnam iniquitatis inuenerunt in me patres vestri? Cum enim iam exposuerit diuinam potentiam Iu^{Expostulatio Dei cum incredulis.}

dæis præstitam, curamq; paternam eis impensam, ipsumq; Deum constet unum & solum verum esse Deum, omniumq; bonorū abundantiam & sufficientiam, nihil vitij, iniquitatis, defectus, impedimenti, aut quod vituperes, in Deo inuenitur. Extrema ergo iniuria est, deserto hoc supremo absolutissimoq; bono apostatare post Deos, qui nihil minus sunt quam Dii. An non eadem dicere hodie ad nos posset Deus, & nobiscum exoptulando clamare? Quid obsecro tot habetis doctores & doctores, tot ordines & regulas? Cur veneramini, inuocatis & colitis tot saluatores, patronos & intercessores? An non dedi vobis filium meū, per quem declarauī me esse generis humani patrem beneuolum & beneficū? An non illum vobis dedi ductorem, doctorem & saluatorem? An non euangelium, vt doctrīna plenissima, sufficit vobis? An non dedi vobis filium meum patronū & intercessorem salutemq; vnicam? Dicite quid desideratis in filio meo? Quid desideratis in euangelio? An verò non satis potens, verax, clemens, benignus & beneficus est filius meus? Si nihil in ipso desideratis, cur ei soli non adheretis? Ergo si deserto ipso alijs adhæseritis, declarabitis apertè, neq; Christū vos vera fide recipere, neq; agnoscere ea quæ ego mundo dedi in Christo. Quid ad hæc respondere poterunt Papistæ? Confutatos omnino hæere oportet. Si quid pro loquentia sua attulerint, nunquam tamē effecerint ne Christus solus sit plenitudo. Nisi ergo ad ipsum accesserint, nunquam absoluentur. Extat in operum Erasmi Roterodami tomo 5. huius generis elegans Exoptulatio Iesu cum homine pereunte: quæ imprimis huc facit & hinc petita videtur.

*Elongastis vos
à Deo.*

Porro duo impingit Ieremias perfidis Iudæis. Principiò, Elōgastis vos à Deo. Allusio fit ad desertores & transfugas milites. Non tantum recessistis aut defecistis, sed quā longissimè à Deo discessistis. Fit sanè hoc per cultum creaturarum. Plenè enim Dei obliuiscimur, aut si eius aliquando recordamur, breuis est illa recordatio. Totos enim nos impendimus cultui creaturarum & in hoc oblectamus nos, longè post tergum nostrum relicto Deo. Deinde, Ambulastis, inquit, post vanitatem, & facti estis vani. Deus plenitudo est omnium bonorum, veritas & perpetuitas. Quicquid homo præter Deum eligit quod colat, res est inanis & vacua. Et idola vanitates appellantur, & qui illa sectantur, sectantur vanitatem & rē nihili, & fiunt vani, frustrantur spe sua & salute. Nam propheta ait, Similes idolis fiant qui faciunt ipsa. Denique saturantur qui Deo adhærent: qui creaturas colunt, esuriunt, neq; iucunda saturitate adimplentur.

*Obluio benefici-
orum Dei.*

Iam etiam impingit eis obliuionem omnium Dei beneficiorum, adeoq; & contemptum. Non dixerunt, Vbi est Dominus? Apud Christianos nihili penditur, quod legitur in historia euangelica de miraculis Christi: si verò nouum aliquod idolum, vel Aquense, vel Lauretanum, vel aliud aliquod emergat, apud quod miracula incipiant edi, Deus bone, quantus sit ad statuam illam concursus? Prædicantur, pinguntur, scribuntur, cantantur & inculcantur omnibus miracula illa Aquensia & Lauretana: proletaria præ his videntur, quæ ab euangelij prædicatoribus proferuntur ex euangelio & commendantur. Nemo ergo istorum dicit, Vbi iam est Christus? Quid obsecro designauit Christus? Qui scilicet pro nobis incarnatus est, qui prædicauit nobis veritatem, qui miracula maxima & innumera designauit, qui deniq; mortuus est & resurrexit, & ascendit in cælum: inde verò reuelauit, vt caueremus nobis ab Antichristo & à falsis eius signis. Hæc si dicantur & inculcentur apud multos, parum aut nihil ponderis habent: libentius audiunt de idolis & signis idolorum. Hæc plus apud ipsos auctoritatis habent. Tales autem Dei & Christi eius reuera obliti sunt.

*Beneficium pa-
tribus in deser-
to exhibitum.*

Sex autem attributis amplificat beneficium diuinum, quod patribus præstitit ducendo ipsos per desertum. Appellat hanc terram vastam & feris infestā. Incultam

Incultam item, vel horridam dumis & sentibus, asperam petris & scopulis. Siticulofam, aridam sine riuus & fontibus. Terram vmbra mortis, id est talem quæ *vmbra mortis quid.* certò conficiat ingredientem. Vt enim vmbra corpus sequitur, ita videbatur desertum ingrediens mortem ponere insequentem & vrgentem habere. Significat & vmbra mortis densas tenebras & anxietatem animi desperabundam & morti vicinam. Terram denique inuiam, per quam nemo, id est pauci ambulabant: & in qua nemo habitabat. At in hac commodissime habitare fecit Dominus Izraelē, pavit pane coelesti, potavit ex petra, vestes & calceos, ne detererentur effecit. Addit iam reliquam partem beneficiorum maximorum, Et introduxi vos in terram cultam, &c. Concessi autem vobis & ædificia & agros & bona terræ huius vniuersa. Commemorantur hæc & in Deuteronomio cap. 8. vnde copiosiora peti possunt. Beneficia nobis per Christum præstita longe sunt maiora. Attamen eorum obliti Christiani, plus mirantur nugas & Sículas gerras.

Redit iam & ex opposito exponit post commemorata beneficia, quæ maleficia beneficijs opposuerint ingratisimi. Ego induxi vos, inquit, in terram amoenissimam & optimam, & bonis omnibus & quidem præstantissimis vos velut adobruui. Quid autem vos fecistis? Quod apud Isaiam dixit Dominus, Filios eue- *Ingratitudo & consceleratio.* xi ad opes, honores & dignitates, ipsi verò spreuerunt me. Beneficijs vos mihi obstringere volui, cæterum vos auulstistis vos à me & à verbo meo. Terram autem datam contaminastis, & meam hæreditatem, quam vobis veluti in feudum traderam, reddidistis abominabilem, idololatria videlicet, apostasia, sanguine, libidine & sceleribus nephandissimis. Quæ si hodie etiam dicantur contra Germaniam, patriam nostram, nescio an mendacii quis possit arguere.

Quod autem paucis & breuibus dixit, copiosius porro declarat, veluti distributione quadam subiecta: qua ostendit omnes in ecclesia ac repub. ordines cor- *Omnes gradus vel ordines corrupti.* ruptos, neminem prorsus suum facere officium. Erant autem ordines in populo instituti, ad conseruationem & vtilitatem ecclesiæ & reipub. Sacerdotes, Legisperiti, Pastores & Prophetæ: sicuti nunc quoque in ecclesia ordines sunt instituti, quos apostolus commemorat. 1. Corinth. 12. & Ephes. cap. 4. Sacerdotes erant *Sacerdotes.* ministri sacrorum in tabernaculo & templo, horum erat recipere oblationes à populo & offerre Deo, hortarique omnes ad preces, ad inuocandum Deum, & ad gratias agendas pro beneficijs Dei, adeoque curare, vt populus omnia per fidem referret ad Deum. Tales sacerdotes fuerunt Aaron, Eleazar, Samuel & infiniti alij. Sed quales erant sacerdotes Ieremiæ sæculo? Ignari Dei & rerum diuinarum. Non requirebant Deum. Non remittebant populum ad Deum. Si quis obtulisset aliquid, offerebant in nomine Baal, non in nomine Dei solius. Inuocabant non solum Deum, sed & Baal, quemadmodum de sacerdotibus Baal legis 3. Regum 18. clamauisse videlicet eos, Baal exaudi nos. Non itaque quærebant Dominum, sed magis lucrū, pecunias, voluptates, honores, dignitates. Non dixerunt, Vbi est Dominus? Sed, Vbi sunt conuiuia? Vbi sunt honores & dignitates? Vbi est emolumentum & pompa? Ita nostro sæculo inuenias sacerdotes parum peritos rerum diuinarum. Docent hi inuocare diuos. Si quis pretium his offerat, offerunt ipsi Missam Deo, in nomine S. Vuendelini, Beatricis & aliorum non satis cognitorum sanctorum. Dominus autem dixerat. Hoc facite in mei memoriam, &c. Est & his in ore, Vbi est lutrum? Vbi sunt boni socij? Vbi est bonum vinum? De deo nulla aut minima est cura. Lege Isa. in 56.

Tenentes legem erant Legisperiti, qui in synagogis legem profitebantur & *Legis doctores* sedebant in cathedra Moysis, quorum officium erat vrgere legem Dei, innouationibus se opponere, synceritatemque et veritatem religionis antiquam in ecclesia re-

tinere. Verum temporibus Ieremiæ sicuti & Christi temporibus scopum legis Deum non videbant, Deumq; non cognoscebant verè, & ideò religionem verã neque tuebantur, neq; propagabant. Disputationes illorum institutæ erant de Baal, de consuetudine & traditionibus patrum. Non est quod multis hic commemorem qualia sint studia, quæ lectiones & disputationes in scholis ferè theolog. scholast. omnium. Multo rectius interpretabuntur quodlibeta obsoletorum scriptorum, aut rancidorum monachorum, quàm prophetiam aliquam prophetæ Dei, aut epistolam aliquam apostoli Christi. Parum ergo aut nihil de Deo intelligunt, in scholastica duntaxat illa sua theologia, philosophia Aristotelis temperata, exercitati sunt.

Pastores.

Pastores erant in populo sacerdotes, seniores, presbyteriue, iudices & proceres ex populo potentes. Sed & reges manifestè appellantur pastores populorum. Horum officium erat constringere petulantiam & libidinem vulgi, coherereq; disciplina audaciores & impuriore. Sed illi ipsi prauaricabantur primi leges, & erant authores atq; exempla vulgo peccandi, & corruptissimè viuendi. Confer cum his quæ hodie fiunt à proceribus & senatoribus multis ac corruptis, & deprehendes in hac corruptione nos parum istis esse synceriores.

Propheta.

Propheta erant prædicatores in populo: quorum officium erat prædicationibus pijs & ex lege Dei petitis ducere ad Deum populum, docere fidem in Deum & Messiam eius, scelera arguere, poenitentiam vrgere, adhortari ad omnia opera bona, & consolari tentatos & exercitados in aduersis. Caterum Concionatores temporibus Ieremiæ non habebant scopum prædicationum suarum Deum

Prophetarè in Baal.

& gloriam Dei, sed Baal. Est autem prophetare in Baal aut in nomine Baal, non solum Dei verbum, inuocationem & cultum prædicare, sed coniungere Deo etiam humanam doctrinam creaturarumq; cultum & inuocationem. Materia veri prophetæ esse debet solus Deus & vnicum verbum Dei. At isti his non contenti, doctrinas hominum, & cultus humanos creaturarum, diuorum, & idolorum coniungebant. Alibi verò copiose dixi quid sit Baal. Significat communiter Dominum, maritum & possessorem: ac ferè aptatur cuilibet Deo fictitio. Baalim nonnunquam idola significant, fortè etiam Deo vero posita. Coluerunt Israelitæ verum Deum, quem non reiecerunt prorsus, sed simul cum Deo coluerunt Deos medioximos, vt vocant, patronos vtiq;. In excelsis certè sacrificarunt: quod Deus vbicq; vituperat: & tamen Deo in excelsis immolarunt, id quod manifestè legitur 2. Paralip. 33. Quia tamen Deus excelsa prohibuerat, ideò peccarunt etiam Deo in excelsis sacrificantes. Sic prohibuerat quenquam colere præter se: peccarunt ergo colentes cum Deo Baal. Fuit etiã Baal peculiariter Deus & idolum Sidoniorum, sicuti nobis exponit historia Regum lib. 3. cap. 16. At ea doctrina prophetarum, populo non tantum non profuit, sed obfuit plurimum: nam perdidit regnum. Vulgata æditio hunc locum legit, Et secuti sunt idola. Certè idola sunt res inutiles. Quæ verò materia sit Concionatorum plerorumq; in Papatu, cognitum est lippis & tonsoribus. Vix prælegerunt locum aliquem ex Euangelio breuem, mox eruperunt in locum aliquem communem de Potestate Papæ, de Clauibus, de Condonationibus, de Indulgentiis, de Anniuersariis & Purgatorio, de Redimendis peccatis, de Votis & Oblationibus, de Satisfactionibus, de Inuocatione & cultu sanctorum, de Veneratione reliquiarum & imaginum. Quinimò ex Legenda aurea, & Lampartica historia, ex Mariali magno & Pomptuario exemplorum, fabulas & stupendas recitarunt nugas. Quæ reuera & ipsæ nihil profuerunt auditoribus, iuxta apostoli verbum 2. Timoth. 4. Nam religionem veram in obliuionem adduxerunt, & superstitionem in religionis locum erexerunt. Vnde videmus omnia per ecclesiam idolis & ethelotiscijs

triscijs esse referta, ac veram insuper religionem damnari passim velut hæresim, Colos. 2.
& omnium malorum parentem. Dominus aperiat oculos cæcorum, Amen.

Gravissimè adhuc accusat populum defectionis perfida.

C O N C I O VI.

Et ob id ego rursus iudicio contendam vobiscum, dicit Dominus, & cum filiis quoque filiorum vestrorum disceptabo. Transite enim ad insulas Chittim, & videte: mittite in Kedar, & considerate diligenter, & videte num quid simile factum sit: num gens vlla mutauerit Deos? qui tamen non sunt dii: & populus meus mutavit gloriam suam in id quod nihil prodest. Propter hoc obstupescite cæli, exhorrescite & vehementer turbemini, dicit Dominus: quoniam duo mala fecit populus meus, me deseruerunt fontem aquarum viventium, vt effoderent sibi cisternas, cisternas inquam dissipatas & pertusas, quæ aquas non habent.

Pergit diuinus vates reuincere populum criminis omnium maximi, defectio nis scilicet à Deo. Quia enim hoc non agnoscebant, sed cultum se Deo præstare credebant dum colerent creaturas, diligentius & acrius erant tractandi. Quemadmodum hodie quoque conuenit, & necessarium est, vt qui diuos adorant, inuocant & colunt, eaq; re plurimum sibi apud Deum mereri, Deoq; gratum præstare obsequium videntur, impensius accusentur ac reuincantur defectionis, vt intelligant se non modo nihil boni isto cultu mereri, sed Deum potius prouocare ad iram, vtpote qui cum zelotypus sit, nulla re magis ira inflammetur, quam cum solus & mente sincera non colitur, sed alij coluntur pro eo aut cum ipso.

Reuincendus est populus eius peccatis, quod non agnoscit.

Sermonis verò figuram ita attemperat, vt videaris tibi videre ipsum Deum ante confessum stare iudicum, & accusare, imò reos agere apostasiæ, aut violati fœderis totum Iudæorum populum. Orationem verò propheta sic connectit, Cum nihil iniquitatis in me inueniatis, & nihilominus omnes gradus & ordines præuaricentur in me impudentissimè, & absq; vlla pœnitentia, cogor sanè vocare vos in iudicium, iudicioq; contendere vobiscum, & conuincere vos violati fœderis, & fœdissime defectionis à me.

Scopus huius loci.

Ne quis autem posterorum existimaret hæc patribus duntaxat intentata nihil prorsus ad se pertinere, sibiq; liberum esse vel alios pro vero Deo Deos, vel non solum Deum venerari & colere, adhuc Dominus, Et cum filiis quoq; filiorum vestrorum disceptabo, non quidem cum præsentibus tantum, sed & cum futuris. Perpetua est enim & constans Dei voluntas, præcipiens, desertis omnibus creaturis soli ipsi adhærere, solum adorare, inuocare & colere. Quicumq; ergo, quocumq; tempore, vel pro Deo, vel cū Deo vero alios venerari voluerint, ician certissimè hanc expostulationem vel accusationem Dei contra ipsos esse intentatam. Maior verò est vnus huius loci autoritas, quam omnium Conciliorum & Patrum, vnà cum Deo iubentium colere creaturas.

Pertinet hæc oratio Ieremiæ etiam ad posteror.

Concessione verò vel permissione per comparisonem amplificat crimen defectionis enorme. Nam iubet ipsos totum percurrere & lustrare terrarum orbem, atq; adeò diligentissimè inuestigare, num liceat alicubi terrarum reperire gentem aliquam, quæ permutauerit cum alijs dijs Deos suos. Cum autem constet id nusquam inueniri, infert protinus, & ait, Certum est itaque te pessimum & perfidissimum in mundo esse populum, qui gloriam tuam permutaueris, con-

Sensus verborum prophetæ

tra ius & consuetudinem in colendis dijs omnium gentium, cum re inani & inutili prorsus. Hic sensus est verborum prophetæ, in quibus quædā fufius explicanda veniunt.

Citthijm & Kedar.

Citthijm videntur plerisq; Cyprj esse, sed reuera insulares sunt populi, terras inhabitantes in mare excurrentes; qualis est Græcia, Italia atq; Hispania, Occidentales in Europa regiones. Porro Kedareni sunt Arabes, quos posterj Saracenos appellant. Cæterum duos commemorauit populos, vel duos potius terminos & limites, Occidentalem & Orientalem vel Aquilonarem, & sub his omnes habitati orbis plagas intelligens comprehendit: quas si scrutentur accuratissimè, nuspiam reperiant tantam leuitatem quantam apud Iudæos. Ad phrasim Hebraicam pertinet quod dicitur, Et ecce factum sicut hoc: id quod alij significantius reddiderunt, Num simile quid factum sit: vel si tale quid factum sit, Ob doch der glychen gefunden werde oder ye/oder yenen beschâben sye/xc.

Permutatio.

Permutatio autem fit cum aliud pro alio datur, vt cum das ferum aut aurum & accipis pro illo plumbum vel lutum, aut vinum pro frumento: vel si tradas alicui honestam matronam, tu pro ea accipias triobolare scortû, Sas heist ver tuschen vnd verwâchslen. Gentes quæq; suos habebant Deos patrios, quos nō permutabant, vt alijs veluti traderent suos Deos, ipsæ aliorum reciperent: sed constanter suos retinebant Deos. His tamen coniungebant alios, quos & ipsos colebant. Iudæi verò obliuiscabantur Dei veri, aut certè præterito Deo vero neglectoq; recipiebant & colebant Deos aliarum gentium.

Quare Romani nunquā receperint eū & cultum Dei israelitici.

Huc mihi quadrare videtur illud Augusti, ex i. libro de Consensu euangelist. cap. 18. vbi disputat, Quare Romani nunquam receperint Deum Hebræorum ac cultum eius, cum tamen omnium gentium Deos receperint colendos. Nec aliam causam affert, quam quod Deus Israelis solus absq; consorte colī voluerit. Verba eius hæc sunt, Nihil restat, vt dicant cur huius Dei sacra non receperint, nisi quia se solum colī voluerit: illos autem Deos gentium, quos isti colebant, colī prohibuerit. Socratis enim (quem sapientissimum omnium hominum, etiam oraculo fuisse firmarunt) sententia est, Vnumquēq; Deum sic colī oportere, quomodo se ipse colendum præceperit. Proinde Romanis summa necessitas facta est, non colendi Deum Hebræorum. Quia si alio modo eum colere vellent, quā se colendum ipse dixisset, nō vtiq; illum colerent, sed quod ipsi finxissent. Si autem illo modo vellent, quo ipse diceret, alios sibi colendos non esse cernebant, quos ille colī prohibebat. Ac per hoc respuerunt vnus veri Dei cultum, ne multos falsos offenderent, magis sibi arbitantes obfuturam fuisse istis rum iracundiam, quā illius beneuolentiam profuturam. Tantum Augustinus.

Gloria Israelis est Deus.

Porro Gloriam Israelis appellat scriptura ipsum Deum Israelis, non tam quod ipse Deus, gloriosus sit Deus, quā quod est gloria populi sui: a quo videlicet gloriam accipiunt, illustrantur deniq; & seruantur, & de quo gloriari deberent meritò. Ita certè Gloria populi appellatur Deus, Psalmo 106. Mutauerunt gloriam suam in effigiem bouis comedentis fœnum. Et Psal. 3. Gloria mea & exaltans caput meum. Apostolus quoq; ad Rom. 1. Et mutauerūt, inquit, gloriam incorruptibilis Dei in effigiem imaginis corruptibilis hominis.

Deus immutabilis.

Interim Deus quantum in ipso est, immutabilis est, neq; vnquam mutari potest: cum verò de Deo in animis nostris iudicamus aliter, quā ex verbo Dei docemur, in quo quid de ipso iudicemus, exponit, mutare Deum dicimur, eò quod animi nostri mutantur, & aliter sentiamus de Deo quā veritas in Deo habeat. Turpissimum est autem & insania quædam enormis, nō tantum Glauci & Diomedis (quod dicitur) permutatio stulta cōmutare Deum, qui gloria est & supremum bonum credentium, cum eo quod nihil minus est quā Deus, & quod nihil

nihil prodest, cum Deus sit copiacornu bonorū omnium: dii autem fictitij non sint dii, neque quicquam conferre possint cultoribus indigis rerum omnium. Vulgata versio hunc locum ita reddidit, Populus verò meus mutauit gloriam meam in idolum. Sed quod sensum attinet, nihil aut parū est discriminis. **Quantum** verò distat ab hac insania peccatum Papistarū, quo & ipsi Deo verò deserto, conuertuntur ad creaturas, ad diuos inquā, ad idola & ad res nihili ac inanes:

Pergit propheta hoc peccatum exaggerare per Prosopopœiam. Nam cœlos cōpellans dicit, Propter hoc obstupefcite cœli, exhorrescite & turbemini vehementer. *Sarumb erstunend jr himel/erschüttend uch/vnd werdend nun gar vngestüm/xc.* Trīa enim cōmemorat. Obstupefcunt homines cum prae indignitate rei, vel ob inopinatū casum, attoniti consistunt, nec quid dicant aut faciant, sciunt vel habent. Exhorrescunt qui terrore conturbati, concutiuntur, die sich *erschüttend vnd an glideren schuderend vnd zitterend.* Turbantur & tumultuantur cœli, cum intonant, fulgura & fulmina deijciunt in terras. Nos solumus ad rem vehementer indignam & impiam, dicere, *Sarab sölte sich der himmel entfärwen: daryn sölte der donner schlagen.* At propheta voluit huiusmodi loquendi genere significare quantum corā Deo peccatum sit mutare Deum verum. Hodie pro summo Dei cultu habetur, & ornatur hoc peccatū a monachis & sacrificis, adeo vt qui nolit in commutationem illam consentire, habeatur pro hæretico. At vera sunt quæ pronunciat in præsenti ex ore Domini propheta: grande ergo & inexprīabile peccatum est Deum verum permutare cum creatura aliqua.

Quantum sit hoc peccatum.

Iterum verò & clarius quidem vel significantius crimen hoc permutationis exprimit, & dicit, Quoniam duo mala fecit populus meus, &c. Principio enim, Me, inquit, deseruerunt fontem aquarum viuentium, iugiter inquam scaturientium semperq; recentium. Et quidem deserere Deum fontem, est non bibere ex hoc fonte, ex vnico inquam non omnia bona petere & sperare, non vnico & solo saturatore, vel vt veteres dixerent, Saturno contentum esse. Est autem Deus inexhaustum mare ac copiacornu verorum bonorum omnium. Fons appellatur per Tropum, & quidem fons non quilibet, sed fons aquarum viuentium. Psalm. 36. legimus, Apud te est fons vitæ. De aquis salutaribus huius fontis legis apud Isaiam in cap. 55. & apud Ioan. in 4. & 7. cap. Breuiter, Deus est vena & scaturigo omnium bonorum sempiterna & inexhausta, quæ videlicet nunquam deficit, omnibus sufficit. Nam in fœderis capitibus, Ego, inquit, sum El Schadai, Deus scilicet omnisufficientia & exaturans. Quicquid enim rerum spiritualium aut corporalium homini fuerit necessarium, Deus vnus & solus suppeditare potest abundantissimè, vt ea nihil sit necesse aliunde emendicare. Hic est æternus, omniscius, omnipotens, clemens, iustus, misericors, sapiens & pater atque amator hominum, vnice adorandus, inuocandus & colendus. Deinde subiungit malum alterum, quod sequitur ex primo, vel primo innexum est. Qui enim non agnoscit solum Deum esse omnium bonorum authorem, a quo solo illa sint petenda, is diuertit ad alienos deos, vt hi ipsi sarciant, quod sibi deesse sentit vel existimat. Sequitur ergo in Ieremia, Vt effoderent sibi puteos, &c. Quasi dicat, Quia me non agnoscunt fontem esse iugem, omnia vitæ scaturientem ac profundentem, ideo puteos sibi parant, deos inquam alienos sibi deligunt, a quibus illa postulant, quæ fuerant a me solo petenda. Fonti verò aquarum viuentium opponit puteum vel cisternam aut lacunam, imò cisternam pertusam, futilē, rimosam, non bene conglutinatam, sed hiantē. Addit *אשר לא יכלו המים* quæ non possunt aquas. Germanicè significantius verterimus, *die kein wasser vermögend.* In puteis & cisternis inueniuntur aliquando aquæ: in his, hoc est, in

Deserere fontem aquarum viuentium.

Fodere cisternas fuitiles.

pertusis cisternis, quas isti sibi parant, nullæ sunt. Creaturæ enim vel diuī, diī non sunt, exaturare non possunt, nullam gratiam, nulla dona, quæ elargiantur, habent. Consequuti quidem sunt diuī gratiam, & vitam nunc habent æternam: sed res istas nemini suorum cultorum conferre possunt. Neque pro diīs coli volunt. Iam verò vide & expende mihi quanta sit insania deferere fontem aquæ viuæ & accurrere ad lacunas turbidas, imò ad cisternas futes, nullas habentes aquas? Apud Oseam in cap. 3. legis, Ipsi respiciunt ad deos alios, & amant vinacia vuarum. Quod enim Ieremias cisternas aqua carentes appellauit, id ipsum dixit vinacia Oseas, trappen vnd wyntrāst/ carentia succo Lyæi. At stultissimus fuerit, qui relicto vino optimo, conuertatur ad vinacia vel ad lagenas vacuas. Sic autem delirant, quotquot Deo relicto conuertuntur ad deos vel diuos. Dicunt, Non diuos colimus pro Deo, sed cum Deo. Cæterum ubi nunc illa Dei lex, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli serues? Aut quid necesse est diuos inuocare & colere, cum solus Deus sufficiat omnibus nostris adimplendis satiandisq; desiderijs? Credis ne hoc, an non credis? Si credis, cur ad alios diuertis? Si non credis, ne existimaueris te quicquam accepturum sine fide, neq; à Deo ipso neq; à sanctis. Excipiunt, Cupimus per interuentum sanctorum æterno nos Deo commendari. Ergone sancti personam & dignitatem Christi sibi sumpserunt? Christus est mediator, intercessor & patronus, per cuius interuentum scriptura testatur nobis patere aditum ad patrem. Credis ne hoc, an non credis? Si non credis, nihil accipies à Deo, etsi omnium sanctorum patrocínio instructus venias. Si credis, sufficet tibi Christus: non inuocabis sanctos, non coles illos, veneraberis quidem eos vt fideles Dei seruos & beatos, Deum verò in Christo solum coles.

Diuos colere
cum Deo.

Collatio inter
se fontis &
putei.

Quod si conferas inter se fontem & puteum siue cisternam, videbis quàm iniqua & vesana sit commutatio, si quis Deum permutet cum diuīs. Fons ex se habet liquorem, nec indiget vt accipiat ab alijs, ipse potius dat omnibus aquam. Cisterna ex se ipsa nihil habet, ac nisi aliunde inferatur aqua, vacua manebit. Ita Deus ex se ipso diues est, & omnisufficiencia bonorum omnium, non indiget vel nostro, vel ullius creaturæ consilio vel auxilio, ipse sua benedictione implet omnes creaturas, & conseruat sua potentia omnes. Sancti ex seipsis nihil nisi corruptionem & peccatum habent, ac nisi ipsorum misereatur Dominus & gratiam suam eis conferat, perierunt. Fons viuus non deficit, sed iugiter salubres profundit aquas, tametsi plures ex ipso bibant. Cisterna verò & exarescit, & deficit, & quò plus aquæ ex ipsa hauris, hoc minus subinde habet. Ita Deus etsi à mundi exordio saturauerit, & omnibus bonis adimpleuerit patres nostros, ne tantillum tamen thesaurus ille bonorum in ipso est diminutus. Iugiter benefacit, & omnes ipsum accedentes adimplet bonis omnibus. Sancti verò etsi gratiam acceperint à Deo, eandem tamen propter agnatam infirmitatem & lapsus frequentes, non semper retinent, sed saepe amittunt. Neque verò cœlites iam facti, dona Dei ita acceperunt, vt ipsi alijs rursus impartiri possint, sed pro se ipsis acceperunt: ita vt si pergerent illa communicare alijs, hoc minus ipsi possiderent, quò plus alijs erogarent. Fons viuus recentes subinde profundit aquas & salubres, frisch vnd lieblchs geschmack: Cisternæ etsi aquas habeant, imbuunt tamen illas ingrato aliquo odore, das es sul wasser ist/ vnd der Siptern nachschmœckt. Dei dona sunt purgatissima, diuina & salutaria, nihil habentia vitij. Tanta verò est infirmitas & corruptio sanctorum, vt Dei dona his collata conferantur purissimæ aquæ impositæ & conseruatæ in luteo vase, vnde contrahit vt & colore & odore lutum nonnihil redoleat. Cæterum propheta ex ore Dei dicit, quod & superius monuimus, cisternas esse futes & per-

& pertusas, quæ aquas non habeant. Nam tametsi diui pro se ipsis gratia non careant, alijs tamen dare nō possunt. Id quod solius est Dei. Discamus ergo omnes accelerare ad Deum fontem aquarum viuientium. Discamus non posse fideles pro Deo, alienos colere deos: aut cum Deo simul alios inuocare, id quod & magnus Dei propheta Helias docuit & demonstraui, 3. Reg. 18. Discamus interim & hoc, morem esse corruptissimi seculi, non Ieremiæ tantum, sed nostri quoq̃, quod sponte fluentem & gratis se offerentem omnibus, saluberrimamq̃ aquam bibere nolumus, magnis autem cum laboribus & sumptibus effodimus (en effodimus) cisternas & quidem fuitiles. Nam euangelij prædicationem gratuitam respuimus & auersamur, traditiones & constitutiones humanas malumus, tametsi sumptibus & laboribus inæstimabilibus adobruamur. Dominus misereatur nostri & reducat errantes in viam iustitiæ.

*Quod sua culpa & propter peccata, calamitates ferant Iudæi,
& grauiiores sint experturi.*

C O N C I O VII.

An seruus est Israel, an familiaris filius? Cur ergo prædæ patet? Super ipsum rugiunt catuli leonum emittentes vocem suam, & reddunt terram eorum desolatam, & ciuitates eius exustas, vt nemo inhabitet. Sed & filij Noph & Thaphnes verticem tuum concutient. An non tu tibi ipsi id fecisti, eò quod deserueris Dominum Deum tuum, nunc etiam cum te in via dirigeret? Et nunc quoque quid tibi negotij est in via Egypti, nisi vt bibas aquas Schibor? aut quid rei tibi est in via Assyriorum, nisi vt bibas aquam fluuij? Afflictio tua te erudiet, & auersiones tuæ te arguent, vt agnoscas & intelligas quàm malum & amarum sit quod deserueris Dominum Deum tuum, & quod timor meus non fuerit apud te, dicit Dominus Deus exercituum. Etenim à seculo confregi iugum tuum, & dirupi vincula tua: tu autem dixisti, Non transibo. Quandoquidem super omnem collem sublimem & sub omni ligno frondoso discurris, o meretrix. Ego autem te plantaui vt esses nobilissima vitis, cuius vniuersum semen fidele: quomodo mutata es mihi in vitem reiectilem & alienam?

Post commemorationem peccatorum subiungit modò poenam, commemorans quanta patiatur mala, & quod maiora adhuc sint perpeffuri, nulla Dei quidem morositate, qui ipsos subinde cupiat sanare, sed propria ipsorum culpa, propter peccata inquam, & quod omnem medicinam Dei respuunt. Vbiq̃ ergo commemorat & taxat ipsorum peccata. Applicanda hæc sunt nostris quoq̃ temporibus, quibus eadem in ecclesia Dei peccata reperiuntur. Ergo cum Deus idem sit & non mutetur, necessariò isdem poenis aut etiam grauioribus afficit nos. Seruntur hodie bella ex bellis, neq̃ vlla sperari potest requies. Ardet factio nobis & bellis Italia, belligeratur Gallia, expeditiones facit Germania, ingens metus est à Turca: interim & morbis & rerum inopia conficiuntur miseri homines. Quid ita obsecro? Quia deseruimus Deum verum, & cum iam reuocat in viam salutis per euangelium, obuertimus Deo dorsum, imò conuersi irruimus in Dei ministros, & hos propter prædicatam veritatem, laceramus. Irridetur passim poenitentia. Viuitur ex raptu, & indulgent omnes genio. Nullus est Dei & iudicij eius timor. Ideoq̃ malis exundant omnia prorsus.

Et Iudæi quidem, quod se crederent & iactarent Dei filios esse, sicuti & Ioan-

Pœna denuntiatur peccatoribus.

*Iudæi serui sunt
empti, non fi-
lij familiæ.*

nis 8. cap. iactabant contra Dominum, non arbitrabantur mala illa super ipsos ventura, neque recte iudicabant de presentibus etiam calamitatibus, quibus iam iam impliciti, affligebantur; sicuti & hodie de nomine Christiano temere & inaniter gloriamur, existimantes Deum ecclesiam (quæ tamen nihil minus est, quam quod videri vult) neque derelicturum, neque daturum in manus Turcarum aut aliorum infidelium tyrannorum. Caterum Ieremias, An serui, inquit, an filij familiæ sitis, ex eo cognosci potest, quod vobis euenit, & adhuc maiori cum difficultate eueniet. Filij debetur panis, ut Sapiens dicit, Seruis baculus: iam cum expositi sitis prædæ omnium vicinorum & longe etiam à vobis dissitorum regum, manifestissimum est vos non esse filios familiæ, sed seruos verberones: ac reuera seruos, seruos inquam peccatorum, & non filios Dei viui, sed Baalim. An verò hæc non probe congruunt illis quoque nostro seculo, qui malunt esse filij Papæ, qui blasphemè appellatur sanctissimus, quam Iesu Christi, quem Daniel recte & ex Spiritu sancto vocat Sanctum sanctorum, id est, reuera sanctissimum?

*Quæ mala po-
pulo Dei eue-
nerint.*

4. Reg. 21.
2. Paral. 33.

Exponit autem plenius quomodo prædæ omnium pateant, Super ipsum, inquit, rugiunt leones. In Hebræo sunt catuli leonum. Nam hi ferociores sunt. Significantur & in Prouerb. Solomonis per Leones tyranni sauiissimi. Ad faciendam exprimendam facit fremitus vel rugitus leonum, & quod sequitur, Et reddunt terram eorum desolatam. Igni enim & ferro regiones vastabunt, ita ut cæcis colonis, & exustis oppidis & villis, nemo inhabitaret terram, infestam iam feris, neque cultam amplius, sed sentibus & dumetis obsitam, atque horrentem. Si historias sacras inspexerimus, deprehendemus sub Manasse auo Iosiae, terram Iudæorum graui bello afflictam esse à Nabuchodonosore & vastatam. Pertinet hic locus etiam ad futura, quæ eueniunt huic populo sub Ioachas, Ioachim, Iechonia & Zedechia, sub quo demum ciuitas inflammata, & penitus est vastata, una cum tota regione vel toto regno.

*Ægyptij occi-
derunt regem
Iosiam.*

Singulare etiam quiddam istis coniungit de filiis Noph & Tahapanhes. Vulgata versio legit Taphnes. Intelligit autem Ægyptios. Idiotismo enim Hebraico filij Græcorum, Græci vocantur. Nominat autem duas vrbes celebres. Noph, quam interpretes Memphim fuisse arbitrantur, & Taphnes, quam Thebas nonnulli exponunt, totamque regni gentem intelligit. Hæc inquam gens verticem tuum tibi contundet vel concutiet: alius legit, affliget. Germanicè, *Werdend dir den nischel ernüthen / den kopff erschütten*. Hieronymus, vel vulgata potius versio, habet obscenum verbum, *Constuprabunt te usque ad verticem*. Significat autem Ieremias gentem Iudaicam propter peccata grauiter affligendam ab Ægyptiis. Id quod factum esse testatur historia sacra. Etenim post sublatum regni caput, Iosiam videlicet cæsum à Nechaone Ægyptio, idem Iosiae filium Ioachaz à populo regem factum, capit & abducit in Ægyptum.

*Sua culpa pe-
cavit peccator.*

Porro demonstrat has calamitates ipsis obuenturas nulla Dei morositate, sed propria ipsorum culpa. Ergo per interrogationem & permissionem, An nō tu, inquit, tibi id fecisti? An non es tu ipse tibi causa malorum omnium? *Sas hast dir alles selbs gethon. Selbs gethon / selbs han*. Sed & explicat quomodo aut qua re mala hæc sibi ipsis ascuerint, Eò quod deserueris Dominum Deum tuum. De qua re dixi superius, Me deseruerunt fontem aquarum, &c. Amplificans quoque ipsorum peccatum, addit, Etiam cum te in via dirigeret. Id est, a uulsus es à Deo, & securus es peregrinos deos ac doctores, etiam tunc, cū Deus te veluti prehensa manu ab erroribus retrahere, & in via veritatis deducere voluit. Videtur autem loqui de antiquis quidem temporibus, præsertim autem de suis tempo-

temporibus Ieremias, quibus piissimus rex reformabat deformatam religionē, ac Deus mittebat Ieremiam, Vriam, Sophoniam & alios prophetas sanctissimos, quorum prædicatione errantes in viam veritatis reuocauit. Caterum maluerunt infelices assuetis inhærere religionibus, id est, superstitionibus. Sequitur enim, Nunc quoque quid tibi negotij est in via Ægypti? &c. Cum videlicet Deus accensa lucerna verbi sui veram & rectam viam tibi indicat, & veluti digito monstrat, cur tu diuina contempra, insistis humanæ, ac tenebras Ægyptias mauis? Via usurpatur pro modo vel ratione viuendi, pro religione & consuetudine. Sic legis Acto. 24. Confiteor, inquit Paulus, tibi Felix, quod iuxta viam, quam vocant heresim, sic colo patrium Deum, &c. Ergo cum dicit Ieremias, Quid tibi rei in via Ægypti, & in via Assyriorum? hoc dicere videtur, Cur mauis persequere in religione ethnica Ægyptiorum inquam & Assyriorum, quam in religione sincera Dei? Et bibere aquas Schihor (Nilum plerique interpretantur) aut bibere aquas fluuij (Euphratem exponunt,) nihil aliud est quam participare cum Ægyptijs & Assyrijs in religione. Nam bibere de eodem poculo, est *Bibere ex eodem poculo.* confortium habere in re eadem. Certe Achaz aram Damascenam, & totum cultum Syriacum transtulit in templum Domini, sicut claret 4. Regum 16. Ac verisimile est formas cultuum petitas esse & ab Ægyptijs. Sunt qui præsentem locum exponant de fœderibus, quasi propheta accusarit quod Iudæi nunc cum Assyrijs, modò cum Ægyptijs, fœdera pepigerint. Vituperauit in hoc populo grauius hoc ipsum scelus multis Ieremias alijs, & Isaïas in cap 30. & 31. Ac venit hoc quoque in lege sua Dominus. Nam plus confidunt homines fœderibus quam Deo. Præterea fœdera peregrina regibus Israel & Iuda maximas attulere calamitates.

Iam etiam exponit Dei consilium, quod in calamitatibus immittendis respicit, ac sequitur, Castigat vt erudiat. Mittit bonus Dominus ministros verbi sui, qui populum rebellem verbis reducant in viam, ac emendent: sed hic audire verbum aut agnoscere renuit: videt ergo Dominus alia via ingrediendum esse, & alia loquendum lingua: baculo itaque apprehenso, percutit rebelles, vt qui verbis sanari non sustinuerunt, verberibus curentur. Dicit ergo Dominus in Ieremia, Malitia, id est, afflictio & calamitates, te erudent, castigabunt atque corrigent: & auersiones tuæ, id est, pœna inflicta tuæ defectioni, aut tuæ perfidiæ, euincunt, vt intelligas, sentias, ac fatearis nihil esse in mundo peius, turpius, amarius, & calamitosius, quam Deo deserto, alienis adhærere dijs, & cultibus peregrinis Deo velle præstare obsequium. Adiungit huic & aliud membrum, Et quod timorem meum non habueris apud te: vel, Quod timor mei non fuerit in te. Nam sicut initium sapientiæ est timor Domini: ita initium stultitiæ & omnis mali est despectus Dei, vel non timere, non curare Deum. Et quidem videtur primum membrum pertinere ad corruptam fidem religionemque, vel ad vitiatum Dei cultum: alterum verò ad corruptos mores, & vitam consceleratam, *Vnd* *das in feinen dingen kein gottsfurcht was.* Proinde cum concidit in regno aut in repub aliqua, sinceritas religionis & morum integritas, mittit Deus verbum suum vt morbos sanet: si verò medicinam respuerint, immittit flagella, famis, pestis, belli & calamitatum omnium. Finis horum, Vt erudiat, vt intelligat omnes quam amarum sit admonentem Deum contemnere, non vnum colere, ac per pœnitentiam non emendare corruptelas. Ac certum est pœnitentes recipi in gratiam à Deo. Sic enim traditum legimus Deuteron. cap. 30. & 1. Corinth. 11. Si verò impij ne plagis quidem emendentur, certissime peribunt tum in hac tum in futura vita.

Pergit mox iterum commemorare insignia sua Deus beneficia, quæ huic

Beneficia Dei
opponuntur
maleficijs ho-
minum.

populo præstitit : ex opposito autem exponere etiam, quàm ingrati & rebelles Deo fuerint semper, & etiamnum in rebellione & ingratitude obstipito collo contra Deum renitantur. Et quò splendidior esset oratio, duabus utitur allusionibus vel parabolis. Prima petita est à vinctis & oppressis, in libertatem verò assertis. Secunda ab agricultura. Principiò, Sicut vincti ab heroe aliquo liberantur, cui mox summa ingratitude oblucentes, renuunt palàm sub eius viuere disciplina : Ita ego te liberaui, & eduxi ex carcere, tu verò ingratiſſimus mihi, noluiſti haecenus mihi seruire pro animi mei sententia & tuo bono. Duo ergo membra habet hæc pars. Nam initio exponit quid beneficii contulerit Deus in gentem Iudaicam : deinde quid Iudæi fecerint, exponit. Deus eduxit populum Iudaicum ex Ægypto, & confregit iugum seruitutis, & dirupit vincula morat. Id beneficii reduplicauit sub Chananæis, sub Moabitis, sub Palæstinis, Ammonitis & alijs inimicis gentibus, à quorum tyrannide afferuit populum suum Deus misſo Othoniele, Sangare, Gedeone, Iephthæ, Samſone, Samuele, Saule, & regibus multis. Rectè ergo dicit, A seculo, id est, ab antiquis temporibus semper Deum patrem & assertorem me tibi exhibui. Vetus interpres hæc Dei verba retulit ad populum Iudaicum, quasi hic ab antiquis temporibus abiecerit iugum legis diuinæ, & vincula disciplinæ sanctæ diruperit. Verum prior sensus mihi magis probatur.

Rebellio hu-
mana.

Sequitur quam gratiam benefico Deo populus retulerit. Et dixisti, Non transibo, *Sarhinder kum ich nit. Saryn lassen ich mich nit furen. Saryn gon ich nit.* Nostri aiunt, *In das bockshorn laß ich mich nit zwingen.* Alij minus perspicue verterunt, Non præuaricabor. Sed alijs, sicuti & vulgaris interpres, sensum reddiderunt non malè, Non seruiam. Significat enim Deus se veluti connubio sibi deuinxisse populum istum, neque grauib. oppressisse aut onerasse oneribus, sed certam & compendiosam tradidisse religionem, ac postulasse obedientiam synceram, & vt præscriptis se continerent limitibus legis. Quid verò fecit populus? Noluist hæc concludi legibus, & contentus esse vnico hoc Deo, & cultu eius præscripto. Quid ergo? Super omnem, inquit, collem sublimem, & sub omni ligno frondoso discurre, meretrix. Casta debueras esse coniunx, me vno & meis contenta ritibus, sed instar meretricis discurre, & poluis te dijs alienis, quibus te & animam tuam prostituisti, immergerisq. cultibus alienis. Vulgata versio habet, Sub omni ligno frondoso tu prosternebaris, meretrix. Sensui nihil decedit. Videntur autem sibi inuicem opponi, quod Deus voluit aut postulauit Iudæos contineri in præscripta religione, hi verò discurrere & vagari, adeoq. grassari per omnes, etiam ethnicas, religiones maluerunt. Nam varios ritus religionis mutuò acceperunt à vicinis & longè disitis gentibus, adeoq. in amœnioribus collibus excelsa extruxerunt, in lucis statuerunt idola, quæ & coluerunt, institutis ad ipsa peregrinationibus. His obtulerunt munera : isdem accepta retulerunt à Deo accepta beneficia. Pari scelere polluuntur homines etiam isti à quibus in locis amœnioribus extruuntur monasteria vel cœnobîa in honorẽ diuorum, Benedicti, Bernardi, Francisci, Dominici, &c. Extruuntur in montibus & vallibus templa vel sacella, ad quæ discurritur religionis ergo. Nemo parœcia sua contentus supplicat vni Deo per Christum, permanens in doctrina euangelica simplici. Discurritur per orbem. Adferuntur munera, suspenduntur anathemata : breuiter nihil omittitur quod ad defectionem à Deo & ad idololatriam pertinet, adeo vt sicubi vel quercus frondosa vel alioqui speciosa arbor iuxta vias stet, ab ea vel tabula diuo alicui consecrata suspendatur, vel aperiatur foramine, ac imponatur simulachrum aliquod. Nam & ad biuia & triuia solent cõstrui sacella diuis consecrata, & simulachris ornata, vt vocant, &c.

Christianorum
defectio.

Dominus

Dominus autem Deus noster prohibuit huiusmodi cultum, & vult solus adorari, inuocari & coli toto corde, tota anima, & omnibus viribus, atq; eo etiam modo, quem ipse nobis euangelio suo (non quem ipsi nobis ex nobis ipsis confingimus) præscripsit; cultum ergo alienum istum pro fornicatione hic & ubiq; conde mnat atq; diris plagis persequitur.

Porro parabola petita ab agricultura rursus ostendit quanta isti populo beneficiæ contulerit, & quàm malignè Deo responderint, ac se à sua dignitate, in extremam deiecerint indignitatem, cōtumeliam atq; contemptum. Nota est autem parabola vineæ ex Isaia 5. cap. & Matth. 21. Significat se Deus nobilissimum instituisse regnum maiestate super æthera notum. Addit, Cuius vniuersum semen (die setzling) veritatis seu fidele. Nam patriarchæ omnes, seminarium populi Izraelitici, vt Abraham, Isaac & Iacob, fidelissimi & excellentissimi fuerunt serui Dei, &c. His beneficijs Dei eximijs ex opposito obijcit per admirationem, Quomodo ergo conuersa es mihi in vitem reiectilem, vel abominabilem, vel de generem, & alienam? Opponit viti nobili degenerem vel reiectilem, der edlen rāben/den hinwürffling; ac semini fideli, vitem alienam. Multum enim aberant posterī à fide & integritate patriarcharum. Ac respublica & regnum, quod aliquando fuit nobile & eximium, sub Iosue & alijs principibus sanctis, nunc sub idololatriæ erat ignobile, contemptum & corruptissimum. Ira verò Deus subinde minis & pœnis causas immiscet pœnarum, apostasiam, ingratitude, inobedientiam, perfidiam & similia scelera. Ergo si cupimus malis vel calamitatibus liberari grauib. adhæreamus vera fide vni Deo per Iesum Christum Dominum nostrum.

Vinea Domini
ecclesiæ.

Reuincit tergiuersantes Iudeos maximorum scelerum, in quibus, nisi pœnitentiam agant, perituri sint.

C O N C I O VIII.

Etiamsi laueris te nitro, & multiplicaueris tibi Borith, maculā tamen seruat iniquitas tua coram me, ait Dominus Deus. Quomodo ergo dicis, Non sum contaminata, neq; post Baalim abij? Inspice viam tuam, in valle, cognosce quid feceris. Camelo veloci (similis es) qui per vias suas discurret. Sed & Onagro desertis assuetus (similis es) qui pro appetitu animi sui, destinato suo tempore, anhelitum haurit. Et quis reflectet eum? Omnes qui eum quærunt, non defatigantur, in mense suo inuenient eum. Prohibe pedem à nuditate, & guttur tuum à siti. Tu verò dicis, Expectatum est: minimè. Quia alienos amo, & post illos ibo. Quemadmodum pudefit fur, cum deprehenditur: sic pudefacta est domus Izrael, ipsi, reges eorum, principes eorum, sacerdotes eorum, & prophetae eorum. Dicunt ligno, Pater meus es tu: & lapidi, Tu me genuisti. Quia obuerterunt mihi ceruicem, & non facies. Et in tempore afflictionis suæ dicent, Surge & libera nos. Et ubi sunt Dij tui, quos tibi fecisti? Surgant, si seruent te in tempore afflictionis tuæ. Etenim iuxta numerum vrbiū tuarum fuerūt Dij tui, o Iuda.

VEra pœnitentia requirit in primis veram peccatorum agnitionem. Ac Dominus, qui non vult mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur ac viuat, excitat primum quidem per spiritum suum corda hominum, deinde verbo suo commonefacit peccatores, sed & immixtis calamitatibus ostendit se illis propter peccata vehementer iratum esse. Nisi verò tu agnoscas peccatum, non do-

Agnitio peccatorum pœnitentibus necessaria.

les, non Dei misericordiam imploras. Sathanas ergo modis omnibus retrahit homines ac impedit ne peccata sua agnoscant. Nam cupit omnino hominē, & peccatis omnibus adopertum, & secum in æternum perditum. Habet & is sua instrumenta, quibus utitur ad inducendam peccatorum obliuionem, aut quibus efficit ne agnoscamus peccata nostra. Huiusmodi verò sunt suggestiones prauę, & homines athei atq; impuri, sed & pseudoprophetae, qui corruptis sermonibus dementant errātes. Huc pertinet, quod multis, ea quę abominanda corā Deo peccata sunt, vel leuia esse videntur, vel peccata non esse existimantur: quod etsi peccata sint, expiari tamē possint externis ritibus vel caeremonijs: quod Deus non ita durus ac morosus sit, vt de ipso prædicant melancholici concionatores. Vulgare hodie est, veram religionem appellare hæresim: fallam, veterem & veram catholicamq; religionem. Si quis verò vsuris & malis artibus magnas opes congerat, dicitur ingeniosus esse negociator, non vsurarius impostor. Si quis ebrius sit & obscœnus, nuncupatur homo vrbānus, suauis & humanus, nō spurcus & fœdus. Ita in vniuersum omia extenuantur scelera. Vnde fit vt cum verbo Dei & lege Dei accusentur scelera, pauci aut nulli sint, qui se tales corā Deo esse existiment, quales reuera sunt. Reſciuntur ergo & calamitates, vel supplicia ac pœnæ peccatorum, in nescio quod fatum, in aspectus & cōiunctiones planetarum cœliq; influentias. Si itaq; concionatores ex verbo Dei varia in principibus & populo peccata accusent, negant vniuersi se esse tales, quales videntur ex verbo Dei concionatoribus. Huc enim recidit res, vt malum appelletur bonum, & amarum dulce. Huiusmodi sæculum erat & Ieremię temporibus, proinde in præſenti tergiversantes Iudæos conuincit maximorum scelerum, in quibus si perrexerint impœnitentes, absq; dubio perituros in æternum denunciat. Quod & ipsum per omnia nobis nostrisq; applicandum erit hominibus & temporibus.

De calamitatibus
iudicatur
inepte.

Scopus huius
loci.

Falsa peccatorum
purgatio.

Vera peccatorum
expiatio.

Et quidem habuerunt Iudæi suas expiationes, ablutiones, sacrificia, ieiunia, preces & lachrymas, quibus se à peccatis purgare nitebantur: cæterum cum vera interim destituerentur fide ac inhærerent idololatrię, inanis erat ipsorum expiatio. Sic enim testatur & Isaïas cap. i. Idem asserit hic quoq; Ieremiās, dicens, Si laueris te nitro, & multiplicaueris tibi borith, vel copiosissima vsus fueris herba purgatoria, nihilominus tamen manebit macula tuæ iniquitatis corā Deo, id est, non delebitur, hærebit inquam in te recens, veluti macula aliqua in ueste, multum quidem, sed frustra abluta. Falleris enim dum existimas peccata purgari vllis purgationibus externis, peccataq; remitti propter sacrificia vel expiationes. Reuera enim sanguine Christi per fidem expiamur, sequiturq; expiationē protinus vita pœnitens, qua abiectis dñs alienis, vero & vni Deo supplicamus, & à solo per omnia pendemus, stuentes veterem crucifigere hominem, & iuxta noui hominis consilia omnia nostra dicta & facta instituire. Hęc rationem purgandi docet nos vniuersa scriptura prophetica & apostolica. Testimonia extāt illustria Isaïæ 1. 1. Ioan. 1. & 2. cap. His confutatur etiā falsa criminum purgatio apud Papistas, qui per aquam lustralem, per indulgentias & satisfactiones, per passagia & ieiunia, per cantum & nescio per quas alias ethelotriskias se Dei gratiam mereri arbitrantur, præterita interim pietate vera, vt non dicam humanis istis inuentis frustra Deum coli, Matth. 15. Videri poterat hic locus & prouerbi aliter esse adductus, hunc fermē in modum, Videmini vobis quidem vestro iudicio puri esse atque mundi, cæterum ita macula iniquitatis vel consclerationis vestrę se exhibet videndam atque infixis inhæret radicibus, vt nulla ratione dissimulari ac elui possit: non secus ac si macula vesti aspersa, nulla quantumuis diligenti & artificiosa ablutione purgari potest. Germani prouerbio simili
vrimur,

vtimur, ac dicimur, *Sas wirt dir ouch der Rhyn nit abwäschē.* Cum significamus non tantum ignominiam & foeditatem nunc esse manifestam omnibus, sed etiam fore perpetuam. Nitrum Germanicè vocamus *Niter oder Tincar.* *Nitrum.* Genus est veluti salis mordax, idoneum eluendis maculis: alij vocant *Salpeter.* Iudæi appellant *Waydäschē.* Sunt qui existiment esse alumen. Certè aqua alumine parata (*Alatwasser*) admodum est mordax, & purgat vehementer. *Borith.* Borith existimat Hieronymus fullonum esse herbam, qua vestes eluunt. Certè à purgando habet nomen. Vtimur nos herba appellata *Burretsch* ad purgandum. Alij interpretantur Saponem. *Wenn dich schon wol seipffest / dennoch blybt dir din maass diner sünd / vnd blybst beschiffen.* Vtunque dissimules & excuses apud homines peccata tua, sunt tamen illa nihilo minus manifesta & foeda coram Deo.

Mox ergo per interrogationem & admirationem subiungit, Quomodo ergo dicis, Non sum contaminata, neq; sectata sum Baalim, vel Deos alienos atque idolas? Cultum enim impensum simulachris referebant ad Deum verum: ac alios quoq; Deos sic colebant, vt nihilo minus & verum Deum colerent, aut certè colere videri vellent. Sed cum Deus præcepisset se solum coli, & vetuisset habere Deos alios, vetuissetq; se vlla exprimi imagine aut vllam adorare imaginē, peccabant contra Deum & voluntatem eius grauiter omnes, qui non simpliciter legi diuinæ parebant. Atque ita grauiter hodie quoque peccant qui vnā cū Deo colunt Diuos, & procumbentes orant coram idolis, referentes deinde omnia ad cultum æterni numinis, & c. Quemadmodum verò nostri cultores diuorum & imaginum, cum redarguuntur idololatriæ, negant & pernegant se contaminatos esse, & ire post Baalim: ita Ieremiæ saculo negabant Iudæi se à Deo defecisse, licet Deos etiam alios colerent, & statuas venerarentur. Hos itaq; refutans, dicit, Quomodo dicis, Non sum contaminata? Certè cū nos admiramur alicuius impudentiam, qui negare audet rem apertam & confessam, dicimus, *Wie darffst doch nun das reden?* *Reuincit eos impietatis.*

Et quoniam lubricus erat in hac re populus Iudaicus, impietatis reuincit eos vel nolentes, vtens oculari quasi demonstratione & experientia dicens, Inspice viam tuam in valle, & cognosce quid feceris. Loqui autem videtur de valle Gehinnom, De qua suo loco dicetur. Erat non procul ab vrbe. Per Viam verò intelligit religionem, ritum & consuetudinem. Dispice, inquit, qualis sit tibi religio, qualia sacra, quales ritus, & quidem foris extra urbem ad vrbis moenia. *Sa wirt denn wol sähen was du gethon hast.* Sacellum enim ibi vel templū extruxerant, imagines & aras posuerant, & infantes suos Deo Moloch sacrificabant. Nimis cognita erat hæc res omnibus. Reuincit ergo eos impietatis. Nam Deus noluit sibi alibi, quàm vno in loco, in templo inquam, immolari, & ea, dūtaxat immolari, quæ ipse iusserat, & modo non alio, quàm ipse instituerat.

Eodem modo cum nostri negant se contaminatos esse, atq; abiisse post Baalim, obijcimus illis, Inspicite ergo religiones, ordines & ritus vestros: inspicite templa & sacella, peregrinationes item, quas suscepistis religionis ergo, & cognoscetis quid peccaueritis, & quantum peccetis adhuc. Si creditis verè Deum vbiq; præsentem, vnicum & solum vobis sufficere ad omnia necessaria, & ad salutem in primis dandam: si hunc solum colitis, toto corde, tota anima, & totis viribus: si vni & soli supplicatis per Iesum Christum: si vnum & solum adoratis: quid obsecro quaritis apud Mariam vel Lauretanam, Reginospurgē, aut Aquetanam? cur inuisitis limina Petri & Pauli? cur peregrinationes institutis in Hispanias ad Sanctum Iacobum Compostellanum, in Gallias ad Sanctum Michaelē & Iodocum? denique cur imolatis ac consecratis filios ac filias vestras?

nescio cui Benedicto, Dominico, Ruperto, Francisco, Clarae item, & nescio quibus dijs obscuris: Consecrati fuerunt Deo per sanctum baptismum. An non potuit ea vobis satisfacere religio, quae satisfecit apostolis? Inspiciantur templa & facella Christianorum, qualia sint & quid in illis inueniatur, quid in eis exerceatur, & deprehendentur grauius contra Deum peccata, quodque Deus illis rebus maximopere ad iram prouocatur, quibus ad misericordiam commoueri inepete creditur.

Expediti & celeres ad idololatriam.

Porro duobus exemplis à maximè celeribus & feris animantibus petitis, amplificando ostendit quàm expediti & insani ferantur ad cultum Deorum alienorum, & ad ea conseruanda, quibus semel assueuerant. Atque ita rursus reuincit illos manifestae impietatis, quam isti agnoscere volebant, si forte agnoscerent adhuc & poeniterent. Principiò similis es, inquit, camelo foemelle dromadi velocissimae. Sicut enim illa expeditissimè vias suas currit: ita tu paratissimus & expeditissimus es ad sectanda idola & cultus peregrinos: tardus autem & iners in colendo, adorando & inuocando Deo, eiusque cultu frugali & legitimo retinendo. Hoc ipsum nostris quoque aptari potest. Videas enim per orbem maximis laboribus & sumptibus discurrere diuorum cultores: at in cultu vero veri Dei eosdem frigere prorsus. In idolis fabricandis nulli sumptus videbantur nimij, sed in conseruandis pauperibus agrè terencium exponimus. In parandis templis idolorum, & extruendis cœnobijs monachorum, profuderunt homines diuitias suas: nunc in conseruanda ecclesia Christi sordidissimi etiam apparemus. Deinde Onagro, inquit, desertis assuetus, similis es. Multiplex est hoc exemplum & hæc collatio. Sicut enim Onager desertis est assuetus, & cicurari non potest: ita tu assuetus lucis & excelsis cultibusque peregrinis, ad legitimum Dei cultum adduci non potes. Sic inuenti sunt, & inueniuntur adhuc Onagri Monachi, qui secedentes ab hominibus cicurari non possunt, ut prosint ecclesiae & reipublicae. Sicut Onager suo tempore pro vehemēti cupiditate animi sui, anhelitū haurit, *Schnu- fet vnd schnuteri*: sic tu Israel veluti insaniens amoribus peregrini cultus oblectas te, & incumbis studio maximo idololatriæ. Tradunt mares Onagros libidine accensos, si foeminae desint, montes scandere, ventum naribus haurire, & voce terribili rugire. Legatur Plinius lib. 8. cap. 44. & D. Conrad. Gesnerus de Animalibus, ubi agit de Asino. Certè Iudæi nullis quantumuis multiplicibus cultibus onerati, contenti erant, sed in excelsa sua ascendentes odorabantur sicubi peregrinus aliquis emergeret cultus Dei ac Deorum, quem etiam reciperent. Sic nostris quoque nulla est requies, quantumuis diuos, idola, fraternitates, ordines, consuetudinesque habeant innumeras, subinde noua venantur. Quemadmodum verò Onager reduci aut reflecti à suo proposito non potest: ita nec Iuda potuit à semel assuetis idolis ac consuetudinibus abstrahi. Addit illum non posse capi nisi suo tempore. Qua re innuit affuturum etiam tempus, quo Iuda abducatur, propter rebellionem & pertinaciam, in captiuitatem. Quod & nostro saeculo euenire videmus nobis. Omnes, inquit, venatores qui Onagrum quarunt, seduli sunt quidem, laboriosi, nec facile defatigantur, sed non nisi in mense suo, id est certo tempore capiunt ipsum. Ita verò Deus mittit prophetas, qui non defatigantur populum quærere Iudaicum, & ipsum reconciliare Deo. Sed quoniam fugit constanter Onager ille Israeliticus prophetas, ne capiatur & adducatur Deo, Deus milites parabit Babylonicos, qui non defatigabuntur militia, sed capient demum indomitū Onagrum, & ducent in Babylonem. Hieronymus hunc locum foedè interpretatur, quasi compararit propheta Iudam scorto putido & lasciuo, quod nunquam ab amatoribus, nisi foedum & mensibus laborans reperitur: ut hoc modo significare voluerit, Iudam semper esse foedum in peccatis & in

Onager.

& in idololatria abominabilem. Verum prior sensus, ut simplicior castiorque esse videtur, ita magis mihi probatur.

Consequenter adducit propheta Dei ac legis diuinæ doctrinam, cui mox opponit refractariam gentis suæ rebellionem, ut sic euidenter pateat ipsorum aperta iniquitas, & Dei sanctissima iustitia. Deus, inquit, amator hominum, reuocās te ab idololatria, & à malis volens te immunem, dicit, & quotidie quidem per prophetas inculcat, Prohibe pedem à nuditate, & guttur tuum à siti, id est, caue ne cultus gratia nudis incedas pedibus, & affligas te siti vel inedia, atque ita exstimes te Deo gratum esse propter illa opera. Ac videbantur Iudæi in cultum & Dei veri & Deorum suorum peregrinationes suscipere superstitionis ergo, idque cum rei familiaris detrimento & corporis non vulgari afflictione. Quemadmodum & hodie vouentur peregrinationes nudis conficiendæ pedibus, sicco gutture, & corpore setis aut veste pilosa induto, *Barfuß/ in hârinem kleit/ vñd bey wasser vñd brot/ oder nüchter vñd mit fasten.* Deus autem non probat huiusmodi cultus, maxime si impendantur dijs peregrinis. Nam apostolus quoque exercitia illa non magnificat ad Colos. 2. & aliās. Clamat per prophetas, Non est quod peregrinationes instituas, defatigeris, & inedia corpus perdas, & oculos sacrificijs euacues. Cur, ait apud Isaiā Dominus, exponitis pecunias vestras pro ijs rebus quæ non satiant? Quin gratis dabo vobis vinum & lac. Adeste etiam si ne pecunia, & accipite opima dona, ut impleantur desideria vestra. Per Amos item dicit Dominus, Inquirite me, ut viuatis, & nolite quærere Bethel, neque eatis in Gilgal, &c. Amos 5. Eadem ratione nihil nunc etiā necesse erat peregrinationes instituere religionis ergo, Deus enim nō longè abest à quouis nostrum, sed habitat in pectore cuiuslibet fidelis. Ac scædum est prorsus, post reuelatum & exhibitum Christum, in tanta euangelij luce, adhuc potuisse inueniri homines in nouo Testamento, quibus tantæ potuerint placere superstitiones. Veteres Germani ex spiritu Dei videntur hos cecinisse vulgò versiculos,

*Wâr von heiligen vñd yfassen wil werden rein/
Der machet lâren seckel/ vñd mûde sein.*

*Prohibe pedē
à nuditate &c*

*Peregrinationes
susceptæ
religionis ergo*

Isaiæ 55.

Amos.

Sunt qui hunc prophetæ locum sic interpretantur, Caue ne dum pergis idola colere impudenter, per iram Dei abducaris tandem in captiuitatem, discalciatus, in siti rerumque omnium inopia. Cæterum propter consequentia magis probatur mihi sensus prior. Quanquam posterior etiā includi & cōprehendi possit in priore. Nam ex cultu Dei illegitimo, sequitur captiuitas & multipharia calamitas.

Nunc verò opponit refractariā populi Iudaici rebellionē. Dicunt *אֲנִי וְעַמִּי נֹאֲשָׁלוּ. Es ist vsf. Sa wirt nüt vsf: ich hab verrücht / vñd wil des nüt / ja gar nüt.* Vetus interpres vertit, Desperauī, non. Oecol. Amota est cura, nequaquam Alludit autem ad perfrictæ frontis meretricem, quæ ad honestatem fidēque marito præstandam, adhortantem, cum insultatione repellit ac dicit, Quiesce ac laboribus tuis parce. Illa quæ tu mihi occinīs, apud me nullum locum inueniūt. Nequaquam marito meo contenta ero: sed strenuē in fornicatione & adulterijs meis pergā. Sequitur enim, Quia alienos amo & post illos ibo. *Sann ich bitt anderen hold worden.* Dedicauī cor meum alijs, non Deo soli: ergo post alienos abibo, eos amare, venerari, adorare, inuocare & colere pergā. Sic verò notatur animus audax, impudens, & pertinax in impietate, ac in semel recepta religione. His per omnia similes sunt, qui hodie audita prædicatione euangelij, mandatisque & promissionibus diuinis, nihilo minus dicunt, Frustra laboratis noua illa prædicatione euangelij. Nam nos perseuerabimus in veteri religione cum Romana ecclesia, colemusque reginam cœli cum vniuerso sanctorum vel diuorum choro, venerabimur imagines, proficiscemur Romam & Compostellam, dona-

Impudēs ex audax rebellio.

bimus opes nostras cœnobijis, offeremusq; liberos nostros S. Francisco & Benedicto, ac uiuemus prout nobis uisum fuerit, &c.

Conferuntur
cum furibus.

Rursus per similitudinem ostendit propheta fœdissimè ipsos peccatorum suorum reuinci. Sicuti fur aliquis non erubescit dum furatur, pudefit autem ruboreq; suffunditur. cum *ἐν αὐτοφώρῳ* deprehenditur, (*wenn im die hand im sack erwütscht wirt:*) ita vos hætenus non erubuistis propter peccata uestra, nunc verò dum deprehendimini in manifesta & notoria idololatria, non pudore suffundi non potestis, nisi prorsus sitis conuersi in lapides. Est autem similitudo fœda & ignominiosa, quæ illos comparat cum furibus, sed res propter quam furibus comparantur, est longè fœdior, & in deum contumeliosior. Fures hominibus auferunt corruptibilia; idololatræ suffurantur Deo æterno suam gloriam. Ideoq; Dominus in euangelio secundum Ioan. simpliciter eos appellat fures & latrones, qui per aliud ostium, quàm Christum, in ouile ouium ingrediuntur. Illud autem singulare est, quod postquam in genere dixit pudefactam Domum Izraelis, particulariter mox omnes ordines ecclesiæ & regni recenset dicens, Reges eorum, nimirum iuniores illos regulos, Iosia filios, Ioachaz, Ioachim & Zedechiam. Pessimos enim ac superstitiosissimos fuisse etiam uiuente adhuc patre, claret ex actis ipsorum designatis mox à morte patris. Quanquam uiuente patre dissimularint hypocritasq; egerint. Annumerat regib. & principes, præsidet utiq; & senatores, totumq; magistratum: & ex ordine ecclesiastico recenset sacerdotes & prophetas: ut inquã hi omnes non de alijs, sed de ipsis intelligerent hanc narrari fabulam; ipsos inquam conferri cum furibus. Conuincuntur hoc loco propheta, erroris, quotquot magnatibus palpantes, irascuntur concionatoribus paulò liberius accusantibus negligentiam & peccata procerum reipub. & ecclesiæ. Certè omne malum à capitibus in membra deriuatur. Incolumitatẽ ergo non curant, vel reipublicæ vel ecclesiæ, quicumque capitibus mederi non pergunt.

Aperta & im-
pudens idola-
latría.

Sequitur qua re potissimùm deprehensi in suis sceleribus, pudefiant instar furis *ἐν αὐτοφώρῳ* deprehensi. Dicunt ligno, Pater meus es tu: & lapidi, Tu me genuisti. Nam oraturi procumbebant ante idola, & Deo & Dijs erecta, ac in horum conspectu, vultibus suis in ipsa defixis, precabantur. Si enim Deum in cœlis adorabant, cur conuertebantur ad idola? quare non potius vultibus in cœlum eleuatis orabant? Proinde palàm & manifestè ex ipsorum factis poterant in conspectu omnium hominum reuinci impietatis & idololatriæ. Quid verò hodie fit? Non minus impudenter peccatur. Nam diuis & deabus oratur, Pater noster, cū ea precatio non nisi vni Deo competat, & eleuatis in cœlum mentibus orari debeat. Dicitur enim, Pater noster, qui es in cœlis. Cur ergo conuertuntur nostri ad saxum, vel lignum, id est, ad saxeum & ligneum idolum, ac dicunt, Pater noster, qui es in cœlis? Si in cœlis est, cur non conuerteris mente & oculis in cœlũ? Manifestissimè ergo deprehensus in scelere idololatriæ reuinceris impietatis. Lege Lactantium libr. Institut. 2. cap. 2.

Obuerterunt
mihi ceruicẽ.

Causam porrò vsque adeo pudendi erroris imò sceleris subiicit & dicit, Quia obuerterunt mihi ceruicem & non vultum. Quo significat eos defecisse à Deo penitus. Allusit enim ad gestum eorum qui pertinaciter spernentes aliquem, ipsum ne aspicere quidẽ dignantur, sed dorsum ipsi obuertunt. Proinde significat contumaciter defecisse à Deo populum Iudaicum. Idem hodie quoq; inuenias in cultoribus simulachrorum. Nam si ad rauim vsq; clames, Non facies tibi sculptile, non adorabis, nō coles: isti tamen fortiter hæc contemnunt, quasi ad se nihil pertineant. Dorsum itaq; obuertunt Deo & legi. Quid quod ea lex à pluribus in Decalogo nō recitatur aut repetitur, sed omittitur & præteritur penitus? Subiicit

Subiicit his omnibus perituros tandem illos propter peccata, neque tum quippiam opis allaturos, vel deos, vel deorum imagines, cum maxime adiungere oportuerat. Vbi, inquit, ingruerit afflictio, inuocabitis me, & dicetis, Surge Domine, & libera nos ac serua. Tunc vero respondebo vobis, Vbi vero nunc sunt dii tui, quos tibi ipsi confinxisti? Ad illos nunc diuertito, ab his auxilium, liberationem & salutem postula: si forte succurrant tibi. At sensus est pro ingenio Ironia, Tunc vero, in tempore videlicet necessitatis, non proderunt vobis quicquam diui & imagines, sed nocebunt magis: ideoque propter idola & cum idolis peribitis. Hoc ipsum & nos hodie expectabimus, ut in idololatria nostra misere scilicet pereamus.

Peribunt propter impietatem & idololatriam.

An vero inuocantes se non audit Dominus? Audit omnes inuocantes ipsum in veritate. Idololatrae non inuocant in veritate, neque ex contrito corde, neque magno opere Dei gratiam curant, sed duntaxat se seruatos cupiunt, ut reliquum tempus vitae impendant voluptatibus, & sint sine afflictionibus. Similis locus est & Prouerb. i. vbi Sapientia dicit, se non exaudietur clamantes, eo quod spreuerint prius clamantem & reuocantem ad Deum.

Quando Dominus vocantes non audiat.

Quoniam vero iussit deos inuocent fictitios suos, subiungit, quod pertinet ad demonstrationem notorii criminis, Etenim iuxta numerum urbium tuarum fuerunt dii tui, o Iuda. Id est, singulis urbibus tuis praefecisti patronos, & veluti tutelares deos: id quod pertinet ad apertam meam contumeliam. Quasi non sim satis instructus ad defendendum & seruandum vrbes vestras. Si enim mihi soli confiditis, & mihi soli vos & vestra subiicitis omnia, quare coniungitis mihi Baalim, id est, patronos vestros, & deos alienos? An non soli mihi satis est virium tuendi vos? Christiani sub Papatu subiecerunt regna, regiones, oppida, morbos, artes, & artificia, totum denique hominem cum singulis membris suis, diuis auxiliariis. Id quod fusius sum prosequutus i. lib. de Origine erroris, ca. 33. & 34. & c. Dominus Deus noster reducat ad se omnes errantes. Fiat.

Tot tibi dii quot vrbes.

Pergit Iudeos adhuc maximorum reuincere scelerum.

C O N C I O I X.

Cur contenditis mecum, cum vos omnes dereliqueritis me, dicit Dominus? Frustra percussisti filios vestros, disciplina non recipiunt. Deuorauit gladius vester prophetas vestros, sicuti leo vastans. O generatio: videte vos verbum Domini: num solitudo factus sum Iraeli, aut terra caliginosa? Cur ergo dixit populus meus, Defecimus, nec ultra accedemus ad te? Num obliuiscitur virgo ornamentum sui, aut sponsa fasciam suam? Populus autem meus oblitus est mei diebus innumeris. Quid bonam facis viam tuam ad quaerendam dilectionem? Ob hoc etiam docebo vias tuas (esse) malas, Sub alis enim tuis inuenitur sanguis animarum pauperum innocentium: quos in foraminibus non inuenisti, sed in his omnibus. Et dicis, Innocens sum, recedat modo furor eius a me. Ecce ego iudico te: eo quod dicis, non peccaui. Et quid tam crebro discurras, ut mutes viam tuam? Ab Aegypto etiam confunderis: perinde atque confusa es ab Assyrio. Hinc etiam demigrabis, manibus tuis (complois) super caput tuum. Quia spreuit Dominus confidentias tuas, & non prosperaberis in eis.

Pergit humana caecitas, semper sui similis, excusare & ornare sua peccata, adeoque tergiversari & loqui perplexè renitens pertinaciter, ne se Deo dedat, et culpam sui sceleris agnoscat. Hausimus grande hoc malum ex primis nostris pa-

Agnitio peccatorum.

rentibus, mutuū sefe, in horto paradisi, corā Deo, accusantibus & excusantibus. Nam Adam se excusans, culpam retorquet in vxorē: vxor verò in serpente. Certē ex hoc malo existit, quod frustra aut modico nulloq; cum fructu prædicatur nobis euangelium. Quia enim peccata non agnoscimus, quæ impingit nobis Deus, neq; tam fœda esse credimus, quā reuera sunt, inde est vita illa impura & nescia pœnitentiæ. Atqui Deus hominum amator, cupiens peccatores peccata sua agnoscere, pœnitere & seruari, summo studio & diligentia reuincit per prophetas, homines scelerum suorum: non in aliū finem, quā vt salui fiamus: sicuti & præcedenti Sermone dixi. Pergit ergo Ieremias vrgere gentem Iudaicā, & scelera ipsorum ita redarguere manifestē, vt nisi incurabilibus esse libeat, hæc non possint non agnoscere.

*Cum Deo alter
cari de iustitia.*

Cumq; demonstrarit Iudæis tot ipsis esse deos, quot oppida & castella, subiungit iam, & nomine Dei dicit, Quando hæc ita, vt dixi, habeant, cur tanquam sancti & innoxij, mecum audetis contendere, cum luce clarius sit vos vniuersos à me defecisse, & vobis alios præter me deos delegisse, quibus supplicatis, cum me vno contentos esse oportuerat, & mihi vni & soli supplicare? Negatis ergo vos defecisse à me, & præuaticatos esse contra me: sed deprehendimini in manifesta defectione. Si enim ego vobis solus sufficio, quid loci apud vos habent diui? Hoc ipsum opponere possumus nostris Papistis, clamantibus, Deum colimus, Deum non deseruimus, sed vnā cum Deo, & in honorem Dei, diuos etiam veneramur. Hoc scilicet est, quod factum dolemus, hoc accusamus. Si confitemini vos aliud etiam præter Deum solum colere, manifestum est vos peccare, & transgredi voluntatem Dei, qui mandat solum adorare, inuocare, colere: quid ergo altercatis quasi non recesseritis à Deo?

*Frustra per-
cuss.*

Reuincit & alio argumento pertinacem ipsorum defectionem, & amplificat ipsam, Ego quidem patrem vobis & filiis vestris prestiti hucusq; qui verberibus ad meliorem frugem inobsequentes & dissipatores adducere volui: vos autem pertinaces in peccatis vestris, emēdari renuistis, neq; vllam vnquam recepistis, vel etiamnum recipitis disciplinam. *Alle streich sind verloren/ deßhalben dz jr nich nit ziehen lassend.* Filij estis itaq; rebelles, ac in aperta rebellionē reperti & conuicti. Cumq; grauiter hodie affligamur à Deo, fame, caritate, & inopia rerū, fauissimisq; collidamur bellis: quis oro reuertitur ad percutientem Dominum?

*Parricidijs in-
tercipiuntur
prophete.*

His accedit quod bonus Dominus prophetas vobis mittit fideles, sicuti & quondam patribus. Quid verò hic? Strinxerunt ferrum in prophetas Dei, suspensio peremerunt eos, lapidibus adobruerunt, vel eiecerunt ex vrbibus suis, condemnantes ipsos exilio, aut grauissimis odijs presserunt ipsos, omnibusq; affecerunt contumelijs. Crudelitatem istam adumbravit propheta per adiectam similitudinem, Sicut Leo, & quidem vastans, lacerans, furens, disperdēs. Solomon quoq; crudelitatem tyrannorum eadem notauit parabola. Quid verò nostri hodie agunt? Loquatur res ipsa. Qui veniunt in nomine Christi, & oppugnant Antichristum, accusant idololatriam & scelera nephanda extremi huius seculi, Deus bone, quā atrociter excipiuntur. Appellātur hæretici, turbatores pacis, seditiosi, & qui digni sint mille extinguī mortibus. Dicas Lupos, Vrsos, Leones, Hyenas, Tygrides, & venenatos esse serpentes, qui tamen videri volunt viri esse catholicissimi, patres beatissimi, & clementes pacificatores.

Generatio.

Proinde meritò exclamat Ieremias, Hei generationem, ô seculum *Ha deß ellenden volcks/ vnd jâmerlicher zyt.* Exclamatione incendit orationem, & excitat veterno sopitos, atq; obiurgans, subiungit & ait, Si nondum sapitis, si nondum intelligitis vos esse sceleratissimos, & qui prorsus defecistis à Deo, inspicite obsecro Verbum Dei, adeoq; fingite Deum loqui vobiscum, & dicere, Num so-
litud

litudo factus sum Israeli, aut terra caliginosa: Nunquam se Deus Israeli exhibuit sterilem aut difficilem. Est enim Deus populi sui paradísus & mare vel copiae cornu bonorum. Idem lux est, non tantum veritatis illuminans suos, ac dirigens in via, sed sol lætitiæ exhilarans. Nullæ denique in Deo sunt tenebræ. *So ist er kein wüste oder dürre ägeren.* Etenim in ipso deserto Israelem pavit pane cœlitus depluto, & carnibus non boum, sed coturnicum: defendit & deduxit eos summa fide & diligentia: interdum obtexit illos nube, ne calore conficerentur, nocturnas tenebras columna ignea illustravit, denique immensa quotidie contulit beneficia. Quæ cum ita habeant, an non turpissimum erat tam beneficium & munificum deserere Deum? Deseruerunt autem Iudæi illum, quando non vnum adorarunt, vni supplicarunt, & soli omnem gloriam tribuerunt. Nobis Christus est exhibitus à patre, in quo sunt omnes thesauri scientiæ & plenitudinis repositi, & in ipso sumus completi, utpote cuius plenitudine perficimur omnes. Quàm grande ergo peccatum est nostrum illud peccatum, quo non contenti Christo, pane cœlesti, & fonte vitæ & plenitudine fidelium, omnes ad se vocante & dicente, Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos, omniaque vestra adimplebo desideria, dispergimur ad diuos innumeros, quorum interuentu nos Deo reconciliandos vanissimè existimamus. Cur oro malumus arua sterilia quàm prata amœnissima & vberima?

Deus non est
solitudo, sed
paradísus.

Ioan. 1.
Coloss. 1.2.

Matth. 11.
Ioan. 7.

Ac Ieremias in præsentí non sine stomacho infert istis, & dicit, Cur ergo dicit populus meus, Defecimus, recessimus, nec ultra veniemus ad te? Ita superius dixerunt, Expectoratum est, minimè, quia alienos amo, & post illos abibo. Fortassis senserunt se non posse religionem usurpatam hæcenus, ex traditione maiorum, abijcere prorsus, vel reformationem puram putam recipere, quando semel plura recepta sint, quàm nunc velint aut possint abolere. Huiusmodi quid nostro etiam seculo audias à nonnullis, qui & ipsi fatentur abusus in ecclesia inueniri innumeros: addunt interim, Cum verò tam longè recesserimus à primitiæ ecclesiæ puritate & apostolica doctrinæ simplicitate, ecclesiæque nostri sæculi legibus, ritibus, vel consuetudinibus coercita sit innumeris, neque possibile, neque conducibile videtur, ea in vniuersum omnia abijcere, & autam recipere simplicitatem: absurdiora ergo & minus necessaria abijciemus, cætera retinebimus. Vbi mox mira fit commixtio Papismi & Christianismi: qua tandem vinum nouum veteribus vtribus infusum, vtres displodit, & vinum effunditur. Ab alijs verò hæc prophetæ verba sic redduntur, Nos dominamur, nec ulterius ad te veniemus. *Wir sind herren/vnnd dörfend dir nüt nachzehlouffen.* Quasi dicant, Satis instructi sumus cultibus diuinis & iustitijs nostris fœderibusque, vt nihil nobis necesse sit à te solo pendere. Sensus propemodum in idem recidit. Colligimus ex his omnibus mentem humanam semel alienatam à Deo, & terminis verbi Dei elapsam, mirè temerariam esse & rebellem Deo ac verbo eius.

Recessimus, nō
reuerimur
iterum.

Reformatio-
nes mixtæ &
impuræ.

Porro amplificat hoc defectionis à Deo scelus comparatione, vt elucescat magis, Virgo cum plurimi faciat ornamenta sua καὶ κεμήλια, quæ vulgò iocalia dicuntur, & in magno precio habentur (& vt nos dicimus, *Fre docketen züa*) sponsa item fascias suas, aut munera accepta à sponso, *Fre Kleinot* / valde diligit, nunquam certè eorum obliuiscitur, sed oblectat se subinde iugi eorum meditatione, & si amittat non quiescit, donec diligenter quæsitâ reperiât. Oportuerat autem Deum esse τὸ κεμήλιον virginis Israeliticæ, oportuerat fidem in Deum esse nobile munus sponsæ Iudaicæ veluti acceptum à sponso Messia Deo, quo se oblectaret perpetuò, quodque iugi meditatione versaret in animo, vnum solum Deum cogitans, solum amans atque colens: ceterum stupidus & ingratus

Deus animæ sicut
delis clenodiū.

populus meus multis iam seculis mei est oblitus. Alia habet clenodia quibus oblectatur, horribilia scilicet idola, alienos cogitat deos, de alienis cultibus & sacris est sollicitus, mei est oblitus. Hoc ipsum Dominus noster Iesus Christus & de illis hodie cōqueri potest, qui deserto ipso, in templa tulerunt idola, reliquias, & nescio quæ alia ornamenta, quibus, vt se oblectant, ita magis se descendant, quam ornent. Interim nemo sollicitus est, vt amissum semel clenodium ac michram Christum, quærat ac recuperet.

*Ethelotrisfia
non merentur
Dei gratiam.*

Rursus grauitè arguit Iudæos, scelerum eos reuincens, Quid bonas facis, inquit, vias tuas, quasi meritoria sint gratia diuinæ? Ita religionem & cultum tuum iactitas, deniq; totam vitam tuam adeo impollutam existimas, vt videri velis his te demereri numen, eiusq; dilectionem seu amicitiam. Verum subiungit, Ob hoc, eamq; ob causam demonstrabo vias tuas esse corruptissimas. Deinde mox subiungit, Sub alis enim tuis inuenitur, &c. Quæ demonstratio est veluti ocularis, viam, vitam, vel conuersationem vite populi Iudaici esse corruptissimam. Alij legunt, Et subinde etiam malitias, & doceas vias tuas. Vel, In hoc etiam doceas malas esse vias tuas. Vt sit sensus, Mirum est te tueri & ornare vitam tuam corruptissimam, cum ea non modo pessima sit, sed insuper etiam doceas alios viam tuam, & corumpas tuo exemplo deprauato plurimos. Simplicior tamen sensus is mihi esse videtur, Quia vis videri iustus & innocens, ac qui dignus sis Dei amicitia, en euincam te sanguine & sceleribus esse adopertum.

*Effusio sanguinis
crudelis.*

In alis, inquit, tuis inuenitur sanguis animarum, id est, hominum (vt enim caro pro toto homine, ita & anima ponitur) pauperum & innocentium: quæ circumstantiæ vehementer augent crimen. Allusum autem videtur ad aquilas, quæ rapientes atq; lacerantes auiculas, earum cruore conspergunt alas, vt iam inde pateat ipsarum aquilarum rapina. Significat ergo crudelitatem Iudæorum manifestam & in propatulo esse. Subiungit enim, Quos non in foraminibus inuenisti, sed in his omnibus, id est, passim & in aperto. Effundebant enim in templo, & in synagogis sanguinem prophetarum. Effundebant oppressorum pupillorum, viduarum & miserorum hominum sanguinem in portis, in foro, in iudicijs, in vrbibus & agris. Effundebant oppressione, iniquis iudicijs, calumnijs, & furis, imposturis, deniq; gladio parricidalis & militari. Neq; voluerunt facinora sua tegi aut abscondi in foraminibus. Sanguine partas facultates ostentabant in luxuriosis ædificijs, in preciosis vestibus, in monilibus, & aureis torquibus, in luxurioso potu & cibo. Omnia illa ex sanguine parta, sanguinem veluti distillabant pauperum. Quid verò hodie receptum magis? Effunditur sanguis confessorum Christi, & quidem magno, vt videri volunt, zelo, pro asserenda fide antiqua. Effunditur sanguis pauperum, non à crudelibus & auaritis duntaxat militibus, sed à versutis & impostoribus mercatoribus, ab iniustis iudicibus segnisq; magistratibus: & cum sanguis clamet in cœlum, simul etiam luxus stupendus sanguine paratus, clamat in cœlum, &c.

*Nolunt sibi
predicari de
ira Dei.*

Quid ergo? Subiungit, Et dicis, Innocens sum. Quasi dicat, Etenim cum res ita habeat, mirum est qua fronte prædices tuam innocentiam: cum madeas interim sanguine innoxio, vñ von unschuldigem blut triffst. Addit & aliud, Duntaxat recedat furor eius à me. Alij, Certè auersus est furor eius à me. Alij, Et auertetur furor eius à me. Sensus est, Concionabantur prophetae furorem Domini propter scelera illa & effusum sanguinem ardere in ipsos: cum verò ipsi culpam non agnoscerent, & se innoxios crederent, dicebant, Ne memineritis furoris diuini porro, vt qui nullum habet locum apud innoxios. Sic nostri dicunt, Nun wyt hindan mit dem zorn Gottes. Senckend vns des nienen. Persequutores enim arbitratur se fundere sanguinem non fidelium, sed infidelium, hæreticorum, ac sedi-

ac seditioforum. Mercatores imposturas & malas artes suas non iudicant esse flagitia, sed artes ingeniosas. Miles mercenarius, sanguine victitans, clamat, Ich muß dennoch auch neis was thün. Qui opprimunt viduas & pupillos, prætexunt nescio quod ius. Ita nemo peccatum suum reuera agnoscit, & palpa-
mus nobis omnes.

Quid verò dicit Dominus per prophetam? Non ita æstimat res, sicuti nos æ- *Iudicat Deus*
stimamus. Ecce ego iudico te, eò quod dicis, Non peccaui. Iudicat Deus pro iu- *nihilominus.*
stitia & secundum verbum suum, non secundum expositiones & excusationes
nostras. Iudicat illa omnia infanda esse scelera: iudicat item puniendo: iudicat
dum condemnat, & simpliciter pronunciat peccare homines & æternæ damna-
tioni se obnoxios reddere, quòd non agnoscunt peccata veniamq̃ petunt, sed
magis in impœnitentia pergunt, & dicunt, Non peccaui. Quanquã hæc senten-
tia referri poterat etiam ad consequentia.

Rursus enim euidentissimo argumento demonstrat eis, ipsos minimè esse in- *Acquiescendū*
noxios. Si innocens es, quid causæ est quòd multis cum laboribus & magnis *in Deo, non cir-*
sumptibus ita discurre? *cum cursit ad dū.*
Was renst du hin vnd her? sursum atq̃ deorsum? Cur
non acquiescis in Deo, in eius defensione & cultu: iuxta illud veteris prophetæ,
In spe atq̃ silentio erit victoria vestra? Cur toties mutatis religionem & fœdera? *Isaie 30.*
Iudæi enim non contenti cultu Dei simplici accepto per Moysen à Deo, insuper
addiderunt illi innumera sacra, & multiplices ceremonias, ab ethnicis acceptas.
Ideoq̃ discurrebant per Syriam, per Assyriam, & Ægyptum, & vndiq̃ collige-
bāt quod videbatur ad ornatum & elegantiam pertinere cultus. Sic Achab rex *4. Reg. 16.*
egit Damasci, vbi curauit sibi aram depingi, quam & in templo statuit Hieroso-
lymitano. Alia huius generis plurima fiebant quotidie. Perinde vt in Papatu
quotidie exortæ sunt nouæ fraternitates, & peregrinationes, noui item mona-
chorum ordines & cultus. Dicere ergo possumus his quoq̃, Si verè estis Chri-
stiani, sicut videri vultis, quid sibi volunt tot fraternitates, tot ordines, tot idola,
& sacra peregrina? An non sufficit vobis euangelium & Christus? Deinde pan-
gebant cum exteris gentibus & regibus fœdera Iudæi: cuius rei gratia nunc in
Assyrios, mox ad Ægyptios legationes mittebant. Non enim confidebant Deo,
qui ipsis terram hanc sine principum armis, imò contra regum placita dederat,
quòd ipsos in eadem seruare & tueri posset sine regum fœderibus. Simile qui-
dem peccatum hodie quoq̃ inuenias in hisce regionibus, &c. Cognitum est de-
niq̃ ex historijs quomodo se Achaz regi Assyriorū subiecerit, ipsumq̃ nuncu-
pauerit patrem suum (legatur 4. Reg. cap. 16.) liberatorem & defensorem suum,
Scilicet. Sequitur enim in propheta, Ab Ægypto ita vt ab Assyrijs confunde- *Confunduntur*
ris. Quantum enim malorum in Achaz & filium Ezechiam effusum sit propter *qui sperant in*
fœdus illud infaustum, multis declarat historia sacra. Quoniam verò cum Ægy- *dijs, & in fœ-*
ptijs Iudæi & in idololatria & amicitijs communicabant, sub Ioachim principe *dera.*
& Zedechia rege, irreparabile acceperunt damnum. Quibus mox grauius etiā
subiungit, Hinc etiam ex vrbe Hierosolymorum ac terra promissa demigrabis,
manibus super caput complois. Qui gestus est præ dolore & calamitatibus in-
fandis maximè lugentium. Nos dicimus, *Su wirst noch die händ ob dem kopff*
zamen schlahen, significantes cōijciendum aliquem in extremam calamitatē.
Idem euenit multis Christianorum regnis, propter idololatriam & fœdera im-
pia, conuulsis.

Ratio tanti mali iterum inculcatur & subiungitur, Quia spreuit vel abomi-
natus est Dominus confidentias, falsam inquam tuam fiduciam in idola & fœ-
dera, & quòd peccata tua agnoscere non vis, ac redire ad Dominum: ea de causa
sa nihil habebis prosperum. *Sa wirt weder glück noch heil syn.* Disce ergo tu

quoque Christi ecclesia nunc etiā unde sit vera felicitas, agnosce peccata tua, pœnitentiam age, conuersa ad Dominum Deum tuum, per Iesum Christum Dominum nostrum.

Hortatur ad pœnitentiam Iudæos, exposita Dei clementia: & renitentes grauius accusat, & scelerum reuincit.

CAP V T III.

CONCIO X.

Alunt, Si quis uxorem suam repudiat, illa autem abiens ab eo, alteri viro nubit, num reuertetur ad eam ultra? An non polluendo polluet terram illam? Tu autem scortata es cum amatoribus multis: attamen reuertere ad me, dicit Dominus. Attolle oculos tuos in loca excelsa, & vide sicubi non sis constuprata. Iuxta vias sedisti illis, instar Arabis in deserto, & polluisti terram in fornicationibus tuis atque in malitia tua. Ideo prohibentur pluuie & nō fuit serotinus imber. Frons mulieris meretricis facta est tibi, & noluiisti erubescere. An non vel posthac clamabis ad me, Pater meus, & dux adolescentiæ meæ tu es? Num memor erit perpetuo, num in finem vsque obseruabit? Ecce loquuta es, & fecisti mala, & prauualuisti. Dixitque Dominus ad me in diebus Iosie regis, An non vidisti quid fecerit rebellis vel perfidus Ixrael? Abijt enim super omnem montem excelsum, & sub omnem arborem frondosam, & fornicata est ibi. Et dixi postquam fecerat hæc omnia, Reuertetur ad me, sed non est reuersa. Viditque perfida vel prauaricatrix soror eius Iuda: & vidi: & quod ob omnes causas illas, quod (inquam) adulterata fuisset prauaricatrix Ixrael, dimissem eam, dedissemque ei libellum repudiij, non tamen reuerita est prauaricatrix soror eius Iuda, sed abiijt & ipsa ac fornicata est etiam. Facillimūque est, vt ob facilitatem fornicationis eius, pollueretur terra. Fornicata est enim cum lapide & ligno. Nec in omnibus istis reuersa est ad me prauaricatrix soror eius Iuda, in toto corde suo, sed simulate vel falso, ait Dominus.

Adhortatio ad pœnitentiam.

POSTQUAM diuinus vates Iudæos multorum & grauium peccatorū reuincit, hortatur iam ipsos ad pœnitentiam, ostendens Deum esse clementem, facilem & propitium omnibus ad ipsum in veritate reuertentibus. Proponit autem exemplum legale, ex Deut. 24. petitum, & ad commendandam inæstimabilem Dei patris facilitatem & gratiam adaptatum. Lege constitutum est, vt si quis repudiat uxorem suam, dato ei libello repudiij, & hæc discedens à marito, nupserit alteri, ne prior ille maritus illam abripiat à posteriore viro, imò ne hoc mortuo quidem ipsam recipiat in coniugem. Ratio subiungitur in Lege, Ne polluatur terra. Quæ quidem in præsentī etiā à Ieremia repetitur. Cæterum matrimonium quod per se ex diuina institutione & sanctificatione sanctum est, neminē polluit, nec homines, nec terram. Quomodo enim res sanctissima pollueretur? At si nō ritē cōtrahatur, aut contractū illegitimē colatur, id demū polluit, vitium inquam & peccatum nostrū. Vinum est res bona & creatura utilis & sancta, sed rectē vtentibus: abutentibus enim peccatum fit, non sua quidem, sed abutentis culpa. Quæ verò est matrimonij sanctificatio, nisi legitima eius institutio, verbum & benedictio Dei? At si quis recipiat in coniugem, quam repudiavit, & quæ alteri viro nupsit, contra verbum De, peccat. Hoc

Chr repudiata nō recipiatur?

Hoc enim prohibuit ne faciat homo, quod facit: peccat ergo, quia contra legem Dei facit: Ita si quis contrahat matrimonium illegitimè, veluti si ducat, quam ducere Deus prohibuit, sanguine iuncta, &c. certè polluitur hoc matrimonio, non culpa quidem matrimonij, semper sancti, sed prauaricatione matrimonij sancti. Cur autem prohibuerit Deus, ne quis vxorem repudiatam, & ab alio viro receptam in consuetudinem, ducat, in promptu causa est. Res est pessimi exempli, & non posset nō commutatio illa vxorum grauiter castas offendere mentes, quasi à fornicatione parum aut nihil distaret coniugium. Præterea voluit ita coercere petulantiam repudiandi vxores virorum. Quam postremò Christus Dominus apud Matth. in 19. cap prorsus exclusit, reformans scilicet matrimonium ad primam Dei institutionem. Sicuti ergo cadibus pollui dicitur terra, ita libidinibus & illicitis complexibus. Hæc obiter de lege & pollutione terræ.

Iam verò ex alijs scripturæ locis constat, Coniugium & fœdus contractum & pactum esse inter Deum & hominem. Violatur coniugij huius integritas idololatria, cultu & inuocatione alienorum Deorum. At Iudæi polluerant se idololatria & peregrinis cultibus, crimine ergo rei tenebantur fornicationis & adulterij, ideoq; Deus eos potuisset repudiare, & repudiauit. Hic autem aperit se insignis Dei gratia, misericordia atque beneuolentia. Cum enim nullus maritus repudiatam nedum adulteram & scortum fœdum recipiat, sed ipsam abominetur perpetuò: Deus tamen non tantum repudiatam, sed adulteram & impudentissimam reuocat ad pristinam consuetudinē & matrimonij dignitatem. Tu inquit, nō tantum alteri nupsisti, repudiata, sed & scortata es (in hoc est egregia amplificatio) cum amatoribus vel amasijs (*mit bülen*) compluribus, nedum cum vno aut altero: prostituisti enim te impudenter quibuslibet: attamen condonabo tibi hanc fœditatem, & hortor te vt ad me reuertaris, Reuertere, inquam, ad me. Quid verò est Reuerti ad Dominū? Relictis dijs, cultibus, & fiducijs extra Deū omnibus, solum amplecti Deum, solum adorare, inuocare, colere, à solius verbo pendere, & ipsi inferuire in iustitia. *Glouben vnd recht thūn*. Hæc est vera pietas, poenitentia & conuersio ad Deum.

*Deus repudiā
tam recipit in
gratiam.*

*Reuerti ad
Dominū quidē*

*Ineffabilis Dei
misericordia
in recipiendis
impijs.*

Obseruandus est autem hic locus in primis, vt qui ineffabilem Dei misericordiam prædicat, & omnibus comendat peccatoribus, ne desperemus in peccatis, sed hæc agnoscetes, Deoq; confitentes, conuertamur ad Dominum, credentes illum nostri misereri, recipere nos, condonare nobis peccata, & patrem se nobis præstare benignum. Quadrat huc in primis parabola illustris euangelij clementissimi patris, benignissimè recipientis prodigum illum helluonem, maleq; frugis filium, apud Lucam in cap. 15. Sunt innumera exempla gratiæ & imensæ Dei misericordiæ, recipientis poenitentes. Huc enim facit colloquium Dei mirificum cum Abrahamo Gen. 18. Facit huc Psal. 104. Non secundum peccata nostra fecit nobis, neq; secundum iniquitates nostras retribuit vobis. Et reliqua quæ ibi Dauid canit, in primis hæc nostra illustrantia. Extat Niniuitarum exemplum. Extat Dauidis, Manassis, Peccatrici in euangelio, publicanorum, meretricum, Matthæi, Zachæi, Petri, Latronis, & eorum quoque exemplum, qui Christum crucifixerunt, quos acriter quidem increpat S. Petrus, sed interim promittit reuertentibus & poenitentibus remissionem peccatorum, & vitam æternam.

Lucæ 17.

Atq; vtinam locum haberent hæc apud nostrum sæculum hodie, quod non minus contra Deum peccauit idololatria, quam Iudæi peccarunt. Et quidem multò diligentius reuocamur nos ad Deum in Christo, quam isti, An non dixit Dominus se venisse medicum curandis infirmis, pastorem fidelem quarendis asserendisq; ouibus? An non clamat, Venite ad me omnes, qui laboratis? &c.

Reuertamur ergo, & sufficiat nobis Christus, in quo vno est plenitudo omnis vitæ & salutis.

Rursus reuincuntur impietatis. Obscœnitæ. Quoniam verò peccata nostra contra Deum admissa non agnoscimus, ea de causa nihili has Dei vocationes increpationesq; facimus, neq; reuertimur ad Christum, à quo nos nunquam recessisse falsò putamus. Certè Iudæi temporibus Ieremiæ eodem laborabant morbo. Nunc ergo hos acriter vrget, & iterum reuincit grauissimorum scelerum, si adhuc ad mentem redirent & seruarentur. Demonstrat autem his peccata sua veluti extento digito. Eleua oculos tuos in excelsa tua, & vide an non omnia facellis oppleueris, reliquerisq; vbicq; tuæ vestigia impietatis, & manifestæ idololatriæ argumēta. Vtitur propheta obscœno vocabulo ex fornicatione petito. Dispice mihi sicubi locus sit in quo non sis subagratata aut constuprata. Appellat enim cultum peregrinum hoc scœdo vocabulo: sicuti passim in prophetis legimus, idololatrias fornicari, & adulterium cōmittere. Scelus ergo est non meritum. Hæc tamen ecclesiæ Dei quàm fieri potest castissime sunt exponenda, ita tamen vt sceleris fœditatem intelligat & caueat. Sicut adultera in omnibus syluis, montibus, vallibus, pratis & locis sui copiam facit adulteris: ita tu in omnibus locis facella & aras extruxisti, & ibi dijs alienis, vel mihi, illegitimè sacrificasti, cum præceperim in vno duntaxat loco immoles, & mihi vni seruias. Ergo cultum illum tuum omnem tibi reputo pro fornicatione.

Alia præterea similitudine propensionem ad idololatriam adumbrat. Sicuti prædones Arabes in deserto itinera obseruant, sicubi occurrat mercator aliquis opulentus, quem deprædantur: ita tu iuxta vias sedisti illis, id est, in gratiam illorum tuorum scortatorum: hoc est, tu instar scorti omnibus insides vijs aut biuijs obseruans si quis adulterorum tuorum velit misceri tibi. Diligenter nimirum cogitas & indagas si quis alicubi cultus emergat peregrinus, quem recipias, atq; ita Deum Deosq; colas. Sed hoc est fornicari impudentissimè. Sequitur enim, Et polluisti terram, &c. Certè si obseruaueris quàm diligentes olim etiam nos fuimus, & simus pleriq; adhuc in perquirendis & recipiendis cultibus, ritibus, fraternitatibus, ordinibus & ceremonijs, dices omnia esse paria.

Calamitatū ve-
rissima origo.

Ideò verò dicit tempestates esse incommodas, vt neq; in semente, neq; messe appropinquante pluat: id est, asserit ob idololatriam & inobedientiam atteri ipsos calamitatib. Lege 2. caput Oseæ, & Tractatum 5. Cypriani contra Demetrium: & disce infortunia, clades, pestes, grandines, & omnes calamitates oriri ex inobedientia, non ex prædicatione euangelij. Disce item quibus rebus regna & tota terra, deniq; omnes homines polluantur, non vnius Dei cultu, sed odio huius & idololatria, &c.

Frons meretricis facta est
tibi.

Hoc verò nemo agnoscit, ne centesimus quidē, subiicit ergo Ieremias. Frons meretricia tibi facta est: id est, non potes erubescere. Hast ein huren stirnen überkommen / Kanst dich nit mee schâmen / oder hast dich verschâmpft. Est autem hæc sententia contra omnes illos pronunciata, qui peccata sua, & veritatem simplicem agnoscere ac intelligere nolunt, in superstitionibus & peccatis suis pergunt. Proinde qui in peregrinis cultibus persistunt fortiter, non sunt constantes, sed pertinaces, imò frontem meretricis effrontem receperunt: ac tantum sua illa pertinacia ornantur, quantum ornatur effrons scortum sua impudenti peruicacia.

Impudēter per-
tinaces non
constantes.

Vera pœniten-
tia.

Post grauem hanc increpationem iterum diligentissimè vocat ad pœnitentiam, dicens, Cum verò intellexeris quàm sis polluta, an perges tergiuersari adhuc necdum reuerti ad Dominum, & per fidelem pœnitentiam cum ipso redire in gratiam? Wilt du noch nit zu Gott vmb gnad rûffen? Præscribit autem breuem

breuem pœnitentiæ & precum formulam. Credendum est peccatori, Deum esse patrem clementissimum: colligendum ex beneficijs eius quod hominum sit amator ac optimè homini velit. Ex hac fide reuertendum est ad Deum solum: hic compellendus aut iuuocandus prece fideli, huiusmodi videlicet aut simili. Ego quidem in toto hoc mundo, & in omnibus rebus conditis nuspiam reperio bonum quod appetam, & Deum ac patrem ad quem me miserum conuertam, nisi te solum, ô mi Deus & pater mi. Tu enim non tantum ab adolescentia vel ab initio gentis nostræ Abrahamum ex Chaldaea eduxisti, non tantum patres nostros ex Aegypto asseruisti, per desertum deduxisti, sed insuper quouis tempore dux & protector, lumen & solatium fuisti. Si quando verò propter peccata nostra coactus es pugnum nobis incutere, mox tamē redisti nobiscum in gratiam. Nā non soles iniuriarum pertinacius meminisse, neque semper indignationem vel iram tuam retinere. Nunc ergo te oramus, vt etiam nobiscum redeas in gratiam, nobis peccata condones, & spiritum tuum conferas, per quem malum vitare, & bonum possimus prosequi, &c. Ad eundem modum legimus Psal. 103. dixisse vel cecinisse Dauidem, Misericors & clemens est Dominus, patiens & multæ miserationis. Non in æternum contendet, neque semper iurgabitur: non secundum peccata nostra facit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis. Nam quanto interuallo cœlum distat à terra, tantum præualet misericordia eius super timentes eum. Et reliqua quæ ipse lege. Similiter orare nos docuit Isaias in cap. 63. Vbi multitudo viscerum tuorum & misericordiarum tuarum: Tu pater noster es. Abraham nescit nos, & Israel non cognouit. Tu Domine pater noster es, redemptor noster. Hoc nomen tuum ab æterno. Ideoq; Dominus ipse docens nos orare, dixit, Et cum orare volueritis, dicite, Pater noster qui es in cœlis, &c. Et iterū, Et remitte nobis debita nostra, &c. Sic & filius prodigus in cor suum descendit, & dicit, Surgam, & ibo ad patrem meum, & dicam Pater, peccaui in cœlum & coram te, &c. Luc. 15. Hæc inquam vera est precatio verè pœnitentium. Et vera pœnitentia conuertit se ad Deum cum lachrymis & supplicationibus. Vtinam verò hæc nobis hodie persuaderi posset.

Iterum verò subiicit propheta, ipsos pertinaciter & sine pœnitentia pergere imò grassari in sceleribus. At tu dixisti, simul & designasti malum, & præualuisti, vel quantum potuisti & voluisti fecisti. Mira est breuitas: sicut illa Iulij Caesaris, felicem Romanis progressum, pugnam & victoriam nunciatis, Veni, Vidi, Vici. Sic Ieremias, Dixisti te non obtemperaturum, sed pro libidine facturum malum: idq; sicut dixisti, perfecisti, & quidem præualuisti & fecisti quantum potuisti. Su hast nun alles das gerhon das deß Tüfels rôdel innhaltend/vñ was du gemôgen hast. Similes in libidinibus & quibuslibet iniquitatibus progressus audaces inuenias, clamantibus insanis illis, Sahindurch müß es/ vñ solts ouch dem Tüfel leid syn.

Inferit nunc temporis consignationem, ne ignoraremus Orationem hanc dictam esse temporibus Iosia, cum sanctus princeps meditaretur & moliretur reformationem, infelix autem populus vel mallet inhærere luto impietatis, vel certè simularet se reformationem approbare. Deinde comparatione amplificat peccatum Iudæorum, vtpote quos nihil permouere potuerit infelix decem tribuum vel Izraelitarum exitium. Principio itaq; commemorat quomodo se gesserit populus Izraelis: deinde subiungit quid vicissim Deus cum ipso egerit. Appellat autem sorores Izraelitas & Iudæos. Fuerunt enim ante discissum regnum gens vna, prognati eodem patre Iacobo Izraele. Auerfatrices vel præuaricatrices ac rebelles nuncupat vtrasq; sorores, quod refractario animo repellentes verbum Dei, animi sui libidinem sectatæ sunt, quinimò perfidè fœdus, coniugium,

*Precatio verè
pœnitentialis.*

Impœnitentia.

*Hæc oratio
dicta temporibus
Iosia.*

Sorores.

*Præuaricatri-
ces.*

pac̃ta & amicitiam, societatemue cum Deo violarunt. Isti istaq; Izraelitæ rupto fœdere, abiecto Dei verbo, neglecto Dei templo, & calcatis sacris Dei omnibus, templa, excelsa & sacella sacraq; prophana vbiuis locorum extruxerunt ac fecerunt, suoq; arbitrio religionem sibi confinxerunt, lucos plantarunt, & ad quaslibet propè arbores patulas numen vel idolum collocarunt. Sicuti nostro quoque sæculo factum vidimus, ac in præcedentibus Concionibus diximus. Sequitur iam secundo loco quid Deus fecerit. Deus verò pro misericordia sua insignes illis prophetas misit, qui reuocarent illos in viam. Summam prædicationis comprehendit paucis & ait, Reuertere ad me: vel Reuertetur ad me: cum scilicet audierit vocationem meam, fieri nõ potest quin reuertatur. Cæterum rebellionem istorum etiam vno verbo notauit, & dixit, Sed non est reuersa. Locus hic totus eleganter, planè & copiose exponitur in 4. lib. Regum cap. 17. Inde requirere plura. Est enim huius loci Commentarius.

Contemptus
exemplorum
Dei proposito-
rum nobis à
à Deo.

Porro applicat huic exemplo Iudam. Hoc vidit, inquit, prauaricatrix soror eius, Iuda videlicet. Ergo non peccat hic per ignorantiam. Sed & inserit, Et vidi. Sic enim loquitur Deus, se nihil istorum ignorare, sed videre omnia: licet aliquibus cæcus videatur. Vidi inquit & ego horum nequitiam. Deinde subiungit quid viderit Iuda, nimirum quod Deus propter fornicationes istas spirituales, ceu adulteræ libellum repudiij dederit Izraeli, id est, decem tribus exciderit & in captiuitatem abduci per Salmanasarem curauerit. Cæterum hoc sauo & infelici calamitosissimoq; exemplo nihil est commotus Iuda, nihil reueritus, *Hat sich niit entschaffen.* Nihil curauit: nihil ad se fratrum interitum pertinere putauit. Non collegit, Si isti pereunt propter idololatriam, peribis & tu. Abijt enim & ipsa quoque soror infelix & idolis seruiuit. Id quod tempora regum ostendunt, maxime Ioram, Ioas, Achaz, Manasse, &c. Docet certè Christus Lucæ 13. omnes calamitates nobis veluti exempla proponi pœnitentię. Adijcit idololatriam ipsorum non fuisse vulgarem, sed singularem. Facilis fuit ad impietatem omnem. Sua sponte prouit in malum. *Hat nun keins bättens bedorffen.* Vtrò se obtulit quibus libet adulteris, adeò vt deperierit tandem in lapides & ligna, & hæc quoque coluerit, propter amasios illos suos, quos dilexit. Dicunt enim Idololatræ se non colere lignum & lapides, sed eos magis quorum signa stant lignum & lapides. Interim verò rebus ipsis declarant manifestè, quod impense idolis ipsis quoque delectantur, ipsa adamant & maximi faciunt. Ea re vt piaculo inexprabili polluitur terra, & infelicia & calamitosa redduntur omnia. Id quod factum est toties, quoties populus sic peccauit. Testatur hoc historia sacra. Testantur & nostra sæcula nunquam impunè ecclesiam reieçisse aut neglexisse salutem Christum & sanctum eius euangelium. Quid enim Asia & Aphrica, & non minima Europæ pars, Græcia, Illyricum & Pannonia sit perpeffa à Saracenis & Turcis, non ignoramus. At quotus quisq; infelicibus his exēplis commouetur in Polonia, Germania, Dania, Anglia, Gallia, Italia? Quid ergo futurum putamus? Peribunt tandem & hæc regna propter impœnitentiam & rebellionem.

Adulterari cū
lapide &
ligno.

Non satis est
reformare, nisi
ex corde re-
formemus.

Dicere autem potuissent temporibus Iosæ, Quid ita in nos debaccharis, qui omnem diligentiam religioni reformandæ impendimus? Præoccupat & ait, Reuersa es quidem ad me, sed non in toto corde, non verè, sed simulatè. Exteriùs quidem reformatis externa, interiùs antiquos & inueteratos errores retinetis. Sed & meliora speratis tempora. Accommodatis nunc quidem vos Regi & præsentī fortunæ: speratis autem mortuo rege, omnem impietatem in locum suum fore reponendam. Tales enim fuisse huius populi cogitationes & sententias, colligi potest & ex Concionibus Sophoniæ. Quid hodie aliud videas in ijs locis vbi nonnihil reformatum est ad euangelium Iesu Christi? Sunt quidē plu-
rimi

rimi homines pii & innocentes, sed multò plures temporì se accommodant, tacent, simulant, dissimulant, interim aliquoties spem suam depromunt, dicentes, Fluminibus suum permittamus cursum; aderit tandem optata tranquillitas, & cessabit fluminis impetus. Sed hi citius exitium sibi instare sentient quàm opus tatis perfruantur impietatibus. Dominus Iesus seruet nos in veritate. Amen.

De Restitutione Izraelis & eximia Dei gratia. Inuitantur autem Iudei ad pœnitentiam.

C O N C I O X I.

Et ait Dominus ad me, Iustificata est anima rebellis Izraelis prae prauaricatrice Iuda. Vade igitur & exclama sermones istos versus Aquilonem, dicens, Reuere te tu rebellis Izrael, dicit Dominus. Non enim ponam vultus meos contra vos. Quia misericors sum, dicit Dominus, nec retinebo (iram) in æternum. Tantum agnoscas iniquitatem tuam: quoniam contra Dominum Deum tuum peccasti, & dispersisti vias tuas ad alienos sub omni ligno frondoso, & vocem meam nolulistis audire, dicit Dominus. Reuertimini filij rebelles, dicit Dominus: quoniam ego Dominus vel maritus vester: & accipiam vos, vnum de ciuitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Zion. Daboq; vobis pastores iuxta cor meum, qui pascant vos doctrina & scientia. Cùmq; mulier fueritis & creueritis in terra in diebus illis, dicit Dominus, non dicent amplius, Arca fœderis Domini, neq; veniet in cor, neq; recordabuntur eius, neq; visitabunt, neq; facient ultra. In tempore illo vocabunt Hierusalem solius Domini: & congregabuntur ad eam omnes gentes ad nomen Domini in Hierusalem, nec ibunt ultra post prauitatem cordis sui malam. In diebus illis ibunt domus Iuda cum domo Izrael, & veniet pariter de terra Aquilonis ad terram quã dedi in hereditatem patribus vestris.

Hactenus exemplo Izraelitarum amplificauit peccatum Iudæorum, iam eodem exemplo prouocat Iudæos (semper intelligo per Izraelitas X. tribus, per Iudæos autem duas tribus, Iudam & Beniamin: id quod omnibus notissimum esse scio) ad pœnitentiam: promittens omnibus peccatorum remissionem & liberationem ac restitutionem plenissimam. Transitum autem sibi parat ad hanc causam huiusmodi sententia, Iustior vel magis excusabilis est rebellis Izrael, quàm tu sis o defectrix Iuda. Iam ergo tale quippiam subtexere videtur, Proinde succensere non potes, si redeam cum Izraele in gratiam, & reducam eum in patriam. Quinimò redibo etiam tecum in gratiam & recolligam te quoque, o Iuda, modò tu quoq; egeris pœnitentiam. Huiusmodi itaq; videtur præsens esse tractatio, qualis extat apud apostolum Rom. ii. vbi prouocat Iudæos ad fidem, proposito exemplo gentium ad fidem gregatim peruenientium: ostendens item gentes agre ferre non posse, si recolligat tandem Iudæos quoq; cùm receperit gentes admodum rebelles Deo.

*Iustior est
Izrael Iudæis.*

Cum verò fiunt huiusmodi collationes, quibus populi conferuntur improbi, ostenditurq; alterum altero esse nequiores, non efficit collatio vt minus malus, non sit malus, aut omnino sit bonus. Confert Dominus Tyrum & Sydonem, Sodomam & Gomorram cum Capernaum, Corozaim & Bethsaida, non quòd Tyrus bona sit, sed quòd peior sit Capernaum. Grauius autem videtur Iudæo populus peccasse, quòd vidisset pœnam Izraelitarum, neq; tamen quicquam esset ea commotus calamitate. Quanta est ergo culpa nostra, qui non modò vetera

*Omnes tribus
redeunt ex cap-
tiuitate, non
duæ tantum.*

*Exemplo pro-
uocantur ad
pœnitentiam.*

*Ieremias præ-
dicat euange-
lium.*

*Reuertere
Israel.*

*De Restitutio-
ne Israelis.*

*Restituimur ex
gratia nullo no-
stro merito.*

*Confitenda
sunt peccata.*

ante Christum, & noua post Christi incarnationem exempla Izraelitarum & Iudæorum habemus, sed insuper totius mundi & nostri sæculi clades & calamitates maximas, quibus tamen ne tantillum quidem commouemur ad pœnitentiam? Discamus item ex hoc Ieremiæ testimonio, eos aberrare turpiter, qui arbitrantur post captiuitatem Babylonicam ex nulla tribu, nisi ex tribu Iuda & Beniamin, rediisse in patriam vel Hierosolymam. Nam nunc disertis verbis ex captiuitate reuocat Ieremias totum Izraelem.

Simul autem dum exemplo Izraelitarum Iudæos reuocat ad pœnitentiam, & restitutionem Izraelis tractat, attingit gentium vocationem, & confutat eorum fiduciam, qui existimabant nunquam posse in captiuitate abduci Iudæos, maxime quod templum haberent. Colligebant enim veritatem Dei promittentem Messiam, non posse falsam esse, hunc autem reuelandū Hierosolymis, Hierosolymas ergo non fore euertendas. At propheta dicit, post reditum ex Babylone reparandam urbem, demumq; venturum Christum & Izraelem restituendum; interea verò capiendam urbem, inflammandum templum, & abducendū populum in Babylonem. Haftenus legem Dei interpretatus populi & omnium ordinum accusauit peccata, ac omnibus suasit pœnitentiam, nunc verò euangelium quoq; & Christum prædicat in vaticinio. Fuit enim spiritus Christi, quod Petrus 1. Pet. 1. dicit, in prophetis, omnia per ipsos Christi mysteria exponens. Itaque propheta Dei non pœnitentiam duntaxat, sed Christum quoque prædicarunt.

Ad euidentiam pertinet quod iubetur propheta conuersus ad Aquilonem, ad locum inquam captiuitatis adeoq; ad ipsos captiuos Israelitas (dudum à Salomanasare in captiuitatem abductos) magna voce exclamare, diserte loqui, & abductos reuocare in patriam. Sequitur enim quid clamet, Reuertere tu o Israel, qui fuisti rebellis ac ob rebellionem abductus es in captiuitatem, redito. Et ne meum asperneris nuncium, scito Dominum ita mandare, Deū sic loqui per me. Et hæc est propositio, & summa prædicationis de Restitutione Israelis. Sciendū autem omnes prophetias institutas & prædicatas de Restitutione Israelis tripliciter fuisse impletas, & impleri, atq; adeo adimplendas esse adhuc. Principiò enim quædam impleta sunt in Israele secundum literam à temporibus Cyri, dimittentis captiuitatem, vsq; ad tempora Christi. Deinde plenius pleraq; adimpleta sunt per Christum & apostolos, adimplenturq; hodie quoq; per vniuersam ecclesiam. Postremò complebuntur absolutissime omnia in vltima illa die, qua glorificabuntur sancti, & transferentur à iudicio in regnum æternum.

Causam verò huius restitutionis ante omnia commemorat, non vlla esse hominum merita, sed meram Dei gratiam ac misericordiam. Non enim ponam, inquit, vultus meos contra vos. Locutio est, pro eo quod est, non pergam indignari vobis, & sauire in vos. Facit enim Deus cadere vultus suos super aliquem, aut ponit faciem suam contra aliquem, quando iusta eum indignatione & vindicta persequitur. Vulgatus interpres hanc locutionem reddidit per contrariū, & dixit, Et non auertam faciem meam à vobis, pro eo quod est, prosequar vos fauore, &c. Planius autem horum causa sequitur, Quia misericors vel beneficus sum. Ideo non retinebo, intellige semper, iniuriarum memoriam. Vel ut Germani dicimus Ich wil den blaast nit allwâgen gegen dir behalten oder tragē. His omnibus pollicetur vltro gratiam & misericordiam omnibus peccatoribus ac sua sponte omnibus suam offert amicitiam & reconciliationem.

Quoniam verò Deus nolentem non seruat, sed gratia sua se accommodantem ordini salutis (Gratis enim saluat nos Deus, nec est volentis aut currentis, sed miserentis Dei, sic tamen vt ordinem suæ prouidentiae seruet) ideoq; requirit agnitionem

agnitionem peccatorum, fidem & poenitentiam. Saluat ergo Deus & gratis quidem in Christo aut per Christum, non vlllo nostro merito, nulla nostra praeparatione, sed fideles & conuersos ad ipsum: infideles enim & rebelles repudiat nec recipit. Vnde in presenti ad Israellem reducendum dicit per prophetam Dominus, Duntaxat vel dummodo agnoscas iniquitatem tuam. Nam tota scriptura requirit a purgandis confessionem peccatorum. Locus egregius est 1. Ioan. 1. Sicut autem illa confessio peccatorum Deo fit, contra quem solum peccauimus, sic non potest non ex fide oriri, & fide dirigi, quam vera sequitur poenitentia. Formulam autem *Peccatorum confessorum Deo forma.* confitendi complectitur paucis verbis, vel colligit peccatorum genera & species in tria capita. 1. Agnosce quod peccaueris contra Dominum Deum tuum. 2. Agnosce quod disperferis vias tuas ad alienos sub omni ligno fructuoso. Deus vnâ modo viam tibi comonstrauit, vt secundum verbum suum, ipsum solum sequeris, ipsum adorares, inuocares & coleres, tu vero relicto fonte aquarum viuentium multos tibi deos delegisti, varias religiones & salutis rationes confinxisti. Extruxisti sacella, sectatus es idola, discurrendo per excelsa, per campos & per valles. Vt superius copiose est expositum. Grauius ergo peccasti. Hoc agnosce. 3. Agnosce denique quod vocem meam audire nolueris. Id quod omnes omnium peccatorum species complectitur. Et quidem nolle audire verbum Domini origo est & firmamentum omnis mali. Disce hinc quae sit vera & plena confessionis sincera formula, & confitere tu quoque ad hunc modum Deo tuo.

Iam vero repetit iterum summam restitutionis, & ait, Reuertimini filii rebelles, dicit Dominus; & mox veluti per partes restitutionem plenè describit, commemorans qualem se Deus in restitutione illa exhibiturus sit ecclesiae sanctorum, & quae ac quanta ipsi bona sit largiturus. Quae quidem ipsissima est praedicatio iucundi euangelij, & annuntiatio Christi regnantis in ecclesia & glorificantis fideles suos gloria aeterna.

Principio dicit se fidelium liberatorem & liberatorem futurum Dominum *Christus est magister & vir ecclesiae.* & magistrum, vel virum atque maritum. Vtrumque enim innuntiat Hebraica. Ipse ergo Christus rex & pastor est ecclesiae, vt & Ezech. 34. & 36. dicitur, non substituit vllum vicarium. Præterea ipse est vir & maritus suae coniugis. Non est quod vllum sibi Baal asciscat. Sufficit fidei animae Christus, in quo est omnis plenitudo. Sicut copiose exponitur Ioan. 1. 3. 10. Ephes. 1. 5. & multis alijs scripturae locis. Et quoniam nos hodie volumus recenseri in ecclesia catholica, cur non sufficit nobis vnus Christus, qui est solus omnia vitae sanctae & aeternae? Non erimus in ecclesia vera Christi, non erimus de numero reparatorum in regno Christi, nisi fuerit Dominus & maritus noster Christus solus.

Deinde subiungit, Et accipiam vos, vnum de ciuitate, &c. Significat autem *Christus vocat ex omni hominum genere.* se ex omnibus hominum ordinibus, sexibus & aetatibus vocaturum in regnum suum, ac per initia paucos quidem. Nam numerari possunt qui ex Babylone redierunt. Exilis denique fuit ab initio numerus discipulorum Christi. Sed & in fine seculi multi numerabuntur vocati, electi pauci. Induxit autem Israellem etiam iuxta literam in Zion, quam reparauerunt. Induxit Christianorum turmas in ecclesiam. Inducet sub finem seculi omnes electos in Zion coelestem, in gaudia aeterna. Lutherus hunc locum sic vertit, *Ich wil iuch holen / daß einer ein ganze statt / vnd zwen ein ganz land füren sollend.* Intellexit enim paucos apostolos omnes gentes conuersuros: sicuti & Zacharias capite octauo, futurum praedixit. Prior tamen sensus mihi videtur simplicior esse. Ac mox dicit multiplicandos fideles, quod impletum videmus, cum totus orbis euangelij praedicationem recepit.

Adiungit porro aliud quoque beneficium conferendum restituendis ac resti-

*Christus dat
pastores.*

tutis, Dabo, inquit, vobis pastores iuxta cor meum. Sape enim ecclesia malis & imperitis infidelibusque pastoribus subiecta, miserè est diuexata. Dat autem Deus ecclesiæ suæ pastores iuxta cor suum, qui videlicet ipsi placent, & qui ex spiritu Dei & verbo Dei docent: quales fuerunt in primis Ezras, Zacharias, & multi alij ante Christum, ipse denique Christus pastorum princeps, ac apostoli, & quorum mentio fit Acto. 20. & Ephes. 4. Allegoria enim, quod dixit, illustratur, cum subiungit, qua re sint pasturi, doctrina & scientia. Habebit ergo ecclesia à Christo doctores idoneos, qui non pascent & potabunt sale & herbis benedictis ac aqua lustrali, sed doctrina veritatis & scientia cœlesti. De his plura Ezechiel differit capite 34.

*Abrogatio le-
gis per Chri-
stum, in quo fi-
deles habent
omnia.*

Addit in ecclesia futuram legis abrogationem. Arca fœderis Domini fuit sacramentum eximium, in qua recondita erant propitiatorium, decalogus, vna manna & virga florens Aaronis. At huius sacramenti fideles nullam habebunt rationem. Id quod effert, Non dicent amplius Arca fœderis Domini, neque veniet in cor. Item, Non recordabuntur eius, id est, in obliuionem prorsus veniet, non prædicabunt quicquam de illa, quasi sit necessaria ad Dei cultum. Adijcit autem aliud quoque, Neque visitabunt, fideles scilicet, vel arcam vel templum. Neque facient ultra, id est, non sacrificabunt amplius. Sape enim in Levitico face- re ponitur pro sacrificare. In summa, Abrogabitur Lex, negligetur templum Hierosolymitanum, non offerentur amplius vota & sacrificia; non ascendet in statis feriis ad templum Domini populus. Abrogabitur sacrificium & sacerdotium cum omni cultu & ceremonijs Aaronicis. Et initio quidem ægrè discedebatur à lege, sacerdotio, templo & sacrificijs. Caterum ubi ecclesiæ per orbem multipli- carentur, intellecta est libertas Christiana, prædicata fides & legis abrogatio: sed & templum vna cum vrbe est excisum, & finis impositus legalibus. Porro in Chri- sto habent fideles omnia quæ in legalibus fuerunt præfigurata. Christus est arca, ipse est templum, ipse sacerdos & sacrificium. Arca erat symbolum fœderis Dei & præsentiae atque inhabitationis eius in populo. Christus incarnatus & sedens in carne ad dexteram patris, demisso in corda nostra spiritu suo, arca nostra est, fœderisque aeterni robur & conciliatio. In arcis reponunt homines suas opes: ergo in arca erant reposita, quæ modò diximus, & preciosa erant populo Israelis. At in Christo repositos habemus omnes thesauros cœlestes: sicut apostoli testan- tur Ioan. 1. Coloss. 1. & 2. Ipse est nostrum propitiatorium, & nostra propitiatio, 1. Ioan. 2. & Rom. 3. Christus est impletio legis, & lex vitæ in cordibus nostris, nos dirigens per spiritum vitæ. Christus est manna, panis descendens cœlitus, & præbens vitam mundo, Ioan. 6. Sacerdotium verò Christi semper floret. Semper ille in conspectu Dei apparet pro nobis. Consecrat hic sibi nos in templa: & ille nostrum est templum & altare nostrum, in quo offerimus omnia nostra sacri- ficia spiritualia. Sedet ille ad dexteram patris, spiritu suo ubique præsens est, nihil ergo necesse est Hierosolymas inuisere. Abrogauit statas ferias, & locum & tem- pus sui cultus liberum permisit. Vnico denique sacrificio perfectos effecit vel ab- soluit & purgauit omnes sanctificandos. Cum autem hæc habeamus omnia in Christo plene reposita, quid porro opus erit umbris illis, arca, templo, sacrificijs & legalibus? Qui enim Christum habet, omnia habet. Id quod fuse ostendit apo- stolus in Epistola ad Hebræos & Galatas. Cur ergo Pontifices in Concilijs inci- tarunt Reges & Principes ad recuperandam terram sanctam? Antichristi sunt.

*Hierusalem est
solum Dei.*

His præterea aliud quoque accedit, In illis diebus, Christi videlicet, gratiæ & noui Testamenti, Hierusalem ab omnibus appellabitur Dei solum, Dei regnum, & in quo sedet vel habitat Deus. Hierusalem verò typus est ecclesiæ Dei. In ecclesia autem habet Christus Deus verus thronum vel regnum suum.

In hoc

In hoc porrò regnum dicit colligendum, non tantum X. vel I. tribus, sed o=Vocatio om-
 nines gentes. Qui locus apertus est de vocatione omnium gentium. Significan-
 ter autem dicit congregandas ad nomen Domini, & in Hierusalem. Colligun-
 tur enim ad ipsum Deum, adeoq; ad Christum, non ad diuos: & in Hierusalem,
 id est, in ecclesiam: quæ intelligit nullum sub Sole nomē datum esse hominibus;
 in quo saluos nos fieri oporteat, nisi in nomine Iesu. Act. 3. Extra Hierosolymas
 nulla salus. Sed & spiritus Domini hoc quoq; beneficij præstat fidelibus, ne sic,
 ut non regeniti, suas visiones & phantasias, libidinem, obstinatiā, vel corruptio-
 nem deprauati cordis sequantur, sed verbum Dei & instinctum sancti spiritus.
 Oues enim & audiunt & sequuntur vocem vnici huius sui pastoris. De quo fu-
 se Dominus differit Ioan. 10. cap. Illi ipsi coherent & crucifigunt carnem cum
 suis concupiscentijs. Galat. 5. Proinde in ecclesia non sunt, quotquot vanitates
 & imagines cordis sui, constitutionesq; humanas, verbi Dei regula præterita,
 sequuntur: aut qui non secundum spiritum, sed secundum carnem ambulant.
 Roman. 8.

Non sequuntur
 libidinem cor-
 dis sui prauam.

Postremò liberatos ex terra Aquilonis, id est, ex miseriarum valle, ex hoc
 mundo immundo & tenebricoso inducet Christus in patriam illam cœlestem,
 omnes inquam fideles. Fuit enim typus æternæ hæreditatis terra patribus pro-
 missa. Sicut docet apostolus Hebr. 11. Reducti ergo sunt Iudæi & Izraelitæ per
 Zorobabelem ex Aquilone in promissam terram. Vniuntur præterea spiritu &
 fide Christi omnes gentes, & morientes in hoc seculo, transferuntur animæ in
 sedes beatas: postremò verò corpore & anima omnes sancti sub iudicium libe-
 rabuntur à mundi corruptela, ac recipientur in æterna tabernacula. Hæc demū
 futura erit plena restitutio. De qua apostolus differit ad Rom. 8. & Heb. 4. cap.
 Domino Iesu Christo liberatori & restitutori nostro sit laus & gratiarum actio
 in secula seculorum, Amen.

Hæreditas Dei.

Adhuc differit de Restitutione Izraelis, & pœnitentiâ.

C O N C I O XII.

Et ego dixi, Quomodo ponam te in filios & dabo tibi terram desiderabi-
 lem, hæreditatem amœnam & exercitus gentium. Et dixi, Patrem vocabis
 me, & à me non declinabis. Veruntamen ut præuaticari solet mulier in amā-
 torem suum, sic præuaticati estis in me, o domus Izrael, dicit Dominus. Vox
 in excelsis audita est, fletus deprecationum filiorum Izrael, quod peruerte-
 runt viam suam, & obliti sunt Domini Dei sui. Reuertimini filij rebelles, &
 sanabo auersiones vestras. Ecce nos venimus ad te. Tu enim es Dominus
 Deus noster. Profectò vanitas ex collibus & ex multitudine in montibus: pro-
 fectò in Domino Deo nostro est salus Izraelis. Confusio deuorauit laborem pa-
 trum nostrorum à pueritia nostra, oues eorum, boues eorum, filios atq; filias eo-
 rum. Et nos iacemus in confusione nostra & cooperti sumus ignominia nostra:
 quoniam in Dominum Deum nostrum peccauimus, & nos & patres nostri à
 pueritia nostra vsque in hunc diem, & non obediimus voci Domini Dei
 nostri.

Dixit inducendum Dei populum in hæreditatem promissam: consequenter
 verò hæreditatis huius præstantiam ipse Deus commendans subiungit, Et
 ego dixi, Quomodo te in filiorum, &c. Est autem talis loquutio, qualis illa in
 euangelio, Lucæ 12. Quis nam est fidelis seruus & prudens? Id est, O quam præ-

Hæreditatis di-
 uinæ præstan-
 tia.

clara res est, si inueniatur in seruo ecclesiastico fidelitas & prudentia. Ita enim nunc quoque ait Dominus, Quantum oro beneficium illud est, quod homines peccatores adoptauit in filios, quibus dare volo atque do terram iucundam & excellentia sua desiderabilem, insuper & hereditatem amoenissimam, exercitus vel copias gentium. Hæc & alia huius generis non ita intelligenda sunt, quasi nihil salutis obtigerit patribus. Cōtigit enim & his salus: sed abundantius omnia præstita sunt per Christum. De adoptione nostra non est quod agam pluribus. Clara enim & omnibus notissima sunt quæ Ioan. scripsit in 1. cap. Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, &c. & quod Paulus ea de re disse-ruit Rom. 8. Antea quoque dixi, terram amoenam & hereditatem illam patrum typo, prænuñciasse gloriosam hereditatem, quam omnes filij Dei consequuturi sunt cum Christo à Deo patre in futuro seculo. Copiæ verò vel exercitus gentium sunt, vel omnes deliciæ, omnes opes, omnia amœna quæcunque apud gentes, aut in vniuerso mundo, aut sunt aut cogitari possunt: vt intelligamus opes inæstimabiles ac cœlestes: vel promittit se gentes opera apostolorum introdu-cturum in ecclesiam & in æternam gloriam copia maxima.

Adoptio.

Copiæ gentiū.

*Pij Deum pa-
trem vocant.*

In restitutione illa felicissima illud quoque confert, vt restituti à solo Deo ve-luti patre amantissimo pendeant, hunc inuocent & in ipsum vera fide innitan-tur. Ergo Dei filius orare docens, Cum orare volueritis, inquit, dicite, Pater no-ster qui es in cœlis. Denique in tota vita sua fideles, & in re qualibet ac in discrimi-ne quouis recurrunt ad Deum, veluti ad patrem clementissimum, fidentes & in-nitentes ipsi soli. Obseruemus autem hæc omnia fieri sine patronis & intercesso-ribus cœlitibus. Vnus est enim Deus omnium bonorum fons ac scaturigo, & vnus est mediator inter Deum & hominem, vnus inquam est intercessor & pa-tronus apud patrem Iesus Christus. Peccatur itaque contra veram religionem mul-titudine illa patronorum, quam superstitiosi doctores induxerunt in ecclesiam: ex qua & obliuio Dei patris pariter & ignorantia mediationis intercessionisq; Christi, & cultus creaturarum superstitiosus, sunt exorta.

*Pij perseverant
in pietate.*

Iam aliud quoque coniungitur superioribus, Et à me nō declinabis: vel, A ter-go meo posthac non deficies: veluti solent perfidi ab extrema acie sese in fu-gam effundere. Germanicè dicimus, Von einem hinden abfallen: id est, per-fidē deficere. Significat enim ecclesiam in vera religione perseveraturam, ne-que ad alienos deos, peregrinosq; cultus facile deflexuram. Ac ista quidem om-nia dona & beneficia conferuntur à Deo propter Christum mera gratia, nullo hominum merito.

*Exuberans Dei
gratia.*

Id vt manifestè elucesceret & vt gratiæ beneficium exuberaret, opponit iam obiter populi sui mores, parabola quapiam ac comparatione declarans, quales sint & fuerint semper. Interim tu, inquit, sicut amatori suo fidem violat mulier petulans ac perfida: ita sanè tu Izrael perfidus fuisti in Deum tuum, coniungen-do te dijs alienis, & sectando cultus peregrinos. Nihilominus recipio te in gra-tiam, repurgo te à sordibus defectionis tuæ, & hæredem te omnium bonorum meorum constituo. Quæ sanè gratia est maxima.

*De vera popu-
li Dei pœni-
tentia.*

Porro eleganter describit populi Dei pœnitentiā per hypotyposim, fingitq; & exponit quid fiat à populo Dei, simul etiam præsentibus & futuris præscribit quid & ipsi faciant. Fingit enim se videre & audire turbam verè pœnitentem, Deumq; colloquentē cum ipsis & prouocantem eos, ipsosq; respondentes & cō-mittentes se Deo, confitentes item peccata sua & petentes veniā, execrantesq; pristinam suā vitam prauam. In quo dialogismo suauissimo, longè melius & per-spiciacius vera fidelium pœnitentia docetur, quàm in monachorū spinosis & quæ-stuosis disputationibus, docētibz pœnitentię partes esse Contritiōē cordis, Con-fessionem

fessionem oris, & Satisfactionem operis. Satisfactioni huic subiunxerunt Indulgentiaras merces, relaxauerunt insuper pœnas, dispensarunt item liberrimè & crumenas interim ingeniosè euacuarunt hominibus stolidis & simplicibus, longè peiores Simone mago, contra quem grauius agit Petrus in Actis cap. 8 cum tamen nugiuendæ isti ausi fuerint patronum sibi & suarum indulgentiarum ostendere & iactare sanctum Petrum, qui dudum illos reiecit & anathemate percussit. Sed omisis his redeamus ad Ieremiam.

Principiò requiritur in vera pœnitentia vt doleamus ex animo de commissis peccatis, defleamus delicta nostra, atq; consentientes peccata deprecemur culpam. Ideoq; Ieremias fingit se audire voces, & quidem fletus & deprecationem filiorum Izrael, quòd deprauauerint vias suas & Dei sui sint oblit. Habemus ergo dolorem, nec quemlibet sed syncerum, in lachrymas quoq; erumpentem. Habemus confessionem, sed eam quæ fit Deo. Habemus inquam confessionem peccatorum, presertim & singulariter quòd vias suas, id est, omnia instituta sua, corruerint, neq; direxerint ad legem Dei, adeoq; quòd Dei, legis & beneficiorum eius sint oblit. Grandia sunt hæc peccata, & omnium peccatorum radices & compendium. Est itaq; hæc confessio plena, connexam habens precationem vel deprecationem. Vbi autem exaudita est vox illa pœnitentium: num in templo Hierosolymis? num in atrio sacerdotum confessiones audientium populi? Minimè. Sed in excelsis vel in montium verticibus. Habet hoc occultam quandam antithesin. Hactenus enim in excelsis audita sunt voces cantantium & clamantium, Baal exaudi nos, exaudita sunt voces iubilantium in epulis sacris, exaudita sunt voces inuocantium deos & colentium idola. Nunc nihil tale auditur. Nam vera pœnitentia auertitur ab omni cultu peregrino, & conuertitur ad solum verum Deum. Præterea significatur veram pœnitentiam nullis locis esse alligatam, neq; peculiariter templo, neq; locis sacris vel prophanis. Vbiq; pœnitere potest fidelis. Pœnituit Petrus in atrio Caiaphæ, flens & relinquens sodalitiū corruptum. Peccatrix pœnitentiam egit in domo Simonis, Lucæ 7. Matthæus pœnitentiam egit in thelonio suo, Zachæus in sycamino & ædibus suis, Latro in cruce, Filius prodigus in deserto apud porcos, Manasses in carcere apud Babylonios, Publicanus in templo, Lucæ 18. Quis ergo locus idoneus est pœnitentiæ. Fatui ergo sunt quicunque quò pleniorē agant pœnitentiam, ad limina Petri & Pauli adeoq; in Hispaniam vsque ad finem terræ excurrunt. Aut cui oro Confessionario peccatori confessi sunt, aut confiteri iussi sunt, qui in gratiā recepti leguntur à Domino & apostolis eius in historia euangelica & apostolica? lubentur quidē leprosi se exhibere sacerdoti: verum id erat politicum. Nam sacerdotum tum erat cognoscere de lepra, & recipere in cœ-

Dolor, confessio & deprecatio.

Vox audita in montium verticibus.

Ostende te sacerdoti.

tum publicum sanos, excludere morbosos. Quod illi nostri ex allegoria, nescio quam consequentiam colligunt, dudum ab illis explosum, qui monuerunt allegoriam in scripturis non apertam, sed duntaxat hominis allatam arbitrio, nihil probare. Quid quod ille leprosus maximè commendatur à Domino, qui cum sensisset se sanitati restitutum, non sacerdotes, sed ipsum accessit Christum, & ei pro accepto beneficio gratias agit? Sed de his aliàs.

Deinde requiritur ante omnia in vera pœnitentia, vera in Deum fides. Ex ea enim enascitur dolor verus, confessio & deprecatio sincera. Fides innititur in verbum Dei & promissionem eius liberalem. Consequenter inducit Ieremias Deum benignè & liberaliter ad se vocantem peccatores, & promittentem veniam, vel sanationem & curam vel medelam morbi illius fontici. Audit enim Dei vocē in montibus in hæc verba prolata, Reuertimini filij rebelles, & sanabo auersiones vestras, id est, omnia illa delicta vestra, quæ designastis in tota illa

Fides pœnitentiæ vere virtus.

vestra auersione à Deo. Hæc est liberalis Dei promissio. Obseruanda sunt in ea, qui vocentur, nempe filij rebelles, miseri, peccatores. At quis ex his dicet se vocatum esse propter suum meritum? Rebells appellatur. Rebells meritum sanè habet, sed damnationis. Et tamen rebells hic vocatur à Domino. Nemo ergo ideò se repudiandum metuat quòd rebells fuit. Venit vocatum Christus peccatores ad pœnitentiã. Deinde vocat peccatores ad semetipsum: non relegat illos ad alios. Deus est fons aquarum viuentium. Idem potest & vult curare omnia vulnera animæ nostrę. Idem condonare potest, & vult etiam, delicta omnia, & omnes auersiones, omnem perfidiam, omnemque iniquitatem tollere & purgare.

*Fide recipitur
promissio.*

Caterum cum promissiones & gratuita Dei dona fide duntaxat recipiantur, sequitur quid præterea audierit Ieremias. Turbam inquam flentium & deprecantium, non deflexisse ad diuos, aut ad auxilia aliena, neq; furtim se subduxisse à vocãte, sed credidisse promittenti & vocanti Deo, ac accedendo accelerandoq; dixisse, Ecce venimus ad te. Tu enim es Deus noster. Venire ad Deum, est credere Deo, & se prorsus dedere Deo. Ita enim docemur Ioan. 6. & Heb. 11. cap. Ideò autem Deo fidimus, & nos totos ipsi dedicamus, toti ab ipso solo pendentes: quia ipse solus est Deus, & Deus quidem & Dominus noster, pater, seruator, vita, & requies nostra. Hæc fides in Messiam, iustitiam nostram, iustificat & seruat.

*Prædicatio gra-
tio & execra-
tia veteris ne-
quitie.*

Sequitur porrò in vera pœnitentia laus & prædicatio Dei & gratiæ eius, confessio libera, quòd in ipso solo sit salus. Sequitur detestatio omnis iniquitatis & approbatio studiumq; iustitiæ & pietatis: id quod per consequentia fusè exponitur. Per iubilum enim pœnitentes vetera illa execrantur, noua commendant & celebrant. Profectò, inquiunt, nunc tandem deprehendimus vanissima esse omnia præsidia, quæ nos & patres nostri posuimus in excelsis, in sacellis & idolis, deniq; in multitudine deorum gètilium, vel in fœderibus & societatibus Ægyptiorum & Assyriorum. Contra verò deprehendimus in Domino Deo nostro esse verã totius Israelis salutem & felicitatē. Sed & copiosissimè & disertissimè tum patrū tum suam superstitionē damnant & execrantur, confitentes ex superstitione & peccatis suis omnes exortas esse calamitates: quas & ipsi & patres ipsorum sustinuerunt. Confusio, inquiunt, deuorauit laborem patrum nostrorum. Confusionem vocat scriptura aliàs & hic quoq; idololatriam. Vnde alius interpretatus est, Baal deuorauit laborem patrum nostrorum. Nam ex idololatria nihil aliud expectare possumus quàm ignominiam. A pueritia dixit, pro eo quod est à primis temporibus. Semper perdidit maiorum nostrorum res vniuersas idololatria & inobedientia. Disce ergo calamitates non oriri ex verbo Dei, sed ex superstitione. Quod Cyprianus quoque contra Demetrianum ostendit. Rectius nunc quoq; iudicant de exemplis maiorum quàm cum nondum essent fide donati. Vulgò enim existimatur rectè fieri, quod fit ad exemplū maiorum. Sed falsò. Non enim imitandum est maiorum exemplum, nisi illi Dei verbum fuerint secuti.

*Vnde fit cala-
mitas.*

*Exempla ma-
iorum.*

Vera satisfactio.

Simul ipsi quoq; semetipfos coniungunt maioribus suis, & execrantur peccata sua, exponentes ex ipsis nihil se habere nisi ignominiam. Et hæc quidem verissima appellabitur satisfactio, quæ malum abominatur, bonum autem desiderat & operatur. Quia Dei, inquiunt, & legis eius obliti sumus, & idola coluimus, ideò iacemus non tantum in ignominia, sed ea toti sumus adoperti. Deinde disertè repetunt peccatum suum, inobedientiam, qua sibi contraxerunt ignominiam, vt & ipsi agnoscamus peccatum nostrum, & Deo confitentes veramq; agentes pœnitentiã, gratiam consequamur à Deo. Cui soli gloria,

Adhuc

*Adhuc hortatur ad pœnitentiam, ostendens ac docens quæ sit
vera pœnitentia.*

C A P V T I I I I .

*S*i reuerſi voles, ô Iſrael, ad me reuertere: & ſi amoueris abominationes tuas
à conſpectu meo, non eris extorris. Et iurabis, viuit Dominus, in verita-
te, in iudicio, in iuſtitia: & benedicent ſe gentes in eo, atque in eo gloriabuntur.

Hortatur etiamnum ad pœnitentiam, docens interim quæ ſit vera pœ-
nitentia. Conuertit autem ſermonem ab initio ad Iſraelitas, deinde ad
Iudæos. Ipſum autem Deum loquentem inducit, vocantem & hortan- Dominus lo-
tem ad pœnitentiam, vt ipſa res plus authoritatis habeat, & commoueat magis. quitur.
Sienim vox diuina non commouerit pectus humanum, quid obſecro commo-
ue re poterit?
Si reuerſeris, inquit, id eſt, reuerti volueris, ad me reuertere. Paucis hiſce ver- Pœnitentia
bis tria hæc comprehenduntur, Principio, Pœnitentiam reuera nihil aliud eſſe reuſio.
quàm reuerſionem. Nam peccando deficimus, & diſcedimus à Deo, ac præuari-
cando à iuſta aberramus via per auia & vepreta aberrantes: pœnitentiam verò
agendo reuertimur ad Deum veluti patrem, redimusq; in viam iuſtitia, ambu-
lantes in via viridi floridaq; ſobrietatis ac veritatis. Deinde ſinis ſignificatiſſimè Reuerſionis ſi-
commonſtratur ad quem reuertendo tendamus, ad Deum vſq; à quo nimirum nis Deus.
receſſimus, ſicuti modò diximus. Redimus autem ad Deum, quando ex gratia
illius conuerſi, agnoſcimus peccatum cum filio prodigo, ac de miſericordia Dei
non deſperamus, ſed omni in ipſum collocata fiducia, veniam ab eo delictorum
noſtrorum petimus, & remiſſionem plenariam peccatorum, propter Chriſtum
ſperamus, deniq; & vitam noſtram mutamus, vt quemadmodum huc vſq; om-
ne ſtudium collocauimus in mundum & curam carnis noſtræ, ita porrò in Deo
ſpem & voluptatem noſtram ponamus, & mundum abnegando, mortificemus Rom. 6.
carnem noſtram. Poſtremò conditionaliter enunciat quod dicit, & ait, Si reuer- Reuerſio eſt
ſi voles: non quòd noſtrarum virium ſit reuerti ad Dominum (Nam 31. cap. au- gratia, non via
diemus precantem prophetam, Conuerſe me & conuertar: quoniam tu es Deus rium noſtrarum.
meus. Scimus præterea ſcriptum legi, Caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed pa-
ter meus qui in cœlis eſt. Item, Nemo venit ad me, niſi pater meus qui miſit me,
traxerit eum. Et iterum, Non eſt volentis neq; currentis, ſed miſerentis Dei) ſed
quòd Deus volentem velit cultorem, non renitentem. Interim ipſe tollit cor la-
pideum, & confert cor carneum, efficiendo vt velimus, & ſponte reuertamur.
Deniq; agit ordine & certa ratione cum hominibus. Cor enim tangit, verbo vo-
cat, rationibus vrget. Proinde non eſt quod violentum tractum expectemus, di-
cendo, Si vult me, attrahat me ad ſe. Quasi ſine nobis & ſine noſtra voluntate &
conſenſione trahamur. Trahit quidem Deus, ſed more ſuo. Hodie, inquit, ſi au-
dieritis, nolite obdurare corda veſtra. Et alibi, Audi filia & vide, & inclina au-
rem tuam, &c. Et iterum, Ecce ſto ad oſtium & pulſo, ait Dominus. Si quis au-
dierit vocem meam, & aperuerit ianuam, intrabo ad illum, &c. Itaq; ordo eſt in
vocatione. Verbo enim vocat, ſpiritu interim intus commouente cor. De qua
re apoſtolus Ro. 10. Vnde ſignificanter dixit, Si reuerſi voles, &c. ac conſequi-
tur pœnitentiam eſſe, ſpontaneam ac volentem ex eius gratia ad Deum con-
uerſionem.

Amouere abominaciones.

Præterea modus veræ pœnitentiæ ostenditur, Abominationes amouebis à facie mea. A facie mea locutio est, sicuti & Germanis mos est loquēdi, quādo seriò aliquid remoueri cupiunt aut precipiūt, *Thū das mir ab den augē. Lass mich solichs nit ansāhen.* Sunt autem abominationes idola in primis, cultus peregrini, & scelera vel flagitia grandia, vt colliquescit ex Deu. cap. 7. ex Leuit. 18. & Ezech. 22. Samuel 1. Samuel. 7. Si toto corde reuertimini ad Dominum, inquit, auferte Deos alienos & seruite soli Domino. Abominationem ex oculis Dei amouit Iosias, amouit & Matthæus & Zachæus, amouit mulier peccatrix Lucæ 7. & 15. cap. filius prodigus reuertendo ad patrem. Manentibus adhuc abominationibus in conspectu Dei, nescio quomodo videri possimus veram agere pœnitentiam.

Causse omnium calamitatum abominaciones.

Coniungit his obiter promissionem, Si inquam amoueris abominationes, non eris vagus, profugus, extorris, *Su wirst nit werden ellend/ verjagt vnd vertriben.* Nam causæ omnium calamitatum, exiliorum, captiuitatū, miserationum, cladum & malorum sunt abominationes à conspectu Dei non submotæ. Falsissimum ergo est quod hodie dicitur, bella, pestes & famem inde oriri, quod Papatus abrogatur, conculcatur & idola disijciuntur. Etenim his saluis nequit quicquam esse integrum. Ex vita impia turpi & impœnitentia exoritur omne malum. Interim agnoscimus in exilium eijci per frequenter pios & innocentes homines: at exilium huiusmodi alia exoritur ex causa, & rationē aliā habet.

Iuramentū comprehendit totā religionem.

Exponit autem adhuc clarius quænam sit pœnitentia vera, iuste videlicet iurare, & sanctè iuramentum præstare. Comprehendit iuramentum sanctum & religionis obseruantiam, & omnia officia pia & iusta. Etenim obstringebant se iuramento olim homines sub religionem veram, vt claret in rebus Iosue, Ios. Ezechie & Iosias: obligamus itē vel hodie nos iuramento ad officia. Ergo perstare in vera religione, & officia vitæ præstare, vera erit pœnitentia. Interim obiter & mira breuitate perstringit iuramentum, naturam & ingenium eius mira felicitate describens. Principiō enim Formam eius proponit, deinde Conditiones eiusdem attingit. Forma est, Viuit Dominus. Id quod perinde est, ac cum hodie dicimus, Sic me Deus adiuuet. Viuere enim Dei nostra est conseruatio: iuxta illud apostoli, Per ipsum viuimus, mouemur & sumus. De hac iurandi formula copiosius disseruimus exponentes cap. Apocalyp. 10. Ac in lege & prophetis iubemur iurare per nomen Domini, & quidem solius: prohibetur ne alienorum Deorum adijciamus nomina, vel per ipsa iuremus. Locī extant Exodi 23. Deuteronom. decimo. Ieremiæ quinto. Isaia 45. 65. & aliās.

De iuramento

Quod autem attinet conditiones iuramenti, iurare iubemur in veritate, iudicio, & iustitia. Id nos in nostro more iurandi ita enunciamus, *Sas wil ich waar vnd stāt halten/ dem gnüg thūn/ trüwlich / vnd on alle gsaar: das mir Gott also hālf.* Petita omnino videtur hæc forma ex præsentibus Ieremiæ verbis. Prima conditio Veritas est. Ex animo enim & syncerè iurandum est, non ex dolo malo. Iuret ergo lingua pariter & mens. Absit mendacium. Et quod legitimè iuraueris, sanctè præstato. Secunda conditio est Iudicium, discretio utiq; ne iuremus temerè, leuiter, rebus nec expensis, nec admodum necessarijs. Nam in rebus grauib; vtilibusq; & necessarijs iurare licet: aliter non licet. Tertia conditio est Iustitia. Non enim iniusta aut illicita contra Deum & legem eius iuramenta vel suscipienda sunt, vel exoluenda. Et magister in Sententijs ostendit multis, iniusta & illicita iuramenta non esse præstanda.

Veritas.

Iudicium.

Iustitia.

Utilitas ex iuramento sanctè seruato.

Addit etiam vtilitatem non leuem, qua ad religionem iuramenti veramq; astringat pœnitentiam. Si religiose iuraueris & sanctè præstiteris iurata, obseruabunt hoc gentes & laudabunt: quæ alioqui propter perfidiam & impietatem vestram

vestram nomen Dei blasphemant. Vel hic erit verborum sensus, Gentes optabunt sibi felicitatem tuam: vt sit Hebraismus, in quo est mutatio personæ. Quasi dixerit, Gentes optabunt se & suos tibi esse similes: & cum volent aliquem laudare quod religiosus sit, dicent illum similem Israelitis. Oecolampadius superiorem sequutus expositionem, Ita poteris, inquit, etiam gentes lucrari, &c. Certè cū omnia redundāt blasphemijs, execrationib. deniq; periurijs, & iuramentū legitimū nullo in honore habetur, euidentissimū hoc signū est, nullū esse Dei timorem in oculis nostris. Est & leuis illa ac Papistica dispensatio iuramentorū & dissolutio signum apertissimæ impietatis. Dominus seruet nos à malo.

Iterum hortatur ad pœnitentiam, exponens quæ sit vera pœnitentia. Minatur autem supplicium grauissimum, quod & depingit, nisi mores mutant.

C O N C I O X I I I.

Quoniam sic dicit Dominus viro Iuda & Hierusalem, Nouate vobis nouale, & nolite seminare in spinas. Circumcidimini Domino, & auferte praputia cordis vestri, viri Iuda & habitatores Hierusalem: ne forte egredietur sicut ignis furor meus, & ardeat, neque sit qui extinguat, propter malitiam studiorum vestrorum. Annunciate in Iuda, & in Hierusalem predicate, & dicite, Clangite tuba in terra, clamate, congregate, dicite, Congregamini, & ingrediamur ciuitates munitas. Leuate signum in Zion, viriliter agite, & ne fletueritis. Quia ego adduco malum ab Aquilone, & contritionē magnam. Ascendit Leo ex latibulo suo, & deuastator gentium in expeditione est, & egressus est de loco suo, vt terram tuam desertam reddat, & vrbes tuæ deuastentur, ne quisquā inhabitet. Propterea accingite vos saccis, plangite & ululate: quoniā nō est auersus furor iræ Domini à nobis. Et erit in die illa, ait Dominus, concidet cor regis & cor principum, & obstupefcent sacerdotes, atque prophete consternabuntur.

Iterum certè hortatur ad pœnitentiam, exponens interim quæ vera sit pœnitentia. Cumq; in hoc genere doctrinæ situm sit plurimum, diligentissimè hoc exponit Ieremias. Ac vt authoritatem quoq; ei conciliaret, rursus authorē eius ostendit Deum, dicens, Quoniam sic dicit Dominus. Vnde consequitur non Ieremiam tantum, sed ipsum Deum aspernari quisquis rebellauerit admonitioni huic. Deinde vt singuli intellerent sibi hæc sigillatim dici, Sic, inquit, Dominus dicit viro Iuda, id est singulis Iudæis. Nemo ergo posthac se excuset, quasi sibi dictum non sit, quod dictum audit ecclesiæ, nisi nolit membrum esse ecclesiæ. Quinimò hæc sciamus nobis hodie singulis dici, qui sumus Dei Israel spiritualis

Nobis à Deo
omnia hæc dicuntur.

Audiamus porro doctrinam à Deo ipso nobis propositam qualis sit, Nouate vobis nouale, inquit, vobis nouale, &c. Quibus quidē verbis pœnitentiam nobis cōmenda-
uit, & quæ nā illa sit ostendit. Petitur doctrina ab agricultura. Agriculture enim Israelitæ assueuerant, vt similitudines inde petitas rectissimè intellerent. Qui serere vult semine agrū, hunc primò parat, spinis radicibus euulsis, deinde verò semen terræ paratæ mandat, vt fructificet. Caterum cor hominis, sicuti ab ipso Domino exponitur, apud Matth. in cap. 13. ager est, sentibus vitiorum & scelerum fœcundū. Certè diuitiæ, auaritia, voluptates, libidinesq; appellantur spine. Has euellere oportet & nouare nouale, veterē inquā Adamū mortificare, nouū autē hominē, qui iuxta Deum conditus sit, induere, veterē vitam calcare, nouā

Nouate vobis
nouale.

piam & sanctam viuere. Hæc inquam vera est pœnitentia ab apostolo quoque tradita Ephes. 4. Coloss. 3. Rom. 6. & multis alijs locis. Ad hanc verò pœnitentiam & innouationem vitæ vocamur hic voce Dei omnes. Vtinam sequamur vocantem.

Circūcidimini Domino.

Eandem hanc doctrinam iterum inculcat, mutato orationis genere. Nunc enim per expositionem sacramenti Circuncisionis docet pœnitentiam. Sanctificatos se putabant Izraelitæ per externam Circuncisionem. Iam ergo dicit propheta, Non satis est esse circuncisum carne, nisi & spiritu sitis circuncisi. Ea demum erit vera pœnitentia Corde circuncisum esse. Exponit autem dupliciter sacramentum Circuncisionis. Principiò, Circūcidimini Domino, inquit, vt inquam ipsi soli vera fide adhæreatis. Obstringebat enim Circūcisio circuncisos Domino soli, cui soli debebant adhærere & colere solum. Nam symbolum erat fœderis, quo sibi homines Deus cōiunxerat; sicuti videre est Genesis 17. cap. Deinde iubet non à glâde rescare præputium, sed spiritali quadam circuncisione tollere præputia cordium, prauas vtique cogitationes, corrupta dicta, & facta vitiosa. Symbolum enim erat puritatis Circūcisio, quam Deus quidem principiò sua sanctificatione confert, quam deinde & pietatis innocentiaque studio retinere iubemur, dum quotidie occasionem sceleribus præscindimus, & ab omni malo nos per pœnitentiam purgamur. Circuncisioni respondet hodie Baptismus, quod & Paulus docuit Colos. 2. Idem Rom. 2. spiritali commendat circuncisionem; sicut antè ipsum Moses quoque Deute. 10. cap. Et nos plura de Circuncisione diximus in nostris Decadibus. Proinde verè, inquit, conuertimini ad Deum, siquidem vere fueritis mente circuncisi, adhærentes Deo fide sincera, & purgantes vos quotidiana pœnitentia.

Mina contra impœnitentes.

Porro minas subiicit graues, à damno & vtili argumentis petitis, quibus iterum adigit ad veram pœnitentiam. Summa omnium hæc est, Nisi egeritis pœnitentiā maturè, peribitis certò. Vastabimini enim bello grauissimo. Hanc summam multis exponit, adhibitis omnibus eloquentiæ viribus, ita vt coram propemodum omnia geri videantur, quæ dicit in hoc argumenti genere. Applicanda autem sunt illa nobis quoque, qui propter vitam pœnitere nesciam, ciuilia bella, grauissimas quoque Turcarum incursiones sustinemus in vicinia. Vtinam oculos recipias Germania.

Ira Dei incendium inexstinguibile.

Principiò comparat pœnam & vindictam diuinæ iræ Incendio. Si maturè accurras & gliscens extinxeris incendium, minori quidem negotio extinxeris. Si verò expectando spectandoque sinas vires colligere, & iam etiam vi sua erumpere incendium, frustra postea extinguere conaberis. Ergo si maturè Deo irascēti nobis propter peccata, occurrerimus pœnitentia, cohibebitur eius vindicta & parcetur nobis: sin admonentem & vrgentem contempserimus, & procrastinauerimus pœnitentiam, difficilior erit medicina. Serò medicina, vt ille ait, paratur. Sed & significantissime adijcitur, malitiam studiorum nostrorum incendio suppeditare materiam. Subtrahamus ergo materiam igni, & placabitur nobis numen iratum, extingueturque incendium.

Belli Babylonici elegans descriptio.

Consequentur oculis subiicit Belli typum Babylonici, quo Deus statuerat punire impœnitentem populi sui vitam. Quæcunque ergo in bello fiunt, hic commemorantur in terrorem Iudæorum. Dicta sunt hæc fortè 13. anno Iosæ. 30. aut 40. annis antequam facta sint. Nec dubium est quin multi irriserint prophetam ceu hominem furiosum. Phanaticus & nobis hodie fuisset visus, qui ante 35. annos nobis dixisset à Turcis capiendam Rhodum, Hungariam & alias regiones, quas occupatas admodum dolemus. Ac verendum est ne paucos intra annos simus visuri & experturi, quæ nunc, si dicerentur nobis, vanissima viderentur plerisque

risq; nostrum. Nam mira est securitas hominum huius ætatis, ut qui neq; calamitatibus mouentur neq; vlla prosperitate. Pergimus enim in vijs nostris. Sed impingemus tandem. Viuit enim scelerum ultor Deus. Principio dum belli rumor sparguntur, mox emittuntur legati, tabelliones & nuncij, qui omnibus vbi-
Annunciate in Iuda.
 que annuncient ut parati sint ad omnem euentum belli futuri. Ergo Ieremias, Annunciate, inquit, in Iuda, &c. Deinde cum iam imminere creditur hostis, canitur classicum, eriguntur signa, & expandunt vexilla signiferi, conclamatur ad arma, congregantur milites. Et horum quidem pars disponitur in præsidia locorum munitissimorum ad obsidiones discutiendas; pars disposita in acies, reseruat hostibus obijcienda in campo, & his repellendis. Vbiq; audiuntur voces sese mutuò adhortantium ad fortitudinem, constantiam & virtutem præstandā. Ne steteritis, inquit: id est, celeriter singuli omnia expedite. Nos dicimus, *Sumend iich nit/stond nit lang*: currite, agiles estote ac strenui. Et huc quidam pertinent omnia illa Ieremiæ verba, quæ sequuntur, Dicite, Clangite tuba in terra, &c.

Causam verò huius expeditionis festinæ subiungit, Quia ego adduco malum ab Aquilone. Qua parte describitur hostis & inuicta eius potentia. Quasi propheta dicat, Strenue quidem facietis expeditionem; sed cum desit pœnitentia, frustra fiet expeditio licet accuratissima. Deo enim irruenti, quis se obijciat? Dicit autem apertis verbis Dominus, Quia ego adduco malum. Ego, inquit, adduco. Deus enim iustus, & scelerum ultor, iustissimo suo iudicio commouet & excitat contra impœnitentes Deiq; contemptores hostem, cui simul vires inuictas & victoriam confert. Malum cum dicit, semel omnes calamitates comprehendit, *Iamer/angst vnd not/vnsal vnd lyden*. Ostendit item vnde sit venturus hostis, Ab Aquilonari plaga, nimirum ex Babylone Chaldaica. Et quod modo appellauit malum, nunc vocat contritionem magnam, *exegetixw*. Qualis item futurus sit hostis, eleganti parabola illustrat, dicens, Ascendit Leo de lustris, ve preto vel latibulo suo. Quibus mox per expositionem subiungit. Vastator interfecto-
*Ser landouer-herger/verderber/ödacker/lütenmetzger ist in der rüstung/ vnd ist schon vß-
 zogen.*
 tor gentium in expeditione est, & iam de loco suo egressus est. Leones in scripturis per tropum nuncupantur viri generosi, fortes, intre-
Leo.
 pidi, inuicti; rursus saui, crudeles, truculentii tyranni. Notatur autem hic Nabuchodonozor. Leoni certè Aquilinis alis instructo comparauit Daniel regnum Babylonicum. Daniel. 7. cap. In præsentem Leonem comparatur rex Babylonis, quod destinatus esset à Deo vastator gentium. Sicut enim Leo aliquis in gregibus & armentis sauit, lacerat, & omnia vastat: ita futurus erat Nabuchodonozor Gentibus & populis, maxime verò Iudæis. Id quod Ieremias in 25. ca. copiosius dicit. In præsentiarum sese veluti explicans, Terram, inquit, tuam vastabit, & vrbes diruet, ita ut nulli amplius in his homines conspiciantur. Significat ergo omnia perdenda, excidiumq; futurum funestissimum.

Porrò monet ut saccis induant sese, lugeant, & eiulent. Causam subiungit, *Accingite vos saccis.*
 Quoniam furor Domini non est auersus à nobis. Significat his vel pœnitentiā esse agendam: cuius rei symbola scimus esse saccū & cinerem: vel doloribus mororibusq; conficiendos miserè. Causa, quod non placent iram Dei morum emendatione. Irato autem Deo nihil vspiam est felix aut iucundum.

Quoniam verò Iudaica gens plurimum fidebat suis regibus, principibus, sacerdotibus & prophetis, adimit ipsis & hanc fiduciam, & dicit, *Fiducia in principes & milites & homines peritos.*
 Concidet cor regis & principum, *Sas heriz wirt inem empfallen*, ita ut nihil vel consilij vel roboris aut animi habeant. Obstupefcent sacerdotes, nescientes quò se vertant. Inexpectatum & inopinatum erit eis malum hoc, ut potè qui semper promissa

rint victoriam multa offerentibus. Consternabuntur & prophetae, pseudoprophetæ nimirum, qui semper clamarunt, Pax pax. Nunc enim cum subitum bellum exitiūque incidat, non habebunt quod dicant. *Sa wirt weder rade noch hilff syn.* Deo semel adimente & infringente omnia consilia & præsidia. Fīdamus ergo Deo vero & viuo, emendemus nos. Vulgò grauius peccatur, dum omnis fiducia in bellis collocatur in ænea tormenta, in viros sanguinum bellicarum rerum peritos, in robur & audaciam fortium, in multitudinem militum. Credamus Deo potius, agamus pœnitentiā, deinde mediā illa quæ non pugnat cum verbo Dei moderatè instruamus. Non enim putamus Deum esse tentandum, & ea quæ nostri sunt muneris vel officiij omittenda. Ezechias rex sanctissimus ante omnia Deo credidit, deinde urbem cōtra Senacherib. muniuit, & quidem moderatè omnia. Ita Iosaphat primū inuocauit Deum, postea aciem instruxit, & in hostem duxit. Acies verò eius, hostiū collata copijs, vix vmbella erat: at vincebat per Dominum. Domino Deo debetur omnis gloria.

Pergit describere pœnam impœnitentibus Iudeis paratā, hortariq; ad pœnitentiam, causam omnium malorum referens ad vitam pœnitere nesciam.

C O N C I O XV.

Et dixi Ahab Domine Deus, profectò seducendo seduxisti populum istum & Hierusalem, dicendo, Pax erit vobis, & peruenit gladius vsq; ad animam. In tempore illo dicetur populo huic & Hierusalem, Ventus exiccans (venit) per vertices in deserto, per viam filie populi mei, non ad ventilandum, neque ad repurgandum. Ventus præualens illis veniet mihi: & tunc etiā loquar ego iudicia cum illis. Ecce ascendet sicut nubes, & currus eius procelle similes erūt, equi autē eius Aquilæ celeriores. Væ nobis quia vastamur. Laua à malitia cor tuum Hierusalem, vt salueris: quousque morari finis in medio tui cogitationes vanitatis tue? Quoniam vox annunciat à Dan, prædicatq; à monte Ebraim vanitatem. Dicite gentibus, & prædicate in Hierusalem, Observatores veniunt de terra longinqua, & edunt voces suas contra ciuitates Iuda. Sicut custodes agrorum fuerunt contra eam circumquaque: quia exasperauit me, dicit Dominus, Via tue & studia tua fecerūt tibi ista: hæc est malitia tua, quæ cum sit amara penetravit vsque ad cor. Viscera mea, viscera mea doleo, crates cordis mei, palpitāt intra me cor meum, tacere non possum: quia vocem tubæ audiui, o anima mea, clamorem bellicum. Contritio super contritionem vocata est: siquidem deuastata est tota terra, subito deuastata sunt tabernacula mea, & de repente cortina mea. Quousque videbo vexillum? audiam vocem tubæ? Quia populus meus stultus est, me non nouerunt: filij insipientes, & non intelligentes sunt: sapientes quidem sunt vt malè agant, sed benefacere nescierunt.

*Argumentum
huius loci.*

Pergit & pœnam incredulis paratam à Deo exponere, & inhortari omnes ad pœnitentiam, omnium malorum causam referens ad ipsorum vitam impuram ac pœnitere nesciam. Potuisset quidem ista omnia exponere paucis: ceterum volunt propheta non modò dicere, sed dicendo etiam commouere, & vt commoueant, res quasi ob oculos statuere. Et sanè inuenitur in præsentī eloquentia purior & copiosior quàm in vllō reperiatur vel Græculo vel Latino Oratore.

Dixit

Dixit omnes gradus & ordines etiam sacerdotes & prophetas in periculo nihil habituros consilij vel auxiliij, & ea de causa populum miserè periturum. Subiungit iam Deū id iustissimo suo facere iudicio, simul etiam accusans pseudopphetas deceptionis, ut qui frustra perituris felicitatem subinde polliceantur. Exclamans autem cum dolore, Eheu, inquit, Domine Deus, tu profectò seduxisti, &c. Dominus quidem bonus, verax & iustus, seducit & decipit neminē, qui omnē odit deceptionem & imposturam. Ceterū cū ipse pro sua gratia hominibus veritatem reuelat fideliter, homines autem plus nimis rerum suarum tenaces, malint sequi mendacia quā veritatem, immittit Deus illusionem efficacem, ut apostolus quoque dicit 2. Thess. 2. ut sic puniantur qui non crediderunt veritati. Eius rei pulcherrimum habemus typum in ultimo cap. 3. libri Regum, ubi legimus exiuisse à Deo spiritum, qui dixerit, Exibo & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum. Dum ergo Ieremias & alij prophetae veri, accusarent populum Iudaicum multorum & magnorum scelerum, & nisi emendaretur, minarentur certissimum interitum, populus autem non crederet sanamotionibus, imò ipsos persequeretur, dignus erat qui ab impostoribus seduceretur. Proinde dati sunt ipsis pseudopphetæ, qui splendide pacem & omnem felicitatem prolixè & amplissimè pollicebantur. His credidit miser populus, nec egit poenitentia, sed idolis, sacrificijs & suis corruptis cultibus sese impendit totum, & propter illa opera se felicissimū fore credidit. Qua quidem fiducia falsa effectum est, ut gladius ad ipsam usque ipsorum animam penetrauerit, id est, perierint excidio immedicabili & certissimo. Est enim locutio, Gladium, ipsam quoque animam attigisse, poenam inquam ipsam hominis vitam attigisse, & iam de hominis salute actum esse prorsus.

Copiosius ergo prosequitur porrò certissimum presentissimumque excidium populi impoentis. Figuratur orationem parabolis & collationibus è vulgo petitis, quò perspicaciora essent omnia, probeque intellecta mouerent magis. In tempore illo, ait Dominus, quando voluero de impoentibus supplicium sumere, audiet populus meus in Iuda & Hierusalem, hostem illum vastatorem suum per montana appropinquare. Figuratur autem hanc suam sententiam. Comparatur enim Nabuchodonosorem cum exercitu venturum, Vento exiccanti & valido, qui fiat à plaga deserti, ea via qua Dei populus ingressus erat. Is enim asperimus erat Iudææ, neque purgabat, ut aliquando solet ventus, frumenta, sed adurebat & exiccabat. Talis est apud nos, quem vocamus ventum vrentem, dett brenner / rubiginem inducens aruis. Ita enim venturus est contra Iudam, inquit, Babylonius: non ut iuuat, sed ut funditus excindat. Et sicut ventum validum nemo prohibere potest, quò minus spiret ac sæuiat: ita neque exercitui hostili quisquam resistere poterit. Nam prosternet & vastabit omnia. Et huc etiam pertinet, quod sequitur. Ventus vehemens aut præualens illis veniet mihi: ja ein wind kumpt/der mir zestarcet / oder inen zestarcet syn wirt. Subiungit, Et tunc loquar, ait Dominus, cum illis iudicia mea. Quasi dicat, Hactenus per prophetas amicè moneo & annuncio illis mea iudicia, quid videlicet agant, docēs, & nisi ita agant, quò certò ipsos iudicare statuerim, indicans: sed non audiunt me verbis duntaxat agentem cum eis, cum ergo venerit hostis, tunc alia lingua loquar cum eis iudicia mea: tunc experientur magno suo malo malum, quod nunc insigni sua stultitia videre & credere nolunt.

Mox alia parabola figuratur & illustratur orationem. Exercitum enim hostilem tempestati grauissimæ comparatur. Sicut enim nubes de repente in cælo conglobatur & condensatur, mox autem ignes expuit, sed & grandinem effundit & sauit tempestas vento procellisque horribiliter: ita Nabuchodonosor conscribet

Deus iusto iudicio dat seductores.

Excidij descriptio.

Ventus vrens Nabuchod.

Tempestas grauis Nabuchod.

exercitum, quem adducet celeriter, omniaq; vastabit horribiliter. Comparat autem Currus eius procellæ, & equos aquilis, quod videlicet attinet celeritatem. Nostra atate Turcicis equis incredibilia conficiuntur itinera. Similia prope modum leguntur in propheta Nahum. Subdit exclamationem, qua denunciat iam esse vastata omnia, Væ nobis quia vastamur, vel iam vastati sumus. Hæc omnia nobis quoq; sunt applicanda. Nam nisi egerimus poenitentiam, excindemur nos quoq; vel à Turcis, vel ab alijs hostibus, quos immiserit nobis Dominus Deus noster.

Adhortatio ad poenitentiam.

Interea & poenitentiam suadet. Iubet enim abluere, vt & Isaias in capite 1. non manus cum Pilato, vel vestes aut corpora cum Iudæis & Turcis, sed ipsa corda nostra. Cor est affectuum, vt Dominus dicit Matth. 14. & omnium operationum fons & sedes. Interiora sunt purganda, vt purus deinde sit sermo, & sint omnia nostra opera sancta. Et huc maximè pertinet mysterium Baptismi. Fructus verò & finis huius ablutionis est salus & conseruatio. Iam quò moueat magis, obiurgat etiam cunctantes in hoc sancto instituto & opere bono. Quousque tandem, inquit, finis inhærere & morari apud te vanas istas cogitationes conceptas de merito tuo, ex idolorum cultu, ex sacrificijs illegitimis? Cogitationes denique vanitatis sunt cogitationes auaræ, libidinose ac voluptatum. Quando tandè illas expectorabis? Festina, matura. Discimus hinc etiam veram poenitentiam aliud nihil esse, quàm ablutionem cordis. Quæ quidem apud veteres varijs est significata vel adumbrata ablutionibus vel baptismatibus.

Belli Babylonici typus.

Redit postea iterum ad descriptionē excidijs, & fingit in Dan, id est, extremo termino terræ, & à montanis Ephraim, id est, ab omnibus terræ partibus spargi rumores, seriq; sermones de aduentu hostis, & vanitate, id est, de vastitate vanitatis idololatricę inquam, & voluptatum commerita pœna. Fingit per omnes gentes peruagari sermones de bello Iudæis à Babylonijs inferendo. Dicite, inquit, in gentibus: pro eo quod est, dicetur inter gētes & annuntiabitur in Hierosolymorum vrbe, affore iam Noferim, id est, obseruatores. Est qui sic appellatos existimet milites Nabuchodonosoris Nabuchodonosoranos, sicuti à Cæsare Cæsareanos. Obseruatores certè appellat, quod boni futuri sint vigiles & obseruatores, ne qui Iudæorum effugiant, ne quid ipsorum rapinæ subducatur. Dederat Dominus Iudæis episcopos, obseruatores, vigiles, custodes, qui diligentissima cura inuigilarent (docendo, obiurgando & hortando) salutē eorum, sed repulerunt eos: digni ergo erant qui alios nanciscerentur obseruatores & episcopos, milites videlicet barbaros, auaros, insatiabiles & crudeles. Vtinam hoc ipsum nobis quoque non eueniat, quibus despecta est fidelis pastorum & concionatorum verbi Domini cura. Venturos autem dicit de terra longinqua, ex Oriente videlicet, ex Chaldæa & Babylone. Neque verò difficile est Domino hostibus suis adducere è longinqua terra vltorem. Quis ante triginta annos credidisset ab extremo occasu, Hispanos venturos in Germaniam, & deprædaturus omnia? Exponit item quid obseruatores illi sint facturi, Edent barbaricas voces contra Hierusalem & Iudam. Quibus verbis ostendit horribiles futuros toti terræ. Addit item parabolam qua exponit quid per obseruatores intellexerit, Sicuti custodes agrorum, prata & vineta diligentissimè diligenti cingunt custodia, ne quis egrediatur aut ingrediatur, qui fructus decerpit, sed aduigilant vt illibati maneant: ita hostilis exercitus Nabuchodonosoris & urbem vestram obsidebit, & totam regionem occupabit, vt nullus vestrū vel effugere, vel quicquam rerum suarum illis possit subducere. Causam tanti mali subiungit vno verbo, Quia exasperauit me Iuda, prouocauit me rebellione & vita poenitere

Et terra longinqua euocantur hostes.

nitere nescia ad iracundiam, ut nunc ei sic rependam.

Sed & copiosius ostendit nullam Dei morositatem esse in culpa, sed ipsorum ^{Nos in culpa} peccata. ^{sumus quod pe-} Via tua & studia tua, inquit, fecerunt tibi ista. Noluisti vijs Domini ^{rimus.} insistere & sequi legem eius, tuas inuentiones & traditiones verbo Dei prætu-
listi. Studia & opera tua facinorosa, in culpa sunt, quòd ita vastaris. His acce-
ptam fer totam tuam calamitatem. Hæc, inquit, est egregia illa tua malitia. Sa-
casmus est. Inuincibilis, inquit, fuisti in malitia tua: iam ergo refers eius fructum
condignum. *Su hast yetz din übel. Yetz ist dir diner bößheit gnüg worden.*
Quæ cum amara & enormis fuerit, mirum non est eam nunc præfocare tibi cor
& penetrare ad ipsam vsq; animam vel vitam.

Sumit sibi porrò propheta habitum lugentis & miris clamoribus deplo- ^{Propheta de-}
rantis interitum vrbis & gentis. Omnia ergo in se transfert, quæ in ijs conspi- ^{plorat interia-}
ciuntur, qui vociferantur & lugubriter deplorant interitum suum. Dicit enim, ^{tum gentis.}
Ventre meum, ventre meum, doleo. Qui enim vident & sentiunt se pericu-
lo ineuitabili proximos aut circumuentos esse, sentiunt tormina in ventre. Et
nos exprimimus loquutionis genus in nostra lingua ac dicimus, *mins buchs /*
mins buchs / cum dicere volumus ventrem nobis admodum dolere. Crates &
parietes cordis sunt costæ & præcordia. Exulcerata & hæc sunt dolentibus.
His cor palpitât & exilit. Ideo subdit, Non tacebo. Silere non possum. Cogor
vociferari & eiulare. Vel, Quietem nullam sentio. Subnectit causam tanti do-
loris, colloquens cum anima sua, ut sit in extremis periculis, Quia audiui vo-
cem, &c. bellicum videlicet classicum, *den lerman*. Sed & contritio super contritio-
nem clamatur. *Man schrygt mord iüber immermer mord*. Vel, Calamitas ca-
lamitatem excipit, nulla nos sola exercet. Ideo autem clamoribus & eiulatibus
omnia complentur, quia tota terra est vastata. Subuersa sunt de repente & ci-
tius quàm credi potuerit tabernacula & cortinæ meæ, id est, omnia ædificia in
oppidis & agris, omnes ædes, omnia torcularia & horrea, &c. Subiungit & a- ^{Nullus malo-}
liud, nullum omnino apparere finem malorum, subinde apparere nouas co- ^{rum finis.}
pias, noua bella reparari. Ergo, Quousque videbo, inquit, vexillum, & audiam
rauca cornua, & taratantaræ horribiles crepitus? Sic sic voluit propheta futu-
rum malum ipsorum oculis obijcere figuratum satis crudeliter, si fortè adhuc rei
atrocitate ad poenitentiam permouerentur.

Rursus autem causam malorum istorum repetens, omnem culpam reijcit ^{Que vera stul-}
in ipsorum scelera, & vitam poenitere nesciam, dicens, Quia populus meus stul- ^{tia & sapien-}
tus est, me non nouerunt, &c. Vera sapientia est audire verbum Dei, & crede- ^{tia.}
re Deo, emendare vitam vitiosam, & operam dare virtutibus. Hanc autem es-
se veram sapientiam, & verbum Dei reijcere, aut audire nolle, esse extremam
stultitiam, testantur multi etiam alij scripturæ loci, ut Deuteron. 4. 1. Samuelis
13. 15. Ieremiæ 8. Lucæ 24. 2. Timoth. 3. Cum ergo nollent Iudæi audire ver-
bum Dei, stulti fuerunt, Deum non nouerunt, qui ex solo Dei verbo discitur,
nec crediderunt: quia fides verbo Dei innititur: reprobi ergo fuerunt & ex-
cindiendi. Interim per correctionem ironicam & amaram valde, subdit, Sapi-
entes quidem sunt ad malè agendum, ad inueniendos videlicet abominabi-
les cultus, ad parandas voluptates, ad diuexandos proximos, &c. cæterum
benefacere nescierunt. Vides ergo sapientiam huius mundi ipsissimam es-
se stultitiam. Utinam de nobis quoque hoc ipsum dici non possit, Quia po-
pulus meus stultus est, &c. Domine Iesu miserere nostri, & da nobis veram
sapientiam.

Diligentius adhuc describit supplicium sumendum de impœnitentibus.

CONCIO XVI.

Vidi terram, & ecce erat vacua & inanis: cœlos, & non erat eis lux. Vidi montes, & ecce contremiscebant, & omnes colles concutiebantur. Vidi, & ecce non erat homo: sed & omnes volucres cœli recesserant. Vidi, & ecce locus pascuus & fertilis desertum erat, & omnes vrbes eius diruta erant, à facie Domini, atque à facie furoris iræ eius. Quoniam sic dicit Dominus, Deserta erit vniuersa terra, at consummationem non faciam. Idcirco lugebit terra, & cœli superne obtenebrescent: quoniam eius quod loquutus sum & constitui, non me pœnitebit, neq; ab eo recedam. A voce equitû & sagittarij fugit vniuersa ciuitas: ingressi sunt nubes, & in petras ascenderunt: omnes vrbes deserta sunt, neq; quisquam in eis inhabitat. Tu itaq; deuastata quid facies? Si te indueris coccino, si aureis monilibus te ornaueris, & pinxeris fuco faciem tuam, frustra ornabis te, abominabuntur enim siue spernent te amatores illi tui, & animam tuam quærent. Quoniam vocem ceu parturientis audiui, angustiam velut eius quæ primum puerperium experiuit: vocem (nimirum) filie Zion, ingemiscientis & spargentis manus suas. Væ mihi, quoniam deficit anima mea propter interfectos.

Admiranda
eloquentia.

Scopus & ap-
plicatio horû.

Semper in eodem versatur argumento propheta Dei, omnia eò referēs vt populi Dei animos permoueat ad pœnitentiã, saltem terrore supplicij grauissimæ. In hunc enim finem hypotyposi viuacissima pergit non modo narrare, sed omnium exponere oculis quanta eos maneat pœna nisi reuertantur ad Dominum. Nam visione & fictione prophetica diligentissimè exponit, quæ ipsis demum post 40. annos euenerunt in bello Babylonico. Omnia verò petita videntur ex 26. cap. Leuit. & 28. Deut. Scopum & summam omnium egregiè ostendit colligitq; S. Hieronymus in Commentarijs suis, & ait, Propheta cernit in spiritu quæ ventura sunt, vt audiens populus terreatur, & acta pœnitentiã nequaquam sustineat quæ reformidat. Idem ista pulchrè applicans omnibus temporibus, subiungit, Quicquid iuxta historiam diximus de Hierusalem & Iuda, referamus ad ecclesiam Dei-cum offenderit Deum, & vel vitijs fuerit vel persecutione vastata: vt vbi quondam fuerat virtutum chorus & lætitiâ, ibi peccatorum & mœrorum multitudo versetur. Hæc ille.

Admiranda dei
sedulitas & ho-
minû ignauia.

Est autem in præsentî mirè cõmendâda Dei bonitas sedulitasq; qui tam diligenter, efficaciter & maturè peccatores pramonet ne pereant. Rursus admiranda est hominis corruptio stupenda & pertinax, quæ non finit se tanta curari diligentia & sedulitate. Nam sicut Ieremias mala quæ passuri erant Iudæi ante annos 40. prædixit, sed nullo interim cum fructu non credentibus infelicibus: Ita Dominus Iesus ante 40. annos vrbs & gentis excidium prædixit apud Lucam in 19. & 21. & Matth. 23. & 24. cap. sed excisi sunt maledicti priusquam fidei crederent admonitioni. Nullis hodie quoq; prædictionibus ex verbo Dei collectis credit insanus & furiosus mundus, qui mauult perire quàm credere & emendari.

Icon vastatæ
bello regionis.

Videamus ergo, imò perstringamus potius, vastatæ propter peccata terræ imaginem, picturâ siue typum. Dicit se contemplatû esse terram, &c. A terra incipit, ascendit inde ad cœlos, scandit per montes atq; colles. Receset animalia, volucres & homines, campos fertiles, & vrbes amœniss. Singulis autem suû illud tribuit, quo demonstrat, & veluti oculis subiiciat totam terram Iuda fore vastandam.

dam. Vastatam dicit propter prophetiæ certitudinem. Dicit autem terram esse inanem & vacuam, quemadmodum ab initio rudis erat, necdum exculta aut ornata. Cœli erant obscuri: sicut ab initio quoque tenebræ erant super faciem abyssi. Montibus & collibus, maximè fixis & immobilibus rebus, tribuit quod hominum est metu exanimatorum: contremiscunt enim & concutuntur. Ac videntur etiã moueri in maximis impulsibus. *Es erzitteret das gebirg dar-
um.* Ita enim loquimur, quando significamus vim horribilem esse æditam. Homines item sublati erant, rarissimi hinc inde comparebant. Sed & volucres emigrauerant, maledictum hunc veluti populum refugientes, & perierant sicuti & alia animalia in vsus hominum condita. Præterea loca fertilissima agrorum, pascuorum, pratorum, vinetorum, alpiumq; redacta erant in desertum. Vrbes quoque ferro & igni erant vastatæ, passimq; ædificiorum ruinæ non ædificia vlla iusta conspiciebantur. Hæc videlicet est vastitatis elegans & propria descriptio. Constat autem vel ex Gen. 3. cap. terræ & elementis adeoq; & animantibus maledicti propter peccata hominum, vt hæc puniantur per sterilitatem, vastitatem, rerumq; inopiam. Rursus cum benedixit hominibus Deus, fertiles reddit campos, feliciter proueniunt fructus. Sicuti videre licet copiosissime expositum Ierem. 31. & 32. cap. Ideoq; in præsentī veluti causa malorum horum subiicitur ira Domini & vehemens estus furoris eius. Irascitur autem peccatis, & exæstuat vehementissime cum frustra prædicatur poenitentia, hominibus verbum Dei respicientibus.

*Benedictio &
maledictio,
Deut. 28.*

Consequenter disertis Domini verbis recitatis, exponit suam visionem hæcenus recitatam, Domini videlicet iudicio totam terram Iudaicam fore vastandam. Et ne quis somnium aut fabulam sibi narrari arbitraretur, Sic, inquit, dixit Dominus. Mox & immutabilem decreti sententiam diuini cōmemorans, Quoniam non mutabo, ait, quod semel cōstitui. Nam aliàs dixi poenitentiam in Deū non cadere: poenitere autem Deum, quando res institutas mutat. Repetit autem eam ob causam, Lugebit, sicut modo dixi, terra, & obtenebrescent cœli. Timeamus ergo Dominum, qui immutabili consilio decretoue constituit impoenitentes certò perdere. Ab eo non recedit, sed exequitur & perficit fortissime.

*Certissimum
fore excediū.*

Iam etiã trepidam ipsorum fugam mirifice depingit, si commouerentur ad emendationem vitæ. Præmittuntur in bellis iusto exercitui equitum aliquot alæ, & sagittariorum (nunc sclopetariorum) turma, quæ explorent omnia, & primi castrorum loca occupent. Has ergo affuturas dicit Ieremias, populum autem vel vocibus illorum militum territum & exanguem, non expectaturum illorum præsentiam. Hic ergo quislibet sibi fuga consulit. Proinde non manent in præsijs, sed vacuis vrbibus relictis alij alio effugiunt. Alij enim in nubes vsq; penetrant, nimirum scandunt in vertices montium, qui capita inter nubila condunt. Sunt qui interpretentur pro nubibus densa sylvarum vel vepreta. Alij vero abscondunt se in cauernas petrarum. Ita fit vt nemo ab hoste superstes repariatur in vrbibus. Ita inquam opibus, facultatibusq; diu per phas & nephas conquisitis, aut auarè corrasis, nunc verò relictis, duntaxat de misera vita retinenda cura est præcipua. Hic mihi vide, dum ita res geritur, cui thesaurizaueris. Vide in quem finem munitiones excitaueris, fœdera cum exteris & vicinis coniunxeris, & militibus robustis & peritis confisus sis. Trepidæ fugæ se iam committunt vniuersi: tu solus oberras ouis destinata laniæ. Timeamus ergo Dominum.

*Fuga trepidæ
pictura.*

Quinimò subiicit consequenter, in istis malis acerbissimis nullum fore vel consilium vel auxilium, vt cunq; insultans Sarcasmo in scelere pergentibus: mi scens simul etiam causas mali tanti. Compellat enim totam terram, & ait, Quid

*Superbia & luxus non pel-
lunt hostem,
sed asciscunt.*

verò sic vastata facies: Quid institues sic in te irruentibus barbaris hostibus? At tunc oppones illis purpuram tuam, sericum villosum, luxum illum tuum. Quasi si tu dicas, Senn so henc diu Sammat vnd diu hochfart für das dir den sy-
end vshalte. Scilicet. Quinimò superbia tua & luxus in causa sunt, cur tibi nunc ita inhiant hostes, & cur affligaris, spolieris, & excorieris. Eadem legis apud Isa-
iam in cap. 4. Utinam verò probè expendamus ista Germani, quibus receptis-
simum est luxu non tantum ventris, sed vestium quoque diffuere. Aderit aliquan-
do reformator Scythicus, mihi credite, & detrahet cruentis manibus, quod ipsi
siccis manibus nostris, per timorem Dei, tollere nolumus. Et quidem his effica-
cius quiddam dicere videtur, Si te ornaueris auro & serico, monilibus, & pre-
ciosissimis quibusque rebus: si pinxeris faciem tuam stibio, & ornaueris te ad mi-
raculum vsque, perinde vt scortum aliquod & Iezabel, quæ amasios in amorem
suum pellicere cupiat aduentantes, nihil tamen proficies. Nam hostes tui non
formam, non opes tuas volunt, sed vitam tuam quarent: te extinctam omnino
volunt: etsi aliquando te amauerint, nunc tamen odio te prosequuntur extremo.
Videtur interim taxare etiam propheta in illis non tantum luxum, sed & pere-
grina fœdera cum exteris pacta regibus, quibus frustra confidebant.

*Parabolis calae-
mitas adum-
bratur.*

Postremò duabus parabolis adumbrat dolores, eiulatum atque luctum totius
gentis futurum in venturo videlicet propter peccata bello Babylonico. Prior
accepta est à muliere primo in partu, multo cum eiulatu, utpote difficiliore, e-
nitente. Posterior petita est à muliere quæ cogitur spectare liberorum suorum
cadem, eaque de causa ingemiscit, brachia disijcit, comam vellit, & exclamat,
Væ mihi, *Wir wil nun geschwinden vnd onmächtig werden*/ quod cogor co-
ram spectare & caesores, & caesos meos liberos volutari in suo ipsorum cruore.
Et vt de seipsis ista intelligerent, disertè exprimit vocem filia Zion. His nihil o-
mnino crudelius aut acerbius vel fingi poterat. Ac eueniunt talia in bellis pro-
pter impœnitentiam hominibus à Deo immisissis. Agamus ergo pœnitentiam,
vt tam crudelia effugiamus fata. Dominus liberet nos à malo, & conferat nobis
animum pœnitentiæ legitimè imbutum.

*Dissoluit propheta remoras & excusationes veram pœniten-
tiam impediētes.*

CAPUT V.

CONCIO XVI.

Circuite per vicos Hierusalem, & videte quæso, & considerate, & quæ-
rite per plateas eius, si inuenire possitis virum, & an sit qui faciat iudi-
cium, & quærat veritatem, & propitius ero ei (ciuitati.) Tamen si dicant, Vi-
uit Dominus, mendaciter tamen iurant. Et nōne Domine oculi tui fidem?
(respiciunt.) Percussisti eos, & non doluerunt: attriuisisti eos, sed noluerunt re-
cipere disciplinam: indurauerunt vultus suos magis quàm silicem: noluerunt re-
uerti. Ego autem dixi, Profectò pauperes sunt, stulti facti sunt, quod non cogno-
uerunt viam Domini, iudicium Dei sui. Ibo ergo ad magnates, & alloquar eos:
ipsi enim nouerunt viam Domini, & iudicium Dei sui: verum ipsi pariter con-
fregerunt iugum, diruperunt vincula. Ideo percutiet eos Leo de sylua, Lupus
solitudinū vastabit eos, Pardus vigilabit super ciuitates eorum, vt omnem
inde egredientē discerpant: quia multiplicata sunt iniquitates eorum, & inualue-
runt rebelliones eorum.

CVM

VM peccauimus homines, peccata non agnoscimus ingenuè, sed culpam reijcimus vel in ipsum diabolum, vel alias causas, in homines precipuè. Idem fecerunt maiores nostri in paradiso: id quod superius quoque commemorauimus. Regerit enim culpam admissi sceleris Adam in uxorem, adeoque in Deum ferè ipsum, qui dederit uxorem. Vxor verò lapsum suum impunitat diabolo. Proinde cum ad poenitentiam quoque vocamur, varias solemus proferre in medium excusationes. Id quod cernimus nunc etiam in Iudæis, quæ scilicet Ieremias adhortaretur ad poenitentiam, utebantur hi suis excusationibus. Ieremias verò ut fidelis Domini propheta populi doctor & pater, huiusmodi commentitias excusationes dissoluit diligentissime, ne veram villo modo poenitentiam remorarentur siue impedirent.

Non agnoscimus peccata.

Clementiam Dei multi pretextunt suæ impoenoitentia.

Præcipua excusatio vel remora poenitentia illa erat, Deum non ita morosum & saeuum esse, sicuti ipsum propheta nostri proponunt, illud in primis arguit, quod cum patre nostro Abrahamo ante Sodomam benignè admodum pepigit se vrbes illas Sodomæ socias minimè excisurum, siquidem in omnibus inueniantur viri boni decem. Nota est enim historia Genesis 18. cap in qua progreditur admirando ductu Abraham à numero quinquagenario per 45. & 30. & 20. ad denarium usque. Addebant his Iudæi, Verosimile autem est, imò indubitatum est, vel in vna Hierosolymorum vrbe plures iri inuentum viros sanctos. Vnde certissimum & illud est, Dominum & genti & vrbi clementissimè parsurum: eaque de causa morosas & vanas esse minas prophetarum, quibus hominum vita nunquam placebit, nisi omnium mores componantur ad morositatē, & melancholiam ipsorum. Agnoscitis haud dubiè & nostri sæculi voces, querelas & accusationes. Nunquam, inquiunt, concionatoribus illis morosis satis probus & sanctus fuerit populus, nisi vniuersi sumamus nobis vitam solitariam. Inuident gaudia nostris, ideoque minas detonant horrendas, sed reuera vmbrales & ex ipsorum exortas capitibus melancholicis. Deus enim clemens est, & misericors. Ita verò abutuntur Dei misericordia ad excusanda sua scelera & obfirmandos animos, ne vnquam quicquam cogitent de poenitentia.

Raritas vel paucitas bonorum.

Cæterum Ieremias grauiter confutat hunc prætextum, & veluti per concessionem inducit Deum loquentem atque dicentem, Discurrete, perlustrate, scrutamini vicos Hierosolymorum, sicubi pauculos aliquot istos iustos vestros inuenire liceat, sic enim parcam vobis: Nullos autem inuenietis, cur ergo parceremus? Proinde restat ut vobis ipsis poenitentia consulatis, neque cogitetis quid aliquando pepigerit Deus cum Abrahamo, de non subuertendis Sodomitis, sed quid nunc predicare voluerit, & requirat à vobis, emendationem videlicet vitæ, & non excusationem turpiter hactenus exactæ vitæ. Mira est autem eloquentia & euidentia in verbis propheta. Vtitur coaceruatione eleganti, significans tametsi diligentissime omnes abditus & recessus excutiant, & scrutentur, nullos tamen aut paucissimos reperturos viros bonos. Circuite, inquit, disquirite, perlustrate, scrutamini. Videte obsecro, dispicite, cognoscite, considerate. Quarite, inuestigate per plateas, denique per omnes vrbis usque adeo spaciose partes, si inuenire liceat vllum virum bonum. Vnum enim dicit pro paucissimis. Alioqui viuebant illo tempore non pauci viri boni, ut Iosias, Abimælech, Ieremias, Baruch, Sophonias & cæteri aliquot. Illud verò deplorandum & horrendum esse videtur, quod cum sint adhuc viri boni, qui reformatam cupiant ecclesiam, & restitutam politiā, vilipendantur tamen à populo, & habeantur pro morosis hominibus, imò pro seditiosis & hostibus, quos oderunt omnes, & sublatos cupiant vnicuique. Rectè ergo Ezechiel alibi dicit, in tali populo nihil effecturos vel Iob, vel Danielem, vel Noe, vel alios excellentes viros. Hos quidem conseruatu-
f 4

animas suas, Deum verò reliquam impiam excisurum turbā. Ita verò & hodie valde est metuendum, pauculos viros pios, parum inter induratos & contemptores illusoresq; pietatis, effecturos.

*Descriptio vi-
ri boni & pij.*

Obiter verò describitur hic à Ieremia vir pius, iustus, sanctus & bonus. Is est enim vir bonus, qui facit iudicium, & inquit veritatem vel fidem. Iudicium facit, *Ser rächt thut*, omnia scilicet dicta & facta sua componit ad iudicium Dei, ad normam inquam vel regulam verbi Dei, qui suum officium sedulo in sua functione facit, vt cum iudex asserit pupillos & viduas. Quærit fidem vel veritatē, quisquis rationem habet & curam veritatis & integritatis, diligentissimè incumbens in illam, fidem seruans Deo pariter & hominibus. De negligentibus enim loqui solemus, *Er fragt im nüt nach*: id est, Nō est illi curæ, suscipit deq; facit. Excute iam animi tui latebras, & dispice num sis vir bonus.

*Colitur quidē
Deus, sed in hy-
pocri.*

Alia excusatio erat in populo dicente, nondum omnem religionem, ita vt querebantur prophete, extinctam esse. Iurisiurandi enim religionem adhuc esse integram. Nam iurari adhuc per viuentem Deum. Sic verò & hodie audimus plerosq; corruptissimam suam excusare vitam. Nondum, inquiunt, extincta est omnis religio, vt timenda sit panolethria. Etenim cantatur adhuc & legitur in templis, &c. Alij dicunt, Legitur & prædicatur adhuc euangelium, iuratur per nomen Domini, & inuocatur nomen Dei, &c. Quid verò dicit Ieremias? Quamquam iurent per nomen viuentis Dei, per hypocrisim tamen & falsō iurant. Postea enim sequetur, ipsos & per Deum, & per Deos iurauisse. Deinde omnia ipsorum opera erant hypocritica, absq; fide facta. Carebant enim fide. Omne autē quod sine fide fit, peccatum est Rom. 14.

*Deum respice-
re, & require-
re fidem.*

Ex hac occasione obiter præcipuum religionis dogma subiungit, Deum in omnibus respicere & requirere fidem & veritatem, non curare opera absq; fide, non curare hypocrisim vtcunq; fulgentem. Confutatur ergo hic omnia opera, quæ fiunt sine fide; confutatur omnis cultus hypocriticus, extra fidem & verbū Dei. Hinc intelligis cur tantoperē vas electionis Paulus fidem vrserit, & S. Petrus dixerit, Fide purgari corda nostra. S. Hieronymus in hunc locum, Domine oculi tui inquit, respiciunt fidē, quæ Hebraicē *עֲמוּנָה* emunah dicitur: non opera Iudæorum, in quibus iuxta legis cæremonias exultabant, sed fidem Christianorum, per quam gratia salui facti sumus, &c.

*Incurabiles nō
sentiunt percu-
tientem Deum*

Præterea utebantur etiā tali excusatione, Si essent res nostræ vsque adeo deploratæ, sicuti Ieremias cum suis concionatur, iam Deus iram suam erga nos declararet pœnis vel supplicijs, nobis vtpote inuisis Deo, immisissis vel de nobis sumptis. Cæterum satis prospera fortuna vtimur hæcenus: ergo inuisi Deo non sumus, nec metuendum est, urbem & gentem propter præsentem statum vitæq; rationem fore subuertendam. Ad eundem modum audias hodie plurimos argumentantes, Res nostræ sic satis bene habent; ergo non sunt minæ prophetarum vel prædicatorum metuendæ nobis. Minantur nobis interitū, nisi emendemur: sed vita nostra non est adeo corrupta. Alioqui enim Deus minimè dissimularet. Confutantur autem hæc per Ieremiam dicentem, Tu quidem, ô Domine, patris munere & fide probè functus es, ipsi verò hoc non agnoscūt. Percussisti eos quidē, tanquam peccatores, quos plagis ad meliorem frugem perduceres, sed nō doluerunt: id est, attriuisisti quidē eos, satisq; acriter castigauisti, ipsi verò nolūt vel peccata agnoscere commissa, vel disciplinam recipere. Similes sunt malis in ludo literario pueris, quorum cutis ad verbera occalluit. Nihil amplius sentiūt. Tametsi enim satis feliciter & tranquillè viuerent sub Iosia, grauiter tamen ante paucos annos fuerant afflicti sub Manasse, &c. Causa verò cur non sentiret malum, & disciplinam reciperent, id est corruptos mores emendarēt, subiungitur,

Obfirma-

Obfirmarunt, vel indurauerunt facies suas præ petra, vel supra petram: id est, si-
lice duriores exhibuerunt mentes suas admonitionibus diuinis. Quo loquutio-
nis genere significatur, homines pariter & incurabiles & impudentes admodum
esse, qui nolint emendari, etsi non desit occasio emendationis, qui nolint item e-
rubescere. Sequitur enim iterum, Noluerunt reuerti. Nos dicimus, *Es ist vera-
loren/da hilfft niit / sy wend aben niit rächte thün.* Cum verò eò impudentiæ
& proteritiæ res deuenit, iam nihil valent vllæ admonitiones, quæ vel verbis,
vel quæ verberibus fiunt. Res deplorata est. Utinam verò idem hodie non pos-
set obijci orbi Christiano, qui cum exteris siue Turcicis, adde & ciuilibus siue
intestinis, Imperatorijs videlicet, Gallicis, Hispanicis, Germanicis, Italicisq; bel-
lis tantum non laceratus sit, & discerpatur quotidie, inuenias tamē qui causam
non ad peccata nostra referant, sed ad casum, ad sydera, & dicant semper bella
gesta esse in orbe. Hi certè, vt non sentiunt Dei iudicium, ita nec disciplinam re-
cipiunt, neq; emendationem. Dominus aperiat nobis oculos.

Restat alia excusatio. Nunc enim propheta veluti patrociniū sumens sui
populi, Verum est, inquit, non cognouerunt viam Domini, neq; tenent religio-
nis omnia vulgares homines, cæterum nihil peccatur hic populi malitia. Refe-
rendus est hic error ad miseram miseri pauperisq; populi sortem vel conditio-
nem. Cum enim pauperes sint & liberorum oppressi multitudine vel copia, co-
guntur certè sedulis & duris laboribus victum quærere familiæ egentis: ita verò
non vacat illis cognoscere scripturam, & legere in lege Domini: quid itaque mi-
rum, si vita ipsorum non admodum sit culta, sed barbara nimis. Errant ergo per
egestatem inscitiamq; vel imprudentiam. Quamuis verò hunc prætextum non
aperiat & confutet Ieremias, sed rectà, desertis simplicibus & insipientibus, pro-
ceres aggrediatur, scire tamen debemus non omnem ignorantiam esse excusa-
bilem. Est enim & crassa & inexcusabilis ignorantia, vt cum rusticus rus colere
nescit, cum artifex artem quam exercere debebat, ignorat, cum mater familiās
œconomia imperita est. Conditū certè sumus à Deo, vt ipsum tanquam Deum
& patrem agnoscamus, utq; aliquam eius cognitionem teneamus, saltem cate-
chismo traditam. Proinde ista ignorare, ea demum fuerit inexcusabilis ignoran-
tia. Nemo aliās requirit à rustico, ab opifice & à matrefamiliās, vt profiteri pos-
sit in sacris literis, vt disputet de cōtrouersis articulis, vt abstrusissimos quosque
scripturæ locos explicet. Desideratur hic permultum & in eruditis ferè & exer-
citis in theologia: sed etiam sine salutis discrimine. Non potuerunt ergo Iudæi
excusari, quasi imprudentes peccauerint. Etenim Decalogum & compendia
veræ pietatis à prophetis tradita, discere potuerunt. Ea in re si negligentes fue-
runt, nulla digni erant venia: sicuti ne nos quidē excusabiles erimus, si nescierim-
us principia religionis nostræ.

*In excusationē
adducitur igno-
rantia.*

*Non omnis
ignorantia ex-
cusabilis.*

Pulchrè verò à vulgo delabitur ad magnates cum ecclesiasticos tum politi-
cos. Hi cum sint procures & pastores populi, & docti peritiq; rerum diuinarū,
utq; seduli esse debent, ne vulgus doctorum culpa, res ignoret necessarias, neue
malo suo exemplo vulgum adducant in legum & religionis contemptum. Id e-
nim si fiat, non impune quidem feret populus, sed maioribus tormentis subiici-
entur ductores & doctores. Cognoscunt hi, inquit, viam Domini, & iudicia Dei
sui. Id quod perinde est, ac si quis dicat, Aequum sanè fuerat, vt illi essent docti
in lege & exercitati, utpote quibus otium est, occasio atque facultas. Verum hic
mox per correctionem subiicit, Sed ipsi quoq; pariter, & c. Significat autem &
doctrinam sanam per legisperitos corrumpi, & doctrinā pietatis negligi, abijci
& calcari, leges denique bonas ab ipsis magistratibus violari: dum potentiores
primi sunt, qui contra leges heluantur, & malo suo exemplo subditos contemp-
t.

*Etiā procures,
sunt ignari.*

Leges iugum
& vincula.

Corruptela
nostri seculi.

Deus punit
impœnitentes
iusto iudicio.

ptum legum docent. Leges rectè dicuntur iugum & vincula. Beneficio enim ministerioq; legum diuinarum & humanarū, id est, politicarum, coercetur petulantia vulgi, & adducuntur homines in obedientiam & disciplinam. Sonat autem effrenem petulantiam, cum dicit, Confregerunt iugum, & vincula disruperunt. Si verò inspexeris hodie quid fiat à proceribus ecclesiasticis, & à principibus, magistratibusq; politicis, dices, si verum fateri voles, res nostras longè peiore loco esse nunc, quàm fuerint tunc, cum hæc proponeret Ieremias. Episcopi & doctores theologiæ oderunt codicem sacrum, oderunt linguas, versiones piorum hominum, vt iudicentur propositas, lacerant, libros de religione scriptos comburunt. Quid interim docent populum miserum sibi concreditū? Sed quid dico concreditum, cum hunc potius artibus malis, dolis & vi, suæ subiecerint tyrannidi? Loquantur ipsorum libri, decretales, summe, canones, cōstitutiones, sermonesq;. Viam Domini & iudicia Dei manifestè appellāt dubia, obscura, imperfecta, &c. Proceres populi, quomodo oro bonas leges exequūtur & tuētur? Primi omnium violant. Existimant se exemptos esse legibus. Nolunt coerceri legibus. Clamant paucorū morosorum hominū improbitate leges illas promulgatas esse, nempe contra adulteria, stupra, fornicationem, certamē poculorum, &c. Ita verò ruunt omnia, & optimæ leges abeunt in contemptum. Quis in hac petulantia excusationi locus superest?

Infert itaq; iterum Deum iusto iudicio puniturum incurabiles, & orationē ornat parabolis Nam dicit Leonem ē sylua, Lupum ex solitudine, & Pardum quoq; adfuturum & irruiturum in ipsos, ceu in gregem imbellem. Per Leonem intelligit regem magnificum Babyloniorum, per Lupum insatiabilem & crudelem militem, per Pardum vero varias gentes, vel commixtionem calorum & lixarum, qui ferè funditus tollunt, quod milites vel intactum, vel non prorsus cōfractum reliquerunt. Singulis autem suum proprium tribuit. Leo percutit, Lupus vastat, Pardus inuigilat (*Lusteret vnd wartet.*) Addit, Vt egredientem discerpāt. Significatur interim nihil vspiciam quicquam fore tutum. Causa tantorum malorum iterum paucis subiungitur, vt iustitia iudiciorum Dei intelligatur, Quia coaceruatūt transgressionēs. Nullus est vel finis vel modus scelerum. Addit & aliud, Inualuerūt rebelliones. Non tantum scelus addunt scelerī, sed si quis admoneat & corripiat, obmurmurant etiam, quinimò inualescunt suarebellionē contra Deum & verbum eius. *Sy sind fürkommen wie ein wütend pferd.* Compesci neq; possunt neq; volunt. Quibus si cōiungas mores nostros, habebis quod timeas. Dominus Deus noster misereatur nostri, & aperiat nobis oculos animi nostri, & det nobis veram pœnitentiam, per Iesum Christum Dominum nostrum. Cui soli gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Interitum, & causas interitus miseri populi adhuc prosequitur copiosius.

C O N C I O XVIII.

Hei parcerem ne tibi in hoc? Filij tui deseruerunt me, & iurauerunt per eum qui Deus non est. Ego saturavi eos, & ipsi mæchati sunt, & in domo meretricis turmatim sese collegerunt. Fuerunt equi bene saginati manè prodeuntes: quisque ad uxorem proximi sui adbinxit. Nunquid hæc non visitarem, ais Dominus, aut de gente huic simili non sumeret supplicium anima mea? Ascendite in muros eius, & destruere, & finem ne faciatis, tollite mœnia (vel propaggines) eius: quoniam non sunt Domini. Præuaticando enim præuaticati sunt
in me

in me domus Israel, & domus Iuda, dicit Dominus. Negauerunt Dominum, & dixerunt, Ipse non est, non eueniet nobis malum, gladium & famem non videbimus. Et propheta in ventum erunt, & verbū nō est in eis: sic eueniat ipsis. Ob id verò sic dicit Dominus exercituum: Quia locuti estis verbum istud: ecce ego pono verba mea in ore tuo, vt sint ignis & populus iste sit ligna: & deuorabit eos.

Perfeuerat propheta in eodem argumento, ostendens, iam etiam adeò pudendam ac enormem esse ipsorum corruptelam, vt nulla sint apud Deum digni venia. Ergo per exclamationem interrogatione figuratam, Hei parcerem tibi, inquit, in hoc: Nos similiter per abominationem dicimus. *Hä/sölte ich dir das nachlassen?* Cum significamus scelus esse vsque adeò foedum, vt dissimulare non possumus. Ipsa rei indignitas atrocitasq; flagitat supplicium, idq; nō leue, sed grauissimum. Obseruemus hanc Domini & prophetae seueritatem, quicunq; impunitatem pollicemur nobis etiam in atrocissimis sceleribus.

Deus nō potest nec vult dissimulare perpetuò.

Pergit autē veluti de nouo veteribus, id est, antecedentibus noua attexere crimina, propter quæ exasperatus Dominus, placari non queat, impudenter peccata peccatis coaceruantibus. Filij tui, inquit (cum potius dixisset, Filij mei: sed talis est locutio, quæ redolet stomachum, & abdicationem, qualis illa erga Moysen Domini, Populus tuus peccauit, Exod. 32.) deseruerunt vel dereliquerunt me, vel defecerunt à me. Graue est crimen defectionis, sed tale, quod vt olim, ita nunc quoq; difficulter agnoscitur. Qui enim Deum colunt non legitime, id est, non secundum verbum eius: qui item non colunt sincere, vtique nec solum, nec ita vti decebat, illi ipsi maximi cultores Dei volunt videri. Atqui clamat scriptura illos ipsos esse Dei desertores vel apostatas. Simile videas Exodi 32. & 1. Samuelis cap. 15. Totum item negotium Ieroboami & Israelitarū, 4. Regum 17. & totum negotium Excelsorum tribus Iuda huc pertinent. Dicuntur enim illi omnes deseruisse Dominum, defecisse à Deo, tamen hoc negarent & pernegarent, clamantes se non defecisse à Deo, sed adhuc ipsum adorare, inuocare & colere, licet interim in honorem eius & medoxumis dijs quoque honorem impenderent, & cultus varios deuotionis ergò haberent, non expressos in lege, tolerabiles tamē (vt ipsi aiebāt) & deuotos. Quid verò hodie aliud audimus à Sacrificijs & Monachis Papæ? Sed stat interim firmum Domini verbum, Dereliquistis me. Nam Deus iudicia sua non instituit ad intentiones nostras bonas, sed secundum voluntatem ac verbum ipsius.

Desertio Dei.

Demonstrat autem Iudæos defecisse à Domino. Iurauerunt, ait, in non Deo. Ita veritas Hebraica ad verbum habet. Iuramentum, quod aliàs copiose exposui, est confessio & contestatio summi boni cum inuocatione, vt is nobis benedicat veritatem seruantibus, puniat autem nos iustitiam præuaricantes, qui solus & seruare & perdere potest. Iuramus ergo per illum, quē credimus esse summum bonum nostrum, qui solus possit seruare aut perdere. Is solus est Deus. Pij ergo iuxta præceptum Dei per solius Dei nomen iurant, & ita ipsum venerantur. Superstitiosi & increduli defectionem suam à Deo probant, vel cum per Deum non iurant, vel per solum non iurant, sed ipsi alios coniungunt. Ac Ieremia ætate iurasse populi bonam partem per Deum & per Malchom, probat vel ostendit Sophonias in cap. 1. Qui verò per Deum non iurant, vel per solum non iurant, iurando testantur se soli & in solidum non omnem tribuere gloriam. Vnde ita declarant, se nō esse vel integros vel synceros in vera religione. Discimus autem vel ex hoc loco, fideles non posse vel debere per alios quam per vnum solum Deum iurare. Nam obseruanda est locutio, Et iurauerunt in non Deo, id

iurare in non Deo.

est, per nomen aliud quàm per nomen Dei. Vnde corrigi oportebat errorem in Papismo grauem, qui adigit homines ad iuramentum præstitum per Deum & sanctos eius, vel per nomina sanctorum duntaxat. Grauius hoc fert in populo suo Deus, & numerat per Ieremiam inter ea quæ non potest non punire grauius.

*Abusus donorum
Dei & ingrati-
tudo.*

Aliud iam subiicit crimen enorme, dicens, Saturavi eos. Alij legunt, Iure iurando eos astringi. Sed prior lectio mihi magis probatur. Opprobrat enim illis ingratitudinem & abusus donorum Dei. Saturavi, id est, ingentibus beneficijs te popule mi, adobruí, adeò vt nihil tibi desit boni, aut vllis vnquam carueris rebus ad felicitatem præsentem pertinentibus: sed tu male gratus populus, illis donis meis ad tuam abusus es libidinem. Nam adulterium commisisti, & turmatim effudisti te in lupanar vel in domum meretricis. Idem vitium aut flagitium taxat in populo suo Deus, Deut. 23. dicens, Incrassatus est dilectus & recalcitrauit, incrassatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Dominum factorem suum, & recessit à Deo salutari suo. Idipsum fuscè tractatur Osee 2. Nam hunc locum dupliciter intelligimus: principio de adulterio spirituali, id est, de cultu peregrino & idololatria: deinde de corporali illa scortatione & adulterio, quæ ferè illam sequitur. Proinde per domum meretricis intelligere licet idolea, id est sacella & templa idolorum: quæ reges aliquot vt Iehu & Iosias, iussu Dei conuerterunt in latrinas & prophanarunt, vt omnes intelligerent templorum talium abominationem. At stultus populus, qui rarò sapit, confertim & turmatim in illa se confert templa, & veritatem synceram religionemq; puram refugit, donaq; accepta à Deo varia ad cultum idolorum impendit impiè, & c. Quod vtinam hodie quoq; non cogeremur videre & deplorare. Iam hunc ipsum locum & de fornicibus quoq; aut domibus meretricum intelligere licet. Apparet quidẽ sublata fuisse à Iosia lupanaria publica, nihilominus scortilla sua habebant lustra, in quibus exercebant suas libidines. In ijs tunc multi erant frequentes: vt adhuc fit in vrbibus etiam euangelicis, in quibus tamen fornices vel lupanaria sint sublata, latitant tamen in angulis & ganeis scortilla, quæ coniugatis & non coniugatis passim aduentantibus suum prostituunt corpus. At oportebat fidelem magistratum in illas ganeas diligenter inquirere, & repertas dissipare.

*Scditas forni-
cationis.*

Ad demonstrandam certè sceleris huius scditatem, profert Ieremias parabolam admodum alioqui scdam. Confert enim adulteros istos equis bene pastis, insolentibus & libidinosis, manè procurrentibus & adhinnitentibus in campo equabus. Mox enim adiicit vocabulum, quo aliam collationis partem comprehendit, Vxores. Quisq; ait, ad uxorem proximi sui adhinnit. Quasi dicat, Non loquor de libidine equina, sed illa adumbratam volo adulterorum nostrorum furiosam & impudentem libidinem. S. Hieronymus, Tantam ostendit insaniam libidinis, inquit, vt non solum appetitum voluptatis, sed χρημετισμόν, id est, hinnitum, vocet, & seruet equorum furentium ad libidinem metaphoram, & c. Ezechiel quoq; non admodum dissimili vtitur allegoria in cap. 16. Quod si alicui videtur turpe esse in Concione sacra proferre huiusmodi collationes, is apud se cogitet, quanto scdius sit illud ipsum scelus, quod huiusmodi figuratis loquutionibus adumbratur. Discant ergo omnes sibi cauere ab adulterijs & furiosis libidinibus. Discant rectius iudicare de scditate libidinis, quàm fecerunt hactenus. Si enim abominaris huiusmodi loquutiones, cur non magis execraris ipsum adulterium & libidines scdissimas?

*Pœna destina-
ta sceleribus.*

Audiamus porrò quid instituerit Deus in eos, qui hæc audiunt sine emendatione sceleris. Nunquid hæc non visitarem, & c. Rursus infert ista tam esse enormia flagitia, vt dissimulare non possit Deus, sed cogatur animaduertere in impenitentem

pœnitentes grauissimè. Vtitur autem Communicatione. Quasi dicat, Vobis hic iudicibus certabo. Ipsimet iudicate, an ad tanta scelera dissimulare debeam, vel possim vlllo modo. Omnes clamabitis indignissimum esse si parcatur tam de ploratis nebulonibus. Timeant itaq; Dominum quicunq; illis sunt implicati facinoribus, quibus videmus obnoxios fuisse Iudæos. Etenim ne quis diceret, Quid ad me, quid peccauerint Iudæi, & quomodo ipsos puniuerit propter peccata sua Dominus? Præoccupat Dominus & ait, Aut de gente huic simili non sumeret supplicium anima mea? Vel, Aut si de gente, quæ talis est, anima mea vni dictam non sumet? Quibus sanè verbis declarat ipse Dominus, se pari animo affectum esse erga quosuis peccatores, quos non excusent aut excusare possint vel tempora vel aliæ circumstantiæ. Semper enim Deus sui similis, punit omnes illos, qui contra legem eius præuaricantur: quodq; olim puniuit in sceleratis, idè punit perpetuo in omnibus sceleratis paria facientibus.

Subiicit ergo protinus pœnam, quam Hypotyposi quadam oculis auditum ceu spectandam proponit. Iubet enim Nabuchodonosoris milites facere, quod erant facturi, scandere muros, conuellere mœnia, perdere ciues. Addit, Et finem ne feceritis, donec videlicet totam exhauseritis urbem, subuerteritisq; omnia. Alij referunt ad Dei clementiam, quod velit nunc quidem illos septuaginta annorum castigatione erudire, at non prorsus excindere & abijcere. Reduxit enim ipsos post septuaginta annos, & dedit suo tempore Christum. Est & in his duplex lectio, Tollite mœnia vel murorum dentes, aut pinnas, *die zinnen*: id est, omnibus munitionibus illos nudate. Alij legunt, Auferte propagines. Populus enim confertur vitibus. Et alibi ciues Hierosolymorum appellantur nobiles propagines, plantatæ à Deo ad fructificandum. Ergo cum nullum ederent fructum, iubet excindere propagines. Nam causa manifesta subiungitur, Quoniam non sunt Domini. Reiecit ille & mœnia & ciues vel propagines. Cum ergo Dei non sumus, cum ille non vigilat super ciuitate, actum est de nobis. Sic enim perire nos oportet penitus. Et in euangelio dixit Dominus, Si quis in me non manserit, eiectus est foras sicut palmes, & exaruit, & colligunt eos & in igne conijciunt & ardent. Ioan. 15. Et iterum, Omnis plantatio, quam non plantauit pater meus cœlestis, excindetur. Matth. 15.

Copiosius tamen pro more suo prosequitur causas excidij, & in genere dicit populum suum præuaricando præuaricasse, id est, variè & multipliciter peccasse contra Deum. Deinde omisis alijs refert insigne peccatum, adeoq; horribilem contra Deum contumeliam, Negauerunt, inquit, Dominum. Id quod nos *Negare Domini- num.* dicimus, *Sy habend Gott gelougnet/oder zum lugner gemacht.* Id est, negando ea, quæ Deus, vt vera, proponit, Deum veluti mendacij arguere videntur. Ac consequenter per Mimesim, quid dixerint, aut qualia verba contra Deum effutiuerint, recenset. Prophetæ nomine Dei dixerunt, Deus sui similis est: ergo cum semper puniuerit impœnitentes gladio, peste, fame, & vos impœnitentes esse pergatis, puniet & vos fame, peste & gladio. Id excipiebat populus, ac dicebat, Deus non est hic. Hebraicè enim dicunt *לֹא הוּא* Lo hu: id est, Non ipse, scilicet Deus est sui similis, seuerè persequens scelera, vt fabulantur prophetæ: ergo non euenient nobis mala quæ minantur, velut gladius, id est, bellum & fames, quæ non videbimus, id est, quæ non experiemur. Addunt quod hunc sensum ab soluat, Prophetæ, inquit, erunt in ventum, id est, minæ ipsorum abibunt in ventum. Sunt enim homines loquaces & mendaces. Prouerbialis est loquutio. Vnde nos cum volumus significare vanum esse quod propositum est, dicimus, *Es ist lufft.* Addunt & aliud, Et verbum, videlicet Dei, non est in eis. Non loquuntur ex Dei spiritu, sed ex proprijs affectibus: prætexunt Dei verbum, sed

*Conuicta est
murmuratio
rebellium contra
prophetas*

suas nugas proferunt. Nostri dicunt, *Es ist nit das wort Gottes/sonder nur der müden pfaffen dant.* Sic eueniat eis. Nam minabantur prophete rebellibus bellum, gladium, famem, pestem, excidium. Hæc, inquit, eueniant eis, *Sas gange die pfaffen an.* Hæc recidunt in prophetarum capita, quæ in nos egerunt, vel expuunt. Deleantur ipsi gladio, & pereant in æternum. Itaque non tantum contradicebant ex opposito Deo, sed & male imprecabantur Dei ministris. Pluribus verò nihil opus est, quibus hæc explicemus planius. Obseruate enim quæ hodie dicantur & fiant ab hostibus verbi Dei & concionatorum, & habebitis commentarium huius loci.

Vindicta Dei
in contumaces.

Audite verò nunc quomodo ista excipiantur à Deo, & Deo quidem exercituum omnipotente, qui contra hostes suos producere potest exercitum instructissimum, cum ipsi militet vniuersa creatura. Quia, inquit, ausi estis ora vestra ponere in cælum, Deo contradicere, prophetarum meorum sermones contumelijs adoperire, & ipsis præterea maledicere, & clamare, vos non visuros mala illa: ecce efficiam verbum meum & verum & efficax, adeoque efficiam ne sermo meus videri possit aer aut ventus. Erit enim ignis: vos verò ligna eritis. Et ut ignis nullo negotio absumit ligna: sic fiet, ut consumamini omnes, in ira vel vindicta mea igni inextinguibili, prout sermo prophetarum minatur. Hæc verò omnia ita euenisse declarabit 39 cap. ipse Ierem. Caueamus ergo ne Domino contradicamus. Efficax enim & potens est, qui valet nullo negotio rebelles suos perdere. Domino Deo nostro sit laus & gloria semper.

Copiosius differit de pœna sumenda, nisi conuertantur, de rebellibus.

CONCIO XIX.

Ecce ego, dicit Dominus, adduco super vos, ô domus Ixrael, gentem de longinquo, gentem robustam, gentem antiquam, gentem cuius linguam ignorabis, nec intelliges quid loquatur: pharetra eius est veluti sepulchrum apertum, vniuersi ipsi sunt fortissimi viri. Comedet autem messem tuam, & panem tuum, deuorabit filios tuos & filias tuas, comedet oues tuas & armenta tua, comedet denique vitam tuam & ficum tuam, & excindet redigetque ad extremam paupertatem ciuitates tuas munitas, quibus tu fidebas, gladio. Et eo tempore, dicit Dominus, non faciam consummationem vobiscum. Cumque dixeris, Quamobrem fecit nobis Dominus Deus noster hæc omnia? Dices tu ad eos, Quemadmodum dereliquisti me, & seruiisti dijs peregrinis in terra vestra: sic alienis seruietis in terra non vestra.

Peccata nō esse
paria, sed alia
alijs grauiora.

Peccata non esse paria, vniuersa scriptura multis in locis ostendit. Stultitia mundi leuiora existimat esse grauiora, & grauiora esse leuiora. Quis enim putat contemptum verbi Dei tantum esse piaculum, quantum reuera est Dei iudicio? Legatur & expendatur historia Saulis & Samuelis 1. Sam. 15. Quid quod ipse Dominus tolerabiliorem ait futuram Sodomitarum sortem, in die iudicii, quam eorum, qui verbum euangelij repulerint? Nil ergo est mirum si in præsentibus quoque irascatur Dominus grauissimè Iudæis, per Ieremiam, utpote, qui non tantum verbum Domini aspernabantur annunciatum per prophetam, sed insuper irridebant, & conuiuijs contumelijsque adoperiebant. Paucis quidem superiori allegoria ignis, pœnam adumbravit sumendam de contemptoribus verbi Dei: at nunc copiosissimè illam ipsam prosequitur. Certè verbum Dei regula est
vitæ

vita humana, lux quoque & directio, via in qua ambulemus Ergo qui regulam, lucem, directionemque alpernatur, is non poterit non palpare in tenebris, neque quicquam facere sancte, iuste, & decenter. Proinde merito grauissimè puniuntur contemptores verbi Dei.

Describit propheta ab initio graphicè & mira hypotyposi aduentantè exercitum barbarum. Deinde veluti oculis subiicit atque exponit quanta vsurus sit crudelitate in puniendis impœnitentibus verbi Dei contemptoribus. Postremo iterum delabitur ad causas mali tanti, ostendens iustum esse iudicium Dei punientis consceleratam illam gentem. Dicuntur autem ista omnia ad eum finem, ut cumulo malorum territi, adhuc cogitare incipiant de pœnitentia legitima.

*Argumentum
loci presentis.*

In descriptione autem exercitus aduentantis, illud in primis est obseruandum, quod Deus ipse dicit, Ecce ego adduco super vos gentem, ait Dominus. Iusto enim iudicio suo Deus excitauit Nabuchodonosorem, ipsique vires subministravit deducendi bellum, quod in Iudæos & vicinas gentes instituerat, ad optatum finem. Idem Deus hodie quoque Turcis & alijs regibus facultates suppeditat efficiendi voluntatem Dei. Ne ergo miremur exercitus Dei (id est, quorum dux est Deus, & qui faciunt voluntatem Dei, in puniendis Dei hostibus) celeres esse, laborum tolerantes, solertes, audaces, inuictos, &c. Stultum est sperare reos utcumque instructos aliquid in hoc bello effecturos, quod contra ipsos gerit ipse Dominus. Dati enim sunt à Deo in manus hostium suorum. Dicit autem se du-

Deus ipse malum inducit super homines.

cturum exercitum illum de longinquo. Id quod horrorem incutit audientibus. Nam vicinia nonnullam ferè misericordiam conciliat in bellis, gestis à vicinis, parcentibus illis quos nouerunt. At qui ducuntur à longinquo, nemini parcent, confodiunt quos non nouerunt vnquam ex æquo, pecudum instar absque misericordia vniuersos. Excutitur insuper spes omnis ijs, qui putant se nullo vnquam vexandos fore bello, quod cum omnibus vicinis iura contraxerunt amicitiae. Dominus enim ait se hostes de longinquo adducturum. Nostro seculo vidimus ex

De longinquo adducit Deus hostes.

extremis Europæ finibus, hostes saeuisse in media Germania. Vidimus Viennam obsidione cinctam à Syris, Asianis, Ægyptijs, & Orientis militibus. Id quod nemo vnquam futurum putasset. Timeamus ergo Dominum, ne fidamus rebus nihili, sed agamus pœnitentiam.

Addit gentem illam fore robustam, corporibus inquam validis, & virtute militari eximiam, copiosam item, ac numerosam. Denique, Gentem, inquit, adducam in vos, quæ fuit à seculo, id est, antiquam & celebrem. Loquitur de Assyrijs & Babylonijs, quorum nomen mox à diluuiò innotuit, ut claret Genesis cap. 11. Bellicosi fuerunt ab initio, & bellis subiugarunt sibi regna & populos. Durauerat ea monarchia ultra 1200. iam annos. Ad crudelitatem quoque notandam illud maximè pertinere videtur, quod dicit, Cuius linguam ignorabis, neque audis vel intelligis quod loquitur. Excluditur enim omnis spes, quam multi in supplicationibus habent. Nullus erit locus reliquus precibus, aut ullis rationibus. Nam tu non intelliges hostem, neque ille te. Commertium certè linguæ confociat homines, diffociat diuersitas. Iam etiam significat Assyrios vel Parthos sagittandi futuros longè peritissimos. Dicit enim, Pharetra eius veluti sepulchrum apertum: id est, sagittæ eius letales vel mortiferae sunt omnes. *All schütz ein menschē.* Non aberrant sagittis, neque leuiter feriunt, sed ad mortem. Id quod hodie magis dicere possumus de sclopetis & sclopetarijs, *von den hagkenschützen.* Presentissima enim ex his mors imminet militibus in pugna & expugnationibus. Sunt & hodie nationes sclopetandi (ut sic dicam) peritissimæ. Sub finem verò huius descriptionis subiungit, Vniuersi ipsi sunt viri gigantes, heroes, viri inquam fortes & strenui. Quasi dicat, Quid pluribus agam? Vniuersi & singuli sunt idonei

Gens robusta.

militiæ, Sind alles ytel helden vnd redlich lüt. Sic enim iustus & potens Dominus parat validam impœnitentibus virgam. Expendamus hæc omnia diligenter, & conferamus cum nostris temporibus, discamusq; rectè iudicare de ijs quæ nunc passim visuntur in Italia, Gallia & Germania.

*Elegans, sed
horrenda belli
descriptio.*

Deinde subiicitur à propheta, ad quid ista gens sic à Deo sit apparata, quid factura. Exponit id per enumerationem vel distributionem petitam ex lege Domini, Deut. 28 & Leuit. 26. Commemorat enim ordine omnia, quæ induci solent bellis mala, vt videant miseri cuinam thesaurizauerint malis artibus, impio, inquam, militi; vt iam non commemorem, avaritiam, oppressionem & artes, quibus ferè thesaurizamus, causas esse belli & malorum omnium. Intelligit autem per messem, omnem agri exsatione prouentum; per panem, omnem cibum, significatq; agros etiam vastandos fore. Mactabunt item atq; abigent gregem & armenta, id est, minora pecora & maiora, iumenta inquam, boues, &c. Et quod grauius est longè, deuorabunt, conscindent atq; consument gladio filios & filias. Deuorabunt item vineam & ficum. Vinum enim in bellis eporatur & effunditur, vineta vastantur; arbores excinduntur, & comburuntur fructifere, & fructus vniuersi deperduntur. Sed & vrbes subuertuntur. Alij hic legunt, Excindet munitas vrbes tuas. Alij legunt, Rediget ad inopiam vel extremam paupertatem ciuitates tuas. Sensus in idè recidit. Sed addit hic, Quibus tu fidebas, taxans fiduciam vitiosam, in ea quæ pararunt manus hominum. Vitium hoc nimis est hodie frequens & vulgare. Quis enim non fidit munitioibus? Extruuntur montes ex terra, & parantur ædificia noua, quæ ignorarunt nostri maiores. At cum peruentum fuerit ad rem, & ingruerit hostis, nihil profunt munitiones, sed turpiter sese dedunt hostibus, quibus nolentes munitiones illas suas mirabiles excitarunt. In eorum enim veniunt potestatem, & ijs vtuntur ad oppressionem eorum qui extruxerunt. Sub finem appendit, Gladio, vt intelligamus omnia illa conficienda fore gladio.

Sequitur, Veruntamen. Alij, Et etiam, in diebus illis, dicit Dominus, non faciam vobiscum consummationem. Id quod alij exponunt, At ne sic quidem vltus erit malorum finis. Nam peccantibus vobis, & peccandi modum nullum facientibus, ne ipse quoque desinam plagas incutere vobis. Et hunc sensum sequitur Lutherus, qui hunc locum sic vertit, Vnd ich wil/spricht der Herr/zit der selben zyt iwer nit verschonen. Alij intelligunt Dominum polliceri post Babyloniam captiuitatem se reducurum ipsos, & nunc quidem non excisurum eos funditus. Vtrunq; sensum attigit Zuïnglius in suis Annotationibus, & dixit, Ambiguus sensus est: tam ad hunc, Non prorsus perdam vos Babylonica clade: quàm ad istum, Non cessabo affligere, etiam cum hæc omnia perpessi fueritis. Certè constat ex Danielis 9. cap. & Lucæ 19. ac 21. tum demùm consummationem fecisse Deum & excidisse Hierosolymorum urbem & Iudaicam gentem, cum Christo crucifixo, & occisis electisq; apostolis, Iudæi euangelij prædicationem repulerunt, &c.

Causa malorum.

Postremò autem regreditur iterum ad causas tantorum malorum exponendas. Nam hic locus in prophetis & celeberrimus & vtilissimus est, admonens omnes vt sibi à causis malorum caueant, siquidem malis carere velint. Deum enim esse iustum, qui iustè inferat pœnas impœnitentibus. Quorsum enim mala multis exponerentur, nisi hic finis obseruaretur singulariter? Eleganter autem per dialogismum causas malorū reddit, Quòd si, inquit, dixerint, Quam ob causam tantis nos adobruit malis Dominus, qui tamè est Deus noster? Quare populum sibi cœdere coniunctum ita affligit? Tu illis rationem reddes, & dices, Par pari repedit Deus. Nam vt vos illū priores deseruistis, ita ipse quoq; vos deserit: & vt

& vt in terra vestra contra eius mandatum alienos coluistis deos: ita cogemini, secundum eius minas, in terra aliena alienis seruire dijs. Vnd müß ich desß frömbden wäſens gnüg werden. Perinde ac si Germanus dicat, Cur Deus inducit super nos Hispanos & Turcas, imò & in Turciam nos & nostros adduci finit? Respondeatur autem, Vestes & omnia vestra peregrina sunt, Hispanica, Turcica, Italica, Gallica, ideo Deus inducit istas gētes super vos, vt coerceant vestram petulantiam, luxum, superbiam, peregrinarumq; rerum nimiam appetentiam. Nō potest placere vobis simplex & sincera fides Christiana, tradita ex purissimis euangelij fontibus, peregrinitatem & hic mauiſtis, ad Turcas ergo abite, vt etiam Mahumētismum, qualis sit, videatis, Vnd ich der nūwerung vnd frömbde gnüg werde. Intelligis ergo ex contemptu verbi Dei malum omne oriri, desertionem Dei, cultum Dei peregrinum, idololatriam, facinora indignissima Christianis, & deinde etiam famem, bella & excidia atrocissima conſequi. Dominus Deus noster liberet nos ab omni malo, & det nobis vt ipsum sincere timeamus, Amen.

*Iterum accusat Iudeos grauissimorum scelerū, suadens ipsis
timorem Dei, vel pœnitentiam.*

C O N C I O X X .

Annunciate hoc in domo Iacob, & predicare in Iuda, dicentes, Audite nunc istud popule stulte, & qui non habes cor: quibus oculi sunt, sed non vident: aures habent, sed non audiunt. An me non timebitis, dicit Dominus? An a facie mea non contremiscetis? Qui posui arenam terminum mari in statutum perpetuum, ne transeat eum: sauiunt quidem fluctus eius, sed non praualebunt, intumescunt, sed non transibunt ipsum. At populus iste habet cor declinans & rebelle, declinarunt & abierunt. Non dixerunt in corde suo, Metuamus nunc Dominum Deum nostrum, qui dat pluuiam matutinā & serotinam in tempore suo, iuramentis statutis messem seruat nobis. Iniquitates vestrae auerterunt ista, & peccata prohibuerunt bonum a vobis.

Iterum & veluti de nouo instruit prophetam Dominus, & iubet ipsum prædicare populo Iuda, eiq; opprobare scelera grādia, si fortē adhuc resipiscat & Deum timeat, ne pereat. Obseruemus ergo in primis Dei mandatum iubentis annunciare vel prædicare hoc, nimirum quod præcessit de sumendo supplicio a sceleratis ac impœnitentibus, maxime autem hoc, quod mox sequitur, Audite quæſo hoc popule stulte & excors, &c. Est quidem personale, quod dici solet, & singulare mandatum Dei, ad Ieremiam pertinens: ceterum si consideremus Deum omnibus seculis hoc ipsum mandatum repetiuisse, & alios atq; alios misisse, quibus mandauit hoc ipsum prædicare, quod Ieremiæ in præsentiarū præscribit, consequens est, Deum velle, vt hæc prædicatio singulis etatibus hominibusq; & hominum ordinibus annuncietur. Nam vt nihil dicam de testimonijs Isaia 58. Ezech. 3. & 33. alijsq; manifestum est certē Christum Dominum apostolos instituisse, & misisse predicatum pœnitentiā & peccatorum remissionem: apostolos autem singulis ecclesijs præfecisse episcopos vel pastores aut presbyteros, quibus eandem prædicationem commiserunt etiam ad posteros in finem vsq; seculi propagandam. Vnde iam concludimus, Deum bene velle hominibus, utpote quorum salutem promouet tam diligenter per annunciationem verbi salutis. Neq; inutilis & superuacanea est huiusmodi annuntiatio. Clamant

*Deus vult omni-
nino omnibus
& semper annun-
ciari vera
bum suum.*

multi Deum & salutem nostram non alligatam esse nostræ prædicationi aut orationi, aut administrationi sacramentorum; sed saluare ipsum quos velit, saluareq; posse etiam citra preces, prædicationē, & sacramenta. Atqui non negamus Dei voluntatem esse liberam ac minimè ullis alligatam rebus externis, adeoq; posse ipsum quod vult. Cum autem non frustra instituerit ministerium verbi & sacramentorum, & his, veluti medijs, velit operari salutem nostram, non video quo prætextu liberæ Dei voluntatis, ista Dei salutaria instituta reiiciamus, prætereamus & conculcemos. Notissima sunt p̃js omnibus quæ Petrus & Philippus egerint cum Cornelio & Æthiope in Actis: & quod apostolus Paulus dixit fidem esse ex auditu, auditum ex verbo Christi. Audiamus ergo verbū Christi, precemur Deum, vt fidem nobis conferat, augeat atq; confirmet, & vsurpemus Sacramenta, sicut instituit Dominus. Salus enim nostra cōstat mera Dei gratia ac fide in Christum, fides docetur & plantatur prædicatione verbi, petitur precibus, obsignatur & reparatur Sacramentis: quemadmodum alibi copiosius est expositum. Potuisset sanè Deus absoluta sua potentia Iudæos conuertere, nunc verò mandat Ieremiæ, vt sedulò ipsis verbum Dei annunciet, per quod instructi ad Deum conuertantur.

*Dominus super
peditat pro-
pheta quid an-
nunciet.*

Et nunc quidem quid annunciet sufficit, & verba atq; materiam dicendi veluti in os prophetae ponit. Dic, inquit, ad eos, Audite nunc (vel quæso) istud popule stulte, &c. Iubet Deus prophetam increpare populi cecitatem, surditatem, stultitiam, duriciem vel obstinaciam inuincibilem, inobedientiam rebellem, ac pudendam prorsus ingratiitudinem.

*Licet stultum
nominare stul-
tum.*

Vitium autem non est si pater, aut magistratus, aut propheta, aut amicus syncerus, stultum, reuera stultum appellitet. Si quis odio aut malevolentia alterum appellitet fatuum aut stultum, nocendi studio, peccat contra Domini legem commemoratam Matth. 5. Pater autem & propheta ex benevolentia, ex officio, mandato item zeloq; Dei, appellat insipientem stultum. Sic enim sæpe legis in scriptura, adeoq; ipsum Dominum Lucæ 24. suos discipulos, & Paulum suos Galatas vocasse stultos. Reuera ergo episcopi & magistratus sunt fatui, qui vocatis concionatoribus mandant, ne quem nuncupent in suis concionibus impium, maleuolum, &c. Extant contra ista mandata, Dei præcepta, Dei & sanctorum exempla. Nemo pateretur sibi huiusmodi legem in sua domo imponi, ne increparet durius liberos & familiam, & suaues illi homines, huiusmodi legem ferunt patribus in domo Domini Dei nostri.

*Quare Iudei
stulti, & quæ
vera sit sapien-
tia?*

Porro stultos appellat, non ea quæ Dei sunt sapientes. Nam alibi diximus ex Deute. 4. Ierem. 8. Lucæ 24. 2. Timoth. 3. summam esse stultitiam verbum Dei reiicere, se non accommodare verbo Dei; è contra summam esse sapientiam reuereri verbum Domini, & omnia instituere ad voluntatem Dei. Iudæi autem suum arbitrium, non Dei regulam sequebantur, vnde stulti erant. Præterea non obseruabant opera Domini ac iudicia. Sequitur ergo, Et qui non habes cor, quibus oculi sunt, &c. Erat quidem ipsis cor, intellectus utiq; & voluntas, sed corrupta & quam sanari à Deo per verbum & opera non sustinebant. Deus enim varia sua iudicia & opera obijciebat oculis ipsorum: auribus quoq; ingerebat multiplicibus prophetarum sermonibus verbum & voluntatem suam vt sanaret eos: ac videbant, audiebant, & intelligebant ista omnia miseri, agnoscetes illa esse salutaria recipientibus, sed vitijs nimium immersi, meliora, quod dici solet, cernebant, deteriora sequebantur. Proinde stulti, inobedientes, ingrati Deo, & cæci ac surdi erant. Sicuti & nos hodie quoque sumus, qui videmus quàm multi ex ingurgitatione vini, ex luxu vestium, ex fornicatione, incidant in mercenariam militiam & pereant; audimus item quàm seuerè puniat Deus idololatrias,

Idolatrias, & alienorum Deorum cultores, nihilominus in peccatis & iniquitatibus nostris pergimus, scientesq; & volentes perimus. Discamus ergo ex hoc propheta loco, nos non liberandos malis, si videamus opera aut iudicia Dei, audiamusq; minas & promissa Dei, nisi eadem fide recipiamus & omnia vitæ nostræ ad illa componamus.

Significantius porro declarat quomodo sint stulti, cæci & surdi, rationem reddens cur sic appellarit ipsos, & quomodo inobedientes, ingrati & obstinati sint explicans. Exponit enim ingentia Dei beneficia duo, quæ oculis eorum obviaverit, & quæ benignè ipsis impartiat, ipsi verò nec obseruent, nec magnificent, nec gratos se Deo exhibeant. Simul enim exponendo hæc beneficia, ipsum amplificat peccata & malitiam. Moses in primo capite libri primi ostendit naturam aquarum esse circumfusam, vndiquaq; terram obtegere: Deum autem singulari quodam beneficio, iussisse aquas retrocedere in altum, ut terra emineret appellauisseq; aquarum molem maria, aridam verò vel aream aquis siccam, terram terminum quoq; vel limitem mari posuisse, ne transiret vnquam, terra verò habitationi hominum semper idonea emineret, hominem sustineret & aleret. Eadem de re ipse Dominus apud Iob cap. 38. differens, Quis, inquit, conclusit mare valuis cum erupit ut egrederetur ex utero? Circundedi illud terminis meis & posui vectem & ostia. Et dixi, Huc vsq; venies, & non progredieris ulterius, & hic confringes tumentes fluctus tuos. Ieremias certè ad eundem modum, elegantissime dicit Deum posuisse mari terminum vel limitem arenam, idq; perpetuo decreto, nimirum quod intra hos veluti limites perpetuo consistat, aut consistere debeat. Vnde & Lutherus vertit. *Sarinn es allwäg blyben müß.* Præterea sequitur mox, Ne transeat eum. Decretum ergo Dei est, ne marini fluctus littus arenæ rumpant & transeant. Adijcitur, Scuiunt quidem fluctus, intumescunt, & in littus ita impelluntur, ut videantur proxima quaque loca subuersura: sed licet hæc accliuia sint & plana, nihil possunt procellæ, Dei virtute eas constringente, ne termino disrupto effundantur in terram. Relucet in hoc Dei opere & beneficio mirabilis Dei virtus. Sed & Ieremiæ verba elegantem nobis exhibent antithesim, qua Dei potentia prædicatur. Commemorat enim arenam, & inducit in hanc irruentes fluctus intumescentes & scuiantes. Quid verò fragilius arena dissoluta, & minimè coherente, minuta admodum & instar pulueris diffluente? Rursus quid impetuosius est procellis ac fluctibus? hi tamè arenam, Deo sic mandante, non transeunt, sed continentur veluti in semetipsis. Verum quidem est, mare non rarò ruptis aggeribus se effundere effudisseq; in continentem, & vastasse vastareq; agros, pagos & vrbes. Verum ea sunt iudicia Dei, commune Dei decretum nihil conturbantia. Mirificè autem his nobis commendatur Dei potentia & beneuolentia erga homines. Alibi quoq; hæc Dei admiranda virtus prædicatur cū dicitur, Verbo Domini cœli facti ac firmati sunt, & spiritu oris eius omnis exercitus eorum. Congregat aquas maris ut eumulus, reponit in penetralia abyssos. Quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Psal. 33. & iterum 104. Terram fundasti super bases vel stabilitatem suam, ut sempiternis temporibus non commoueat. Abyssum quoq; occultauit quasi vestimento, ut supra montes stent aquæ. Terminum his posuisti quæ non transgredientur, neque redibunt iterum ad operiendam terram. Id ipsum repetitur & in Psal. 148. Quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Ea q; stabiliiuit, ut æternum persisterent, ac legem præscripsit quam transgredi nequeunt. Et hæc quidem ut simpliciora, ita longe certiora sunt, quàm quæ conmiscuntur stulti philosophi.

Applicat eum Ieremias hoc ingens Dei opus suo instituto per interroga-

Arenamari positus est terminus.

Amplificatur peccatum Iudæ

tionem & dicit, An non timebis tibi ab hoc Deo tuo? an non contremisces, visa & audita tanta Dei tui potentia? an non suffunderis rubore, cum audis fluctus marinos terminum à Deo præfixum non transire, sed sponte obedire Deo? En barbarum, immane, surdum, sine sensu & ratione elementum, consistit intra terminos sibi à Deo circumductos, & quidem fragiles: & tu, ô homo, ratione & sensu præditus, contineri non potes limitibus legis diuinæ firmissimis? Sic amplificatur Iudæorum peccatum, ac sequitur quod absoluat sensum. At populus iste habet cor declinans & rebelle, declinarunt & abierunt. Quasi dicat, Sic quidem mare impetuosum compesci potest, homo compesci non potest. Cor declinans, est voluntas se auertens à Deo per incredulitatem, quam mox sequitur rebellio. Mare recolligit se, & non effunditur ultra terminos, Iudæi verò declinarunt & abierunt vel effusi sunt in suas cupiditates, furentesque iam peruagantur per omnia scelerum & flagitiorum genera, nihil moderati habentes. Ista autem nobis quoque nostrisque sæculo applicanda sunt, in quo videmus & ipsi omnes creaturas suo creatori obedire, solos autem nos ruptis omnibus legum repagulis, prohibe & furore nostro insanire, eaque facere quæ fœda sunt & abominanda, atque à Deo nostro prohibita.

*Dominus dat
pluuiam cōmo
do tempore.*

*Messis conce
ditur à Do
mino.*

Pergit alterum Dei beneficium ingens commemorare, simul autem & peccatum ingratitudinis obstinationisque cæcitatibus & surditatibus populo suo approbare. Beneficium Dei ingens & magna virtus eius est, quod dat nobis imbrem vel pluuiam matutinam & serotinam. Nos dicimus, *frü vnd spaat*. Sed ipse locutionis genus exponit, & subdit, In tempore suo: pro quo nos dicimus, *zu rechter zeit / vnd wenn es not ist*. Intelligit autem Deum, quocumque tempore, commodam dare hominibus tempestatem. Si quis velit habere huius loci commentarium, legat Deuter. cap. 11. & obseruet eo loco nihil tribui astrologicis influentijs, Marti, Mercurio, & Saturno, reliquijs ex Gentilismo, sed soli Deo vendicari omnia. Quanquam interim non negemus illum uti medijs, superstitiosa interrim toto corde abominamur. Et cum sequitur, Iuramentis statutis messem seruat nobis. Alij eum locum reddiderunt, Hebdomadas statutas pro messe custodit nobis. Vetus interpretes vertit, Plenitudinem annuæ messis custodientem nobis. Sensus facilis est, Deum quod promissit præstare, & statuto tempore dare nobis messem & prouentum terræ vberem. Alijs quidem videtur allusum ad Gen. 8. cap. ubi promittit Deus generi humano, se terram non amplius diluuiio perditurum, sed daturum temporum vices, sementem & messem, &c. Alij per hebdomadas statutorum messis, intelligunt tempus messi congruum: vel ut sit sensus, qui dat aliquot hebdomadas messi faciendæ. Alijs videtur allusum ad hebdomadas quæ numerantur à pascha. Leuit. 23. S. Hieronymus vertit, quod & in Commentarijs exposuit, Metuamus eum qui dat nobis pluuiam temporaneam & serotinam. Per quæ omnia ostendit bonam plenitudinem annuæ messis. Adijciēs, In Hebræo scriptum est *שבעה* quod pro ambiguitate verbi & septimanas significat & plenitudinem. Lutherus vertit, *Vnd vns die ernde trüwlich vnd jarlich behüt*. Iam verò illud maxime in populo vituperandum erat, quod tam benefico Deo ingrati, benefactorem neque metuebant neque amabant. Id exprimit, cum dicit, Non dixerunt in corde suo, Timebimus saltem Dominum Deum nostrum. Et quantò maius est Dei beneficium, tantò magis increscit ingratitudinis Iudæorum scelus. Nos quoque hisce nostris temporibus non probe agnoscimus Deum suppeditantem panem, vinum, & omnia nobis necessaria: quinimò abutimur eximijs Dei donis ad nostram auaritiam & ad luxum: non timemus Deum, non agimus gratias pro beneficijs, non seruimus Domino munificentissimo. Id quod res ipsa clamat.

Erant

Erant autem responsatores quidam, qui dicerent, Splendidè quidem differit propheta de Dei erga nos bonitate. Interim verò sentimus malignè respondere terram laboribus nostris. Fallit messis, atterimurq; calamitatibus varijs. Præoccupat ergo, & ait, Si benedictionem Domini largam non experimini, iniquitates vestrae illam auertunt à vobis. Culpa itaque mali huius non residet in Deo, qui iuxta promissionem suam vel nolit vel non possit præstare quod promisit, sed in vobis hæret. Peccata enim vestra bonum auertunt à vobis, malum inducunt. Nam in lege sua dixit Dominus, Si non audieritis verbum meum, efficiam coelum ipsum æneum, & terram ferream. Vos autem verba Dei non auditis, ex inobedientia ergo est varia illa vestra calamitas. Cyprianus contra Demetrianū & August. de Ciuitate Dei copiose hoc argumentum tractant, calamitates oriari non ex euangelio, sed ex idololatria & peccatis. Deo sit gloria.

*Si tellus labori
non respondet,
peccata nostra
sunt in culpa.*

Taxat diuites negotiatores in populo, iudices quoque, prophetas & sacerdotes, denique populum ipsum accusat maximorum scelerum.

C O N C I O X X I.

In populo enim meo impij inueniuntur, qui insidiantur, ut is qui ponit laqueos, struunt perditiones, quibus homines capiant. Sicut cors plena auibus, ita sunt domus eorum plena dolo. Sic autem illi magni sunt & discescunt, impinguati sunt & niuerunt, excedentes etiam facta pessimi (cuiusq;) ius non dicunt, nec pupilli causam, nec pauperum iudicium expediunt, interim prosperè agunt. An super his non visitarem, ait Dominus, aut de gente huic simili non sumeret supplicium anima mea? Stupenda & horrenda vel sæda fiunt in terra. Prophetæ prædicant mendacia: & sacerdotes accipiunt in manus suas: & populus quidem meus ita vult. Quid autem fiet tandem?

Pergit consequenter propheta exponere populo, quæ iussus fuerat proloqui à Domino, adeoq; causas reddere malorum, non ex Dei morositate, sed propria culpa populiq; corruptione deriuari. Accusat ergo nunc quoque populum Iudaicum extremæ conscclerationis. Demonstrat autem per gradus & ordines, in populo nihil vsquam esse synceri & integri. Recenset enim scelera diuitum negotiatorum, Iudicum iniquorum, Prophetarum & Sacerdotum, denique ipsius populi. Hæc autem omnia huc tendunt, ut agnoscentes vitia illa & flagitia, pœniteant & viuunt, non pereant.

*Argumentum
huius loci.*

1. Taxat initio diuites in populo negotiatores. Peccatum non est diuitem esse. Plures enim sancti vtriusq; Testamenti fuerunt diuites citra vitium, viuentes secundum regulam apostolicam, traditam in 1. ad Timoth. 6. cap. Ita peccatum nō est negotiari, modò alteri feceris quod tibi ipsi velis fieri. Ieremias ergo significanter hos quos accusat mox ab initio nuncupat impios. Impietas enim inficit opes, & corrumpit negotiationes. Impius enim Deum non curat, imò cōtemnit, & audita lege eius, Non furtum facies, Nolite diligere diuitias, cogitat in corde suo, imò nō raro proloquitur, eos serò ad opes peruenire, qui voluerint ad præscriptum diuinæ legis viuere: præterito ergo Deo & neglecta lege eius, opibus congerendis sedulo esse studendum. Inde iam oriuntur insidiæ & doli contra proximos ad congerendas opes instructi. Non enim syncerè agunt impij cum hominibus, sed omnia corrumpunt artibus prauis, mēdacijs, dolo, fraude, furto, vsura, rapina & imposturis multiplicibus. Ieremias ergo comparat huius

Diuites.

Negotiatores.

*Auari negotia-
tores aucupes.*

modi auaros homines aucupibus & venatoribus. Debuerant quidem diuites esse pauperum refugia, iam ex auaritia sunt pauperum tortores, aucupes & venatores. Sicut enim auceps callide componit laqueos vel retia: ut cortes plenas auibus habet, quibus alias attrahit & decipit (*Ik finen voller lock uoß gien*) adeoque capit & mactat: Ita mercatores & auari homines habent suas artes, quibus simpliciores circumscribunt. Instructi sunt rebus ad decipiendum appositis: *Kön- nend jr ding wol zu merck rüsten vnd rümen*: quibus nouo utique aucupio capiunt homines. Domus eorum, inquit, plenae sunt dolo. Nam ministri, ancillae, tota denique eorum familia, exercitata est in vsuris, mendacijs & imposturis, ut facile imponant cuilibet. Quemadmodum item venatores struunt perditiones, id est, instrumenta perdendi, cuius generis sunt laquei, retia, decipulae, foveae, & huius formae alia, quibus capiunt & mactant feras: ita auari negotiatores, & homines iniqui atque rapaces, habent suas rationes lucrandi ac perdendi eos quibus cum agunt. Nihil sane opus est prolixo commentario ijs qui obseruarint quae hodie fiunt ab auaris non modo negotiatoribus, sed opificibus quoque & rusticis.

Abusus opum.

Quis autem finis illarum opum? Num subuentio pauperum? beneficentia in omnes? liberalisq; domus propria sustentatio? Minime gentium. Nam male quaesitum, pessime disperditur. Cui ergo rei seruiunt opes, vsuris, bellis, rapinis & artibus pessimis paratae? Seruiunt magnitudini, superbiae inquam, pompae, luxui, vestium splendori & aedificiorum, gulae & libidini. Videas mercatores, milites, & vsurarios quosdam splendidius vestitos principibus. Videas mensas regales exhiberi ab iisdem. Nihil nunc dicam de Conuiujs luxuriosis, & prorsus diabolicis. Hoc autem intelligit propheta cum dicit. Sic autem illi magni fiunt & ditescunt, impinguati sunt & nituerunt, *Sind seist vnd glat worden* bene videlicet curata cuticula. Quibus adiungit, Excedentes etiam facta pessimi, nimirum cuiusque. Pessima visa est maioribus nostris harum regionum nobilitas, quo nomine caesa est. Si autem ei conferas nobilitatem iam nostram fictitiam, & ex vsurarijs & militibus factos generosos, dices veterem nobilitatem fuisse innocentissimam. Conferunt huc nonnihil quae leguntur in Psalmo 17. Orat enim Dauid, A facie impiorum sub vmbra alarum tuarum absconde me. Adipe suo clauduntur, atque ore suo loquuntur cum superbia. Gressum nostrum obseruantes, circumdederunt nos, oculos suos ponunt, ut deiciant nos in terram, &c.

*Corruptus ma-
gistratus &
vitia eius.*

2. Descendit iam ad secundum gradum vel ordinem in populo. Debuerat haec auaritia, libido, luxuria & insania opulentorum coherceri a magistratu. Le- deo enim *Dñ* & appellantur & instituti sunt, ut malos & nocentes homines coherceant, bonos & innoxios tueantur. Caeterum dicit Ieremias, & in hoc ordine nihil amplius esse integrum. Nam in genere dicit, Ius non dicunt. Pro quo nos dicimus, *Man halt weder gricht noch rächt*. Deinde speciatim & per expositio- nem subdit, Nec pupilli causam iuuant, neque iudicium pauperum iudicant. *Sy fürderend das weyße nit/richtend vnd hällßend dem armen nit*. Quid ergo? Negliguntur viduae & pupilli: pauper, quod dicitur, ubique iacet. Omnia ge- runtur pro arbitrio & ex libidine praepotentum, qui respiciunt in iudicio perso- nas, accipiunt munera, neque arbitrantur ad se pertinere honestatis patrocini- um, impuritatis & intemperantiae frænum, perrumpunt ergo & opprimunt inopes, quos seruatos oportuerat, omnemq; negligunt iustitiam, honestatem ac disciplinam. Equidem fuerunt populo isti sub Iosia prætoria, & iudices & iudicia, verum corrupta illa omnia. Utinam verò pluribus haec nobis enucleanda forent, & non vndique ex tota Europa innumera se exempla ingererent oculis no- stris. Ap-

stris. Appendit autem propheta, Interim prosperè agunt. Id quod facit ad grauitatem & incrementum condemnationis ipsorum. Dum enim iura corrumpunt & omnia faciunt pro libidine, interim tamen diuites sunt & magnifici, quibus omnes res prosperè succedunt, arbitrantur se versari in felici, non infelici genere vitæ. Obsurdescunt ergo & indurantur in peccatis, nec tantillum cogitant de pœnitentiâ, sed dicunt potius, Nisi vitâ nostra Deo placeret, non ad hunc modum benediceret nobis. Caterum eueniet his tandè quod diuiti Epuloni in euangelio. Hodie multis imponit hæc auarorum iniquorum & luxu perditorum hominum felicitas. Et huc pertinet potissimum Psalmus 73.

Prosperitas
piorum.

His annectitiam versum intercalarem, quo asseuerat Deus se animaduersurum in peccatores, imò in quoslibet cuiuslibet temporis præuaticatores, ad eundem modum peccantes, quo peccarunt illi. Sed de hoc versu dixi abunde Concione 18.

Priusquam verò tertium ordinem exagitet, præfatiunculam præmittit, Stupenda & horrenda vel turpia fiunt in terra, *Schlingliche vnd grewliche/oder wüste schnöde ding beschähend im land.* Id est, ea quæ commemorauimus stupenda & pudenda, fiunt in Iudæa: ac oportebat prophetas & sacerdotes cogitare de medela, quod cum non faciunt, est hoc sanè omnium foedissimum, deterrimum & maximè abominandum. Prophetæ enim debuerant accusare hanc corruptelam: sacerdotes suam quoque operam conferre. Sed quid fiebat? Prophetæ prædicabant mendacia, & Sacerdotes accipiebant in manus suas. Ex ordine enim Leuitico alij erant ianitores, alij iudices, alij doctores vel prophetæ, alij sacerdotes per vices distributi, vt claret ex Chronicis sacris, quæ appellant Paralipomena. Præcipui in his erant prophetæ, quorum munus erat docere legem, interpretari & vrgere, scelera & sceleratos persequi verbo, obiurgare, accusare, hortari, pusillanimesque consolari, &c. Sacerdotum officium erat consilio & auxilio iuare prophetas, religionem & innocentiam seruare incorruptam, deinde & sacra administrare. Sic enim pulcherrimo, necessario & saluberrimo ordine Dominus populo consuluerat. Nunc verò nemo prophetarum aut sacerdotum, inquit Ieremias, facit suum officium. Prophetæ enim conscclerationem publicam non accusant, iram Dei & supplicia grauiâ conscclerationi debita, non annunciant aut minantur, pœnitentiâ non vrgent, quinimò pro veritate scripturarum, fabulas concionantur, iubentes pro peccatis grandia & crebra offerre sacrificia, his placari Deum, qui alioqui facillimus sit ad condonandum. Sacerdotibus placebat talis prædicatio, & accipiebant in manus, id est aptabant se ei prædicationi, aram instruendo, & sacrificia accipiendo, maciando, expiando. Germanicè dicimus, *Vnd sy namende an die hand.* Alij verterunt, Accipiunt (munus) in manus. Alij verò interpretati sunt, Sacerdotes verò applaudunt illis manibus suis. Ita etiam vetus interpretes vertit. Lutherus exposuit, *Vnd die priester herschend in irem ampt.* In Papistica ecclesia vidimus paria prorsus. Nam concionatores annuntiauerunt Indulgentias, cultum & inuocationem diuorum, suaserunt suscipere peregrinationes religionis ergo, enarrarunt miracula innumera, & fabulas stupendas. Quibus omnibus appositè applicarunt sese sacerdotes, instruendo aras, & expedientes merces illas suas, audiendo confessiones, absoluedo, satisfactiones iniungendo, missificando, cantando, & alias eius generis superstitiones exercendo.

Stupenda
horrenda sunt
in terra.

Prophetæ &
Sacerdotes.

Quid verò ad hæc populus? An abominatur nugas putidas, & fabulas mendaciaque palpabilia? An cum omnia videt instituta esse ad quæstum, refugit istorum impostorum sacra prophana? Minimè gentium. Ieremias enim, Et populus quidem meus, inquit, sic voluit. Vel, Populo meo placent ista. *Wen volck wils*

Populus delea
tatur men
dacijs.

also haben Oder/Win volck hats gern also. Adeo non abhorret ab his, ut potius placeant ista, & ita se velit ac cupiat tractari. Semper enim hoc verum esse oportet, Mundus vult decipi: ergo magis tenebras diligit quam lucem. Ac reuera completur hodie quod S. Paulus complendum dixit, fore ut homines in postremis temporibus sanam doctrinam non sustineant, sed cum scabiosas habeant aures, a veritate has auertant, & quaerant sibi doctores, qui aures ipsis fricent, & fabulas narrent. Si enim alicubi sit ingenuus aliquis & syncerus veritatis praeco, qui acris inuehatur in idololatriam & vulgaria foedaque facinora, mox conclamant omnes, Hic concionator biliosus, morosus, imo seditiosus est, hunc nolimus, detur nobis alius, qui pacis sit studiosus, qui blandus sit, & benigne doceat, & morem in docendo receptum teneat, bonos item socios ferre benigniusque tractare sciat: quorsum enim pertinet iurgari & scelera palam deferri aut prodire moneatur quisque priuatim, publice doceatur gratia Dei. Ergo si obueniat huic saeculo blandus aliquis adulator, qui loquatur mundo placencia, ut Isaias dicit in cap. 30. is laudatur ab omnibus. Quod si vitae sit interim prostituta, facile hoc ei condonatur: si exigat & ecclesiasticis vectigalibus, imo imposturis omnes grauet, semper petat, & loculos euacuet omnium, non difficulter fertur, modo decipiendo loquatur placencia, modo vulgatam in religione & ritibus rationem teneat, nusquam ab illa discedat. Exemplis nihil est opus, cum quoquo te vertas, omnia huiusmodi plena sint exemplis. Quid ergo mirum si misere pereat populus, qui vel reclamante Deo, omnino vult perire, ac perditores suos diligit? & c.

Was wirt
nabindruß.

Certe Ieremias subiicit, Quid vero tandem fiet? Vel, Quid vero post haec facietis? Was wöllend jr nabin ansehent? Vel, Was wirt nabin noch druß? Oder/Wie sol es iuch zletst darob ergon? Qua Aposiopesi significatur, deploratissimum esse statum ipsorum, adeo ut nihil expectari possit, quam certissimum excidium. Nam & Germani cum admiratione & terrore grauique animi perturbatione in rebus desperatis dicimus, Was wirt aber ouch noch daruß? Id quod certe omnes pii hodie dicunt & dicendo ingeminant. Dominus liberet nos a malo.

Post peccata commemorat iterum poenas, describens obsidionem Urbis, attingens causas mali, & suadens adhuc penitentiam.

CAPUT VI.

CONCIO XXII.

Congregamini filij Benjamin e medio Hierusalem, & in Thekoa clangite tuba, & super Bethbakerem leuate signum: quoniam malum prope- xit ab Aquilone & contritio magna. Speciosa & delicata similem facio filiam Zion: venient ad eam pastores & greges eorum, figent ad eam tectoria sua per circuitum, singuli pascentes in loco suo. Sanctificate contra eam bellum, Surgite, ascendamus in meridie, Hei quoniam declinat dies, & umbra vespertinae crescunt. Surgite, noctu ascendamus, & demoliamur palatia eius. Quoniam sic dicit Dominus exercituum, Succidite ligna, & fundite aggerem contra Hierusalem: est enim ciuitas hac visitationis: omnis enim violentia in ipsa est. Quemadmodum fons euomit aquas suas, sic illa ebullit malitiam suam: rapina & oppressio auditur in ea, coram facie mea iugiter egritudo & cades. Erudire (adhuc) Hierusalem, ne forte recedat anima mea a te, ne forte ponam te desertam, & terram non habitatam.

POST

Argumentum
presentis loci.

POST commemorata flagitia iterum poenam sceleribus debitam subiungit. Describit enim vrbis Hierosolymorum obsidionem & excidium miserabile, idque copiosissime & elegantissime per Hypotyposim, ita vt omnia coram cernere videaris. Aspergit interim, pro more suo, causas excidij (in historijs enim causae praecipue sunt spectandae: vtpote sine quibus omnis historia caeca videtur:) scelera nimirum & nephanda flagitia: nec finem tacet in quem illa omnia dicuntur, nimirum vt Hierusalem erudiatur, poeniteat & non pereat. Etenim Deus non delectatur miseria mortalium, neque vult mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat. Tale omnino schema hoc esse videtur, quale habemus apud Lucam in cap. 19. & 21. item apud Matthaum in cap. 23. 24. vbi saluator noster excidium vrbis praedicat, & causas commemorat. Quae quidem omnia nisi applicemus nobis nostrisque moribus, sine fructu & dicuntur & leguntur. At S. Paulus commemorauit omnia in nostram scripta esse eruditionem.

Principio autem alloquitur (pulcherrimo & maxime perspicuo ordine vt *Ciues iubentur se parare sustinenda obsidioni.* *se parare sustinenda obsidioni.*) suos Beniamitas, qui cohærebant adhuc cum tribu Iuda, & iubet & ipsos & ciues Hierosolymitanos paratos esse hosti excipiendo, qui aduentet maximis cum copijs. Vbi turbas & tumultum describit, qui solet oboriri in populo aut in vrbe, quæ audit in vicinia esse hostem. Iubet itaque ciues Hierosolymitanos congregari, & prodire ex vrbe in campum, ad instruendas acies. Iubet in Thekoa clangere tuba, id est, signum dare hostis aduentantis, & vt Iudæi accincti sint, ordinesque instruant. Iubet in Bethhakerem oppidulo vel vico, vt ait Hieronymus, in monte posito (alii verterunt Domum vineæ) signum attollere, id est, face vel vexillo, vt in bellis fit, signum dare. Primum verò membrum, Congregamini filij Benjamin ex medio Hierusalem, alij verterunt, Cõfortamini: & Fortes este: alij verò, Profugite, vt idem docuerit vates hic, quod docuit Saluator, cū dixit, Qui in Iudæa sunt fugiant in montes. Vtrum sensum amplectaris, siue Congregamini, siue Profugite, non pugnabit sententia cum sequentibus.

Rationem verò subiungit quare iubeat congregari vel conglobari ciues, aut etiam profugere, Quoniam malum prospexit ab Aquilone. Germanice dicimus, *Hat sich sehen lassen / oder herfür geliget.* Significat enim Babylo-nios à Septentrione mouere contra populum Dei, qui malum illaturi sint Iudæis. Sequitur enim per expositionem quid intelligat per Malum, Contritio magna, vel excidium ingens. Vno verbo comprehendit omnes calamitates futuras. Ex his autem discimus, ex abusu felicitatis & pacis consequi grauissimas turbas, expeditiones, rumores bellorum, trepidationes, fugas & calamitates interminabiles. Hæc cogitemus inquam dum in pace agimus, ne petulanter abutamur Dei donis. *Admonitio.*

Deinde sub parabola quadam hostem Babylonium veluti adducit ad urbem, quam ceu obsidione cingit. Comparat enim Zion vel urbem Hierosolymorum speciosæ & delicatæ, nimirum puellæ, vt exponit Hieronymus, ad quam amatores accedant. Finge ergo ex Bucolicis formosam aliquam Amaryllidem pascere alicubi gregem suum, ad hanc verò vndiquaque ex regionibus cum suis gregibus accedere pastores, ac pascere hos in vicinis pascuis, quemlibet vero horum propius accedere, & anniti artibus viribusque omnibus, vt adamata potiatur. Proinde formosa hæc puella ipsa est Hierosolymorum vrbs, diffluens luxu, libidinibus, adulterijs, stupris, & petulantia omnigena. Accedunt ad hanc infestis animis pastores cum suis gregibus, nimirum imperatores, duces vel capitanei cum suis exercitibus, capiendæ, diripiendæ, diruendæque vrbis gratia. Singuli ergo circum urbem figunt sua tentoria, singuli loco suo pascunt, id est,

stationem suam seruant, & strenuos se præbent in occupanda vrbe. Offert se præterea alius quoq; & propemodum expeditior sensus, si intelligamus per speciosam & amœnam, non puellam quidem, sed læta pascua, quorum cupiditate capti pastores singuli, vicina occupent loca, vt tandem irrumpant in amœna illa & cõcupita pascua ac depascantur. Ita verò iterum notauit propheta luxum & opes vel instructissimas famigeratissimasq; facultates vrbis, quarum cupiditate milites illecti, strenuè laborant in oppugnanda & expugnanda vrbe. Disce hinc quid agas, & quàm stabilem tibi pares domum, cum congerendis intentus diuitijs, religionem pietatẽmque, iustitiamq; & misericordiã nihil facis: vel dum malè partas opes peius prodigis.

Militum virtutes bellicæ.

Iam etiam fingit barbaras militum voces, & ad expugnandam vrbem adhortationes: quibus significat audaces fore milites, impigros, feruentes ac laboriosos, & in militaribus virtutibus excellentissimos, qui semper expeditissimi nulla re facile impediuntur. Vnde etiam Iudæi colligant nullum sibi effugium patere, neque vllam eis misericordiam obuenturam. Clamant ergo duces & centuriones, Sanctificate contra eam bellum. Sanctificare, quod sæpe iam diximus, variè vsurpatur ab Hebræis. Significat se separare à rebus alijs omnibus, & vnicæ alicui rei se impendere. Iubent ergo duces, vt milites omnibus alijs rebus omissis, bello duntaxat se consecrent, & in hoc vnum incumbant, vt vrbem capiant. Adeò verò sunt animosi, vt non expectent crepusculum aut tenebras obseruent, sed ipso meridie irruere audeant. Et nunc quidem oppugnarunt vrbem tota die, sed adeò non defatigantur aut fracti sunt laboribus, vt vehementer doceant sibi iam lucem defore, conquerantur item, ac dicant, Hei infelices nos, declinat dies, & vmbra vespertinæ crescunt, *Hey daß der tag schon abnimpt vnd es anhebt finster werden.* Ignavi contra nihil magis exoptant, quàm noctis & vmbrae aduentum. S. Hieronymus hunc prophetae locum versibus Maronianis illustrauit, & adduxit hæc carmina,

Et iam summa procul villarum culmina fumant,

Maioresq; cadunt altis de montibus vmbrae.

Aedificia luxuriosa.

Porro cum cernunt egregij milites se excludi vmbri & tenebris nocturnis, quò minus cœptam prosequantur expugnationem, mutuam se hortantur, vt vel nocte intempesta nihil territi aut impediti, alacriter pergant. Clamant itaque rursus, Surgite: pro quo nos dicimus, *Woluf / noctu ascendamus & demoliamur palatia eius.* Hic videlicet finis erit palatiorum tuorum & ædium amplissimarum, quas extruxisti non tantum ad luxum, sed insuper ex sudore pauperum, ex rapinis, furtis, cædibus, oppressioneq; pupillorum & viduarum. Et Dominus quidem iustus iudex dat militibus Turcarum & exterorum hostium vires perficiendi ea, quæ nos dum fiunt & audiuntur, mirari cogimur. Rari tamen causas istarum rerum legitimè expendimus, ideoq; dissipamur.

Deus immittit in nos hostes.

Et quidem inter militares cohortationes medium interponitur oraculum diuinum, quod & ipsum refert, quod ad expugnationes vrbiũ pertinet, denique significanter nobis inculcat ista dum fiunt fieri auctore Deo, qui & iubeat, & vires, & ingenium militandiq; facultatem suppeditet. Quoniam ita dicit Dominus, & quidem exercituum, cui videlicet omnia in cœlo & in terra militant & obediunt, Succidite ligna (nos dicimus, *Sellend das holtz / vnd schüttend ein wall / oder machend ein satzen*) & fundite aggerem. Quibus verbis etiam innuit expugnationem fore diuturnam, & ideo calamitosiorem. Certè historia testatur illam in triennium esse protractam.

Causæ excidij graues.

Post ista aspergit mox propheta causas excidij & malorum tantorum, Est enim hæc, inquit, ciuitas visitationis, id est, digna quæ visitetur, & quam omnino visi-

no visitari oportet. Haftenus quidem visitauit illam Dominus per prophetas, verbo suo, beneficijs & bonitate varia, sed diem visitationis non agnoscit, nec respicit: proinde tempus adest, quo iam visitem eam iudicio & iustitia, submittamq; militem, qui loquatur cum ciuibus alia lingua, ignis videlicet & gladij, &c. Causa, Omnis in ipsa malitia & violentia inualuit. Hieronymus Calumniam vertit, & per sycophantiam exposuit. Breuiter, Nulla fuit in vrbe iustitia, veritas & beneficentia, sed mera impostura & violentia. Dixit hoc sapius iam per istam orationem. Caterum cum non intenderent ad ea quæ dicebantur animum, oportuit causas repeti & diligenter inculcari. Sicuti hodie quoque hoc ipsum necessarium est apud illos qui aures habere nolunt. Consequenter verò per collationem ostendit nullum esse finem, nullum modum conscclerationis ipsorum. Sicut enim fons aliquis aut scatebra iuges profundit aquas vel euomit (id quod vehementius est;) sic ista vrbs suam subinde malitiam euomit aut ebullit. Etenim scelus scelere conduplicatur, & flagitium excipit flagitium, vt vix patratum sit vnum & alterum, quin succedant protinus noua plurima. *Sa mag ein bößheit der anderen nit entriinnen.* Considera verò quid nunc fiat à vulgo per vrbes & agros. Etenim scelus scelere excipitur, & sanguis, vt scriptura habet, sanguinem tangit.

Certè per consequentia recitantur vulgaria & frequentia in vrbe, veluti ex lerna erumpentia subinde facinora, nempe rapina & oppressio, vel iniquitas & vastitas. Hæc audiuntur, inquit, continue. Sunt enim graues miserabilesq; afflictorum & oppressorum gemitus atque querelæ. Præterea, Coram oculis meis, ait Dominus, obuersatur perpetuò absq; peccantium pudore egritudo & cædes, vel infirmitas & plaga: non tam quòd cæduntur innoxij, & ægritudine doloribusq; conficiuntur, quàm quòd debilitantur eorum facultates, & varijs malis confringuntur. Nil indigemus exemplis & historijs, quibus illa illustremus. Nā vulgò & in conspectu omnium, scelera coaceruantur sceleribus.

Postremo subiungit mirè efficacem & breuem adhortationem ad pœnitentiam, qui sanè finis est omnium eorum, quæ dicta sunt. Erudire, inquit, etiam- *Adhortatio ad pœnitentiam.* num ô Hierusalem. Vel saltem patere vt erudiaris. Recipe disciplinam. *Lass dich nochmalen wysen vnd leeren.* Quasi dicat, Obsequere adhuc sanctis meis monitis, deferendo vitam corruptam, viuendoq; in pietate, vera fide sanctimoniaq; vitæ. Et quò vehementius perpelleret, minas addit iterum, Ne fortè cogar alienari à te. Germanicè. *Sas ich nit etwan min hertz müsse von dir ziehen.* Sequaturq; vastitas & desolatio. Ex ira enim Domini sequuntur excidia. Caterum anima alicuius ab aliquo recedere dicitur, idiotismo quodam linguæ sacræ, cum abalienatur animus, & pro amore succedit odium, neq; amplius vlla cura aut ratio illius habetur, à quo mentem subduximus. Id quod grauissimum tristissimumq; est, si inquam Deus summum illud bonum ex amicissimo nobis redatur inimicissimus, auertatq; animum suum à nobis miseris. At non est quod expectemus aliud, nisi sustineamus erudiri ab ipso, suscipiamusq; castigationem, & reuereamur illum. Dominus clemēs & misericors largiatur nobis suum spiritum, per quem conuertamur seriò ad Deum. Amen.

Commemorat propheta adhuc pœnas, & pœnarum causas, scelera enormia.

Sic dicit Dominus exercituum, Racemando racemabunt reliquias Izraelis, veluti vineam: reduc manum tuam ad sportas, instar vindemiatoris. Quem alloquar aut quem contestabor vt audiant? Ecce incircuncisa est auris eorum, & non possunt advertere: ecce verbum Domini opprobrium illis est, non voluntatem habuerunt in eo. Indignatione ergo Domini repletus sum, defatigatus sum continendo: effunde super paruulos in platea, & super cœtum iuuenum pariter, vt etiam vir cum muliere capiatur, & senex cum pleno dierum. Et transferentur domus eorum ad alienos, sic agri pariter cum mulieribus: quoniam extendam manum meam super habitatores huius terræ, dicit Dominus. Quoniam à minimo eorum vsque ad maximum quisque auaritia & lucro inhiat: & à propheta vsque ad sacerdotem quilibet facit mendacium. Et ipsi quidem medicantur contritioni filia populi mei rebus leuiculis vel nihili, dicentes, Pax pax, cum non sit pax. Nunquid verò erubuerunt quòd abominationem fecerunt? Quin omnino nihil eos pudet, nec erubescere nouerunt. Propterea inter occumbentes cadent: in tempore quo visitauero eos corruent, dicit Dominus.

Izraelitas inducendos in captiuitatem.

Inducit propheta ipsum Dominum loquentem, quò plus autoritatis habeat doctrina ipsius. Dicit autem residuos à cladibus abducendos in captiuitatem. Hanc rem parabola exponit per comparisonem. Sicut enim racemando vindemiatores summa diligentia racemos inquirunt, & in canistra sua recondunt: ita Babylonij summa diligentia eos, quos fames, pestis & gladius non absumpsit, indagabunt ad abducendos in captiuitatem. Vineam ergo vel vitis est populus Izraelis residuus: vindemiatores sunt Babylonij. Cartallum, sporta vel canistrum aut cupa, est captiuitas. Anadiplosi Hebraica, Racemando racemabunt, notat diligentiam in inquirendo ad captiuitatem. Racemationem nos appellamus nostra lingua, nachsuchen/oder nachlassen. Præterea fingit ipsos vindemiatores mutuum sese adhortantes, dicentesq̃, Reduc manum tuam ad sportas, id est, botrum vel racemum resectum festina in sportam reponere: pro quo nos dicimus, *far mit der hand der tausen zu*. Dicimus præterea, *Lass die hand dazgen*: id est, Sis manu celer & strenuus. Rursus ergo significat in inquirendis & capiendis residuis, hostes futuros maximè sedulos ac strenuos. Ieremias in vlt. capite author est, residuos semel, iterum & tertio abductos esse in Babylonem: numerum vel summam ipsorum captiuorum colligit 4600. Adeundem modum si aliquando propter peccata nostra nos inuiserit Dominus, diligentissimos & sedulos maximè immittet in nos inquisitores, qui residuos deposcant ad vincula & ad morte acerbiorē captiuitatem.

Scelus omnium atrocissimum contumax rebellio contra verbum Dei.

Circuncisio.

Causam mali tanti protinus subiicit, scelus inquam omnium maximum, contumacem contra verbum Dei rebellionem. Id quod variè & copiosè proponit siue exponit. Principiò enim per interrogationem subdit, Quem alloquar aut quē contestabor, vt audiant? Significans rarissimos adeoq̃ nullos esse auditores verbi Dei spontaneos & obsequundātes. Subiungit deinde, quod hoc ipsum illustret, Ecce auris eorum incircuncisa est, vt nō possint audire vel animaduerte re. Circuncisio symbolum erat purgationis & sanctificationis populi Izraelitici, nempe quòd Deus Izraelē purget solus ab omni immunditia, & quòd purificati sanctimonix debeant studere per omnē vitam, purificareq̃ oculos, aures, os, manus atq̃ pedes. Iam verò Ieremias suo populo obijcit, quòd non habeant purgatas aures: perinde ac si nos rebellibus Christianis obijciamus, ipsos aures & labra habere

habere parum lota. Sequitur enim quod schema orationis explicet, Et non possunt aduertere. Est enim loquutio, qualis illa nobis in nostra lingua, *Su magst das nit hören / cum significamus aliquem animo præditum esse tam obstinaci, ut cum possit intelligere, nolit. Non quod sophisticum his asseramus liberum arbitrium, sed quod genus orationis vel schema explicemus. Alioqui quod possumus bonum eligere ex Dei est immerita gratia: quod item bonum auersamur & audire nolumus, existit ex mera nostra corruptione & culpa. Coniungit his & aliud atrocius propemodum crimen, Ecce verbum Domini opprobrium illis est, non habent voluntatem in ipso, id est, non delectantur illo. Nos assequimur loquutionem Hebraicam, cum dicimus, *Su hast kein willen zum wort.* Ita etiam reddere possumus, Ecce verbum Domini opprobrium illis est, *Sich das wort Gottes ist inen ein schmach: oder sy haltends für schmähen vnd schänden.* Etenim cum propheta obiurgarent ipsos & accusarent grandia ipsorum scelera, protinus clamabant accusati, Isti concionatores contumelijs nos afficiunt, neque verbum Dei prædicant, sed suam bilem atque adeo opprobrijs nos adoperiunt. Quid verò audias hodie à multis aliud? Dedit ecclesiæ verbi sui prædicationem Dominus, qua ostendat viam vitæ, qua medeatur moribus corruptis, qua denique accuset scelera ac sceleratos ad emendationem vitæ. Et qui fideles sunt animarum pastores, strenue verbum Dei prædicant, scelera & sceleratos accusant, appellantes ista proprijs suis vocabulis. Quid verò accusati & scelerati faciunt? Beneficium hoc Dei minimè agnoscunt, quinimò consurgunt magna indignatione contra fidelem concionatorem, quem appellant biliosum, morosum, blateronem, conuitiatorem. Addunt, verbum & concionem eius non esse verbum Dei, sed amaram & atram bilem, maledicendi petulantiam. Quantum verò hoc scelus sit, pauci ex illis vident: intelligunt autem omnes filij Dei, qui agnoscunt Deum nobis loqui per verbum suum & ministeriū ecclesiæ. Sed illud reuera causa omnium malorum est, quod non delectantur verbo Dei, imò Vatiniano potius, quod dici solet, odio hoc persequuntur.*

Verbum Domini
ni est munda
opprobrium.

Proinde iterum cōmemorat pœnam, quam & miro orationis genere eloquitur. Nam dicit se ira diuina esse repletum, & continendo se esse defatigatū. Quasi dicat, Haecenus quidem sustinui hanc causam, defendi populum, deprecatus sum Dominum, hortatus sum populum, nihil non feci & tentavi, quod existimaui pertinere ad populi salutem: nunc autem cum haecenus me continuerim, ut nihil grauius in eos dixerim, sentiam interim diuinam efferuescere iram, adeo ut ipse quoque illa repletus videar, quid aliud possum porro, quam in incurabiles iræ Dei veluti effundere, id est, pronunciare contra ipsos sententiam quam vocant finalem: Deum videlicet iustum, iram suam effusurum in illos, neque ulli posthac vel ætati vel sexui ordinique parsurum: id est, Deum ex ira sua iusta excisurum vnam in vniuersum omnes. Germanicè diceremus, *Ich bin nun gar entrüst / Kan nit guts me darzu reden / Ich bin müd des läbens / vnd Kan nit me innhalten / ich müß herußbrähen.* Proinde figura orationis non docet pastorem vel deferere causam populi, vel maledicere populo, sed denunciat iram populo incurabili: & ostendit bonos pastores grauius affici rebellionem populi contra verbum Dei. In ea denunciatione ostendit nullam ætatem, nullum sexum aut ordinem fore immunem. Enumerat ergo pueros, qui per ætatem illam adhuc in playis ludunt. Enumerat iuuenes, qui per cœtus & turmas prodeambulantes, & ipsi suis delectantur ludis. Enumerat viros & mulieres, quas dicit in captiuitatem esse trahendas vnam cum viris. Enumerat denique senes atque adeo plenos dierum, id est, decrepitos, & quos tadium veluti tenet præsentis vitæ: quibus ferè paratur ob ætatis reuerentiam. Verum in præsentem, inquit, nulla vel senibus vel

Indignatio Dei
contra contem-
ptores verbi
Dei.

Deus iusto iudicio punit pueros & senes.

pueris obueniet gratia. Neque verò hæc mira & Deo indigna videri debent. Senes enim qui puerorum iuuenumque veluti pedagogi & specula essent virtutum, iuuentutis sunt corruptores, vel indulgentia nimia, vel socordia, vel moribus putidis, Sed & pueri corruptissimi sunt. Didicerunt Deo & hominibus maledicere priusquam sciant orare. Nequitia eorum superat ætatē. Nullus est in eis pudor, nulla reuerentia erga magistratus, doctores, & prouectioris ætatis homines. Audent omnia. Dei verbum nimis cito & irrident & contemnunt cum omnibus verbi Dei ministris, Cæterum multa domi discunt à suis parentibus blasphemis, impijs, maledicis & foedis. Proinde cur videatur mirum si cum senibus pereant iuuenes? Neque verò ab infantibus omnis culpa remoueri potest, adeo ut si pereant & illi, nulla possit in Deum deriuari vel iniustitia vel iniuria. Quid quod tolluntur è medio, ne malitia corruptissimi huius seculi ipsos corrumpat & vitam spoliet æterna? Nihil nocet infantibus, si temporaria ab ipsis tollatur vita, ut conferatur æterna: nisi fortè in te videatur iniurius, qui tibi laceram & foetentem aufert vestem, vestit autem vellere præstantissimo.

Omnibus rebus charis exuendi.

Neque verò his contentus propheta, commemorat insuper enumeratione quapiam, omnibus ipsos rebus cum fixis tum mobilibus exuendos pariter & charissimis vxoribus spoliandos. Domus, inquit, eorum deuoluentur ad alienos, ipsi interim vel captiui abducentur, vel trucidabuntur. Ita agros ipsorum possidebit hostis atque adeo facultates omnes. Rapiuntur vxores. Quæ quidem omnia in maledictionibus legis leguntur. Appendit his, Quoniam extendam manum meam super, &c. Est autem extendere manum, ad ferendum librare brachium, adeoque diuina potētia peccatores percutere & atterere. De principibus dicitur, Longe regum manus: quanto verò rectius de Deo nostro dicimus, Manus Domini omnipotens & pertingens per orbem terrarum: vnde nemo ipsam effugere poterit. Timeamus ergo Deum & ambulemus in præceptis eius, magnificantes verbum eius, quod ad nos mittit, ut sanet & saluet nos.

Auaritia & luxuri cupiditas.

Posthæc alias rursus malorum causas, id est, scelera magna enumerat, sed quæ ex neglectu vel contemptu verbi Dei enascuntur, & quæ in causa sunt cur diripiantur ædes vnà cum omnibus facultatibus. Quoniam à minimo eorum, inquit, usque ad maximum, &c. Iterum distributione vititur. Principio enim quo morbo omnes corrupti sint, tam vulgares quam procures, exponit: deinde verò peculiariter inuehitur in antistites religionis. Dicit autem omnes cum inferioris tum superioris ordinis homines, auaritiæ studere, & in rebus quidem omnibus lucro inhiare, neque æquum neque iustum spectare. *Yederman/ Kleins vnd grosses/ ist gytig vnd zappig/ wil alles ryck werden.* Inde verò sunt negotiationes vsurariæ, mendaciæ, furta, imposturæ, bella mercenaria, & innumera mala alia.

Antistites religionis sunt corruptores maximi.

Accedit his maius etiam malum atque flagitium. Nam qui dati sunt pro sale populo, ipsi sunt insulsiissimi, & qui medici esse debuerant populi Dei, pestes & corruptores eius sunt. Veritate enim diuina curarent morbos, ut sani essent cultores Dei, in sano & legitimo cultu: illi verò mendacijs malitiose omnes decipiunt. Vel enim torquent in alienum sensum verbum Dei, vel verbo Dei præterito, suas cogitationes & fragmenta humana prædicant. Id quod mox significantius explicat, & dicit, Contritionem vel plagam, vulnus, morbum, contusionem (den præsten) filiæ (auget hoc sceleris magnitudinem, & Dei fidem erga suos notat vel prædicat) populi mei non curant ceu fideles medici rebus & medicaminibus legitimis & præstantibus, sed rebus leuiculis & nihili, & quod vulgò dicitur, spūto, aut aruina Simearum. Dum enim prædicare debuerant poenitentiam & fidem, vitæque innoationem, ad sacrificia inuitabant, & ceremonias tradebāt, obseruantiamque

seruantiamq; constitutionum humanarum: atq; his promittebant reconcilia-
tionem cum Deo, pacem & incolumitatem. Id quod propheta & sacerdotes A-
nadiplosi illa Hebraica exprimebant clamando, Pax, pax: id est, Certissimum est *Pax, pax.*
vos in gratia esse Dei, & omnia vestra fore felicia, in tuto & incolumia. Nullum
sentietis infortunium aut periculum, tranquilla sunt omnia. Nam hunc esse sen-
sum huius geminationis Pax, pax, author est apostolus in i. ad Thess. cap. 5. qui
dicit, Cum dixerint pax & tuta omnia, tunc repentinus eis (hominibus inquam
extremi saeculi proxime iudicium antecedentibus) imminet interitus. Ideo enim
hic quoq; sequitur, Cum non sit pax: id est, cum Deus interim iratus sit vobis, di-
scedat a vobis, & omnigenis adoperiat malis. Nam notissimum est Hebraeos pa-
cem vsurpare pro tranquillitate omnigenaq; benedictione vel felicitate. Hodie *Rebus leuiculis*
cum omnia in ecclesia sint conuulsa, & scateant erroribus, delirijs, defectionibus *lis medicari*
vel apostasia, idololatrijs, & facinoribus atrocissimis, praedicant tamen pacem *uolunt episcopi*
Monachi & sacrifici misero popello, si videlicet redimat indulgentias, satisfac- *pi plagis quod-*
tiones humanitus institutas magni faciat, diuorum auxilia imploret, passagia *dammodo deo*
& ieiunia instituat, missas frequenter, catum & preces monasticorum redimat. *speratis.*
At hocdemum est mederi vultuibus ecclesiae rebus leuiculis & nihili. Quin po-
tius ostendendum erat istis rebus grauius adhuc offendi Deum. Illa enim non
modo non curat aut recipit Deus, sed sedulo ne fierent prohibuit. Docenda fue-
rat vera fides, pietas & poenitentia euangelica, morumq; mutatio, iustitia & iu-
diciu, sicuti in i. capite docuit Isaias, Ieremias in 7. Ezechiel in 14. & 18. Ioan-
nes Baptista apud Matthaeum in 3. cap. Ipse Dominus in euangelio secundum
Marcum dicit, Omnis homo igne salietur, & omnis victima sale salietur. Bona *Marc. 8.*
res est sal: ceterum si sal insulsus fuerit, per quid ipsum condietis? Habete in vo-
bis ipsis salem, & pacem habete inter vos inuicem. Ergo sine sale non constabit
vlla pax stabilis.

Adhuc praeerea istis & aliud non leue scelus, indolentiam quandam & frō- *Indolentia &*
tem, vt alibi idem propheta dicit, meretriciam. Per interrogationem enim quō- *animus non po-*
vehementius ardeat oratio, Cū autem designarint, inquit, tam atrociam & horren- *tēs erubescere*
da scelera, an ea de causa descendunt in semetipsos ac erubescunt? Mox autem
subiicit per subiectionem, & addit responsionē. Quin omnino nihil eos pudet:
& per amplificationem addit adhuc, Nec erubescere nouerunt. Etenim pollice-
tur sibi ipsis sese a Deo suis illis sua sponte conceptis cultibus mereri praemium
ingens, non agnoscunt se peccare, ideoq; gloriantur in ijs de quibus debebant
erubescere; quinimō erubescerent, si vnquam in animum veniret, quod propter
facta sua erubescere deberent. *Sy hettends für ein schand / wenn sy sich schā-*
men söltend. At cum huc res recidit, vt iniquitas videatur esse iustitia, & igno-
minia honor, deniq; cum gloriamur in nostris ipsorū sceleribus, bonumq; malū
appellamus & malum bonum, iam dati sumus in sensum reprobū, & actū est
de nobis penitus.

Ergo iterum infert poenam propheta, & ait, Propterea cadent cum cadenti- *Cadent inter*
bus: vel cadent inter occumbentes. Lutherus vertit, *Sarum müßend sy sal-*
len über einen huffen. Sensus est, Erunt in numero eorum qui concidunt & pe- *cadentes.*
reunt. Sed dicat aliquis, Quando verò hoc fiet? Praeoccupat & dicit, Corruent
in tempore, quo eos visitauero. Et quò plus fidei inueniret oratio, iterum appen-
dit, Dicit Dominus. Dominus ergo certum sibi praefixit tempus, quo inuisat sce-
leratos: nisi ergo vitam mutauerint in melius, non est quod polliceantur sibi vl-
lam clementiam. Certò enim eo tempore, quod solus ipse nouit Dominus, ad vna-
dicandum veniet, neq; effugiet quisquam manum eius. Ipsi gloria in saecula sae-
culorum. Amen.

Consilium dat quomodo possint imminens effugere malum: rebellibus extrema quaque minatur, à quibus sacrificia liberare non possint.

C O N C I O XXIIII.

Sic dicit Dominus, State super vias & videte atque interrogate semitas antiquas, & quanam via illa bona sit, in ea ambulate, & inuenietis requiem animabus vestris. Et dixerunt, Non ibimus: & constitui super vos speculatores. Attendite saltem ad vocem tubæ. Et dixerunt, Non attendemus. Idcirco audite gentes, & cognosce congregatio qua in eis (es.) Audi terra: ecce ego adduco malum super populum istum, fructum scilicet cogitationum ipsorum, eo quod ad verba mea attendere noluerunt, & legem meam reprobauerunt. Ad quid veniet mihi ihus de Saba, & calamus electus de terra longinqua? Holocausta vestra non placent mihi, neq. sacrificia vestra mihi sunt suavia. Propterea sic dicit Dominus, Ecce pono populo huic offendicula ut corruant in eis, patres vnà cum liberis, & vicini cum proximis peribunt.

Consilium salubre pro periclitantibus.

R Vrsus post commemorata vel intentata tot ac tanta mala, benignus Dominus salubre sufficit consilium perituris alioqui, quomodo videlicet se gerant, ut mala effugiant tanta: qui sanè præcipuus est scopus & finis omnis prophetiæ. Crediderim autem hoc consilium hic inferi propter eos maxime, qui simplicitatem simulantes clamitant, Inter istos verò clamores concionatorum Stentorum dum hic clamitat Pax, pax, alius verò contestatur & ait, Nulla est pax: hic dicit, Grata sunt Deo sacrificia: hic autem excipit, Ingratissima sunt Deo sacrificia, ac ego in scripturis non sum versatus, neq. præ ruditate iudicare possim quid agam, aut quò me vertam, an non excusatus sum, dum neutris credo & more meo viuor? Quis enim facile dixerit mihi quanam sit doctrina catholica & præstantissima, dum singuli istorum suam affirmant esse catholicissimam & optimam? Excipit itaque propheta & Deum loquentem inducens, ait, Scio te veluti in biuio consistere, & nescire qua ingrediaris, suadeo ergo ut perpensis omnibus diligenter inspicias quid sequareis, nimirum viam bonam, id est meliorem, quæ alia esse non potest, quam antiqua illa, quam ingressi sunt omnes patres nostri. In hac ergo ipsa incedite. Addit ingens præmium, Et inuenietis requiem animabus vestris: qua re in mortalium rebus nihil inuenitur præstantius, suauius, salubrius. Refrigeriū vel tranquillitas animi certè præstat, & longè antecellit optima quæq. in mundo. Itaque alibi dixit apostolus pietatem habere promissionem præsentis vitæ & futuræ. Tria itaque hic nobis commendantur singularia. Principiò in controuersijs quærendam esse viam veterem, id est religionē, instituta, leges, & maiorum mores viuendiq. rationem. De his plura legis apud Cyprianum in Epistolis. Deinde Viam antiquam non esse quamlibet, quam homines pro vetere via vel doctrina habent. Longè enim aberratur hic, dum quisque pro partis suæ cui fauet studio, suam regulam credit esse præstantissimam. Reuera via antiqua illa est, quam ambularunt Adam, Seth, Noe, Sem, Abraham & ceteri patres nostri. Habet illa hæc capita, In solo benedicto semine esse vitam, iustitiam & omne bonum: extra quem non sit salus. Sic testificantibus apostolis Petro Act. cap. 4. & Paulo Galat. 3. Iustificatos fide per Christum nouam viuere vitam ad præscriptum legis Dei. Nolo hic mihi credatur, inter pretem habemus huius loci Christum saluatorem, qui hunc Ieremiæ locum veluti citans & explicans, omnes ad se vocat, omnibus promittens vitam, & quòd in Messia

Quærendam controuersijs antiqua via.

Quæ sit via antiqua.

in Messia reperturi sint requiem animabus suis. Idem mox omnes hortatur ad suscipiendum iugum suum (requirens utique obedientiam mandatorum eius) quod omnino commodum & suaue esse asserit. Hæc inquam est via antiqua qua peruenitur ad animorum tranquillitatem & vitam beatam. Postremo non satis est nouisse hanc viam, nisi & in ipsa ambulemus. Dicit itaque, *In ea incedite. Et appete ingentem fructum, Vt inueniatis refectionem animabus vestris.* Stulti homines in mille alijs requiem quærunt, maximo etiam dispendio corporis & facultatum suarum, sed frustra. In solo enim Christo Dei filio quies est, satietas bonorum omnium, & salus certissima & perfectissima. Est autem hæc doctrina optima & generalissima, omnibus congruens temporibus & hominibus, quam si hodie totis reciperemus animis, non tot essent dissidia & concertationes. Nupera enim via est, quam Monachi appellant veterem, Nesciuit vetustas monasteria, vota, missas, idola, & centum alia huius generis putida.

*Ambulandum est
se in hac via.*

Cæterum veluti per correctionem subiicit, Sed quid iubeo ac suadeo anti- quis vijs insistentes ambuletis, cum non pudeat contumaciter vos opponere sabri Dei consilio, Non ibimus. Ita rursus accusat propheta populi sui rebellem & incredibilem incurabilemque contumaciam. Hodie dum euangelium gentibus & populis, cum viua voce, tum scriptis annunciat, audimus tamen multos in hac prorumpere verba, Nolumus hanc prædicationem sonare in nostris ditionibus. Nam ex ea contemnitur recepta ab omnibus religio, inducitur autem leuitas quædam & dissolutio omnis disciplinæ. Alij verò adijciunt, Quæ traduntur euangelio de religione, nimis sunt accisa, traditionibus ergo prudentium hominum & constitutionibus patrum est opus, quibus refarciatur, quod ibi diminutum est. Proinde ea via non ibimus, quam nobis monstrant scripturæ.

*Inuincibilis
rebellio.*

Quamquam verò ad hunc modum rebelles essent impij, Deus tamen pro ineffabili misericordia, nondum deseruit abiectionem abdicationemque meritos, sed mittere pergit prophetas. Eos hic ut Ezech. 3. & 33. speculatores vel vigilantes nuncupat. Constitui, inquit, super vos speculatores, nihil aliud requirens à vobis, nisi ut attenderetis ad vocem saltem tubæ, admoniti que futurorum malorum reficiat. Constituit enim in ecclesia sua Deus prophetas vel concionatores, veluti vigilantes & speculatores, quippe qui populo prænuñcient iram Domini venturam, per pestem, gladium & famem; utque territus graui denunciatione populus mutaret mores. Cæterum & hic se rebelles & contumaces exhibent Deo omnia tentanti. Respondendo enim dicunt, Non attendemus. Ad eundem modum minas hodie graues ex verbo Domini renuunt audire audaces & in quauis scelerata proruentes impij & impoenitentes homines, clamantes, Ad cynosarges cum istis clamoribus & minacibus concionatoribus. Pergemus nos in receptis moribus, ne tantillum quidem facientes istorum conciones morosas & rixosas. Itaque opponuntur in præsentem ineffabilis Dei misericordia, peccatores ac sceleratos sanare verbo satagentis, & desperata incurabilisque rebellium malitia contumaciaque, spernentis atque adeo conspuentis omnem Dei clementiam & curam paternam.

*Ineffabilis Dei
bonitas.*

Quid ergo? Sequitur iterum denunciatio poenæ. Excitat autem ipsos exor- diolo tragico admodum. Nam primum appellat gentes. Quasi dicat, Cum populus meus audire me renuat, audite saltem vos gentes. Deinde subiungit, Et cognosce tu congregatio, quæ in eis, nimirum in medio gentium habitas, quæ peculiariter à me electa es, ut me audias. Sic enim iterum compellat gentem iudæam. Quoniam verò pergunt in sua duritie, appellat iam per Prosopopœiam inanimata, sicuti & Isaias in cap. 1. Dicit enim, Audi terra. Deinde subiicit poenæ denunciationem. Porro variant in eo interpretes quod exposui, Et tu congrega

*Excitantur ad
attentionem.*

tio quæ in eis, nimirum gentibus es, cognosce tuum iudicium. Alij enim interpretantur, Cognosce quæ videlicet peccata sint in hoc populo. Alij verò exponunt, Cognosce quid in eos videlicet statuerim. Alij item, Quid in istis, videlicet Dei consilijs, definitum sit contra vos.

*Dominus com-
meritum pec-
catis præmiū
rependit.*

Porro subiungit pœnam & ait, Ecce ego adduco malum, &c. Ego inquam Dominus omnipotens, seuerus & iustus. Malum autem appellat bellum, & mare malorum in ipsos effundendum. Addit, Fructum consiliorum suorum, Vel retributionem cogitationum ipsorum, commertum videlicet peccatis ipsorum præmiū, jren verdienten lon. Fructus enim malitiæ & rebellionis est mala sed iusta & debita tractatio, vt malè pereant qui vixerunt malè. Sic apostolus quoq; Rom. 6. pronunciauit Stipendium peccati esse mortem. Ac dogma indubitatum religionis nostræ illud est, quod Deus sit iustus vltor sceleris. Et quò magis inculcet quantum scelus sit nolle audire ad bonam frugem reuocantem Dominum, iterum repetit causam pœnæ illius, dicens, Eò quod ad verba mea animum aduertere, neque legem meam audire voluerunt, quinimò etiam spreuerunt atque reprobarunt. Colligamus autem hinc omnes quantum scelus sit non audire verbum Domini, imò non modò non audire, sed spernere & conuictijs adoperire. Quod flagitium planè blasphemum hodie vulgarius est quàm cõueniat. Nil itaq; mirum si puniamur.

*Frustra fidentur
sacrificijs.*

Atqui in his consolabantur se miseri Sacrificijs, quibus fidebant credentes his sese purificari, nec purificari modò, sed etiam demereri se Deum, qui propter ipsa amet ipsos & liberaturus sit ab omnibus calamitatibus, ideoq; vanas esse leremiæ comminationes. Solemus enim nunc etiam, hoc nostro inquam sæculo, consolari nos ferè, fore videlicet vt Deus nobis sit propitijs propter oblationes nostras, propter cantus & lectiones, propter Missas & passagia, & supplicationes Gregorianas, & nescio ob quas huius generis cæremonias. Verum Deus illis nihil commotus est cæremonijs, quibus ipsum ludæi, ipso Deo instituente has, demereri voluerunt. Cur moueretur nostris, quas nunquam instituit aut probauit, sed reprobauit magis? An non Saul audiebat, Peccatum magiæ est & idololatriæ scelus, non obedire Domino? 1. Sam. 15. An non in euangelio dixit Dominus, Frustra me colunt docentes doctrinas hominum? &c. Ieremias autem sacrificia ludæorum refutans, Dei loquentis inductis verbis, quò plus ponderis haberet refutatio, Ad quid veniet mihi thus, ait, de Saba? Forma loquendi ista prorsus reprobatur oblatum munus, veluti cū nostra lingua dicimus, *Wozzū sol mir Eummen der myrrouch? Was frag ich dem myrrouch nach? Was nuzes solt er mir bringen?* An ita stulti estis vt existimetis me illa quoq; mirari, quæ vos stolidissimè maximi facitis, nempe si res allata sit ex longinquo, si graui pecunia repensat? An existimatis me incorruptibilem & æternum spiritum istis indigere rebus corruptibilibus, & ijs delectari? De Calamo Plin. scribit lib. 12. cap. 22. Iam verò prorsus reiicit omnis generis sacrificia ludaica. Non sunt illa ad voluntatē, id est grata vel accepta: neque suauis & dulcis est mihi fragrantia vel odor incensorum vestrorum. Similis sacrificiorum reprobatio legitur à Deo facta Ieremiæ 7. Psalmo item 50. & apud Isaiam in cap. 1. apud Micheam in 6. & Malachiæ capite primo. Legatur & Lactantius in Institutionibus suis. Voluit Dominus illa sibi à populo præstari vera fide, innocentia & charitate: sine quibus ingratiſſima fuerunt illa Domino. De qua re aliàs.

*Scandala amā-
tes scādala ha-
bebunt in quæ
impingant.*

Nunc ergo pœnam copiosius prosequitur, intertexēs occultè causas pœnarum Quasi dicat, Ego quidem per verbum & pophetas volui ex vobis auferre scandala (de scandalis copiose agitur Marth. 18. Scandala sunt scelera & flagitia:) cæterum vos contentione inuincibili scandala statuistis. Causæ erunt itaq; impac-
tionis

impactionis vestrae ac ruinae. Par, quod dici solet, pari rependam. Quia enim scā dala habere vultis, sat scandalorum aut offensionum (aliter enim ac aliter nunc vtor scandali voce, principio pro scelere offendente & corrumpente alios, deinde pro supplicio quo scelerati tales puniuntur) ponā inter vos. Sicut enim pater filio non fuit causa & exemplum innocentiae, filius quoque rebellis bono parenti obsequens non fuit, interim parens alijs permultis sese polluit contaminatōnibus: sicuti vicinus proximo suo non fuit author melioris vitae, sed mutua potius societate semetipsos ad peccata promouerunt, & in sceleribus defendunt: ita propter ista peccata impingent & corruent vnā omnes, patres inquam cum filijs, & peribunt vicini cum socijs, omnes videlicet qui in peccando mutuā contulerunt operam. De qua re dicetur copiosius Sermone consequente. Discamus nos ex his, scandala tollere ē medio, neque vllam habere cum prauis & corruptis hominibus societatem, ne & poenarum ipsis aliquando irrogandarum socij participesq; fiamus. Dominus seruet nos à malo. Amen.

Pergit in descriptione poenae, ac adhortatione ad poenitentiam.

C O N C I O XXV.

Sic dicit Dominus, Ecce populus venit de terra Aquilonis, & gens magna excitabitur à finibus terrae. Apprehendent arcum & lanceam: crudeles sunt, & non miserebuntur: vox eorum quasi mare fremit: equi vehuntur, instructi sunt, vt miles exercitatus, contra te o filia Zion. Audiuimus rumorem eius, dissolutae sunt manus nostrae, angustia & dolor occuparunt nos, instar parturientem. Ne egrediamini in campum, neque in viam exeat: quia gladius, hostis & pavor est vndiq;. Sacco igitur te accinge, o filia populi mei, voluta te in puluere: & fac tibi luctū vnigeniti, & planctum amarissimum: quoniam repente veniet super nos vastator.

Cooperat designare poenam incurabilibus inferendam, in eo nunc argumēto pergit, & quodnam inter eos scandalum positurus sit, exponit. Describit autem Bellum Babylonicum, quo gens Iudaica excindēda erat: & vt haecenus, ita porro singula exornata & quodāmodo oculis exposita sunt felicissima hypotyposi & amplificatione euidentissima. Ac tria quidem agit in praesentiarum. Principio quales futuri sint hostes Babylonijs dicit: deinde quales ex opposito Iudaei sint futuri ostendit: postremo sufficit consilium euadendi, vt scilicet agant poenitentia, qui videlicet totius orationis huius praecipuus est scopus. Ante omnia tamen & mox in initio ostendit quis sit author horum omnium, ipse Dominus Deus, quò plus autoritatis habeant omnia quae dicturus est. Quem enim non commoueat diuina vox?

*Bello Babyloni
co Iudaei excin
dendi.*

In depingendis autem hostibus primò ostendit quinam vel vnde sint venturi, ex Aquilonari plaga, significans nunc, vt antea quoque, Babylonios vel Chaldaeos. Hos dicit excitandos, nimirum à iusto Deo, à lateribus terrae. Vetus interpres vertit, A finibus terrae: nimirum ex latere & confinijs vel terminis propemodum terrae Iudaicae. Vnde & Lutherus interpretatus est, *Hart an vnse-tem land.* Pomeria enim regni sui nunc latè extenderant Babylonijs, gloria famaq; militiae insignes, vt veluti contermini aut confines viderentur Iudaeis. Alij in contrarium sensum exposuerunt, ad futuros ē longinquo. Quod & ipsum verum est. Nam procul à Iudaea distabat Babylon. Sed in huiusmodi non videtur inhærendum, vt rebus non admodum magni multiq; momenti. Deinde subdit,

*Quales futuri
Babylonijs.*

*Gens atrox.**Filia Zion.**Persecutio ecclesie.**Quales iudei puniendi.*

Gens magna, significans copia & robore, vel multitudine & fortitudine fore formidabiles. Eisdem item ab armatura prædicat, Apprehendent, inquit, arcum & lanceam: alij vertunt, sagittam & scutum. Vtuntur arcubus & frameis, *Werwendend geschütz vnd spieß führen.* Sunt autem hodie quoque in militia formidabiles sclopetarij & lancearij, frameis vel lanceis vtentes. Significat autem nullo armorum genere insigni & necessario ipsos destituendos fore. Addit, Gens erit sæua, crudelis, barbara, trux, quæ nullam vllis misericordiã præstabit. Inuenias enim aliquando inter milites, clementes, benignos & misericordes, qui parcant atati & sexui. Hi non erunt tales. Vnde in Threnis cap. 5. Iuger Ieremias, & ait, Oppresserunt mulieres in Zion, atque virgines in ciuitate Iuda. Principes manu eorum suspensi sunt, & vultus senum non sunt reueriti. Adolescentes tulerunt, vt molerent, & pueri in ligno corruerunt. Senes defuncti in portis. Et reliqua. Iam adducit parabolam, qua amplificet & propriè exprimat horribilem hostis aduentum & progressum, Vox eorum fremit & tumultuatur instar maris æstuantis. *Sy werdend dabâr roffen wie das vngestüm wütend meer.* Huiusmodi comparationes multæ inueniuntur apud Homerum & Vergilium. His præterea addit Babyloniorum exercitum habiturum non pedites tantum, sed equites celerimos & maximè strenuos, qui magis timentur quàm pedites. Omnes autem istos dicit fore instructos, & maximè strenuos, nullos enim futuros ignauos aut segnes, sed tales omnino quales esse solent optimi ac veterani milites. Caterum hæc omnia per diuinam potentiam, inquit, contra te o filia Zion, tam diligenter expedita & intenta sunt, vt puniaris. Monet ergo in tempore, si fortè resipiscant: monet veteris, imò constantis dignitatis, si ipsi quoque dignitatem suam tueri cogitent, dum videlicet vocat filiam Zion, filiam vtriusque Dei, à Deo ex gratia adoptatam, modò ipsa se meminerit Dei esse filiam, ac non indignè se gerat in oculis Dei. Cum autem Deus contra quamlibet gentem inuictos, Tartarorum, vel Turcarum, vel Persarum, vel aliarum gentium exercitus excitare & instruere possit, resipiscamus in tempore. S. Hieronymus hunc Ieremiæ locum exponens, Possumus hoc testimonio abuti, inquit, in tempore persecutionis, quando omnis aduersus nos diaboli rabies concitatur, nullaque misericordia est, & quasi vehementissimi maris fluctus, ita opprimunt resistentes. Hæc ille. Extat in veteri historia eius rei exemplum, nempe in Ecclesiastica historia Eusebij lib. 8. Sed & nostri sæculi exempla non pauca legere licet in excellentissima & vtilissima D. Sleidani historia.

Sequitur alter locus qui à Ieremiâ tractatur, quales in hoc bello futuri Iudæi, exanimati prorsus & effæminati. Eripit enim Deus vel robustissimis gentibus corda animosque, cum punire vult, vt mulieres sint prorsus, neque vlla in ipsis reperiatur vis mascula. Idem videre licet in Amorrhæis & Chananæis & alijs prophanis barbarisque, alioqui fortissimis gentibus. Nemo itaque fidat victorijs priscis, vetustæ virtuti, gloriæ militari, corporum robori & proceritati. Nam qui olim alijs fuerunt terribiles, in die visitationis inualidi ac nulli prorsus sunt metuendi. Dicit itaque propheta, Simul atque rumor increbuit aduentare hostem, aut hunc esse in expeditione, conciderunt manus nostræ: qui gestus est attonitorum & mente consilioque carentium. Nos dicimus, *Wir empfiehlend grad händ vnd füß:* id est, concidi prorsus, nec vllas resistendi vires habui. Id quò inclaresceret euidentius, parabolam prophetis vulgatissimam adhibet, Angustia & dolor occuparunt nos, vt solent parturientem. Nos dicimus, *Sie mann werdend all findbetteren werden.* Nam omnia metu plena fore subiungit, adeò vt quisque alterum adhortaturus sit, Ne exieris in campum vel agrum. Etenim solent in irruptione hostium aliquando prodire fortes speculatum, quæ sit hostium conditio, quan-

tiō, quantus eorum exercitus, qualia castra, quis apparatus. At hic adeo nullus *Maxima & prodigiosa trepidatio.* prorepere audebit, ut exituros etiam sint dehortaturi ne progrediantur. Causam addunt, Quia omnia armis & pauore hostili plena sunt. Non licet tuto alibi exerere caput. Ita vero prodigiosus describitur metus, & mire homines excarnificans. At sic exarmat Deus illos, quos propter peccata vult perdere. Nemo ergo tribuat quicquam insolentiae militari; Thraconicis minis. Vires non sunt in arbitrio militum, sed in Dei omnipotentis voluntate. Deus belli praeses, corda dat & detrahīt, animos aspirat & pauores.

Quae porro sequuntur, videri poterant designatio esse maximi luctus, qui se qui solet bellum infelicitate gestum: ego vero amplius quiddam significari docerique arbitror. Puto enim populum vocari ad poenitentiam, atque ita sufficere salutari consilium euadendi mala illa belli. Quasi dicat, In his vero malis nihil aliud *Adhortatio ad poenitentiam, & quae vera sit poenitentia.* restat, si modo ea velis à te depellere, o filia Zion, vos inquam ciues Hierosolymitani, & tu popule Iuda, nisi ut in tempore agas poenitentiam. Cum enim malum hoc ingens de repente oriturum sit contra te, non proderit nimis sera poenitentia & nimium procrastinata. Maturate emendationem, nisi perire libeat. Est autem poenitentia (quod iam saepius inculco) dolor de commissio peccato, conuersio item ad Deum, & auersio à sathana & peccato, cum vera fide inuocationeque & studio sancte viuendi. A luctu autem à Iudaeis recepto & usurpato (immoderatum interim propheta non approbat) veluti exemplo ostendit quomodo poeniteant & lugeant propter peccata. Solent autem prophetae ab externis penetrare ad interna. Vnde Ioel dicit, Scindite corda vestra, & non vestes. Sicut ergo in luctu graui, utpote vnigeniti, cum videlicet orbi, nullos amplius habemus filios, preciosas vestes exuimus, viles, atras & detritas induimus (id quod per saccum intellexit) & ut in luto & puluere volutamus nos, comam, velimus, & cutem vnguibus dissecamus, quantus animi dolor sit, foris sic testantes: ita iubet propheta dolere nos serio animis nostris quantum possumus omnibus & integris, sicut & Paulus docuit 2. Corinth. 7. Id quod fiet si detestemur peccata, quibus offendimus Deum: si supplicemus demisse Deo & humiliati, implorantes eius auxilium & misericordiam: si abstulerimus luxum in cibo, vestibus, potu & rebus omnibus: si temperantiae abstinentiaeue, iustitiae quoque & beneficentiae operam dederimus. Cuius quidem exempla egregia habemus in scripturis plurima, insigne vero apud Ionam in capite 3. Quo etiam pertinet caput Ioelis 2.

Haec autem nobis dicta, non Iudaeis duntaxat, credamus, & agamus ipsi quod poenitentiam, cum & ipsi peccauerimus grauiter, & calamitates nobis etiam immineant grauissimae, nulla alia ratione eluenda aut propulsanda, quam poenitentia. Dominus adsit nobis, & auertat à nobis omne malum. Amen.

Allegoria è re metallica petita, ostendit populi inuictam incurabilemque corruptelam, et ideo certissimum eiusdem interitum.

Probatores vel excoctores posui te in populo meo munitum, ut cognoscas & probes viam eorum. Omnes ipsi apostatae sunt maximi, incedentes fraudulentè, omnes ipsi sunt aes & ferrum corruptum. Follis combustus est igni, plumbum consumptum est, ut frustra conflauerit excoctor, cum malum non sit expurgatum. Argentum reprobum vocabunt eos: quoniam reprobrauit eos Dominus.

Conclusio Ora-
tionis.

Concludit his Orationem primam suam beatus Ieremias, in medium pro-
lata appositissima allegoria, petita à re metallica, qua adumbrat prophetæ
officium & diligentiam: cui mox adiungit populi inuictam malitiam & incur-
abilem corruptelam: quam non possit non certissimè consequi reprobatio iusta
& interitus miserrimus.

Bona erga nos
Dei voluntas.

In primis verò declaratur per ista nobis bona Dei erga nos voluntas & cura
paterna insignis. Omnia enim tentat Deus vt seruentur homines. Ideò enim pro-
phetas instruit atq; mittit. Sed obmurmurant quidam, & dicunt, Si Dei volun-
tas est seruare homines, quare ergo non vtitur sua potentia ac conuertit eos?
Quis enim dubitat quin si velit, possit: lubeat ergo sanctos esse, ac erimus. Quor-
sum verò opus est istis ambagibus? Si vult nos saluos fieri, declaret hanc suam
voluntatem sua potentia. Ego verò respondeo obiectionem imò rebellionem il-
lam omnino esse blasphemam. Potuisset, si voluisset Deus, efficere vt nunquam
hyems aut nox, semper verò esset æstas & dies. Nunquid verò facit quod potest?
Vtus est ab initio Deus ordine pulcherrimo & medijs appositis. Quisquis illa a-
spernatus fuerit, Dei ordinatione contempserit. Præterea agit Deus secundū ra-
tionem consilij sui ab æterno initio, & secundum verbum suum, per seruos suos
prophetas & apostolos reuelatum. Ab æterno autem Deus instituit, homines in
Christo seruare per fidem. Id quod verbo reuelauit. Seruantur ergo credentes,
increduli non seruantur. Fides ex auditu est, auditus per verbum Christi. Huic
ordinationi qui se accommodant, fidem recipiunt per spiritum sanctum: qui ve-
rò dispositioni Dei recalcitrant vacui fide, spiritum sanctum non sentiunt. Ne-
mo ergo dicat posthac, Deus cum possit iubendo me facere fidelem, cur non iu-
bet & ita absq; medijs saluat? Nemo enim dicit, Posset me Deus etiam absq; ci-
bo & potu viuum conseruare: itaq; posthac pro conseruanda vita nolo bibere
vel edere. Quin potius dicimus, Etsi Deus absq; pane nos possit conseruare vi-
uos, nihilominus sumemus cibum quem ille iussit sumere, ne contemptores vo-
luntatis eius inueniamur.

De officio pro-
phetarum.

Iam verò officium prophetæ rationemq; ministerij pulcherrima & propriis-
sima adumbrat allegoria. Scriptura aliàs multiplicibus vtitur parabolis atq; si-
militudinibus. Aliquando ecclesia appellatur Domus, atq; tunc nuncupatur mi-
nistri architecti, vel ædificatores. Appellatur alicubi ecclesia Grex ouium, se-
cundum eam rationem ministri dicuntur Pastores ouium. Rursus vocatur ec-
clesia Ager & Vineæ, & tunc ministri sunt agricolæ & vinitores. Dicitur ecclesia
Ciuitas, iuxta quem modum ministri sunt Vigiles & speculatores. In præsentī
cum populus comparetur Massæ metallicæ, & quidem nondū excoctæ aut pur-
gata, in qua sunt æs, lapides, & metalla alia, ministri nuncupantur metallarij, con-
flatores, excoctores, probatores, alchymistæ, schmelzer: quia igne verbi Dei pro-
ducere iubentur purum putum aurum vel argentū, excoquere autem cuprum,
æs & rudera vel adulterina omnia. Ait autem Dominus se constituisse Ieremiam
probatorem munitum. Nam ante in i. ca. ille ipse appellatur ciuitas munita: pro-
pter auxilium Domini. Munitissimus est enim quisquis diuino circumdatus fa-
uore, Deum amicum habet & auxiliatorem & defensorem. Habent autē omnes
quotquot ministerium sibi creditum fideliter in timore Dei obeunt, Deū defen-
sorem. Quæ quidem ad consolationem omnium ministrorum dicuntur, quibus
etiam incitantur ad conandum perficiendumq; Domini mandata, iubentis for-
titer probare igne verbi sui populum, &c. Lutherus hanc particulam, propugna-
culum vel locum munitum, refert ad ipsum populum, quasi Dominus senserit
populum ad quem missus sit excoctor Ieremias, esse durum, inuictum, robustum
vel peruicacem & effrontem. Sed prior sententiā simplicior videtur.

Ieremias muni-
tus probator.

Expositionis

Expositionis gratia adiungit, Vt cognoscas & explores viam eorum. Sic enim exponit allegoriam metallicam. Non, inquit, æs vel cuprum probabis, instar metallici, sed de populo loquor, cuius tu mores (via enim iterum vsurpatur pro toto vitæ cursu & instituto) obseruare debes, quid agat, quid loquatur. Quodcunque verò obseruaueris, adhibebis ad regulam verbi Dei, explorabisque quantum cum hac dissideat aut congruat: si verò dissideat, accuses & obiurges sedulo, melioraque suggeras. Hinc discimus quodnam sit officium ministrorum verbi, & quæ ratio ministerij. Dominus enim per hoc vult emendare corruptelam populi: ut quilibet repurget se à prauis moribus & fiat vas purum, vel aureum vel argenteum, ad vsus sanctos, in honorem, non in ignominiam: sicuti & apostolus docuit 2. Timoth. 2. cap.

Sequitur iam descriptio status populi cui excoctor datus est Ieremias. Tri- *Status populi corrupti & interituri.* pliciter hanc exponit. Principio, Apostatae sunt, ait, apostatarum. Alij verterunt, Principes declinantium sunt. Alij, Proditores sunt proditorum. Loquutio tantum valet, ac si nos dicamus, *Es sind die größten verräters bößwicht*: omnium sceleratissimi nebulones sunt. Defecerant enim & deficiebant in singula momenta à veritate scripturarum vel legis, à Deo, à vero eius cultu, à puritate & iustitia, à beneuolentia & humanitate atque misericordia, ad mendacia, traditionesque hominum, ad diabolium, ad cultum superstitiosum idolorum, atque ad creaturas, ad impuritatem, libidines, luxum, ad iniustitiam, inhumanitatem, auaritiam & crudelitatem. His confer quæ à nobis hodie quoque fiunt. Deinde, Incedunt, inquit fraudulenter. Hebraice est *לרר*, id est, mercator, id est, ut solet vaser mercator. Sensus ergo est, Sic agunt ut solent mercatores fraudulentij, omnia corrumpentes dolis & mendacijs, imposturis atque circumscriptionibus, wie beschiffen Krämer/qui merces corrumpunt, deinde mendacijs quod corrumperunt, tanquam præstans & incorruptum sit, ornant. Dicit ergo omnia referta esse dolis & imposturis. Addit & aliud, Omnes ipsi sunt ceu æs & ferrum corruptum, nullis vsibus bonis idoneum, ut maxime indigeant probatione vel excoctione. Semel sanè in hoc populo (*ὅθεν ὁ γίγας*) nil est sanum. Alij exposuerunt hunc locum, Frontis sunt chalybeæ & ferreæ, nimirum impudentissimi.

Aggrauat autem maxime culpam ipsorum quod sequitur, nihil videlicet *Opera & im- pensa perijt.* parsum laboribus, sed fructu caruisse omnem diligentiam. Diligens, inquit, fuit sedulusque propheta, adhibuit ignem, vsus est follibus (perstat enim in coepta allegoria) excitauit ignem, & adhibuit plumbum: sed frustra tentata sunt hæc omnia. Ratio, Malitia enim non fuit expurgata, (*Das böß ist nit gescheiden vom guten*) neque sequuta est vlla emendatio. Certè metallarij ignes habent & folles, quibus ignes excitant. Ignis significat ipsum Dei verbum, eiusque prædicationem folles. Sicut enim ignis excitatur folle, sic prædicatione prophetica verbum Dei annunciatur & quodammodo excitatur. Combusto folle, languescit ignis, nec excitatur. Non tacuit quidem propheta, nihil eius neglectum est solordia: sed propter contemptionem prophetiæ inobedientis populi, finem suum prædicationis non est consequuta: periit tandem ipse etiam propheta, occisus ab illis. Reuera ergo igne est consumptus folles: id est, propheta propter verbi Dei ministerium est cæsus. Cur plumbum admisceatur docuit S. Hieronymus, dicens, Plumbum, miscetur metallis quæ adulterata sunt, ut materia separetur aliena. Et si fortè purgata non fuerit, plumbum omne consumitur & in nihilum redigitur. Hæc ille. Cum ergo dixit plumbum esse consumptum, significauit massam non esse purgatam. Et eum sensum confirmant sequentia. Alij aiunt, plumbum addi ut temperamentum, quod metallum fluere faciat. Quod si verum est, significatum est nullam prophetæ temperaturam quicquam apud gen-

tem istam valuisse. Nam utcūque tentarit vates omnia, perpetuò tamen sui similes permanentes, emendati non sunt. Dicit itaq; propheta, Frustra conflauit excoctor, eò quòd scoria non sit excocta. *Sa ist alles schmelzen/alle müß vnd arbeit vergähens gsyn.*

Sequitur ergo sub finem iudicium & poena à Deo irroganda, Argentum reprobum vocabunt eos: quoniam reprobauit eos Dominus. Est autem sententia, Cum non sustineant se purgari homines, per omnia incurabiles, ac omnino similes esse pergant argento vitiatò, quod nihil differt à scoria, idipsum eis eueniet, quod monetur adulterine & argento vitiatò, quod (d; verrüßte wirt) reprobatur. Nam Dominus quoq; reprobauit eos, neque amplius eos agnoscit pro filiis & pro suo populo. Proinde venient metallarii alij, & à prophetis quidem plane alieni, milites inquam Babylonicì, & exurent eos penitus & funditus. Quòd si perrexerint in hoc supplicio commérito esse impœnitentes, deiciantur item ad inferos, vbi velut in antro Æthnæo excoquantur & torreantur à Cyclopi- bus, vel malis spiritibus. Atque hic finis est omnium eorum qui contempto verbo Dei non emendantur. Oremus nos potius Dominum, vt nostri miseratus si- dem inspiret, qua instructi emendemus vitam nostram corruptissimam, & seruiamus Deo nostro in sancta & iusta obedientia. Ei sit honor & laus in secula seculorum. Amen.

ORATIO IEREMIAE SE-

CVNDA.

Venientes ad templum hortatur propheta, vt non externa specie, sed seria emendatione vitæ prauæ sese Deo commendent.

CAPUT VII.

CONCIO XXVII.

Verbum quod factum est ad Ieremiam à Domino, dicens: Sta in porta domus Domini, & clama (prædica) ibi verbum istud, & dic: Audite verbum Domini omnis Iuda, qui inceditis per portas istas, vt adoretis Dominum. Sic dicit Dominus exercituum Deus Israelis: Emendate vias vestras & studia vestra, & faciam vos habitare in loco isto. Nolite fidere verbis mendacibus, dicentes, Templum Domini, templum Domini, templum Domini hic est. Nam si emendando emendaueritis vias vestras & studia vestra, si faciendo feceritis iudicium inter virum & proximum eius, si aduenæ, pupillo & viduæ vim non feceritis, si sanguinem non fuderitis in loco isto, & posset deos alienos non ambulaueritis, vestro malo, faciam & ego vos habitare in loco isto, in terra quam dedi patribus vestris, à seculo in seculum.

Occasio Ora-
tionis secundæ.

EXTENDITVR Oratio secunda Ieremiæ ad caput vsque decimum. Videtur autem dicta esse ad populum ex hac causa. Conciderat imperium Assyriacum sub effœminato rege Sardanapalo: reparatum erat autem strenuè admodum à Nabuchodonosore Prisco, Magni Nabuchod. patre, vt nunc etiam & Chaldaum & Babylonium dici inciperet, tametsi ex veteri

veteri consuetudine & ex memoria imperij veteris & Assyriacū nuncuparetur. Captus fuerat ante nō multos annos à Babylonijs vel Assyrijs auus Iosia regis, Manasses. Ergo dum Iudei viderent, Iosia regnante, vires Chaldaeorū mirum in modum crescere, metuebant sibi ab istorum potentia, & variè consultabant de regno suo & de ecclesia conseruanda, ac vt nos dicere solemus, wie man siatt vnd land/die Fyrch vnd das rych erhalten möchte. Alijs hic aliud videbatur, & hic quidem huic, ille alteri rei fidebat, variabantq; vulgi iudicia. Peroppōrtune itaq; bonus Dominus, qui nusquam dormitat, semper autem hominibus dubijs rebus, certa suppeditat consilia, nunc etiam Ieremiam mittit, qui salubre sufficiat in his periculis & difficultatibus consilium. Ostendit ergo Dominus per prophetam, quomodo seruari possit populus, integro regno & religione salua. Est præterea exhortatio vehemens, qua vrget omnes omnium ætatum, generis, ordinisq; homines, vt se accommodent bono Dei consilio, relictisq; vanis spebus, quibus innitebantur, Domino Deo fiderent, & mores corruptos deponerent, ac se totos spontè & religiosè ad voluntatem Domini Dei componerent. Erant enim potissima septem, quibus fidebant, Templo videlicet, Intercessionibus sanctorum, Sacrificijs multiplicibus, Sapientia humanæ, Promissionibus item pseudoprophetarum amplissimis, Consensu mutuo, ac Facultatibus suis vel opibus splendide instructis. Ea omnia singulaq; cōfutat validissimè, ac mox etiam grauissimè minatur certum & horrendum interitum; nisi maturè emendantur. Quantum ergo ad summam rei attinet, non aliud consilium suggerit, quàm in sermone primo, in quo etiam suasit pœnitentiam, vnicam, maxima euadendi mala periculaq; rationem. Hodie etiam concurritur ad Comitæ regni & ad Concilia ecclesiastica, fiuntq; consultationes crebræ de seruanda ecclesia & republica. Verùm si quis adferat in his, quæ hic Ieremias ex ore Dei in præfenti tradit, ridetur à cunctis. Proferuntur potius quæ magis ad exitium quàm salutem pertinere videntur. Et quidem omnia propemodum Concilia, quæ sub Pontificibus Romanis sunt celebrata ab annis plus minus quingentis, hæc fere habuerunt capita, Extirpandos esse in primis hæreticos, id est, Papæ aduersarios & verè Christi fideles: mox autem restituendos in integrum clericos: dein de verò in ceremonijs faciendam esse reformationem, vt ornatiores sint æque, frequentiores missæ, cantus figuratior, parietes templorum picturatior, & clerus paucioribus contentus sit concubinīs atque sacerdotijs, &c. Postremò vt expeditio fiat in Turcam & extorqueatur ex eius manibus Hierosolymorum vrbs, id est, vt etiam Orientis pontifex fiat Papa. Certissimum est autem ex historijs, & compertissimum ex quotidiana experientia, pessimè Christiano orbi cessisse huiusmodi consilia. Audiamus ergo consilium Dei, acquiescamus ei, vt salui & incolumes viuamus.

*Scopus Orat
tionis.*

*Concilia & Co
mitia ecclesiæ
stica, & impe
rialia.*

*Author Orat
tionis huius.*

Ante omnia, quò plus authoritatis habeat oratio, ostendit Orationis huius authorem, missionemq; ac vocationem suam iterum approbat: id quod in toto opere sæpissimè facit. Credamus ergo & hic & ubiq; in scripturis loquenti Deo. Et quidem apparet populum, dum istam Orationem propheta haberet, nonnihil emendatum esse, relictis iam sacellis idolorumq; templis & excelsis, atq; crebrius venisse in ipsum Domini templum ad audiendum verbum Dei, parum tamen emendatis moribus corruptis, & nondū plenè Baalis cultu relicto, vt cui adhuc maior populi pars addicta esset: iubetur ergo stare in porta, & concionari, id est, illam ad populum orationem habere, quæ sequitur. Monent interpretes in templo fuisse portas septem, tres quidem ad Aquilonem, tres ad Meridiem, vnā verò & quidem celeberrimā ad Orientem, ad quam collocatum existimant prophetam.

Exordium.

Orationis exordium breue, sed acre est, omnes excitans ad attentionem. Quoniam ad templum, inquit, acceditis, ut Dominum adoretis, audite quid loquatur vobis Dominus. Et significanter quidem dicit, Audite verbum Domini omnis Iuda, significans utique hoc quod profert non humanum esse placitum, sed diuinum oraculum, id quod non pertineat ad paucos, sed ad omnes, denique quod mereatur accuratissima audiri attentione. Obiter autem & coetuum fidelium & templorum vsus indicatur. Tamen enim Deus sit ubique, neque includatur in ullum locum, atque ideo ubique adorandus sit in spiritu & veritate, sicuti commemorat in euangelio Dominus, singulariter tamen in templis & ecclesiasticis coetibus adorari debet, utpote institutis in illum finem, ut publice & in loco aliquo certo (pro disciplina ecclesiastica) adorationis cultus Deo exhibeatur. Discunt ergo hic omnes etiam quid spectent dum in templa ad coetus sanctorum accedunt fideles, nempe ut adorent Dominum. Remouentur hic & remouenda sunt quaecumque faciunt ad cultum creaturarum, cuius generis praecipue sunt simulachra. Non enim debent haec proflare in adorationis loco: cum constet vnum solum Deum esse adorandum. Remoueat item omnis vanitas, superbia & luxur e coetu fidelium, in quem venis adoraturus Dominum ex corde contrito, & non ostentaturus opes tuas in vestibulis preciosis per luxum & superbiam. Adorare quid sit, & quomodo adoretur Dominus, dixi alias.

Coetus ex templorum vsus.

Verba prophetarum, Dei sunt verba.

Iterum vero repetit & inculcat, id quod profert, diuinum esse verbum, adeo refert credere nos, non audire verba hominum, licet prolata ab hominibus, cum audimus verba prophetarum. Pugnant haec contra impios, clamantes impie, Cur crederem prophetis, cum ipsi quoque homines fuerint, sicuti nos quoque sumus; neque mihi constet an haec isti sint loquuti, & an hi libri sint prophetarum libri? Minimè profecto tolerandi sunt, qui voces usque adeo blasphemias profundunt, & fundamenta religionis nostrae concutere tentant, firma in sempiternum. Ornat autem Dominum insignibus appellationibus duabus. Nam Dominum vocat exercituum, nimirum omnes creaturas ad nutum suum & in manu sua tenentem, instar imperatoris exercitum habentis, quo utatur pro sua voluntate ad faciendas quaslibet res suas. Interpretes aliquando omnipotentem exponunt, quem nuncupat scriptura Dominum exercituum. Deinde vocat Deum Israelis, qui videlicet vires bonitatemque exercuerit erga Israel, ac seruauit veritatem suam Iacobo, Israeli cognominato, deinde etiam vniuerso eius semini, quod scripturae etiam appellant Israel.

Dominus exercituum.

Deus Israelis.

Summa Consilij.

Porro subiungit istis summam Consilij quod ex Deo suggerit, ac dicit, Emendate, aut, si ita loqui licet, Bonificate vias vestras & studia vestra. S. Hieronymus, Quando, inquit, dicit, Bonas facite, siue corrigite vias vestras, ostendit eas esse peruersas, & nihil in se habere boni, &c. Per vias & studia intelligit omnes cogitationes, omnia instituta, omnes adinventiones, ut Hieron. habet, omnia dicta & facta. Haec emendantur aut bona fiunt, dum ad legem Dei reformatur: id est, dum omittimus quod prohibet Deus, facimus autem quod mandat vel praecipit. Proinde emendatio vel reformatio ad verbum Dei, illa est salus vnica, quae ecclesias, regna & respublicas seruat. Quid autem potuisset breuius dici? Quid planius & plenius potuisset vel optari? At hoc vnicum Dei & salutare consilium homines aspernantur, & consultant de alijs seruandi rationibus: cum interim non alia non modo melior, sed praeter hanc nulla prorsus inueniatur, quae seruare possit. De ea mox plura sequuntur.

Emendatio vitae salus vnica.

Sequitur autem utilitas & fructus huius consilij & declaratio, quod emendatio vel reformatio seruare possit, Et faciam vos habitare in loco isto. Id est, Non excindemini bello, non atteremini calamitatibus, sed felices eritis & beati

& beati in patria vestra, ex qua non migrabitis vnquam in captiuitates & hostiū terras. S. Hieronymus hunc locum bifariam vertit, Et habitabo vobiscum in loco isto; siue, Habitare vos faciam in loco isto. De quo dicemus in fine huius Cōcionis. Certē si vitam nostram instituerimus ad regulam verbi Dei, habebimus Deum nobiscum cōmorantem, sicuti ipse nobis aliās promisit, vt Leuit. 26. Ioa. 14. 2. Corinth. 6. neque erit quod metuamus vel à Tartaris, vel à Turcis, vel ab vllis hostibus, qui nos in patria nostra turbent, spolient, conficiant, aut in captiuitatem abducant. Quando verò reformari nolumus, nō est quod miremur passim bellis perturbari ac consumi omnia. Quoniam verò stultus populus tunc quoq; non magni admodum faciebat hoc salutare Dei consiliū, eò quod spes vanas penitus animo conceperat, fidendo videlicet rebus, populi quidem æstimatione longē præstantissimis, reuera autem vmbatilibus, has porro detegere persequi & confutare atq; subuertere incipit. Nam fidi doctoris est e medio tollere, quæcunque iustam impediunt obedientiam & emēdationem. Dicit itaque Ieremias, Nolite fidere verbis mendācibus, dicentes, &c. Verba mendacia vocat res fallaces. Proinde sensus est, Ne confidatis ijs rebus quæ seruire non possunt, sed eiusmodi sunt, vt fallant sperantes in ipsas. Huiusmodi verò erat fiducia in templum, cuius vox tertio hic repetitur, ad significandam spem istorum firmam, quam & importunis testabantur clamoribus, dicentes, An verisimile est nos bellis exterarum gentium excindi posse, qui apud nos habemus templum Domini? Alij enim interpretes hæc verba exponunt, Templum Domini, templum Domini, templum Domini hic, videlicet hoc in loco est. Alij, Templum Domini istud, nimirum illud insigne opus Solomonis est, quod maximas habet promissiones, fore videlicet, vt si bellum, fames aut pestis oboriatur, & populus supplicatū veniat ad templū, veniam sit consequuturus. Quis ergo crederet nos à gentilibus excindendos, sicuti nugantur propheta? Atqui promissionibus cōditionem adiecerat Dominus, & Solomon dixerat, Si ambulaueris in mandatis meis, &c. Isti verò non ambulabant in mandatis Domini, vnde nihil professe potuit templum. Legatur historia 3. lib. Regum cap. 8. & 9. Simili insania fuerunt hodie qui clamant, Non poterit Christianos superare Turcus aut Tartarus. Nam cum tot sint cœnobია, in quibus religiosi vtriusq; sexus, Domino seruiant, cum deniq; tot sint collegiatae ecclesiæ, tot sint templa, in quibus Die atq; noctu canitur, legitur, oratur, missatur & litanía recitatur, impossibile est Deum non audire voces ipsum inuocantium. Caterum non probauit aut instituit Deus hunc cultum verbo suo, neq; ritē ab istis oratur & supplicatur: proinde non modò inania sunt ista, sed noxia quoque. Sed dicetur de Templo aliās copiosius. In præsentī intelligimus per templum, non ipsum duntaxat templi ædificium, sed cultum maxime, & omnia denique quæ in templo fiebant.

Nō fidendū rebus fallacibus.

Fiducia in templum falsa.

Emēdāda vitæ quomodo?

ius reddere culque.

Viduas non calumniari.

Rursus autem & plenius verum salutis modum tradit. Seruiabimini potius, ait, si emendando emendaueritis vias vestras, sicuti & superius dictum est. Anaplosoi autem ista Emendando emendate vias vestras, grauiter emendationem inculcat, & quidem seriā, in quam omnibus intendant neruis. Mox insuper modum & rationem ostendit quomodo emendent, & formas vel species emendationis ponit quatuor. 1. Si ius reddideritis inter virum & proximū eius. *Wen jr rächt gon lassend einem yedem gāgen sinem nächsten.* Si inquam forum & iudicia reformaueritis: sicuti Iosaphat fecerat, vt videre licet 2. Paral. 19. Grauius enim illis irascitur Deus qui corrumpūt iudicia: sicut videre est in omnibus prophetarum sermonibus. 2. Si aduenæ, pupillo & viduæ non feceritis vllam vim. Quin potius iuueritis & amaueritis prouexeritisq; modis omnibus. Alibi quoque commendantur viduæ, pupilli & aduenæ, vt Exodi 22. Deut. 10. & vbique

Innoxium sanguinem non effuderitis in loco isto. Nam Numeri 36. dicitur terram non placandam, nisi sanguinem potauerit homicidarum. Maledicitur item in legē sanguinis effusoribus. Et significanter hic dicitur, Innoxium ne fuderitis. Iubentur enim iudices fundere noxium sanguinem, & ei non parcere, nisi suum ipsius sanguinem fundi malint. Grauis est hodie culpa Christianorū bellis iniustis ita assuetorum, ut inter honestas rationes numeretur, Carem esse, & victum parare bellis. Nihil penditur riuos etiam sanguinis innoxij effudisse.

4. Si post Deos alienos non abieritis. Deus alienus est omnis præter Deum verum. Iubemur ergo solum sequi Deum verum, ei soli seruire. Singulariter verò additur, his qui sequuti fuerint Deos alienos cessurum pessimē. Vtunque enim præuaricatio iuris, afflictio viduarum, & sanguinis innoxij effusio enormia sint peccata, vincit tamen apostasia, impietas & idololatria ista omnia. Vnde adijcitur, Malo vestro. Nam & in secundo mandato tabulæ primæ grauitur, Deus interminatur vel minatur idololatris vel alienorum Deorum cultoribus, dicens se animaduersurum in tertiam & quartam generationē. Timeamus ergo & caueamus nobis, scientes nullū Deo cultū esse gratiorem, quam cū solum & vnū colimus, & eo modo quo præcepit.

Habitabo vobiscū vel Vos habitabitis in loco isto.

Rursus subiungit amplissimum fructum, dicens, Faciam & ego vos habitare, &c. S. Hieronymus in Commentarijs suis ad Ieremiam, Quia naturale est, inquit, ut vnusquisque natale diligat solum & nihil dulcius habeat patria, pollicetur præmia obedientibus, Habitabo, inquit, vobiscum, ut securos vos faciam de habitatione. Siue vos ipsos, iuxta Symachum, firma habitatione fundabo, qui ait, Et confirmabo vos in loco isto. Et paulò post, vel habitabo Vobiscū in loco isto, quem vocatis templum Dei, & in terra quam dedi patribus vestris. Vel certè firma statione habitare vos faciam à principio vsq; ad finem. Hæc ille. Eandē quoque promissionem ad nos etiam pertinere, si fuerimus pī timentesq; Dei, testantur infinita noui Testamēti testimonia. Domino Deo nostro sit laus et gloria per Christum Dominum nostrum.

Refutat Ieremias falsam Iudeorum fiduciam, quam habebant in Templum.

C O N C I O XXVIII.

Sed ecce vos confiditis intra vos verbis mendacibus, quæ nihil profutura sunt. Num furando, occidendo, adulterando, periurando, sufficit ipsi Baal incendendo, Deos alios, quos non nouistis, sequendo (nihilominus) venitis & statis coram me in domo ista, cui nomen meum impositum est, & dicitis, Liberati sumus, etiam si cuncta hæc abominanda fecimus? Num spelunca latronum facta est domus ista, quæ nomine meo appellatur, in oculis vestris? En ego quoq; vidi, dicit Dominus. Ite quæso ad locum meum qui est in Silo, vbi collocaueram nomen meum à principio, & videte quid fecerim ei propter malitiam populi mei Israel. Nunc ergo quoniam vos fecistis omnia opera ista dicit Dominus, (etiam cum loquerer ad vos, maturè surgens & loquens, sed non audistis, vocaui, sed non respondistis) faciā domui, quæ nuncupatur nomine meo, in quam vos speratis, & loco huic quem dedi vobis & patribus vestris, quemadmodum ipsi Silo feci. Et eijciam vos à conspectu meo, quemadmodum eieci omnes fratres vestros, vniuersum semen Ephraim

Iam verò

IAm verò copiosius refutat vanā ipsorum in Templum fiduciam, sicuti prius coeperat, ac principiò per correctionem subiungit, Verum quid dico de iusta emendatione, cum vos rebus nihili fidatis, nimirum Templo: Hinc eorum fiducia opponit, Nihil autem proderit vobis Templum. Id quod mox demonstrat. Etenim per interrogationem cum indignatione quapiam acriter eos obiurgas, ait, An nō pudet cōmaculatos omnib. sceleribus prodire in templū meū, q̄ nomine meo appellatur, et nomini meo cōsecratū est, ac ceruice erecta apparere palam in meo cōspectu, deinde iactare purgatos vos esse à vitijs omnib. liberatosq̄ ab vniuersis calamitatib. nimirū q̄ templū ingressi, sacrorū spectatores fuistis? Scilicet. Germanicè significantius reddiderimus, *Söllend jr mir allerley böberer vmb gon/vnnd denn in min hilch kummen/sür mich ston/vnnd ich rümen jr syend ledig?* &c. Pollicebantur enim sibi Absolutionem propter ingressum templi, ita vt quauis facinora illa omnia (quæ commemorauit) patrassent, nihil damni tamē passuri essent. Mox autem & aliud multo indignius, & quod sententiam absoluat, subiungit. Num spelunca latronum est domus illa in oculis vestris? Dicit autem, In oculis vestris, pro more eius linguæ. Nos dicimus. *Worsür habend jr mir min huß angesähen? sür ein huß Gottes/oder sür ein mörder hüly?* Iterum quoque addit, Scio vos in animum induxisse, quod latere possitis, & vestra hypocrisis Deo & hominibus imponere. Sed fallimini. Ego enim omnes animi vestri recessus, conatus, omnes inquam cogitationes & machinationes prauas intelligo. Hæc hætenus de sententia prophetæ dixi.

Porro excutienda veniunt singularia quædam, deinde omnia adaptanda ad eruditionem nostram & doctrinam generalem, sine qua sermones prophetarū non admodum vtilis sunt. Species aliquot scelerum maximè receptas & vulgaras recenset, similes alias comprehendit. Per furtum ergo intellexit dolos, fraudes, imposturas, vsuras, & huius generis omnes artes alias malas. Cædes comprehendit iram, odia, concertationes, inuidiam, verbera, cædes varias, etiam latrocinia, parricidia & iniusta bella. Adulterium complectitur libidinem & immunditiam omnem, in mente, dictis & factis, obscœnitatem, spurcitiā, fornicationem, stupra & his adhuc impuriora, gladio & ignibus pianda. Falsum iuramentum comprehendit mendacia, perfidiam, iuramentorum & pactorum violationem. Licebit ei coniungere etiam execrationes, deurationes, & blasphemias. Suffito, quod incenditur Baali, comprehenduntur ritus & cæremoniæ illicitæ omnes, adeoq̄ omnis idololatria, defectio à Deo & illegitimus cultus. Sequitur enim protinus, Sequimini Deos alios, quos non nouistis. Quæ sanè insignis est leuitas. Sæpe autem dixi, Alienum Deum omnem eum esse, qui colitur aut recipitur præter vnicū, verū & æternū Deum. Nō nouerunt Deos alios Iudæi, quia nullam de ijs certam & stabilem doctrinam habuerunt ex veritate, sed vanam duntaxat conceperant opinionem ex mendacijs figmentisue hominum. Veniebant autem Iudæi satis superciliosi in Templum, & stabant sine pudore in conspectu Domini, veluti bonam habentes causam, quasi Deus non intueretur etiam intima. Quæ superbia admodum Deo displicet, qui humilitatem cordis in omnibus probat eaq̄ de causâ peccatorem illum vnā cum pharisæo in templū ascendentem, cuius in historia euangelica Lucas meminit, pharisæo arrogantis & supercilioso præfert. Et quod sequitur, Liberati sumus, etiamsi cuncta hæc abominanda fecerimus, alij verterūt, eò quod fecerimus omnes abominationes istas. Q. d. Quoniam expiatione opus fuit, templi visitatione sumus expiati. Lutherus vertit, *Es hat kein not nit vns/diewyl wir sōmlich greüwel thünd.* Est autem loquutio Hebraica, Super quam inuocatum est nomen meum: pro eo quod est, Quæ nuncupatur meo nomine. Appellabatur enim domus Dei.

Scelera grãlia

Superbia hya
pocritarum.

Luc. 18.

Nos hodie eodem modo vocamus *das Gottes huss*. Loquutionis forma ubique in scripturis est obuia. Latrones antris vel speluncis suis, raptores arcibus ita videntur, postquam miseros deprædati sunt viatores, recipiunt ac recondunt se in suos receptus & vt lateant & impune ac secure suis voluptatibus rapinisque fruuntur. An itaque conamini, inquit Dominus, mea abuti domo vt prædatores abutuntur arcibus & speleis suis? Nam & vos grassamini per omnia scelerum genera, deinde ad templum concurritis, vt sine poena voluptatibus vestris frui possitis. Res ista est absurda vehementer, & abominanda prorsus. Quid meritis videatur obsecro, qui Curia senatoria veluti lupanari abuteretur? Redundat ignominia in ipsum Deum. Perizim appellant grassatores, raptores, latrones & homines facinorosos.

*Applicatio
huius loci.*

Valet autem hic locus contra abusum templorum pro iusto vsu conseruando. Non inutilia sunt templa, sed ad cœtus congregandos, ad audiendum verbum Dei, ad publicas preces fundendas coram Deo, & ad percipienda Sacramenta diuinitus instituta, & vt illi qui ingrediuntur templa discant iustitiam & operentur iustitiam. Abusus itaque est, si ideò nos Deo gratos existimemus quòd ingredimur templa, in quibus legitur & canitur & in quibus sacra peraguntur. Non enim vel vidisse vel audisse sufficit, nisi Deo verè crediderimus, & in integritate vitæ ambulauerimus. Diuus Hieronymus hunc locum prophetæ exponens, Præcepit, inquit, & tunc populo Iudæorum, & hodie nobis qui videmur in ecclesiis constituti, ne fiduciam habeamus in ædificiorum splendore, auratisque laquearibus, & vestitis parietibus marmorum crustis, & dicamus Templum Domini, &c. Illud enim templum Domini est, in quo habitat vera fides, sancta conuersatio omniumque virtutum chorus. Et mox, Quid enim prodest audacter ingredi domus Dei limen, erecta stare ceruice, & non solum cor, sed & manus habere pollutas furto, homicidio, adulterio? &c. Hæc ille. Ista verò omnia applicemus nostris templis & nostris moribus, & discamus non fidere templis, sed Deo seruire in veritate, fugereque omnem conscelerationem ac hypocrisim. Quomodo autem hunc locum adduxerit Seruator noster in euangelio secundum Matt. in 21. cap. dixi in comment. ad Euangel. Matthæi.

*Nullus locus
sacer seruat
seculariter.*

Pergit consequenter demonstrare copiosius, locum nullum quantumvis sanctum, adeoque templum nullum, peccatores incurabiles seruire posse ab impendentibus malis. Atque in hunc finem producit vetus exemplum, Ite obsecro ad locum meum, inquit, qui est in Silo. &c. Nomen suum Dominus ait se collocauisse ibi, & quidem ab antiquo. Nam sub Iosue duce & principe populi Dei, iussit Deus Tabernaculum erigere in Silo, ad quod venientes Israelitæ Dominum adorent & nomen eius inuocent, quod legitur in libro Iosue cap. 18. Locus ergo ille multis nominibus erat insignis. Sed quid factum est tandem ei loco? Dum Israelitæ peccarent contra Dominum, & filij Heli absque pudore prophanarent & religionem & nomen Domini Dei, sicut exponitur in primo Samuelis libro, capitur arca à Palestinis, vastatur Silo & perit Israeliticus populus vnà cum suis sacerdotibus, nihil ipsos iuuante vel Arca vel Tabernaculo. Hoc quidem exemplum est. Consequentibus verò verbis, Nunc ergo quoniam fecistis omnia opera ista, &c. copiose accommodat exemplum Israelitis, & infert, Quoniam ergo incurabiles estis sicuti fuerunt patres vestri, quos vnà cum Silo loco sacro perdidistis, perdam itaque & vos & templum in quo speratis inaniter, & terram quam dedi vobis & patribus vestris, vt intelligant omnes omnium sæculorum gentes, non loca sacra, sed pietatem seruire homines, impietatem verò perdere & loca sacra & homines. Caterum obiter peccatum ipsorum exaggerat dum dicit, Loquutus sum ad vos, & quidem satis opportunè ac in tempore. Id quod exponit dum dicit, Ma-

dicat, Manè surgens. Addit, Loquutus quidem sum vobis, sed non audistis. Denique, Vocauī instar patris clamore valido per prophetas, sed non respondistis. Nos dicimus, *Sawas nieman da heym. Ir thatend der glychen / alls ob jrs nie gehört.* Neglexistis me & spreuistis verbum meum. Vnde merito vestro maximo vastabo & excindam vos. Addit præterea & exemplum aliud petiit à Iudæorum fratribus Ephraimitis, id est Decem tribubus, quibus Ieroboam regalia templa erexerat, quibus deniq; maxima erat Sacellorum, Excelsorum & multiplicitum sacrorum copia. Sed cum hæc omnia retinerent contra verbum Domini, & nullam agerent poenitentiam, eiecit eos Dominus ex terra Israelis, immissio eis Salmanasare rege Assyriorum, qui ipsos abduxit in Medorum terram. Iam itaq; dicit Ieremias, Cum peccatis & rebellionē referatis fratres vestros, sequemini eos quoque in exilium.

Perierunt decem tribus cum suis sacris.

Hodie innumera habemus huius generis exempla, qui scimus in Asia, Aethiopia & Græcia non profuisse vlla loca etiam vetustissima & sacerrima. Dum enim Christiani Deo nec verè crederent, sed hæresibus se polluerent, nec sanctè viuerent, per Saracenos & Turcas & Tartaros excisi sunt, nihil adiuuantibus locis celebrioribus. Dominus Deus noster animos nostros sic formet & imbuat, ne horum vnquam obliuiscantur.

Confutat vanā fiduciam, quam Iudæi fixerant in sanctorū intercessionem & sacrificiorum oblationes.

C O N C I O XXIX.

Et tu ne oraueris pro populo isto, neq; leuaueris pro eis clamorē & deprecationem, neq; intercesseris apud me: quoniam nequaquam te exaudiam. An tu non vides, quid isti faciant in ciuitatib. Iuda & in plateis Hierusalem? Filij colligunt ligna, & patres incendunt ignem, vxores autem subigunt pastam, vt placentas faciant Regina cæli, & libent libamina dijs alienis, vt me ad iram prouocent. Num verò illi me irritant, dicit Dominus, an non seipsos potius, in confusionem facierum suarum? Iccirco sic dicit Dominus Deus, Ecce ira mea & furor meus effundetur (vel stillabit) contra locum istum, super homines & super iumenta, super ligna campi, & super fructus terræ, ardebitq; & nō extinguetur. Sic dicit Dominus exercituum Deus Israelis, Holocausta vestra acceruate victimis vestris, & comedite carnem. Quoniam nihil loquutus sum cū patribus vestris, neq; præcepi eis eo tempore quo educerē eos ex Aegypto super verbis holocausti aut victimæ: sed hoc verbum præcepi eis, dicendo: Audite vocem meam, & ero Deus vester, vos autem eritis populus meus, & ambulabitis in omni via, quam præcepi vobis, vt bene sit vobis.

Secunda persuasio & inanis fiducia Iudaicæ gentis erat spes in sanctorum intercessionem ac deprecationem. Suadebat quidem Dominus per Ieremiam emendationem vitæ prauæ, quam nisi præstarent, omnigenis calamitatibus diuexandos fore, tandem & perdendos. Caterum cum assuetis corruptioni & sceleribus difficillimum adeoque impossibile videretur renunciare voluptatibus, & vitam viuere honestam, sobriam & temperantem, varia comminiscebantur & obieciabant prophetis morum magistris, quibus & sese consolabatur, & prophetarum comminationes vertebant in dubium. Ita audiuius istos pro se adduxisse Templi dominici prætextū, quasi vastari & dissipari nō possint, quibus sit incolume Domini templum. Iam etiam fidebant intercessionī sanctorum di-

Vana spes in intercessionem sanctorum in intercessionem.

cētes, Tot vbique in regno Iudaico sunt viri sancti & fœminæ religiosæ, quæ orant pro incolumitate regni, vt verisimile non sit hoc corruere & vastari posse. Similes hodie quoque voces ab his audimus, qui in cœlo & in terra viuos & defunctos sanctos precantur, vt per ipsorum interuentum liceat esse vel agere in pace. Tot, inquiunt, sunt vbique monasteria religiosorum cum monachorum ac sacerdotum, tum nōnarum & deuotarum personarum orantium pro nobis, vt tuti simus satis, neq; tantillum sit nobis metuendum ab interitu. Ieremias autem refellit inanem hanc spem validissimè, idēq; per oraculum vel reuelationem diuinam. Commemorat enim Dominum sibi prohibuisse, ne intercedat pro populo hoc. Atqui pastorum & prophetarum est sedulò orare pro populo suæ fidei commissio. Ita etiā Domino mandante. At cum nunc vetat quod alibi iubet, colligere potuit populus, nullas vllorum sanctorum preces à Domino recipiendas vel exaudiēdas fore, atque adeò deprecationes & supplicationes in vniuersum omnes esse inutiles.

Pastor orat pro
suo populo.

Orationis
species.

Obseruemus autem prophetæ eloquentiam & in dicendo vim ac proprietatem. Principiò in genere dicit, Tu ne oraueris pro populo hoc. Quoniam verò Oratio aliquot habet species, expositas ac enumeratas ab Apostolo quoque i. Timoth. 2. subiungit Ieremias orationi deprecationem: pro qua alij laudem ponunt. Ego deprecationem malo. Deprecamur enim intentata mala. Postulamus quæ nobis deesse videntur bona. Apponit & aliam speciem, Neque leuaueris pro eis clamorem. Significat autem leuare clamorem, orationem intentissimam ac vehementissimam facere pro aliquo: veluti cum alicuius scausam agentes nobis non satis videtur loqui, nisi & clamando & illachrymando extorquere quodammodo videamur quod petimus. His omnibus accedit etiā Intercessio, cum medios nos inter dissidentes ingerimus partes. Germanicè vocamus ynlegē vñ mittlè. Germanicè ergo hūc locū ferè reddere possemus, Bitt nitfür sy/erheb kein gschrey von yrentwägē/vnderstād dich nit mich abzebittē/noch dich ynlegē vñ zemittlè gāgē mir. Causam subiungit, Quoniā nolo te exaudire.

Orandum pro
errantibus.

Porro cum scriptura multis in locis non tantum pastores, sed omnes fideles iubeat preces offerre pro errantibus atq; peccantibus, sed & Dei promissiones extent liberales, pollicentes Deum, inuocantes nomen eius, exauditurum: præterea Moses & Samuel, & Helias pro populo errante precantes exauditi legantur in sacra historia, deniq; Iacobus apostolus 5. cap. mandet & dicat, Orate pro vobis inuicem, &c. rogas fortassis, cur prohibeat Ieremiæ orare pro errante populo? Respondeo, nec simpliciter, nec in vniuersum prohiberi preces pro errantibus, sed duntaxat pro huiusmodi errantibus quales tūc erāt Iudæi. Fidebāt enim inanibus precibus, quasi propter demurmuratas preculas adeoq; propter hoc opus orationis ac respectu eius absolui mererentur, tametsi interim in idololatria & sceleribus cōstanter pergerēt. Huiusmodi hominibus nō profunt preces, neq; quisquā sperare debet se exauditū iri, si interpellat pro talibus. Deus enim in primis requirit fidē & emendationē. Si verò quis fidē non habeat, & emēdari nolit, sed quodāmodo peccet in spiritū sanctum, renitens manifestæ veritati, ac nolit salutē recipere, quā tu tuis precibus ei cupis impetratā, quid obsecro, preces talē iurarent Dei cōtempторē & irrisorē? Similia legūtur Ieremiæ 15. dicēte Domino: Si starent Moses & Samuel corā me, non esset tamen animus meus ad populum istum. Et Ezech. 14. Si peccauerit terra, & fuerint tres viri illi in medio eius, Noe, Daniel & Iob, ipsi in iustitia sua liberabunt animam suam, &c. Et i. Ioan. 5. Si quis viderit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petet & dabit ei vitam, &c.

Quatenus pro
hibitu Ieremiæ
pro populo orare.

Præterea subiecta mox ratione cur exaudire nolit, ostendit, An non vi des quid pa-

Cur noluerit
Deus audire
Ieremiam.

quid palam in conspectu omnium hominum, & ideo impudenter fiat ab isto populo in ipsis Hierosolymorum plateis? Omnis sexus, ætatis & ordinis homines mutuas tradunt operas ad prouehendam idololatriam & cultum illegitimum, quem tu tantoperè damnas, insectaris & prohibes: illi verò ceu iridentes prouocantesq; Deum, in sua impietate pergunt, veniamq; nec petunt, nec Deum adorant, aut secundum verbum Dei se emendant. Ergo cum tales sint homines, non est quòd sperent orationes multum apud Deum impetraturas, à quibuscumque tandem offerantur. Rursus verò redeundum est ad expositionem loquutionum. Reuincit Dominus reipsa, & veluti digito extento, demonstrans coram, irrefragabilem causam, cur audire nolit, ac per interrogationem etiam incendit orationem, & ait: An non vides quid isti homines audeant, quàm illos nullius superstitionis pigeat aut pudeat impietatis? Deinde distribuit totum populum in iuuenes, in viros & fœminas: sic inquam comprehendens & denotans omnis ætatis, sexus & ordinis homines. Nec tacet quid agant singuli, singulis vtique suum illud tribuens. Liberi, inquit, colligunt & apportant ligna: viri focum excitant sacrificia offerentes: materiam verò parant mulieres, dum pastam subigunt, die *wirckend oder knättend den teig* / vt pinsantur placenta, *küchen/zälten oder wäygen* / reginæ cœli. Breuiter in hoc intenti sunt omnes, vt libamina fundantur dijs alijs: id est, ne soli mihi vel supplicetur aut immoletur, vel vt mihi ita, sicut ego mandauit, seruiatur.

Ergo excusati non sunt ab idololatria, quicumq; licet non ipsi sacrificent propria manu, promouent tamen aut iuuant sacrificia & cultum illegitimum, & quidem quouis modo. Sub eandem ergo culpam constringit pueros, senes, viros & mulieres, quæ pro sua ratione & ætate & facultate, superstitionem iuuant. Alius quidem cædit viatorem, alius exuit & spoliât eundem, tertius obseruat ne quis interueniat, est qui nouit latrocinio partam esse pecuniam, quam nihilominus accipit, aut ad conuiuia luxuriosa his pecunijs instructa, accedit: hi omnes latrocinij aguntur rei. Caueamus ergo, ne villo modo iuueamus peregrina sacra. Nam pronunciat contra nos verbum Dei, nos libasse alijs dijs, & ad iram prouocasse Deum æternum. Rursus enim monemus & inculcamus, hæc nobis esse applicanda & discendum Dei timorem religionisq; sinceritatem.

Restat vt aliquid dicamus de Regina cœli. Interpretes omnes ferè, & mea quidem sententia rectè, Lunam intelligunt, quòd ea inter astra veluti regina videatur: alij exponunt machinam cœli. Ac videtur inter sydera Sol veluti rex, Luna verò ceu regina quædam decore & pulchritudine esse. Constat autem gentes, Ægyptios quoq; Solem, Lunam & astra coluisse, nimirum vt bonas ac præstantissimas Dei creaturas, quibus insignis lux atq; virtus concessa sit, & per quas eximia bona Deus conferat mortalibus. Prohibuit autem Deus singulariter in lege sua, ne populus suus Solem, Lunam ac stellas adoraret ac coleret. Vocantur ferè stellæ vel sydera Cœli exercitus, & dicitur in historia sacra, Reges vel populum Israelis adorauisse & coluisse exercitum vel militiam cœli, nimirum quòd astra ritu exercitus ac copiarum, certa veluti acie instructa, ingrediuntur vel mouentur. Has verò ob causas vetuit Deus Solem, Lunam & militiam cœli adorare & venerari, quòd solus ipse velit vnice coli ab homine: deinde verò, quòd astra à Deo sint condita, vt homini inseruiant, illuminando videlicet vel lucendo, discriminandoq; nocte à die, & partiendo anni vices & tempora. Turpe autem fuerit subijci Dominum, hominem inquam, famulis, ijsq; inseruire. Turpius est illa metuere & ab ijs pendere, quasi beneficia ab ijs accipiamus, eademq; in nobis operentur noxia. Turpissimum item est & ethnicum prorsus stellis subijcere, ceu præsidibus, dominis & moderatoribus, annum & menses

Inexcusabiles
omnes qui idololatriam quocumq; modo iuuant.

De Regina cœli, & cultu militiæ cœli.

4. Reg. 17. 31.

atque dies. Vnde Dominus in Lege celebritatem instituit Neomeniarum, ceterum in creatæ lucis memoriam, & ne menses vel Iano vel Marti vel alijs dijs subijcerent, sed Deo gubernatori omnium, à quo solo penderent. Diabolus verò, qui instituta Dei peruertit, hac occasione abusus, cultum astrorum Iudæis inspirauit; qui haud dubie sic ratiocinabantur. Cum Deus instituerit Neomenias, quas celebremus in initio quorumlibet mensium, luna tunc veluti renascente, quid prohiberet, quò minus liceret in gratiam tam pulchri luminis, & veluti reginæ cœli, aliquid offerre sacrificij? Parabant itaque mulieres placentas, quas vocamus alias libas, easque in honorem Lunæ offerebant. Hunc suum errorem potuerunt utcumque tueri & ornare, dicendo: Deum sanè colimus, cum verò is tanto decore ornarit Lunam & stellas, & virtutem habeant mirificam, quare non veneremur illas, quas videmus à Deo tam pulchra donatas ac veluti honoratas luce? Sic enim audias hodie etiam plurimos suum errorem, cultus videlicet mortuorum sanctorum, defendere ac dicere, Non deserui quidem Dominum, neque sanctos eius veneror pro ipso Deo. Colo enim & adoro Deum conditorem omnium; simul autem colo ac veneror etiam in cœlis iam regnantes sanctos, eò quòd Dominus superstitibus adhuc in terra admiranda contulerit dona, & per ipsos mundo ingentia præstiterit beneficia. Quando itaque Deus ipsos sic honorauerit, cur non liceat mihi eosdem venerari & colere? Hi ergo imagines construunt Diuis, erigunt aras atque sacella, instituunt ferias & adferunt his sacrificia. Quæ dum faciunt & offerunt, asseuerant se illa facere & offerre in honorem Dei ac sanctorum eius. Cur non parè ratione incipiunt & Soli, Lunæ ac astris construere imagines, aras & cultum, quem ijs exhibeant nomine Dei ut pulcherrimis & saluberrimis eius creaturis, nobis suo ministerio vtiliter inferuiantibus? Cæterum cum hic attoniti subsistant, desinant sanctis quoque exhibere cultum propter virtutes ipsis concessas à Deo. Colant autem solum Deum, mirentur autem pulcherrimas creaturas, & per contemplationem ipsarum moderatam rapiantur in conditoris omnium venerationem, iusteque Deo quæ Dei sunt tribuant, & creaturis quæ creaturarum sunt, meminerintque semper Deum præcipere, solum adoremus & colamus, astra quoque & sanctos Dei esse creaturas ac ministros sicuti & angelos, qui cultum à se longè semper repulerunt. Colligant ergo multo minus astra atque homines esse colendos. Diserta enim sunt verba angeli dicentis Ioanni adorare volenti angelum, Vide ne feceris, Conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum prophetarum & eorum qui seruant verba libri huius. Deum adora.

Apoc. 22.

Virgini Mariæ
olim in Arabia
placentæ sunt
sacrificatæ.

Atque hic commodum recordor eorum quæ olim apud Epiphanium in Panaria legi: mirè enim huc quadrant. Disputans enim contra Collyridianos hæreticos, Quædam mulieres, inquit, currum quendam siue sellam quadratam ornantes, expanso super ipsam linteo, in die quadam illustri anni per aliquot dies panem proponunt & offerunt in nomen Mariæ (quam hodie receptum est appellari reginam cœli) Omnes autem pane participant. Et reliqua. Appellat autem doctor hic orthodoxus & catholicus sicut ipsum appellat S. Hieronymus, ritum istum hæresim simulachrificam. Idè in epistola ad Arabes, Narrant, inquit, quòd quædam mulieres in Arabia, hanc vanitatem inuexerunt, ut in nomen semper virginis collyridem (κολυρίδες, ne hoc ignores, tortæ panis vel placentæ appellatur. Vide an non sathan errorem & cultum veterem Ieremiæ temporibus, Lunge exhibitum, reparare & retorquere voluerit in beatam Virginem) quandam sacrificent, ac simul congregentur nephario ac blasphemo negotio: & in nomen eius sacra celebrēt per mulieres. Quod totum impium est & nepharium, alienum à prædicatione spiritus sancti, ut sit totum diabolicum opus & spiritus immundi doctrina

di doctrina. Hæc ille. Quæ cum alioquî vehementia sint, vera tamen, si quis hodie dicat, habebitur pro hæretico omnium impurissimo.

Apparet autem Iudæos hunc cultum Reginae cœli, vt complures hodie Vir *Cultus Reginae cœli mordicus est retentus.* ginis, mordicus retinuisse, & quanto diligentius oppugnauit ipsum Ieremias, tantò pertinacius illos ipsi inhæsisse, adeò vt nō erubuerint in faciē vati dicere, Retinebimus hunc nobis Reginae & militiæ cœli cultum; tametsi millies tu asseueres istum displicere Deo ac damnari à Deo. Non audiemus itaq; verbum illud Dei quod cultum istum nobis prohibet. Similia propemodum illos contra prophetam furibundo ausu pronunciaſſe legimus in cap. 44. At ita ipsum Deum prouocabant ad iram, & vt nos dicimus, *Tratzerend Gott*. Proinde propheta inducit Deum loquentem atque dicentem, Num verò illi me irritant, ac non potius semetipsos, idq; in confusionem vultus ipsorum? Nihil inde ad me redit mali; sibi ipsis non mihi nocent. Nam ex illa pertinacia & prouocatione confundentur. Docent hæc nos, nostra prouocatione & pertinacia (veluti cum dicimus, Pergam in hoc meo instituto semel cœpto, vtcunq; occlament prædicatores, peccare me contra Deum, pergam inquam, rumpantur vt illa pfaſſo) nihil nos vel Deo vel ministris damni dare, sed iudicium Dei in nos prouocare & aggrauare nos pœnis Dei grauissimis.

Sequitur enim in propheta, Iccirco sic dicit Dominus Deus, Ecce ira mea & *Supplicium sumptum de pertinacibus.* furor meus effundetur, aut stillabit, id est, paulatim & per incrementa deueniet super locum istum, templum inquam & urbem, & super homines & iumenta, &c. Exponit modò quomodo sint confundendi. Respondet autem supplicium peccato. Nam illi quoque ignem nephandi sacrificij excitarunt, nec vllis potuit modis extingui à Ieremia. Sed & mutuas contulerunt operas pueri & senes, viri & mulieres, quò procederet idololatria. Proinde Deus etiam ignem furoris sui excitauit inextinguibilem, qui non parcat vlli sexui aut ætati, imò ne animantibus quidem, arboribus aut frugibus terræ, nimirum vt horum interitus vergat ad perniciem idololatrarum. Sic inquam confundentur pertinaces idololatræ & excidentur radicitus, vastatis prius rebus ipsorum omnibus. Ergo cum videamus diuinam iram in nullam rem magis inflammati, quàm in superstitiosos cultus & in idololatriam, relicta & calcata hac pendeamus posthac à solo Deo, quem & solum adoremus & colamus ac inuocemus per Christum Dominum nostrum.

Tertia persuasio & vana fiducia Iudæorum erat in sacrificia. Dicebant enim, *Contra spem in sacrificia & oblationes.* Cum iuge sacrificium perpetuò offeratur, deinde altare holocausti subinde fumet ex victimis statim & votiuus, & homines in templum dona maximā inferant, fieri non potest quin his placatus Deus, nobis parcat, & incolumes atq; in pace conseruet in patria. Non minima fiducia & in Papismo collocatur à multis in sacrificia, dona ac anathemata. Verum cum nihil profuerint sacrificia Iudæorum præcepta à Deo, certissimum est prohibita à Deo sacrificia minus profutura. Nunc enim Ieremias conuellit fiduciam Iudæorum collocatam in multitudinem sacrificiorum. Et cum hæc res multis videretur incredibilis, maluit Dei quàm suis verbis vti propheta. Subiungit ergo, Sic dicit Dominus exercituum Deus Israelis: qui titulus sanè magnificus, est & cōsequenti doctrinæ maximam auctoritatem conciliat. Iubet autem Deus & holocausta & victimas, id est, omnis generis sacrificia & oblationes in vnum congerere & collocare ac ceruum, ac ipsos edere carnes. Resipit stomachum loquutio, veluti cum nos dicimus, *Legends alles vff ein hüſſen/vnd fräſſends selbs.* Vos inquam edite carnes hircorum, vitulorum, boumq; : ego illis nec delector, nec illis egeo. In summa, Vobis, inquit, retinete sacrificia vestra, in vestros vsus, ego quidem nec

*Vera sanctifi-
catio Dei in=
stitutio.*

volō, nec probō, neq; indigeo. Proinde frustra confidebant sacrificijs Deo in-
gratis. Reprobat alibi quoq; Deus sacrificia illa carnalia, vt Isaiā 1. Micheā 6.
Malachiā 1. Psalm. 50. & multis alijs in locis. Causam subiicit mox cur reprobet,
Quoniam nihil loquutus sum cum patribus vestris, &c. Proinde cum careant
sacra vestra mandato Dei, prophana sunt. Obseruemus in presenti quid sancti-
ficet & gratum faciat Deo cultum nostrum, nimirum verbum vel praeceptum
Domini. Quapropter quae fiunt extra vel contra verbum Dei, Deo sunt ingra-
ta, adeoq; cultus sunt prophani, quibus Deum non placamus, sed offendimus,
ac ad iram prouocamus. Hoc primum verae religionis fundamentum con-
temnunt quotquot Deum colunt ex proprii cerebri & adinventionis propriae
intentione ac regula. Atqui talia sunt propemodum omnia, quae in Papismo ha-
bentur prima vel potissima.

*Quomodo ius-
serit Deus sa-
crificare &
quomodo non
iusserit.*

Videtur autem hic exoriri evidens antilogia. Dicit enim Dominus, Nihil
locutus sum cum patribus vestris, eo tempore quo illos educerem ex Aegypto,
nimirum per desertum Sinai, de verbo, id est, de causa vel negotio holocausti &
victimae vel sacrificij. Atqui si consulamus Leuiticum, asserit Moses, quod quae-
cunque de sacrificijs, victimis & holocaustis ibi tradidit, ex autoritate Dei tra-
diderit. Quomodo itaq; hic dicitur nihil praecipisse Deus de sacrificijs? Respon-
det S. Hieronymus in Comment. suis ad Ieremiam, & dicit, Quorum reproba-
uit templum, consequenter reprobat & sacrificia, & oblique arguit eos quod non
veneratione sui, sed epularum desiderio immolent victimas. Quod autem ait,
Non sum loquutus cum patribus vestris, &c. manifeste intelligitur quod primum
decalogum dederit in tabulis lapideis, scriptum digito Dei, & post offensam ido-
latriae caputq; vituli, postea iusserit sibi magis fieri quam daemonibus, auferens
puram religionem mandatorum Dei & concedens sanguinem victimarum car-
nisq; desiderium. Haec ille. Quid si dicamus, Deum in presenti non negasse sim-
pliciter nihil se loquutum cum patribus de sacrificijs, sed secundum mores lu-
dæorum deprauatos? Loquutus est ergo Deus cum patribus de offerendis sacri-
ficijs, modumq; tradidit sacrificandi finemq;, sed non illum quidem, quem Iere-
mia seculo tenebant. Sic inquam praecipit Deus sacrificia & non praecipit. Prae-
cepit rite offerre, non praecipit illegitime immolare. At cum illegitime nunc im-
molarent Iudei, recte dicit Dominus, nihil tale se praecipisse patribus. Quid ergo
illud est quod praecipit seruandum in sacrificijs & oblationibus omnibus? Ante

*Quomodo legi-
time offeratur.*

omnia docuit se esse solum Deum verum & patrem populi sui, qui solus largia-
tur omnia animae & corporis necessaria: qui velit dare filium vnigenitum mun-
do, vt moriens expiet peccatum, resurgens autem vitam reparet donetq; fide-
libus suis vitam aeternam. Proinde requisit Deus in primis a suo populo fidem,
deinde charitatem & obedientiam. Quam quidem rem Sacramentis adumbra-
uit, sacrificijs inquam, typis signisq; benevolentiae diuinae & redemptionis no-
strae, denique officij quoque nostri significationibus & admonitionibus. Legi-
time ergo sacrificabant, qui vera fide imbuti, a solo Deo pendebant, huic pro be-
nificijs gratias agebant, ideoq; soli sacrificabant, in sacrificijs non spectantes ri-
tum externum, sed magis mysterium ritus, ipsum inquam Christum, hostiam
piacularem, veram & sempiternam: denique qui obstringebant se Deo ad obe-
dientiam, deinde etiam obediēbāt. Et sic immolarunt Deo omnes sancti patres,
& placuerunt Deo, cum ipsi tum ipsorum sacrificia. Illegitime sacrificabant, qui
præterito spiritu sacrificij, duntaxat externo operi erant intenti, atq; adeo spera-
bant propter hoc opus, vt aiūt, operatum sese placere Deo, & ipso dono oblato
se demeruisse Deū. Et ita offerebant Iudei, quos in presenti vituperat Ieremias.
Nihil autem tale Deus vnquā cogitauit, neq; sic patres sacrificare iussit. Quid
ergo?

ergo? Sequitur in Ieremia, quod hanc nostram expositionem confirmet, Sed hoc est verbum quod præcepi eis, &c. Audit autem vocem Dei, qui prædicationem verbi magni facit, & diligenter audit, deinde credit verbo, atq; eam ob causam Deum habet pro patre suo, ac se in rebus omnibus ita gerit, vt decet Dei filium, qui videlicet non suo arbitrio viuít, sed ad voluntatem patris, in omni vtique via Dei ambulans. Obserua hic iterum nos restringi ad viam mandatorum Dei, neq; liberum permitti nobis, vt quod volumus faciamus, & ita seruiamus Deo, sicuti nobis videtur bonum & decens. Ad hunc verò modum sacris participanti promittitur felicitas. Sequitur enim, Vt bene sit tibi. Quo dicendi genere comprehenditur omnigena felicitas.

Conferamus cum his Sacramēta nostra. Si quis voluerit Deo placere quòd Missas frequentet, audiet à Domino haud dubiè, Nihil ego tale præcepi meis apostolis & patribus tuis. Non enim probatur Deo exterior Sacramenti participatio, aut Missæ sacrum, quod plurimum variat à prima Christi institutione, neque eum finem habet, quem Christus instituens spectauit: sed probatur primum quidem obedientia, vt sacrum hoc ita celebremus sicut Christus instituit: deinde probatur Deo interior fides pietasq; qua fit, vt non externè duntaxat participemus Sacramentis, sed internè quoque adimpleamur cœlestibus bonis, viuamusque deinceps vitam Christo dignam. Cui gloria in secula seculorum. Amen.

Demonstrat vt patres Iudeorum, ita ipsos quoq; Deo semper esse rebelles, grauiterg; hoc ipsorum peccatum accusat.

C O N C I O XXX.

Sed non audierunt neq; inclinarunt aurem suam, sed ambulauerunt in consilijs & in prauitate cordis sui mali, & fuerunt à tergo & non ante: ab eo die quo egressi sunt patres vestri de terra Egypti, vsq; ad hunc diem, nisiq; ad vos omnes seruos meos prophetas, quotidie manè consurgens & mittens: sed non audierunt me, neq; inclinauerunt aurem suam, quin potius indurauerunt ceruicem suam, deteriores patribus suis facti. Et loqueris (nunc quoq;) ad eos omnes sermones istos, sed non auscultabunt tibi, clamabis ad eos, & non respondebunt tibi. Dic ergo eis, Hæc est gens, quæ non audiuit vocem Domini Dei sui, neq; accepit disciplinam. Perijt fides, & excisa est ex ore ipsorum.

Dixit propheta quid Dominus requisierit à patribus, ei mox opponit ^{inobedientia} peccatum inobedientiam & rebellionem, quam grauitè accusat, ac sermonem ^{patrum & filiorum.} sic temperat, vt omnia accommodet sui seculi hominibus, quos aliud interim agens grauitè increpat. Quanquam mox disertis verbis illos ipsos etiam suos homines compellet & dicat, Et loqueris nunc quoque ad eos omnes sermones, &c. Pertinet autem hic locus ad poenitentiam, vtpote ex quo discimus, quomodo accusanda sit in ecclesiasticis cœtibus hominum inobedientia vel rebellio. Cuius quidem increpationis finis est, peccatum agnoscere commissum, precari à Deo veniam, & resipiscere. Claret illud quoque, exemplum maiorum frustra adduci in causis dubijs, dum non constat factum maiorum à verbo Domini non dissentire.

Patres, inquit, non audierunt, id est, non obediuerunt. Vel ipsos prophetas ^{Non audierunt.} prædicantes audire noluerunt. Inueniuntur enim qui conciones ceu pestes refugiunt, ac concionatores crimine hæreseos conspuunt, dicentes se nolle audire

Inclinare au-
rem.

hæreticos. Addit propheta aliud, Neq̃ inclinauerunt aurem suam. Erant enim auditores cū idem, ex more audientes sacras conciones, fortassis quod viderent regem Iosiam ita præcipere. Aderant ergo concionibus, sed peregrinabatur interim animus, neq̃ animum aduertebant. Est enim loquutio, Inclinare aurem, metaphora petita ab illis, qui cum animum habent paratissimum discendi, & libenter audirent ea quæ dicuntur ipsis, cuperentq̃ nihil diffuere aut in ventum spargi, sed se assequi ac retinere posse singula, aures, inclinato capite ad dicentem, arrigunt. Proinde non inclinare aures, est nulla cum voluntate & attentione beneuolentiaq̃ auscultare. Intendit verò precibus aurem suam Dominus, quando beneuolē audit annuitq̃ votis nostris. Requiritur itaque à pijs verbi Dei auditoribus, ne auribus duntaxat corporis auscultent, sed animi potius audiant beneuolentia, delectationemq̃ sentiant ex ijs quæ dicuntur, id est, vt cum fide audiamus.

Ambulare in
consilijs suis.

Cum autem non obediuerunt Deo, quid ergo fecerunt? Ambulauerunt, inquit, in consilijs & in prauitate cordis sui mali. Ambulare quid sit, sæpe iam diximus. Consilia alij verterunt voluntates, alij artes. Prauitatem cordis interpretantur alij intentionē, & vt Germanicē reddam, *nach irem gūt beduncken*, alij respectum, quod videlicet ipsis visum est: id quod cum priore congruit: alij libidinem, *glust vnd mütwillen*. Caterum duo in ijs accusat. Principiò quod animos suos non permiserunt formandos & instituendos solo Dei verbo, sed hoc præterito, ipsi sibi ipsis religiones & cultus Dei effinxerunt ex animi sui sententia. Quod quidem peccatum, vt grande, & omnium coram Deo truculentissimum est, & sanguis appellatur *Leuit. 17.* ita innumeros inuenias, quibus videatur hoc virtus non vitium esse. Sed apparet in contentione regis Saulis victoriosissimi, & prophetae Dei sanctissimi Samuelis, summè displicere Deo delectitios illos cultus, & ex nostra intentione enatas religiones. Legatur 15. cap. prioris libri Reg. & 66. Isaia. Deinde accusat in patribus & in sui seculi hominibus, quod non tantum in religione Deo rebelles apparerent, sed in moribus quoque & externa conuersatione sese Deo opponerent. Vitam enim suam non instituerunt ad præscriptum legis, sed pro animi sui libidine viuebant in luxu, libidine, profusione opum, in crapula, alijsq̃ foedis moribus. Ac fit omnino, vt qui Deum non colunt fide obedienti, illi ipsi turpissimam etiam vitam exigant.

Atergo &
non ante.

Conatur autem prouerbiali sermone totam ipsorum corruptelam complecti, & omnium oculis exponere, & ait, Et fuerunt à tergo & non ante. Vel, vt alij exposuerunt, Retrocesserunt, & progressi non sunt. Lutherus vertit, *Sy giengend hinder sich vnd nit für sich*. Aliter, *Sy karrtend mir den rugken/vnd nit das angesicht*. Certe vulgò dicere solemus de nihil promouentibus, *Es gadt die sache nit für sich*. Hæret causa, non progreditur. Sed amplius quid dicere videtur Ieremias: nimirum, Non modò nihil promouent nostri homines in pietate & iustitia, sed in deteriora subinde relabuntur, illis etiam sese nequiter implicantes, à quibus aliquando bene fuerant expliciti. Mox subiungit expositionem, dicendo, Deteriores facti sunt suis patribus. Sanctus Hieronymus, Cordis sui, inquit, fecerunt desideria, & contra Apostoli sententiam, qui præteritorum obliuisceretur, & in priora se extendebat, fecere contraria, vt præterita cuperent, & futura contemnerent. Hæc ille. Si verò ab itinerantibus videtur petita parabola, iam in eundem recidit sensum. Dicimus enim illis, qui proficiscentes in itinere præ torpore & ignauia assequi non possunt, *Ir sind immerdar dahinden*. Quasi quis dicat, Ignauī estis & desides. Ita propheta dicit, Facti sunt retro & non ante, id est, magis promouerunt

Philip. 3.

uerunt in vitijs quàm virtutibus. Hoc ipsum malum consequentibus amplifi-
cat, & dicit morbum hunc ipsorum non esse nuperum, sed planè inueteratum.
Ab eo enim die, quo patres vestri egressi sunt ex Aegypto in hunc vsq; diem, ve-
stri estis similes. Murmurarunt patres vestri contra Moysen, fuderunt sibi vitu-
lum, quem & adorauerunt in deserto, sub Iudicibus & Regibus semper fuerunt
rebelles: tales esse pergitis vos quoq; qui nunc viuistis, & ab illis rebellibus pro-
gnati estis, mali corui iuxta prouerbiū, malum ouum.

Interponit modò Dei paternam curam, fidem & diligentiam, qua ipsos ad
bonam frugem reducere curauit, vt interim appareat illos tales fuisse, nulla Dei,
sed sua ipsorum culpa propria. Deus enim, Ego, inquit, misi ad vos, non vnum
modò aut aliquot seruos meos, sed omnes seruos meos prophetas. Quibus signi-
ficat prædicatores se ipsis in magna misisse copia. Quo illud quoque pertinet,
quod addit se quotidie surrexisse, quotidie inquam, id est continuè. Cui & aliud
accedit, quod manè, id est maturè satis surrexit atq; prophetas misit, qui à malis
reuocarent ad bona, atq; ita perituros alioqui seruarent. Sumptum id est à fidis
diligentibusq; patribus familiās, quibus receptum est manè surgere & familiā
excitare, atque ad operas dirigere. Inuenitur hæc eadem loquutio aliās sepe, præ-
cipuè verò 2. Paralip. vlt. Nec abludit multum ab his sermo Domini in euange-
lio, dicentis, Ecce ego mitto ad vos, &c. Matt. 23. Quod enim nunc, temporibus
inquam Ieremiæ, dicit se fecisse Dominus, id omnibus facit temporibus, hodie
etiam parando viros prædicando euangelio idoneos, atq; mittendo, vt mundū
periturum reuocet ad salutem. Quo nomine, nisi cæci essemus, perpetuas Deo
ageremus gratias: nunc verò adoperimus Dei seruos omnibus contumelijs &
iniurijs. Id quod & tunc ingratos fecisse, cum hæc dicerentur à Ieremia, mox ijs
quæ dixerat opponit, Sed nō audierunt me, neque inclinarunt aurem suam. V-
trunq; superius exposuimus. Addit aliquid deterius, Quin potius indurauerunt
cervicem suam. Obedientiæ & humilitati consecrata est ceruix. Significatur er-
go illos fuisse Deo non tam inobedientes, quàm rebelles. Quales hodie quoque
sumus, dum nobis annuntiatur salutare Christi euangelium. Subnectit præte-
rea gradum postremum & omnium pessimum, Superarunt malitia, rebellionē
& cōtumacia patres illos suos, quos diximus tamē fuisse pessimos. Quales ergo
hi sint, facile licet colligi, cum pessimis sint peiores.

Cæterum per consequentia significantissime ac expresse admodum totam il-
lam accusationem ita in ipsos retorquet, vt nemo potuerit de patribus duntaxat
exponere, non etiam de posteris patrum, prognatis ex malo catulo catulis pes-
simis. Dicit enim, Ac in præsentiarum quidē annuntiabis his quoque tuis homi-
nibus, inobedientium patrum filijs contumacissimis, omnia quæcunq; in man-
datis accepisti à me ipsis prædicanda: sed non animum aduertent. Clamabis qui-
dem strenuè satis, illi verò tanquā nihil vel audierint, vel ad ipsos quæ dicta sunt,
nō pertineant, nullam edent significationē obedientiæ, nihil respondebūt, non
emendabunt corruptissimos suos mores. Hæc autem videntur inculcari prophe-
ta, non quòd labor eius omnino inanis sit futurus, sed ad confirmationē potius,
ne dum experitur auersari plerosq; salubres prædicationes, fortè non pergat in
commissio munere, sed desistat magis. Vtuncq; enim refragetur salubribus præ-
dicationibus maior insanientis & nunquam ferè sapientis vulgi pars, habet ta-
men veritas locum suum apud electos aliquot, Isaia quoq; attestante & dicente,
Vt terra ab imbribus irrigata semper suum profert fructum, ita verbum meum
non redibit ad me vacuum, sed prosperabitur in his ad quæ misero illud. Cui ac-
cedit, quod tamen apud nullos auditores nullum proferret fructum, tamen iua-
nitiam Dei commendat atque in iudiciū auditur à rebellibus. Qui sanè fructus

*Deus semper
reuocat peccato-
res.*

*Accommodan-
tur hæc omnia
præsentibus.*

*Pergendum in
munere prædi-
catoribus.*

est amplissimus. Proinde quibus functio prædicandi demandata est, caueant ne vnquam ignaui sint in suo munere, prætexētes, se nullo aut minimo cum fructu prædicare. Alibi enim dicitur, Siue verò audiant siue non audiant, tu annuncia bis eis verbum meum.

Postremò itaq; ne sibi ipsis placerent & crederent se iustos esse, mandat Dominus semel absq; parabola & liberè, ipsis in faciem edicat atque pronūciat quales sint, atq; ita ipsorum ipsis encomium significanter canat. Dic ergo, inquit, ad eos, Hæc est illa gens quæ non audiuit vocem Domini Dei sui. Iubentur ad hūc modum omnes concionatores laruam detrahare omnibus hypocritis, ipsosq; vrgere grauitè & obiurgare in faciē. Graue & intolerabile ipsis videbatur, haud dubiè, audire se gentem esse impiam, vt pote quæ nunquam obediuit Deo suo. At reuera ita habebat res. Dominum enim Deum, quæ est impietas summa, nūquam animis audierant loquentem placidis & obsequentibus. Semper concitati contumaciter fuerant Deo reluctati, & rebellabant verbo eius etiam nunc. Subiungit aliud æquè malum, Non accepit disciplinam, neq; recipit adhuc. Lutherus vertit, *Sy wöllend sich nit besseren. Alij, Sy nemmend kein züchtigūg an.* Dicit autem illos non posse cogi in ordinem, neq; verbis quidem acrioribus neq; Domini castigationibus. Quibus omnibus colophonem adijcit omnium pestilentissimum, Perijt fides, & excisa est ex ore ipsorum. Quæ verba Luth. exponit, *Sie rächt leer ist dahin/vnd sy predigend nit me darvon.* Non ineleganter sanè: sed videtur tamen fides extendenda latius, quòd neq; Deo neq; hominibus vllam amplius fidem ac veritatem præstent, & quòd religione vera exciderint, & toti in rebus politicis ex mendacijs consuti sint. Proinde, inquit, non possunt amplius vllam loqui veritatem. Omnia quæ cogitant & loquuntur, vana & falsa sunt. Sed multo euidentius est quod habet ipse Ieremias, Fides est excisa ex ore eorum. Quæ enim extirpata sunt, nunquam succrescunt amplius. Dicit ergo ita corruptos esse, vt nulla restet spes emendationis. S. Hieronymus hunc locum explanans, Pulchrè, inquit, vt ante iam dixi, nequaquam populum suum sed gentem vocat. Quod licet & in tempore prophetarum ex parte sit factum & in vmbra præcesserit & in imagine, tamen plenius completur in Christo, quādo noluerunt recipere disciplinam, & vocem sui Domini contempserunt. Vnde eleganter infertur, Perijt fides, quæ propriè Christianorum est, & ablata est de ore eorum, omnis videlicet filij Dei fideiq; confessio. Hæc ille. Et certè cum verbo Dei prædicato auscultare nolumus, vel cum segniter hoc audimus, nulla esse potest in nobis fides, vnde & de fide nullus habetur etiam sermo, multo minus sit fidei vlla confessio. Est autem hæc deplorata impietas. Dominus Iesus inspiraret nobis iustam obedientiam, fidemq; & fidei veram confessionem, Amen.

Incredulitas in
deorū tempo-
ribus Christi
prædicta à Ie-
remia.

*Dēnūciat impēnitentibus pēnas graues, pēnarumq; nouas
veluti causas attexit.*

C O N C I O XXXI.

*Tonde ergo comam tuam, & abijce, atcollito lamentationem in excelsis,
quoniam respuit Dominus & dereliquit generationem indignationis suæ. Fe-
cerunt enim filij Iuda malum in oculis meis, dicit Dominus, posuerunt abomi-
nationes suas in domo quæ vocata est nomine meo, vt contaminarent eam. Et
ædificauerunt excelsa Tophet, quæ est in valle filij Hinnō, vt comburāt filios
suos & filias suas igne, id quod nūquā præcepi neq; venit in cor meū. Propterea
ecce venient dies, dicit Dominus, vt non dicatur amplius Tophet & vallis fi-
lij Hinnom,*

lij Hinnot, sed vallis occisionis: sepelient enim in Tophet donec locus non sit. Et erit cadaver populi huius in cibum auium celi & bestiarum terrae, & non erit qui absterreat. Ego quoque efficiam ut cesset in urbibus Iuda & in plateis Hierusalem vox letitiae & vox gaudij, vox sponsi & vox sponsae: quoniam terra redigetur in desolationem.

Dixit propheta perisse in populo fidem, eamque ex ore ipsorum esse excisam, eaque de causa iam denunciat ipsis supplicium à Domino. Miscet interim pro more suo poenae vel supplicij causas iustas, adeoque novas attexit prioribus, ut omnibus appareat gentem Iudaicam nulla Dei morositate, sed propria perire culpa.

Ergo cum tristissima velit eis denunciare à Domino, iubet ipsos sumere habitum lugentium. Propheta loquitur cum populo nomine Dei: Deus non loquitur cum propheta, iubens ipsum radere caput. D. Hieronymus hunc explicans locum, Et Iob inquit, audita filiorum & filiarum morte, capillos legimus tondisse. Et apud veteres erat haec omnium consuetudo lugentium, tondere caesariem. At nunc è contrario, comam demittere, luctus indicium est. Haec ille. Duo autem mandat Iude propheta. Principio, Sumite vobis, ait, habitum lugubrem. Per speciem enim genus intelligit, omne videlicet quod ex more patrio ad luctum pertinere videtur. Germanice dicimus, *Trag leyd*, *Lugeto*, significantes accidisse aut mox usu venturum res lugubres aut tristes, ob quas quis merito planget vel lugeat. Deinde iubet, Tolle lamentationem in excelsis. Etenim qui lugent, eiulatibus aera complent. Eiula, inquit, ut in excelsis atque adeo in ipso coelo intonet: id est, clama validissime, non autem clamorem laetitiae vel gaudij, sed planctus & lamentationis. Causam vero mox subiungit & ait, Quoniam respuit Dominus, &c. Respuit dixit, pro eo quod est neglexit, reprobauit, vel ut contemptissimos praeferat, & ut Oecolamp. vertit, *hats faren lassen vnd jren kein acht me gehept*. Hactenus enim oculos posuit, sicut loquitur scriptura, super eos, id est curam ipsorum habuit diligentissimam accuratissimamque. At negligere Dei vel respuere, quid aliud est quam perdere? Sequitur ergo, Et dereliquit: id quod alij verterunt, dissipauit. Dissunctum enim, coniunctissimum alioqui populum ab antiquo, & ideo fortem, dissipauit vel dispersit, primum quidem in factiones, deinde vero in gentes, per bella infelicia & captiuitates miserrimas. Factum autem dicit schemate prophetico, quod certissime futurum praesciuit. Dissipat autem Dominus generationem indignationis irae aut furoris sui, id est populum cui merito succenset, & qui ipsum prouocat ad iracundiam.

Attexit his porro veluti novas malorum & refectionis causas. Hactenus enim commemorasse videtur quomodo peccauerint contra Deum, quem non ita ut instituerat coluerint, praeuaricando iura, ritus & leges diuinas: nunc vero subijcere videtur quomodo peccauerint contra Deum electitijs suis religionibus. Praeterita enim & neglecta lege diuina proprium cultum confinxerunt, ipsumque contumaciter Deo obtruserunt. Nam peccatur in cultu Dei dupliciter. Principio enim cum Deus nobis aliquid disertè praecipit modumque adijcit quomodo praestemus illi quod requirit, nos vero id quod praceptum est facimus, sed non prorsus eo modo quo facere iussit: vel cum facimus quidem omnia legitime ad verbum mandatis, sed habemus interim nostras & alienas à Deo eiusque institutis opiniones, peccare contra Deum & legem eius praeuaricari nos dicit scriptura. Exemplis res fiet perspicacior. Iussit Deus sibi soli sacrificia in vno loco offerri, in memoriam peccatorum, in expiationem denique & gratiarum actionem. Contra hanc legem sic peccarunt Israelitae. Sacrificauerunt quidem Deo, sed

iubetur lugere populus.

Peccatur in cultu Dei dupliciter.

*Electus Dei
cultus.*

*Facere malum
in oculis Dei.*

*Abominatio-
nes.*

*Dominica tem-
pla sunt soli
Domino Chri-
sto consecrata.*

non in templo ad aram holocaustorum, sed in excelsis. Vel sacrificarunt quidē, sed non soli Deo. Rursus sacrificauerunt Deo quidem soli, & in templo quoque & prorsus eo modo quem præscripsit, sed ex opinione interim falsa, præcipue autem sine fide, poenitentia & dilectione, unde & peccasse dicuntur. Existimauerunt enim se purgari, non propter Christum, cuius sacrificia typi erant ac symbola vel sacramenta, sed propter opus, ut vocant, operatum. Ea opinio noxia erat & blasphema. Nos quoque orare docuit Dominus, & orare iussit, mandans interim oremus fide, inuocemus Deum solum per interuentum solius Christi. Peccant autem contra hanc legem Christiani, cum orant quidem, sed non solum inuocant Deum. Vel cum solum inuocant, sed non per interuentum solius Christi, verum diuorum potius. Vel dum inuocant solum Deum per interuentum solius Christi, sed sine fide & dilectione. Vel cum inuocant quidem Deum, sed opinione praua, existimantes se precibus illis suis liberare animas ex purgatorio, quo nomine & preces vendunt. Grandia hæc sunt peccata. Deinde peccatur ab hominibus cultu Dei, cum eum cultum, quem nobis tradidit Dominus, negligunt: ex animi autem arbitrio proprio cultum confingunt, quem præter & contra verbum Dei, Deo obtrudunt. Huiusmodi fuit Vitulus aureus. Talis est apud nos Missa, sacrificium pro peccatis viuorum & mortuorum. Cœnam instituit mysticam Dominus, in memoriam mortis suæ. Negligunt Papistæ hæc institutionem, Missam confinxerunt, qua Deum colere volunt, alio longè instituto & ritu, quam ipse ordinauerit. Et in præsentiarum habemus manifestum huius prauis cultus diuini exemplum. Sequitur enim in Ieremia, Fecerunt enim filij Iuda malum in oculis meis, dicit Dominus. In ipsorum oculis, id est suo quidem iudicio sibi peccare aut peccasse non videntur. Arbitrantur enim se mihi cultum exhibere non ingraturum. Cæterum in oculis meis, & meo iudicio, grande commiserunt scelus. Obseruemus hæc, & sciamus electitios cultus Dei, nostro conceptos arbitrio, extra & contra verbum Dei, peccata, ac ut ita dicā, demerita esse, non merita. Mox autem qua re in oculis Domini peccauerit Iuda, exponit. Posuerunt abominationes, inquit, in domo, quæ vocata est, &c. Abominationes idola & vniuersam idololatriam appellat, cultum videlicet Dei peregrinū. Deut. cap. 7. Sic dicit Dominus, Sculptilia Deorum combures igni, non concupisces aurum & argentum eorum, neque introduces abominationem in domum tuā, & sis anathema sicut illud. Detestando detestaberis illud, & abominando abominaberis illud, quia est anathema. D. Hieronymus eum locum sic vertit, Quasi spurcitiam detestaberis, & veluti inquinamentum & sordes, abominationi habebis, quia anathema est. Contra hanc legem disertam & grauissimam Iudæi in templum intulerunt idola tam Deo ipsi quam dijs peregrinis consecrata, erexerunt aras, in quibus sacrificarunt, & cultum exhibuerunt dijs alienis: sicuti & Papistæ in Dominica, id est templa Christi, intulerunt & idola & aras nuncupatas diuis. Quanta autem hæc sit indignitas, Ieremias duplici ratione ostendit. Principiò Posuerunt, inquit, abominationes suas in ea domo, super qua inuocatur nomen meum, id est, quæ mihi consecrata est soli (3. Reg. 8. 9.) & nuncupatur meo nomine, appellata nimirum Domus Dei & Templum Domini Dei Israelis: isti verò faciunt ex meo peculio domum Baalis, Astoreth, Chemos, Milchom, &c. ut iam appellari possit Domus & Templū Baal, Astoreth, &c. Quid verò Christiani, dum hæc audiunt, cogitant, qui & ipsi ex Dominicis, templa fecerunt S. Petri, S. Ioannis, S. Cyriaci: Interim S. August. lib. contra Maximinum Arianorum episcopum disertè dicit, sacrilegos esse, quotquot creaturis templa excitant. Præterea illis suis abominationibus polluerunt, inquit, siue commacularunt mihi domum meam. Vide, quæso, an propheta inter ornatum templorū recenseat

recēseat simulachra, picturas, & cetera quæ hodie falsò appellantur Templorū ornatus. Idem Ieremias 32. cap. hunc locum veluti iisdem verbis repetens, Stercora, inquit, sua posuerunt in domum, quæ vocatur nomine meo, vt eam poluerent.

Aliud insuper longè horribilius commemorat, quo iram Domini prouocarunt, & pœnam grauissimam in sese deriuarunt. Aedificauerunt, inquit, excelsa, id est aras & sacellum Tophet, id est in valle filij Hinnom. Locus in quo erat Tophet appellabatur Vallis Hinnom. Ergo Tophet nomen fuit templi vel sacelli, aut luci & aræ collocatæ in Gehinnom. Deductum volunt nomen Tophet, alij quidē à dilatatione, quod vallis alioqui arctior, eo loco, vbi stabat templum, nonnihil dilatata erat; alij verò à tympano, quod sacerdotes pulsabant, vt aiunt Hebræi, cum eo in loco immolarentur ac torrerentur infantes, ne videlicet eiulatus morientium exaudiretur. D. Hieronymus in 10. Matthæi caput hanc rem sic descripsit, Idolum Baal fuisse iuxta Hierusalem ad radices montis Moria, in quibus Siloa fluit, non semel legimus. Hæc vallis & parua campi planities irregularia erat & nemorosa, plenaq; delicijs, lucusq; in ea idolo consecratus erat. In tantam autem dementiam populus Israel venerat, vt deserta templi vicinia, ibi hostias immolaret, & rigorem religionis deliciæ vincerent, filiosque suos demonijs incenderent vel initiarent. Et appellabatur locus ille Gehinnom, id est Vallis filiorum Hinnom. Hoc Regum volumen & Paralipomenon & Ieremias scribunt plenissimè. Et comminatur Deus locum ipsum se impleturum cadaueribus mortuorum, vt nequaquam vocetur Tophet & Baal, sed vocetur polyandrium, id est tumulus mortuorum. Hæc ille. Apparet ergo Baal generalius esse falsi Dei vocabulum, sed Moloch vel Molech specialius. Nam Ieremiæ 19. sic legitur, Aedificauerunt quoq; excelsa Baal ad cōburendum filios suos igni in holocausta ipsi Baal, quod non præcepi, neq; loquutus sum, neq; ascendit super cor meū. At 4. Reg. 23. sic legimus, Iosias prophanauit Tophet, quod est in valle filiorum Hinnom, ne quis traduceret filium suum vel filiam suam per ignē ipsi Moloch. Certè in gentiliū libris per frequenter legimus mactatos esse victimas viuos homines. Notum est illud Maronis ex 2. Aeneidos,

Excelsa Tophet.

Vallis filij Hinnom.

Baal et Moloch.

Gentiles sacrificauerunt victimas humanas.

*Sanguine placastis ventos & virgine cæsa,
Cum primum Iliacas Danaï venistis ad oras,
Sanguine querendi reditus animasq; litandum
Argolica. Et lib. 11. de Aenea loquens,
Vinxerat, canit, & post terga manus, quos mitteret vmbra
Inferias, cæso sparsuros sanguine flammæ,*

Meminit & Macrobius humanarum victimarum lib. Saturnal. 1. cap. 7. & iterum lib. 3. cap. 5. Agentilibus autem crudelem & durum barbarumq; morē, infantes suos sacrificandi, sumpsisse videntur Iudæi, maximè cum & Deut. 12. legamus, Caue tibi, ne quando imiteris gentes. Nam quicquid abominandum est Domino, & quod odit fecerunt dijs suis. Etenim & filios suos & filias suas igne dijs suis combusserunt. Fortassis prætexuerūt atrocissimæ suæ crudelitati, præstantissimi in fide viri exemplum beati Abraham, qui iussus immolare filium, in Moriam vsq; montem conscendit, & gladium ad ictum liberauit, Isaacum iugulaturus, nisi vetuisset angelus. Legitur & Iephthæ Iudex populi Dei votum fecisse, & filiam in victimam consecrauisse. Quæ quidem exempla non difficile fuit Sathanæ, qui homicida est ab initio, detorquere ad parricidia multiplicanda, apud eos præcipuè, qui copia liberorum prægrauati, eos quos diligebant tepidius, & quibus carere maluissent, si licuisset per opportunitatem, libentissimè aris destinabant, vt vel hoc prætextu sacro, hac liberarentur molestia, deinde &

religiosi viderentur, qui ne proprijs quidem propter Deum, parcerent liberis. Aiunt autem idolum Molochi sic fuisse compositum, vt concauum & exporreatis ad accipiendum manibus in ara staret, immolantesq; victimam includerent in æs concauum vel filium vel filiam, victimæq; subijceretur ignis, ac combureretur, saltantibus circum aram sacrificis, tympana q; pulsantibus ac concinentibus, ne videlicet miserabilis pueri eiulatus exaudiretur. Recordor hic historiae, quam Lilius Greg. Gyraldus Syntagmate 17. circa finem hisce verbis recitat, Legimus paucis ante annis, ab Hispanis nautis orbem lustrantibus, insulam repertam, quam ipsi à Carolo Carolinam dixere, in qua frequentes visebantur statuæ æneæ suorum numinum, quæ intrinsecus cauæ, manibus iunctis passisq; fuerant: in quibus infantes & puerulos, quos dñs illis suis immolabant, includere solebant, & crudelissimè incendebant, in caueis statuarum & simulachrorum igne accenso, & ære Cyprio calorem concipiente. Et reliqua quæ ibi sequuntur in Gyraldo. Apparet autem victimas priusquam aris impositæ, & statuæ fuissent inclusæ, lustratas & purgatas vel expiatis fuisse igne, pyris lignorum ex vtraq; parte appositis & incensis, victimæque per ignem hunc sacrum traducta, deinceps demum aræ imposita & combusta in holocaustum. Sic enim legimus 4. Regum 21. Manasses traduxit filium suum per ignem. Et de Iosia iam diximus scribi, Iosias prophanauit Tophet, ne quis traduceret filium suum ipsi Moloch per ignem. Videntur enim igni & fumo (dem beziinden vnd beröucken) instar Papisantium, virtutem expiandi ac purificandi tribuisse. Quæ quidem inepta & furiosa penitusq; ethnica est opinio, error vetus & deterrimus. Et quid aliud oro faciunt hodie, qui filios & filias suas includunt in cœnobiaz? Hoc enim fingunt se facere religionis ergo, cum per frequenter spectent longè alia, ac molestia liberorum sic liberari cupiant, multorumque incommodo maximo liberorum, vni ac alteri commodare, & bene consulere, qui soli hæredes bonorum paternorum opulentiores fiunt, quam si fratres & sorores non fuissent inclusi cœnobijs. Offerebantur olim filij & filia Iudæorū Deo peregrino Baal & Moloch: nunc verò consecrantur & deuouentur Dominico, Francisco, & alijs huius farinae incognitis dñs. Raduntur prius, expiantur igne & fumo. Breuiter, mortui iā dicuntur huic mundo, & veluti victimæ oblatae Deo. De uisione & ignibus nihil dicam. Satis sit hæc adumbrasse. Qui volūt, his lineamentis insistentes, colores inducant viuaciores.

Traducere
per ignem.

Filios & filias
in monasteria
includere.

Repudiatur
hic Dei cultus.

Cæterum hunc cultum Dominus repudiat & execratur, ac dicit, Id quod nūquam præcepi neq; venit in cor meum. Vehemens est Loquutio, quæ totidem verbis repetitur ab eodem propheta capite 19. & 32. Germanicè autem redditur, Ich habes nie geheissen/vnd ist mir in min sinn nie kummen. Significamus autem huiusmodi loquutione, nihil minus Deum cogitasse, quam id ipsum quod fecisse dicimur. Nam Deus grauissimis legibus positis, Deut. 12. & Leuit. 18. & 20. prohibuit sibi immolari victimas humanas, pœna transgressoribus constituta seuerissima. Sed & consequentibus denunciat rebellibus supplicium atrox, sed commeritum. Par pari rependet Dominus. Vos enim locum vallis Hinnom innoxio cruore nephandisq; sacrificijs polluistis: ego verò largo & noxio quoque sanguine eundem perfundam. Hostis enim Babylonius in hoc veluti polydrio concidet vos. Tria autem potissimum eis comminatur. Principiò, Vallis hæc non appellabitur porro vt hætenus Tophet, dilatationis vel tympani, vel Vallis filij Hinnom vallis amœnitatis: sed vallis occisionis. Id quod Lutherus vertit Würgtaal. Perinde enim est ac si dixisset, Wirt nit me heissen lust oder schön oder Trummentaalt/sunder dülpmetzg/oder schlachttaal. Ratio, Sepelient enim donec locus non sit. Tot, inquit, ibi caesa à Chaldæis cadent corpora, vt lo-

ra, vt locus hic ijs recipiendis non sufficiat. Ergo sicuti olim effusus est ibi liberorum sanguis specie sacrificiorum; ita nunc etiam parentum cruor effundetur iusto Dei iudicio, in vindictam parricidij nehandi. Deinde carebunt, inquit, corpora sepulturis, honore vltimo, lacerabunturq; & deuorabuntur ab auibus & feris. Plurima de sepulturis differit August. lib. de Ciuit. Dei primo, & sequentur quædam paulò post. Tanta verò securitate lacerabuntur cadauera à feris, vt nemo sit qui has abigat. Postremo gaudia illorum omnia turbabo & auferam, ait Dominus, vt nihil illis supersit, nisi tristissimus luctus. Id autem enunciat more ei linguæ consueto. Vocem lætitiæ & gaudij nuncupat iubilationes & cantica: *das juchzen vnd fröndenschrey vnd gesang*: vocem sponsi & sponsæ appellat nuptialia gaudia. Sunt enim permessa à Deo gaudia moderata, nuptiarum maximè. De qua re dictum est alibi. Subiungit, Quoniam terra redigetur in solitudinem, id est, vastabuntur oppida, pagi atq; fertiles agri. Est autem hic finis falsi cultus diuini & vitæ nesciæ emendationis.

Priusquam autem dicendi finem faciamus, admonebimus ne quem moueat quod legit Iosiam prophanasse Tophet. Nam vtcunq; Iosias sustulisset omnes abominationes, restituebant tamen easdem filij eius quàmprimum cæsus esset parens. Deinde viuente ipso etiam patre, multi spectabant ad veteres errores, ijsq; sese oblectabant, sperantes fore vt restitueretur breui cultus ille Molochi-^{Gehennæ} plis gratissimus, Deo autem longè ingratissimus. Nam ipse Dei filius locum inferorum, supplicij inquam æterni & horrendi, appellauit nomine Gehennæ. Nam vt in valle Hinnom ardebant ignes nehandi, torrentes miserabiles puerulos: ita infernalis ignis perpetuò excruciat omnes impios. Horrendum erat spectaculum videre comburi pueros, longè horribilius erit spectaculum cernere perpetuis torrerì ignibus impios. Dominus liberet nos ab inferi pœnis, & donet nos gaudijs cœlestibus, per Christum Iesum Dominum nostrum.

Pergit in commemoranda pœna, & in doctrina pœnitentiæ.

C A P V T V I I I .

IN tempore isto, dicit Dominus, extrahent ossa regum Iuda, & ossa principum eius, ossa sacerdotum, ossa prophetarum, atque ossa eorum qui habitant Hierosolymis, è sepulchris suis, exponentq; ea ad Solem & Lunam atq; ad omnem exercitum cœlorum, eò quòd dilexerint ista, & quòd seruiuerint illis, atque ambulauerint post ea, quòd inquisierint vel consuluerint ea, quòd, adorauerint ea. Et non colligentur neq; sepelientur, sed erunt veluti stercus in superficie terræ. Omnes autem qui residui erunt ex reliquijs generationis istius prauæ, mortem potius optabunt quàm vitam, in quibuscunq; tandem locis (fuerint) in quæ relictos illos eiecerò, ait Dominus exercituum. Dices itaq; ad eos, Sic dicit Dominus, Nunquid sic cadunt, vt nò resurgant? Nunquid ita defleat, vt (in vitam homo) non redeat? Qui sit igitur, vt auertatur populus iste Hierosolymitanus auersione pertinaci ac perpetua? Mordicus inhaerent falso, nolunt reuerti. Attendi & auscultauì, sed nemo loquebatur rectum, nemo erat què pœniteret mali sui, dicens, Quid feci? Quisq; illorum in suum cursum tendit, vel effusus est perinde ac equus impetu irruens in prælium. Equidem ciconia sub cœlo tempus suum nouit, curtur, grus & hirundo obseruant tempus profectio-
nis suæ, at populus meus non cognouit iudicium Domini.

QUO PERAT exponere supplicium sumendum de patricidis & idololatriis funestissimis, dixeratq; inter alia ipsos honore ultimo carituros, sepultura: ei iam subiungit ab avaris militibus refodiendos qui dudum fuerant sepulti. Id quod copiosissime & eloquentissime prosequitur, ceu rem horrendam & animis hominum abominandam. Erant enim gloriae cupidissimi Iudaei, ceterum Dominus minatur illis, eos omni carituros gloria, & contumelia afficiendos omnium maxima & indignissima.

De sepultura
& funeribus.

De sepulchris & sepeliendi ritu, superstitionibus funerum & vero tumulandi modo, disseruerunt multi, inter quos est & Lilius Gregorius Gyraldus, prolixè: nos paucula pro praesentis loci explicatione dicemus, ex scripturis sanctis. Honorificè, absque luxu tamen & superstitione, decenter & mundè sepelienda esse fidelium corpora, dicat ipsa spes nostra. Credimus enim corpora nostra in die illa vltima resurrectura & glorificanda: scimus illa ipsa nunc esse templa sancti spiritus, cur ergo abijceremus aut negligere illa ceu canum cadauera? Exempla habemus in scripturis maximorum virorum, honorificè & moderate sepelientium suos mortuos. Abraham enim Saram suam, & Isaac Abrahamum, Esau & Iacob Isaacum, Moses Aaronem, populus Iosue & Eleazar, discipuli fideles praepceptorem suum Ioannem Baptistam, Ioseph & Nicodemus Christum Dominum, fideles Stephanum sepeliuerunt. Omnes enim illam Domini sententiam spectarunt, Terra es & in terrā reuerteris. Quod alicubi legimus funera aliquanto maioribus curata sumptibus, non ut imitemur, propositum est. Si quid obtigit viris principibus, non est quod hoc in exemplum rapiat quivis. Vetustas in sepeliendis corporibus videtur paulò fuisse caremoniosior, ceterum adhibuit multa propter resurrectionem corporum animis simpliciorum inculcandam: quam cum post resurrectionem Salvatoris manifestissime vidimus, non est quod vllis vmbreis ludamus. Sanctus Hieronymus sub finem vitae Pauli primi Eremitae, Paulus, inquit, vilissimo pulvere cooperatus iacet, resurrecturus in gloriam: vos operosa (conuerso sermone ad diuites) saxi sepulchra premunt, cum vestris opibus arduos. Parcite quæso vobis, parcite saltem diuitijs quas amatis. Cur & mortuos vestros auratis obuoluitis vestibus? Cur ambitio inter luctus lachrymasque non cessat? An cadauera diuitum, nisi in serico putrescere nesciunt? Ad eundem modum Chrysostomus Tom. 2. Homil. 84. ex capite Ioannis vigesimo. Tu autem, cum audieris nudum Dominum surrexisse, cessa quæso ab insana funeris impensa. Quid sibi hoc superfluum vult & inutile dispendium, quod ipsis, qui faciunt plurimum adfert detrimenti, mortuis nullam vtilitatem, sed damnum potius? Non pigebit hic recitare egregium ex sancto Athanasio locum, qui hic legitur circa finem vitae beati Antonij. Mos Aegyptijs est, inquit, nobilium & praecipue beatorum martyrum corpora linteamine quidem obuoluere, & studium funeri solitum non negare, terra verò non abscondere, sed super lectulos domi posita referuare. Hunc honorem quiescentibus reddi inueteratae consuetudinis vanitas (obserua hæc) tradidit. De hoc Antonius saepe & Episcopos deprecatus est, ut populos ecclesiastica cōtestatione corrigerent: & laicos viros & mulieres rigidius ipse conuenit, dicens, Nec legitimum hoc esse (obserua hæc iterum diligenter) nec Deo placitum, quippe cum patriarcharum & prophetarū sepulchra, quæ ad nos vsq; perdurant, hæc facta conuincerent. Dominici quoq; corporis exemplū oportere intueri iubebat, quod in sepulchro positum, lapide vsque ad resurrectionis diem tertium, clausum fuerit. Atque his modis vitium (en vitium vocat non meritum & obsequium Deo gratum) circa defunctos Aegypti, etiam si sancta essent corpora, coarguebat, dicens, Quid maius aut sanctius corpore potest esse dominicos

S. Athanasij
S. Antonij iudi-
cium de reli-
quijs sanctorū.

dominico? quod iuxta consuetudinem gentium cæterarum humo conditum esse scimus: Hæc iusta persuasio, multorum insitum euellit errorem, & repositis in terra cadaueribus Domino gratias pro bono magisterio retulerunt. Metuens ergo consuetudinem supradictam, ne eodem quoque circa se laberentur errore, celeriter valedicens monachis, qui confluerant, ad amicum virtutis habitaculum repedauit. Hæc ille. Claret autem ex his quàm nihil vetustatis habeat Canonisatio sanctorum Papistica, quæ reuera aliud nihil est, quàm operatio & im-

Ergo sepelire reliquias non est hæresis.

Canonisatio.

Proinde inter mala numeratur carere sepultura legitima, sicuti manifestè colligitur ex hisce Ieremiæ verbis. Quid ergo dicemus, quod non rarò videmus optimum quench hoc bono destitui, id est multos fidelium obijci bestiis, suspendi in patibulo, & corpora cæcorum proijci in plateas, omnibusque inhiberi, ne quis vltimo dignetur honore, & sepeliat? Notum enim est illud prophetae, Effuderunt sanguinem seruorum tuorum circumquaque veluti aquam, nec est qui curet, aut qui sepeliat. Nota sunt quæ traduntur de Antichristo Apoc. 11. & hodie quoque exercentur in plurimorum corporibus sanctorum mortuis. Respondemus autem hoc bonum sanctos amittere, perinde vt alia quoque bona exteriora & corporalia, qualia sunt sanitas, dignitas & honores, facultates & opes, ac similia. Amissio autem bonorum temporalium, non est argumentum iræ diuinæ in sanctis, quasi ideo oderit eos Deus, quia affligi permittit. Sed cedit hoc quoque vt omnia alia, in bonum diligentibus Dominum: odientibus verò Deum omnia cedunt in malum. Diximus de calamitatibus & calamitatum causis plurima in Decad. Decade 3. Serm. 3. S. Augustinus lib. de Ciuit. Dei 1. cap. 12. multis ostendit, nihil detrimenti sanctis afferri, quod ipsorum corpora propter veritatē contumelijs afficiuntur, & quod insepulta abijciuntur & conculcantur: semper in conspectu Domini mortē sanctorum esse preciosam. Legantur in ipso alia huius generis plurima. Redimus iam ad explicationem consilij prophetae.

Carent non raro & sancti sepultura.

S. Hieronymus, Solebant, inquit, iuxta antiquum morem, aurum & quedam ornamenta vel mulierum vel virorum in sepulchris condere. Hæc quoque frangebat & effodiebat avaritia. Hæc ille. Romæ certè apertum est fortè fortuna sepulchrum Honorijs, repertaque sunt preciosa plurima circa ossa sponсарum eius Maria atque Thermaniæ: id quod recitat Ioannes Stumpffius, vir piissimus & symysta noster fidelissimus, mihiq; charissimus frater, in sua Gallia, lib. Chron. 3. cap. 52. Herodotus commemorat Darium regem, Nitroclis Assyriorum reginæ effosso effractoque sepulchro, thesauros, quos credidit ad eam depositos, quasiuisse, reperisse incisum tabulæ, Nisi pecunia esses inexplebilis & turpis lucri cupidus, non aperuisses urnas defunctorum. Nam in Legibus ciuilibus graues extant leges, latae contra sepulchrorum violatores. At inter arma silent leges, milesque avarus ne sepulchris quidem parcens, vbique thesauros perscrutatut absconditos. Vnde Ieremias ait militem Chaldaum effractis sepulchris, dispersurum ossa mortuorum: atque ad hunc modum comerita mulcandos ignominia, iusto Dei iudicio, quotquot idololatriam exercuerunt, qui tamen sepulti fuerint cum honore, summa tamen nunc cum ignominia ex tumulis extrahantur ac sub pedes obambulantium sub claro dispergantur coelo. Per enumerationem verò omnis dignitatis ordinisque homines recitat, reges, principes, sacerdotes, prophetas atque ciues. Et significanter causam subnectit, Eò quod dilexerint astra & coluerint. Disce ergo hinc Deum vehementer irasci idololatrijs,

Effractio & violatio sepulchrorum.

1545.

Colere quid?

utpote in quorum ossa etiam post fata sauit atque animaduertit. Id quod se facturum in lege sua, mandato secundo, contra idola & idololatrias lato, magna cum grauitate minatur; & hic quoque, sicuti minatus est, exequitur. Vide ergo & obserua quam enormiter pecces creaturas colendo. Mirabantur illi Solis & Lunæ astrorumque pulchritudinem & effectus mirificos, colebantque astra ut summi Dei diuina opera: perinde ut hodie cultores diuorum, dona Dei in ipsis diuis mirantur, & ea de causa, ut diuos inuocant & colunt. Sed grauissimè peccant colentes creaturas, cum vnus sit adorandus, inuocandus & colendus creator. De cultu astrorum supra quoque in cap. 7. dictum est. Ponuntur autem in presenti omnes propè partes cultus. Cultores enim diligunt eum quem colunt, seruiunt ei, ambulant post eum, inquirunt & consulunt eum in omnibus rebus dubijs & difficilibus, incuruant item se illi ac adorant. Quæ omnia cum cultores diuorum hodie exhibeant diuis, non video quorsum adferant distinctionem latriæ & duliæ, ut ornent suam idololatriam. Scilicet. Fit tamen persæpè, ut cum ossa effodiuntur, vel fortè fortuna, vel ut sepeliantur homines, rursus deponantur in terram, neque promiscuè proculcanda exponantur: at in presenti dicuntur vates, Non colligentur neque sepelientur, sed tanquam sterco platearum conculcabuntur. Nam ignominiosum non est, si effodiantur ossa mortuorum in sepeliendis alijs hominibus, modò iterum adobruantur terra: illud verò ignominiosissimum est, dedita opera obijcere ossa pedibus proculcanda, & huc atque illuc disijcienda. Et hoc quidem minatur in presenti. Non colligentur, Germanicè, *Sy söllend nit widerumb vfgelâsen werden* / nimirum ad sepeliendum denuò.

Captiuitas prædicatur grauißima.

Subiungit his aliud quoque, & ait, Qui verò non fuerint sublatis e medio aut dudum sepulti, abducentur in captiuitatem, eritque fors ipsorum tam misera, ut magis optaturi sint mortem, quam vitam. Nam qui damnantur ad triremes, vel ad metalla, vitam viuunt morte duriores. Sic autem punit peccata, in primis idololatriam, Dominus. Dum verò generationem prauam Iudæos nuncupat, illud intelligit, quod nos nostra lingua appellamus, *ein bösen fâsel*. Reliqui as item vocat, quod maior pars sit absumenda peste, morbis, inedia & gladio. Ne autem sperarent se quorundam locorum beneficio mitius tractandos, addit infelices futuros, quocumque tandem locorum perueniant. Rursus ne quid de his dubitarent, subiicit hæc proficisci & pronunciata esse ab ipso Domino Deo exercituum. Similia his mala expectent, quotquot ingrato Dei cultu Deum coluerint, parricidia & idololatriam admiserint.

Taxat impœnitentiam, trahit ad pœnitentiã.

Hactenus de supplicijs, redit porrò vnde fuit in cap. 7. digressus, & increpat grauitè & variè obstinatam ipsorum impœnitentiam, inuincibileque peccandi rebellionisque & contumaciæ studium, simul autem trahit curabiles ad pœnitentiam. Et S. Hieronny. hunc quoque scopum indicans, Post tanta, inquit, mala ad pœnitentiam prouocat eos, qui potuerint remanere, siue priusquam veniant, quæ minatus est, hortatur ad conuersionem & dat locum pœnitentiæ. Hæc ille. Utitur autem more suo præfatiuncula, qua testatur ea quæ profert, se ex mandato & ore Dei proferre. Nam mandatum Dei est, Dices itaque ad eos. Quod sequitur, Sic dicit Dominus, testimonium est, consequentia non prophetæ sed Dei esse verba. Petit autem Dominus argumenta à vulgo vel ex triuio, ab eo inquam quod vulgò fit & quidem quotidie. Interrogatione autem oratione animat vel incendit, Num, inquit, sic cadunt homines, ut non resurgant? Procliue quidem est in itinere impingere & concidere. Qui autem conciderunt, non semper hærent in luto, neque se in illo prouoluunt, sed simul atque ceciderunt, resurgunt. Ita quidē itinerantes sapissimè à iusto tramite deflectunt in auia, sed in his non oberrant perpetuò, neque dele-

neq; delectantur ambagibus atq; erroribus, sed diligentiam adhibent accuratā, ut mox & quāprimum licet, redeant in viam. Et hæc quidem altera est orationis pars: sequitur altera, quæ istam absoluat, Qui fit igitur, ut contra morem vulgi, & contra sensum communem, populus Hierosolymitanus velit omnino in lapsu suo manere, imò in luto scelerum sese volutare, & erroribus & ambagibus pertinaciter inhaerere, nihilq; cogitet de resurrectione ex lapsu, aut de reditu ex erroribus in viam iustam? Legunt autem alij, Qui fit ut auertatur populus a uersione tam pertinaci. Alij verò, auersione perpetua. Alij auersione forti. Vulgata versio habet, auersione contentiosa, quasi tu dicas inuincibili? Quin sententiam mox subdit, qua se propheta exponit, & ait, Pertinaciter dolo vel mendacio & fallaciæ atque imposturæ (Hieronymus dicit, idolis) inhaerent & mordicus errores, qui nihil aliud sunt quàm mendacia & doli, retinent, ac reuerti ad Deum & veritatem renuunt. Taxatur autem his omnibus incurabilis populi malitia. Alij hunc locum aliter interpretati sunt, quasi dixerit Dominus, Cur ad me non reuertuntur Iudæi? Putant ne me nullam eis misericordiam præstiturum? Certè si ea sunt sententia, falluntur. An homo ager pœnitentiam, & non remittet Deus peccatum? Imò remittet. Verùm superior sententia expeditior est.

Dicat iam aliquis, Et quis tibi Ieremia asseuerauit vsque adeò certam esse nostram obstinaciam in malo, ut pronuncies nos contentiosa auersione auersos reuerti omnino nolle? Per occupationem ergo subiungit, Attendi & auscultauimus, &c. Multa, inquit, vsus sum diligentia. Obseruaui enim vos & vestra omnia: auscultauimus accuratissimè, & quales nam essent sermones vestri: sed ecce nihil inuenio sani & integri in vobis. Corruptissima sunt omnia. Id verò membrum aliis quot subiectis comprobat. Principiò, Sermo, inquit, vester est corruptissimus. Nemo enim rectum loquitur. Refertissimi sunt sermones vestri blasphemij, spurcitijs, obscœnitate, calumnijs, mendacijs, hypocrisis & contumelijs. Lutherus refert ad doctrinā, quam ait esse corruptam. Deinde nemo est, inquit, quem mali sui pœniteat, & qui vel verbo attestetur se dolere de commissis peccatis, ac dicat, Quid feci? Respondet huic locutioni sermo Germanicus, *Ich was hab ich doch gethon?* Ita autem loquimur, quando significamus ex animo nos dolere admissum esse id, q̄ hactenus per animi cæcitatem non ita æstimauimus, ut fuerat alioqui æstimandum. Consequenter verò per parabolam adumbrat, quàm deplorata sit istorum vita & corruptela. Sicut enim equus ceu in furorem conuersus, nihil metuit enses, hastas, vel arma vlla, sed in aciem hostilem irruit: ita vnusquisque vestrum in suum cursum effunditur, & suas cupidissimè imò furiosè prosequitur cupiditates. Significatur autem studium scelera sua persequendi & perficiendi inflexibile & prodigiosum. Isaias dixit, Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit. Vnde piè & verè dicit hic S. Hieronymus, Si autem hæc ita se habent, ubi sunt, qui in nostra dicunt positum esse voluntate, omni carere peccato? Nemo, inquit, quod bonum est loquitur: quia etiam pro otioso verbo reddituri sumus rationem in die iudicij. Hæc ille. Ita autem omnia nobis quoq; applicare possumus, qui Iudæis istis nihil meliores reperimur. Quocirca & ea nobis fors timenda est, quæ implicuit tandem miseram gentem Iudaicam.

Rursus verò grande ipsorum peccatum exaggerans, exempla producit auium. Est autem miserandum profectò, cum homo ratione vtens superatur ab animantibus irrationalibus atq; brutis. Ciconia, inquit, quæ agit in cœlo, id est, in mediâ aeris regione, sub cœlo, scit quādo sibi rigorem ad hyemem declinandum, vel eundum sit vel redeundum. Videmus enim ad Calendas propè Martias ad-

Incurabilis populi corruptio

Pelagianus.

Petuntur argumenta ab animantibus.

uentantes, & sub principium Augusti auolantes ciconias. Deinde turtur, grus & hirundo tempus suæ profectionis, quando videlicet recedant aut adueniant, diligentissimè obseruant: at populus meus ita demens est, vt iudicium & voluntatem Dei ignoret, ideoq; nesciat quando redeat & quomodo redeat ad Deum. Petijt elegantia quoq; & euidentia argumenta ab auibus Dominus noster Christus apud Matth. in cap. 6. & 10. Simili argumento vsus est & Isaias, dicens, Bos agnoscit dominum suum, & asinus præsepe domini sui, adeo vt si longè absit à stabulo redire tamen possit: populus vero Israelis nec Dominum Deum suum agnoscit, neq; ad eum redit, à quo semel diuertit. Variæ sunt hic interpretationes auium vel vocabulorum apud Hebræos auium, ego sequutus sum visitationem interpretationem. De auibus nolo copiosius differere, quòd copiosissimè ea que dici poterant, leguntur in Plinio & D.D. Gesnero, colendissimo domino & fratre meo longè charissimo: deniq; nemo nostrum sit qui nesciat quod de eis hic dicitur. Alij per iudicium Dei, disciplinam, castigationem & correptionem intelligunt: ego doctrinam, pietatem & legem directionemq; in omni vita sanctam.

Doctrina bre-
uis de pœni-
tentia.

Ex his omnibus autem colligi potest etiam doctrina sana pœnitentiæ, quæ quidem lapsos hortatur ne semper iaceant in cœno peccatorum, sed resurgant, ne semper oberrent, qui semel errare cœperunt, per auia mundi & errorum, sed redeant maturè in viam iustitiæ: deniq; ne auertamur à Deo & verbo eius contentiosa auersione, sed molles & flexibiles nos præbeamus Deo, loquamurq; id perpetuò, quod rectum est, doleamus item de admissis sceleribus, deplorantes & detestantes vitam nostram corruptam, nèue bestiarum instar cupidè prosequamur nostras cupiditates, adeoq; ne committamus vt vincamur ab auiculis, quæ rationem habent suæ profectionis, & reditus maximè, habeamus ergo & nos rationem nostræ ad Deum reuersionis. Dominus spiritu suo illuminet corda hominum ad faciendam sanctam eius voluntatem. Amen.

Confutat Ieremias fiduciam Iudaici populi fixam in Sapientiam & amplas sacerdotum promissiones, denunciando ei grauissimas pœnas.

C O N C I O XXXIII.

Quomodo dicitis? Sapientes sumus, & lex Domini apud nos est: attamen ecce mendacium operatus est stilus, falso vel frustra (scripserunt) scriba. Pa-
deserti sunt sapientes, perterriti & capri sunt. Ecce verbum Domini repro-
bauerunt. Quæ ergo illis sapientia reliqua esse poterit? Iccirco vxores eorum
alijs dabo, agros eorum vastatoribus. A minimo enim ad maximum quisq; a-
uaritia & lucro inhiat, & à propheta vsq; ad Sacerdotem quilibet facit men-
daciū. Et ipsi quidem medicantur contritioni filie populi mei rebus leuiculis
vel nihili, dicentes pax pax, cum non sit pax. Nunquid verò erubuerunt quòd
abominationem fecerunt? Quin omnino nihil eos pudet, nec erubescere noue-
runt. Propterea inter cadentes cadent, in tempore quo visitauero eos corruent,
dicit Dominus. Colligendo colligam eos, dicit Dominus, vna non erit in vite,
nec ficus in ficulnea, quin & folium ipsum defluet: & qua dedi eis auferentur
ab eis. Ad quid hic sedemus? congregate vos, & ingrediamur vrbes munitas,
vt ibi tuti simus: quia Dominus Deus noster compescuit nos, & potauit nos a-
qua fellis: quia peccauimus in Dominum. Expectabamus pacem, at nihil bo-
ni: tempus sanationis, & ecce terror.

Confuta-

Confutauit hactenus vana Iudaicæ gentis præsidia, fiduciam quam figebat in Templum, in Intercessionem sanctorum & in Sacrificia: restabat Sapiētia & viri sapientes experientia multarum rerum clari & prudentes: quorum bene-
 neficio, consilijs nimirum & auxilio, se ex scopulis cautibusque enauigaturos mer-
 cibus salutis confidebant, dicentes, Sic instructum est regnum nostrum copia sa-
 pientum virorum, exercitatorum in foro, in consilijs, in militia, in diuinis deni-
 que & humanis rebus, ut nullum facile huic possit conferri. Proinde si bellum
 aut alia calamitas ingruerit, nullo negotio illam disflabunt aut discutient viri sa-
 pientes, ideo non est quod metuemus nobis. Hac fiducia instantur hodie quo-
 que, eodemque morbo laborant homines Christiani, qui & ipsi nihil sibi metuent
 a minis prædicatorum, quos nimium Biblijs affixos cornicantur carere sapientia
 mundana, qua interim res expediunda sint. Sapientiam enim scripturalem
 & bibliarem, ut vocant, non admodum congruere gubernandis regnis & poli-
 tijs, alia & longè instructiore & mundana magis opus esse sapientia, hac verò
 seruari posse respub. licet Biblijs & sapientia illa scripturali carentes. Sunt alij
 qui existiment huiusmodi scripturarum sapientia turbare magis regna quam ex-
 pedi & gubernari. Addebant se præterea habere, vel penes ipsos veluti depo-
 sitam esse legem Domini. Quæ sanè insignis huius populi prærogatiua fuit, pro-
 pheta quoque in Psalmis canente, Dominus annunciat verbum suum Iacob, ius-
 titias & iudicia sua Israel. Non fecit taliter omninationi aut vlli genti, & iudi-
 cia sua non manifestauit eis. Sicut autem nostro tempore multi gloriantur se ha-
 bere Biblia sacra, & Noui testamenti volumen compingi curant auro & ornari
 gemmis, non admodum solliciti ut vitam suam componant ad præscriptum hu-
 ius libri: Ita & Iudæi gloriabantur in libro magis sacro, quam morib. sanctis se
 doctrinæ libri accommodarent. Reuera tamen non extat in orbe liber præstanti-
 or quam Bibliorum. Antecessit Moses scriptores veteres omnes. Possem pluri-
 ma proferre quæ præstantiam sacrarum literarum cōmendarent, nisi aliò festi-
 naret oratio.

*Fidebāt sapien-
 tia, sed confu-
 tantur.*

*Lex Domini
 nobiscum est.*

*Euehnt legē,
 & sentiētes se
 cundū legē hē-
 re eos & men-
 daciū dānant*

Ieremias fiduciam ipsorum confutaturus, cum admiratione quapiam, &
 schemate, quod Inopinatum appellant, dicit, Mirum est profectò vos arrogare
 vobis ipsis sapientiam, Germanicè diceremus, *Wie gedarffst doch nun sagen/
 ich bin wyß*. Subintelligimus autem, Cum nihil sis minus, quam sapiens? Mox
 enim subiiciet, Ecce verbum Domini reprobarunt, & quæ in illis esset sapien-
 tia? Et quid gloriāmini de lege Domini? In Hebræo sequitur, *וְהָיָה לָנוּ
 חֵן וְחַסֵּד וְיִשְׁמְרֵנוּ מִכָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ*: id est, Attamen vel profectò ecce mendacium operatus
 est stilus, falsò vel frustra scribæ, videlicet scripserunt. Germanicè, *Sich so wun-
 de doch zum betrug machen oder dienen die fäder oder die geschrifft/falsch wā-
 rend die schryber*. Ut sit sensus. Iactatis quidem vos habere legem Domini, sed si
 interim vera essent quæ dicitis, ac bona quæ facitis, sequeretur scripturam san-
 ctam vel legem Dei seducere magis, quam in viā iustitiæ deducere, sequeretur
 denique scriptores sacros frustra scripsisse hos libros. Etenim seditiosum impo-
 rem & hæreticum appellatis, quicumque ea docet & profitetur quæ in scripturis
 continentur. Arbitramini vestras traditiones plurimum facere ad cultum Dei
 absoluendum. Atqui ita falsa scripsissent & frustra mandassent Moses & scripto-
 res sacri veteres, in his tantum ambulare, in quibus ambulare lege lata præcepit
 Dominus. Nihil itaque proderit iactare legem esse penes vos. Idem prorsus Papi-
 stis obijcere possumus, præterea etiam dicentibus literalem scripturæ sensum im-
 pellere in hæresim. Alij hunc locum paulò aliter exponūt. Verè ecce in vanum
 aptauit stilum (suum scriptor,) frustra (scripserunt) scribæ. Quasi dixerit, Ut cum
 que gloriemini sanctas scripturas esse penes vos, certum est tamen mendacijs

vos omnia corrumpere. Ita & S. Hieronymus, Ad scribas loquitur & phariseos, inquit, qui legis iactitant notitiam & scribentes scribunt iniquitatem, &c. Sequitur autem Dominum puniturum sapientes istos præposterè de lege gloriantes, supplicioq; declaraturum ac proditurum stultitiam ipsorum. De pœna verò ipsorum paulò post copiosius loquetur: nunc veluti in summa dicit, pudore suffundendos, consternandos paucibus, & consiciendos abducendosque incaptiuitatem.

Nulla vera sapientia extra verbum Dei.

Significantius porro ostendit nullam esse penes istos veram sapientiam. Nā vera sapientia traditur & discitur ex ipsis diuinæ sapientiæ fontibus, ex verbo Dei. Sed vos reprobauistis verbum Domini, nequit ergo vlla apud vos esse vera sapientia: Superius autem disseruimus nonnihil de vera sapientia quæ petitur ex verbo Dei, in Sermone primo, Concione decimaquinta: quò te nunc relegamus, &c. Nolebant quidem videri reiecisse verbum Domini, de quo gloriabantur tantoperè, sed reprobabant illud reuera, cuius sententiæ tanta reluctabantur sœuitia. Perinde vt nostri hodie, euangelium ad astra euehant laudibus, moribus tamen, dictis atq; factis ea exprimunt faciuntq;, quæ redarguunt eos reuincuntq; infensissimos esse euangelij hostes, qui tamen videri nolunt. Subiungit his fusam pœnæ descriptionem, quam prius tribus verbis attigerat. Immiscet item nouas pœnarum causas, auaritiam & indefessum inhiandi lucro turpi studium. Verum eundem locum totidem verbis expositum cap. 6. Concione 23. enarraui, vnde petas licebit.

Fiducia in largis prophetarum promissiones.

Restabat iam alia quoq; fiducia confutanda, fiducia inquam in amplissimas prophetarum & sacerdotum pollicitationes. Promittebant illi largissimè tranquillitatem & felicitatem vberriam, modò strenuè aras pergerent instruere victimis. Verum confutat illas promissiones, & ostendit illas non tantum vanas esse, sed noxias quoque. Petatur expositio copiosior ex Concione 23.

Impliciti maxime arboris populi typus.

Certè magno spiritu descriptionem supplicij cœptam prosequitur atq; exornat consequentibus. D. Oecolamp. Texitur hic, ait, quasi tragœdiæ scena, & variae voces iunguntur. Minatur Deus, deplorat propheta, desperat & trepidat populus, &c. Habemus in his faciem vel imaginem populi aspernantis verbū Dei, innitentis autem suę prudentiæ, & in summo discrimine despondentis animum. Timeamus ergo Dominum Deum nostrum, ne in discriminibus hæc animo nostro, magno cū pauore, obuersione. Agamus pœnitentiam in tempore, vt in tēstationibus refrigerium sentiamus. Ducit autem propheta metaphoram à vindemiantibus & arbores excutientibus, qui fructus omnes sic recolligunt, vt ne tantillum quidem reliquum remaneat, imò & folia decidant. Sequitur autem huius allegoriæ aut parabolæ & collationis explicatio, Auferentur penitus ab eis omnia quæcunq; vnquam illis contuli. Disce ergo quomodo opes tuas retineas, & quomodo easdem amittas rursus.

Et vt clarius inspicatur misera populi calamitas, inducit illum nunc secum consultantem & consultando prodentem, sic circumuentū se esse malis, vt quocunq; tandem conuertatur, nihil ob oculos obuersione, nisi tristissima mortis imago, & excidium funestissimum, tristissimum, certissimumq;. Ergo qui in agro aut locis alioqui parum munitis agunt, videntes se & sua omnia prædæ exposita esse, sese mutuū excitant atque hortantur, vt collectis rebus omnibus, in vrbes & loca munita sese recolligant, in quibus tuto delitescant. Dicunt ergo, Was thünd wir hier? Quid hic agimus? cur in hoc loco manemus, vbi sumus expositi prædæ omnium? Veram autem causam malorum subiungunt, Compescuit nos Dominus, & felle nos potauit, quoniam peccauimus contra Dominum. Est autem felle potare, grauiss. aliquam exhibere molestiam. Prouerbialis loquutio.

loquutio. Scimus alioqui Dominum felle potatum esse, sicut vates prædixerat Psal. 69.

Cæterum qui videbantur sibi in munitis vrbibus tuti & tranquillè victuri, sentiunt iam se sua quoq; spe delusos, ideoq; queruntur & aiunt, Expectabamus quidem pacem & felicitatem, sed nihil experimur salutis aut consolationis, sperabamus sanāda fore nostra vulnera, sed pavor nos vndiq; vrget, & noua subinde infliguntur vulnera. Est autem hæc fors & horribilis diuexatio omnium impenitentium. Dominus liberet nos à malo, &c.

Prosequitur populi Iudaici excidium multis.

C O N C I O XXXIIII.

A Dan auditur fremitus equorum eius, à voce hinnituum robustorum eius eremuit vniuersa terra. Venerunt enim & deuorarunt terram & quicquid in ea est, vrbem & qui habitant in ea. Quia ecce immittam in vos serpentes regulos, qui incantari nequeunt, mordebuntq; vos, ait Dominus. Confortare me volebam contra mærorem: sed cor meum in me dolore affectum est. Ecce vox clamoris filij populi mei de terra longinqua, Nunquid Dominus nō est in Zion? an verò rex non est in ea? Quare verò ad iracundiam ipsi me prouocauerunt sculpsilibus suis, & vanitatibus alienis? Præterijt messis, finita est æstas, & nos saluati non sumus. Contritus sum propter cladem filie populi mei, attritus sum, stupor me tenet. Num resina nulla est in Galaad? num medicus nō est isthic? Cur ergo plaga filie populi mei non obducitur atq; curatur?

Sicut cœperat ita pergit prosequi calamitatem excidiumq; populi Iudaici. Desilet hoc, pro suo in populum studio, immiscet item graues excidij ipsorum causas, vt in omnibus diuina reluceat iustitia, ipsiq; interim prouocentur ad poenitentiam. Valet autem hæc doctrina omnibus sæculis, contra impenitentes, Omnibus sæculis accommodata doctrina. qui & promissionibus amplissimis grauissimisque minis ad poenitentiam impelluntur. Neque verò est quòd existimemus legalem esse doctrinam, qua prouocantur homines minis & descriptionibus seueris & calamitosus ad poenitentiam. Sunt enim qui existiment doctorem euangelicum extra limites procurrere, quando minatur peccantibus interitum & miseras varias, cum potius attrahendus sit peccator alliciendusq; benignis promissionibus, & suauis gratiæ doctrina. Etenim ipse Dominus in euangelio grauissima interminatur impenitentibus, & minis sæuissimis impellit ad poenitentiam. Loca si quis requirat, inueniet apud Matthæum in cap. 11. contra ciuitates Bethsaidam, Corozain & Capernaum: item contra ipsam Hierosolymorum vrbem Matth. 24. & Lucæ 19. Quis verò minas Domini graues nesciat apud Lucam in 13. & 16? Proinde doctor euangelicus prædicat quidem gratiam Dei summa diligentia, sed non negligit interim interminari extrema quæque inobsequentibus: sicuti & apostolos Domini fecisse, & in Actis eorum & in epistolis ipsorum perfrequenter legimus.

Fingit autem Ieremias, iam nunc adesse: qui tamen post annos aliquot desumum affuturus erat, grauissimum Orientis exercitum, & quidem equestrem. Typus aduentus equestris exercitus. Ad morem ergo euidentiamq; poeticam dicit iam audiri ronchos vel fremitus equorum, & quidem hinnitum alacrium, subsilientium atq; robustissimorum equorum, tanto impetu incedentium, vt ipsa tellus contremiscere & horrorem vniuersa terræ incutere videatur. Iam etiam locum nominatim exprimit (quæ

*Dan ciuitas ve-
tus ad fines
Phoeniciæ.*

singularis est virtus sancti spiritus, nemini alioqui concessa) per quem hostis pri-
mum fines ingressurus aut irrupturus sit populi Israelitici, Dan. Intellige verò
nō tribum Dan, sitā ad mare occiduum, inter tribum Simeon, Iudā & Ephraim,
sed ciuitatem veterem, Laïs olim nuncupatam, sed à Danitis ipsam occupanti-
bus, Dan appellatam. Historia legitur Iudicum 18. Cæterum sita erat illa ad ra-
dices montis Libani, in valle Bethrehob, in cōfinijs Phoeniciæ: ac nominatur fi-
nis hic terre promissæ Aquilonaris, sicut Bersabe terminus Australis. Huc collo-
cauit vitulos suos Ieroboam extructo templo magnifico, sicuti alterum posuit
in Bethel. Aiunt autem quidam huic vrbi Dan postea immutatum esse nomen,
& appellatam Cæsaream Philippi. Sita ergo apparet in confluente Ior & Dan
fluminum, leucis, vt aiunt, vndecim à Sidone. Zieglerus in Palestina sua, Lesem
Dan, diuersa est, inquit, à Dan loco fontis Iordanis, quod prodit distantia à Pto-
lemaide. Nam non procul à Ptolemaide ipsam collocat, versus mare occiduum,
non versus Libanum, &c. Vt cūq; verò id habeat, aut quis tandem hic locus
fuerit, certum est per hunc locum Nabuchod. deduxisse suum exercitum contra
Iudæos. Simul verò atq; equestres illas copias aduenturas dixit, venisse iā etiam
subiicit; & vnica eaq; breui sententia totum regnum absorbet, ne ruina quidem
relicta. Venerunt, inquit, & deuorauerunt totā terram, & quicquid in ipsa, atq;
adeo urbem ipsam Hierosolymorum & omnes eius inhabitatores; sic etiam ciui-
tates regni reliquas.

*Immittā vobis
serpentes regu-
los.*

Eandem rem alia rursus parabola oculis contemplandam proponit, dicens,
Immittam vobis serpentes regulos, quos interpretes basiliscos vocant, venena-
tissimos inquam & pestilentissimos, adde & improbos, quos non depellas vlla ar-
te aut vi vlla. Sequitur enim, Qui incantari nequeunt, vel cōtra quos nulla quic-
quam effecerit incantatio. Alludere autem videtur ad veterem historiam, Nu-
meri 21. descriptam, & significare interim Babylonios milites, qui perdituri vel
excisuri sint cum hominibus pariter omnia, à quā re nulla prorsus ratione auer-
ti queant. Isaïas quoq; Ezechiam regem appellauit presterem vel serpentem re-
gulum, vt qui maxima potentia oppressurus erat vires Palæstinorum, Isaïa 14.
Dum verò in his mentionem facit incantationis, taxat in eis hoc nephandum
scelus: quasi dixerit, Videmini vobis bene instructi esse artibus magicis & in-
cantationibus. Verum nihil omnes vestræ artes proderunt ad pellendas vo-
bis impendentes calamitates, quinimò his potius accersitis vobis mala illa.

*Contra magos
& incantatores*

*Regula intelli-
gendi scripturas*

Ergo non probatur his prophetæ verbis Incantatio, sicuti neque his Psalmi
verbis, Venenum est illis, sicut venenum serpentis: sicut aspidis surdæ, obturan-
tis aurem suam ne audiat vocem incantantis, & magi quidem prestantis. Precla-
rè enim beatus Aug. Psal. 57. exponens, Non vndecūq; datur similitudo, in-
quit, à scriptura, laudatur ipsa res, sed tantum similitudo inde trahitur. Non e-
nim laudauit iniquum iudicem qui nolebat audire illam viduam, &c. & tamen
inde similitudinem dedit. Ergo de rebus non laudandis trahuntur secundum
quendam modum nonnullæ similitudines. Aut si propterea putatis eundem es-
se ad Marfos, quia hoc audistis in scriptura Dei, eundem est & ad spectacula thea-
tri, quia dicit apostolus, Non sic pugillor quasi aerem cedens, &c. Hæc ille. De
Marfis verò qui & quales fuerint apud veteres, si quis videre cupit, legat Cœlij
Rhodigini Antiq. lib. 6. cap. 18. Audio nunc etiam esse quosdam, qui angues in
sinu cicures circumferant, quos se Paulinā incantatione perdomuisse iactitant.
Quasi verò Christi apostolus præstigiator fuerit, & incantatione serpentem e-
manu vel brachio pendentem, dum sarmenta colligeret, Act. 28. peremerit, cum
per virtutem potius Christi, innoxius ei fuerit, ac is non in sinum recollegerit ip-
sum, sed in ignem excusserit. Si serpentes se morigeros prebeant Marfis, con-
tra natu-

tra naturam, fieri id sathanica arte dubitandum non est. Libenter sathan illorum opera vitur, ut qui ab initio Euæ imposuerit per serpentem. Disertis enim verbis à Deo cum in lege tum in prophetis est prohibita multoties incantatio. Legatur ca. Deut. 18. & Isa. 8. Verba à Deo data sunt atque inuenta ad animi sensa enuntiandum, ad significandum, testificandum & ad commouendos homines, non ad inducendum quandam rebus necessitatem efficiendamque rerum commutationem. Grande est itaque peccatum hominum, qui verbis variè abutuntur. Et principio quidem abutuntur verbis foedissimè viri, qui ecclesiastici & vocari & videri volunt. Tribuunt hi suis exorcismis & benedictionibus pronuntiatis diuinam virtutem, existimantes propter verba consecrationis pronuntiata, aquam baptismi conuertere in aquam regeneratiuam, panem & vinum in cœna, in substantiam corporis & sanguinis Christi. Sed peccant, ut diximus, grauiter. De vera autem consecratione & mutatione sacramentorum aliàs dixi copiosius. Alij quoque non minus impiè quàm stolidè in medicando, verbis pronuntiatis cum certa cerimonia attribuunt vim sanandi. Ipsi benedictiones vocant, potius appellandæ maledictiones, cum compositæ sint ex superstitiosis & monstrificis vocibus scripturæque & diuini nominis abusu. Irridentur tales ab ipsis gentilibus Plinio & Galeno. Citantur multa à Gratiano 26. Quæst. 3. & 4. contra incantationes, inter quæ leguntur etiam illa, Ad hæc omnia pertinent & ligaturæ execrabilium remedium, quæ ars medicorum condemnat, siue in precationibus, siue in characteribus, vel in quibuscunque rebus suspendendis atque ligandis. In quibus omnibus ars demonum est, ex quadam pestifera societate hominum & angelorum malorum exorta. Vnde cuncta vitanda sunt à Christiano & omni penitus execratione repudianda atque damnanda. Et iterum ex Concilio Aquileionensi, Quæst. 5. Episcopi eorumque ministri omnibus modis elaborare studeant, ut perniciosam & à diabolo inuentam sortilegam & magicam artem ex parochijs suis penitus eradicent, & si aliquem virum aut mulierem huiusmodi sceleris sectatorem inueniunt turpiter dehonestatum, ex parochijs suis eiciant. Subuersi sunt, & à diabolo captiui tenentur, qui relicto creatore suo, diaboli suffragia quarunt, & ideo à tali peste debet mundari sancta ecclesia. Item Quæst. 7. Admoneant fideles sacerdotes populos suos, ut nouerint per magicas artes incantationesque quibuslibet infirmitatibus hominum, nil remedij posse conferri, non animalibus languentibus claudij cantibusue vel etiam moribundis quicquam mederi, sed hæc esse laqueos & insidias antiqui hostis, quibus ille perfidus genus humanum decipere nititur. Et si quis hoc exercuerit, clericus degradetur, laicus anathematizetur. Iam etiam malefici verbis abutuntur ad nocendum hominibus, ut sagæ. Contra has & omnes maleficos extant leges Impp. Constantij & Iuliani, in Cod. lib. 9. Tit. 18. Valentiniani item ac Valentis, mandantes gladio ultore prosterni tam docentes quàm discentes magicam, incantationes, seu diuinationes. Eandem sententiam contra hos tulit & in lege sua Dominus Deus noster.

Cæterum experientia euincit posse incantationibus suis aliquid in serpentibus Marfos illos, denique constat ex scripturis Magos Ægyptiacos plurimum apud Pharaonem contra Moysen & Aaronem valuisse. Nam virgæ ipsorum quod conuersæ sunt in serpentes, mutarunt illi ipsi aquam in sanguinem, & ranas produxerunt arte sua. Simon quoque Samarites cognomento magus, stupenda designauit per artem suam in vrbe Samaria, quod Lucas testatur in Actis cap. 8. Ac magos quoque quos maiores nostri viderunt, miranda fecisse, qui viderunt testantur. Extant huius generis plurima in historijs. Quæ dum simpliciores audiunt atque vident, mox offenduntur, & nonnihil etiam nepharijs artibus tribuere incipiunt, sibi à magis & incantatoribus metuunt, quin & fidei aliquid nephæ

Quis sit verborum
vultus, et ad
quid instituta.

Pastores ex ecclesia
eiciant incantationes

Wider das
Sagen.

Incantatores
aliquid posse.

riæ arti tribuunt, ipsos consulunt, ipsorumq; auxilia petunt. Non meminerunt autem Dominum in lege sua hæc & prædixisse & præmonuisse, ne credamus illis, neue metuamus illos, sed toti pendeamus à Deo: quin magistratui mandat cadere huiusmodi impostores & homines diabolicos. Locum si quis requirat, inueniet Deut. 13. Permittit enim Deus, iusto suo iudicio, talia, vt probe fidem nostram, denique vt puniat incredulitatem multorum: sicuti & apostolus commemorat in 2. ad Thess cap. 2. Quòd sicubi sathan, vel ipse, vel per organa sua fidelibus nocet, discunt hi in exemplo Iobi, quid sentiant & quomodo se gerant. Certum est tamen diabolus, magos, & incantatores, diaboli organa nihil amplius posse, quàm Deus ipse eis permiserit. Etenim magi Aegyptij in culicibus vel pediculis hærent, nec progredi possunt, nec paria facere cum seruis Dei. Ad Philippi aduentum in Samariam, obstupescit Simon, nec quicquam valet arte sua amplius. Filij Sceuæ in Actis 19. adiuratores spirituum, misere à dæmoniaco lacerantur. Potentiss. Orientis magus erat Balaam, sed dum maledicere institueret populo Dei, vanissimi fuerunt eius conatus omnes. Timeamus ergo Deum, qui solus seruare potest & ab omni malo tueri. Isaia 8.

Planctus Ieremias.

Porro deflet Ieremias cladem & interitum futurum sui populi. Significat autem dolorem esse maximum, quo angitur & exercetur. Libenter, inquit, consolaber me in meis illis doloribus, cæterum tantus est & tam altè animo meo insidet mœror, vt nullam admittat consolationem. Magnitudine autem doloris sui notat etiam calamitates fore maximas. Lutherus ad Deum hæc retulit, ac vertit, *Da wil ich mich miner müß vnnd mines hertzenleyds ergetzen*: vt hoc ipsum ferè hic dixerit Ieremias, quod in primo capite dixit Isaia, Deum loquentem inducens atque dicentem, Hei cōsolationem capiam de hostibus meis, & vindictam sumam de inimicis meis. Prior autem sensus simplicior esse videtur. Gerit autem typum boni pastoris Ieremias, cuius munus est acriter quidem in gregis scelera dicere animaduertereq; sed ex paterno animo omnia instituire, gregem diligere, & de ipsius infelicitate tristari. Talem videmus fuisse Samuelē erga Saulē, quem eximiè diligebat, fundens pro ipso lachrymas apud Dominū, at eundem interim obiurgabat grauissimè. Sunt qui concionatores latari existiment, cum acriter inuehuntur in populi peccata ac dira minantur à Domino. At malè isti feliciora annunciare, modò vita vulgi corruptissimā, nō nisi infelicia polliceretur. Denunciat etiam parens infaustissima liberis inobsequentissimis: sed non latatur interim in liberorum interitu.

Culpa malorum in nobis est.

Per consequentia immiscet rursus, pro more suo, eximias & tamen veteres multumq; & diu inculcatas pereundi causas. Figuratur orationem, quò plus haberet gratiæ & euidentię dialogismo, quem appellauit Cicero Sermocinationem. Fit tamen dialogismus etiam, cum quis secum disputat & volutat, vt inquit Iulius Ruffinianus, quid agat vel agendum putet: in præsentī colloquuntur Iudei ac Deus ipse. Fingit enim propheta se iam audire voces populi in captiuitatem longè abducti, ac querulantis expositulantisq; cum Deo ac dicentis, Nunquid Dominus nullus est in Zion? Quidam verterunt, *Wil daß Gott nit me Gott in Zion sint*. An verò rex non est in ea? Respiciunt ad promissiones Domini, quibus pollicitus est se semper habitaturum cum illis in Zion, se Deum ipsorum futurum, liberatorem, regem & assertorem, adeoq; daturum se regem qui tueatur ipsos perpetuò atq; gubernet. Iam ergo dicunt, Cum in captiuitatem simus abducti (de futuris enim loquitur, pro more prophetico, tanquam de præteritis) & Zion perierit flammis, non videmus quomodo verax sit Deus in suis promissis. Nam ingenium humanum corruptissimum aliàs, si sathanæ suggestionibus incitetur etiam, dum iustas Dei iustissimi vindictas sentit, linguam suam nimis libere

In afflictionibus murmuramus contra Deum.

liberè imò impijssimè in Deum laxat, & velut in dubium vocat, num sit Deus, & si sit, num verax & iustus sit, aut vllam miserì hominis rationem habeat. Ac audiuntur aliquando huiusmodi voces ab agrotantibus, alijsq; afflictis, longa vel diuturna calamitate exercitis hominibus. Leguntur etiam quædam huius generis & in sacris literis, in Psalmis præcipuè. Caterùm Deus est Deus, & viuít, & rationem eximiam suæ creaturæ habet, verax item & iustus est, & malum vel iniquum in ipso nullum est. Peccant ergo in Deum grauiter, qui dum affliguntur mox obmurmurant Deo, & dicunt, Vbi nunc beneficis ille Deus, cuius misericordia esse dicitur super omnia opera eius? Vbi nunc verbum illud Dei, quod nobis amplissimè optima quæque promisit? Res ipsa & miseria nostra interminabilis euincit illa omnia esse vana. Quinimò tu, ô iniquissime homo, vanus es. Tu tibi ipsi causa es malorum, qui grauissimè peccasti contra Dominum, & nunc quidem ingenti peccatorum cumulo adijcis blasphemias & impium murmur contra Dominum. Deus certè in præsentì non dignatur illos vlla directà, quam vocant, responsione, qua se declaret veracem esse & iustum, se semper fuisse in Zion, & regem se præstitisse fidelissimum. Nihil enim opus erat verbis dicere, quod rebus tot & tantis omnium oculis contemplandum toties obiectum erat, & adhuc exponebatur, omnibus interim etiam creaturis testantibus Deum esse Deum, & quidem veracem & iustissimum. Opposita ergo quæstione, per Antithesim, Deus respondet & ait, Quare verò ad iracundiam ipsi me prouocauerunt? &c. atq; simul & omnium malorum causas in ipsos reatorquet, & causam reddit cur exciderit gentem & urbem, reliquiasq; disperferit in gentes à quibus tenebantur captiui. Ego quidem quod promisi præstiti, inquit, & seruaui, præsens semper in Zion, Deus, Dominus & rex: tu verò fidem nunquam præstitisti. Tu itaq; sceleribus tuis tibi causa es malorum. Iam etiam *Gravißimè peccata.* scelera disertis verbis nominat, Prouocasti me in sculptilibus tuis, & in vanitatibus alienis. Alij legunt, In vanitatibus alieni, videlicet, Dei. Peccarunt quidem contra Deum peccatis & innumeris quidem alijs, sed idololatriam & cultum alienum, præ cæteris abominatur Dominus. Irritamur Deum aut prouocamus *Irritare Deū.* ad iracundiam, cum ille tam disertè lege sua prohibuit idola & cultum noui arbitrarium & peregrinū, eandemq; rem tot & tantis inculcat per prophetas, nos verò illis omnibus præteritis atq; spretis idola erigimus, nouos cultus Deo veluti obtrudimus, concertantes cum ipso, veluti superaturi Deum. Prohibuerat Deus idololatriam omnem, instituerat cultum sibi placētem, mandarat ne quid ei adimeretur aut adderetur, ludæi verò idola nihilominus fingeant, & nouos cultus à semetipsis & ab alijs confictos vel excogitados recipiebant. Quemadmodum hodie quoq; fit. Instituit Dominus Iesus cultum noui Testamenti, mirò compendio, liberauit à legalibus, in hac simplicitate ecclesiā perseuerare iusserunt apostoli. Sed quid sit? Idola reducta sunt in templa: operosiores item cultum parauimus nobis, quàm vlli vnquam ludæi aut gentes vllæ habuerint: superstitutionibus scatent omnia. Atque hæc dum pro sacrosanctis habentur, nemo credit se his peccare. At istis maximè peccatur contra Deum: & propter idololatriam & cultus novos & peregrinos, redundant omnia malis, sumusq; nos ipsi in culpa, quòd Christus nobis non adest, neq; asserit contra Turcas & alios hostes nostros. Vnde grauissimè peccant illi quoq;, qui fidem Christianam extenuant propter victorias Turcicas. Nunc enim victis quoq; & subiugatis Christianis, & ideò murmurantibus dicentibusq;, An non Christus meritò tueretur suam ecclesiam, quam dicitur sibi desponsasse? opponit Dominus & ait, An verò tu te ita vt sponsam decebat geris? Si sum maritus tuus, ubi est fides coniugalis? Quid adoras Papam excrementum nequitiae? Quid prostituís te idolis? Cur

calcato euangelio meo, humana decreta sectaris? Patere ergo meretrix, si hostiis tuis obijciaris. Peccas enim perfidia, & quod peius est, hanc tuam perfidiam venditas pro fide solida, & tanquam catholicus & orthodoxus persequeris verē fideles tanquam hæreticos & schismaticos, nouam religionem sectantes, &c.

Captiuitas diuturna.

Quod sequitur, Præterijt æstas, &c. declarat calamitates & ipsam captiuitatem fore diuturnā. Nam certum tempus pro incerto poni videtur. Quasi dixerit, Per multum temporis adeoq; anni multi præterierunt, necdum quicquam liberationis & auxilij sensimus. Messis enim & æstas anni partes numerantur Gen. 8. Alij retulerunt ad obsidionem Hierosolymorum, in qua nihil auxilij, vti sperauerant, ab Ægyptijs, obtigit.

Deplorat propheta res deploratas.

Cernens itaq; propheta rem esse desperatam, pergit in luctu suo planctusq;. Mira vtitur verborum copia & enargia. Contritus sum, inquit, adeoq; confectus mœrore, idq; propter cladem illam acceptam filia populi mei. Filiam populi sui, idiotismo quodam ponit pro ipso populo, qui à Deo adoptatus erat in filiam, & à quo requirebat integritatē & virginalem & cōiugalem. Addit aliud, atratus sum: pro quo alij verterunt, in mœrorem incidi, Et, mœstus sum. Nam solent lugentes pullis vestiri indumētis atricq; vel atrati incedere. Subiungit aliud quoq; euidentius adhuc, Stupor me tenet. Vel obstupesco, vt prorsus animi sim inops, quid dicam aut faciam nesciam. Rationem huius sui stuporis subnectit, Quoniam cum abundet medicina, nec pauci sint medici & chirurgi peritissimi, medicantes diligentissimē populo Domini, res profecto stupenda est, huius vulnus coalescere nolle. Quis enim non obstupescat ad infelicitatem tantam? quod inquam oleum & opera perijt. Quis hodie quoq; non ad stuporem etiam admiratur nostri seculi stupiditatem, quod cum occasiones reuertendi ad Deum habeat innumeras, nulla tamen vti velit? Imprimatur verbum Dei, pingitur, scribitur, prædicatur, cantatur, & mille formis proponitur hominibus. Sed nulla ratio delectat. Omnes ferē sordes huius seculi malunt. Allusit autem propheta ad loci ingenium. Profundebat Galaad magnam resinæ vel balsami, vnde vnguenta & emplastra fiebant, copiam. Significat ergo populum non destitui iusta necessariatq; medicina, nimirum operosa prædicatione pœnitentiæ. Nec deerant medici nobiles, nimirum pœnitentiæ & remissionis peccatorum prædicatores. Sequitur, Cur ergo plaga populi mei non obducitur atq; curatur? Ad verbum sonat, Quoniam quare nō ascendit medela? &c. Germanicē verti poterat, Wie gads dann zu/ das der schad der tochter mines volcks nit zûheilet? Et certē cum nihil in populo proficit vlla docentium diligentia, quid aliud possunt prædicatores quam obstupescere, lugere, expectare visitationem Domini & orare, Parce populo tuo Domine? &c.

Galaad.

Prosequitur propheta planctum. Confutat sextum ipsorum præsidium, Consensionem, &c.

CAP V T IX.

C O N C I O XXXV.

Quis dabit capiti meo aquas, & vt oculus meus sit scatebra lachrymarum, vt deplem die noctuq; interfectos filia populi mei? Quis det mihi in solitudine diuersorium viatorum? desererem enim populum meum, & discederem ab eis. Vniuersi enim ipsi adulteri sunt, & cœtus prauaricatorum. Intendunt linguam suam ceu arcum suum mendacem: praualent in terra, sed non ad

non ad veritatem: quoniam de malo ad malum transeunt, nec cognoscunt me, dicit Dominus. Quisq; sibi à proximo suo caueat, & fratri suo nullus confidat. Nam omnis frater supplantando supplantat, & proximus quisq; incedit fraudulenter. Quisq; proximo suo illudit & verum non loquitur, assuescerunt linguas suas loqui mendacium, & perversè agendo fatigati sunt. Sedes autem tu in medio doli, pra dolo noluerūt me agnoscere, dicit Dominus. Iecirco sic dicit Dominus exercituum, Ecce ego excoquam eos & probabo eos. Quid enim aliud faciam cum filia populi mei? Lingua eorum est veluti sagitta acuta, dolum loquitur, ore suo loquitur pacem cum proximo suo, sed intus concinnat insidias suas. Nunquid verò hæc non visitarem, ait Dominus, aut de gente huic simili non sumeret supplicium anima mea?

PERGIT propheta in concepto planctu, quo amplificat malorum futurorum gravitatem, si forte commouerentur ad emendationem morum corruptissimorum, & ad fidelem obedientiam. Eloquentissimus est vates in hoc negotio. Exclamans & eiulans, Utinam, inquit, totum caput meum vertatur in aquas. Nam cum nos quoque loquimur de fletu largissimo, dicimus Germanicè, Ich vermeint ich müßt luter zu wasser werden. Vel, Utinam, inquit, aliquis affundat largissimam aquarū copiam meo capiti, quam plorando rursus effundam. Utinam oculi mei sint iugis quædam lachrymarū scatebra. Monuerunt hic alij, Hebræos carere optatiuo, ideoq; vti prophetam circuitione aliqua & interrogatione, Quis det caput meū aquas? id est, O si totum caput conuersum esset in aquas. Ac ne sic quidem satis dignè deplorari posset calamitatis venturæ gravitas atq; acerbitas. Eleganter ergo S. Hieronymus, Si totus, inquit, vertar in fletum, & nequaquam guttæ sint lachrymarū, sed abundantia fluminis, tamen interfectos filia populi mei dignè flere nō potero. Tanta enim sunt mala, vt omnem dolorem sua vincant magnitudine. Hoc autem tam ex prophetæ quàm ex Domini persona potest intelligi. Hæc ille. Deinde verò exoptat sibi in deserto aliquo, non stabilem concedi domum, sed tuguriolum aliquod, in quod diuertere solent viatores ex itinere, vt interspirent paululum inclementiamq; cœli declinent. In tam vili autē habitatiuncula asserit se vivere malle, quàm in palatijs & amœnissimis huius gentis ciuitatibus, in quibus quotidie cogatur aspicere, quæ animum castum excrucient. Subiicit enim, Deserem profectò impœnitentem hunc populum, & recederem ab eis, quibus iam tot annis frustra pœnitentiam prædico. Cæterum non ideò plebe misera relictæ, contulit se propheta in Eremum. Nam vota huiusmodi duntaxat ostendunt animum tristem & exulceratum, non autem suadent aut iubent, vt magistratus & ministri ecclesiarum fastidio capti impœnitentis populi, gubernaculo abiecto, ex naui mox illidendæ cautibus mergendæue vorticibus in continentem prosiliant, & nauem sibi commissam, in cautes atque syrtes illidi sinant. Iussit quidem Dominus excusso ex calceis puluere apostolos solum vertere, sed alio sensu. De quo aliàs dictum est. Profugit quondam in desertum Helias impio populo deserto, sed redire iubet ipsum Dominus, & increpat grauissimè timidum & fugientem. Profugerat ex Ægypto Moses, sed remittitur tandem ad Pharaonem in Ægyptum. Profugerat Ionas ne cogeretur Niniuen petere: sed præceps in mare agitur vel proturbatur, grauiter à Deo mulctatur, tandem & Niniuen petere iubetur. Proinde non est quod prætexamus huiusmodi Ieremiæ verba nostro ocio. Commemorat S. Hieronymus in vita Pauli primi Eremitæ, Paulum terrore suppliciorum, quibus subdebantur tunc Christum confitentes, territum, profugisse in antrum in deserto. Nec dubito quin anachoretæ plures

Plagit propheta, & plangendo gravitatem malorum ostendit.

Optat habitatiunculam in deserto.

Non protinus deserendi impœnitentes.

Quare anachoretae se in solitudines receperint.

Abbas Volkuinus contra monachos.

Coniugium monachorum et inauspicatum conciliatur.

ab initio, nō alia de causa relicto mundo in deserto sese abdiderint, quā quōd videre amplius nollent increduli & impoenitentis mundi petulantiam & deploratam impietatem. Hodie longē alias ob causas ingrediuntur monasteria monachi. Fugiant mediocritatem vel paupertatem suam, sectantur opes, dignitates & honores atq; voluptates: quas abundē in Cœnobijs inueniunt. Si hic non ingressus fuisset Cœnobiū, iam foris in hoc seculo laborare, esurire, & despectus esse cogeretur: nunc verō Prior vel Abbas factus, in opibus sese voluptatibusq; volutat, & tantū non adoratur ab illis qui tamen nihilominus ipsum appellant ebrium monachum, monachum scortatorem, & ventrem pigrum. Quia tamen illos vident instructos esse fauoribus, clientelis, opibusq;, vt & prodesse & obesse possint, iccirco simulant se reuereri monachos, quos tamen in animo odiunt aut non magni faciunt, itaq; fit vt hypocrita hypocritam hypocriticē colat. Extat Homilia Abbatis Volkuini in euangelium, Simile est regnum cœlorum seminanti, &c. typis excusa Basileæ, anno Domini 1555. & edita à clarissimo viro, D.D. Vuolfgango Vuylsenburgio, præclaro theologo, amico nostro singulari fratreq; nostro charissimo. In ea grauiter inuehitur Abbas ille in monachos sui seculi, atq; inter alia dicit, Olim sanē claustrum dicebatur à claudendo, hodie potius à claudicando dicitur. Dudum quippe à claudendo propriē dicebatur: quoniam viri claustrales non solum corpore, sed & corde intus manentes, omnes sensus suos ab appetitu seculari, ab omni concupiscentia temporalī strenuē clauferunt. Hodie verō rectius à claudicando dicuntur. Quoniam viri claustrales temporalibus inhiant, quasi in vtrancq; partē claudicāt, dum seruire Deo volunt & mammonē, religioni & ambitioni, polo simul & foro. Quocirca talibus voce illius legalis Helix in Regum libro loquentis Sacerdotibus & Leuitis Baal, rectē dicitur, Vsquequo claudicatis in duas partes? Si Dominus est Deus, sequimini illum: si autem Baal, sequimini eum. Baal superior vel deuorator interpretatur. Sacerdotes ergo Baal sunt ambitiosi, cupidi & gulosi. Multi sunt eius sacerdotes, quia multi eum colunt. Mox ostendens Beelphegor etiam num suos habere sacerdotes idem ille Abbas subdit, Beelphegor seruiunt, id est, Deo tentiginis, qui incuruantes se ad quancūq; luxuriā, scortum nutriunt in domo sua, etiam plus quā laici foetore libidinis vaporantes. Quid verō maius, quid enormius, quā in nocte tractare filiā Veneris & de die filium Virginis? Audent sacerdotes carnē agni immaculati contingere, & intingere manus suas nepharias in sanguinem saluatoris, quibus paulō ante carnem meretricis contrectauerant. Item cum cōmonstrasset & Dagonem suos habere sacerdotes, Hi sunt, inquit, qui religionem Dei sui, sacrum corpus Domini venale exponunt, qui sunt socij Iudæ, qui mortem Domini sibi lucritiuam esse desiderans vendidit Dominum: imō magis vilipendentes quā Iudas, qui Dominum non minoris quā pro 30. denarijs dedit, ipsi autem pro tribus denarijs. Idem etiam Abbas istis omnibus adiungit: Tribus istis generibus sacerdotum diabolus tres filias suas quas habet desponsauit, Superbiam videlicet, Auaritiā & Luxuriā. Superbiam sacerdotibus Baal, id est, ambitiosis & dominari volētib; Auaritiā sacerdotibus Dagon, id est, cupidis & curiosis. Luxuriā verō sacerdotibus Beelphegor, id est, impudicis & libidinosis. O prophana & detestanda connubia. Quid enim ex his nisi monstra generātur? Hactenus digressi recitauimus Abbatis Volkuini verba, in hoc, vt omnes videant frustra se monachos tueri hoc Ieremiæ voto, Vtinam liceret mihi solitariē in solitudine segregatum ab hominum consortio habitare.

Causam verō subnectit cur illis desertis in desertū abire desideret, quoniam vniuersi adulteri sunt, & cœtus præuaricatorum. Adulteri autē erant, quoniam fidem

fidem conjugalem pactam fœdere diuino per idololatriam violabant. Deinde coniuges malè tractabant, vagaq; libidine polluebant omnia. Et cum ipsi ecclesia Dei sancta esse debuissent, cœtus erant nebulonum diuina & humana præuaricantium, & vt Germanicè dicimus, *Ein huffen böser büben*.

Porro veluti per enumerationem specierum exponit quare ciues Hierosolymorum nuncupauerit cœtum nebulonum. Principiò quidem linguam suam ceu arcum letiferum intendunt, vt eiaculentur mendacia sua mortifera. Sicut eam nim arcus intenditur, vt sagittam excutiat & proximum quenq; conficiat: Ita comparat propheta ora & sermones Iudæorū arcui vulnifico. Sicuti & in Psalmis fit perfrequer. Deinde addit fatales & noxios hos homines præualere prorsus. Nos dicimus, *Ser böß huff nimpt iüberhand*. Alioqui si præualeant boni viri, vtilissimum id est. Nam veritas & pietas promouentur. At dum corrupti & nequam homines prævalent, veritas corrumpitur & violatur, promouetur idololatria & omnis impietas atque consccleratio. Vnde Ieremias dixit, Prævalent in terra, sed non ad veritatem, vel tuendam intellige, vel propagandam. Sequitur huius rei alia quoque ratio, Quoniam de malo ad malum transeunt, vel perrumpentes grassantur. Non satis est illis semel & iterum peccauisse, nisi peccata repetant creberimè, & nouas subinde scelerum formas inueniant, & in his sese exerceant, adeoque & volutent. Fit ergo vt pertinacissimè pergant in faciñoribus, & quotidie nouis auctioribus semetipsos superent. Id autem in vniuersum ex eo exoritur, quòd Dominum Deum non cognoscunt. Nam vt Dei cognitio causa est pietatis veræ, ita ignorantia Dei causa est omnis impietatis & conscclerationis. Rursus autem adiicit sententiam consuetam, Dicit Dominus: quò plus authoritatis habeat inueniatq; fidei oratio prophetæ. Applicemus hæc nobis fratres, & dispiciamus num nos etiam, qui per Germaniam & orbem Christianum debueramus esse ecclesia Christi electa, simus synagoga sathanæ, diaboli sodalitiū cœtusque nebulonum. Certè si mendacia, contumeliæ, conuitia, delationes, calumniæ & huius generis alia inter nos regnant: si prævalent audacissimi quique nebulones, comessatores, ebris, Absolones, Ieroboami, Iugurthini & Catilinarij, auari & vsurarij, blasphemæ item atque adulteri, denique & idololatræ: si de malo in malum ruunt impunè homines temerarij, & Deum per verbum veritatis agnoscere renuunt, non vidèo quomodo hæc nobis non congruant quàm appositissimè. Congruet tandem & calamitas, miseria atq; excidium.

Peruenit nunc ad diruendum sextum huius gentis præsidium, in quo spem fiduciamq; suam collocabant, nunquam futurū putantes, vt excinderentur, & priusquàm excindantur, tantis attererentur erumnis: vnde & segnius imò nullam agebant pœnitentiam. Consensio est inter nos mutua, dicebant, & societas arctissima. Atqui cum notum sit omnibus concordia crescere res paruas, discordia dissipari maximas, mirum non est ab hostibus nos frequenter vexatos & victos esse bellis, cum bella gereremus cum fratribus Israelitis, decem inquam tribubus: porro nunc cum istis in captiuitatem abductis, nos reliqui veluti inter nos conspirauerimus Iudæi, dubium non est quin per hanc concordiam nostram, deinde per fœdera gentium vicinarū, contra potentissimos hostes quouis superiores simus futuri. Atque huius generis hodie audiuntur permulta, non impari infania ineptiaque iactari. Verum hæc omnia validè refutat propheta, ostendens nihil integri esse in populo vniuerso, falsa, fucata, simulata, e mentitaque esse omnia. Verbis quidem amplissima pollicebantur mutuū, reuera autem hypulon vel purulentū vlcus animis inhærebat omnium, erantq; inania omnia: & vt Germanicè solemus dicere, *Vil gûter glatter worten/vil*

Descriptio cœtus præuaricatorum.

Sextum præsidium in mutuâ concordia.

Quisq; sibi à
proximo suo
caueat.

mer betrugs vnd falscher trüw. Nemo autem hæc intelligat, quasi propheta gaudeat inter eos vigere similitates, aut quòd dissidium gliscere cupiuerit. Odiunt piæ mentes similitates, odia & dissidia grassantia inter homines. Neque verò illa cupit in ipsis confirmari: sed quæ in animis contegi laterèque iam dudum cernebat, in lucem protrahit & apricat, non in aliud finem quam ne rei vanissimæ confiderent. Tantum abest, inquit, vt existimem vos eripiendos ex malis impendentibus per vestram concordiam & societatem, vt iubeam potius quemlibet sibi cauere à proximo suo. Huic adiungit aliud euidentius. Quin fratri suo nullus, inquit, fidat. Si autem fratri germano fidere non licet, cui tutò fideres obsecro? Causam autem subdit cur non sit vel fratribus nostris fidendum, Nam omnis frater supplantando supplantat, id est, summa cura & diligentia frater fratri imponere satagit. Quid ergo mirum, si proximus quisque fraudulentè, vel vt mercator (de quo loquutionis genere superius dixi) incedit? Rursus explicat quod dixit significantius, & ait, Quisque proximo suo illudit. Id quod Germanicè vertunt, *Einem eins über das aug gäben* / id est, malis artibus & dolose decipere atque circumscribere. Dicat hic aliquis, Sed suauis & largo est eloquio erga me, quem tu vituperas tantoperè: præoccupat vates & ait, Sed verum non loquitur, Simulata & fucata sunt omnia, quæ dicuntur. Accedit his aliud propemodum maius, Linguas suas ita assuefecerunt blanditijs, assentationibus, dolis & imposturis, vt abierit iam propemodum in aliam veluti naturam, & aliter loqui non possint, etiam si velint, quàm dolose. Atque in vniuersum in malè agendo vel perpetrandis sceleribus sic abundè & largè se exercuerunt, vt defatigati, iam nihil amplius possint. Qui quidem gradus iniquitatis vltimus est, cum cogimur desinere, neq; amplius quod cupimus possumus perficere malum, & vt Germanicè dicitur, *Sas wir grad an der bößheit erligend* / libentissimè facturi ampliora si adesset facultas. In hoc verò speculo intueamur omnes nosmetipsos diligentissimè, ac dispiciamus, si hæc consceleratio in nobis quoque inueniatur. Metuo autem mores nostros huic descriptioni tam esse similes, vt ouum ouo non sit similius. Expende tu singula per species vel partes singulas, & ora Dominum, vt spiritum suum tibi concedat, per cuius instinctum & vires, corruptela hac abominanda eximaris, nisi cum Iudæis quoq; libeat experiri postrema. De quibus mox dicetur.

Propheta sedet
in medio doli.

Apostropha ad prophetam facta, Sedere tuum, inquit Dominus, in medio doli est, id est, sedes tu quidem non tantum inter dolosos, sed inter ipsos dolos. Nam hodie quoq; cum singuli propemodum experiantur proximos suos erga ipsos neq; simplices esse neq; fideles, sentiunt tamè hoc ante omnes alios fideles verbi Dei concionatores. Quibus quidem permulti solent applaudere & prolixè polliceri amplissima, sed hæc omnia ex corde hypocritico. Absentibus enim maledicunt, doctrinam ipsorū calumniantur, sublatos, perditosq; mallent: presentibus sic adulantur, vt crederes in vniuerso populo nō viuere fideliores verbi & ministerij deniq; ministrorū amicos. Sed scorpiones sunt. Addit, Præ ista cordis sui vanitate, ipsos non posse nec velle Dei cognitionem recipere. Quid enim vel Deum, vel cognitionē Dei admitterent, qui nihil oderunt impotentius, quàm Deum, verbum Dei, & verbi Dei ministros? Hæc inquam verissima est causa, cur hodie sint & semper fuerint rarissimi verè ex animo pii. Ne autè pro dolo ipsorum ingenio tergiuersarentur & negarent rem ita habere, vt proponebatur, musitarentq; prophetam esse suspiciosum & malignum, adiicit, Dicit Dominus. Dominus cordium scrutator, inquit, hæc dicit, qui mentiri nescit. Cum autem res sic habeant, quid putabimus profuturā fucatam hanc & fallacissimam consensionem? Et tamen inuenias hodie principes & respub. quæ existiment omnia

omnia esse in tuto, si fœdere coeant cum potentioribus, & inter se consentiant milites, nulla interim ratione habita pietatis vel religionis. Subnectit porro ex more suo supplicium de ipsis à Deo sumendum. Iccirco sic dicit Dominus, & Dominus quidem exercituum, cui obediunt omnia, Ecce ego excoquam eos, &c. *Probat Deus igni persecutionis hypocritas*
Videntur sibi cohærere arctissimè, ego autem calamitatibus & bellis cum exteris tum ciuilibus immixtis, comprobabo aut declarabo, quàm nihil cohæreant. In periculis enim quisque rebus suis consulere conabitur, præterito imò conculcato proximo suo. Sicuti ergo igni probatur metallum ac dissoluitur; sic per calamitates dissipabitur impius hic impiè sibi consentiens populus. Allusio fit ad rem metallicam. Vide quæ dixi in fine cap. 6. Mox per Inopinatum, ut vocant, subdit, Quid enim aliud faciam filiæ populi mei? Q. d. Quod si cui nimis seuerus aut morosus videar, audire vellem ab eo, quid aliud facere possem vel deberem populo meo, quàm quod sum factururus? Nam iudicia Dei semper sunt equissima iustissimaque.

Rursus autem redit ad id, quod dixerat etiam ante, & repetit quanta sit huius populi malitia. Dicit autem linguam eorum sagittam esse acutam vel mortiferam: quemadmodum & in Psalmis legitur, Quæcunque loquuntur, falsa sunt & dolosa: adeoque ore suo pacem loquuntur, corde autem machinantur insidias. Sicuti & superius est dictum. Vide autem quàm hæc ratio displiceat Deo. Discè candidè agere cum proximo tuo & vera loqui, fugere omnem hypocrisim & fallaciam: sicut infinitis propè locis docet & Solomon in suis Prouerbijs, & apostolus Paulus Coloss. 3. & in alijs locis non paucis. *Lingua eorum sagitta acuta.*

Postremò iterum infert Dominus, se iuste puniaturum & Iudæos & omnes vel quaslibet gentes peccantes ad eum modum ad quem peccasse videntur Iudæi. Non enim Iudæorum tantum Deus est, sed & Gentium. Dixi de hoc intercalari versu in capite 5. Domino Deo nostro sit laus & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Confutat septimam ipsorum fiduciam vanam, defixam in facultates & munitiones, demonstrans propter peccata, omnia ista fore dissipanda.

Super montes fletum leuabo & planctum, & super tabernacula deserti lamentationem, quoniam exusta vel deuastata sunt, ut non sit qui transeat: nec vox pecoris auditur: tam volucres cœli quam animalia terræ auolarunt & abierunt. Quin & Hierusalem in acervos redigam & habitationem draconum, sed & ciuitates Iudæ desertas reddam, ut sint sine habitatore. Quis vir sapiens & intelliget istud? & ad quem loquutum est os Domini annunciabit istud, propter quam causam perierit terra ista, & deuastata sit in modum deserti, ut nemo pertranseat? Et dixit Dominus, Eò quod deseruerunt legem meam quam proposui coram eis, & non audiuerunt vocem meam, neque ambulauerunt in ea, sed abierunt post cogitationem cordis sui, & post Baalim, sicut docuerunt eos patres eorum. Propterea sic dicit Dominus exercituum, Deus Israel, Ecce ego ciabo populum istum ab synthio, potaboque eos aqua fellis. Dispergā denique eos in gentes, quas non cognouerunt nec ipsi nec patres ipsorum, mittamque post eos gladium, donec eos consumam.

*Fiducia in fa-
cultates &
munitiones.*

Septimum presidium, in quo confidebant Iudæi, erant opes, vel facultates am-
plæ, munitionesq; vrbis regię & oppidorum Iuda ad obsidiones sustinen-
das, dudum, vt videbatur, instructæ satis. Erant Iudæis montana pascuis lætissi-
mis amœnissima: erat eis pecoris infinita quasi copia, ex lacte lactarijsq; prouen-
tus luculentissimus. Etenim multò vberrius quæstus est & fuit semper qui col-
ligitur ex re pecuaria, nedum ex agrorum cultura. Facultatibus ergo gens illa
abundabat & victu necessario. Fuisse autem munitissimas vrbes in tribu Iuda, à
regibus instructas, testatur sacra historia: ac ipsam urbem regiam propemodum
fuisse inuictam, docet annorum aliquot obsidio, qua vix tandem capi potuit. Et
quidem neruum belli esse pecuniam, deinde annonam quoque siue agri pro-
uentum, magnus est sapientum consensus. His ergo rebus cum abunde instru-
cti sibi viderentur Iudæi, nunquam se vel exhauriendos aut capiendos arbitra-
bantur: vnde Sermones aspernabantur prophetarum. Idcirco Ieremias conse-
quenter hanc quoq; ipsorum confutat fiduciam, demonstrans in futuris bello-
rum turbis neq; amplas ipsorum facultates, neq; munitas ipsorum vrbes, ere-
pturas ipsos ex impendentibus malis. Quin potius & materiam opum omnem
dissipandam, & munitiones vniuersas irrumpendas, diruendas, soloq; æquan-
das. Quæ cum in bello Babylonico videamus completa, ne simus porro tam sto-
lidi vt vanis hisce rebus confidamus.

*Planctus super
montes & ca-
sas pastoritias.*

Ad euidentiam illud pertinere videtur, quod non simpliciter dicit pascua
perdenda, sed planctum vel lamentationem sibi super montes & pascua & tugu-
riola pastoralia sumit, veluti deplorans interitum rei animatæ adeoq; hominis.
Sensus est. Vos quidem fiditis vestris prouentibus ex pecoribus & armentis,
ego verò præuidens quid futurum sit, cogor ex animo lamentari vel plangere
super dissipatione istarum rerum omnium. In montibus erant amœniss pascua,
vt nunc apud nos visuntur in vicinis alpibus. Desertum, in quo commemoran-
tur esse habitacula, non significat locum sterilem, sed non confertim instar vr-
bium habitatum ab hominibus, pascendis tamen armentis pecoribusq; & pasto-
ribus non inidoneum. Talia legimus fuisse & Iudææ deserta. Talis fuisse vide-
tur qui apud Tacitum nuncupatur Eremus Heluetiorum. In desertis habebant
sua tabernacula, mapalia, stabula & septa, quæ hodie nuncupamus *Stadel/
Sennhitten/vnd pferrich*. Hæc inquit, omnia vastabuntur, tabernaculis in-
censis & dirutis, vastatis item pascuis. Ipsa verò armenta & pecora abiguntur
ab hostibus. Quinimò, quod euidentius est, Non audietur amplius, inquit, vlla
vel pecoris vel armenti vox. Nunc quidem intonant omnia mugitu atq; boatu,
cum verò ingruerit bellum, silebunt omnia, abactis mactatisq; iumentis & peco-
ribus. Quid quod & volucres cœli auolabunt: tantum abest vt altilia vobis reti-
neatis: Maledicente enim Domino alicui populo, iam volucres & animantia ab
ipsis quoq; veluti à Dei maledictis male auspicata refugiunt. Experientia id ho-
die quoq; docet. Non dissimilia audiuius in cap. 4.

*Diruuntur &
capiuntur om-
nes munitio-
nes.*

Porro quod attinet ad munitas vrbes & arces, stultissimè in illas fiduciam ve-
stram defigitis. Quis enim ita insaniat, vt speret in acervum lapidum? Quantu-
lum verò ab hoc distat vestra illa spes, qua saluos vos fore putatis in munitis vr-
bibus, quæ & ipsæ aliud nihil sunt quàm acervi lapidum, nisi quod in murum
concinnius cemento sunt lapides compositi? Quantulum verò in hoc presidij?
Quod si nondum hoc intelligitis, videbitis reipsa & experiemini, dum ædificia
& muros vestros redegerit Dominus in acervos lapidum, videbitis inquam fru-
stra sperauisse vos in lapides. Si verò fiducia vestra defigitur in homines mœnia
defensantes, efficiam hic quoq; ne vllus supersit habitator mœniorum. Nullo e-
nim negotio tollit Deus habitatores vrbium, fame, peste, gladio. Addit his mira-
bilem,

bilem, sed vſitatam prophetis notam ſolitudinis vel deſolationis, Redigam, inquit, urbem Hieroſolymorum in habitationem vel luſtrum draconum vel ſerpentum, maximè ſolitudine gaudentium. Vbi ergo antea fuerunt palatia magnificorum, ibi porrò erunt luſtra vel latibula ferarum. Vbi antea chori ducebantur, & conuiuia exhibebantur, & exaudiebatur cantus iubilantium, ibi porrò ſtridebunt ſerpentes. Similia de Babylone attulit Iſaias in cap. 13. Proinde huiusmodi rebus, vtpote perituris & inſtabilibus nihil tribuunt viri pſi & prudentes, dependent à Deo viuo vero & ſempiterno. Sed de ædificijs dictum eſt aliàs.

Quoniam verò nullus eſt locus magis explicatu neceſſarius quàm **Cauſa** rum, pro more ſuo ad ipſum hic denuò recurrit, exponens quam ob cauſam funditus delenda ſit vrbs ſancta, & vaſtanda terra Iuda cum hominibus & vniuerſis animalibus. Vtitur dialogiſmo, propheta interrogante, & reſpondente tandem Deo. Sic enim omnia non euidentiora tantum, ſed etiam magis perſpicua ſunt. Ita verò negotium proponit propheta, vt ſimul taxet grauiffimè eorū ſtultitiam, qui & ſapientes videri volebant, & toties verbo Dei admoniti erant, nec dum tamen excidiſi ſui veras agnoſcebant cauſas. Si quis, inquit, ſapiens inter vos eſſet, & verè quidem ſapiens, intelligeret iſtud. Si quis diligenter attendiſſet quæ Domini vox ipſi annunciauit, haud dubiè ipſe iam annunciare poſſet iſtud. Quid iſtud? ob quam cauſam pereat gens illa, & vrbes redigantur in ſolitudinem. Cæterum nullus eſt qui ſapere velit, aut ita prædicationem à Deo excipere, vt referræ aut poſſit aut velit veras interitus cauſas. Cuperem ergo Deum ipſum illas denuò nobis exponere. His mox ſubiungit Dei reſponſionem. Alij locum hunc citra interrogationem, alij cū interrogatione legunt. Vtrunq; eundem ſenſum reddit.

Cauſa veriſſima interitus reſponſionem omnium rerum publicarum.

Expoſitio autem Domini, qua veram excidiſi cauſam exponit, huiusmodi eſt, vt ſumma diligentia audienda, & penitiùs animis noſtris inſculpenda videatur. Peccatur enim hodie quoq; non leuiter, dum nulli aut pauciſſimi de cauſis calamitatum noſtri ſæculi rectè iudicare pergunt. Quinimò illis ipſis rebus volunt à ſe mala depellere, quas Domini os pronunciat veriſſimas eſſe cauſas malorum, calamitatum & excidiſi. Nam creaturarum cultu & inuocatione, & caremonijs à patribus acceptis, nitimur iram Domini placare, quam hic tamen magis exaſperari iſtis intelligimus. Videamus ergo veriſſimam cauſam excidiſi non Iudæorum aut Hieroſolymorum duntaxat, ſed omnium regnorum, rerum publicarum, oppidorum & familiarum. Ac fatemur hic in primis permultum nos debere Domino Deo noſtro, qui hanc cauſam primùm quidem ſuis, per prophetam, verbis, quò plus fidei apud nos inueniret, deinde etiam tam perſpicuè & minimè obſcuris verbis aut ſententijs dubijs expoſuit.

Eam, inquit, ob cauſam pereunt homines, quòd deſerunt legem meam, &c. Principiò quòd Deum attinet, dedit vel propoſuit is nobis legem ac voluntatem ſuam, etiam ſcripto comprehenſam, & magnificè quidem propoſuit, non tantum per angelos & patriarchas & prophetas, ſed per ſemetipſum, ore proprio, magna cum gloria & maiestate, in monte Sinai, deinde per inſpirationem ſancti ſpiritus. Promulgauit hanc per ſapientiſſimos homines, per homines in toto orbe celebratiſſimos & miraculorum authoritate illuſtres, per Moſen, per Samuelem, per Heliam, per Iſaiam, per Danielem & alios multos, adeoq; per reſes in mūdo laudatiſſimos & glorioliſſimos per Dauidem, Solomonē, Iſaphat, Ezechiam & Iofiam. Miſit præterea filium ſuum vnigenitum, ſapientiam ſuam, in mundum, qui eandem nobis tradidit ore proprio, deinde & per apoſtolos & diſcipulos ſuos in literas referre curauit, ſed & mundo vniuerſo, in omnium

Deus legem dedit.

*Scriptura sancta
omnia salutis
continet.*

*Quid sit nō au-
dire vocē Dei.*

gentium linguas conuersam doctrinam proposuit. Et hoc est organum sancti spiritus, est hic codex sacer & irrefragabilis, cœlestis & diuinus, vtriusq; videlicet Testamenti scriptura sacrosancta, omnem pietatem, omnem veram fidem, omnem Deo placentem verum cultum, & disciplinam iustam omnemq; perfectionem fidelium plenissime continens atq; toti orbi clarissime exponens. Et quamuis Iudæi sæculo Ieremiæ non habuerint tantas opes, quantas possidemus hodie Christiani, abunde tamen eis voluntas Dei exposita erat & viua voce & scriptis pluribus. Verè dixerat Moyses, neque in cœlum ascendendum, neq; per maria nauigandum ad veritatem discendam: se enim omnem proposuisse perfectissimè. Sed quid fecerunt Iudæi, aut quàm grati fuerunt Deo benefico? Hoc fecerunt quod nos hodie facimus Christiani, qui Deo pro beneficijs ineffabilibus pessimam referimus gratiam. Nam deseruerunt legem Dei. Non quod tabulas legis vel libros sacros reiecissent, aut ex professo scripturis contradicerent. Ad cœlum vsque laudibus efferebant legis tabulas, & scripturas sacras maximo honore dignabantur: sicuti plerique hodie nos quoq; facimus, dicentes, Quis tam impius qui negaret scripturas sanctas, aut non magni faceret? Verùm hæcenus Deo nondum satisfecimus, qui aliud & maiora requirit. Sequitur ergo expositio quomodo illi legem Dei deseruerint, Et non audierunt vocem meam, neque ambulauerunt in ea. Non vna tantum ratione non audimus vocem Domini. Sunt feroces quidam, qui etsi videri nolint impij & negantes scripturam, nolunt tamen hanc simplici & genuino sensu expositam sibi annunciari. Habent hi corruptum sensum, quem nisi quis illis afferat, clamant, non sibi scripturas prædici, sed hæreses induci. Sunt sanè quidam qui etiam à scripturis abhorrent simpliciter, amici interim Dei videri volunt. Ignorant quid sit, & vnde vel qualis sit scriptura. Imaginantur sibi scripturam esse nuper compositam de noua illa, vt dicunt, hæresi. Interim tamen non sustinent erudiri. Quamprimū enim scripturæ nomen audiunt, amplius auscultare dedignantur, clamantes, Quid refertis nobis scripturas, veluti irrefragabiles? Quis dicet nobis quibus profectæ sint scriptoribus? & si à sanctis profectæ, an integræ adhuc & non vitiatæ à Iudæis & hæreticis ad nos peruenerint? præterea, an non pari facilitate mendacium scribitur atque veritas? Cur ergo scripturis crederem? Atque hoc modo vocem Dei audire complures renuunt. Sunt alij qui auribus quidem corporis audiunt non indiligenter, foris multa simulantes, interius autem occluserunt aures cordis. Atque hi quod ipsis videtur & placet recipiunt, quod non videtur ipsis verisimile, vel quod eis displicet, neque moribus ipsorum accommodum esse videtur, non recipiunt. Sunt rursus alij qui diligenter & sponte audiunt, deniq; ea quæ audiunt referunt postea & valde commendant, sed vitam suam ad audita & intellecta minimè componunt. Sequitur ergo in propheta, Neq; ambulauerunt in ea. Requirit enim Dominus quod & S. Iacobus dixit, vt simus non tantum auditores, sed factores quoque verbi Dei. Cognitissima est doctrina Domini in monte, apud Matt. in fine cap. 7. Sed hic quoq; est diuersitas. Quidam enim prorsus nihil eorum quæ audierunt faciunt. Quidam quædam faciunt, quæ videlicet non magno labore fieri possunt. Tollunt ergo idola, diruunt aras, diuos non inuocant amplius; interim idola cordis non prophanant. Melior tamen ac tolerabilior est horum fors, quàm istorum, qui ne ista quidem relinquere in animum inducunt. Sunt qui à quibusdam flagitijs sese subducunt, quibusdam nimis arcte coherent: in isto laudandi, in hoc prouehendi ad vberiore frugem. Vituperandi verò omnium maximè, qui vitam corruptam nunquam emendare incipiunt, imò qui neque idola ex oculis auferri sinunt.

Si autem verbum Dei non audierunt, inquis, neque vitam, dicta & facta ad præscriptum

præscriptum verbi Dei direxerunt vel accommodarunt, id quod est ambulare in verbis vel in lege Dei, quid ergo fecerunt illi: an sine omni religione ceu brutâ quæpiam vixerunt? Sequitur in verbis Domini, Sed abierunt post cogitationem cordis sui. Id quod alij verterunt, Ambulauerunt post contumaciam, alij post prauitatem, alij post duritiem, alij post phâtasiam cordis sui. Sensus planus est, ipsos inquam non Dei præscriptum esse sequutos, sed illud potius quod ipsis bonum videbatur, animi inquam sui arbitrium, vel cogitationem, & sicut Germanicè dicimus, *jr eigen gütbeduncken*. Cui deinde contumaciter inhæserunt. Prauitas ergo cordis humani & contumaces illæ cogitationes principio ad cultum Dei referendæ sunt, & ad hunc maximè quidem; sequitur enim mox de cultu Baalim & patrum traditionibus; deinde verò etiam de libidine cordis propensissimæ ad vitia & voluptates. Ideo enim non audimus verbum Dei, neque ei obtemperamus, aut vitam nostram vniuersam ad id illud cõponimus, quia priusquam audierimus verbi Dei prædicationem, posuimus in nobis ipsis impedimenta quædam, quæ nisi tollantur è medio, verbum Dei nullum locum habere potest. Sunt autem impedimenta illa, primum quidem cultus Dei electitijs, constitutiones humanæ, & placita patrum, quæ quàm diu apud nos valent & auctoritatem retinent, verbum Dei nullum apud nos fructum profert, qui nobis persuasimus illum cultum, in quo nunc versamur, legitimum esse, illas leges & constitutiones, secundum quas instituimus vitam nostram, sanctas esse. Deinde impedimētum grande est cordis humani prauitas & corruptio dura, nisi emolliatur. Non enim mutat, qui praua cordis sui contumacia agitur, adhuc ingenium, sed pergit suo viuere more, vtcunq; centies foris in aures incurrat vox concionatoris de pietate & pœnitentia, de sanctimonia & virtutibus. Oportet ergo in primis & ante omnia, per Domini gratiam, corda aperire verbo Dei, & de hoc hæc opinionem concipere, vera iusta & sancta esse quæcunque nobis annunciantur per hoc, falsa iniusta & impura atq; prophana esse quæcunque per ipsum damnantur. Licet itaq; pro veris habeantur & bonis plurima priusquam audierimus verbum Dei, nunc tamen cum annunciat nobis, eodemq; illa damnantur, non amplius pro veris habenda sunt & pro bonis. Alioqui enim dicemur non auduisse verbum Domini, neq; ambulauisse secundum illud, sed secundum cogitationes cordis nostri & quidem prauas.

Hoc autem à Iudæis suis impetrare non potuit Ieremias, vt ne hodie quoq; hoc ipsum à Papistico fermento infectis, impetrare possumus; inde est quod nostri post diuos aberrant, sicuti & Israelitæ ambulabant post Baalim. De Baal & Baalim ante sepe dictum est. Addit Ieremias, Sicut docuerunt eos patres eorum. Alij legunt, Sicut didicerunt à patribus suis. Sensus in idem recidit. Pluris enim faciebant patrum suorum exemplum & traditionem, quàm regulam verbi Dei. Quoniam itaq; patres idola coluerant & creaturas inuocauerant, & veluti per manus tradiderant filijs, Deum ista re non offendi sed coli, pergebant obstipos collo Iudæi, nihil independentes quæcunq; ex lege Dei ipsis anunciabantur à prophetis Dei. Fuit autem hæc (& nunc & Christi temporibus, vt ex euangelio claret Lucæ 19.) verissima causa excidij gentis Iudaicæ. Quid autem hodie sit aliud? Res tam aperta est, vt non requirat ampliorem declarationem. Discant autem omnes p̃ij pluris facere Dei legem & scripturam sanctam quàm patrum auctoritatem, siue illis prognatus sis, siue illi appellentur spirituales tui patres. Elegantiſsimam profert hic sententiam beatus Hieronymus, & dicit, Ergo non in nostra voluntate, sed in Domino confidendum est, Prauum enim cor est in hominibus. Et, De corde nostro exeunt pessimæ cogitationes. Ergo nec parentum, nec maiorum error sequendus est, sed autoritas scripturarum, & Dei docentis

Scriptura sequenda non patres.

imperium. Hæc ille. Vtinam verò omnes quotquot patrum authoritatem & testimonia pro suis erroribus proferunt, tam sponte audirent reciperentq; hoc patris Hieron. iudiciū, quā improbè perpetuò clamant Patres, Patres, atq; his etiam contra scripturas credi volunt.

Par pari repēdit
pœna sua
Dominus.

Postquam verò ostendit cur sint perdendi, mox reuertitur, ipsumq; eorum excidium prosequitur, calamitates diligenter recitans, quibus adobruēdi erant. Videtur autem in fumendo supplicio à consceleratis Deus par pari rependere. Tria commemorat membra. 1. Amarissimum fuit ipsis verbum Domini ac velut absynthium prophetica prædicatio: cum alibi appelletur panis cœlestis & potus vitæ. Ergo digni erant qui spoliati cibo vitali, pascerentur absynthio & felle, id est rebus amarissimis. D. Hieronymus, Quod aut malorum significat magnitudinem, inquit, & sempiternum captiuitatis iugum; aut certè per ignorantiam legis Dei, pro Christo Antichristum suscepturi sunt. Hæc ille. Certè ab alimento petiuit metaphoram. De absynthio Plinius scribit cap 7. lib. 27. Dioscorides lib. 3. cap. 24. Notum omnibus absynthium est, & amarum est. De poculo fellis vel fellito dictum est ca. 8. 2. Deus non dispersit populum suum, sed recollegit ad vnitatem, & vt toto corde vnum colerent Deū, & ab vnico toti & securi, penderent præcepit. Ceterum ipsi maluerunt sursum & deorsum currere, multos Deos sibi quærere, & quidem nouos quotidie, quos ne maiores ipsorum nouerunt. Proinde dignissimi erant, qui dispergerentur, & quidem captiui ducerentur ad gentes, quarum ne nomina quidem vel patribus eorum vel ipsis nota fuerant, vt vel ibi abunde liceret dijs inferuire nouis & exoticis. 3. Gladio tyrannicè sunt abusi contra sacerdotes vel prophetas potius Dei, & contra synceros Dei confessores atq; cultores, iccirco, mittam, inquit Dominus, gladium post eos, vt tam etsi strenuè fugiant, gladius tamē assequatur eos ac excindat. Similia expectent quotquot participant cum sceleribus Iudaicis. Dominus liberet nos ab omni malo. Amen.

Mutata orationis figura commemorat iterum quæ mala impænitentes maneat.

CONCIO XXXVII.

Sic dicit Dominus exercituum, Prospicite vt vocetis præficas vel lamentatrices vt veniant, & mittite ad mulieres sapientes vt & ipse veniant: accellerent & sumant super vos planctum, vt defluant oculi nostri lachryma, & palpebre nostræ distillent aquas. Quoniam vox eiulatus auditus est à Zion, Quomodo vastati sumus? quā misere confusi? Quoniam terram reliquimus, & eiecerunt nos tabernacula nostra. Sed audite vos mulieres verbum Domini, & percipiat auris vestra verbum oris eius, atq; docete filias vestras planctum & quaq; vicinam suam lamentationem, Quoniam ascendit mors per fenestras nostras, penetravit in palatia nostra, ad excindendum paruulos de uicis, & adolescentes de plateis. Loquere, Sic dicit Dominus, Cadēt hominum cadauera sicut sterqus in superficie agri, & quasi manipulus (vel) fœnum post metentem, & non erit qui colligat.

Summa huius
loci & conclusio

Pergit commemorare propheta clades ac strages, ipsumq; excidium populi sui, quod sint perpessuri, suo nimirum vitio, nulla Dei morositate aut culpa. Mutat autem orationis figuram & aliud inducit schema. Iubet enim doctas in arte lugendi vel plangendi (præficas vocant Latini ceu luctui præfectas) vocari. Indicat

Indicat etiam in quem finem, ut videlicet totius gentis clades multiplices ipsū lugeant interitum atque exitium. Subiicitur item formula nēniæ vel planctus. Rursus verò colloquitur ipse Dominus cum lamentatricibus illis mulieribus, ac præcipit, ut non ipsæ duntaxat plangant, sed vniuersas præterea mulierculas plangendi modum doceant: haud dubiè ea re significans vberiore plangendi materiam eis suppeditandam, quàm omnium mulierum, nedum præficarum, lugubria carmina dignè possint deplorare. Mox pergit formulam threnodiarum adumbrare. Postremò autem ostendit ipse Dominus, ac propheta verbis prædicit, tantam fore cadauerum copiam, ut instar stercoris in campo iaceant neglecta, neque ullus ullam eorum habeat rationem, nedum ut mandet tumultu. Summa verò omnium est, gentem peccatricem misere deuiandam esse propter impœnitentiam. Hæc verò omnia mira eloquentia exponit. Verissimè enim scribens in hunc locum D. Oecolampad. dicit, Quis tragediam aptius & magis graphice exprimeret, quàm hic vates noster, S. Hieronymus verò hunc locum enarrans, Propter futuram captiuitatem, inquit, & euersionem Hierusalem lamentatrices vocari iubet, quæ solent in luctu voce flebili, & lacertos manibus verberantes, ad lachrymas populum prouocare. Hic enim mos vsque hodie permanet in Iudæa, ut mulieres sparsis crinibus nudatisque pectoribus voce modulata omnes ad fletum concitent. Hæc ille. Ad hanc consuetudinem gentis respexerunt literæ euangelicæ apud Matth. in 11. cap. commemorantes carmen lugubre. Lugubria cantillant pueri in foro, Cecinimus vobis, & non planxistis. In 9. capite mentio fit tubicini. Nam Lilius Geraldus de vario sepeliendi ritu, Efferebantur, inquit, maioris ætatis homines ad tubam, minoris ad tibias. Et Macrobius in Som. Scip. scribens, author est defunctos olim ad sepulchrum elatos fuisse cum cantu. Neque verò commemoratione sua superstitionis ritus hic approbat Ieremias. Superius enim ostendi, sæpe in scripturis adduci ritus & consuetudines pro argumento præsentis, quos tamen scriptura in vniuersum nec commendat nobis nec imitari iubeat. Ex ritibus certè Iudæorum & ethnicorum varijs molestis & superstitionis Romana illa nupera ecclesia mirificum, sed quæstuosum admodum, concinnauit efferendi sepeliendi que ritum. Clerus enim ac monachi in primis, ceu Vultures cadaueri, & Caspii canes mortuis inhiantes, cantibus subtristibus ac funebri pompa corpora defuncta ad sepulchra deducunt, concrepante interim ære Campano, & miras ad sepulchrum exercent ceremonias. Stultissimè autem creditur has nēniās atque inēptias prodesse defunctorum animabus. Ac innumera hic, si admittēret tempus, obijci illis ipsa que etiam confutari possent. Sed gratia Deo, qui illuminauit animos vestros vera luce, ut cum tenebræ illæ vilipendantur à vobis, nulla apud vos confutatione nugarum istarum opus sit.

Pro more autem iubet illos sibi prospicere, & diligenter, ut conducantur & adducantur ad peragendam fabulam, curare. Sapientes verò vocat doctas & exercitatas in arte lugendi vel eiulandi ac plangendi. Erat ista ars mulieribus histrionicis quæstiuosa admodum. Nam ex lachrymis doctè profusis & ex eiulatibus artificiosis erat eis quæstus multò vberimus. Iam etiam mandat accelerent siue festinent, significans utique malum non admodum procul abesse. Omnia enim magnitudinem malorum adumbrant. Applicat autem propriè malum omnibus ex quibus ne semetipsum quidem eximit, cum dicit, Ut defluant oculi nostri lachryma. En nostri, ait, oculi, non mulierum. Quasi dixerit, Sub aliena persona nostra res agitur, de quo corio nostro luditur. Nobis, nobis inquam dolor immensus maximam exprimet lachrymarum copiam. Est autem & nobis recepta loquutio, qua ineffabilem exprimere volentes dolorem, dicimus, *Ich weine*

Eloquentia ad
miranda in sa-
cris literis.

Lugendi ritus.

meint ich müßte mir selbs mine ougen vßgrynen. Existimabam mihi ipsos etiam oculos meos proprios lachrymis fore profundendos.

Formula threnodice.

Mox etiam formulam quandam luctus vel planctus & lamentationis aut threnodice subiungit. Fingit enim se audire lugubrem vocem ex Zion vel vrbe Hierosolymorum, flebiliter sonare, in hæc verba, O miseros nos, quàm crudeliter vastata cernimus omnia? quàm turpiter sumus confusi? quàm verò misere præter expectationem nostram fefellerunt omnia, in quæ spem nostram defixeramus? Subiungitur autem ratio huius querimonie, Quoniam cogimur vertere solum, & relictâ patria abire procul in captiuitatem. Quid quod ipsæ nos nostræ ædes expulsos eiecerunt? Tribuitur enim per Prosopopeiam ædibus, quod stostes fecerunt. Sic dicuntur loqui lapides, & tigna clamare ex parietibus. Et quidem irato Deo alicui populo, videmus aduersari & aduersa inferri etiam im mobilia. Tam graue est, fratres, iratum habere Deum, & hunc prouocare vitæ poenitere nescia. Lutherus postremum hoc membrum vertit, *Unsere wonungen sind geschleipfft*. Habitationes nostræ solo sunt æquata.

Omnibus laudandum.

Porro mulieres quas aduocare iusserat, nunc veluti præsentibus alloquitur vel Dominus vel propheta. S. Hieronymus, Primò dixerat, inquit, Vocate lamentatrices, nunc quasi præsentibus loquitur, in condemnationem sacerdotum atque doctorum & virorum omnium, ut illis cessantibus à doctrina, istæ audiant verbū Domini, & assumant sermones oris eius, doceantq; filias, &c. Nunquam potuit persuaderi genti Iudaicæ, ipsam ita, ut propheta prædicebant, perituram: proinde quò sibi fidem faceret, diligentissimam à mulieribus præficus auscultationem requirit: simul autem innuit totum populum verbo Domini credere & diligentissimè auscultare debere. Iam verò mandat ut singulæ & filias & vicinas, id est, mulieres Iudaicas semel omnes doceant luctum. Id est, significat malum vastationis certò peruenturum ad omnes, ac tantum & tam enorme futurum, ut si omnes vnà plangent artificiosissimè & optimè, nondum tamen magnitudinem mali satis dignè possint deplorare.

Ascendit mors per fenestras.

His denuò alia rursus forma suppingitur natiæ aut carminis lugubris, in hanc sententiam, Quoniã ascendit mors, &c. D. Oecolampadius, Mors, inquit, repente aduenit, non expectantibus nobis. Qui enim alta loca inhabitant, apertis fenestris securè dormiunt, eò quòd facile nemo possit ascendere. S. Hieronymus, Quod quanquam spiritualiter, inquit, possit intelligi, eò quòd per sensus ad animæ interitum mors introeat peccatorū, tamen & de Babyloniorum impetu intelligi potest: quòd tanta sit fortitudo & felicitas præliandi, ut non expectent referari fores, sed per fenestras & tecta conscendant, ut domus vastent Hierusalem, &c. Sequitur enim, Penetrauit ipsa mors, id est, illi ipsi qui occidit, in palatia & ædes nostras. In his sine discrimine obtruncantur omnes. Non parçitur pueris & iunioribus colludentibus in plateis. Conficiuntur absque misericordia misere ad vnum omnes. Ad hunc verò modum breui carmine, sed mira euidencia, futura, tanquam iam sint facta aut præterita, omnium oculis conspicienda proponuntur.

Strages ex clades adumbratur.

Adiungit his quoq; suam sententiam Dominus, & quid propheta his omnibus subiiciat, mandat, ceu expositionem præcedentium. Loquere, inquit ad prophetam Dominus, & dic populo, Sic dicit Dominus, Cadavera hominum, &c. Quæ Germanicè sic reddi possunt, *Sie todten lyb werdend ligen/wie der mist vß dem fäld/vnd wie die maad embds oder hōws hinder dem mäder/das nie man samlet oder vslift*. Duabus vtitur parabolis mutuò acceptis ab agricultura. Principiò enim, Perinde ut stercoreis in agrum dispersi nulla habetur ratio, ita cesorum corpora iacebunt in gloria, neq; colligentur aut sepulture mandabuntur.

dabunt. Deinde sicut foenum resectum à messore per manipulos in pratis dispersum, & ipsum iacet, neq; à quoquam recolligitur: ita caesorum corpora nullo honore, sed summa afficiuntur contumelia: deniq; mira copia per campos caesa acervatim iacebunt. In his exhibetur nobis egregium Icon cladis atq; stragis & corporum per campos per acervos in sanguine disperforum. Hinc torré pictiores nostri, mortis imaginem exprimentes coloribus, messorem statuunt foeniseca demetentem foenum. Elegans & propria est illa imago. Nam omnis caro foenum est, & omnis gloria eius flos graminis. Sicut autem nullo negotio gramen foeniseca refecatur: ita homines peste vel gladio immisso à Domino, mira celeritate & facilitate admiranda tolluntur è medio, neq; quisquam resistere potest. Hieronymus paucis totum illum locum reddens, Per ista, inquit, ostendere vult tantam in Hierusalem & circa urbem eadem futuram, vt nullus sit qui sepeliat corruentes. Hæc ille. Nemo autem existimet his omnibus rem exponi nihil ad se pertinentem. Nam idem nunc est Dominus, qui fuit Ieremiæ temporibus, eadem illi virtus vel potentia est, eadem scelera odit adhuc, quæ illo tempore prosequutus est odio: nisi ergo conuertamur ad ipsum per veram poenitentiam, potest etiam nunc excindere nos. Dominus misereatur nostri, & servet nos.

Concludit Sermonem, & monet ne ullis rebus externis confidant, soli Deo fidant, qui servare possit, & excindere velit infideles in uniuersum omnes.

C O N C I O XXXVIII.

Sic dicit Dominus, Ne gloriatur sapiens in sapientia sua, neq; gloriatur potens in potentia sua, neq; gloriatur diues in diuitijs suis, sed in hoc gloriatur qui gloriatur, quod intelligat & cognoscat me, quoniam ego sum Dominus, qui facio misericordiam, iudicium & iustitiam in terra: & in his mihi complacitum est, dicit Dominus. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & visitabo omnem circuncisum in preputio, Egyptium & Iudeum, Idumæum, Ammonitas & Moabitas, & cunctos qui in extremis oris habitant in deserto. Omnes enim gentes incircuncisæ sunt, & uniuersa domus Israel incircuncisum habet cor.

Vniuersam orationem, à septimo capite hucusq; deductam, nunc colligit epilogo memorabili & elegantissimo, in quo paucis repetit, nullis rebus externis esse fidendum, sed soli Deo qui solus servare possit. Ac adiecto veluti collario colligit, quæ dixerat fusè de excidio impiorum.

Epilogus orationis.

Principio colligit, quibus rebus non oporteat fidere, quibus interim Iudæi tribuebant plurimum, quibus etiam nunc per orbem pleriq; confidunt. Et quidem audiuius oratione præsentis septem potissimum confutata esse, in quæ omnem spem Iudæi collocabant: nunc tria duntaxat commemorat in epilogo, sed sub his tribus comprehendit non tantum septem illa, sed reliqua etiam omnia præsidia, quibus homines extra verum, viuum & æternum Deum inniuntur. Commemorantur hic Sapientia, Potentia vel robur aut fortitudo, & Opes facultates vel diuitiæ. Ac Gloriarî non significat se extollere duntaxat, iactare vel laudare, sed maxime confidere & inniri, & vt Germanicè dicimus, sich vertrösten vñnd verlassen. Sic vsurpasse & Apostolum Paulum videmus 2. Corinth. 10. & 1. Corinth. 1. Equidem si ista adsint hominî, sapientia inquam, robur, potentia, cum diuitijs, utique dona sunt Dei, hominibus aspernanda minime, sed pro his agenda sunt gratiæ Deo, cogitandū item quomodo ijs rectè vtatur.

Quibus rebus non oporteat considerare.

Gloriari.

Vtendum non abutendum Deî donis neq; his fidendum.

mur neque vspiam abutamur: interim cadendum videtur in primis, ne istis, vtpote rebus perituris, minimè confidamus, sed vtamur tanquam non vtentes, possideamus tanquam non possidentes: sicut nos docuit Apostolus 1. Corinth. 7. qui ad Timoth. quoque dixit, Diuitibus in præsenti seculo præcipe, ne elato sint animo, neq; spem ponant in diuitijs incertis, sed in Deo viuentē, &c. 1. Tim. 6. Nam & Dominus in euangelio docuit atq; mandauit, Ne reponatis vobis thesauros in terra, vbi erugo & tinea corrumpit, & vbi fures perfodiunt & suffurantur: sed recondite vobis thesauros in cælo, vbi neq; erugo neq; tinea corrumpit, &c. Matth. 6. Abusus ergo istarum rerum, nō vsus damnatur: fiducia in ipsa, non ipsorum possessio. Ac historiæ testantur omnes gentes subuersas esse, quæcunq; donis hisce & abusa sunt & innixæ his, Deo præterito, & religione vel pietate vera neglecta. Caueamus ergo nobis, ne dū illa nobis adsunt, ipsa in nostrāmet ipsorum perniciem conuertamus: dū verò absunt, à Deo nobis nō cessā, ne pergamus aut conemur illa consequi rationibus Deo pietatēq; aduersis. Largitur sua dona Deus omnibus, prout sapientiæ bonitatēq; eius vñsum fuerit conducere. S. Hieronymus his prophetae verbis vñtur contra illos, qui liberū arbitriū cōtra Dei prouidentia iactabāt: dicit enim, Omnis hominū aufertur superbia, dum & sapientia & fortitudo & opes eorum reputantur in nihilum: & ista est sola gloriatio, vt sciat & intelligat quod ipse sit Dominus, qui facit misericordiam, iudicium & iustitiam super terram, quod omnia Dei prouidentia & iustitia gubernentur: & quæ nobis non videntur habere rationem, iustitiæ plena sint atque rationis. Hæc enim sola placent Deo, & in his voluntas illius est. Vbi sunt ergo qui dicunt hominem proprio regi posse arbitrio, & sic datam esse liberi arbitrii potestatem, vt Dei misericordia tollatur atque iustitiæ? Hæc Hieronymus.

Liberum arbitrium.

*Quibus rebus
confidere oporteat.*

*Dei cognitio
fides est.*

Audiuimus quibus rebus minimè oporteat confidere, dicat ergo aliquis, Ergone desperare nos iubet? Si hæc non iuuant homines, si illis inniti non decet, quid ergo faciemus? aut quibus rebus innitemur? aut quæ iuuabunt tandem afflictos & periclitantes? Respondet propheta Ieremias, non suis, sed Domini Dei verbis, quæ ex ore Dei de toto hoc negotio profert, Sed in hoc gloriatur, qui gloriatur, quod intelligat & cognoscat me. Proinde innitendum est in Deū, à quo & auxilium sperandum, qui solus seruare potest & eripere ex malis omnibus, atque adeo efficere, vt sapientia, robur vel fortitudo & opes aliquid efficiant boni, non officiant nobis aut nos subuertant. Docet ergo hic locus confidere Domino Deo nostro: & huius notitiam vel cognitionem esse omnium regnorum & hominum salutem. Manifestum est autem Dei notitiam aliud esse nihil, quàm veram in Deum cognitum fidē. Hæc reconciliat nos Deo, hæc purgat corda nostra, hæc iustificat & regenerat per spiritū sanctum. Isa. 63. cap. Iustus seruus meus, inquit, cognitione sua iustificabit multitudinem. Nam Iesus Ioan. 17. Hæc est vita æterna, inquit, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Hunc dicit apostolus à Deo nobis datum sapientiam, iustitiamq; sanctificationem & redemptionem, vt qui gloriatur, gloriatur in Domino. In 11. cap. ad Hebræos multis prosequitur fidei laudes. Glorandum ergo in fide, id est, innitendum Deo, quem apprehendit fides, vera Dei cognitio. Eam ob causam infelicissimos esse iudico, qui cognitionem Dei ex annunciato verbo Dei per fidem recipere nolunt.

*Qualem esse
oporteat verā
Dei cognitionē*

Subiungitur autem à diligentissimo propheta ex ore Domini, qualem esse oporteat aut deceat cognitionem illam Dei, cui inniti tutò possumus, quæ videlicet intelligat & cognoscat Deū esse misericordem, facientēq; iudicium & iustitiam in terra. Proinde satis nō fuerit agnouisse Deum trinū esse personis, substantia, vñum

tia vnum, sapientem & omnipotentem, nisi singuli credamus, Deum illum vnum & trinum, sapientem & omnipotentem, nostrum esse Deum, nobis misericordem, facientemq; nobis iudicium & iustitiam. De misericordia Dei aliàs *Misericordia.* dictum est. Comprehendit hæc affectum paternum in nos benignum & clementissimum, expressum maximè in mysterio incarnationis & redemptionis filij sui vnigeniti. Superat illa omnia eius opera, & in æternum est & valet misericordia eius. Per ipsam gratuito, absque vllò merito nostro, condonat nobis omnia peccata, in Christo. Titum 3. Bonus & beneficus est erga nos; diligit nos & quidem impensissimè, patrum & matrum amorem affectiones studiaq; superans. Id quod Isaïas testatur 49. & Dauid Psalm. 103. Ergo confert in nos ex misericordia sua cumulatisimè omnia quæ hominibus sunt necessaria, cum corpori tum animæ. Iudicium exercet Deus in terra, non cum punit duntaxat impios, *iudicium.* sed cum æquitate dispensat omnia, nemini vllam irrogat iniuriam, in primis autem benignè audit oppressos aut laborantes ac periclitantes, cum horum rationem habet eximiam, his consulit, hos non negligit ac præterit. Iustitia verò sua *iustitia.* asserit Deus liberatq; suos ex malis, tueatur, & cuique suum illud reddit, bonum bonis, malum malis, & quidem constantissimè infallibiliq; veritate. Et talem quidem oportet credere Deum nobis esse, qui misericors sit in Christo, qui nulli iniuriam irroget, omnibus bene velit, beneficijs cumulet, nostri rationem habeat exactissimam, nos tueatur & defendat, liberet ac seruet. Quis autem in hac fide non exultet & gloriatur? Extra hunc Deum & extra hanc fidem in ipsum, non video quid valeat vniuersa mundi sapientia, omne robur, aut quid possint omnes diuitiæ. Potest autem ille etiam sine his omnia quæ salutaria sunt suis largiri. Beatus ergo populus cuius Iehouah est Deus eius: beati qui fidunt isti Deo, quoniam florebut in æternum, neq; confundentur vnquam.

Istis omnibus adiicit Dominus, Hæc enim volo. Alij verterunt, Quia in his mihi complacitum est. Alij, Quapropter his vnice delector. Alij, Et hæc sunt quæ ego desidero. Sensus est, Deum, vt natura est misericors qui & iudicium & iustitiam facit in terra, ita nullis rebus delectari magis aut requirere impensius, quàm misericordiam, iudicium & iustitiam. Declarat ergo ipse Dominus in his positum esse Dei cultum & veram pietatem, & hæc opera requirere Dominum. Equidem fides vera non est sterilis. Neque tamen quoslibet profert fructus, sed istos potissimum, quos commemorauit. In Osea commemorat Dominus, quod & in euangelio repetitur à Christo, Misericordiam volo & non sacrificium. Similia antea audiuius, & eius generis plurima leguntur Isaïæ primo. Micheæ sexto. Zachariæ septimo & octauo. Frustra autem his verè bonis operibus præteritis exercemus nos in ceremonijs & hominum traditionibus vel placitis. Rursus autem pro more suo appendit, Dicit Dominus, vt fidem quam debet inueniat doctrina salutaris, nèue ex Ieremia aut humano videatur profecta arbitrio.

Istis verò omnibus adiicit appendicem vel corollarium, quo illa in breuem summam colligit, quæ dixerat de supplicio ab impijs & impœnitentibus sumendo, subiectis simul causis supplicij, ipsis inquam sceleribus. Adhæc ostendit in breui hac sententia, etiam Gentes fore puniendas. Ostendit nihil hic exteram profuturam circuncisionem; imò quia reuera circuncisi non sint circuncisione interna, ideo puniendos. Diem quidem supplicij non exprimit. Significat tamen certissimè venturum tempus, quo grauius supplicijs afficiantur cum Iudæis, omnes pariter vicinæ gentes: ac rursus Domini adiungit authoritatem, dicens, Ecce dies venient, dicit Dominus, vt visitem omnem, &c. Visitare vsurpatur in bonam & malam partem, hic in pessimam. De visitandi verbo aliàs di-

*Misericordia.**iudicium.**iustitia.**Verè bona opera quibus delectatur Deus.**Supplicia sumenda de impijs.*

*Circuncisum
præputio.*

etum est sæpè. Circuncisum in præputio, verterunt alij, Circuncisum cum præputiato: alij, Circuncisum præputiatum: alij omnem qui circuncisum habet præputium. Alij aliter. Sensus omnino est expositus. Dicit se supplicium sumpturum de omnibus illis, qui etsi sint circuncisi foris, intus tamen manent in præputio. Mox enim quos intelligat exprimit, nempe Ægyptium, Iudæum, Idumæum, &c. Constat enim omnes illas gentes carnem quidem circuncidisse, sed mansisse interim in præputio spiritus. Inde fortassis apostolus ad Roman. 2. sumpsit quod scripsit de circuncisione, & dixit, Nec ea quæ in manifesto fit carnis circuncisio, circuncisio est, sed illa quæ cordis circuncisio est, quæ spiritu constat non litera, cuius laus non ex hominib. est sed ex Deo. Plura de Circuncisione dixi cap. 4. & in nostris Decad. Cæterum historiæ testantur gentes illas omnes, quarum hic fit mentio, circuncisione vsas esse. Ægyptij fortassis didicerant à populo Dei, qui diu inter ipsos habitauerunt. Idumæi ex Edom filio Isaaci descendunt, sicut Ammonitæ & Moabitæ ex Loth. Meminit Ieremias & eorum hic, qui deserti extrema inhabitant, intelligens haud dubiè Cedarenos, Arabes, Ismaelitas vel Sarracenos. Eum locum verterunt alij, Et cunctos angulos anguli. Alij, In finibus anguli terræ. S. Hieronymus vertit, Et super omnes qui attonsi sunt in comam. Sed sensus liquidus est, Visitabo, inquit Dominus, cunctos, qui in extremis oris habitant in deserto. S. Hieronymus hunc explanans locum ita dicit, Multarum ex quadam parte gentium, & maximè quæ Iudææ Palæstinæq; confines sunt, vsque hodie populi circunciduntur: & præcipuè Ægyptij, Idumæi, Ammonitæ, & Moabitæ, & omnis regio Sarracenorum, quæ habitant in solitudine. Et de quibus dicitur, Et super omnes qui attonsi sunt in comam, habitantes in deserto. Non igitur gloriari debet Iuda, qui mixtus est cum gentibus supra scriptis, eò quòd præputium non habeat, sed ex lege Dei circuncisus sit. Cum & alij hæc faciant, qui legis mandata non seruant, & ignorant Deum Israel. Nec prodest circuncisio, quæ in signum data est, nisi mandata Domini impleantur. Sicuti & Comæ, quæ gentem significant, non robora corporum & fortitudinem pugnantium, &c.

*Non gloriandū
in circuncisione*

Corollario ergò hoc docet Iudæos propheta, non debere ipsos gloriari in Circuncisione, nihil ipsis profutura. Id verò probat ab exemplo. Sunt enim Ægyptij circuncisi, Idumæi item & aliæ gentes, quæ & ipsæ excinduntur, quòd cum carnem habeant circuncisam, præputium interim à corde ipsorum sublatum non sit: ergo cum vos Iudæi etiam præputiatum habeatis cor, peribitis vnà cum impijs. Interim significatur imò disertè docetur in præsentem, nihil prodesse videnti- bus Sacramenta, nisi spiritus gratia & fides accedat. Id quod apostolus multis prosequitur etiam in eo loco quem paulò ante citauimus ex 2. cap. ad Rom. maximè verò in 1. ad Corinth. 10. Galat. 5.

*Punit Deus Iu-
dæos, punit &
gentes,*

Videtur autem his etiam tacitè occurrere quæstioni aut obiectioni. Dicat enim Iudæus aliquis, Difficile sanè est seruire Deo Israelis. Subinde enim contra nos populum suum minas ingeminat, de interitu gentium nullus est sermo: quin illæ dicuntur afflicturæ populum Dei, superaturæ & ducturæ illum in captiuitatem. Ergone triumphabunt illi perpetuò? nunquàmne punientur propter scelera cum propria illa sua, tum illa quæ admittunt in populum Dei? Hic ergo respondet Dominus, Ecce dies venient: & quæ sequuntur. Plura dicentur Iere. 25. Rationem verò euidentissimam addit, cur velit cum Iudæis omnes pariter gentes punire, Omnes enim gentes præputiatæ vel incircuncisæ sunt: nimis- rum spiritu. Nam carne circuncisæ esse audiuius. Vniuersa quoque domus Iuda vel Israel incircuncisum habet cor. De quo satis hucusq; dictum est. Exemplum incircuncisorum hominum exhibet nobis Acta apostolica ca. 7. Certè ab incircun-

*Omnes gentes
præputiatæ,
&c.*

incircuncisis corde nullum alienum est flagitium. S. Hieronymus hunc sensum paulò reddit diuersius, Cum præter Aegyptios, inquit, Idumæos, Ammonitas, Moabitas & Ismaelitas in solitudine commorantes, quorum plerunque pars circuncisa est, omnes aliæ nationes in toto orbe incircuncisi sint carne, omnis domus Israel incircuncisa est corde, non carne, quæ circuncisio ducit ad mortem. Illa enim carnis, hæc spiritus est. Hæc ille. Sed superior sensus, collatis omnibus & expeditior est & loco huic magis congruus. Domino Deo nostro sit laus & gloria. Amen.

O R A T I O I E R E M I A E

T E R T I A.

Hortatur Israelitas & Iudæos Ieremias, ut sibi à vanitate gentili, quam & exagitat, caueant. Deum autem verum & veram religionem eis commendat.

C A P V T X.

C O N C I O XXXIX.

A Vdite sermonem quem loquutus est Dominus ad vos, ô domus Israel. Sic dicit Dominus, Viam gentium ne discatis, & à signis cæli ne formidetis, à quibus gentes sibi metuunt. Siquidē leges Gentium sunt vanitas. Quia aliquis è sylua arborem excindit, manibus artificis atq; securi formatur. Auro & argento ornat ipsum: clauis & malleis compingit vel firmat ne concidat: instar teretis aut rigentis palmæ stant, & non loquuntur, & portando portabuntur, nec enim incedere possunt. Proinde non timebitis ab eis: cum malum vobis inferre nec possint, neq; in eorum potestate sit benefacere. Nemo est autem, sicut tu Domine, tu magnus es, & magnum est nomen tuum cum potentia. Quis te non metuat ô rex gentium? tuum est enim imperium: quia inter omnes gentium sapientes, & in omni regno eorum nemo est tibi similis.

N O V A est hæc oratio & ordine quidem tertia. Continetur capite decimo. Apertè inscribitur à vate, domui Israelitæ: hæc à temporibus regum Osee & Ezechie captiua tenebatur in Media & Oriente, quo tracta erat à rege Assyriorum Salmanasare ante annos circiter centum. Licet autem distracti essent inuicem Israel & Ieremias longissimis itineribus, tamē ipsorum eximiam sanè rationem habet, sic inspirante prophetam Deo, patre sui populi & semper inuigilante salutem populi sui. Isaias quoq; hoc ipsum argumentum tractat sub Ezechia rege, à capite 40. vsq; ad cap. 49. qui & ipse excitatus à Deo creditur in salutem afflicti sui populi, & iam iam grauissimis tentationibus subditi. Quis enim mœrore non grauiter percellatur, si cernat hostes Dei & veræ religionis, gentiles & ethnicos, potiri victorijs & triumphare contra Deum inuocantes? Monent ergo diuini prophetae, ut populus Dei firmiter insistat religioni veræ, & indiuisè pendeat à Deo vero, nuspiam deficiat ad Deos ethnicorum & ad religionem ipsorum. Putatur autem à multis Ieremias Isaiam in præfenti imitatus, hortari & consolari in captiuitate iam detentos. Interea videbitur Ieremiam hanc orationem sic attemperare, ut eadem etiā Iudæos siue duabus tribus adhuc in patria hærentes & incolumes erudiat. Certè sub finem orationis

*Israelite capti
ui erudiuntur.*

minatur etiam his, propter vitam poenitere nesciam, exilium & captiuitatem multò grauissimam.

Orationis huius
genus &
scopus.

Oratio autem doctrinalis est, licet & hortatoria consolatoriaq; videatur, & sub finem partim impendentia mala denunciet, atque quomodo se cruci subiiciant doceat. In primis verò docet & inculcat vnum solum verum esse Deum, cuius maiestatem amplissimè prædicat: ex opposito demonstrat, Deos gentilium esse vanitatem, & religionem eorum esse falsam & inanem. Atq; hic elegantissimis & euidentissimis viitur oppositionibus Deinde demùm incipit illis futuras calamitates prædicere. Id quod peculiariter pertinet ad duas tribus. Præcedentia enim & postrema Iudæi communia habent cum Israelitis. Congruunt autem hæc nobis appositissimè, qui viuimus in medio Antichristianismi, videmusq; ad uersarios religionis euangelicæ, victorijs inebriatos, gloriari & insultare afflictis propter euangelium. Congruunt hæc captiuis inter Turcas: denique vsum habent multiplicem.

Author huius
orationis.

Præmittit autem exordiolum, quo duo perstringit. Principiò quidem authorem huius orationis indicat, Deum. Id quod secundùm reperit, Audite sermonem, quem loquutus est Dominus. Et, Sic dicit Dominus. Ergo Ieremias, quod sæpe repeto, organum duntaxat fuit, quo vsus est Deus in annunciando verbo suo: nec iam Ieremiæ verba sunt, quæ profert Ieremias, sed oracula Dei inspirantis Ieremiam ac loquentis per ipsum, vt qui his credat, Deo credat: qui diffidat, Deo diffidat. Deinde ostendit hæc dicari potissimum domui Israelis. In qua comprehendit, sicut superius diximus, Iudæos quoque siue residuas tribus duas, atque adeò nos quoque qui hodie viuimus & spiritualis Israel nuncupamur. Ad attentionem parandam illud pertinet quod dicit, Audite sermonem, &c.

Summa doctrinae.

Porro Propositionem scopum aut summam rei mox subiicit & dicit, Viam gentium ne discatis. Notum est autem omnibus Viam hic vsurpari pro modo seu ratione viuendi, pro legibus ritibus ac consuetudinibus. Germanicè dicimus, *Ir söllend nit der Heiden wyl lernen*. Vel vt planius adhuc dicam, Neque ita sentire neque sic facere debetis, sicut sentiunt, iudicant & faciunt gentes vel ethnici. Hi enim non sequuntur verbum Dei neq; regulam iustitiæ, sed suum arbitrium, suæ rationis dictamen, maiorum suorum leges, ritus vel consuetudines. Allegant aliorum regnorum exempla, deniq; longi temporis præscriptionem. Durauit hæc religio, dicentes, multos annos, recepta est à multis populis & nationibus. Neque infelices fuerunt, qui eam hætenus professi sunt ac retinuerunt. Quid ergo? Non faciat quisq; ait Dominus, quod sibi videtur bonum, neq; sequatur multitudinem, & patrum consuetudines, aut etiam fortunam pro pitiam: sed discat quilibet ex lege Dei, quid Deo placeat, quid agat, quid fugiat, atq; ita à Deo solo & regula verbi diuini pendeat vnice. Hoc faciat, quod Deo placet & verbo suo reuelauit, nihil adiciat, nihil adimat. Proinde damnantur hisce paucis verbis omnes doctrinæ, omnes leges, ritus & consuetudines, quæ vel dissentiant à verbo Dei, vel eo nobis non traduntur.

Contra astrologiam.

Et hæc quidem dixit in genere, speciatim verò per consequentia formas quasdam viæ gentilitiæ apponit, vt quid caueamus intelligamus melius. Et initio, A signis cœli, inquit, ne formidatis: à quibus gentes sibi metuunt. Proinde gentilitium est timere astra & tribuere planetis vim quampiam in nobis agentem & ad bonum & ad malum: quasi ex astris & influentia cœlorum gubernentur res mortalium. Est tamen ea res nimis multis persuasa hodie: ac confirmatur in hoc errore quorundam autoritate non indoctorum alioqui hominum, ac per libellos, quos vocant Præcticas, iudicia videlicet de partibus anni, statibusq; vel ordinibus

dinibus hominum, & per calendaria vel diaria, quæ bonis & malis aspectibus exundant, Saturni item Martis & nescio quarum lemurum indignationem minantur. Ieremias ad ista omnia, ex ore Dei, qui solus stellarum nomina tenet, & omnia gubernat, pronuncians, mandat, Nolo ut à signis cœli metuatis vobis. Rationem subiicit, Gentes ab illis sibi metuunt. Quæ quidem ratio talis omnino est, qualis illa saluatoris, in euangelio dicentis, Ne sitis igitur solliciti, dicentes, Quid edemus & quid bibemus, aut quibus operiemur? Nam omnia ista gentes exquirunt. Satis certè evidens ratio est, Ista non sunt facienda, Quia sic faciunt gentes. Si quis hac non mouetur, nescio an alia vlla moueri possit. S. Hieronymus hunc locum exponens, Propriè aduersus eos Ieremias loquitur, inquit, qui venerantur cœlestia, & quæ posita sunt in signa annorum, temporum, mensium & dierum, ab his æstimant regi genus humanum, & ex causis cœlestium terrena moderari. Et piissimus atq; doctissimus vir, D. Ioan. Oecolamp. hunc locum vatis enarrans, Insignis est hic locus, inquit, contra astrologos, impostores omnium maximos. Scire cursum cœli, ortum & occasum stellarum, è quibus temporum distinctio habetur, culpa caret. Futura autem inde prædicere, & vim stellarum, quam non habent, tribuere, impium est. Ex primo enim Geneseos discimus, quod earum est lucere & distinguere tempora. Operationem autem in elementis, scriptura non syderibus sed Deo tribuit. Et propterea non est terribile Saturni, neq; mite Veneris astrum. Sic enim de astris loqui, à gentibus ac daemonibus qui illa docuerunt profectum est. Hæc ille. Neque verò solus ad hunc modum iudicauit de astrologia, consentiunt cum eo piissimi & doctissimi quicq; veteris ecclesiæ doctores. Isaias in 47. non sine sarcasmo astrologos taxans Babyloniorum, Stent, inquit, & seruent te queso contemplatores cœlorum, stellarum inspectores, &c. Certè Micheas in cap. 5. exterminandos dicit omnes ex ecclesia astrologos vel mathematicos. Excindam, inquit, maleficos de manu tua & astrologi (meonim) non erunt in te. Idcirco fata stellarum & iudiciariam quam vocant astrologiam, damnarunt ex doctrina diuina S. Patres. Cognita sunt multis quæ leguntur apud S. Basilium & Chrysost. scriptores Græcos. Cognita sunt multis testimonia D. Ambrosij & Augustini. Si quis autem nescit, legat Augustini cap. 5. lib. 2. contra Faustum Manicheum, item cap. 6. lib. 2. contra duas Pelagianorum epistolas, in primis verò cap. 3. lib. Confessionum 4. & cap. 6. libri. Confess. 7. Extant leges quoq; in Codice lib. 9. Tit. 18. huc maxime pertinentes. Extant & in Decretis canonicis canones contra astrologos & mathematicos, 26. Quæst. 5. 6. 7. Extat etiam apud Aul. Gellium Phauorini philosophi de hac re disputatio lib. 14. ca. 1. Ioan. Picus, Mirandulæ comes, immortalitate dignus princeps, contra astrologos edidit libros 12. His itaque præteritis ad alia concedimus.

Deinde aliam speciem viæ gentilitiæ cōmemorat, adeoq; omnes propè vno nomine comprehendit & ait, Siquidem leges gentium vanitas sunt. Quæ quidem & ratio est superiorum, & expositio aliarum viarum ethnicarum. Quasi dixerit, Ut leges gentium omnes vanæ sunt, sic astrologia maxime. Leges appellat instituta, ritus, cæremonias, mores, consuetudines, & totum hoc quod gentilitium est. Et cum vanitatem appellat, omnem eis detrahit existimationem, deicit, euacuat & proculcat prorsus. S. Hieronymus hinc generale aliquid & quiddam memorabile colligit & dicit, Quod ait leges siue legitima populorum vanæ sunt, omnem humanam sapientiam futilem esse demonstrat & nullam in se habere vtilitatem. Hæc ille. Atq; vtinam agnoscantur hæc ab hominibus plus nimium tribuentibus humanæ sapientiæ.

Iam verò singulari exemplo ostendit instituta vel ritus gentium esse vanis.

*Astrologia nō
astronomia
damnatur.*

*Instituta gentium
vanitas.*

*Contra idola,
& idololatriam.*

lima, producitq; idola & in his taxat vniuersam idololatriam & vanitatem, atq; etiam viam traducit gentilium adeoq; vniuersæ humanæ sapientiæ, quæ dum maximè excellere vult, stultitiam suam, vt Paulus ad Rom. i. dixit, profundit. Quoniam verò res maximè illustrantur si inter sese conferantur & sibi mutuò veluti opponantur, antitheses certè egregias subiicit Ieremias, conferens inter se Deum verum & Deos falsos atque idola, religionem veram & religionem falsam, cultum deniq; Dei verum & cultum falsum; & initio quidem præmittit idolorum vanitatem, subiungit mox eximiam Dei maiestatem; quæ sanè prima est antithesis admodum memorabilis.

*Origo idolorum
& idololatriæ.*

Est autè antiquissimus idolorum error vel furor. Cyrillus contra Iulianum lib. 3. In sacris literis, inquit, nullum omnino inuenimus qui ante diluuium idololatriæ crimini fuerit implicatus. Acusantur. n. de alijs. Idololatriæ item notam nulli prorsus inuistam inueniemus post diluuiū ex filijs Noe. Ergo Epiphanius in sua Panaria mox ab operis initio, Phaleg, inquit, genuit Reu, Reu genuit Sarug, quem interpretari possis irritationem. Incepit enim inter homines idololatria & Græcismus: vt habet cognitio, quæ ad nos deuenit. Nondum autem in statu & sculpturis lapidum aut lignorum, aut ex argento & auro aut fictilibus, ligno, aliæue materia factis, sed solum per colores & imagines hominis mēs in seipsam malitiam excogitauit. Hæc ille. Sancti prophetae hanc vehementissimè oppugnarunt, sed frustra. Pergebat enim populus Israelis & Iudaicus construere sibi simulachra, donec excidijs & captiuitate Medica & Babylonica cohercerentur. A captiuitate non leguntur vlla amplius sibi comparasse idola. Nam Iosephus multis exponit, quantum ipsis fuerit certamen cum Romanis imperatoribus volentibus eis idola obtrudere. Maluerunt autem illi iugulum præbere, quàm vel aquilam vel Caij statuam recipere in templum. Inter gentes verò prorsus obtinuit idololatria, deiecta tamen fuit iterum, iuxta prophetarum vaticinia, ab ipsis Christi apostolis. Et quidem vehementissimè abhorrerunt sancti in veteri ecclesia ab omnibus simulachris. Cœperunt tamen paulatim admitti picturæ, tanquam memoracula & rudium literæ, ac veluti visibiles historiae. Quo nomine defensæ sunt à Gregorio Romano episcopo, eius nominis primo; qui alioqui imaginum adorationem damnat. Consequentibus tamen temporibus ortum legitur certamen acerrimum inter Orientis Imperatores & pontifices Romanos, illis vsum imaginum damnantibus in templo, his verò approbantibus & imagines venerari etiam iubentibus. Restituta est ergo opera Romanorum pontificum, Antichristi personam agentium, idololatria, quæ à Christo & ab apostolis è mundo, maximè verò ex ecclesia fuerat eiecta. Vanitatem huius variè & multis modis in præsentia ostendit Ieremias, & principio quidem ex materia, Excinditur, inquit, arbor aliqua ex sylua, ac Deo vel imagini Dei præbet materiam. Isaias in cap. 44. & ipse insultans hoc nomine idolis, Scindit cedrum sibi artifex, inquit, aduehit pinum & quercum, quæ igni fouendo seruit, partem eius incendit igni, & calefit & dicit, Euge probe incalui: partem vero aliam destinat idolo, quod parat sibiq; proponit, ante quod procumbit, adoransq; precatur & ait, Libera me, Deus enim meus es tu, &c. 2. Formam quoq; quam artifex voluerit idolo dat, securi & ferreis instrumentis formans truncum & trunco inducens hominis speciem. Vnde rectè Ieremias putat, idolum aliud nihil esse quàm opus manuum hominis vel artificis, quod inquam ei contulit artifex. De hac re multis agit etiam Isaias in eo cap. quod modo adduximus. Confule tu locum. Faber ferrarius, inquit, forcipe operatur in prunis. Et reliqua. 3. Additur iam etiam ornatus, Aurum aut argentum. De quibus verè dixit Lactantius, Quæ nemo bonus vnquam miratus est. Contemnere illa virtus est. Scelere

Scelere ergo ornantur. Vt iam non commemorem, quod furtis & cædibus non raro paratur aurum & argentum, quod cedit vñibus simulachrorum & idololatriæ. Dñj ergo vel diui ornantur furtis & cædibus. Extant plurima & elegantissima veterum patrum testimonia vñum auri & argenti in sacris condemnantia.

4. Insignis verò imbecillitas & vanitas idolorũ ex eo relucet, quod nisi artifices clauis & malleis ipsa compingant, dilabantur, nec sibi cohereant: nisi affigantur parietibus & infigantur fulcro, in quod imponuntur, vel leuiter impulsa, concidunt & dissiliunt.

5. Iam vt summa arte exculpanitur, ornentur coloribus, auro item gemmis & rebus preciosissimis, probè deniq; compingantur & collocentur in suis basibus, nihilominus instar palmæ rigent ipsa. Quod alij verterunt, Quasi palmæ integer truncus stant. Alij, In similitudinem palmæ fabricata sunt. Alij, Sicut palma æqualis sunt, recta, teres & procera. Sensus videtur esse expositur, Sunt instar æqualis teretis ac rigentis palmæ. Germanicè, *Es sind nüt dāñ glatt stöck*. Lutherus vertit, *Es sind ja nichts dann Seulen iiberzogen*.

6. Plura quoq; hic coniungit vana. Non enim loquuntur, sicuti nec audiūt nec vident tametsi os & aures & oculos habere videantur. Portando portabuntur, id est, quoquo illa collocare volueris, non sine labore portabis, ac nisi portentur non mouere se possunt. Vulgaris versio habet, Portata tollentur. Causa apponitur cur portentur, Nec enim incedere possunt, licet & tibijs insistant & pedibus. Dauid hæc omnia breuibus complexus, cecinit, Simulachra gentium sunt aurum & argentum, opera manuum hominum. Os habent, & non loquuntur: oculos habent, & non vident. Aures habent, & non audiunt: nasum habent, & non odorantur. Manus habent, nec palpant: pedes habent, nec ambulant, neq; vox est in gutture eorum. Similes illis fiant qui faciunt ea, & qui confidunt in eis.

7. loco subiungit quod sensum absoluit, & ostendit in quem finem ista adducantur, Ne metuatis ab eis. Ratio, Quia nec nocere vobis possunt, neq; in potestate eorum est cultoribus suis benefacere. Iisdem verbis vsus legitur & Isaias, quæ haud dubiè imitatur hic Ieremias. Locus Isaiæ extat cap. 41. Hæc dixit hætenus in idola & in vanitatem idololatriæ. Ioannes Oecolampadius in hunc locum scribens, Per irrisiōnem adducuntur hæc, quasi dixerit, Deum illorum crescere in sylua, & ab opifice formari, & ideò incipere decorari auro, quia per se deformis est, firmari clauis, quia imbecillis sit: vnde nec loquitur nec quicquam operatur. Stultum est igitur ea timere quæ tantoperè fluxa sunt, &c. Congruunt autem illa quæ dicuntur contra Gentium idola, simulachris Christianorum. Vtrobique enim par ratio. Materia & forma eadem est vtrisque. Fiunt ex ligno, auro & alijs materijs: & quidem ab artifice. Quæcunque Ieremias & Isaias in Gentium idola dixit, inueniuntur & in nostris. Ornantur auro, firmantur clauis, interim rigent palmæ instar, *starrend da wie götzen vnd stöck*, non loquuntur, portando portabuntur, &c. Deinde vtrobiq; eadem est institutio & idem finis. Nam apud gentes positæ sunt imagines, vel vt repræsentent & sint signa Deorũ, apud quæ præsens sit numen virtute: vel vt doceant atque erudiant simpliciores, denique beneficia Deorum retineant in memoria, admoneantq; virtutum. At qui negat iisdem de causis erigi imagines apud Christianos, confessum adeoq; compertum experientia negat. Postremò ponebant gentiles idola sua in templa & sacella & delubra, super aras & bases, ipsa ornabant, adorabant, ac ipsis offerebant incensa & sacrificia. Addebant ijs suos ministros, &c. Eadem suis simulachris impendunt Christiani. Qua de re disputauim olim copiosius in libro meo de Origine erroris. Non possum mihi hic temperare, quin huc ascribam ac recitem clarissimiviri D. Georgij Buchanani Scoti Epigramma, in quo imago introduci-
tur alloquens peregrè & religionis ergò aduenientes.

Iudicium 17.

Applicantur
ista & Chri-
stianorum ima-
ginibus.

Fare, ehò, qui terras lustras vagus hospes & vndas,

Quid peris hinc? longa quæ tibi causa via?

Non Deus hic quisquam, nec imagine numen in ista est:

Nos lapis, & tantum putria ligna sumus,

Vermibus esca, cibus tineis, domus hospita blattis,

Opprobrium cœli, ludibriumque soli.

Non capiunt humiles numen cœleste penates,

Structa nec humana saxeâ testâ manu.

Quem mare, quem tellus, quem non capit igneus ather,

Clauditur in nullo spiritus ille loco.

Vt Christum inuenias, animi secreta reuolue,

Auc lege fatidici quæ cecinere patres.

Auc quæ diues habet passim circumspecte mundus:

Hæc vera est ades, hoc penetrabile Dei.

At quisquis picto gaudet dare basia trunco.

Crassâque puluereo lingere saxa croco,

Dignus morte perit, qui mortua viuus adorat,

Ec vitæ in fragili spem sibi ponit humo.

Si te picta iuuant, cariem ne perline trunci,

Sed vera mentem simplicitate tuam.

Hac ratione, domi poteris reperire quod omnes

Erro vagus terras sic peragrandò fugis.

Dei maiestas.

His ex opposito obijcit maiestatem Dei amplissimam. Habet hæc antithesis pars altera, suas etiam partes. In genere dicit, Nemo est sicut tu Domine: id est, nemo aut res nulla in vniuerso mundo tibi potest conferri, maior es omnibus rebus conditis. 2. Magnus es tu. Est enim immensus, æternus, omnipotens. 3. Magnum est nomen Dei cum potentia, nimirum quod declarat potentibus factis & virtute immensa. 4. Rex est gentium, Dominus nimirum omnium populorum. Quis ergo non timeat te? Hæc vanitati idolorum perquam sunt disparia. 5. Tuum est imperium, & omnes creaturæ obedientiam tibi subiectionemque debent. 6. Addit & aliud, Inter omnes gentium sapientes, & in omni regno sub sole, nemo tibi similis est. Quis ergo non hunc solum adoraret, hunc solum coleret, & à solo penitus penderet? Ipsi gloria.

Pergit vanitati idolorum per antithesin opponere Dei maiestatem, ac ita insinuare huius cultum, illorum verò contemptum.

CONCIO XL.

In hoc autem vno brutescunt & stulti fiunt, quòd eruditio vel doctrina aut disciplina vanitatum lignum est. Argentum ductile de Tharsis adfertur & aurum de Vphaz, opere artificis & manibus (paratur:) hyacinthus & purpura indumentum eorum, vniuersa illa opus sunt sapientum. Dominus autem Deus verus est, ipse Deus viuus est, & rex sempiternus: ab ira eius contremiscit terra, nec sustinere possunt gentes indignationem eius. Sic dicetis eis, Dij qui cælum & terram non condiderunt, perdentur de terra & de sub cœlis ipsis. Qui terram condidit sua virtute, sapientia sua orbem disponit, prudentia sua cœlos extendit. Cum ille vocem dat, ingens aquarum vis coit, & eleuat nubes ab extremitate terra, fulgura in pluuia facit, atque educit ventos de thesauris suis. Stul-

suis. Scultus fit omnis homo à scientia, pudefit omnis conflator à sculptili, nam mendacium est fusile eius, cum non sit spiritus in eis. Vanitas inquam sunt, opus risu dignum, in tempore visitationis suæ peribunt. Non ut isti sunt, pars Iacob est, sed ille qui condidit omnia: & Israel virga est hereditatis eius, Dominus exercituum est nomen eius.

ERudit & captiuos, captiuitate videlicet Assyriaca detentos Israelitas, & captiuitati Babylonicæ vicinos Iudæos, in vera pietate, ne vnquam victorijs & felicitate offendantur idololatrarum, corrumpanturque religione Babylonica vel gentilitia. Ostendit autem antithesibus vnum solum esse Deum verum vnicè colendum, cuius quidem religio sola sit sincera & stabilis: omnes autem cum hac non consentientes vel peregrinas religiones, esse falsas, superstitiosas & fugiendas, idololatriam in primis, quæ haud dubiè omnes alienas religiones comprehendit. Habuimus autem antithesim primam, sequitur iam secunda. Existimant gentiles se admodum esse sapientes, quòd simulachra dijs statuunt, & rebus quibuscque preciosissimis deos suos colunt. Testatur hoc apostolus ad Roman. 1. Quinimò apud sapientiores, vt Athanasius etiam contra Gentes meminit, absurdum erat, si quis dixisset gentes colere ligna & lapides. Dicebant enim, Scimus illos neque deos esse neque colendos à nobis. Sunt autem signa Dei vel deorum, quæ fingimus ex ligno & lapide. Sunt præterea memoracula quædam & admonitiones, & visibiles literæ, erudientes simpliciores, quibus libri frustra proponerentur. Verum Dominus Deus noster per Ieremiam dicit, In hoc ipso produnt se bestias propemodum & stultos esse maximos, quòd ligno erudire volunt, aut existimant doctrinam esse quæ ligno proponitur. Qua re nihil potest inueniri aut excogitari vanius. Vulgari prouerbio de ijs qui vana & inepta proferunt dicimus, *Sas hat er gelernet ab dem fensterbratt.* Quasi tu dicas, Didicit ex pariete, vnde sanè nihil disci potest. Similia legimus in 2. cap. Abakuk. Nam si species materiam simulachri, arborem, potuisset nondum in simulachrum conuersa melius erudire: dum videlicet fuit adhuc Dei opus, pulcherrimum folijs, opus viuum, & fructibus amœnum vtilissimumque. Posteaquam ab artifice excisa est arbor, & formata specie hominis, amisit suam pulchritudinem, vitam & vtilitatem. Si autem forma inducta materię, vtpote imago aut species hominis, erudire debet, cur non potius contemplamur viuos homines? quid spectamus scædas deformesque artificum species? Lutherus hunc locum vertit, *Sann holz muß ye ein richtiger gottesdienst syn.* Mox autem pergit propheta copiosius exagitare idolorum vanitatem, Argentum, inquit, ductile, quod videlicet facile malleis tunditur, diducitur & applicatur statujs, de Tharsis, id est, ex marinis nauigationibus adfertur. Tharsis enim variè vsurpatur in scriptura, in præsentī ponitur pro mari, sicut aliàs sæpe. Adfertur ergo non citra molestiam, nō citra expensas atque labores argentum: ita aurum quoque ex Vphaz vel Ophir, loco Orientis abundante auro. At Deus verus ubique præsens est terra & mari, nullis circumscriptus locis: vnde nihil opus est vt nostris expensis adducatur ex longinquo. Est enim Deus ex propinquo, nō à longinquo. Addit Ieremias, Simulachra illa quæ funduntur ex auro & argento, nullam habere formam nisi eam quam dederit artifex sua arte. Habet quidem lignum formam natiuam, sed non referentem vel Deum vel hominem. Manus ergo artificis efficit, vt referat vel Deum vel hominem. Scilicet. Postea ligna, lapides & aurum in hominis speciem effigiata, vestimentis induuntur hominum. Quis autem rationis compotes dixerit illos, qui sudes & truncos vestiunt, & quidem vestibus preciosis? Si dii sunt, vestimentis opus non habent: si verò vestibus opus habent, dii nō sunt. Quid ergo? Ieremias sub-

Scopus huius capitis.

Stulti sunt qui idola faciunt & colunt.

Veri Dei maiestas.

dit, Vniuersa illa opus sunt sapientum: id est, nihil aliud sunt idola, nisi quod manus artificū eis contulit. Sapientes enim appellat, non reuera sapientes; superius enim stultos appellauit idololatrias: sed peritos in illa arte artifices. Quis autē eredit ea tantillum habere diuinitatis quæ parantur & parata sunt manibus hominum? Sequitur altera pars antithesis, continens Dei laudes & præconiū maiestatis eius immensæ, quæ opponitur vanitati idolorū, ac suadet vt his conculcatis tantam maiestatem veneremur. Dominus est Deus verus, non imaginatio falsa, non mendacium, non habens falsi quicquā neq; fallens. Idem ille est viuus Deus non mortuus, vt dī sunt. Viuit ex semetipso, & omnibus confert vitā. Dī & imagines eorum nec ipsæ viuunt neq; vlli vitā conferunt. Deus noster est rex sempiternus, cuius regni nullus est finis. Gubernat ille totum orbē, & regit homines vniuersos. Idola nō regunt, non mouent se, nihil conferūt hominibus nisi molestias. Etenim nisi purgētur & excolantur ab hominibus, sordēt, squalent, auiūq; excrementis defœdātur penitus. Deus noster cum irascitur mundo propter peccata, iræ suæ indicia edit horribilia, concutit terram terræmotu: neq; sustinere possunt potentissimæ gentes Dei indignationem. Quid verò idola? Sese cōmouere nequeunt, hostes suos nec puniunt nec punire possunt.

Deus verus, & religio vera liberè confitenda.

Cum ergo res ita habeat, mandat Ieremias ex impetu vel impulsu quodam prophetico vehementissimo, vt Iudæi inter hostes, à quibus captiui tenentur, liberè & apertè vel disertè confiteantur Deum & veram Dei religionem: neque hac re sint contenti, sed etiam maledicant dīs falsis & execrentur, non tantum abnegent religionem gentilitiam: cum videlicet nunc veluti manibus apprehenderint vanitatem idolorum pudendam, & tantam esse Dei gloriam, vt humanus sermo hanc non possit assequi atq; exprimere. Ideoq; ponitur hic versus verbis Chaldaicis & non Hebraicis, nimirū monens ea re propheta confessionem fidei non obscuram aut non intellectam hostibus esse debere, sed significantem & illustrem maximè. Vbi confutantur illorum deliria, qui dicunt non requiri à nobis in periculis disertam confessionem; satis esse si veritatem in corde retineamus, tametsi foris agamus aliqua religioni nostræ non vsquequaq; congruentia. Dominus & hic & in euangelio disertam requirit confessionem. De qua re dictum est aliàs copiosius. Discamus hinc & ex euangelio omnes, inter Papistas & inter omnes euangelij hostes liberè & expresse, non tantum confiteri veritatem, sed etiam damnare errores & execrari idola & quicquid sanæ doctrine Dei est contrarium.

Dij falsi definiuntur esse qui cœlum & terram non condiderunt.

Ex operibus suis describitur Deus verus.

Simul autem adfertur tertia antithesis Dei veri & deorum falsorū, veri cultus & idolorum. Deos falsos dicit eos esse qui cœlum & terram non condiderūt. Quæ nota vulgaris & omnibus notissima est. Deinde dij falsi non permanent, sed pereunt, adeoq; interit eorum memoria sub cœlo. Ex opposito exponit multis membris Dei maiestatem, quantus hic sit colligens ex operibus Dei. 1. Deus noster sua non aliena virtute per semetipsum atq; adeo per filium condidit terram & totum mundum. Idola semetipsa formare non potuerunt. 2. Idem sua sapientia disponit, dispensat, regit atq; gubernat totum orbem. Potentissima enim, sapientissima & pulcherrima sua prouidentia omnia peroptimè moderatur. Et apostolus, Per filium, inquit, secula condidit. Qui cum sit, &c. Heb. 1. Simulachra trunci sunt. 3. Ipse cœlū expandit supra nos, instar cortinæ aut tentorii. Id quod in Psalmis frequenter occurrit. Vnde & Ieremias hæc & alia mutuo accepisse videtur. 4. Dominus dat vocem. Alij hoc exponunt de vento. Nam flante vento Zephyro conglomerantur nubes, & contrahitur aqua quæ depluit in terram. Alij interpretantur de tonitru, Tonat Dominus. Nam alibi tonitrua appellantur Domini voces. Ac tonitrua sequuntur ferè pluuia. Quid si intelli-

si intelligamus Dominū edere vocem, id est, iubere vt nubes pluant: Illius enim mandatum est potens operatio in re qualibet. Vnde legimus, Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Simul ergo vt ille voluerit, derepente ingens vis in media aeris regione coit, & mox in terras decedit per imbres. 5. Addit, Eleuat Dominus nubes vel vapores aut exhalationes de terra in sublimē, condensantur in aere, & generantur imbres. Sic etiam meteorologicē describit nobis aquarum quę supra nos sunt generationem. Omnia verò ista Deo vero tribuit, operanti in elemētis. 6. Iam etiam fulgura in pluuiā facit. Videmus enim erumpere & emicare ex atris nubibus & ex mediō imbrum fulgura atq; fulmina. Ac miraculum est ingēs, ex aqua exire ignem, & in aqua quodammodo latere. Alij legunt, Fulgura cum pluuiā facit. Alij, Fulgura in pluuiā vertit. 7. Idem Deus educit etiam ventos de suis thesauris, id est, absconsis siue abditis. Nescimus enim, sicuti & in euangelio dicitur, vnde ventus veniat, aut quo vadat. Scimus autem Deum esse authorem ventorum. Stupenda & magnifica sunt hæc opera Domini Dei nostri: quid huius tribuere queas vel dijs vel simulachris?

Non pigebit ascribere huc D. Ioan. Oecolamp. expositionem, quam adducit *Theologia de Physicis.* in Comment. suis ad hunc locum, Veram philosophiam & originem rerum, inquit, hic habes. Quid enim est quod philosophus dicit, terram natura descendere ad punctum medium? Hoc quidem non est causam ponere. Signanter autem dicit, Qui facit terram in virtute. Quia terra non habet fundamentum, præter voluntatem Dei, cui incumbit potius quàm punctulo medio. Et fecit in sapientia orbem in habitaculum, quod mari cingitur, & fluminibus ac fontibus irrigatur, vt commodē possint homines habitare. Cælum autem extendit, quod nobis videtur esse sicut tabernaculum, vt sub eo viuamus, quod tamen est supra & in perpetuo cursu ab Oriente in Occidentem voluitur. Id non satis capimus. Sunt ex stellis quę ibi immobiliter subsistant, sunt quę transeunt vniformiter, sunt quę velut incerto gradu vagantur. Venti quoque ē vaporibus à terra eleuatis fiunt, sicut pluuiā. Hoc est quod Genesis i. legimus, & vapor ascendit super terram & irrigauit omnem faciem terræ. Dicitur esse ventus in thesauris Dei: quia nescitur vnde veniat aut quo vadat. Quando ascendunt vapores à siccitate, nascitur ventus: si autem ab humido, datur pluuiā. Magnum est & hoc miraculum Dei, cum grandine igneo descendere pluuiam, & ignem non extinguī. Hæc ille.

Quarta antithesis pendet ex proxima. Est enim sententia, Hæc omnia quę *Rursus exagitatur vanitas idolorum.* proposuimus opera Dei, si spectentur oculo fideli, apparebit liquidò, homines cum sua illa simulachrica scientia prorsus esse stultos. Quid enim habent in omnibus suis simulachris, quod vel vllō modo vel per somnium confecti possint cum Deo? Sed excutiamus per partes singula. 1. Si excutiat scientia vel sapientia hominum, qua sibi fingunt idola, deprehendetur homines cum sua illa sapientia stultissimos esse. 2. Si verò conflator aut aurifaber suum fusile ad lucem protulerit, & contulerit cū supra memoratis Dei operibus, cogetur rubore confundi aut confundi prorsus, adeò fœda & deformia illis collata videbuntur. 3. Quid enim aliud apparebit esse fusile eius, quàm mendacium, falsitas & impostura? 4. Nullus est spiritus, vel nulla vita in eis, nullus motus. 5. Breuiter, nihil aliud sunt idola quàm vanitas, *Sarhinder gar überal niit ist.* 6. Atq; adeò totum illud quod artifex fecit opus est risu dignum. Cui enim risum non moueat, si materiam & speciem idolorum componat cum viuīs elegantissimisq; Dei operibus? Recte Helias irrisit & Baal & sacrificos Baalis, quod legimus 3. Regum 18. Nemo ergo miretur aut calumniatur hodie, si paulò liberius, & qui-
idola risu digna. dem in loco suo, illudamus idolis. 7. Peribunt in die visitationis suæ. Suo

enim tempore Deus idola & idololatrias vnà conficiet. Id quod & Isaias minatur cap. 2. Et hæc quidem hætenus de Idolorum vanitate, quæ prima pars est antithesis 4. Sequitur opposita pars de Deo. Pars Iacob non est, vt sunt isti. Pars significat thesaurum & hæreditatem, portionem item opimam. Deus, qui est hæreditas & summum bonum Iacobi, non est talis, quales sunt dii gentilium ac idola. Lutherus vertit, Also aber ist der nit/der Jacobs schatz ist. Quare? Deus enim Iacobi non est vanus & inutilis, impotens & truncus, sed is est qui condidit omnia, qui conseruat omnia. Deniq; Israellem astrinxit sibi, vt sit hæreditas vel populus & peculium Dei, non Dagonis, non Baalis, non Astoreth, non Milchonis aut aliorum deorum. Virga significat perticam mensurariam. Funiculis autem aut virgis solent hæreditates distribui. Quid quod amplissimum habet nomen Dominus noster? Appellatur enim Deus exercituum. Omnia quæ in cælo & terra sunt, visibilia & inuisibilia, eius parent imperio. Quis ergo non malit huic inseruire, & hunc solum colere, quàm idola? Deus perdat ipsa omnia.

Applicat totam hanc doctrinam Iudæis, prædicens eis captiuitatem, docens interim quomodo se gerant, & quare sint ducendi captiui.

C O N C I O XLI.

Congrega è terra merces tuas, tu quæ habitas in loco munito. Quoniam sic dicit Dominus, Ecce ego funda ei aculabor etiamnum habitatores terra huius, & angustum faciam eis vt inueniant. Va mihi à contritione mea, plaga mea dolorifica est: & ego dixi, Certè hac mea plaga est quam & portabo. Tabernaculum meum deuastatum est, & omnes funes mei disrupti sunt, filij mei egressi sunt à me, & nusquam sunt: non est qui tendat tentorium meum, & qui expandat cortinas meas. Quoniam infatuati sunt pastores, & Dominum non quaesierunt, vnde nihil prudenter egerunt, & quicquid pascuæ ipsorum dispersum est.

*Argumentum
præsentis loci.*

PRiore huius capituli parte exposuit Ieremias veræ religionis summam elegantissimis oppositionibus, quibus & falsam religionem superstitionem & idololatriam confutauit, docuitq; Israelitas in captiuitate inniti Deo soli, adorare, inuocare & colere, atque adeò & disertè confiteri vnum: contra, maledicere idolis & totam religionem ethnicam abominari. Hic autem dicere poterant Hierosolymitani ciues atq; tribus Iuda & Beniamin, Quid verò hæc nobis annunciantur, qui versamur adhuc in patria, in tuto, neq; à Chaldæis abducti sumus, sed nostros adhuc reges, incolume regnum, & intactâ libertatē habemus? Posteriore ergo huius capituli parte applicat hanc doctrinam & Hierosolymitanis & duabus tribubus, prædicens eis, ipsos vnà propter impietatem abducendos fore in captiuitatem Babylonicam. Vbi percommode timentes Deum erudit, quomodo se gerant in illa afflictione graui: deinde etiam causas ostendit cur Deus populum suum tam graui captiuitate puniat,

Iudeos in captiuitatem abducendos.

Habitabant Iudæi in munitissimis locis, habentes vrbes natura & arte instructissimas contra hostem quamlibet potentem. Quid quod ipsa Hierosolymorum vrbs munitissima erat? Existimabant itaque se futuros tutos & extra teli iactum: sed propheta, Congrega, inquit, è terra substantiam tuam. Sunt enim qui substantiam legunt, alij merces, alij confusionem. Nam ex opibus iniquæ partis,

partis, & contra Deum sine timore Dei vsurpatis, quid aliud sequitur quàm confusio? Intelligunt autem alij prophetam iubere illos ex agro omnes merces & omnem prouentum colligere in urbem, ad obsidionem sustinendam. Simplicior autem sensus mihi esse videtur, si intelligamus iubere prophetam Hierosolymitani & duæ tribus reculas suas contrahant & sarcinulas suas componant, id est, apparent se profectio. Eundem enim illis in exilium. Eodem loquutionis genere vtimur, dicentes, *Sammel din ding/ bind vß/ du müßt wandlen*. Sequitur enim mox in prophetæ verbis quod hunc nobis sensum suppeditat, Ecce funda ei aculabor, &c. Discimus autem ex his, principiò frustra nos confidere locis munitis, dum Deum iratum nobis nec propitium habemus. Deinde opes iniquè partas hostibus cedere, & nihil aliud quàm confusionem inducere. Nam quod iubet colligere merces, loquutio est, significans migrandum illis esse. Milites autem deprædantur prius omnia, nudos propè abstrahunt in captiuitatem. Et vt opulenti non fiant præda militum, attamen excedentes nihil secum efferre possunt. Nihil, inquit Apostolus, intulimus in mundum, videlicet nec efferre quicquam possumus. Rectè ergo Saluator noster in Euangelium secundum Lucam cap. 12. Stulte hac nocte repetunt animam tuam abs te: quæ verò paraasti cui cedent?

Dinitia noxia.

1. Tim. 6.

Sequitur inquam ratio cur reculas suas iusserit colligere & sese apparare itineri, Quoniam sic dicit Dominus, Ecce ego funda ei aculabor, &c. Autoritatem minis parat, dum dicit Deum hæc minari: quasi dixerit, Si mihi non creditis, Deo saltem creditè. Ne verò cogitetis impossibile fore quod dico, obseruate quod Deus dicit, Ecce ego ei aculabor funda habitatores huius loci. Quid autem Deo impossibile videbitur? Sensus est verborum, Deus longè abducet vos captiuos, sed prius probè diu multūq; afflictos, vt inueniatis. Maluit tamen hæc effari per tropum. Dicit enim illos ceu lapidem, funda rotatum, excutiendos. Qua allusione & collatione significat, magno impetu & in longinquas oras efficiendos. Id vetus interpretes spectauit ac vertit, Ecce longè projiciam, &c. Nam in Babylonem vsq; sunt abducti. Sed periit interim gratia allusionis, etsi de sensu nihil perierit. Angustum verò fecit Dominus populo illi, non tam in captiuitate, quàm in obsidione illa Hierosolymorum graui. Sic autem par pari retulit. Nam hætenus illi quoque angustia molestissima presserunt prophetas sanctos, homines fideles, simplices atq; pauperes. Alij verterūt, Tribulationem inferam eis: sed in idem recidit sensus. Quod sequitur, Vt inueniant, amaram habet reticentiā, quale illud quod nobis in ore est, *Su wirßt noch ein fart finden*. Nunc quidem contemnitis omnia, quæ tibi dicuntur, sed erit tempus quando senties te tuo maximo exitio hæc contempsisse. Dicit ergo Ieremias, in obsidione, in bello illo, & in captiuitate futura Iudæos inuenturos quod eis toties monstratum sit à prophetis. Certè scriptura aliàs quoq; dicit, Quæ homo seminauerit, eadem & metet. Alij ergo interpretati sunt hunc Ieremiæ locum, Vt recipiant vindictam iniquitatum suarum. Tamen si itaq; multis vanus videatur sermo prophetarum, erit tamen tempus aliquando, quo sentient impoenitentes, nimis vera esse quæ dixerunt, sibi quidem in exitium. Sentient & boni veracem esse sermonem ministrorum Dei, sibi quoq; in emolumentum.

Mira elegātia.

Cæterum cum Deus eos quos affligit etiam grauissimè, ne sic quidem abiecerit prorsus, aut perditos velit penitus, malitq; in medijs afflictionibus miserè affectos in seipsos descendere, percutientem agnoscere, & cōmeritas pœnas patienter sustinere, ipsi bene fidere vt patri, ac redire ad patrem, Ieremias consequentibus & Iudæos suos, & nos quoq; diligenter erudit, quomodo se gerant quotquot iam sunt in castigatione diuina: ideoq; loquitur propheta in persona

Quomodo se afflicti gerant in tribulationibus.

piorum, & ait, Væ mihi à contritione vel à ruptura mea. Vel, Hei mihi cōfractio atq; contuso, Ach mins grossen schadens vnd verderbens. Addit his aliud etiā, quod malum illatum amplificat, Plaga mea dolorifica est. Vulgata versio habet, Pessima est plaga mea. Sensus est, Ingentem dolorem sentio ex vulnere mihi inflicto. Certè pii mali atrocitatem sentiunt, queruntur, & clamant ad Dominum: sicuti sæpius occurrit in Psalmis. Impij etsi dōleant, & hoc nomine infamiant, tamen malum sentire reuera non videntur, vt qui castigationem contemnant, neq; ipsam referunt vel ad Deum iustum, vel ad sua peccata, sed ad astra potius, vel reijciunt omnem calamitatum suarum culpam in homines, quorum opera licet vratur Deus, hic tamen, & causa malorum peccata, spectanda sunt ante omnia. Stoici docent indolentiam, fortassis loquentes de ligno & lapide, non de hominibus. Nam ipse Dominus in euangelio dixit, Tristis est anima mea vsq; ad mortem. Sequitur quod præcedentia illa exponat, Et dixi, Certè hæc mea plaga est, quam & portabo. Dum conflictamur cum calamitatibus & querimur coram Domino miseram esse sortem nostram, simul & illud apud nos dicere vel cogitare debemus, Hæc infirmitas vel plaga mea est, id est, plaga illa debetur meis peccatis. Confitendum ergo est peccatum Domino Deo percutienti. Merui ego meis sceleribus sic affligi. Vnde mox additur, Quam & portabo, id est, quam patienter feram: orando interim Deum vt patientiam mihi conferat. Sic autem animatos esse nos decet in omnibus calamitatibus, in bellis, in incēdijs, in excidijs, in fame, in morbis & quibuslibet malis. Nisi verò tales simus, & dorsum nostrum patienter ferulæ aut virgæ diuinæ subiiciamus, sed renitentes potius Deo, calamitates à nobis voluerimus nostra industria & impatientia excutere, dubium non est quin calamitates conduplicemus. Breue est hoc Ieremiæ consilium, sed omnino saluberrimum, à Salvatore quoque datum afflictis, Lucæ 21.

Vt tentorium diruitur, ita fortissima queq; mundi à Deo deijciuntur.

Præterea pergit propheta in persona sancti cuiusq; deplorare calamitatem vrbs & gentis maximam. Verba autem sic temperantur, vt & potentiam Dei imbecillitatemq; & instabilitatem rerum mundanarum simul nobis exponant. Nam sicut nullo negotio tolluntur cortinæ expansæ & tabernacula vel papilionēs aut tentoria, sic ait Deo non difficile fore vt urbem potentissimam & regnū florentissimum vno momento vastet. Sicut autem tentorijs nihil est instabilius, vt quæ nunc hoc, nunc illo loco figuntur: sic res humanæ, res florentissimarum urbium & regnorum maximorum vmbrales & cortinæ expansæ similes sunt. Isaïas alibi omnem carnē & carnis gloriam gramini comparat. Funes quos fractos dicit, intelligo opes & omnes res amplas, & consilia in primis, quibus regna retinentur ne concidant. Per filios intelligimus ciues & milites regni. Hi partim fame, partim gladio absumpti sunt, magna pars abducta est in captiuitatem. Eleganter ergo Ieremias dicit, Et nusquam sunt. Nam tanta hominum vis deleta est penitus, vt ne vestigium quidem restaret reliquum. Additur aliud his propemodum grauius, Nemo, inquit, est, qui tētorium deiectum rursus erigat. Iacuit enim vrbs in cineribus & ruinis annis multis, vsq; dum post 70. annos iuberetur à Dario Histaspæ reparari, potestate facta Nehemiæ. Solent aliquando se consolari, quibus dirutæ sunt habitationes, quod mox vicinorum auxilio, alias & fortè non peiores prioribus, sint sibi reparaturi. In præsentem autem queruntur, nullam sibi relictam esse spem talem. Colligamus hinc verissimum esse quod pronunciatum legimus in Psalmis, Nisi Dominus edificauerit domum, in vanum laborant qui ædificant eam. Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam. Continentur in his Ieremiæ verbis, & aliæ non inutiles obseruationes, expositæ diligentibus.

Postremò

Postremo causam reddit tantorum malorum, & cur Deus populum suum subdiderit idololatriis, perdideritque ipsum miseris istis modis. Idque facit in hunc finem: partim ut asserat Dei iustitiam, quæ nulla morositate fecit quod fecit, sed adacta & veluti compulsa sceleribus hominum infandis: partim ut omnes pios doceat cauere sibi ab huiusmodi causis, ne ipsos quoque in simile coniciant discrimen. Maxima verò malorum causa sunt pastores. Pastores vocat reges, principes, iudices & magistratus, deinde prophetas, sacerdotes & patres familias. Illi inquam sunt in populo & familijs veluti in grege pastores, gubernatores, consultores, patres, doctores, moderatores. At hi, inquit, cum deberent esse fideles, iusti, vigilantes, sapientes, prorsus stulti sunt & parum differentes à pecoribus, quin bestia sunt & lupi. Redundat autem principum culpa in subditos. Cum enim cæcus duxerit cæcum, ambo cadunt in foueam: interim scimus potentes potenter tormenta perpeti. Iam etiam quare stultos & bestias nuncuparit subiungit, Et Dominum non quæsierunt. Neque Deum curant nec verbum eius. Nos dicimus, *Sy fragend Gott nüt nach*: id est, & Deum & legem eius contemnunt. Vnde mox sequitur, Vnde nihil prudenter, adde, nihil etiam feliciter egerunt. Quis enim euentus felix sperari possit ibi, ubi nulla habetur Dei ratio? Lutherus simpliciter retulit ad doctrinam & vertit, *Sarumb kōnends ouch nüt rāchts leeren*. Ante omnia ergo & in omnibus spectandus est Dominus Deus noster, spectandum est verbum eius sanctum: ad hoc veluti cynosuram dirigamus omnes gressus nostros. Subnectit mox etiam impietatis & contemptus Dei fructum, Et omnis pascua eorum dispersa est: id est, totus grex in pascuis dispersus est. Ciues enim Hierosolymitani & totius regni populus, partim est fame absumptus, partim concisus gladio, partim abductus in captiuitatem, & in hac in mille partes dispersus. Regnorum itaque vel interitus vel conseruatio debetur vel prauis vel integris pastoribus. Vide ergo quid sit vel bonos vel malos habere gubernatores atque doctores. Hodie perit & dilaceratur orbis Christianus non aliorum quam pastorum culpa. Dominus Iesus misereatur nostri.

Cause redduntur tantorum malorum.

Pastores depauperantur.

Vaticinatur adhuc Iudæis captiuitatem, & rationem eis quomodo se in illa gerant ostendit.

En vox rumoris venit & commotio magna de terra Aquilonari, ut ponat vrbes Iuda in solitudinem & in habitationem draconum. Scio Domine quod hominis non est via sua, nec viri est ut ambulet & dirigat gressus suos. Castiga me Domine, sed in iudicio, non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me. Effunde furorem tuum super gentes, quæ non nouerunt te, & super nationes quæ nomen tuum non inuocarunt, quia comederunt Iacob, deuorauerunt eum, & consumpserunt eum, & habitationem eius vastauerunt.

Sicut coeperat propheta ita pergit commemorare vastationem gentis & vrbis, dictareque rationem & modum quomodo se erga Deum gerant in extremis hisce periculis. Quæ omnia applicat S. Hieronymus ecclesiæ etiam persecutionibus, & ait, Hæc omnia quæ & præteritus & præsens sermo descripsit, ad persecutionis ecclesiæ referamus tempora, quando tabernacula Domini subuertuntur, & omnis habitatio ecclesiæ vertitur in solitudinem. Et ut ista vniuersa veniant, culpa est pastorum, qui stulte egerunt & Dominum non quæsierunt, &c. Eadem applicari possunt singulis fidelium afflictionibus & calamitatibus siue priuatis siue publicis.

Applicantur hæc persecutioni ecclesiæ.

Icon aduentan-
tis hostis.

Fingit autem propheta per hypotyposim, iam nunc spargi rumores de aduentu hostium, nempe Aquilonarium, id est Babyloniorum, iam iam contremiscere terram) quod Germanicè dicimus *erbidmen*) ab equitum cataphractorum, à peditum & impedimentorum incessu & onere. Fingit hæc inquam more poetico, quò permoueat magis ad pœnitentiã. Finem etiã exprimit ob quem Aquilonares illi in terram Iuda veniant, Vt vrbes & oppida diruant & vertant in lustra vel antra draconum: vt ibi prius habitauerunt homines voluptuarij, & ad probum vsq; exculi, ibi posthac agant fœdæ, squalidæ & horribiles beluæ maximè gaudentes solitudine. Est autem hæc loquutio in sermonibus prophetarum creberrima, qua indicatur quis tandem sit exitus futurus superbix & luxurix humanæ. Dissipantur & vrbes & habitatores earum in voluptatibus viuentes, redigunturq; omnia quæ miratur humana stulticia, in solitudinem. Extant huius rei idonea testimonia in historia veteri: neq; desunt nobis hodie exempla. Videmus multis in locis in patria nostra Heluetia vepreta & rudera iacere dissecta, vbi aliquando arces & habitationes audiuntur fuisse & munitissimæ & amœnissimæ, hominum splendidissimorum & omni fortunæ ludibrio temulentorum.

Via hominis
nō est in ipsius
potestate.

Subijcit his sententiam generalem & eam quidem elegantissimam & sapientissimam, quæ non tam Babylonij quam Iudæis atq; adeo nobis omnibus adaptari potest. Principiò enim, Cum hæc, quæ dixi, eueniunt, inquit propheta, scio potentiam tantam non referendam esse ad hominem Nabuchodonosorem, vel ad ipsos Babylonios: qui sanè hoc facere non possent quod faciunt, neq; hucusq; venirent, nisi tu illos excitasses atq; gressus illorum dirigeres. Tibi ergo sapienti omnipotenti & iustissimo Deo hæc accepta referimus, quæ inferunt nobis Babylonij, affligentes nos iusto tuo iudicio, qui irasceris peccatis nostris meritò vitæq; nesciæ emendationis. Causa ergo primaria Deus est omnipotens eorum quæ fiunt: secundariæ causæ sunt homines & elementa, per quæ operatur Deus vsurpans vnumquodque pro suo ingenio vel pro sua natura. Operatur enim Deus, vt Deus sanctus & iustus: operantur homines tanquam homines, quibus imputandum est quicquid peccati vel vitij est, non Deo, qui bonus est. Voluntas eius iusta & sancta est: in actionibus hominum accedit & miscetur ex corruptione hominum quod prauum est & dicitur. Iob spoliabatur facultatibus suis à Sabeis & Orientalibus militibus, hos instigarat cæca habendi prodigendiq; cupiditas & sathanas. Sathanæ dederat hoc ipsum Deus vt Iobum affligeret. Et Iob licet à culpa non liberet prædones neque omnem mali culpam retorqueat in Deum, cuius iudicia & iussa permissionesq; nouit semper esse æquissimas & inculpabiles, refert tamen omnia ad ipsum Deum, & dicit, Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est. En non dicit. Diabolus vel prædones abstulerunt, sed Dominus abstulit: & sicut voluit, ita factum est. Voluit ergo hoc Deus, & fecit hoc quod passus est beatus Iob. Sed aliter vult & facit res quas facit Deus: aliter volunt & faciunt homines. Dominus voluit Iobum probare & ornare atq; glorificare & seruare: sathanas voluit, si potuisset, perdere: & milites alio animo id quod patrarunt fecerunt, quàm Deus. Sua illi quæsierunt, Deum non curarunt, iusticiam præuaricati sunt. Probe autem fideli retinendum est memoria, quod dicit propheta, in hominis potestate non esse vt dirigat gressus suos. Toti ergo & nos & actiones nostræ vsq; ad minutissima quæq; nostra omnia, pendemus à Deo: per quem, vt apostolus ait, viuimus, mouemur & sumus. Non potes tu, ait Seruator in euangelio, vnum pilum album aut nigrum facere. Et iterum, Quis ex vobis sollicitè cogitando, potest addere ad staturam suam cubitum vnum? Et, Omnes pili capitis vestri numerati sunt. Iacobus quoque

Deus vt causa
potissima operatur
res hominum.

quoque apostolus, Dicitis, Hodie ibimus, inquit, in ciuitatem illam, & hoc vel illud faciemus, qui nescitis quid postera sit futurum: pro quo dicere debueratis, Si Dominus voluerit, & si vixerimus, faciemus hoc vel illud. Proinde gubernamur à diuina prouidentia, ac consolatione refertissimum est, quoties afflicti cogitamus hæc quæ patimur, perpeti nos à Deo benigno patre, flagellante nos vt filios: licet opera vtatur hominum.

Deinde si referamus ad Iudæos ac omnes castigationi Domini subiectos, *sen* *Non est in nostra potestate via nostra.* sus verborum prophetæ hic erit, Vt via nostra non est in potestate nostra, neque gressus nostros dirigere possumus quo volumus: ita sanè in potestate nostra non est conuerti ad Deum ac agere poenitentiam, nisi hoc velle dederis o Domine. Da itaque spiritum tuum, quo renouati & purgati, te inuocemus, ad te conuertamur & veram agamus poenitentiam, ferentes interim iugum quod tu nobis imposueris patienter. Nam mox sequentur preces. Certè alij quoque loci scripturæ conuincunt, diuinæ gratiæ, non nostrarum virium esse, credere, conuerti, poenitere aut opus bonum facere. Non est volentis neque currentis, inquit apostolus, sed miserentis Dei. Item, Gratia Dei sum id quod sum. Quid verò habes quod non accepisti? Non sumus idonei ex nobis ipsis tanquam ex nobis ipsis cogitare quicquam, sed omnis idoneitas nostra ex Deo est. Et, Deus est qui operatur in vobis & vt velitis & vt efficiatis pro gratuita beneuolentia. Item, Donatum est vobis pro Christo, non solum vt in eum credatis, verumetiam vt pro illo patiamini. Nam saluator quoque dixit, Nemo venit ad me, nisi pater meus traxerit eum. Et, Sine me nihil potestis facere. Vtrunque sensum huius loci attigit etiam Hieronymus in Comment. suis ad Ieremiam & dixit, Erubescant noui prædicatores, qui aiunt vnumquemque suo arbitrio regi, cum & hic propheta dicat, Non est hominis via eius: & Dauid, A Domino gressus viri diriguntur, &c. Siue hic sensus est. Quod à Babylonijs sustinemus, non est eorum fortitudinis, sed nostri meriti & tuæ indignationis. Tantum ille.

Formula autem orationis concinnata docet amplius & planius quomodo *Quomodo nos geramus in tribulationibus.* Iudæi se gerant erga Deum in captiuitate, docet denique omnes nos in omnibus calamitatibus clamare ad Dominum. Locum hunc elegantissima paraphrasi enarrat D. Hieronymus & ait, Sensus est, Meremur quidem omnia quæ sustinemus, & multò meremur maiora quàm patimur: verumtamen hoc obsecro, vt quasi si pater me corripas, non quasi aduersarius: vt me emendes quasi filium, & non punias quasi inimicum. Castigas enim omnem filium quem recipis, & per omnem dolorem & flagellum emendas Hierusalem. Hostes autem qui non nouerunt te, & prouinciæ siue regiones quæ non inuocarunt nomen tuum, nequaquam tuum debent sentire iudicium, sed indignationem. Tradidisti enim nos vt emendaremur. Illi autem aggrauauerunt iugum suum. Seni non pepercerunt & paruulos afflixaerunt: comederunt nos & penitus deuorauerunt, & in tantam similitudinem redegerunt Hierusalem, vt & publicarum & priuatarum aedium omnia dissiparent & populum tuum interficerent. Hæc Hieronymus. Alludit autem propheta hic, & Dauid Psalm. 6. & 38. quem Ieremias videtur imitatus, ad patres, qui filios castigant moderatius aut leuius, cum nòdum efferbuerunt & quasi in furorem versi sunt. Rogat ergo, vt cum omnino velit, & propter peccata ingentia castigare cogatur populum Iuda, in iudicio castiget, id est cum moderatione quapiam & clementer. Nos dicimus bescheydenlich oder mit bescheydenheit. Rationem subiicit, Ne fortassis prorsus me redigas in nihilum & disperdas. Deinde veluti ex opposito subiungit, Effunde furorem tuum, &c. Etenim affligit Deus pariter pios ac impios: sed ratione & sine prorsus inæquali. Pios quidem affligit & calamitatibus inuoluit grauissimis, sed non vt pereant toti, sed ex

erceanur, purgentur atq; restituantur tandem. Impios contra punit, vt conctant, non resurgant, sed penitus intereant, atq; adeo hic in terris incipiant esse miseri ferè, & post hanc vitam sempiternis torqueantur ignibus. Rationes hic subiunguntur variæ, cur Dominus hos in vniuersum perdat, Quia non nouerunt Deum, imò nouisse noluerunt. Quia non inuocarunt nomen Domini, quin blasphemarunt potius, & inuocarunt Deos alienos. Quia cum Dominus gentem suam tradidit castigandam in manus gentium, hæ nullo seruato modo truculentissimè sæuierunt in miseros. Quò pertinet illa congeries verborum, Comederunt, Deuorarunt, Consumpserunt Iacob, & habitationem eius vastauerunt. Hinc colligimus Deum rationem habere populi sui insignem, licet puniat hunc per impios. Quia enim hi modum excedunt, rependit his quoq; Dominus suo tempore malitiam ipsorum in caput eorum.

Quomodo intelligatur Esfunde furorem tuum super gentes.

Sed restat hic non leuis difficultas discutienda. Nam si his conferas ea quæ dicuntur cap. 29. vbi Iudæi iubentur orare pro regibus & Babylonis ipsis, videntur inter se dissentire ex diametro. Hic enim illos veluti execratur & diris deuouet. Ibi Deo precibus commendat. Sed & alibi iubemur orare pro hostibus nostris: hic videtur contra ipsos precari Ieremias. Alij existimant denunciare potius prophetam quæ eis sint euentura, quàm imprecari mala. Ego simpliciter dico, locos istos sibi ipsis non repugnare. Etenim perpetuum est & manet præceptum, orandum esse pro hostibus & eis condonandam iniuriam qua nos affecerunt: orandum inquam pro eis, vt Dominus condonet eis peccatum eorum, illuminet mentes ipsorum & conuertat eos ad ipsum. Neq; decet hostili in eos simus animo, & per inuidiam interitum ipsorum optemus. Caterùm si nolint conuerti omnino, sed pertinaciter pergere, & nomen Domini non desierint blasphemare, sanctamq; Dei ecclesiam grauius persequi, strages edere, & impietatem propagare, quis oro prohibebit orare Dominum, vt is veritatem suam asserat, gloriam suam propaget, atque inuocantes nomen Domini defendat? Et huiusmodi quidem est oratio Ieremiæ præsens, cui similes sunt aliæ in Psalmis. De quare Dictum est aliàs quoq; Domino sit laus & gloria in sæcula.

ORATIO IEREMIAE

Q V A R T A.

Iniungitur propheta munus prophetandi, præscribitur quid prædicet, verba vtiq; fæderis diuini, quæ nisi audierint Iudæi, perituri sint more maiorum.

C A P V T X L.

C O N C I O XLIII.

Sermo qui factus est ad Ieremiam à Domino, in hunc modum, Audite verba fæderis huius, & loquimini ea ad viros Iudæ & ad habitatores Hierusalem, dicesq; ad eos. Sic dicit Dominus Deus Israel, Maledictus vir, qui non audierit verba fæderis huius, quod præcepi patribus vestris, eo tempore, quo e-duxi eos de terra Aegypti, de fornace ferrea, dicendo, Audite vocem meam, & facite secundum omnia quæ ego præcipio vobis: & eritis populus meus, & ego ero Deus vester: vt excitem iuramentum, quod iuravi patribus vestris, & dem

in terram

in terram lacte & melle manantem: vt dies hodierna (testatur.) Tunc ego re-
spondens dixi, Amen Domine. Et dixit Dominus ad me, Prædica vel Clama
omnia verba ista in ciuitatibus Iuda, & in plateis Hierusalem, dicens, Audi-
te verba fœderis huius, & facite ea. Quoniam obtestando obtestatus sum pa-
tres vestros, ab eo tempore, quo eduxi eos de terra Aegypti, in hunc vsq; diem,
manē surgendo & contestando, dicens, Audite vocem meam, sed nō audierunt,
nec inclinarunt aurem suam, quin magis ambulauit quisq; in adinuentione cor-
dis sui mali: & induxi super eos omnia verba fœderis huius, quæ præcepi vt fa-
cerent, & non fecerunt.

RATIO Ieremiæ 4. quæ comprehēditur duobus capitibus consequen-
tibus 11. & 12. videtur esse dicta non sub pio rege Iosia, sed sub filiis eius
impijs. Nam hi à Deo, lege & fœdere eius recessisse leguntur, de Iosia
verò nouimus quòd legem reparauit, & totum populum fœdere cum Deo vni-
uit. Qualia verò tempora fuerint sub Ioachas & Iehoiachim, exponit historia sa-
cra in 4. lib. Regum cap. 23. & 24. & 2. Paralip. 36. Sanguis innoxius sanctorum
& pauperum crudelissimè effusus à temporibus Manassis, & prodigiosus Ver-
bi Dei contemptus in principibus & populo Iuda, grauissimè Dominum offen-
derunt. Grauius ergo agit cum ipsis Dominus per prophetam.

Quando dicta
hæc oratio &
qualia tunc tē-
pora fuerint.

Oratio hæc est generis iudicialis. Accusat enī eos defectionis & violati fœ-
deris: interim hortatur etiā ad pœnitentiam. Alioqui supplicium graue esse pa-
ratum, hoc est certò vastandos fore. Id quod sola pœnitentia, nullis precibus a-
uertere, neq; vllis sacrificijs expiare aut eluere possint. Commemorat item quid
patiatur propter verbi Dei præconium à suis in patria sua hominibus. Tractat
mox quæstionem omnibus temporibus agitatam, Cur malis benè, bonis malè
sit: Concludit tandem sermonem & pollicetur meliora, adeoq; vaticinatur de re-
stitutione Israelis ac de vocatione Gentium, euangelium vtrūq; annuncians.
Vtilis autem & accommoda est hæc oratio nostris quoq; temporibus sicuti in
tota eius tractatione apparebit.

Summa & scō-
pus huius Ora-
tionis.

Titulum pro more suo præfigit orationi, Sermonem videlicet esse Domini
Dei quem per Ieremiam annunciari velit. Mox subiicit argumentum totius ser-
monis, iterum inculcans nihil hic esse suum, omnia proficisci à Deo, à quo ipse
fit vocatus & huic muneri consecratus. Commissio autem ac vocatio Dei huius
modi est, Audite verba fœderis huius. Loquitur cum prophetis eius temporis o-
mnibus. Fuerunt certè synchroni Ieremiæ, Sophonias, Vrias, Baruch, & alij pro-
culdubio viri pii & fideles plures. His omnibus argumentum præscribit Concio
nis & totius doctrinæ, Verba videlicet fœderis. Veri enim prophætæ, non ho-
minum commenta, sed verbum Dei annunciant. De verbis fœderis mox plura
dicam. Deinde quibus prædicent indicat & dicit, Loquimini ad virum (est enim
singulare apud Hebræos: non viros) id est, ad quemlibet Iudæum, ad singulos
inquam & ad omnes, loquimini item ad habitatores Hierusalem. Nam mox di-
cet Ieremiæ Dominus, Prædica omnia verba ista in ciuitatibus Iuda, & in pla-
teis Hierusalem. Videtur ergo hæc oratio veluti stationaria fuisse, quam obam-
bulans per urbem Hierosolymorum & per omnes vrbes Iuda & per agrum vni-
uersum, habuit ad populum. In qua re inclarescit admiranda Dei bonitas & cle-
mentia, qui tametsi homines sceleribus immerfi sint, atque ideo digni qui extin-
guantur iustis Dei supplicijs, citò tamen admoneri ipsos & ad meliorem frugem
reuocari curat per prædicationem verbi. Nemo autem existimet hæc ideo ni-
hil ad se pertinere, quòd audiat voces Iuda & Hierusalem. Etenim testatur apo-
stolus, quod sæpe inculco, omnia quæ olim sunt scripta, ad nostrum omniū perti-

Deus propheta
te quid concio
netur præscri-
bit.

Bonitas Dei re-
uocantis peccā-
tores ad pœni-
tentiam.

nere eruditionem. Cumq̃ mandatum hoc Dei pertineat ad omnes concionatores, sub finem tamen huius sententiæ singulariter applicatur Ieremiæ prophetæ; sequitur enim, Dicesq̃ ad eos.

Quid Deus requirat à suo populo.

Consequentibus verò copiosius contextit argumentum & scopum orationis, & repetit iterum ista se dicere ex sententiâ & verbis Domini Dei Israelis, quò maiorem fidem & auctoritatem conciliet suæ doctrinæ præsentî. Summa omnium est, Deum requirere vt audiant omnes faciantq̃ verba fœderis. Nam negligentes & inobedientes maledictioni esse obnoxios. Proinde vult Deus prædicari populis legem suam & pactum suum, ac annunciari benedictionem omnigenam obsequētibus, rebellibus contra maledictionem Dei grauissimam. Et hoc quidē est copiosiss. argumentum omnium piarum Cōcionum. Alludit autē propheta ad maledictiones Dei, quæ continentur fusc in 27. & 28. cap. Deuteronomij; vnde requiras licet.

Verba fœderis quæ.

Et nunc etiam exponit planissimè quæ intellexerit verba fœderis, ea inquā quæ præcepit Dominus patribus ex Aegypto migrantibus per terram desertam in terram Chanaan. Intellexit ergo in primis Decalogum, deinde explicationem Moſis ex ore Dei adiunctam. Lex enim Dei fœdus & pactum & verbum Dei ac fœderis nuncupatur. Interim aspergit his beneficij exhibiti magnitudinem, vt omnes intelligant Deum iure optimo requirere talem ab assertis vel vindicatis obedientiam, Nam liberaui, inquit, de fornace ferrea, extremam significans calamitatem & carnificinam, ex qua eruerit eos Dominus. Alioqui non legimus illos in vllam conclusos fornacem ferream. Vnde & interpretes, Regionem, inquiunt, Aegypti, vocat fornacem ferream, quòd in ea probati fuerint probatione durissima, & in qua seruitutem seruierint ferream, duram, intolerabilem. Et Zuinglius noster in Annotat. suis ad Ieremiam, Dicitur Hebræis fornax ferrea, inquit, sicut Græcis & Latinis ferrea necessitas, id est angustia summa de qua non liceat exire.

Cōpendium vniuersæ legis. Audire.

Colligit præterea, ne quid obscurum esset aut dubium, vniuersæ legis cōpendium & ait, Audite vocem meam, &c. Primum quidem est auscultare. Quidam etiam audire, quæ dicat Dominus, renuunt. Caterum audiendum est, non quidlibet, sed quod Dominus loquitur vel loquutus est in lege sua. Vnde significatissimè dicitur, Audite vocē meam. En vocem, inquit, meam, non vocē Baalistarum, philosophorum & pseudoprophetarum. Secundum est facere, id est obsequi, nimirum ea quæ iubemur fugere, fugere, & quæ iubemur facere, facere. Ergo nō satis est audisse, & audita laudauisse. Facere oportet quæ audiuius. Vnde & Dominus in euangelio dixit, Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud. Luc. 11. & Matth. 7. Sapiens vir audit & facit verbum meum. Et Ioā. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Plura de his require à S. Iacobo ex cap. epist. eius primo & secundo. Vires autem faciendī ex Deo, non ex nobis

Quomodo facere oporteat.

ipsis, suppeditantur. Iam etiam in faciendō est ratio certa. Vnde disertè dicitur à Domino, Et facite secundum omnia quæ ego præcipio vobis. Deus enim nobis liberum non permittit præceptis eius aliquid vel addere vel adimere, aut aliter quippiam quàm ipse præscripsit facere. Facite, inquit, secundum omnia quæ ego præcepi vobis. Nam in lege prohibet ne ad dexteram vel sinistram deflectamus. Peccatur hic plurimum nostro tempore, quo pleriq̃ ea faciunt (contra legem Deut. 12) quæ ipsis videntur bona; deinde etſi ea faciunt, quæ mandauit Dominus, suis tamen hic quoq̃ affectibus indulgent nimium, dum ea quæ faciunt, non simpliciter ad modum à Deo præscriptum faciunt, sed rursus vt ipsis bonum videtur. Saul fecit quidem quod mandarat Dominus cadēdo Amalechitas, sed non omnia perfecerat sicuti mandauerat Dominus, vnde & grauiter increpatur à Do-

tur à Domino. De qua re aliàs dixi. Certè qui Deo placere vult, non tantùm audiant verbum Dei, sed faciant etiam, deinde faciant ita vt mandauit Dominus, non vt ipsis videtur.

His coniungit multiplex bonum promissionemq; variam, in lege vel fœdere re copiosissimè alioqui expositam. Si, inquit, ambulaueritis in vjs meis, si meũ verbum & audieritis & feceritis, principio, Eritis populus meus, adeoq; filij dilecti & hæredes. Quo nihil potest dici maius. Deinde ego ero Deus vester, nimium pater, Dominus, defensor, & omnisufficientia, adimplens omnia in omnibus. Ita enim in fœdere inito cum Abraham quoq; promissit Gens. 17. & aliàs sapissimè. Postremò erigam iusiuradum, id est, præstabo certissimè promissionem quam iureiurando confirmaui patribus vestris, daturũ me vobis terram fluentem spontè lacte & melle. Comprehendit his verbis omnia bona, quæ vocantur fortunæ & extra posita, significaturq; illa loquutione vbertas abundantiaq; rerum omnium. Vnde & S. Hieronymus, Terram lacte & melle manantem, inquit, hyperbolicè debemus accipere pro rerum omnium abundantia, vt & illud Ma-

Promissiones
propositæ ob-
sequentibus.

Terra fluens
lacte & melle.

sonis in Bucolicis,

Mella fluant illi, ferat & rubus asper amomum.

Et iterum,

Et passim riuus currentia vina repressit.

Adiungit propheta Dei nomine, Sicut est dies hæc: vel, secundum diem hanc. Quæ talis omnino videtur esse loquutio, qualis illa est apud nos vulgata, *Wie es dann am tag ist oder ligt*: id est, sicuti omnibus manifestum est. Significat enim Deus omnia se patribus certissima fide præstitisse: vnde filij colligere deberent, sibi quoq; omnia Dei promissa præstanda fore abundantissimè, si sint pii & timentes Deum.

Porro interponitur Ieremiæ vox occidentis Domini Dei verbis, Amen: quæ quidem vox respectum habet triplicem. Velenim respicit ad solennem ritũ maledicendi, quo accinebat maledictionibus plebs Israelitica, Amen. Quoniam verò dixerat Dominus in præsentiarum, Maledictus vir qui nõ audierit verba fœderis huius, &c. subiungit mox Ieremias, approbationem suam, & ait ex more, Amen. Vel certè benè precatur Iudæis, quibus dixerat Dominus se præstiturũ, quod interposito iuramento patribus promiserit. Vnde D. Hieronymus, Dixerat Dominus, inquit, Iuraui patribus vestris, daturum eis terram lacte & melle manantem; sicut rebus ipsis hodie comprobatur, propheta diligens populum suum, occupat vocem Domini, & cupit vera esse & in perpetuum manere quæ data sunt. Vnde ait, Verè Domine implesti quod pollicitus es. Siue, Fiat Domine, hoc est, semper maneat quod dedisti. Hæc ille. Vel respondet Dei mandato propheta & ait, Amen, id est, certò & fidelissimè exequar quod mihi iniunxeris. Hic autem propheta affectus doceat omnes ministros quali animo ipsos quoq; oporteat esse præditos, cum erga Deum in primis, tum erga populum.

Ieremias accla-
mat Amen. Do-
mine.

Consequentibus repetit mandatum suum Dominus, quo mandarat Ieremiæ Verbum Dei prædicaret. Non est autem illa inutilis tautologia, sed necessaria prorsus repetitio, significans Deũ nolle prophetas aliud prædicare, quàm ipsum Dei verbum. Vnde disertè dicitur, Et dixit Dominus ad me, En Domini mandatum est quod sequitur. Quale nam? Prædica omnia verba ista. Vel, Clama, id est disertè & clarè annunciatò. Quæ? Quæ mox sequuntur, Audite & facite. De quibus iam abundè dictum est. Quibus autem prædicandum? Ciuitatibus Iuda & Hierusalem. Sed & hæc prius sunt exposita. Repetitur autem, sicut modò dixi, eadem quæ antea quoq; iniunxerat, vt omnes ministri certò sibi persuasum haberent purum & solum Dei verbum syncerè esse prædicandum. His tamen connectit quod prius non audiuius, principio quanta cura & diligentia Deus fe-

Iterum iubetur
prædicare vero
bafœderis.

Deus diligēter
curauit prædi-
cari verbum
patribus.

Patres contu-
maciter spre-
uerunt prædi-
cationem.

Patres nō se-
per sunt se-
quendi.

cerit verbum suum annunciari patribus: deinde quā contumaciter illi ipsi verbum Dei spreuerint. Quod autem patrum seculo patribus exhibuit beneficiū, hoc ipsum filiis ipsorum præstitit nunc etiam. Emphasim verò singularem habet, quòd toto isto tempore quo ipsos ex Ægypto eduxit, ad seculum vsq; Ieremiæ, Dominus curauit ipsis annunciari verbum Dei: quòd manē, hoc est, tempestiue (id quod sumptum est à sedulis patribus familiās) surrexit, & monuit, neque monuit tantum, sed & obtestatus est. Repetuntur autem verba illa, Audite vocem meam, iam tertium, nimirum vt in his prorā & puppim veræ obedientiæ constitueremus. Singularis verò Dei diligentia, peccatores tanta fide & diligentia reuocantis, declarat nobis nihil esse Deo clementius, nihil in conseruandis hominibus diligentius, &c. Porro exemplum patrum profert inobsequentium vel rebellium, non simplicem ob causam. Iudæi enim subinde proferebāt exemplum patrū, Dominus autem ostendit tale exemplū non esse imitandum, cum fuerint contumacissimi. Deinde vt per contrarium discerent, qualem ab ipsis requirerat obedientiam Dominus, nimirum quæ ab exemplo patrum sit alienissima. Nam illi non audierunt, p̄is ergo audiendum. Illi non inclinauerunt aurem suam, p̄is inclinanda est auris spontanea. Illi sequuti sunt animi sui arbitrium, libidinem, beneplacitum & intentionem suam, quæ ipsis videbatur bona. De his loquutionibus, antea sæpe dictum est: ergo p̄is non nisi beneplacitum Dei est sequendum, calcandæ sunt propriæ intentiones, omnis inobedientiæ seminata & maximorum peccatorum causæ. Si autem exemplum patrum non est sequendum, nisi cum ipsum Dei verbum sequuntur ipsi, cur tantoperè Patres quidam iactitant & nobis obijciunt? Paulus apostolus noluit Corinthios se imitari, nisi quatenus ipse imitaretur Christum.

Subijcit Dominus, se induxisse in capita patrum inobsequentium omnes execrationes legis. Vnde iam filios ipsorum vult colligere, paria ipsis inobsequentibus obuentura, nisi moribus prauis ad normam legis Dei emendatis, pergant illam & audire & facere. Quæ quidem omnia & singula nobis quoq; inculcantur. Dominus det nobis oculos, vt hæc videamus, & vires animi, vt quod vidimus faciendum faciamus, ne vnā cum patribus miserè pereamus. Deus sit nobis clemens & propitius.

Accusat iam populum perfidia, & minatur interitum, quem non auertere possint ullis precibus vel sanctorū intercessionibus.

C O N C I O XLIII.

Et dixit Dominus ad me, Deprehensa est coniuratio in viris Iuda & in habitatoribus Hierusalem, reuersi vel relapsi sunt ad iniquitates patrum suorum priorum qui reuerunt audire verba mea, insuper illi ipsi sectati sunt deos alienos, vt seruirent illis: (sic) domus Israel & domus Iuda dissipauerunt vel irritum fecerunt fœdus meum quod pepigeram cum patribus eorum. Idcirco sic dicit Dominus, Ecce ego adduco super eos malum è quo eluctari non poterunt: clamabuntq; ad me: & non exaudiam eos. Tum ibunt vrbes Iuda & ciues Hierusalem & clamabunt ad deos, quibus suffitum incenderunt, sed nullo pacto eos seruabunt in tempore calamitatis eorum. Siquidem secundum numerum vrbiū suarum, o Iuda, fuerunt tibi dii tui, & secundum numerum platearum Hierusalem posuisti aras ad ignominiam, aras ad thurificandum Baali. Tu igitur ne ores pro populo isto, neq; pro eis suscipias clamorem & supplicationem: quia ego non exaudiam eo tempore quo ad me clamauerint & afflicti fuerint.

Prima

Prima orationis parte exposuit propheta mandatum Domini præscriptio-
nemq; dictantis vel iubentis Ieremiã annunciare populo verba fœderis, ac
prohibere ne imitarentur exemplum superstitionum patrum: iam subiungit
hac veluti altera orationis parte oppositum. Nam iubet acriter ipsos accusare ac
obiurgare, quod rebelles nedum inobsequentes, verba fœderis diuini audire re-
nuerint, quin vniuersum fœdus perfidẽ violauerint, atq; adeo impiissimũ patrũ
exemplum imitati sint. Verba singula acrimoniam & vehementiam habent ex-
quisitam. Vnde nos discimus, paria in populo flagitia non frigidẽ sed feruidẽ vr-
gere, atq; iusta seueraq; accusatione insectari oportere. Hoc enim vult bonus &
iustus Dominus, qui non vult peccatores interire, sed conuerti atq; sanari.

*Accusantur iudei
dei perfidia.*

Rursus autem & ante omnia repetit, nihil hic esse suum, se non indulgere as-
sectibus, Dei esse verba quæ profert. Ait enim, Et dixit Dominus ad me. Proin-
de qui hæc aspernatur, non hominem concionatorem, sed ipsum Dominum lo-
quentem per concionatorem fastidit atq; aspernatur. Asserit autem crimẽ quod
intentat tam esse euident & manifestum omnibus, vt nulla insuper demonstra-
tione aut probatione sit opus. Germanicẽ dicimus, *Es hat sich erfunden*: id
est, compertius est quàm negari possit. Deprehensa est, inquit, in viris Iuda con-
iuratio, conspiratio vel colligatio ac defectio à fœdere Dei & Deo ipso. Nam lo-
cias vniuersum populum constrinxerat ac colligarat cum Deo fœdere sempiter-
no: ergo cum populus immemor huius fœderis, iam sectari inciperet deos alie-
nos & recipere cultum peregrinum, rectẽ dicit Dominus deprehensam esse in
populo coniurationem. Accipitur coniuratio in peiorem partem. Nam in re-
pub. coniuratio fit, dum pauci aut etiam complures conspirant contra legiti-
mum magistratum, ac sibi sumunt perficiendas res iniquas, pertinentes ad per-
turbationem vel oppressionem iuris, æqui & tranquillitatis. Germanicẽ appel-
lamus hoc crimen, *sich rotten vnd abwärtsen/oder ein pundschnüch vswärfsen*.
Referenda sunt autem hæc ad religionem, & interpretanda sunt de defectione
à Deo & lege vel verbo eius. Nam ipse Ieremias sic exponit, & consequentibus
declarat de quãnam loquatur coniuratione vel defectione, Reuersi vel relapsi
sunt, inquit, ad iniquitates patrum suorum priorum, veterum inquam. Sed quẽ-
nam fuit horum iniquitas, vt simul collescat quãnam sit cõiuratio filiorum?
Renuerunt audire verba mea. Deinde illi ipsi legis Dei contemptores, sectati
sunt deos alienos. His seruierunt cultibus lege mea prohibitis. Nunc ergo sub-
iungit quod sensum absoluit, Sic nunc etiam domus Israel & Iuda renunt audi-
re verbum Dei: sectantur deos alienos, & seruiunt eis. Quæ quidem est Deo in-
fensa iniquitas & perfida illa coniuratio. Caterum Dominus membra illa non
repetit, sed pro his omnibus reponit, Dissoluerunt, dissiparunt ac irritum fece-
runt pactum meum, quod interprete Mose, cum patribus eorum pepigi, ad Si-
na montem ac in deserto. Sicut autem olim domus Israel fœdus Dei violauit, vt
exponitur 4. Reg. 17. ita nunc quoq; sub Ioachas & Ioachim regibus Iuda pactũ
Domini perfidẽ præuaricabantur. Discimus hinc, Relapsum in desertam quon-
dam impietatem, scelus esse nephandum proditoriamq; coniurationem, & qui-
dem coram Domino Deo. Hodie aliter iudicat mundus. Si quis enim deserto e-
uangelio, redeat ad pontificiam Romanæ ecclesiæ nuperæ religionem vel po-
tius superstitionem, dicitur redire in sinum sanctæ matris ecclesiæ. Sin deserta
Romana ecclesia, & constitutionibus humanis relictis, amplectatur puram e-
uangelij doctrinam, protinus appellatur apostata, seditiosus, perfidus, defe-
ctor & hæreticus atque schismaticus. Caterum non ita iudicat & iudicare do-
cet verbum Dei, sed hoc potius tradit, apostatas & coniuratos reuerã esse, qui
deserto verbo Dei & rupto fœdere diuino, pluris faciunt constitutiones homi-

*Verbum Dei
est quod annun-
ciat prophetæ.*

*Coniuratio cõ-
tra Deum.*

*Patrum re-
bellio.*

*Reciditũ gratũ
de scelus.*

Apostata.

*Sæpe in erro-
res semel reli-
ctos relapsi
sunt veteres.*

num, institutaq; à verbo Dei aliena recipiunt. Sæpè verò hoc scelere nephando se polluerunt Israelitæ, & ab antiquis quidem temporibus vituperantur hoc nomine à prophetis & lege diuina. Audierant ex monte Sina ipsum Dominum Legem suam promulgantem, iubentemq; inter alia, cauere ne ipsum vlla exprimere conarentur imagine. Ceterum paucos post dies, absente Mose, imagine vituli comedentis fœnum, maiestatem diuinam adumbrare contendunt. Post mortem Iosue & seniorum, iuniores legum operumq; Dei immemores, accommodant se in moribus atq; religione gentibus vicinis. Nec leuiter nec rarò, sed grauissimè & per frequenter sub Iudicibus relabuntur ad errores agnitos. Ita sapissimè factitarunt sub regibus Israelis & Iudæorū. Ac in nouo etiam Testamento Christus, Petrus atq; Paulus prædixerunt defectionē ecclesię. Atqui defecerunt mox ab initio plurimi sectantes hæreses atq; hæreticos, & in postremo hoc seculo nostro, adde & aliquot præcedentibus seculis, adhæserunt antichristianismo. Quā fœdum verò scelus sit relabi in errores pristinos & semel depositos, exponit nobis Dominus apud Matthæum in parabola eius qui liberatus à dæmonibus, rursus occupatur negligens à septem dæmonibus longè nequioribus. Legatur parabola apud Matth. in cap. 12. Sed & sanctus Petrus in 2. Epist. 2. cap. perhibet multò esse satius nunquam intellexisse veritatem, quàm hac intellecta relabi rursus ad mendacium & impietatem. Fœdas ibi profert, sed accommodas rei fœdisimę, parabolas vel similitudines, petitas ab immundis animantibus cane & porco, quorum ille resorbet vomitum proprium, hic verò ablutus flumine, volutat sese iterum in volutabro coeni. Ac videmus hodie gentes, regna & homines defectores ab euangelio, omnigena nequitia superare consceleratissimos alioquin ebulones. Orandus ergo est Dominus, ne nos in errores semel desertos sinat recidere, sed confirmet in agnita veritate.

Pœna recidiui.

Enormi peccato pœnam adiungit consequenter & ex more enormè grauissimamq; & ait, Idcirco cum ad vomitum recurrant, & à proposito nephando ab duci non possint, inducam super eos malum, infortunium atq; calamitatem extremam, e qua nequeant emergere. Intelligit autem bella, fames, pestes, excidia urbium, & Hierosolymorum obsidionem pertinacem, captiuitatem & perniciem miserrimam. De qua mox plura dicit sub parabola florentis oleæ.

*Ad preces ex
sacra recurritur
tempore
calamitatis.*

Addit aliud multò horribilius, quo interim exponit, quomodo non valeant ex miserijs eluctari, dicens, Clamabunt ad me, &c. Etenim in discriminibus solent homines recurrere ad preces vel supplicationes, deinde ad expiamenta sacrificiorum. Cæterum in præsentī denunciat Dominus, se neq; preces accepturum, neq; sacrificiorum vllam habiturum rationem, sed quod instituit supplicium, de ipsis sumpturum. Ita, inquit, non emergent vnquam ex barathro calamitatum. Principiò agit de precibus, quas ostendit irritas fore: deinde loquitur & de sacrificijs ipsorum inefficacibus. Preces sunt duplicis generis: vel quas ipsi pro nobis ipsis offerimus: vel quas alij intercedentes pro nobis offerunt. Preces autem nostras principiò Deo offerimus, qui cum non audit eas, conuertimur mox ad creaturas, vel ad diuos. De his primo, deinde de intercessionibus agit Ieremias, Deum inducens loquentē cum eis. Principiò dum malis omnigenis immergi fuerint, dicit Dominus, ad me clamabūt pro liberatione & assertionē: sed non audiam, non eripiam ipsos. Non audit autem Deus, eos nimirum qui nō inuocant Dominum in veritate, ex fide, dilectione & poenitentia, sed ex hypocrisi. Deprecantur quidem malum, sed vt porro liceat versari in voluptatibus. Dolent & clamant, non quod offenderint Dominum sceleribus, sed quòd mallent commertis liberari supplicijs & prorsus non affligi. Alioqui inuocantes in veritate, audit Dominus. Et hoc alterum est genus orationis, Sequitur iam alterum.

*Irritæ erunt
preces.*

Porro

Porro cum homines mundani ac infideles, Deum inuocantes ex hypocrissi, non sentiunt ad clamores suos vllum Dei auxilium, conuertuntur mox ad alienos deos & ad alia præsidia, etiam impia & à Deo prohibita; sicuti & Saul fecisse legitur, qui cum nullum haberet à Deo oraculum, conuersus sciscitatum abiit ad Pythonissam, per cuius ministerium diabolus sub Samuelis imagine audire meruit, qui Deum, sapissimè monentem per ipsum Samuelem verum, contempsit. Sequitur ergo in Ieremia, Tum ibunt vrbes Iuda, &c. Sequuntur horum exemplum hodie innumeri, qui cum leuiter, hoc est, semel & iterum aut aliquoties requirunt Dei auxilium, & non ita vt volunt anhelè præsentem opem sentiunt, protinus ad illicita conuertuntur. Ita hodie multi consulunt aruspices, magos, pythones, sagas, & quidè in periculis suis, in morbis diuturnioribus. Neque enim mundo immundo defunt, qui dicunt, Si sathanas me posset restituere, beneficium hoc ego reciperem, licet interim in ipsum diabolum credere nollem. Cæterum impia hæc & abominabilia sunt. Diabolus maleficus est, non beneficus. Perseuerandum est enim in fide & spe, per patientiam, neque quicquam recipiendum quod lege vetitum est aut proficiscitur ab hoste generis humani, &c. Iudæi cum Dei auxilium non sentirent, humiliassent se & perseuerauissent in precibus ad Dominum: sicuti & singuli nostrum in varijs nostris afflictionibus facere iubemur, ac cum viro Dei clamare, Si placeo Domino Deo nostro, sunt illi vires liberandi me: si non placeo, si ille vult his me malis exercere, age præstò sum, conferat is modò mihi suam gratiam, vt patienter feram iugum eius. Sed Iudæi non perseuerabant in iustis precibus. Etenim præterito Deo semel & iterum inuocato, supplicabant dijs suis peregrinis, Baal, Dagon, Molech & similibus. Ita hodie innumeri faciunt, à Deo vero ad diuos deficientes. Vbi iterum causa ostenditur, cur Iudæi puniantur, & cur non exaudiantur à Domino, quia insynceri imò idololatæ sunt. Ostendit præterea vanum esse cultum & inuocationem diuorum. Saluando enim non saluabunt eos, inquit, in tempore afflictionis. Solus enim Dominus seruare potest & perdere. Loquutio est autem, Saluando non saluabunt eos, id est, nullo pacto saluare poterunt. Simul verò accriter inuehitur in enormem ipsorum idololatriam, dicēs, Siquidem secundum numerum vrbiū, &c. Sed & Aras ipsorum appellat aras ignominia (schand-
altår) quæ scilicet pertinebant ad ignominiam. Nam & Deum in his ignominia
afficiebant, & semetipsos perfundebant confusione foedissima, dum in eis suffi-
tum incenderent Baali. Baal nominat, & omnes deos fictitios, medioxumos, la-
res, tutelares, auxiliares & falsos subintelligit. Venit deinde Ieremias ad suppli-
cationem vel intercessionem sanctorum synceram, quam tamen etiam reiicit. De qua in præsentī, vt & de alijs coniunctis, nihil amplius dicam, quòd de omni-
bus his differuerim copiosius cap. 2. Concione 8. & cap. 7. Concione 29. Domi-
no Deo nostro sit laus & gloria. Amen.

Conuertantur
homines in dif-
ficultatibus ad
illicita.

Ara confa-
sionis.

*Ostendit Iudeos ne sacrificijs quidem auertere posse exitium,
quod et sub parabola oleæ arboris adumbrat.*

C O N C I O XLV.

*Quid (negotij) est dilecto meo in domo mea, cum faciat ipsa abominatio-
nem in multis? Ex caro sanctuarij transire faceret à te? & tu cum male facis
exultas. Oleam frondosam pulchram & fructu speciosam vocauerat Dominus
nomen tuum: sed ad vocem magni tumultus accendit ignem ad eam, & fracti
sunt rami eius. Dominus enim exercituum, qui te plantauit, loquutus est con-*

tra te malum, propter malitiam domus Israel & Iuda, quam sibi designarunt, irritando me, dum faciunt ipsi Baalincensum.

*Sacrificia non
liberatura ex
malis impen-
dentibus.*

*Boni malos li-
berare non pos-
sunt, si hi per-
gant esse mali.*

*Sacrificia non
tollunt peccata
& poenas pec-
catorum.*

Post preces ipsorum refutatas, venit iam ad sacrificia Iudæorum confutanda. Sperabant his se Iudæi placaturos Dominum: sed propheta ex ore Dei loquens & reijciens ipsa, nihil hic profutura asseuerat. Variè autem hic locus prophete exponitur ab interpretibus. Alij referunt ad Deum. Quasi dixerit propheta, Quid obsecro faceret vnice dilectus mihi Deus, in templo, posteaquam nulla vsquam poenitentia apparet, sed magis scelerum multiplicatio: Sed ita malè congruit quod Ieremias templum vocat suum templum, seu suam domum. Alij verò existimant Deum hoc loqui de propheta, ac dicere, Quid porro vnice mihi dilectus Ieremias in templo meo ageret, cum nemo cogitet de emendatione, sed multiplicatione potius scelerum? Quid si intelligamus Deum loqui per Ieremiam ad populum suum ac dicere? Si qui sunt amici mei adhuc in hoc populo, cur obsecro templum ingrediuntur? an vt rebelles meos liberet ab impendentibus malis? Frustra sanè ingrediuntur in domum meam. S. Hieron. sicuti mox dicemus, exponit hæc simpliciter de Iudæis præuaricantibus, & non de Dei purioribus cultoribus. Ratio adijcitur, cur frustra ingradientur templum, Cum faciat ipsa, nimirum domus, vel ipsi potius qui sunt in domo, abominationem, idèq; nò simpliciter, sed variè & multipliciter, cum in ipso templo facientes ea quæ tot prohibui legibus, tum extra templum flagitia accumulantes sceleribus. Nullus ergo cœtus etiam iustorum coeuntium ad sacra in templū, liberauerit nebulones illos idololatrias & rebelles atq; omni flagitiorum genere madentes. Id ipsum ante quoq; dictum est à Ieremia in cap. 7. & ab Isaia in cap. 1. Constat ergo impios à poenis liberari non posse, etiamsi dilecti vel amici Dei in templum ad sacra venientes perficienda causam illorum agant. Nam Deus requirit poenitentiam, & odit ex animo, si impij impiè confidentes operibus aliorum bonis, ipsi interim in omni scelerum cœno sese prouoluunt, & in flagitijs iterandis, ac in omni malitia semetipsos superant. Eam inquam abominationem non fert Dominus.

Significantius verò sacrificia oblata ab hominibus sine fide & poenitentia reijcit, & cum admiratione ceu de re absurdissima dicit, Et caro sanctuarij, vel carnes sanctitatis, transire facerent à te? Id est, An putas sacrificia ablatura à te peccatum atq; peccati supplicium vel poenam? Minimè fiet. Nò abluitur peccatum bubula aut ouilla carne, neq; remittitur poena propter sanguinem hircorū effusum. Sanguis Messia: abluit peccata, & fides in ipsum, tolletq; Deus è medio intentatas calamitates, si viderit nos veram agere poenitentiam & sacrificare nosmetipsos, hostiam viuam, sicuti docent prophete & apostoli. Alij legunt, Et caro sanctuarij transibit à te: id est, hostia ita offerretur à te, vt veluti transire nihilq; utilitatis aut efficaciz videatur tibi relinquere. Breuiter, Sacrificia tua nihil tibi proderunt. Additur iterum causa, cur nihil profutura sint sacrificia ipsorum. Et tu malè agis atque in hoc ipso exultas. Non doles de commissa idololatria & de sceleribus conduplicatis & repetitis, imò putas te non peccare: gloriaris in peccatis tuis & exultas in ijs, propter quæ debueras dolere. Vetus interpres hūc versum ad sensum nò malè sic vertit, Quid est quòd dilectus meus in domo mea facit scelera multa? Nunquid carnes sancte auferent à te malitias tuas, in quibus gloriata es? Et S. Hieronymus qui hanc lectionem sequitur hunc locum sic exponit, Dilectum & amantissimum vocat populum Iuda, qui in templo eius posuit & veneratus est idola, & in eo putat se iram Dei placare, si multas hostias immolet, & gloriatur in sacrificiorum multitudine, quæ malitias peccatorum auferre nò possunt. Lutherus ita vertit, Was habend mine fründ in minē huss zitt schaffent?

schaffens sy trybend all bößheit / vñnd meinent denn das heilig fleisch fölle es von inen nemmen: vñnd wenn sy übelß thün / so sind sy güter dinge darob. Poterat sic quoq; verti, Was thut min fründ in minem huß? so es doch in vilen greuel begadr. Sölts dann das heilig fleisch von dir nemmen: vñnd frolockest aber in dinem übelthün. Et certè indignum est cogitare de Deo, quod accepto frusto carnis, aut munere quopiam perituro redeat in gratiam cum nebulone, qui nihil cogitat de pœnitentia. Grauißimum denique coràm Deo peccatum est, in peccatis commissis exultare & gloriari: quod tamen nostro sæculo est vulgatissimum.

Consequenter ergo de pœna, de qua superius loqui cœperat, copiosius describit, & parabolam proponit, qua non tantum obijcit oculis contuentium exitium certissimum, sed insuper ingentia ipsis collata beneficia. Est autem typus regni & populi felicitis Olea, sicuti & Psal. 72. & 128. In Daniele quoq; cap. 4. sub imagine arboris frondosæ & maximæ pulcherrimæq; adumbratur maiestas regis Nabuchodonosoris. Cognita est etiam arbor ficus in itinere à Bethania versus Hierosolymam maledicta à Domino, apud Marcum in 11. Loquutio est autem, Dominus vocat nomen tuum oleam viridem & pulchram, pro eo quod est, Dominus voluit te similem esse oleæ aspectu speciosissimæ, id est instituit velles regnum florentissimum. Quoniam verò homines huius regni, Deo ingratos se exhibuerunt, deiecit arborem omnemq; huius regni gloriam. Mirificè autem depingit casum vel interitum regni, vel gentis Iudaicæ. Fingit enim magnū tumultum strepitumq; exortum, atq; simul ignem excitatum ad vel circum arborem. Intelligit autem exercitum Chaldaicum, magno cum apparatu venientem & obsidione cingentem mœnia Hierosolymorū. Deinde paucis verbis haurit & absorbet omnem regni maiestatem, dicens, Et defracti sunt rami eius. Ramierant ciues, opes, apparatus, potentia & vniuersa regni gloria. Ea defracta cecidit. Hæc pœna est perfidiæ.

Pœna exponitur.

Rationem facti huius diuini subiungit propheta, exponens superiorem parabolam & ait, Dominus enim exercituum qui te plantauit, &c. Dominus, inquit, suo in te iure vtitur. Ab ipso es, quicquid es, ipse tibi benedixit, ac prædixit se maledicturum etiam tibi, si pergeres ipsi esse rebellis & ingratus. Tu verò domus Iuda, sicut antea fuit domus Israelis, maligna & malitiosa es cōtra Deum beneficū: proinde optimo iure malam, id est tibi calamitosam & perniciosam contra te pronunciauit sententiā, vt scilicet ab hostibus capiaris & miserè intereas. Hanc eandem hodie quoq; pœnam expectent, qui in similibus peccatis cum Iudæis communicant. Obseruanda est hic loquutio, Malitiam sibi designant, id est in suam ipsorum perniciem fecerunt quod fecerunt. Omissis autem peccatorum generibus omnibus repetit cultum Baalis: quo se dicit irritatum vel prouocatum ad iram, id quod vehementius est, quàm si dixisset se fuisse offensum. Certè qui toties ex verbo Dei audit, Deum solum colī velle, nec tamen solum colit, sed diuos tutelares etiam vnā cum Deo colit, Deum verissimè irritare ac ad iracundiam dicitur prouocare. At apostolus ad Corinthios, loquens de re vehementer abominanda, An prouocabimus Dominum? inquit, Num fortiores illo sumus? Adoremus ergo & colamus vnicū & æternū Deum in filio eius Iesu Christo, qui vnus omnia habet, omnisufficiētia & fons est omnium bonorum & inexhaustus & largissimus. Cui soli gloria in sæcula sæculorum.

Deus iure prouocatur quos perdit

Narrat quas Anathothitæ Ieremia insidias struxerint, quomodo has ei retexerit Deus, & quomodo sanguinarios puniturus sit.

Et Dominus exercituum indicauit mihi, & cognoui, tunc ostendi mihi studia eorum. Ego verò sum sicut agnus mansuetus, qui ducitur ad lanienam, nec cognoui quòd tales contra me cogitationes cogitassent. Corrumparamus lignum in panem eius, & excindamus eam à terra viuentium, vt nominis eius nulla amplius fiat memoria. Sed ò Deus exercituum iudex iuste, qui exploras renes & cor, videam vindictam tuam de eis, quia tibi reuelauit causam meam. Lectico sic dicit Dominus de viris Anathoth, qui querunt animam tuam, & dicunt, Ne propheta in nomine Domini, ne moriaris in manibus nostris: iecirco sic dicit Dominus exercituum, Ecce ego visitabo eos, & morientur iuvenes gladio, filij autem & filia eorum morientur fame, & residuum non erit eis: quia inducam malum super viros Anathoth, annum visitationis eorum.

Argumentum
huius loci.

Narrat Ieremias quas sui ciues Anathothitæ ipsi parauerint, id est propter veritatis præconium, insidias. Hæc autem commemorat, vt ipsorum peccata & protrahat & arguat, atque adeò ostendat enormibus sceleribus ipsos in se inclinare grauissimam Dei iram, per quam tandem iustissime excindantur, sicuti minatus est proximè præterita concione. Grauius est autem hoc scelus quod iam ipsis impingit. Etenim liberauerat populum Dominus, opera Iosæ, à fœdiis abominationibus, ipse verò à morte Iosæ reuertebatur ad vomitum. Ac ne sic quidem excindebatur à Domino Deo. Nam hic mittebat ei Ieremiam, qui reuocaret ad pietatem ab idololatria & omnigena impietate. Cæterum populus facinorosus adeò non emendabat vitam suam corruptissimam, vt iam etiam monitores prophetas ferre nollent, ipsique intentaret extremum supplicium ni tacerent. Hoc autem est enorme in oculis Domini flagitium, nimirum ad admonitionem paternam non tantum non emendari, sed insuper monitores nolle ferre, sed insuper & persequi & trucidare. Vulgatissimum verò hoc nunc esse videmus apud Imperatores, Reges & potentes, adde & apud vulgares & nullius existimationis homines: & quod peius est, apud Põtifices, Episcopos, prælatos & beatos illos, si dijs placet, patres. Quam enim ob causam hodie multi in Germania, in Gallia, in Italia, in Anglia & cæteris regnis nationibusque tolluntur ferro & igni è medio, nisi quòd tacere nolunt, sed veritatem liberè annunciant: quam sicut isti ferre non possunt, ita præcones veritatis trucidant. Quasi his interceptis, licenter & pro libidine porro ipsis liceat voluptuari. Sed audiemus excidium paratum esse huiusmodi hominibus rebellibus omnibus, & quidem certissimum.

Nolle monitores
audire.

Triplex huius
loci usus ac applicatio.

Variè autem hic locus tractatur ab interpretibus. Ego simplicissime triplicem eius usum esse arbitror. Principio enim ad literam exponendus est de Ieremia: qui sanè sensus maximè genuinus est. Deinde applicari potest etiam Christo saluatori, cui typum Ieremias prætulit. Neque hic sensus aliunde deducitur, quàm ex priore, qui nisi planus sit & certus, incertissimus erit posterior ille allegoricus. Postremo cum ea quæ Christi capitis sint communicentur etiam membris Christi, hoc est Christi fidelibus, congruunt hæc quoque omnibus pijs, in primis verò verbi Dei ministris, qui hinc liquidè discunt, quid ipsi quoque expectent, si fideles in suo munere fuerint, & quomodo se gerant in huiusmodi tenerationibus ac periculis: fortiter inquam ferant ea, Deo bene fidant, ipsum inuocent, eiusque assertionem expectent. Ordine autem admodum luculento utitur. Primo enim narrat sibi diuina reuelatione ostensas vel reiectas esse insidias, quas ipsi struxerant contribules & ciues eius Anathothitæ. Mox subiungit quales fuerint istæ ipsorum

Ordo huius
loci.

ipsorum insidiarum & conatus truculenti. Addit deinde quomodo se & causam suam precibus commendauerit Domino Deo. Postremo insidiatoribus sanguinarijs & truculentis latronibus grauius Dei denunciatur iudicia. Atque in his uoluti in speculo lucidissimo cernere licet omnes fidelium ministrorum Christi labores, & ingrati, impoenitentis saeuissimique mundi deploratam plane infelicitatem, imò stupendam impietatem, scelera peccatis quotidie accumulatis, deinde uero quasi hoc parum videatur, omnem fidelem admonitione repellentis, & cedibus fidem prophetarum rependentis.

Dicit sibi à Deo reuelatas esse insidias suorum ciuium, quas tum primum intellexerit cum Deus indicauit, significans hoc loquutionis genere, nunquam se obseruauisse istorum insidias, neque animaduertisse, nisi mature praeuenerit Dominus. Sequitur enim mox, Nec cognoui quod tales contra me cogitationes cogitassent. Miseri ergo sumus homines & omnibus expositi periculis, quae quidem nostra sapientia aut prudentia neque animaduertere neque cauere possumus, si Dei destituamur prouidentia, admonitione auxilioque paterno. Atque Deus pro humano genere uigilat, nusquam hoc negligit, ubique autem salutem ipsius procurat, in tempore monet, & ex grauissimis periculis liberat. Si uero periclitantem nec praeuenerit nec liberat, cogitare debemus, Deum quidem non ignorare nos, neque salutem nostram negligere, sed uelle ut exerceatur nostra patientia, uelle ut his malis liberati, ad ipsum transferamur in sedes beatas, &c. Sicut autem Ieremiae apertae sunt insidiae structae ei à suis contribulibus; ita legimus in euangelio saluatorem nostrum saepe consilia aduersariorum sanguinaria praeuiderisse & declinasse. Saepissime enim ex urbe descendit in Galilaeam. Et Ioannes, *Ioan. 2.* Ipse, inquit, Iesus non credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes, nec opus haberet, ut quisquam testaretur de homine. Ipse enim sciebat quid esset in homine. Legimus autem in scripturis sanctis, fidelibus frequentissimas esse factas admonitiones, liberatosque etiam esse ex impendentibus malis. Nota est historia Helizae, iubentis ostia domus obserare contra regem parricidam. 4. Regum 6. Saepe in Euangelio & Actis apostolorum mature admonentur populi Dei cultores, ut sibi ab insidijs hostium caueant. Monet autem Deus aliquando per occultam spiritus inspirationem; aliquando per angelos, & per insomnia; aliquando autem per homines. Oraculo & insomnia intelligunt Magi orientales, sibi non esse redeundum ad Herodem. Ioseph quoque intelligit puerum, cuius uita in *Matt. 2.* fidiabatur Herodes, in Aegyptum esse transportandum. Ab angelis saepe admonetur rerum maximarum apostolus Paulus, qui etiam per nepotem suum ex sorore intellexit Iudaeorum insidias sibi paratas, quas & Lysiae tribuno detexit, Actuum 23. Bene ergo fidamus Domino Deo nostro uigilanti pro nobis, scienti item omnia etiam arcanissima hostium consilia, commendemus illi causam nostram, & faciamus interim sedulo nostrum officium, nihil metuentes quid faciant nobis truculenti homines. Sumus semper in manu Dei omnipotentis.

Iam uero quales fuerint illae insidiae exponit & quidem elegantissime. Ego qui *Exponitur* cum fideliter illos docerem & ipsis ex animo optime vellem, cogitare non *quales insidias* potui istos truculenti in me contexere consilia, ac benefico male gratos fore, *struant impijs.* sed isti mea illa simplicitate & credulitate sunt abusi. Nam nihil tale cogitarem, intercipere & me neci tradere statuerunt. Addit parabolam vel comparationem, indignitatem rei indicantem, & commiserationem commouentem. Perinde ut innoxium ac mansuetum agnum me in lanienam trahere ac mactare instituerunt. Alij pro mansueto vel mansuefacto legunt bos. Ego autem sicut agnus & bos, qui ducitur ad mactandum. Requirit ergo hic locus innocentiam à ministris & omnibus pijs, ut inquam sint mansueti, simplices ac integri. Congruunt

autem ista ex typo & figura Christo, qui agnus est innocens oblati pro nobis ad sanctificationem redemptionemque omnium fidelium. Nam prefiguratus fuit in agno pascale, in agno item qui fugiter vel quotidie offerebatur in lege. De quo Isaias quoque dixit, quod & Philippus in Actis apostolicis repetiuit, Tanquam ouis ad occisionem ductus est, &c. Exponunt autem hæc ipsi apostoli Christi, Ioan in ca. 1. Petrus 1. Pet. 1. Paulus 1. Cor. 5. Ergo sicut Ierem. infidels est circumuentus eorum quibus inserviebat ad salutem, sic etiam Iudei redemptorem & Messiam suum traxerunt ad Golgatha, & ibidem cruci affixum macrauerunt. Appellatur autem in scripturis sanctis fideles quoque oues vel ouiculae, sicut claret Matt. 10. & Rom. 8. Sicut ergo Christus ad lanienam est protractus, ita fideles eius quotidie deposcuntur ad supplicia atque tormenta: hæc verò est fors sanctorum.

Mittamus
lignum in panem
eius.

Præterea commemorat per Mimelism ac exprimit verba impiorum consultantium & concinnantium necem innoxio propheta. Dicunt enim, Corrumamus lignum in cibum eius. Alij verterunt, Perdamus ligno panem eius. Vetus translatio habet, Mittamus lignum in panem eius. Luth. paulò longius à verbis recessisse videtur, qui vertit, *Lass uns den boum mit den fruchten verderben.* Poterat enim verti ad verbum, *Lassend uns holtz (qm) ins brot bräcken oder legen.* Nam solet lignum in spinas cōfringi, & panis (qui ponitur pro quouis cibo) imponi aut immitti, vt faucibus vel stomacho infigatur, & velcentem præfocet aut perimat. Sensus ergo est, Intercipiamus vitam eius pane vel cibo. Pro quo nos dicimus, *Lassend uns im ein Wälsches suppli zürüsten.* Iudæi & nonnulli alij per lignum, toxicum, quod nonnulli à taxo deriuant, intelligunt. Et Iona-than hunc locum vertit, Immittamus venenum mortiferum in cibos eius. Breuiter, Consultarunt ipsum propinato veneno, aut alia aliqua ratione occidere. Sequitur enim in verbis prophetae perspicua expositio, Et excindamus eum è terra viuentium, id est tollamus eum è viuis. Ergo lignum in panem mittere, aliud non est quàm tollere è viuis, id est interficere. Ad crudelitatem illud pertinet, quod nolunt vllam nominis eius à morte extrare memoriam. Sic hodie quoque hostes euangelij famam sanctorum vel fœdare vel penitus abolere conantur. Sed falluntur prorsus. Nam historiarum omnium temporum contrarium ostendunt: sed & propheta Dei dixit, In memoria æterna erit iustus, ab auditione mala non timebit, &c. Psal. 112.

Prophetia de
Christo cruci
figendo.

Non dissimulabo hic quosdam vertere hunc locum, Ponamus in ligno panem eius, & sensum reddere, Crucifigamus corpus eius: ideoque contendere de Christo hæc non de Ieremia intelligi oportere. Certè S. Hieronymus, Omnium ecclesiarum, inquit, iste est consensus, vt sub persona Ieremiæ à Christo hæc dici intelligant, quod ei pater monstrauerit quomodo eum oporteat loqui, & ostenderit illi studia Iudæorum, & ipse quasi agnus ductus ad victimam, non aperuerit os suum, & non cognouerit, subauditur, peccatum. Iuxta illud quod ab apostolo dicitur, Qui cum non cognouisset peccatum, pro nobis peccatum factus est: ac dixerint, Mittamus lignum in panem eius, crucem videlicet in corpus saluatoris. Ipse est enim qui ait, Ego sum panis qui de cœlo descēdi. Et eradicemus siue conteramus eum de terra viuentium. Hoc enim scelus animo cogitauerūt, vt nomen eius delerent in perpetuum. Hæc ille. Siue verò Anathothitæ instituerint in panem vel cibum eius ponere vel corrumpere (*spzydlen*) lignum vel spinas (*spysen*) aut venenū: siue voluerint in panem eius ponere lignum, aut conuerso loquutionis genere, corpus eius ponere in lignum, id est extendere in crucem, semper in idem recidit sensus. Nam instituerunt Ieremiam vel veneno vel cruce tollere. Sed quod modò diximus, hunc posteriorem sensum de crucifixione adaptat

ne adaptat soli Christo non item Ieremiæ Hieronymus, cum tamen & Ieremiæ congruat suo modo. Competunt item hæc non tantum Ieremiæ & Christo, cui Ieremias prætulit typum, sed omnibus membris Christi, quibus sanguinarum truculentorum persecutorum studium ne hodie quidem desinit necesse struere. Verè enim ex Psalmis dixit apostolus, Propter te morti tradimur tota die, habiti sumus veluti oves destinatae macrationi. Et quotidiana quidem experientia euincit ista esse verissima & compleri quotidie. Rom. 8.

Porro preces subiungit propheta, quibus causam suam commendat Deo, petens videre vindictam quæ sumatur tandem iusto Dei iudicio ab hostibus. Orat iam propheta. Vnde discimus in insidijs hostium grauibuscq; periculis, inuocare diuinum auxilium, Deoq; veluti parenti & assertori, vnico commendare salutem nostram. Cuius quidem rei innumera exempla habemus in Psalmis, & plurima in historia euangelica & apostolica. Isti quidem hostes mei, ait Ieremias, me nihil tale cogitantem cadere volunt, sed ne deseras me, ô Deus, asserere & vindicare me. Rationem subiicit, Quia tibi reuelauí vel commisi causam meam. Promisit enim fidelibus certissimum auxilium Deus, si præteritis omnibus in hoc mundo præsidijs ab ipso solo pendeamus, & ipsi nos totos committamus, vni salutem nostram commendantes. Ieremias ergo, Aequum est, inquit, vt me asseras: quia tibi reuelauí causam meam. Nos dicimus, *W in sach vnd all min anligen hab ich dir besolhen vnd iübergeben.* Et cui obsecro tutius causas nostras omnes, quam Deo nostro commiserimus? Hic enim est Deus exercituum, omnipotens ille, qui imperium merum in omnes creaturas habet, & his pro suo vitur arbitrio, vt res suis exercitibus. Hic est iudex iustus, qui neminem fraudat, nemini iniuriam facit, omnibus suum illud tribuit, neminem negligit, omnes iniquos mature puniunt. Hunc nihil latet, nouit & videt omnia. Nam scrutatur renes & corda hominum: id est, perspectas habet omnes omnium hominum cupiditates, voluntates, affectus, consilia, instituta adeoq; & reconditissima secreta. Et vt solus nouit corda hominum Deus, ita solus consulere rebus nostris potest, etiam in quibuslibet casibus. Quomodo autem pii expetant vindictam, aut vindictam de hostibus sumi à Deo cupiant, nuper in hisce meis concionibus & dudum in Apocalyp. Ioan. exposui. S. Hieronymus hæc Christo sic aprat, Sed è contrario iuxta assumpti corporis sacramentum loquitur filius ad patrem, & imprecatur iudicium eius dum laudat iustitiam, & inspectorem renis & cordis inuocat Deum, vt ipse reddat populo quod meretur, & dicit, Videam tuam ultionem ex eis: eorum videlicet qui in scelere perseverant, & non eorum qui vertuntur ad poenitentiam. De illis ait in cruce, Pater ignosce illis, quod enim faciunt nesciunt. Reuelatq; patri & aperit causam suam. Quia nullo suo merito, sed scelere populi crucifixus est, dicens, Ecce venit princeps mundi huius & inuenit in me nihil. Hactenus Hieronymus.

Postremo loco commemorat propheta poenas vel supplicia parata à Deo crudelibus illis insidiatoribus & latronibus. Repetit autem denuo causas malorum, ne quis suspicaretur Deum crudelem sumere sibi voluptatem ex miserorum supplicijs. Ostendit ergo illos quos punit Deus, mereri poenas tales neque vlla dignos venia. Nam quærent, inquit, animam tuam. Pro quo nos dicimus, *Systellend dir auff din läben.* Beneficium cedere volunt nihilq; mali meritum, indigni sunt ergo qui viuant. Addunt huic sceleris aliud, non minus enorme. Deus iussit prophetam prædicare in nomine Domini: isti verò prohibent & dicunt, Ne prophetes, ist est concionari pergas, vt consueuisti hactenus, nisi in nostris velis interire aut perimi manibus. Loquentio est apud nos quoq; usurpata, *Sen syenden grad vnder jren händen stárben.* Quo significamus interire ali-

pœna præparata rebellibus, & sanguinarijs.

*Prohibetur li-
bera euangelij
predicatio.*

quos & festina & crudeli morte. Minabantur ergo propheta atrocissima quæq;
& mortem certissimam atque crudelissimam, nisi concionari desineret. Hoc ip-
sum Christo Domino obuenisse testantur euangelistæ, ac inter alios Ioan. in ca-
7. 8. 10. 11. & alijs. Hodie nihil est frequentius, quàm quærere animas conciona-
torum ad necem. Nihil est crebrius quàm tyrannicis vel Diocletianicis edictis
predicationis euangelicæ cursum interturbare ac sistere prorsus. Sunt tamē hic
nobis considerandi modi prohibendi varij. Alij simpliciter nolunt sibi annun-
ciari verbum Dei, quod hæresim ac nouam doctrinam impudenter appellitant.
Alij, Verbum Dei inquirunt, quis prohibeat prædicari? At coercenda est hic
concionatorum licentia. Volumus ergo annunciari nobis verbum Dei, sed ad
sensum vel intellectum sanctæ Romanæ ecclesiæ, conciliorum atq; patrum. Alij
clamant, Volumus nobis annunciari quidem euangelium, sed pacificè. Caueāt
itaq; ministri ne quid dicant contra pacta, contra consuetudines inolitas, contra
Pontificem, in Magistratum, in bonos socios, in militiam & negotiationes lucro-
sas exercentes. Nolumus vt sæuius insectentur adulteros, potatores. Quisque
suum onus portabit. Quid ergo restat, nisi vt concionatores simpliciter nobis re-
citant consuetum euangelij textum, annuncientq; Dei gratiam, & quemlibet
suo permittant iudici? Atqui hoc illud ipsum est quod Dominus apud Isaiam in
cap. 30. acerbissimè accusat & insectatur in populo suo. Non credendum est hoc
loco ministris, sed magis audiendus Dominus, qui hic & alibi iubet ministros
suos incredulo mundo annunciare scelera sua Deiq; iudicia. Extant in utroque
Testamento præcepta huiusmodi dilucida innumera. Neque conuenit, vt spur-
cus homo terminos præscribat & modum ponat oraculo Dei aeterno. Nolunt
quidem videri homines astringere aut prohibere verbum Dei: sed dum annun-
ciari volunt vt commodum & tolerabile sit ipsorum affectibus, certè verbum
Dei & corrumpunt & reuera annunciare prohibent. Quod quidem flagitium
est enormè & præsentissimo excidio dignum.

Sequitur ergo pœna verbis ipsius Dei exposita, quò minus pollicerentur sibi
bi meliora, aut non euentura crederent, quæ Ieremias sua tantum autoritate e-
uentura minaretur. Sequitur ergo, Iecirco sic dicit Dominus exercituum, Ecce
ego visitabo eos, &c. Notissimum est verbum visitandi. Isti, inquit, arbitrantur
sibi fore impunè si sic vt instituerunt & consueuerunt viuere pergant: sed aderit
aliquando Dominus, rationem ab illis rerum omnium exiget, & meritis eos sup-
plicijs perdet. Recenset autem gladium & famem, & reliqua Dei flagella omnia
intelligit. Addit, Ita atteram vt nihil sit futurum residui: id est excindam fundi-
tus. Ratio & confirmatio, Quia ego inducam eis hoc malum, cui resistere non
poterunt. Dicat hic aliquis, Quando hoc faciet Deus? Respondet, Anno vel tem-
pore quo visitabo eos. Q. d. Tempus in Dei consilio constitutum aut decretum
est, quo isti puniendi & excindendi sunt propter iniquitates ipsorū. Licet ergo
vobis minæ Dei & tempus suppliciorum videantur incerta, definita tamen &
certissima sunt apud Deum. Timeamus ergo & agamus pœnitentiam, ne cum
impœnitentibus excindamur, &c. Christus Dominus hostibus quoque suis Iu-
dæis, fata sua copiosissimè & dilucidissimè prædixit apud Matth. in 23. cap. &
Lucæ 19. & 21. cap. Neq; verò ea alia sunt quàm illa ipsa quæ hic commemoran-
tur à Ieremia. Sed experiri quàm credere & emendari maluerunt. Experitur ho-
die orbis ingenti & infando suo malo, quid sit nolle audire verbum Dei, & tru-
culenter persequi præcones verbi Dei. Mutuis enim insidijs & bellis omnia ar-
dent & corruunt. Dominus misereatur nostri.

Expostulat

Expostulat Ieremias cum Domino, quod tantam impijs prosperitatem concedat: ac uicissim accipit responsionem à Domino.

C A P V T XII.

C O N C I O XLVII.

Iustus quidem es tu Domine, etiamsi tecum contendero iudicio, attamen loquar tecum iudicia, Quis sit ut via impiorum prosperetur, & in pace agant omnes etiam maximi prauaricatores? Plantaſti eos & radicem egerunt, proficiunt & fructum edunt: propè es tu ori eorum, at à renibus eorum longè abes. Et tu Domine cognouiſti me, uidiſti me, & probaſti cor meum, quod tecum eſt: extrahis illos quaſi ouem ad lanienam, & ſeparas eos ad diem occiſionis. Uſquequo lugebit terra, & herba vniuerſi campi areſcet, propter malitiã habitantium in ea? Abeunt (deficiunt) etiam iumenta & volucres: quia dixerunt, Non uidebit poſtrema noſtra. Si cum peditibus cucurriſti, & illi te feſſum reddiderunt, quomodo cereabis cum equis? & ſi in terra pacis te ſecurũ putabas (& falſus es) quid fiet in tumore uel ſuperbia Iordanis? Siquidem tam fratres tui, quàm domus patris tui perfide tecum agunt. Clamant enim poſt te, Congregatio: ne ergo credas eis, etiamsi bona tecum loquantur.

RE C E N S V I T propheta quid paſſus ſit à ſuis contrĩbul. ciuibz, amicis & intimis, ſubiungit ijs opportunè famoſam illam quaſtionem, quæ omnibus ſeculis omnes etiam bonos viros exercuit, Cur iuſtiſſimus Deus felicitatem omnigenam concedat impijs, hoſtibusq; diuinæ maiestatis, adeoq; uerbi Dei contẽptoribus, ſua dona ampliſſima illorum impietati ac rebellionĩ ueluti bene meritis præmiũ amplum retribuẽs, cultores uerò ſuos ueluti negligens, in varijs periculis calamitatibusq; relinquat? Hanc inquam quaſtionem difficillimam obiter, id eſt, quantum pijs uidetur eſſe ſatis, tractat. Ac uidetur Ieremias in ſua tentatione hæc effuſiſſe, perinde ut propheta Abakuk in cap. 1. & 2. deniq; Pſalmiſta uel Aſaph in Pſal. 73. & Malachias ſub nomine rebellionĩ cap. 3. & 4. Certè cum Ieremias bona fide & ſumma diligentia functionẽ ſibi à Deo impoſitam obiret, interim experiretur popularium ſuorum perfidiam extremam, in qua tamen ueluti exultabant, & per cætera optima utebantur fortuna, propheta interim & cultores Dei, ueluti deſerti à Deo omnium paterent iniurijs, ludibrio & contumelijs, tentatur grauiter & miratur, quĩ fiat, quod pii ſint uſqueadeo miſeri & calamitoſi, impij contra felices per omnia & uictorioſi. Habet hanc infirmitatem propheta communem cum multis omniũ ſeculorum bonis uiris: ſicuti modò aliquot ſcripturæ locos adduximus, & in Dauide Pſalm. 37. ac in Solomone quoque inclareſcit, Eccleſiaſtes 8. & 9. cap. Hodie audias quamplurimos non omnino malos homines, admirantes, Cur Deus tot & tantas uictorias concedat Turcis? Cur Deus Papæ tanta permittat, ut ſacra prophane omnia, & ſanctos Dei paſſim, regum principumq; manibus, diſcerpat & ſemper vincat? Cur Deus crudelibus militibus & auariſſimis uſurarijs hominibusq; nequiſſimis tantas opes, tantosq; honores in hoc ſeculo largiatur? Cur interim pauperes & nomen Dei inuocantes, Deus uideatur negligere? Omnes homines ſeiſpſos impenſè amant. Singuli exiſtimamus nos dignos eſſe bonis, indignos malis. Cum uidemus alios ijs abũdare bonis quibus nos caremus, inuidemus & obmurmuramus, imò ſuſpicari audemus Deum eſſe iniquum, qui bonis bona, malis mala promiſerit: iam uerò uideatur dare malis bona, & bonis

Quæſtio, Cur Deus impijs bene faciat, pios affligat.

mala, &c. Ceterum cauendum hic nobis etiam atque etiam, ne, quod dici solet, os nostrum ponamus in cœlum, & nimium permittamus linguæ cogitationibusque huiusmodi & affectibus nostris. Nam huiusmodi audaciam non semel grauiter accusat in scripturis Deus. Caueamus item, ne quorundam sanctorum exemplis abutamur. Credamus potius de Deo, quod iustus, verax, benignus, iudex syncretus, & clementissimus pater sit, qui nulli facit iniuriam, omnia & singula recte gubernet, suum cuique iuste retribuat: cuius item iudicia sint imperuestigabilia, nobis in primis, qui magna omnium bonarum diuinarumque rerum inscitia laboramus. Clamemus potius cum propheta, & dicamus, iustus est Dominus in omnibus vijs suis, & sanctus in omnibus operibus suis.

*Reuerenter hic
agit Ieremias.*

Equidem reuerenter præfatur in hac causa Ieremias, ac veniam petit à Deo, ut liceat sibi hanc proponere quæstionem, & quodammodo exposulare cum Deo. Iustior quidem es, inquit, ô Deus, quam qui debeam tecum exposulare aut conqueri tantillum de tuis iudicijs. Ac reuera etiam si coner loqui aliquid de tuis iudicijs, ac videantur mihi aut ulli hominum iudicia tua paulò iniquiora esse, iustus tu tamen es, & æquissimus manebis, sunt & permanebunt perpetuò sanctissima omnia tua iudicia. Proinde concede mihi propitius, Deus clementissime, ut loquar tecum iudicia, id est, ut contendam tecum, eaque proponam quæ carni nostræ ferè videntur in rebus tuis non usquequaque æqua esse. Nobis enim æquissimum videtur si floreat pijs, marcescant impijs: tu contra felicitate, prosperitate copiaque rerum donas & cumulas impios, egestate & infelicitate varijsque calamitatibus exerces optimos quosque. Hæc summa est totius quæstionis, quam Ieremias mox copiose exponit. Verum autem hunc primum Lutherus, non obscure, mea quidem sententia, vertit, *Herr wenn ich glych mit dir rächten wolt/ so behaltest du doch rächt/ dennoch müß ich vom rächt mit dir reden.* Quod postremum ita etiam reddi poterat, *yedoch vergunn mir ein wenig vom rächten mit dir zu reden.*

Impij sunt felices.

Copiose nunc exponit Ieremias, quæ homines etiã meliores & veri Dei cultores habent, quæ conquerantur de Dei iudicijs, & quibus grauiter tentantur, Qui sit, ait Ieremias, ut via impiorum prospera sit? Viam scimus accipi pro tota conuersatione vitæ, pro dictis & factis. Sensus est itaque, In omnibus quæ instituant isti, prosperantur. Pacem item habent. Pax significat saluū & incolumem statum & tranquillitatem in rebus omnibus suauissimam. Addidit non sine admiratione quoniam tanta fruuntur felicitate, præuaricantes præuaricantium, id est, extremæ impudentiæ audaciæque præuaricatores. Id quod indignissimum videtur ut exquisitissimi nebulones vtantur fortuna prosperrima. Eadem quæ hic commemorantur à Ieremia, à Iobo etiam recitantur in cap. 21. quem qui vult legat, ut consensum veritatis intelligat.

Impiorum felicitas similis est arbori virenti.

Et quod paucis Ieremias complexus est, porro parabola proposita amplificat aut expolit diligentissime elegantissimeque. Comparat enim statum impiorum arbori florenti. Ita adumbrantur & secundæ res regis Nabuchodonosoris, Danielis 4. Sed & David dicit, Vidi impium superexaltatum tanquam cedrum libani, &c. Psal. 37. vbi etiam David hoc ipsum argumentum tractat: sicuti & Ezras in 3. & 4. cap. 4. lib. Ezræ. Est autem incrementum in verbis prophetae elegans. Primum enim plantatur arbor, deinde agit radices, inde proficit, auctibusque & incrementis crescit augescitque, postremò etiam fructum edit. Significat autem impios per omnes gradus felicitatis eluctari tandem in apicem omnis in hoc seculo beatitudinis. Cum autem dicit, Plantasti eos, facit sanè Deum authorem & largitorem eorum quoque bonorum, quæ impij percipiunt in hac vita. Nam Deus finit oriri solem suum non tam super bonos quam etiam super malos. Subiungit

mox, ex

mox, ex quo colligi posse videatur, indignum esse, ut Deus istis benefaciat. Etenim non esse synceros Dei cultores, sed insignes hypocritas, vixit qui verbis suis multa & grandia loquantur de Deo, quem interim in animo intusque affectibus suis ac cupiditatibus (per renes significatis) fastidiant atque contemnant. At hi videbantur in isto hominum ordine optimi, cum alij palam essent impij, & in Deum rebelles atque blasphemij, & tamen nihilominus felices. Lutherus alium propemodum ex his sensum, nec ipsum aspernandum, elicuit, & vertit, *Su last sy vil von dir rümen/vnd züchtigest sy nit.* Longè inquam es à renibus eorum, id est, virgam istis pro merito non incutis, non flagellas eos. Solent enim qui virgis caduntur, circa renes supra nates & in nates flagellari.

Et tu Domine
cognouisti me,
etc.

Præterea componit se propheta cum impijs ac suam Deo commendat probitatem, contra verò cum manifesta sit impiorum procacia & audacia contra Deum, hunc tamen nihilo magis adobruere illos beneficijs & impinguare vel saginare. Tu, inquit, ô Domine, qui nihil nescis, me dudum cognouisti, vidisti & vides quid agam & qualis sim, denique exploras cor vel omnia intima mea, atque adeò nouisti me intus & in cute: ac deprehendisti quod tecum sum, id est, quod tibi adhareo, tuas partes tueor, & sicut nos in nostro idiomate dicimus, *Sas ichs nit dir hab.* His addendum, quod sensum absoluat, Sed negligere me interim videris. Ex opposito, Non ignoras quales sint impij intus & extra, consceleratissimi utique & proleptæ nequitie cultores impudentissimi. Ceterum hos adeò non cedis, ut sagines potius omnigenis bonis. Nam sicut pastores egregie extrahunt oues, quas saginare volunt: sicut illi qui victimas & sacrificia offerre volunt, ex pecoribus segregant, sanctificant, siue consecrant non nisi optima: ita tu videris impios eximere ex còmunis hominum sorte, & maioribus, quàm alios homines, donare muneribus. Atque ita ferè solemus nostram sortem cum aliorum fortunis conferre, & ex amore nostri, nostram sortem, nimis tenuem, aliorum fortunam nimis amplas æstimare. Nam nos ipsos iudicamus esse optimos, alios infra nos longè collocamus. Quæ quidem miseria & infirmitas, est causa magnæ impatientie & multarum querelarum in nobis. Lutherus postremam huius sententiae partem vertit, *aber du last sy fry gan/wie schaff/das sy geschlachtet werdind/vnd spart sy/das sy gewürt get werdind.* Fortassis significauit in medio æstu & querelarum Ieremias felicitatem istam impijs non modò non fore diuturnam, sed etiam excidij & interitus occasionem. Vel simpliciter hoc locutionis genere notauit exquisitum istorum luxum. Alij arbitrantur prophetam voto quodam vel imprecari vel denunciare certam perniciem impijs. Atque hi per imperatiuum reddunt locum, Extrahere eos sicut gregem ad lanienam, &c.

Ex luxu impiorum
sterilitas
et calamitates.

Ad expostulationem vel querelam Ieremias illud quoque pertinet, quod adiungit, Vsq; quò lugebit terra? Exponit enim permultum inde quoque incommodi redire ad miseram piorum turbam, quòd cum impij felicitate sua abutuntur, luxu ac iniquitatibus suis prouocent Dominum Deum, ut iam puniat integras regiones varijs calamitatibus & summa rerum inopia. Per Prosopopeiam ergo affingit terræ luctum, qui hominum propriè est. Squalent ubique campi & marcescit viror herbarum: alma tellus non profert fructus. Idcirco totum debemus, inquit, malitiae terram inhabitantium. Præterea abeunt iumenta & volucres. Copiam enim iumentorum & auium concedit Dei benedictio, maledictio efficit, ut si sint iumenta & volucres pro vitæ hominum sustentatione, mox tamen & intereant & dilabuntur. De qua re antea quoque dictum est. Rationem subiicit, quare Dominus copiam animantium imminuat, & terræ prouentum neget. Quia dixerunt, Non videbit postrema nostra. Quod Lutherus vertit, *Ja er weist vil/wies vns ghan wirt.* Nescit quid tandem nobis euen-

curum, & quis finis futurus sit. Sic autem negant impij Dei providentiam. Ob quam rem integra regna puniuntur. Vel certe minas prophetæ & floccifaciunt & suggillant. Quasi dixerint, Quis prophetæ dixisset, quis tandem finis rerum sit futurus, cum vix præsentia norit. Vulgaris & receptissimus est hodie ille prædicationis verbi Dei contemptus: unde dubium non est, tempora nostra hoc esse calamitosiora.

Responsio ad querelam, & expositulationem.

Post expositam querimoniam & expositulationem vel etiam questionem propositam, Cur Deus malè meritis bona concedat præmia, subiungit consequenter responsionem variam Dei. Et principio quidem dehortatur prophetam, & in propheta omnes alios homines à curiosa indagatione iudiciorum Dei. Nam mentes hominum impares esse istis per omnia intelligendis. Monet potius prophetam Deus ut res suas cogitet, in primis quomodo diligenter velit suum obire munus, & cauere sibi ab hostium insidijs. Prouerbiali enim figura, & argumento à comparatis deducto, significat illum minora assequi non potuisse, eaq; de causa maiora minus assecuturum: proinde cesset se curis diuexare inutilibus. Tu, inquit, cucurristi cum equitibus & delassatus es, neq; illos assequi potuisti, quomodo ergo ingeres te equitibus? Hoc, inquit, prouerbiū est, quo videntur qui significant validioribus rebus sustinendis parum esse idoneos, qui leuiores ferre non potuerunt. Subdit deinde Dominus quid illud leuiculum sit cui ferendo Ieremias impar fuerit, & docet ipsum cui rei se potius impendat. Vixisti in patria tua Anathoth, & intuto te agere tibi ipsi persuasisti, nesciisti ergo popularium tuorum insidias. Et qui nesciisti quæ fuerunt propemodum oculis tuis exposita, nunc scrutari vis abstrusissima Dei consilia? Quin potius para te maioribus certaminibus. Humilis est viculus, vile oppidulum patria Anathoth, interim expertus es eas, quas ego tibi reuelauī insidias: ergo quid futurum putas, si aliquando attigeris & iterum ingressus fueris urbem Hierosolymorum? Ibi utiq; experieris fluctus, fremitus, atq; ætus, procellas Iordanis, id est furorem potentum. Vt iam magis tibi cogitandum sit quomodo tuo velis fungi officio, & perstare in tribulationibus atq; tentationibus, quàm cur Deus impijs multa conferat beneficia, pios suos cultores exerceri malis sinat?

Siquidem tam fratres tui, &c.

Sub finem ergo huius loci præscribit Dominus prophetæ quid faciat in his periculis, quin etiam prædicit quid ipsi sit euenturum, Perfidi sunt in te etiam tui quibus tu bene fidis: quid ergo sperabis ab alienis cum Hierosolymam redieris? Tui illi clamant post te, Congregatio vel Coniuratio. Quæ quidem vox, ut claret ex 8. cap. Isaia, & ex 11. cap. 4. Regum, nota vel significatio est aliquid perfide & seditiose fieri. Nos dicimus, *Sy machend dir ein mordgschrey nach.* Insimulant te seditionis, quasi concionibus tuis moliaris turbam excitare. Licet ergo mulceant te coram blandis verbis, & amicè tibi loquatur, & splendida polliceantur, tu caue ne te eis credas.

Ad eundem modum repressit in euangelio secundum Ioannem, curiosam Petri questionem Dominus, qui Petro quid passurus esset, & quomodo ex hoc seculo migraturus, prædixit, ille verò Ioannem Domino dilectum discipulum videns, interrogauit, Domine quid autem hic? Nam Dominus mox subiecit, Si eum velim manere, donec veniam, quid ad te? Tu me sequere. Etenim cum paulò ante Dominus Petro dixisset, quid passurus esset, mox subiecit, Sequere me. Vult igitur Dominus & Petrum & quemlibet nostrum, potiore habere curam de sua ipsius quàm aliena vocatione, cogitareq; magis, quomodo singuli nostrum, nobis inquam impositum faciamus officium, quàm ut aliena à nobis atq; adeò abstrusa Dei scrutemur iudicia. Dominus omnibus nobis aperiat oculos mentis. Amen.

Adhuc

*Adhuc respondetur Ieremia ad propositam querelā, vel quæ-
stionem, & exponitur iustum Dei iudicium contra impios & re-
belles.*

C O N C I O XLVIII.

*Dereliqui domum meam, deserui hereditatem meam, & tradidi dilectionem
animæ meæ in manum inimicorum eius. Facta est mihi hereditas mea, sicut
leo in sylua, edidit contra me vocem suam: unde & odio eam prosequor. Hæ-
reditas mea est mihi instar aui uersicoloris, aues per circuitum contra eam.
Venite & congregamini omnes ferae agri, venite ut deuoretis eam. Pastores
multi demoliti sunt vineam meam, conculcauerunt partem meam, partem
meam expetibilem reddiderunt desertam & desolatam. Posuerunt in solitu-
dinem, & nunc vastata ad me luget. Desolata est enim vniuersa terra: quoniā
non est quisquam qui reuocet ad cor. Super omnes vertices in deserto vene-
runt vastatores: quia gladius Domini deuorauit à termino terre ad terminum
terre, nec est pax ulli carni. Seminarunt triticum & messuerunt spinas,
agrotarunt at nihil profecerunt, & pudefietis à prouentibus vestris, à furore
ira Domini.*

Proposita est à vate diuino quæstio per expostulationem vel querimoniam,
quare Deus tantam impijs prosperitatem concedat, pios verò prorsus neg-
gere videatur? Ad ipsam verò Dominus valde diligenter respondet, & quidem
variè. Principiò enim docet nostrum non esse diuina scrutari iudicia curiosius,
cur Deus hoc vel illud, sic aut ita faciat: sed curandum esse magis de vocatione
nostra legitima, quomodo ipsam ad voluntatem Domini probè exequamur. De
inde alio etiam modo respondet ad propositam quæstionē. Ostendit enim Deus
se maximè iustum esse, qui beneficia non pauca conferat in prauos: at si hi impij
esse pergāt, ipsos suo tempore grauissimè coherceat atq; excindat. Proinde sum-
ma responsionis hac in parte talis est, Hierusalem est domus mea, inquit Domi-
nus, est enim in ipsa templum meum, quod mihi ipsi cōsecrauit: populus Iuda est
hereditas mea. Hunc enim mihi ceu peculium ex omnibus gentibus delegi,
ideoq; populus ille ex dilectis prognatus patribus, est vnicè dilecta mea, quam
videlicet amo ex animo. Nam alibi quoq; non rarò testatur se Deus gentē illam
amare, vtcunq; ipsa vicissim, vti debuerat, amantem non redamauerit. Quis ve-
rò alicui vitio vertat, si diligat domum suam & hereditatem suam, & hanc gra-
uatim deserat? Quid ergo mirum, si Deus populo prognato ex patribus ada-
matis, beneficia conferat, & quidem immerito, merito autē pœnas & supplicia?
Semper enim benignus pater meliora de malefrugi filijs sperat. Ergo si benefi-
cia conferat Deus in impium suum populum, non est quod vitio hoc Deo vera-
tant homines & cū Deo expostulent. Amat Deus clementissimus suas quas con-
didit creaturas, & has fouet, sinens Solem suum oriri super bonos & super ma-
los. Proinde Ieremias non iustè cum Deo expostulauit. Rursus autem, cum vi-
deam, inquit Dominus, meliora me expectare frustra, & illos abuti meis benefi-
cijs ac donis, quos cumulaui his, atq; adeò odisse amantem, iustitiæ sanè meæ nō
oblitis, deseram eos & tradam conficiendos in potestatem sauiſsimorum ho-
stium. Proinde falsum dicunt homines, cum clamitant Deum benefacere malè
meritis, neq; vnquam pro meritis mulctare. Nam vtcunq; pro paterna beneuo-
lencia malis quoq; benefaciat, non tamen semper benefacere pergit. Iam enim
audiuimus dicentem Dominum, Dereliqui domum meam, &c. Ponuntur au-
tem præterita pro futuris, eò quòd certissimè Deus tales deserit.

*Cur Deus etiā
prauis homini-
bus benefaciat.*

*Hereditas Dei
Leorugiens.*

Neque dedignatur iam patefacere Dominus cur eos, quos hactenus dilexit, porro oderit, animumque mutauerit, Hereditas mea, inquit, facta est mihi leonis instar in nemore. Rugit enim contra me: unde fit ut odio gentem meam prosequar. Leo alibi quoque in scripturis typum gerit tyrannidis & oppressionis. Significat ergo Dominus populum suum non amplius esse humanum, non clementem & iustum, sed crudelem bonorumque & pauperum oppressorem. Rugiebat populus contra verbum Dei annunciatum per prophetas, & minabatur vel intentabat eis mortem. Eam ob causam odiebat eos Dominus. Nam & David, Tu odisti omnes, inquit, qui operantur iniquitatem. Perdet eos qui loquuntur mendacium: virum sanguinum & fraudulentum auersatur Dominus. Proinde nemo obmurmuret Deo, tametsi non protinus videatur tyrannos coercere: non ideo probat tyrannidem, neque placet ipsi iniquitas.

*Certò peribunt
impij, & sua
excident felicitate.*

Porro copiosissime prosequitur exitum impiorum, nimirum in hunc finem, ut qui ex felicitate eorum ad indignationem commoti sunt, vicissim ac veluti per antithesim nunc etiam plenis oculis contueantur miseriam istorum, vindicisque æquissimi iustitiam, & æquius iudicent de Deo Deiisque iudicijs, atque contemptam contra Deum & iudicia Dei deponant indignationem. Vtitur autem parabolis vel collationibus ac cæteris amplificandi rationibus, ut rem veluti oculis conspiciendam proponat. Eodem modo hoc ipsum argumentum tractauit & Abakuk propheta. Est autem summa omnium hæc, Tibi videntur Iudæi esse felices, & dolet tibi ipsorum felicitas, quod impij sint contra Deum & rebelles contra verbum eius: ceterum felicitas ipsorum cum summa commutabitur miseria. Venient enim Babylonij, obsidione urbem Hierosolymorum cingent, eandem irrumpent, capient, diripient atque comburent, ciues verò iugulabunt, totamque regionem circumquaque fertilissimam funditus vastabunt & perdent. Hic inquit infelicis ipsorum felicitatis finis erit.

Similis Hierusalem versicolori aui.

Proponit initio parabolam petitam ab auibus & feris. Dicit autem urbem Hierosolymorum, & gentem Iudaicam similem esse aui versicolori, quod Germanice redditur, *Ein gespreggalechten vogel*. Hieronymus interpretatur pauonem: sed videtur notatione quadam innuere bubonem, vlulam vel noctuam, quæ & ipsa est varia & omnibus auibus inuisa. Nos appellamus, *Ein Kuzen oder Hüwel*. Ac reuera varicolores erant Iudæi in religione, quæ ipsis erat varia & discissa: varicolores erant in luxurioso & peregrino vestitu: varij erant in factionibus, dissidijs, & propter arrogantiam omnibus inuisi gentibus vicinis. Sicut autem circumfident aliæ aues noctuam, clamoribus contra eam æthera complent, ei insultant, in ipsam irruunt, & si possunt dilacerant: Ita, inquit Dominus, aderunt hostes collectitij ex Babylonijs, Medis, Persis, Carmanis, alijsque gentibus, obsidebunt urbem regiam, insultabunt, capient & dilacerabunt. Et quæ sequuntur, Venite & congregamini, exponunt alij quasi sit (per Prosopopœiam) mutua auium adhortatio ad dilacerandum noctuam. Interim exponi poterit, quasi Deus alias quoque feras ex syluis, lupos, leones, vrsos, tygrides, hyenas euocet, iubeatque discerpere vniuersam gentem: atque ita significare adfuturas gentes planè feras, truculentas, quæ funditus excindant Iudaicum regnum.

*Pastores vineæ
Domini excindunt.*

Aliam rursus producit in medium parabolam, qua exponit impiorum miseriam & exitum, petitam à pastoribus. Vineæ & portio vel prædiū aut agri expectabiles Domini sunt ipse populus Dei, omnigena benedictione diuina felix & beatus. Huic pastores dedit reges, principes, sacerdotes & prophetas, qui colerent & tuerentur: sed hi neglexerunt facere suum officium, vel facientibus officium nonnullis pastoribus non obsequundauit populus, abusus sua fortuna: submisit ergo

ergo Deus alios pastores, quos mox appellabit depastores vel vastatores, nimirum duces militiæ, qui demoliantur & conculcent atque in solitudinem redigant vineas vberrimosque campos. Quibus quidem vastatis lugeat populus miserrime, qui prius prouocatus ad poenitentiam, noluit lugere. Sic inquam perit felicitas impiorum. Copiosissime autem exponit istam vastationem, ne quis dubitet de fide narrationis, & ut inculcet fortunam impiorum certo commutari tandem cum summa miseria. Appendit obiter causam excidii veram breuibus, Quoniam non est quisquam qui reuocet ad cor. Germanice proprie exprimimus hanc loquutionem, *Sie sach gadt niemandt zu hertzen*. Auditur quidem verbum Dei, auribus quidem corporis, non cordis. Nam nulla est cura seria de faciendo verbo, de qua vita corrupta emendanda. Proinde iure vastantur à Deo omnia, &c.

Subiicit iam ipse propheta horum quæ dixerat interpretationem. Dixerat pastores vineam demolituros, iam verò addit qui nam illi pastores sint, nimirum depastores, vastatores, imperatores videlicet, tribuni, chiliarchæ, centuriones & duces exercitus Babylonici. Desertum appellat quod prius nominauerat vineam & prædia. Nam Iudæa alioqui appellatur desertum, locus pascuus: ut aliàs annotauimus. Emphasim autem habet quod dicit venisse vastatores super omnes vertices. Excelsa enim loca, ut arces, difficilius expugnantur & capiuntur. Ac sperabant Iudæi se tutiores futuros contra omnem vim hostilem, quod regionem incolerent montosam, accessu difficilem, & natura ac arte munitam. Cum itaque dicit vastatores iam occupasse vertices omnes, colligi vult, nihil vaspium tutum fore in vniuerso regno, sed omnia iam patere hostili furori. Causam mox subiicit huius hostilis inuictæ potestatis. Babylonij hæc suis viribus non perficerent: quoniam verò Deus, ut sic dicam, commissarij & iræ Dei exequutores sunt, ideo percurrunt diuina potentia per munitissima quæque loca, & prosternunt atque proterent obuia quæque. Atque hoc est quod dicit propheta, Quia gladius Domini deuorauit à termino terræ ad terminum terræ, atque ita subiicit totum regnum supplicio Dei, qui gladio id est vindicta sua demetit, ceu fœnum omnia huius regni præstantissima simul & vilissima. Nam subiicit breui sententia neminem excipiendum aut eximendum fore ex hac panolethria, Nec pax est vili carni, *Da wirt kein mensch weder frist noch frid/rûw noch rast haben*. Inuoluentur malo & excidio omnes homines: quos mauult carnem appellare, ad significandam hominum miseriam & impotentiam. Nam & Isaias dixit de Aegyptijs, Quin & Aegyptius homo est, & non Deus: & equi eorum caro sunt, & non spiritus, &c.

Gladius Domini
ni absomit omnia.

Præterea respondet adhuc clarius ad quæstionem propositam, permanens in eadem allegoria fructificationis. Dixerat enim propheta, Plantasti eos, radices agunt, proficiunt & fructum edunt, &c. Nunc verò ex inspiratione Dei respondet. Equidem plantauit Deus impios, & omnigenis bonis adobruit: at illi his abutuntur & sperant se perpetuò in illa sua profecturos infelici felicitate: cæterum seminarunt triticum, sed metent spinas. Pollicentur sibi quidem stabilem & fructificantem fortunam, sed sortientur demum quod misere pungat atque adeo perdat. Dum autem sentiunt iudicium Dei, agrotant, vel moerent & animis faucibus lugent, at nihil proficiet ipsorum moestitia. Alij legunt, nec male, Hæreditatem acceperunt, & nihil lucrifecerunt. Quasi diceret, Ditati quidem sunt & felicitatem sortiti, cæterum cum ea abusi sunt, nihil lucrifecerunt, id est non cessit ipsis feliciter. Germanice habendū *an irem glücklich wenig gewinnen*. Sequitur enim, Confusi sunt vel pudefacti à fructibus (frequens est in prophetis personarum heterosis vel mutatio) vestris. Quod perinde est, ac si dixisset, Fructificauerunt quidem, sed fructificatio cessit eis ad confusionem ac perniciem vel interitum.

Prosperitatis
impiorum finis.

Lutherus eleganter vertit, Sy werdend jrs ynsummens nit fro (Vel wenig ge fröuwt) werden. Ratio, Irascitur eis Deus, qui omnem iniquitatem odit. Proinde non est quod quisquam amplius contra Deum murmurans, indignum Deo putet, quod impij ad tempus exultant in prosperitate sua atq; adeo in suis peccatis. Iustus est enim Deus. Veniet aliquando tempus vindictæ. Interim hic non dissimulabo hanc sententiam postremam ab alijs diuersa ratione expositam esse, nempe in hunc modum, Prophete bonum semen tritici seminarunt, & nihil mesuerunt, nisi spinas, populi nimirum ingratitude. Vel nullum dederunt fructum, sed sicut ager incultus spinas retinet: ita populus iste suum perpetuo retinuit malignum ingenium. Proinde à prouentibus suis confusi sunt: quia multum seminantes nihil intulerunt, nimirum propter furorem iræ Domini. Hic autem sensus reddit causam, cur vastandum sit totum regnum Iuda. Iudicium vero sit penes lectorem, quis sensus videatur esse magis præsentī argumento accommodus. Deo sit omnis gloria.

Vaticinatur vicinas gentes quoq; perituras. Vaticinatur de restitutione Israelis, & vocatione ac salute gentium.

C O N C I O XLIX.

Sic dicit Dominus contra omnes vicinos meos malos, qui attrectant hereditatem, quam hereditario iure possideo, populum scilicet meum Israel: ecce ego euellam eos de terra sua, & domum Iuda euellam è medio eorum. Et erit postquam euulsero eos, conuertar & miserebor eorum, & reducam eos, vnumqueng, ad hereditatem suam, & vnumqueng, ad terram suam. Et erit si discendo didicerint vias populi mei, vt iurent in nomine meo. Viuit Dominus (quem admodum populum meū docuerunt iurare per Baal) edificabuntur in medio populi mei. Si autem non audierint, euellam gentem illam euellendo & perdendo, ait Dominus.

Deus punit
etiam persequ
tores san
ctorum.

IN querimonia vel expostulatione hominum qua ferè Dei incessunt iudicia, inter alia & hoc isti proferunt, Deum fauere hostibus religionis veræ, vtpote qui non modò istis concedat victoriā, sed insuper exhilaret etiam piorum miseris: quo nomine isti etiam exultent, clamantes suam illam ethnicam religionem esse felicem, infelicissimam verò diuinam illam nostram. Certè scriptura sacra testatur gentes Iudææ conterminas tales semper fuisse contra Iudæos, & his insultasse. Proinde persans adhuc in responsione Dominus, subiungit, se supplicium sumpturum etiam de his, qui sic populo Dei illudunt, insultant, modisq; omnibus sunt infesti, ac ipsum diuexant: vt pñ nihil amplius sint habituri, cuius nomine Dei iudicia incessant.

Mali Iudæorū
vicini.

Inducit autem iterum loquentem ipsum Dominum, nimirum vt oratio potiore habeat authoritatem fidemq; mereatur. Loquitur autem de se Dominus in tertia persona. Quasi diceret, Hæc ego Dominus dico. Significat autē verbis disertis se nunc suam etiam sententiā pronuntiaturū contra vicinos suos malos. Vulgata versio habet, pessimos. Germanicè wider mine bösen nachpuren. Loquitur autem de Sidonijs, Tyrijs, Ammonitis, Moabitjs, Idumæis & Palæstinijs. Hæ enim gentes valde oderant populum Iudaicum, & in calamitatibus ipsorum admodum exultabant, & calamitati ipsorum calamitatem addebant, coniungentes se ferè semper hostibus, gaudentes si religio Iudaica ruinam minari videretur. Hos suos appellat vicinos. Etenim Dominum totius terræ est Domini Dei

ni Dei nostri, qui sibi delegerat in peculium populum Iudaicum, unde iam gentes finitimas & conterminas Iudæis, suos appellat vicinos, & quidem malos. Sequitur enim ratio cur malos dixerit istos, Qui contrectant hæreditatem, &c. Lectio autem huius loci duplex est. Vel, Qui attrectant hæreditatem, quam possedi, populum scilicet meum Israel, Vel, Qui attrectant (terram) quam hæreditare feci populum meum Israel. Sensus tamen in idem semper recidit ac planus est. Pronunciabo contra illos etiam meum iudicium, qui ecclesiam meam affligunt. Nam attrectare vel attingere (sicuti & Germanis *den syend angryffen*) significat Tangere. affligere, nocere, damnum inferre, & proterere. Ita legimus dixisse alibi Dominum, Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei.

Porro exponit iudicium suum contra malos vicinos, & quid statuerit eis irrogare propter persecutionem ecclesiæ Dei, exponit, sed paucis. Nam brevibus verbis vel breuitate verborum quodammodo ostendit, se istos omnes hostes populi Dei facile vel nullo negotio excisurum, Ecce, inquit, ego euellā, aut extirpabo eos de terra sua. Et certè historia testatur, sicuti & Ieremias prædixerat futurum cap. 25. omnes illas gētes per Nabuchodonosorē esse excisas. Unde habend also *schlächte frönd erlābt/das Hierusalem umbert ward*. Simul enim & ipsi perierunt. Sic proditum & testatum est omnibus historijs, etiam ecclesiasticis, hostes vel persecutores populi Dei semper suo tempore subiisse Dei iudicium graue. Ita Hierosolyma & tota gens Iudaica excisa est tandem à Romanis. Interijt tandem Nero, ac in ipso extincta est vniuersa Caesarum prosapia. Commissi sunt ipsi inter se Romani ciuili bello. Multa huius generis in historia sua Orosius commemorat. Tandem conflagrauit hostili igne Roma, & vniuersum Romanum concidit imperium. Nam ecclesiam Dei truculentissime Roma est persequuta, &c.

Rursus ne Iudæi hic sibi impunitatem pollicerentur ob interitum hostium in circuitu omnium, ea de causa adiungit, Et domum Iuda euellam ē medio eorum, nimirum per alios, non vicinos quidem illos, sed ex remotissimis orientis partibus venturos hostes. Id quod alij exponunt, Deum populum suum Iuda erepturum ex manibus hostium, vt hi non tantum in ipsum possint quantum optarent. Sed prior sensus videtur esse simplicior & magis accommodus contextui.

Postremo concludens Ieremias Dei verbis hanc suam orationem quartam, incipit iam more prophetico meliora planeq̃ euangelica annunciare. Nā principio docet populum Dei afflictum ac captiuum, reducendum esse in patriam: deinde gentes quoq̃ populo Dei coniungendas, vocandas inquam, atq̃ in consortium communionemq̃ omnium bonorum populi Dei recipiendas. Et distinet quidem propriè & eleganter loquitur. Initio enim, Fiet, inquit, vt cum istos euulsero, conuertar iterum: id est, eueniet, vt quemadmodum auersus ab illis, in ira mea ipsos excidi, sic rursus conuertar ad eos atq̃ gratia mea reparem ipsos. Nam Dauid in Psalmis, Nō enim semper contendit Dominus, inquit, neq̃ semper iurgatur, sed redit cum afflictis iterum in gratiam, & miseretur ipsorum sicut miseretur pater liberorum. Proinde non semper affligit Dominus, sed modum adhibet, & finem aliquando malorum facit. Locus hic est insignis de gratia atq̃ clementia Dei, recipientis in gratiam afflictos, nec semper vrgentis ira sua peccatores ac miseros. In lege ipsa similia legas Deut. 30. cap. Deinde vt omnes intelligerent disertè hoc beneficium meræ adeoq̃ immeritæ (quod homines quibus beneficium confertur, attinet) esse gratiæ, addit, Et miserebor eorum. Vnde & in Ezechiele legimus, Assumam vos de gentibus & congregabo vos de cunctis terris, & introducām vos in terram vestram. Et habitabitis in terra,

*Sēper puniuit
Deus ecclesiā
sue persecutores.*

Interim periclitatur etiam ecclesiā.

Ieremias prædicat euangelium.

Insignis Dei gratia & misericordia.

Psal. 104.

Quomodo re-
ducantur in
patriam.

quam dedi patribus vestris, & saluabo vos ab omnibus immundicijs vestris, &c. Et mox, Non propter vos ego facio, dicit Dominus Deus, hoc notum sit vobis. Pudeat vos viarum vestrarum, &c. Quam sententiam paulò ante etiam posuit. Sed consule ipse locum prophetae in ca. 36. Et in nostro hoc propheta beneficium disertè exprimit Dominus, quod ex gratia ac misericordia sua afflictis cōferre vult, ac dicit, Et reducam quencq; ad hæreditatem suam, &c. Quod quidem temporibus Cyri & Ezræ ac Nehemiæ iuxta literam præstitit: secundum spiritum verò plenius adimpleuit hæc Messias Iesus Christus, dum per incarnationem passionem & mysterium redemptionis suæ, nos patri reconciliauit, hæredesq; vitæ constituit æternæ, quam plenè cōferet in die illa qua anima migrabit ad cœlos, & corpora deinde in fine sæculi excitabuntur, obuiamq; Christo rapiuntur in aere, secuturi agnum quocunq; ierit. Cœlum etenim est patria nostra, vbi pater noster est, quem inuocantes, dicimus, Pater noster, qui es in cœlis. Ibidem erit quies & tranquillitas & hæreditas illa filiorum Dei beatissima. Sed de Restitutione Israelis alibi in hisce Concionibus nostris diximus. Cernimus autem palàm sanctos Dei prophetas, licet sub inuolucro, mysteria Christi & regni cœlorum suis proposuisse seu annunciasse hominibus; id quod & Petrus apostolus testatur in 1. cap. prioris epistolæ.

De Vocatione
gentium.

Ioan. 3.

Post restitutionem autē populi Israelitici, pergit propheta & Vocationem attingere gentium. Promissio autem hæc tota conditionalis est, hunc habens sensum, Si gentes audierint prædicationem veritatis, & crediderint, coniungentur cum populo Dei, participesq; erunt omnium bonorum, quæ suo populo promissit munificus Dominus. Si verò non crediderint, peribūt. Porro quid hoc aliud est, quàm quod Ioannes Baptista concionans de Dei filio testatus est: Pater diligit filium, & omnia dedit ipsi in manum. Qui credit in filium, vitam habebit; qui non credit, vitam non videbit, sed ira Dei manebit super ipsum. Sed & Dominus ipse in euangelio dixit, Sic Deus dilexit mundum, vt vnigenitum daret pro mundo, vt omnis qui credit in eum, non pereat, &c. Notus est enim locus Ioan. cap. 3. Et iterum ad discipulos, Ite, inquit, in orbem vniuersum & prædicite euangelium omni creature: qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui non crediderit, condemnabitur. Hæc omnia simpliciter exponit nobis propheta vel ipsius Dei per prophetam loquentis sententiam. Cæterum inuoluuntur hæc suis loquutionum generibus, quæ brauiter explicanda veniunt.

Via populi Dei
vera & catho-
lica doctrina
fidei.

Si discendo, inquit, didicerint vias populi mei. Discendo discere, loquutio est, pro eo quod est rectè, legitime atq; adeò exactissimè discere. Non ergo satis est semel audiuisse sermonem de salute, nisi salutis tuæ rationem exactissimam habueris, & verè credideris. Via autem populi Dei est fides vel religio, quam habet Dei populus, fides inquam beatorum patrum, Abrahæ, Mosi, Davidis, & verè diligentium Deum, atq; adeò doctrina ecclesiæ Christi orthodoxa & catholica, scripturis prophetarum & apostolorum comprehensa. Ea via simplicissimè & perfectissimè ostensa est nobis per ipsum filium Dei in euangelio. Vnde sensus est verborum Domini, Si exactè didicerint fidem euangelicam.

Iuramentū cō-
prehendit totā
religionem.

Addit, Vt iurent per nomen meū, &c. Iuramentum comprehendit totam religionem veram, ideoq; veræ religionis symbolum est & professio. Nam qui iurat per viuentem Deum, agnoscit & confitetur vnum esse verum Deum, conditorem omnium, per quem sunt ac viuunt omnia, eundem adorat, inuocat cōlitq; solum, ceu vnicum & summum bonum, qui iustos seruare, impios perdere possit, qui suos cultores tueatur & cumulet bonis omnibus. Sensus ergo est, Si gentes agnouerint, inuocarint & confessi fuerint Deum verum, seruabuntur. De Iureiurando dixi in his Concionibus in 4. & 5. cap. Ieremiæ. Paucioribus ergo hic me

hic me absoluo. Cæterum ex antithesi opponit huic membro contrarium, Sicut docuerunt populum meum iurare per Baal : ergo nunc ipsi à populo meo religionem veram deferere debent, deferere autem suam, tantum abest vt iterum pergant suam ethnicam meis obtrudere. Gentes enim debent ab ecclesia Christi discere, suam religionem dediscere : & nos nihil debemus à Gentibus accipere aut discere. Vnde illud quoque colliquescit, Christianos formulam iuramenti, iurandi videlicet modum per nomen Dei solius, retinere debere illibatam, & nihil admittere commixtionis, vt addatur videlicet aliquid fermenti papistici. Solent enim hi iurare per Deum & sanctos eius. Sic olim non à Deo, sed à gentilibus didicerant Iudæi iurare per Deum & per Malchom, siue per Baal. Atqui nomina alienorum Deorum in ecclesia Dei ne nominari quidem debent. Et membrum quidem hoc posterius exponit vtcunque præcedens. Tale enim quidpiam dicere videtur per similitudinem. Sicut olim Iudæi mei didicerunt à vobis gentibus iurare per nomen Baal : ita vicissim nunc vos gentes ab electis meis discetis obliuisci Baal, & omnis gentilitiæ religionis, sed iurare ab electis meis discetis obliuisci Baal, & omnis gentilitiæ religionis, sed iurare duntaxat per nomen Dei solius, huius leges & ritus seruare inuiolatos. Hæc autem sæpe inculcanda sunt ecclesiæ Christi, contra mixturam & corruptelam papisticam.

Iurare per nomen Dei solius, non per nomina sanctorum.

Quis autem fructus subnascetur ex hac gentium obedientia? Aedificabuntur in medio populi mei, id est florebunt in meo populo, & mei erunt, gaudentes omnibus priuilegijs, quibus gaudent mei illi: filij ergo erunt Dei, coheredes, beati per omnia atque felices. Aedificatio autem illa occultè opponitur euulsioni. De qua superius. Promittit ergo Dominus gentibus conuersis omnigenam gratiam, per quam floreant in ecclesia Dei, inter sanctos. Præstantius est hoc beneficium, quam vlla possit explicare lingua hominum. De participatione verò bonorum omnium, in quam recipiuntur diuina gratia gentes, copiosius describit apostolus Paulus in 2. cap. ad Ephes. qui locus huic Commentarij vice adiungi poterit.

Fructus vocationis gentium.

Sed quid fiet illis, qui non obediunt euangelio & non credunt in filium Dei? Sequitur membrum oppositum, Si autem non audierint, & c. Hoc nihil aliud est, quam quod supra adduximus ex Ioanne, Ira Dei manet super eum. Et ex verbis saluatoris, Qui non crediderit, condemnabitur. Falsissimum est itaque quemuis in sua religione seruari. Certissimum est incredulos damnari. Certè vt Dominus per Ieremiam pulchrè certum, sempiternum denique inobedientium interitum exprimeret, non contentus est dixisse, Peribunt, sed congerie quadam verborum vtens, Euellam gentem istam, inquit, euellendo & perdendo. Ac iterum ne quis de fide verborum addubitaret, adiicit, Dicit Dominus, nimirum qui verax est & omnipotens, & quod dicit, promittit & minatur, præstare vel facere potest abundantissimè. Deo isti nostro sit laus & gloria per Iesum Christum Dominum nostrum.

Increduli condemnantur.

O R A T I O I E R E M I A E

Q V I N T A.

Visione prophetica ostendit vates populum Iuda propter peccata abducendum in Babylonem captiuum.

CAP. V. T. XIII.

CONCIO L.

Sic dixit Dominus ad me, Abi & eme tibi cingulum lineum, & accingito illud lumbis tuis, sed in aquam ne mergeris ipsum. Eme ergo mihi cingulum illud iuxta verbum Domini, & apposui lumbis meis. Factumque est verbum Domini ad me secundo dicens, Accipe cingulum quod emisti, quo accinxisti lumbos tuos, & surge atque abi ad Euphratem, & absconde ipsum isthic in foramine petrae. Abij itaque & abscondi ipsum in Euphrate, quemadmodum Dominus mihi praeceperat. Factumque est, ut post dies multos diceret ad me Dominus, Surge, vade ad Euphratem, & tolle isthic cingulum, quod tibi praeceperam ut isthic absconderes. Profectus ergo ad Euphratem, fodi, ac sustuli cingulum de loco, in quo absconderam ipsum: & ecce compueruerat cingulum illud, nec erat ulli rei utile. Et factum est verbum Domini ad me dicens, Sic dicit Dominus, Sic compuerescere faciam superbiam Iuda & ingentem istam superbiam Hierusalem. Populus enim ille malus renuit audire verba mea, ambulant in prauitate cordis sui, & sequuntur Deos alienos, ut illis seruiant illisque adorent, eueniet ergo eis quod isti cingulo quod nulli rei est utile. Quemadmodum enim cingulum lumbis viri adhaerescit, sic ego mihi adhaerere feci omnem domum Israelis & omnem domum Iuda, dicit Dominus, ut essent populus meus, & ad nomen, ad laudem, & ad gloriam: sed non audierunt.

Quando dicta
sit Oratio haec.

Argumentum
Orationis.

Ioan. 9.
Galat. 6.

Qualis visio
prophetae.

RATIO Ieremiae 5. comprehenditur hoc integro capite 13. Habitam esse apparet à propheta rebus iam iam deploratis, temporibus nimirum Ioachim & Iechonie; ac attingit singulariter cum regem tum reginam, quibus ut & omnibus in regno ordinibus futuram praedicat Babylonicam captiuitatem, in quam sint abripiendi propter peccata sua, quae qualia sint iterum perstringit. Interim hortatur nihilominus ad poenitentiam, viam ostendens qua ex impendentibus elucrentur malis: si videlicet ambulent in luce: quod & suo tempore Dominus in euangelio suauis Iudaeis. Quoniam verò isti sic malis assueuerant, ut mala quae semel didicerant dediscere nollent, pronunciat eos certe interituros. Haec proponit ab initio paradigmatis seu spectris visisque prophetis: deinde apponit etiam horum explicationes verbis disertis. Et sunt quibus videtur id quod de cingulo commemorat propheta gestum esse reuera. Ceterum Ioan. Oecol. peroptime, Scias, inquit, non videri rem gestam, sed est visio prophetica. Arbitratur enim se ita agere in visione, quemadmodum in somnijs accidit. Et sic se multa habent in prophetis, ut nuda incessio Isaiae, nuptiae Oseae, somnus Ezechielis ad dies 390. & similia. Tametsi omnia egisse prophetam, ut iussus erat, si contendis, nemo facile refellat. In qua sententia sunt praecipui Hebraeorum. Haec ille.

Initio autem proponit similitudinem vel paradigma, deinde subiungit expositionem, ne quid obscurum sit aut dubium. Nam Deus vult omnino intelligi verbum suum. Visio autem talis est, lubetur à Domino sibi comparare cingulum: alij verterunt baltheum, alij succinctorium, German. alij ein lãnder, alij ein ummschurtz: sed fascia vel cingulum est lineum, ein lymne binden. Nam hodie quoque cingi solemus fasciis lineis ex lino purissimo vel serico, ut simul ornamento sit, paratis. lubetur item ne fasciam illam aquis tingat, Das er sy nienten netze: id est ne aquis abluat aut purget: interim se ipsa accingat circum lumbos, eaque

vratur

utatur, nimirum ut ex frequenti usu sibi sordes contrahat. Additur his, Pergito autem ad Euphratē, & fasciam abscondito vel conseruato inclusam in foramen, non luti, sed petrae. Quae quidem omnia cum fecisset Ieremias, multo tempore exacto, iubetur iterum abire ad Euphratem & cingulum ibi depositum refodere. Aperuit ergo petrae foramen, extraxit fasciam, quae iam sic computruerat, ut nulli rei prorsus esset utilis. Et hoc quidem est paradigma vel visum prophetae ostensum à Domino.

Cingulo autem vel fascia illa quid significari putamus aliud, quam populum Iuda fragilem & miserum? Hic à Deo in Aegypto veluti emptus, in terram Chanaan traductus est, ubi multiplicibus peccatis & sceleribus foedatus, aquis non est ablutus, nulla inquam poenitentia purgatus. Perstitit enim rebellis in suis facinoribus. Vnde & ultra Euphratem, in captiuitatem Babylonicam est abductus, & ibidem veluti in foramine absconditus petrae, id est in captiuitate graui, vnde eluctare non potuerunt captiui, detentus; ubi etiam computruit, id est ad extremam est reductus miseriam, tantumque non interiit, adeo ut plerisque modica esset restitutionis spes.

Cingulum quid significet.

Ceterum audiamus ipsum Dominum, veram, & hanc ipsam explicationem Visionis adijcientem. Sequitur enim post paradigma, quod haecenus tractauimus, expositio, propheta dicente, Factum est verbum Domini ad me, dicens, Sic dicit Dominus, ad eundem modum corrumpam vel computrescere faciam superbiam Iuda, &c. Hic ergo finis est & haec expositio huius visionis, perdendum esse populum Iudaicum, cum vrbe regia Hierosolymorum. Explicat autem causam mali tanti, impoenitentiam, vel assiduum flagitiorum studium, vnde retrahi non potuerunt: ac veluti fundamentum peccatorum collocans, Superbiam vel fastum, inquit, huius gentis contundam. Superbiam Sapiens appellauit defectiōnis à Deo initiū. Humilitas enim, deiectio & obedientia, ianua est ad omnem pietatem. Qui per superbiam sese deicere nolunt, nunquam sanas rationes admittunt, quibus recte instituti curentur à morbis & vitijs. Proinde sequitur quae illa superbia populi Iudaici fuerit, Populus, inquit, ille malus renuit audire verba mea. Quoniam enim homines ex seipsis se sapere arbitrantur, ideo respuunt praedicationem verbi Dei. Et addit propheta, Ambulant pro libitu & arbitrio ac libidine cordis sui. Nam quod ipsis pro sua sapientia, pro suis adinventionibus, bonum videtur, id etiam faciunt, non quod Dominus verbo suo ipsis praecipit. De hac loquutione antea non semel diximus. Enascitur autem ex animo sic affecto, idololatria vel alienorum deorum cultus. Alienis, inquit, dijs adherent, his seruiunt, hos adorant. Haec scilicet grandia & abominabilia coram Deo peccata sunt, tanto autem crebriora hodie in vulgo, quanto minus creduntur à vulgo peccata esse. Subiungendo autem repetit poenam, & dicit, Eueniet ergo corruptissimo huic sceleribus populo, quod usu venit cingulo putrido & nulli rei utili. Proinde iusto Dei iudicio perit.

Semetipsum exponit Dominus

Eccles. 10.

Superbia.

His & aliud adiungit quod visionem explicet, Sicut cingulum lumbis arcte astringitur: ita arctissimo foedere coniunxi mihi populum istum. Variè a-

Adhaeret cingulum lumbis.

lioqui adumbratur coniunctio Dei & hominum in scripturis, ut imagine patris & liberorum, regis & subitorum, pastoris & gregis ouium, sponsi & sponsae vel coniugij, patrisfamilias & familiae, & in praesentiarum cinguli & lumborum. Sicut enim cingulum lumbis viri adhærescit, ita ecclesia connexa est Deo optimo. De hac coniunctione aliàs dicta sunt plurima. Iam etiam finis, usus & fructus huius coniunctionis exprimitur à Deo verbis Ieremiae: vnde discemus ineffabilem Dei erga nos amorem vel gratiam, & salutis nostrae certitudinem, ex qua infallibilem & maximam spem concipiemus. Principio vocati sumus fide-

Ad quid finis Deo confederati.

les omnes, ut simus singularis, peculiaris & selectissimus Dei populus. De quo legere est Exodi 19. & 1. Petri 2. Deinde vocati sumus ad nomen, id est, ut per nos celebretur gloria Dei, nosque simus ex amicitia Dei nobiles & praelari. Sequitur enim, Ad laudem & gloriam vel decus. Quanto autem hæc dona & hæ prerogatiue sunt excellentiores, tanto magis excrescit culpa eorum, qui sua inobedientia, impoenitentia & rebellione, indignos se reddunt nobilitate tanta. At subiicit Jeremias, At ipsi audire noluerunt. Q. d. Digni ergo sunt qui abducantur in captiuitatem, & in hac computrescant. Id ipsum & nobis minatur Dominus, nisi fide amplectamur ipsum Dei filium, per quem filij Dei efficimur & nobilitatem consequimur omnium nobilissimam. Domino Deo nostro sit laus, gloria & gratiarum actio semper, &c.

*Alio paradi-
gmate ostendit ipsis impendentia mala, simul
etiam viam euadendi, quam nisi ingrediantur, abducendos ca-
ptiuos.*

C O N C I O L I.

Dices ergo eis sermonem hunc, Sic dicit Dominus Deus Israelis, Omnis lagena implebitur vino. Ipsi vero dicent ad te, An vero nescimus quod omnis lagena vino impleatur? Tum dices tu illis, Sic loquutus est Dominus, ecce ego implebo ebrietate omnes habitatores terræ huius, & reges qui Dauidi sedent in solio eius, & sacerdotes atque prophetas & omnes habitatores Hierusalem: & collidam eos quemlibet ad proximum suum, patres quoque & filios simul, ait Dominus: non parcā, non indulgebo neque miserebor, quod minus disperdam eos. Audite & animaduertite & ne eleuemini: quoniam Dominus loquutus est. Date Domino Deo vestro gloriam, priusquam tenebrescat, & priusquam pedes vestri impingant in montes caliginosos, & expectetis lucem, ponat autem eam in umbram mortis & in caliginem. Quod si istud audire nolueritis, in abscondito flebit anima mea propter superbiam, & lachrymando lachrymabitur, & defluet oculus meus lachrymam: quoniam captiuus abducitur grex Domini.

*Alio paradi-
gmate adum-
brat interitum
Iudeorum.*

Diximus Oratione quinta Jeremiam denunciare Iudæis excidium & captiuitatem: interim ostendere viam euadendi mala, si poeniteant, hortari denique ad emendationem vitæ, quæ si non sequatur, prædicere omnia malis fore complenda & luctu miserabili. Vtitur autem nunc alio paradigmate, quo altius rem infigat, vehementius commoueat, & perspicacius sententiam Dei proponat. Videtur hoc paradigma petiisse à præsentī tempore, ab autumno fortassis, qui instabat & vberem vini prouentum polliceri videbatur. Parabant ergo se autumno, componebant lagenas vel dolia vino excipiendo. Nisi quis malit in genere dixisse prophetam, lagenas impleri vino, quo excipiendo sint destinatæ. At ne quid hic ex malitia confingere putaretur, unde hæc habeat, exponit, nimirum ex reuelatione & mandato Dei. Deus enim iubet illam parabolam proponere Iudæis Jeremiam, dicens, Dices ergo eis sermonem hunc, Sic dicit Dominus, &c. Connectit autem consequentia præcedentibus, quibus vltimò dixerat, At ipsi non Audierunt. Rectè ergo his infert, Dices ergo eis ex ore meo, Omnis lagena impletur vel implebitur vino. Hæc parabola, hoc paradigma est. Germanicè reddere poteras, *Es werdend alle gschirr (oder fläschen/oder lägelen) voll werden.* S. Hier. in Cōment. suis ad Jeremiam testatur Aquilam vertisse lagunculam, Symmachum craterem, Septuaginta utrem, Theodotionē verò vas. Potuisset sanè aliunde vel ab alijs rebus petiisse parabolam, sed à re vinaria maluit. In

luit. In hac enim philosophia fuerunt exercitati, libenterque commentabantur de plenis obbis, cyathis & lagenis, & rectius intelligebant disputationes de ebrietate institutas, quam de sobrietate: quam ob rem etiam interierunt. Utinam verò nostris hominibus nostræ ætatis hæc philosophia aliquādo dediscenda non dum perspectissima esset. Sic enim minus periculi nobis impenderet omnibus.

Parabola de uinaria petla tur, quæ vino sis proponatur hominibus.

Ista hæcenus de parabola diximus. Sequitur porrò parabola expositio, quam ipse subnectit dominus, quò minus sit difficultatis aut obscuritatis in re quam dominus omnino vult intelligi. Huiusmodi autem est quod dicit, Cum tu eis posueris hoc veluti ænigma, Omnis lagena implebitur aut impleri solet vino, ipsi excipient hanc tuam propositionem ac dicent, Quasi verò rem nouam nobis dixeris. Alioqui enim nouimus hunc esse lagenarum vsum vt vino impleantur. Vel, Coniectamus ex botrorum copia vberem huius anni prouentum vini futurum, ideoque dolia implenda fore omnia, etiamsi huius tu nihil monuisses, Ieremia. Hanc ipsius populi responsionem sic excipere iubet dominus, Sic locutus est dominus. Id quod repetit, ne videretur vates ex seipso confingere, ex inuidentiâ, id quod adfert. Proinde ex nomine & ore domini subiicit, Ecce ego implebo ebrietate, &c. Per lagenas ergo vel dolia intelligimus homines. Et rectè quidem lagenis conferimur propter imbecillitatem humanam seu fragilitatem, quodque vacui sumus bonis omnibus, inanes virtute & peccatores. In qua re explicanda copiosus est S. Hieronym. in explicatione huius loci. Significanter verò enumerat omnis ordinis & generis homines, supremos & infimos, sacerdotes & plebeios, vt omnes & singuli intelligerent sibi instare certam perniciem. Nec sine emphasi dicit reges Davidis sedere in solio, quasi per vim illud sibi usurpet, qui careant Davidis pietate & destituantur virtutibus necessarijs ijs qui ad gubernandum Dei populum in throno illo collocantur à domino, nempe veritate, iustitia & misericordia. Nam Isaia 16. ita legimus. Et præparabitur in misericordia solium, & sedebit super eo in veritate, & in tabernaculo Davidis iudicans & quærens iudiciū, & velociter reddēs quod iustum est. Cæterum neque Ioachim neque Iechonias tales se in solio Davidis exhibebant, neque sacerdotes aut prophetae vel prædicatores suum faciebant officium, sed & vn̄uersus populus corruptus erat totus, digni erant itaque qui percuterentur spiritu ebrietatis.

Sedere in solio Davidis.

Ebrietas in scripturis duplicis inuenitur generis. Est enim corporalis ebrietas, qua animi & corporis ratio atque sensus sopiuntur, corpus prostratur vel vacillat, impingit, & in obiecta illiditur. Animi ebrietas est cæcitas mentis, inopia iudicij, & oppressio totius hominis ab ira Dei. De hac Isaia in capite 29. Obstupefcite, inquit, & hærete, fluctuate & vacillate, inebriamini, & non à vino, mouemini, & non ab ebrietate. Quoniam miscuit dominus vobis spiritum soporis, claudet oculos vestros, &c. Et in 51. capite. Audi tu pau-percula & ebria, sed non à vino. Hæc dicit dominus, Abstuli de manu tua calicem soporis & fecem calicis furoris mei, vt ultra non bibas eum, &c. Quapropter cum Ieremias nomine Dei dicit implendos omnes vino ac inebriandos, nihil aliud dicit, quam omnes ira dei implicandos, amentia & cæcitate percutiendos, necubi tantillum restet in periculis iudicij, necubi vllum pateat effugium, sed cadant & impingant, conterantur & sese mutuū conficiant & perdant omnes. Sequitur enim, Et collidam vel complodam quenque ad proximum suum, etiam patres ad filios, vt in his periculis ne naturæ quidem iura tantillum valeant, sed omnia furore domini perturbentur, neque aliud versetur ob oculos, quam atrox, certissimus & luctuosissimus interitus. Et quoniam homines sibi in huiusmodi minis dei pollicentur clementius deum acturum cum ipsis, quam prædicatores morosi minitentur, subiicit protinus, Non parcam, nō

Duplex ebrietas, corporis & animi.

Nemo pollicea tur sibi impunitatem.

indulgebo, neque miserebor, quò minus perdam eos. Varijs vocibus eandem rem expresit, ita tamen, vt intelligant isti nullam sibi qualemunque gratiam exhibendam. Gratia enim vel clementia pro diuersitate condonandi aut dissimulandi vel differendi, quodammodo varia est. Sunt autem hæc horribilia quidem, sed vera tamē, dei iudicia, quæ etiam hodie expectent tandem, qui nullum pœnitentiæ locum apud se relinquunt, sed omnibus sceleribus adde & corporali ebrietate sese ingurgitant, contemptuq; verbi Dei grauissimam in se iram Dei prouocant.

*Venia lapsis
conceditur.*

Porro ne quis ex postremis prophetæ verbis colligeret, nullam apud Deum veniam restare lapsis, iucundiora protinus subdit, & medicinam malorum ostendit, & omnes ad emendationē vitæ vel ad pœnitentiā hortatur, simul etiam modum præscribens quomodo pœniteant, quid agant, & quomodo vias vel mores suos emendent: id quod hic propheta per frequenter facere solet.

*Vera pœniten-
tia.*

1. Audiendum vel auscultandum est ante omnia. Qui enim aures & animos occludunt prædicationi verbi Dei, incurabiles sunt. Nam fides ex auditu, auditus autem ex verbo euangelij. De qua re copiose apostolus disseruit, Rom. 10.

2. Animaduertendum est, id est, non audiendus duntaxat sonus transiens, sed animo quod dicitur excipiendum & retinendum est: vt secundum verbum domini instituamus omnia dicta & facta, adde & cogitationes nostras. Sic *Luce 2.* scribitur de beata virgine, Maria autem conseruabat omnia verba hæc, conferens vel versans ipsa in corde suo. Et Dominus in Euangelio, Beati, inquit, qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.

3. Cumq; verbū domini audimus, non superexaltandus animus noster, nō superbiendum nobis. Superbia quæ non non submittit se dei mandato, vnicum est & maximum impedimentum fidei & pietatis. Nam qui putat se esse sapientem & iustum, verbum Dei, accusans nostram stultitiā & iniustitiā, non audit. Ideo ad phariseos dixit dominus in Euangelio, Si cæci essetis, id est humiliter agnosceretis cæcitatem, corruptionem & peccata vestra, non haberetis peccatum, id est peccatum non imputaretur sed dimitteretur: nunc verò cum dicitis, Videmus (quæ superborum vox est, *Luce 18.*) peccatum vestrum manet. De superbia hac superius quoque dictum est.

*Credere verbo
dei.*

4. Addit rationem cur loquente domino non debeamus superbiere, Quoniam dominus locutus est. Quis verò non cedat & palmam præbeat domino vniuersorum, veraci & iusto, loquenti? Is dicit nos esse stultos, iniustos peccatores: quis adeo impudens, vt dicat mentiri veritatem? Ergo si vera dicit, cur non credimus veritati? Requirit ergo hæc sententia, Quoniam dominus locutus est, vt credamus indubitata fide verbis Dei. Absq; fide Deo placere non possumus.

*Dare deo glo-
riam.*

5. Date domino deo vestro gloriā. Æquum sanè vt cum dominus sit deus, & Deus quidem noster, ipsi, vt Deo, demus gloriam. Quid est autem Deo dare gloriam? Id licet vtcunq; ex idiotismo Germanico intelligere. Nam rixantibus aliquibus dere aliqua, ac vtriusq; vincere volentibus, interponit se aliquis sequentem, & alteri dicit, *Lieber biß du zu friden/vnd laß oder gib dem die eer.* Ne pergas altercari & te isti opponere, cedito illi: *Laß in waar haben:* præbeto illi herbam, ceu victori qui meliorem habet causam, tu deteriorem, ac precare vt tibi condonet, &c. Proinde Deo damus gloriam, cum agnoscimus illum solum veracem esse, bonum, sanctum, iustum & iustificantem: nos autem esse peccatores, iniustos & perditos: vnde & humiliati veniam deprecamur, orātes vt ipse nos iustificet, sanctificet & conseruet. Ita ferè Iosue ad Achan dixit, *Ios. 7.* Da quæso, fili mi, gloriam Domino Deo Israelis, & da illi cōfessionē, & indica

& indica mihi quid feceris, &c. Quoniam enim Dominus sorte te prodidit, noli contendere cum Deo, sed fatere te talem qualem ille te prodidit, precareque delicti veniam, &c.

6. Quoniam verò omnes procrastinamus poenitentiam, subdit Dominus, *Non procrastinanda esse poenitentiam.* Et ista quidem facite priusquam tenebrae ingruant. Manifestum autem est per tenebras intelligi non tantum peccata, sed etiam omnis generis calamitates, cum praesentis, tum futuri saeculi. Quemadmodum ergo Dominus in euangelio dixit, Operamini dum dies est, veniet nox, in qua nemo operari poterit: ita nunc quoque a temporis opportunitate argumentans Dominus in Ieremia, Bene utamini, inquit tempore vobis concessio, quod cum nunc tranquillum sit, appositissimum est emendationi, adeo ut nisi nunc emendemini, pro tranquillo tempore habituri sitis tempus turbulentissimum. In tenebris impingimur in lapides & obuia qualibet. Ieremias verò obijcit hic ambulanti in obscuro montes caliginosos, id est, impedimenta & offendicula & maxima & tristissima, quae amoveri nequeant. Insuper, Agite poenitentiam, ait, ne dum expectatis lucem, id est, felicitatem quoque, excidatis spe vestra, ac de repente immergamini umbram mortis & caliginem crassissimam, id est, malis letalibus, ac talibus omnino, ex quibus postea non liceat emergere.

7. Postremo loco iterum repetit poenas ac calamitates, si harum metum percellere possit ad poenitentiam. Dicit enim, Si verò istud meum consilium de emendatione vel poenitentia audire vel recipere non vultis, in barbarissimam abducemini captivitatem, neque aliud restabit, quam luctus funestissimus & omnium longe miserrimus. Hoc ut altius animis eorum infigeret, quid ipse propheta in tantis malis facturum sit ostendit, & explicat, Flebit anima mea, ait, in occultis vel in abscondito. Qui enim graui aliquo dolore fatigantur, abscondunt se & in occultis flent abunde satis, & sortem suam apud se ex animo affatim deplorant, abundantissime videlicet & plus quam miserabiliter. Addit, Propter superbiam vestram, nimirum quod humiliari & Deo subijci non vultis. Et iterum, Lachrymando, inquit, lachrymabitur anima mea. Quae anadiplosis Hebraica vehementiam lachrymarum maximam significat, quam sit profusus, & quidem ex animo rursus. Vnde verti potuisset, Misere plorabo. Quibus tertium accedit, Et defluet oculus meus lachrymam: vel oculi mei in lachrymam plane resoluentur. Vel profundent miram aquarum copiam. Atqui ista amplificatione graui, (qua sane vehementior non inuenietur in ethnicorum praestantissimis oratoribus) nihil aliud quam grauem luctum adumbrare voluit. Nam sub finem adiicit, quod sensum absoluit, Quoniam captiuus abducitur grex Domini. Manifeste enim nunc sese veluti explicans, vno verbo dicit captiuos in Babylonem abducendos. Interim exhibet nobis propheta lugentis elegans boni pastoris exemplum, qui patris instar deplorare debet filiorum infelices casus. Dolet autem merito propheta, gregem, id est, populum Domini, abduci captiuum ab idololatriis: non tamen hoc illi tantum doluit, quantum illud, quod cum ex vocatione Dei essent ouiculae Domini, maluerunt tamen alienos audire, quam pastorem verum, quo nomine indignatione Domini in se prouocarunt, ut iam captiuos abduci sineret. Et sane cupit vel hodie quoque Dominus, vnicus & verus pastor ecclesiae, agnosci solus ab ouiculis: sed si haec nolint in Christum credere, malint autem sathanam audire in pseudopastoribus loquentem, quid mirum si caula dilacerata ouiculae imò haedi potius abripiantur in exitium & perniciem, in Turcicas captiuitates, & in interitum sempiternum? Dominus misereatur nostri, & seruet nos secundum magnam eius misericordiam. Amen.

imago funestissimi luctus

*Absque visionibus & figuris Regi & regina captiuitatem
prædicit, eosq; obiurgat grauiter, & causas captiuitatis adiungit.*

C O N C I O L I I.

*Dic Regi & regina, Humiliamini & sedere: quia decidit de capite vestro
corona magnificentie vestre. Vrbes ad meridiem clausæ sunt, nec est qui ape-
riat, totus Iuda abductus est, in vniuersum abductus est. Attollite oculos ve-
stros, & contemplantini eos qui veniunt ab Aquilone. Vbi est grex, qui datus
est tibi, grex magnificentie tue? Quid dices cum te visitabit? Et tu quidem
docuisti eos, vt contra te duces & capita sint. An non dolores te inuadent sicut
mulierem parturientem? Et si dixeris in corde tuo, Quare euenerunt mihi ista?
Propter magnitudinem iniquitatis tue reuolte sunt fimbrie tue, & discooper-
te sunt plantæ tue. Num mutabit Ethiops cutem suam, & pardus maculas
suas? etiam vos poteritis benefacere qui assueti estis malefacere. Ego dissipabo
eos quemadmodum stipula transit ad ventum deserti. Hæc fors tua & pars
mensuræ tue à me est dicit dominus, quæ oblita es mei & confisa es in menda-
cio. Et ego fimbriam tuam nudabo super faciem tuam, vt appareat ignominia
tua. Adulteria tua & hinnitus tuos, scdam fornicationem tuam in collibus &
in campo & abominationes tuas ego vidi. Va tibi Hierusalem, non mundabe-
ris in posterum? Quando adhuc?*

*Argumentum
huius orationis*

HActenus in genere & per parabolas ac visiones prædixit propheta populo
Iudaico, abducendos propter peccata in captiuitatem, his autem prophete
verbis iam nunc recitatis, sigillatim ac nominatim ipsum regem & reginam com-
pellat duriter imò acerbissimè, denunciatis his peculiariter deiciendos fore reg-
no, & omni exuendos gloria, adoperiendosq; omni ignominia. Imò cum his a-
criter expostulat. Adiungit vrbes fore capiendas, & populum in captiuitatem ab-
ducendum. Ac pro more suo causas tanti mali exponit, ipsos videlicet sic assue-
tuisse malis, vt non possint aut velint emendari. Postremò concludit orationem,
& miscet poenam & scelera, quibus poenæ se obligabant. Orationis huius pars
postrema vehementissima est, breuibus sententijs salita, interrogationibusque
exasperata, & varietate conscissisq; membris concitatissima.

*Iubetur pro-
pheta regem
accedere.*

Mandat autem prophete dominus, vt accedat regem, nimirum Iechoniam
& reginam, matrem vel etiam vxores regis. Nam ita scribitur 4. Reg. 24. Tran-
stulit Nabuchod. & Ioachim in Babylonem, matrem regis, vxores regis, eunu-
chos eius, atque potentes terræ, hos abduxit in captiuitatem. Lege tu cætera.
Iubet his, & nimirum aulae vniuersæ, ordinisq; nobilium & principum, mol-
liq; & delicato gynæceo, certissimam denunciare captiuitatem. Absorbet au-
tem paucissimis verbis totam istam florentissimi regni gloriam ac maiestatem,
ita vt nullum inueniatur vel vestigium reliquum. Humiliamini, inquit, & sede-
te, quia decidit de capite vestro corona gloriæ vestre. Quod futurum & certò
quidem futurum erat, ipse quasi iam factum denunciat. Superbiebant omnes
in aula, & fastu intolerabili efferebantur. Propheta ergo vel simpliciter denun-
ciat eis ipsos fore deiciendos ac degradandos, quod dici solet: vel suadet illis de-
missionem, & vt poenitentium instar in puluere sedeant ac se volutent. Quod
nisi faciant, deum ipsos depositurum è throno, & coronam ex capitibus decus-
surum, omnemq; dignitatem & maiestatem regiam ablaturum ac conculcatu-
rum. Hæc aut omnibus hodie quoq; principibus & magistratibus minatur Do-
minus, si ipsi quoq; moribus referat impios & contemptores verbi Dei Iudaicos
hos

hos principes. Discunt isti vex hoc Ieremiæ loco, se etiam subiectos non exemptos esse verbo Dei & reprehensionibus eius. Quidam arbitrantur seditiosum esse si ministri reprehendat magistratum vel principes. Quasi verò ad hos nihil pertineat verbum Dei. Ergo ne à Deo alieni sunt? Cuius ergo nomine & auctoritate præsidet? Si agnoscunt Dei munere se præsidere, patiantur etiam se dirigi, corripì & coerceri verbo eiusdem. Certè potentissimum regem Pharaonem verbo Dei corripuit Moses. Ita Saulem, Samuel, Azarias & Hanani prophetæ Asam regem, Iehu quoque Iosaphat, Achabum item & Ochosiæ Helias, Ioram Heliseus, Ioan Zacharias, & Herodem Ioan, Baptista.

*Reges quoque
& principes
verbo Dei ob-
iurgari debent,*

Sicut autem regem cum tota aula paucis verbis deſciendum vel degradandum adeoque in nihilum redigendum significauit: ita mox munitissimas Iudææ vrbes dissipandas, & vniuersum populum perdendum atque in captiuitatem abducendum, breuissima sententia, veluti deglutit, Vrbes ad meridiem, inquit, qua parte omnium erant instructissimæ & munitissimæ, clausæ, nimirum obsidionibus grauissimis sic obsessæ sunt, vt non possint aperiri, id est obsidione solui. Capiebantur ergo ab hoste. Itaque vniuersus Iuda abductus est, nimirum in captiuitatem, illi inquam qui cæsi non sunt. Et ne quid residui videretur relinquere, addit mox, In vniuersum abductus est. Id quod Hebraica dialecto pronunciauit, Emigravit in perfectionibus, vel perfecte, id est tota vel penitus abiit in captiuitatem. Ac historia indicat terram tandem hanc hoc onere sceleratissimorum hominum penitus fuisse leuatam exoneratamque.

*Vrbes capiendæ,
& populi
abducendum*

Quoniam verò rex cum sua aula non credebatur verbo Dei, neque ea futura putabat, quæ experiebatur tamen postea, ceu digito ad eam plagam terræ extento, vnde ingrediebatur in Iudæam hostis, iam velut irruentem ostendit, & ait, Attollite oculos vestros, &c. Quasi diceret: Verbis meis credere non vultis, ergo sensui oculorum ne pergatis contradicere. En irruit ab Aquilonari plaga Nabuchodonosor. Contemplamini inquam, quam instructa sit eius acies, quam selecta militia & clara. Et quidem videtur hæc oratio non diu recitata fuisse ante exitium.

Digito illis indicatur hostis.

Mox autem conuerso sermone ad regem ipsum, in hisce turbis, in strage & captiuitate veluti præſente populi, jadoritur attonitum & grauiter cum ipso expostulans, dicit, Vbi est grex qui datus est tibi? pecus inquam illud tuum inclytum, vel, Oues tuæ magnificentia: Grex quidem ille, populus Iudæorum, Dei erat populus, sed creditus fidei regum, ceu pastorum. Miserè ergo discisso populo, disperso, & iam captiuitati destinato, conuulso autem regno, vastatis item vrbibus, totaque regione incendio & sanguine fædata aggreditur regem, & his ceu in conspectu eius expositis, ad hunc propè modum loqui videtur. Vides rex, quò tua ignauia & malitia res miseri reciderint populi. Hic tibi creditus fuit à Deo, vt tua fide, cura & diligentia rectè haberet. Et quidem inclytus fuit populus, gloria regni illustris, adeo vt tu quoque ex his fueris factus celebris. Vbi verò nunc est inclytus ille populus? vbi gloria regni clarissima? vbi decus regium? vbi est felicitas terræ illius beata? Tua culpa & tuorum perierunt ista omnia, exundauitque malum & infelicitas, & oppressit omnia. His opponit acrem stimulum, Quid dices cum te visitabit? Quid dices obsecro in miseria tanta? Quid verò respondebis Deo? Quò te vertes imminente iam & obtinente hoste omnia? Hæc aut paria saltè sciat sibi in calamitatibus dici quilibet, cui populus Dei creditus est, cuius curam non bonam gerit. Obseruent ergo hæc principes, magistratus & patresfamilias. Curent itaque sedulo, ne vlli ipsorum fidei crediti, ipsorum pereant culpa.

*Expōstulatio
cum rege.*

Ac ne diceret rex cum suis principibus, nulla sua culpa aduentare hostem

Tu docuisti
eos, &c.

tam infensum & perdere omnia tam crudeliter, præoccupat Ieremias & ait, Et tu quidem docuisti eos, ut contra te duces & capita sint. Erenim Achaz dixit ad regem Assyriorum, Filius & seruus tuus sum, veni & erue me de manu hostium. 4. Reg. 16. Ezechias ostendit omnes regni thesauros legatis Babylonijs. Ac tum quoque audiuit à Domino, Seruient in aula principis Babylonicus filij tui atque nepotes. Sed & Ioachim pater Iechoniae perfide defecit à Nabuchodonosore ad Aegyptium, & hostem grauem, Babylonium videlicet, sibi ipsi in caput suum consciiuit. Ita ferè solemus hodie Turcarum principem in nostrum prouocare exitium, ac principes duros nostris imponere capitibus, qui alioqui per Dei gratiam liberius viuere poteramus.

Dominus eripit
et dat cor-
da.

Rursus verò ne rex & principes iactarent contra hæc vires suas & instructum exercitum populi, alioqui non imbellicosum, quem obijciant hosti irrupenti, præoccupat & hoc, & ait, An non dolores te inuadent, sicut mulierem parturientem? Nos diceremus, Wirft aber denn nit zur Findbetteren werden? Dominus enim qui animum ac vires dat, eandem, quando vult, detrahit, & fortissimos quosque eneruat. Nemo ergo confidat rei militari, hominum copijs, & rebus carnalibus in mundo. Dominus confert victoriam, & confert hanc quando & cuiusque voluerit. Timeamus ergo Dominum & confidamus ei.

Causæ malorum.

Iam verò ostendit causas captiuitatis futuræ iustissimas, idque per occupationem. Si, inquit, apud te, ô rex, & popule Iuda, cogitare cœperis, cur tot vndique calamitatibus adobruaris, scias te hoc acceptum terre debere maximis tuis iniuriam quitatibus, Nephanda tua te perdunt flagitia. Propter hæc reteguntur tibi tuarum sibrig: propter ipsa discoperientur tibi plantę tuę vel crura tua. Id est, scelerum tuorum causa adobrueris omnigena ignominia. Matronarum enim decus est si vndique tectæ sint, ne quid earum rerum quæ honestè latent, retegantur. Dedecus ergo summum est ipsas detegi. Significatur præterea ipsos nudos & inopes in captiuitatem fore pertrahendos. Porro memorabili & eleganti sententia subiecta ostendit ista omnia ipsis euentura, quod malis sic assueuerint, ut emendari nec velint nec possint. Eadem significat quantum malum sit semel assueuisse pessimis. Difficillimè enim mutantur quæ per assuetudinem veluti in naturam transierunt. Consuetudo enim est veluti altera natura. Duas autem adducit similitudines elegantissimas & mirè appositas, alteram ab Æthiope, cui inest natiuus nigror, quem accidere putat Plinius ex vicini syderis vapore; alteram verò à Pardali vel Panthera maculosa punctisque variegata. Quod si diligenter laueris Æthiopem aut pardalim, quò atrorem vel maculas natiuas abluas, non admodum feceris operaprecium. Et hætenus quidem parum effecerat Ieremias diligenti sua apud Iudæos prædicatione, qua ipsos reuocauerat ad poenitentiam. Contra xerant enim atrorem scelerum, veri (sed spirituales quod dici solet) Æthiopes: & varietate referebant pantheras, varietate inquam religionis & morum exoticorum. His ita assueuerant, ut rectè per comparisonem dixerit Ieremias, Si Æthiops atram potest mutare cutem, pardalis suam ponere varietatem, & vos benefacere potestis, qui malis estis assueti. Cæterum isti, quod à natura habent, non deponunt: ita nec vos ab assueta idololatria, ab exoticis moribus, à flagitijs atque peccatis receditis, utcumque à Deo per prædicationem poenitentiae admoneamini. Ac sanè experientia docti nouimus quam difficile sit semel assuetæ militiæ, auaritiæ, libidini vel amoribus, alijsque corruptelis renunciare. Interim tamen hunc Ieremiæ locum in hanc referimus classem in quam illam Domini sententiam, Amen dico vobis, diues difficile intrabit in regnum cœlorum. Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitem in regnum Dei ingredi. Apud Marcum enim adijcit Dominus, Apud homines quidè impossibile est, apud Deum autem non

Num mutabit
Æthiops pel-
lem?

Quod apud ho-
mines impossi-
bile est, apud
Deum possum
bile est.

autem non item. Nam omnia possibilis sunt apud Deum. Ita sane difficillimum est semel assuetis desuescere malis, si imbecillitatem & corruptelam hominis spectes: at si Deus spiritu suo pectora nostra inflammet, mutabimur protinus in alios homines. S. Hieronymus hunc locum explicans, Hoc quod hominibus inquit, impossibile est, Deo possibile est: ut nequaquam Aethiops & Pardus suam videantur mutare naturam, sed ille qui in Aethiope operatur & pardo, dicente apostolo, Omnia possum in eo qui me confortat Christo. Vnde & in alio loco, Amplius, inquit, illis omnibus laboravi: non ego autem, sed gratia Dei quae in me est. Et iterum scriptum legimus, Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Quas ob causas non gloriatur sapiens in sapientia sua, neque fortis in fortitudine sua, nec dives in divitiis suis, nec pudicus in sua pudicitia, sciens quod in omnibus his Christi virtus sit, non eorum qui in suis viribus gloriantur. Haec ille.

Subiicit his iterum propheta supplicium assuetudine peccandi & vita impoenitenti commeritum. Ego, inquit Dominus, dissipabo eos, id est disperdam. Et addit parabolam, qua ostendit se nullo negotio istos perditurum. Confert enim ipsos stipulis, quibus nihil leuius ac imbecillius. Iram ac potentiam suam comparat vento a deserto spiranti, qui omnium erat vehementissimus validissimusque.

*Dissipabo vos
cen stipulam.*

Post haec concludit concionem hanc quintam. In conclusionem miscet supplicium & culpam. Orationis genus est ardentissimum, rebus difficilibus & periculosis maximè idoneum. Hanc, inquit Dominus, a me mercedem accipies pro tuis meritis. Mensuram tibi conferam cumulatam & confertissimam, exundantem omne genus calamitatum. Et hoc pertinet ad significationem poenae. Causa est autem huius poenae vel supplicij, Oblivio Dei, & fiducia in mendacium. De oblivione Dei dictum est oratione prima. Confidebant diis alienis, id est, cultibus illegitimis, foederibus impijs, & rebus omnino carnalibus. Fiducia vero collocantibus in carnem, maledixit Ieremias in cap. 17. Rursus autem ad poenam adumbrandam pertinet quod sequitur, Et ego simbriam tuam nudabo, &c. De eo locutionis genere dictum est antea. Deus delegit sibi hanc gentem, ut esset Dei veluti sponsa castissima & matrona nobilissima: ceterum cum maluit scortum esse putidissimum, commeruit a marito Deo deserit, & relinquit idololatrias scortatoribus qui retegerent, uti scortum triebolare merebatur, eius verenda, summaque ipsum ignominia afficerent.

Conclusio orationis.

Iterum vero ad causam malorum pertinent sequentia, quibus exponit quibus modis peccarint & iram domini in se ipsos prouocauerint. Vidi, inquit, in caelis & collibus, nimirum ubique terrarum, tua adulteria. Loquitur autem potissimum de spirituali adulterio, de idololatria inquam: (quanquam non negem & de carnali posse etiam intelligi) de qua saepius dictum est in superioribus concionibus. Per hinnitum effrenem intelligit libidinem, & prodigiose stupendam superstitionem. S. Hieronymus foedam parabolam foede explicat. Et Ieremias scelerum ipsorum amplificans, alia quoque adijcit, peccatum ipsorum appellans infandum scelus fornicationis atque feditates. Quibus epithetis ornat idololatriam & illegitimum cultum Deo exhibitum. Videant ergo quid mereantur, qui Deum electio cultu honorare contendunt.

*Adulterium
spirituale.*

Postremo exclamat maximo cum affectu, & ait, Va tibi Hierusalem, pauperis his omne genus malorum miserae urbi interminans: ac addit, Quando tandem videbitur tibi opportunum, ut purges feditatem tuam? Quando tandem? Nos dicimus, Virescit dalame 3yr. Dominus concedat nobis, ut verè mundemus omnes immunditias nostras, &c.

*Miranda
eloquentia.*

ORATIO IEREMIAE

S E X T A.

Rursus de calamitate futura differit propheta, chorographia quadam describens siccitatem atque adeo sterilitatem, deinde conuertitur ad preces, suo exemplo, quid populus quoque faciat ostendens.

CAPUT XIII.

C O N C I O L I I I.

Verbum Domini quod factum est ad Ieremiam, de rebus retentionum. **L**ixit Iuda, & porta eius desolata sunt, moerore affecta usque ad terram, & clamor Hierusalem ascendit. Maiores eorum miserunt minores suos ad aquas, qui cum ad fontes venissent, & aquas non inuenissent, reuersi sunt pudefacti cum vacuis suis vasis, & pro pudore caput suum operuerunt, eo quod terra emarcuit: quia non descendit pluuia, pudefacti sunt agricola, & operuerunt caput suum. Quin & cerva peperit in campo & dereliquit, eo quod non esset herba: & onagri steterunt in verticibus ventum haurientes, instar draconum, defecerunt oculi eorum, eo quod non esset herba. Si iniquitates nostrae respondeant nobis, fac Domine propter nomen tuum: quoniam rebelliones nostrae multae sunt, & contra te peccauimus. Expectatio Israelis, & saluator eius in tempore tribulationis, cur fieres sicut peregrinus in terra, & quasi viator qui diuerit ad pernoctandum? Cur fieres sicut vir attonitus, & sicut fortis gigas qui seruare non potest? Tu autem Domine in medio nostri es, & nomen tuum innocatum est super nos, ne ergo derelinquas nos.

Argumentum orationis sextae.

ORATIO Ieremiae 6. extenditur ab hoc 14. capite usque ad caput 18. & est denunciatoria. Denunciat enim populo Iuda quae sint passuri propter peccata, obiurgat item eos propter peccata, hortatur quoque eos ad poenitentiam, ostendens nulla re eos malum effugere posse, nisi emendatione vitae. Ergo confutat illa quibus illi frustra confidebant, sperantes se mala effugituros omnia. Digreditur autem a proposito, & exponit colloquium peculiariter habitum ab ipso cum Deo de munere prophetico. Quibus absolutis rursus peccata commemorat & poenam, ostendens etiam quae si vera felicitas. Concludit tandem orationem, hortans vehementer ad sanctificandum sabbatum. Elegantissimam itaque utilissimamque orationem esse hanc claret, cum quod res tractat maxime necessarias cognitu, tum quod eas pulcherrima ratione tractat. Dissertitur de calamitatibus, & in primis de fame & annonae caritate, de oratione & intercessione, de functione prophetica, de vera felicitate, de religione sabati, & c.

Titulus huius orationis, Retentio.

Titulum ponit ab initio. Duo continet, & quis author sit huius orationis, & quodnam eius subiectum vel argumentum, quaeue eius materia sit. Author orationis Deus est, qui omnia quae Ieremias profert, per Ieremiam veluti organum profert. Verbum, inquit, Domini quod factum est ad Ieremiam. Materia vero de qua agitur, vel argumentum quod tractatur est de rebus retentionum. Bazaroth vulgata versio reddit, De sermonibus siccitatis. Chaldaeus intellexit de aestu flagrantissimo. Alij verterunt, De negotio penuriarum. Alij, Sermo Domini super rebus

rebus impedimentorum. Ego illos sum sequutus qui conuerterunt, De rebus re-
tentionum vel prohibitionum, pluuiarum utique vel aquarum. Sequitur hanc
siccitas, illam verò sterilitas & inopia rerum omnium, fames inquam omnium
calamitatum miserrima. Est enim omnium miserrimum emori fame. Ger-
manicè paulò copiosius reddere poteris, *Von dem handel des verhaltens/diir*
re vnd thüre.

In initio Chorographia quadam per Hypotyposin proponit siccitatis sterilita- *Siccitatis de-*
tisq; calamitatem maximam, deinde verò subiungit preces. Pictura illa siccita- *scriptio.*
tis euidenti & iudicium Dei iustum oculis omnium subiungere, & peccatores vult
terrere, si resipiscant adhuc: ostendit præterea omnibus ætatibus, quid ipsis quo
que in simili casu vsuuenire possit, ideoq; monet sibi caueant in tempore. Scien- *Author Deus*
dum autem in præsentī, solum Deum esse authorem pluuiæ, serenitatis, fertilita- *pluuiæ, &c.*
tis, sterilitatis, deniq; tempestatum omnium: quas pro sua bona voluntate & se-
cundum iustitiam suam dispensat. Testimonia scripturæ euidētia si quis audire
cupiat, legat Leuit. 26. Deut. 11. & 28. cap. Ipse ergo solus moderatur cælum, ape-
rit ipsum & claudit. Quanquam enim vtatur elementis & impressionibus, ipse
tamen à fidelibus vnice respiciendus est, & non duntaxat organa vel instru-
menta quibus vtitur. Seducunt semetipsos, qui omnia sua dirigunt ad Pra-
cticarum præscripta, annisq; alios Dominos, velut planetas, quam solum Do-
minum Deum præficiunt. Repete hic quæ dicta sunt decimo capite Ieremiæ.

In genere verò dicit totum regnum Iuda lugere: deinde luctum illum velu- *Luctus designa-*
ti per partes explicat. Portas enim eius, locum inquam iudiciorum, in quo po- *tio.*
tentes & omnis ordinis homines conueniebant, dicit esse desolatas vel deforma-
tas, id est homines, vel non frequentes in portas coire, sed domi latitare in luctu:
vel lugubri veste & neglectos progredi, ex dolore propter publicam calamita-
tem concepto, in portas. Sequitur enim quod hunc sensum quodammodo red-
dit, Mœrore affectæ, vel obscuræ vsq; ad terram. Nam atrati vel pullati incede-
bant, depressiq; in ipsam propè vsq; terram, reptabant verius quam incedebant.
Ita enim fit in vrbibus & populo, quando insignis aliqua calamitas homines
exercet. His accedit, quòd clamor Hierusalem ascēdit, nimirum in cælum. Qua
notatione significatur ingentem vndiq; clamorem attolli, propter angustias ma-
ximas. Atq; in has angustias detrudunt & redigunt nos peccata nostra. Porro
quid in siccitate & aquarum inopia fiat, consequenter annotat elegantissimè &
ait, Maiores, id est parentes atque Dominos misisse seruos & liberos suos ad in-
quirendas aquas in puteis, cisternis ac scaturiginibus, sed cum vbiq; spe sua fru-
strati, nihil inuenerint, rediisse ac vacua reportasse vasa, pudefactos. Cœperunt
ergo omnes caput obnubere: qui lugentium est habitus, maximè quòd indies
magis magisq; cernerent tellurum marcescere. Alij legunt, Terra erat contrita:
alij, Terra erat percussa: alij, Terra erat deuastata: sed reuera emarcuit, quia fissa
habat præ ariditate: *was zerschunden.* Sequitur enim, Quia nō pluebat super
eam. Repetit hic iterum gestum lugentium, ac dicit, pudefactos agricolas obue-
lasse capita sua. Perierat enim omnis spes prouentus agri. Deinde ceu Icone ad-
umbrat quanta fuerit agri siccitas inopiaq; rerum omnium. Addit enim superio-
ribus quid fecerint feræ syluestres. Cum enim hinnulus vel cerua natura vehe-
mentur afficiatur erga fœtum suum, vt quiduis potius patiatur & faciat, quam
deserat illum: quia tamen neq; pabulum habuit, neq; potum, necessitate adacta,
relinquit in campo fœtum, ac excurrit pabulum. Onager (de quo dictum est
antea) hausit aerem in verticibus montium, interim præ pabuli inopia defece-
runt ei oculi. Loquentes autem de ijs quæ penuria rerum marcescūt animalibus,
Germanicè dicimus, *Im sind die augen yngefallen.* Quali tu dicas, actum est.

de salute ac vita eius, Nam cum oculi deficiunt & quodammodo coincidunt, in propinquo est mors vel interitus. Hæc omnia pertinent ad descriptionem siccitatis ac penuriæ.

Oratio prophetæ, docens nos orare in aduersis temporibus.

Sequitur precatio prophetæ. Nam prophetarum est in omnibus periculis & afflictionibus precari pro salute populi. Et suo quoque exemplo docet, quid faciat populus, & quidem quilibet, quouis etiam tempore, dum ingruunt graues huiusmodi tempestates vel calamitates. Videtur autem orationis genus mox ab initio idiotismo lingue sacrę defectuque quodam obscurari. Nam dicit, Si iniquitates nostræ respondeant nobis: pro eo quod est, si nobis pro nostris rependendum fuerit iniquitatibus. His mox subiiciendum erit, quo defectus orationis faciat, merito quidem nobis hæc eueniunt, merito punimur tam atrociter. Digna enim factis nostris recipimus merita. Mox tamen addit, Sed prouocamus à tua districta iustitia, ad paternam clementiam, ac oramus, ut respectu nominis tui solius, nostri miserearis, & facias quæ ad salutem nostram pertinent, id est sis nobis clemens & propitius, qui non secundum merita nostra, sed pro tua misericordia nobiscum agas, nobisque commodam & fertilem tempestatem restituas. Hæc precationis formula in Psalmis est vulgatissima, Domine non propter nos, sed propter gloriam nominis tui parce nobis. Et iterum, Ne rependeris nobis Domine pro iniquitatibus nostris, sed pro bonitate tua memento nostri Domine. Discimus ergo hinc, preces nostras exaudiri, non respectu nostri, sed respectu misericordiæ diuinę, & propter Christum. Sicuti & ex Psal. 84. colliquescit. Deinde quoniam in precationibus verè pijs peccata commissa nec dissimulanda sunt, nec extenuanda aut excusanda, ingenuè Ieremias dicit, Rebelliones nostræ sunt plurimæ, & coram te peccauimus, id est impudenter peccauimus; vnde de digni eramus qui perderemur.

Confitenda peccata.

Fides oranti in primis est necessaria.

Cumque in orantibus præcipue requiratur fides, Ieremias qua fide precetur ostendit, & ait, Tu ô Deus, cum sis expectatio vel spes fidelium, in quem vnice respiciunt, & à quo gratiam & liberationem expectant, cumque sis saluator, qui eripis ex omnibus tribulationibus, & nos iam versemur in extrema calamitate, cur non exerceres nunc vires tuas, & liberares nos? Rationes ponit cur Deus liberare debeat: non quibus Deum quidem commoueat, sed quibus fidem suam & fidelium excitet in Deum. Vtitur autem allusionibus pulcherrimis & mirę huic negotio appositis, ac profert parabolas 3. Principio, Qui peregrini sunt, inquit, in regione aliqua, eos non multum afficit, qualis qualis sit eius regionis conditio. Non enim ea vtuntur diutius, sed diuertunt duntaxat ad pernoctandum in ea, deinde mox discedunt, nec curæ eis est etiam si ipsis discedentibus subuertantur omnia. Deinde vir attonitus, viribus animi non destituitur prorsus, sed propter repentinum & inopinatum casum aliquem, vires animi quas habet, non exerit, neque quod facere posset, facit. Postremo vir fortis vires quidem habet, sed cum illis vti nec vult, nec potest, nihil prodest periclitanti vel eximium illius robur. Ex opposito iam istis opponit, quod sensum absoluit, Tu autem Domine in medio nostri es: id est ciuis & inquilinus es vrbi & reipub. nostræ, ut qui pro miseris te futurum in medio nostri, Leuit. 26. Proinde non conuenit, ut te ita gearas sicut in terra peregrina solent aduenæ, vnā duntaxat in illa noctem pernoctantes. Si perimus, res tuæ perierunt. Addit huic aliud membrum, Et nomen tuum inuocatum est super nos, id est, tuo nomine nuncupamur, dicimurque Dei populus: æquum est ergo ne viro attonito similis, aut instar viri robusti, qui seruare non possit, auxilium tuum subtrahas nobis. Adis oramus, ne deseras nos. Tales inquam sint & nostræ in afflictionibus orationes ad Deum. Non docet Ieremias instituere Litanias & supplicationes, in quibus nomina sanctorum Dei inuocentur

inuocentur. Nam ad vnum duntaxat deum remittit. Et certe non alius audit nos, non alius adest nobis quam vnus & solus deus. Iuuat autem propter Christum. Cui gloria.

Respondet Dominus Orationi Ieremiæ, & ostendit cur non audiat precantem, & quod ipsos omnino statuerit perdere.

C O N C I O L I I I I.

Sic dicit Dominus ad populum hunc, Certe amant mouere pedes suos, neque abstinere: ideo non placent Domino; sed nunc recordabitur iniquitatis eorum, & visitabit peccata eorum. Et ait Dominus ad me, Ne oraueris pro populo isto ad bonum: nam etsi ieiunent, non exaudiam clamorem eorum: & si holocaustum obtulerint & oblationem, non delectabor eis: sed gladio & fame & peste consumam eos. Et dixi, Ahah Domine Deus, ecce propheta dicunt eis, Non videbitis gladium nec famem sentietis: sed pacem firmam dabo vobis in loco isto. Dicebat ergo Dominus ad me, Propheta isti mendacium prophetant in nomine meo, non misi eos, nihil mandavi eis, neque loquutus sum ad eos, visionem mendacem, diuinationem, vanitatem & dolum cordis sui prophetant vobis. Quapropter sic dicit Dominus de prophetis, qui prophetant in nomine meo, cum tamen non miserim eos, & qui dicunt, Nec gladius nec fames erunt in terra ista, gladio & fame consumentur propheta huiusmodi. Et populus cui ipsi vaticinantur, erunt proiecti in plateis Hierusalem præ fame & gladio, nec erit qui sepeliat eos, ipsi inquam, uxores ipsorum, filij eorum, filiae eorum, & effundam super ipsos malitiam eorum.

PRæcelsit Oratio Ieremiæ in qua visus est inter alia propemodum Deo scopus & summa impingere neglectum sui populi, quasi qui possit seruire ipsum, nolit tamen seruire. Sequitur ergo nunc responsio Dei, qua ostendit causam cur non adsit istis; imò demonstrat quod iuste statuerit istos perdere, maxime quod obsequantur malis pseudoprophetarum monitis, veros autem prophetas non audiant. Significat hoc etiam, ipsos non fore liberandos ullis precibus, ullis ieiunijs aut officijs ab impendente malo; eò quod fide destituantur. Applicari ista sigillatim possunt & nostri sæculi hominibus, paria cum Iudæis designantibus facinorâ.

In me, inquit Dominus, culpa non hæret, quod isti pereunt: sua enim propria culpa pereunt, dum à me auulsi discurrunt per excelsa, aliena quærentes auxilia, neque dum retrahuntur morigeros se præbent; verum in suo illo instituto pergunt. Variè redditus est hic locus. Alij, Profecto amant vacillare pedibus suis, nec abstinere. Alij sic, Amant mouere pedes suos, nec abstinere. Vulgata interpretatio habet, Qui dilexit pedes suos mouere, & non quieuit. Lutherus vertit, Sy louffend gern hin vnnid wider / vnnid bleybend nit gern dabeim. In idem recidit sensus. Impingit enim Iudæis, quod Deo deserto aut non quæsito, sibi ipsis facessant molestissimum negotium, discurrendo videlicet per montes atque valles ad excelsa, ad idola, & ad loca præclara, vt Gilgal, Bersabe, & similia. Quasi dicat Dominus, Paterat hic populus rectâ accurrere ad me fontem vitæ, qui omnia bona thesaurat

Discursus ad creaturas præhibetur.

cultoribus elargior liberaliter solus: sed malunt isti oberrare & ibi salutem ac auxilium querere, ubi non inuenitur. Sua ergo culpa, non mea perierunt: maxime cum nolint coherceri aut abstinere à suis superstitionibus. Queritur apud Isaiam quoque Dominus in capite 55. quod populus maximis sumptibus & nullo cum fructu, deserto Deo, fonte omnis boni vnico, sese conferat ad eos qui iuuare non possint: hortatur autem ut conuertatur ad ipsum, qui gratis & liberaliter effundat omne bonum in omnes inuocantes ipsum. Plura huius generis require ex capite secundo Ieremiæ, ubi Dominus etiam queritur, quod deserto ipso fonte viuo, sectentur cisternas. Quid verò aliud faciunt hodie qui sursum & deorsum currunt, ad limina videlicet Petri ac Pauli, ad Mariam Lauretanam, & Aquensem, ad Compostellanum quendam Iacobum, ac remotum illum, quem appellant Iodocum? Moniti verò adeò reduci non possunt in viam, ut monitores quoque conentur cedere. Deus certe vbique præsens est. Non est quod pro gratia eius impetrandam, vel in Orientem, vel Occidentem excurras. Inuoca ipsum in quouis loco, vera fide, & senties illum tibi benignissimum.

Nam quod ista discursio vel illæ peregrinationes Deo displiceant, exponit palam ipse Dominus & ait, Ideò non complacuit Domino in eis. Vel, Nullam in eis complacentiam habuit Dominus. Germanicè reddimus, *Er hat sein gefallen an jenen*. Id est, summè ipsi & mores ipsorum Deo displicent. Nam fide carent. At sine fide impossibile est placere Deo. Si enim verè credidissent in Deum, Deum vtique inuocassent, Deo soli omnem tribuissent gloriam, non coluissent cum Deo creaturas, imò non prætulissent has Deo vero. Subiungit ergo Deus se recordaturum iniquitatum eorum, & visitaturum peccata ipsorum. Quæ loquutiones notissimæ sunt. Illud autem obseruandum, quod Dominus inter iniquitates & peccata reputat, quæ Papistæ inter cultum Dei ac merita vel bona opera numerant.

*Contra regum
societates.*

Erat præterea & aliud discurrendi genus, quo se Iudæi contra Deum exercebant, currentes in Assyriam, & ad Ægyptios, pro auxilio & assertione contra hostes, putantes absque regum societate & foederibus incolumes se manere non posse. Quasi verò reges non magis turbarint Iudaicum populum, quàm asseruerint. Verus huius populi assertor Deus erat, qui ipsos hactenus contra omnium exterorum principum potentiam defenderat. Illi verò Deo ingrati & diffidentes, toti ab exteris pendebant principibus. Contra quod peccatum, vt grauissimum, multis egit Isaias in cap. 30. & 31.

S. Hieronymus hunc locum ita exposuit, Quia dilexit populus mouere pedes suos, & non abstulit eos de compede peccatorum, siue non quieuit, & stare non potuit, iccirco & ego deserui eum, & nulla est mihi in eo complacentia. Qui igitur diu distulit & per patientiam noluit punire peccantes, quia in scelere permanserunt, recordabitur iniquitatum eorum, & quasi agrotantium, & Deum non sentientium peccata visitabit, vt ultra peccare desistant. Et reliqua, &c.

*Non eripiunt
opera bona ex
calamitatibus.*

Quoniam verò stolidè fidebant Iudæi intercessionibus, ieiunijs, sacrificijs & alijs huius generis operibus bonis, sperantes se liberandos ex malis impendentibus, disertè significat Dominus se illa non probare, aut recipere, atque adeò ne ipsis quidem delectari hominibus. Nam particula, Non delectabor eis, ad vtrunque referri potest, tam ad opera, quàm ad homines facientes illa opera. Destituebantur enim fide. At sine fide impossibile est placere Deo. Ideoque Abelis sacrificium probabatur Deo, Caini reprobabatur. Tractatus est autem hic locus de sacrificijs & precibus inutilibus absque fide & poenitentia

pœnitentia capite septimo, & aliàs. Subiungit mox, Gladio & fame & peste consumam eos. Proinde non liberabunt se sacrificijs, precibus & ieiunijs. Ieiunio coniungit clamorem ad Deum. Ideò enim tota die ad vesperam vsque ab omni cibo abstinebant, vt clamarent magis sobrii ad Dominum. *ieiunium.* Diuersissima ergo fuit ratio ieiunij istorum à nostra. Specimen illius exhibetur nobis in tertio capite Ionæ. Caterùm tribus flagellis, gladio, fame, & peste, comprehendit omnis generis calamitates, quibus castigatur à Deo humana malitia.

Quanquam verò propheta iussus esset à Deo silere, ac sequestrem se non interponere, orare tamen vel intercedere non desinit. Fecit hoc ipsum ante eum & Moses. Interim non negat populum talem esse, qualem omnes fa- *Propheta per seuerat in interpellatione.* teri necesse erat, neque peccata ipsorum extenuat, sed transfert in pseudoprophetas, quos prophetas vocat. Quasi dicat, Simplex & crassus est populus, facile ipsi imponitur à loquutuleis & impostoribus prophetis, qui haud dubiè maiorem huius mali culpam gerunt, quàm ipse populus alioqui miser. Condone ergo ipsis hunc errorem. Hæc pronunciat apud Dominum propheta magno cum affectu. Exclamans enim cum dolore ac gemitu dicit, *וַיֹּאמֶר אֱהָיָה* Domine Deus, quæso mitius cum miseris agas. Nam prophetae sunt in culpa cur miser populus non occurrat tibi vera pœnitentia. Nam splendide optima quæque ipsis pollicentur, ipsos inquam non vexandos, neque fame, neque bellis, aut cadibus: sed fruturos pace veritatis. Appellat pacem veritatis firmam pacem, vel prosperitatem constantem, *Ein beständigen Frieden vñnd Wohlstand.* Sic enim vsurpant Hebræi pacem pro absoluta prosperitate. Caterùm hæc tantò confidentius pollebantur isti, quòd habitarent in loco isto, vbi erat templum, & Dominus promiserat se seruaturum ipsos in pace. Tacebant autem conditionem quam addiderat tertio libro Regum, cap. nono. Si ambulaueritis in lege mea, seruabo vos. Alioqui enim nulla loca seruare vos possunt. Docentur autem hoc Ieremiæ exemplo omnes ministri ecclesiastici, seriò & constanter intercedere pro populo. Nam fecerunt hoc ipsum excellenter Moses, Samuel, *Pastores suppli cēt pro populo.* Ieremias, ipse Dominus Iesus, & apostolus eius Paulus. Plus ea re quàm vlla alia proficitur. Scimus fanè peccatum esse ad mortem, quod nulla re nedum precibus expiatur: sed cum incertum sit an homines in eo sint perseueraturi, orandum est sedulo vt Deus populi corda emollire, fidemq; dare dignetur, nec desperandum est protinus.

Respondet autem Dominus Ieremiæ interpellationi grauiter, iterumq; ostendit nihil efficere preces, alienas maximè, cum nulla fides, aut obedientia, vel pœnitentia vspiam conspicitur. Principiò autem describit pseudoprophetas & doctrinam ipsorum commeritis celebrat laudibus: deinde ostendit ipsos certò puniendos fore à Deo: postremò demonstrat vulgum pseudoprophetarum doctrinæ credentem non excusari, neque à culpa absolui, sed ipsum quoq; supplicijs subiiciendum fore commeritis.

Ornat autem suis epithetis & suo encomio ipse Dominus ore suo pro- *Encomiū pseudoprophetarū, & doctrinæ ipsorum.* prio, non modò hos pseudoprophetas, qui vixerunt Ieremiæ temporibus, sed omnes omnium temporum pseudoprophetas. 1. Prophetæ isti, inquit, mendacium prophetant in nomine meo: id est, meum nomen prætexunt, quasi vocati & iussi à me proferant quod proferunt, cum reuera mendacium doceant. Quod homines ex seipsis loquuntur, est mendacium: quia solum Dei verbum veritas est. Solus Deus verax est, omnis verò homo mendax. Veritatem ergo loquitur propheta, cum secundum scripturas loquitur,

Contradictiones humanas. mentitur cum aliena à scripturis diuinis docet. 2. Non missi eos. Missos esse oportet veros prophetas. Alibi enim dicit, Ipsi currebant, & ego non miseram eos. Mittit certè apostolos suos Christus Dominus, quemadmodum ipse missus fuerat à patre cœlesti, & ut prædicando euangelium docerent omnia ea quæ ipse eos docuerat. Hoc qui non faciunt, à Christo minimè missi sunt. 3. Nihil mandaui eis. Certè sine mandatis Dei veniunt, qui propria somnia adferunt, aut decreta aliorum dominorum vel principum proponunt. 4. Vehementius certè illud est quod sequitur, Neque loquutus sum ad eos: id est, prorsus nihil habeo commercij cum eis. Mei non sunt, pro meis non agnosco illos. Nihil illis reuelauit, vobis annuncians. Sic leguntur apostoli quoque loquuti de Nazaræis vel Minæis in epistola illa sua synodica, quæ habetur in Actis capite decimoquinto. Quidam è nobis egressi, inquiunt, turbauerunt vos verbis, labefactantes animas vestras, iubentes vos circumcidi & seruare legem, quibus nihil mandaueramus, &c. 5. Doctrinam ergo pseudoprophetarum mendacem vocat viationem, id est, falsam prophetiam. 6. Diuinationem item, kœsæm, Deuteronom. decimo octauo, id est magicam diuinationem, quam Germanice appellamus *wasfagerey vñnd hayerey*. 7. Vanitatem etiam vel rem nihili, aut nullius momenti. *לילי* Lutherus vertit *abgötterey*. Nihil ferè differunt hæc ab illis, quæ Samuel ingerit Sauli & eius bonæ intentioni, primo Samuelis, cap. decimoquinto. 8. Dolum cordis alij vafriem, fraudulentiam, imposturam, seditionemque intelligunt, qua arte quapiam praua, seducuntur simplices, producta hæc ex auaritia & affectibus corruptis. Applicare hæc possumus omnibus doctrinis humanis à scriptura sacra, vel verbo Dei alienis. Et sunt quidem hæ iustæ laudes omnium traditionum humanarum: quas qui omnino incolumes & saluas volunt, cogitent, his Domini verbis auditis, quid incolume velint. Non poterat quidem, mea sententia, aliud vel grauius vel acerbius dici vel fingi in falsos doctores & in constitutiones humanas alienas à Dei verbo.

Iudicium contra pseudopphetas.

Sequitur porrò iudicium Dei, primò contra pseudopphetas, deinde contra eos qui seducti sunt à pseudopphetis. Simul autem & culpam & poenam coniungit Dominus, pronuncians contra pseudopphetas. Culpa est, quòd sub nomine Dei, cum tamen à Deo non sint missi, securum faciunt in idololatria & peccatis miserum populum, promittentes ipsi omnem felicitatem. Poena est, quòd ait se deleturum ipsos ipsos illis rebus, quas illi asseuerabant minimè ingruituras, peste videlicet, fame & gladio. Tametsi verò non semper & quidem protinus puniantur falsi doctores vel seductores, constat tamen certò ipsos non subterfugituros Dei iudicium. Viuebant in delicijs quondam apud Achabum & Iezabelem sacerdotes Baal, sed non effugiebant Dei iudicium, quod hic exercuit per Heliam & Iehu regem. Dicit etiam S. Petrus certissimam perniciem imminere omnibus pseudodoctoribus. 2. Petri 2. cap.

Iudicium contra eos, qui seducuntur à pseudopphetis.

Iam quid passurus sit etiam miser populus seductus ab illis, ostenditur, & rursus ipsis quoque Domini Dei verbis, Proijcientur extincti fame & gladio, per plateas, ac carebunt sepultura: nec ipsi soli, sed omnes qui participarunt cum eis in peccatis & sceleribus, vxores videlicet & liberi ipsorum. Quod est minatus etiam septimo capite cum dixit, Viri incendunt ignem, mulieres subigunt pastam, & liberi adferunt ligna. Proinde vna merito poena implicabuntur. Cernimus hic manifestè populum miserum non excusari aut absolui hoc nomine, quòd seductus est à pseudopphetis.

Interim

Interim verò excusant se hodie hac ratione plurimi, dicentes, *Viderint reges & principes, pontifices ac episcopi, pastoresq; quid me doceant, ego simplicit mea obedientia excusari me spero apud Dominum: si erro, illi viderint qui in errorem me abducunt.* Cæterum Dominus in præsentī dicit, *Effundam super eos malitiam eorum.* Tribuit ergo illis malitiam, quam puniat Deus merito. Et apud Ezechielem quoque dicit Dominus, *Si tu non monueris impium, ut à via sua mala auertatur, ille quidem impius morietur in iniquitate sua, sanguinem verò eius de manu tua requiram.* Nam Dominus quoque in Evangelio secundum Lucam dixit, *Si cæcus cæcum duxerit, ambo cadent in foueam.* Neque verò possunt ignorantiam suam prætexere seducti. Scribit enim in pectora nostra Dominus, & foris in opere creationis, vel creati mundi ingerit se nobis, quod & Apostolus refert ad Romanos primo & secundo capite. Iam à paucissimis non est audita aliquando catechesis. Omnes reddere possunt decalogum, symbolum & dominicam orationem. Audiuntur quotidie bonorum virorum sententiæ. Occurrunt prodigia & signa plurima. Accedunt sermones prophetarum quos mittit Dominus. Erròres verò pseudoprophetarum ita sunt pudendi, & vita seductorum tam est turpis, ut si hos sequi pergas, contra conscientiam facias. Sed & repellunt plerique veritatem, mendacium inaniunt, id quod Paulus futurum prædixit 2. Timoth. 4. cap. Digni ergo sunt 2. Thess. 2. qui pereant in mendacio.

Pergit supplicij commeriti gravitatē amplificare: deinde convertitur iterum ad preces Ieremias intercedens pro populo.

Dicesque ad eos verbum istud, *Deducent oculi mei lachrymam die & nocte, & non cessabunt: quia clade magna contrita est virgo filia populi mei, plaga admodum dolorifica. Si egrediar in agrum, ecce interfecti (conspiciuntur) gladio: si verò urbem ingrediar, ecce confecti fame: sed & propheta & sacerdotes vagando in regionem venerunt, quam non noverunt. Num omnino ac prorsus repulisti Iudam? an anima tua Zion abominatur? Quare nos percussisti, & nulla est nobis medela? Expectavimus pacem, & nihil est boni, tempus curationis, & ecce terror. Agnoscimus Domine impietatem nostram, & iniquitatem patrum nostrorum, quia peccavimus tibi. Tu verò ne execreris, propter nomen tuum, neque deicias solium gloriæ tuæ: recordare, & ne dissolvas fœdus tuum quod nobiscum habes. Num sunt in vanitatibus gentium qui pluvie faciant? an cœli imbres dabunt? Annon tu es Dominus Deus noster? Et te expectamus: nam tu fecisti omnia illa.*

Prosequitur amplificare pœnam, quam ipsis propter peccata ipsorum impendere dixit. Amplificat autem calamitatem ipsis impendentem veluti threnodia aut planctu, carminēque lugubri prolato in medium: & quod citra figuram dicere poterat, Deus miserè perdet populum hunc plagis suis acerbissimis, id maluit specie lamentationis paulò copiosius exponere.

Significat autem ante omnia Deum hoc quod profert veluti in os eius inseruisse. Testatur verò se ploraturum die atque nocte, id est, sine intermissione: quo ostendit calamitates futuras planè lamentandas, atque adeò diuturnas.

Argumentum loci presentis.

Deplorat Ieremias periculis populi sui statum.

Populus Iuda
uirgo.

Gladius &
fames.

nas ac grauissimas. Quæ enim iugibus lachrymis deploramus, grauiâ ac diuturna sint oportet mala. Quinimò ipse mox cur ita plorare cogatur exponit, Quia clade magna contrita est uirgo filia populi mei, plaga admodum dolorifica, vel dura & acerba valde. Populum Iuda appellat uirginem, duas ob causas. Principiò propter sinceritatem religionis, quam ab eo puram requirebat Dominus. Notum est enim illud apostoli, Adiunxi vos vni viro, ut uirginem castam exhiberetis vos Christo. Deinde quòd nondum erat subacta ab hostibus, & ducta in captiuitatem. Cladem verò qua populus erat contritus, aut qua adhuc conterendus erat, vocat plagâ admodum acerbam & dolorificam. Solet enim Deus grauissimis supplicijs subdere eos, qui toties admoniti omnem respuerunt admonitionem salutarem.

Protinus verò calamitatem vel plagam illam eleganti partitione vel distributione illustrat. Si, inquit, egrediar in campum plena omnia conspicio cadaueribus, gladio hostili concisis atque prostratis: si verò recipiam me in urbem, in quam vis hostilis nondum perrupit, ibi simulachra hominum verius quàm homines obuia habeo, his cutis lurida aridis vix ossibus hæret. Omnes enim fame & inedia confecti, instar umbrarum oberrantes, mortem celerius appropinquantem optant. Sic enim solent in diutinis bellis, & in obsidionibus arctioribus ciues fame & curis confici & exhauriri. Addit his aliam etiam calamitatem, Sacerdotibus, Leuitis & Pseudoprophetis impendentem, qui aliquando in fame, inedia pereunte vulgo, ipsi vnde vitam sustentent, habent. At non, inquit Dominus, impune euadēt. Vagabundi enim oberrant per excelsa, & alios secum abstraxerunt in errorem. Oberrabunt ergo abunde satis. Efficiam enim ut abducantur in captiuitatem tam longinquam, ut ipsi ubi sint, aut quo peruenerint, nesciant. Hæc est summa lugubris illius carminis adumbrati de futura calamitate graui populi Iuda. Discimus hinc Deum iustum iuste varijsque modis ac rationibus punire hominum peccata, neque parcere ulli hominum generi.

Ieremias arden-
ter precando,
nos quoque ora-
re docet.

Post hæc iterum conuertitur Ieremias ad precandum Dominum. Intercedit enim iterum pro populo & incolumitate eius. Terminatur hæc supplicatio cum fine huius decimi quarti capituli. Testantur autem hæc Deum, utcumque talem se nobis exhibeat, qui orari à nobis nolit, orandum tamen esse constantissimè & intentissimè. Exemplum nobis præbet euangelica illa Syrophœnissa, quæ quo magis videbatur repelli & reijci à Domino, eò feruentius ipsum vrgebat. Differt enim non rarò Dominus vota implere se inuocantiū, non quòd velit nos à precando desistere, sed quòd magis excitare instituat nostrum desiderium, quò supplicemus ipsi feruentius. Vide Lucæ 18. cap.

Deo licet illa
mala exponere,
re, quibus exer-
cemur.

Habet autem hæc oratio Ieremiæ suas veluti partes. Initio enim supplicationis mirabili cum affectu quid sui patiantur Deo exponit, ac veluti cum homine colloquens, nititur illum commouere ad commiserationem. Interrogationibus enim crebris interrogat, num hoc & illud facere velit Deus: quod tamen nollet ipsum facere, atque adeò miratur etiamnum ille tale quid facturum sit. Non arbitror, inquit, te Iudam, quem diligis tantopere, & in quem tot & tanta profudisti beneficia, prorsus deserturum. Videbatur enim in tantis calamitatibus populum suum negligere Dominus. An ex animo fastidies Zionem? Non puto. Videbatur ergo Dominus fastidio quodam graui laborare erga Zion, vel urbem Hierosolymorum. Id quòd nunc coram Deo hoc loquutionis genere deplorans queritur. Qui sit quòd huiusmodi nobis vulnus infixisti, quòd videtur immedicabile, nullam prorsus admittere curam? Queritur ergo populum vulnere incurabili laborare. Ac subiicit mox sententiam,
exponens

exponentem quantis miserè exerceantur malis, Expectauimus quidem pacem ac meliora, sed nihil boni euenit: sperauimus res nostras difficiles habituras melius, & vulnera nostra fore curanda: sed subinde recrudescunt vulnera & res nostræ omnes deteriores fiunt, dum subinde nouis malis terremur & perturbamur. Licet ergo precibus Deo exponere mala quibus exercemur, non ut nescienti, sed ut nos vehementius commoueamur & precemur ardentius. Certe suo exemplo docet propheta (quod superius etiam dixi) non modò orare omnes ministros pro credito sibi populo, sed ipsum quoque populum in periculis aut calamitatibus à precibus nunquam desistere.

Deinde humiliat se orans Dominum. Oportet enim orantes seriò humiliari in conspectu Domini Dei nostri. Ergo confitetur propheta peccata, quæ adeò non excusat ac eleuat, ut impietatem quoque appellet. Iubet enim & Ioannes nos confiteri peccata Domino, ut videre licet i. Ioan. i. In Oratione quoque dominica dicimus, Et remitte nobis debita nostra. Qui enim peccata sua non sentiunt, gratiam Dei seriò non expetunt. Quid enim sanis negotij cum medicis? Quid quod propheta iniquitatem quoque patrum agnoscit & confitetur? Longè vitijs ab illis dissidens, qui & errant turpiter, & erroris sui patrociniū querunt in suis patribus, quos etiam ornant, sapientes videlicet & sanctos fuisse: vnde verisimile sit ipsos non errasse, & ea de causa cum filij patrum insistant vestigijs, ne ipsos quidem errare. Efficat hac peruersa in hominibus opinio, ut nunquam perueniant ad veritatis cognitionem. Porro totus prouoluitur ad genua misericordiæ Dei, ac exclamat, Tibi peccauimus: simul totum sese Deo commendat atque permittit. Ad hunc modum docemur & nos precantes peccata nostra, & patrum nostrorum ingenue agnoscere, & libera voce confiteri Domino, petereque veniam.

Iam sequuntur quæ potissimum in hac sua supplicatione & intercessione postulat à Domino Deo. Primò, Tu verò, inquit, noli exasperari. Id quod alij vertunt, Noli execrari nos. Alij, Noli reprobare vel spernere nos. Petit enim ne peccatus rejiciat eos. Addit, Propter nomen tuum. Sancti enim non respectu sui meriti, aut propter vltos sanctos defunctos, sed propter bonitatem Dei, gratitatemque eius misericordiam, sicuti nos credimus audiri vota nostra propter Christum, exaudiri postulant. Qui sua merita iactant, non exaudiuntur à Domino. 2. Ne desicias aut prosternas solij gloriæ tuæ. Intelligit solium Dauidis, Zionem atque adeò templum & ipsum populum Iuda, in quo hætenus glorificatus fuit Dominus. Certe si hic aliquid fuit vitij, ex populo hoc fuit, qui suæ vocationi non respondit: Deus certe ad gloriam nominis sui prouehendam elegerat sibi quoque adoptauerat hunc populum. 3. Recordare, nimirum misericordiæ & promissionis factæ patribus. Ita enim alibi hoc, quod hic tacetur, exprimitur, cuius videlicet recordari debeat Dominus. 4. Neque dissolueris fœdus quod pepigisti nobiscum, promittens fore ut nunquam desinas Deus esse noster. Sis ergo Deus noster, qui liberet nos ab omni malo, & donet omni bono. 5. Da ergo fertilitatem & imbres fœcundos, ne siccitate exarescāt omnia, & pereamus inedia. Eleganter enim S. Hieronymus, Post multos, inquit, variosque sermones, redit ad titulum prophetiæ, in quo scriptum est, quod factum est verbum Domini ad Ieremiam de sermonibus siccitatis. Ergo quod dicit, hoc est, Quia dæmonum simulachra non possunt pluere, nec cœli per se dare imbrem suum, ideo tu Domine Deus noster, quem semper expectauimus, in quem spes nostras conuertimus & vota, tu da pluuiam tuā. Tua enim sunt omnia, & quicquid boni est, sine te, cuius est, dari non potest. Hætenus Hieronymus. Certe per Vanitates gentiū nihil aliud intellexit, quam Deos & signa, vel imagines eorum, quibus nihil est inanius. Sūt

Orantes humiliant se & confitentur peccata

Agnoscit aberrasse patres.

Propter nomen tuum.

Cæli nō pluūt. enim præter inane nomen nihil. Si autem cœli non pluunt, minus certè pluunt influentiæ cœlestes. Vides ergo iterum vanissimam esse astrologiam, de qua alias dixi. Scriptura sic tribuit primæ causæ Deo omnia, vt quamuis secundas non remoueat & neget, ijs tamen per se nihil attribuat. Sic in præsentī audiui-
mus Deum pluere, cœlum non pluere, nimirum per se. Dicit enim in lege Domi-
nus, Faciam cœlum æneum & terram ferream; nisi ergo Deus iubeat pluere cœ-
lum, vel nubes cœli, nunquam pluent. Ita apostolus de hominibus & ministerio
verbī loquens, & hoc cum agricultura conferens, Nihil, inquit, est qui plantat,
aut qui rigat, sed qui incrementum dat Deus: omnem profectum Deo attri-
buens; interim non omnino nihil est agricola vel doctor, colit enim ille agrum,
hic docet, sed opus hoc ipsorum nihil esset, atq; adeo ipsi nihil essent, nisi Domi-
nus efficax redderet ipsorum ministerium. Caterum dñi gentium & idola in vni-
uersum nec pluunt, nec serenitatem inducunt. Nihil possunt. Solus Deus facit
hæc omnia. Grauius & validè, licet paucis verbis, totus Ethnicismus, quem alij
vocat Hellenismum, est confutatus. Ex hac autem fide orauit ad Dominum Je-
remias, docens nos cum vera fide & ex vera fiducia in Deum inuocare Domi-
num, & quidem in omnibus rebus. Omnium enim potens & moderator est Do-
minus Deus noster & quidem solus. Cui sit laus, gloria, imperium, & gratiarum
actio in sæcula sæculorum, Amen.

*Respondet Dominus precationi propheta, reijcit omnem in-
terpellationem, ac diserte dicit se Iudaos puniturum, ac addit mo-
dum ac causas.*

CAP V T XV.

CONCIO LVI.

Dixit autem Dominus ad me, Si starent Moses & Samuel coram me, non esset animus meus ad populum istum: eijce eos à facie mea ac egre-
diantur. Et si dixerint ad te, quo egrediemur? Dices ad eos, Sic dicit Domi-
nus, Qui ad mortem ad mortem, & qui ad gladium ad gladium, & qui ad famē
ad famem, & qui ad captiuitatem ad captiuitatem. Et visitabo super eos qua-
tuor genera, ait Dominus, gladium ad occidendum, canes ad dilacerandū, aues
cœli & bestias terre ad deuorandum & perdendum. Et dabo eos in cōmotionem
omnibus regnis terræ, propter Manasse filium Ezechie regem Iuda, propter
ea quæ designauit Hierosolymis.

*Respondet pre-
canti prophe-
ta Dominus.*

*Nulla valet
pro impēnitē-
tibus interces-
sio.*

Post cōfessionē peccati & ardentissimas preces effusas ad Deū, nūc acci-
pit respōsionē diuinus propheta, sed qua grauius repellitur à Domino,
dicēte atq; attestante se nolle illis parcere hominib. Denūciat ergo illis
pœnas omnigenas & miscet his more suo causas pœnarum. Itaq; reijcitur in præ-
senti omnis intercessio pro ijs oblata Deo, qui spreto verbo Dei, vitam suam pra-
uam nulla emendant vera pœnitentia. Dum enim dicit, Si starent corā me Mo-
ses & Samuel, &c. casu ab impossibili posito, ostendit impossibile esse, vt nulla
hic tantillum effectura sit intercessio quantumuis sedulorum intercessorū. Fue-
runt enim diligentissimi & efficacissimi quondam, pro populo Izraelis, interpel-
latores Moses & Samuel. De isto extant in scripturis testimonia, Deut. 9. & Exo-
di 32. 33. De hoc autem 1. Samuelis 7. Ergo si redirent isti duo, ait, & starent, id
est inter-

est intercederent. Rationem subiicit, Quia non est animus meus ad populum istum. Loquitur est, qua ostendit animum suum ab alienatum esse prorsus à gente illa. Nos dicimus, *Ich hab kein hertz noch willen zu dir*. Odit enim ex animo Deus idololatrias & impoenitentes.

Quod Papistæ hunc locum abripiunt ad probandam intercessionem diuorum, pro peccatoribus, qua in cœlis apud Dominum intercedant, faciunt contra mentem authoris. Non enim dicit quòd isti in cœlis intercedant: sed posito casu, inquit, ut hi redeant in terras & iterum supplicent nunc pro isto populo, sicuti olim pro suæ ætatis hominibus peccatoribus precati sunt, nollem tamen nunc exaudire illos, sicuti tunc exaudiebam. Sed impossibile est ut hoc fiat: impossibile le itaq; est, ut isti vlla liberentur intercessione. Nō loquitur propheta de eo quid faciant diu in cœlo, sed quid potius fiat, aut fieri possit in terris, & in negotio quidem huius gentis, pro qua Ieremias intercedebat, sperans se exauditum iri, ut quondam exauditi sunt Moses, Samuel, & Iob ac Noe, quorum mentio fit apud Ezechielem. At hos se auditurum, si adsint, aut si precetur, negat: unde vult colligere Ieremiam, neq; se nunc exauditum iri. Præterea nulla nobis qui Christi sumus, opus est intercessione cœlitum diuorum. Nam didicimus ex scriptura euangelica & apostolica, quòd ut vnus est inuocandus Deus, & quidem pater, ita nō esse inuocandum hunc, nisi per interuentum filij eius vnigeniti Iesu Christi. Hic enim mediator, intercessor, patronus & aduocatus est apud patrem. Cuius quidem rei apertissima sunt scripturæ testimonia, Ioan. 16. 1. Ioan. 2. & 1. Timoth. 2. cap. Quid verò desideras in Christo & eius intercessione? Si nihil desideras, hunc accedito. Nihil enim opus erit alijs aduocatis, vel apud patrem, vel apud hunc ipsum. Si desideras aliquid, fides tua falsa est. Si fide destituaris, non exaudientur vlli pro te alieni interpellatores. Sed ea de re dictum est aliàs.

Nihil facit hic locus ad probandam diuorum in cœlis intercessionem.

Post reiectam intercessionem iubet prophetam Dominus denunciare impoenitibus poenam, & ait, Eijce eos à facie mea. Emphasim habet à facie mea. Nā Germani quoq; vehementer commoti, dicimus, Amoue illū ab oculis meis. *Thū mir in ab den ougen*. Non aspiciā illū, aut non dignabor illū aspiciere amplius. Subdit, Et egrediantur. Quasi dicat, Nec est quod cunctādo meliora expectet: exeant inquā, exeant. Id est, Cōstanter illis denūcia, quòd omnino & certissime eijciētur ex patriæ finibus, aut exhibūt ad supplicia eis destinata. Sicut mox exponet. Est enim hic orationis vel loquutionis genus obseruandū. Nō potuit quidē Ieremias istū tam validum & copiosum populum eijcere: Deus enim solus hoc potuit. Eijcere ergo aut eiecisse istos dicit, quibus à Deo annunciauit, quòd certò sint eijciendī. Iubentur apostoli & ligare & absoluere peccatorem, retinere & remittere peccata. At quis, obsecro, remittit peccata, nisi solus Deus? De ministerio itaq; & prædicatione intelligimus quòd dictum est apostolis. Annunciando enim absoluunt & peccata remittunt. Deus potestatem sibi soli retinet, ministerium credit hominibus. Sic S. Augustinus in Tractatu super Ioannem diligenter inculcat Dominum baptizare potestate, homines ministerio.

Iubetur propheta eijcere populum.

Quomodo eiecit populum.

Copiosius verò prosequitur quòd sint eijciendī à Deo, & quæ sint genera poenarum, ad quæ eijciendī. Figuratur orationem, quò plus haberet gratiæ, Dialogismo. Si interrogauerint te, inquit, quonam sint eijciendī: tu ipsis respondebis, & quidem ex ore meo, non autem ex tuo capite. Dices enim, Sic dicit Dominus, qui ad mortem ad mortem, &c. Est hoc loquutionis genus quasi tu dicas, Alii qui eorum, vel partim consumentur gladio, partim interibunt peste, &c. Sicut autem magistratus habet suppliciorum genera quibus maleficia in maleficis puniunt, veluti aquas, ignes, securim, gladium, laqueum, rotam, &c. Sic etiam Deus

Eijciendī ad destinata supplicia.

Quatuor sup-
pliciorū gene-
ra habet Domi-
nus.

Mors.

Gladius.

Fames.

Captiuitas.

Propter Ma-
nassē nō para-
uit populo suo
Dominus.

Qualia fue-
runt Manassis
flagitia.

sua habet flagella, quibus aliquando coercet suorum petulantiam, ut eos in viam reducat, ferè autem punit ut perdat incorrigibiles. Et recensentur in præfenti quatuor suppliciorum species, vel quatuor flagella Dei. 1. Mors est vel pestis, comprehendens in se omnes morborum species, quas enumerat Moses Deute. 28. & Leuit. 26. & Exodi 23. dicit, Si verbum meum obseruaueris, non immittam tibi plagas Aegypti. 2. Gladius comprehendit latrocinia, caedes, seditiones, prodiciones, & omnes bellorum furores. Ita dicitur Dauidi, Gladius non recedet de domo tua. 2. Samuelis 12. Sequitur autem clades vel strages bellorum, rabies ferarum, quæ aliquoties saturatæ carnibus hominum, efferaiores deinde redduntur in carnem humanam. Canes item & aues lacerant cadauera eorum, qui in bellis occubuerunt. Carèt enim vltimo honore, sepultura. Sed & ira Dei iusta fit, ut animalia quæ condita sunt in salutem & adiumentum hominum, id eo quod hominem metuunt, & homini obediunt, deposito omni metu, iam etiam in sectari & perdere homines, mira rabie instituant. Oderunt ergo impœnitentes non modò homines, sed & bestia. Vbi forrè prouerbiū veterum habet locum, Virum improbum vel mus momorderit. Et hanc quidem partem gladii ipse propheta postea exponit ad hunc modum subiecto versiculo, Et visitabo super eos, &c. 3. Fames est quæ propriè ex inopia alimenti prouenit. Comprehendit caritatem, siccitatem, vberes & nimios imbres, pruina, grandines & aduersas tempestates, calamitates inducentes varias. 4. Captiuitas longè miserrima est. Complectitur enim omnis generis iniurias, ignominias, stupra, seruitutem, misérias. Auget autem hanc miseriam quod subiungit, Et dabo eos in commotionem omnibus regnis terræ. Monent autem interpretes commotionem illam huiusmodi esse, ut qui mouetur nullo possit consistere loco, sed nunc hic, nunc illuc deoluatur, nullumque vsquam stabilem habeat locum, hoc est nuspiam consistere ei aliquandiu permittatur. Proinde sunt qui verterunt diuexationem. Est autem miserrimum sic per regna oberrare, ac nuspiam fixum locum habere. His omnibus adiicitur causa tantorum malorum, Propter Manassē filium Ezechia, &c. Porro nemo hunc locum ita intelligat, quasi Deus puniat peccata impiorum parentum in pijs ac innoxijs liberis, quæ ipsi non patrarunt. Pugnat hoc cum communi sensu piorum, & cum decreto Dei firmissimo, qui prohibet filios cadere pro parentibus, & per Ezechielem dicit, quemlibet puniendum fore propter sua ipsius scelera, non propter aliena. Manasses itaque in præfenti accipitur, per Antonomasiā, pro sceleribus illis quæ Manasses designauit in vrbe Hierosolymorum. Quæ qualia fuerint legere licet in 4. lib. Regum 21. cap. Paternam reformationem sanctissimam deiecit, & omnem abominationem restituit: magno odio verbum Dei prosequutus est: prophetas occidit: innoxio cruore mœnia Hierosolymorum aspersit, cæsis sanctissimis quibusque. Magiæ quoque operam dedit, filios suos Molocho immolauit, & omnibus sceleribus atque flagitijs portam aperuit, ut iam flagitiosi & scelerati impunè exultarent. Cæterum tales erant mores per omnia, temporibus Ioachim & Ezechia. Conculcata enim iacebat sanctissima Iosæ reformatio, cadebantur sancti, copiosissimus effundebatur sanguis innoxiorum hominum, regnabatque omnis impietas & consceleratio. Ideo legimus in historia sacra 4. Reg. 24. de moribus horum temporum in hæc verba, Dominus Iudam tollere voluit à facie sua propter peccata Manassis, & propter sanguinem innocentem, quo repleuerat Hierusalem, ideo Dominus noluit esse propitius. Etenim à temporibus Manassis idololatria & nephanda scelera, licet aliquando coercerentur, subinde tamen magis atque magis pullulabant, & nunc maximè sub Ioachim: sicuti ex sermonibus Ieremiæ licet colligere. Noluit ergo misereri Dominus, quia sine omni

sine omni pudore, audacter & violenter peccabatur: ideo inquam noluit misereri Dominus, qui alioqui misericors & miserator est Dominus, erga omnes qui peccata sua agnoscunt, veniam petunt, & mores emendant prauos. Nemo enim hunc locum abripere debet ad confirmandam desperationem, quasi Deus nulla flectatur hominis poenitentia. Videant autem illi qui deiectum Papismum restituunt, quanto reatui se obstringant, maxime cum innoxium quoque fundant cruorem. Dominus iustus iudex ne hodie quidem illis parceret, qui moribus suis congruunt cum Manasse. Dominum Deum nostrum oramus ex animo, ut afflictis benignus adsit.

Copiose prosequitur poenam sumendam de impoenitentibus, obiter & causis additis poenarum.

C O N C I O L V I I.

Quis tui miserebitur o Hierusalem, & quis condolebit, aut quis ibit ut pacem tibi petat? Tu deseruisti me, dicit Dominus, & retro abiisti: extendi ergo manum meam super te, & disperdidi te, fatigatus sum poenitendo. Disieci eos ventilabro ad portas terrae: orbem reddidi & perdididi populum meum, ac a vijs suis non sunt reuersi. Multiplicata sunt mihi viduae eius super arenam maris. Adduxi contra matrem adolescentum, vastatorem in meridie: rueri feci super eam repente ciuitatem & terrores. Infirmata est qua peperit septem, elanguit anima eius: occidit ei Sol multa adhuc die: confusa est & erubuit: reliquias autem eorum gladio obijciam ante hostes eorum, dicit Dominus.

Poenam quam superius etiam tractare coeperat, prosequitur consequenter copiosius. Nam ut liberalia ingenia ducuntur beneficijs & laude: ita seruilia Poenam multis exponitur. trahuntur minis & plagis: ergo cum Iudaei seruili plane ingenio essent praediti, vberior est propheta in minis & poenis recensendis. Ab initio mox ostendit negotium Iudaeorum omnino deploratum esse, ac tria dicit. Principio, Quis miserebitur tui o Hierusalem? Indignus est enim misericordia qui misericordiam Dei Immisericors indignus est misericordia. contemnit, & erga homines nullam exercet misericordiam. Iacobus certe dicit, Iudicium absque misericordia erit ei, qui misericordiam non praestiterit. Idem asseuerauit Dominus apud Lucam in cap. 6. Deinde, Quis condolebit tibi? ait. Alij vertunt, Quis consolabitur te? Etenim qui nemini condolet, is indignus est cui alij condoleant. Occidebant Iudaei prophetas, quos miserat Dominus ad consolandum afflictas conscientias: & quos non occidebant, ipsi imperabant silentium, ne loquerentur verbum Domini: digni ergo erant qui in afflictionibus omni consolatione carerent. Videant ergo quantis se innectant discriminibus, qui vel verbi Dei predicationem impediunt ac prohibent, vel praedicatores persequuntur ac occidunt. Postremo, Quis, inquit, ibit aut secedet, ut impetret tibi pacem? Nam qui mediatorem & sequestrem vel patronum Messiam, Dominum Iesum Christum, non agnoscunt pro suo intercessore, indigni sunt plane qui in suis discriminibus vllum habeant sequestrem fidelem. Inbellis saepe fit, ut fidei sequestrium opera pax impetretur: propheta autem dicit, nullos tales futuros, Dominus non sic puniente rebellionem ipsorum inuincibilem.

Inserit autem his causam malorum tantorum, Tu deseruisti me, dicit Dominus. Verbo utitur graui, Tu profligasti me, vel abiecisti me. Addit, Et retro abiisti. Vel, non contendisti ad ea quae a fronte sunt, relinquens ea quae a tergo sunt, Causa malorum.

sicut Paulus Philipp. 3. se fecisse asserit, sed à melioribus subinde delapsus es ad deteriora. Vel, perfugarum instar, acie deserta, turpiter aufugisti à castris Dei. Faciunt hoc quotquot contempto Deo & verbo eius, sectantur mundū & principem mundi sathanam, denique inuentiones proprias. Amplificat autem hoc populi sui peccatum, & addit, Extendi ergo manum meam super te, & disperdidi te. Postea verò subiicit, At non reuertebaris à vjjs tuis. Obijcit ergo duritiem ludæis incurabilem. Quasi dixerit, Cum peccares, feci quod benigni solent parentes. Nam ferulam adhibui, si saltem hac ratione in viam salutis te possem reducere: sed frustra percussi te. Sic Isaie 1. cap. etiam dicit, se frustra aut nullo cum fructu castigauisse ludæos, cum castigationibus ferè facti sint deteriores. Itaque factum dicit, vt defatigatus vel fessus fuerit, pœnitendo ac parcendo. Id quod Germanicè enunciamus, vñnd bin also des schonens rüuens vñd erbarmens müd worden. Id est, Sat parum est hactenus, porro non parcam amplius, nec castigabo vltèrius, sed perdam atq; excindam penitus. Videmus autem Dominum, cum sæpe punit peccatores, hi verò emendari non sustinent, tandem incurabiles abijcere & perdere penitus. Caueamus ergo ne castigationem & longanimitatem Domini contemnamus, & nostra duritia prouocemus in perniciem nostram.

Durities incurabilis.

Consequenter ergo copiosè prosequitur propheta pœnam sumendam de incurabilibus, ac prateritis vititur pro futuris, propterea quod pœna illa tam certa erat, quàm quod iam factum est ac praterijt.

Dispergam in varias regiones.

1. Disieci, id est disijciam illos ceu vanno aut ventilabro ad portas vsq; terræ. Per portas, ostia vel fines terræ intelligit, regiones vtiq; remotissimas. Petijt parabolam à re rustica propter euidentiam & perspicuitatem, ac significat se populum Iuda traditurum in captiuitatem, & quidem talem, qua alij ab alijs diuellantur, parentes à liberis, & vxores à suis maritis, hi in Mediam abducantur, illi verò in Persiam rapiantur. Quæ sanè fors est omnium miserrima. Sed æquissimum est, vt qui nolunt concordēs viuere in patria, disijciantur in alienas regiones, atq; in his miserè diuexentur.

Orbi erunt.

2. Orbem, inquit, reddam populum meum. Nam cladibus afficiam eos. Causa in promptu est. Nolunt reuerti ad me, & legem meam, à vjjs vel institutis suis. Aspernabantur Deum patrem benignissimum, merebantur ergo inter orbos & pupillos deputari.

Viduae multiplicabuntur.

3. Viduas eius multiplicabo super arenas maris. Hyperocha adumbrat clades & strages funestissimas, propter quas totum regnum implendum sit viduis. Nam in lege sua hoc minatus est Dominus, Si non audierint verbum Dei, omnia viduis & pupillis fore adimplenda. Est autem hoc spectaculum omnium miserrimum.

Delebit Dominus matres cum filijs.

4. Eandem rem iam & alio dicendi genere effert, Adduxi contra matrem adolescentum, vastatorem in meridie. Id quod alij verterunt, Adduxi contra multitudinem adolescentum vastatorem in meridie. Alij, Adduxi super eos, super matrem iuuenum vastatorem, &c. Alij, Adduxi contra congregationem vel turmam iuuenum vastatorem, &c. Lutherus interpretatur, Ich wil über die müter der jungen manschafft kommen lassen, &c. Sensus facilis est, atq; idem ferè apud omnes. Tale enim dicere videtur, Vos arbitramini, imò iactatis amplissimè fœcundas illas vestras matres, atq; vxores Iudaicas nunquam non daturas militum copiam, ita vt nunquam milite destituamini (Germanis quoque in ore est, Der Langenächten müter ist noch nit todt:) ceterum inducā ego super matres illas fœcundas, & super copiam illam militum subinde repullulantem, audacissimum hostem, qui non obseruabit tenebras & insidias, sed ipso meridie ag^a

ridie aggredietur & excinet omnia pariter. Nemo ergo fallat seipsum simili spe vana, existimans vnquam defuturos milites. Potest enim Dominus excitare longè plures & audaciores, qui istos confidentes nullo conscindant negotio. Superius paria audiuius.

5. Ruere feci super eam repente ciuitatem, & terrores. Vulgata versio habet, Misi super ciuitates repente terrores. Alij verterunt, Obrui eam subito hoste & terroribus. Alij, Cadere feci super illā subito, ipsam urbem & in festinationibus. Est autem sententia, Cum minimè putauerint, tunc irruet hostis, ciuitas autem de repente terroribus, quasi præfocata corruet & peribit. Sic nihil proderunt munitiones etiam.

De improviso
corruent omnia.

6. Infirmata est quæ peperit septem. Septenarius numerus ponitur pro multiplici: ac roborari putabantur mulieres, quando pariebant filios; nunc vero infirmabuntur reuera, quando non nisi ad calamitates miseriasq; parient liberos. Sequitur enim, Elanguit anima eius. Alij, Anhela fuit anima eius, id est, alta trahit suspicia, dolet & luget propter filiorum infelicitatem. Sic Dominus Luca 23. iubet filias Zionis lugere propter fœcunditatem, &c. Eam enim paritutam abundantissimam dolendi materiam.

Nil restabit nisi
dolor.

7. Occidit Sol multa adhuc die. Figurata est & illa loquutio. Discedet ab eis omnis prosperitas siue felicitas, cum interim hac, si voluissent, diutius frui potuissent. Sed ipsi suo sibi iumento, quod dici solet, malum aduexere.

8. Quid verò pluribus agam? Confusa est & erubuit Zion. Nil superest ei nisi contumelia, pudor ac miseria. Nos dicimus, Sy ist nun gar geschendt vnd zu schanden worden.

9. Porro si quid ex morbis, fame & calamitatibus reliquum fuerit, obijciam hostibus qui conscindant gladio. Ne quid verò aliud sperarent, aut de ijs quæ proposita sunt dubitarent, adijcit, Dicit Dominus. Certissimum est itaque impenitentes tandem diuina ira conficiendos fore. O Domine Deus noster, concede nobis synceram fidem, & tibi placentem pœnitentiam, &c.

Digreditur propheta, & sortem suam satis impatienter deplorat.

Væ mihi, ô mater mea, quod me peperisti virum litigatorem, & virum controuersie vniuersæ terræ: non fœneraui, neque fœnus accepi, attamen omnes maledicunt mihi. Dominus (autem) respondit, Si non reliquæ tuæ ad bonum (dispeream) si non faciam occurrere tibi in tempore malo & in tempore angustie inimicum. Num ferrum atterit ferrum, aut æs ab Aquilone? (æs) Facultates tuas & thesauros tuos in prædā dabo absque pretio: idq; propter omnia peccata tua, & in omnibus terminis tuis: & transferam ad hostem vestrum in terram, quam non nouisti: quoniam ignis exarsit in ira mea, & super vos ardebit. Tu nosti, Domine, recordare mei, & visita me, & vlciscere me de persequentibus me, & si susceperis me, ne in longanimitate tua (susceperis) me: agnosce quod propter te fero opprobrium. Inuenta sunt verba tua, & deuoravi ea, factumq; est mihi verbum tuum in letitiam & gaudium cordis mei: quoniam inuocatum est nomen tuum super me, Domine Deus exercituum. Non sedi in cœtu ludentium vt exultarem, sed propter manum tuam solus habito: quia indignatione replesti me. Quare dolor meus factus est per-

petens, & plaga mea grauis, quæ non admittit curam? tu es mihi vt aqua quæ fallunt, & fideles non sunt.

*Argumentum
& occasio præ
sentis loci.*

*Vsus et fructus
huius loci.*

*Prædicatores
appellati con-
uincitiores.*

*Consolatur Do-
minus prophe-
tas cōtemp-
tos.*

Cum populus Iudaicus perpetuo sui similis esset, ac in peccatis consuetis absque omni poenitentia pergeret, non potuit propheta aliud quam intona-
re contra ipsos, & omnia infelicia prædicere ipsis: ipsi verò pro ingenio impio-
rum non poterant non odisse prophetam, quem & operiebant conuictorū plu-
stris. Cæterum cum homo esset propheta, digreditur paululum in præsentiarū,
atque dolens, satis impatienter querulatur, & deplorat sortem suam miseram. Do-
minus ipse responderet. Digressio autem illa non est aliena prorsus à causa, quam
tractat. Suum quoque usum & fructum habet. Nam discimus ex hac querimo-
nia, homines licet sanctos & ad excellentia munera vocatos, homines & huma-
nis affectibus obnoxios manere: & errare Stoicos, qui arbitrantur perturbatio-
nes nullas cadere in fortes. Ostenditur item Hieremiæ exemplo, quid sibi pro-
pheta quilibet polliceatur. Odia mundi & summam experitur ille ingritudi-
nem: paria ergo expectes licet, si verò paulò meliora dederit Dominus, est quod
quisque gratias agat. Cæterum quod Ieremias queritur, & tantum non cum
Domino expostulat, minimè nobis imitandum est. Peccat enim contra Domi-
num, nec leuiter. Discamus potius imbecillitatem non nostram duntaxat, sed
sanctorum quoque agnoscere, nihil viribus nostris tribuere, semper timere ne
præcipitemur à nostris affectibus, & inuigilare, orantes vt manu sua nos reti-
neat Dominus: qui hic in gratiam recipit reuertentem Ieremiam, qua re osten-
ditur Deus, omnes peccatores reuertentes vera ad ipsum poenitentia, benignis-
simè recipere.

Effundit certè animi sui æstum coram Domino Ieremias, ac exclamat mise-
rum se esse, quæ mater sua pepererit: quasi senserit feliciorum se fore, si nunquam
fuisset natus. Causam cuius rei gratia se miserum esse existimet adiungit, In toto
regno habeor pro viro litigatore ac viro controuersie & dissidiorum. Vel quem
omnes impetant tanquam publicæ pacis perturbatorem: vel quem propter mi-
nisterium dicendique libertatem & necessitatem conuictatorem nuncupent.
Nam hodie quoque euangelij præcones appellantur à multis iurgatores, sedi-
tiosi & dissidia ferentes. Addit Ieremias immeritò se hostiliter impeti ab omni-
bus, cum ipse nullam obtulerit occasionem odijs. Qui negotiantur & pecunias
suas ad usuram exponunt, odijs multorum sese exponunt: ego verò nullis vn-
quam negotiationibus me implicaui, vt minus odij & plus gratiæ haberem. Cæ-
terum nihilominus persequuntur me, & conuictijs tanquam sordidissimum usur-
rarium impetunt omnes, maledicunt mihi omnes. Hæc certè fors est conciona-
torum fidelium, qui reuera & iuxta apostoli mandatum se minimè implicare de-
bent secularibus negotijs. 2. Timoth. 2. sed vnicè in hoc intendere, vt negotio
cœlesti se totos mancipient, ipsumque expeditissimè expédiant.

Admiranda verò est Dei clementissimi bonitas, quæ non abiicit murmurantem
prophetam, sed consolatur eximie. Quò autè plus fidei inueniret promissio, con-
firmat ipsam iuramento. Nam iuramenti formula est, Si non reliquiæ tuæ ad bo-
num. Subintelligendū est enim, Dispeream, vel Deus non sim, nisi effecero vt re-
liquiæ tuæ bonæ fuerint. Intelligit autem per reliquias vel euentum rei, vel extre-
mū huius tragœdiæ, vel reliquos aut residuos vitæ vatis dies. Germanicè dicere
mus, *Es wirt das end noch gut werden.* Deinde subiungit eadem iurandi for-
mula, Si non faciam occurrere tibi in tempore angustiae inimicum. Quasi dice-
ret, Efficiā certissimè vt hostis tuus tibi veluti supplex fiat, causamque tuā ceu pa-
tronus suscipiat & agat, & pro te, si necesse sit, intercedat. Historia certè testatur
Zedechiam

Zedechiam regem in tempore obsidionis difficillimo vocasse ad se Ieremiam, eiusque consilium tantum non supplicem implorauisse. Legimus item Nabusardan principem militiae Babylonicae, Ieremiae causam in extremo urbis ciuiumque discrimine suscepisse tuendam. Lege. cap. 38. & 39. huius prophetae. Huc pertinet quod sequitur prouerbum, Num ferrum atterit ferrum, aut calhybs chalybem? Alij vertunt æs. Minimè verò ferrum ferro atteritur, aut consumitur, sed magis ex collisione expolitur. Ferro comparatur Ieremias, Aquilonium ferrum sunt Babylonij. Sensus ergo est, Tametsi Babylonij in oppugnanda & excindenda vrbe futuri sint durissimi, nihilominus te non perdent. Cedet tota actio illa ad illustrandam Dei gloriam & ad honorem Ieremiae. Promissio autem hæc peculiaris & præcipue ad Ieremiam pertinens, extenditur tamen nihilominus ad omnes Dei ministros, quibus nunquam deerit Dominus. Ego sum vobiscum, inquit, vsque ad consummationem seculi. Tametsi ergo infelicitas calamitasque temporis nos quoque inuoluat & cum tempestate sæuiente abripiamur pariter, habet tamen Deus modos & rationes quibus suos seruare potest. Potuit Dominus Loth incolumem ex Sodoma educere, quod in loco citat Petrus 2. Pet. 2. duas item tribus dum decem abducerentur per Salmanasarem seruauit, Daniele item voluit cum sodalibus tueri contra omnem vim, etiam in media Babylone: sic Mardocheum & Iudæos sub Assuero rege: poterit ergo hodie quoque seruare & tueri suos, maximè verò verbi sui ministros, quando & quomodo vult. Fidamus nos Domino Deo nostro, faciamus officium nostrum, & committamus omnem euentum Deo: securi ipsum videre nos, & res nostras curare.

*Dominus nouit
suos seruare
dum hostes
suos perdit.*

Nè tamen populus quodque existimaret & se, sibi intentatum posse subterfugere supplicium, protinus subiungit quid passurus sit populus. Omnes tuas, inquit, facultates dabo in prædam, & non in præcium & commutationem, id est, non licebit tibi vendere res tuas & præcium in tuos conuertere vsus: non licebit permutare. Diripientur omnia: nudus ergo traheris in captiuitatem, & eam quidem longinquam & molestissimam: id quod significat per id quod ait, Et transfereris in terram, quam non nouisti. Causam mali subiungit, pro more suo, & ait, Propter omnia peccata tua. Adiungitur, In omnibus terminis tuis. Id quod referri poterit ad peccata, quæ designauit passim in omnibus regni partibus: vel ad opes, quas hostis collecturus sit ex omnibus regni partibus, & auecturus in Babylonem. Mox iram suam comparat succenso igni, qui ardet in capitibus Iudæorum, neque ab vlllo extinguí potest homine. Similis loquutio habita est & 4. cap.

*Populus Iudæorum
impune
non euadet.*

Quamquam verò Dominus Ieremiam consolatus fuisset, & splendida ipsi promississet, pergit tamen ipse obmurmurare Domino, cum hoc veluti expositulare, ipsique propemodum opprobare inconstantiam, denique indigna plurima suis postulare precibus. Quæ omnia exponuntur ab ipso Ieremia fideliter. Nihil hic dissimulat: sed sicut Paulus sæpe in scriptis suis disertè qualis fuerit recitat, nempe blasphemus & persequens ecclesiam: ita non tacet Ieremias suum etiam peccatum. Proinde non proponuntur hæc in exemplum, quod imitemur, sed in quo videamus & sanctorum & nostram imbecillitatem, & quales simus dum nostros sequimur affectus, nec firma Dei manu retinemur in moderatione animi. Vehemens est ista Ieremiae oratio. Deum enim veluti excitat æquitatis & assertionis oblitum. Sua adducit merita, quasi dignus sit quemasserat Dominus & vindicet de hostibus suis. Vindictam ergo petit, cum multò rectius & melius supplicasset Domino pro hostibus suis. Præterea mox & sine cunctatione postulat hostes suos deleri. Si volueris, inquit, causam meam susci-

*Gravis queri-
monia Ieremiæ
contra Domi-
num.*

pere, & me vindicare de hostibus meis, extemplo facias hoc, oro, ne differas, ne in consilium adhibeas longanimitatem tuam, qua soles differre vindictam. Ad-
dit quo veluti permoueat Deum, Agnosce tandem quod tui solius gratia con-
temptum, probum & persecutionem sustineo. Quasi dicat, Dignus omnino
sum quem tu asseras & vindices. Hac vel simili licentia apud Deum vtuntur
multi, exostulantes & ipsi cum Deo, & cur ipsos non vindicet, & persecuto-
res euangelij sternat, &c.

*Affectus huma-
ni mirifice hic
exprimuntur.*

Iam etiam subdit, Inuenta sunt verba tua, & deuorauī ea. Loquutio est, tua
ius sententia est, Proposuisti mihi verbum tuum, quo vocauisti me ad munus
propheticum, recepi hoc cupide, perinde vt esurientes propositum sibi cibum
deuorant. Cœpi magna cum animi mei lætitia prædicare verbum tuum. In pri-
mis verò gaudebam me vocari prophetam & præconem Domini Dei exerci-
tuum. Nam cognita est iam loquutio illa, Inuocatum est nomen tuum super me,
pro eo quod est, ego nomine tuo appellatus sum. De quo dictum est capite se-
ptimo. Et quidem dum honoramur titulis magnificis, & per initia non infelici-
ter procedit quod instituimus, placemus nobis ipsis & exultamus in opere no-
stro: vbi verò se offerunt scopuli, & impingere incipimus, ac homines pro ho-
nore rependunt nobis ignominiam, hic hic contrahimur protinus, & sortem
nostram infelicem deploramus. Vnde in Ieremia sequitur: Non sedi in cœtu
ludentium, &c. Videtur enim conqueri se exclusum esse conuiujs aut epulis,
& à publica populi lætitia. Sequitur enim, Solus habito propter manum tuam.
Manus Domini vindicta & plaga est Dei: hanc cum Ieremias in suis concionis
bus denunciaret, repeteret & inculcaret identidem, ingratisima erat in gau-
dijs & epulis publicis eius præsentia. Ita cogebatur solus delitescere in angulo
aliquo: eratq; vt Germani dicunt, *Brüder überig*. Dicit ergo, Repleuisti me
indignatione & amaritudine. Audias hodie voluptuarios in suis etiam conui-
uijs clamitantes, Nullus huc ad nos accedat concionator aut concionatorum
fautor. Si enim quis bibat liberius, iocetur iucundius, loquatur audacius, mox
concionatores corrugata fronte gaudia nostra turbant, aut saltem e cathedra sa-
cra nos præcipitant, &c.

Hæc insuper omnia spiritu vel affectu concitatissimo prosequens conclu-
dit, & ait, Qui sit Domine, quod nullus est finis mei doloris? quod vulnus quod
mihi inflictum est curam non recipit vllam? denique quod tu mihi factus es
quasi qui fidem non seruat, sed fallit & negligit periclitantem? Factus es mihi
Domine ceu fons aliquis qui à sitibundo petitur, vt sitim restinguat, sed fallit
tur, dum nullam aquam fluentem comperit. Sunt autem hæc omnia nimis li-
bera, imò & blasphema contra Dominum. Sed huc deferimur cum affectum
nostrum magis quàm sanctum Dei spiritum sequimur. Dominus misereatur
nostri.

*Respondet propheta Dominus, hortatur ipsum ad pœnitentiã,
ac amplissima ei promittit.*

C O N C I O L I X.

*Propterea sic dixit Dominus, Si reuersus fueris, conuertam te, ac stabis
coram me: & si separaueris preciosum à vili, eris tanquam os meum: ipsi ad te
conuertentur, tu autem non conuerteris ad eos. Dabo enim te populo huic æ-
neum murum & munisum: pugnabunt contra te, ac non praualebunt tibi:*

quia ego

quia ego tecum sum, ut seruem te, & eruam te, dicit Dominus. Eripiam te de manu pessimorum, & eximam te de manu tyrannorum.

AVdiuimus querimoniam & expostulationem Ieremiæ satis asperam & licentiosam: sequitur iam responsio Dei, qua ipsum resipiscere iubet, certis que cum conditionibus recipit in gratiam munerique restituit amplissima ipsi promittens. Testatur ergo hic locus Deum non abſcerc protinus murmuratores ac peccatores, sed castigare ac corripere & resipiscenciam ab eis postulare, ut sic redeant in viam. Et quidem ingens & obseruabilis est hæc Dei bonitas & misericordia, tantò commendabilior & admirabilior, quanto indignior licentiosiorque est expostulatio obmurmurantium Deo. Intelligimus autem resipiscencia opus esse, si velimus in gratiam recipi. Ieremias enim auersus fuerat utcumque à Deo, dum functionem sibi à Deo impositam vituperat, animique impatientissimi ætus effundit, cupiens illa se molestia releuari. Ergo redire in viam, labores non subterfugere, & reuerti ad Deum, & ad munus iubetur. Reuersio illa fit per pœnitenciam, qua peccatum commissum agnoscimus, deprecamur, sperantes hoc nobis condonari per Dei misericordiam, qua item auertimur à peccatis, conuertimur autem ad Deum, facientes ea quæ ipse mandat. Talem pœnitenciam & reuersionem requirit in præsentī Dominus à Ieremia. Non præscribit illi menses & annos, quibus satisfaciatur palam, deinde recipiatur in pristinum statum. Protinus enim recipitur in gremium ecclesie à Domino, & in munus suum reponitur. Quod & cū apostolo Petro factū legimus, & cum alijs peccatoribus, cum Zachæo, Matthæo, Magdalena vel peccatrice, cum filio prodigo, atq; alijs in euangelio peccatoribus omnibus. Ex canonibus illis præscribentibus menses, annos & dies satisfactionis, enata est merx indulgentiaria, & satisfactionis meritum. Pertinent autem ista ad consolationem omnium concionatorum, qui aliquando capti fastidio muneris sui expostulant cum Deo, & suam sortem deplorant, cogitantes de munere deferendo. Qua re non leuiter peccant. Reuertantur ergo & ipsi cum Ieremia & Iona ad Dominum, qui vocauit ipsos.

Respondet Dominus Ieremiæ

Resipiscencia est opus.

Canones de pœnitencia.

Si enim redeat ad mentem & pœniteat Ieremias, promittit illi Deus restitutionem, & ait, Et conuertam te. Alij vertunt, Et reducam te. Alij, Et restituam te, Alij exponunt, Parcam tibi & eris mihi charus. Alij aliter, Lutherus vertit, *So du dich zu mir haltest/wil ich mich zu dir halten.* Sed loquitur de restitutione in munus propheticum, & receptione in gratiam. Nam mox subiungit, Ac stabis coram me. Vel, Ut stes coram me. Sic inquam te conuertam, ut stes coram me. Auersus es à me, & meo ministerio, ad hoc te conuertam iterum, ut mihi ministres. Etenim stare in conspectu alicuius, loquutio est, significans ministerium. Nam Orientales stabant coram principibus suis, in conspectu ipsorum, videntes faciem eorum. Vnde de Angelis legimus quod semper vident faciem patris, id est, perpetui sint ministri Dei patris. Sic Iob i. capite, Angeli venientes stant in conspectu Domini. Vel veniebant ut starent coram Domino, id est, ut inseruirent Domino. Sensum ergo probè reddidit Lutherus, cum hunc Ieremiæ locum vertit, *So solt du nun prediger blyben.* Recipitur ergo cum conditione Ieremias in officium suum, nempe si redeat. Nemo ergo recipitur à Deo, nemo recipiatur ab ecclesia, nisi redeat vnde excidit.

Deus promittit restitutionem.

Stare coram aliquo.

Aliam rursus conditionem propheta proponit & dicit, Si eduxeris aut separaueris preciosum à vili, eris tanquam os meum. Id est, ea conditione in gratiam te recipiam, & muneri restituam, si preciosum à vili separaueris. Comparat autem prophetam metallario, vel aurifabro, qui scoriam separat ab argento. De

Separandum preciosum à vili.

Os domini pro
pheta.

qua collatione superius est dictum Serm. 26. cap. 6. Lutherus vertit, *Wenn du die frommen leereſt ſich ſünden von böſen lüten.* Ego verò non tam ad personas refero, quàm ad res ipsas. Requirit enim Dominus à propheta, vt inter sacrum & prophanum diſtinguat, & diſcernat inter bonum & malum, quid vel quos Deus probet aut improbet ostendat, aut verbo Dei doceat, quid viles coràm Deo, quid preciosos faciat. Non licet ergo res confundere & obscurè pronunciare de virtutibus & vitijs. Magna hic libertate & claritate est vtendum, vt omnes intelligant qui ſordeant Deo, qui probentur & preciosi ſint coràm Deo, aut quæ ipsi chara ſint, quæ ingrata. Protinus verò promissio & restitutio ſequitur, Eris tanquam os meum. Aures oculi, manus & pedes principum ſunt illi, quorum ministerio vtuntur in regno. Os principis orator est, qui nomine principis loquitur. Magna est autem dignitas vocari & eſſe os Domini Dei, quippe per quos ipſe loquatur hominibus. Nam in euangelio dicit, Non vos estis illi loquentes, ſed ſpiritus patris mei loquetur per vos. Et iterum, Qui vos audit, me audit: qui vos reiſcit, me reiſcit. Caueant ergo prophetae ne quid loquantur, quod non per ipſos loquatur Dominus: id est, quod verbo Dei traditū est. Alioqui enim ſi tua vendites cōmenta pro Dei oraculis, impoſtor diceris maximè impius & omnium ſcleratiſſimus, quem meritò exhorreant omnes. Quòd ſi delectaris appellari orator, vel os Dei, ne pigeat aut pudeat ea ferre & audire, quæ ſolet ingerere inſanus hic mundus in oratores Dei ſummi.

Ipsi ad te con-
uertentur, tu
non conuertere-
ris ad eos.

Contra moro-
ſos & ſuperci-
lioſos mini-
ſtros.

Aliam præterea conditionē addit, Ipsi ad te conuertentur, tu autem non conuerteris ad eos. Cogitarat nimirum propheta nonniſil paciſci cum aduerſarijs, cedereq; nonniſil de rigore ſuo, & concedere aliquid iſtis concordie amicitieq; gratia, quò ſcilicet plus eſſet pacis, minus inuidieq; contentionum & turbarum. Sed Dominus non vult, vt is concedat ad illos, ſed mandat illos potius concedere ad Ieremiam. Iniquum eſt enim Deum hominibus cedere, aut Dei miniſtros hominum fieri ſeruos, atq; adeò verbum vel negotia Dei prodere hominibus. Quidam prætextu pacis & concordie, audent à miniſtris Dei poſtulare, vt vel taceant duriora, vel diſſimulent aliquid, vel parcant hominibus, & ferant ea æquanimiter quæ tamen diſſentiunt à placitis Dei, vel hoc ſaltem nomine, ne principes & potentes huius mundi exacerbentur contra Euangelium & contra ipſos vehementius. Sed audiunt in præſenti omnes concionatores, quid ab ipſis requirat Dominus: *Sy ſöllend Gott ſin ſach weder verthädigen noch verſchwygen.* Tantum enim non eſt pacis & concordie bonum, vt eius gratia veritas debeat, vel obſcurari, corrumpi, vel taceri. Præterea peccatum eſt grande, in gratiam impiorum hominum religionis negotiū inſlectere ad hominum arbitrium, vel negligere & deſerere prorfus. Nemo autem abutatur hoc loco contra ſuam genuinam ſententiam. Inuenias enim faſtuos, peruiaces & contumaces eccleſiarum miniſtros, qui cum turgeant faſtu & ſuperbia, ſed & contendendi nouandiq; libidine, ſuarumq; rerum ſemel conceptarum nimis tenaces ſint, exiſtiment ſe nemini cedere debere. Licet ergo alij meliora proferant conſilia, illi tamen ſemper inculcant illud Ieremie, Ipsi ad te conuertentur, tu autem non conuerteris ad eos. Ea denique ſententia vtuntur in omnibus alijs negotijs, putantes ſe ideò nulla in re cedere debere vlli, quia miniſtri dicuntur. Quasi verò ſoli ſint miniſtri. Quasi verò peruiaciam doceat Dominus. Ceterum iubet Dominus miniſtros ſuos in ijs ſtabiles & inflexibiles eſſe, in quibus apertum extat mandatū Dei, ac res eſt quæ iam definita eſt, nec conſultationem aliquam admittit. Alioqui decet miniſtrū non eſſe præfractū, inhumanū & durum, ſed tractabilem, humanū & benignū. S. Hieron. exponens epiſt. Pauli ad Gal.

Gal. in hæc Pauli verba, Modò enim hominibus suadeo an Deo: aut quæro hominibus placere? Non putemus, inquit, ab apostolo nos doceri, vt exemplo suo hominum iudicia contemnamus, qui in alio loco dixerit, Sciētes ergo timorem Domini hominibus suademus, Deo autem manifesti sumus. Et illud, Sine offensione estote Iudeis, & Gentibus, & ecclesie Dei: sicut & ego omnibus per omnia placeo: non quærens quod mihi vtile est, sed quod multis, vt saluentur. Sed si fieri potest vt pariter Deo & hominibus placeamus, placendum est & hominibus. Sin autem aliter non placemus hominibus, nisi Deo displiceamus, Deo magis quàm hominibus placere debemus. Alioqui & ipse infert, cur omnibus per omnia placeat, Non quærens, inquiens, quod mihi vtile est, sed quod multis, vt saluentur. Qui autem ex ea charitate, quæ non querit quæ sua sunt, sed quæ aliena, placet omnibus vt saluentur, utiq; Deo primum placet, cui salus hominum curæ est. Et reliqua.

Quatenus cedendū vti placendum hominibus.

Iam verò amplissimè vati pròmittit Deus suum auxilium, parabolis aliquot simul declarans, quàm oporteat constantem, fortem & impauidum esse ministrum quemlibet. Dabo enim te, inquit, populo huic æneum murū. Ideò inquam non deficies ad eos, quia requiro à te constantiam in meo ministerio, & consecram tibi eam. Repetuntur autem hic verbis iisdem & totidem ea omnia quæ habuimus in fine cap. i. Concione 4. Vbi verò alij legunt, Et munitum, alij vertūt, In petra, videlicet extructum, vt non possit suffodi & deijci. Et quoniam dixerat, Seruabo te & eruam te, paulò significantius subiungit, Eripiam te de manu pessimorum, & de potentia tyrannorum liberabo te. Lutherus hoc conuertit, Ich wil dich erretten vß der hand der hochfertigen / vñnd erlösen vß der hand der tyrannen. Breuiter, toto hoc loco exponit Dominus qualem velit esse prophetam, & qualem se ei exhibere vicissim. Vult illum esse constantem & laborum tolerantem. Ipse se illi vires suffecturum promittit. Et ne imparatum pericula adobruant, præmonet & dicit, Pugnabunt contra te. Nihil vispiam erit aut tutum, aut quietum. Sed iterum promittit, vt animo sit minus fracto aut pauido, Nihil efficiēt prorsus sua oppugnatione, Vincet veritas. Superior tu eris. Ratio, Quia ego tecum sum. Imò quomodo sit cum eo futurus, exponit, Seruabo te & Eruam te. Duobus verbis his comprehendit assertionem tutissimam. Et iterum à quibus velit eripere dicit, à pessimis quibusque nebulonibus, & à tyrannis atrocibus. Hæc verò quemuis ministrum consolari debent in suo munere, & in quibuslibet periculis, qui & sedulò Deum inuocare debet, ne vispiam ipsi desit.

Consolatio prophete amplius.

Redit ad institutum Ieremias, & ostendit Iudeos miserè perendos esse propter peccata.

C A P V T XVI.

C O N C I O LX.

FActum est verbum Domini ad me, dicens, Ne ducas tibi uxorem, neque erunt tibi filij & filia in loco isto. Quia sic dicit Dominus de filiis & de filiabus in isto loco natis, & de matribus eorum quæ eos pepererunt, deq; patribus eorum qui genuerunt eos in terra ista. Moribus valetudinariorum morientur, non plangentur, neq; sepelientur, sed erunt in sterco super faciē terræ, gladio & fame consumentur, eritq; cadauer ipsorum ad escam volucris cæli, & bestiis terræ. Quoniam sic dicit Dominus, ne ingrediaris in domum luctus,

Et ne eas ad plangendum, neque commoueberis propter eos: quia abstuli pacem meam à populo isto, dicit Dominus, vna cum benignitate & miserationibus. Et morientur in terra ista magni & parui, neque sepelientur, non facient eis planctum, nemo se pro illis incidet aut radet. Non frangent panem in luctu, ut consolentur eum super mortuo, nec potabunt eos poculo consolationum propter patrem eius, & propter matrem eius: Et domum conuiuij ne ingrediaris, ut sedeas cum eis ad edendum & bibendum. Quia sic dicit Dominus exercituum, Deus Israelis, Ecce ego efficiam, ut cesset in loco isto coram oculis vestris, & in diebus vestris, vox lœtitiæ & vox gaudij, vox sponsi & vox sponsæ.

Rursus differit de interitu gentis.

POST digressionem redit in viam propheta, & sicuti in 14. & 15. cap. cœperat vaticinari Iudæis interitum vel exitum, ita iam pergit idipsum confirmare oraculo, & calamitatem ipsam multis amplificare, ac veluti coram, more suo, oculis visendam exponere. Oraculum tale est, Reuelatur & mandatur Ieremiæ cœlitus à Domino, ne ducat vxorem, deinde ne accedat vltimos Iudæorum cœtus celebres, neq; ad lugentium, neque ad conuiuantium nuptiasue celebrantium, & ut nostra lingua enunciamus, *Sas er inen weder zii lieb noch zii leyd gange.* Qua quidem ex re illos colligere voluit, in foribus esse exitum certissimum, certissimam implacabilemq; Domini iram ipsis impendere, propter peccata. Et hæc quidem sunt particularia, pro ratione illius temporis instituta.

Vetatur propheta coniugium.

Et quantum attinet ad primum, mandat propheta ne vllam ducat vxorem. Licebat enim etiam summo pontifici, nedum inferioribus ordinibus sacerdotum, ducere vxorem. Pro hoc ergo tempore prohibet ducere vxorem. Quasi dicat Dominus, grauissima instabunt pericula, fames inquam, cædes, strages ac captiuitates; nolo ergo coniugem tibi coniungas, ex qua suscipias liberos. At causam huius mandati temporalis, ut sic dicam, coniungit protinus, Quia sic dicit Dominus de filiis & filiabus, &c. Ad eundem modum existimabat suo sæculo apostolus cœlibatum præstare propter præsentem necessitatem. Idem tamen in eadem tractatione 1. Corin. 7. vniuersalem legem diligenter repetit, & abunde testatur se nolle cuiquam iniicere laqueum. Dicit enim aperte, Quod si se non continent, contrahant matrimonium. Nam satius est matrimoniū contrahere quam vri. Et mox, Quod si duxeris vxorē, non peccasti; & si nupserit virgo, non peccauit: attamen afflictionem in carne habebunt. Item, Hoc autem ad id quod vobis conducibile est, dico, non uti laqueum vobis iniiciam, sed ut quod honestum & decorum est sequamini, & adhæreatis Domino absq; vlla distractione. Idem in epistola ad Hebræos, appellat connubium honorabile apud omnes, & cubile impollutum. Item ad Timoth. dæmoniorum doctrinam nuncupat, prohibentem coniugia. Proinde hunc locum Ieremiæ pro assumpta materia & pro ratione illius temporis exponere oportet. Post hæc copiosissimè illis annunciat ac prædicat carituros ipsos honore vltimo, nempe sepultura. De qua re cum superius dictum sit, quantum satis est, non est quod repetam plura.

Prohibetur propheta consortium luctus.

Deinde prohibet Dominus propheta ne coniungat se eis in ipsorum funeri bus, non aliam ob causam, quam eam, quam iam in præcedente membro exposuimus. Est autem etiam hoc ipsum singulare. Alibi enim iubemur flere cum flentibus, & lugere cum lugētibus. Charitas item & humanitas hoc requirunt. Ne ingrediaris, ait, domum luctus, in qua videlicet parentare solent. Alij legūt, Ne ingrediaris domum conuiuij. Lutherus vertit, *Su solt nit zur begengnuß gan.* Sed in idem recidunt omnia. Nam in edibus, in quibus erant funera, & vbi lugebant,

lugebant, instruebantur conuiuia. Et quod sequitur, Et ne eas ad plangendum, superius illud exponit atq; illustrat. Rursus quod sequitur, Neq; commouebaris propter eos, alij verterunt, Neq; circuncursites illorum gratia. Alij, Neque consoleris eos. Lutherus vertit, *Su solt kein mitleiden über sy haben.* Sensus idem semper erit. Qui enim circuncursitant & comouentur, non in alium finem circuncursitant, quam vt inferuiant lugentibus, & consolationem parent. Subdit iam causam cur nolit condolere, & in luctu se illis coniungere prophetam, Quia abstuli pacem a populo isto. Pax est felicitas, gratia & benignitas Domini. Vnde sequitur, Vna cum benignitate & miserationibus. Ideo enim iubeo te illos refugere, vt per tuam fugam sentiant me illis esse iratum, & me penitus discedere ab eis, veluti abominabilibus.

Præterea disertis verbis exponit eis, ipsos morituros in terra illa, neq; rationem habendam vllam ætatis, ordinis aut sexus. Morientur, inquit, in terra magni & parui. Addit, Neq; sepelientur, neq; planctu aut lamentis prosequuntur mortuos suos necessarij & amici. Multis autem hic commemorat ritus lugentium, vel plangentium eius gentis & illorum temporum. Colligebatur viciniæ *Lugentium ritus* in ædes in quibus erat funus. Ibi erant tubicines, & homines certi, qui conceptis verbis plangebant, hi etiam incidebant sese, vnguibus vultum exarantes, etiam ad profusionem sanguinis vsque vellebant capillitium. Instruebatur item conuiuium, frangebatur panis, ac visceratio quædam exhibebatur, sed & vinum potandum offerebatur mœstis ad consolationem: iuxta illud Sapientis, Date vinum illis qui amaro sunt animo. Sed de ritibus lugentium, & de funeribus atque sepulchris, alij copiosissimè scripserunt, vt Lilius Gregorius Gyraldus, Petrus Bellonius, & alij viri doctissimi. Ista autem apud Iudæos fiebant in consolationem viuentium, & non ad redemptionem animarum defunctorum. Papistæ autem pleraque illa conuerterunt ad quæstum. De qua re non est nunc dicendi locus. Fiebant præterea permulta ad inculcandam mortuorum resurrectionem. Paulus a lugentibus requirit modum, & resurrectionem Christi proponit, qua mœsti se consolentur, prima ad Thessalonicenses, quarto capite. Contra *luctum iudaicum.* tra luctum veteres scripturæ interpretes, multa disputarunt egregiè, in primis beatus martyr Cyprianus in Sermone quarto de mortalitate, Augustinus item in primo libro de Ciuitate Dei, Hieronymus quoque in Epitaphio Nepotiani ad Heliodorum: maximè verò ad Paulam, super obitu Blesillæ. Postquam verò diu & multis ea de re disputauisset, tandem, Nos verò qui Christum induimus, inquit, & facti sumus iuxta apostolum genus regium & sacerdotale, non debemus super mortuos contristari. Prohibetur sacerdotibus in lege luctus. Et de Sanctis, inquit, non exiet, & non contaminabitur sanctificatio Dei eius. Quia sanctum oleum vñctionis à Deo super eum est. Certè postquam credimus in Christum, & oleo vñctionis eius accepto, illum portamus in nobis: non debemus exire de templo, id est de proposito Christiano, non foras egredi, incredulis videlicet gentium commisceri, sed esse semper intrinsecus, id est voluntati Domini ministrare, &c. Quod autem nos legimus, Non frangent panem in luctu, id verterunt alij, Non diuident eis in luctu. Alij, Non expandent aut complodent manus. Oritur ea diuersitas ex varietate lectionis Hebrææ.

Postremò prohibetur prophetæ, ne accumbat cum illis in epulis publicisq; gaudijs aut in connubialibus conuiujs. Rationem subiicit, Quia ego efficiam, vt cesset in loco isto, &c. Est itaq; etiã hoc particulare, & pro præsentis indictum tempore. Alioquin enim legimus ipsum Dominum inuitatum ad nuptias, venisse, & nuptias honorauisse, coniugesq; magno affecisse beneficio, Ioan. 2. Proinde

Prohibet Dominus prophetæ epulas accubare.

significare voluit Dominus, se semel omnē latandi materiam ablaturum à populo suo, omniaq; mœroribus & querelis completurum. Ad certitudinem rei ostendendam illud facit, quod dicit, Sic dicit Dominus exercituum, Deus Israël. Ad euidentiam verò illud facit, quod ait, In loco isto, Coràm oculis vestris, In diebus vestris. Vox verò lætitiæ & gaudij significat quicquid latum est, & ad gaudia pertinet. Vox sponsi & sponsæ significat gaudia nuptialia. Sunt enim & permissa à Deo in populo Dei gaudia, modò intra modum consistant. Simul autem & obiter respondetur per Dominum, ad illud, quod in fine propemodum cap. 15. dixerat propheta, se illorum excludi conuiuijs. Nunc ergo dicitur, Imò nolo vt accedas illorum conuiuia. Non erunt autem illorum gaudia diuturna. Conuertam ea in tristitiã. Timeamus ergo Deum, & agamus in veritate pœnitentiam.

Diligentissimè causas reddit propheta, cur Deus perditurus sit suum populum. Mox autem promittit feliciora.

C O N C I O L X I.

Et erit cum annunciaueris populo huic cuncta verba ista, vt illi dicant ad te, Quare loquutus est Dominus contra nos omne malum grande hoc? aut quare est iniquitas nostra, & quod peccatum nostrum, quod peccauimus Domino Deo nostro? Tunc dices ad eos, Eò quòd dereliquerunt me patres vestri, dicit Dominus, & ambulauerunt post deos alienos, seruiueruntq; eis, & adorauerunt eos: me autem dereliquerunt, & legem meam non custodierunt. Sed & vos peius egistis, quàm patres vestri: ecce enim vos inceditis quisque post prauam libidinem cordis sui mali, vt me non audiat. Eijciam ergo vos ex terra ista, ad terram, quam nec vos nouistis, neque patres vestri, vbi seruietis dijs alienis die noctuq; vbi nulla obueniet vobis clementia. Iccirco ecce dies venient, ait Dominus, vt non dicatur vltra, Viuit Dominus, qui ascendere fecit filios Israël de terra Egypti: sed Viuit Dominus, qui fecit ascendere filios Israël de terra Aquilonis, & de vniuersis terris, ad quas eiecerat eos: & reducam eos ad terram, quam dederam patribus eorum. Ecce ego mitto ad piscatores multos, dicit Dominus, & piscabuntur eos: post hæc mittam ad venatores multos, qui venabuntur eos, de omni monte, & de omni colle, & de petrarum cauernis. Quia oculi mei sunt super omnes vias eorum, & non absconduntur à vultu meo, neque celantur iniquitates eorum à conspectu oculorum meorum. Et rependam prius duplum iniquitatibus eorum, & peccatis eorum, eò quòd terram meam prophanarunt cadaveribus abominationum suarum, & abominationibus suis impleuerunt hereditatem meam.

Cause cur Deus perdat populum suum.

Redit euidentes superius interminatorum malorum causas, cur Dominus populum suum perditurus sit. Inducit autem propheta Deum cum ipso loquentem: quò plus fidei ea quæ ab ipso dicuntur inueniant. Si te interroga uerint, ait, quid peccauerint cōtra me? Cur tanta ipsis mala interminer? Tu causas illis redde, quas tibi expono. Simul autem causas quas referat reddit. Sciebat Dominus gentem istam valde esse fastuosam, & opinione bonorum operum, vel meritorum planè inflatam, ideoq; arbitrari immeritò tanta se pati à Domino. Certè nulla est hodie maior causa murmuris contra Dominum ac querelarum, quando affligimur à Domino, quàm quòd nosipsos non probè nouimus, ac meliores nos esse existimamus, quàm reuera simus. Alioqui in tem pore de-

pore deprecaremur culpam, & agnosceremus nos iusto Dei iudicio puniri.

Ac mirum est illas ipsas proferri exitij eorum causas à propheta, quas ipsi Iu- Exitij causæ
sunt electij
cultus.
dæi arbitrabantur, imò credebant mera esse bona merita, & eiusmodi opera, qui-
bus demererentur Dominum. Perinde itaq; agit propheta, ac si quis hodie de-
nunciet Christianis, à Turcis impendentia mala; & si illi interrogent, Quid cõ-
miserint contra Dominum, cuius nomine obijciantur Turcis laniandis? Respon-
deatur, Peccatis contra Dominum simulachris vestris, missis, adoratione, inuo-
catione & cultu creaturarum, monachismo, lectionibus & cantionibus parum
canonicis. Cultibus enim electis arbitrabantur Iudæi se gratos fieri Deo. Iam
verò propheta, Ideò peribitis, inquit, quia reliquistis vel deseruistis Dominum Deserere Do-
minum Deum.
Deum vestrum. Et principio obijcit eis patrum iniquitatem, deinde suam ipso-
rum propriam. Et patrum quidem peccata obijcit, quòd ipsa nunquam deserue-
rant, & peccata pro cultu Dei, Deo obtrudebant. Ipse verò Dominus non ita in-
terpretatur, sed simpliciter dicit, Dereliquerunt me patres vestri. Quòd si infi-
cias ire paratis, scitote Deum ipsum ita loqui, non me. Consequenter exponit
quomodo deseruerint Deum patres ipsorum. Principio, Ambulauerunt post
Deos alienos, quos adorauerunt & coluerunt. Deinde dereliquerunt Domi-
num, quòd legem Dei non custodierunt, non seruantes ea quæ lege præcepit,
neq; res omnes, ita vt lege præscriptum erat, administrabant. Atqui cum hæc
obijcerentur patribus per prophetas, desertores Dei nolebant videri, ideoq; sæ-
uebant in prophetas. Quemadmodum hodie videmus fieri. De qua re dictum
est in Concionibus superioribus. Porro ne responsarent, Quid verò an punie-
mur propter peccata patrum, quæ ipsi non commisimus? An verò portabit fi-
lius patris iniquitatem? excipit & dicit, Quin vos superatis patres vestros iniqui-
tate. Nam estis in idololatria & omnibus sceleribus longè nequiores patribus Filij deterio-
res sunt patri-
bus.
vestris. Id quomodo intelligat, mox exponit. Incedit quisq; pro intentione sua bo-
na, pro sua libidine, arbitrioq; cordis sui, id faciēs quod ipsi adlubescit & optimū
esse videtur, verbum autem meum non audit, imò rejicit & persequitur. Sed de
hac quoq; loquutione dictum est in superioribus Concionibus. Patres in deser-
to erexerant Vitulum, quem Moses contriuit. Sub Iudicibus aliquoties recipie-
bant Baalim, sed mox redibant ad Dominum. Sub Ieroboam recesserunt io. tria-
bus à templo Domini, & Vitulos iterum erexerunt. Sub Achab extruxerunt
phanum Baal. Iudæi quoq; sub Manasse patribus suis peiores facti, omnem im-
munditiam patrarunt: & sub Ioachim & Zedechia seipsos in omni impietate su-
perarunt, recipientes omnes abominationes gentium. In ecclesia quoque Chris-
tiana, errores patrum tolerabiliore & minores fuerunt ijs, qui hodie inualue-
runt. Gregorius voluit imagines in templis extare, vt laicorum instructionem,
adorari verò vetuit. Posteriores in suis synodis voluere imagines extare in tem-
plis & venerari. Nostra tempora viderunt in imaginibus planè non dissimulan-
da, sed pudenda penitus. Ita succedentibus temporibus omnia hominum arbi-
trio instituta, in deterius prolapsa sunt, & institutio Domini vel corrupta, vel ne-
glecta est penitus. Quibus accedit quod est longè sceleratissimum, quòd qui hu-
manis traditionibus addicti sunt, verbum Dei non modò non audiunt, sed & he-
resim & impietatem esse criminantur, & doctores euangelicos verbum Dei an-
nunciantes, ferro igniq; persequuntur.

Sequitur ergo poena iusta. Eijciam vos è terra ista, nimirum amœna & fœ- Exilio tandem
damnantur.
cunda, & transferam in terram alienam, tam longè à vestra dissitam, vt neq; pa-
tres vestri, neq; vos ipsi, vbi nunc aut qualis sit, noueritis. Et quoniam tanta cum
voluptate seruistis hic dijs alienis, seruietis ibi abundè satis, vel die noctuq; ita
tamen vt inde nihil ad vos redeat beneficij. Nullam ego vobis clementiam ex-

hibebo: nulla in vos gratia commouebuntur idololatrarum: nulla vobis erit quies. Aequum enim est, ut qui potuissent domi in timore Domini uti quiete, & respuerunt, foris omni tormentorum genere excrucientur. Possemus hodie quoque frui quiete, bella tamen, turbas & infelicitatem malumus, dum peccatis & libidine nostra praua, mala ista nostra sponte nobis accersimus, digni ergo sumus, qui in peccatis nostris pereamus.

Copiosius prosequitur poenam impijs deputatam.

Piscatores & Venatores.

Electi cultus sunt morticina

Vaticinium de futuro Christi regno.

Quæ porro sequuntur, pro respectu diuersorum temporum variè possunt exponi: & principio quidem ut pergat propheta commemorare poenas sumendas de impio, & impoenitente populo Iudæorum. Dicit ergo certò certius abducendos fore in Babylonem. Si enim illinc sunt reducendi, oportet eos prius duci in captiuitatem. Per posterius ergo voluit eos colligere prius. Quàm certò autem in Aegypto captiui detenti & indeeducti sunt, ex fornace ferrea, tam certò, inquit, concludentur in Babylonicam captiuitatem omnium grauissimam. Apparet autem formulam iurandi in populo fuisse, Viuit Dominus, & c. quam in præsentis suo applicat instituto, ita significans captiuitatis liberationisq; certitudinem. Addit se missurum piscatores & venatores, id est Chaldæorum milites, qui omnia loca etiam abditissima scrutentur, & inde eruant homines, ac in captiuitatem abstrahant & perdant. Et cerè sagaces & rapaces milites solemus & ipsi appellare piscatores & venatores, item *fiscen sager*. Dicit autè nihil vspiam fore tutum, nullos effugere posse calamitatem captiuitatis. Ergo montes, colles & petrarum cauernas enumerat, in quibus aliquando latitant homines, & manus militum effugiunt. Rationem subdit cur latere & malum subterfugere non possint, Quia oculi mei sunt super omnes vias eorum, & c. Discamus ergo hinc, corda nostra, & abscondita, vel occulta omnia hominum, patere Dei oculis, & neminem posse manum Domini effugere. Subdit his, se repensurum in captiuitate, priusquam ex ea reducantur abundè satis (quod per duplum intelligimus) eorum iniquitatibus. Rursus quoque quales fuerint illorum iniquitates subiicit, Prophana stis terram meam cadaueribus. Cadauera vel morticina, quæ scilicet non sunt mactata, aut cæsa, sed morbo absumpta, aut per se mortua, ceu immunda in lege proscribuntur à Deo. Germanicè appellamus cin *seyb*. A cadauere abhorremus omnes. Significatur aut taxatur hac parabola fœda, idololatria & impoenitens consceleratio populi, quam morticino vel cadaueri fœtido & putrido confert. Idolis autem & facinoribus totam Iudæorum terram, quam hereditatem suam nuncupat Dominus, impleuerant. Digni ergo erant qui propter prophanationem abominandam grauissimè à Domino mulctarentur, & ut tota terra vicissim ipsorum cadaueribus operiretur. Quàm indigne autem tulerunt Iudæi, quòd cultum ipsorum cadaueribus contulit: Quid ergo mireris si impatientissimos hodie videas monachos, & traditionum humanarum cultores, si audiant à nobis electitios ipsorum cultus & damnari & abominandis conferri rebus: Isaias in cap. 66. Qui bouem mactat, inquit, hominem occidit: qui pecudem cædit, canem iugulat: offerens oblationem, suillum offert sanguinem: qui thuris meminit, bene dicit idolo. Et ista elegerunt isti in vijs suis, & c.

Deinde videri poterat totus hic locus esse prophetia de restitutione populi Dei, ut tristibus misceat læta. Id quod non rarum est prophetis, quibus in usu est frequenter annunciare euangelium. Promittit ergo tam certò reducendum esse Dei populum ex captiuitate Babylonica, quàm certò reducti sint ex Aegyptiaca captiuitate. Quod certè per Cyrum esse impletum, testatur historia Esdræ. Impleta sunt autè plenius per Christum, de quo Ioan. apostolus dicit, quòd dispersos Dei filios congregarit in vnum. Significata est ergo hic omnium gentium vocatio. Nam dicit vocandos ex omnibus terris. Ut autem ex omnibus terris eos colligeret,

ligeret, delegit apostolos, quos per orbem terrarum mitteret prædicatum euangelii, & ex omnibus locis etiam abditis veluti erueret vel renitentes & sibi coniungeret. Apostolos certè ipse Dominus in euangelio nuncupauit piscatores hominum, Matth. 4. Quid autem mirum, si conferantur illi ipsi venatoribus? Venatores enim & laboriosi & diligentes sunt, ac feras capiunt. Quid autem scelerato homine ferius cogites? Vident & contemplantur oculi Domini omnium hominum in terris corruptelam, cum latentem tum manifestam alioqui absque pudore omnibus sese ingerentem. Ipse ergo qui clemens est, & peccatorem non vult perire, mittit medicos qui sanent hominum vulnera & morbos. At interim punit etiam peccata hominum. Sicuti in captiuitate Babylonica colliquefcit. Rectè ergo dicit Ieremias, priusquam Christum mittam, abundè satis castigabo iniquitatem populi Iudaici. Plerique veterum hunc locum de Christo eiusque regno duntaxat, & apostolorum temporibus exponunt. Sed iudicium esto apud lectores ac auditores. Oremus Dominum vt liberet nos ab omni malo.

Vaticinatur propheta de vocatione gentium, & pœna graui incredulorum Iudeorum.

C O N C I O LXII.

Domine robur meum, & fortitudo (vel petra) mea, & refugium meum, in die angustia, ad te gentes venient de finibus terræ, & dicent, Verè mendacium & vanitatem hereditate possederunt patres nostri, & ea in quibus nil fuit vtilitatis. Num enim homo sibi deos faceret? & illi non sunt dii. Proinde ecce ostendam eis hac vice: notam inquam faciam eis manum meam & potentiam meam: & scient quòd nomen meum est Dominus.

MAnifestè Ieremias texit vaticinium de vocatione omnium gentium ex toto orbe ad Dominum Deum, qua re amplificat peccatum Iudeorum nolentium Deo acquiescere. Ex consideratione verò istarum rerum certè mirabilium, exclamans pronunciat quid concipiat ac sentiat de Deo, & quid gentes sibi, suisque maioribus, quid item Deo attributuræ sint, vnde discant omnes quid de Deo verè & religiose sentiant, quid denique iudicent de suis maioribus. Porro vaticinium de vocatione omnium gentium clarum est. Dicit enim, Ad te veniunt de finibus terræ. At in finibus terræ gentes habitant: vt ex alijs scripturæ locis colligere licet. Dominus in euangelio dixit, Venient ab Oriente & Occidente, & accumbent cum Abraham, Isaac & Iacob, filij verò regni eijcientur foras. En opponit filios regni, id est, Iudeos, habitatoribus terminorum terræ.

De vocatione gentium.

Ex vocatione hac mirifica & gratiosa colligit propheta, quid concipiat animo de Deo, quid de ipso sensuræ sint gentes vocatæ, & quid omnes nos, quod modo dixi, sentire debeamus. Tribuuntur Domino Deo vocanti ad se peccatores tria potissimum. Principiò robur, illud videlicet quod nobis confert, & quidem non tam corporis, quàm animi. In Deo enim viuimus, mouemur & sumus, & si ne illo nihil possumus boni, à quo solo est omne donum cœlitus donatum. Dein de tribuitur ei fortitudo, vel soliditas, & quòd sit miserorum petra, illa inquam in quam totos sese coniiciunt, cui soli incumbunt aut innituntur, vni fidentes. Ipse est enim arx nostra, & munitio inexpugnabilis. Postremò tribuitur ei, quòd sit miserorum refugium, vel asylū in qualibet tribulatione & angustia. Obseruandum autem singulariter, quòd ista non dicuntur in genere de Deo, sed quilibet fidelium vocatorum cum Ieremia dicit, Domine tu es robur meum, tu munitio

Quid Deo tribuamus.

& fortalitiū meum, tu refugium & receptus, in quem me recipio in omnibus meis necessitatibus. Ac peculiariter dicitur, In die angustia. Nam omnia pericula animæ & corporis intelliguntur. An verò verisimile est hominem hac fide imbutum, inuocare sanctos, & pendere à sanctis? Nupera ergo est doctrina de inuocatione & veneratione sanctorum.

Quid iudican-
dum sit de pa-
tribus.

His adiungit præterea quid gentes sint confessuræ. Ea confessione omnes Deo placere studentes instituit, vt quid ipsi confiteantur, norint. Duo confitebuntur liberè. Principiò, Verè possederunt ceu iure hæreditario patres nostri mendacium & vanitatem. Et mox quid per vanitatem intelligat subdit, Res in quibus nihil nec solidi nec utilitatis est. Talis verò fuit religio vel superstitio, recepta inquam voluntaria electione extra & contra verbum Dei. Cum autè Verè dicunt, testantur se nihil addubitare de eo quod loquuntur, sed certò nouisse quòd patrum res fuerint vanæ & mendacium. Ceterum falsam hanc religionem appellat hæreditate possessam, non sine causa. Nam videbatur veluti hæreditas relicta filiis, & per manus tradita à patribus. Vnde & nonnulli hodie quoque Papiasticam, & receptam religionem vocant, *von iren vorelteren ererbren glouben*. Etenim rebelles admodum iactant patrum suorum authoritatem & fidem. Patres, inquiunt, nostri fuerunt viri boni, & sapientes, religiosi & felices, qui nobis hanc nostram religionem ceu verissimam & optimam tradiderunt: non licet igitur aliud sentire de religione, quàm quod per manus accepimus ab illis, ac meritò de hæresi nobis suspectum est, quicquid pugnat cum religione nostra patria. Qui verò ita iudicant, minimè audiunt euangelij prædicationem, nihil cogitant de emendanda doctrina & ritibus. Contra verò qui vocantur à Deo, vocantem solum Deum & verbum eius respiciunt, cum quo quando intelligunt fidem, doctrinam, ritus moresque patrum pugnare, diserte vocant paternam traditionem, vanitatem & mendacium. Ac ista professione nihil peccant per impietatem in patres. Maior enim ratio habenda est veritatis quàm patrum, & potior Deo honor debetur, quàm hominibus. Neque verò mādāt vera pietas, vt impietatem & impios vel irreligiosos, nuncupes pietatem, pios & religiosos. Certè nihil hodie est quod à veritate magis arceat multos homines, quàm præposterum de patribus, & eorum authoritate iudicium. Augustinus vir religiosus ac pius erga Deum & erga homines, non fert vt authoritas patrum, quantumuis excellens, veritati scripturarum apertæ opponatur. Vana est ergo nostrorum vox, Patres, Patres, Patres.

Homines sibi
deos facere
nequeunt.

Deinde alterum quod confitebuntur gentes vocatæ ad Deum, tale est, vt etiam illustret illud quod præcessit de mendacio & vanitate patrū. Nunquid, inquiunt, homines sibi deos fingere vel facere possunt, illos qui reuera dii nō sunt? Vt rem maximè absurdam & abominabilem hanc profert in medium. Sicut autem homines deos non faciunt, ita religionem vel cultū Dei Deo instituere non possunt. Deus creat homines, homines Deum facere, vel creare non possunt. Deus verum quo sibi vult seruii cultum instituit: homines cultum Deo obtrudere possunt ineptissimum, iustum ac verum formare nequeunt. Interim verò homo stultus dupliciter facit sibi deos. Principiò enim cum (crasso modo) ex lapide & ligno facit Deum, imaginique aliquid inesse putat diuinitatis, gratiæ & potentiæ, ante quam procumbit, & ceu Deum adorat. Atque crasso hoc modo multi simplices homines faciunt sibi deos, & ab alijs factos venerantur. Deinde cum fatentur (quod subtiliores idololatres solent) se agnoscere idola non esse deos, sed deorum signa, proinde se nō colere ac adorare idola, veluti deos, sed eos potius, quorum signa sunt. Dicunt ergo idola esse similitudines, quæ Dei admoneant & Deum repræsentet, & proinde quæ in aliqua veneratione esse debeant propter res repræ-

res representatas. Cæterum ut truncus vel imago Deus non est natura, ita Deū minimè referre aut assimulare potest. Mendacium ergo sunt & vanitas. Gentes ergo vocatæ à Deo, agnoscunt & fatentur omnem idololatriam, & omnia simulachra esse vanitatem. Vnde ab his se auertunt, & ad solum Deum conuertunt, execrantes idola & cultum illum Dei deorumq; cōmentitium, & à paterna traditione acceptum. Cum autem nos simus gētes illæ vocatæ, iustissimè ista nobis usurpamus, vel applicamus, per ipsa probantes an verè à Deo vocati simus. Si enim adhuc adhæremus patrijs traditionibus de cultu deorum & imaginum, hæremus adhuc in gentilismo. Lege quæ de hac re scripsit Isaias in cap. 2.

Nunc verò pœnam denunciat verbis Dei propheta, quam sumere velit de incredulis ludæis. Cohærent autem hæc cum superioribus, hunc in modū. Cum gentes natura genitæ ex idololatræ idola execrentur, & totæ pendeant à Deo, ludæi verò è sanctissimis prognati patribus, malint idola, nec syncerè à solo Deo pendeant, an non iustissimas ob causas, ait Dominus, docebo eos, id est, animaduertam in eos, ostensa eis mea potentia: Sic enim intelligunt me eum esse, qui dicitur, Iehouah Deus viuus & potens. Completa sunt ista partim in captiuitate Babylonica, partim in repudio ludæorum.

S. Hieronymus hunc locum de Christo Domino sic exponit, Manus Dei per quam cuncta operatus est, & virtus, de qua dixit apostolus, Christus Dei virtus & Dei sapientia, ostenditur genibus filij passione completa, pulchre q; dixit. Ostendam eis per vicem hanc: ostendam autem manifestè, & non ut prius, in vmbra & in imagine, & vaticinio futurorum, ut postquam cognouerint sciant nomen meum, audiantq; à filio, Pater manifestavi nomen tuum hominibus. Hæc ille. Quod autem in superiore Concione dixi, hic repeto, iudiciū sit apud lectorem. Mihi videtur prophetam dixisse, Ostendam eis hac vice, pro eo quod est, breui & certissimè puniam ipsorum incredulitatem & rebellionem. Dominus Deus noster concedat nobis veram fidem, per quam ipsi placeamus.

Puniendi Iudei.

Locus de Christo expositus.

Pœnarum causas ostendit, peccata, prosequitur iterum pœnā, quomodo item malum effugiant demonstrans, differens de vera felicitate & infelicitate.

C A P V T X V I I.

C O N C I O L X I I I.

Peccatum Iuda scriptum est stilo ferreo, & vngue adamantino exaratum in tabula cordis vestri, & in cornibus atarum vestrarum. Recordantur ceu filiorum suorum, altarium suorum, & lucorum suorum, ad arbores frondosas & in collibus excelsis. Montem meum in agro, possessionem tuam & cunctos thesauros tuos præda exponam, propter peccatum excelsorum tuorum in omnibus finibus tuis. Vacabis hereditate tua, quam dedi tibi, efficiamq; ut tu seruias hostibus tuis in terra quam ignoras. Ignem enim incendiisti in furore meo, qui ardebit perpetuo. Sic dicit Dominus, Maledictus vir qui confidit in hominem, & ponit carnem brachium suum, & à Domino recedit cor eius. Erit enim quasi myrica in deserto, & non videbit cum venerit bonum, sed inhabitabit torrida loca in deserto, in terra salsa & inhabitata. Benedictus vir, qui fidei Domino, & cuius fiducia est Dominus. Erit sicut arbor ad aquas plantata, quæ ad humorem mittit radices suas, quæ venientem æstum non sentit, cuius folium viret, & in anno retentionis non erit sollicita, nec à fructu ferendo cessat.

Argumentum
presentis loci.

ABSOLVIT & prosequitur copiosius propheta, quod in fine proximi capitis cœperat & perstrinxerat breuibus, supplicio videlicet afficiendos Iudæos: simul indicat, iuste Deum punire illos, cum meruerint sceleribus. Quinimò reuincit eos maximorum scelerum, si videlicet, ut fieri solet, tales se esse, quales reuera erant, inficias ire pergeret, atq; ideò Deum præter ipsorum meritum in ipsos animaduertere tam atrociter. Vbi autem conuicit scelerum, iterum commeritam pœnam subiicit, & prosequitur. Cæterum cum Deus nolit mortem peccatoris, sed malit ipsum conuerti & viuere, propheta saluberrimum sufficit consilium, quomodo malum tantum effugiant, salui item, felices ac beati esse queant, si omnem fiduciam in solum Deum figant, carni & creaturis nihil fidant.

Apertum est et
compertum
peccatum.

Rom. 2.

Quod peccatum attinet Iudæorū, quo iram Dei in seipsos iustam prouocāt, tam hoc est manifestum & apertum, ut latere vel negari non possit. Adducit parabolam ab ijs qui res gestas ad posteros transmittunt, inscribentes vel insculpendes eas in æreas tabulas & columnas lapideas. Sunt hæc veritatis signa, & rerum gestarum testimonia. Sicut ergo tabulæ testes sunt rerum gestarum: ita corda Iudæorum testantur ipsos esse sceleratissimos. Loquitur enim propheta de conscientia hominum, quæ dicitur esse vice multorum testium. De qua apostolus item de gentibus loquens, Gentes legem non habentes, inquit, sibi ipsis sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis: simul attestante illorum conscientia, & cogitationibus inter se accusantibus, aut etiam excusantibus in eo die quando Dominus iudicabit occulta hominum. Ut autem facile non expunguntur, quæ inscribuntur stilo ferreo, & vngue adamantino, ita nemo facile absterferit conscientia accusaciones. Si ergo negare velitis, ait ad Iudæos Ieremias, sceleribus vestris commeruisse interitum, ego ad corda & conscientias vestras prouoco, ut his discussis, quales sitis ipsi perscrutemini. Foris quidem synceri apparetis hominibus, intus pleni estis sordibus scelerum nequissimi: sicuti & Dominus Iesus pronunciauit de pharisæis, apud S. Matthæum in capite 23.

Reuincuntur
idololatriæ.

Iam alio etiam argumento reuincit eos. Si negare vultis vos idololatria & cultu Dei illegitimo Deum offendere grauiter, testimonium contra vos ferent aræ vestrae, quarum cornibus vel angulis quodammodo inscripta sunt peccata vestra. Deus enim ut vnicum templum instituit, ita vnā duntaxat aram holocaustorum, vnā thymiamatis aram consecrauit. Iam si estis obedientes filij, & solo Deo & præscripto eius cultu contenti, quid faciunt in ipso Dei templo tot aræ peregrinis dijs inscriptæ: quid eminent in excelsis extra templum tot excelsa, vel sacella, religionis ergo exstructa? Hæc ergo omnia contra vos pronunciant, vos esse rebelles Deo, & turpes idololatrias. Tale est autem hoc argumentum, quale omnino foret si hodie Papistis negantibus se à doctrina Christi defecisse obijceres, Si Christus semel oblatus, non amplius offertur pro peccatis omnium, cur vos singulis missis illum sacrificari contenditis? Si sufficit forma cœnæ à Domino instituta eaq; plena est, cur vos missatis? Si Christus est intercessor vester apud patrem, cur tot habetis patronos diuos? Si solum Deum adoratis, inuocatis & colitis, quid faciunt tot aræ, idola, sacella & templa, diuorum nominibus inscripta? Hæc ergo omnia ceu irrefragabilia argumenta euincunt, vos defecisse à pura Christi doctrina & religione. Tractatus est hic locus etiam in 8. Concione in Ieremiam. Inde plura require.

Oblectantur se
idololatriæ.

Præterea ostendit quantoperè idololatria delectati sint, Secundum meminisse filiorum, ararum ipsorum scilicet recordati sunt. Ut sit sensus, Sicut parentes filiorum recordantur magna cum voluptate: ita vos recordamini maxima cum sua

cum suauitate ararum, lucorum & excelsorum. Id est, Nihil istis est dulcius & præstantius vobis. Alij legunt, Recordatur enim filij eorum ararum ipsorum; ut sit sensus, Non potest rebus vestris consuli. Nam quia semel idololatriam accepistis à patribus vestris, mordicus hanc retinere vultis, ut supersticiosi filij patrum supersticiosissimorum hæredes.

Nunc ergo infert Deum iuste ipsos puniturum. Nam propter excelsa vestra, *Exponitur pœna.* quæ extant in omnibus finibus regni Iuda, Deus meritò vos perdet. Quomodo verò, aut quos, vel quid perdere velit, ostendit. Montem meum, id est, ipsam metropolim Hierosolymam, in qua excellebat mons Zion, & ubi erat Dei templum, Agrum, id est, totam regionem Iudaicam, Possessiones, id est, prata, vineta, ædificia, Thesauros, pecuniam inquam & res quasuis reconditas & preciosas: breuiter omnes tuas opes exponam prædæ. Adijcitur, Vacabis hæreditate tua, quæ dedi tibi. Vulgata versio habet, Et relinqueris sola. Alij vertunt, Et remissio erit in te. Alij, Facies remissionem. Germanicè, *Su solt dines erbs syren.* Alij, Eijcieris aut quiesces à tua hæreditate. Sensus in idem semper recidit. Terra promissa erat hæreditas tradita populo à Domino, qui voluit ut terræ quoque suæ sabbata sua permitteret, & ut ipsi feriantur à malo. Sed aspernabatur Dei mandatum. Dicit ergo, Ego efficiam ut terra quiescat & exoneretur ab onere, quo premitur. Vos estis onus. Eijciemini ergo ex patria vestra, ad hostes Chaldaeos, & illis seruietis, in terra incognita & remotissima. De hac loquutione dictum est prius. Manifestè verò culpam tanti mali deriuat in ipsos. Ignem, inquit, incendistis in furore meo, id est, prouocastis me ad iram, qua vos consumere cogor. Nec extinguetur vindicta illa mea facile. Ardebit perpetuò, dum videlicet vos non emendaueritis vitam vestram corruptissimam.

Quoniam verò prophetae ferme tristibus lætiora miscent, consolantur moestos atque afflictos, sana denique suppeditant consilia, quomodo mala à Deo intentata subterfugere possimus, cōsequenter Iudeis quoque imò nobis omnibus viam indicat, mala quæuis euadendi, docens in quibus rebus versetur felicitas, & in quibus infelicitas hominū, siue quomodo vel felices vel infelices possimus esse omnes. Breuibz autem sententijs utitur, & oppositis quidem, quas illustrat deinde pulcherrimis parabolis subiectis.

Beatus & felix ille est, qui habet id quod optat maximè, summum bonum, *De vera felicitate & summo bono.* quo & fruatur. Infelix & miser est, qui illo destituitur. Cæterum quodnam sit summum bonum, in confesso est, Deo nihil esse excellentius, melius, optabilius, utpote qui solus est bonus, & in quo solo sit absolutissimum bonum plenissimè. At quo modo Deus se nobis communicet, ut bonum quod in ipso est natura, nostrum fiat participatione, ipsoque fruamur, variant & discinduntur sententiæ. Sed veritas tribuit hoc religioni veræ. Religio enim à religando dicta, cōiungit aut religat nos cum Deo, & Deum nobiscum. Significatur hæc res in scripturis & per fœderis similitudinem. Nam dicitur Deus nobis coalescere fœdere, & nos ipsi obstringi. Germani quoque fœdus & pactum, *den pundt/* deriuant à colligatione, *vom verbinden:* ac religionē Germanicè appellare potes, *ein verbindung,* colligationem. Porro gratia sua per mediatorem filium suum coniungitur nobis Deus: nos verò spiritu per fidem vnimur & connectimur illi, ut ipse ex gratia cum omnibus bonis suis noster sit, nos verò per fidem simus filij & hæredes eius. Proinde fiduciam ponentes in solo Deo viuo, vero & æterno per mediatorem Christum, felices & beati sunt: & felicitas atque beatitudo vera est, coniunctum vel vnitum esse vera religione cum Deo. Qui enim per veram fidem in præsentī sæculo Deum possident, & cum Christo coniuncti sunt, non esuriunt, & bonis Christi fruuntur, in futuro sæculo glorificati plenissimè absoluuntur,

& sempiterna fruatur gloria. Copiose de hac re Dominus noster differuit apud Ioan. in cap. 6. ac in Psalmis legimus, Beatus populus ille, cuius Dominus est Deus eius. Huc pertinet & Psal. 16. in quo Dauid, Dixi, inquit, Deus meus es tu, bonum meum non super te: nullum inquam bonum est in terris, quod tibi preferam. Nam & concludit Psalmum & dicit, Notam mihi facies semitam vitæ, satietas gaudiorum in conspectu tuo est, & iucunditates in perpetuum. Sequuntur & alia bona fortunæ appellata, &c. Sed non est quod alios huc adferamus locos scripturarum, cum in præsentī Ieremias negotium hoc veræ felicitatis & beatitudinis ad hunc modum, quem paucis perstrinximus, illustret.

*Que vera in
felicitas.*

Quia verò ultimo de pœnis dixit Ieremias, prius de infelicitate dicit, quam de felicitate. Sic enim rectius res inter sese cōnectuntur. Et ut rebus adderet auctoritatem, præmittit istorum quæ dicturus est authorem, & ait, Sic dicit Dominus. Domini ergo sunt hæc de infelicitate & felicitate pronunciata quæ sequuntur. Maledictus vir, inquit Dominus, qui confidit in hominem, & ponit carnem brachium suum, & à Domino recedit cor eius. Tria enumerat quæ infelices reddunt & miseros. Primum est, si quis confidat vel fiduciam ponat in hominem. Hominem dicit absolute, siue viuum, siue mortuum, siue bonum vel sanctū, siue malum aut sceleratum. Fiduciam verò ponimus in demortuos corporibus, anima autem viuentes in cœlis sanctos, cum speramus nos salutem consequuturos ex ipsorum intercessione apud Deum, cum speramus ea nos accepturos ab illis, quæ solus Deus dat, cuius generis sunt opes, sanitas, securitas & similia, quæ inquam solus dat Deus, nō per illos, aut propter ipsorum merita, sed propter se, & propter Christum. Confidit item in hominem, qui nimis tribuit amicis, coniungit, parēti, principi, quasi his sublati, perierit omnis spes. Miseri & infelices sunt plane, qui huiusmodi sunt. Secundum est, si quis ponat carnem brachium suum. Caro est quicquid humanum & periturū est, etiam humana sapientia & potentia & virtus. Opponitur spiritui & Deo aeterno, ut Isaia 40. & 35. Brachium est auxilium, robur ac assertio. Quisquis ergo auxilium & robur quod à Deo expectaret, expectat à carne, infelix est & miser. Maledictus est, inquit in hunc locum beatus Hieronymus, non solum qui spem habet in homine, sed qui ponit carnem brachium suum, id est, fortitudinem suam, & quicquid egerit non Domini clementiæ, sed suæ putauerit esse virtutis. Et reliqua. Tertium est, Atque à Domino recedit cor eius. Non modò illorum corda recedunt à Deo, qui deficiunt à Deo & negant veritatem eius, sed etiam qui consentunt quidem Deum, & Dei nomen prædicant, sed non vni omnem gloriam tribuunt, non à solo pendent, non vnum adorant, inuocant, & colunt: nec ita colunt, sicut ille mandauit, sed simul cum Deo venerantur etiam creaturas, atque ita integrū cor Deo non impendunt, solum ex toto corde non diligunt. Sicuti Iudæi & Izraelitæ fecerunt, qui confisi quidem sunt Deo, & Deum coluerunt, sed non soli nec solum: sicuti scripta prophetarum testantur. Cur ergo hodie non diceremus corda illorū recessisse à Deo, qui Deo quidē supplicant, sed impensius diuæ virginis & diuis, à quibus maiora & plura expectant, quā ab ipso Deo per Christū? Si enim credūt in Christum, per quē plenē placatus est pater, quare vni non supplicant? Quia ergo vni non supplicant, & conuertuntur magis ad creaturas, in quas plus spei habent, re ipsa declarant corda sua recessisse à Domino. Nam cuius cor fixum est in Deo, is à Deo petit omnia, & in omnibus non ad aliū confugit quā ad Deum.

*Corde à Deo
recedere.*

*Christus verus
Deus.*

Priusquam hinc digrediar, recitabo quæ in hunc locū scripta reliquit beatus Hieronymus. Si maledictus est omnis homo, inquit, qui cōfidit in homine, Paulus autem Samosathenus & Photinus, quamuis sanctū & cunctis excelsum virtutibus prædicent saluatorem, tamen hominem consentunt: Ergo maledicti erunt

erunt spem habentes in homine. Quod si nobis oppositum fuerit, quod & nos credamus in eo, qui dicit, Nunc autem quaeritis me interficere hominem, qui veritatem vobis loquutus sum: Respondebimus illud apostolicum, Et si Christum secundum carnem aliquando cognouimus, nunc tamen non nouimus. Denique idem apostolus in principio epistolae suae ad Galatas scribit, Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum & Deum patrem, qui suscitauit eum a mortuis. Si enim mors absorpta est in victoria, quare non carnis humilitas, quae propter humanam salutem assumpta est, in diuinitatis transierit maiestatem, ut fecerit vtrumque vnum, & non adoremus creaturam, sed creatorem, qui est benedictus in saecula: Hae ille. Abutuntur tamen hoc loco nonnulli, volentes eius patrocinio astruere Christum post clarificationem non amplius esse creaturam, nec retinuisse naturam humanam, sed hanc esse deificatam, & proinde Christum in gloria non amplius esse hominem, sed Deum. Nam hominem transiisse in Deum, & vtrumque hominem scilicet & Deum, vnum esse factum, id est, non iam hominem & Deum, sed Deum esse duntaxat. Ceterum explosa est dudum haec sententia, & ceu impia scripturisq; aduersa in Eutyche haeretico condemnata, qui & ipse asseuerabat Christum post ascensionem & clarificationem iam non habere amplius naturas duas, sed ex homine factum esse Deum, qui iam vnius sit naturae, nihil in se habens creaturae amplius. Conuicerunt autem erroris Eutychem viri pietate & eruditione clari, editis etiam libris, ut Vigilus, Leo Rom. episc. Theodoretus Cypri episcopus, & alij. Et Hieronymus non dicit carnis naturam transiisse in substantiam diuinam, sed carnis humilitatem transiisse in diuinitatis maiestatem. Humilitas enim & infirmitas, mortalitas & corruptio in gloria desijt, Christus autem veluti auctus est gloria diuina, ut subierit in locum infirmitatis maiestas, potentia, immortalitas & incorruptio, ita tamen ut humana vel carnis substantia nihilominus permaneret: cui quidem (ut Augustinus dixit) immortalitatem dedit, naturam non abstulit. Vnum ergo fecit non abolitione substantiae humanae, sed accessione gloriae. Etsi enim ante gloriam quoque verus fuerit Deus, haeserunt tamen in humana natura infirmitates, necessariae ad expiationis mysterium: quod ubi fuit absolutum, pro infirmitate gloria subiit. Sed & ipse Hieronymus in Symbolo suo hoc manifeste confitetur & dicit, Resurrexit tertia die, ascendit in coelum, sedet ad dexteram Dei patris, manente ea natura carnis in qua natus & passus est, in qua etiam resurrexit. Non enim exinanita est humanitatis substantia, sed glorificata, & in aeternum cum Deitate mansura. His quid dici obsecro poterat clarius? Quod si quis respondeat, suspectam esse auctoritatem huius symboli, relego hunc ad lectionem S. Hieronymi minime suspectam, ad Comment. videlicet in Matth. 17. caput, & ad scriptum eiusdem aduersus errores Ioannis Hierosolymitani ad Pammachium, ubi eadem multis scripturis explanat, atque illustrat. Idem alibi non veretur Christum compellare creaturam. Sed redimus nos ad nostrum Ieremiam.

An sit Christus
post clarifica-
tionem crea-
tura?

Qui quia dixerat in sententia illa sua memorabili, Maledictus vel execratus vir, &c. subiecta eleganti parabola, maledictionem illam illustrat qualis sit. Erit is, inquit, instar myricae in deserto. Hieronymus monet Symmachum vertisse, Erit instar ligni infructuosi in solitudine, sensum utique magis reddens quam verba. De Myrica scribit Plinius lib. 13. nat. hist. cap. 21. & vocat lignum infelix: nos appellare possumus nostra lingua ein wilder Tamarisc. Seipsum vero explicans propheta subdit, Non videbit bonum, etiam cum venerit: id est alienus erit talis homo ab omni bono: & ut sterilis arbor in deserto, & in terra torrida, vel salsa, id est infrugifera, nullum profert fructum: ita hic homo nunquam florebit, neque

Erit infelix in-
star myricae.

fructus proferet bonorum operum: breuiter neque hic, neque in futuro saeculo beatus & verè felix erit, sed varijs potius in lege pronuntiatis maledictionibus obnoxius. Solomon huius rei exemplum est, qui vt omnium felicissimus etiam in hoc saeculo erat, cum per veram religionem Deo adhereret: ita omnium mortalium miserrimus factus est, postquam cor eius defecit à Deo, & infelicitatem quoque posteris suis intulit. Huc pertinet fides à Domino maledicta in euangelio apud S. Marcum in cap. 13.

*Fideles felices
sunt & beati.*

Ex opposito, Beatus, inquit, vel benedictus vir, qui fidit Domino, vel qui confidit in Dominum. Et mox explicans quid his intelligat, subdit, Et cuius fiducia vel spes est Dominus. Proinde fides est fiducia in ipsum Dominum, qui est spes & refugium nostrum, salus, protectio & adiutorium nostrum. Et hæc fides reddit verè felices & beatos. Coniungit enim nos cum Deo, in quo omne bonum possidemus, & per quem iustificamur, sanctificamur & seruamur plenissime. Proinde non est quod vlla Deo adiungamus præsidia. Sufficit hic vniuersæ creaturæ. Cui laus & gloria in saecula saeculorum, Amen. Ergo si nos pontifices diris deuoueant, & ex cœtu sanctorum eijciant, hæreticisq; annumerent, quod soli Deo fidimus, creaturas cum Deo colere nolumus, consolentur nos hæc veritatis verba, quæ minimè fallunt & benedictos nos esse pronunciant, maledictos autem nos fore testantur, si fidamus in vilo homine, aut vlla carne. Ergo si totus mundus nos maledictioni subiiciat, maledictioni tamen eius benedicet Dominus.

*Erit felix in-
stans fecunda
arboris.*

Sicut autem in priori sententia maledictionem impiorum illustrauit parabola petita à myrica: ita felicitatem piorum etiam expolit similitudine accepta ab arbore fructifera. Videtur alludere ad Davidis Psal. 1. vbi totidem propemodum verbis recitantur, quæ hic dicuntur: nisi quod hic addit, æstum non sentiri ab hac, id est æstum non nocere, quin virescat perpetuo. Annum verò retentionis vocat tempestatem siccam, qua non pluit, sed pluuiæ retineri veluti cœlo videntur. Quod si verò non pluatur, ne tum quidem à fructificando arbor illa cessat. Significatur autem pios & verè fideles nullis discriminibus, tentationibus & calamitatibus impediri, quò minus suum proferant fructum, & fructum quidem bonorum operum: sicuti docuit in euangelio Dominus Ioan. 15. Dominus concedat nobis facultates fructificandi omnis generis fidei fructus suaues, ad gloriam nominis sui, Amen.

Quæ docuit de vera felicitate & infelicitate, illustrat amplius. Deinde rursus quid passuri sint propter rebellionem exponit.

CONCIO LXIIII.

Dolosum cor præ omnibus, & infirmum, quis cognoscet illud? Ego Dominus, & cor perscrutor & renes exploro, vt reddam cuique iuxta viam suam, & iuxta fructum studiorum (vel operum) suorum. Perdix congregat quæ non peperit. Qui opes parat, & non in iudicio, in medio dierum suorum derelinquet eas, & in nouissimo suo erit stultus. Solium gloriæ excelsum ab initio, locus sanctuarij nostri. Spes Izrael Domine, omnes qui te derelinquent, confundentur, & qui à me recedunt in terra scribentur: dereliquerunt enim fontem aquarum viuentium, Dominum. Sana me Domine, & sanabor: salua me, & saluabor: quia laus mea tu es. Et isti dicunt ad me, Vbi est verbum Domini? veniat obsecro. Et ego non properaui, vt essem pascens post te, nec diem malum concupiui: id quod tu nosti: quod egressum est ex labijs meis, coràm facie tua fuit. Ne sis ergo

fit ergo mihi formidini, qui refugium meum es, in die afflictionis. Confundantur, qui me persequuntur, & non confundar ego: terreantur illi, & ego non terreat: induc super eos diem malum, & duplici contritione contere eos.

DOcuit beatus Jeremias felices & beatos esse quotquot fiduciam omnem collocant in Deum: infelices verò & miseros esse, qui confidunt in hominem, & ponunt carnem brachium suum. Ea doctrina cum momenti sit maximi, consequentibus illustrat eandem, ut hæc omnia omnium animis altius infideant. Et quantum quidem attinet ad hominem, tria de ipso adfert in medium. Cordis enim mentionem facit, totum autem intelligit hominem. Cor hominis, inquit, dolosum est, *düctisch* oder *listig*. Variè enim vox Hebræa vertitur, perplexum, contortum, conuolutum & contectum, subdolum, fallax, peruersum & prauum. Homo inquam natura est corruptissimus & versipellis. Apparet ferè optimus, qui est pessimus; ac videtur aliquando fidendum esse homini, qui tamen fidem fallit, maximè in periculis. Tum enim qui videbatur amicissimus esse, rem suam curat, te negligit. Quis ergo fiduciam suam collocet in varium & versipellem, dubium & fallacem hominem? Est autem hæc sententia vniuersalis, sicuti & illa Genesis 6. Cor hominis malum est ab adolescentia sua. Nam totus homo corruptus est natura, &c. Quod autem dixit, Præ omnibus aut super omnia, amplificat malum. Deinde cor hominis, inquit, infirmum est, ærumnosum & miserum, quod magna quidem conatur, sed viribus destituitur, ut pote incertum, carnale, mortale. Quis autem infirmo & misero homini confidat? Rectè ergo dictum est, Maledictus qui confidit in hominem. Postremò, Quis, inquit, cognoscet illud? imperscrutabile est cor hominis, nec facile alius dixerit, quid tu voluas in tuo animo. Nemo enim scit quid sit in homine, nisi spiritus hominis qui in ipso est. Quomodo ergo fidas illi, qui qualis sit nescias, imò scire certò nō possis? Huc pertinet quod in hæc verba legis apud Ioan. in cap. 2. Multi visis signis crediderunt in Iesum. Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis, eò quod nō sciret omnes, nec opus haberet, ut quisquam ei testaretur de homine. Ipse enim sciebat quid esset in homine. Stultissimum ergo fuerit fiduciam collocare in homine.

*Declarantur
quæ dicta sunt
de vera felicitate.*

Quod verò iam Deum attinet, cui fidere benedictio & felicitas est, Ego, inquit Dominus, Deus sum, & is Deus, qui scrutator renes & corda probe, ut cuiusque rependam iuxta viam suam & pro operibus eius. Afferit se Dominus Deū esse, utique viuum & verum, absolutum, & sempiternum bonum. Item afferit se illum esse qui corda scrutetur, & probet renes. Dixi autem aliàs per corda cogitationes, per renes cupiditates hominis omnes significari. Deus ergo intus & in cute ut dici solet, cognoscit hominem, neque ipsum quicquam eorum latet, quæ arcanissima alioqui hominis sunt. Opponitur hoc ei membro quod præcessit, Dolosum cor hominis & infirmum, quis cognoscet illud? Opponitur enim, Licet ab hominibus nō cognoscatur, patet tamē Deo semper. Hinc ergo colligimus Deum esse omniscium. Vnde etiam constabit eundem esse & iustum, & remuneratorem tam boni quam mali vniuersi. Quoniam enim hominis cogitationes, affectiones, cupiditatesque & consilia omnia perspecta habet, potest cuilibet rependere iuxta viam, id est instituta, adeoque iuxta opera sua, atque ita iuste iudicare, & iustitiam exercere erga homines exactissimam. Quis autem non tutò fidat Deo omniscio, remuneratori, iusto atque adeo iudici iustissimo? Proinde necesse est verissimam esse sententiam, Benedictus vir qui confidit Domino, & cuius fiducia est Dominus. Hic enim non est versipellis, nec fallit sicut homines, sed peruersis

*Fidere Domi-
no, bonū & ius-
tum est.*

tatem & fallaciam omnium hominum & execratur & punit grauissimè.

Diuitiæ incerta, & qui his fidit fallitur.

Luce. 12.

Præterea quia dixerat, Maledictus homo qui ponit carnem brachium suum, subiicit nunc exemplum eius rei diuitias hominis. Nam plerique homines hanc carnem siue carneas & flaccidas istas opes, ponunt brachium & adiutorium atque refugium suum. Vident enim opes dare hominibus & genus & formam, nobilitatem, fauorem, dignitates, potentiam, & quid non? Experientia hoc nos quotidiana docet. Scortum cum quaestu corporis sui amplas opes parauit, & cruentus miles, furaxque vsurarius ac prædo violentus census suos auxit, ut iam torquati & sericati incedant, adorantur à vulgo propemodum pro dijs. Inde subnascitur opinio in plerisque, felices esse & beatos qui abundant opibus. Hoc elegantissima sed tecta parabola cõsutat Ieremias, & docet palam miseros & stultos esse huiusmodi diuites. Locus alioqui nonnihil obscuritatis habet. Est qui sic legat, Sicut perdix quæ colligit oua aliena, quæ non peperit: sic qui facit diuitias & non in iudicio, in dimidio dierum suorum derelinquet eas, &c. Vetus interpres vertit, Perdix fouit, quæ non peperit, fecit diuitias, &c. S. Hieronymus exponit, & ait, Aiunt scriptores naturalis historię tam bestiarum & volucrum, quàm arborum herbarumque, quorum principes sunt apud Græcos, Aristoteles & Theophrastus, apud nos Plinius secundus, hanc perdicis esse naturam, ut oua alterius perdicis, id est aliena furetur, & eis incubet foueatque, cumque foetus adoleuerit, auolare ab eo, & alienum parentem relinquere. Huiusmodi diuites sunt, qui aliena diripiunt, & absque cogitatione iudicij Dei, faciunt diuitias non cum iudicio, quas in medio tempore relinquunt, subita morte subtrahunt, quando dicitur eis, Stulte, hac nocte repetent animam tuam à te: quæ autem parasti, cuius erunt? Nihilque insipientius, quàm non prouidere nouissima, & breuia putare perpetua. Hæc ille. Ambrosius quoque & Albertus paria de perdice tradunt, dicentes, Perdix est auis astuta, quæ alterius perdicis oua diripiens corpore suo fouet, sed fraudis suæ fructum habere non potest: quia cum pullos suos eduxerit, eos amittit. Vbi enim voces illius audierint, quæ oua generauit, relicta illa ad hanc se naturali quodam munere & amore conferunt, quam veram sibi matrem cognoscunt. Lutherus vertit, *Dann glych wie ein vogel/der sich iuber eyer setzt/vnd brütet sy nit vß: also ist der/so vnrecht güt samlet.* Simpliciter scribitur: Perdix vel auis congregat, quæ non posuit, vel peperit. Congregat autem, intelligendum est oua. Sensus alioqui clarus est, Sicut perdix oua aliena congregat: sic auarus alienis inhiat facultatibus, & ad se rapit. Sicut autem pulli apud eam perdicem quæ exclusit suffurata oua, non manent: ita diuitiæ iniuste paratæ non sunt stabiles, sed tolluntur ab iniusto, imò ipse diues subducitur diuitijs. Dum enim auarus minimè putat, moritur. In morte autem palam colliquescit stultum fuisse diuitem illum, qui opes suas res incertissimas omnibus rebus prætulit. Exponuntur hæc in euangelio secundum Lucam à Domino per parabolas in cap. 12. & 16. Verissimè ergo dixit Ieremias, Maledictus homo, qui ponit carnem brachium suum. Prophani scriptores multa etiam tradiderunt de fragilitate & instabilitate opum, & diuitum stultitia. Genus verò loquutionis, Et in nouissimo erit stultus, illud ferè significat, quod Germanicè dicimus, *vnd zuletzt findt es sich daß er ein narr ist.*

Felices sunt qui in celestia ponunt fiduciam

Post hæc summam rei infert & colligendo repetit, felices esse Deo fidentes, & ait, Solium gloriæ excelsum ab initio, locus sanctuarij nostri. Variè hoc exponitur ab interpretibus: sed hoc videtur velle propheta, Locus sanctuarij nostri, in quo acquiescimus, & ad quem refugimus, in quo tuti consistimus & sanctificamur, coelum est, antiquum illud excelsissimum & ideò tutissimum Dei solium. Ibi residet Deus, qui est summum bonum, absolutissima felicitas, eaque de causa spes est

spes est & expectatio Izraelis, siue vniuersalis ecclesiæ sanctorum. His iam appendit, Confundentur omnes qui te derelinquunt. Beati ergo omnes qui Deo confidunt, & in ipso acquiescunt. Ex opposito, per personæ mutationem, Deo iam loquente & dicente infert, Qui à me recedunt aut deficiunt, in terra scribentur. Opponuntur etiam inter se scribi in cœlo, & scribi in terra. Qui in albo sunt cœlesti, ciues sunt cœli & hæredes Dei; ergo qui alieni sunt à regno Dei, terreni prorsus, & inferorum ciues futuri sunt, ij scribuntur in terram. Causam subiungit cur tantæ sint miseriæ obnoxij, quia ipsum Dominum, qui est fons vel scaturigo viuientium aquarum, deseruerunt. De quo vide quæ dicta sunt in cap. 2. huius propheta. Subiungitur autem hæc ratio superioribus non aliter, quam cum dixisset in euangelio Dominus, Qui non credit, iam condemnatus est; mox causam subiungit, & ait, Quia non credidit in nomen vnigeniti filij Dei. Hactenus ergo pulcherrimè illustrauit, quod oppositis sententijs proposuerat vates, Maledictus qui confidit in hominem, Benedictus qui confidit in Dominum.

*Scribi in cœlo
& in terra.*

Precatiunculam illis coniungit, qua ostendit quis talem mentem det, quæ in vniuersum Deo fidat in omnibus, atq; hanc docet petere à Deo oratione fidelis. Dicit ergo, Sana me Domine, & sanabor. Quia enim superius dixit, hominem essem ærumnosum & infirmum, rectè nunc sanari petit. Perditi item sumus & in maximis versamur discriminibus, eleganter ergo seruari petit. Et hoc à Deo solo petit, vt & nos à solo Deo hæc petamus. Quia ipse est laus omniū credentium. Laus inquam, vt quem solum laudant, & in quo omnem laudem & gloriam ponunt suam fideles. Vides autem breuem esse hanc oratiunculam, sed singularem & maximi varijq; vsus.

Orandus Dominus.

His verò de felicitate & infelicitate veluti per digressionem adductis, redit propheta consequenter ad orationis caput, ostendens porro quantopere peccet populus, & quanta mala sibi in sua congerat capita. Noua autem orationis figura vititur. Nam conuerso ad Deum sermone, Deo exponit quid populus loquatur. Deinde priuatim de suo munere commentatur cum Deo. Postremò sub precationis formula, quid propter rebellionem & peccata sua passuri sint Iudæi ostendit. Refert ergo in primis quid populus in ore habeat perpetuò, quo simul declarat quale nam sit ipsorum peccatum, contemptus videlicet, imò & prouocatio Dei & verbi eius, quod agnatum videtur peccato in spiritum sanctum. Nam non tantum irident prophetiam, sed veluti redarguunt mendacem, prouocantes Dominum, vt si ita videatur, declaret vires suas, & exerat contra ipsos suam potentiam. Vbi inquam est illud Dei verbum, inquit, quod nobis perpetuò annuncias? Vbi minæ illæ Dei contra idololatrias & consceleratos? Veniat obsecro. Pro quo nos dicimus, *Lass nun har gan.* Quoniam verò nulla mox vindicta sequitur, apparet palam, confingere minas illas vos prophetas, & mentiri splendide. Nam si verum est quod dicitis, ubi nam sunt horrendæ illæ poenæ? Felici vtimur fortuna, bene nobis est. Vana sunt itaq; omnia, quæ vos prophetæ contra nos pronuntiatis, Similia hodie plura audias, quam sit commodum & honestum. Multi enim illudunt & concionatoribus & concionibus, & aiunt omnia quæ contra impios prædicantur, Sicularis nugis esse vaniora.

*Iterum peccata
protrahit &
poenā denūciat*

Sed suspicabantur multi prophetam inuidia quadam erga populum laborare, & sua sponte se ingessisse, aut intrusisse in hanc functionem, vt stomachum in ipsos effunderet. Caterum purgat se hic ab omni suspitione propheta, & ait, Et ego non properaui vt essem pascens post te. Variant hic rursum interpretes. Est enim qui legat, Et ego non sum abominatus, ne essem pastor post te. Alij, Non sum affectus angore quo minus pastor essem. Id est, non fui rebellis, cum mihi

*Paterno animo
est propheta
in populum.*

delegares munus prophetiæ, sed humiliter te sum sequutus, pro viribus pascens populum. Alij, Cum tamen ego te sequutus moram non traxerim, quò minus pastor essem. Alij rursus legunt, Non elongaui meipsum ne essem pastor. Alij, Non impuli me vt essem pastor. Legi poterat, Et ego non festinaui vt essem pascens post te. Id est, Non ipse cucurri & me ingessi huic muneri, vt post te, nimirum iubente te, pastor essem. Constat enim ex historia, vocatum, maximè recusasse munus pastorale: sicut claret in cap. i. Præterea nunquam cupiui, inquit, diem malum, id est vt male illis sit, ipsosq; punias. Intercessi enim pro ipsis. Hoc confirmat testimonio Dei, qui norit hæc omnia, neq; obliuioni tradiderit, quæ verba in conspectu Dei pro ipsorum salute effuderit. Proinde si hodie quoq; suspicionibus graueris populi, illud te consoletur quòd non tua cucurreris voluntate aut libidine, sed vocatus à Deo prædicare cœperis, & quòd Deus, qui omnium corda inspicit, nouit, te semper paterno in populum fuisse animo atque sincero.

Orat pro-
pheta.

Postremò soliloquium suum inflectit propheta ad preces, quas nonnulli vt prædictionem interpretantur. De qua re alibi est dictum. Principiò enim petit à Deo, vt in munere suscepto progredi possit per Dei auxiliũ intrepidè, ne quem metuat. Non sis mihi formidini, inquit, id est præsta mihi ne refugiam te ceu hostem, & mihi iratum, sed agnoscam te vt patrè. Sequitur enim, Tu es refugium meum in die afflictionis. Orat item ne confundatur vel pudefiat. Rursus item precatur ne formidet, homines nimirum, sed vt homines magis timeant ipsum ceu ministrum Dei & morum censorem. Hæc petant licet à Domino omnes ministri. Deinde denunciat rebellibus quid sint passuri propter peccata. Siue verò precationis, siue prophetiæ forma hoc enunciet, perinde est. Pudefient, formidabunt, ac inducet super eos Dominus diem malum, quem veluti optare videntur cum dicunt, Veniat obsecro. Conteret autem ipsos Dominus duplici, id est grauissima contritione. Similia expectent à Domino, quotquot contempto verbo Dei, Deum etiam prouocant, & ministris verbi insultant. Dominus largiatur nobis animos obsequentes.

Concludit orationem vates, & sub figura sanctificationis sabbati, hortatur eos ad emendationem vite, cui optima quæque promittit, vite verò impænitenti dira quæq; minatur.

C O N C I O LXV.

Sic dixit Dominus ad me, Vade & sta in porta filiorum populi, per quam ingrediuntur & egrediuntur reges Iuda, atq; in omnibus portis Hierusalem, & dices ad eos, Audite verbum Domini reges Iuda, & omnis Iuda, cuncti quoque habitatores Hierusalem, qui ingredimini per portas istas, Sic dicit Dominus. Cauere in animabus vestris ne tollatis onus die sabbati, vt inferatis per portas Hierusalem, neq; efferatis onus è domibus vestris die sabbati, imò nihil operis faciatis, sed sanctificate diem sabbati, quemadmodum præcepi patribus vestris. At illi non audierunt, nec inclinarunt aurem suam, sed potius indurarunt ceruicem suam, ne audirent, & ne reciperent disciplinam. Erit ergo si audiendo me audieritis, dicit Dominus, vt nihil oneris intuleritis per portas huius vrbs die sabbati, sed sanctificaueritis diem sabbati, nec in eo quicquam operis feceritis, ingredientur per portas vrbs huius reges & principes sedentes in solio Davidis, vestri in curribus & equis, ipsi & principes eorum, viri Iuda & habitatores Hierusalem, sedebitq; illa ciuitas in seculum. De ciuitatibus quoque Iuda, &

*Iuda, & de ijs quæ circum Hierusalem sunt, ac de terra Benjamin, ex ca-
pestribus & montanis, & à meridie, venient, ferentes holocaustum, victimam,
oblationem, & ebus & laudem vel confessionem, ferentes inquam illa in domum
Domini. Si verò me non audieritis, sanctificando diem sabbati, quò minus tol-
latis onus, & eatis per portas Hierusalem die sabbati, incendam ignem in por-
tis eius, qui deuorabit palatia Hierusalem, & non extinguetur.*

Quidam arbitrantur hanc esse peculiarem oratiunculam De religione Sab-
bati. Sunt qui referant etiam hæc ad superiorem orationem: in quorum
numero videtur etiam esse Hieronymus. Apparet certè his prophetam conclu-
dere totam illam suam orationem, cuius initium est principium cap. 14. Ha-
cenus enim annunciauit populo Iudæorum poenam grauem propter pecca-
ta ipsorum, ne conuertantur ad Dominum. Nam & rationem mala euadendi o-
stendit. Nunc ergo totum hoc argumentum recolligendo repetit, & repeten-
do inculcat, idèq; sub alio dicendi schemate. Hortatur enim eos vt sabbatum
sanctificent. Sic enim felicissimos fore, infelicissimos si prophanent. Ac sabba-
tum in hac tractatione videtur vsurpari pro vniuersa religione syncera. Qui e-
nim aspernatur sabbatum, non magni pendit religionem veram. Et quidem
sabbatum à Deo institutum est, non propter otium per se. Otium enim Deus
nuspian per se approbat: proinde otium sabbati commendatur propter aliud,
nimirum propter diligens religionis studium. Ideò enim feriandum præcipitur
à laboribus manuarijs, vt hoc totum tempus impendamus exercitio religionis.
Præcipuum in religione est auscultatio & annunciatio verbi æterni Dei. Ex ver-
bo Dei dependent religionis potissima, fides in Deum, verè bona ex fide opera,
oratio & Sacramenta, aliæq; omnia pietatis officia. Cæterum ad annunciatio-
nem & auscultationem verbi Dei opus est certo loco & tempore, vel horis con-
stitutis, quibus conueniatur in cœtum sacrum. Sabbatum verò ei rei erat con-
secratum. Quo & in hominum retinebatur memoria, Deum esse conditorem
cœli atq; terræ, Deum largiri omnia hominibus necessaria, Deum denique san-
ctificare homines. Sed ea de re copiose disputaui in Præfatione, quam præfixi
Sermonibus meis ecclesiasticis, De ferijs Domini & Seruatoris nostri Iesu Chri-
sti. Hæc obiter duntaxat hic commemorauit, vt intelligeretis, cur tanta Dominus
hic tribuat obseruationi sabbati. Quia de tota religione loquitur, non tantum
de otio illo hominum.

Peroratio huius orationis.

Sabbatum pro religione tota.

Per initium huius conclusionis, authorem, pro more suo, eorum quæ dictu-
rus est, ostendit, nempe Deum, dicens, Sic dixit Dominus ad me. Proinde diui-
na sunt hæc, licet pronunciata sint ab homine Ieremia: id quod in hoc opere non
temere inculcamus toties. Sunt enim qui curiosè disputent, an verbum pronun-
ciatum ab homine possit dici verbum Dei, ac ita ea de re disputant, vt simplici-
ores nihil nisi dubitare discant, & verbo sibi annunciato amplius credere non au-
sint. Huiusmodi ergo acuti disputatores fidem subuertunt auditorum, & omnia
religionis nostræ reddunt dubia. Mox mandatum Dei ad se delatum propheta
exponit, vbi & locum attingit in quo iussus sit ista annunciare: in porta inquam
filiorum populi, id est, in ipsa porta, in qua populus meus versatur: denique per
quam ingrediuntur & egrediuntur reges Iuda. Vnde intelligimus hæc perti-
nere non modò ad populum, sed ad ipsum in primis regem, regniq; procures,
quorum officium est, bonis legibus procurare ne labascet religio, ne disciplina
nulla sit, nèue cuius quod libet liceat. Sunt autem qui hæc exponant de portis
fori, in quibus iudicia exercebantur. Alij interpretantur de portis templi. Mi-
hi videtur Dominus mandasse, vt hæc inculcet & principibus & populo in o-

Verbum Ieremiae est verbum Dei.

*Cauete animas
vestras.*

*Portare onus
in die sabbati.*

*Quanta para-
ta ijs, qui sancti-
ficant sabbatū.*

mnibus passim locis, maximè verò in templo, vbi hæc oratio habita est, deinde in alijs etiam locis frequentibus, in quæ solebat coire frequēs populus. Ac priusquam mandatum sibi iniunctum recitet, excitat auditores, veluti exordiolo, & ait, Audite verbum Domini. Iterum verò inculcat hoc quod adfert, esse verbum Domini. Sed & mox subiicit, Sic dicit Dominus. Nominatim verò eos compellat, ad quos peculiariter hæc pertinent, Reges, principes, populumq̃, ingredientem inquam per portas Hierosolymæ. Atque ita tandem mandatum sibi iniunctum proponit, & totam orationem suam concludit, dicens, Cauete propter animas vestras. Id quod alij verterunt, Sitis custoditi pro animabus vestris. Alij, Cauti sitis in animabus vestris. Alij, & quidem significantius, Cauete quàm charæ sunt vobis animæ vestræ. Apparet enim Hebræis hoc genus loquendi pollere tantum, quantum nobis Germanis, *Nun lüg/vnd hüt dich by dir lāben.* Est enim forma interminandi cum admonitione graui, quasi tu dicas, Si chara est tibi vita tua, si illam non vis amittere, vide ne hoc vel illud committas, aut vt ab hoc, vel illo tibi caueas. Ita Ieremias, Nullo modo, ait, portabitis onus in die sabbati, &c. Triā fermè sunt huius precepti mēbra. 1. Nolite portare onus in die sabbati, ne videlicet hoc per portas vestras vel exportetis, aut inferatis, aut ne ex domib. vestris, vel efferatis vel in domos vestras importetis. Ceterum portare onus in die sabbati, est contempto verbo Dei & religione neglecta, terrena duntaxat curare, negotiari & laborare. Lege 13. cap. Nehemiæ, quod in primis huc facit. Quid ergo? Subiungit. 2. Nihil operis faciatis, eius scilicet, quod à religione, ab auscultatione verbi Dei, à cultu Dei abstrahit, qualecunque tandem hoc sit. 3. Sed sanctificate diem sabbati. Quid sit sanctificare diem sabbati, alibi dixi copiosius. Citatur lex Dei, quò plus auctoritatis habeat mandatum. Nam dicitur, Quemadmodum præcepit patribus vestris, nimirum Exodi 20. cap. Quinimò exemplum adiungit his contrarium, At illi non audierunt. Copiose autem hanc patrum inobedientiam prosequitur Ieremias, vt ita amplificet peccatum ipsorum. 1. Non audierunt. 2. Non inclinarunt aurem. 3. Indurarunt ceruicem ne videlicet audirent. 4. Et ne reciperent disciplinam: quod verti poterat, *Vnd habend sich nie ziehen lassen/habend auch nie wollen züchtigung annehmen/zc.* De his loquutionibus dictum est antea saepe in hoc opere, vt in his explicandis non oporteat nunc immorari diutius.

Porro istis ex opposito rursus obijcit splendidissimam promissionem, habentem coniuncta superius commemorata membra, nempe, Si me diligenter audieritis. Opponitur hoc ei, Non audierunt me, neque inclinarunt aurem, &c. Repetuntur iam superius recensita membra, Vt nihil oneris inferatis per portas huius vrbs, &c. Sequitur promissio, Transibunt per portas huius vrbs reges & principes, &c. Quoniam enim agit cum hominibus gloriæ cupidis, pro ipsorum ingenio, eos allicit, gloriosa promittens. Est autē promissio varia. Principio enim, Reges, inquit, & principes vestri incolumes erunt, fruunturq̃ & dignitate vel maiestate non vulgari, & felicitate absoluta. Sedebunt enim in solio Dauidis, gloriosi, vt quondam fuit rex Dauid: vehentur item magnificè equis, & principes habebunt potentes & magnificos. Deinde omnes ciues Hierosolymitani felices erunt & gloriosi. Ipsa denique vrbs vestra sedebit in perpetuum. Quieta inquam & pacifica securaque manebit, inhabitabitur item à ciuib. & diuturna erit, non excindetur, non turbis & bellis calamitatibusq̃ inuoluetur. Quibus accedit maiestas & frequentia cultus diuini. Nam ex tribu Iuda & Beniamin, ex montanis & vallibus, atque campestribus terræ, & ab ipso Meridie aderunt, qui confertim omnis generis hostias afferent. Certè

recenset

recenset varias oblationum species, quibus omnes comprehendit. Præstantissimæ verò oblationes sunt confessionis vel gratiarum actionis oblationes. Excel-
lit quidem longè expiatorium Christi: sed nos in præsentī loquimur de ijs quæ
offeruntur ab hominibus. Osee 14.
Hebr. 13.
Malach. 1.

Iterum verò per antithesin exponit quantis sese malis vel calamitatibus in-
uolaturi sint, si sabbatum violarint. Qua quidem in parte recolliguntur & repe-
tuntur omnia, quæ per totam hanc orationem audiuius de Calamitatibus po-
pulo Iuda propter peccata inferendis. Incendam ingnem, inquit, in portis eius,
qui palatia Hierosolymorum deuorabit. Significat autem grauissimam vindic-
tā Dei. Sicuti & 4. cap. huius operis indicatū est. Addit, Non poterit extingui:
vel, non extinguetur. Nemo enim prohibere poterit quò minus perdantur re-
gni huius omnia. Nam non est consilium, nullæue virtus contra Dominum.
Quæ quidem omnia etiam nobis annunciantur. Nam nisi fuerimus religiosi,
vindicta Dei funditus extirpabimur. Oremus ergo, ut Deum quæramus in ve-
ritate. Cui gloria.

O R A T I O I E R E M I A E

S E P T I M A .

*Demonstrat in potestate Dei creatoris esse omnia, quòd is po-
testate illa sua utatur equissimè, perdatq; impenitentes. Vnde
ad pœnitentiam hortatur, ne excindi malint.*

C A P V T X V I I I .

C O N C I O L X V I .

Verbum quod factum est ad Ieremiam à Domino, dicens, Surge & de-
scende in domum figuli, ibi faciam te audire verba mea. Descendi itaq;
in domum figuli, & ecce is faciebat opus suum super rota. Vas autē illud quod
ipse faciebat ē luto, quod erat in manu figuli, confractum est, iterum ergo fecit
illud aliud vas, iuxta id quod figulo rectum videbatur ut faceret. Factumq;
est verbum Domini ad me, dicens, An non instar figuli huius potero vobis
facere, o domus Ixrael, ait Dominus? Ecce vos estis in manu mea, o domus
Ixrael, perinde atque lutum in manu figuli. Repente loquar contra gentem, &
contra regnum, ut euellam, extirpem & perdam: sin autem reuersa fuerit gens
illa, contra quam loquutus eram, à malitia sua, iam me quoque pœnitebit mali,
quod cogitaram ei facere. Repente quoque loquar de gente aut regno, ut edi-
ficem & plantem: si autem malum fecerit gens illa in conspectu meo, & non
audierit vocem meam, iam & me quoque pœnitebit boni, quod cogitaram ei fa-
cere. Nunc itaque loquere obsecro ad viros Iuda, & habitatores Hierusalem,
dicens, Sic dicit Dominus, Ecce ego fingo contra vos malum, & cogito cōtra
vos cogitationem, reuertimini ergo quisque à via sua mala, bonas facite vias
vestras & studia vestra.

SERMO 7. Ieremiæ prophetæ, qui comprehenditur 18. capite, eiusdē est
argumenti generis, cuius sunt superiores, nisi quòd sermonis habi-
tus variatur. Hortatur enim eos ad pœnitentiam, proposito excidio fu-
nestissimo, nisi conuertantur. Ac populus Iudaicus valde gloriabatur de patri-
Scopus & con-
textus huius
orationis.

bus suis, in quibus se magno supercilio atque fastu electum esse iactabat. Vnde colligebat fieri non posse, ut vnquam vel abijceretur à Domino, vel ijs afficeretur supplicijs, quibus afficiendum minabatur propheta. Inde segnius aut prorsus non conuertebantur ad Dominum, existimantes se semper in terra semel data, securos & felices futuros: mendacia autem annunciare prophetas, ex inuidia quadam & malitia, de abiectiōe & afflictione populi Dei. At contra hanc falsam ipsorum persuasionem disputans Dominus, Elegi quidem vos, inquit, ex gentibus: quoniam verò indignè vos geritis, iterum abijciam & perdam vos, &c. Hanc autem summam tractat copiosissimè. Principiò enim demonstrat Dominus, quòd ipse sit Deus conditor, in cuius potestate sint vniuersa, & qui pro voluntate sua & libero animi sui arbitrio, quos velit eligere, & quos velit abijcere atque proterere, possit. Deinde clarius se explicans, ostendit quàm æquis rationibus utatur illa sua potestate, & quàm iustè res gubernet. Hinc grauitè hortatur ipsos ut emendent mores suos corruptos, ni velint excindi funditus. Post hæc incorrigibilem ipsorum malitiam accusans prosequitur propheta. Quibus sub finem specie precatōis iudicium eis impendens, annunciat, perdendos videlicet funditus. Ista autem omnia applicanda sunt Christianis, quorum alij iactant se electos esse, & ideo licere ipsis quidlibet, alij in Christo se ita coniunctos Deo arbitrantur, ut nihil ipsis noceat vita quantumuis licentiosa & putida. Electi quidem sunt p̃ij à Deo in Christo, sed ad iustitiam & sanctitatem, non ad immunditiam & quauis patranda scelera. Qua de re alibi copiosissimè dictum est à nobis.

*Res gesta ne
an imaginatio
prophetica.*

*Deus libera po
testate quod
vult agit.*

Præponit autem orationi suæ titulum, ex more, qui est huiusmodi, Verbum quod factum est ad Ieremiam à Domino. Quo author orationis ostenditur Deus, orator vel minister & scriba Ieremias. Credamus ergo ista omnia, licet opera sunt hominis prolata, nihilominus Dei esse. De qua re sapius iam dictum est in superioribus. Mox subiungit paradigma, vel Chriam mixtam. Nec est quòd scrutemur curiosius, aut contendamus acrius, res ne gesta sit à propheta, quæ dicitur de figulo & propheta, an visio & imaginatio prophetica. Si enim visum est propheticum, huiusmodi plurima inueniuntur in prophetis, in Ezechiele maximè. Si existimas re vera hæc ita gesta esse, tale quidpiam est quod proponitur, quale illud refertur in euangelio, quod Dominus discipulis suis pedes lauat, & quod in medio contententium de summa dignitate, puellum statuit: & mox verbis subiunctis, quid intelligere illos velit, significat. Eodem enim modo apud Ieremiam primùm exponitur paradigma figuli, super rota (vff der schyben) vasculum è luto componentis, cumq; confringeretur in manibus eius, protinus ex eodem luto aliud vas producentis, equidem ea forma & ad eos vsus uti placuit aut visum erat artifici: deinde verò adiicitur protinus expositio. Ex qua intelligimus Deum significari per figulum, per lutum verò vel argillam, hominem aut populum Israeliticum. Sicut autem pro libera sua voluntate figulus ex luto quod vult producit, & quod produxerat iterum corrumpit, & ex eadem illa materia quam corrumpit, aliud vas, alia videlicet forma, & ad alios vsus componere potest, nec luto licet expostulare cum illo cur ita faciat: ita liberum est Domino pro eo quod ipsi visum est, aut pro absoluta liberæque sua potentia, hunc eligere & illum repudiare, vel eundem populum nunc beneficijs afficere, mox autem eundem calamitatibus omnibus adoperire, atque etiam perdere. Et Deo quidem longè maior est potestas & ius amplius in hominem & gentes quaslibet, quàm figulo in lutum quod ipse parauit. Etenim Deus figuli instar Adamum parentem nostrum (quo nimirum propheta respexit) ex argilla vel luto finxit. Nos ergo lutum & puluis vilissimus sumus,

sumus, si originem nostram inquiramus. Quæ res nisi stupiditate ipsa stupidiores simus, admonet nos sortis & miseriæ nostræ, vt modeste de nobis ipsis sentiamus, ac subiiciamus nos Deo, & dicamus, Quid sumus quæso Domine Deus, nisi lutum & opus manuum tuarum? Cur itaque superbirem, aut me efferrem coequalibus? Certè Abraham ita se coràm Deo humiliat, & fatetur se esse puluerem & cinerem. Quantò magis nos decet humiliari sub potenti manu Dei, & propter Dei iudicia nullo modo exostulare aut iurgari cum Deo? Feramus æquissimis animis quicquid ille de nobis statuit. Vñus est hoc propheta loco apostolus ad Rom. 9. cap. ostendens liberum esse Deo eligere & repudiare, misereri & indurare, quos velit: hominem autem nihil habere quod hoc nomine conqueratur, &c.

Quoniam verò dixerat domum Izraelis esse in manu Domini, perinde vt lutum est in manu figuli, quodq; pro libero arbitrio suo ex Izraelitis quod fingere velit, possit, porro semetipsum exponit, ac quomodo potestate illa sua vtatur erga Izraelitas, & quàm æquis modis, quàmque iuste agat cum omnibus hominibus, consequenter ostendit, & quidem non tam in malo quàm in bono. Duo enim membra habet quod sequitur. Principiò, Constituo apud me, inquit, gentem aliquam excindere: mitto itaq; Oratores meos, qui hoc ei indicent. Ceterum gens illa auertit se à malitià sua & agit poenitentiam, hanc ego non perdo, sed me quoque mali poenitet quod inferre ei statueram. Ac rursus populo alicui beneficia confero, & multa plura ei me additurum denuncio. Verùm ea gens beneficijs meis effertur, & turpiter abutitur, dum verbum meum non audit, sed libidinem suam sequitur: proinde poenitet me boni, quod illis cumulare decreueram, ac potius mala illis confero, atq; accumulo, tandem & excindo. Prioris exemplum est Niniue apud Ionam: posterioris verò vrbs Hierosolymorum, & Iudaea gens. Ea lutum est in manu Domini, qui vtcunq; gentem eam ornauerit beneficijs maximis, nunc tamen, cum ipsa ingrata esset & impia contra benefactorem, iure negligitur, imò & corrumpitur, ac ex poculo honorifico formatur aut producit iam poculum ignominiae, proculcandum, confringendumq; in Babylone & in bello Babylonico, quod gestum est sub impijs regibus Ioachimo & Zedechia. Sub quibus haud dubie dicta est hæc oratio. Porro prius illud membrum consolatione plenum est, quòd Dominus parcat populo poenitentiam agenti. Vnde etiam intelligimus valere coràm Deo poenitentiam. Posterius membrum horrendum est planè, illis in primis qui multa & magna beneficia accipiunt à Domino, & quibus maiora adhuc promittuntur, sed illi interim Deo ingrati apparent, & libertatem in licentiam couertunt, existimantes felicitatem illam suam fore perpetuam. Quales erant Iudæi, contra quos hic agit Ieremias, supercilium ipsorum ipsis deprimens, adde & omnibus illis qui Iudæis similes sunt. Non enim est quòd hi meliorem expectent sortem. Puniet enim & ipsos Dominus, sicuti puniuit & Iudæos.

Dixi autem superius poenitere Dei aliud non esse, quàm mutare rem institutam. Neq; enim in Deum vllus incidit dolor & tristitia. Neq; hic sequitur Deum esse vel conuertibilem vel mutabilem, & decreta eius incerta, aut fluxa esse. Certa & firma sunt Dei omnia. Neq; est quod curiosius iam disputemus de æternis & arcanis Dei consilijs. Nos respicimus in ea quæ verbo suo nobis exprimit, & annunciat per prophetas & apostolos, talemq; erga nos Deum esse credimus, qualem scripta nobis prophetarum & apostolorum describunt, veluti in presenti benignum & clementem poenitentibus, seuerum in impoentibus. Interim non tribuimus conuersionem ad Dominum nostris viribus, sed diuinæ gratiæ. Id quod hunc locum exponens S. Hieronymus, diligenter docet

Acquisimè suā
potestate erga
homines vt
tur Deus.

De mutabilitate
& immutabilitate Dei.

Adhortatio ad
pœnitentiam.

contra illos qui nimium viribus liberi arbitrii, cum Pelagio, tribuebant. Proinde nunc manifestè hæc illis applicans, infert illud cuius gratia superiora proposuit, ac hortatur eos ad pœnitentiam, dicens, Cum ergo ego, dicit Dominus, potestatem habeam in populum meum Iuda, ut & ipsum extruere possim & destruere: extruam autem pœnitentes, impœnitentes destruam, contra quos, utcumque antea edificarim benignè, fingam veluti in rota figulina cōmerita supplicia: proinde dic civibus Hierusalem, & populo Iuda, ne fidant suæ prærogativæ, quæ ipsos hactenus alijs prætulit gentibus, quin potius annuncia ipsis me grande contra ipsos malum, & vas quodpiam veluti Pandoræ fingere, quod in capita ipsorum effundam, nisi conuertantur ad me. Posteaquam enim per te Ieremiam istis felicia annuncio, ipsi verò pessima quæque designant, neque verbo meo parent, nihil restat aliud, quam ut extrema quæque experiantur. Dic ergo illis meo nomine, ut reuertatur quisque à via sua prava, &c. De qua loquutione iam sæpius dictum est in hoc opere satis. Nobis verò qui Christum hodie colimus, eadem ingeruntur. Oremus ergo Dominum, ut is nobis gratiam suam concedat, ut verè ad ipsum per synceram pœnitentiam conuertamur. Amen.

Arguit Iudæos graviter quòd respuerent doctrinam de pœnitentia, & minatur eis interitum.

CONCIO LXVII.

Et dixerunt, Desperata res est. Ambulabimus enim post cogitationes nostras, & faciemus singuli pro libidine cordis nostri. Propterea sic dixit Dominus, Interrogate obsecro gentes ipsas, an quispiam similia audierit, qualia nimis fœda commisit virgo Ixrael? Nunquid relinquet (aliquis) de saxo agri niuem Libani? num eruuntur aquæ alienæ frigide fluentes? Etenim populus meus oblitus est mei, frustra thus adolent, faciuntque eos corrui in vijs suis: à semitis antiquis (discedunt) ut eant semitas viæ non munitæ: quo terram suam perpetuò desolandam, exhibilandamque reddiderunt, ut omnis qui per eam transiturus sit obstupescat, caputque suum moueat. Per ventum Orientalem dispergam eos ante hostem: in die calamitatis eorum, tergum non faciem ostendam eis. Dixerunt autem, Adeste, cogitabimus contra Ieremiam cogitationes: quoniam non peribit lex à sacerdote, & consilium à sapiente, & verbum à propheta: adeste, percutiemus eum lingua, nec attendemus sermones eius.

Deploratorum
hominum voces.

Postquam diligentissimè populum adhortatus est ad pœnitentiam, confitentibus ostendit & veluti deplorat quòd nulla apud ipsum valeret ratio, graviter accusans ipsius rebellionem contumacissimam, & impietatem acerbissimam, quam & amplificat, si fortè scelerum territi fœditate adhuc resipiscerent. Exponit ergo quomodo se gesserint, & quid dixerint Iudæi, postquam eos reuocauit ad emendationem. Dixerunt *וְנָחַם*, id quod alij vertunt, Res deplorata est. Alij Actum est. Alij, Expectatum est. Germanicè, *Es ist vß/ vergābens vñnd verloren*. Sic autem loqui solemus, cum ostendimus nos in eo quod semel instituimus perrecturos, neque villo modo eos audituros, qui nobis aliud suadent, atque adeò hos oleum perdere & operam. Vnde & in præsentī subiiciunt Iudæi, & dicunt, Nos enim sequemur cogitationes nostras. Et reliqua, quæ iam sæpius in hoc opere nostro sunt exposita. Germanicè propriè illam referimus

referimus loquutionem cum dicimus, *Wir wöllend thün was vns gelust vnd gelangt / vnd sähend dich nit an.* Etenim vox est eorum qui magno cum contemptu aliquid fastidiunt atq; reñciunt, contumacissimè autem in suo proposito pergunt. Hodie cum prædicatur sæculo nostro euangelium, & suadetur pœnitentia, filij huius sæculi nihil aliud regerunt Christi ministris, quàm quod isti Ieremiæ obiecerunt. Quæ ergo sequuntur, non minus in nostræ ætatis rebelles homines competunt, quàm in Iudæos Ieremiæ sæculo viuentes.

Consequenter enim hanc præfractam istorum rebellionem accusans, amplifical per comparisonem cum gentibus, & per concessionem dicit, *Inquirete, obsecro inter gentes, num hæ vnquam designarint facinus tam nephandum, tamq; turpiter & refractariè se gesserint erga suos Deos, & suam religionem, atq; vos geritis erga me Deum vestrum?* Horribilia autem vel abominanda appellat non frustra, quæ designabant sub specie diuini cultus Iudæi: sicut iam sæpius est repetitum. Porro Virginem vocat, quod virgo, syncera inquam, esse debuerat in religione: sed reuera meretrix erat. Illustrat autem parabolis quod dixerat, ne Gētes quidem commutare suos Deos, & suam religionem. An, inquit, inuenias adeò dementem hominem, vt cum in suo agro saxum aut petram habeat, sub qua fons viuus ebulliat, ipse verò à longinquo, sua illa sponte profluente deserta, aquas quærat? An verò tam insanus quisquam est, vt cum in vicinia habeat montes, ex niuib; riuos profundentes in vicinos campos, ipse his præteritis, irriget prata sua aquis à longinquo deductis? Et iterum adhuc significantius, An cum labore & sumptu magno quisquam aquas effodit, aut eruit (ali; aliter legunt) cū limpidas, recentes & frigidās sponte sua profluentes habeat? Quasi dicat, Nemo sanè ita desipit & cum ratione insanit. His iam contrarium membrum opponit, quod sententiam absoluat, Atqui populus meus ita desipit atq; insanit. Cum enim ipse sim fons aquæ viuæ inexhaustæ, obuæ & saluberrimæ, Iudæi tamen præterito me, aliundè sibi petunt recreationem, auxilia atq; salutem. Cum enim ipse gratis donem omne bonū, isti malunt omnia vitæ & salutis aliundè petere, quàm à me solo: & quidem cum sumptibus & laboribus maximis semetipsos fallere. Quinimò quod plus est dicit, Populus meus mei est oblitus. Obliuiscuntur enim reuera Dei, qui tamen Dei desertores videri nolint, à Deo tamen solo nec pendent, nec omne bonum postulant, sed simul cum Deo patronos colunt cœlites, atq; inuocant. Ac hodie experimur reuera, vt qui deuoti sunt diuorum cultores, tam impensè se cultui diuorum impendant, vt serò tandem vel nunquam Dei meminerint. Caterum per suffitum, aut thurificationem, intelligit vniversum cultum illegitimum, vel Deo, vel idolis impensum. Frustraneum verò pronunciat hunc esse cultum. Nam & Dominus Iesus in euangelio ex Isaia, Frustra me colunt, inquit, docentes doctrinas hominum. Similia autem his per omnem modum leguntur in 2. cap. huius prophætæ. Vnde plura repetas licebit.

Sceleris magnitudo ex enormitas.

Deus est fons aquæ viuæ.

Oblitio Dei.

Ab antiqua via in nouas deflectunt.

Iam etiā alia parabola vel allusione pingit & taxat ipsorum peccatum defectionis ac idololatriæ. Impingunt, inquit, ducentibus ipsos pseudopphetis, & auertuntur à vijs sæculi, id est à via antiqua patrum, vel à religione patriæ atque syncera (nos diceremus, *von der rächten alten Landtstraass abwycken*) in grediuntur autem vias nouas, non munitas, id est imparatas, non tritas, dissipatas atq; illegitimas, quas nos appellamus, *vngepanete straassen*. Est autem alusio ad eos qui deserta via plana & iusta, oberrant per auia atq; vepreta vel palustria. Via autem antiqua & vera, est sancta & indubitata sanctorum patrum via, vel religio, lege Dei vel per verbum Dei mundo reuelata. Ergo nouæ viæ nec paratæ, neq; frequentatæ, aut trite à sanctis patribus, sunt humana commen-

ra de colendo Deo, & idololatria, ab hominibus recepta. Qui hodie oberrant in vijs nouis monachorum, iactant se insistere vijs patrum antiquis. Sed de veteri via dictum est cap. 6.

*Pœna debita
contemptori-
bus verbi Dei.*

Obiter istis inserit pœnam ipsorum debitam peccatis. Defectione illa sua populus meus, inquit Dominus, nihil impetrat aliud, quàm vt eruantur funditus. Nam peccatis suis desolatam reddunt terram suam, ac seipsos alijs gentibus exemplum statuent, ad quod obstupescant. Etenim qui aliquando videbunt terram Iuda olim quidem cultam & amœnissimam, nunc verò vastatam & horribilem, sibilabunt præ admiratione, & caput concutient. Etenim à moribus & gestu hominum ostendit vastationem fore horribilem. Cum enim cernimus res abominabiles, sibilamus, & capita concutimus, significantes nos vehementer mirari. Ad amplificandum supplicium pertinet consequens parabola. Dicit enim Dominus, se Iudæos disiecturum per ventum Orientalem, Eurum, ardentem videlicet. Significat autem Nabuchodonosorem & Chaldaicum exercitum. Sicut autem ventum nemo prohibere, aut excludere potest; ita sanè bellum Babylonium cum nemo impedire, aut ab eius calamitate se potuit subducere.

*Deus dorsum
obuertit, non
vultum.*

Adiungit his aliud longè grauius, Cum inuoluti calamitatibus miserè sortem suam deplorabunt, ac eiulabunt, non faciem eis, sed dorsum obuertam: id est, non audiam, nec videre dignabor eos, id est non iuuabo, sed iratum me illis exhibebo. Non quòd Deus inuocantes se non audiat, inuocantes ipsum inquam in veritate: sed quòd isti prius vocanti Domino dorsum quoque non vultum obuertunt; in quo quidem scelere perseuerabant adhuc, respuendo verbum Domini. Ergo Prouerbiorum primo dicit diuina sapientia, Vocantem me estis auersati, auersabor ergo & vos, clamantes in vestris afflictionibus. S. Hieronymus hunc locum enarrans, Vsq; hodie, inquit, sententia Dei permanet in Iudæis. In toto orbe dispersi sunt coràm hoste diabolo, vel inimicis demonibus: & cum diebus & noctibus in Synagogis sathanæ inuocent nomē Domini, dorsum & non faciem suam ostendit eis Deus, vt intelligant eum semper recedentem, & nunquam ad se venientem. Dies autem perditionis Iudaicæ, omne tempus est post passionem saluatoris, vsq; ad finem sæculi, vt postquam subintrauerit plenitudo gentium, tunc omnis Izrael saluus fiat. Hæc ille. Cæterum admonemur omnes calamitate Iudaica, ne nos quoque respuamus cū illis verbum euangelij, ac à Deo quoque consequenter abijciamur.

*Consilia san-
guinaria cōtra
predicatores
euangelij tes-
tuntur.*

Intermissa verò supplicij descriptione rursus accedit ad ipsorum scelera nephanda, exponens qualia inter se consilia tractauerint, & quæ verba profuderint contra Ieremiam. Ex his enim licet colligere, quali fuerint animo erga prædicationē propheticam, exulceratissimo inquam, & alienissimo infestissimoque. Vnde etiam apparet ipsos fuisse incurabiles prorsus, & quouis etiam sæuissimo supplicio dignissimos. Refert autem Mimeli quadam ipsorum consilia atq; verba, & dicit, Dixerunt autem, Adeste, cogitabimus cogitationes, id est consilia capiemus mutua, aduersus Ieremiam. Nam hortantur sese mutuò ad opprimendum prophetam. Pollicentur autem sibi se feliciter confecturos, quæcunque contra ipsum instituerint. Erant enim maxima in autoritate apud populum. Ea abutebantur. Persuasum enim erat populo, quoniam isti (loquimur de doctis & potentibus) erant sacerdotes, seniores item vel presbyteri ac senatores, denique & prophetae, fieri non posse, vt sacerdotes legem detorquendo corrumpant, vel vt sapientes viri non sapiant, & prudentissima consilia proferant, vel vt prophetae non doceant purissimè. Ergo cum nos simus, inquit, sacerdotes, sapientes & prophetae, populus nobis adhærebit, existimabitque iusta esse quæcunque pronunciauerimus contra Ieremiā. Proinde addunt, Venite & percutiemus ipsum

lingua.

lingua. Lingua percutere, est deferre aliquem apud regem: *einem das wort dar thun*. Proferre in aliquem mortis sententiam, vel accusatione alicui intentare mortem, actionemq; capitalem contra aliquem instruere, adeoq; tradere, vt hodie loquuntur, brachio sæculari. Adijciunt his etiam aliud, extremum spirans contemptum, Nec attendemus cunctos sermones eius. Pro quo nos diceremus, *vnd wöllend vmb all sin reden oder schwätzen gnodt nit gäben*. Paria his audias hodie ab illis, qui contra nos euangelium annunciantes, captant sanguinaria consilia, neq; dignatur scripturæ apertis testimonijs nos reuincere hæreseos, sed suæ innitentes authoritati, cum Phariseis clamitant, Nisi hi essent malefactorum, nequaquam tradidissemus eos tibi. Nos sumus ex legitima successione ecclesiarum pastores, sanctæ catholicæ Romanæ ecclesiæ membra, & prælati. Ecclesia non errat. Cathedra Petri firma est. Nauicula Petri procellis quatitur, non colliditur, non submergitur. Nobis ergo credendum est. Indigni sunt hæretici illi quos audiamus, nec curanda, aut vlllo loco habenda ipsorum doctrina, vt pote dudum damnata ab ecclesia Romana. Dominus autem iudicet inter nos, & aduersarios nostros.

Commendat se precibus Deo propheta, iterum peccata Iudeorum accusat, & grauissimum ipsis supplicium impendens denunciat.

C O N C I O LXVIII.

Attende ad me Domine & audi vocem rixantium mecum, Num redditur pro bono malum? Quia foderunt foueam animæ meæ. Memineris vt steterim ante te, vt loquerer pro eis bonum, & auerterem iram tuam ab eis. Ergo trade filios eorum fami, & deuolue eos ad manus gladij, vt fiant vxores eorum orbe & viduæ, viri eorum occisione occidantur, & iuuenes eorum gladio feriantur in pralio. Audiatur clamor ex domibus eorum, cum repente induxeris super eos grassatorem: quia foderunt foueam ad me capiendum, & laqueos pedibus meis absconderunt. Tu autem Domine nouisti omne consilium eorum ad occidendum me initum: ne propitius iniquitati eorum, & peccatum ipsorum à facie tua non deleatur, ac corruant in conspectu tuo, in tempore furoris tui age contra eos.

EXposuit propheta insidias & cruenta magnatum populi Iudaici consilia contra ipsum instituta. Vnde colligimus quæ sit sors ministrorum verbi, & quid à potentibus huius sæculi sibi polliceantur, si sint fideles, nimirum odia, insidias atq; latrocinia. Hoc enim Dominus quoq; futurum prædixit apostolis suis, & omnibus fidelibus, apud Ioan. in cap. 15. Iam verò ipse propheta narrat, quomodo se in hisce periculis se gesserit. Conuertitur autem ad Deum, cui se sanctis commendat precibus. Nihilominus tamē accusat hostium suorum iniquitatē, quam & amplificat. Tandem sub forma precationis quid propter obstinariam suam & consilia sanguinaria passuri sint, ipsis denunciat.

Principò conuertitur Ieremias ad preces, quibus se totum Deo permittit atque commendat. Ita legimus etiam fecisse ipsum Dominum Iesum ad montem oliueti, & ecclesiam primitiuam, dum Dominus aduentum Iudæ proditoris cum militibus, apostoli verò conclusi in carcerem extrema expectarent. Habemus in his exemplum viuum, quid etiam nos in sanguinariorum hominum consilijs & insidijs faciamus. Clamat ergo ad Dominum Ieremias, clamemus ergo

Quomodo se propheta gesserit in periculis

& nos in periculis ad Dominum. Nullibi verò inuocat patres defunctos. Nā & ipsi solum Deum inuocauerunt. Duo autem ab ipso petit. Primum, Attende ad me Domine, ait; pro quo nos dicimus, *hab ein trüw vffsahen vff mich*. Ignoro sanè quibus me artibus petitori sint, cum verò tu omnia noueris, & vias ac modos teneas eruendi & asserendi me, te oro, vt meæ inuigiles saluti. Secundum, Audi vocem aduersariorum meorum, seu litigantiū aut rixantium meū. Nam hostes existimabant Ieremiam non esse curæ Deo, neque audire consultationes ipsorum crudeles. Proinde fac, inquit, ô Domine, vt hostes mei sentiāt te omnes ipsorum voces audire, atque me non negligere.

Iniquitas populi & procerū Iudaicorū contra Ieremiam.

Interim peccata & iniquitatem ipsorum accusans amplificat, demonstratq; ipsos in se iniquissimos esse, & ingratisimos. Ac ab absurdo, Num quis malum ait, pro bono rependit? Minimè gentium. Nam hoc videtur repugnare legi naturæ & sensui communi; isq; omnium iniquissimus & nequissimus esse iudicatur, qui malum pro bono reddit. Iam verò ex opposito subinfert, At mei homines malum reddunt mihi pro bono. Id quod probat, Quia foderunt foueam ante meæ meę. Est autem fodere foueam animę alicuius, insidias struere vitę eius. Pro uerbium petatum est à venatoribus, fodientibus feris foueas, in quas imprudentes incidunt, ac capiuntur & perimantur. Notum est prouerbium, Incidit in foueam quam fecit; pro eo quod est, illo ipso infortunio implicatus est, & periit, quod alteri struxit. Ieremias Iudæos amabat & consilijs ac concionibus suis cupiebat ipsos conseruare, & in felicitate, & in vita; isti contrā vitę eius insidiabantur, & infelicissimum esse cupiebant. Præterea aliud ipsis beneficium collatum commemorat, cuius & Deum ipsum adducit testem. Memineris, inquit, Domine mi, vt steterim ante te. Intercessi pro eis sedulo, sicuti colligere licet ex 7. & 11. cap. huius libri. Orauit & Samuel pro Saule, Moses pro filijs Izrael, pro iisdem Christus Dominus, & apostolus Paulus. Pastorum enim est sedulo interpellare pro grege sibi credito. De quare dictum est in superioribus Concionibus. Atqui eadem pro precibus & intercessione apud Deum rependere cogitabant propheta Iudæi ingratisimi. Stare verò ante Dominum, alicubi significat ministrare Deo, alicubi aliter vsurpatur: in præfenti verò significat interpellare, vt & 15. cap. huius libri, & in præfenti. Nam protinus sequitur, Vt loquerer pro eis bonum: ergo loqui bonum pro aliquo, est stare ante Dominum. Id verò loquutionis genus nos efferremus, *dass ich inē das best redte*, id est, vt causam ipsorum apud te agerem, & ipsos tibi commendarem. Iterum enim per expositionem sequitur, Et auerterem iram tuam ab eis; ergo auertere iram, est bonum loqui pro aliquo. Hic inquam finis fuit intercessionis meæ corā Domino, vt miserrus ipsorum, tibi reconciliati ac in gratia essent apud te, & diuturna vterentur felicitate. Cæterum hanc illi mihi gratiam retulere & referunt, quod vitę meę insidias struunt & persequuntur infestissimè. Non aliud premium ne hodie quidem fidelibus rependitur ministris: cum interim seductores & nebulones euehantur ad honores & dignitates, opibusq; & voluptatibus adobruantur. Hoc verò futurum prædixit Dominus, qui interim in futuro sæculo fidelibus ministris maxima promittit præmia.

Supplicia destinata verbi Dei & ministrorum hostibus.

Postremo autem loco exponit fusè supplicia à Deo Iudæis rebellibus & ingratis destinata, parata deniq; omnibus omnium ætatum verbi Dei hostibus, ac obstinatis verbi ecclesięq; ministrorum persecutoribus. Grauiissima sunt ista & horribilia, sed iusta Dei iudicia. Ista proponit sub specie precationis, quasi hæc orādo à Deo petat, & veluti imprecetur hostibus, vel persecutoribus suis. Cæterum cōsiderandum est, quod ea quæ hic dicuntur, non tantum ex persona Ieremię, per se dicuntur, sed magis ex officio, quatenus videlicet est propheta Dei. Vn-

Dei. Vnde per prædictionem magis, quam per imprecationem proferri illa contra aduersarios, dicemus. Sed de hoc imprecandi genere dixi aliàs in hoc opere & alibi copiosius. Nemo ergo rapiat hæc in exemplum maledicendi alijs, quibus ex odio & affectu prauo malè vult. Tenenda est enim manibus vtriusque doctrina vel regula Christi & exemplum eius, Matth. 5. & Lucæ 23. Nam vt ipse interpellat pro hostibus suis, ita dicit, Orate pro persequentibus vos. Stephanus certè intercessit pro suis latronibus, & apostolus hoc ipsum facere iubet nos omnes, Rom. 12. cap.

Porro poenæ variegatæ & graues commemorantur. Principiò fames, quæ si con- Fames.
spiciatur à parentibus in liberis, longè est acerbior, quàm si sentiant illam in suis Gladius.
ipsorum corporibus. Deinde accedit gladius, cades videlicet, seditiones & bel-
la. Vtitur autem hic quadam distributione. Postquam enim dixit, Deuolue eos
in manus gladij, vel deduc, impelle, & vt quidam vertunt, fac fluere, vel effice vt
sua sponte incidant, atq; incurrant & veluti fluant in gladij aciem, mox subdit,
Vxores eorum fiant orbae & viduae, simul inquam spolientur maritis & filijs.
Sequitur enim per interpretationem, Viri eorum occisione occidantur, id est
pereant in clade, & iuuenes, filij inquam, confodiatur gladio in pugna, vel præ-
lio. His addit calamitatem æque funestam, atq; adeò atrociolem, Audiatur cla-
mor in domibus eorum, &c. Prædicat enim aduenturum hostem imò Dominum
adducturum exercitum Babylonium, & quidem de repente & inexpectatum,
& iccirco formidabiliorem, qui superatis mœnijs, ædes omnes perrumpat, in
his cædibus & stupris omnia cõspurcet, facultates auferat omnes: atque eas ob-
res ingens & lamentabilis oboriatur clamor & eiulatus mulierum, puerorum
& cadetium. Exponit enim ad hunc modum & verbis paucis, energia tamẽ qua-
dam, ceu contuendam miseram captæ vrbs faciem, quò permoueat vehemen-
tius. Quod verò Hieronymus vertit latronem, id alij reddiderunt grassatorem,
alij exercitum, alij globum militarem. Sensus in idem recidit. Adiungitur autem
iterum causa tantorum malorum, Quia foderunt foueam ad capiendum me.
Reperit enim eandem, quam superius audiuius, perstans in eodem loquendi
genere. Videant ergo qui verbum Dei aspernantur, & ministros verbi Dei per-
sequuntur, quid præmij expectent à Deo. Dominus aperiat ipsis corda, vt vi-
deant quod sanctum & iustum est. Rursus verò conuersus ad Dominum, semet-
ipsum ei credit vel commendat, quem credit esse omniscium & omnipotentem,
qui & norit & possit consulere & opem ferre, qui non nesciat omnia hostium
cõsilia: Quibus mox adiungit omnium grauissimum supplicium, cum dicit,
Nefis propitius iniquitati eorum, nec deleatur ante conspectum tuum pecca- Ne propitius
iniquitati ipso-
rum.
tum ipsorum. Non erat propheta vindictæ adeò cupidus, vt precaretur, ne remit-
terentur eis peccata ipsorum, sed in æternum perirent: sed cum cerneret ipsos
peccare in spiritum sanctum, id futurum prædicat sub specie precationis, quod
non potuit non euenire. Quoniam enim illi perseverabant pertinaciter in con-
temptu verbi Dei, in odio ministrorum, quorum opera Deus fidem propaga-
bat, certè in incredulitate perseverabant. Etenim cum fides ex auditu sit, audis-
tus ex verbo Dei, fides esse non potest, vbi animus abhorret à ministris, & aures
auertuntur à verbo Dei. Vbi autem nulla fides, ibi nulla remissio peccatorum,
quæ vera fide constat, nulla restat propitiatio, quæ ex solius Christi merito est,
quod fide apprehenditur. Verissimè ergo dixit in euangelio Dominus, Si non
credideritis quòd ego sum, moriemini in peccatis vestris: verissimè dixit Iere-
mias, fore vt incredulis & rebellibus Deus non sit propitius, non remittat pecca-
ta ipsis, &c. Caueamus ergo, ô fratres, ne per contemptum verbi Domini, alie-
ni à vera fide, præcipientes proturbemur in tartara. Qui enim non credit, iam ius-

Ioan. 3.

dicatus & condemnatus est, ac ira Dei manet super eum. Postremò adnectit ad huc suppliciorum catalogo, Corruant coram te, id est, nihil prosperè tentet, sed corruant omnia illorum consilia, corruant omnes eorū vires, pereant in vniuersum. Sequitur enim, In tempore furoris tui age contra ipsos. Quasi dicat, Quid pluribus agam? Sic illos tractabis, vt soles incorrigibiles tractare, cum nimis diu frustra illos ad meliorem fructum reuocasti, nunc ergo tempus vindictæ ad est, quo omnem tuum in ipsos effundas furorem. Hæc omnia mœstissima & atrocissima admoneant nos obedientiæ & pœnitentiæ maturæ, ne per rebellionem tam grauiam mala prouocemus in nostra ipsorum capita, ad excidium non tantum corporis, fortunarumq; externarum, sed ad interitum quoq; animorū sempiternum. A quo nos liberet clementiss. Dominus Deus & pater noster, per lesū Christum redemptorem, ac propitiatorem nostrum. Certissimum enim est, omnes refractarios verbi Dei hostes, omnibus sæculis huiusmodi supplicijs adpertos esse. Id quod historiæ omnes testantur.

Locus hic Ieremias expositus de Christo à S. Hieronymo.

S. Hieronymus hunc prophetæ locum primò quidem de propheta Ieremia exponit, deinde de Christo Domino, cui hic typū prætulerit, quem sanè sensum probat impensius. Recitabo autem authoris verba propter eos qui Hieronymi Cōmentarios non habent, aut quibus legere non vacat, nunc autem audire parati sunt. Attende Domine ad me) In typum quidem Saluatoris, inquit, hæc à populo Iudæorum Ieremias vniuersa perpetitur, qui postea Babylonio veniente vastantur. Sed plenius atq; perfectius complentur in Christo, cum vrbe subuersa Romano gladio trucidati sunt: non ob idololatriam, quæ eo tempore non erat, sed ob interfectionem filij Dei, quando cunctus simul populus cōclamauit, Tolle tolle talem, Regem non habemus nisi Cæsarem. Et imprecatio eorum æterna damnatione completa est, Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Foderant enim Christo foueam & dixerant, Auferamus eum de terra viuentiū: qui tantæ erga eos misericordiæ fuit, vt stans in cōspectu patris, loqueretur pro eis bonum, vt auerteret indignationem suam ab eis, vt in cruce quoq; diceret, Pater ignosce eis: quod enim faciunt, nesciunt. Et mox, Adduces enim super eos latronem) Si de Ieremia intelligimus, ait, repentinum latronem referamus ad Nabuchodonozorem, si de Saluatore (quod & verius & melius est) ad Romanum exercitum. Et ne iniusta videatur sententia Dei, exponit quid fecerint contra filium Dei Christum, & quid passi sint. Quod autem infert, Ne propitieris iniquitati eorum, & peccatum eorum à facie tua nō deleatur, nequaquam prior sententiæ contrarium est, in qua pro populo deprecatur patrē, sed postquam datum tempus pœnitentiæ præterijt, & illi in suo scelere perseverant, non tam pro se puniuntur, quàm pro alijs, ne inultum peccatum cæteris noceat exemplo. Quodq; infert, Fiant impingentes, vel corruentes in conspectu tuo, illius Iesaiæ & Petri apostoli simile est, Et non impingetis sicut in lapidem offensionis & petram scandali. Cuius & in Psalmis propheta meminit, Lapidem quem reprobauerunt, &c. Hactenus Hieronymus. Domino Deo nostro sit laus & gloria.

O R A T I O I E R E M I A E

O C T A V A.

Paradigmate prophetico denunciatur regi, & toti regno excidium, propter impietatem, & maxime propter idololatriam.

CAPVT

C O N C I O L X I X .
C A P V T X I X .

127

C O N C I O L X I X .

Sic dixit Dominus, Vade & eme à figulo hydriam testaceam, & de senioribus populi, & de senioribus sacerdotum (educ tecum) egredierisq; ad vallem Hinnom, quæ est extra portam fictilem, & illic prædica verba quæ ego ad te loquar. Dices autem, Audite verbum Domini reges Iuda, & habitatores Hierusalem, Sic dicit Dominus exercituum Deus Israelis. Ecce ego adducam malum super locum istum, quod quicumque audierit, aures eius tinnient: eo quod me dereliquerunt, & alienum fecerunt locum istum, incendentes suffitum dijs alienis, quos nec ipsi nouerunt, nec patres ipsorum, neque etiam reges Iuda, & impleuerunt locum istum sanguine innocentum. Extruxerunt quoque excelsa ipsi Baal ad incendendum igni filios suos in holocaustum ipsi Baal: quod equidem nec præcepi, nec loquutus sum, nec in cor meum unquam ascendit. Itcirco ecce venient dies, dicit Dominus, ut locus iste non vocetur vltra Topheth, aut vallis Benhinom, sed vallis occisionis. Et ego euacuabo consilium Iuda, & Hierusalem in loco isto, & prosternam eos gladio in conspectu hostium suorum, & per manum querentium animam ipsorum, & tradam morticinium ipsorum escam volucris cæli, & bestijs terræ. Et redigam ciuitatem istam in stuporem & sibilum, ut omnis qui præterit eam, obstupescat & sibilet super omnes plagas eius. Et cibabo eos carne filiorum suorum, atque carne filiarum suarum, & comedet quisque carnem proximi sui in obsidione & angustia, qua eos coangustabunt hostes ipsorum, & eorum qui querunt animam eorum.

CONSIGNATUR hoc 19. cap. Oratio Ieremiæ octaua, quæ dicta videtur temporibus Zedechiæ regis impijssimi, cum iam non procul abesset vrbis obsidio totiusq; regni excidium. Deus enim bonus ex misericordia sua reuocat peccatores ad se, maturè admonens, ne cogatur incurabiles perdere. 2. Paralip. vltimo. Absolvitur hæc oratio tribus partibus. Nam principio consignatur Dei mandatum iubentis prophetam fideliam vel hydriam testaceam parare: vocare item procures populi, & cum his exire extra portam in vallem filij Hinnom. Vbi quid dicat fuse commemoratur, id est, integer Sermo in os propheta à Deo ponitur. Deinde ostenditur quid faciat cum hydria: confringat inquam, atque adijciat, ita etiam vrbem & regnum fore confringendum. Postremo quomodo hæc omnia præstiterit propheta, dicitur: & quod eadem etiã in templo repetiuerit. Vbi protinus à principe sacerdotum percussus, & in carcerem coniectus narratur per consequens caput 20. Nam hæc duo capitula 19. & 20. inter se cohærere videntur.

Argumentum
huius capituli.

Habet autem prima pars etiam suas sectiones, quas ordine, quò perspicua magis sint omnia, commemorabimus. Principio iubetur propheta sibi à figulo comparare fideliam. Hebraica habent בַּבִּיָּק Bakkîik: quod variè versum est, alij doliolum, alij lagenam, alij œnophorum, alij fideliam, &c. dixerunt. Reuera vas est ventricosum, oris angustij, ut solent esse apud nos hydriæ. A sono autem (per Onomatopœiam) quem edit hydria, cum vel in aquam immergitur, vel quando euacuatur, bakkîik nomen accepit. Addit testaceam. Vnde vertere licebit, ciniridiner frīg. Materia autem & artifex fidelix, lutum vel testa ac figulus, admonent nos opificis Dei, qui pro sua voluntate, ut dictum est capite superiore, homines tractat, fingit atque refingit; admonent item nos nostræ fra-

Comparat sibi
hydriam pro-
pheta.

gilitatis & miseriae, & quam nullo negotio & nos ipsi, & nostrae res omnes perdi possint, certè non minori negotio, quam hydria aut olla testacea conteritur. Ergo in Psalm. 2. dicit propheta, Ceu vasa figulina comminues eos. Appellat S. Paulus corpora humana vasa testacea 2. Cor. 4. & 5. capite confert tabernaculis & vestibus. Cumq; nihil sit homine fragilius & ærumnosius, mirum est nullum ex animalibus ita inolescere & ferocire. Cur verò coniungatur hæc hydria concioni sacrae, dicam Concione sequente, vbi audiemus Ieremiam hydriam istam Deo sic iubente confregisse.

Adiungit sibi
proceres re-
gni.

Deinde præcipit Dominus vt Ieremias sibi adiungat potiores ex senatoriis & doctis, siue ministris ecclesiae. Sensus alioqui obscurus est propter verborum breuitatem, nisi aliquid adijcias. Verba enim sic habent, Vade & eme fideliam testaceam à figulo, Et de senioribus populi, &c. videlicet para aliquot tibi, assumptosq; tecum educito. Nam æquum est proceres populi in primis, Dei intelligere iudicia. Multum enim refert quales isti sint. Si enim negligentes sint iudiciorum Dei, perdunt vnâ secum populum, quem videlicet secum in ruinam pertrahunt. Si verò sint diligentes & officiosi in suo munere, corruptelam populi prohibere, coercereq;, & semetipsos vnâ cum populo seruare possunt incolumes. Nam à capite defluit in corpus subiectum omne malû, & omne item bonum. Tanti videlicet refert vel integrum, vel corruptum habere magistratû. Dominabatur cum hæc concionaretur Ieremias, rex impius Zedechias, qui & se perdidit, & totum regnum secum in extremam perniciem pertraxit.

Vallis filij Hinnom.

Iam etiam locus ipse nominatim ostenditur quo eat, & in quo agat & dicat, quod à Deo & agere & dicere iubebatur, Vallis videlicet filiorum Hinnom, quæ & Topheth nuncupabatur. Fuit autem is locus ante portam Harstith dictam. De qua variant interpretes. Apparet autem nuncupatam esse à materia, vnde fuit extructa, coctili videlicet lapide. Vnde & Lutherus non ineleganter vertisse videtur, Siegelthor. Et Vetus interpretes vertit, iuxta introitum portæ fictilis. Alij verò reddunt, Ad ostium portæ Orientalis plagæ. Vtunque verò ea res habeat, certum est Ieremiam in Topheth esse ablegatum. Atque hic, inquit, Dominus, prædica: id est, seriò, clarè, disertè & absque omnibus verborum ambagibus & lenocinijs, annuncia quæ ego te annunciare iubeo. Nam verbum Domini omni tempore & loco incorruptè & disertè est prædicandum.

Oratio Ieremiae habita in Topheth.

Tandem verò quid in Topheth dicat coràm senioribus, diligentissimè explicatur, quæ sanè huius capituli potissima pars est, Sermo inquam Ieremiae grauis, de excidio regis & regni propter idololatriam, habitus, & vniuersæ posteritati relictus, vt alieno exemplo misero planè discat metuere Deum, & cauere ab impietate & idololatria. Habet autem hæc oratio prophetae exordium breue, ex quo discimus, ad quos pertineat hæc doctrina, ad regem inquam, ad principes, & ad vniuersum populum. Deinde ostenditur author huius orationis, ipse Deus. Antea enim dixit, Et prædicabis ibi verba, quæ ego loquar ad te. Mox autem sua verba illi veluti in os ponens, addit, Dices autem. Nunc iterum subiungit, Sic dicit Dominus exercituum Deus Izraelis. Certissimum ergo est Deum esse authorem eorum omnium quæ hic dicuntur. Ornatur autem Dominus duplici epitheto, vel attributo. Nam appellatur Dominus exercituum, & Deus Izraelis. De quibus dictum est antea. Merito igitur credimus his quæ hic nobis dicuntur; merito metuímus Deum illum verum, qui & seruare potest & perdere.

Perdetur regnum Iuda, si nis est huius Orationis.

In genere autem dicit mox post illud exordium, Deum vastaturum Topheth, atque adeò regiam urbem, & regnum ipsum. Id quod potissimum est, quod

quod tractat hac oratione, in qua tamen, promore suo, & causas excidij narrat. Inducit autem Deum loquentem, & dicentem, Ecce ego adducam malum super locum istum. Dominus iustus ipse adducit malum, ipse inquam met iusto suo iudicio adducit malum. Malum comprehendit omnis generis calamitates, gladium, famem, pestem, excidium, allen jamer vnd not. Mox amplificat hoc malum parabola quadam prouerbiali adiecta, Vt qui audierit, aures eius tinniant. Solent enim aures illis tinnire, ac in capite sentiri horrores, quibus de repente obijcitur triste & abominandum aliquid, vnde grauiter terrentur vel consternantur. Significat ergo hac loquutione, grande fore malum, quod ipsis imminet, & vastationem fore horribilem atque stupendam. Protinus autem immoratur in exponendis atque amplificandis causis tantorum malorum, vnde deinceps redit ad describendam copiosius calamitatem. Inter causas prima est apostasia. Nam dicit, Eò quòd me dereliquerunt. Negabant hoc constanter Iudæi, nolentes videri apostatae, aut desertores Dei: sed alibi ostendi quomodo Deus deseratur, non aperta duntaxat abnegatione & contradictione, sed superstitioso quoque atque alieno cultu. Sed & modum apostasie consequenter exponens, dicit, Et alienum fecerunt locum istum. Id quod alij verterunt, Prophanarunt locum istum. Lutherus vertit, Vnd habendises ort einem frömbden Gott gäben. Locus certe omnis (in primis terra sancta) Deo est consecratus, cuius ipse solus conditor est: vnde & solus vbique, in primis autem in terra sancta, adorari & coli debebat. Peccant ergo grauissimè, qui loca consecrant alienis dijs & cultibus. Sic ergo isti Topheth alienum fecerunt locum, quia usurparunt alieno Deo, & cultui peregrino, qua re prophanarunt. Sequitur enim iterum per expositionem, Thurificantes, vel suffitum incendentes dijs alijs, vel alienis. Sic inquam fecerunt hunc locum alienum, sacrificando videlicet Deo Baal & Moloch. Hoc ipsorum peccatum amplificans addit, Quos nec ipsi nouerunt, neque patres, &c. Turpe sanè hoc est, eum quem non noris colere, & Deum toti orbi cognitissimum negligere. Turpe est eos colere, quos neque patres, neque reges Iuda vnquam agnouerunt. Loquitur de pijs & religiosis patribus & regibus. Nam historia testatur quosdam patres & reges stultos seruasse Baalim vel dijs alienis. Cernis ergo quatenus valeat patrum & regum exemplum, & quatenus non valeat. Quomodo verò, inquis, colere eos potuerunt, quos non nouerunt? Multum interesse inter veram cognitionem, & inanem opinionem temerè conceptam nemo ignorat. Dei cognitio vera oritur ex principijs veritatis indubitatae, per firmam fidem, & Spiritum sanctum. At qui falsos colunt deos, & versantur in superstitionibus, ducuntur vanis persuasionibus impostorum, opinanturque vera esse quae sunt falsissima, atque ita miserè decipiuntur. Apud Germanos ingens est discrimen, inter wüßsen vnd wänen. Vniuersa ergo doctrina de alienis dijs, & alieno cultu nihil est aliud quam opinio. Supra verò dixi de deo alieno, & Deo vero. Significantius porro quid peccent ostendit, cum dicit, Et impleuerunt locum istum sanguine innocentum, infantum scilicet eorum, quos ipsi Moloch immolarunt. Quamuis & prophetarum aliorumque innoxiorum hominum sanguinem effuderunt, quorum liberas voces in impietatem & idololatriam ferre nolebant, atque opprimere & extinguere cupiebant cadibus: videtur tamen potius hic locus de humanis intelligendus esse victimis. Certe clarius mox subdit & ait, Extruxerunt excelsa ipsi Baal, &c. Sed totum hunc locum exposui satis fusè in septimo capite, Concione trigesima prima. S. Hieronymus explicans hæc verba, Nec in cor vnquam ascendit, Non quòd Deus futura nescierit, inquit, sed quòd indigna sua notitia, ignorare se dicat, iuxta illud euangelicum, Discedite à me operarij

Colere eum
quem non no-
ueris.

Stipendium de-
bitum hostibus
verbi Dei.

iniquitatis, nescio vos. Nouit enim eos Dominus qui sui sunt. Et, Qui ignorat ignorabitur. Vel certe *αἰθεροπορτάδος* & hæc de Deo accipienda sicut & alia. Hæc Hieronymus. Vallem verò occisionis appellare possemus, *das mordtal/* Gehaheregah. Adiungit his & aliud satis graue, Erego euacuabo consilium Iuda, &c. Alludit autem ad lagenam, vel hydriam quæ euacuatur propriè. In præsentî significat euacuare, inane & irritum reddere consilium, ne propositum assequatur finem. Etenim sacrificijs illis electijsq; cultibus suis voluerunt demereri Deum, & magnam sibi parare felicitatem, cæterum fefellit ipsos spes illa. Nam exasperarunt potius Dominum, & semetipsos coniecerunt in extremam miseriam. Dicit enim se istos prostraturum gladio, cadauera autem obiecturum volucribus & feris: ciuitatem verò ita vastaturum per hostes, vt abominatio sit omnibus futura spectatoribus, præsertim scientibus, quanta aliquando fuerit gloria & celebritate insignis & præclara, quàm verò nunc solo æquata & conculcata. Quibus addit rem multò crudelißimam, attamen illis debitam, qui crudelißimè deuorauerant prius optimos quosque viros. Et cibabo eos, inquit, carne filiorum suorum: & reliqua quæ omnino impleta videntur cum in Babylonica, tum Romana vrbs Hierosolymorum obsidione. Petuntur verò ista omnia ex 28. cap. Deuterono. & expectanda proponuntur omnibus idololâtris, atque rebellibus contemptoribusq; verbi Dei. S. Hieronymus hunc locum exponens, Quanquam hæc, inquit, & in Babylonica captiuitate accidisse populo nouerimus, tamen plenius referuntur ad tempora Saluatoris, quando obsessi sunt à Vespasiano & Tito, & ciuitas eorum Hadriani temporibus, in æternos cîneres collapsa est, vt qui obtulerant filios suos idolis, ipsi eos postea famis necessitate compulsi, in ciborum vsum verterent, carnesq; omnium darentur volatilibus cœli & bestijs terræ, vt qui Domini muneribus abusi fuerant in impietatem, & propria viscera idolis immolarant, ventres suos sepulchra facerent liberorum. Hæc ille. Dominus liberet nos ab huiusmodi impiorum verbi Dei hostium supplicijs, & misereatur nostri. Amen.

*Pergit in eodem argumento propheta, hydriamq; confringit,
& disertis verbis excidium ipsis annunciat.*

C O N C I O LXX.

Et confringes hydriam in oculis virorum qui tecum ierunt, dicesq; ad eos, Sic loquutus est Dominus exercituum, Ad hunc modum conteram populum istum, & ciuitatem istam, sicut confringitur hydria fictilis, quæ vltra resciri non potest. Et in Topheth sepelientur vt locus non supersit ad sepeliendum. Sic faciam loco isti & habitatoribus eius, vt reddam ciuitatem istam sicut Topheth. Et sunt quidem ades Hierusalem & palatia regum Iuda perinde atque locus Topheth, immunda cum omnibus domibus, in quarum tectis suffitum incenderunt vniuersa militia calororum, & libauerunt libamina dijs alienis. Venit itaque Ieremias de Topheth, quò miserat eum Dominus, vt illic prophetaret, & stans in atrio domus Domini, dixit ad vniuersum populum, Sic dixit Dominus exercituum Deus Israelis, Ecce ego adducam super urbem istam & super omnes ciuitates eius, omne malum quod loquutus sum super eam. Quia indurauerunt cervicem suam, ne audiant verba mea.

Descendi

Descendimus iam ad secundam huius Orationis partem, ad explicationem in quam arcani, cur Dominus iusserit prophetam fictilem emere hydriam, ac deferre secum in Topheth, ubi concionari coram proceribus iubebatur, & quid faciat cum hydria. Nunc enim hanc confringere & in minutissimas partes collidere, contereréue iubetur, idq; in conspectu antistitum vel procerum populi, mox etiam suggeruntur verba, quibus huius Christiæ mysterium eis exponat. Est enim quod hic facit & dicit Ieremias Christi mixta, vel sacrum paradigma propheticum, constans symbolo vel actione externa, & verbis adiunctis, exponentibus facti rationem & mysterium. Plurima huius generis occurrunt in literis sacris.

*Quid fecerit
Ieremias cum
hydria.*

Tale quid fuit quod habuimus in 13. cap. de fascia imposita in foramen petreæ ubi computruerat, & de lagena vino impleta. Tale quid paulò post sequetur, cum propheta mandabitur à Domino ut iugum collo imponat, & in confessum regum prodeat, & catenam ferream e collo suspendat, quare grauissimam captiuitatem populo denunciet. Videntur hæc mira, & partim superstitiosa, & stulta mundanis hominibus: sed apparet in his vera Dei sapientia, & mira eius benignitas, attemperantis se nostræ infirmitati, & nihil non attentantis quod ad conuersionem nostram pertinet salutarem. Posset quidem in mouendis animis nostris uti potentia spiritus, & in momento absque instrumentis externis agere nobiscum: sed ex hoc loco & innumeris alijs deprehendimus illum nolle absoluta uti potentia, neque intermissis medijs externis, solius spiritus interne operantis in momento potentiam usurpare. S. Hieronymus hunc explicans locum, Vult, inquit, scriptura diuina, non solum auribus doceri populum, sed & oculis. Magis enim mente retinetur, quod visu quam quod auditu ad animum peruenit. Hæc ille. Certè Dominus huiusmodi externis actibus & symbolis in euangelio quoque usus legitur, cum commendaret res magni momenti: veluti cum puellum statuit in medium discipulorum de maiestate, ut utar vocabulo Decretalico, disceptantium, Matth. 18. Ioan. 13. discipulis pedes abluit, ut hoc paradi-gmate humilitatem, ac officia charitatis mutua præstandi diligentiam promptitudinemq; commendaret. Sunt qui huc referunt ipsa Domini Sacramenta, Circumcisionem, Sacrificia, Pæsa, Baptisma & Cœnam. Sed de his dixi copiosè in Decadibus meis. Ergo quò vehementius animi percellerentur Iudæorum, paradigma hydriæ collisæ edicit Ieremias, non ex suo arbitrio aut inuento, sed ex præcepto Dei.

*Paradi-gmatis
prophetica.*

Mox etiam planam huius sui facti expositionem coniungit, & ait, Sicut fictilis hydria nullo negotio colliditur: ita & Topheth & ipsa vrbs regia, cum toto regno nulla cum difficultate vastabuntur. Sicut autem ex testis contractæ hydriæ nihil integri iterum potest componi, sic Topheth & vrbs, atque regnum non facile reparabuntur. S. Hieronymus, Perspicue, inquit, non de Babylonica, sed de Romana loquitur captiuitate. Post Babylonicam quippe & vrbs instaurata est, & populus in Iudæam reductus, abundantia pristina restitutus. Post captiuitatem autem, quæ sub Vespasiano & Titò, & postea accidit sub Hadriano, vsque ad consummationem sæculi, ruina Hierusalem permansuræ sunt. Quomodo autem vas fictile & testaceum, si fractum fuerit, in antiquam speciem non potest reformari: sic & populus Iudæorum & Hierusalem subuersa statum pristinum non habebunt. Denique cassum est hodie nomen ciuitatis, & ab Aelio Hadriano Aelia dicitur, & cum habitatione pristina, pristinum quoque nomen amisit, ad decutiendam superbiam habitatorum eius. Hæc omnia Hieronymi sunt. Cæterum potest locus propheta intelligi & de prima destructione sub Nabuchodonosore. Nam Topheth nunquam fuit reparatum. Licet

*Vastabitur To-
pheth, vrbs &
regnum.*

autem templum cum vrbe fuerint restituta, pristinae tamen elegantiae & dignitati non responderunt. Sed & multa cum difficultate reparari vix potuerunt. Reductus quidem fuit populus, sed non recuperarunt regni splendorem pristinum. Reges nullos habuerunt, sed fuerunt sub administratione Persarum & Macedonum, usque ad tempora Machabaeorum. Plenissime tamen ista completa esse in vltima sub Romanis destructione Hierosolymorum minime nego. De qua optime scripsit beatus Hieronymus.

Peribunt idololatrae.

Addit istis sepeliendos fore ipsos idololatrias in eo ipso loco in quo peccauerunt, in Topheth, & quidem tanta copia, vt non sit vllus superfuturs locus, in quo amplius sepeliri possint. Qua loquutione videtur significari maxima caedendorum copia. Similis loquutio habetur & 7. cap. Impij & impoenitentes vere sepeliuntur in Topheth vel Gehenna, sicuti & de diuite epulone legitur Lucae 16. Quinimo repetit & inculcat iterum, quod Deus velit vastare & Topheth, & ipsam urbem regiam. Nam difficillime credituri erant Iudaei huic praedicationi. Ideo eam ad fastidium usque iterari & vrgeri oportuit. Rursusque eundem pro more suo causam huius sui facti exponens ex ore Dei propheta, Quoniam non tantum vrbs ipsa pro maiori sui parte contaminata vel immunda, sed & singulae eius domus, utpote regum palatia & priuatorum aedes pollutae sunt, perinde vt Topheth est spurcitijs abominabilis reddita. Addit praeterea quibus rebus sint contaminatae domus. Nam in tectis aedium sacrificabant militiae coeli. Habebant item sacella & lararia in priuatis aedibus, in quibus thurificabant. Id ipsum impingit Hierosolymorum vrbi & Sophonias cap. 1. De eadem re & antea dictum est in hoc opere. Papistae nostri hunc ritum olim abolitum reduxerunt. Habent enim & ipsi in aedibus priuatis lararia siue sacella & aras in quibus diuis incendunt careos, & colunt eos vario superstitionis genere. Sed intelligimus ex hisce verbis prophetae huiusmodi cultu homines Deum sibi non demereri, sed iratum reddere. Non credunt hoc isti; experientur ergo aliquando irati Dei manum.

Immunditia vrbin.

Fides & fidelitas prophetae

Tertio & vltimo huius capituli loco enarratur quomodo Ieremias mandatum sibi iniunctum compleuerit, siue expediuerit, & primo quidem in Topheth, deinde vero in atrio templi. Obseruandum autem in Ieremia, quod absque metu fortiter atque constanter omnia quae a Domino acceperat in mandatis, perficit, nihil addit, nihil adimit, nihil in gratiam hominum mutat. Hoc exemplum imitentur omnes ministri verbi Domini. Recolligit autem totius huius negotij summam in breuia capita duo. Primum continet supplicium de vrbe & gente sumendum. Secundum comprehendit causam poenarum ceruicem induratum, id est, inflexibilem seu incurabilem rebellionem. Caueamus ergo nobis ne & ipsi aures & animos auertamus a verbo Domini nobis annunciato, audiamus potius apostolum ad Hebr. 4. inhortantem nos ad obedientiam. Quam omnis bus nobis conferat gratia Domini. Amen.

NARRATIO HISTORICA.

Coniicitur in vincula Ieremias, extremaque fata & populo & Pashur persecutori suo praedicat.

AUdiuit autē Pashur filius Immer sacerdos, qui erat præpositus & princeps in domo domini, Ieremiam prophetantem verba ista. Et percussit Pashur Ieremiam prophetam, & posuit eum in carcerem, qui erat ad portam Benjamin superiorem, quæ erat iuxta domum Domini. Factum est autem sequenti die Pashur educeret Ieremiam de carcere. Et dixit Ieremias ad ipsum, Non Pashur (illustris) vocauit Dominus nomen tuum, sed Magor (id est pauidus) circumquaq. Sic enim dicit Dominus, Ecce ego reddam te pauorem, & tibi & omnibus amicis tuis, & cadent in gladium hostium suorum, idq. oculis tuis videntibus: sed & omnem Iudam tradam in manus regis Babylonij, qui transferet eos captiuos in Babylonem, & feriet eos gladio. Et tradam omnem substantiam ciuitatis huius, atq. omnem laborem eius, & omne preciosum eius, omnes deniq. thesauros regum Iuda, tradam in manum hostium suorum, atq. illi diripient eos, & tollent eos, & auhent in Babylonem. Et tu Pashur atq. omnes habitatores domus tuæ, ibitis in captiuitatem, tu inquam deuenies in Babylonem, & ibi morieris, & ibi sepelieris, tu & omnes amici tui, quibus tu mendacium prophetaisti.

CONHAERET hoc 20. cap. cum 19. Nam historica expositione luculenter enarrat quid ipsi propter annunciatam in Topheth & in Templo veritatem euenerit. Principiō quidem quod à præside templi percussus etiam in carcerem sit coniectus. Deinde quomodo se Ieremias gesserit erga præfectum templi suum illum persequutorem, & quid ipsi ac populo futurum prædixerit. Postremò diligenter & copiosè exponit quam in carcere sustinuerit pugnam: in quo sanè apparet quas habuerit tentationes & cogitationes contrarias, pro diuersitate vtique ingenij carnis & spiritus. Quæ omnia pertinent ad eruditionem & consolationem nostram, vt in ipso tractatu apparebit.

Argumentum
huius capitis.

Caterum in Vinculis Ieremiæ hæc potissimum considerata veniunt, quomodo veritas diuina excipiat ab hominibus huius sæculi, non cum gaudio & ad salutem, sed cum indignatione ad perniciem annunciantium. Vnde etiam elucescit quæ sit sors vel conditio annunciantium syncerè verbum Dei, misera sanè quod hunc mundum attinet. Varijs enim adobruuntur calamitatibus. Id quod copiose suis discipulis prædicit ipse Dominus Iesus Matth. 10. & Ioan. 15. Rursus indicatur in hac historia quinam omnibus sæculis fuerint omnium infensissimi hostes præconum verbi Dei, & qui acerbissimè semper persequuturi sint synceriores veritatis prædicationem, pseudosacerdotes & superstitionis antistites. Talis enim erat hic Pashur, hostis Ieremiæ. Sacerdotes Baal, Heliam & alios Dei prophetas persequuti sunt, comouentes in ipsorum capita Achabum cum sua Iezabele. Amasias sacerdos excelsorum eiecit prophetam Dei Amos. Multa sunt huius generis exempla in veteri Testamento, præsertim autem in Ieremia hoc nostro. Saluatori nostro Iesu Christo Dei filio, luci mundi, & pontifici verè summo, nullus fuit ordo infensior, quàm sacerdotum & pharisæorum. Hi dies atq. noctes insidias vitæ eius struxerunt, cum Iuda de traditione eius pacati sunt, innoxium in vincula coniecerunt, Pilato ceu maleficum tradiderunt, cumq. ille conaretur ipsum liberare, commouerunt sacerdotes populum, quem docuerunt postulare Barabbam, & Christum ad crucem deposcere. Illi ipsi cum stantem Pilatum valde vrserunt, cumq. iam importunis clamoribus adegissent

Quomodo excipiat
veritas
a mundo.

Omnium infensissimi
hostes
verbi Dei.

In carcere dei
aitur Ieremias.

Cohercendi
sunt pseudo do-
ctores & quo-
modo?

ipsum in crucem, procurrerunt in ipsum usque supplicij locum, & pendenti in cruce illuserunt, atque insultarunt insolentissimè. Neque his exatiati, cum iam sepultus esset, admovent sepulchro custodiam, & in omnibus & semper ita se gerunt contra ipsum seruatorem & apostolos eius, ut nemo non testari possit pseudofacerdotes iuratos esse veluti hostes aeternae veritatis. Hodie apud reges, principes & magistratus, sacerdotes accusant praecones euangelij haereseos, seditionum & rerum pessimarum, incitantque illos in sanguinem & capita innoxiorum. Vbi vero pontifices & antistites plena vtuntur potestate vitae & necis, atrociter persequuntur euangelium, ac permultum effundunt sanguinis innoxij. Ieremias quodque modum hic persecutionis suae exprimit, dicit enim se primò à sacerdote percussus, deinde verò coniectus esse in carcerem. Percutitur & apostolus Paulus coram sacerdote Anania in Actis cap. 23. Percutitur & ipse Dominus, atque saluator noster Iesus Christus coram pontificibus Anna & Caiapha, Ioan. 18. Vterque item tenetur vinctus, & diuexatur miserè. De Carcere in quem coniectus legitur Ieremias, varia adferunt interpretes. Sunt qui Hebraicum vocabulum existiment rotam significare versatilem, carceremque episcopalem: qualem in vicinia ferè vocant, die Schyben, in turre, Gottlieben, ad lacum Acronium vel Podmicum. Alij cippum vertunt. Lutherus vertit Gwelb. Alij interpretantur Stocf. Ioan. Oecolamp. post S. Hieronymum in suis Commentarijs, Vox קאמרן variè vertitur, inquit, alij carcerem, alij ligna bifurcata, quibus collum insertum concluditur, ut apud nos ferrea habentur colli vincula. Symmachus ait, βασανιστήριον siue σπρεβλωτήριον esse, quod utrunque tormenta significat. Hieronymus neruum vertit. Jonathan קאמרן voce à camera & fornice desumpta, reddit. Proprietas verbi Hebraei à vertendo est, ut in Genesi Versatilis gladius dicitur. Hæc ille. Fortè in hoc erat hæc parata custodia, ut qui concluderentur in eam, emendati captiuitate, conuerterentur rursus ad Deum & veritatem eius. Ideoque erat extructus ille carcer propè templum, atque adeò deputabatur in ipsius templi ædificijs: quanquam interim non esset in ipso templo, sed in ædificijs templo proximè adiectis. Pertinet enim reductio errantis ad templum & cultum Dei. Mandauit etenim Dominus Deut. 13. cohercere pseudodoctores. Nec dubium est, quin Dominus voluerit, non vi protinus, sed ratione prius agi cum errantibus. Qua in parte vehementer peccatur à Pashur. Nam & S. Hieronymus, Iste, ait, erat pontifex templi, & data sibi sacerdotij dignitate, in peruersum abutitur, non ut doceat, & sermone corripiat, sed ut cruciatibus terreat. Hæc ille, qui Pashur prudenter templi pontificem, non summum pontificem nuncupat. Nam Saraias, ut testatur sacra historia, summus erat sacerdos, vel pontifex. Pashur ergo intelligitur summus fuisse templi praeses. Nam ex historia sacra, Ioiada potissimum Ioas & Atthalia, apparet ordines fuisse sacerdotum, & in his ianitores, custodes, &c. ut praefecto his fuerit opus, quò minus ordo turbaretur. Cum vero templorum praesides permultum lucri percipiant ex donarijs templi, & experientia docti norint, quantum compendij adferat superstitio, iniquissimè ferunt hanc vel modicè turbari. Sciunt enim per vere religionis synceram prædicationem, plurimum suis decedere compendijs. Ideò legimus Demetrium illum argentarium Ephesium, maximum excitasse tumultum aduersus doctrinam Pauli euangelicam, quòd ea videretur maiestati Dianæ & quaestui vberissimo detrahere, quem faciebat ex idololatria. Vtebatur etiam ille non argumentis, aut ratione sana, sed armata manu, clamoribus & turba. Hæc non dicimus, quòd vellemus nullam adhiberi vim hominibus incurabilibus, & contagione alios quoque corrumpentibus. Dominus enim ipse iussit cohercere pseudodoctores. Et Augustinus non semel inculcat vim in tempore & cum ratione adhibitam, esse salutarem, atque

rem atq; adeò necessariam. Priusquam tamen vim adhibeamus, tentanda sunt omnia. Principiò enim erroris reuincendus est pseudodoctor, & quidem ex disertis scripturis sanctis. Nam qui erroris conuinci non possunt, cur vexarentur quasi errantes, seductiue aut seductores? Deinde conandum, vt is qui erroris còuictus est, reducat in sanis rationibus in viam rectam. Vbi diligentiam in erudientibus requirimus, modestiam & tolerantiam. Si verò hic nulla supersit spes, sed pergat ille cum ratione insanire, & omnes sanas rationes floccifacere, suis item inniti erroribus, hos tueri, & alijs quoq; errores pestiferos per contagionem & doctrinam affricare, iam coherceatur qui talis est, caueaturq; ne secum etiam alios perdat. Si verò his misceantur blasphemiae intolerandae & maleficia, quis oro prohibebit, ne magistratus suo atq; à Deo accepto vtatur gladio? De quo apostolus dixit, Neq; frustra gerit gladium. Cæterum quod de Pashur annouit Hieronymus, id ipsum dici potest in huius ætatis plerisque pontifices & sacerdotes, qui & ipsi sua abutuntur autoritate, regesq; & magistratus incitant contra præcones euangelij, asseuerantes nullam esse sperandam salutem & quietem, nisi excisis flamma & ferro omnibus euangelij prædicatoribus. Fero ergo & flamma disputant, non testimonijs scripturæ, & rationibus sanis.

Videamus porro quomodo se gesserit Ieremias in hisce periculis, & quomodo exceperit suum illum persecutorem templi antistitem supremum. Constas est & intrepidus. Nihil mutat in genere doctrinæ suæ, fractus carcere & vinculis, sed idem doctrinæ genus repetit atq; inculcat. Hoc exemplum imitari iubemur omnes ministri verbi Domini. Nam & Paulus adeò nihil mutauit pristini sui instituti, vt ex ipsis vinculis Roma, ad varias per orbem ecclesias, miserit grauissimas de religione scriptas epistolas. Alij vinculis & carcere franguntur, indignaq; committunt viris bonis, & iram Dei incurrunt, sed & contemptos se reddunt coram hostibus suis. Patienter item satis tulit captiuitatem Ieremias. Nihil apud aduersarium conqueritur aut eiulat. Quod verò grauius in ipsum inuehitur & infauitissima ipsi vaticinatur, ex officio proficiscitur, non ex affectu prauo, aut inuidia, aut impatientia. Redarguit etiam Dominus ipse eos qui venerant ad ipsum cum gladijs & hastis atq; fustibus in hortum. Redarguit item illum, qui ipsi coram pontifice alapam impeggerat. Redarguunt aduersarios suos Stephanus martyr, & S. Paulus apostolus in Actis apostolicis cap. 7. & 23. Accedit ministros verbi in ecclesia crucem impositam à Domino, patienter quidem portare, sed interim quod contra iustitiam committitur ab hostibus, non dissimulare, sed reprehendere acriter, ne videantur approbare tacendo publicam iniuriam. Sunt enim publici iustitiæ vindices. Proinde non pugnant hæc cum mandato Domini, Si quis te perculserit in dexteram, obuerte illi & sinistram. Iam ergo sequitur quibus verbis fata infelicissima prædixerit, cum ipsi prædidi templi eiusq; domui, tum omnibus eius asseclis. Vnde colligimus persecutores veritatis diuinæ, adeò non opprimere persecutione sua veritatem & sanctos, vt magis prodant & confundant semetipsos, atq; accersant, imò accelerent sibi ipsis miserum interitum, è quo postea emergere non possunt. Id quod manifestè probabit consequens cap. 21.

Initio argumentatur ex interpretatione nominis, & dicit, Vocaris quidem Pashur, sed perperam. Nam Dominus te non hoc nomine dignum iudicat. Alio ergo insignit nomine, & te vult appellari Magor. Pashur deriuant & interpretantur à discindendis tenebris, quasi tu dicas dispulsor tenebrarum, vel lux ambulantium in tenebris, aut lumen mundi. Hieronymus exponit oris nigredinem. Alij aliter interpretantur. Magor autem significat pauorem aut terrorem, & quidem vndiq; Tuis, inquit, & tibi ipsi eris author maximi pauoris. Trepida

Quomodo se gesserit Ieremias in sua captiuitate.

Non Pashur sed Magor appellari debuerat.

Fata populi.

bitis enim miserè ob vndiq; ingruentem calamitatem. Zuinglius beatæ memoriæ vir doctus & diligens in exponendis scripturis sanctis, *W* incrementum, ait, vel crescens est, *W* autem clarus, insignis aut etiam ingenuus. Est autem Paronomasia non inelegans, Non Pashur, sed Magor appellaberis, hoc est, Non Augustus, sed Angustiatus; non Nobilis, sed Mobilis. Hæc ille. Sensus est ergo, Non illustrabis tuos atq; nobilitabis, sed vndiq; adoperies mœroribus, tenebris atq; paoribus. Sequitur enim expositio plana & copiosior, Ecce ego reddam te pauorem, &c. Concidentur enim hostium gladijs omnes tui amici, & tu quidem crudelitatis huius eris spectator ociosus, & omnibus oppressus mœroribus. Tradam item omnem Iudam in Babylonij regis potestatem, atq; adeo libidinem. Captiuos hos ducet in Babylonem, vbi & plerosq; gladio confodiet. Preterea diripientur prius omnes totius regni facultates: quas per species peculiari ter annumerat. Deinde verò ne quid cogitarent de restitutione, Tollent, inquit, & auhent in Babylonem.

Per Apostrophem autem conuersus singulariter ad pseudofacerdotem, quid ei peculiariter euenturū sit vaticinatur. Vaticinium est clarius, quàm multa indigeat expositione. Causa malorum omnium appenditur, mendax vel falsa & conficta doctrina. Pollicebatur enim in templum vnientibus, & cultum exercitibus consuetum, omnia felicia. Contraria ergo ipsis euentura testatur. Nihil verò aliud expectent omnes hostes verbi Domini, & persecutores fidelium verbi præconum. S. Hieronymus in hunc locum scribens, Animaduertēda est, inquit, prophetæ patientia atq; prudentia, quòd missus in carcerem tacet, & silentio vincit iniuriam, nec tamen dissimulat quod scit esse venturum: vt saltem sic pseudopropheta pontifex peccare desistat, & Dei clementiam deprecetur. Hæc ille. Adoremus ergo clementissimum Dominum Deum nostrum, qui non vult mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur, & viuatur: & agamus illi gratias. Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Describitur pugna carnis & spiritus in Ieremia, per colloquiū aut expostulationem cum Deo.

C O N C I O LXXII.

Illexisti me Domine, & illectus sum, fortior me fuisti, & preualuisti, ac fui in derisum tota die, quisque subsannat me. Quoniam ex eo quo loquor, vociferor iniuriam, & vastitatem clamo, verbum Domini probro mihi vertitur, & tota die in subsannationem mihi cedit. Et dixi, non recordabor eius, neque loquar amplius in nomine eius. At erat in corde meo & in ossibus meis, tanquam cohibiti ignis incendium, vt laborarem, nec sufferre possem. Porro audiebam multorum obrectationem, & pauorem circumquaq;. Indicate (dicebant) & indicabimus illud: (idq; faciebant) omnes viri pacis meæ, & qui obseruabant an claudicare inciperem, (dicentes) Si forte decipiatur, & praualeamus ei, & vin dictam de eo sumamus. Dominus autem est mecum tanquam robustus gigas, atq; ideo prosternentur persecutores mei, & non praualebunt, vehementer p̄defient: quia non prudenter egerunt, perpetua ignominia (afficientur) quæ nunquam obliuioni tradetur. Et tu Domine exercituum explorator iusti, videns renes & cor, videam ultionem tuam ex eis: quoniam tibi reuelauī causam meam. Cantate Domino, laudate Dominum: quoniam eripuit animam pauperis de manu malignorum. Maledicta dies in qua natus sum, dies in quo peperit me mater mea sit nefastus. Maledictus vir qui annunciauit patri meo, dicens, Natus est

Natus est tibi filius mas, lactificans lactitiam eius. Eueniat isti homini quod ciuitatibus, quas Dominus subuertit, nec penituit eum: audiat clamorem mane, & eiulatum tempore meridiano. Quare non occidisti me mox in utero? fuisset enim mater mea sepulchrum mihi, & uterus eius conceptus perpetuus. Ideone ex utero egressus sum, ut aspiciam laborem & dolorem, & consumantur dies mei in confusione?

Tertio & ultimo loco huius capituli exponit historica narratione Ieremias, in quem finem quam sustinuerit in vinculis pugnam, quæ denique cogitationes ipsum in hac sint scripta. suo vexarint ministerio. Exponit autem hæc eleganter & euidenter per colloquium, & per amicam cum Deo expositulationem. Cumque hic propheta non dissimulat, neque tegit dedecus suum pudendum, colliquescit inde, quam synceriter & sine affectibus scriptores sacrorum codicum sanctos scripserint libros. Alij enim scriptores, prophani scilicet, tegunt aut extenuant delicta sua. Ergo non scribuntur hæc in illum finem ut Ieremiæ exemplum imitantes, obmurmuremus Domino, & voces impatientes profundamus. Sancti enim errant & ipsi per infirmitatem non raro. Qua in re sequendi non sunt. Extant huius rei paria exempla in scripturis diuinis non pauca, eximium verò & huic simile apud Iob in cap. 3. Similia quoque habuimus in eodem propheta nostro, cap. 15. & 18. Dicis, Præstaret sane hæc tegi, & non proferri in vulgus, quod alioqui crassum, acerbius execratur, quam dissimulari deberet à sancto magistratu. Caterum non errat neque peccat, aut peccatis occasionem suppeditat author scripturæ sanctæ spiritus sanctus, quinimò omnia reuelat ad utilitatem fidelium, ac in certum aliquem utilemque finem. Et quidem in presenti vberem fructum & usum habent ista. Sunt enim Stoici quidam existimantes dolorem non cadere in virum fortem, & Christianos nec labi, neque conqueri sortem suam difficilem acerbius, sed rigere instar cautium. Hi cum incidunt in discrimina, ac sentiunt quod omnes homines in periculis ac afflictionibus experiuntur, dolores & animi vehementes commotiones, suspicantur se alienos esse à Deo, & vera fide: unde mox subit desperatio. Proinde hoc Ieremiæ & aliorum sanctorum exemplum, ostendit quantum doleant, & quam grauiter in tribulationibus afficiantur sancti, quousque etiam per infirmitatem humanam abripiantur, in quibus tamen nec despondeant animum, nec pereant. Hæc autem ad consolationem dicuntur omnium nostrum, ut si nos quoque similiter exerceamur & pro humana infirmitate indulgeamus dolori, ne desperemus, & de salute nostra actum putemus. Ista interim non confirmant nos in infirmitate nostra, aut ut per hanc peccantes, palpemus nobis ipsi & erroribus nostris, quia re non admodum gesta male: sed ut vigilemus potius & oremus, ne intremus in tentationem, ac si quando lapsi, impatientius nos gesserimus, reuerſi ad Dominum, deploremus errores nostros agamusque poenitentiam. Certè si Iobo & Ieremiæ huc recidit res, ut ita se gesserint, sicuti in presenti legimus, quid expectaremus nos putas? Proinde excitant ista nos ad vigilatiam & feruentes preces, & ne vnquam desinamus clamare ad Dominum, Ne inducas nos in tentationem, o pater cœlestis, sed libera nos à malo.

Pro diuersis verò ingenijs carnis & spiritus in eodem Ieremiâ manentibus, Pugna carnis & spiritus. longè diuersissima adferuntur hic in medium, & copiosiora propemodum à carne, quam à spiritu. Ad Romanos 7. apostolus Paulus idem carnis & spiritus certamen describens, nunc ex persona vel ingenio loquitur spiritus, nunc verò carnis. Nec alienam ibi in se personam transfert, sed ex suo ipsius proprio loquitur ingenio, ita ut erat reuera affectus, iam ex parte carnis, mox ex parte spiritus. Ac Ieremias principio ex ingenio carnis loquens, exostulat cum Deo, qui ipsum

veluti illexerit in functionem laboriosissimam ac difficillimam, in qua ipsum parum iuuare, sed tantum non corruiere, sub mole oneris, sinat. Legunt alij, Seduxisti me Domine, & seductus sum. In 15. capite dixit idem, Factus es mihi Domine ceu fallaces aquæ. Alij legunt, Illexisti vel induxisti me, & illectus sum. Nam primo capite audiuius renitentem prophetam, & vocationem ad ministerium detrectantem, amplissimis Domini verbis compulsum quodammodo & pertractum esse in functionem propheticam. Iam ergo alludens eò, Persuasisti mihi, inquit, vt acciperem conditionem. Addit, Facile potuisti me alioqui infirmiusculum superare, & me in tuam attrahere obedientiam. Nunc verò quomodo mihi adsis, & causam meam iuues nescio: certè omnium irrisioni & fannis pateo. Si quidem ab ea die qua concionari incipio, ac vocifero contra iniuriam in populo vulgatissimam, denunciòq; vastitatem & excidium mox sequuturum, hæc mihi prædicatio vertitur probro, quasi sim homo seditiosus, mendax, & omnium hominum nequissimus. Sustineo itaque odia, vincula & diuexationes grauissimas. Hoc scilicet recipio præmij pro illis meis laboribus. Ita verò tu me pro tuis amplissimis promissionibus asseris. Discant autem hinc concionatores omnes, quæ sit sors ipsorum, & quid expectet si fideles fuerint in suo officio. Iam ergo si affligaris & tu, eamq; ob rem occurrant tibi cogitationes huiusmodi, ora Dominum, vt tibi condonet culpam, patientiam autem ac constantiam inspiret. Pergit autem propheta commemorare, quid statuerit in omnium odijs, & huiusmodi contra verbum Dei turbis, omnino deferere stationem suam ac tacere, si forte dissimulando & tacendo in gratiam queat redire cum populo. Grauis est autem tentatio illa, quæ sollicitat ad defectionem. Et dixi, inquit, pro eo quod est, Cogitavi apud me, non amplius me verbi Dei recordaturum, neq; amplius prædicaturum in nomine Domini. Verum hac ratione non paratur vera tranquillitas: sicuti ne senatores quidem illi ad quietem iustam perueniunt, qui vocationem & functionem suam deferunt, ne dum ius dicunt, & nebulones coercent, optimasq; leges tuentur, multorum incurrant odia, laboribusq; & difficultatibus multis implicentur.

Verbi Dei ac spiritus vis in homine.

Dum autem ista voluit animo, mox occurrit quod istud ex carne consilium temere & stultè conceptum turbet. Sentit enim propheta in interiore homine spiritum feruentissimè vrgentem ne deserat munus sibi creditum à Domino. Ac comparat quidem istam occultam spiritus operationem ac vim, igni incluso ac contecto, qui tamen luctatur sedulo, & erumpere gestit. Iam etiam difficultatem huius certaminis adumbrans, Hæc res (dum scilicet functionem deferere cogito, quò plus gratiæ & quietis indipiscar, spiritus verò ex aduerso in animo diuersum vrget) ita me afflixit, vt sustinere amplius non possem, sed omnino cogitarem Deo esse parendum. Ergo si vincamus in certamine carnis & spiritus, nulla nostra virtute, sed mera Dei gratia vincimus, qui spiritu suo nos inspirans, ad meliora perpellit. Cæterum in euangelio quoq; secundum Lucam, cum duo discipuli Emauntem abeuntes, in itinere differentem audissent Dominum de salutis negotio, etiam se mutuam compellantes ardorem maximum tribuunt diuino verbo & spiritui agenti in hominibus. Nam dicunt, An non ardebat cor nostrum in nobis, cum Dominus in itinere concionaretur nobis? Si itaque friget cor tuum, cum sonat verbum Domini & annunciat tibi, in periculo verisaris, & c.

Quid passus le remias propter præconiū verbi Domini.

Rursus autem incipit commemorare, quid propter præconium verbi Dei patiat, & conqueritur quidem dolenter apud Dominum. Ideoq; tametsi bonæ cogitationes & spiritus agitationes sentiantur in animo nostro, non tamen cessant carnis querelæ. Recurrunt enim & velut de nouo exercent hominem. Vnde & apo

de & apostolus dixisse legitur ad Galatas, Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem. Hæc autem inter se mutuò aduersantur, ut non quæcunq; volueritis eadem faciatis. Et hæc quidem non sunt ita intelligenda, quasi semel & iterum fiant in vita hominis. Sunt enim illa frequentissima, atque adeò quotidiana. Nam dum spiritus hos rexit artus, id est, donec vixerimus in carne, aut in hoc sæculo, caro suum exerit ingenium. Vbiq; autem est spiritus Domini, ibi non cedit carni. Perpetuæ ergo pugnae & bella exoriuntur iræ reconciliabilia. Queritur autem propheta, sibi propter ministerium suum insidias strui vndiq; neq; quicquam esse quietis. Exponit enim quid machinentur hostes eius, & quid ac quanta patiatur ab eis. Annunciantur mihi, inquit, multorum obrectationes, contra me meumq; ministerium institutæ. Et quid multis opus? Vndiq; adfertur quod terrere possit. Vbiq; pericula & plurima mortis insidias. Iam etiam Mimesi quadam refert voces & cruenta hostium consilia, Indicate, & indicabimus illud. Sic enim insidiatores loquuntur, instruente Coryæos, qui obseruēt quid dicat, aut quid faciat Ieremias. Si quid, inquit, deprehenderitis vitij, in ipso, ad nos hoc deferre, & indicabimus illud, nimirum regi & magistratui, ordiniq; pontificum. Indicabimus inquam, id est per accusationem deferemus. Pro quo nos diceremus, *Sas wöllend wir im dann wol zu worten bringen.* Nam hunc sensum nobis ea reddunt, quæ sequuntur mox. Alij aliter hæc exponunt. Vetus interpres sensum magis quam verba adducens, dixit, Persequimini, & persequamur eum. Sequitur autem quod præcedētia illustret, Vires enim pacis, pro idiotismo sacræ linguæ, appellat amicos suos & intimos, qui multa & magna ipsi pollicebantur, quibus ipse deniq; non parum fidebat. Calamitosissimum autem est, si hi nos fallant, nobis insidientur, & de perniciē nostra consultant cum hostibus. At tale quippiam se experiri in præsentiarum queritur Ieremias, dicens, Insidiantur mihi amici etiam mei, nedum hostes, obseruantes sicubi subclaudicare, id est errare, aut peccare incipiam. Sed & verba horum per Mimesim refert, Si fortē decipiatur aut impingat, atque ita superiores ei sumus, & diu cupitam de ipso sumamus vindictam. Etenim hodie etiam hostes concionatorum, cum ab eis corripiuntur acriter propter scelera commissa, & hoc nomine malè istis velint, commodè autem aut nullo titulo iusto nocere possint, obseruant quàm diligentissimè eorum dicta & facta omnia, sicubi vllā nanciscantur ansam reprehendendi eos, ac se vindicandi de eis. Atq; si hic vel modicè deflectant, & peccare videantur, Deus bonè, quàm amplificatur peccatum ipsorum, & quàm inhumaniter ac inclementer animaduertitur in ipsos. Sciendum tamen hunc locum paulò aliter verti à quibusdam interpretibus. Alij enim legunt, Omnes viri pacis meæ obseruant latus meum. Alij, Omnes viri pacis obseruant interitum meum. Iudicium verò sit penes lectores.

Consequenter & ex opposito commemorare pergit, quid spiritus Dei bonus suggererit contra has carnis querelas, sollicitudines, ac tentationes. Etenim in cogitationibus illis carnis non hæsit infixus perpetuò, subeuntibus subinde melioribus. In incredulis verò vel impijs perpetuæ sunt cogitationes carnis: nunquam illustrantur à spiritu, aut si percelluntur nonnihil, nullum ipsi locum cedunt. Potissimum autem quod spiritus Dei fidelium pectoribus inspirat est beneuolentia & potentia Dei, qui videlicet velit & possit in discriminibus tueri & seruare suos. Certè Ieremias comparat ipsum hoc nomine giganti robusto. Inde colligit hostes suos nihil effecturos, imò non tantum nihil effecturos, sed & confusione aut pudore adoperiendos. Causam addit, Quia non prudenter egerunt. Nam sapiens Solomon hostes verbi Dei stultos appellat. Alij hunc locum verterunt, Quia non prosperè agent. Alij, Nihil enim sua prudentia per-

*Spiritus confos-
latus in pericu-
culis.*

fecerunt. Ad amplificationem verò illud pertinet, quod postquam dixit, Vehementer pudefient, subiicit, Perpetua ignominia adoperientur: & quod hoc ipsum exponat, subiicit, Quæ nunquam obliuioni tradetur. Ita enim erit perpetua ignominia. Et quidem pertinet hæc sententia, non modò ad Ieremiæ hostes, sed contra omnes verbi Dei aduersarios. Non dissimilis consolatio inuenitur apud Isaiam in 51. dicente Domino, Ego ego is sum, qui vos cōsolor, tu verò quis es, vt hominem mortalem, aut filium hominis, qui veluti fœnum reddetur, timeas? obliuiscaris autem Domini Dei tui, qui extendit cœlos, & terræ fundamenta iecit: Et reliqua.

Iam & formula precandi commendat causam suam, ex suggestione spiritus, Domino, cuius omniscientiam & iustitiam prædicat, postulans ab eo asserti. Vocat enim Deum, Dominum exercituum, & probatorem iusti. Alij legunt iuste, vt ad Deum referant. Renes, cupiditates, Cor cogitationes & mentem significant. Videam ultionem tuam de eis. Id est, asserte me de ipsorum sanguinarijs consilijs, & audaci ac crudeli violentia. Addit veluti rationem cur ipsum asserere debeat, Quia tibi reuelauit causam meam, Id est, me totum & omnia mea tibi credidi atq; commisi. Pro quo Germanicè dicimus, *Sir hab ich min sach iibergaben*. Sepe autem in Psalmis legimus dixisse Dauidem, Assere vel libera me, quia inuocaui te. Nam respicit pactum Dei. Pactum verò vel promissio Dei hæc est, Inuoca me in die tribulationis, & eruam te, & sic glorificabis me. Promisit ergo Deus auxilium omnibus, qui se totos coniecerint in ipsius assertionem. Huius verò promissionis Deum sancti admonent, cum dicunt, Libera me: quia fido tibi, & causam meam totam tibi commendauit.

Ac spiritus quidem ille, qui contra carnem Deo obmurmuranti & iudicia eius vituperanti, constanter pugnat, iubet nunc etiam laudare Deum, & gratias ipsi agere. Causam vel materiam laudis & gratiarum actionis subiicit, Quia liberauit animam vel vitam pauperis de manu vel potenti violentia malignorum, crudelium inquam & tyrannicè sauentium persecutorum. Similia in Psalmis occurrunt plurima. Proinde utcunq; trepidet ac quiritetur caro, Dominus tamē suos nunquam negligit, sed pro sua bonitate semper curat & seruat. Id quod nos in omnibus pugnis & tentationibus animare debet.

Iterum reluctatur
caro spiritui.

Post has tam sanctas & bona spe refertissimas cogitationes atq; consolationes, iterum ad ingenium redit caro, & reluctatur spiritui. Vt vel hinc colligere possimus vehementissimas esse carnis nostræ affectiones, utpote quæ toties oppressæ à spiritu, viribus recuperatis, reuiuiscant & validè ac impetuosè erumpant. Hoc enim nobis insinuari arbitror per id, quod carnis cogitationes & querimoniarum ac deuotiones & murmura longè fusiùs hic describuntur, quàm spiritus sanctæ suggestiones. Est quidem spiritus carne longè potentior: sed tanta est nostra corruptio & miseria ex peccato, vt istius dictata admittamus grauius: apostolo quoq; testante & dicente, Delectat me lex Dei secundum internū hominem: sed video aliam legem in membris meis, rebellantem legi mentis meæ, & captiuum me reddentem legi peccati, quæ est in membris meis. Miserum me hominem, quis eripiet me ex hoc corpore morti obnoxio: &c. Rom. 7. Porro deuotiones vel execrationes hic cōmemoratae à Ieremia, totidem propemodum verbis leguntur apud Iob in 3. cap. Principiò enim diē execratur in qua natus fuit, ac cupit eam inter nefastos poni vel numerari, inter atros videlicet vel infelices. Deinde maledicit ei, qui, pro more, euangelium de nato filio masculino nunciavit parenti, eo nuncio volens insignē asserre parenti lætitiā. Modum quoq; exprimit, quo cupiat à Deo malè tractari nuncium, vel pro euangelio rependi ei maledictionem. Eueniat ei, quod euenit vrbibus, quas subuertit Dominus: id est, ignis

Deuotiones vel
execrationes.

est, ignis cœlitus delapsus exurat istum, sicut combussit Sodomam & Gomorram, &c. Genes. 19. cap. Quæ sequuntur, Et non poenituit eum, significant Deum nulla usum esse clementia, sed summa seueritate in euertendis illis oppidis. Talem verò seueritatem Deus adhibeat, optat, in euertendo extirpandoque homine isto. Et quod appenditur, Audiat clamorem manè, & eiulatum in meridie, hunc habere sensum videtur, quod optet isti homini luctum & infortunium perpetuum, quod auctibus infelicibus subinde crescat, non decrescat. Alij exponunt quasi adiectam rationem, cur Deum non poenituerit deletarum urbium. Nulla enim in eis apparuit poenitentia. Manè enim ascendit clamor, qui ad meridiem auctus est, ut iam esset eiulatus & validior vociferatio. Id est, grauissimè & subinde magis & magis peccauerunt contra Dominum. Nam & Genes. 18. dicitur clamor Sodomorum, vel fama de ipsorum nepharijs sceleribus peruenisse vel ascendisse ad aures Dei Zabaoth.

Iterum verò mole malorum propemodum oppressus, Vt quid, inquit, non *vehemens querela.* occidisti me Domine, dum adhuc essem in utero matris meæ? Sic enim vterus matris meæ, fuisset sepulchrum meum, & permansisset vterus eius conceptus perpetuus, id est, prognatus non fuisset vnquam. Conceptus enim iugis manet, quem non sequitur natiuitas. Loquutiones sunt nouæ vel insolitæ pro ratione istius linguæ vetustissimæ, sed sensus est planus atque perspicuus. Postremo adiicit adhuc verbum sanè incircuncisum & impotens, Ad quid, inquit, natus sum ex utero matris? Ideone, ut experirer labores & dolores interminabiles, vitamque meam infelicissimè exigere, imò & finire cum pudore & in confusione? Confer autem ad hanc calamitosissimam affectibus superati Ieremiæ expostulationem cum Deo, ea omnia, quæ adhuc hodie proferuntur ab agrotis, & ab omnibus penè luctantibus cum iniquiore fortuna & grauibus tentationibus, & paria inuenies. Dubium autem non est, Ieremiam rediisse iterum ad mentem, egisse poenitentiam commissi sceleris, ac spiritum meliora suggerentem denuo audiuisse, & sese optimis accommodasse, Domino gratiam ipsi conferente, & seruante. Hunc oremus fratres, ut in tentationibus quoque nostris, clemens nobis appareat, spiritumque suum donet, per quem carnem possimus vincere, poenitentiam veram agere, & ipsi Domino Deo nostro placere. Amen.

A L I A N A R R A T I O

H I S T O R I C A.

Obsessa urbe Hierosolymorum per Babylonios, mittit rex ad Ieremiam legatos, qui orant ut consulat Dominum pro eis. Respondet autem eis ex ore Domini Ieremias, parum fausta denuncians.

C A P V T XXI.

C O N C I O LXXIII.

Verbum quod factum est ad Ieremiam à Domino, quando misit ad eum rex Zedechias Pashurem filium Malkiæ, & Zephaniam filium Maasie sacerdotem, dicens, Consule quæso Dominum nostri causa: quia Nabuchodonozor rex Babylonius pugnat contra nos, si fortè Dominus agat

nobiscum iuxta omnia mirabilia sua, & recedat à nobis. Dixit ergo Ieremias ad eos, Sic dicetis Zedechia: Sic dixit Dominus Deus Israel, Ecce conuertam instrumenta bellica, quæ in manu vestra sunt, & quibus vos pugnatistis contra regem Babylonium, & contra Chaldaeos, qui vos foris in circuitu murorum obsident, & congregabo eos in medium ciuitatis huius: & pugnabo ego vobiscum, extenta manu & brachio robusto in ira, furore & indignatione magna. Et percutiam habitatores huius vrbs, tam homines, quam iumenta, & ingenti peste morientur. Post hæc tradam, dicit Dominus, Zedechiam regem Iuda & seruos eius, & populum, & eos quoque, qui in hac vrbe residui manserunt à peste, à gladio, & fame in manum Nabuchodonosoris regis Babylonij, & in manum hostium suorum, atque in manum quarentium animam eorum, & percutiet eos acie gladij, non ignoscet eis nec parceret, neque miserebitur.

De euentu belli
& obsidionis
quo hic differtur
tur consilio?

NARRATIO hæc historica superiori est annexa, & scripta de obsidione vrbs Hierosolymorum per Nabuchodonosorem, & euentu eius calamitosissimo. Huc autem posita est ordine non naturali sed artificiali. Sequentur enim Orationes, quæ ante hæc, quæ hic commemorantur, dictæ sunt, temporibus videlicet Ioachim, & Iechonias. Verisimile quidem est obsidionem non multò post tempore quàm confregerat hydriam in Topheth, & cæsus atque vinctus fuerat à sacerdote Pashur, coeptâ esse à Babylonio principe: sed, quod modo diximus, subiunguntur, quæ ante dicta sunt ac facta. Dispositionis verò huius hæc videtur esse ratio, Audiuius quàm ignominiosè spretus sit Ieremias, atque in ipso proculcatum verbum Domini. Quare ipse quoque vehementissimè commotus, exposulauit cum Domino. Hostes verò vatis interim perrexerunt in sua illa idololatria & sceleribus, quæ & pertinacissimè defenderunt & propagarunt, existimantes vanissima esse omnia quæ Ieremias de excidio ipsorum propter peccata & propter idololatriam potissimum, prædicabat. Felices quoque rebelles in suis erroribus esse videbantur, infelix & calamitosus existimabatur Ieremias, quem oderant ordines omnes. Proinde ne quis offenderetur istis, sed ut cernerent omnes in orbe homines, verbum Dei in promissionibus & minis certum & infallibile esse: denique, gaudia & exultationes idololatrarum, ipsorumque contemptum & persecutionem verbi Dei non fore diuturnam, nec impunitâ, licet aliquândiu dissimulet Deus: ideo inquam superioribus hæc huius capituli historica sunt subiecta, quibus & illud monstratur, Deum tametsi ministros suos propter verbi diuini præconium vexari sinat, eosdem tamen nunquam deferere, sed & honoribus non rarò cumulare, adeò ut hostes eorum aliquando ipsis fiant supplices. Quæ omnia huc pertinent, ut discamus omnes reuereri Deum, non vilipendere verbum Dei, sed in omnibus credere Deo, eidemque nos subiacere.

Occasio huius
responsionis
Ieremias.

Initio ponitur titulus, & in ipso brevis consignatio historiarum, quæ est occasio responsionis Ieremias. Ante omnia indicatur author Deus, ut in omnibus aliis fieri solet narrationibus & orationibus, quò minus contemnatur. Occasio verò responsionis Ieremias quæstio est regis Zedechias. Obsederat enim urbem Hierosolymorum rex Babylonius, mittit ergo honorificam legationem rex Zedechias ad Ieremiam, petentem, Dominum roget vel consulat, si forte misertus vrbs, miraculo quodam adito, obsessam graui obsidione liberet. In his consignatur tempus, nempe 9. annus Zedechias, quo hæc sunt facta. Initium enim obsidionis huius incidit in 9. annum Zedechias. Frustra ergo per nouem annos sub hoc rege, non sine molestia, laborauerat propheta. Vbi interim admiranda Dei bonitas relucet & longanimitas, dissimulantis scelera sui populi & expectantis poenitentiam.

pœnitentiam. Sunt etiam alia in his obseruanda. Principiò urbem esse obsessam tandem, sicuti sæpe futurum prædixerat Ieremias. Veniunt ergo tandem quæ per verbum Dei prædicuntur ventura à præconibus verbi Dei: & veniunt quidem certissimè & magna cum mole, vt quod dici solet, Deus tarditatem pœnæ, grauitate supplicij compenset. Nam obsidione fatigata & excruciatam est miserrimè vrbs per triennium, tandem verò capta, direpta, euacuata, lacerta & exusta. Nemo ergo dubitet de veritate promissionum & minarum verbi Dei. Recitaui aliàs varia huius argumenti exempla, vt diluuium, promissionem Abrahæ factam anno vitæ eius circiter 70. & præstitam demum centesimo: item eam quæ extat de liberatione ex Ægypto post 400. annos, de vindicta sumenda ex Amalechitis, de capienda item & diruenda vrbe Hierosolymorum. Credamus ergo vbiq; Deo, & metuamus ipsum benedictum in sæcula.

Veritas & certitudo verbi Dei.

Deinde ingenium in his hominum huius sæculi adumbratur. Donec pacifica & felicia sunt tempora, nemo prophetam Dei vlllo loco aut honore dignatur, nulla est mentio de ijs quæ docentur à prophetis: nemo consulit Deum, aut petit à quoquam vt consulatur: vbi autem pericula impendere, & iam etiam nos vrgere incipiunt, protinus instituuntur consultationes. Sic apud nos quondam supplicationes & passagia instituebantur, attollebaturq; clamor ad defunctos sanctos, S. Petre ora pro nobis, S. Andrea ora pro nobis. Ab impendentibus malis, libera nos Domine. Vt auferantur à nobis calamitates præsentis, te rogamus audi nos. At non audit Dominus non rectè & ex vera fide profectas preces, neque vni Deo per Christum nuncupatas. Præterea vtcunq; sera, sed tamen vera pœnitentia, nunquam sit nimis sera, præstaret tamen ante periculum, dum reuocamur à verbo Dei ad resipiscentiã, timere Dominum, & seriò cogitare de vera inuocatione Dei, morumq; emendatione corruptorum.

Mundi vastitas.

Maturè pœnitendum.

Cæterum mittunt ad illum legationem, & quidem honorificam, quem contempserunt hætenus, & in carcerem coniecerunt. Huc enim recidit res impiorum, vt aliquando, Deo sic disponente res, supplices fiant ijs, quos irriserunt antea prorsus. Quoties populus in deserto supplex fit Mosi seruo Dei, quem tamen toties adoperuit conuiitijs ac contumelijs, sed & aliquando lapidibus quæ adobruere cogitauit? Facit hoc Dominus ad verbi sui gloriam amplificandam, honorandosq; ministros suos fideles, ne semper inglorij fastidiantur. Nominantur ergo legati à rege missi, Pashur, & alius quidem ab eo cuius mentio facta est in cap. 20. Ille enim dicitur filius Immer, hic verò noster filius Malkiæ. Fuit autem hic quoq; ex principibus sicuti & Sophonias. Ac prædixerat Ieremias Dominus, Tu non conuerteris ad ipsos, sed ipsi conuertentur ad te: id quod in præsentem completum videmus.

In periculis consilium & honoratur Ieremias

Vide autem quam Ieremiæ quæstionem proponant. Nullus quidem est sermo de pœnitentia, aut vita emendanda: duntaxat liberari petunt ex præsentem periculo, nimirum, vt diutius & tutius liceat vitam viuere voluptuosam. Confule, inquiunt, vel roga Dominum nostri causa, si fortè ita nunc nos iterum liberet à Babylonijs, per miraculum, sicuti quondam regem Ezechiam liberauit ex manibus regis Assyriorum Senacherib, per angelum. Atq; hoc est ingenium humanum, præscribere Deo quid faciat, & miracula vel signa postulare, quò ocyus eripiamur ex malis quibus sumus circumuenti. Cæterum mandauit Dominus, Ne tentaueris Dominum Deum tuum: sed quæ tibi mandauit, cura, vt ea semper faciās. Loquitur est autem, Faciat eum à nobis ascendere: pro quo vtus interpres reposuit, Vt recedat à nobis, dasset abzuge. Cupiunt enim dissolui obsidionem vrbs, & hac leuari molestia.

Quid periclitantes potissimum expectant à Deo?

Ieremias respicit citra stomachum.

Iam etiam consideranda est nobis persona Ieremiæ. Non insultat hic illis pe-

tulanter, neq[ue] ferocius ipsos excipiens, dicit, An non hoc futurū aliquando prae dixeram? Nunc ergo percipite studiorum vestrorum fructum liberaliter. Quin potius magna cum grauitate, nulla cum vindictae cupiditate, quod responderat ipsi Dominus, illis fidelissimē proponit, ac dura quidem eis nunciat: sed omnia sic temperat, vt manifestē appareat ipsum salutis ipsorum fuisse cupidissimum.

*Qualis sit re=
sponso Iere=
mia, quaeue e=
ius partes.*

Nunc ergo qualis fuerit responsio Ieremiae ad propositam quaestionem legatorum, inspiciendum est. Est illa expositoria ac varia: colligā tamen hanc in certa aliquot capita. 1. Ostendit belli euentum infelicissimum. Omnem enim defensionem & suamet ipsorum arma contra ipsos fore conuertenda, urbem capiendam, ac ciues, quos pestis & fames non confecit, iugulandos gladio: proinde nullo liberandos Dei miraculo. 2. Peculiariter exponit, quid euenturum sit regi & populo ex calamitatibus superstiti, capiendos inquam caedendosq[ue] absq[ue] omni misericordia. 3. Interim populo sufficit consilium salubre, quid faciat. 4. Praescribitur item aulae regiae quid agat. 5. Postremo cofutatur vana ipsorum spes, ac ostenditur quod ab impendente Dei ira nulla possint liberari munitione loci vllius. In his autem singulis traduntur varia, quae diligentius obseruata, variē nos erudiunt. Ante omnia verō authorem omnium horū diligenter indicat ipsum Dominum. Non enim inconsulto Domino ex suo ipsius arbitrio haec respondit legatis, sed consulto Domino atq[ue] adeo ex ore Domini. Ac principio euentum belli infelicem fore ostendit. Dominum enim non liberaturum eos per miraculum, sed traditurum in potestatem hostium.

Conuertam arma vestra contra vos.

Estis sanē, inquit, armis instructi, & ad defendenda moenia alacres: sed ego conuertam arma vestra in vestramet viscera. Alacri enim & diuturna moeniorū vestrorum defensione nihil aliud efficietis, quā hostem irritabitis, qui vobis eam potissimū ob causam non parcat, quod obsidio fuerit ipsi & diuturna & cruenta. Cadetis item mutuis vulneribus per seditionē. Itaq[ue] nihil erit inter vos felix & faustum, per vniuersam illam obsidionem, qua vos Babylonij prement. His coniungit aliud & ipsum infaustissimum, Colligam Babylonios, inquit Dominus, in medium ciuitatis huius. Quod perinde est, ac si dixisset, Introducā eos in ipsam urbem, quam capient vel occupabunt. Id quod postea ipse author, historia contexta, exponet. Dominus ergo non eruet vos per miraculum. Ad haec pertinent, quae subiiciuntur, Ego, ait Dominus, pugnabo vobiscum. Deo autem pugnante vobiscum, quae spes salutis erit reliqua? Ex aduerso enim pronunciat apostolus & dicit, Si Deus pro nobis, quis contra nos? Ceterū modum exponit, quomodo velit pugnare contra ipsos, Manu extenta, robusto brachio, in furore, astu, & indignatione magna. Quae quidem est amplificatio vehementissima, significans Deum iratum ipsis implacabiliter, potentia & seueritate vsurum contra ipsos exquisitissima. Ad modum item explicandum pertinet etiam illud, quod dicit, se tam homines quā iumenta percussurum, & quidem peste, fame, ac gladio. Ex his intelligere poterant Babylonium ab urbe non recessurum. Sic autem pugnabit etiam hodie, ac semper Dominus contra omnes impios, nec liberabit eos quisquam ex manu Dei potentissima.

Secundo loco exponit singulariter, quid euenturum sit regi & populo, ex calamitatibus superius recitatis, superstiti. Peribunt & ipsi miserē. Nam longē grauius est tradi aliquē in manus odientium ipsum, quā simpliciter tradi in alicuius potestatem: & quidem tradi in manus odientium, atq[ue] adeo non aurum aut argentum quarentium, sed animā, id est vitam. Etenim quales in ipsos futuri sint hostes, etiam exponit, Cōcident ipsos gladijs, & quod acerbius est, nō ignoscent eis, dā wirt gar fein schonen syn/ nulla deniq[ue] gratia aut misericordia viētur erga ipsos. Haec scilicet est fors omnium persequentium prophetas & verbū Dei. Timeamus ergo Deum, & obediamus verbo eius.

Pergit

Pergit adhuc legatis ad se missis respondere Ieremias, sufficiens sana consilia: quibus nisi obsequantur, certo pereant.

C O N C I O LXXIIII.

Ad populum autem istum dices, Sic dixit Dominus, Ecce ego propono vobis viam vitæ & viam mortis. Qui in ciuitate hac manserit, gladio interficietur, fame vel peste: qui verò egressus fuerit, & ad Chaldaeos, qui vos obsident, de fecerit, vitam seruabit, & erit ei anima sua ceu spoliū. Ego enim posui animam meam contra ciuitatem istam in malum, & non in bonum, dicit Dominus: in manum regis Babylonij tradetur, qui eam igni comburet. Porro domui Iuda (dices) Audi verbum Domini, o domus David, Sic enim dixit Dominus Iudicate manè iudicium, & asserite spoliū de manu eius qui vim facit (vel) calumniatoris: ne forte propter malitiam studiorum suorum, egrediatur ut ignis furor meus, & exardescat, & nemo sit qui exstinguat. Ecce ego contra te (agam) quæ habitas in valle, in petra, in planicie (ait Dominus) qui dicitis, Quis nos terret? aut quis perueniret in habitationes nostras? Ego visitabo vos iuxta fructum studiorum vestrorum, dicit Dominus, & iniiciam ignem in syluam eius, ut deuoret omnia quæ circum eam sunt.

Tertio iam loco salubre consilium populo Iudæorum sufficit, quomodo tanta euadant mala, si videlicet egrediantur ad hostem, ac ei sese dedant. Nam videtur deditionem magis suadere, quàm defensionem. Et hoc quidem principio proponit ipsis legatis, principibus: ne si ab initio mox ipsi populo hæc proposuisset, ad seditionem commouendam spectasse videretur. Principum porro erat de conseruandis rebus consultare, & inuigilare saluti populi pendentis à regimine procerum. Qui si negligentes fuerunt, nihil peccauit propheta, si quæ acceperat à Deo in salutem populi, populo exposuit. Proponit autem biuium vitæ & mortis, liberum relinquens populo, in quam inclinent viam. Mox etiam biuium hoc quale sit, & quomodo intelligat, exponit. Qui in ciuitate hac manserit, inquit, & arma expediuerit contra Babylonios, concidet gladio, fame, vel peste. Atque hoc est iter mortis. Qui verò egressus fuerit ex vrbe, & sese dediderit principi Babylonio, innumeris se liberabit malis, sed & vitam suam ceu spoliū quodpiam, ex confertū hostium turba eripiet. Et hæc est via vitam consequendi vel retinendi. Cur autem sic suadeat, rationem subiungit, Ego enim faciem meam posui, ait Dominus, contra ciuitatem istam, in malum, & non in bonum. Oculos ponere in aliquem idiotismo Hebraico, est diligentissimè alicuius salutis vel perniciæ inuigilare. Nos dicimus. *Ein trüw vffsâhen vff einen haben*: ac vsurpatur tam in malam quàm in bonam partem. In præsentī verò idem est ponere faciem in aliquem: & accipitur in partem deteriorem. Subiungitur enim, Non in bonum, sed in malum. Id est, non inuigilabo vobis, ut beneficiam & defendam, sed ut puniam atq; excindam. Sequitur enim iterum clarior expositio, Vrbs illa tradetur in manus regis Babylonij qui eam flammis concremabit. Sic inquam posuit Deus vultum suum contra ipsam, ut destinarit omnino immutabili sententia ferro & igni vastare & excindere eam, soloq; æquare omnia. Et hæc quidem est sors eorum, qui verbum Dei irrident, & sana non admittunt Dei consilia. Historia item declarabit urbem captam, direptam, euacuatam, & vacuum igni absumptam. Multa huius generis iudicia Deus per gentes vbiuis terrarum exercet. Quid verò putas fieri cum damnatis sub terra in alio sæculo: Certe sunt illa quæ in terris fieri oculis nostris videmus: cur ergo de his dubitare?

*Deditione sua
det populo Ieremias.*

Bonitas Dei
ineffabilis.

mus, quæ eodem ore Domini pronunciata sunt; Timeamus ergo Dominum, & reuereamur verbum eius, nihil dubitantes de salute & interitu fidelium & infidelium. Petuntur autem ex hoc loco dogmata admodum vtilia nobis. Principio enim aperit se hic nobis insignis imò ineffabilis Dei bonitas, quæ in ipsa quoque seuera eius iustitia & pœna sese admiscet, & iam subdito pœnæ, bene consulit populo. Nam obsessi iam erant Hierosolymitani, & pœnas spreti Dei & verbi eius dare incipiebant, nihilo minus clementiam suam Deus ab ijs, qui iam patiebantur, nō abstulit prorsus, sed adhuc suggerit consilium per prophetam, cui si obsequantur, pœnam lenius ferre vel dare, vel etiam vtcunq; effugere, & in ipso malo aliquam consolationem habere queant. Sic punit Deus Dauidem, & in exilium eiecit per filium Absolonem; ceterum in medijs estibus reurationum clementer Deus Dauidem tractat, suppliciumq; illatum temperat, & lenit variè. Hoc ipsum experiuntur vel hodie, qui subduntur pœnis, si vel modicè vti velint ratione, nec oculos comprimere ad manifestam Dei bonitatem.

Difficillima
est functio pro
phetica.

Daniel. 9.
Daniel. 6.
Acto. 5.

Deinde ostendit hic locus quàm difficilem & molestam functionem sustineant pastores ecclesiastici. Iubetur enim in præsentī Ieremias suadere populo quod speciem habebat perfidiæ ac defectionis. Nam populus regi suo obstrictus erat sacramento ad obedientiam. Perfidiā ergo & defectionem à suo legitimo magistratu docere videbatur, qui suadebat exire ad hostem, & ei sese dedere. Rex enim Zedechias regniq; procures urbem seruare & non dedere se hosti instituerant. Sed non rarò fit, vt iussa diuina, & leges Dei ex diametro pugnent cum legibus ciuilibus, & consuetudinibus humanis, atq; ideo Deus præcipiat ministris suis loqui, vel prædicare contra edicta, leges, iuramenta, foedera ac pacta, obedientiamq; quam requirit magistratus. Mandabat Nabuchodonozor rex socijs Danielis adorare ad statuam vel statuam, sed non obediunt illi. Mandatum quoq; satraparum Medorum contemnit Daniel. Magistratus prohibebat apostolis prædicationem euangelij. At Petrus, Oportet Deo plus obedire quàm hominibus. Diocletianus & Maximianus edictum contra Christum & fidem Christianam Nicomediæ proponunt, & publicè affigunt: sed primas quidam Nicomediensis edictum lacerauit. Author Euseb eccles. hist. lib. 8. cap. 5. Sunt huius generis exempla innumera. Veteres enim Romanorum imperatores edictis editis idololatriam præcipiebant, ac requirebant à Christianis obedientiam, Apostolici verò viri præcipiebant ex ore Domini, ne obedirent. Et certè peccauissent grauissimè contra Dominum, quotquot propter iusurādum præstitum, obediuissent edictis imperatorum impijs. Ne ergo pigeat verbi Dei ministros contra eas principum leges, & contra illa foedera aut pacta concionari, quæ pugnant cum Domino, & sincera pietate.

Consiliū salu
bre pro au
licis.

2. Reg. 9.

Psal. 4.
Osee. 6.

Quarto autem loco dat etiam salutare consilium familiæ vel aulæ regiæ, suadens vt exerceant iudicium & iustitiā. Sic enim Dominum ipsis clementem futurū, seuerissimum autem ultorem, si perrexerint ius negare afflictis, & præuaricari iustitiā. Dauidis verò mentionem facit, non propter nobilitatem generis, & superbum in animis ipsorum spiritum excitandum, sed propter exemplū. De Dauid enim dicit scriptura quod fecerit iudicium & iustitiā omni populo. Hoc ergo exemplum posteritati Dauidis obijcit, vt conentur hoc pie imitari. Obseruandum est autem quod non dicit propheta, Manè sacrificate, cantate, aut passagia institute: sed, Manè iudicate iudicium. Verum enim deoq; gratissimum sacrificium est iustitia & misericordia, propheta rursus testante atq; dicente, Sacrificate sacrificia iustitiæ, & sperate in Domino. Et iterum, Misericordiam volo, & non sacrificium. Videāt ergo quid principes agant, qui bonam diēi partem consumunt in templis, & sese impendunt spectandis cæremonijs, forum autem

tem aut curiam senatoriam negligunt, oppressos, & ius postulantes benignè non audiunt, atque iudicium & iustitiam non faciunt. De illis in presenti nihil dico, qui insanis venationibus, prodiga alea, poculisque furiosis, & scortationibus fœdis, ac spectaculis vanissimis optimam temporis partem perdunt. Dominus clamat ad omnes familias nobiles, ad omnes principum aulas, ad omnes in eminentia constitutos principes & magistratus, Iudicate manè iudicium. Quid verò est quod dicit, Manè iudicate? Cur manè? An non semper iudicii tempus est? Solent sanè aulici & magnatum proles in multam lucem stertere, atque adeò altum dormire veternum. At manè strenui vel alacriores sumus, & sensibus magis integris: post cibum tardiores ac crassiores reperimur. Manè item significat maturè ac in tempore. D. Ioan. Oeco. hunc locum explicans, Dicit autem Manè iudicate, inquit, ne videlicet inebriati iudicent iniuste. Vel manè, id est velociter, & absque dilatione: quod contra eos est, qui lites prorogant, unde fit ut ne integro quidem decennio expediantur: quò saturentur rabulæ forenses, omnia pauperum bona exugentes. Manè item vult iudicari pauperi, ut possit redire ad laborem, & suam nutrire familiam. Hæc ille. Quid verò sit iudicare iudicium, verbis subsequenter explanat, & dicit, Adserite vel eruite, & liberate spoliatum de manu calumniatoris, vel vim inferentis, aut supplantantis. Quæ quidem res fit, cum id quod iustum & æquum est pronunciantes, aut in integrum restituimus, qui in corporibus, facultatibus aut fama læsi sunt: aut prohibemus fideliter ne lædantur, sed suis liberè & tuto uti possint. Discunt hic suum officium magistratus, & qua potissimum re numen placent iratum, aut quomodo seruiant Deo, non superstitiosis cultibus, sed vera iustitia. His minas addit, Ne fortè propter malitiam studiorum vestrorum, &c. Quis locus expositus est à nobis in capite 4. huius operis. Vindictam enim Dei comparat igni furenti, & omnia depascenti: sicuti & sub finem huius capituli. Pertinent autem hæc minæ ad omnes eos, qui ius non reddunt laborantibus & oppressis. Ubique enim in prophetis excidium imminere ostenditur, iudicium negantibus aut iniuste iudicantibus.

Manè iudicate

iudicare quid sit.

Cum verò ita stolidi essent, ut existimarent se loci munitione defendendos à vi & iniuria hostili, quinto & ultimo loco confutat hanc ipsorum spem vanam. Extructa erat vrbs ex parte in loco ædificato, in petra, munebatur vallo & valle, habebat campum, eratque cum arte tum natura instructa & munitissima. Ideoque dicebant, Quis in vrbe tam probe munita sibi metueret? aut quis putaret hostes in ipsam peruenire aut unquam irrumpere posse? Ac sunt multæ aliæ gentes hodie quæ plus nimium fidunt suis petris, montibus, fluminibus, arcibus ac munitionibus. Peccant autem re illa contra Dominum grauissimè. Si enim peccant qui in homines suam collocant fiduciam, quanto peccant enormius, qui in congestam terram & in congeriem lapidum spem suam ponunt? Videtur hodie apud multos tempora illa rediisse vetustissima, quibus gigantes montibus montes imposuerunt, & bellum intulerunt Ioui olympio: id est, quibus Babylonij turrim præcellam & monstrificam extruxerunt, contra Dominum, quasi in ea tuti & extra periculum esse potuissent, etiam si Deus repetito aquarum diluuiò, rebelles extinguere voluisset. Ita enim quidam hodie ædificia extruunt ac collocant (alii quidem in petras & montes altissimos, alij contra, in ima terræ se abscondentes, vrbes & arces suas propemodum defodiunt, circumductis artificio quodam montibus, ex quibus vix apparent aduentantibus summa rectorum culmina) quasi in his tuti esse possint, utcumque Deus propter peccata ipsorum per bella & hostem externum eos punire instituat. De pœnitentiâ enim nulla est cura. Vita autem pœnitens & sancta cum ædificijs decentibus & moderatis (non enim nihil prorsus extruendum esse putamus) magis sunt probanda & commendanda ho-

Refutatur vanana fiducia, quam habebant in munitione loci

Contra insanos nostri seculi urbium munitiones.

minibus, Deum ac verbum eius reuerentibus, veramq[ue] salutem amantibus. Respondet autem Dominus Hierosolymitanis insolenter de sua vrbe munita gloriantibus, & ait, Existimatis neminem prorsus vestram illam arcem Zionis expugnare, deſcendere & in ipsam peruenire posse: en ergo ego me ipsum vobis hostem statuo atque obſidio Ego inquam vos viſitabo. Est autem vocabulum Viſitandi vehemens, pro eo quod est, Ego ipſe bellum vobis inferam, & pro meritis in vos grauiter animaduertam, & omnia veſtra euertam. Ostendit autem & parabola, quam non ſit difficile Deo arcem Zionis, muros Hierosolymorum, & omnes ipſorum diſſicere vires. Nam vrbs ipſa erit, inquit, inſtar aride ſyluæ. Non autem difficile eſt aride ſyluæ ignem ſubiſcere. Sicut autem ingens aliquod pondus ſua mole ruit: ita ingens ſylua incenſa ſua magnitudine celerius ſe abſumit, ac vicina quoq[ue] loca depaſcitur. Quo enim amplior eſt ſylua, eò vehementior ignis exæſtuat ac furit, vt nullo negotio conſumat omnia. Certè cecidit Hierosolymorum vrbs ruina calamitoſiſſima, & cōſumpta eſt ignibus, vicinis quoque locis quib[us]libet deperditis. Timeamus ergo Deum, contra quem non valet vllum conſilium, aut vlla munitio, aut fortitudo. Ipſi gloria.

ORATIO IEREMIAE

NONA.

Adhortatur regem atque procures ad præſtandum officium, quod niſi faciant, perituros.

CAPVT XXII.

CONCIO LXXV.

Sic dixit Dominus, Descende in domum regis Iuda, & iſt[ic] hic loqueris ſermo ſnem iſtum, & dices, Audi verbum Domini rex Iuda, qui ſedes in ſolio Dauidis, tu & ſerui tui ac populus tuus, qui tranſitis per portas iſtas. Sic dicit Dominus, Facite iudicium & iuſticiam, & aſſerite ſpoliatum de manu opprimen- tis: aduenam, pupillum & viduam ne contriſtetis, neque iniuriam faciatis, & ſanguinem innocentem ne effuderitis in loco iſto. Nam ſi diligenter iſta feceritis, ingredientur per portas huius domus reges qui in ſolio Dauidis ſedent, inſidentes curribus & equis, ipſe & ſerui eius atque populus eius. Quod ſi iſta verba non audieritis, per me iuravi, dicit Dominus, quod domus iſta redigetur in ſolitudinem. Quoniam ſic dixit Dominus ſuper domum regis Iuda, Gilead tu mihi caput Libani, ſi non redigam te in ſolitudinem, & vrbes non habitatas. Et deſtinabo (vel ſanctificabo) contra te vaſtatores, quemlibet cum armis ſuis, qui excident electas cedros tuas, & proijcient in ignem. Cumq[ue] præterib[un]t gentes multa urbem hanc, dicet quiſq[ue] ad proximum ſuum, Quare ſic fecit Dominus vrbi huic tam magnificæ? Tum dicent, eò quod dereliquer[un]t fœdus Domini Dei ſui, & adorarunt Deos alios, eiſq[ue] ſeruierunt.

Ordinis ratio.

ORDO naturalis iterum mutatur. Oratio enim hæc 9. quæ hic colloca- tur, non eſt dicta ſub Zedechia, neque mox poſt ea quæ dicta ſunt cap. 21. ſed ſub Ioachim, & quidem, vt apparet, in principio regni eius, cum non ita pridē abductus eſſet Ioachas, Sellū cognominatus, frater eius, in Aegy- ptum.

ptum, Hic autem collocatur, ut appareat quàm maturè, diligenter & strenuè à Deo per prophetas admoniti sint iudæi, qui cum nec audire nec resipiscere voluerint, sed ceruicem penitus indurauerint, meritò perierint, sicut cap. 21. prædictum est.

Oratio autem hæc 9. palatina vel aulica est concio, eiu hospredig, præscribēs officium ipsi regi, aulicis deniq; vel pastoribus populi. Accusat autem ipsos neglecti officij, hortatur ad faciendum officium: in quam rem amplissimas proponit promissiones minasq; terrificas. Fore enim ut rectè gubernantibus benedicat, præuaricantes autem excindat. Vnde oratio hæc peculiariter ad regem pertinet, deinde etiam ad aulam vel nobilitatem, ad senatores quoq; omnes, & ad ipsum collegium sacerdotum. Per hos enim ceu pastores grex, gubernabatur regnum vniuersum. Prodest autem hæc Oratio & nostris temporibus, utpote in crepans, admonens atq; cohortans nostros quoq; homines in eminentia constitutos. Varia item est, multa egregia, & in primis scitu necessaria egregiè docēs, illa quoq; quæ ad Christum pertinent.

Orationi vel Concioni præmittitur mandatum Dei, quod duo habet, Primum ostendit authorem totius doctrinæ huius Deum esse, & ideò credendum esse doctrinæ huic, cuius contemptus redundet in ipsum Deum. Vbi interim relucet etiam insignis bonitas Dei, maturè mittentis prophetas hominibus peccatoribus, quibus in tempore suadeatur pœnitentia, ne pereant. Id quod historia sacra pluribus prosequitur 2. Paralip. vlt. Certè omnibus temporibus maturè admonuit Deus peccatores, quos & incurabiles excidit. Ipse Dominus Iesus flebat super urbem Hierosolymorum, ac disere fata eius canebat, admonens tempus visitationis agnosceret. Non agnouit, ergo post 40. annos periit. Sic sæpe factum esse narrat vetus historia. Secundo loco indicatur hoc Dei mandato Locu, in quo concionetur, regia videlicet domus vel palatium. Vbi cernimus magistratui quoq; & principibus ipsis annunciandum esse verbum Dei, & si peccent, corripiendos, & obiurgandos. Id quod conuellit eorum opinionem, qui arbitrantur in eminentia constitutis parcendum esse, rusticanos & vulgares dumtaxat homines ecclesiasticis sermonibus esse diuexandos.

Exordium autem habet oratio hæc, sed breuissimū, quod & ipsum duo quoque præcipua habet. Principiò enim reddit attentos cum ex persona Dei, cuius hæc esse repetit, quæ dicit, tum ex persona auditorum, quorum primus rex sedeat in solio Davidis, unde iure audiat & obediat mandatis Domini. Generis enim nobilitas & maiestas solij Davidis admonet hoc genere ortum, & sedentem in eodem solio, ne degener sit, sed virtutibus eum exprimat, à quo trahit originem, & in cuius throno iam sedet. Non enim cathedra per se ornat quæquam, sed virtus quæ requiritur à confidente in cathedra. De ea re multis egit author Decretorum, Distinct. 40. Deinde exponitur sigillatim, ad quos pertineat hæc oratio, ad regem utiq; ad seruos eius, id est ad consiliarios vel aulicos, deniq; ad ipsum quoq; populum. Transire verò per portas periphrastica notatione significat habitationem, vel ut quidam dicunt conuersationem habere in loco isto. Similis est loquutio, Ingredi & egredi, id est consuetudinem habere continuam in loco aliquo apud homines. Ergo cum legitur in Actis capite primo, Oporret ex his qui nobiscum versati sunt roto tempore, quo Dominus Iesus intrauit & exiuit inter nos, id ipsum verterunt alij, quo Dominus Iesus perpetuam vitæ consuetudinem egit nobiscum, idioma utiq; linguæ sacræ obscurius nobis, ita illustrantes.

Iterum verò & propemodum ad fastidium vsq; (tanti videlicet refert agnoscere, ea quæ annunciantur nobis, proficisci ex Deo) inculcat hoc quod adfert,

Summa breui
comprehensum
magistratus
officium.

Iudiciū facere.

Iustitiā facere.

Dei esse mandatum. Ait ergo, Sic dicit vel mandat Dominus. Mox duobus aut tribus verbis comprehendit totum regis, principumque vel magistratus officium, & dicit, Facite iudiciū & iustitiam. Id quod nos pulcherrimè reddimus & dicimus, *Gricht vnd rācht halten*, comprehendentes & ipsi vniuersum magistratus officium. Iudiciū verò facere, est forum aperire, causas diligenter audire & cognoscere, & quidem vtrancque partem audire, nullum locum fauori aut odio similibusque relinquere affectibus, audita verò & excussa causa, iudicare quod æquum est, vel pronunciare id quod iustum est. Facere iustitiam, est quod iustè iudicatum est, iustè exequi, suum cuique tribuere, restituere eijectum, iniustum coercere & opprimere, ita vt constet inter homines pax & iustitia, singuli que suum illud possideant tranquillè. Sed de his loquutionibus dictum est alias quoque in hoc nostro opere. Quid quod protinus subiicitur à propheta expositio fusior eorum, quæ breuioribus comprehensa & proposita sunt. Nam veluti per partium enumerationem explicat, quid sit facere iudiciū & iustitiam. Dicit enim, Asserite spoliatum. De hoc dictum est ca. 21. Liberare ergo oppressos à vi opprimentium iniustè, est facere iudiciū & iustitiam. Deinde subdit, Aduenam, pupillum & viduam ne contristetis. Sunt autem hæc tria hominum genera maximè omnium iniurijs exposita, eò quod infirmiora auxilijs destituantur. Ea de causa Dominus in lege aduenas, pupillos & viduas vbi que commendat. Legatur Exodi 22. Leuit. 19. Deut. 10. & 24. cap. Alij legunt, Aduenam & pupillum & viduam ne fraudetis: quod hoc genus hominum fraudibus & imposturæ magis pateat. Siue verò legas, Ne contristetis, quod magis mihi probatur, siue, Ne fraudetis, in idem recidit sensus. Addit his, Nemini prorsus vllam intuleritis iniuriam ipsi, neque partem ab alijs inferri vlli. Valet enim hic dictamem naturæ, à Deo animis hominum insculptum, Quod tibi velis fieri, feceris alteri: & quod tibi fieri nolis, ne feceris alteri. Postremo, Et ne sanguinem, inquit, fuderitis in loco hoc. Quare autem non in loco hoc? an ergo in alijs licet? In alijs quidem, id est nullibi licet fundere sanguinem innoxium, at multò minus in eo loco, quem Dominus sibi consecrauit peculiariter. Malum ergo semper & vbi que est effundere sanguinem, sed si vir Deo singulariter consecratus effundat, & in loco sacro, pessimum illud quidem est. Illa eadem prohibentur & Ieremiæ 7. Dissimulare hic non possum, quin ascribam S. Hieronymi explanationem huius sententiæ. Homicidas, inquit, & sacrilegos & venenarios (intelligit eos qui venena parant propinantque alijs) punire, non est effusio sanguinis, sed legum ministerium, &c.

Fudere sanguinem in loco hoc.

Promissiones & minæ.

In magnæ faren.

Coniungit his consequenter promissiones & minas graues, quibus adhortetur atque perpellat ad officium. Promittit enim existimationem ac honorem incolumem futurum, & pacem vel tranquillitatem regni saluam retinendam, si diligentes & fideles sint in exequendis recensitis muneribus. Vtitur autem promissionibus accommodis huic populo & gratissimis. Gaudet enim hoc hominum genus suspici, & in honoribus vel dignitatibus incolume manere. Deijci è gradibus, ac ignominia affici, inter maxima reputant tormenta. Deus autem sese nostris moribus pro sua bonitate attemperat, & ea proponit maximè, quæ maximè permouent homines. Mos autem erat ei genti celebris, currubus vehi & equis. Non est autem vt nos peregrinum ritum, hic quidem à propheta non reiectum, nobis quoque peculiarem faciamus, ac currum candidis equis præcedentibus paramus. Potes enim adhuc pedes incedere. Relinque istam magnificentiam principibus viris: te verò quæ vel ciuis, vel mercatoris aut nobilis alioqui viri, vxor es, ista dedecet. Nondum sedisti in Dauidis solio, &c. Ex opposito etiam minas graues commemorat propheta, Quod si verba ista non audieritis, &c. Et ne impune se ista contemnere posse crederent, iusiurandum interponit per Apolosin

pesin quandam iurantibus familiarem. Iuravi per me, ait Dominus, si non palatium hoc regium, vnà cum templo & vrbe in solitudinem sint redigenda. Nos dicimus, Dispeream, aut Deus me puniat, si te non conficiam. Deus autem iuravit per semetipsum, Non sim Deus, nisi hoc fecero. Quàm certò viuo, tam certò puniam. Per semetipsum autem iurat. Quia iuramentū præstari debet per summum optimum maximum. Nullus est autem summus optimus maximus, nisi solus Deus, ergo iurat Deus per semetipsum; sicuti & Paulus dixit Hebr. 6. & nos exposuimus huius operis cap. 4.

Copiosius verò per Allegoricam collationem differit de vastatione vrbis & regni, & de modo vastationis. Alij verò per Gilead intelligunt urbem illam celebrem Amorrhæorum, quæ aliquando Iudæis cecidit, quam Syri deniq; principes illis eripuerunt, & propter quam grauissima bella inter ipsos commota sunt. Alij syluam, aut montem, vel principium syluæ aut montis Libani intelligunt, quæ sententia magis approbanda videtur. Sicut Gilead, vnde petebatur resina ad vulnera curanda, vel mons præcipuus, vel sylua excellentissima in Libano est: sic caput gentis huius est vrbs regia Hierosolymorum. Vt autem hæc sylua vel hic mons deſcitur, & vastatur: ita vastabo urbem hanc cum gente. Nam sicut comparantur fortes rustici, qui mittuntur instructi securibus, ad excindendam syluam: ita sanctificabo, id est destinabo, eligam & præparabo, vel instruam milites vastatores, qui probè instructi armis, ex Babylone aduolent, ac præstantissimos quoq; homines, & nobilissima quæq; ædificia deſciant, cedrorum instar, demum & in ignem conſciant, id est omnia igni vastent. Eandem parabolam sæpe aliàs adduxi etiam sub finem cap. 21. Videmus autem in hoc veluti speculo, quàm nihil sint coràm Deo, vel munitissimæ vrbes & arces. Perinde enim vt pinus vel cedrus, securi nullo quasi negotio deſcitur & comburitur, sic consumuntur ira Dei munitissima & robustissima in mundo quæuis.

Porro causam huius vastationis rursus ostendit, & quidem per Prosopopœiam. Nam elegantissimè fingit inducitq; viatores spectare campos vbi Troia, vt ille aiebat, fuerat, hoc est vbi Hierosolymorum vrbs steterat, ac ideò inter sese colloqui, & interrogare, Qua de causa tã celebris vrbs vastata sit: ac respondere sibi mutuò, ac dicere, Quia dereliquerunt, &c. Quid autem sit deserere vel violare fœdus Domini, exponit per consequentia, Adorarunt deos alienos, & seruierunt eis. Hoc ipsum hodie habetur pro cultu Dei, quo se multum coràm Deo mereri stultè opinantur multi. Dominus concedat omnibus nobis, vt firmiter in fœdere Dei persistamus. Amen.

Causa vastationis gentium.

Proponit vates infelix exemplum fratris Regi, & accusat iniustitiam & luxum in edificando eiusdem.

C O N C I O LXXVI.

Ne defleatis mortuum, neque lugeatis propter eum, sed impense flete super abeunte: quia non reuertetur vltra, vt videat natale solum suum. Quoniam sic dicit Dominus de Sallum filio Iosia rege Iuda, regnante pro Iosia patre suo, Qui egressus est de loco isto, vltra huc non reuertetur, sed in eo loco, quo eum captiuum abduxerunt, morietur, & terram hanc vltra non videbit. Vt aedificanti domum suam, non cum iustitia, & cœnacula sua absq; iudicio: qui proximum suum seruire facit gratis, & opus suum ei non reddit: qui dicit, Extruam mihi domum spaciosam, & cœnacula venis peruia: excindit sibi fenestras, tabulacum (parat) ex cedris, & pingit minio. Num regnaturum te putas,

A

quod cum cedris contendis? An non & pater tuus edidit & bibit, & exequutus est iudicium & iustitiam, & bene erat illi tunc? Iudicavit causam pauperis & egeni, & bene habebat. An non hoc erat nosse me, dicit Dominus? Oculi vero tui & cor tuum non (respiciunt) nisi commodum tuum, & ut effundas sanguinem innocentem, atque inferas iniuriam & oppressionem.

Exemplum infelix Sellum.

Proponit propheta Ieremias regi Ioachimo exemplum fraternum infelix, quo terreat ipsum, & ad poenitentiam reducat. Nam frater Ioachimi Ioachaz Sellum & ipse peccarat contra Dominum, faciendo quæ displicuerunt Domino, nimirum reformationem paternam deformando. Dominus ergo non felicitavit eius regnum, sed tradidit eum in manus Nechao Pharaonis Aegyptij regis, qui & captivum abduxit in Aegyptum. Sicut tradit historia sacra 4. Regum 23. & 2. Paral. 36. Amplificat ergo huius Sellum miseriam à comparatis, vetans mortuos deslere, Iosiam inquam & Iohan nam, ac reliquos nuper in acie caesos à Nechaone. Vt cuncti enim miserabilis sit ipsorum casus, calamitosiores tamen multò esse res Ioachaz: quippe cum mortui, in acie cadentes, agmina malorum effugerint, & concesserint in quietem, Ioachaz verò abductus sit in captivitatem Aegyptiam, nunquam ex ea eluctaturus, nunquam rediturus in patriam, sed moriturus in vinculis & contemptu atque in miseria extrema. Principio itaque obscurius hoc proponit: deinde verò significantius & nominatim, de quo loquatur exprimit, Sellum nominans. Neque dubium est, quin hac calamitate fratris regem voluerit sapientiores reddere propheta. Quasi dixerit, Ingens est calamitas fratris, sed in hanc peruenit suis peccatis, quod videlicet idololatriam & falsum Dei cultum restituit, iudicium verò & iustitiam neglexit. Si ergo volueris effugere hanc, vel similem miseriam, vide ut restituas Dei cultum, iudicium & iustitiam. Videmus autem in hoc exemplo quàm graviter ira Dei animadvertat in idololatrias & iniustos principes. Discunt item æquanimius ferre mortem suorum, qui nonnunquam excedunt lugendi modum. Cogitent mortuos iam versari in gaudio inter cœlites, liberatos verò esse innumeris malis, esse fugisse denique captivitatem, quam hodie videmus multos abripere, qui nihil tale cogitarunt unquam. Quot obsecro vidimus & audivimus, annis iam 30. circiter, gravibus hisce bellis attritos, & à Turcis in captivitatem gravissimam esse abductos? Quantò verò levius fers si chari tui homines hinc in quiete excedant, si tu eis claudas oculos, & sepelias, quàm si abducantur non modò nunquam redituri, & à te separati perpetuò, sed gravissima insuper captivitate ad mortem usque excrucianti?

Luctus sit moderatus.

Contra insana & nimis sumptuosa aedificia

Pergit propheta accusare Regis iniusta & insana aedificia: quinimò describit monstrum ex multis contextum sceleribus, quod & gravissimè exagitat atque increpat. Aedificare quidem per se non est peccatum, modò non ex rapina, neque cum iniuria, neque ad luxum, & præter modum citraque decorum aedifices. Meminisse quemlibet oportet quid se deceat, quid tempus & locus ferant. Et iusta quidem moderataque & utilia ac necessaria aedificia, cum priuata, tum publica laudem suam habent. Proinde vituperat in presenti propheta iniuriam, luxum atque insaniam regis in aedificando. Ac primum quidem in genere cum acriter & horrenda exclamatione dicit, Vae aedificanti domum suam, &c. Id quod in primis de rege intelligendum est, præterea etiam de omnibus omnium temporum aedificia construuntibus. Deinde exponit ipse propheta, quomodo citra aut contra iudicium & iustitiam aedificetur, Qui vitur, dicens, servitio proximi sui gratis: vel, Qui proximum suum gratis servire aut operari facit. Erant regibus sua tributa & servitia decreta, quibus uti libere poterant: non debuerunt autem

Vitia aedificantium.

populum

populum onerare nouis subinde intolerandisq; exactionibus & seruitijs. At hic peccabat rex Ioachim, vtens opera vulgi pro sua libidine & quidem plus quam esset concessum, prateragratias, nihil eis rependens pramij. Cogebantur enim suis impensis adesse regijs aedificijs. Ita vero exercuerunt quondam reges Aegyptiorum Pharaones populum Dei, sicut docet sacra historia Exodi i. & 5. cap. Abutuntur eodem modo multi magistratus & nobiles suis subditis. Non damno quidem omnia seruitia, quibus adhibentur iure & ex pacto: reprehendo immoderatam duntaxat illam & tyrannicam exercitationem. Nec emphasi caret quod dicit, Proximo suo gratis abutens. Licet enim rex sis ac nobilis, nihilominus subditus ille tuus, siue opifex sit, siue rusticus, tuus ille tibi a Deo commendatus, proximus est & manet, ac debes tu illi dilectionem, deniq; vt ita cum ipso agas, qualiter tecum agi velles, si eius loco esses.

Est & aliud iniustitiae genus, quod in aedificando admittebatur a rege tunc, *Negare mercedem.* & nunc quoque designatur non a regibus tantum, sed a vulgaribus quoque hominibus. Id est operas facientibus, vel mercenarijs mercedem non dare, vel nimium differre, vel inique & cum contumelia reddere. Atqui grauissimum est hoc scelus, in coelum pro vindicta clamitans. De quo alias dictum est, ac scribitur Deut. 24. & Iacob. 5. Quisquis felicitatem amas, caue tibi sedulo ab hoc scelere, propter quod maledictio Dei & aedificium ipsum, totamq; domum tuam occupat atque adobruit.

Iam etiam luxus aedificiorum vituperatur. Inducit autem regem & quemlibet magna molientem aedificia, dicentem, Extruam mihi domum spaciosam vel amplam. Hebraei vocant domum mensurarum, quibus & mensurarum corpus, vastum appellatur corpus. Aedificia vero commendantur, quae intra modum consistunt, & sufficiunt excipiendis nostris defendendisq; ab iniuria coeli hominibus. Quorsum vero attinet tam spaciosas extruere domus, in quibus vasta aedificia prater admirationem nullum habent usum vtilem? Additur, Et coenacula ventis peruia. Alij legunt refrigerantia, alij spaciosa. Quid si dicas perflatilia? In hunc enim usum multae excinduntur & aperiuntur fenestrae, vt admittant auram. Qua in re iterum reprehenditur luxus & mollities: commoditas salubritasq; aedificiorum non damnatur. Sequitur aliud item vitium, Ac facit tabulatum ex cedrinis tabulis. Vel, Facit laquearia arcuata ex cedro. *Welbr die gemach mit edlem holz.* Vel incrustat (tasselet) parietes nobilissimo ligno. Nihil hic mediocre vel moderatum. Sculpunt multi magno pretio, nescio quas effigies in tabulas istas nobiles & preciosas. His vero omnibus superadditur & pictura exquisita & preciosa. Propheta minium (vel sinopedem, de quo Plinius in 35. cap.) posuit pro omnib. coloribus, adeoq; pro pictura artificiosa: speciem pro genere. Mirum autem non est, si haec hodie quoque videantur in regum & principum aulis, cum in saeculo viuamus alioqui corruptissimo: quis vero non miretur & etiam excretur, quod ipsi abbates & monachi, ac episcopi, patres, si dijs placet, spirituales, hoc in luxu, saeculares, vt vocant, principes, vincunt, & longe quidem vincunt, picturasq; fieri curant, quae non modo spirituales non sunt, sed ne carnales quidem, sed turpius quiddam? Quis hinc non colligat quid aliquando sit futurum? Quid quod vulgares homines hic quoque semetipsos perdunt?

Porro per Apostrophen ad Regem conuersus, rogat an ideo se regnaturum putet, quod contendat cum cedris, id est superare velit aedificiorum splendore maiores suos? Alij legunt, Num ideo regnabis, quod immisces te cedris, id est in habitas palatia cedrina, sumptuosissima inquam. Quasi dicat, neq; aedificijs splendidis & sumptuosis, neq; quod superas longe veterum vel auorum aedificia, re-

Regna non retinentur vel stabiluntur luxu.

Quare splen-
dor à Deo regi-
bus concessus.

gnum tibi parabis stabile & diuturnum : sed humilitate magis, moderatione & obseruatione iuris & iustitiæ. Adhæc exemplo maiorum, Iosæ inquam, Dauidis & aliorum sanctorum regum, per collationem adhibito, ostēdit regi, ipsum peccare grauiter, vt pote qui præcipuum istud nō faciat, propter quod regibus multa sunt concessa supra sortem vulgariū hominū. Bibunt enim & epulantur splendidius reges, habitant commodius & magnificentius cæteris hominibus, vestiuntur quoq; elegantius, deniq; venerantur ab hominibus. Cernuntur hæc in historia Dauidis & Berzellai. 2. Samuelis 19. cap. Sed quare hoc fit obsecro, aut quare hæc concessa sunt principibus à Domino, quæ si etiam vsurpentur à diuitibus & vulgaribus dedecent? Quia ministri Dei sunt, in hoc ordinati à Deo vt iudicium & iustitiam exequantur, ac deinde commoda & dignitates istas, ceu beneficiorum publicorum, publica præmia recipiant. Potissima ergo cura vel sollicitudo principum esse debet, ne quid vel negligatur, vel pereat iuris & iustitiæ. Hæc si iusta sit & feruens, nihil peribit de præmijs. Iam ergo dicit propheta, An non & pater tuus edit & bibit? &c. Vfus quidem est epulis dapibusque regalibus, inhabitauit palatia regia, &c. sed hæc non respexit in primis & velut sola aut potiora: sed potior illi cura fuit de exequenda iustitia publica. Iudicauit enim pauperis & egeni causam. Vnde benedictionem omnimodam accepit à Domino. Felix enim erat in omnibus. Hoc exemplum paternum imitari oportuerat, si felix esse volueras, ô rex, & beatum pacatumq; obtinere regnum.

Obseruatio ius-
titie vera Dei
cognitio.

Hic iam interiecto Epiphonemate, commendat patrum exemplum vel iustitiam & pietatem, & per exclamationem, per interrogationē figuratam dicit, An non hoc erat nosse me, dicit Dominus? Erat vtique & esset hodie adhuc, si imitareris exemplum parentum tuorum Dauidis, Iosaphat, Ezechia ac Iosæ. Germanicè diceremus, Ich mein das heisse Gott kēdt vnd geeret. Sed & apostolus Paulus requirit, vt si Deum verè & ex animo cognouimus, factis sanctis hanc nostram cognitionem prodamus. Dicit enim, Dicūt se Deum nouisse, factis autem negant. Titum 1.

Icon tyrānici
principis.

Cæterum ex opposito iā exponit quā dispar sit rex Ioachim maiorib. suis, quantisq; forteat scateatq; sceleribus. Porro oculi tui, inquit, nihil respiciunt, nisi emolumentum vel avaritiam. Patres tui longè aliud spectarunt, iudicium inquam & iustitiam, adde quod liberales erāt; tu avarus es, iniustus, & sordidus. Patres tui pepercerunt sanguini, & curarunt ne effunderetur sanguis innoxius, tu verò effundis sanguinem innoxium eorum qui non prebant superstitionem, impietatem & crudelitatem tuam, & c. Patres tui subleuarunt oppressos, & multa & magna beneficia contulerunt hominibus: tu verò opprimis ipse miseros, oppressos non asseris, & diuexas miserè ac truculenter, quos iuuare debueras. Habemus autem in hoc principe imaginem principum tyrannorum. A quibus conserua ac libera nos Domine.

Prædicat fata vel miserum exitum regi Ioachim filio eius Ichonia, & regina, principibus, deniq; & populo. Abducendos enim vna omnes in Babylonem.

C O N C I O LXXVII.

Iecirco sic dicit Dominus de Ioachim filio Iosæ rege Iuda, Non plangent eum, Eheu frater, eheu soror, non plangent eum, Eheu Domine, heu in clyre. Sepultura asini sepelietur, lacerus & proiectus extra portas Hierusalem. Ascende Libanum & clama, in Basan quoq; da vocē tuam, clama ab Abgarim: quo-

rim: quoniam contriti sunt omnes amatores tui. Loquutus sum ad te rebus tuis adhuc integris: at tu dixisti, Non audiam. Hæc fuit consuetudo tua à pueritia tua, ut non audires vocem meam. Omnes pastores tuos ventus pascet, & amatores tui in captiuitatem abibunt: & tunc erubesces & pudefies ob omnem malitiam tuam. Sediſti in Libano, nidum poſuiſti in cedris, quàm grata (forma) eris cum venerint tibi dolores & angustia, inſtar parturientis? Vuo ego, dicit Dominus, etiam ſi fuerit Chonenias filius Ioachim regis Iuda, annulus ſignatorius in manu mea dextera, tamen iſthinc auellam te, tradamq; in manum quarentium animam tuam, & in manum eorum, quorum conſpectum formidas, atque in manum Nabuchodonosoris regis Babylonij, & in manum Chaldaeorum. Et transportabo te & matrem tuam, quæ te genuit in terram aliam, in qua non eſtis nati, & iſtbic moriemini: & in terram iſtam, ad quam ipſi animam ſuam attollunt, ut iſthuc redeant, non redibunt. Nunquid ſculptile, contemptum & laceratum eſt vir iſte Chonenias, aut vas aliquod quod nemo deſiderat? Quàm abiecti ſunt tam ipſe quàm ſemen eius, & proiecti in terram quam non cognouerunt? O terra, terra, terra, audi verbum Domini, ſic dixit Dominus, Scribite virum iſtum abdicatum, qui nihil proſperè ager in diebus ſuis. Quoniam nullus de ſemine eius proſperabitur, ut ſedeat in ſolio Dauidis, & regnet poſt hæc in Iuda.

EXpoſuit ſuperioribus peccata regis & aulae, ſubiungit conſequenter, pro more ſuo, commerita & iuſta ſupplicia. Exponit enim copioſè quid euenturum ſit ipſi Regi Ioachimo, quid filio regis Iechoniae, quid item Reginae, matri Iechoniae, quid denique principibus & populo. Vaticinium eſt alioqui durum & acerbum, ſed iuſtum tamen, & commune omnibus idololatrie & iniuſtis tyrannicisq; principibus, ac etiam impijs populis. Principio autem dicit Ioachim regem non tantum captiuum ex patria abducendum regno, ſed moriturum in itinere, proijciendum feris, cariturumq; planctu & ſepultura. Id verò ſic completum eſſe exponit hiſtoria ſacra 2. Paral 36. Venit enim Nabuch. Hieroſolymas, & vinctum catenis regem abduxit. Solent autem homines huius ſæculi, & principes in primis, permultum curare magniq; facere, ſicut in Herode magno etiam apparet, luſtum ingentem, exequias inſtructas, & ſepulturam nobilem ac ſumptuoſam. Caterum iſtis omnibus cariturum dicit Regem: id quod ſi credidiſſet, haud dubie animum eius perculiſſet grauiffimè. Sed impius, quod dici ſolet, non ſapit, niſi dum demerſus in profundum, dolet ſe non vidiſſe quod liquido vidiſſet. Imitando autem exprimit lugentium voces querulas ac eiulatum, Heu frater, &c. Ita enim ſolebant plangere, & alii plangendum alios excitare. Cum Nero Cæſar ſibi quoq; nephariam intuliſſet manum, vrbi nullum luſtum, ſed publicum reliquit gaudium. Nemo conquerebatur e medio ſublatus, inclytum, nobilem & beneficum principem. Omnes gaudebant ſe liberatos eſſe à fera belua. Ac poſtremum hoc vertunt alij, Heu inclyte. Alij, Heu gloria eius. Alij, magnificentiam reponunt pro gloria. Germanicè reddi poterat, *Alch deß edlen fürſten oder herren*. Hieronymus verò exponens quid ſit aſinina ſepeliri *Aſini ſepultura*, ait, Pulchrè dicit ſepultura aſini eum ſepeliendum, ut alijs verbis ſignificet, inſepultum, hoc eſt à beſtijs auibusq; lacerandum. Hæc eſt enim aſini ſepultura. Sed quid Hieronymum producimus interpretem, cum ipſe ſe Ieremias exponat atque dicat? Lacerus (alijs verterunt putridus) & proiectus extra portas Hieroſolymorum. Nimirum quod ex vrbe abductus in itinere mortuus, & feris proiectus, à quibus & raptus & laceratus eſt. Alij non diuerſo ſenſu reddiderunt, Protrahetur & proijcietur. Aequiſſimum autem fuit, ut ille palas

tia sua sanguine fabrefacta, & malis parata artibus, non inhabitaret, sed ex his extraheretur, præterea luctu careret, qui multis fuit occasio & author amarissimi luctus, denique qui multos suis etiam eiecerat possessionibus. Timeamus hoc Dei iudicium seuerum, & studeamus semper iustitiæ & æquitati. De sepultura dixi paulò copiosius capite huius operis 8.

*Impios nil inu-
nant suppli-
cationes.*

Porro ostendit in malis tantis nullum alicunde affulsurum auxilium, imò illos spe sua turpiter frustrandos. Nam sperabant ex dijs & cultibus suis auxilium. Ergo iubet illos facere quod facturos sciebat, ascendere videlicet in excelsa illa sua, ad phana, & supplicare dijs clamoribus quàm validissimis. Hic verò sarcien- dum est, quod sensui deesse videtur, Sed huiusmodi clamoribus nihil proficies. Quare obsecro: Quoniam omnes amatores tui contriti sunt. Scimus autem pro- phetas appellare amatores, quos amasios, & Germanicè bñlen nuncupamus, ac intelligere deos alienos. Nam idololatriam & illegitimum Dei vel deorum cultum appellat sacra scriptura fornicationem & adulterium. De qua re dictum est aliàs in hoc opere. S. Hieronymus hæc intelligit de fœderatis Iudæorum Æ- gyptijs, quibus inaniter confisi sunt. Discimus hinc neq; supplicationes, neq; ma- ximorum regum societates erepturas nos ex impendentibus propter destina- tam impietatem malis. Variè verò conuerterunt interpretes מַעְבָּרִים Meabaa- rim. Alij enim verterunt, Ab Abarim, vt sit loci nomen, sicuti Libanus & Bafan. Septuaginta Theodotioq; verterunt, Trans mare. Symmachus, De contra. Alij, Clama ad transeuntes. Alij, Clama ad transfluuianos. Alij, Clama à lateribus. Alij, Clama vndiq;. Sensus tamen in idem recidit. Significatur enim nullam ex vlllo loco lucem affulsuram; omnes eorum conatus, quibus se volebant ex mise- ria extricare, frustraneos fore.

*Nolle audire
verbum Dei,
causa omnium
malorum.*

Ac nunc etiam causam mali tanti intertexens repetit, & dicit, Mature sal- uis integrisq; rebus tuis te admonui per prophetas, sicuti & 36. cap. 2. Paralipo- menon dicitur, vt ageres pœnitentiam, & temetipsum eriperes ex malis vndi- que impendentibus: tu verò semper obtinuisti antiquum & proprium tuum, ceruicem videlicet indurata, quam huic genti & ipse Moses Deuteron. 32. & beatus martyr Stephanus in Actis apostolicis tribuunt. Inobedientia ergo & contumax rebellio, qua annunciaro verbo Dei contradicimus, & nos obedire nolle protestamur, illud grande peccatum est, quod inducit tandem omnis ge- neris calamitates, exilium, clades, captiuitatem, excidium & extremam perni- ciem. Hæc, inquit, fuit via vel consuetudo tua (דִּין וַיִּשְׁךָ) à pueritia tua, nimia- rum perpetua, quam nunquam deposuisti, semper profitens te velle pro tuo ar- bitrio, non ex præscripto prophetarum vel pfafforum viuere. Quàm verò vul- gare est hodie hoc peccatum? Quod à multis pro peccato non agnoscitur, au- dentibus insuper excusare rebellionem per blasphemiam, dum ideò se parere nolle asserunt, quòd doctrina proposita sit ex professo corruptissima, neoteri- ca, nequissima, schismatica & hæretica. Viuemus ergo, inquiunt, ex more pa- trum, &c. Sed videmus interim & præsentem ac grauem Dei manum atterere impietatem hanc, atq; testari, nihil sibi impensius probari quàm simplicem obe- dientiam, qua homines se verbo Dei subiiciunt. Legatur historia Saulis & Sa- muelis 1. Sam. 15.

*Principes quos
que abducendi.*

Porro principes quoq; in captiuitatem abstrahendos prædicat ob superio- rem maximè causam. Nam pastores appellantur, qui veluti gregem, ipsum in- quam populum ducunt, atq; gubernant. Hi debuerant verbo Dei & iustitia pa- scere gregem sibi creditum: sed pascebant vento & rebus nihili. Digni ergo erant qui viciscim pascerentur vento, id est, omni spe sua frustrarentur, certoq; perire- rent. Est enim prouerbialis loquutio. Sperabant autem singulariter in idola.

At præ-

At prædicit signa Deorum, adeoque ipsos Deos, amasios illos stultorum, etiam abducendos in captiuitatem, tantum abesse ut liberare possint à vinculis aut captiuitate. His iam infert, Cum ergo sic omni spe exclusus, experieris rebus nihili te confisum esse, tunc inquam erubescas & pudefies (*wirst zu schand vmd zu spot werden*) atque ita puniet in te Deus incurabilem tuam malitiam.

Atque hic iterum obiicit illis luxum, molliciem, superbiam, securitatemque perniciosam, & stultam in loca munitiora fiduciam, quæ nihil profutura dicit. Existimas, inquit, te tutam vel securam sedere, ac conuiuiscere in Libano, in montosa videlicet terra hac. Nidificasti in cedris, vel inhabitas ædes splendidas, & es mollicula, superba, & luxu perdita, ac omnino præclaram ac formosam nunc te esse putas. Sed quam obsecro eris gratiofa, quam ornata, nitida, & elegans, cum inopinata calamitas te reddet deformissimam? Adducit enim parabolam mulieris formosæ, quæ doloribus adobruta parturientium pallet, & miserabili est aspectu, neque villo modo dolores aut declinare potest, aut subterfugere. Frequentissima est hæc parabola prophetis: usurpata etiam ab Apostolo i. Thessal. 5. Ita verò, inquit, & tibi vsuueniet, quæ nunc mirum in modum tibi places. Ita verò desinet tandem omnis superbia, mollicies, luxus & securitas in miserabilem exitum, unde tibi non licebit eluctari. Cogita hæc maturè, & caue tibi quisquis tibi benè consultum cupis, alienaque stultitia benè & vtiliter vtère. Interpretes variè reddiderunt, Quam grata eris? Alij etiam legunt, Quam inuenies gratiam? Alij, Quomodo congemuisti? Alij, Quam grata futura es Deo? Lutherus vertit, *Wie schön wirst du sehn?* Sensus interim obscurus aut dubius non est. Nunc totus es in ornanda tua superbia & illustranda forma: sed aderit tempus, quo ista omnia in contrarium mutabuntur, succedetque deformitas & extrema miseria.

Pergit consequenter subiungere fata Iechoniæ filij Ioachimi. Et primùm quidem hunc in captiuitatem abducendum dicit. Deinde adiicit etiam matrem fore abducendam. Postremo ostendit grauissimam futuram eius captiuitatem, ac desituram in ipso regiam maiestatem. Et hæc omnia copiosissimè & artificiosissimè exponit: ut ex his omnibus colligamus, quæ sit calamitosum & exitio obnoxium, non parère verbo Dei per prophetas nobis annunciatò. Iurat Deus per vitam suam, adeoque per semetipsum, quò minus vllus supersit vllæ dubitationi locus, quin potius credant omnes, ne iora quidem casurum in terram de his infortunijs quæ annunciantur principi & suis. Ac historia testatur reuera ne aptam quidem perijisse, sed ad amissum hæc omnia fuisse completa. Nam iniurato Deo nedum iurato sine dubitatione semper est credendum. Chonenias vel Chonias verò appellatur is qui erat Iechonias, ablato Iod. Arbitrantur interpretes hoc fieri per cōtemptum: perinde ac si tu Chonradum appelles *Chitny*/ *Albertum Bartschi*. Sed perinde est. Significat certè vocabulum ipsum rectitudinem & firmitatem, &c. Quòd autem difficillius credebant Reges Iuda se abducendos & abdicandos, illud maxime in causa erat, quòd existimarent firmam fore promissionem Dei factam Dauidi, fore ut semper sedeat in throno Dauidis, filius Dauidis. At in præsentiarum dicit Dominus, Et si tu Iechonia sis mihi instar signatorij annuli in pollice vel digito dexteræ meæ manus, inde tamen abstraham vel euellam te, & dabo te in manum Babyloniorum. Non quorumlibet erat quondam (ut modò sit consuetudine praua & vituperanda) annulos gerere in manibus, sed eorum duntaxat, qui vel virtutibus meruissent, vel viri essent proceres, qui ex officio vel magistratu, obsignabant conuenta atque pacta. Adhibetur ergo vsus annulorum ad obsignandam fidem eorum, quibus imprimuntur. Sicut autem reges Iuda Neri luminaria dicti sunt, ita etiam annuli signato-

Superbia et luxuria taxatur

Iechoniæ captiuitas.

Annulus signatorius.

rij. Dominus enim semper seruauit aliquos ex illa stirpe Dauidis lucernarios, ex quibus suo tempore excitaret illud magnum mundi lumen, quod illuminat omnem hominem veniendo in mundum. Ad eundem modum seruauit semper aliquos ex tribu Iuda, & domo Dauidis, per quos ceu signatorios annulos confirmaret promissionem veritatis suæ. Dum enim superfuisset semen Dauidis, constare potuit ex eo excitandum fore aliquando Christum. Ideoque Sorobabel nepos huius Iechoniæ, filius Salathielis, filij Iechoniæ, ab Haggeō cap. 2. manifestè appellatur annulus signatorius. Horrendum verò illud est, quod tametsi Iechonias ille esset, per quem vellet Deus confirmare veritatem promissionis suæ, id est per ipsum vellet nasci Dauidis germen, nihilominus hæc prærogatiua ipsum liberare non posset, quò minus in grauissimā abriperetur captiuitatem. Agnoscamus ergo nec generis nobilitatem, neque vlla externa bona nos tueri posse à malo, sed solam fidem exerentem se per pœnitentiam. Copiosissimè verò & pluribus verbis eandem rem exponit propter amplificationem mali, & excitandum metum in animis hominum. Nam dicit, Auellam te ex dextera mea. Tradam te in potestatem eorum, qui insidiantur & inhiant vitæ tuæ. Et adhuc grauius, Tradam te in potestatem illorum, quorum vel aspectum formidas. Et adhuc significantius, Tradam te in manum regis Nabuchodonozoris Babylonij, & in manum Chaldæorum. Potuit utique si voluit vaticinium intelligere rex pater & filius. Atque ita oportet minas Dei esse apertas, non obscuras, minimèque ancipites.

Abducitur in captiuitatem & regina.

Sequitur iam etiam quid futurum sit cum Regina, vxore Ioachim, & matre Iechoniæ, Abducetur & ipsa. Quò? In terram alienam: quemadmodum vos conluistis Deos alienos. Amplificat & hoc malum variè. Nam dicit, In terrā, in qua non estis nati, eijciemini. Acerbum verò est eijci ex patria in solum peregrinum & barbarum, in primis mulieribus delicatis & aulicis. Et in hac moriemini. Ac ne sperarent se redituros, Non redibitis, inquit, ad illam terram, ad quam attollitis oculos. Loquutio est, pro eo quod est, In quam defigitis oculos, & per metalepsin, quam vnice, & ex toto corde desideratis. Nam quæ impensè concupiscimus, in ea defigimus oculos, & vt Germanicè dicam, *spitzend die ougendaruf*. Licet ergo vertere, *in das sy von hertzen gern wårind*. Rursus vides quis in exilium eijciat, quis reuocet, & restituat, Deus: vt manifestè claret in Babylonica captiuitate. Historiam abducti in captiuitatem Iechoniæ & matris describit Ieremias, in primis verò 4. Reg. 24. cap.

Grauiissima Iechoniæ captiuitas.

Pergit miserrimam & grauissimam Iechoniæ captiuitatem non modò amplificare, sed omnium veluti oculis ingerere cõtemplandam. Agit autem per parabolas & comparationes. Lectio autem diuersior paulò, nihil obscurat sensum. Alij legunt, Nun quid sculptile contemptum & contritum est vir ille? Alij, Nun quid vas fictile atque contritum? Alij, An sculptile contemptibile & contritum? Alij, An truncus contemptus & dissipatus est vir ille? &c. Comparat captiuum regem idolo turpi, aut trunco inglorio, aut imagini spoliata. Et quidem pulchre. Nam reges exuti regia gubernatione & regno, referunt imagines exutas suis ornamentis & dissipatas. Ac decet sanè ita fieri, vt qui in gubernando idola esse volunt, id est, neque ius neque iustitiam reddere populo volunt, externa etiam illa gloria exuantur, & fiant quod omnino esse volunt, idola dissipata, *moßis bild*. Allusum interim videtur à Germanis hoc vocabulo ad Deum Mayzim, Danielis. 11. Sed & Dauid dicit de idololatræ, Similes fiant eis qui faciunt ea, & qui confidunt in eis. Mox eundem comparat vasi, quo nemo delectatur, & quod omnes repudiant & abominantur. Nos quoque dicimus ad homines omnibus exosos, *du bist ein sygendes alig gschirr*. Ergo alij vertunt, Ad quod nemo animum habet.

habet. Alij, In quo non est desiderium. Alij, Quod nemini placet. Rursus per exclamationem interrogatione figuratam & cum admiratione, Quam verò abiecti sunt & proiecti in terram, quam non cognouerunt. Nec mirum est Ieremiam tantoperè exagitasse captiuitatem Iechoniæ. Nam historia sacra tradit ipsum de mûm liberatum fuisse è carcere sub Euilmerodach 37. captiuitatis anno. De qua re scribit & Ieremias cap. 52. Iterum verò per exclamationem Prosopopœia figuratam, & reduplicatione succensam, O terra, inquit, terra, terra. Sic exclamauit & Isaias cap. 1. Quasi dixerit, Si homines verbum Dei audire nolunt, saltem tibi terræ Iuda annuntiabo, vt tu testificeris contra populum istum, atque adeò contra ipsum regem. Post illam excitationem animorum coniungit quid velit Dominus, Sic dixit Dominus, Scribite virum istum, &c. Scribi hæc vult Dominus, ad perpetuam rei memoriam, ceu rem infallibilem, indubitatam & irreuocabilem. Quid verò scribi vult Deus? Iechoniam fore *וירי* quod Aquila reddidit sterilem & non crescentem, Septuaginta & Theodotio abominabilem & abdicatum, alij orbem. Atqui orbis non fuit, qui plures suscepit ex vxore liberos, sicut claret 1. Paral. 3. Abdicatum ergo & execrabilem malim reddere. Germanice dicere potes, *verdorben vnd verstorffen/ vnglücklichafft*. Sequitur enim expositio, quo nomine vocauerit Iechoniam abdicatum, & execrabilem, seu infustum & calamitosum, Quia non ager prosperè in rebus suis, omnibus vitæ suæ diebus. Id quod vel per Synekdochen intelligendum est: quòd legatur sub finem vitæ exaltatus ab Euilmerodach: vel quòd hoc nomine infelix fuerit, quòd nullus de semine eius consedit amplius in throno Dauidis, neque regia potestate vñus legitur in tribu Iuda. Fuit quidem Sorobabel nepos Iechoniæ in eminentia cõstitutus, & dux Izraelis: fuerunt & alij post ipsum è stirpe Dauidis potètes in populo Dei: sed nullus ipsorum regia legitur amplius vsus potestate, throno, corona & magnificentia. Paruerunt principibus Medis, Persis, Macedonicis & Romanis. In Iechonia ergo cessauit gloria & maiestas regia Dauidicæ prosapiæ. Nam quod quidam ex Asmoneis Corona vsus legitur, pertinebant Asmonei ad tribum Leui. Christus demùm coronam & thronum Dauidis accepit, non tam corporaliter & more huius sæculi, sed more longè augustiore. Qui copiosiora de his legere cupit, legat apud S. Hieronymum, & D. Ioan. Oecolamp. in Comment. ad hunc locum. Domino Deo nostro sit laus & gloria.

Iechonias abdicatus & infelix.

Accusat grauitè pastores, interminatur eis exitium, & vaticinatur de Christo & felici eius regno, pios consolans.

C A P V T XXIII.

Vae pastoribus, qui perdunt & dispergunt gregem pascuæ meæ, dicit Dominus. Propterea sic dicit Dominus Deus Izraelis de pastoribus, qui pascunt populum meum, vos disperdistis oues meas, & eiecistis eas, & non visitastis eas. Ecce ego visitabo super vos malitiam studiorum vestrorum, dicit Dominus. Et colligam ego reliquias gregis mei ex omnibus terris, ad quas eieceram eas ad habitacula sua, & crescent & multiplicabuntur. Ego constituam super eas pastores, qui eas pascunt, & non timebunt amplius, neq. terrebuntur, neq. desiderabitur aliquid ex eis, dicit Dominus. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & excitabo germen iustum Dauid: regnabitq. rex, & prudenter vel feliciter rem geret, & faciet iudicium & iusticiam in terra. In diebus eius salua-

bitur Iuda, & Israel habitabit tuto. Et hoc nomen quo vocabunt eum, Dominus iustitia nostra. Ideo ecce dies venient, dicit Dominus, ut non dicant ultra, Vivit Dominus, qui ascendere fecit filios Israel de terra Aegypti: sed, Vivit Dominus, qui ascendere fecit, & qui introduxit semen domus Israel de terra Aquilonis, & de omnibus terris, ad quas expuleram eos, & habitabunt in terra sua.

Qui nam sint
Pastores populi.

M N E M Sermonis impetum profundit iam in pastores populi. Pastores autem vocantur in scripturis, denique & in gentilium literis, reges, principes, duces, magistratus, vel principum consiliarii, denique pontifices, sacerdotes & doctores, ecclesiarum ministri. In vocabulo autem est parabola & collatio allegorica. Pastorum enim est inuigilare gregi, & hunc pascere & conservare. Ita sane magistratus est inuigilare saluti populi, sibi à Deo crediti, & bonis æquisque legibus, seu salubri pabulo, pascere & servare. Doctorum est inuigilare ecclesiae Dei, hanc pascere verbo Dei & servare. Sicuti docetur Ezechielis 34. Pastorum est oviculas ducere, vel dirigere ac regere, ut in pascuis pascendo maneant. Magistratus est dirigere populum in iudicio & iustitia. Doctorum verò ecclesiam Dei regere doctrina, exhortationibus & increpationibus, &c. Pastorum est visitare gregem, id est inspicere diligentemque eius in omnibus curam gerere, & sanare aegras oviculas. Germanice dicimus, darzi lügen vnd sorg haben. Debent autem hoc ipsum & magistratus & doctores Dei populo. Denique pastorum est oves colligere in unum, ac prohibere ne dissipentur. Magistratus ergo in unitate & concordia ciues retinere iubetur, nec permittere, sicut fecit Ieroboam, ut abstrahantur ab unico templo, & unica ara, ad altaria & phana. Multo magis requiritur hoc à doctoribus ecclesiarum, ne locum vllum permittant ahaeresibus aut schismaticis hominibus. Pastorum est defendere gregem à feris, & cohercere petulcas oves. Hoc ipsum mandat Deus etiam magistratibus & doctoribus, ut ordo quilibet suo gladio tueatur, & coherceat populum in ecclesia. Ceterum appellabantur saeculo Ieremiae, Ioachim, Iechonias, Zedechias, cum pontificibus, sacerdotibus, consiliariis & prophetis, pastores, sed non mini minimè respondebant: descendens ergo in Palatium regis Ioachimi, iubente Domino, graviter eos omnes propter neglectum officium accusat, ac minatur eis certissimum interitum. Vehementius tamen & multò copiosius postea invehitur in pseudoprophetas vel doctores, propterea quòd hi reges & magistratus in ordine debuerant, doctrina veritatis, retinere, & subinde ad officium faciendum inhortari. At cum hic essent negligentissimi, morbus, & corruptela totum inuasit corpus, & superavit, ita ut nullus remedio relictus esset locus. Nam à capite defluit malum omne in subiectum corpus. Vnde & Dominus ipse Iesus ac apostoli eius, longè vehementius inuecti esse leguntur in pseudodoctores, quàm in vllum alium ordinem. Est ergo dicta hæc orationis pars peculiariter in corruptum magistratum, & in prauos doctores Ieremiae saeculo viuentes, sed interim etiam in omnium saeculorum prauos antistites regnorum, rerum publicarum ac ecclesiarum. Vnde etiam nunc, & apud posteros, maximus eius usus est: modò tu commodè applices & locis & temporibus personisque.

Accusantur
pseudopastores.

Oves & pascua Dei sunt.

Orditur ab exclamatione dicens, Hei prophetas perditores. Vel Vē prophētis ijs qui perdunt & dispergunt, vel dissipant, vel, ut vetus interpretes dixit, lacerant gregem. Addit autem Dominus (Dominus est enim huius orationis author: id quod pro more suo iterum hic inculcat) Pascuae meae: & postea subdit & nuncupat populum suum: significans proprietatem, ut sic dicam, populi pertinere ad Deum, reges & sacerdotes duntaxat alienorum bonorum dispensatores esse. Vnde

Vnde colligere potuerunt se grauissime peccare, si alienam possessionem dissiparent. Obseruent autem hæc ecclesiarum procures, qui ita loquuntur & se gerunt, vt videantur ecclesiam seu populū Dei sibi vendicare ceu peculium. Cur hic non audiunt Dominum ad Petrum (cuius personam iniquē induunt) dicentem, Pascue oues meas: Meas, inquit, non tuas. Et sæpe loquens cum regibus, & principibus Dominus, populum ipsis subditum, suum vocat populum, non regum peculium. Accusat autem Ieremias duo grandia in pastoribus maleficia: prius quod perdant gregem; posterius quod eundem dispergant vel dissipent. Id autem varijs modis fit, iniquis iudicijs, bellis beluinis, rapacitate & exactio-
Peccata pastorum.
 bus, varijsq; iniurijs, doctrina denique schismatica & corrupta. Mox verò plenus quare peccent repetit, & peccatis poenam vel supplicium subnectit. Debueratis quidem pascere gregem meum, inquit, sed hoc non facitis; sed dispergitis potius; & eijcitis, id est in culpa estis cur eijciantur in exilium: neq; visitatis, id est, nec inspicitis quibus rebus indigeant, nec vllam ouium creditarum rationem habetis. Inde iam occasionem accipit denunciandi eis propter hoc peccatum, poenam peccati. Vos non visitastis pro officio vestro oues, visitabit ergo
Pœna pastorū.
 vos Dominus. In posteriori membro alia significatione quam in priori usurpat Visitandi vocabulum pro puniendi. Veluti si is qui ad supplicium ducitur, dicat, Non feci ego iustitiam: nunc ergo carnifex iustitiam in me facies. Significanti-
Seruat Deus promissionem Davidi factā.
 us autem dicit se visitaturum malitiam studiorum ipsorum, id est se puniturum ipsos, propter neglectum officium & malitiam patraram. Hoc ipsum certò expectent omnes non tam magistratus, quam ministri ecclesiarum. Etenim si ipsi non visitent inspiciantque gregem, & inuigilent ejus saluti, visitabit ipsos Dominus varijs supplicijs. Et hoc vt certissimū experiebatur Ioachim cum suis omnibus.

Porro paulò lætiora subtexit, saltem ad consolationem piorum. Solent enim
Christus prædicatur
 tristibus & asperioribus læta vel meliora intertexere prophetae, & in medijs tenebris lucem illam mundi Messiam, verum Dei filium, salutem & cōsolationem omnium fidelium, proponere. Vbi interim occurrit eorum murmur, qui audierant nullum porro ex posteris Iechoniæ in solio Davidis sessurum, atq; ideò obiebant, Si nullus in throno Davidis sedebit, ergone falsa sunt, quæ prædicata sunt nobis à maioribus de Messia sessuro in throno Davidis? Nunc ergo ostendit venturum omnino Christum Dominum, tametsi interim nullus ex posteritate Iechoniæ, qui lucernarius & annulus signatorius erat, vteretur aut frueretur maiestate regia. Ita verò noster Ieremias etiam euangelista erit: apparebitq; omnes patres nostros, quotquot ab ipso Adamo consolationem acceperunt, ere-
Restitutio israelis.
 ctique sunt in difficultatibus suis & vixerunt, vixisse, & omnem consolationem accepisse ex vnigenito Dei filio, vero & vnico totius mundi saluatore. Sicut enim nos credimus in eum qui venit, & ex eo viuimus, & consolationem accipimus: ita maiores crediderunt in venturum, & seruati sunt per eundem.

Sunt quidem hæc utcumq; etiam impleta in liberatione & reditu Izraelis ex Babylone, plenius autem Christi & nostris temporibus, & implebuntur omnium plenissime in iudicio illo vniuersali extremo: id quod alias quoq; diximus. Principiò recolligit reliquias Izraelis ex captiuitate Babylonica, in quam Dominus Izraelem coniecerat iusto iudicio. Sed & electos ex omnibus terris euocat Christus ad confortium vitæ ac salutis. Nam Ioan. 11. cap. legimus, Iesus moriturus erat, vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum. Deinde ouiculas has in habitacula sua vel in caulas reduxit, in societate vtiq; ecclesiæ, & tandem etiam vitæ beatæ: sicuti Ioan. 10. ipse Dominus pastor ille bonus exponit. Porro in terris iterum in ecclesia sobolescunt, & multiplicantur: sicuti copiosius exponitur

Dominus con-
stituit pasto-
res super popu-
lum suum.

ab Isaia cap. 49. capitis finem. Et quidem constituit super eos quos ex Babylone reduxerat, pastores egregios, Ezram, Iosueum sacerdotem, Haggeum, Zachariam, Malachiam & alios. Postremis verò temporibus constituit apostolos veros ecclesiæ Dei pastores, quos dedit (obserua ipsum Deum dare pastores ecclesiæ suæ. Apocal. 2. 3.) in ædificationem ecclesiæ, & salutem gregis: sicut exponitur Actuum 20. & Ephes. cap. 4. Hi pauerunt verbo Dei gregem: sicut & Petrus docuit 1. Pet. 5. Horum opera factum est, ut oves nec timeant ultra, nec terreantur. Non enim timent mortem sicut antea, cum nunc sciant illā esse ianuam ad veram vitam. Non timent pericula sine consolatione & fortitudine. Non terrentur amplius spectris, & dæmonum illusionibus, & minis. Hic inquam euangelij effectus est potentiss. & saluberimus. Accedit his quòd non visitabuntur. Sic habet Hebraica veritas, pro quo vetus interpretatio legit, Et nullus quæretur ex numero. Alij verterunt, Nec imminuentur. Alij, Non deficient. Alij, Non desiderabuntur. Sensus est, Non est quod visitentur & recenseantur, aut inspiciantur, cum omnia eorum habeant optimè, & nemo ex eis perire possit. Nam nemo electorum perit: sicut Dominus ait Ioan. 17. Ergo sicut alibi dicitur, Nemo docebit proximum suum, pro eo quod est, Omnes erunt docti à Deo: ita hic dicitur, Non visitabuntur, id est rectè habebunt, & non peribunt aut deficient, ut visitatione nihil sit opus. Ita cernis Visitandi vocabulum iterum in aliena significatione vsurpari.

Elegantiss. de-
scriptio Chris-
ti.

Iam verò amplissimam & pulcherrimam perspicuamq; Christi & regni eius descriptionem subdit vates, cuius beneficio omnia superiora cedunt ecclesiæ: ac disertè iam explicat, Deum promissa sua Dauidi seruaturum, vtcunq; post lecho- niam nemo amplius in Iuda sit regnaturus. Locus est memorabilis & obseruabi- lis, qui plurimū fidem nostram confirmat. Numeratur autē ab omnibus, cum Hebræorum tum Christianorum interpretibus, inter maximè illustres & mini- mè controuersos locos, editos de Christo. Dignus est ergo qui summa cum dili- gentia à nobis & explicetur, & à nobis audiatur. Christus largiatur suum hic no- bis spiritum, qui illustret nos.

Certò veniet
Christus.

Ante omnia cum iterum, & pro more suo, repetit, Dicit Dominus, autho- rem & authoritatem huius vaticiniij nobis aperit, atq; cōmendat Deum. Deinde dicit venturum tempus nimirum definitum, quo colophon omnium promiss- ionum Christus sit exhibendus nobis. Temporis verò articulum Ieremias non attingit & expendit, Daniel verò calculat cap. 9. Satis Ieremiæ fuit indicare tem- pus esse definitum à Deo, & numeratos esse dies, quibus euolutis venturus sit Messias. Hunc principiò iustum, verum & genuinum Dauidis germen vocat, nimirum florem & fructum ex virga vel surculo Maria & radice Iesse. Promise- rat Deus se daturum Dauidi germen, ut claret in historia sacra & Psalmis. Ea promissio hic repetitur, & certò complenda confirmatur. Vnde & iustum ger- men, genuinum inquam, vel verum, & hoc ipsum quod Dauidi nascendū erat, nuncupatur. Sic autem voluit significare quā significantissimè, quòd Christus sit futurus verus homo, & substantiam humanam ex substantia virginis acce- pturus, quæ erat filia Dauidis. Vnde & Christus in euangelio appellatur Filius Dauidis, &c. Et ab apostolo Semē Abrahæ, & ex semine Dauidis. Heb. 2. & Ro. 1. Tertullian. de Carne Christi disputans contra Valentinianos & omnes negan- tes Christum veram assumpsisse ex virgine carnem, huius loci euidentiam obser- uauit, ac dixit, Quomodo dicit Elisabeth, Beatus fructus ventris tui? Quis hic fructus ventris vel yteri, qui non ex vtero germinauit? qui non in vtero radi- cem egit? qui non eius est cuius vterus est? Et qui vtiq; fructus vteri? Christus. An quia ipse est flos de virga, proiecta ex radice Iesse, radix autem Iesse genus Dauid.

Christus verus
homo, semen
et filius est Da-
uidis.

David: virga ex radice, Maria ex David: flos ex virga, filius Mariæ, qui dicitur Iesus ipse erit & fructus: Flos enim fructus, quia per florē & ex flore omnis fructus eruditur in fructum. Et reliqua. Habemus ergo in hac descriptione Christi Domini, Christum verum esse ex Maria hominem. Sed & modus conceptionis & natiuitatis Christi ostenditur. Dicit enim Deus, Suscitabo vel excitabo ipsi Davidi germen. Alludit autem ad legem de excitando semine fratri mortuo. Est enim si frater decessisset absque hærede, cogebatur alter frater uxorem fratris mortui ducere, & ex ea semen excitare fratri mortuo. Cum ergo substantia corporis Christi non referatur ad Iosephum (Non enim ex Iosepho concepit Maria, quæ virgo permanet) Dominus ipse dicit, Ego suscitabo Davidi semen. Quo modo autem excitat Deus? Per Spiritum sanctum; fecundam reddit virginem: sicut ab angelo exponitur Luc. i. cap. Concepit ergo virgo & peperit virgo, non ex vlllo viro, sed ex Spiritu sancto, per omnipotentiam Dei, producentis ex nihilo omnia, ergo & efficientis, ut virgo ex proprio sanguine suo, substantiam daret corpori Christi, atque eo modo ipsa virgo veram carnem, id est verum hominem, matris inquam genitricis filium pareret.

Modus incarnationis Dñi minicæ.

His quod maxime ad Christi descriptionem veram attinet, officium videlicet & dignitatem Christi attingens, dicit, Regnabitque rex. Qualis sit rex Christus, & quale regnum eius alibi explicatum est copiosissime. Iam etiam regnandi felicitas, prosperitas, regisque exquisita sapientia non tacetur. Sed & modus regnandi exponitur, cum dicitur, Et faciet iudiciū & iustitiam in terra, non modo quod in cœlis nunc residens, ipse regnat in terris æquissime, atque adeo iustissime in magno illo iudicio iudicabit, sed quod etiā sanctissime per reges & magistratus, qui verē sua Domino dederunt nomina, res sanctissime administrat, ut videre licet in bonis principibus. De regno Christi alibi dictum est fusius, ut nihil opus sit eadem hic repetere. Præstantissimum verò beneficium & virtutē Christi saluberrimam explicans, quid nobis conferat dicit, In diebus eius saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter vel tutō. Duo autem notantur quæ ex Christi redemptione habemus, salutem vel iustitiam ac vitam, & pacē vel tranquillitatem aut securitatem animorum. Certē quia saluator vnicus est Dominus noster, Iesus appellatus est ab angelo, Lucā i. & Matth. i. Petrus quoque ita hunc nobis vnicum proponit Salvatorem, ut neget in alio quoquam, sub Sole esse vllam prorsus salutem, Acto. 4. Dominus verò ipse præmonuit nos habituros in mundo tribulationes, in ipso autem pacem, Ioan. 16. Nam & Paulus, iustificati, ait, ex fide pacem habemus erga Deum, &c. Rom. 5. Est autem ineffabile beneficium, pacatam habere conscientiam. Inde enim enascitur gaudium spirituale maximum, & laus ac gratiarum actio. Hæc verò omnia & tanta quidem beneficia confert Christus Dominus credentibus in ipsum.

Christus Rex.

Christus Saluator & pax nostra.

Concludit verò hanc egregiam Christi descriptionem propheta per adiectionem nominis Christi, quo miro compendio comprehendit quis & quantus sit Christus, & quid nobis conferat. Est autem nomen cuiuslibet rei brevis definitio & descriptio. Et hoc est nomen, inquit, quo ipsum nuncupabunt homines, Deus iustitia nostra. Vel, Dominus iustus noster: sed prior lectio simplicior est. Ita enim legitur, Et hoc nomen eius, quo vocabunt eum (homines scilicet) יהוה יצחק Deus iustitia nostra. Si verò omnino contenderis legendum, Dominus (per Dominum autem intelligas Deum) iustus noster, non concertabo cum quocquam. Vtraque lectionem indicauit & Hieronymus. Vtraque item in eundem sensum recidit. Principio patet his verbis ostenditur, non modo quis & quantus sit Dominus noster Iesus, sed & (quod etiam antea dixi) quid conferat nobis. Est autem non modo homo verus ex semine Davidis & filius Davidis, sed etiam

Nomen Christi quo eum vocabunt homines.

Christus verus & substantialis Deus.

Christus con-
fert nobis iu-
sticiam, vel iu-
stificat nos.

Philip. 3.

etiam Dominus, & Deus verus, viuus & sempiternus. Id quod etiam ipse Do-
minus cōmonstrauit, disputans contra pharisæos, apud Matthæum in cap. 22.
Legitur autem in præsentī prophetæ vaticinio nomen Dei, non illud commun-
angelis & magnatibus, Adonai, sed incommunicabile nomen Dei tetragra-
maton, Iehouah, quod à vita & essendo nomen habet. Est enim æterna essentia
diuina, filius, patri cōequalis, vita in seipso æterna, & vitam ac esse omnibus
conferens. Id quod apertissimè exponitur etiam in euangelio, vbi ad hunc lo-
cum apparet alluisse angelum dicentem ad virginem, Filius altissimi vocabi-
tur. Certè Ioannes in 1. cap. & 5. & 6. & 8. & 10. Euangelij sui plurima habet, quæ
ad huius loci explicationem & confirmationem diuinitatis Christi veræ perti-
nent. Idem in epistola sua ult. cap. disertis verbis dicit, Hic est verus Deus, & vi-
ta æterna. Confutantur his clarissimis testimonijs Iudæi, Ariani, Mahumetistæ,
& Seruetani, cum omnibus suis complicibus, non ingenuè, verè & simpliciter
confitentibus Iesum Christum Dominum nostrum verum esse Deum, patri per
omnia consubstantialem & cōequalem. Deinde confert nobis Dominus noster
iusticiam, atque adeo ipse est iusticia nostra. Nam peccata nostra non impuran-
tur nobis propter eius mortem ad damnationem: imputatur autem eius nobis
iusticia ad vitam æternam. Nam Paulus in 1. ad Cor. cap. 1. Factus est nobis Chri-
stus, inquit, à Deo, sapientia iustitiæ & sanctificatio & redemptio, &c. Et iterum,
Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non imputans ei peccata sua,
cum eum qui non nouit peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos efficere-
mur iusticia Dei per illum. Si verò legas, Dominus iustus noster, ille quidem nō
sibi quidem soli, sed nobis potius iustus est, iustificans omnem eum, qui confit-
dit in ipsum: sicut iterum attestatur apostolus, Rom. 3. cap. Habemus iam ele-
gantissimum, apertissimum & saluberrimum de Christo Domino nostro testi-
monium, satis idoneum ad confutandos errores multos multorum, & ad con-
firmandam fidem nostram in Christum. Adijcitur his, Iccirco ecce dies venient,
dicit Dominus, vt non dicant vltra, Viuit, &c. Quæ vt etiam in 16. cap. indicatū
est, exponi possunt de pœna, quod videlicet certò abducendi sint in captiuita-
tem Babylonicam. Verisimilius tamen est ipsum loqui hic de restitutione Israe-
lis propter Christum, ac de vocatione omnium gentium per Christum. Habita-
bimus autem in terra nostra, cum ex his terris sublati, in æterna agemus patria.
Id quod concedere nobis dignetur benignus pater cœlestis, per Iesum Chri-
stum Dominum nostrum.

*Pergit accusare pastores populi, indicans ipsorum peccata,
simul etiam pœnam aut supplicia eis debita annunciat.*

C O N C I O LXXIX.

*Ad prophetas, Contritum est cor meum in medio mei, contremuerunt o-
mnia ossa mea, factus sum instar viri ebrij, quem vinum turbauit, à facie Do-
mini & à facie verborum sanctitatis eius. Quoniam repleta est terra adulte-
ris, & propter iuramentum (vel execrationem) luxit terra, & speciosa deser-
ti exaruerunt, & fuit eursus eorum malus, & potentia eorum non recta. Ete-
nim tam propheta quàm sacerdos hypocrita fuerunt (vel impiè egerunt) quin
& in domo mea malitiam eorum deprehendi, dicit Dominus. Iccirco via eo-
rum erit eis ceu lubrica in caligine, in qua impellentur & cadent: quia addu-
cam super eos malum, annum visitationis eorum, dicit Dominus. In prophetis
quoque Samarie vidi rem insulsam: nam in Baal prophetabant, & populum
meum*

meum Israel seducebant: sed & in prophetis Hierusalē vidi fœditatem. Adulteria enim cōmittunt, & incedunt in mendacio, roborant manus pessimorum, quò minus redeat quisq; à malitia sua, factiq; sunt mihi omnes illi instar Sodome, & habitatores eius sicut Gomorrha. Iecirco sic dicit Dominus exercituum contra prophetas istos, Ecce ego cibo eos absynthio, & potabo eos aquis fellis. A prophetis enim Hierusalem egressa est hypocrisis (vel iniquitas, vel malitia) in vniuersam terram.

Post intertextum de Christo vaticinium redit ad pastores, & maximè ad prophetas, ac ab initio titulum ponit, Ad prophetas, vel Contra prophetas. Alij legunt simpliciter, Prophetis, & ex initio capitìs, vt sensum absoluant, repetunt Væ. Alij legunt, Propter prophetas, & sequentibus mox absoluunt sensum, contritum est cor meum: vt sit sensus, Prophetæ in causa sunt, quòd cor meum in me fractum est. Cæterum Hieronymus quoque arbitratur consequentibus per reliquum huius capitìs titulum præmitti. Est autem prophetæ vocabulum medium, cùm bonis tum malis commune. Omnes enim concionatores appellantur prophetæ. At de malis, id est de pseudoprophetis, loquitur in præsentia, de mendacibus inquam doctoribus, & seductoribus populi. Superius autem dixi Ieremiam in pseudoprophetas grauius vehementiusq; inuehi, quàm in reges & procures corruptos. Nam pereuntis populi culpa, adeoq; principum corruptela & corrupta gubernatio residet in pseudoprophetis, qui debuerant ex officio Deiq; mandato mederi morbis principum & populi. Ergo dum sal insipidum est, non potest non omnes carnis partes putredo fœda consumere. Eam ob rem dixi etiam Dominum nostrum Iesum Christum multò vehementius exarsisse in scribas & pharisæos, populi doctores vanos, quàm in ipsum miserum & exorbitantem populum. Vnde iam constat, in ecclesia nihil esse calamitosius prauis corruptisue ductoribus vel doctoribus.

Differitur singulariter contra prophetas.

Vtitur autem exordiolo pathetico & tragico prorsus. Dicit enim se totum cohorrescere, cum sanctissimum Deum, & verbum eius sacrosanctum, quid videlicet ille velit, & quàm hoc salutare sit hominibus, inspiciat, rursus & ex opposito secum expendat, quales sint sui sæculi prophetæ, & quàm nihili imò perniciofa ipsorum doctrina. Nam Deum non reuerbantur, & voluntatem eius curabant minimè, deinde nec verborum legisq; Dei vllam habebant rationem, prædicantes ea populo, quæ ipsis videbantur bona, quæ deniq; videbantur augere rem domesticam, fauoremq; principum & voluptates parare. Tria verò dicit quæ rem vehementer amplificat & incendunt. Principiò, Cor meum, inquit, in medio mei contritum est. Quo testatur magnum se dolorem fastidium. què ex pseudoprophetis concipere. Germanicè dicimus, Das hertz im lyb mōchte mir zerbrachen. Deinde, Ossa, inquit, solidiores videlicet corporis mei partes, contremiscunt & concutiuntur horrore, ex illis concepto. His addit præterea parabolam & comparisonem, Similis factus sum homini temulento, qui incensus vino, mirum in modum æstuat, atque adeò & vacillat, neque quid agat nouit. Quibus omnibus significatur prophetam maximè commotum esse propter corruptelam pseudoprophetarum. Tantum abest vt potuerit cum eis colludere, garrere & perpotare. Id quod multis hodie prophetis in vsu est frequentiore, quàm deceat atque conueniat. Cum enim ipsi sint Euangelij Christi synceriores concionatores, familiarius tamen quàm par sit conuiuantur cum ijs, qui euangelij doctrinam hæreseos turbarumq; accusant, & miserum sibi creditum populum non modò seducunt, sed in seductione præterea violenter vel malis artibus retinent.

Quomodo affectus fuerit Ieremias erga pseudoprophetas.

Culpa prophetarum sceleribus redundant omnia.

Sterilitas arui ex consceleratione.

Propheta hypocrisis.

Templum Domini prophannare.

Vacillat in via & corrumpunt.

Porro rationem subdit cur ita commoueat aduersus pseudoprophetas, Quoniam ipsorum culpa omnia sceleribus malisque redundant. Ordine autem aliquot recenset, cetera complectitur in his. Principio, Terra, inquit, plena est adulteris: spiritualibus, inquam, & carnalibus. At ferè fit, ut qui Deo fidem non seruat, hominibus quoque, in primis verò mulierculæ aut vxorculæ suæ, eandem violet. De adulterio spirituali & carnali iam dictum est sæpius. Deinde redundant omnia iuramentis ait, non tam temerarijs, illegitimis, ac impijs, quam execrationibus blasphemijsque. Huic sceleri, ut & superiori, addit poenam, dicens, Propter execrationem luxit terra. Luget autem terra quando speciosa & vberima pascua exarescunt, & pabulum negant, agri quoque fertiles fiunt steriles. Dum enim omnia virent & fructificant, læta vocantur pascua. Sed & in verbis prophetae sequitur, & quidè per interpretationē. Et speciosa deserti, id est agri, vel amœna ac læta pascua arui exaruerunt. Ea de re dictum est in cap. huius operis 9. & 14. Coniungit istis iam alia quoque crimina, Cursus eorum malus fuit, vel ferebatur & fertur ad praua. Intelligit autem instituta eorum omnia ac vitæ totius cursum, tendere ad malitiam. Nos dicimus, *It lâben ist böß überal*. Quibus accedit quod potentia ipsorum non est firma, vel non est recta. Si qui instructi sunt inter ipsos vel potentia vel facultatibus, viribus aut opibus, his quidem abutuntur. Vnde nec firmæ sunt, neque stabiles erunt. Iniusta enim potentia & facultates iniquæ vel perperam acquisitæ ac usurpatæ mox dilabuntur etiam proprium perdetes possessorem.

Pergit in accusatione pseudoprophetarum, ac quales sint ecclesiæ Dei proceres exponit, dicens, Ideo verò omnia malis redundant, quod tam propheta quam sacerdos sint hypocritæ, simulatores inquam, adulatores lubrici & impositores iniquissimi. Quales nos appellamus, *beschiffen büben*. Nam non corrigebat scelera & sceleratos. Addit his aliud penè abominabilius. Quin & in domo mea ait, malitiam eorum deprehendi. Eò nimirum prouexerant rem, ut in domo Dei peregrinus cultus conspiceretur, cerneretur inquam idololatria fœda, & auaritia nepharia sacerdotum, ex religione quæstum facientium. Est sanè malum ubicunque tandem pecces: sed si in ipso Domini Dei templo pecces, videris non immerito conduplicauisse, imò multiplicauisse peccatum. Consecrauerat sibi soli hoc templum Dominus, ut claret 3. lib. Regum cap. 9. Neque volebat vllum in ipso nomen colî, inuocari, nominari. Apparet itaque peccasse sacerdotes plus quam enormiter, qui peregrinum & Dei, & deorum cultum inuexerant in templum. Quid verò dum hæc hodie audiuntur, cogitant, quibus summus Deo cultus videtur exhibitus, si omnia templa aris redundant erectis in honorem diuorum: cum sciamus templa Christianorum soli Christo esse consecrata, & ideò nuncupata quondam fuisse Dominica, nimirum à Domino Iesu, qui solus est omnium fidelium plenitudo?

Sequitur porro poenæ commeritæ seu iustissimæ expositio. Rependit autem pari par Deus, exponitque illa per tropum propheta. Verbum Dei Dauid rectè nuncupauit lucernam pedibus suis propositam, denique viam inoffensam, expeditam, atque firmam, minimeque lubricam. Hac cum sacerdotes vnà cū populo ingredi nolabant, merebantur sanè per viam ingredi lubricam. Et lubrica quidem vel lutosa via admodum est laboriosa & molesta: sed conduplicatur malum hoc, si accedat caligo. Nam iter facientes per lubricum in tenebris, impingunt facile & corrumpunt. Sic inquam fiet, ait Dominus, sacerdotibus & populo isti, qui omnino volunt ambulare per lubricam viam idololatriæ, & traditionum humanarum. Occæcabuntur enim, impingent & corrumpent. Significatur enim hoc tropo horribilis excæcatio, conscientia implicatio ac desperatio. His punit Dominus præferentes

præferentes vias suas vijs Domini Dei sui. Exemplum horribile suppeditat nobis Saul cum Iudæis Christum respicientibus. Videntur autem illa esse intelligenda de malis & pœnis animorū internis, tantò acerbioribus, quanto corporeis atque externis præstant spiritualia. Interim non deerunt hic quoque mala externa. Sequitur enim, Quia adducam super eos malum. Et quale hoc malum sit explicans, subdit, Annum visitationis eorū. Alludit autem ad eos male frugi seruos, quos aliquando, certo tempore euoluto visitant Domini, & cōmeritum de ipsis sumunt supplicium. Ita minatur in præsentī se igni ferroque & captiuitate eos puniturum. Annus ergo visitationis aliud nihil est, quàm tempus ultionis.

Iterum per collationem ostendit, quale & quantum sit peccatum antistitum religionis. Doctrinam autem & vitam sacerdotum decem tribuum prædicationum Baal simul cum Deo, atque ita seducientium populum Izraelis, appellat insulsum vel insipidum quidpiam (*vnge schmactt/das weder gesaltzen noch geschmalzen ist*) stultitiam & fatuitatem. Desiderabatur enim in ipsa diuina sapientia, nec condita erat sale sapientiæ, nimirum verbo Dei. Qui enim verbum Dei syncerè prædicant, in solo Deo prophetant, non simul etiam in Baal. De qua loquutione dictum est superius: & historia sacra hæc explicat 3. Reg. 18. & 4. Regum 17. cap. Atqui ne hodie quidem alio nomine aut titulo digna sunt omnia hominum extra & contra verbum Dei commenta. Sicut autem isti infamni vates Baalitæ, indigna cū Deo tum populo Dei protulerunt in medium, quibus & seduxerunt & perdiderunt Dei populum: ita sanè nunc prophetæ Hierosolymitani, nihilo prudentiores facti misero prophetarum Izraeliticorum exemplo & exitu, scditatem admittunt. Alij vertunt, Horrenda & tetra designant, quibus non aliter Iudaicum populum in perniciem abducunt, quàm prius Baalitæ Izraeliticum populum perdiderunt. Quæ verò ista scda, tetra, atque horrenda sint, ordine rursus enumerat. Principio enim cū ipsi tum populus ipsorum fidei creditus, adulteria committunt, nimirum & spiritualia & carnalia. De quibus supra est dictum. Deinde incedunt in mendacio: id est, omnia vitæ suæ componunt, non ad regulā verbi Dei, sed ad constitutiunculas humanas, quas apostolus quoque Paulus dixit auersari veritatem. Sequitur inde hypocrisis, & quòd tam Deo quàm hominibus mentiuntur in omnibus. Germanicè vno verbo diceremus, *Sy gond mit lügen vmb*. Nihil est in eis veri & integri. His accedit quòd roborant manus malignantium hominum, nequam inquam vel pessimorum nebulonum. Quomodo autem roborant? Ne quisque redeat per veram pœnitentiā ad Dominum. Ergo extenuant peccata, quæ exaggerant veri prophetæ ex lege Domini. Dicunt Deum non ita vt phantastici concionatores aiunt, morosum ac biliosum esse contra bonos socios. Sed & peccata facile posse redimi votis & sacrificijs. Addunt diem Domini adhuc longissimo à nobis interuallo abesse: Deum præterea non offendi imaginum vsu in templis, & electiuis cultibus hominum. Ita verò efficiunt, ne idololatræ & scelerati homines resipiscant. Ergo roborare manus alicuius, significat aliquem in suo malo, vel bono proposito confirmare, atque adeò ad perseuerantiā inhortari, ad eam inquam rem faciendam quam facit. Magna verò in his culpa aperiatur Papisticorum quoque concionatorum, qui & ipsi sibi creditum Dei populum mirificè adhortantur ad perseuerandum in superstitionibus ecclesiæ Romanæ, &c. Postremò autem comparat eos propheta sceleratis vrbibus, & à Deo coelitus combustis, Sodomæ & Gomorræ. Quasi dicat, Debuerat quidem regnum vestrum inclytum Davidis regnum esse & nominari: sed tale non modò non est, sed Sodomitica verius abominatio & Gomorraica cōsceleratio est. Peccatum Sodomæ quale fuerit exponitur in historia sacra, Genes. 10. & Ezech. 16.

Conferuntur
Iudaici sacerdo-
tes israeliticis
Baalistis.

Scditas tetra.

Iuda similis est
Sodomæ.

Certe cum prophetae significare volunt, nullam amplius restare spem emendationis, paucos aut nullos superesse amplius homines probos, & ad extremum corrupta esse omnia, dicunt urbem vel populum istum factum esse Sodomam. Sic dicitur ferè apud Isaiam in cap. 1. & apud Matth. in cap. 11.

Ex magnis vrbibus in vicinũ agrum deriuatur omne malum.

Sub finem iterum subiicit minas quibus supplicium commeritum eis denunciat. Verba repetuntur quæ in eandem formam pronunciata leguntur cap. 9. & exposita sunt Concione 36. Illud autem obseruatu in primis necessarium est, quod palam dicit ex vrbe Hierosolymorum hypocrisim, iniquitatem, vel vt Vetus interpres vertit, pollutionem ingressam esse in omnem terram. Nam ex capite vitiatum corrumpitur corpus vniuersum. Si in metropoli sint homines scelerati, ebrii, impij, blasphemj, legum contemptores, ac subditi vicini in urbem veniant, ac videant maiores suos, homines nobiliores, & potentiores, vel in eminentia ac autoritate constitutos, foedè ac turpiter viuere, existimant sanè & sibi licere paria facere, & corruptè viuere. Inde verò corruptela peruagatur per vniuersum populum, quem quidem grauius punit Dominus, grauius autem potentiores exempla corruptelarum præferentes. Dominus custodiat nos ab omni corruptela. Amen.

Ostendit pseudopphetas non esse audiendos, ac rationem reddit, cur non sint audiendi, &c.

C O N C I O LXXX.

Sic dicit Dominus exercituum, Ne audieritis verba prophetarum qui prophetant vobis: vanitatem enim docent vos, & visionem cordis sui loquuntur, non ex ore Domini. Dicendo dicunt adeos qui me irritant, Dominus loquutus est, Pax erit vobis: & ad omnes qui ambulant in prauitate cordis sui, dicunt, Nil mali vobis accidet. Quis enim stetit in arcano Dei consilio, qui viderit aut audierit verbum eius? aut quis considerauit verbum eius, & audiuit? Ecce tempestas Domini cum furore egressa est, & turbo sese intorquens in caput impiorum subsidet. Non auertetur ira Domini donec fecerit illud, & donec exequutus fuerit cogitationes cordis sui. In nouissimo dierum intelligetis intelligentiam eius.

Deus ipse vetat audire pseudopphetas.

Visio cordis humani & os Domini.

IN media dissertatione contra pseudopphetas consilium dat omnibus omnium temporum fidelibus quid faciant, cum Regum patrociniis ac fauore regnant pseudopphete, ac impunè mentiuntur, atque omnes seducunt. Ante omnia verò consilij sui authorem ostendit Deum, ne quis consilium fastidiat. Simpliciter verò dicit, Ne audieritis, id est, neque auscultaueritis, neque obtemperaueritis pseudopphetis. Noxium est mendaces audire doctores, sic enim Eva est seducta: sed multò pestilentissimum est, si non modò audias mentientes, sed ipsam etiam credas ac obtemperes. Rationem verò reddit cur pseudopphetæ non sint audiendi, Vanitatem enim docent vos. Alij reddunt, Vanos vel fatuos reddunt vos, machend uich zu narren. Vetus interpres vertit, Decipiunt vos. Proinde ideo non sunt audiendi pseudopphetæ, quia deceptores sunt, qui vanitatem & stultitiam humanam, non sapientiam diuinam prædicant. Id autem consequentibus duobus membris plenius illustrat & explicat. Principiò enim, Vanitatem vel visionem cordis loquuntur. Deinde non ex ore Domini loquuntur: ergo quotquot non loquuntur ex ore Domini, sed ex proprio corde, illi audiendi non sunt. Visio cordis humani illud est, quod excogitatum in corde hominis, humano beneplacito profertur, absque autoritate & origine verbi Dei: videlicet

videlicet eum homo illud dicit & asserit, quod ipsi bonum videtur. Intelliguntur hic omnia placita humana, omnes constitutiones humanæ de religione pronuntiata. Nam Os Domini est ipsa reuelatio voluntatis diuinæ, per legem & prophetas, vel per scripturas sanctas. Iccirco reijciuntur in præsentem omnes doctrinæ non petita ex verbo vel fonte veritatis, quales quales sint, vel à qualibuscumque inuenta, & in medium prolata sint. Nam lex illa Dei, Ne audieritis prophetas ex corde suo, non ex ore Domini loquentes, perpetra est, alijs quoque scripturarum locis tractata & inculcata. Eadem enim quæ hic dicuntur, commemorantur & in lege, Deut. 13. apud prophetam quoque Ezechielem cap. 13. sed & in euangelio verat Dominus audire falsos doctores, vt Matth. 7. & 24. Lucæ 6. Apostolus quoque Paulus multis in locis præcipit nobis vt fugiamus pseudodoctores. Legatur ad Rom. 16. in Epist. ad Timotheum, &c.

Aliam quoque rationem profert cur non sint audiendi pseudoprophetae, quia impijs rebellibus & impœnitentibus promittunt securitatem, & in flagitijs sceleribusque ipsos non obiurgant & infirmant, sed confirmant. Quo simul proponit exemplum corruptæ doctrinæ, vel prædicationis pseudoprophetarum. Dicendo dicunt, inquit, pro eo quod est constantissimè & perpetuò adfirmare audent, se habere verbum Domini ad irritatores diuini nominis, quod impune facturi sint sua consilia ac instituta. Quinimò duo hic hominum genera ponit. Principiò irritatores. Hieronymus ostendit hic lectionem duplicem, Qui me blasphemant, & Qui abiiciunt verbum meum. Ac reuera irritant & prouocant Deum (trazend Gott) qui abiecto verbo Domini sua sequuntur somnia, hoc est, qui non eo modo fidunt Deo, neque ita colunt vt ipse verbo suo requisit: sed idola condunt, creaturas inuocant, & inuentiones proprias cultuum magni faciunt. Illi ipsi facto hoc suo Deum blasphemant. His verò dicebant prophetae falsi, Dominus loquutus est, Pax erit vobis. Id est, Dei quoque institutum est quod sequimini. Non displicent ei huiusmodi cultus vestri. Gratiam & pacem per hos consequemini, & felices eritis per omnia An verò hæc non admonent quosuis doctrinæ Papisticæ, quæ & ipsa promittit electiis cultibus, & humanis inuentionibus, remissionem peccatorum, gratiam & omnigenam felicitatem? Deinde commemorat eos qui ambulant secundum desiderium, vel libidinem, vel durtiam, vel prauitatem cordis sui: id est, qui quod libet faciunt (de hoc loquutionis genere dictum est superius) & deinde sacrificijs omnes patratas iniquitates expiari putant. His dicunt, Nihil mali vobis accider. Ita hodie securitatem, pacem & omnium peccatorum condonationem promittunt prædicatores indulgentiarum omnibus conscleratis.

Quoniam verò veri prophetae minabantur illis ipsis interitum certissimū, reijcientes nō modo externa sacrificia, sed & omnem cultum electitium, annunciantes præterea captiuitatem & omnis generis calamitates atrocissimas: pseudoprophetae cum suis complicibus, iam non tantum perseverabant in erroribus & sceleribus, sed interim irridebant etiam prædicationem verorum prophetarum, eleuantes conuitijs istorum auctoritatem, & prædicationem simul conuertentes in dubium. Nam per Mimesim cōmemorat quid pseudoprophetae cum suis fautoribus dixerint contra veros prophetas, & ipsorum doctrinam. Quasi dixerit propheta, Quod verò Ieremias, Baruch, Vrias, Sophonias & alij prophetae minatur extrema quæque à Domino, fictitium est & e mentitū. Quis enim stetit in secreto vel arcano Dei consilio, qui viderit & audierit verbum eius? Quasi dicat, Nemo prorsus. Addit, Aut quis admota propius aure animaduertit (hat ge lößlet) ad verbum eius, & audiuit? Ita sanè audias multos nostra ætate concionatoribus oggannantes, atque dicentes, Isti concionatores de Deo, de Dei voluntate,

*Falsa doctrina
promittit securitatem
rebellibus.*

*Contemptus et
irrisio verbi
Dei.*

Vnde habeant
cœlestia & fu-
tura conciona-
tores, quæ an-
nunciant.

de præmijs & supplicijs, de vita & morte æterna, perinde garriunt, ac si aliquan-
do fuerint in cœlo & viderint ea, quæ exponunt. Caterum impudentia & auda-
cia armantur, vt ita ausint garrere. Nam certum est, Deum illis nusquam esse lo-
quutum, illos nunquam vidisse cœlos aut inferos. Certum est, neminem vnquā
ex mortuis rediisse & exposuisse mortalibus statum futuri sæculi. Incerta & con-
ficta sunt omnia, quæ proferuntur ab eis tanta cum confidentia (*Wår wolts
denen phantastischen psaffen gesagt haben?*) Quis enim ipsis cœlestia illa ex-
plicasset? Equidem non possemus concionatores explicare diuina illa & cœle-
stia quæ exponimus, ex nobis ipsis. Nemo enim hominum illa vel nouit, vel vi-
dit vnquam. Christus autem Dei filius, qui ab æterno est cum patre, & in sinu
patris, vt dicit Ioannes, is nobis illa exposuit. Angeli, patriarchæ, prophetæ & a-
postoli, qui per Dei gratiam & reuelationem illa certissimè intellexerunt, & quæ-
dam viderunt etiam, nobis reuelarunt. Christus denique qui resurrexit ex mor-
tuis, statum futuri sæculi nobis aperuit. Ergo cum ex illis certis fidei-
q; dignis te-
stibus ea annunciamus de Deo, & rebus diuinis, quæ annunciamus, errare vtiq;
aut incerta proferre non possumus. Qui ergo prædicationem nostram vel fasti-
dit, vel vituperat, non nostram prædicationem, sed Dei reuelationem fastidit &
vituperat. Proinde vani & blasphemii sunt clamores eorum, qui cum impijs om-
nibus contra conciones petitas e verbo Dei clamant, & dicunt, Quis stetit in
consilio? &c.

Nō fallit Deus
verbo suo.

Postremò constanter asseuerat contra omnes rebelles & conuitiatores pro-
phetarum, Deum verbi sui veritatem in promissis & minis seruaturum, atq; per-
diturum nebulones, quos pseudopropheta non perdendos fore affirmabāt. Ac
vititur figurata & vehementissima oratione. Interitum enim ipsorum (hoc est ho-
stem Babylonium, captiuitatem & omnes calamitates, à Domino immittendas
eis) comparat tempestati seuiſsimæ, quæ diu conglomeratur in aere, magno cum
horrore contemplantium, tandem verò sese contorquens atq; rotans, subsidit in
capita nihil tale expectantium. Ira Dei, vindicta est Dei. Ne enim sperarent ma-
lum auertendum fore, vti sæpe cernimus tempestates dissipari & per ventos in
alias deiſci plagas, mox addit, Non auertetur ira. Id est, nulla restat spes vllius li-
berationis. Vindicta enim diuina non desinet, nisi prius mala compleuerit, dis-
perſeritq; omnia, quæ Deus in animo concepit in istam effundere gentē. Nemo
ergo polliceatur sibi securitatem contra minas prophetarum. Illa omnia euiden-
ti concludit Epiphonemate, & dicit, Nunc quidem ista omnia non vultis vide-
re & intelligere, tandem verò vel in fine, mihi credite, non modò intelligetis, sed
& experiemini vera esse & immutabilia quæ pronunciauit verbo suo Domi-
nus. Nos dicimus, *Ir werdends zu letst wol innen werden*, id est, certissima hæc
sunt. Confirmant ergo hæc veritatem ac certitudinem verbi Dei. Cui gloria.

*Pergit differere contra pseudopphetas, quos mirificè ex-
agitat.*

C O N C I O LXXXI.

Non miſi prophetas istos, at ipsi cucurrerunt: nihil loquutus sum ad eos,
ipsi tamen prophetant. Si stetiſſent in concilio meo, verba mea nota feciſſent po-
pulo meo, ac reduxiſſent eos de via sua mala, atque de malicia studiorum suo-
rum. An non Deus de propinquo ego, dicit Dominus, & non Deus de longin-
quo? Num abscondet se quisquam in latebras, vt eum videre nequeam? ait
Dominus. An non cælum & terram ego impleo? dicit Dominus. Audiui quæ-
nam di-

nam dicant propheta prophetantes mendacium in nomine meo, dicentes, Somniaui, Somniaui. Quoniam est hoc in corde prophetarum, ut prophetent mendacium, ut prophetent dolum cordis sui? Qui volunt facere ut populus meus obliuiscatur nominis mei per somnia sua, quae narrat quisque proximo suo, quemadmodum & patres eorum nominis mei obliuiscuntur per Baal. Propheta apud quem est somnium, narret somnium: & is apud quem est verbum meum, loquatur verbum meum verè. Quid enim palea ad criticum, ait Dominus? An non verbum meum est sicut ignis, ait Dominus, & sicut malleus conterens petram? Propterea ecce ego contra prophetas, dicit Dominus, qui suffurantur verba mea, quisque à proximo suo. Ecce ego contra prophetas, ait Dominus, usurpantes linguam suam, qui dicunt, Dixit. Ecce ego contra prophetas somniantes mendacia, dicit Dominus, quae narrant, & seducunt populum meum suis mendacijs atque leuitatibus suis: cum ego non miserim eos, neque praeceperim eis, & sic nihil utilitatis afferant populo isti, ait Dominus.

Pergit accusare, insequi & exagitare, atque adeò etiam depingere suis coloribus pseudopphetas, ostendereque ipsos à pijs non esse audiendos; minari denique eis grauem iram Domini, qui disertè dicit se istis occursum. Ac falsos quidem prophetas esse qui non sint audiendi à pijs, hoc potissimum nomine euincit, atque ita etiam eos falsi accusat, quod non sint missi à Deo, & tamen cucurrerint, quodque nihil eis sit loquutus, & tamen prophetauerint. Declarat autem consequens orationis membrum praecedens. Nam mitti prophetam, est instrui verbo quod missus annunciet. Currere ergo est docere vel praedicare: ipse vocat prophetare. Ac fit allusio ad res Regum & Rerum publicarum, qui eximiae fidei spectataeque authoritatis viros ablegant, quibus Instructiones, quas vocant, capitula inquam peragendarum rerum tradunt. Ita enim & Deus noster delectos sibi homines adiungit, quos praeceptis suis atque adeò verbo suo & scripturis instruit, mox ablegat ad populos, quibus verbum Dei annuncient. De Vocatione & Missionem, Interna & Externa dictum est aliàs. Ceterum prophetae praedicantes populo Ieremiae temporibus tales non erant. Dominus enim nihil cum eis loquutus fuerat, non instruxerat eos verbo suo, ergo non misit, licet ipsi strenuè suaderent praedicando. Nam nugae & commenta sua annuntiabant, non verbum Domini.

Prophetae
quos Dominus
non misit, non
sunt audiendi.

Mox verò subiicit quae explicent praecedentia, & ait, Si stetissent in consilio meo, &c. Solent reges mittere consiliarios suos legatos. Et stare in consilio, nihil aliud est, quam participem esse consiliorum principis, & esse e numero consiliariorum. Sensus itaque est, Si prophetae isti meae voluntatis fuissent conscij, & legati à me missi, Sequitur quod sensum absoluat, Verba mea populo meo annuntiassent, & reduxissent eos, &c. Proinde certissimae verae missionis notae sunt. 1. Stare in consilio Dei, id est conscium esse voluntatis Dei. 2. Annunciare verbum Dei, & non verbum hominum. 3. Et quidem non quouis modo annunciare: sed in finem certum, nempe ad emendationem vitae, ut deserant homines idololatriam, impietatem, scelera, &c. Ergo quotquot praedicant, & voluntatis diuinæ conscij non sunt, vel scripturarum imperiti sunt, quotquot verbum Dei purè & solum non praedicant, neque ad emendationem omnia dirigunt, sed sceleratis parcunt, sceleraque non acriter accusant, missi non sunt à Domino. Plures ergo hodie currunt, quos Dominus non misit, qui Papam & Decreta, Scholasticorumque nugae, & monachorum Sermones conceptos praedicant populo, scripturas verò non verè in simulare haereseos, puluillos insuper sub cuiuslibet consclerati hominis cubito consuunt; ut & Ezechiel dixit, cap. 13.

De notis verae
missionis.

*Dominus ubiq;
præsens curat
res hominum.*

Quoniam verò erant cum prophetæ tum etiam talium prophetarum auditores, qui dicerent, Deum circa cardines cœli, in gloria sua versari, & de hominibus in terra reptantibus non modò nihil esse sollicitum, sed ne hos quidem tam scrupulosè obseruare, quàm asseuerabant Ieremias & sui sodales: qua re metum Dei tollebant ex hominibus: per occupationem, An non Deus de propinquo, ait, & non Deus de longinquo sum, dicit Dominus: Quibus verbis adfirmatur Deum ubiq; esse præsentem, videre & audire, ac etiam curare res hominum vniuersas; mentiri verò illos, qui affirmant Deum nihil curare res mortalium. Confutantur his omnes, cum Epicurò, Dei negantes prouidentiam, negantes item Deum scrupulosè obseruare res nostras. Qua re sanè tollunt (quod iam etiam dixi, non frustra autem repeto) omnem Dei metum. Reuerentia Dei ex eo nò modicè increfcit, si credamus ipsum omnia nostra scire, & videre etiam cordis recessus intimos. Si non credas Deum videre res tuas, si non credas Deum audire vota tua, certè patrabis absq; pudore sceleratissima quæq;, neque inuocabis illum, quem te nescire existimas, neq; vllam tui rationem habere. Cæterum quomodo Deus ubiq; sit præsens, & omnia impleat, exposuit S. Aurel. Augustinus in multis scriptorum suorum locis, & maxime in Epist. 57. ad Dardanum. Quod verò attinet huius loci lectionem dissimilem, S. Hierony. in Comment. suis ad Ieremiam, Aquila & Symmachus, ait, similiter interpretati sunt, Nunquid Deus de propinquo siue vicino ego sum, & non Deus de longè: Lxx. verò & Theodotio sensu vertere contrariò, vt dicerent, Deus appropinquans ego, dicit Dominus, & non Deus de longè. Quòd scilicet superiores asserant Deum non tantum vicina, sed & ea quæ longè sunt cognoscere: nec præsentia, sed futura conspicerè. Isti verò ubiq; existimant Deum esse præsentem, nec aliquem locum esse, vbi nò sit Deus. Quibus paulò post & hæc subdit, Quod autem in prophetis crebrò dicitur, Hæc dicit Dominus, propterea semper infertur, ne contemnantur, quasi verba prophetarum, sed admoneantur iugiter, Dei esse sermones quos loquuntur, &c. Ad idem etiam refertur quod sequitur, An quisquam tam demens est, vt existimet se in tam Abditum recondere posse locum in quo à Deo non videatur: Item, An non cœlum & terram ego impleo: Sicut & Isaia 66. manifestè suffragatur & dicitur, Cœlum mihi sedes, & terra scabellum pedum meorum. Verat autem religio ista crasse per imaginationem carnalem exponere. De Deo autem omnia hominum vidente, requirente ac disponente, & ex abstrusissimis quibusque latitare volentes protrahente, lege Dauidem in Psalmo 139. & prophetā Amos in cap. 9. Reuereamur ergo Dominum.

*Nemo latere
& oculos Dei
subterfugere
potest.*

*Deus nouit &
falsos doctores
& doctrinam
falsam.*

Porrò vniuersalem hanc doctrinam de Deo omnia vidente & audiente applicat iam singulariter suo instituto, & disertè dicit, Deū audire quæ prophetæ isti falsi doceant. Simul autem confutat ipsorum doctrinam, indignam sanè quæ audiatur à pijs & prudentibus auditoribus. Prophetant, inquit, sub nomine meo mendacium. Id est prætexunt me, quasi ego illis reuelauerim ea, quæ ipsi ex se metipsis confingunt & concinnant, mendacia. Qualia verò illa: Dicūt, Somniaui, somniaui. Per Mimesim doctrinam & exclamationes pseudoprophetarum in concionibus ipsorum recenset. Per frequenter enim solebant iactare in concionibus, se vidisse in somnijs visiones diuinas, per quas approbare & confirmare voluerunt idololatriam suam & suos electitios cultus. Eodem modo audias hodie monachos iactare apparitiones angelorum, visiones virginis & diuorū, qui hoc aut illud mandauerint, ordines & facta vel instituta approbauerint, & contraria condemnauerint. Verum has veteratorias esse imposturas cum experientia dudum, tum locus insignis apostoli ad Coloss. 2. docuit, &c. Alioqui insomnia non in vniuersum damnantur in scripturis. Insomnia habuere Pharaò & Nabuch.

Somnia & visiones angelorum.

Nabuch. ex Deo, quæ religiose interpretati sunt viri sapientiss. Ioseph & Daniel. Per somnia item non raro voluntatem suā seruis suis reuelauit Deus, & per visiones suos erudiuit. Contra pseudoprophetas autē hos somniatores nūc grauius inuehitur Ieremias, nec sine stomacho dicit cum admiratione quadam, Quousq̃ tandem erit hoc in corde prophetarum istorum, vt pergant prophetare tanta cum impudentia mendacium? Mendacem ergo rursus appellat doctrinam ipsorum. Quare? Quia somnia, fictiones nimirum cordis proferebant, non verbum Domini. Sequitur enim, Vt prophetent dolum cordis sui? Somnia ergo quæ iactabant, non erant immissa à Deo somnia, sed conficta ex corde dolofo, ad decipiendum miseros mortales. Certē monachorum nostrorum insomnia & visiones huc in vniuersum pertinent, vt ijs confirmetur & propagetur veneratio imaginum, inuocatio diuorum, cultus electitius, & quicquid est & habet monachismus, vt inquam ipsi sint in precio & autoritate, crescantq̃ ipsorum opes, honores, potentia & voluptates. Sic inquam visiones & insomnia ipsorum nō ex Deo sed ex corde dolofo profecta sunt.

Somnia non ex Domino, sed cordis malitia.

Rursus ex effectu doctrinæ ipsorum ostendit hanc nihil habere diuinā. Diuina enim doctrina illud in primis efficit, vt animis hominum infigatur Deus, ac honoretur quā sanctissimē & vnicē. At somnia humana Dei obliuionem inducunt. Diuini ergo nihil habent, & ab omnibus repudianda sunt. His coniungit exemplum, Sicut & patres ipsorum, ait Dominus, mei per Baal obliti sunt. Nam dum animum intendebant cultui Baalis, & ita alienos quoq̃ Deos amabant, reuerentur ac colebant, Deum certē non solum obseruabāt toto corde, sed paulatim Dei obliuiscabantur. Vidimus nos nostra atate per doctrinam Papistarum & Monachorum maximē, Dei patris & vnigeniti filij eius fidem cultumq̃ refriguisse in omnium eorum cordibus, qui diuam virginem & diuos, iuxta fabulas humanas & inuocarunt & coluerunt. Certē doctrinam somniorum, & cultus electitios monachorum, sanam doctrinam & cultum Dei legitimū prorsus in obliuionem abduxisse, testis est ipsa irrefragabilis experientia.

Humana doctrina facit obliuisci Dei.

Quia verò verbum Dei non tantum accusat, obiurgat confutatq̃, sed etiam vtilia docet, ostendens quid placeat Deo, & quid fieri velit & debeat, consequenter iubet annunciare verbum Dei purē, absq̃ omni commixtione humanarum traditionum, vetat commiscere cum somnijs & intentionibus humanis. Ostendit enim maximum esse discrimen inter verbum Dei & verbum hominum, atq̃ adeo vt hæc nolit (sicq̃ modò etiam dixi) inuicem commisceri. Quod quidem dogma admodum est obseruabile, egregium & necessarium. Frustra enim hodie politici aliquot nimiumq̃ ciuiles viri, multis tentant doctrinam Christi & Antichristi reducere ad concordiam, idq̃ per concessionem & permixtionem doctrinæ vtriusq̃. Atqui docuit nos dudum Dominus, nulla cum vtilitate noua vina condi vtribus veteribus, atq̃ veteri ac detrīto vestimento assui portionem aliquam panni noui. Negauit item Apostolus componi posse Christum cum Beelial, lucem cum tenebris, ac templum Dei cum idolis. Audiamus ergo quid in presenti pronunciet Dominus. Propheta, inquit, apud quem est somnium, naret somnium, &c. Simplex & pura est hæc doctrina, nempe diuina cum humanis non esse commiscenda, neque humana venditanda pro diuinis: ac verbum Dei verē & syncerē esse proponendum. Nam & Petrus apostolus dixit, Si quis loquitur, loquatur vt oracula Dei. Genus loquēdi per se euident est, perinde ac si dicas, Tu tuis frui, & mea mihi intacta sine. Nam sensus est, Nolo tecum vllum habere commercium, vt pote à cuius rebus abhorreo prorsus. Ita in presenti Dominus, Nolo, inquit, commisceri inter se verbum meum & somnia humana. Volo autem vt verbum meum annuncietur verē, vel fideliter, aut purē, inte-

Verbū Dei illi batū est conseruandū, absq̃ commixtione doctrinæ humane.

Coloss. 3.
Eph. 4.
Verbum Dei
ignis est.

grē, & sincere. Rationem mox addit. Quid enim palea cum tritico? Nos dicimus, Wie tympt sich spriwer vnd kernen zamen? Vel, Quam similitudinem aut conuenientiam inter se habent palea & triticum? Est enim prouerbialis loquutio de rebus inter se prorsus dissimilibus & nullo modo comparandis. Sed & adiecta sententia & se explanat & verbi Dei maiestatem vel excellentiam ostendit, dicens, An non verbum meum est sicut ignis & veluti malleus petram conterens, dissipans, diffindens? Est autem in his parabolis vel allusionibus multum gratia ac euidencia. Benē enim confertur verbum Dei frumento. Nam uiuit homo verbo Dei & satiatur, sicut dicitur Matth. 4. Palea inanis est, speciem habens frumenti, sed non pascit. Doctrina enim hominum speciem habent sapientia, quod & Paulus agnoscit, sed reuera stultitia sunt, & leues reddunt homines, qui quouis doctrinae vento (quod vetat apostolus) circūferuntur. Porro ignis purissimus est, consumit arida, purgat, illuminat & calefacit. Sic etiam verbum Dei per spiritum sanctum facit. Doctrina hominum fumo similis est. Oculos enim animi infestat, obturbat & occaecat. Verbum Dei sicuti gladius ad Hebræos 4. appellatur, ita malleus nunc quoque nuncupatur, etiam durissimas petras conterens & dissipans. Verbi enim Dei per spiritum sanctum maxima vis est. Reddit enim lapidea corda mollia. Grauis & intoleranda est eius annuntiatio impijs, qui se ei opponunt, sed frustra. Confringuntur potentia Dei & impij & impiorum regna. Sicut vniuersus historiae cursus euincit. Scelera quoque per verbum Dei grauiter increpantur. Parcit his doctrina humana, & si quando accusat, videntur spargi palea, & cauda vulpina incuti. S. Hieronymus hunc prophetæ locum exponens, Pulchrē doctrina peruersa, inquit, paleis comparatur, quæ medullam non habent, nec possunt nutrire credentium populos, sed de inanibus stipulis conteruntur. Et quia solent hæretici semper prospera polliceri, & coelorum regna peccatoribus pandere, vt dicant, Parata sunt tibi regna coelorum: potes imitari maiestatem Dei, vt absq; peccato sis. Accepisti enim liberi arbitrij potestatem & legis scientiam, per quam consequaris quod volueris, decipiuntq; blāditijs miseros & maxime mulierculas oneratas peccatis, quæ circumferuntur omni vento doctrinae. Et reliqua.

Deceptionū et
pseudopropheta-
rum genera.

Tandem verò colligit deceptionum & pseudoprophetarum genera, quibus minatur extrema quæq; a Domino. Dum enim dicit, & tertium repetit, maxima cum vehementia. Ecce ego contra prophetas istos, scilicet me opponam, minatur malum extremum. Quis enim non exhorrescat, qui audiat Deum hostem suum futurum? Germanicē diceremus, *Sich ich wil an sy bin*. Quasi dicat, Cum emendari nolint, ac se inuictos putent, regūque patrocinio defendantur, vt multis videatur impossibile esse hos vel in ordinem redigi, vel ē gradu vel fastigio suo deturbari, & pro meritis puniri posse, en ego me eis obijciam, ego illis occurram, qui me arbitror satis instructum esse, qui commeritum de ipsis sumere queam supplicium. En ergo ego adsum, ego istos cohercebo. Ac primū quidem genus deceptionis & pseudoprophetarum est illud, quod suffuratur misero populo verbum Dei. Fit hoc modis varijs. Nam eleuare solent verbum Dei impostores, dicentes hoc obscurum esse, imperfectumq; quod nisi illustretur cōmentationibus humanis, & absoluaturs traditionibus, nihil certi boniue docere possit. Itaq; doctrina hominum præfertur verbo Dei. Sunt qui in vniuersum Bibliorum interdiciant lectionibus. Hi omnes suffuratur verbum Domini, & quidem hodie. Quidam locos aliquot ex scripturis decerpunt, ac eosdem violenter detorquent ad suum institutum prauum. Hæc hodie fiunt. Ieremiæ temporibus, alijs quoq; & alijs rationibus tollebant verbum Dei ē populo, sua somnia ē diuerso inferebant simplicium animis. Ad secundum genus pertinent mollificantes
(vt quia

(vt quidam legunt) linguam suam. Alij vertunt, Qui assumunt linguas suas. Reuera, qui vsurpant linguam suam, id est, qui prompti sunt lingua & audaces. Nos dicimus, die das mihi bruchem dörffend: magna videlicet præditi linguæ fiducia, qua & decipiunt simplices. Habebant illi in ore, Ipse dixit, affirmantes ea quæ dicebant Dei esse voces, &c. Ad tertium genus referuntur somnia & inanes visiones. De quibus antea dictum est, ac sequitur in præsentia, Et seducunt populum meum mendacijs suis, atque leuitatibus. Alij legunt, blanditijs. Hieronymus, miraculis. Sed alludit iterum ad paleas. Leuissima enim & prorsus omni spiritu Dei inania sunt decreta hominum. Ac repetit hic iterum, Non misisti istos, non præcepi illis quicquam. Addit, Nihil utilitatis adfert illa doctrina populo: imò ceu pernicies certissima nocet plurimum. Quod & apostoli postea dixerunt. Cauendi sunt itaque, & non audiendi pseudoprophetae, quos per dei Dominus, Cui soli gloria in sæcula. Amen.

Grauer oburgat contemptores prophetia, & scurriliter de ea loquentes, interitum & ignominiam eis denuncians.

C O N C I O LXXXII.

Cum populus iste te interrogauerit, aut propheta aut sacerdos, dicent, Quodnam est onus Domini? dices ad eos, Quodnam onus? Et abijciam vos, dicit Dominus. Quod si propheta, sacerdos, aut populus dixerit, Onus Domini, visitabo virum talem & domum eius. Sic dicetis quisque ad proximum suum, & quisque ad fratrem suum, Quid respondit Dominus, & quid loquutus est Dominus? At oneris Domini ultra ne memineritis. Suum enim cuique verbum onus erit: & peruertistis verba Dei viuentis, Domini exercituum, Dei nostri. Sic dices ad prophetam, Quid respondit tibi Dominus, & quid loquutus est Dominus? & non dicetis Onus Domini. Iccirco sic dicit Dominus, Quandoquidem dicitis verbum istud, Onus Domini, ego autem misi ad vos, ne diceretis, Onus Domini, iccirco ecce & ego vos leuando tollam, & abijciam vos à facie mea, & ciuitatem istam quam dederam vobis & patribus vestris, & adificiam vos sempiterno opprobrio, & aterna ignominia, quæ in obliuionem nusquam veriet.

Sub finem Orationis 9. Ieremias grauer reprehendit & oburgat ingens Scum sacerdotum tum promiscui populi flagitium, id quod si perseveret in finem, non temere appellari mereatur peccatum in Spiritum sanctum. Nam prædicationem verbi Dei, à Ieremia propositam, vertebat in fabulam & ludibrium, scurriliter & per irrisiōem fastuosam vanamq; de illo loquentes, contumelioseq; appellantes prophetam, ac dicentes, Vbi verò est onus illud tuum Ieremia, de quo subinde garris, & nos inaniter territas? S. Hieronymus in suis Commentarijs hæc eleganter explicans, Verbum Hebraicum, inquit, אָנָּה Aquila, ἀπὸ αὐα, id est onus & pondus, interpretatur. Symmachus, LXX. & Theodotio assumptionem. Vbicunque ergo graue est quod Dominus comminatur, & plenum ponderis ac laboris & importabile, in titulo quoque ἀπὸ αὐα, hoc est pondus dicitur, &c. Quia igitur prophetae solebant populo peccatori tristitia nunciare, & cōminari supplicia, vt eos retraherēt ad poenitentiam, clementis autem & miserator Dominus, diu sententiam differebat, putabat deceptus populus & pseudoprophetarum fraude seductus, non ventura quæ Dominus minabatur, & rem

*Contra illusione
nem & contem
ptum verbi
Dei.*

seueram in ludum & iocum verterant, prophetantibusque prophetis, quasi irridentes, dicebant. Rursum hic videt pondus & onus Domini: atque ita fiebat ut nequaquam ultra visio, sed per iocum atque derisum onus & pondus appellaretur. Præcepit ergo Dominus, ut siue populus, siue propheta, siue sacerdos interrogauerint Ieremiam, Quodnam sit pondus, vel quæ assumptio Domini, respondeat eis, & dicat, Vos estis onus, & vos estis assumptio. Assumam enim vos & proijciam, illidamque terræ, & interire vos faciam. Et reliqua quæ sequuntur in Hieronymo. Similia prorsus audias hodie à quibusdam verbi Dei contemptoribus, quibus, cum erapula, ebrietas, mercenaria militiæ, auaritia, libido & petulantia accusantur ex verbo Dei, & dira commemorantur supplicia, semper est in ore, Semper isti pfalli comminiscuntur aliquid infortunij, semper pastor queritur de lupis, cum Deus neque ita morosus sit, sicuti isti Deum fingunt, neque ipsi tantoperè displiceant mores nostri, quantoperè isti volunt videri. Pergamus ergo in nostris studiis voluptuarijs. Satis adhuc spaciij & temporis erit ad poenitentiam, cum viribus naturæ destitutus, necessitate cogar voluptatibus renunciare: interim vitam pro meo arbitrio & genio. Mendacia sunt in vniuersum omnia illa, quæcunque comminiscuntur prædicatores nostri de iudicijs Dei, &c. Et quæ huius generis alia comminiscuntur Heliogabali & Irrisores omnis disciplinæ & doctrinæ salutis veræ. Docet autem Dominus Ieremiam, quomodo se gerat, & quid regerat incessantibus ipsum, impudenterque obijcientibus, Quodnam onus annuncias nobis Ieremia? Nam subiicit, His respondebis, Quodnam onus? Certè abijciam vos, dicit Dominus. Responsio illa magnam habet indignationem, simul & eclipsim, uti fieri solet in huiusmodi mordacibus responsionibus. Sensus enim est, Quid queritur à me, quodnam onus annunciem? Etenim si scire vultis quodnam onus annunciem, dico vos omnino esse onus, utpote qui facitis Domino Deo nostro pondus importabile (Gott ein grosse Iiberburde) qui & porro non sufferet aut feret vos amplius, sed proijciet à se, terramque illidet, ut solent qui molestum & odiosum onus ex humeris in terram, magna cum indignatione, deijciunt. Significat autem, illos & abijciendos fore à Deo, & magnis multisque calamitatibus atterendos. Vnde discimus nusquam cedendum aut silendum esse irrisoribus, aut scurris verbi Dei prophanis & impijs, sed constanter annunciandam esse eis iram & vindictam Domini.

*Dominus punit
omnes verbi
sui irrisores.*

Porro enim apertius explicat quod dixerat, ostendens Deum certò animaduersurum in omnes tales scurras & irrisores, vel contemptores verbi diuini. Quisquis fuerit, ait, vel ex doctoribus, vel ex plebeis, qui petulanter & per ludibrium dixerit, Onus Domini, ego sanè visitabo super virum talem. Visitandi verò vocabulum comprehendit omne malum, ac significat propheta, Deum certissimè & grauissimè vindicaturum se de huiusmodi irrisore, imò & de domino eiusdem. Sed dicas, Quid commeruit domus innoxia? Sciendum ergo non minari Deum innoxijs, sed quòd ferè domus soleat patrem familiam insolentem, petulantem & irrisorem, sequi insolentia, petulantia ac irrisione. Dum enim domus nihil aliud videt & audit quàm impia, iocos, illusiones & contumelias, affuescit & ipsa illusionibus. Sed de poena illusorum sub finem dicetur paulò copiosius.

*Quomodo exci-
piendum &
audiendum ver-
bum Dei.*

Cæterum in mediâ hac obiurgatione & reprehensione institutionem admodum utilem interserit, Nam Deus est benignus qui semper docet utilia. Principio itaque docet quomodo excipiendum vel audiendum sit verbum Domini, diligenter utique, & magna cum reuerentia perquirendum, quid à nobis requirat Dominus, agnoscendum item quod per prophetas nobis loquatur Dominus, ac cogitandum insuper quomodo conformemus nos sanctissime eius voluntati. Nā hoc est quod

est quod dicit Ieremias, Sic dicet quisque ad proximum suum, & quisque ad fratrem suum, Quid respondit Dominus, & quid loquutus est Dominus? Deinde docet a quo nobis, cum annuncietur verbum Dei, caueamus, ne videlicet dicamus, Onus Domini, id est, ut caueamus nobis ne petulanter irrideamus vilo modo predicationem verbi Dei, neue loquamur scurriliter de verbis Domini. Rationem vero huius sui mandati subiungit, & ait, Etenim suum cuique verbum onus erit. Id est, quod quisque petulanter scurratur, & per ludibrium dicit, Onus Domini, abunde cuique ponderosum satis erit onus, nimirum vberissima mali calamitatumque & poenarum materia. Si enim reddenda est ratio, iuxta verbum Christi Seruatoris, de quouis verbo otioso, quanto magis de indignis & contumeliosis verbis dictis in annunciationem verbi Dei sanam, reddenda erit ratio. Quanto item grauioribus dabunt poenas, si appellauerint doctrinam euangelicam haeresim & doctrinam seditiosam: denique si exurant ipsa Biblia. Addit hunc protinus & aliud, ostendens quale sit hoc scelus, illusio videlicet verbi Dei. Peruertistis, inquit, verba Dei. Peruersio ergo est illusio illa. Ac reuera nihil aliud est quam peruersio, quoties in alienum sensum, siue per ludibrium, siue per malitiam detorquemus verbum Dei, vertimusque in iocum, fabulam & disterium. At pervertere verbum Dei scelus est maximum, at nostro saeculo frequentissimum. Quidam enim in delicijs habet detorquere scripturas sanctas, atque adeo ipsum Symbolum apostolicum cum Oratione Dominica, ad suas scurriles illusiones. Quidam hoc referunt ad Pasquillum ciuem, imo scurram illum Romanum. Verum non excusatur quisquam fictitij idoli, id est Pasquilli vel saxi titulo, qui cum verbo Dei ludit, rebus ludicris ac leuibus applicat, & verbum Dei peruertit. Multa cum reuerentia & serio cum timore Dei loquendum est de verbo Dei, neque temere aut inaniter est usurpandum nomen Domini. Facit autem ad exaggerationem huius sceleris, quod non contentus est dixisse, Peruertistis verba Dei viuentis, sed insuper addit, Domini exercituum, & Dei nostri. Quasi dixerit, Oportebat vos maiorem tanto numini exhibere reuerentiam, & non ita contemptim ac per ludibrium loqui de verbo Dei tanta maiestate verendi. Damnantur istis illi quoque, qui propter compendium aut avaritiam, aut ambitionem vincendi cupiditatem detorquent, deprauant & corrumpunt vel peruertunt scripturas sanctas. Id quod nostra quoque aetate vulgarius est quam deceat.

Quod autem modo dixit & docuit cum reuerentia audiendum esse verbum Dei, nullatenusque hoc irridendum aut peruertendum, id ipsum repetit totidem propemodum & omnino similibus verbis. Repetitio autem illa inanis non est: sed id quod dicitur probe commendat, inculcat, atque animis nostris infigit atque inculpat. Repetitione itaque vehementer commendat nobis reuerentiam erga verbum Domini, & erga conciones factas ex verbo Dei. Sic dicet quisque, ait, ad prophetam sibi missum aut datum a Domino, Quid respondit tibi Dominus? Et reliqua.

Per consequentia vero copiosius prosequitur poenam diuinitus illis destinatam, qui nullis emendantur admonitionibus, sed pergunt pertinaciter irridere verbum Dei, & scurriliter loqui de Concionibus ex verbo Domini religiose formatis. Principio autem culpam istorum ostendit, & quodammodo conduplicat, Ego quidem misi concionatores, & monui ne faceretis quod facitis: hoc est, ne diceretis, Onus Domini (Görres burde) sed pergitis vos, & dicitis more vestro, Onus Domini: id est, ludibrio habetis conciones verbi Dei. Deinde se hanc peruicaciam puniturum subdit, & ait, Eam ob rem agam vobiscum, ut solet agi cum onere. Hoc ubi diu subdidit in humeris portantis non sine molestia, proijcit tandem illud a se in terram. Ita enim cum longanimitate mea patienti vos dixit

Matth. 18.

Peruerrere verbum Domini.

Pasquilli ex detoris confecti scripturis.

Reuerentia summa exhibenda est verbo Dei.

Poena contemptoribus & irrisoribus destinata.

iam sustinuerim, & quasi in humeris meis portauerim, expectans emendationem vel poenitentiam, ea verò nusquam compareat, quin potius vos oneri adiciatis onus, cogor tandem vos in sublime attollere, & à me in terram proicere & illidere: id est, grauius supplicij vos perdere, & à facie mea abicere, vel prorsus negligere, vt in luto inhaerentes, intereat in peccatis vestris. Alludit autem, dum dicit, leuando tollam, id est, in sublime attollam ac delibrabo, ad gestum illorum, qui quo grauius onus illidant in terram, prius altius attollunt. Hieronymus legit, Tollam vos portans, & derelinquam vos. Alij legunt, Leuando tollam, & obliuiscar vestri. Sensus in idem redit. Significat enim se istos grauius puniaturum. Ipse enim sese exponens, addit, Et ciuitatem istam, quam dedi & vobis & vestris patribus, abiciam videlicet, aut eius obliuiscar, eamq; derelinquam: id est, diripi, incendi & vastari sinam. Addit & alia admodum graui, Et adficiam vos sempiterno opprobrio, &c. Nam par pari refert Deus iustissimus. Sicut enim ignominia verbum Dei affecerunt, & irriserunt, ita meruerunt ignominia sempiterna, quae nunquam aboleatur, adoperiri. Complentur haec etiam in hoc saeculo, & maximè in futuro: sicuti commemorant historiae, testantes omnes verbi Dei contemptores ignominia à Deo semper fuisse adoperitos. Et ista est sors omnium illusorum, vt inquam aeterna ignominia afficiantur, qui Deum & verbum ac prophetas eius nunquam deserunt opprobrijs contumelijsq; afficere. Atque vtinam probè haec expendant, qui hodie plurimum sibi permittunt, putantes id sibi impune contra conciones sacras licere quod libet. Sed experientur tandem manum Domini grauem. D. Hieronymus ait haec plenissimè expleta esse in Iudæis post aduentum Christi Domini. Urbem enim ipsorum excisam esse, ipsosq; aeterna adoperitos ignominia, eò quod filium Dei & Euangelium eius spreuerint & irrideant. Domino Deo nostro sit laus & gloria semper.

ORATIO IEREMIAE

DECIMA.

Visione ostendit Iechoniam cum abductis in captiuitatem benignum Deum experturum: contra verò Zedechiam cum suis iratum.

CAPVT XXIII.

CONCIO LXXXIII.

Oscendit mihi Dominus, & ecce duo corbes ficuum positi erant ante templum Domini, posteaquam captiuos abduxerat Nabuchodonosor rex Babylonis Iechoniam filium Ioachim, regem Iuda, & principes Iuda, & opifices & inclusores de Hierusalem, & duxerat eos in Babylonem. Corbis vnus continebat ficus valde bonas, quales sunt ficus praecoces, alter verò corbis continebat ficus valde malas, quas praeter austeritatem non edas. Dixitq; Dominus ad me, Quid vides tu Ieremia? Et dixi, Ficus, ficus inquam, & quidem bonas valde: ficus item, & quidem malas valde, quas praeter austeritatem nemo edat. Et factum est verbum Domini ad me, dicens, Sic dicit Dominus Deus Israel, Sicut ficus ista bonae (sunt) sic agnoscam in bonum captiuitatem Iuda, quam emisi de loco isto in terram Chaldaeorum. Ponam enim oculos meos super ipsos in bonum, & reducam eos in terram istam: adificabo eos & non diruam,

diruam, plantaboq; eos & non euellam. Dabo insuper eis cor, vt me cognoscant, quod ego sim Dominus: ipsi erunt mihi populus, & ego ero eorum Deus: quia reuertentur ad me ex toto corde suo. Et sicut ficus mala, quæ comedi non possunt præ austeritate (& abijciuntur) dicit Dominus: ita dabo Zedechiam regem Iuda & principes eius, & reliquias Hierusalem, quæ reliquæ factæ sunt in terra ista, & qui habitant in terra Egypti: hos inquam dabo in diuexationem & in malum omnibus regnibus terræ, in opprobrium, in prouerbium, in fabulam, & in execrationem in omnibus locis ad quæ eiecero eos. Et mittam in eos gladium, famem, & pestem, donec consumantur de hac terra, quam tradidi eis & patribus eorum.

V I D E T V R Oratio Ieremiæ decima, hoc loco ea de causa collocata esse, quod in præcedenti Oratione prædictum est Iechoniæ, futurum, vt in Babylonem abducatur captiuus. Nunc ergo prophetiæ veritas subiungitur, vt discamus nihil addubitare de verbis Domini, siue bona siue mala nobis annunciantibus. Est autem argumentum huius Orationis Visio oracularis, visionisq; clara explicatio: in qua enarranda utemur hoc ordine. Principio commemorabimus ex historia sacra paucis, Visionis occasionem: deinde ipsam visionem qualis sit dicemus. Inde eius expositionem tractabimus. Postremo vsum & fructum ostendemus, id est paucis enarrabimus quæ inde ad nos redeat utilitas.

Occasio fuscè exponitur in 24. cap. 4. libri Regum: cuius hæc est summa. Successit in regno Iudaico parenti Ioachimo, per Nabuchodonosorem abducto, filius Iechonias, iam annos natus 18. Sic enim visum fuerat regi Babylonio. Iechonias verò fidem non seruauit vel Deo, vel Regi, rex itaq; Babylonius misit exercitu obsedit urbem Hierosolymam. Rex Iechonias dedit se Babylonio, qui mox ipsum cum matre regina, cum vxoribus & vniuersa aula, deniq; cum flore totius regni, ad 10000. hominum secum abduxit in Babylonem, præciosissimis quoque rebus & templi & regiæ conuatis. Abduxerat paulò ante idem Nabuchodonosor parentem Ioachim, & bonam portionem rerum & hominum præstantissimorum, inter quos ducebatur tunc etiam Daniel. Certè à captiuitate Iechoniæ, & non à capta vrbe, incipit supputatio 70. annorum captiuitatis. Substinuebatur autem in Iechoniæ abducti locum Zedechias. At hic cum reliquijs suis existimabat Iechoniam stultè egisse, qui se tradidisset captiuum regi barbaro. Sperabat nescio quid ampli, ac omnes omnia sibi pollicebantur felicitate: contra, stultitiam in Babylonem abductorum, & lugebant & incubant. Proinde mittit ad hos Ieremiam Dominus, qui his annunciet felices esse captiuos, infelices in vrbe & agro adhuc residuos, & quod non rectè iudicent de vera felicitate & infelicitate. Vnde claret Orationem hanc dictà esse circa principium regni Zedechiæ impij & perfidi regis.

Cæterum agit cum his more prophetico per visionem oracularem, quæ talis est: Obijcit Ieremiæ per visionem propheticā duos calathos vel corbes aut sportulas refertas ficibus, & positas quidem ante templum. Mox interrogat Dominus Ieremiam, & quid videat? Respondet vates, duos se videre corbes ficuum, ac diuersi quidem generis. Nam alium calathum continere ficus dulces, quales esse soleant præcoces: alium verò habere ficus malas, & quidem pessimas, id est, acerbis & austeras, adeo vt præ acerbitate comedi non possint ab villo homine, ac proinde abijciantur & conculcentur. Hoc inquam est paradigma. De Visionibus propheticis, & de genere loquutionis rationeq; docendi per visiones & paradigmata vel parabolas, abundè dixi antea, vt modò inaniter illa re-

Veritas & firmitas verbi Dei.

Historia huius loci.

Visio oracularis.

Sportae ficuum ante templum. peterem. Ante templum videt illas sportulas collocatas, quod res ipsa, per illas significata, pertinere videatur ad omnes, qui utebantur templo, & quod Deus illa voluerit extare in propatulo coram oculis omnium, quorum item auribus in templo per concionem sacram iussit ingeri per Ieremiam. Et quemadmodum omnibus persuasum erat oculos Domini semper intentos esse in templum Hierosolymitanum, & Dominum hoc curare serio: sic innuere voluit Dominum serio inuigilaturum ei negotio, quod corbis significabatur.

Expositio visionis. Sequitur autem expositio ipsius Domini, explicantis plane quid per corbes & ficus intellexerit aut adumbrare voluerit. Quemadmodum enim ficus, inquit, gratæ sunt hominibus, cupide præcoces decerpentibus: ita acceptus & charus erit mihi Iechonias cum suis abductis in captiuitatem. Et quemadmodum acerba ficus omnibus ingratae sunt, ac negliguntur ab omnibus, abijciuntur & conculcantur: ita sane inuisus mihi erit Zedechias cum suis, quos abijciam & barbarorum pedibus conculcari sinam. Significant ergo calathi illi duo, duos popu-

Duo populi duobus regibus. los. Prior cum principe Iechonia commiserat se voluntati & misericordiae Domini, ac crucem subiens dediderat se Babylonio regi, & abductus in Babylonem, in captiuitate agebat: hic significabatur per bonas ficus. Bonitas autem non refertur ad bonitatem populi abducti, sed ad clementiam Dei, qui se propitium fore populo illi promittit. Alioqui populus propter peccata commissa abducebatur in captiuitatem. Dicit autem Dominus, Captiuitatem Iuda, vel captiuos Iudæos, agnoscam in bonum. Respondet autem loquutioni huic Germanica nostra, *Ich wil sin zu gutem gedencen*. Propitius ei ero, ac benefaciam, amore & studio singulari prosequar. Obseruandum autem illud, quod Dominus dicit, Se emisisse captiuitatem in terram Chaldaeorum. Licet enim Nabuch. abduxerit, per diuinam tamen providentiam & iudicium Dei iustum abduxit. Sed ut alias saepe, sic in praesenti semetipsum exponens, quid intellexerit per agnitionem in bonum, subdit, Et ponam oculos meos super ipsos in bonum. Est autem haec loquutio Hebræis vulgaris (sumpta ex hominum consuetudine) qua significant, Deum aspicere res mortalium oculo benigno & clementi, non truci: nimirum curare res eorum iuuareque & propitium esse. Nam eos quibus bene volumus, benignè aspicimus, &c. Rursus autem per interpretationem subiungit, & ait, Reducam eos in terram istam, Sic inquam clemens & propitius eos respiciam. Addit & aliud beneficium, Aedificabo eos, & non diruam: plantabo, & non euellam. Genus loquutionis petatum est ab aedificantibus & agricolis. Significat autem se illos multiplicaturum, & multiplicatis benedicturum, omnesque in benedictionibus conseruaturum. Istis coniungit adhuc tanto maiora quanto corporalia præcellunt spiritualia. Promittit enim se illis daturum cor docile & intelli-

Cor docile datur Dominus. gens, quod videlicet cognoscat, ait Dominus, quod ego sum Dominus. Ex quibus, licet paucissimis verbis, intelligimus Deum dare homini intellectum rerum coelestium atque salutis. Homines enim sua natura cæci sunt & ignari rerum diuinarum: intelligimus item quæ sit summa & quis scopus veræ intelligentiæ, cognitionis & sapientiæ, nouisse videlicet quod Dominus ipse sit Dominus & Deus noster, propitius utique peccatis nostris, pater, defensor, & thesaurus noster, ex quo vno in nos deriuentur bona & salutis omnia. Hoc totum agnoscebant Israelitæ, cum ad victoriam Heliae contra Baalistas obtentam, clamabant vniuersi, Dominus est Deus, Dominus est Deus. De hac cognitione dixi nonnihil cap. huius operis. 9. Ad expositionem gratiæ fusiorem & planiorem illa quoque faciunt, quæ sequuntur, Ipsi erunt mihi populus, & ego ero illorum Deus. Summa ea est æterni fœderis & promissionum omnium. De qua dictum est alias copiosissime. Ponuntur hæc verba etiam Gen. 17. cap. Adiungit his rationem cur sit futurus illorum

illorum Deus, Quia reuertentur ad me ex toto corde suo. Est enim reuersio que-
dam ad Deum, sed non integra, quinimò magis hypocritica. Vera autem & syn-
cera erit illa conuersio de qua hic loquitur: verè ergo erit ipsorum Deus, Domi-
nus vniuersorum. Completa sunt autem ista omnia, primùm quidem in Iechonia
& captiuis. Nam Euilmerodach è carcere eductum præposuit ipsum omni-
bus principibus. Historia Hesther item declarat quantoperè amauerit Deus ca-
ptiuos, & pro salute ipsorum inuigilauerit, atq; in maximis periculis conserua-
uerit. Deinde completa sunt illa in liberatione populi Dei ex captiuitate Baby-
lonica, & postea vsq; ad tempora Christi. Postremò autem omnium plenissimè
complentur illa & in Christo Domino nostro, & in sancta eius ecclesia.

Posterior populus per acerbis ficus significatus, rebellis ille erat populus, *Quid rebelles
sint passuri.*
qui sub rege Zedechia Ieremiæ sermones fastidiebat, Deumq; ipsum conspue-
bat. Significanter enim exprimit Zedechiæ regis nomen, & reliquias vrbis &
regni. Reliquias inquam ex abductis in captiuitatem sub Ioachim & Iechonia.
Adiungit his habitantes in Aegypto, eos inquam, qui descensuri erant in Aegy-
ptum, ac ibidem habitaturi, vt audiemus cap. 44. & circiter. Hos omnes dicit se
Dominus coniecturum in diuexationem, in malum seu infortunium ingens, in
opprobrium & cõtumeliã, in proverbium irem, & fabulam, & execrationem.
De quibus aliàs dictum est sapius. Interea ait se missurum in illos famem, gla-
dium & pestem, donec penitus consumantur, & nihil prorsus fiat ex eis resi-
dui. Hoc ipsum minatur Deus etiam nobis & omnibus inobedientibus & re-
bellibus.

Nam ex isto Iudæorum infortunio ille redit ad nos fructus, quòd ipsorum in
felici exemplo territi, discimus obediendum esse prædicationi verbi Dominici,
& non obmurmurandum, nisi & nobis interire libeat. Habemus in hac etiam
Oratione dogma singulare & necessarium, mundanos homines vehementer er-
rare in suo iudicio, dum felices aut fortunatos esse putant, qui nullis subditi cala-
mitatibus felices viuunt in hoc sæculo. Ita certè omnes Christiani propter impo-
sitam crucem existimantur miseri, beati verò persecutores ipsorum, & quicun-
que abnegando religionem aut dissimulando, præsentibus temporibus commo-
dis & voluptatibus sese accommodant, aut qui vsuris & artibus cruentis opes
congerunt maximas. Contrarium hic sanè apparet, Iechonias enim captiuus,
beatus & felix pronunciat, Zedechias verò liber & Iudaico regno præfectus,
qui videbatur felix præ Iechonia, est omnium miserrimus & calamitosissimus va-
næ cum suis omnibus. Sed & illud ex his colligimus, Deum veracem & clemen-
tem & iustum, finem aliquando malorum facere, & consolari & liberare suos af-
flictos; rursus incurabiles certò & suo quidem tempore punire grauiter. Timea-
mus ergo Dominum Deum nostrum, & demus ei gloriam, qui solus est benedi-
ctus in sæcula sæculorum, &c.

*Fructus & vti-
litas huius ora-
tionis.*

O R A T I O I E R E M I A E

V N D E C I M A.

*Summam colligit Concionum suarum, ac denunciat eis exi-
tium & captiuitatem septuaginta annorum propter commissa
peccata.*

Verbum quod fuit ad Ieremiam super vniuerso populo Iuda anno quarto Ioachim filij Iosie regis Iuda, qui annus primus fuit Nabuchodonosoris regis Babylonis, quod loquutus est Ieremias propheta ad cunctū populū Iuda, & ad omnes habitatores Hierusalem, dicens, A decimo tertio anno Iosie filij Amon regis Iuda, vsq; in hunc diem (viginti iam tribus annis) factum est ad me verbum Domini, & alloquutus sum vos manē surgendo & loquendo, & non audiuiſtis. Et miſit Dominus ad vos omnes seruos suos prophetas manē surgendo & mittendo, attamen non audiuiſtis neq; inclinastiſtis aurem vestram, vt audiretis. Dicebat autem, Reuertimini quaeso quisq; à via sua mala, & à malis ſt uidiſtis vestrīs, & habitabitis super terram, quam dedit Dominus vobis & patribus vestrīs à ſeculo in ſeculum. Ne iueritis poſt Deos alienos, vt colatis eos atq; adoretis eos, neq; exasperetis me opere manum vestrarum, & non malefaciam vobis. Sed non audistiſtis me, dicit Dominus. Exasperastiſtis enim me operibus manuum vestrarum in malam vestrum. Iecirco ſic dixit Dominus exercituum, Eò quod non audiuiſtis verba mea, idè ecce ego mittam & accipiam vniuerſas familias Aquilonis, dicit Dominus, & Nabuchodonosorem regem Babylonis ſeruum meum, & adducam eos in hanc terram & super habitatores eius, & super omnes gentes iſtas quæ circumquaq; ſunt, & funditus excindam eos. Et ponam eos in ſtuporem, in ſibillum, & in vaſtitates perpetuas: perdamq; ex eis vocem letitiæ, & vocem gaudiij, vocem ſponſi & ſponſæ, vocem molæ & lumen lucernæ. Redigeturq; vniuerſa iſta terra in ſolitudinem & vaſtatem, & ſeruient gentes iſte regi Babylonis ſeptuaginta annos.

Orationis huius
ſcopus.

RATIO hæc Ieremiæ XI. ordine, veluti ſummaryū eſt omnium concionum habitarum vsq; ad 4. annum regis Ioachim: eſt deniq; ceu proteſtatio quæpiam, & quidem grauis, qua affirmat conſtantiffimè, ſe quidem toto hoc tempore neglexiſſe nihil in ſuo miniſterio erga ipſos, ac Deum in primis accuratiſſimam impendiſſe operam, vt reuerterentur in viam iuſtam, nec perirent ſed ſeruarentur, cæterum ipſos oblatam ſalutem repuliſſe contumaciter. Huiuſmodi itaq; eſt quod dicere videtur, quale illud Domini Ieſu in ſancto euangelio celeberrimum, Hieruſalem, Hieruſalem, quoties voluitis congregare ſicut gallina pullos, &c. Matth. 23. Nō quòd Pelagianicum hiſ liberum arbitrium aſſeratur (quod & in Comment. ſuis ſuper hunc locum oppugnavit S. Hieronymus) ſed quòd culpa grauis populi rebellis & pereuntis oſtendatur, in ipſis non in Deo reſidere.

Titulus orationis.

Titulum more ſuo præfigit, & hunc ſatis copioſum, in quo iterum oſtendit authorem omnium Deum. Nam dicit verbum vel reuelationem eſſe factam, niſi mirum à Domino Deo. Apponit item tempus quo dicta ſit hæc oratio, annum 4. Ioachim, quem eundem dicit fuiſſe Nabuchodonosoris annum Babylonici videlicet regni primum. Aperit autem ſe in præſentiarum prophetiæ diuinitas. Quis enim putauifſet hunc Nabuchod. illum ipſum eſſe qui erat afflictuſus populum Domini? Iam verò coniungit hūc cum Ioachimo, quaſi dixiſſet, Hic princeps & Ioachimū, & regnum Iuda perditurus eſt. Et quidem creſcit hæc virga Domini, ſimul atq; fruticeſcūt ſcelera Ioachimi, & populi Iuda. Sceleratiſſimus fuit Pontifex Bonifacius octauus, qui primus Iubileum Iudaicum in eccleſiam reduxit; ſed ſimul cum ipſo exortus eſt Orthomannus, ſtirps & radix Turcicorum Im-

rum Imperatorum, qui vereor, reformabunt reformationem accipere nolentes. Non ignorant historiarum studiosi, quantum Romanæ ecclesiæ ademptum sit, & quanta mala illata sint Papisticis Christianis à Turcarum Imperatoribus, quibus Dominus gladium tradidit ad puniendum Papatum. Præterea exprimitur etiam in hoc titulo, ad quos pertineat hæc Oratio, ad cunctum populum Iudæ, & ad omnes ciues Hierosolymitanos. Alibi verò diximus, nihilominus hæc etiam hodie pertinere ad populum Dei.

Titulo subnectitur Oratio vel Concio Ieremiæ II. cuius argumentum vel *Argumentum orationis.* summa & scopus hic est, Deus ceu benignus pater peccantes vos reuocauit matrem satis in viam per prophetas suos; vos autem vestri similes perpetuò, bellum veluti suscepistis cum Deo, & ad meliorem vocanti frugem, rebellastis, & etiam num contradicistis, & in via scelerum pertinacissimè pergitis. Eam ob rem peribit, vastabiturq; regnum, & in captiuitatem abducetur populus à rege Babylo-
Supputatio temporis. nis Nabuchodonosore. Atque hæc sunt quæ copiosè tractauit omnibus suis orationibus hætenus per nos ab initio huius operis expositis. Auspicatur autem à tempore. Nam subducta ratione ostendit se iam munere prophetandi vsum fuisse se per annos viginti tres continuos. Queritur autem, quod vtcunque diligenter suo munere functus sit, nullo tamen cum fructu ipsos docuerit, quippe cū à malitia sua abduci non quiverint. Tempestiuè, inquit, surrexi, instar vigilantis, & nihil negligentis patrisfamilias, summaq; diligentia annunciaui vobis, quæ mihi crediderat Dominus: cæterum vos non audiuiistis. Audiuerunt quidem concionantem, sed non obtemperauerunt concionanti, ac perinde in studiis suis prauis perrexerunt, quasi nihil eis fuisset dictum, nihilq; audiissent prorsus. Eandem prorsus videas hodie in multis incurabilem corruptelam, & infractum ad pessima quoq; cursum. Dominus potentia & misericordia sua reflectat eum. Supputatio temporis, cuius hic fit mentio, sic constat. Imperauit sanctissimus rex Iosias annis 31. Ergo si ordiaris supputationem Ieremiæ ab anno 13. Iosia, habebis reliquos vsq; ad 31. decem & nouē. Quibus si coniunxeris Ioaehimi annos quatuor, numerabis in vniuersum annos 23. Ex qua supputatione illud quoq; colligescit, sub Iosia quoq; pessimum fuisse populum Iudæ, licet ipse ad viuum resecasset omnem cultum peregrinum, & purum putum Dei cultum restituisset. Tacuit quidem & se non opposuit palam reformationi populus, quam cernebat probari tanto regi, & palam confirmari lege Domini diserta & expressa: sed expectabant interim opportunitatem aliquam, qua adiuti iugum verbi Dei excuterent, & ad vomitum idololatriæ redirent, in quo se abundè satis volutarent. Fuerunt itaque hypocritæ truculenti: quorum hodie quoque videas magnum vbiq; esse numerum, expectantium redemptionem Israelis, hoc est vt oppressa prædicatione verbi Dei, & reformatione quæ ex hac constituta est proculcata, redeant ad Papæ delyria, imò abominationes. Certè filij Iosia protinus à morte parentis inueteratos errores reuocarunt, & foedissimam idololatriam restituerunt. Concionabatur quidem Ieremias contra hanc malitiam ipsorum, sicuti & Sophonias, sed nullo cum fructu. Etenim non solus Ieremias in illo populo concionatus est. Misit enim Deus multos alios etiam prophetas (id quod sacra quoque historia testatur, 2. Paralip. vlt. quod ipsum etiam facit ad exaggerandam impietatis ipsorum magnitudinem & grauitatem) sed ne hos quidem audire sustinuerunt, tametsi maturè Deus ipsos mitteret, & ipsi diligentissimè suum munus exequerentur, docendo perspicuè & adhortando validè. Similem prorsus peruiaciam impingit & accusat Dominus Iesus in Iudæis apud Matthæum in cap. 23. Ac reuera grande est nephas, licet hodie multis videatur esse religio & in veteri, vt vocant, religione constantia. Sed experientur alia

Gravis populi culpa.

quando, sicuti & Iudæi, quàm placuerit Deo ipsorum inuicta peruersacia, & rebellio impiissima.

Summa propheticæ doctrinæ in hoc argumenti genere.

Iam verò recolligit cùm suæ, tum omnium aliorum prophetarum doctrinæ summam, genus, argumentum vel materiam. Omnes omnibus suaserunt pœnitentiam, quæ est vera ad Deum reuersio, qua fit vt homines relictis dijs alienis & sceleribus, vera fide Deum solum complectuntur, diligunt, colunt & adorant, operamq; dant verè bonis & Deo placitis operibus. Huic concioni adiecerunt & illud, Fore vt si p̃j esse pergant, permāsurī sint perpetuò in terra patribus ipso rum ipsiq; concessa. De qua re dictum est circa initium cap. 7. Quoniam autem omnes prophete, in primis veram fidem in Deum inculcauerunt, & idololatriciam constantissimè condemnarunt, ideò Ieremias hoc caput doctrinæ ceteri præcipuum & primæ tabulæ in lege Domini primum, diserte recolligit, recolligendoq; exprimit, Ne iueritis post Deos alienos, &c. Atq; vtinam homines nostri sæculi ista quoq; audirent, & idola cū dijs alienis desererent, ac à solo Deo vero penderent. Porro opera manuum idola esse alibi diximus, vtpote quæ nihil omnino habent nisi quod eis contulit manus artificis. Quàm verò fœdum & abominandum est, hominem manibus suis parare Deum, & deinde coram illo procumbere & adorare? Verè hoc tam effronti & propudioso scelere exasperatur, & grauissimè quidem ad iram prouocatur iustissimus Deus, qui toties in lege sua mandauit ne homines operibus manuum suarum exasperent ipsum. Loquutio autem hæc valde grauis est, euincitq; Deum indignissimè ferre idola: quod & manifestis comminationibus expressit in Decalogo lege secunda. Adiecerunt tamen prophete iterum promissionem obsequentibus, Nō malefaciam vobis. Opponunt iterum huic promissioni comminationem. Si verò non parueritis mihi, cedit illud vobis in malum, vel in exitium.

Pœna impœnitenti populo destinata.

Consequenter enim recolligit quæ cū ipse tum alij prophete prædicarunt de pœna irroganda contemptoribus Dei & verbi eius. Copiosè autem & diserte hanc causam agit. Et vt in capitalibus sententijs culpa pœnæ præmittitur: ita in præsentī quoq; capitalem ex ore Dei sententiam contra Iudæos & omnes rebelles recitans, Eo quod non audistis verba mea, inquit, ideò ecce ego, dicit Dominus, mittam & accipiam, &c. Hostes ergo nomine proprio exprimit: quò minus dubitarent de veritate comminationis: & vt intelligerent cur antea in titulo coniunxerit nomen Nabuchod. cum nomine Ioachim. Per regem autem Babyloniorum Nabuchod. & Babylonios, interficiam ait, vel vastabo, vel funditus vt anathemate notatam deuotamq; excindam terram hanc. Et cum dicit, Familias Aquilonis omnes accipiam & mittam, significat se ducem belli futurum, paraturumq; & adducturum exercitum barbaræ gentis numerosissimum. Ac Nabuch. regem Ethnicum appellat in præsentī seruum suum, non vt Petrum aut Paulum nuncupauit seruos, sed in suo genere & officio, coercendi videlicet & excindendi rebelles Iudæos. Videmus enim reges varij generis habere seruos, diuersis destinatos munij. Cæterum iustissima erat illa pœna quam Iudæis rebellibus irrogabat. Dedignabantur enim audire legatos vel oratores à Deo missos, prophetas benignè & seriò suadentes pœnitentiam: proinde dignissimi erant, qui militem barbarum audirent & ei vsque ad probrum extremamq; ignominiam parerent. Atq; vtinam nobis quoq;, qui hodie tam securè prædicationem verbi Dei fastidimus, & repellimus, aut saltem aspernamur, nō eadem fors cum Hierosolymitanis ciuibz obueniat. Amplitudinem vel grauitatem miseriamq; vastationis atrocissimè, vtcunq; reuocans sub sensum auditorum, Et ponam eos in stuporem, ait, & in sibilum, atq; adeò vt vastitates extremas omninoq; deplo ratiss. De quo loquutionis genere dictum est superius. Iam & enumeratione ele gant

ganti exponit tollendam esse omnem licitam etiam latitiam, luctum verò grauissimum, ploratum & eiulatus late omnia occupaturos. Voces gaudij & lætitiæ in messe & torculari, ferijsq; exaudiuntur. Voces sponsæ & sponsi in nuptijs: quæ cum lætitiâ celebrari solent. Vox vel strepitus molæ non auditur, cum deficiat frumentum nec superest quod molatur. Significatur ergo defectus & inopia panis pariter & omnium eorum quibus vita hominum sustentatur. Est itaq; periphrasis famis & inopiæ. Apud Amos minatur se Dominus daturum eis puros ac defecatos dentes. Lucernas verò solebant sub noctem in publicis gaudijs & coetibus excitare in plateis (wie wir die hartzpfannen anzündend) adde & in conuiujs. Nam ad lucernam conuiuari solebant. Proinde cum dicit se extincturum lumen lucernæ, significat se coetus publicos, & gaudia publica, & conuiuia nocturna sublaturum è medio. Atq; vt in summa totum negotium vno verbo complecteretur, & diserte quid vellet ediceret, Redigeturq; vniuersa ista terra, inquit, in solitudinem & vastitatem: ac gentes illæ cum Iudaicæ, tum vicinæ Ammonitarum, Moabitarum, Idumæorum, &c. seruiant regi Babylonio septuaginta annis. De Iudæis peculiariter captiuitas 70. annorum exponenda est. Ea incipit ab abducto Ioachim & Iechonia, & terminatur in primo anno Cyri: sicut alijs in locis fusè ostendimus. Rursus autem prophetiæ diuinitas ex hoc tam exactè posito 70. annorum numero inlaret. Credamus ergo in omnibus prædicationi prophetarum & apostolorum Domini Dei nostri. Cui gloria in secula. Amen.

Tolletur ab eis
omne gaudij.

*Versatur adhuc in eodem argumento, et subinde significans
tunc se exponit, ostendens et gentes esse vastandas.*

C O N C I O LXXXV.

Cumq; impleti fuerint septuaginta anni, visitabo & ipsius regis Babyloniæ & eius gentis iniquitatem, ait Dominus, ipsam quoque Chaldaeorum terram ponam in solitudines perpetuas. Et adducam super terram hanc omnia verba mea, quæ contra eam loquutus sum, cum omnibus quæ scripta sunt in libro isto, quæ prophetauit Ieremias, super omnes gentes: quoniam operabuntur in eis etiam gentes multe, & reges magni, rependamq; eis iuxta opera ipsorum, & iuxta opus manuum suarum. Quoniam sic dicit Dominus Deus Israelis ad me, Sume calicem vini furoris huius de manu mea, & fac ex eo bibant omnes gentes, ad quas ego te mitto, & bibent & commouebuntur, ac insanient à facie gladii quem ego inter eos mitram. Tuli itaq; calicem istum de manu Domini, & potum ex eo dedi omnibus gentibus, ad quas misit me Dominus, nempe Hierusalem & urbibus Iudæ: regibus eius & principibus eius, vt redigantur in desolationem, in stuporem, in sibilum, atque in execrationem, vt (declarat) hæc dies. (Dedi) etiam Pharaoni regi Aegyptio, & seruis eius, principibus eius, & vniuerso populo eius. Vniuerso Occidenti, & cunctis regibus terræ Uz, omnibus deniq; regibus terræ Palestinæ, Ascalon, Gaza, Accaron, & reliquijs Azoti, Edom & Moab & filijs Amon. Cunctis quoq; regibus Tyri, & omnibus regibus Sidon, atq; regibus Insularibus ultra mare, Dedan quoq; & Thema, Bux, & omnes extremantes angulos. Omnibus regibus Arabiæ, & omnibus regibus Arabiæ desertum inhabitantibus. Cunctis regibus Zimri, & omnibus regibus Elam, vna cum omnibus regibus Medorum. Omnibus regibus Aquilonis, prope aut longe sitis, cuiq; cum proximo suo: & omnibus regibus terræ, quæ sunt in superficie orbis. Porro rex Sesach post illos biber. Et dices ad eos, Sic mandat

Dominus exercituum, Deus Israelis, Bibite & inebriamini, vomite & corruite, & non resurgetis à gladio, quem ego in vos mittam, Quod si renuerint calicem de manu tua accipere ad bibendum, dices ad eos, Sic dicit Dominus exercituum, Omnino bibetis. Quoniam ecce ego incipio affligere in urbe, que vocatur nomine meo, & vos omnino impune abiretis? Non impune feretis: quia ego gladium aduoco super omnes habitantes terræ: dicit Dominus exercituum.

*Deus punit
etiam perse-
cutores fide-
lium.*

Dixit iam ante hæc Ieremias Regem Iudæ vnâ cum Iudæis abducendos à Babylonijs in Babylonem captiuos, atque inde ante septuagesimum annum non liberandos. Dicit autem aliquis, Qui verò sit, quod nos qui inuocamus Dominum, & Domini Dei Israelis populus appellamur, vastamur & captiui abducimur, idololatræ verò & hostes Dei verbiq; eius, nō modò victores nostri sunt, sed etiam in absolutissima felicitate viuunt, triumphatores inquam, opulenti, & totius orbis Domini, cum interim sint scelestissimi & multis modis dignissimi, qui puniantur & excindantur? Respondet itaq; per occupationem, & ostendit, ne Babylonijs quidem aut alijs gentibus parcendum fore, sed & has cū illis propter peccata esse puniendas & vastandas: ac primū quidem gentes per orbem terræ vniuersas, & quidem per hunc eundem Nabuchodonosorem: deinde verò Babylonios quoque fore excindendos. Ita verò quondam in veteri ecclesia sub potentiss. Romanorum monarchia, Christiani grauiter affligebantur, cum quod rubiginem peccatorum sic tolleret expurgaretq; à suis, tū quod suos probaret, Dominus: tandem verò & Romanum imperium discerpebatur in minutissima frustula, in vindictam sanguinis innoxij effusi. Hodie quoq; multi mirantur, quī fiat quod spirituales isti patres in tantis honoribus, dignitatibus, voluntatibus atque opibus triumphent, qui tamen prauæ doctrinæ seductionisq; in orbe Christiano promotores & defensores sunt, sed & in sceleribus impune viuere videntur, cum interim inuocantes nomen Christi, & credentes euangelij doctrinæ, ab istis proscribantur, spolientur, & varijs cruciatibus truculentissime interficiantur, ceu hæretici, schismatici & homines scelestissimi ac veluti piaculares. Cæterum sicuti collisa prior bestia, cecidit: ita & posterior fracta corruet, & iudicabitur mox à Dei filio. Id quod tractatum audiuiſtis in Apocalypsi, id est Reuelatione Domini per Ioannem apostolum. Breuiter testatur hic prophetæ locus, Deum iustum esse & veracem: ut cunq; suos puniat, & per infideles puniat, nunquam tamen permissurū vt vel persecutores fidelium, vel vlli scelera ti & impij homines impune peccent, aut peccauerint contra Dominum. Docet ergo hic locus nos agnoscere iustitiam, & veritatem Dei, in primis autem recipere timorem eius: & ne despondeamus animum, si videamus nos affligi quidem à Deo per impios, sed ad tempus parci impijs.

*Babylonius
rex & popu-
lus punitur à
Deo.*

Proinde exactis septuaginta annis affirmat Dominus se visitaturum regem Babylonium, nimirum Baltazarem, & Babyloniorum iniquitatem. Id quomodo completum sit, disci potest ex historia sacra, quæ describitur Danielis cap. 5. Addit se terram eorum redacturum in solitudinem. De qua re plura sequuntur cap. 50. & 51. plura item dicuntur apud Isaiam in cap. 13. & 14. Quem locum enarrans beatus Hieronymus, Princeps Medorum Darius, inquit, primus, Babyloniorum destruxit imperium, occiso Baltazare, nepote Nabuchodonosoris, qui Euilmerodach filius fuit. Et sicut subuertit Deus Sodomam & Gomorram, sic & Babylon subuersa non habitabitur in æternum. Pro illa enim Seleuciam & Ctesiphontem vrbes Persarum inclytas fecerūt, &c. Ista verò veluti comprobans subiicit argumentum à veritate comminationum Dei. Et adducam super terram hanc omnia verba mea. Illa autem reuelauit per Ieremiam, cuius nomen hic ma-

hic manifestè exprimitur, scriptū autem eius in postrema huius libri parte ponitur, nempe in cap. 50. & 51. Apparet autem prophetias illas omnes contra Gentes, paulò ante hanc orationem, vel cum ipsa, æditas esse. Nam manifestè consignatur annus ioachim, ibidem quoque, quartus, sicuti in præsentī. Alibi verò diximus hinc elucere Deum gentium quoque esse Deum, & illis quoque reuelare verbum & voluntatem suam, quam cum præuaricentur, meritò suarū culpa puniantur à Deo. Porro quid passuri sint Babylonij, ex copioso suo sermone strictim hic perstringens Ieremias, dicit, Quoniam operabuntur in eis etiam Gentes multæ & reges magni, & ita rependam eis pro ipsorum meritis. Quasi dicat, Babylonij hæcenus subegerunt plurimas gentes & reges potentes, multarūq; laboris insumpserunt in domando orbe vniuerso: ceterum vicissim multi reges & multæ gentes, non parcent ullis sumptibus atque laboribus, donec & ipsam Babylonem subigant atque subruant. Par ergo pari rependam. Multis & varijs gentibus infesta fuit Babylon, multi ergo populi conspirabunt in exitium Babylonis. Audiant hæc quibus volupe est bello vexare gentes varias, spoliare regna omnia, iactare victorias, & ostendere trophæa. Qua enim mensura alijs mensi sunt, eadem alijs remetientur eis. Locus hic variè redditus est ab interpretibus. Alij enim legunt, Nam vtentur etiam eis ipsis gentes multæ & reges magni: id est, dominabuntur eis ipsorumq; (Babyloniōrum inquam) vtentur seruitio. Vnde alijs legunt, Quoniam seruient & ipsi eis, gentes multæ & regna magna. Id quod satis est obscurū. Vetus interpres legit, Quia serui erūt eis, cum essent gentes multæ & reges magni. Lutherus vertit, Vnd sy söllend ouch dienen / ob sy glych wol grosse völkter vnnnd kōnig sind. Sensus in idem recidit, Babylonios dominos multarum gentium & regum, subdendos fore multis gentibus & regibus. Etenim Medi & Persæ cū multis sibi adhærentibus populis deuicerunt Babylonios & destruxerunt. Obseruandum verò illud est in primis, quod Dominus dicit, sic se illis repensurum quod deliquerint. Est ergo Deus mali ultor & vindex iustissimus: non Deus ficulneus & dormiens in vtranque aurem, neque rationem ullam habens clamantium ad ipsum: vtcunque longanimis sit erga tyrannos, & vindictam ad plurimos proferat annos. Opportunè adest semper.

Consequenter illustrius ostendit & Babylonios & omnes per orbem gentes fore à Deo puniendas. Vtitur autem probatione & demonstratione, quam ab authoritate diuina petijt. Ostentum enim vel visionem & imaginationem oracularem sibi exhibitam à Deo profert. Visio autem illa prophetica talis est, Tenet Deus in manu sua poculum. In poculo continebatur vinum furiosum. Hoc poculum porrigit vati Ieremiæ, mandans hoc circumferat per omnes in orbe gentes, hisq; vinum hoc furoris propinet, & simul iubeat vinum hoc epotare, vacillare, euomere, furere & corruere. Accipit autem propheta ex manu Domini poculum, gentes accedit, & vinum hoc propinat omnibus, mandans, bibant, rotentur, euomant & concidant. Hæc visio est. Nunc quid per hanc Visionem significatum sit, non difficile est ex verbis prophetæ præsentibus & alijs scripturæ locis colligere. Dixi cap. 13. miram esse virtutem vini in homine: & Dominum libenter vti parabola vini, quòd homines etiam tunc peccarent ebrietate, vti nunc vel hodie quoque, non parum peccent. Poculum vel calix in scriptura afflictionem grauem, & consortium vel participatum mali, vt ex Evangelio verbisq; Christi claret, significat. Poculum est & datur è manu Domini. Bella enim & mala illa, quæ orbem atterunt, sunt à iusta Dei manu ac prouidentia. Appellatur verò vinum quòd est in poculo, vinum furoris vel vinum furiosum: idq; duplici de causa. Principiò quia afflictio illa orbis oritur ex iusta

Par pari repen
ditur à Domi
no.

Deus est ultor
iustus.

Ostendit Gen
tes certò puni
endas fore.

Vinum.

Poculum.

Vinum furoris

Dei ira & furore eius magno, quo æstuat contra mundum impœnitentem. Deinde quia vinum hoc haustum facit bibentes furere, vacillare, & corruere: id est, vt inopes consilij & auxilij, quid agant nesciant, sed duntaxat in suum exitium ruant, instar ebriorum. Ac videas eos qui ira Dei calamitatibusq; premuntur ferè ebrios referre, neque certi quid agant habere. Gladius autem in præsentia bella significat graua, quibus afflictæ gentes istæ inter sese collisæ atque complosæ corruerunt atque interierunt. Atq; ita sese exposuit quid intellexerit per vinum furoris.

Catalogus gentium punientium à Deo.

Subnectitur his multarum & maximarum gentium catalogus. In quo non est quod immoremur curiosius. Quædam enim Gentes ex scripturis satis sunt cognitæ: quædam verò propter vetustatem & nomina commutata, quales fuerint certò dici non potest. Teneamus nos id potissimum, Deum nulli genti peccatrici parcere, & sapius iudicio generali veluti percurrere orbem & excutere impœnitenti mundo veterum, per bella, pestes vel morbos, & famem vel inopiam rerum, vt in orbe manifesta signa ædat se curare res mortalium, se nosse quid agamus, se odisse scelera & sceleratos. Ita certè per Nabuchodonosorem orbem puniuit Ieremiæ temporibus. Postea verò grauib; bellis Persarum, attriuit mundum. Cohercuit hos Alexâder & paucis annis percurrit hic Macedo orbem atq; vastauit. Sequuti sunt Romani rerum domini, qui armis omnia propè mundi regna inuasert & attriuerunt. Testatur præterea historiæ quid post 400. annos à Christo nato Gotthi & aliæ gētes barbaræ Rom. irrogauerint imperio. Sequutæ sunt mox aliæ atq; aliæ gentes vastatrices, ac Sarraceni maximè ac Turcæ. Constat ergo ex rerum temporumq; cognitione & experientia certa, Deum iustum & sanctum non semper, neq; plus equo diutius conuiuere ad consclerationem orbis, sed visitare impœnites, & iustitiæ suæ iustæq; vltionis insignia constituere trophæa. Nulla verò gens, quantumuis vetusta, sapiens potens & clara, euadere potest manus Domini. Id quod liquidò claret in gentibus his multò clarissimis, quorum nomina ponuntur in hoc catalogo.

Iudei.

Primi in hoc infelici, ebrio, furioso & exitiali conuiuium accumbunt, bibunt, vomunt, volutantur, furiant & pereunt Iudei cum suis regibus & principibus, quos Nabuchodonosor rex interficit, capit, captiuosq; abducit. Terra redigitur in desolationem, stuporem & sibilum ac execrationem. Sicuti superius est expo-

Ægyptij.

situm. Secundum locum in conuiuium hoc luxurioso, imò cruento potius & cruore largo redundante, habent perditæ luxu effœminatæq; Ægyptiorum reges & populi, cum quibus bello cōgreditur Nabuchodonosor eosq; vincit & subigit:

Occidens.

cuius rei mentio fit Ierem. 46. Accumbunt cum Ægyptijs & Occidentales alijs. Sunt qui legant, Omni promiscuo vulgo. Hieronymus vertit, Et vniuersis generaliter, complectens nimirum vicinas Ægyptijs gētes, quas bello Ægyptio domuit Babylonius.

Vz.

Vzitæ qui sint, apertum est ex historia Iob. Terrâ Ausitidem nuncupauit Hieronymus. Noti sunt omnibus Palæstini cum suis quinq; Satrapijs, saltem ex historia Regum. Geth hic omittitur. Æzoto tribuuntur reliquæ, quod non vulgariter oppugnatum & destructum esset à rege Assyriorum Sennacherib, vt extat apud Isaiam. Ita notissimi sunt ex scripturis sanctis Idumæi vel Edomitæ, Moabitæ, & Ammonitæ, quos omnes grauib; bellis domuit Nabuchodonosor, sicuti videre licet in postrema parte operis vel libri huius prophætæ. Iam & Tyrus & Sidon munitissima loca Orientis, oppugnata & subdita sunt Nabuchodonosori, sumptibus & laboribus eius immensis. Id quod Ezechiel multis prosequitur 26. 27. & 28. ca. Idē propheta multis quoq; agit de fati-

Idumæi.

alium gentium quarum in presenti fit mentio. Vnde conducit si ea cognoscas diligenter, & cum his conferas. Certè Dominus non per vnum Ieremiam, sed

Moabitæ.

Ammonitæ.

Tyrus.

Sidon.

& per

& per alios prophetas fata gentibus longè lateq; per orbem disitis annunciauit. Annumeratur Tyrijs & Sidonijs, insulares principes trans mare, vel in ipso mari, ac in prominentibus in mare terris, regnantes. Hieronymus in suis Commentarijs, Trans Cyprum & Rhodum, inquit, & insulas quæ appellantur *Ἰνσουλαι*. Et hæ enim à Babylonijs occupatæ sunt, &c. Quibus si coniungas alias maris occidenti insulas, atque adeò ipsam Græciam, Italiam, Hispaniam, in mare prominentia regna, ac veluti insulas, nihil peccaueris. Sunt enim qui existiment legatos missos esse ab extremis Gadibus ad regem Nabuchodonosorem, qui formidini fuerit vniuerso Occidenti, imò toti orbi. Certè Babylonium regnum apud Daniele primo & potissimo loco collocatur & atro confertur, inter omnia metalla præstantissimo. Dedan regio nomen hoc habet à filio Abrahamæ, nato ipsi ex Cethura. Theman indeptum est nomen à filio Izmaelis, sic nuncupato. Buz verò fuit filius Nahor ex Melcha. Ex quo orti sunt Buzitæ. Notæ fuerunt eo sæculo hæ gentes. S. Hieronymus, Hæ gentes in solitudine sunt, vicinæ & mixtæ regionibus Izraelitarum, quos nunc Sarracenos vocant. Et de quibus dicitur, Qui attonsi sunt in comam. Hæc ille. De loquutione autem illa, Qui attonsi sunt in comam, dixi sub finem cap. 9. In præsentia verti, Et omnes extremantes angulos: id est omnes illos, qui in vltimis sinibus finibusq; terræ & maris habitant. Subdit Izmaelitis & mare accolentibus populis proutinus Arabes, & horum duplicem facit mentionem, quòd alia sit felix Arabia ac Petrea, alia verò Arabia deserti, id quod differentia gratia adijcitur à propheta. Quanquam non desint qui hunc locum sic legant, Omnibus regibus Arabiæ, & omnibus regibus Occidentis habitantibus desertum. Sed sensus in idem recidit. Nam intelligit Arabes desertum ad Occasum inhabitantes, qui & Schenitæ nuncupantur. Sequuntur in ordine reges Zimri. Zimran fuit & ipse Abrahamæ filius ex Cethura. S. Hieronymus, Ex eo quod Zamri annectitur Elam regibusq; Medorum, arbitramur & Zamri regionem esse Persidis: nisi fortè ex eo quod præcessit Arabia, & hi reges solitudinis accipiendi sunt. Hæc ille. Ac posterior eius sententia videtur verisimilior. Elamitæ apud Plinium quoque Persæ sunt, notissimi Orientis populi, sicuti & Medi, quos quidem omnes sibi subdidit Nabuchodonosor, sicut ex alijs colliquescit prophetis. Porro ne nimis oblongo catalogo cogeretur ceteros reges & alia regna Aquilonis commemorare, vno verbo complectitur tam propè quàm longè disitos, quenque cum proximo suo, & vt Germanicè hoc exprimam, einen mit dem anderen. Loquutus autem videtur de Scythia & gentibus vltra Hircanum mare, versus Tanaim sitis, &c. Quinimò his adhuc vniuersalius coniungit, Et omnibus regnis terræ, quæ sunt in superficie orbis. Nulla ergo excipiuntur regna, omniaq; regis Nabuchodonosoris, omnium in mundo maximi Principis, Regis, aut Imperatoris dominio subiiciuntur. Ita verò Domino visum est sub hoc principe ter maximo tantam constituere monarchiam, & simul peccata punire lasciuientis orbis, rursus tamen mederi omnibus regnis, quæ sub vniratem voluit reuocare, vt còmodius & magis pacatè viuerent, ipsumq; Deum agnoscerent. De qua re testatur Daniel abundè. Sunt qui aliorum regum encomia canant: sed nemo propèmodum celebrauit Nabuchodonosorem omnium maximum in orbe principem, nisi soli propheta: quorum scripta cum non fuerint ita vulgaria, vt prophanorum historicorum libri, neque hi etiam res Nabuchodonosoris propter vetustatem diligenter exposuerint, mirū non est, præferri huic magisq; celebrari alios quosdam, vt Cyrum, Xerxem, Alexandrum, & nescio quos alios. Sub finem catalogi apponit Ieremias, Rex autem Sesach post illos bibet. Varia disputant de hoc nomine interpretes. Cōsular qui velit S. Hieronymum, qui dicit Sesach nihil aliud

insula.

Dedan.

Theman.

Buz.

Arabes.

Zimri.

Elamitæ &

Medi.

Aquilonis reges.

Nabuchodonosor omnium maximus in orbe princeps.

Sesach rex Babylonia.

2. Reg. 11.

4. Reg. 24.

sonare quàm Babel. Certè ex 51. cap. Ieremiæ constat Sefach tribui Babylonis. Quidam arbitrantur potentissimam fuisse eam Babylonis urbem, & hic ponit pro ipso rege Babylonio. Quid si dicamus Baltasari regi Babylonio tribui hoc nominis propter luxum & effœminatum animum? Etenim Ægyptij molles & effœminati sunt semper habitij. Horum autem rex quidam Sefach est compellatus, vt iam Ieremias vltimum Babyloniorum regem ebrium, & luxu perditum vocarit, veluti probroso & infami nomine Sefach. Significat alioqui Sefach (quod Hebraicorum nominum interpretes annotant) vanitatis aut lætitiæ poculum. Certè Baltasar vanissimus alioqui rex perijt miserè & horribiliter inter pocula. Et de Sefach rege Ægyptiorum legitur 2. Paral. 12. Ascendit Sefach rex Ægypti Hierosolyma (sub Roboam filio Solomonis) accepitq; thesauros domus Domini, & thesauros domus regis, omnia tulit, &c. Quoniam itaq; Nabuchodonosor tulit & ipse vasa templi Dei, ac recondidit in suos thesauros, nec illis abusus est, quæ tamen nepos eius Baltazar protulit, & ex ijs cum insigni Dei contumelia & blasphemia bibit, nihil mirum, si Baltazar nunc dicatur Sefach, ad similitudinem sacrilegi istius regis Ægyptij, & iam etiam bibat ex poculo vino furoris mixto, qui biberat ex poculis templi Domini sacris. Hec plenius alijs expendenda commendo, si forte meliora & exactiora ipsi dent.

Mandatur eis
vt bibant &
vomant.

His insuper adiicit iam etiam mandatum Dei iubentis vt bibant. Quæ quidem præceptio nemini mandat ebrietatem vsque ad vomitum & insaniam. Prohibent hanc vbique scripturæ sanctæ: iccirco sub hac figura orationis significat propheta, gentes illas non posse euitare, quò minus miserè affligantur à Babylonijs eisq; subiiciantur. Adiicitur enim expositionis gratia, Et non resurgatis à gladio quem in vos mittam. Quin additur & hoc, Quòd si renuerint pacem, &c. Qua sententia ostendit malum fore immedicabile & ineuitabile. Sunt enim inter homines prudentes aliquot & vafri, qui quò minus bello collidantur, bella fugiunt, omnes belli occasiones præscindentes, atque dicentes, Pacem, non bellum volumus (Wir wöllend nit kriegen / sunder frid haben) quia ex bellis opes collegerunt, quibus nunc incubant, ijsq; vellent securè, in omni voluptate sese volutando, frui. Ideoq; etiam dant hominibus liberis & pijs indignissima hostibus plurima, quò minus irretiantur bello, & puniantur. Verùm Dominus hic dicit, Bibendo bibetis: id est, Omnino bibetis, periculaq; belli nequaquam euaderitis. Domino enim punire volente, & hominibus nulla poenitentia Domino occurrentibus, nulla nos potest ex impendentibus malis subtrahere humana astutia.

Cum Deus puniat populum suum nō potest non punire hostes suos.

Quinimò manifestissima demonstratione ostendit, gentes illas recensitas non effugituras Dei gladium. Ducitur argumentum à comparatis, sic, Si non parco vrbi & genti, quæ appellantur meo nomine, dicunturque, Vrbs Dei Izraelis, & populus Dei exercituum, certè vobis minus parcam qui alienis Dijs cultum exhibetis, meumque nomen non præfertis, imò abolitum cupitis, & populum meum propter me persequimini. Sed vehementiore locutionis genere vtitur Ieremias, cum per interrogationem & subiectionem, dicit, Afflictionem ordior in mea vrbe & gente, & vos impunè abiretis? (vnd jr söltend vngestraafft vßgon?) Non fiet: non impunè feretis. Et protinus conclusionem subnectit, & dicit, Quia ego gladium aduoco, &c. Et appendit graue veritatis pondus, Dicit Dominus exercituum. Quis ergo non credet firmissimè huic nuncio? Non crediderunt vel Iudæi vel Gentes: ceterum omnia verbotim & syllabatim suo malo maximo experti sunt. Ne dubitemus ergo de nuncijs Dei. Simili argumentatione vsus est Dominus noster in Evangelio, crucem humeris baiulans, & hanc ad locum Caluariæ portans. Dixit

Dixit enim, Grauiſſimè affligetur Hieruſalem: quoniam ſi in humido ligno hæc ſunt, in arido quid fiet? Similiter argumentatus eſt & S. Petrus in fine cap. 4. in priore Epistoſa. Diſcant ergo hoſtes verbi Dei nihil gloriari de ipſorum ſucceſſu, victorijs & fortuna felici, qua vtuntur contra Euangelicos. Si enim ſuos filios affligit pater cœleſtis, quis credat ipſum paſſurum hoſtibus ſuis? Imò grauius hos affliget. Sicuti & Apoſtolus teſtatus eſt 2. Theſſalon. 1. Timeamus ergo Dominum, attollamus oculos noſtros ad ipſum, ipſe liberabit nos cum fuerit opportunum, ipſe aſſeret gloriam nominis ſui, & puniet profuſas contra ipſum & eius Euangelium blaſphemias. Ipſi ſit gloria in ſæcula ſæculorum, Amen.

Mutata orationis figura idem dicit & inculcat quod antea, gentes à Deo propter peccata per orbem terrarum perdendas fore.

C O N C I O LXXXVI.

Tu ergo prophetabis contra eos omnes ſermones iſtos, dicesq; ad eos, Dominus de excelſo rugiet, & de habitatione ſua ſancta adet vocem ſuam; rugiendo rugiet ſuper habitaculo ſuo, & reſonabit clamor inſtar (torcular) calcantium ſuper cunctos habitatores terræ, peruenitq; ſonitus uſque ad extremum terræ. Quoniam diſceptatio eſt Domino cum gentibus, ipſum ſe ſiſtet iudicio cum omni carne, vt gladio tradat impioſ, ait Dominus. Sic enim loquutus eſt Dominus exercituum, Ecce malum egredietur de gente ad gentem, & turbo magnus excitabitur à lateribus terræ. Et erunt interfecti Domini in die illa ab extremitate terræ ad extremitatem terræ, non plangentur, non colligentur, neq; ſepelientur, ſed erunt in ſterquilinum ſuper faciem terræ. Vlulate paſtores & clamate, volutate voſ in puluere qui inſigniores eſtis in grege: quia dies veſtri impleri ſunt, vt maſtemini, & diſpergamini, & cadatis ceu vaſa expetibilia. Et peribit fuga à paſtoribus & inſignioribus in grege euafio. Vox clamoris paſtorum (erit) & vlulatus inſigniorum gregis, Dominus enim vaſtat paſcua eorum. Et exciſa ſunt paſcua pacifica per furorem iræ Domini. Dereliquit quaſi Leo latibulum ſuum: nam terra eorum in deſolationem redacta eſt propter iram vaſtatoris, & præ furore iræ ſuæ.

Idem repetit propheta de excidio Iudæorum & omnium gentiũ propter peccata per Nabuchodonoforem. Quod autem in ſuperioribus ſermonibus fecit frequentiſſimè, idipſum hic quoq; facit, oſtendens videlicet ea quæ proponit, authoritate & mandato Domini proponere. Deum enim mandaſſe vt prophetizet vel concionetur. Dei ergo ſunt illa omnia quæ hic dicuntur, licet prolata ſint ab homine Ieremia, organo Dei. Significanter autem dixit, Omnes ſermones iſtos. Etenim verbis Domini nihil oportet vel adimere, vel addere. Iam etiam verbatim in os prophetæ inſerit, quod ipſum prædicare voluit, Dicesq; ad eos, Dominus de ſublimi vel excelſo rugiet, &c. Summa autem omnium eorum quæ dicuntur hæc eſt, Excidentur per Dei potentiam & iudicium, omnes per orbem gentes, & inter primos Iudæi. Nec patebit ullum hiſ omnibus effugium. Apprehendet Nabuchodonofor omnes atq; ſibi ſubdet, vel e medio tollet.

Horum autem omnium author Deus oſtenditur, qui confertur Leoni rugienti ac erumpenti, vt omnes circumquaq; greges dilaceret. Dicitur autem rugire Deus, quo ſignificetur eius ira vel vindicta. Leone autem rugiente, quis non

*Coelum Dei ha-
bitaculum.*

expauescat? Dicitur inquam rugire ē sublimi, vel ex excelsō, nimirum de loco habitationis Dei sancto, videlicet ē cœlo, quod dicitur patria nostra, & Dei habitatio: non quod immensus vllō concludatur loco, sed quod ibi se videndum fruendumq; beatīs exhibeat, & omnibus spiritalibus gaudijs exaturet. Cum audimus cœlitus edi rugitum illum, intelligimus diuinam esse illam vindictam & ineuitabilem. Repetens verò & dicens, Rugiendo rugiet, immanē significat horrendumq; fore rugitum. Et quidem super habitaculo Dei. Habet enim hic etiam in terris habitaculū urbem Hierusalem atq; ipsum adeo templū. Significatur in primis in Iudæos & urbem ipsorū, iram Dei defauiturā. Alia quoq; parabola exponit, vel illustrat rugitum illum, & reponit clamorem vvas calcantium. Sicut enim illi mutuò sese hortantur ad agendum fortiter quod agunt: ita Dominus cœlitus hortabitur & valenter impellet Babylonios, vt fortiter & urbem & gentem conculeent Iudæorum, adde & omnes habitatores orbis. Nam hæc vox fremitus vel tumultus (alijs legunt vastitas, rem videlicet voce, sonitu aut tumultu significatam) pertinget vsque ad extremitatem terræ, omnes & singulas gentes peruadens atq; eueruens.

*Aequa & ius-
tissima est ira
vel vindicta
Dei.*

Adhucitur istis, illam Domini potentiam & vindictam fore & esse iustam atque æquam. Alluditur autem ad capitalia iudicia, in quibus accusatores se iudicio sistunt, reosq; trahunt ad tribunalia, & ibi cum ipsis disceptant atque scelerum intentatorum conuincunt. Conuictos carnifici iuste tradunt iudices ad iugulandum. Dicit itaque Ieremias disceptionem esse Domino cum gentibus, actionem vtique iuridicam, eaq; de causa Deum subire iudicium (das er an der in das rācht stānde) cum omni carne, cum omnibus vtique per orbem gentibus, atq; hic impios & impœnites se dare, inquit, vel tradere gladio, vt inquam concidantur gladio Nabuchodonosoris. Complebuntur hæc omnium plenissimè, quādo Dominus noster Iesus Christus veniet ad iudicandum viuos & mortuos. Cui quidem iudicio vniuersali præmittuntur hæc ceu præludia quedam, ne putetur Deus in vtrāq; quod dici solet, dormire aurem, & semper parere pessimis. Discimus hinc præterea Deum iudicem iustum nemini mortaliū vllam inferre iniuriā, sed omnes quotquot punit, iustissimo æquisimōq; punire iudicio. Sæpe autem inducitur Deus in prophetis ob hanc ipsam causam iudicio contendens cum suis hostibus.

*Supplicium im-
piorum fusc de
scribitur.*

Consequenter verò copiose prosequitur gladium cui traduntur impij iusto Dei iudicio concidendi. Et quidem author iterum ostenditur horum Dominus. Sic enim loquutus est, inquit, Dominus exercituū, Ecce malum, vel calamitas. Ita enim vocat, quod antea gladium nuncupauit. Bellica ergo calamitas circumibit & grassabitur per omnes in orbe terrarum gentes. Antea enim audimus etiam poculum illud iræ diuinæ circumferendum esse omnibus gentibus, vt ex eo sese ingurgitent, vomant, insaniant atq; concidant. Porro turbini aut tempestati grauissimæ exorienti à lateribus terræ comparat bellum illud Babylonicum. Nam vt sæua tempestas horribiliter omnia prosternt, ita & Babylonicus exercitus latè omnia vastabit. Quid quod consequentibus ceu hypotyposi populorum clades vel strages omnium oculis coram veluti contemplandas subiicit: cum dicit ab extremitate terræ vsque ad extremitatem terræ omnia adoperienda cadaueribus, quæ ipse nuncupauit interfectos Domini, nimirum Dei iudicio & veluti Dei manu cæsos, vt sint exemplum alijs sanctè viuendæ vitæque corruptam ad adhortationes Dei per prophetas factas, emendandæ. Ad amplificationem pertinet miseræ, acerbitatēq; pœnæ quod sequitur, Non colligentur cæsi, non curabuntur, non habebitur vlla eorum ratio, non sepelientur, neq; plangentur: breuiter vltimis carebunt honoribus, inglorij per omnia.

Quid

Quid quod instar sterquilini iacebunt sparsim per terras: Lutherus vertit, Sy müssend vff dem fäld ligen vnd zu mist werden. Aequissimum verò est, ut qui gloriam Dei non curarunt imò Deum contempserunt, dum vixerunt in hoc sæculo, ipsi quoque contempti pereant in ignominia.

Ut autem vehementius auditores adficiat, affectumque commoueat, conuer- *Non parcedū fore regibus et magnatibus.* so sermone ad reges, principes, religionisque antistites, per exclamationem, Vlulate, inquit, pastores. Pastores reges sunt & antistites religionis. Arietes verò in grege, vel maiores aut fortes gregis, principes & duces, magnates & seniores sunt populorum. Hos iubet facere quod facturos alioqui sciebat. Vlulate, inquit, clamate, & volutate vos in puluere, vos inquam magnates & proceres populi. Qui sanè habitus est lugentium & extrema patientium. Habitu ergo lugubri miseram ipsorum sortem adumbrat. Sequitur enim quid proceres hi sint passuri. Quia dies vestri impleti sunt, ut macremini, &c. Concessit vobis Deus facultates & gloriam, denique emendandi vitæ vestræ gubernationisque corruptæ spaciū: verum abusi estis Dei donis, proinde facti estis similes pecudibus saginatis. Nam certo tempore saginantur, deinde producuntur in lanienam. Hoc vestrum tempus ut ducamini postquam satis lasciuistis, impletum est: nihil ergo restat nisi ut macremini, dispergamini, & collidamini. Vtitur hic allusione ducta à poculis preciosis. Dum enim hæc integra sunt, in honore & precio sunt, ut crystallini calices: collapsa verò in terram ac fracta, nullius omnino reputationis sunt, sed contemptissima. Sic saluis integrisque rebus, nobiles & potētes in hoc sæculo sunt in honore & autoritate: ubi verò exauthorantur à Domino, & de gradibus ceu præcípites aguntur, mirifice vilipenduntur etiam à vilissimis. Significat ergo propheta honoratissimos quosque in extremum deiiciendos contemptum. Valus est aliàs illa allegoria saginatae pecudis, & S. Iacobus in 5. cap. suæ epistolæ. Cogitent hæc sedulo apud se potētes huius sæculi, dum versantur in maiestate, & ebrij fortuna quid præpetulantia agant, nesciunt. Cogitent inquam se nunc splendido similes esse vitro, & collisioni proximos: meminerint ergo humilitatis & moderationis, & ut sedulo officium suum faciant.

Potētes & opulenti huius sæculi, dum audiunt calamitate aliqua insigni va- *Nulla patebit puniēdis fuga.* standum orbem, imaginantur se incolumes futuros, cum se fuga elapsuros sperant. At Dominus per vatem, Et peribit fuga, inquit, à pastoribus, &c. Quasi dicat, Amputabitur, aut subducetur eis omnis fugiendi spes. Nullum patebit eis effugium, Deo nimirum ipsos concludente ad commercium supplicium. Est ergo genus loquutionis, Peribit fuga à pastoribus: id est, non dabitur potestas fugiendi pastoribus, neque euadere poterunt principes. Hæc applicemus nostris, imò omnibus temporibus. Nunquam enim poenam Dei effugient quos Deus destinavit perdere. Stultissimum verò est, si miser homo cogitet se euasurum manus Dei omnipotentis & ubique præsentis.

Et quoniam iusserat vlulare & vociferari principes, nunc etiam caussam eiu- *Causa eiulatus* latus tanti subiungit. Clamabunt, inquit, pastores, & eiulabunt principes, quod Deus vastat evertitque eorum pascua: id est, regna, palatia, & totum illud, unde eis erat multo vberimus quæstus, & unde erant exquisitissimæ voluptates. Conticescunt, vel pereunt item & evertuntur pascua pacis: id est, quibus hætenus vsi, imò abusi sunt dum concessa est eis pax. Alij non malè reddunt Pacis pascua, integra, pulcherrima & amœnissima tempe. Pacificum enim Hebræis omne illud dicitur, quod est incolume & integrum. S. Hieronymus hunc locum exponens in Commentarijs pulchrè, Quando, inquit, habuerimus pacem, & non intelllexerimus vel bona vel speciosa pacis, sed luxuriæ nos & otio & voluptatibus dederimus, tunc conquescent vel conticescent bona pacis, & auferentur à no-

Abusus pacis inducit bellū.

his propter iram furoris Domini, & implebitur illud quod scriptum est, Cum dixerint Pax & securitas, tunc repentinus superueniet eis interitus: quo veniente omnia conticescent. Hæc ille.

Nabuchodono
for Leo.

Concludit orationem hanc Epiphonemate, allegoria eleganti ornato. Dicit enim Leonem: id est, Nabuchodonosorem latibulum suum, nimirum Babylonem dereliquisse, atque iam nunc cum exercitu contra gentes progressum esse, eamque ob causam terras omnium gentium desolatas facias, idque propter furorem vastatoris illius, & propter grauem iram eius. S. Hieronymus hæc interpretatur de Deo, & ait, Ipse derelinquet tabernaculum suum, de quo scriptum est, Factus est in pace siue in Salem locus eius, & habitatio eius in Zion. Ipse relinquet sedem suam, & implebit quod per eundem hunc prophetam loquutus est, Dimisi domum meam, dereliqui hereditatem meam. Reliquit autem quasi Leo cubile suum, ut omnes bestiae vastandi terram eius habeant potestatem. Leone enim custode & præside, nullus ad eandem audet accedere. Et reliqua. Deligat quisque sententiam probabiliorē: mihi prior magis probatur. Tota autem hæc oratio docet omnes gentes timere Dominum, utpote qui iudex iustus inultum non finit, si vitam viuamus impoenitentem. Domino Deo nostro sit laus & gloria in æternum.

NARRATIO HISTORICA.

Concionatur Ieremias iubente Deo in atrio templi: sed capitur à sacerdotibus & populo.

CAPVT XXVI.

CONCIO LXXXVII.

IN principio regni Ioachim filij Iosie regis Iuda, factum est verbum istud à Domino, dicens, Sic dicit Dominus, Sta in atrio domus Domini, & loquere ad omnes vrbes Iuda, venientes ad domum Domini, ut adorent, cuncta verba quæ præcepi tibi ut ad eos loquaris, nec diminuas verbum (si forte audiant & conuertantur, quisque à via sua mala, ut & me mali pœniteat, quod constitueram illis facere, propter malitiam studiorum suorum) dicesque ad eos, Sic ait Dominus, Si non audieritis me, ut ambuletis in lege mea, quam vobis proposui, ut audiat verba seruorum meorum prophetarum, quos ego mitto ad vos, tempestiue surgendo & mittendo: Si (inquam) non audieritis, faciam domui huic, sicut Silo, & urbem hanc dabo in maledictionem omnibus gentibus terræ. Audierunt autem sacerdotes & propheta atque cunctus populus Ieremiam sermones illos prædicantem in domo Domini. Cumque Ieremias finem fecisset loquendi omnium eorum, quæ loqui ad vniuersum populum Dominus præceperat, apprehenderunt eum sacerdotes, prophetae & cunctus populus, & dicebant, Mor te moriatur. Et quare prophetasti in nomine Domini, dicens, Fiet domui isti quemadmodum Silo, & vrbs ista vastabitur, ut nemo sit qui eam inhabitet?

RDO arbitrarius non naturalis seruatur in collocatione historiarum & orationum huius prophetæ. Contextitur enim nunc Narratio historica de re, quæ ante proximam Orationem euenit. Colligitur autem iterum

iterum summa vniuersæ propemodum doctrinæ vatis Ieremiæ. Exponitur qua fide & diligentia Ieremias sibi impostum munus obierit: & quomodo exceptus sit à sacerdotibus & populo fidelis eius labor. Nam capiunt ipsum in templo, occisuri quoque eundem in seditione. Porro procurrit magistratus ad sedandam turbam, sistiturque Ieremias iudicio, ac accusatur protinus à sacerdotibus læsæ maiestatis. Respondet pro se Ieremias, & constanter quidem se defendit. Iudicium vero alij absoluendum pronunciant, alij cædendum iudicant: liberatur tamen atque absoluitur opera sanctissimi, prudentiss. & constantissimi viri Ahikam. Plurima in hac historia habebimus & exempla & dogmata rerum variarum: in primis vero quis sit modus ac processus agendi sacerdotibus contra fideles testes veritatis, & quæ sit horum patientia & constantia.

Summa huius loci.

Ante omnia per notationem temporis insinuatur occasio historiæ huius. Dicitur enim facta per initium regni Ioachim regis Iuda filij Iosia. Hoc vero in alicui casu, successit in regno ei Ioachaz filius, qui protinus cepit paternam, ex verbo Dei formatam reformationem deijcere, & scdam idololatriam restituere atque erigere. Cæterum captus à rege Aegypto, abductus est in Aegyptum. Surrogatus est ei hic Ioachim, frater eius, qui tamen infelici exemplo fratris nihil commotus, perrexit in cœpta idololatria absoluenda. Quamobrem Deus, qui longanimis est, & mortem peccatoris non vult, sed magis ut conuertatur & viuatur, prophetas suos, Vriam, Ieremiam, ac alios mittit, per quos errantes reuocet in viam rectam. Tametsi enim sinat illos ingredi vijs suis, vias tamē ipsorum nec probat, nec violenter eos reuocat, sed verbo suo hortatur, ut redeant & viuant. Papistas quoque permisit Deus vijs suis ingredi, sed misit interim testes suos, qui verbo Dei Papistica confutarunt, & veram doctrinam salutis perspicuè docuerunt.

Dicta hæc ex facta in initio regni Ioachim

Et ut antea sæpe ita hic quoque iterum author horum ostenditur Deus, per hoc quod toties repetitur, Verbum istud factum est à Domino, & Sic dicit Dominus. Iam & locus prophetæ indicatur in quo prædicare iubetur, atrium videlicet templi: id quod constructum erat ad excipiendum vulgus, qui ibi & sacris audiebant. Præterea innuitur quibus nam prædicet, Omnibus ciuitatibus Iuda ad adorandum venientibus. Intelligit autem ciues oppidorum Iuda venientes ad templum religionis ergo. Alioquin nec Ieremias audiri potuisset ex atrio in omnibus ciuitatibus Iuda, neque ciuitates ipsæ potuissent venire Hierosolymam. Proinde sicuti Matth. 3. per tropum dicitur tota vrbs Hierosolymorum venisse ad Ioannem, ita in præsentī idem tropus cernitur. Adorandi verò vocabulum comprehendit totum cultum qui impendebatur Deo in templo. De quo antea dictum est. His inserit Dominus mandatum, ne quid verbis Dei detrahat vel imminuat aut extenuet propheta: sed omnia & singula ita proponat populo, sicut accepit à Domino. Est autem hoc mandatum Dei, ut repetitum ex Deut. 4. & 12. ita perpetuum & omnibus concionatoribus omnium sæculorum datum. Nullus prædicator ex suo debet arbitrio quod vult, aut quod alijs visum est, qualescunque tandem sint, siue Philosophi, siue Papæ, siue Patres, siue Sophistæ, siue Episcopi aut doctores, docere, sed hoc duntaxat quod accepit ex ore Domini, traditumque legitur in authentico Dei verbo. Hoc denique legitime, & sincere debet tractare, nihil peruertere, nihil detrahare, aut mollius duriusve proponere quam vellet Dominus. A qua præscriptione quàm alieni sint, qui hætenus solī cogniti sunt, haberi orthodoxi doctores, paucis exponi non potest. Sed & plerisque

Locus prædicandi.

Nihil est Domini verbo detrahendum.

Finis omnium Concionum

Additur his omnibus finis omnium Concionum propheticarum, in quem

videlicet finem Deus iubeat prædicatores concionari, vt audiant obediantq̃, & conuertantur homines à malo ad bonum, à diabolo ad Deum, vt relinquamus idololatriam & scelera, & amplectamur verum Dei cultum, operamq̃ demus virtutibus. Id si fiat syncerè, pœnitet & Dominum mali quod inferre statuerat impœnitentibus. De qua loquutione dictum est cap. 18. huius operis. Cum verò hic sit finis Concionum omnium, studeamus omnes, vt in omnibus cōcionibus oculos animi nostri aduertamus ad hunc scopum, ne ea audiamus in iudicium, quæ nobis annunciantur à Domino per ministros ad salutem.

Oratiuncula
Ieremiæ.

Porro subiungitur Oratiuncula, quam iubente Domino habuit Ieremias in atrio templi ad vniuersum populum. Est ea ceu summarium quoddam omnium Ieremiæ sermonum: quemadmodum & proximè præcedens. Paucis absolvitur verbis, quod haud dubiè copiosioribus proposuit. Admonitio est ac adhortatio, ne pergant facere quod faciunt, extra & contra legem Dei cultum comminisci & instituere: sed per omnia & in omnibus legem à Deo propositam inspiciant, omniaq̃ sua ad illam componant, vt ad regulam certissimam. Vt hoc fiat, mittit prophetas Deus, qui vrgeant hoc Dei opus. Mature autem mittit, sicut dictum est cap. 25. Retinent prophetae homines in officio, ne erumpant in idololatriam & cultum peregrinum. Vtinam verò hoc ipsum hodie possit nostri sæculi hominibus persuaderi, vt contenti præscripto verbi Dei, temperarēt sibi ab electiis, arbitrariis propriisq̃, id est humanis, vel ab homine inuentis cultibus. Alioquin si homines templum ingrediantur sedulo, si precentur, sacra faciant. & adorent, omnia illa Deo sunt ingrata. Quia fiunt sine fide per inobedientiam & propriam nostram electionem in rebellionem contra Dominum: qui in lege vetuit quemuis facere quod ipsi bonum videatur: sed mandat omnes præscriptis contineri verbi Dei: cui prohibet quicquam vel addi vel adimi. At temporibus Ioachim contraria his faciebant. Iosias contra in omnibus fuerat legem Dei sequutus.

Pœna inobedi-
entium.

Quò autem commoueat vehementius, apponit pœnam, quam sumere velit de inobedientibus. Si enim non obtemperaueritis mihi, & templum diruam, & ciuitatem in execrationem tradam omnibus gentibus terræ. Exemplum item adiungit, Silo: vt simul comprobet, vel verisimile faciat, locum vel officinam religionis fore vastandam. Id quod multis videbatur non modò impossibile, sed nepharium quoq̃ & sacrilegum, si quis cogitasset hoc vel dixisset. Fuit autem Silo, vbi erat tabernaculum temporibus Iudicum & Heli, à Palestinis vastata, maxime ob eam causam, quòd sacerdotes & prophetae essent corruptissimi, & populus non conuerteretur ad Dominum. Eadem cum causa esset & Ieremiæ sæculo, non difficile creditu fuit & Zion fore vastandam. Quæ verò hic perstringuntur paucissimis verbis à Ieremiæ, ab eodem expoliuntur & exponuntur copiosissimè in cap. huius operis 7. 8. 9. vbi idem argumentū tractauit fusissimè.

Audiunt impij
quidem sed nō
credunt.

Audierunt hæc omnia sacerdotes, pseudoprophetae & populus, sed non crediderunt. Nihil ergo profuerit audiuisse, nisi etiam credamus propositis, & accommodemus nos auditis. Ac quamuis hi fuerint contra Ieremiam præduri, tractabiliiores tamen & mitiores nostris in eo fuerunt, quòd nostri ne audire quidem sustinent. Audiunt hi orantem vsq̃ ad finem: nostri obstrepunt principiis, & omnino audire nolunt differentes. Luculenta quoq̃ fides & diligentia Ieremiæ vniuersæ commendatur ecclesiæ, cum dicitur, Omnia ea ad populum est loquutus, quæ iniunxerat Dominus, vt loqueretur. Quis non expectet hic amplissima à Deo præmia, gloriam item & defensionem à Domino: ceterum fit in populo seditio: in ea apprehenditur propheta, & postulatur vulgi clamoribus ad necem. Addunt causam, quòd contra templum & urbem prophetaisset. Eadem accusatio instituitur contra Stephanū in Actis cap. 6. Quæ quidem omnia ostendunt nos

Fides & diligē-
tia Ieremiæ.

dunt nobis quæ fors maneat fideles Dei ministros: quos Dominus non deserit nec negligit, sed veluti aurum igni probari finit. Amplissima verò præmia illis in alio illo sæculo largitur. Apparet hic etiam quomodo populus excipiat verbum veritatis, clamoribus inquam, vinculis & verberibus. S. Hieron. in Comment. suis, Sacerdotes, inquit, & propheta, quos pseudoprophetas manifestius transfulerunt LXX. irascuntur Ieremiæ quod vera prædicat, & subuerso templo & ciuitate deserta, sit peritura religio, & lucra ex religione venientia: ideo apprehendunt eum, & consentiente sibi populo, morti destinant: quare dixerit in nomine Domini, Sicut Silo erit domus hæc: & vrbs desolabitur, eo quod non sit habitator. Si quando igitur propter mandata Domini & fidei veritatem, vel sacerdotes nobis, vel pseudopropheta, vel deceptus populus irascitur, non magnoperè curemus: sed exequamur sententiam Dei, nequaquam præsentia mala, sed futura bona animo cogitantes. Deo æterno viuo & potenti sit laus & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Confident Iudices, accusatur à sacerdotibus Ieremias, qui causam suam agens, pro se liberè dicit.

C O N C I O LXXXVIII.

Et congregatus est omnis populus aduersus Ieremiam, in domo Domini. Et audierunt principes Iuda verba ista, ac ascenderunt de domo regis in domum Domini, & confederunt in ostio portæ Domini nouæ. Dixerunt autem sacerdotes & propheta ad principes, & ad omnem populum huiusmodi verba, Reus mortis est homo iste: quoniam prophetauit aduersus urbem istam: quemadmodum auribus vestris audiistis. Et dixit Ieremias ad cunctos principes, & ad vniuersum populum, hæc verba, Dominus misit me, ut prophetarem contra domum istam, & contra urbem hanc omnia verba quæ audistis. Nunc igitur emendate vias vestras & studia vestra, & audite vocem Domini Dei vestri, tunc penitebit & Dominum mali huius, quod loquutus est contra vos. Et ecce ego sum in manu vestra, facite mihi quod bonum & rectum videtur. Veruntamen hoc certò scitote, quod si me interfeceritis, ponetis contra vos ipsos sanguinem innoxium, & contra urbem istam, & contra habitatores eius. Quoniam in veritate misit me Dominus ad vos, ut loquerer in aures vestras omnia verba ista.

Captum in templo audiuius Ieremiam à sacerdotibus. Porro quid factum sit, eleganter & simpliciter describitur. De populo audimus quod contra Ieremiam fuerit congregatus vel conglobatus. Vbi vulgi obseruanda est varietas & inconstantia. Nam paulò post iudicat idem populus, vbi Ieremiæ defensionem audisset, ipsum esse dimittendum, & impune quidem. Mox sub finem capituli oportuit ipsum liberari ex manibus populi. Sicut autem in euangelio populus impellitur à sacerdotibus, ut à Pilato Barabbam petat, non Iesum: ita sacerdotes hic quoque vulgum in Ieremiam exasperasse videntur. Abutuntur etiam nunc hodie vulgi infania & inscitia sacerdotes papistici contra euangelium Christi. Vulgus conglobatur contra prophetam.

Cæterum turba in templo contra Ieremiam excitata à sacerdotibus, sopitur & non infeliciter componitur per principes. Hi enim dicuntur ex regia aula aduenisse in templum, vbi audiuisent seditionem esse excitatam, & confedissee in ostio vel in vestibulo & ingressu portæ templi dominici nouæ. Appellabatur ea noua, fortassis quod non ita pridem esset instaurata. Ad ipsam erat cōsistorium, Principes sopiunt motum ac turbam.

vel locus, aut sedilia, in quibus confidebant iudices, acturi vel cognituri res religionis controuersas. Eorum verò exemplo discimus magistratus legitimi esse, non tantum sedare turbas, sed etiam ius dicere, eriperique oppressum ac cohercere insolentiores & iniquiores: id quod apostolus quoque docuit in 13. ad Romanos. cap.

Publici iudicii
de religione ty
pus.

Proponitur autem hic elegans iudicii publici forma vel descriptio. Principio enim adumbratur accusatio sacerdotum & pseudoprophetarum. Deinde adiungitur rei aut accusati defensio. Postremo subiiciuntur iudicia vel iudicata iudicum. In his exhibetur nobis pulcherrimus typus actionum vel tractationum causarum ecclesiasticarum in synodis vel concilijs. Non liberum & impune erat cuilibet in populo Dei credere ac tradere, quod ipsi bonum & rectum videbatur: sed mandatū erat singulis hoc tantum credere & profiteri, quod verbo Dei expressum erat. Si qui ergo exorirentur, qui diuersum à regula tradita in lege Domini populo proponerent, illi propter eam rem vocabantur in ius, ac serio agebatur cum ipsis, incurabilesque & pestiferi homines tollebantur e medio. De qua re extat lex lata Deuteronom. 13. Iudices in rebus dubijs consulebant Leuitici ordinis legis peritos: neque his licebat respondere ex suo arbitrio, aut ex sua animi sententia: sed iubebantur id quod verbo Dei traditum erat respondere. Id quod mox exequiebantur iudices. Ita verò Dominus consuluit populi sui tranquillitati, cauereque ne corrumpere religionis sincera puritas. Ac quoties Iudei res suas ad hoc verbi Dei præscriptum componerent, incolumes sanè & integre erant res ipsorum: afflictæ contra & perditissimæ, quoties præterita illa Dei ordinatione, quibuslibet liberum sinerent credere, & in religionis negotio quodlibet tradere & alijs audacius commendare. Certè ad veteris ecclesiæ exemplum videntur beatissimi reges Constantinus & alij pii Imperatores sua etiam iudicia & suas synodos instituisse. Cum Arius Alexandrinus spargeret dogma de eo quod filius Dei non esset patri consubstantialis, sed creatura potius, conuocauit in synodum episcopos vel ecclesiarum doctores Constantinus Nicæam, propositoque codice sacro, postulauit ut ex hoc ostenderent quid de controuerso dogmate sentiendum sit. Et quod isti ex scripturis protulerunt, ille imperatorio edicto promulgauit, pœnas constituens impijs rebellibusque temeratoribus. Papa Romanus postremo hoc sæculo, omnem sibi de sacris ecclesiasticisque rebus iudicandi decernendique potestatem rapuit, Imperatoribus, principibus, magistratibus, episcopis & ecclesiarum doctoribus e gradu suo deiectis. Abutitur autem potestate illa sua, quam tantum non immensam faciunt, & plenissimam nuncupant, ad stabiliendam vel conseruandam ampliandamque tyrannidē, & ad opprimendum euangelium Christi cum vera Christi Domini ecclesia.

Concilium Ni-
cænum beati
Constantini
Imp.

Accusatur Iere-
mias à sacerdoti-
bus.

Videamus qualis fuerit sacerdotum contra Ieremiam instituta accusatio. In mentionem postulationemque suam præmittentes, dicunt, iudicium mortis est viro huic. Quæ quidem loquutio perinde valet, ac si tu dicas, Ieremias mortem commeruit, vel dignus est, qui morti adiudicetur. Nos dicimus, der mensch sol vom läben zum todt gricht werden. Hic sermo & hæc accusatio minimè decebat aut ornabat ordinem sacerdotalem & propheticum. Horum certè fuisset laborare, ne eriperetur homini vita, sed seruarietur potius. Si errabat, quare non conuincebant erroris, & reducebant errantem in viam rectam? Hoc certè sacerdotes & prophetas Dei decebat. Ergo cum nihil spirant nisi cædes & sanguinem, parum sacerdotaliter se gerunt. Interim ne quid temerè videretur agere, causam subiungunt & probationem, quare Ieremiam repetant ad mortis supplicium, Quoniam prophetauit aduersus urbem hanc, vastandam videlicet fore vnā cum templo. Quod capitale visum est illis; sicuti alibi ostendimus. Videbatur enim crimi-

Quare Iudei
noluerint audi-
re urbem esse
vastandam.

mine

mine læsa maiestatis diuinæ reus, qui putaret possibile, ut Deus sua exturbaretur sede, conculcicaretur omnis diuinitus institutus cultus, ac insuper dissiparetur urbs, in qua tamen credatur Messias reuelandus, qui tamen quodammodo non venturus insinuetur eo ipso quod eius sedes & metropolis vastanda dicatur. Addunt & aliam probationem huius iam propositæ causæ. Sicut auribus vestris audiuitis. Nihil ergo necesse erit id probare multis, aut testibus adductis confirmare. Ipsi omnes audistis, & quidem non alienis, sed proprijs auribus vestris. Cædatur itaq; Hæc sacerdotalis fuit accusatio instituta contra Ieremiam. Neque hodie sui dissimilis esse videtur ordo sacerdotalis, Romanensis maxime. Quid enim aliud hodie audias à sacerdotibus & monachis, contra eos qui euangelium aduersus Papismum prædicant, quam Capiantur, Occidantur, Comburantur? Meruerunt, cum sint execrabiles hæretici ab inquisitoribus accusati ac damnati. Nam concionantur contra sanctam Romanam ecclesiam, contra aliam & sanctissimam urbem, Petri & Pauli limina, contra beatissimum patrem & sanctissimum Christi vicarium, contra clerum Domini, & contra decreta pontificum patrumq; recepta. Quare non potius, in medium proposito codice sacro, euincunt erroris, quos clamoribus adobruere, & principum gladio e medio tollere, non seruare, cogitant?

Descendamus modò ad responsionem & defensionem sanctissimi prophete Ieremiæ. Probandum est illud in hac re potissimum, quod locus conceditur accusato, pro se respondendi: & quod iudices ipsum contra vim iniquam sacerdotum defendunt, quodq; benignè & citra sermonis eius interruptionem auditur. In Ieremia verò maxime obseruandum & commendandum est, quod ingenuè, simpliciter & fortiter agit. Non facit hic quod quidam solent nostro sæculo, qui cum satis liberaliter & intrepidè docuerunt contra idololatriam, contra scelera magnatum, & contra errores varios, ubi in vincula coniunguntur, & tormentis quaestionibusque adhibentur, incipiunt suos temperare sermones, & paulò durius asperiusq; dicta, mollire vel commodius interpretari: id est, veritatem obsecrare, & loqui perplexè. Ieremias quod antea dixerat, nunc repetit verbis ipsè. Nihil obscurat, nihil profert mollius, nihil simulat aut dissimulat: sed simpliciter & verè veritatem prius professam, nunc repetendo confitetur. Discunt itaque eius exemplo omnes concionatores & omnes pii atque fideles homines, ingenuè, fortiter & perspicuè confiteri veritatem. Id quod & Dominus nos docuit apud Mattheum in cap. 10. Rursus colligimus ex defensione Ieremiæ licere Christianis suam aduersus calumniatores & hostes defendere innocentiam, in primis autem causam bonam Dei. Tametsi enim Dominus præceperit, & dixerit, ne malo resistamus, idem tamè se defendit in iudicio, dum percuteretur à ministro pontificis. Sicut autem moderata & non biliosa est Ieremiæ defensio, ita curent viri boni, ut positis affectibus, sanctè respondeant aduersarijs, & causam suam agant candidè. Potuisset Ieremias recriminari, & multa accusare in aduersarijs: sed temperat hic sibi: ac ante omnia causam ipsam agit diligenter, demum verò aliquid etiam de sua adiicit persona.

Principiò enim omnis omnibus quæ alius dicere potuisset, ad rem ipsam accedit, in qua versabatur cardo, ac non negat se omnia illa verba dixisse, quæ audierint prolata ab ipso, contra templum & urbem: sed addit, Hæc non dixi ex aliquo animi mei morbo vel affectu, non dixi illa ex priuata autoritate meæque arbitrio, aut ex ullius hominis suggestione, sed ex mandato Dei æterni, qui me ad vos misit, & ut hæc omnia loquerer præcepit. Cui cum obediui, concione illa mea nihil me peccauisse existimo: nisi vos Deum accusare & ei crimè læsa maiestatis impingere libeat: quod tamen impietatis esset extrema. Ista opposuit cau-

Defendit se Ieremias strenue

Libere, fortiter & simpliciter confitenda est veritas.

Agnoscit se fecisse quod fecerat, sed dicit se ex Dei imperio fecisse quod fecerat.

sa ipsorum, qua probabant Ieremiam extremo afficiendum esse supplicio, quoniam prophetaisset contra urbem sanctam. Cui opposuit, Prophetavi sanè, sed iubente sic prophetare Domino. Imitandum verò arbitror sanctum hoc diuini prophetae exemplum, quoties in ius vocamur propter conciones habitas, quas liberè profiteri debemus ita à nobis habitas esse, vti habuimus, habitasq; fuisse à nobis dicuntur; sed ostendamus interim illas nos non ex nobis ipsis confinxisse, sed petiisse ex verbo Domini. In primis autem caueamus ne quid proferamus in nostris concionibus quod non queamus, siquidem necesse sit, commonstrare in sacris literis. Quòd si nihil à scripturis diuinis alienum protulerimus, nihil sumus solliciti, tametsi cœlum, quod dici solet, ruat. Seruabit enim fides veritatis testes in sempiternum verax & iustus Dominus.

Deus non minatur ut perdat, sed ut reuocet.

Porro ne videretur vel Deus ipse vel Dei vates voluptatem capere ex interitu templi, urbis & gentis, consequentibus ostendit se querere doctrina hac sua populi periclitantis salutem, Deum quoq; nō perditurum ipsos, si conuertantur & emendent corrupta sua studia; vnde & hortatur eos ad pœnitentiam. Vera pœnitentia est si vias nostras & studia nostra; id est, omnia nostra instituta & facta, atque adeò totum vitæ cursum emendemus ad normam verbi diuini. Id quod innuitur cum à propheta additur, Et audite vocem Domini Dei nostri. Qui verò audiunt legitimè, etiam obediunt sanctè. Qui verò ex animo conuertuntur, & veram agunt pœnitentiam, eos fauore, nullo furore, prosequitur Dominus, qui pœnitere dicitur de malo, quando id non irrogat, quod se irrogaturum minabatur impœnitentibus. Rursus verò iubemur omnes p̃i concionatores hoc prophetae imitari exemplum, vt si alicui genti contigerit nos annunciare minas Domini graues, simul etiam adhortemur eandem ad iustam pœnitentiam, (in culcando, Deum erga pœnitentes suarum pœnitere minarum) omnemq; moueamus lapidem, vt quantum in nobis est, illos Deo nostro lucrifaciamus, ipsiq; animaduertere possint, nullo nos affectu prauo, ira aut inuidia, odioue contra illos ferri, sed dolere de ipsorum interitu, ac sitire nos ipsorum salutem.

Pro sua etiam persona aliquid dicit propheta.

Postremò postquam satis causam ipsam Dei tractauisset, cumq; rabiosis vocibus conclamarent omnes, Morte moriatur, tandem etiam de sua quoq; persona, quam furibundè & vnicè peti cernebat, aliquid sub finem defensionis sue appendit. Sum sanè in manibus vestris, nihil hic deprecor, si quid cōtra Deū & ius peccasse videor, nihil mihi & meæ vitæ metuo, facere vobis sanè libet, quod videtur vobis bonum & rectum. Præualetis sanè potentia seu viribus. Tenetis me vinctum pro vestro arbitrio. Interim verò cum ita efferatis vocibus vociferemini, Reus est mortis vir ille, dissimulare nec possum nec debeo, quid futurum sit, si perrexeritis, me qui nihil commerui malui, trucidare. Cum enim sim Dei propheta, hoc vobis denuncio, Si vestra abusi fueritis potestate, & me occideritis atrociter ac nefariè, fore vt in vos culpa & pœna recidat sanguinis innocentis: id est, quòd propter sanguinem innoxium effusum, subituri sitis iudiciū aut supplicium horrendum. Nam constantissimè affirmo, me esse innoxium. Quoniam quæ annunciaui, ex imperio vel mandato dei annunciaui vobis. Sic illud quod in defensione sua primarium fuisse audiuius, prudēter sub finem orationis suæ repetit & inculcat. Potest autem Ieremiæ exemplo confirmatus quilibet concionator, pro se quoque paria apud aduersarios suos dicere, si modò & hoc verè potest addere, Quoniam in veritate, nimirum ceruissimè, misit me Dominus. Potest autem hoc liberè asseuerare, si id quod docuit, non aliunde, quàm ex verbo Dei petiuit. Hinc quoque discimus eos qui innoxium sanguinem fundunt iudices & populi, non modò capitibus suis, sed insuper super ciuitates & gentes suas culpam inducere sanguinis. At quàm graue supplicium statuatur

Sanguinem fundere innoxium

fusoribus

fusoribus innoxij sanguinis, exponit & lex diuina, & continua omnium temporum historia. De qua re dictum est superius quoque in hoc opere. Est item grande discrimen inter sanguinarios illos, cum dubium non sit, grauius peccare eos contra Dominum, qui legatos testesque Dei fideles trucidant, qui parricidia committunt, denique qui propter lucrum & vilissimam pecuniam, citra delectum, quosuis sibi obuiam factos sternunt atque conculcant absque omni misericordia: quam qui iniuria affecti ad vindicandos sese profiliunt, sanguinemque fundunt. Dominus Deus noster concedat omnibus in orbe hominibus, ut magni faciant humanum sanguinem, & impollutas manus retineant.

Subijciuntur sententia iudicum pro Ieremia & contra eundem, alijs eum absoluentibus, alijs condemnantibus.

C O N C I O LXXXIX.

Et dixerunt principes atque cunctus populus ad sacerdotes & prophetas, Hic vir non est reus mortis: quoniam loquutus est nobis in nomine Domini Dei nostri. Et surrexerunt viri de senioribus terrae, dixeruntque ad omnem ceterum populi, loquentes, Micheas Morasthites prophetabat etiam in diebus Ezechiae regis Iuda, ac dicebat ad omnem populum Iuda, dicens, Sic dixit Dominus exercituum, Zion ut ager arabitur, & Hierusalem in aeuos redigetur, & mons domus in excelsa sylua. Num vero interficiendo interfecerunt eum Ezechias rex Iuda atque omnis Iuda? An non potius timuit Dominum, & exorauit faciem Domini? Unde & Dominum penituit mali eius, quod contra eos decreuerat. Et nos committeremus tantum malum contra animas nostras? Fuit autem & alius quoque, qui prophetauit in nomine Domini, nempe Vrias filius Semeae de Kiriatb-learim, qui prophetauerat contra urbem hanc, & contra hanc terram, iuxta cunctos sermones Ieremiae. Et audiens rex Ioachim, & omnes potentes, & omnes principes sermones eius, & rex quasiuit interficere eum. Cumque hoc audiisset Vrias, timuit & fugit, peruenitque in Aegyptum. Misit ergo rex Ioachim viros in Aegyptum, nempe Elnathan filium Achbor, & viros cum eo in Aegyptum, qui educentes Vriam ex Aegypto perduxerunt eum ad regem Ioachim, qui eum gladio percussit, & cadauer eius proiecit in sepulchro vulgi. At manus Ahikam filij Saphan fuit cum Ieremia, ne traderetur in manus plebis, & trucidaretur.

Sequuntur iam post accusationem sacerdotum & defensionem Ieremiae diuersae iudicum sententiae de causa capitali. Nam alij absoluentum esse Ieremiam statuunt, alij vero occidendum pronunciant. Ahikam vero vir primarius & incomparabilis seruat Ieremiam. Proponitur autem nobis ceu in speculo contemplandum, qualia sint iudicia ecclesiastica suscepta propter religionem vel doctrinam, ex qua turbæ oriri videntur. Ac proferuntur hæc suis pulcherrime coloribus distincta, ut pios in casibus similibus confirmet ac consolentur. Et quidem superiora sæcula plurima huius generis exempla habent, ut ne nostrum quidem sæculum exemplis caret similibus.

Principio ponitur sententia iudicum absoluentium Ieremiam. Pronunciant pro Ieremia autem principes, nimirum saniores & religiosiores, & cunctus populus, nimirum audita Ieremiae apologia, qua commotum esse arbitramur. Hieronymus, Populus, ait, qui prius fuerat à sacerdotibus & pseudoprophetis supplantatus, iungitur iam principibus ciuitatis, & pro Ieremia loquitur. Cito enim

iudicia pro Ieremia & contra eundem.

Populus facile huc, & illuc impellitur.

*Iudicium iu-
stum.*

vulgus indoctum, accepta ratione, mutat sententiam. Hæc ille. Caterum paulo post audiemus opera Ahikam esse factum, quò minus Ieremias traderetur in manus populi. Vnde apparet populum, pro vulgi ingenio, vel instabilem fuisse, iam à partibus Ieremiæ, iam verò aduersariorum oratione audita, rursus contra Ieremiam, vel partem saniozem fecisse cum propheta, insynceriores cum aduersarijs prophetæ. Vt cunq; verò hoc habeat, vulgatum est plebem in huiusmodi dissidijs in contraria scindi studia. Quare non oportet pios propter vulgi inconstantiam ita moueri, vt de concepta veritate vel religione abnegent aut dissimulent tantillum, aut metu prorsus deficiant. Qui autem pro Ieremia pronunciant, dicunt, Huic viro non est iudicium mortis, id est, mortem non commertuit. De loquutione hæc dictum est prius. Subiiciunt rationem, Quoniam loquutus est nobis in nomine Dei nostri. Quasi dicant, Impium autem foret persequi legatum Dei, nec aliud loquentem quàm verbum Dei: & quidem Dei nostri, cui paremus meritò. Discunt hoc exemplo iudices non tantum iudicare, sed iudiciorum quoq; suorum euidentes proferre rationes. Iustè enim iudicandū est. Vtinam verò valeret hæc ratio hodie quoq; apud iudices, qui audiunt vinctos, non accusari violatæ legis diuinæ, sed pontificiæ. Quod enim docuerūt aut confessi sunt, scripturis diuinis confirmant. At hæc Decreta & Decretales pontificias oppugnant.

*Senes pro Iere-
mia loquuntur
sapienter.*

Sententiam istam principum confirmant & illustrant seniores terræ, per exemplum vetus, factum sub Ezechia, ante annos centum aut circiter. Seniores verò illi rerum memores antiquarum authoritate reuerendi erant. Surrexisse dicuntur, eò quod rem istam seriò, magnaq; cum fide & diligentia egerint. Nam ita decet tractare causas capitales, de fide vel religione potissimum institutas. Ac solet Dominus in defensionem seruorum suorum excitare homines graues & multis magnisq; dotibus ornatos. Verè enim pro seruis suis vigilat Dominus: qui si nullos excitet, vt pro Vria, meliora utiq; prauidit pro illo, quem trucidari ab ingratis hominibus sinit. Caterum exemplū quod proponunt huiusmodi est, Micheas sanctus Dei propheta sub felicissimo & laudatissimo rege Ezechia eadem docuit quæ nunc Ieremias sub Ioachimo rege prædicaui: imò dixit ille multa multò liberius: & tamen neq; à rege, neq; à populo ad necem postulatus est, quin illi quibus ipse concionatus est, conuersi sunt ad Dominum: nephas ergo esset, si cum pœnitentiam agere deberemus, illum occidere pergeremus, qui nobis suadet pœnitentiam. Iccirco optimè iudicassentemur iudices, qui Ieremiam pronunciarunt esse absoluendum.

*Micheæ in di-
cendo fides &
libertas.*

Complurima verò in his veniunt obseruanda, in primis præclarum & saluberrimum esse sanctum legitimūq; maximè apud populum exemplorū vsum. Qualis verò fuerit Micheæ concio, aliquot verbis citatis exponunt. Concio ipsa integra habetur Micheæ 3. Hæsit autem memoriæ piorum quod dixerat Micheas sermone figurato, Zion vt ager, &c. Quæ quidem verba eum habent sensum, & urbem & templum ita fore funditus eruenda, vt ibi conspicienda sint, non quæ in urbibus, sed quæ in agris aut campis syluisq; cernuntur, nimium arua & arbores, &c. Dixit idem propheta & alia multa in principes & magistratus intolerabilia delicatis auribus. Caterum propter istam parrhesiam neque vinctus est, neq; occisus. Quid ergo? Populus agnouit prophetam vera loqui, regnare ea scelera, quæ dixerat ille superauisse. Agnoscebant omnes iusticiam Dei non posse non punire huiusmodi gentem, quæ sic sepulta iaceret in nepharijs flagitijs: ergo per Dei gratiam, in semetipsos descendentes, egerūt pœnitentiam. Vera item pœnitentia obiter hic describitur. Qui enim verè cōuertuntur ad Dominum, sanctè timent Deū, credunt verbo eius, supplicant illi (orare enim faciem

*Discenda ex
prædicationi-
bus vera pœni-
tentia.*

faciem Domini, est supplicem fieri non alieno Deo, sed Deo viuo & vero) vt condonet delicta, & spiritum conferat suum, per quem seruiant Deo in synce-
ritate & veritate. Ita verò seniores terræ, obiter & aliud interim agentes, docue-
runt populum præsentem, pœnitentia potius fore opus quàm furore contra pro-
phetam Domini. Sequitur autem nostram pœnitentiam, Dei pœnitentia. De
qua dictum est antea sæpe. Si enim nos conuertamur ad Dominum, conuertitur
Dominus quoque ad nos, sua gratia, & non prosequitur nos ira sua, vindica-
cans nostra peccata, quæ iam condonauit. Colligimus hinc hodie quoque eam-
dem nobis pietate opus esse, nempe ne irascamur prophetis obiurgantibus nos
propter vitam nostram cõsceleratam, sed vt agnoscamus potius nostram mise-
riam, & conuertamur ad Dominum, ne is malum, quod nobis minatus est, no-
bis iuste inferat. Quod sequitur, Et nos committeremus tantum crimen, &c. re-
sarciendum est per adiectam particulam, Absit, vel Prohibeat hoc Dominus: ni-
mirum vt cum patrũ exemplo pœnitere deberemus, velimus magis innoxium
& bona suadentem trucidare. Nam subostendunt hoc grande esse malum con-
tra animas parricidarum commissum, nimirum quod vindicaturus sit in ipsis
Dominus. Audiant hæc qui hodie nimis faciles sunt ad effundendum sangui-
nem hominum Christum confitentium.

Porro per Antithesim opponitur iam contrarium iudiciũ eorum, qui Ie-
remiam occidendum iudicarunt. Proferunt & ipsi ex abrupto exemplum, quo
seniorum retundatur propositum exemplum. Quasi dixerint, Si vestrum existia-
tis valere debere exemplum, cur nostrum quoque non valeat, cum causa sit
vtrobique eadem, prophetæ vtrobique, & reges vtrobique fuerint populi Dei,
qui ista passi sint ac fecerint? Vrias enim opponitur Michea. Vterq; propheta
fuit: vterq; contra urbem & gentem prophetauit. Rex fuit Ezechias, rex erat
Ioachim. Ezechias non occidit Micheam, qui nihil mali ab eo perpeffus est. Io-
achim occidit Vriam. In ea re dissimilitudo erat. Validum autem fuit hoc ex-
emplum: quia periculosissimum erat loqui contra regis adhuc viuentis iudi-
cium. Sed & exponunt diligenter quanta diligentia & seueritate vsus sit rex
contra Vriam. Vehementissimè ergo vrgent parí ratione Ieremiam e medio es-
se tollendum. In his complurima iterum obseruatu digna occurrunt, quæ ordi-
ne perstringemus. Principiò quemadmodum hostes verbi Dei & prophetarum
retundunt vetus exemplum domestico: ita hodie quoque videas aduersarios e-
uangelicorum contra vetera scripta prophetarum & apostolorum, adducere
noua pontificum & Conciliorum decreta, quæ pluris faciunt, quàm diuina &
authentica. 2. Mirabilis hic apparet Dei bonitas & misericordia, qui homi-
nibus vsque adeo corruptis & sanguinem prophetarum sitientibus tam nobiles
mittit prophetas, desiderans errantes reuocare in viam iustitiæ. Synchronos a-
libi fuisse dixi, Vriam, Ieremiam, Baruch, Sophoniam. Ac nobilem fuisse pro-
phetam Vriam ponimus extra controuersiam: vtpote cuius maiores & patria
non sine causa commemorantur. 3. Omnes autem prophetæ illi in eodẽ ver-
santur argumento. Singuli enim prædicant verbum Domini, hortantes omnes
ad pœnitentiam, ac minantes impœnitentibus grandia supplicia. 4. Reges
autem ac principes delicatas ferè aures habent, nec ferendo sunt, si fideles eis
dentur ministri à Deo, qui liberè scelera ipsorum accusent. Nam persequuntur
eos, fouent autem adulatores. 5. Quanquam Vrias vir esset egregius & pro-
pheta insignis, humani tamen aliquid patitur, etsi citra vitium. Timet enim &
fugit, atq; adeo abdit aut recondit sese in Ægyptum, existimans se tutius latitu-
rum inter apertos hostes, quàm inter hypocritas & simulatos amicos. Idem ta-
mè paulò post retractus & ad regis impij tribunal adductus, nihil tergiuersatus

*Pronunciatur
iam contra Ie-
remiam.*

*Plures mittuntur
nobiles pro-
pheta ingrato
& perditio po-
pulo.*

*Regum stulti-
tia.*

*Fuga & con-
stantia.*

aut negasse legitur. Vnde Hieronymus hunc locum enarrans, Animaduertenda est constantia prophetalis, inquit, quod ne de Ægypto quidem retractus Vrias mutarit sententiam, sed videns sibi intentari mortem, nihilominus sit loquutus quæ præceperat Dominus. Quodq; timuit & fugit & ingressus est Ægyptum, non infidelitatis, sed prudentiæ est indicium, ne frustra nos offeramus periculis. Alioqui & Dominum Saluatorem de manibus persecutorum lapsum legimus, & præcipientem apostolis, Cum vos persecuti fuerint in hac ciuitate, fugite in aliam. Hæc ille. 6. Considera autem hic mihi regis parricidæ, in re scelerata diligentiam. Non parcit hic vllis vel sumptibus vel laboribus, sed mittit in Ægyptum vsq; legatos authoritatis alicuius, vt reduceret Vriam, hominemq; ingenij petulantis, vt videbatur ipsi, & indomiti ac turbulenti, coherceret & perderet. Videas principes & magistratus hodie quoq; magnas facere expensas, in res à Deo prohibitas & noxias, parcere verò sumptibus, & cessare vbi minimè vel parcendum erat vel cessandum. 7. Mirum autem non est misisse Ioachim legatos ad regem Ægypti. Nam hic Nechao ille fuit, qui post cæsum Iosiam regem sanctissimum, Ioachas fastigio regio deiecit, ac Ioachim in locum deiectionis substituit. Ac solent aliàs principes alioqui dissidentes, aut non per omnia consentientes, in Christo tamen persequendo, colludere & bene congruere. Cuius rei exemplū habemus in Pontio Pilato, & Herode etiam. Ne ergo miremur si eadem occurrunt nostro etiam sæculo. Principes dant hostes aliorum principum principibus ad supplicia, vt pariter ab illis accipiant quos oderunt. Sed vtrunq; tam Ioachimum quam Ægyptium regem perdidit Nabuchodonosor, sicut Imperator Romanus Pilatum deiecit fastigio, & Herodem ablegauit in exilium. 8. Ceditur Vrias propter verbum Dei, vt qui fuerat hætenus propheta, iam etiam fiat martyr, moriaturq; pro testamento Dei. Proinde ne sit nobis graue mori pro Christo & sancto eius Euangelio, qui nouimus & Christum pro nobis esse mortuum, & nos tot habere nobilia martyrum exempla, adde & præmium amplissimum. 9. Noli mirari cæsum esse Vriam, seruatum autem Ieremiam, & quidem in causa eadem, & apud eundem principem. Prouidentia Dei omnia rectè, & ad vtilitatem ecclesiæ suæ temperat. Occiditur & Iacobus in Actis Apostol. & liberatur in eadem causa, & sub eodem principe, Petrus, qui cum audisset in Euangelio à Domino se occidendum fore in senio, rogat Dominum, quid futurum sit cum Ioanne apostolo, quo genere mortis & hic tollendus sit? At respondet ei Dominus, non debere illum curare aliena, sed illud potius, vt Spartam quam sit nactus ornet. Ita nobis non est disputandum cum Deo, cur hunc occidi sinat, alium à morte liberet: sed cogitet quisq; quod suum sit officiū, & adnitatur hoc præstare fideliter, cogitet diuinam prouidentiam nō aberrare, nihil temerè facere, atq; adeò credat quisq; cum Apostolo, diligentibus Deum omnia cooperari in bonum. 10. Sanguine autem innoxij effuso, non est satietus tyrānus, nisi & in mortui sæuiat corpus, quod non sinit condi more prophetico, sed projicit illud in sepulchra vulgi, hominum videlicet ignobilium. Apparet enim sepulchra prophetarum propter ministerij dignitatem, fuisse paulo instructiora. Ergo cum hic rex occidisset Vriam tanquam blasphemum & seditiosum, negat illi consuetam sepulturam. Id quod commemoratur, nō quod sepultura animæ separata à corpore vel profit vel obsit, sed quod taxare voluit tyranni sæuitiam inexplebilem. De sepultura dictum est in hoc opere alibi copiosius. Refertur in Reuelatione Iesu Christi cap. 11. Antichristum proiecturum corpora fidelium, per opprobrium & contumeliam, curaturumq; ne vlllo sepe liantur cum honore. Quod quā seueriter hodie exerceatur à multis, qui videre non vult, cæcus est.

Diligentia per
sequeutorum.

Collusio princi
pum in perse=
quendo.

Cur cadatur
Vrias, parca=
tur verò Iere=
mie.

Sequitur in mor
tuos.

Hac

Hac oratione videntur animi populi sic commoti atque incensi, ut multi ex eis postularint Ieremiam ad mortis supplicium. At non defuit Dominus Ieremie cui auxilium non semel promiserat, atque hunc iam veluti miraculo aut per omnipotentiam suam liberat. Vnus est ea in re opera Ahikam, viri laudatissimi & incomparabilis. De hoc enim scribitur, At manus Ahikam filij Saphan, fuit cum Ieremia. Pro quo nos diceremus, Ahikam hatts mit Jeremia: Id est, causam eius egit ac iuuit. Vnus autem vir nihil hic in furente turba potuisset efficere, nisi manus Domini fuisset cum ipso. Domini ergo beneficium est quod hic Ieremias confertur. Cui haud difficile est in multis vel in paucis seruare quos seruare vult. Dicuntur haec ad consolationem afflictorum, & in extremis desperatisque periculis conflantium. Nemo ex potentioribus posthac dicat, Quid fecissem? Solus eram. Nulla vspiam affulgebat spes. Omnes in aduersum nitebantur. Discimus enim hoc exemplo praclaro, nunquam desperare, sed semper & apud omnes & in extrema desperatione agere constanter & cum spe, cum Dei ipsius, tum sanctorum eius negotium. Si complacitum est Domino, dabit euentum tibi felicem. Si aliud visum est Domino, tu tamen id fecisti, quod ex officio facere debuisti. Gloria & laus sit Domino Deo nostro in saecula saeculorum. Amen.

Liberatur Ieremias per Ahikam.

O R A T I O I E R E M I A E

D V O D E C I M A.

Suadet Ieremias s. regibus & Zedechia, vniuersoque Iudeorum populo ut principi suo Nabuchodonosori obediāt, & contra ipsum non conspirent, nisi extrema mala experiri velint.

C A P V T XXVII.

C O N C I O XC.

IN principio regni Ioachim filij Iosiae regis Iuda, factum est verbum istud ad Ieremiam a Domino, dicens, Sic dixit Dominus ad me, Fac tibi lora & iuga, & imposito ea collo tuo, & mitte ea ad regem Edom, ad regem Moab, ad regem filiorum Ammon, ad regem Tyri, & ad regem Zidonis per manum Legatorum qui veniunt Hierosolymam ad Zedechiam regem Iuda, precipiesque, ut ad Dominos suos loquantur, & dicant, Sic dicit Dominus exercituum, Deus Israelis, Sic dicetis Dominis vestris, Ego feci terram, hominem, & animantia quae sunt in superficie terrae, virtute mea magna, & brachio meo extenso, & trado eam ei cui rectum fuerit in oculis meis: nunc autem tradidi omnes terras istas in manum Nabuchodonosoris regis Babylonis serui mei. Dedi quoque ei feras agri, ut ei seruiant: & seruiant ei omnes gentes, & filio eius, & nepoti eius, donec eius quoque terra tempus veniat: seruiant ei inquam gentes multae, & reges magni. Porro gens aut regnum quod seruire Nabuchodonosori regi Babylonis, & quod collum suum subdere iugo regis Babylonij noluerit, visitabo eam gentem gladio, fame & peste, donec consumam eos in manu eius, ait Dominus. Vos ergo ne audiatis prophetas vestros, diuinos vestros, somniatores vestros, mathematicos vestros, & maleficos vestros, qui vobis dicunt, Non seruite regi Babylonio: quia mendacium vaticinantur vobis, ut vos longissime abducant a terra vestra, ut ego eiciam vos & pereatis. Gens autem quae subdet collum suum iugo regis Babylonij & ei seruiet, relinquam eam super terram suam, ait Dominus, & colet eam & habitabit in ea.

Quando hæc
Oratio sit ha-
bita.

RATIO hæc Ieremiæ 12. comprehenditur hoc 27. capite, à cuius initio mox consignatur, quādo sit habita, nempe in principio regni ioachim. De qua consignatione dubitatur, & varia traduntur ab interpretibus. Hieronymus arbitratur eam particulam pertinere ad finem capitis præcedētis, ut quicquid factum legimus in cap. 26. intelligamus esse factum in principio regni ioachim. Est qui existimet reuelatam esse quidem hanc Orationem in principio regni ioachim, sed pronunciatam demum sub Zedechia. Alij putant mendum esse scribarum aut librariorum, qui pro Zedechia scripserint ioachim. Fortassis nomen vnius fratris pro alterius nomine positum est. Manifestum alioqui est ex contextu, denique ex principio capitis sequentis, hæc quæ dicuntur omnia referenda esse ad tempora Zedechiæ.

Occasio huius
orationis.

Occasio autem Orationis est huiusmodi, Nabuchodonosor magnus à morte patris sui Nabuchod. Prisci, bellum intulit Aegypto regi, ac vicit fuditque ipsum in Charcamis, quarto ioachim anno, sicut Ieremias testatur in cap. 46. Recuperavit ergo Syriam & Iudæam, cui ioachim præfecit. Aegyptius verò non desijt aspirare ad monarchiam: vnde & ioachim sollicitauit ad defectionem; quam cum moliretur, oppressus est à Nabuchod. qui lechoniam in regnum collocauit, mox tamen mutata sententia, illum captiuum abduxit in Babylonem, & Zedechiam in locum eius reposuit. Hic verò & ipse diu sollicitatus ab Aegypto, cepit tandem 4. anno regni sui cum vicinis consultare regibus. Nam comitia conscripsit (mira audacia) & ad ea regum quinque Legatos vocauit, de recuperanda libertate excutiendoque iugo Nabuchodonosoris, consultandi gratia. Veniebant ergo vicinorum regum Legati quinque Hierosolymam, nempe Legati regis Iudumai, regum item Moabitici & Ammonitici, denique regum Tyri & Zidonis. Eadem fierent, excitauit Ieremiam Dominus, per quæ sufficit in Comitibus istis consilium saluberrimum, nempe ut obedientiam præstent fidelem Nabuchod. & ne rebellionem contra ipsum defectionemque meditentur. Ac dubium non est quin principum Legatis oratio Ieremiæ fuerit amarissima. Nam Regum animi non sinunt se reflecti facile à suis semel conceptis consilijs: nihilominus paret propheta Domino, & feliciter & fideliter expedit sibi commissum negotium. Quò autem altius animis principum infingeret propheta quod suadet, iubente Domino, non verbis tantum, sed symbolo quoque addito (de qua agendi ratione iam antea dictum est satis) commendat obedientiam. Nam iugum imponit ceruicibus suis, quod & loris astringit collo, & hoc habitu comparet primum vniuerso populo, mox etiam Legatis regum, ad quos in ipsa Comitibus irrupisse videtur. Est autem iugum seruitutis obedientiæque & humilitatis vel defectionis aut subiectionis symbolum. Cæterum videtur iugum non vnum duntaxat, sed sex iuga parasse propheta. Nam iubetur illa mittere regibus. At erant quinque regum Legati, quinque ergo iuga fuerunt mittenda, ac pro Zedechia & Iudaico populo vnum retinendum.

Iuga imponit
collo suo.

Orationis ge-
nus & status.

Oratio verò ipsa generis est suaserij. Suadet enim obedientiam, & ne rebellionem contra suum Dominum instituunt, vel ab ipso deficient. Certo autem ordine in ipsa utitur. Principio enim loquitur cum Legatis quinque Regum: deinde de eadem ingerit regi Zedechiæ & aulae eius: postremo conuertit sermonem ad sacerdotes & vniuersum populum. Ex his colligimus immensam esse Dei bonitatem, qui etiam prauos homines admonet in tempore, ut resipiscant, & ne peccent. Colligitur ex his quoque generalis doctrina, quemlibet populum obedire debere suis magistratibus, & non audire turbatores rebus nouis gaudentes, & multa quidem splendide commentantes de libertate & publico bono, sed contra Dominum, iubentem quemuis nostrum obedire suo magistratui, & ei pendere aut

dere aut præstare omnia sua illa iura, de quibus dixit apostolus Rom. 13.

Principio quidem quinque principibus ostendit Dominus per prophetam, se esse monarcham, qui plenum obtineat imperium in vniuersa terra. Etenim se omnia quæ sint, condidisse, omnia ergo ipsius esse: vnde iam colligit se posse regnum dare in terris, cui velit: cum omnia iure proprietatis ad ipsum pertineant. Obseruamus autem in præsentem Dominum Deum nostrum esse regem regum, conditorem omnium: omnia eius esse propria, ipsum dare posse res conditas cui velit. Condidit autem omnia per verbum vel per filium, & per extentum brachium, id est per immensam potentiam. Est ergo Deus ille noster, Deus omnipotens, & vniuersorum Dominus, rector vel gubernator omnium. Hæc dixit in genere de omnipotentia & vniuersali dominio Domini Dei nostri: porro descendet ad specialia.

*Dominus est
conditor, & Do-
minus omnium.*

Ostendit enim consequenter quinque regibus, quod ille Deus qui regnum dare potest cui vult, imperium dedit Nabuchodonosori, atque adeo velit sub eius dominio esse ipsa quoque animantia, nedum homines. Imò seruient ei, ait, gentes multæ & reges magni. Præterea ostendit, quam diu sit regnaturus Nabuchodonosor, per tres inquam generationes. Seruient enim, ait, ei, & filio eius, & nepoti eius. Successit enim Nabuchodon. patri filius Euilmerodach, & post hunc regnavit Baltazar nepos Nabuchodonosoris, nihil habens paternarum virtutum, sed erat ignauus princeps & degener. Defecit itaque in ipso & prosapia illa, & regnum Babylonicum. Eleganter verò dicit propheta, Donec eius quoque terræ tempus veniat. Vnde discimus diuinam prouidentiam moderari res omnes in celo & in terra, adeo ut ne temporis quidem momenta videantur exempta. Præfixit Dominus omnibus rebus suos terminos: quos nemo, sicuti & Iob testatur, præterire poterit. Quoniam verò Domini Dei sunt imperia omnia, & is ea dedit Nabuchodonosori, inde vult quinque reges colligere, æquum & iustum esse, ut ei obediant, & non ab ipso deficient. Sequitur inde & aliud quidpiam vniuersalius, æquum & iustum esse, ut subditi quilibet, suis pareant dominis. Nam his, illos subiecit. Ita docuit Iudæos Dominus in euangelio obedire Cæsaribus, & eis dare tributa, & alia debita præstare officia. Quin ipse quoque eis pendit tributum. Et S. Petrus mandauit obedire magistratui etiam prauo, licet non in prauo. Pluris enim semper facienda est veritas Dei, quam potentum autoritas.

*Qui regnum
dare potest cui
vult, dedit Na-
buchodon.*

*Subditi pareant
suis magistra-
tibus.*

Præterea ab utilitate & damno ductis argumentis, suadet parere Nabuchodonosori. Nam rebelles, contumaces & defectores ego, ait Dominus, puniam. Visitare enim Dei punire est in præsentiarum. Et genera vel species poenarum commemorans, recenset gladium, famem, pestem, donec consumantur & pereant: id est, his non desinam vos affligere, donec sustulero e medio vos omnes, nullo amplius superstitite. Proinde si rebelles, seditiosi & defectores, timere nolunt homines, Deum saltem metuant: quem hic intelligunt se habiturum hostem, si pergant perfide contra magistratum suum agere, etiam si magistratus contemptum suum vel nolit, vel non possit vindicare. Satis potens est Dominus, qui dicit, Visitabo eam gentem, &c. Sic apostolus ad Rom. Qui restiterint, inquit, sibi ipsis iudicium accipient. Paulò post utilitatem quoque commemorat obtemperantibus sano Dei consilio propositam, nempe hos non eiciendos ex patrijs sedibus, sed in his permanfuros, & quidem culturos terram, & pace fruturos ac felicitate. Quæ omnia opponuntur calamitatibus superius recensitis. Petita sunt autem omnia ex lege Domini, ex Leuitici 26. & Deuteronom. 28. cap. sicuti aliàs sæpe diximus.

*Pœna rebellan-
tium suo magi-
stratui.*

*Admonitio, ne
audiantur pœna
do prophetæ.*

His verò mediam inserit admonitionem, ne reges illi quinque audiant suos

diuinos, diuersum illis, non ex Deo, sed ex diabolo mendace & homicida, suadentibus. Sicut enim Iudæi habuerunt prophetas, sic gentes habuerunt suos diuinos, aruspices, mathematicos, veneficos. Quos omnes in lege sua proscripsit Deus, Deut. 18. eiciens eos ex cœtu populi sui. Quos tamen à Iudæis receptos esse tradunt historiæ, neque rarò sed sæpissimè, verum non nisi irato Deo. Hos hic vocat improprie prophetas. Erant enim pseudoprophetæ: sed & prophetæ vocabulum vsurpatur pro sapiente, diuino & oratore cuiuscunque religionis. Diuinos alij augures vocarunt. Diuinare solebant ex volatu autum, aruspices ex inspectis extis sacrificiorum. Somniores in somnijs prauis & malis artibus excitationis credunt, & somnia ceu oracula narrant. Ostensum est alibi non omnia somnia esse vana: & Deum voluntatem suam nonnunquam reuelare per somnia. Mathematici astrologi sunt, ex astrorum cursu & influxionibus cœlestibus diuinantes. Malefici verò vel Venefici sunt, qui vtuntur sathanæ ministerio, quales sunt necromantici, & id genus alij fœdere cum dæmone connexi: qui etiam Imperatorum regumque grauissimis censuris damnantur. Frequens horum omnium fit mentio in scripturis: sed nullibi non proscribuntur. Apud reges illos quinque erant augures & mathematici, qui splendidam ijs regibus pollicerentur victoriam, modò fœdere inter se & cum Zedechia & Aegyptiorum rege coalescerent, & iugum Babylonij à se abijcerent. Hortatur autem Ieremias, ne istis credant falsis consultoribus. Nam mendacium eos prophetare, & in perniciem extremam adducturos, si sequantur, omnes. Suadet itaque nō esse audiendos. Quanto verò minus hodie doctores, monachi, sacerdotes, & cæteri Papæ confutati sunt audiendi, qui contra scripturam ex suis capitibus comminiscuntur dogmata praua. Audiamus potius Deum nobis loquentem per filium, prophetas & apostolos. Ei Deo sit gloria, &c.

Perseuerans in eodem argumento, eadem denunciat Zedechia, sacerdotibus & populo, quæ annunciauerat quinque regum legatis.

C O N C I O XCI.

Et ad Zedechiam regem Iudæ eadem per omnia loquutus sum, dicendo, Subijcite colla vestra iugo regis Babylonij, & seruite ei & populo eius, & uiuetis. Cur moriemini tu & populus tuus gladio, fame & peste, quemadmodum loquutus est Dominus de gente, quæ regi Babylonio seruire noluerit? Ne audieritis sermones prophetarum prophetantium, ac dicentium vobis, Non seruietis regi Babylonis: quia illi mendacium prophetant vobis. Quoniam non misi eos, ait Dominus: & tamen illi mendaciter prophetant in nomine meo, ut eiciant vos, pereatisque tam vos, quam propheta, qui vobis prophetant. Ad sacerdotes quoque & ad vniuersum populum istum sic loquutus sum, Sic dicit Dominus, Ne audiat is verba prophetarum, qui prophetant vobis, & dicunt, Ecce vasa domus Domini, nunc citò reuertentur ex Babylone. Mendacium enim ipsi prophetant vobis. Ne audieritis eos, sed seruite regi Babylonio & uiuite. Cur enim vrbs ista in solitudinem redigeretur? Quòd si illi sunt propheta, & si verbum Domini est apud eos, orent quæso Dominum exercituum, quò minus reliqua vasa, quæ sunt in domo Domini, & in domo regis Iudæ atque Hierusalem, Babylonem perueniant. Sic enim dixit Dominus exercituum de columnis, de mari, & de basibus, & de reliquis vasis, quæ reliqua sunt in vrbe ista, quæ non abstulit Nabuchodonosor rex Babylonis, cū transferret Iechoniam filium Iochim re-

thim regem Iuda de Hierusalem in Babylonem, omnes deniq; illustres in Iuda & Hierusalem. Quia sic dicit Dominus exercituum, Deus Israelis, de vasis re fiduis in domo Domini, & in domo regis Iuda, & Hierusalem, Babylonem transportabuntur, & ibi manebunt ad eum vsq; diem, que ego visitauero eos dicit Dominus, & transferam ea, reducamq; ea in locum istum.

EAdem quæ exposita sunt quinq; regum legatis, repetuntur iterum & inculcantur etiam regi Zedechiæ, deinde etiam sacerdotibus & vniuerso populo. Intelligimus autem aulæ etiam proceribus, & vniuerso nobilium ordini dicta esse, quæ ad Zedechiam dicta leguntur. Singulis verò tanta diligentia inculcari ista videntur, ne quis ignorantiam villo modo prætexere possit. Cernitur item ea in re insignis Dei fides & diligentia erga homines peccatores, quos seruos non perditos cupit, eaq; de causa in tempore non tantum monet, sed repetit, repetendoq; vrget etiam modis omnibus salutem. Dixi præterea ab initio huius Orationis commendari nobis hic in primis obedientiam, quam præstemus magistratui, fugiamus autem rebelliones, seditiones, ac defectiones.

Regi ergo Zedechiæ suadet ne collum subducatur iugo (alludens ad symbolum quod præferbat) regis Babylonij, sed seruiat ei potius & Babylonijs. Rationem autem cur ita suadeat subiicit, Viuetis. Loquutio est significans omnia illius fore tuta, felicia, incolumia, salua, integra. Nam addit per vehementem interrogationem oppositum, Cur moreremini tu & populus tuus gladiis &c. Mors vitæ opponitur, comprehendens omne infortunium, omnem miseriam atq; calamitatem. Inculcat mox iterum districtum & certissimum Dei iudicium, Quemadmodum loquutus est Dominus, &c. Porro, Quis fit, ais, quod tantopere obedientiam requirit in præsentī Ieremias, at in 10. cap. sicuti & Isaias propheta in cap. 40. & inde vsq; ad 49. tam diligenter hortatur ne Babylonijs obsequantur? Respondeo. Aliud est obedire alicui vt principi, aliud verò isti se facere etiam in religione conformem. Ideoq; duplex est obedientia: alia quidem in ijs quæ pertinent ad regnum vel respub. in externis; alia verò in rebus ad religionem spectantibus, & internis. Iudæi ergo iubentur obedire Babylonio in externa administratione: non iubentur illi ipsi obedire in religione, vel superstitione potius. Vnde & saluator diligenter inter hæc discernens, Date Cæsari, ait, quæ Cæsaris sunt, & Deo quæ Dei sunt. Præterea non vrserat Nabuch. vt Iudæi sua religione posita, ethnicam vel gentilem reciperent, sed liberam permisit eis suam illā religionem veram. Siue quod intelligeret nunquam animos hominum vehementius exardescere quàm cum eripitur eis religio paterna, vel certè quod alias ob causas cernebat non expedire nunc illis paternam subtrahere religionem. Nullam ergo difficultatem, nullum periculum habuit obedientia, quam suadebat Iudæis Ieremias. Et commendanda est humanitas & equitas ac prudentia regis Babylonij, qui cum victor esset, clementer sua utebatur victoria, neque cogebat Iudæos gentilem recipere superstitionem. Hodie diuersum videas magna cum truculentia principum quorundam, quos tandem & ipsos compescit Dominus.

Quoniam, verò Ananias propheta cum suis complicibus suadebat defectionem à principe Babylonio, & pollicebatur omnia felicia, fore inquam vt vinceretur Babylonius, & intra biennium, non tantum vasa templi, sed & rex Iechonias cum captiuis magna cum gloria rediret ex captiuitate Babylonica, in quam illum cum thesauris & proceribus abduxerat Nabuchod. hortatur Ieremias regem, ne credat vaticinio Ananiæ & amplis pollicitationibus pseudoprophetarum. Sicut enim & quinq; regum legatos monuerat. Rationes autē addit cur non sint audiendi. Principio quia mendacium prophetant; deinde quia nō missi eos,

Repetita & inculcata in scripturis.

Zedechiæ cū suis seruiat regi Babylonio.

Duplex obedientia.

Nabuchodonosor non adigit Iudæos victos ad ethnicam religionem.

Non audiedos esse pseudoprophetas.

ait Dominus, Tamen si enim nomine meo prophetent, prætexit tamen nomen meum suis erroribus & deceptionibus. Postremò, Si audieritis eos, efficiant vos e patria, & inuoluent miseris extremis, & nunquam explicandis. Addit, illos vana quoque cum seductis perituros. Nam in euangelio quoque dixit Dominus, Si cæcus cæcum duxerit, ambo cadent in foveam. Si verò propheta audiendi non sunt, qui mendacium prophetando, homines propellunt ex patria, & inuolunt miseris extremis, & nunquam euoluendis, corporalibus tamen: quanto magis fugiendi sunt doctores, qui efficiunt nos patria cœlesti, doctrina sua à scripturis aliena, & tormentis inferorum perpetuis alligant. Cadunt hic quoque in eandem foveam & doctor prauus, & praua doctrina corruptus: et si fatear grauius puniendum qui alijs fuerit author perniciæ.

*Sacerdotibus
& populo quo
que inculca-
tur obediētia.*

Postremò eandem rem iam etiam sacerdotibus, quorum magna erat auctoritas, & vniuerso populo, inculcat, ut inquam obediāt principi suo Nabuchod. & non audiant prophetas diuersum suadentes. Proinde ne pigeat eandem rem subinde inculcare, licet iisdem verbis, modò eadem res à Deo sit & utilis. Eadem scribere vobis, ait ad Philip. apostolus, me quidem haud piget, vobis autem tutum est. Copiosius autem in hac parte agit contra pseudopphetas, quos sacerdotes eò libentius audiebant, quò impensius sacra sibi vasa restitui desiderabāt. Pluris illi faciebant aurea vasa templi, quàm ipsos homines & pietatem. Deus verò pluris facit homines vasa sua dilecta & templa spiritualia & statilia, pluris item facit innocentiam hominum, quàm preciosissima quæque non modò in templo, sed & in toto mundo. Fuerunt in veteri ecclesia qui etiam aurea pocula Cœnæ dominicæ tanti facerent, ut indignum existimarent, fractis illis, hominum subuenire necessitati. Cæterum à pluribus beatis patribus, in primis ab Ambrosio, tales confutati sunt, Officiorum lib. 2. cap. 28. In genere autem suadet, & ait, Ne audieritis illos prophetas. Speciatim verò, qualis eorum fuerit doctrina, exponit, Dicunt, Ecce vasa domus, &c. Causam rursus addit cur audiri non debeant, Quia mendacium prophetant. Addit & contrarium eorum doctrinæ, Vos parete Babylonio. Utilitatem coniungit, Viuetis: ut superius est dictum. Quòd si non parueritis, vos ipsi ceu manibus vestris euertetis patriam vestram. Et viuidiùs quidem est quòd per interrogationem hoc pronunciat, & ait, Cur vrbs illa in solitudinem redigeretur? Redigetur autem in solitudinem, nisi parueritis Babylonio. Eritis autem vos auctores excidij patrie vestre. Quæ res sanè indignissima erit, & infamiam conciliabit vobis nunquam eluibilem in sempiternum. Cogitet hodie etiam quisque apud se, quàm fœdum sit futurum, si ipse suis manibus patriæ subuertat muros. Subruunt autem muros patriæ suæ quot quot impia vita, & rebellionibus & seditionibus & defectionibus occasiones suppeditant, in solitudinem redigendi patriam cuiusque barbaris hostibus.

Vasa templi omnia prædā fore barbarorum.

Subiungit his aliud longè durius aut acerbius. Adeò vasa, inquit, oblata non reducuntur, ut potius ea quæ supersunt adhuc in templo, in domo regia, & in vrbe Hierosolymorum, & ipsa sint priora illa consequutura & transferenda in Babylonem. Simul ostendit Ananiam cum suis non esse tam excellentes prophetas, quàm se venditabant. Nam excellentiores à Deo missi prophetae, magna & miranda à Deo suis impetrarunt precibus, ut Moses saepe, Samuel & Helias. Cæterum deprecantur isti nostri, inquit Ieremias, ne vasa reliqua transportentur in Babylonem. Hoc autem prohibere non possunt, quò minus futurum sit: proinde cernitis quales sint prophetae.

Porro occasione huius expositionis vaticinatur consequenter de omnibus instrumentis templi reliquis in Babylonem transportandis. Columnas illas insignes à Solomone paratas singulariter nominat, item Mare æneum, nimirum calcabum

cabum vel polubrum abluendis rebus maximè sacerdotum manibus & pedibus destinatum: propter aquarum copiam mare appellatum. Bases item exprimit, quas Germanici interpretes verterunt, das gestül / fortè sustentamentum polubri sacri, in quod lauacrum templi incubuerit. Varia certè instrumenta nominantur à Ieremia in ultimo capite huius operis, quæ Chaldaei abstulerint & secum vexerint in Babylonem. Non est itaque quod speremus in vasa & ornamenta templi. Nam sæpius spoliatum templum legimus. Alia ornamenta nimirum viua & spiritualia requirit Dominus. Dum verò hæc exponit Ieremias, obiter captiuitatis Iechoniæ meminit: nec præter rationem Nam cum illam quoque futuram Ieremias prædiceret, nemo sermonibus eius. monitorijs credere voluit, donec experirentur plagam Dei apertam. Ita nunc quoque futurum innuit, vt citius captiuitatem excidiumque sensuri sint, quam credituri. Miscet tamen his, propter electos lætiora, fore vt tempore iusto & à Deo præuiso, expleto, vasa sint reducenda cum hominibus Hierosolymam. Id quod factum De liberatione ex Babylone. esse testatur liber i. Ezræ. Ac promiserat in lege Dominus Deuter. 30. se miserum afflictorum suorum, neque semper concessurum impijs quietem & lætiam: sed liberaturum illos ex malis, in hos autem effusurum omnem indignationem. Credamus ergo veracissimis Dei promissis, & cōmendemus nos semper, in persecutionibus maximè, immensæ eius misericordiæ, &c. Ipsi sit laus & gloria in sæcula sæculorum, Amen.

Describitur disceptatio habita inter Ananiam & Ieremiam.

C A P V T XXVIII.

Factum est autem in illo ipso anno, in principio regni Zedechie regis Iuda, in anno quarto, mense quinto, vt diceret ad me Ananias filius Azur, qui erat de Gabaon, in domo Domini, in conspectu sacerdotum atque totius populi, dicens, Sic loquutus est Dominus exercituum, Deus Israelis, dicens, Confregi iugum regis Babylonis. Adhuc intra duos dierum annos, reducam ego ad locum istum omnia vasa domus Domini, quæ abstulit Nabuchodonosor rex Babylonis de loco isto, & auexit ea in Babylonem. Ipsum etiam Iechoniam filium Ioachim regem Iuda, & omnes captiuos Iuda, qui Babylonem ingressi sunt, ego reducam ad locum hunc, ait Dominus: quia contrariam iugum regis Babylonij. Respondebat autem Ieremias propheta Ananiæ propheta coram sacerdotibus & coram vniuerso populo, qui stabant in aede Domini, & dicebat Ieremias propheta, Amen, Sic faciat Dominus & confirmet (vel suscitetur) Dominus verba tua, quæ vaticinaris, vt reducat vasa domus Domini, & omnes captiuos è Babylone in locum istum. Veruntamen audi quæso & tu sermonem, quem ego loquor in auribus tuis, & in auribus totius populi. Propheta qui fuerunt ante me & ante te retro temporibus, & qui prophetarunt super regiones multas, & super regna magna, de bello, de afflictione, & de peste: propheta inquam qui vaticinatus est de pace, cum euenerit verbum propheta, cognoscetur propheta ille, quod ipsum miserit Dominus in veritate.

DESCRIBITVR diligenter disceptatio vel disputatio, aut colloquium habitum inter Ieremiam & Ananiam prophetas. Ille verus erat propheta, hic falsus. Quæstio tractatur, An Babyloniæ regnū sit destruendum

Argumentum huius actionis.

*Pugna & cer-
tamina in eccle-
sia de religione
vel doctrina.*

modò, & vasa templi reducenda vnà cum Iechonia rege & captiuis in urbem Hierosolymorum: Ait Ananias: negat Ieremias, vt claret ex capite 27. Nunc enim in cap. 28. contradicit Ieremie Ananias, & constanter quidē contendit falsa vaticinari Ieremiam. Discimus autem ex hac historia morē esse huius sæculi, vt cum à Deo per fideles suos ministros proponitur veritas, exoriantur de repente qui oppugnando simplicē veritatem mendaciū hominibus inculcent, & predicatorēs veritatis insolēter diuexent. Ita enim apparet in historia sacra, sanctos Dei prophetas, atq; in his Heliam in primis, suos habuisse hostes & antagonistas. Hābuit aduersarios ipsi contradicentes ipse Christus Dominus: habuere sancti apostoli, habuere fideles quondam ecclesiarū ministri, & sacrarum literarum interpretes. Sic enim futurum dixerat Dominus in Euangelio, inimicum hominē suū per seminaturum bono semini semen malum. Quò minus mirandum est, si in postrema hac mundi ætate, atq; adeò & in fece mundi, videamus innumerabiles exoriri in omnibus mundi regnis, qui se obijciant aduersarios prædicatoribus sincerae veritatis, & hos quā importunē oppugnent. Falluntur qui ex hac pugna colligunt euangelium esse fugiendum, vt quod dissidia & turbas post se trahat. Causa enim dissidij euangelio nō est impingenda prædicato, sed prauis corruptisq; hominibus se opponentibus euangelio.

*Certitudo &
veritas scri-
pturae.*

Propheta.

Tempus huius disceprationis ab initio consignatur, principium inquam regni Zedechiae. Ergo cum mox quartus subiungitur annus, intelligimus loqui Ieremiam de primis annis regni & non de primo anno. Additur & mensis consignatio. Scriptura enim libenter circumstantias prosequitur & excutit, vt inde certitudo ac veritas historiae colligatur. Nam scriptura est veritas confessā & manifesta. Describitur mox & antagonista vel aduersarius Ieremiae. Nomen eius est Ananias. Genus non ignobile. Dicitur enim filius Azur, nimirum viri clari. Patria est Gabaon & professio prophetica. Propheta vox media est ad bonum & ad malum, ad verum atq; ad falsum. Prophetae enim dicuntur & qui reuera boni sunt prophetae Dei, & qui mali sunt ac pseudoprophetae. Porro quid commouerit hunc prophetam ad vaticinandum tam auspiciata in Comitibus regis, non exprimitur in praesenti. Dubium autem non est, quin voluerit regibus gratificari imò adulari, & laeta quae libenter audiunt homines, dicere, applausum ergo quaerere, honorem & opes. Quibus omnibus accessit instigatio sathanæ patris mendacii, satagentis & omnia tentantis ne homines agant poenitentiam & credant verbo veritatis, atque seruentur. Quid hodie instiget plerosq; ad contradicendum veritati euangelicae, in aperto est. Si enim gloriam ab hominibus non captarent, si non inhiarent congerendis thesauris, & his deinde in omnigenas voluptates effundendis, ac honoribus & dignitatibus huius sæculi suis sibiq; parandis, dudum sanè arma deposuissent, & pacem colerent cum prædicatoribus euangelij. Iam etiam locus indicatur in quo sit disputatum, publicè in templo, ac in conspectu sacerdotum, & totius populi. Ac locus etiam sacer actioni addit non nihil dignitatis. Dominus quoq; in loco celebri voluit hæc tractari, quò magis perspicua essent omnibus.

*Doctrina con-
traria doctri-
nae Ieremiae.*

Porro doctrinae genus in primis diligenter describitur aut consignatur quod proposuit Ananias. Principiò facit etiam ipse doctrinae suae authorem Deum. Nam dicit perinde vt Ieremias, Sic loquutus est Dominus exercituum, Deus Israelis. Solent enim & pseudoprophetae suis somnijs atq; figmentis prætexere sacrosanctū Dei nomen, non sine turpitudine, temeritate & blasphemia. Et quid audias hodie aliud, quàm Mandanus auctoritate omnipotentis Dei & nomine apostolorum Petri & Pauli? Quae ipsi confinxerunt, venditant sub titulo Constitutionis ecclesiae, quæ regatur à Spiritu sancto, & non erret: vnde consequens sit &

sit & constitutiones ipsorum perinde accipiendas esse atque ipsius Dei ore pro-
 laras. Scilicet. Talis fuit & assertio huius Ananiæ patriarchæ papstantium.
 Deinde duo suæ assertionis capita proponit. Primum, Confringeretur vel
 conteretur aut vastabitur regnum Babylonicum. Quod opponit Ieremiæ pro-
 positioni, Seruiant omnes gentes ei, & filio eius, & nepoti eius. Secundum ca-
 put & ipsum ex diametro pugnat cum doctrina Ieremiæ; dicentis, Non redu-
 centur hinc vasa ablata, neque reducetur huc sospes Iechonias, &c. Ananias
 enim ait, & vasa intra biennium reducenda, & rediturum cum abductis in ca-
 ptiuitatem Iechoniam regem. Et quò plus autoritatis haberent sua illa, repe-
 tit iterum, Ait Dominus: & Conteram iugum regis Babyloni. Mira verò au-
 dacia biennium his rebus præscribit. Sic quondam vaticinati sunt quidam eth-
 nicorum, intra certum annorum numerum, Christi nomen & religionem è ter-
 ris penitus extirpanda fore. Ea de re scribit Petrus Crinitus capite 10. lib. de ho-
 nest. discip. 23. Et hodie audimus certa tempora constitui, quibus restituenda
 sit cum idolis Missa, & vniuersa Papæ superstitio. Contendunt verò omnium
 validissimè Papistæ nauiculam Petri nunquam submergendam: id est, sedem
 Romanam semper stabilem mansuram, regnatorum Pontifices supra omnes re-
 ges & principes. Et hoc quidem de se prædicat illa Apocal. 18. Sed cadet, imò ce-
 cidit iam Babylon, & tota tandem abolebitur ab ipso Domino, veniente in iudi-
 cium. Similes præterea Ananiæ sunt docentes in cathedris, atque elamantes, Ve-
 ra & certa sunt quæ tenet, & tenenda proponit Romana ecclesia. His ergo credi-
 te, Etenim animas nostras deponimus ceu veritatis pignus, ita rem habere, licu-
 ti dicimus: ac nisi ita res habeat, cedimus illas diabolo. At non acciperes vel pro
 re leuicula pignus quodlibet, nisi constaret pignus depositum iustum esse pig-
 nus non leuiculum. Cur ergo in negotio salutis vel vitæ æternæ acciperes ani-
 mam sacrifici, quam ipse ita negligit, ut ipsam pro nihilo habere videatur?

Vaticinia uania

Animam suam
pignoris loco
deponentes.

Ex opposito nunc perstringitur & Ieremiæ responsio atque assertio. Prin-
 cipio autem modestissimè respondet, & optat felicia omnia populo. Non enim
 odio quopiam in populum ista pronunciauerat, quæ attulerat ex ore Domini.
 Amabat enim populum, & malis omnibus ipsum liberari optabat. Dicit ergo,
 Utinam vera sint quæ attulit Ananias. Non quòd ita negaret nunc quæ prius
 asseruerat. Talis enim loquutio est, qualis illa cum dicimus, Mendax haberi vel
 lem, modò quòd futurum dixi, non fieret. S. Hieronymus hunc locum expli-
 cans in Commentarijs suis ad Ieremiam, Optat fieri, inquit, quod pseudopro-
 pheta mentitur. Hoc enim significat Amen. Quò verbo sæpe utitur Dominus
 in Euangelio, Amen amen dico vobis. Et cupit pro rerum prosperitate; magis
 illum quàm se vera dicere. Vnde & alius propheta testatur, dicens, Utinam non
 essem vir habens spiritum, & mendacium potius loquerer. E contrario Ionas
 contristatur, quòd mentitus sit, & arguitur à Domino, utilitus prophete esse men-
 dacium, quàm tantæ ruinæ multitudinem. Ac ne videretur pseudoprophetæ
 comprobare vaticinium, sub aliorum exemplo absque iniuria mentientis asse-
 rit veritatem, &c.

Ieremias nullo
populi odio do-
cuit quæ do-
cuit.

Mich. 2.

Eleganter enim subdit, Tametsi mallet meliora, deteriora tamen vaticina-
 ri compellor, ac præparans Ananiæ & populi aures; Veruntamen audi quæso,
 inquit, & tu sermonem, &c. Consequenter enim approbat id ipsum quòd prius
 in cap. 27. proposuerat. Approbat autem exemplis prophetarum veterum. Et
 ne quis ea exempla reiiceret, ostendit ea stabiliri in verbo vel in lege Domini,
 Deuter. 18. ubi inter alia dicitur, Ita verò deprehendetis quinam sint prophete
 veri. Si enim quæ futura prædixerunt, euenerint (& non ad alienum Deum per-
 traxerint, sicut declaratur Deut. 13.) inde apparebit illos esse veros prophetas;

Exempla scri-
pturis uel lege
suffulta.

Proinde in causa praesenti cum tu Anania dicas intra biennium reducenda vasa & redituum lechoniam cum captiuis, ego verò hoc totum negem & pernegem, cōmittamus temporì determinationem veritatis, quæ & temporis filia dicitur. Si enim euenerit, quod tu euenturum prædixisti intra biennium, agnoscam te vera dixisse, me autem falsa: cæterum si non euenerit quod euenturum prophetaſti, omnes videbunt te vanum esse vatem, me autem vera & salutaria populo prophetaſſe.

*Si autem non
veniat quod
prædictum est.*

At dices hic, Quid sentis de Iona & Iſaia, quorum vterque futurum dixit, quod factum non eſt? Iona enim dixit, Subuertetur Niniue. At non eſt subuerſa. Dixit ad Ezechiam Iſaiaſ, Moriſtis tu & non viues. At vixit Ezechias. Ergo ne pseudoprophetae fuerunt? Non fuerunt. Nam cum conditione loquuti ſunt prophetae: quod & Ierem. 18. audiuiſmus. Quoniam verò Niniuitæ & Ezechias conuerſi ſunt ad Dominum, Dominus pepercit eis. Quæ verò Ieremias, Ionaſ, & Iſaiaſ aliâs propoſuere, ad eum omnino modum completa ſunt, ſicuti complenda prædixerunt.

*Quid facia-
mus in contro-
uerſijs reli-
gionis.*

Docemur hac aſſertione Ieremiæ, quid hodie quoque faciamus in controuerſijs religionis. Quis enim iudex ſedit in hac prophetarum diſceptatione? Nemo hominum. Ieremias reiſcit totam cauſam ad exempla veterum prophetarum & ſcripturis petita, aut ſecundum ſcripturas & legem Dei inſtituta. Deligamus ergo & nos iudices ſcripturam diuinam, & exempla ac pronuntiata veterum prophetarum & apoſtolorum. Quicquid horum doctrina & exemplis defendi aut doceri poteſt, habeatur pro compertiſſimo & certiſſimo. Neque erit hodie cur finem vel euentum expectemus dogmatum. Dogmata quæ ſequimur, dum ſunt declarata, & euentu comprobata. Non tamen negamus ex euentu iudicandas eſſe prophetias, quæ iam de nouo proferuntur. Nos vetera habemus, & veteribus innitimur. Diſcimus præterea ex Ieremiæ exemplo modeste agere cum aduerſarijs veritatis, ſicuti hic egiffe videmus Ieremiæ, qui cum liberius loqui potuiſſet contra aduerſarium, modeſtiſſimè tamen cum ipſo egit. Hodie conuiſijs & furoribus & debacchationibus & condemnationibus horrendis aguntur ferè omnia in diſputationibus. At decebat moderatiores eſſe ſermones Chriſtianorum. Non pigebit nunc quoque recensere ea quæ leguntur in hæc verba apud S. Hieronymum iſta explicantem, Poterat Ananiaſ Ieremiæ dicere, Falsum loqueris, Decipis populum, Non es propheta, ſed pseudopropheta. Quod ſi dixiſſet, poterat & pseudopropheta in Ieremiæ eadem retorquere: ergo non facit iniuriam. Et quaſi ad prophetam loquitur, Non ſolum ego ſum propheta & tu, ſed fuerunt ante te & me multi alij, quorum fuit Iſaiaſ, Oſeas, Ioel, & Amos, & cæteri. Prophetarunt, inquit, contra terras multas, & regna non parua, ſed magna: bellum illis & aduerſa & rerum omnium penuriam nuntiantes. Et e contrario fuerunt alij, qui pacem pollicerentur & proſpera. Vtrorumque ſententia non adulatione mendacij, ſed rerum exitu cōprobata eſt. Sub aliorum ergo exemplo de ſe loquitur & Anania, quòd cum rerum finis adueniret, tunc prophetarum veritas oſtendatur. Hoc idem loquutus eſt & Dominus per Moſen, quòd propheta vaticiniij ſine (vel veritate) monſtretur. Et hoc animaduertendum, quòd non minaciter, non truculenter, ſed fiducia veritatis increpet mentientem, & differat in futurum, vt qui audiunt, rerum exitum præſtolentur. Hæc ille. Dominus dirigat concertationes omnes propter religionem inſtitutas, ad gloriam nominis eius. Amen.

*Immodeſtia no-
ſtrorum tempo-
rum in diſpu-
tando & ſcri-
bendo.*

*Pergit deſcribere exitum diſceptationis capta inter pro-
phetas.*

Et tulit Ananias propheta iugum de collo Ieremia propheta, & confrē-
git illud, simulque Ananias in conspectu totius populi, dixit, Sic dixit Domi-
nus, In hunc modum confringam iugum Nabuchodonosoris regis Babylonij,
& quidem adhuc intra duorum annorum spatium, de collo omnium gentium.
Et abiit Ieremias viam suam. Factumque est verbum Domini ad Ieremiam
(postquam confregisset Ananias propheta iugum de collo Ieremia propheta)
dicendo, Vade & loquere ad Ananiam, dicens, Sic dicit Dominus, Iuga lig-
nea confregisti, & facies pro eis iuga ferrea. Quia sic dicit Dominus exer-
cituum, Deus Israelis, Iugum ferreum posui super cervicem omnium gentium
istarum, ut seruiant Nabuchodonosori regi Babylonio, & seruiant ei: quin &
bestias agri dedi ei. Et dixit Ieremias propheta ad Ananiam prophetam,
Audi queso Anania, Dominus non misit te, tu verò confidere fecisti popu-
lum istum in mendacio: iccirco sic dicit Dominus, Ecce ego mittam te de su-
perficie terra. Hoc enim anno morieris tu: quoniam defectionem loquutus es
contra Dominum. Mortuus est itaque Ananias propheta illo ipso anno,
mense septimo.

Audacibus verbis coniungit consequenter Ieremias audax facinus vel te-
merarium factum Ananiae prophetae, detrahentis ex collo Ieremiae iuga, Audacia & uis
pseudoprophe-
tarum.
eademque confringentis. Id quod non multum abest à vi manifesta. Solent enim
pseudoprophetae manu armata iniuriisque sarcire quod deesse sibi sentiunt ratio-
ne & argumentis. Ita in faciem percussus est ipse Dominus à ministro pontificis,
& apostolus Paulus in iudicio coram Anania Hierosolymis. Inuenias hodie e-
tiam disputatores qui malint verberibus & vi magistratus per carnificem di-
sputare, quam scripturas & rationes adducere sanas. Subiectis autem verbis,
cur detraxerit iugum è collo Ieremiae, subindicat, & ait, Ita contera iugum, &c.
Opponit ergo hoc symbolum vel hanc Chriam, Ieremiae symbolo, suoque illud
veluti subuertit & proterit. Mira ergo fuit huius prophetae audacia: ut nuuc
quoque pseudoprophetae nihil non audent.

Audaciae admodum praefractae opponitur iam patientia & modestia Iere-
miae prophetae, & quidem verbis paucissimis. Nam nihil respondet, non recrimi-
natur aut clamoribus & execrationibus omnium aures opplet. Sic enim se nihil
profecturum intelligebat, sed occasionem potius daturum impudenti, agendi
impudentius. Praeterea neque se quarebat neque sua: contentus ergo fuit asseruisse
veritatem, utcumque veluti victus à victore derideri videretur. Certè docet nos Ie-
remiae exemplum, quod & Solomon docuit, stulto non semper respondendum
iuxta ipsius stultitiam. Ac in passione Domini legimus Dominum non omnibus
respondisse quaestionibus, atque accusationibus. Nam videbat se nihil profectu-
rum. Sed & stultum omnino est, apud stolidum populum triumphare velle.

Ceterum cum Domino ceditur omnis vindicta & assertio, nusquam dormi-
tat, nunquam finit veritatem opprimi. Nouam ergo nunc instituit actionē con-
tra Ananiam, & quidem superiore grauiorem multò, qua & verbum suum con-
firmat Dominus, & poenam cum Ananiae tum rebellibus verbo Dei omnibus,
immorigerisque paratam indicat. Sic enim pronunciat Dominus, Statueram qui-
dem leui ac tolerabili iugo premere reges & populos, si videlicet meis paruissent
consilijs: sed quoniam rebelles sunt, conduplicabitur eis calamitas. Et tu quidem
Anania huius mali author es. Quia enim rebellionem suades, ea de causa tu pro
ligneo iugo ferreum, id est duram seruitutem & inuictam calamitatem imponis
collo tuorum. Claret hinc doctores, si malè & contra Dei decretum vel verbum

populum sibi creditum doceat, perdere, & interitus auctores esse. Quantam vero his poenam paratam esse credimus? Et cum Ieremias, iubente Domino, re-
petit ea ipsa verba quae superius in capite 27. sunt posita, intelligimus nullum
ex verbis Dei (quod scriptura alibi quoque testatur) cadere in terram, quod
non compleatur. Oportet enim fieri, quod Deus verbo suo futurum dixit.
Discimus item illos qui moderatam disciplinam ex rebellionem respuunt, ma-
ioribus aliquando subijci tormentis. Vnde praestat patienter ferre manum Do-
mini, & in ipsa afflictione illud Davidis repetere perpetuo, Domine ne in furore
tuo arguas me, neque in ira tua corripas me.

*Vaticiniū con-
tra Ananiam.*

Postremo loco peculiariter conuertit sermonem ad Ananiam prophetam,
& ipsi singulariter sua fata annunciat, pseudoprophetae praemium. Vnde gene-
raliter colligimus, omnibus pseudoprophetis paratum esse à Deo supplicium,
quod de eis sumit, quando ipsi fuerit visum. De quo copiose est dictum capite
23. & in 2. Pet. 2. cap. & in epistola Iudae. Praeparat verò Ananiam praefatiuncu-
la & ait, Audi quaeso Anania. Deinde peccatum eius accusans, dicit, Dominus
non misit te, neque quicquam in mandatis dedit: & tamen ausus es, ex tuo arbi-
trio vana spe lactare miseros, quasi intra biennium sint restituendi. Fecisti, in-
quit, eos confidere verbis vel rebus mendacibus aut nihili. Est autem grauissi-
mum peccatum, non missum currere. De quo dictum est capite 18. Grauissi-
mum denique peccatum est, homines miseros doctrina eò dirigere, ut rebus ni-
hili fidat. Quod qui turpius faciant ipsi, quibus vulgare est docere indulgentias,
purgatorium, cultum & inuocationem diuorum, & alias hominum traditiones.

*Mortem mina-
tur Ananiae.*

Subiungit iam more suo culpae poenam grauem Ieremias. Poena autem est
talionis propemodum. Ananias enim non missus à Deo, cucurrit, & Deum of-
fendit, Deus itaque mittet illum, sed ut currat extra hunc mundum, id est ut mo-
riatur. Germanice verti poterat, *Sich ich wil dich verschicken ab der erden.*
Se enim explicans addit, Hoc enim anno morieris tu. Iterum verò supplicium
ac poenam attingit & ait, Quoniam defectionem loquutus es contra Domi-
num. Sanè non docuerat negare Dominum, aut quod deficere à Deo deberent
Iudaei ad Deos peregrinos: sed contrarium docuit doctrinae Ieremiae. Docent
ergo defectionem à Deo, quotquot contraria scripturis docent. Dicuntur & Iza-
raelitae defecisse à Deo, cum erecta imagine festum Domini celebrarent, Exo-
di 32. cap. Etenim vetuerat Deus erigere imaginem, & sub illa numen colere.
Cum ergo cultum instituissent contra legem, à Deo defectionem fecisse dicun-
tur. Quid verò hodie aliud dicemus de ipsis, qui verbo Dei abiecto, Deum colunt
iuxta constitutiones hominum, imò diuos impensius quam ipsum Deum æ-
ternum?

Mors Ananiae.

Mortuus verò dicitur Ananias septimo mense, cum mors ei praedicta fuisset
mense quinto, altero ergo mense mortuus est. Id quod diserte exprimitur,
ut videamus veritatem verbi Dei stare in perpetuum: & minas Dei non esse in-
anes & ampullosas, effectum carentes. Timeamus ergo Dominum, qui nos &
viuificare & occidere potest, quando & quomodo vult. Sæpe in historiis le-
gimus, per mortes repentinas & probrosas, item difficiles & atroces, ex terris
hostes Dei esse sublatos. Interim preciosa est in oculis Domini mors sanctorum
eius. Ergo non semper inter mala, sed optima numeratur mors. Mors itaque im-
piorum pessima est. Mors praedicta à Domino ut poena, & quae coniuncta est
cum maximis sceleribus, & illata propter scelera à Deo, ea demum calamitosa
sima est: qualis Ananiae erat, & multorum aliorum. At mirum est morte hac fa-
tali nihil commoueri populum. Sed raro sapit populus. Dominus misereatur
nostri.

Epistola

C O N C I O X C I I I I .
E P I S T O L A I E R E M I A E
A D C A P T I V O S I N B A B Y L O N E .

172

Epistola ad captiuos in Babylone scripta, admonet quomodo se gerant, ac ne pseudoprophetae credant. Nam reducendos deum fore post LXX. annos.

C A P V T X X I X .

C O N C I O X C I I I I .

HAec sunt verba Epistolae, quam misit Ieremias propheta de Hierusalem ad reliquias seniorum, captiuorum, tum etiam ad sacerdotes atque prophetas & vniuersum populum, quem abduxerat Nabuchodonosor de Hierusalem in Babylonem (posteaquam abiisset Iechonias rex & regina atque eunuchi, principes Iuda & Hierusalem, artifices & inclusores de Hierusalem) per manum Eleasa filij Saphan, & Gemaria filij Helkiae, quos misit Zedechias rex Iuda ad Nabuchodonosorem regem Babylonis ad Babylonem, dicendo, Sic dixit Dominus exercituum, Deus Israelis, ad omnem transmigrationem, quam transferi feci de Hierusalem in Babylonem, Aedificate domos, & inhabitate: plantate hortos, & comedite fructus eorum: ducite uxores ut generetis filios & filias: sed & filijs vestris uxores ducetis, & filias vestras viris nuptui tradetis, ut pariant filios & filias, ut multiplicemini ibi, & non imminuamini. Querite pacem eius ciuitatis, ad quam ego vos transtuli: & orate Dominum pro ea: quoniam in pace eius erit pax vestra. Quoniam sic ait Dominus exercituum Deus Israelis, Ne seducant vos prophetae, qui inter vos sunt, & diuini vestri, neque attendatis somnijs vestris, quae vos somniant. Isti enim mendaciter prophetant vobis in nomine meo: non misi eos, dicit Dominus. Sic enim dicit Dominus, Posteaquam impleti fuerint septuaginta anni in Babylone, visitabo ego vos, & suscitabo super vos verbum meum bonum ut reducam vos in locum hunc. Siquidem ego noui cogitationes, quas ego cogito super vos, ait Dominus, cogitationes nempe pacis & non afflictionis, ut dem vobis finem & expectationem. Inuocabitis me, ibitis, & orabitis ad me, & ego exaudiam vos, inquiretis me atque inuenietis: quia quaeritis me ex toto corde vestro, & inueniar a vobis, dicit Dominus: & reducam captiuos vestros atque colligam vos ex omnibus gentibus, atque ex omnibus locis, ad quae expuli vos, dicit Dominus: & reducam vos in locum, unde vos captiuos abduxeram: quia dixistis, Dominus excitauit nobis prophetas in Babylone.

Moc capite 29. traduntur duo, Epistola vel libellus Ieremiae ad captiuos in Babylone: & historia de Semeia scribente ex Babylone contra Ieremiam, & hoc pro se respondente, & nunciante Semeiae suum fatum. Occasio & argumentum Epistolae.

Diligenter verò meminit transmigrationis vel captiuitatis, qua Iechonias in Babylonem cum ingenti procerum turba & thesauris, abductus est. Quoniam ea facit ad intelligendam consequentem epistolam, cuius illa veluti occasio est. Prudentem autem obseruauit Ieremias opportunitatem. Nam cum Zedechias, nimirum in regni sui principio aut circiter, legatos in Babylonem mitteret, credidit certis & probatis viris Epistolam, captiuis abductis inscriptam. Epistola ipsa consolatoria est, & admonitoria. Etenim hortatur captiuos, ut aequanimiter fe-

*Commiseratio
& consolatio.*

rant captiuitatis iugum, utpote quæ aliquando felicem sit finem fortitura. Admonet interea quid faciant aut quomodo se gerant in Babylone dum illic detinentur captiui. In primis urget ne audiant pseudopphetas, felicia & liberatio nem ante tempus promittentes. Addit præterea quid passuri sint, qui se obijciebant Babylonio, Zedechias inquam cum misero populo & pseudopphetis. Horum quorundam singularem & tragicum exitum ostendit. Factum hoc Ieremia condolentis captiuis & consolantis eosdem, docet nos in genere commiserationem & charitatem erga proximos, quos consolari, admonere & iuuare iubemur. Modus item adiuuandi utcumq; delineatur. Nam quouis modo in tempore afflictis est subueniendum. Ieremias in præsentii iuuat scripto. Quicumq; ergo hanc gratiam & facultatem consequuti sunt à Domino, ut valeant scribendo, bene conferant sibi creditum talentum, & exponant in fœnus dominicū, ad adificationem & incrementum fidelium.

Titulus Epistolæ.

Titulum epistolæ præmittit, & ait, Hæc sunt verba epistolæ (Alij vertunt, libri belli aut voluminis) quam misit Ieremias. Simul adiicitur quibus inscripta sit epistola. Principio reliquijs seniorum captiuorum. Reliquias vocat, quod multi in difficili itinere & forte ex mœrore excessissent. Per seniores intelligit populi procures & magnates atque rectores. Nec ad seniores duntaxat, sed etiam ad sacerdotes, prophetas, & ad vniuersum populum scripsit. Illi ipsi iterum repetuntur, cum etiam author ostenditur Epistolæ Dominus exercituum Deus Izraelis.

*Prescribitur
quomodo sege
rant captiui in
Babylone.*

Mox autem ab initio docet quomodo se gerant captiui in Babylone inter Babylonios, non tam ut norint suum officium, quam ut ex his colligant diutius habitandum illis esse in Babylone, quam ipsi existiment. Sunt autem hæc pulchra admodum præcepta æconomica. Iubet ipsos ædificare domos. Deus enim concessit homini commodè habitare in terris. Qui ergo ædificia damnant, contra Dei sententiam loquuntur iubentem in præsentii ædificare. Alibi verò luxuriosa damnat ædificia, & non necessaria. De qua re dictum est Ieremia 22. Ac constat patriarchas habitasse sub tabernaculis. Magis futurus locus est spectandus quam præsens, &c. Deinde, Plantate hortos, inquit, & comedite fructus eorum. Cæterum omnis generis agriculturam & negotiationes intelligit dū hortorum cultum nominat. Præcipitur ergo labor, damnatur otium: sicuti & in apostolorū literis. Sūt enim obseruandi hac de re loci, Ephes. 4. 1. Thess. 4. 2. Thess. 3. Tollaturè medio laborib., artes malæ, furta, doli, rapinæ, latrocinia. Hæc enim subnascentur, si vel otio computrescamus, vel nostras res luxu & ignauia prodigenter alienis inhiemus. Conceditur hic quoq; vsus laboris & opum partarum. Dicit enim Dominus, Edite fructus eorum. Conceditur autem moderatus vsus, cum gratiarum actione: sicuti & apostolus docuit 1. Cor. 10. & 1. Timoth. 2. Coniugium quoq; commendat, iubens viros ducere vxores, & mulieres nubere viris. Sed & finem coniugij ostendit, Et multiplicamini, neq; imminuamini. Hæc repetita sunt ex Genesis 2. cap. Commendatur vbiq; per sanctas scripturas coniugium, damnatur immunditia, fornicatio & adulterium. De qua re contexuit compendium apostolus, Hebr. 13. qui & educationem liberorum fideliter urget in 2. cap. ad Titum, & in 1. ad Timoth. 5. cap. Dum verò Dominus iubet eos creascere, & non imminui, significat ipsos in captiuitate non fore delendos. Et ne innumeris præceptis suos molestaret, addit quod plurima in se continet officia humanitatis, Quærite pacem eius ciuitatis in quam ego vos collocaui, ait Dominus, & orate Dominum pro ea. Mox etiam adiicit rationem, Quoniam in pace eius erit pax vestra: id est, si illi pacem habuerint cum quibus habitaueritis, iam fruamini vos etiam pace & felicitate eadem. Si verò turbata fuerit, & varijs diuer

*Quomodo te
geras erga ho
spites tuos.*

xata ca

kata calamitatibus respub. in qua habitaueritis, non poterunt non res quoque vestrae turbatae & calamitosa esse. Discunt hinc homines peregrini, quid faciant apud quos habitant, & ne more Iudaeorum orent contra hospites suos. Omnium sceleratissimi sunt, quibus volupe est incommodare patriae aut etiam palam nocere. Iussit apostolus quoque Paulus orare pro magistratu & tranquillitate regnorum ethnicorum, in 1. ad Timoth. 2. cap. Nemo autem illa huc rapiat, quasi voluerit propheta favere religioni ethnicae. Alibi, ut in 10. cap. quid hic deceat fideles, ostendit, ne communicent cum peregrinis religionibus, sed se ab illis impolutos conseruent. Orarunt & fideles primitivae ecclesiae, sicut recensetur à Tertulliano in Apolog. cap. 30. pro imperatoribus & imperij felicitate: ceterum religionem imperij ethnicam propterea non receperunt. Haecenus quid faciant in captivitate docuit, simul etiam nos instruxit si simili casu comprehendamur.

Post haec admonet ne audiant pseudoprophetas felicia nunciantes, nempe intra biennium ruiturum Babylonis regnum, captivos vero cum Iechonia redituros in patriam. Sub prophetia autem, divinatione & somnijs, intelligit omnis generis revelationes. Breuibz vero illos confutans, Mendaciter, inquit Dominus, prophetant vobis. Non misi eos: ergo praetexunt suis mendacijs nomen meum. De quo dictum est cap. 23. Porro quid statuerit Dominus in consolationem ipsorum, exponit. In genere dicit se cogitationes pacis non afflictionis cogitare, nimirum ut post exactos 70. annos exoptatum captivitatis finem consequantur. Quò firmitus autem hoc crederent, ut minime vanum, quod dixerat Dominum clementia vsurum erga ipsos & liberaturum destinato tempore ex captivitate Babylonica, Noui inquit, cogitationes quas cogito super vos. Quasi dicat, Certissima & firmissima sunt mea decreta de vobis concepta. Confirmat haec fidem nostram, & bene sperare de gratia & promissionibus Domini iubent. Copiosius item enarrat quid facturi sint ipsi ex gratia Dei, & quam benigne sit ipsos complexurus Dominus. Summa omnium est, Inuocabitis me, & ego exaudiam vos. Videtur autem allusisse ad 30. cap. Deut. Sunt & alij scripturarum loci testificantes Deum exaudire inuocantes ipsum in veritate. Obseruanda est enim sententia, Quia quaeritis me ex toto corde vestro, & inueniar à vobis. Iacobus enim apostolus dixit, Vir duplici animo ne existimet se accepturum quicquam. Sunt autem ista omnia longe clariora quam vlla expositione indigeant. Sub finem appenditur sententia, quae variè exponitur ab interpretibus, Quia dixistis, Dominus excitauit, & c. Videtur autem appendisse haec verba in hanc sententiam, Haec paulò diligentius contra prophetas vestros proposui, quòd sciam vos in Babylone persuasos esse, eos qui se apud vos venditant pro prophetis, verissimos esse prophetas: sed fallimini. Nam seducunt vos, & c. At saepe fit ut stultro nostro seducti iudicio vtilia nobis fore putemus quae reuera sunt noxia. Dominus aperiat mentes nostras, & dirigat omnia facta nostra ad gloriam sui nominis.

Non audiēdos
pseudoprophē
tas.

Deus exaudit
inuocantes ip
sum in veritate

Exponit quid sint passuri rebelles Hierosolymitani, & in primis duo pseudoprophetae Achab & Zedechias.

C O N C I O X C V.

Quoniam sic dixit Dominus de rege qui sedet in solio Davidis, & de omni populo qui habitat in hac vrbe, de fratribz videlicet vestris, qui non abierunt vobiscum in captiuitatem, sic inquam dicit Dominus exercituum, Ecce ego mita

tam in eos gladium, famem & pestem, & similes faciam eos ficibus austeris, quæ præ austeritate comedi non possunt. Et insequar post eos gladio, fame & peste, & tradam eos in commotionem omnibus regnis terræ, ut sint execrationi, stupori, exibilationi & probro in omnibus gentibus, ad quas eos propulero: eò quod non audierunt verba mea dicit Dominus, quæ misi ad eos, per seruos meos prophetas, mane surgendo & mittendo: ac non audiistis dicit Dominus. Vos ergo captiui omnes quos misi de Hierusalem in Babylonem, audite verbum Domini, Sic dicit Dominus exercituum Deus Israel ad Achab filium Kolaia & ad Zedechiam filium Maasia, qui prophetant vobis mendaciter in nomine meo, Ecce ego tradam eos in manum Nabuchodonosoris regis Babylonij qui cruciabit eos in oculis vestris. Et sumetur de eis execrandi formula ab omnibus captiuis Iuda, qui in Babylone sunt, ut dicatur, Ponat te Dominus sicut Zedechiam & sicut Achab, quos rex Babylonis igne frinxit, eò quod stultitiam patrassent in Israele, nempe adulterium commiserunt cum vxoribus proximorum suorum & loquuti sunt verbum mendax in nomine meo, quod non mandaueram eis: id quod ego scio, & testis sum, ait Dominus.

Peribit vrbs
cum rege &
populo.

Non iudicandū
ex felicitate
aut infelicitate

Rebelliū Deo
& verbo eius
supplicia.

Dixit Ieremias Iudeorū populum non reducendum ex Babylone in Iudeam, sicuti pollicebantur multi pseudoprophetarum, sed per 70. annos in captiuitate detinendos, tandem verò liberandos fore. Cæterum stabat adhuc Hierosolymis templum, sedebat adhuc in solio Davidis Zedechias, satis item prospera fortuna vti videbantur ciues Hierosolymitani: quibus rebus nonnulli imò plerique captiui vehementer affecti, omnino se nunc liberandos, inq̃ patriam reduciendos fore sibi pollicebantur: consequentibus itaque exponit copiose, quid rex cum residuis in vrbe & regno Iudaico sint passuri, extrema quæq; & calamitosissima: vnde vetat propheta captiuos colligere ex felicitate (quæ videbatur esse felicitas, reuera erat infelicitas) residuorum in vrbe & regno cum Zedechia, ipsos quoq; captiuos nunc liberandos & reducendos in patriam, ibiq; eadem felicitate fruituros. Proinde sapientes & docti à Deo nunquam de rebus iudicant, vel ex felicitate vel infelicitate aliorum, sed duntaxat ex iudicio verbi Dei. Videntur sanè auari, vsurarij, truculenti milites, auro & argento turgentes, esse beati: sed verbum veritatis testatur illos esse infelices: rursus pauperes & persequutiones propter iustitiam sustinentes beati appellantur in scripturis. Ac reuera beati erant captiui in Babylone, infelicissimi erant quæ adhuc agebant Hierosolymis. Ita miser apparet Lazarus, felix diues epulo. Sed euentus & exitus vtriusq; maximè verò verbum Dei, diuersum de vtroq; iudicare docet.

Copiose autem exponit quibus malis velit Deus rebelles adoperire, atque adeò & absumere. Ego, inquit, ego inquam Dominus Deus omnipotens, mittam in eos gladium, & reliqua. De quibus plagis dictum est 15. cap. huius operis & aliàs. Sicuti & de ficibus acerbis cap. 24. Pro acerbis aut austeris ficibus legunt alij inquinatis, fœdis, tetrīs, abominandis. Adiungit his aliud superiore malo longè grauius. Cum enim venerint in hostium potestatem, neq; quiescent ipsi, neq; cessabit eorum vexatio. Nam dabo illos in commotionem in omnibus regnis terræ: id est, efficiam necubi stabiles inueniant sedes, sed subinde locum mutare cogentur: ut qui nunc se firmissimum habere locum arbitrantur, nullum locum certum stabilemq; habituri sint. Alij ergo verterunt hunc locum, Et efficiam ut territi circuncurrant in omnibus regnis terræ. Sequuntur & alia ex lege petita mala, & sæpius in prophetis repetita, Vt sint execrationi, stupori, &c. De qua loquutione antea quoq; dictum est. Subiungitur autem protinus causa tantorum malorum, Eò quod non audierunt verba mea. Nam miserat Deus ad ipsos Ieremiam,

miam, Vriam, Baruch & alios qui suadebant pœnitentiam, & ne rebellaret prin-
cipi Babylonio: sed frustra laborarunt propheta. Populus enim neq; mores cor-
ruptissimos mutauit, neq; Nabuchod. obedire voluit. Videmus autem nostro e-
tiam sæculo grauius non peccari à populo & proceribus, quàm cum spernis Dei
consilijs bonis, & abiecto verbo Dei sacrosancto quisq; sequitur sui animi libidi-
nem. Si enim cuilibet nostrum licet viuere pro suo arbitrio, cur tulit Deus legem
sanctam: cur promulgauit verbum suum sanctum? Verum hæc non audiuntur,
ne hodie quidem à populo, vnde mirari desinemus, si videamus hunc varijs mo-
dis discindi & perire.

Porro cum antea in hac epistola monuerit ne audiant pseudoprophetas, & *singulariter*
id in genere dixerit, nunc nominatim & in specie protrahit duos inter alios ex- *singulares*
cellentiores, à quibus plus erat periculi, Achabum videlicet & Zedechiam, & *pseudoprophe-*
grauiter in hos inuehitur, annuncians his quoq; fata sua horrenda. Nemo au- *te protrahedi.*
tem miretur, si audiat hos nominatim perstringi & protrahi in lucem ac palam
accusari. Nam omnibus manifestum est apostolicum præceptum atq; exemplū.
Præcipit enim Timotheo & ait, Eos qui peccant coram omnibus argue, vt & *1. Tim. 5.*
ceteri timorem habeant. Idem Hymenæum & Alexandrum nominat palam, &
ait hos se tradidisse sathanæ, vt discant nō maledicere. Idem iterum Hymenæum
& Philetum resurrectionem mortuorum negantes æditis nominibus taxat atq;
condemnat, sicuti & Deman. Vnde pastores ecclesiarum in primitiua ecclesia
minimè hæreticorum nominibus parcendum existimauerunt. Cauendum ta-
men hic ministris fidelibus, ne imprudenter aut petulanter quicquam instituāt,
sed in omnibus ædificationem spectent. Exponit autem quid presbyteri illi (de
quibus quid disputet Hieronymus quales fuerint, qui videre cupit, in Cōment.
eius in hunc locum inueniet) sint passuri propter suam illam exquisitam perti-
nacemq; malitiam. Tradam illos, ait Dominus (qui iustus est iudex & malorum
vindex) in manus vel in potestatem regis Babylonij, qui eos palam faciet exem-
plum ac trucidabit, idq; vobis videntibus, & omni alio populo spectante, vt sit
in iudicijs publicis. Genus autem supplicij vel mortis quoque attingit, igni assa-
bit, torrebit, friget vel concremabit ipsos, *virt sy rô sten vnd braaten.* Adiungit
his, quod supplicij atrocitatem quodammodo amplificat. Peretur ab hoc sup-
plicio à vulgaribus hominibus malè imprecandi formula. Quoties enim homi-
nes alicui extrema mala & horrendum supplicium imprecari voluerint, dicent,
Eueniat tibi quod irrogauit rex Babylonis Achabo & Zedechiæ, quos ignibus
frixit. Est autem hæc amplificatio vehemens. Ex qua nemo colligat licere alteri
mala imprecari. Non enim ideò hæc producuntur, sed in hoc duntaxat, vt appa-
reat omnibus pœnæ atrocitas, & grandis Dei ira in pseudoprophetas seditiosos
& adulteros. Causa enim coniungitur his propter quam sic hi duo puniti sunt *Scelera igni ex*
à rege. Stultitiam patrarunt, ait, nō simplicem quidem sed nephandam. Alicubi *piata.*
enim grauissima scelera appellat scriptura stultitiā. Etenim doctrina sua presby-
teri isti populum miserū sub prætextu diuini nominis seduxerunt. Est autē hor-
rendum flagitium mentiri, & mendacijs seducere miserum populum, mendacijs
autem & imposturæ prætexere nomen æterni Dei: quasi hic mentiatur & impo-
sturæ sit author. Deinde seditionem cōmoueabant presbyteri illi contra regem:
dum ad arma commouent populum alioqui plus quàm decebat auitæ libertatis
cupidum. Iubeat potius ipsos quiescere Dominus, & obedire regi Nabuchodo-
nosori. Postremò adulteri erant presbyteri illi, neque semel & iterum se hoc pol-
luerant scelere. Significanter enim dicit, Adulterium commiserunt cum vxori-
bus proximorum suorum. Proinde apparet hos in hoc scelere frequentes & im-
pudentes ac insatiabiles fuisse. At dicat hic aliquis, Quis tibi Ieremia hæc dixit

de sceleribus & futuro supplicio horum duorum presbyterorum: Fingis hæc contra eos ex malevolentia. Adiungit ergo sub finem & ait, Id quod ego scio & testis sum, ait Dominus. Quasi dicat, Nihil hic ex me fingo. Habeo ista ex reuelatione Domini, qui cum sit omniscius, etiam est testis verax. Nemo ergo sibi polliceatur alicuius sceleris impunitatem, quod scelus quoduis artificiose conterege & excusare possit. Viuit Deus qui videt omnia: omnia suo tempore in lucem producit, & testimonio irrefragabili producta confirmat, vt nihil efficias vtcunque constanter & absque pudore omnia excuses, tegas, neges & perneges.

Cōburere homines.

Adulteri supplicio mortis affecti.

Nihil verò peccauit rex Babylonius, qui igni frixit aut vstulauit nebulones hos: peccant potius principes, & grauissimè quidem peccant, cum sceleratos non puniunt, & non puniendo efficiunt, vt exultent & impunè grassentur scelera quæuis. Non est truculentia tyrannica, quando pro grauitate sceleris graue supplicium sumitur de scelerato. Igne quondam grauissima scelera sunt punita. Apparet hoc in incendio Sodomitico, quod ipse Deus cœlitus vrbibus immisit: hominandis & incurabilibus. Idem ille Nabuchodonosor contemptum numinis & impietatem, vt ipse tunc iudicabat, igne voluit vlcisci Danielis 3. ca. Quid quod Thamar, Iudæ & nurus & coniux, propter adulterij suspicionem ad incendium rapiebatur, Genes. 38: Iussit & Zaethus Crotoniata adulteros igni cremare: cumq; ipsemet contra leges deprehensus esset adulter, in rogi ardentem insilijt. Iudaicæ leges lapidibus, Romanæ verò leges gladio puniunt adulteria. Quò magis mirandum est Christianos tam leuiter iudicare de adulterijs. Ceterum tanto malo non leuem occasionem dedit, qui non in sede beati Petri, sed in prostibulo potius Priapi Lampfaceni sedet, ac coniugia sancta prohibet, atq; ita fornicationi & omni immundicie fores aperit. Nos potius discamus ex seuera animaduersione in adulteros, quam à veteribus quondam exercitam cernimus, sanctè sancta colere coniugia, & ab omni nobis impuritate cauere. Licet enim adulteri Dauidis adulterium pro se adducant, propterea quod non legatur lapidibus adobrutus, apparet tamen historiam sacram legenti, vnde colligunt & ipsi esse parcendum, grauissimum de eodem sumptum esse supplicium. De quo alias dictum est. Oremus ergo Dominum vt animos nobis castos concedat.

Exponit Ieremias quid Semeias contra ipsum egerit ex Babylone, propter scriptam ad Captiuos epistolam, & quid ipse vicissim Semeia futurum prædixerit.

C O N C I O XCVI.

Ad Semeiam verò Nebelamitem loquens dicens, Sic ait Dominus exercituum Deus Israelis, dicens, Eò quòd misisti literas tuo nomine ad vniuersum populum qui est Hierosolymis, & ad Sophoniam filium Maasia sacerdotem, & ad omnes sacerdotes, dicens, Dominus constituit te sacerdotem pro Ioiada sacerdote, vt sitis inspectores in domo Domini super omnem virum amentem & prophetare præsumentem, vt eum in neruum & truncum concludas, cur ergo non increpasti Ieremiam Anathotitem, qui prophetat vobis? Quin & super ista misit ad nos in Babyloniā, dicens, Diuturna erit (captiuitas) & edificate domos & inhabitate, plantate hortos & comedite fructus eorum. Et legit Sophonias sacerdos epistolam hanc audiente Ieremia. Et factum est verbum Domini ad Ieremiam, dicens, Mitte ad omnes qui in captiuitate sunt, dicendo, Sic dicit Dominus ad Semeiam Nebelamitem, Eò quòd Semeias vobis prophetauit, quem

quem non misi, & confidere vos fecit in mendacio: ideo sic dicit Dominus, Ecce ego visitabo Semeiam Nebelamitem, & semen eius, nec erit ei vir qui habitet in medio populi huius, neque videbit bonum quod ego facio populo meo, dicit Dominus, eo quod defectionem loquutus sit contra Dominum.

Secunda pars huius capituli, quæ his iam recitatis comprehenditur, exponit nobis historiam rerum inter Ieremiam & Semeiam prophetas peractarum. Est autem oratio mox ab initio hiulca, nec absoluta, ac proinde sarcinenda ad hunc vel similem modum, Eo quod tu Semeia Ieremiam malignè detulisti apud ordinem sacerdotum Hierosolymis, punieris à Domino. Proinde initio ponitur historia duorum illorum prophetarum: deinde subiungitur vaticinium Ieremiæ infelix contra Semeiam. Historia talis est, Scripserat in Babylonem Ieremias epistolam, quam exposuimus. Ea admodum offensi & irritati sunt pseudoprophetae, qui felicia in Babylone prædicabant captiuis, fore videlicet ut intra biennium caderet regnum Babylonis, & Iudæi captiui redirent felices & opulenti in patriam. Inter hos cum non postremus esset Semeias, scripsit & ipse epistolam ad Sophoniam, ad ordinem sacerdotum, & vniuersum populum Hierosolymis adhuc agentem. Ea hortatur vel monet Sophoniam, ut pro sua autoritate & pro suo officio, Ieremiæ & in dicendo & in scribendo, in concionando inquam Hierosolymis, & in misitandis in Babylonem epistolis audaciam compescat compedibus & carcere. Recitat autem hanc epistolam Sophonias ipsi Ieremiæ, sacerdotibus & populo. Vbi suggerit Deus quid rursus in Babylonem scribat Ieremias. Proinde subtexitur ibi infelix Semeiæ fatum.

Historia duorum prophetarum.

In hac historia veluti in tabula descriptum nobis exhibetur certamen, quod perpetuo viget in ecclesia inter veros & falsos doctores. Indicatur item modus procedendi contra Euangelium & doctores vel prædicatores Euangelij per Inquisitores, quos vocant, hæreticæ prauitatis. Videas ergo in præsentī & nostro quoque sæculo scripta doctorum aduersaria. Ieremias enim scribit in Babylonem, quod Deus mandauerat: Semeias scribit & ipse quod affectus eius deprauatus eum scribere iusserat, & scribit hic delatoriam epistolam ex Babylone. Sunt ergo Corycei ubique, sunt delatores, sunt accusatores, sunt actores, & inquisitores prauitatis hæreticæ. Intonant hi successionem, dignitatem sacerdotalem, castigationem, disciplinam, compedes & carceres, ut ea ratione synceritas doctrinæ & pax ecclesiæ conseruetur, sistatur autem vel impediatur felix Euangelij cursus. Scribuntur interim ista omnia ad consolationem & confirmationem sanctorum. Nam Dominus ipse in Euangelio, vsum huius loci & similitum ostendens, Beati estis, inquit, cum persecutionem sustinetis, & homines contra vos omne malum effundunt, mentientes propter nomen meum. Sic enim fecerunt & prophetis, qui fuerunt ante vos, Matth. 5. Huc ergo referamus etiā præsentem Ieremiæ historiam.

Certamen prophetarum propter religionē.

Sed inspiciamus singula, & quæ inde pietatis dogmata petenda, & quomodo singula sint intelligenda, inquiramus. Scribit Semeias pseudopropheta ex Babylone Hierosolymas ad Sophoniam, & scribit delatoriam epistolam contra Ieremiā. Vnde apparet multos homines nihil emendari ferula Domini. Abductus enim erat propter peccata & propter falsam doctrinā hic Semeias in Babylonem: sed nihilo melior factus ea disciplina, pergit nunc in rebellionē contra Dominum. Tam difficile est videlicet mutare Æthiopem suum illum nigrorem, & Pardum varietatem. Multos habet hic Semeias imitatores, qui redduntur deteriores per disciplinam, non Dei quidem percutientis vitio, sed propria & innata malitia. Sedulo ergo orandus est Dominus, ut liberet nos à malo. Con-

Non emendari correctione Domini.

Sophonias.

tra verò Ieremias pergit in benefaciendo. Porro quis fuerit Sophonias ille, ad quem scribit Semeias hic, non exprimitur: videtur tamen is esse, cuius mentio fit in ult. cap. 4. libri Regum: ubi Sophonias hic dicitur secundus fuisse à summo pontifice Saria. Fortassis fuit magister sacrorum, & episcopus doctrinae & totius religionis, qui per vices functus est officio summi pontificis cum Saria. Certè vtcunque ea res habeat, ex hoc loco claret ipsum praesidem fuisse in domo Domini, siue inspectorem malis dicere. Hieronymus legit, Vt sis dux, praceptor, siue episcopus in domo Domini. Etenim rationibus vrget Sophoniam & alios sacerdotes Semeias, vt Ieremiam compescat. Proinde dicit Sophoniam successisse in locum & officium Ioiadae sacerdotis. Hoc ergo insignis viri exemplo, & à successione officioq; persuadere vult, decere Sophoniam vt compescat & occidat Ieremiam. Nam de Ioiada sacerdote tradit historia sacra 4. Reg. 11. & 2. Paral. 23. quòd Athalia impiam oppresserit, curaueritq; occidi, & quòd Mathanem Baalis sacerdotem populus ante aram trucidauerit. Ceterum non bene applicat hoc exemplum Semeias. Ieremias non fuit de grege Athaliae, neque fuit Baalista, sed purus vel syncerus Dei minister. Semeias potius cum suis conferendus fuit Baalistas. Cauendum ergo etiam atque etiam ne exemplis scripturarum abutamur. Licet sanè hostes Dei impios & incurabiles, pseudoprophetas etiam punire: sed suo loco, modo & tempore: de qua re alibi disputatum est. Neque enim facimus cum illis, qui neminem religionis ergò puniendum esse contendunt.

Ioiada sacerdos opprimit Athalia & occidit Mathā Baalistas.

Significantius verò Semeias quid velit exprimit, & ait, Posuit te Dominus loco Ioiadae, vt sis episcopus, inquisitor & superintendens in domo Domini, vt inquam inspicias sicubi oriri velint viri prauis & amentes, qui doctrinam sanam corrumpant, & turbent pacem ecclesiae. Hos enim cohercere iuberis vinculis aut carcere. Atqui cum vesanus & amens sit Ieremias, mirum sanè est, cur ipsum non castiges, ac in carcerem concludas. Cur verò furiosum & Schuermerum vel phanaticum hominem esse Ieremiam existimet, rationem subiiciens, adducit eius Conciones quas habebat Hierosolymis, & Epistolam quam miserat in Babylonem, cuius argumentum Semeias in epistola sua paucis perstringens, comprehendit. Ea quae hodie fiunt à nostris episcopis & inquisitoribus, mirifice illustrant hunc Ieremiae locum, cum omnia sint vtròque similia, vt ouum ouo non sit similius.

Superintendentes in ecclesijs.

Et bonum quidem est in ecclesijs esse superintendentes, vel episcopos & visitatores. Curent modò, qui ita vocantur, vt hoc sint quod dicuntur. Caueant ne efferantur superbia, neue tyrannide innoxios premant. Rationibus & scripturis magis agant, quàm armata manu. Dixi modò vincula & gladium hic quòque locum habere suum: sed nihil temerè hic tentandum, nihil immoderatè & affectatè faciendum. Quidam mirifice insolescunt hoc nomine, quòd superintendentes nominantur: ceterum Semeiae hi magis similes sunt, quàm Ioiadae. Dogmata enim & ritus, quos ipsi ex vana persuasionem sibi semel vt indubitatos inducere in animum, non modò retinent, vtcunq; contrarijs validisq; rationibus & scripturarum testimonijs confutentur, sed & omnibus alijs obtrudere volunt, adde quòd renitentes vel in exilium, vel in carceres conijciunt, aut certè conuijs adoperiunt. Appellant enim tales phanaticos homines, Schuermeros, phantasticos, arreptitios, maniacos, furiosos vel amentes. Ac prophetarum quòque temporibus apparet synceriores doctores appellatos fuisse vafanos. Inspiciens enim mundi sapientia nō potest non verè sapientes & veram sapientiam quae ex Deo est, nuncupare fatuos, insanos, & stultitiam atq; insaniam: id quod & Paulus alicubi subindicauit. In 4. lib. Regum, cap. 9. aulici regis Ioram, nuncupant ministrum

Schuermerie arreptitij.

ministrum prophetæ Elisæi, qui Iehuh inunxerat, & regem, Deo iubente, ordinauerat, vasanum. Ac vulgatum receptumque est hodie plerisque, concionatores, liberè verbum Dei prædicantes, ornare huiusmodi titulis. Sed quid mireris huius mundi stultitiam malè iudicare de Dei vera sapientia, cum diuina sapientia non possit benè iudicare de humana sapientia, quæ reuera est stultitia: Et quod nos legimus, Vt eum in neruum & truncum concludas, Hieronymus legit, Siue in custodiam & in catarcen, quem Symmachus μόχλον, Aquila ipsum verbum Hebraicum posuit צרור. Alij vertunt, Vt ponas talem in cippum & truncum. Intelligunt autem per alterum quidè vinculum quò constringitur collum, per alterum verò catenam vel instrumentum quo manus constringuntur, armband.

Caterum laudandus est Semeias in eo, quòd verba Epistolæ Ieremiæ verè adducit: quòd his non alienum sensum affingit, corrumpit, inuertit, & alterum pro altero ponit ac calumniatur. Videas hodie aduersarios nostros in adducenda vel recitanda doctrina nostra, mirabili artificio vti, & pleraque nostra corrumpere, inuerrere atque calumniari. Quo nomine peiores sunt Semeia.

Adiungitur his quid fecerit Sophonias accepta Semeiæ epistola. Legit ipsam, atque adeò & Ieremia audiente recitauit. Nihil aliud in præsentiarum fecisse legitur. Res itaque aliter euenit, quàm Semeias sperauerat aut instituerat. Ieremiam enim sperauerat conijciendum in carcerem, & miris modis diuexandum. At nihil huius factum legimus. Cohibuit enim Deus furorem hominum, neque vltius progredi voluit. Ipse enim refrenat hostium verbi sui cruenta consilia, vt non tantum possint quantum volunt. In horto ad eos qui ipsum caiebant, dicebat, Si me quæritis, sinite hos abire, loquens de discipulis. Vt cumque ergo Petrus Malchum vulnerasset, nemo tamen in ipsum fertur: cohibente furorem hostium Domino. Idem hodie quoque fieri credimus, cum dissipantur hostium verbi Dei ferocia consilia, & serui Dei præter omnium expectationem vel euadunt præparatas insidias & grauia tormenta, vel cum ipsi hostes iuuant seruos Dei, sicut milites Romani Paulum. Certè Nero sauiissimus, ita disponente Domino, Paulum in liberam posuit custodiam, ita vt qui vellent ipsum accedere possent: ipse interim & predicando & scribendo, plurimum propagauit Euangelium. Credamus itaque Domino Deo nostro, ne formidemus & fugiamus, sed faciamus potius intrepide officium nostrum, ac permittamus ipsi omnium rerum euentum. Ipsi cura est de nobis.

Postremo loco recitat Ieremias fatum Semeiæ, præmium pseudoprophetiæ. Vbi ante omnia obseruandam puto indefessam & inflexibilem Dei constantiam. Tantum enim abest, vt Ieremias orator Dei à dicendo & scribendo in Babylonem abstineat, propter Semeiæ querimoniam vel accusationem, vt iam de nouo parat epistolam, quam ipsi Semeiæ mittat, ac contra eundem agat peculiari ter. Atque ea non tantum scire voluit Semeiam, sed omnes insuper agentes in captiuitate, nimirum vt supplicio istius commoti aut admoniti, diuinis ipsi mandatis parere discerent: denique vt totus mundus disceret decretis & consilijs vel verbis diuinis non reluctari & contradicere. Ideoque ab initio diligenter inculcat verbum Domini factum esse ad Ieremiam.

Exponit autem hac parte quid peccarit Semeias. Prophetauit & quidem sub nomine Domini, cum tamen Dominus ipsum non miserit. Docendo vel prophetando confidere fecit miseros captiuos mendacijs vel rebus nihili ac fallacibus. Sed & prauaricationem vel defectionem à Domino loquutus est. Quæ omnia qualia sint, & quid ex singulis discendum sit monui capite vigesimo octauo. Idcirco hic sum succinctior, ne rem eandem cum tædio auditorum reperam

Semeias nō est calumniator.

Defenditur à Domino Ieremias.

Ioan. 18.

Acto. 28. Philip. 1.

Non superatur Deus hominum audacia & pertinacia.

Peccatum pseiti doprophetiæ.

*Pœna pseudo-
prophetarum.* sapissimè. Pœnam verò peccatis Semeiæ adpendit, Iccirco sic dicit Dominus, Ecce ego visitabo, &c. Visitare in deteriore accipitur partem, vt antea quod saepe dictum est. Sed & semen, id est liberos & posteritatem Semeiæ, se visitaturum minatur Dominus. Non quòd filius portet patris iniquitatem, sed quòd soboles parentem imitata, approbauerit parentis malitiã, & particeps fuerit emolumentum nephandi. Exponit autem quomodo velit familiam illam vniuersam visitare Dominus, Vt non sit vir: id est, vllus ex hac prosapia, qui habitet in medio populi huius. Morientur ergo, & excidentur præmatura & infelici morte omnes. Itaque non videbunt bonum quod factururus est Deus liberandis aliquando ex Babylone. Fortassis intelligenda sunt hæc tam de spiritalibus quàm corporalibus bonis. Grauis ergo pœna est quæ spoliât præsentibus bonis atque futuris. Graue itaque scelus est falsa doctrina: graue scelus est se sanæ opponere doctrinæ, & sanos doctores vexare & deferre tyrannis & persecutis, Cuius quidem rei memorabile in præsentem habuimus exemplum. Dominus Deus noster deducat nos omnes in via sua recta ad gloriam nominis sui & salutem animarum nostrarum. Amen.

ORATIO IEREMIAE

DECIMATERTIA.

Consolatur captiuos, promittens eis liberationem à Domino.

CAP. V. T. XXX.

CONC. XCII.

Verbum quod ad Ieremiam factum est à Domino, dicens, Sic dicit Dominus Deus Israelis, Scribe tibi in librum aliquem omnia verba quæ loquutus sum tibi. Ecce enim dies venient, dicit Dominus, & conuertam captiuitatem populi mei Israel & Iuda, dicit Dominus, & reducam eos in terram, quam dedi patribus eorum, & possidebunt eam. Et hæc sunt verba quæ loquutus est Dominus ad Israelem & Iudam. Sic enim dixit Dominus, Vocem horroris audiui, & non pacem. Inquirete quæso, & videte num pariat mas, quare ergo vidi omnem virum manus suas habentem in lumbis instar parturientis, & versas omnium facies in pallorem? Va quia magnus est dies ille, vt ei non sit similis, & tempus tribulationis est Iacobo ex qua tamen seruabitur. Et erit die illa, ait Dominus exercituum, confringam iugum eius à ceruice tua, & vincula tua dissoluam, & non redigent illum vltrà in seruitutem alieni, sed seruiet Domino Deo suo, & Dauid regi suo, quæ ego excitabo eis. Tu verò ne timeas serue meus Iacob, dicit Dominus, ne formides Israel: quoniam ecce ego seruabo te à longe, & semen tuum à terra in qua captiui detinentur. Et redibit Iacob & requiescet, & securus, nec erit qui ipsum terreat. Quoniam ego tecum sum, ait Dominus, vt seruem te: quia consummationem faciam cum omnibus gentibus, ad quas dispersi te, verumtamen tecum non faciam consummationem, sed castigabo te in iudicio, neque mundando mundabo te.

NON

NON exprimitur an ea quæ iam sequuntur cap. 30. & 31. coniungenda sint præcedenti epistolæ, an constituent Orationem peculiarem, ordine iam decimam tertiam. Vnum quidem atque idem est argumentum epistolæ & orationis huius. Vtrobique enim differitur de liberatione populi Dei; nihilominus discreui hæc ab illis, & peculiarem orationem ex his quæ sequuntur 30. & 31. cap. feci, quod ipse contextus dirimere hæc videatur. Cæterum parum refert siue coniungas siue separes. Oratio est planè consolatoria, scripta ad imitationem Isaïæ, qui hoc ipsum argumentum tractat à capite 40. vsque ad caput 49. Consolatur enim Dominus per ministrum suum Ieremiam captiuos in Babylonem abductos atque abducendos, denique vniuersum Dei populum varijs in terra malis exercendum. Pollicetur autem his fore, vt & captiuitas & mala quibus diuexantur, sint felicem sortitura finem. Nam liberandos ex captiuitate, & reducendos in patriam, ibique eis præstanda omnia quæ vnquam promisit ipsis & patribus ipsorum Dominus: in primis verò Christum pollicetur omnium promissionum Dei perfectionem & compendium. Ita defleuit propheta à corporali liberatione ad spirituale, ac vaticinatur de rebus Christi & populi noui testamenti. Vnde consequens est, doctrinam hanc peculiari-ter quidem pertinere ad Israël secundum carnem, sed maxime etiam ad Israël, iuxta spiritum, ad Christianos inquam, ad nos atque ad posteros nostros in finem vsque seculi. Ergo si quando calamitatibus premamur, & affligamur varijs malis, peramus hinc consolationem. Apparet autem hinc & ex alijs prophetarum locis aut testimonijs pluribus, doctrinam de Christo sic satis vulgare fuisse populo veteri, ac semper temporibus vel rebus difficilioribus vsurpatam ad consolationem afflictorum. Nam vera consolatio ex Christo est, & in Christo consummatur. Extra Christum, vt non est vlla salus, ita neque solida consolatio. Christus est verissimus liberator. Typica fuere liberatio ex Ægypto & ex captiuitate Babylonica. Proinde complentur hæc quidem omnia, sicuti & alibi diximus: principio quidem in Israele secundum carnem, sub Cyro, &c. deinde verò plenius in Christo ac Christianis: postremo autem omnium plenissime in restitutione rerum omnium, in vltima illa die.

Scopus huius orationis.

Extra Christum neque salus est, neque consolatio.

Ab initio mox ostendit authorem huius suæ doctrinæ & consolationis Ieremias, ipsum videlicet Deum: idque octies repetit atque inculcat, vt intelligemus efficaces consolationes ex Deo oriri oportere, & in solum Deum inniti. Præterea iubet Deus prophetam hæc verba omnia conscribere in librum, vel conficere instrumentum & tabulas velut publicas. Solemus autem instrumentis compositis, res consignatas veluti perpetuare, vel in sempiternam rei memoriam posteris commendare, atque ad hos veluti transmittere, tanquam certa & indubitata, vt si quod oboriatur dubium, ex præsentis instrumento confirmetur aut declaretur rei veritas. Proinde securi sunt, quibus huiusmodi obtingunt instrumenta. Sape verò in scripturis iussit Dominus res alioqui maximas consignare in chartas, veluti negotium salutis per Christum, apud Isa. in ca. 8. Similis locus est in ca. 30. Iob, vbi optat confessionem fidei & spei suæ conscriptam esse in tabulam. Christus quoque iubet coelitus Ioannem scribere, certò seruandos fore credentes, Apoc. 14. Ideoque non est quod addubitemus tantillum de consolatione hac Dei, quæ in literas, Deo iubente, retulit Ieremias. Faciunt hæc ad subleuandam fidei nostræ infirmitatem, stabiliendamque spem nostram.

Vera consolatio ex vno existit Deo.

Res memorabiles transmittuntur scripto ad posteros.

Colligit autem caput & summam omnium quæ dicturus est, liberandos fore Israelitas & Iudæos ex captiuitate, reducendosque in patriam, quæ sint summa cum tranquillitate possessuri. Christiani in his respicimus ad liberationem spirituales ab inferis & peccato, & ad patriam coelestem, in quam credimus nos transferendos à morte.

Summa.

Reducta omnes tribus.

Præcedit liberationem maximam afflictio.

Nullum robur humanum liberat ex ira Domini.

Liberatio promittitur.

Promissio Christi ueri Dei et hominis.

Ioan. 8. Luc. 1.

Iterum verò repetit ista non ab ipso esse profecta Ieremia, sed diuina esse oracula. Sæpe enim iam inculcauimus, veram & efficacem consolationem oportere proficisci à Deo. Ac obseruandum est maximè, quòd dicit non modò Iudæos, sed & Israelitas reducendos fore ex captiuitate. Id quod contra illos facit, qui fingunt vnā modò tribum Iuda, sub Cyro reductam esse in patriam. Omnes enim vel ex omnibus reducendos hic manifestè dicit, sicuti & alibi legitur.

Cæterum priusquam liberare velit ipsos Dominus, prædicit magnas turbas calamitatesq; maximas præcessuras, & miserè afflicturas passim vbique homines. Iustus est enim Dominus, qui peccata & peccatores, cum diu frustra penitentiam expectauit, grauiter punit. Proinde inducit homines conquerentes se audiuisse vocem horrendam, vbique formidinem, tremorem & bella, nullibi pacem proclamantes. Ita verò adumbrat omnia regna fore collidenda, & homines passim in Iudæa maximè conficiendos fore. De qua re dictum est cap. 25. Cum verò homines ferè, dum audiunt bellis atterenda omnia, existiment ac sperent se robore fortissimorum quorunq; militum asserendos, Ieremias figura quadam ostendit, nullum vspiciam robur vel in fortissimis viris reliquum futurum. Iubet ergo inquiri, si forte vnquam auditum sit marem peperisse? Id verò cum nunquam sit auditum, & res videatur impossibilis, rursus interrogat, vnde ergo sit quòd viri fortes omnes, puerperæ iam esse videantur, qui instar parturientium manus non admoueant armis, sed in lumbos incutiant, & toti palleant, colore exangues & mortuos referentes? Qua sanè figura significat, nullum esse expectandum auxilium ex militibus, cum omnes in vniuersum imbelles & mulieres sint futuri. Amplificat hæc amplius per exclamationem & comparisonem. Exclamat enim, Væ, quia magnus est dies iste. Deinde per comparisonem addit, ipsum non habere parem: id est, calamitatem illam carituram exemplo. Sequitur enim expositio quid intellexerit per diem illum, tempus afflictionis ipsi impendens Iacobo. Et certè nos qui in Christum credimus, non potuimus liberari, nisi præcedente passione Domini nostri Iesu Christi amarissima.

Consequenter verò manifestè vaticinatur de liberatione. Quo vaticinio captiuos in primis, deinde afflictos omnes consolatur. Dicit autem se ex tantis malis ipsos liberaturum. Vbi enim deficit humana sapientia, neque consilium euadendi inuenit: ibi diuina sapientia & potentia nullo negotio eripit, asserit & liberat. Credamus ergo in omnibus difficultatibus Deo, neque desperemus propter humanam potentiam & instructas contra nos hominum copias. Singulariter verò promittit, se ablaturum iugum de collo, & vincula captiuitatis relaxaturum. Loquitur de seruitute Babylonica. Addit ergo ipsos amplius non seruituros alienis, nimirum dijs: seruituros autè Deo creatori, & Dauidi regi suo, nempe Christo Domino. Quòd si legeris posthac, non futurum vt alieni eos in seruitutem redigant, iuxta literam exponi non poterit. Nam mox à liberatione Persæ & Græci, postea Romani dominati sunt Iudæis: spiritualiter autem completur, dum fideles per Christum liberati, verè liberi sunt etiam in media seruitute. De iugo & vinculis antea dictum est sæpe. Qui verò redierunt ex captiuitate Babylonica, nunquā postea dijs alienis seruiuerunt, sed Deo vero, expectantes Christum omnium promissionum complementū, quem & acceperunt suo tempore. Dicitur hic, sicut & Ezech 34. Dauid, propterea quòd Dauid typū Christo prætulit, & quòd Christus ex semine Dauid genitus sit, iuxta carnem, R. om. 1. Singulariter ergo dicitur regi suo, nimirum Messia promisso, & in Dauide præfigurato. Nam prophetam non loqui de Dauid filio Isai, id manifestè conuincit quòd ait, Quem ego excitabo eis. Vide quæ dicta sunt ea de re Ierem. 23. Colligimus hinc etiam Christum verum esse Deū cum patre. Dicit enim, Seruient Deo suo, & regi

& regi suo: regem inquam in eundem locum collocat cum Deo, & vtrique tribuit cultum eundem. Falsos Deos colere non licet. Ista verò de cultu Dei & Christi euidentissime completa sunt, Christi Christianisque temporibus. Obijci poterit hic prophete locus Iudæis, qui mirantur cur non sufficiat nobis Deus colendus, cur addamus Christum? Audiant ergo qui tales sunt Ieremiam suum, imò & nostrum dicentem, Seruient Deo suo & Dauidi regi suo. Chaldeus certè interpres, & Iudæorum expositores scripture per Dauidem hunc intelligunt etiam ipsum Christum Dominum. D. Hieron. hunc locum explicans, Iste est Dauid, inquit, cuius & Euangelium meminit, daturum se nobis, vt sine timore, de manu inimicorum nostrorum liberati, seruiamus illi in sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus nostris. Quomodo enim primus Adam & secundus Adam scribuntur iuxta corporis veritatem, sic & Dominus atque saluator: quia iuxta carnem ex Dauid, totum in eo sancta Maria conferente, quicquid fuit ex stirpe Dauid, & habente originem atque conceptum de spiritu sancto. Quodque ait, Contraham iugum eius de collo tuo, &c. non dubium quin sub typo Nabuchodonosoris de diabolo sentiendum sit. Hæc ille. Obseruemus hic diligenter liberari finis. des à Deo, non vt libidini suæ indulgeant & nullis legibus æquis pareant, sed vt Deo fidelissime inserviant, diabolum & regnum eius refugiant. Luca 1. 1. Petri. 2.

Pergit verbis consolatione refertissimis, & ad imitationem Isaia compositis, captiuos & afflictos propter pietatem consolari. Amicissimis enim verbis captiuos affatur, & ait, Tu verò ne timeas, &c. Rationem subiungit, Ecce enim ego te seruabo à longè. Tamen enim in hostilem, eamque longissime distantem, abductus sis terram, liberabo te tamen inde. Quoniam verò captiuus 70. annos captiuitatis præscriperat, & multi ea essent ætate, quæ eousque non videbatur perducenda, addit, Educam semen tuum è terra in qua detinentur captiui. Simul autem promittitur liberatio ex captiuitate diabolica & ex omnibus malis, semini Israelis spiritali. Additur & aliud quod ad declarationem beneficii facit, Et redibit Iacob & quiescet. Quod quidem corporaliter vtcunque impletum est: adimpletur autem spiritaliter plenius in sanctis, qui in præsentī sæculo tranquillī fruuntur conscientijs, & post hanc vitam gaudio sempiterno. Et quò certiora illa omnia essent apud afflictos, inducit Dominum loquentem, Quoniam ego tecum sum. Vox plena consolationis est, Ego tecum sum. Quid enim deesse queat ei qui Deum præsentem vel apud se manentem habet? Sæpe hæc vox repetitur à prophetis & in Euangelio, Tecum sum, vt te seruē. Ad amplificationem verò huius beneficii adiicit se consummationē facturum cum omnibus gentibus, ad quas dispersit captiuum suum populum: at consummationem se facturū negat cum suo populo. Est autem locutio Consummationem facere, nostræ respondēs, vsmachen, id est, in vniuersum perdere & excindere. Quid ergo? Castigabo quidem te, sed in iudicio, id est, cum moderatione vel modo tolerabili. Sic sæpe supplicat Domino Dauid, Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me, &c. Solet autem Dominus seruos suos castigare, sed moderatè, eos demque iterum recipere in gratiam. Sicut multa ostendunt exempla. Sequitur, Nec mundando mundabo te. Id quod alij verterunt, sensum magis quam verba explicantes, Nec succidendo succidam te. Item, Veruntamen neutiquam ad putrum putum excoquam te. Id est, non exactè omnia in te puniam. Alioqui enim ferendo non esses. Vulgaris versio habet, Vt non videaris tibi innoxius. Quod Lutherus vertit, Sas du dich nit vnschuldig haltist. D. Hieronymus hunc explicans locum, Docet suos, inquit, nequaquam pœnæ sed eruditioni traditos, vt iudicaretur quasi proprii, non perderentur quasi alieni. Qui enim non credit,

iam iudicatus est: hoc est, præiudicatus in interitum. Quod autē intulit, Vt non tibi videaris innoxius: siue iuxta Symmachum, Et mundus non mundabo te. Vel iuxta Aquilam, Cum te erudiero per iudicium, nequaquam innocentem faciam: illud significat, quod omnis mundus indigeat misericordia Dei, & nullus, quamuis sanctus sit, securus pergat ad iudicem: contra nouam ex veteri hæresim, quæ putat in isto sæculo, & in ista carne mortali, antequam corruptiuū hoc induat corruptionem, & mortale induat immortalitatem, perfectionem esse in quoquam, & omnes simul iustas posse implere virtutes, &c. Domino Deo nostro sit laus & gloria semper.

Pergit propheta in sua illa consolatione.

C O N C I O XCVIII.

Quoniam sic dicit Dominus, Insanabilis ista contritio tua, & dolorifica plaga tua. Nemo est qui diiudicet causam tuam ad obligandum: sanationes vulneris non sunt tibi. Omnes amatores tui obliti sunt tui, nec querūt te: quoniam hostili plaga percussisti te, & seua castigatione, propter multitudinem iniquitatis tuæ peccata tua inualuerunt. Quid clamas super contritione tua? Deploratus est dolor tuus propter multitudinem iniquitatis tuæ, & quod peccata tua inualuerunt, feci tibi ista. Porro quicumque te deuorant deuorabuntur, & omnes hostes tui, omnes inquam in captiuitatem abibunt: qui te diripiunt diripietur, & qui te spoliant, eos spoliū faciam. Ego enim adducam sanitatem tibi, & a plagis tuis sanabo te, dicit Dominus. Etenim propulsam te vocauerunt (dicens) Zion est, quam nemo requirit. Sic dicit Dominus, Ecce ego conuertam captiuitatem tentorium Iacob, & habitaculorum eius miserebor: edificabiturque ciuitas super aceruum suum, & templum in loco suo manebit. Et exibit ab eis laus & vox gaudentium. Multiplicabo eos, & non imminuentur, honoratos eos faciam, nec erunt viles. Erunt filij eius vt ab initio, & cætus eius coram me dirigetur, visitaboque omnes qui eum affligunt.

Populi Iudaici
plaga insanabilis.

IN sua illa consolatione consequenter ostendit, morbum populi sui tantum esse, vt non possit sanari aut curari ab vlla creatura. Allusio est ad chirurgiam, & à corpore fit metaphora ad animum. Nam per morbum & contritionem peccata intelligit, & per plagam vel vulnus & peccatum ipsum & pœnam peccati, captiuitatem, clades, lues & calamitates. Dicit ergo contritionem populi Dei insanabilem vel periculosissimam esse, & plagam dolorificam vel morbidam: nimirum peccatum ipsorum & pœnam peccati non posse curari ab vlllo homine. Sequitur enim, Nemo est qui iudicet causam tuam ad obligandum. Et adhuc clarius, Nullæ sunt sanationes vulneris tui. Sicut enim iudicando causa oppressi iuuatur, & oppressus per iudicium asseritur: ita nemo est inquit, qui serio cogitet quomodo sanari possis. Et iterum per interpretationem, Omnes amatores tui obliti sunt tui. Amatores sunt dii auxiliares, tutelares, patroni, foederati item & socij. Hi non curant tuam salutem. Nam etsi serueris dijs alienis, & regum Aegyptiorum societatem tibi comparaueris, hi tamen neque possunt te seruare, neque volunt te seruatum. Cur autem nullæ creaturæ eos seruare possint, ostenditur ratio, Quoniam hostili plaga, id est castigatione seua te percussisti, adeo vt si velint non possint te liberare. Percussit autem Dominus populum suum hostili plaga, non morositate aliqua, sed propter multitudinem iniquitatum eius, & quoniam inualuerunt peccata eius, quorum nullum amplius fecerūt modum, exuperantes

perantes semetipsos in omni cōscelatione, adeò vt Deus illis non potuerit amplius parcere, iustè ergo afflixit eos afflictione quam nemo mortalium tollere vel ei mederi potuit. Interim & hoc ostendit, populum suum nullam obmurmandi occasionem habere contra percutientem Dominum. Quasi dicat, Si autem vis conqueri & obmurmurare aut accusare in tuis illis calamitatibus quæquam, non me Deum tuum accusa, sed temetipsum & peccata tua quæ inualuerunt. Ego itaque ista tibi feci, id est puniui te, sed iusto iudicio, quia multitudine iniquitatum tuarum hoc commeruisti quod pateris.

Hic locus erudit nos de peccato, quid inquam rectè de ipso sentiamus. Peccatum oritur ex homine, & punitur in homine iustè à Deo, ita vt homo non habeat quod conqueratur aut contendat cum Deo, aut accuset Deum. Discimus item omnes homines obnoxios esse peccato, ita vt immundum non possit mundare id quod immundum est. Nulla ergo creatura potest sanare peccati vulnera: etsi sancta sit creatura. Atq; hoc est quod in Euangelio dicitur, neminem remittere peccata, nisi Deum solum. Quod homines, id est ministri ecclesiarum, peccata remittere vel condonare dicuntur, secundum ministerium id exponendum est, non secundum potestatem, quam sibi Deus retinuit.

Quanquam verò Deus populum suum percutiat, non retinet tamen iram perpetuò cōtra ipsum, imò nō impunè sinit ipsum opprimi à suis hostibus. Deus quidem vult populum suum paterno animo castigare, non ad perditionem, sed emendationem: & in hunc finem ipse hostibus vtitur, hostes autem odio & prauis affectibus incitati, contra populum Dei, non propter peccata eius, sed propter veram religionem & alias causas ob quas immeritò ipsum persequuntur, ad internecionem vsq; delere satagunt. Proinde iustus Deus causam sui populi vindicaturus, dicit, Quicumque te deuorant, &c. Nam Deus iustus par pari reat pendit, qui alibi dixit, Qua mensura alijs mensi fueritis, eadem remetientur vobis alijs. Promittit itaque Deus se vlturum sanctos suos, illos inquam qui religionis ergò & alias iniquas ob causas persecutionem sustinuerunt, quam interim peccatis suis meruerunt. Videmus autem in continuo historiarum cursu Deum ecclesiam suam afflixisse propter peccata, per tyrannos, sed iterum tyrannos grauissimis subiecisse periculis, ac rependisse eis pro ipsorum sanguinolenta crudelitate. Ita certè cecidit Niniue, capta & discerpta est Babylon, Roma quoq; misere deturpata, euersa, & cladibus & calamitatibus est diuexata, postremo omni gloria exuta, & contumelijs omnigenis extremoq; contēptu est adoperta. Quid verò in vltimo illo iudicio futurum credimus?

Porrò manifestè & significantissimè promittit se curaturum morbos & vulnera sui populi. Vnde discimus, id quod apud homines impossibile est, nullo negotio confici à Domino: & quòd ille solus est qui condonat culpam peccati tollitq; poenam. Notissimum est dogma Papisticum, quo asseritur, culpam peccati condonari, poenam differri in purgatorium, nec condonari. Intelligimus autem nos ex doctrina prophetica, Deum & sanitatem adducere, & eundem plagas sanare, id est cū culpam peccati poenam remittere, idq; ex gratia. Quanquam hic quoque aliam causam condonationis & liberationis, sed minus propriam adducit, Quoniam propulsam vel eiecram & abdicatam ethnici te appellarunt, & Zionem dixerunt non amplius esse curæ Domino. Ergo vt videant se falli, & me non obliuisci meorum, neq; reiicere eos in perpetuum, adero meis maturè, & curabo morbum ipsorum.

Iam ergo multis exponit beneficia, quibus afflictos iterum velit afficere, cōpse liberationis ex captiuitate & restitutionis bonū enarrans, Ecce ego restitui tuam captiuitatem tentorium, &c. Tentorium mentionem facit Dominus,

De peccato.

Deus hostes populi sui punit.

Deus curat suorum morbos.

Liberat suos Dominus et beneficia adoperat.

ad significandam facilitatem restitutionis. Tam facile restituiam captiuitatem vestram, quam nullo negotio homines mutant sua tentoria. Addit se & urbem & templum restitutum, ita vt mœnia suis antiquis fundamentis, iam acervis lapidum & ruderum adopertis, rursus sint imponenda; id quod factum esse exponit Ezræ & Nehemiæ liber.

Laus & gratiarum actio sacrificium Deo gratum.

Huic expositioni inserit quid facturi sint liberati & filij ecclesie, aut quid sint Domino pro liberatione illa sua repensuri, Et exhibet ex eis laus & vox exultantium. Laudis enim & gratiarum actionis sacrificia offerunt pij pro beneficijs à Deo acceptis. Id quod acceptissimum est Domino, sicuti sæpe testificatur in Psalmis, potissimum autem Psal. 50.

Pergit deinde in commemoratione beneficiorum quæ præstiturum se promittit populo suo Dominus. Multiplicabo eos, inquit, & non imminuentur. Id quod historia completum esse testificatur. Nam Iosephus multa numerat centena millia populi Iudaici quæ sua ætate sub bellum Iudaicum vixerint. Idem recitat plurima imperatorum & principum Romanorum edicta & priuilegia in honorem populi Iudaici promulgata. Breuiter, sicuti ab initio in terra Ægypti & in terra Canaan multiplicati sunt, & feliciter atque in honore & gloria vixerunt: ita sanè fiet ipsis à liberatione ex Babylone. Cœtus eorum coram me dirigetur. Id est, multi erunt passim cœtus ecclesiastici & politici, quibus omnia feliciter succedent. Addit, imò repetit, se animaduersurum seriò in hostes Iudæorum profectos. Visirabo, inquit, eos, id est puniam seuerissime, qui te afflixerint. Hæc expectent pij à Domino, quantum videlicet eis vtile & necessarium futurum præuiderit Dominus.

Exposita hæc de ecclesia.

Spiritualiter autem singula de ecclesia sunt exponenda, in qua hæc omnia plenissime complentur: cuius captiuitatem Dominus conuertit in libertatem & felicem statum. Aedificat Dominus destructam per tyrannos ecclesiam, ac veteri id est vnico fundamento Christo imponit. Ecclesia verò sacrificia laudis offert pro gratiarum actione, in cœna Domini maxime, quæ in hoc instituta est à Christo, & appellatur Eucharistia. Multiplicat item & honoratam reddit ecclesiam, cuius filij & cœtus vni Deo adhærent per Christum, in quo diriguntur & defenduntur à Deo. Cui gloria.

Vaticinatur de Christo omnis consolationis thesauro.

CONCIO XCIX.

Et erit fortis eius ex ipso, & dominator eius de medio eius egredietur: & appropinquare faciam eum, & accedet ad me. Quis enim est iste, qui cor suum eam voluntarium fecit, & ad me accedat, dicit Dominus? Eritis ergo mihi populus, ego autem ero Deus vester. Ecce quasi tempestas Domini egressus est furor, tempestas inquam permanens, quæ in caput impiorum subsidet. Non enim reuertetur furor iræ Domini, donec eam exequutus fuerit, & donec erexerit cogitationes cordis sui. In nouissimo dierum intelligetis illud.

Vaticinium de Christo.

Quoniam Christus Iesus seruator noster omnis consolationis caput & thesaurus est, eam ob causam differit modò Ieremias de ipso, & vaticinatur ex ore Dei de eius aduentu in mundum. Nemo autem intelligat vaticinia prophetarum, quasi nihil profuerint sui sæculi hominibus, sed venturis dūtaxat post Christū. Per Christum enim veteres liberati sunt ex Ægypto, & propter Christum collata sunt eis omnia beneficia, quæ eis sunt collata. Sed & Paulus ipse testatur

stat in 1. ad Corinth. 10. cap. patres omnes eundem cibum & potum spiritua-
lem nobiscum edisse & bibisse, bibisse inquam de conſequentē eos petra, petram
fuisse Christum. Proinde quæ in præſentia dicuntur de Christo, in hunc finem
dicuntur, ut conſolationem adferant afflictiſ captiuiſ, & omnibꝯ afflictiſ fide-
libꝯ ad finem uſqꝯ ſæculi. Si autem veterum ſpes & conſolatio Chriſtus fuit, pu-
deat Chriſtianos aliam extra Chriſtum, aut nō à ſolo Chriſto conſolationem pe-
tere. Ac optimi quicqꝯ interpreteſ hęc expoſuere de Chriſto. Vnde miror cur D.
Lutheruſ maluerit cum quibuſdā Hebræiſ exponere illa de populo Dei, & non
de Chriſto. Sic enim vertit hunc locum, *Aber ire gewaltigen ſöllend uſſ inen
ſelbſ geboren werden/ vnd ire herren von inen ſelbſ hartkommen. Vnd wil ſy
für mich kñmen laſſen/ daß ſy mir opfferind. Sann wår iſtſ ſunſt der ſo von
herzen gern mir opfferet/ ſpricht der Herr?* Satis quidem liberè hęc vertiſſe
videtur Lutheruſ, ego verò malo ei inharere ſenſui qui profertur à pluſibꝯ.

Eſt ergo hęc deſcriptio Chriſti, & quid nobiſ conferat boni declaratio: quæ
res cognita mirificè conſolatur afflictorum menteſ. Principiò appellatur Chri-
ſtuſ *כריסט*. Significat autem Adir magnificum, excellentem, honoratum, admira-
bilem, terribilem, glorioſum, fortem: quæ omnia Chriſto competunt propriiſſi-
mè. Eſt enim Deuſ omnipotens, victor peccati, diaboli, mortis & omnium po-
tentiarum. Quis verò huic non confidat? Quis ſecuro animo ab hoc non pen-
deat, quem videt omnium eſſe potentem? Idem ille Chriſtuſ eſt dominator, dux
& aſſertor ſui populi, rex, liberator & director eorum: ſicuti & Micheaſ de ipſo
reſtatur in 5. cap. & Iſaiáſ in cap. 9. Idem ille egreditur de medio ſui populi. Qua
ſententia videtur alluſum ad promiſſionem Moſiſ, Deut. 18. cap. Certè natiuitaſ
Chriſti ſecundum carnem ex populo Iſraeliſ, atqꝯ adeò ex tribu Iuda & domo
Dauidiſ prænunciatur. Chriſtuſ ergo Dominuſ & redemptor noſter, veruſ eſt
Deuſ, veruſ etiam homo. Hiſ coniungit, Et appropinquare faciam eum ad me,
& appropinquabit. Verba ſunt Dei, ſignificantis Chriſtum fore mediatoſem
inter Deum & hominem, propter cuiuſ interuentum adituſ pateat fidelibꝯ ad
patrem: ſicuti clariſſimè exponitur in ſcriptura apoſtolica. Ergo ipſi conceditur
accedere propiꝯ ad patrem, & cum ipſo agere familiariuſ, noſtramqꝯ cauſam
ſic ipſi commendare, ut in Chriſto & per Chriſtum & nobiſ ad Deum liceat ap-
propinquare. Quanquam hęc particula, Et accedet ad me, ita quoqꝯ poſſit expo-
ni, ſicut illa apud Daniele in 7. cap. Filiuſ hominiſ uſque ad prouectum ætate
acceſſit: utiqꝯ ſimiliſ & par ipſi eſt in gloria & maiestate. Huiuſ aliquid videtur
ſenſiſſe beatuſ Hieron. qui in hunc locum ſcribit, Applicauit eum pater ad ſe, &
acceſſit ad eum, ut diceret filiuſ, Ego in patre & pater in me. Quia nulluſ poteſt
ſic cor ſuum applicare Deo, nec ita ut filiuſ patri eſſe coniunctuſ. Hęc ille. Ete-
nim cum Chriſtuſ & patri ſit coniunctiſſimuſ, & cor ſuum voluntariuſ faciat,
id eſt promptiſſimo & abſolutiſſimo perfectiſſimoqꝯ patri animo adhareat, ita ut
nemo puriꝯ & pleniuſ, merito per ipſum ſolum nobiſ ad patrem patet adituſ,
ac per ipſum omnia noſtra Deo patri grata ſunt. Conſutantur hiſ doctriñæ mo-
nachorum de interceſſione diuorum mundo inuectæ & confirmatæ. Nemo e-
nim diuorum æquari poterit Chriſto, aut vllò modo componi cum ipſo.

Iam etiam quid ex Chriſto fideleſ habeant oſtenditur, licet verbis pauciſſi-
miſ petitiſ ex ſœdere Dei, ac ſæpe in ſcriptura repetitiſ. Per Chriſtum ergo ha-
bemꝯ, ut Deuſ ille ſummuſ optimuſ maximuſ ſit pater noſter, noſ autem po-
puluſ & filij eiꝯ. Qua re nihil poteſt dici aut fingi maiuſ. Legatur apoſtoluſ ad
Romanos 8. capite. Dixi eadem de re alibi pluſa. Hęc autem ſunt conſolatione
pleniſſima.

Ex oppoſito autem exponit quæ pœna increduloſ maneat: idqꝯ per oratio-

Deſcriptio
Chriſti.

Rom. 5.
Ephes. 2.
Hebr. 18.
et 4. etc.

Quid ex Chri-
ſto habeamꝯ.

Quid maneat
increduloſ.

nem figuratam. Comparat enim iram vel vindictam Dei tempestati grauissimæ, quæ postquam diu se conglomerauit, magno cum spectantium horrore, mox se demittit in aliquorum capita, quos penitus atterit. Sic colligitur longa mora per longanimitatem Dei, ira Dei, quæ subsidit demum in capita impiorum. Hoc ipsum S. Ioan. baptista in Euangelio secundum Ioannem sic exposuit, Qui credit in filium, habet vitam æternam: qui verò non credit in filium, non videbit vitam: sed ira Dei manet super eum. Addit his Ieremias vindictam Dei fore certissimam & seuerissimam immutabilemque, ex qua se nemo extricare possit, & quæ non cesset, nisi prius exequuta fuerit omnia iustissimi Dei contra impios iudicia. Frustra ergo multi sibi impunitatem pollicentur scelerum, maxime inobedientiæ fidei. Etenim si non recte credamus synceraque fide complectamur Dominum nostrum Iesum Christum, non poterit non certissima in nos Dei vindicta esse parata, utpote cum hæc per solum Christum aboleatur.

Intellectus fidelium plenior.

Postremò omnium adiicitur Epiphonema, In nouissimo dierum intelligetis illud. Intelligebant quidem ista omnia etiam Ieremiæ sæculo, quantum eis opus erat ad sanam institutionem, consolationem atque salutem, qui videlicet obedienter & in vera fide Ieremiam audiebant: singula tamen rectius posteri intellexerunt, exhibita mundo salute aut seruatore Christo. Sed & omnia ista plenius intelligemus in vltima illa die, qua Christus iudicabit viuos & mortuos, rependetque cuilibet iuxta instituta cuiusque. Nunc multi arbitrantur fabulas esse & commenta ministrorum, quæ dicuntur de gaudio cœlesti, & pœnis tartarorum sempiternis: sed in illa die rectius hæc non modò intelligent, sed etiam grauius sentient: quod & Malachias testatur in cap. 3. & 4. Oremus ergo Dominum, ut in illa die læti coram ipso compareamus. Amen.

Promittit liberationem ex captiuitate, & fuse de ea differit ad consolationem ipsorum.

CAP V T XXXI.

CONCIO C.

IN illo tempore, dicit Dominus, ero Deus omnibus familijs Israelis, & ipsi erunt mihi populus. Sic ait Dominus, Inuenit gratiam in deserto populus qui reliquus factus est à gladio, cum scilicet Israel iret ut pararet sibi requiem. E longinquo apparuit mihi Dominus, & dilectione perpetua dilexi te, ideo misericordia attraxi te. Adhuc ædificabo te, & edificaberis, virgo Israel: adhuc ornaberis tympanis tuis, & egredieris in choro ludentium: adhuc plantabis vineas in montibus Samariæ, plantabunt plantatores & prophanabunt. Erit tempus cum clamabunt custodes in monte Ephraim, Surgite ascendamus in Zion, ad Dominum Deum nostrum. Quoniam sic dicit Dominus, Iubilare in læticia propter Iacob, & hinnite in capite gentium, annunciate, laudate & dicite, Serua Domine populum tuum reliquias Israelis. Ecce ego adduco eas de terra Aquilonis, & colligam eas de lateribus terræ, inter quos pariter erunt cæcus & claudus, prægnans & puerpera, cæcus magnus huc reuertetur. Cum fletu ingressi sunt, in miserationibus adducam eos, deducam eos ad torrentes aquarum, & per viam rectam, in qua non impingent: quoniam factus sum Israeli pater, Ephraim autem est primogenitus meus.

REPETIT

REPETIT Dominus summam propositam in cap. 30. ex verbis fœderis sempiterni petitam, Deum videlicet futurum Deum populi sui, & populum futurum Dei populum: quod quidem vt consolatione referissimum est, sicut dictum est aliàs, ita pariter comprehendit officium nostrum quod Deo pro impensis nobis debemus beneficijs, vt videlicet annitiamur ipsius esse populus, qui ab ipso solo dependeat, in omnibus ipsum solum respiciat, & ipsum colat sanctissimè. Nam est hoc æquissimum, cum ipsum sese totum in nos effundat, nos amplectatur, prouehat, tueatur atq; conseruet, deniq; bonis locupletet omnibus. Insignis est ergo hæc promissio, vnde colligebant Israelitæ se emeruros ex baratro captiuitatis barbaræ.

Probat autem Dominus veluti ex antecedenti, ab exemplo, quod benefacere velit suo populo eundemq; liberare. Nam olim oppressio in Ægypto Israelis populo, & proficiscente per desertum, in quo varijs attritus est plagis à Domino propter peccata, consecutus est ille idem populus gratiam apud Dominum, vt patres quidem educeret & liberaret ex Ægypto, liberos autem ipsorum ex gladio vel pœnis residuos induceret in terram promissam, in qua dedit eis pollicitam requiem. Cur ergo nunc non posset idem ille Deus, qui semper sui similis, beneficus, misericors, sapiens & potens est, reducere Israelem ex Babylone, & donare ipsi suam tranquillitatem? Ita perpetuis temporibus colligit Ecclesia, nunquam se deserendam fore à Domino, qui nondum misso filio, Israelitico populo fuerit propitius: quanto magis nunc post Christum exhibitum semperq; illum comparentem in conspectu patris, verisimile videatur nunquam deserendam à Domino.

Liberatio ex Ægypto.

Quinimò ne quis obijceret, ad se nihil pertinere quod olim Deus beneficia populo suo veteri præstiterit, qui iam sit de numero populi veteris, præoccupat hoc & ait, E longinquo visus est mihi Dominus, &c. Id quod alij referunt ad hoc & ait, E longinquo visus est mihi Dominus, &c. Id quod alij referunt ad tempus, alij ad locum: sensus tamen expositus est, Dominum prophetæ iterum apparuisse atque contestatum esse, (nam vt sarcatur sensus, addendum videtur, Et dixit, aut simile quidpiam) se non semel dilexisse & beneficijs prosequutum esse veteres patres, sed se retinere illam sibi in genus humanum dilectionem perpetuam, vt quemadmodum olim patres dilexit, ita nunc etiam pergat diligere ipsorum liberos, nos videlicet & nostros posteros in finem vsque sæculi. Proinde sicut olim populum Israelis, quem dilexit ex misericordia & ex mera gratia, ad se attraxit, id est varijs beneficijs sibi obuinxit: ita eundem omnes posteros Deum complecti, & his vti & maioribus benefacere aut benefacturum esse: ergo nunc quoq; captiuis in Babylone, & omnibus sæculis consequentibus, afflictijs Deum ex dilectione & mera gratia benefacturum & seruaturum suos. Elegans & consolatione refertissima est hæc doctrina, quæ & Psal. 136. tractatur, in quo varia opera Dei cōmemorantur, ac singulis propè subiungitur, Quoniam in æternum misericordia eius. Ita enim significat Deum quidem olim hoc fecisse & beneficium contulisse populo suo, sed eundem simul suum retinere benignum ingenium, ideoq; paratum esse quouis tempore benefacere, & ijs quidem omnibus, qui eius ope & liberalitate sunt indigi. Sic inquam cum fructu eximio applicantur nobis omnia veteribus beneficia exhibita.

Deum homines diligere diu lectione perpetua.

Quod autem Deus captiuis in Babylone adesse, & eos beneficijs varijs adobruere velit, per consequentia plenius exponit, Adhuc ædificabo te. Loquitur autem non tantum de murorum extructione aut ædificijs, sed de multiplicatione felicitateq; gentis. Promittit enim moderata gaudia, quod his sint fruituri cum voluptate honesta. Tympanorum ergo ac chori ludentium meminit. Nam ista olim vsurpata sunt in populo Dei temporibus felicibus. Et conceduntur il-

Gaudia honesta.

la adhuc populo Dei tempore pacis, modò consistant in terminis mediocritatis. Qui autem his abutuntur ad luxum, ad lasciuiam & immodestiam, peccāt contra Dominum. Qui hodie choros nostrorum hominum absolutè defendunt, furiosos & impuros homines tueri videntur. Anabaptistæ concessa moderatèq; gaudia oppugnantes, nimio rigore, vel in hypocritism impellunt, vel in absurdiora scelera suos homines conſciunt. Ecclesia alioqui sua habet gaudia spiritualia, musicam & choros spirituales. Eadem ædificatur domus spiritualis super viuam petram per Spiritum sanctum & doctrinam apostolicam. Ad externam reſtitutionem verò illud quod sequitur pertinet, quod dicit vineas iterum plantandas in montibus Samariæ, in locis inquam vbi nobilissima vel præstantissima vina proueniunt. Qando autem in lege minatur Dominus, populum suum plantaturum quidem vites, sed nihil inde fructus percepturum, in præſenti addit, Et prophanabunt, id est fruuntur fructibus, ac decerpent eos. Nam non licebat tribus primis annis quicquam de vinea nouiter plantata, velut immunda, percipere: quarti anni fructus cedebat Domino: quintus demū annus proferebat fructus ei qui plantauerat. Ergo prophanare non significat corrumpere, sed iam vti fructibus, vtpote cōmunibus siue licitis iam concessisq;. Prophanum enim idem est quod commune, sicut & in Act. cap. 10. At ecclesia Dei appellatur nobilis Domini vinea. Nam profert illa fructus Domino, sicut exponitur in Euangelio secundum Ioannem, cap. 15.

*Annunciatur
palam liberatio.*

Porro inducit custodes ex Ephraimitis, id est ex decem tribubus constitutos, qui vt olim fuerūt incentores ad desertionem populi Domini, ita nunc classicum cantaturi sint ad ascendendum in Zion & ad colendum verum Deū. Significatur eo orationis genere, & Ephraimitas vel decem tribus ex captiuitate reducendos fore, & ipsos mutatuos mentem corruptam & defectricem, synceriusq; seruituros Domino. Et Zion quidem mysterium Christi redemptoris maxime adumbrabat veteribus, cuius ædificator erat Dauid, typus Christi, habens promissiones de Christo in Zion reuelando atque in eodem regnato, in ecclesia nimirum spiritualiter. Certè in hac clamarunt vigilantes vel episcopi prædicatores Euangelium, quo omnes adhortati sunt ad amplexandum Christum & colendum puro corde Dominum.

*Liberatio secū
trahit laudem
& preces.*

Præterea iubet iam ipse Dominus Deus captiuos iubilare, & in capite gentium, id est in metropoli gentium, Babylone vtique annunciare liberationem. Quæ quidem est manifestissima & certissima promissio liberationis: si scilicet in ipsa hostium metropoli annuncietur liberatio, & quidem impunè. Annūciatur autem Euangelium in metropoli sathanae, in mundo, & prædicatur liberè remissio peccatorum & liberatio ex mundo immundo à sathana & inferno. Adiungitur huic annunciationi vel præconio laus & oratio vel gratiarum actio & preces: sed & precum forma certis verbis concipitur & exprimitur, Serua Domine populum tuum, reliquias inquam Israelis. Nam sicut antiquus populus sedulo pro liberatione sua orauit Dominū, simul etiā pro benignitate Dei gratias egit & beneficia eius celebrauit: ita sanè facit etiam noui Testamenti populus, laudans pro liberatione Dominum, & orans eundem vt cœptam perficiat in finem vsque. Docemur ergo in præſenti, nostri esse officij sedulo Deum celebrare vel laudare & orare.

*Adhuc significat
cantius differit
de liberatione.*

Consequenter promittit iterum disertè libertatem certissimam. Ego, inquit, adducam de terra Aquilonis, nimirum ex Babylone, & colligam eos de lateribus, id est, de extremitatibus terræ hostilis, in quam dispersi meos. Certè Apostolos misit vsque ad extrema terræ collectum dispersas Christi ouiculas. Sed & viam ex captiuitate promittit fore expeditissimam, per quam tuto & commode ambulare

ambulare possint cæci, claudī, grauidæ & puerperæ. Cum autem audimus hos inoffensē viā ingressuros, qui alioqui in viā expedita impingunt aut cōmodē progredi nō possunt, faciliē colligere possumus, Dei gratia & potentia, viā red dendam omnium facillimam. Neq̃ paucos ait venturos in terram promissam, sed magnam copiam. Vocauit autem Christus ad se claudos, cæcos & modis o m n i b u s impeditiſsimos, quos maximis agminibus & viā inoffensa induxit in regnum Dei, in verā patriam. Ipse enim tollit impedimenta omnia.

Clarius verò quod iam dixit expedit propheta consequentibus. Licet cum lachrymis & mœrore huc peruenerint in captiuitatem, redibunt tamen cum gaudio maximo, idēq̃ per meam benignitatē vel gratiam. Gratia enim sunt ista omnia, non meriti humani. Et in Euangelio dicit Dominus, Plorabitis & luge bitis, mundus contrā gaudebit, sed mœror vester cōuertetur in gaudium. Ioan. 16. Iam etiā qua commoditate ipsos ducere velit, exponit, Deducam eos ad torrentes aquarum. Nam in itineribus siccitas, æstus, aquarum inopia & arida sitis vexat itinera facientes: contrā verò dicit Dominus, copiam limpidarum & frigidarū affuturam aquarum. Homines aliquando ini tineribus defleunt per viā non rectā, & impingunt in saxa, & impediuntur salebris. Dominus au tem in præsenti, Rectā vos ducam, inquit, neque impingetis vspiam. Rationem tantorum beneficiorum subiiciens dicit, Quoniam factus sum Israeli pater, &c. Ex gratia facio quod facio, pater sum mei populi, delegi mihi primogeni tum Ephraim, proinde non possum non his benefacere. Complentur hæc quo tidie per Christi gratiam in ecclesia Christi. Deducit ille nos ad aquas, per viā rectā, efficitq̃ necubi impingamus: quoniam Deus est pater noster, cuius nos sumus filij. Ipsi gloria, laus & gratiarum actio in sæcula sæculorum. Amen.

Progreditur in consolatione instituta, & differt iterum de liberatione.

C O N C I O C I.

Audite verbum Domini Gentes, & annunciate in Insulis longē, & dicite, Qui disperſerit Israelem, colliget eum, custodietq̃ eū sicut pastor gregem suum. Quoniam redemit Dominus Iacob, & asseruit eum de manu fortioris se. Ve nient igitur & laudabunt in monte Zion, & fluent ad bonitatem Domini (quam eis exhibuit) in frumento, in musto, in oleo, & in fœtibus gregum & ar mentorum, eritq̃ anima ipſorū similis horto irriguo, nec vltra dolebunt. Tunc latabitur virgo in choro, iuuenes & senes pariter: conuertam enim luctum eo rum in gaudium, & consolabor eos, atq̃ exhilarabo eos ex dolore ipſorum. In ebriabo quoq̃ animam sacerdotum pinguedine, & populus meus bonis meis sa tiabitur, dicit Dominus. Sic ait Dominus, Vox in excelso audita est, planctus & fletus amarissimus: Rabel filios suos deplorauit, neque consolationem vl lam super filiis suis recipere voluit: quoniam non sunt amplius. Sic dicit Do minus, Prohibe vocem tuā à fletu, & oculos tuos à lachrymis: quoniam est merces operi tuo, ait Dominus: & reuertentur de terra hostili: sed & poste ritatem tuā ea spes manet, ait Dominus: reuertentur enim filij ad termi num suum.

His quoq̃ promittit & promittēdo probat liberationem ex Babylone. Nam nouo quodam vtitur orationis genere. Dum enim mandat gentibus an nunciare longē & latē per insulas illam liberationem populi sui, non potest non

Liberatio po puli Dei iube tur annuncia ri inter gētes.

certissima esse illa. Deus enim non iuberet mendaciū annunciare Insulis, & per gentes, apud quas non vult nomen sanctum suum pollui. Verba autem illis supeditat, quibus annuncient illam liberationem celebrem. Qui, inquit, disperse- rat Israel, &c. Innuunt hæc verba Dominum Deum esse, qui ad portas infero- rum ducat & reducat: & quidem posse eum qui perdidit seruare. Medæa apud Ovidium dicebat, Servare potui, perdere an possim rogas? Equidem non vide- batur possibile Iudeis urbem Hierosolymorum subverti posse. At subvertit eam Dominus, & quos voluit in Babylonem abduxit: impossibile item videbatur il- lis ipsis eos reduci, & omnia restitui posse: sed restituit omnia Deus omnipotēs. Accedit his aliud beneficium ingens, quod prædicari Deus voluit inter Gen- tes, quod non tantum reducet & restituet populum suum Dominus, sed accura- tissimam eius curam geret. Custodiet enim populum suum, inquit, sicut pastor gregem suum, cui cibum & potum salubrem & commodum suppeditat, quem item tuetur ne vel contagione & morbis, vel ferarum incursionibus pereat. Sed & verbis liberauit, redemit & asseruit, verbis præteriti temporis usus est, loquēs de re futura, ad significandam rei veritatem & certitudinem. Hæc redemptio ita erit certa & expedita, ac si iam sit perfecta. Potentiores fuere Iudæis Babylo- nīs, sed robore superat omnes Deus omnipotens. Huic tutò omnes fidimus. Do- minus est enim mortis, mūdi, diaboli & inferorum, peccati & omnis potestatis. Proinde si vult asserere nos, potest in qualibet huius sæculi difficultate & ex ipsis desperatis malis. Gentium quoque vocatio his adumbratur ad gratiam Euangelij Christi. De qua re paulò post dicetur ex Hieronymo.

*Gratitudo re-
demptorum.*

Porro quam gratiam liberati pro assertionem & acceptis beneficijs, liberatori & benefico Domino relaturi sint, consequenter ostendit: ubi indicatur officiū Christianorum, attexiturque catalogus vberior beneficiorum, populo Dei à Do- mino conferendorum: pro quibus etiam gratias agunt pii, laudantes in omni- bus liberalitatem Domini & gratiam immensam. Venient Iraelite in montem vel in excelsum Zion, & iubilabunt vel laudabunt Dominum. Mons Zion fuit templo & cultui Dei consecratus, idem fuit & ecclesiæ Christi typus. Deum itaque celebrarunt pii, & in loco sibi commonstrato à Deo, & in ecclesia sancto- rum. Sequitur, Et fluent, id est magna copia conglomerabunt se ad bonitatem Domini, nimirum ad Dominum propter bonitatem eius & ad celebrandā boni- tatem eius: utpote ex qua is populo suo dedit frumentum, vinum, oleum, & alia quæ hic commemorantur. Addet his externis bonis & aliud longè præstantius, animum lætum & semper virentem. Nam dicit animum populi sui futurū hor- tum irriguum, non marcescentem neque æstu nimio torrefactum, sed semper flo- rentem & fructiferum. Nihil profunt opes quantumvis ingentes, nisi animus sit hilaris & bene compositus. Mœrentibus & perpetuis doloribus excarnifica- tis, quid voluptatis opes adferunt? Maximum ergo donum promittens, Ania- mi eorum, inquit, semper virebunt, neque ultra dolebunt. Id quod iuxta spiritum maximè completur. Donec enim in hoc sæculo vivimus, semper permulta per- turbant gaudia nostra. Vetus interpretes reddidit, Nec ultra esurient. Præterea re- citat omnis generis hominū ordines, virgines videlicet, iuvenes, senes & sacer- dotes. Quibus omnibus pollicetur cum lætitia omnium rerum abundantiam. Nam locutio est, Inebriabo animam sacerdotum pinguedine, pro eo quod est, rebus quibusque præstantissimis saturabo sacerdotes, ut eorum animus nihil am- plius optare possit. Discimus ergo rerum abundantiam suppeditari à Domino, uti & omnium rerum inopiam. His omnibus sanè nihil aliud pollicetur quam omnium rerum copiam daturum suis ad saturitatem. Sub finem enim appendit, Et populus meus bonis his saturabitur.

Sublimio

*Animus hilari-
s.*

Sublimiorem verò sensum reddemus iam verbis sancti Hieronymi, dicen- *Expositio ho-*
tis, Et venient liberati & laudabunt liberatorem suum in monte Zion, hoc est, *rum secundum*
in ecclesia. Et confluent ad bona Domini, rerum omnium abundantiam, quæ *ecclesiam.*
non in frugibus & cibis carnis istius, sed in virtutum varietate sentitur. Super
frumento, inquit, & vino, & oleo, de quo conficitur panis Domini, & sanguis e-
ius impletur: typus & benedictio sanctificationis ostenditur, dicente scriptura,
Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Et foetu pecorum
qui in ecclesia simplices sunt: & armentorum quæ cornuta sunt, & aduersarios
ventilant. Ut autem sciamus, benedictiones has nequaquam ad corpus, sed ad
animam pertinere, sequitur, Eritq; anima eorum quasi hortus irriguus, siue qua
si lignum fructiferum, quod plantatum est secus decursus aquarum, & paradia
sus Domini in delitijs. Et ultra, ait, non esurient: nequaquam ea esurie, de qua
scriptum est, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: sed ea quæ saturitate muta-
tur, & rerum omnium excludit penuriam. Tunc lætabitur virgo in choro, de
qua scribit Apostolus, Despondi vos vni viro, virginem castam exhibere Chri-
sto. Et iuvenes ad quos loquitur Ioannes, Scribo vobis iuvenes, quoniam victi-
stis malignum. Et senes ad quos idem mystico sermone testatur, Scribo vobis
patres, quoniam cognouistis eum qui ab initio est. Et cõuertam, inquit, luctum
eorum in gaudium, ut quos terruerat crux, lætificet resurrectio. Et consolabor
eos, & lætificabo à dolore suo, iuxta illud quod Dominus loquitur, Beati iugen-
tes, quoniam ipsi consolabuntur. Et inebriabo animum sacerdotum, qui habent
scientiam Dei: de quorum ore interrogant legem Domini, qui credunt in eum,
ad quem propheta canit, Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchi-
zedek. Ebrietas autem sacerdotum & in Apostolis comprobatur, quando ferue-
bant fide, & musto pleni dicebantur. Vnde & locus in quo cõprehensus est Do-
minus vocatur Gethsemani, quod in lingua nostra vallem pinguedinis sonat.
Cumq; sacerdotes pingues fuerint doctrina Domini, & inebriati in conuiuio Io-
seph, dixerint, Calix tuus inebrians quàm præclarus est: tunc erit & hoc quod
nunc Dominus pollicetur, Et populus meus bonis adimplebitur meis. Quæ o-
mnia nunc ex parte tribuuntur, tunc autem dabuntur in pleno, quando videri-
mus facie ad faciem, & corpus humilitatis nostrę fuerit resurrectionis gloria cõ-
mutatum. Hæc omnia huc ex Hieronymi Commentarijs transtulimus.

Rursus alio orationis genere (nam mirè variatur figura huius orationis cõ- *Lugentes acci-*
solatoriæ) liberationem ex omnibus malis promittit: quod beneficium ut splen- *pient consolati-*
didius esset, attingit etiam eiulatus matrum deplorantium suos liberos. Nam
fingit eiulatum, planctum & amarissimum fletum auditum esse in nubibus, Ra-
helem enim deplorassee liberos suos, neq; vllam voluisse consolationem admittere,
propterea quòd non sint amplius, *Sas es mit jnen vsß was.* Vel enim truci-
dati erant, vel abducti in captiuitatem. Rahel autem mater fuit Iosephi & Ben-
iamin, auia Ephraim & Manasse: vnde vsurpatur Rahel per Antonomasiā
pro omnibus matribus decem tribuū, cuius caput erat Ephraim, & tribus Ben-
iamin, quæ erat coniuncta tribui Iuda. Significatur his omnibus insignis cala-
mitas populi Dei. Sequitur iam consolatio, eaq; ex ore Domini. Nam diligen-
ter & non sine causa præfigit titulum, Sic ait Dominus. Prohibe vocem tuam à
fletu, &c. Rationem mox subiungit, Quoniam est merces operi tuo. Id quod Lu-
therus vertit, *Sann es ißß din arbeit nit vmb sunß.* Locutio petita est e vulgo,
& collationem quandam habet. Sicut enim merces datur fideliter seruienti aut
laboranti aut patienti propter Dominum spontaneè: ita Deus certò rependit
omnibus fideliter obedientibus siue laborando siue patiēdo. Quid autem istis
rependere velit, subiungit, Reuertentur de terra hostili. Et si qui modò viuunt,

Infantes ab He-
rode occisi ac-
cipiunt mer-
cedem.

non tam diu autem victuri sunt, donec terminetur captiuitas, proroganda in annos septuaginta: attamen liberi ipsorum reducentur & attingent terminum suum. Qui fideliter Deo seruerint, adducuntur in gloriam regni cœlorum. Cæterum de mercede bonorum operum disputaui alias copiosius: vnde petas licebit: sicut & in Cōmentarijs ad Matthæum ostendi, quo sensu hæc Ieremiæ verba adduxerit Matthæus in euang. cap. 2. S. Hieronymus etiam hæc postrema infantibus ab Herode trucidatis applicans scribit, Melius ista intelligimus de paruulis, quod mercedem habeant effusi sanguinis pro Christo: & pro terra Herodis inimici, teneant regna cœlorum, & reuersuri sint in sedem pristina, quando pro corpore humilitatis, corpus receperint gloriosum. Ista est spes nouissima, quando iusti fulgebunt sicut Sol: & infantes paruuli atque lactentes absque ætatum incremento & iniurijs ac labore corporeo, resurgent in virum perfectum, in mensuram plenitudinis Christi. Cui sit laus & gloria in sæcula sæculorum, Amen.

Commemoratur pœnitentia captiuorum, & Dei clementia eos in gratiam recipientis, cum diligentiore adhortatione ad pœnitentiam.

C O N C I O CII.

Audiui omnino Ephraim lamentantem, Castigasti me, & castigatus sum, sicut vitulus indomitus. Conuerte me & conuertar: quoniã tu es Dominus Deus meus. Procinus enim vt conuersus sum, pœnitui, & postquã eruditus sum, complosi (manus) super femur. Pudore sum affectus simulq; ignominia: etenim opprobrium adolescentia meæ fero. An non pretiosus es mihi filius Ephraim? an non filiulus deliciarum? Omnino enim adhuc memor eius sum, iam inde cum primũ loquerer cum eo: vnde & viscera mea commouentur super eum: omnino miserebor eius, dicit Dominus. Constitue tibi signa, ponito palmulas, aduerte cor tuum ad semitam eius via per quam ambulasti, reuertere virgo Israel, reuertere ad ciuitates istas tuas. Quousq; te subducis ô filia vaga? Quoniã creauit Dominus rem nouam in terra, fœmina circundabit vel amplectetur virum.

Quid faciant
homines in af-
flictionibus
suis.

CRebræ personarum mutationes, velut in opere drammatico, reddunt hanc orationem difficillimam. Proinde nisi obseruemus iam loqui Deum, mox populum, rursusq; excipere Deum populum loquentem, ignorabis quid dicatur. Ac in præsentiarum inducitur ipse Dominus, qui eiulatum & lamentationem populi sui se audiuisse testatur. Dicit enim Dominus, Audiendo audiui, id est omnino & certissime verissimeq; audiui lamentantem & eiulantem in captiuitate & presentibus afflictionibus Ephraim. Diximus autem modò, propheta intelligere per Ephraim & Ephraimitas vniuersum Israelis populum. Docet autem hac orationis figura Dominus, & veluti per exemplum Israelitarum, omnes homines quid faciant in suis afflictionibus quas sustinent propter sua peccata, & quomodo se gerant coram Domino, vt tandem consequantur gratiam. Est autem hoc Dei & prophetae consilium saluberrimum & obseruatū dignissimum. Proinde quid Israelitæ in captiuitate fecerint, ostendit, vt videamus quid nos agamus in afflictionibus nostris communibus & priuatis. Lugent Israelitæ & pœnitentiam agunt. Id ipsum faciamus & nos. Deus autem lugentium misertus, clementissime ipsos recipit in gratiam, & amplissime eis liberationem & restitutionem certam (necubi à scopo aberret) promittit. Id ipsum

Idipsum expectemus etiam nos à Domino. Tandem diligentius ad pœnitentiam & veram Deo fidem præstandam, adhortatur. Sed præstat sigillatim ista tractare.

In primis videtur illud esse memorabile & obseruatu necessarium, quod Dominus testatur se audire hominum lamentationes & querelas. Sape in luctu cogitat homo, Deum nescire suas ærurnas suosq; dolores, neq; videre neq; curare hominum misérias. Contra hanc tentationem confirmat nos in vera fide Dominus, qui hic dicit, Audiui, & quidem certissime & verissime (nam nota est iam nobis Hebraica illa Anadiplosis, Audiendo audiui) lamentantē Ephraim. Nam Psal. 56. David quoq; dicit, Fugas vel migrationes meas numerasti vel numeratas tenes, repone vel repones lachrymas meas in utero tuo (alijs, in conspectu tuo legunt) nunquid non in numero vel in libro aut rationario tuo sunt? Certissimum est itaq; numeratas habere Deum omnes suorum lachrymas, tantū abest ut ignoret lamentationes nostras. Proferet autem ille ipsas suo tempore, & iudicabit eos, quorum iniquitate lachrymæ excussæ sunt. Nam & in lege sua Exodi 22. ait Dominus, Nullam viduam aut pupillum affligetis; si verò afflixeritis eos, certò clamabunt ad me; & ego certissime audiam eos, & excādescet ira mea contra vos, &c.

Deus audit querelas hominū, & omnia hominum videt.

Cæterum sicuti Israelitæ luxerunt & grauiter doluerunt, nimirum propter peccata commissa contra Dominum, non tantum propter afflictiones quas sustinebant propter peccata: ita oportet etiam nos dolere seriò propter peccata commissa contra Dominum, imò etiam agnoscere, quòd ea quæ sustinemus, iusto Dei iudicio sustineamus, grauioribus digni supplicijs. Sequuntur ergo verba populi captiui deplorantis sortem suam miseram, & confitentis sua peccata, propter quæ meritò suo maximo castigationē Domini ferat. Castigasti me, inquit, & castigatus sum, sicuti vitulus indomitus. Alij legunt, non assuefactus nimirum iugo. Alij, non instructus. In ista parabola verò est confessio peccati. Comparat enim se populus Dei vitulo in amoenis pratis lasciuiienti, & non curanti pastorum monita. Nam acceperat hic populus terram lacte & melle manātem. Dati erant ei pastores, principes & prophetae fideles. Sed abutebantur Dei beneficijs, nec parebant pjs monitis antistitum atq; procerum. Sequebantur autem in omnibus prauos vel corruptos suos affectus, erantq; lasciuiā petulantiāq; similes vitulis. In nostra lingua quoq; solemus homines insolentes & insipientes, iuuenilesq; ac stolidos ab affectu sectantes, appellare vitulos, vñz̄mpte Wertzgen Falber. Libenter verò scriptura fœditatem peccatorum taxat per exempla bestiarum. Si ergo fœdum esse existimas porcorum & canum mentionem absq; præfatione veniæ, multò magis agnoscito longè fœdissimum esse, si homo canes & porcos vincat fœditate & impudentia. Irascuntur multi concionatoribus, quod illi homines nōnunquam nuncupent vitulos, equos, canes & porcos, cum multò magis & prudentius irascerentur suis sceleribus, & sibi ipsis, qui parū aut nihil differunt à bestijs, deformantes imaginem Dei, ad quam sunt conditi, & deijcientes se infra bestiarum sortem. Cur illi ipsi non irascuntur Deo per scripturas loquenti & dicenti, Nolite fieri sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus. Dominus in Euangelio verat margaritas porcis, sanctum verò canibus proijcere. Sed & beatus Petrus fœdissima parabola producta in medium, quam turpiter agant qui post acceptam doctrinam sanctimonie, rursus & impudentes se in omnibus fœditatibus volutant, subindicare volens, Accidit illis, inquit, quod fertur prouerbio, Canis reuersus ad proprium suum vomitum; & sus lota reuersa ad volutabrum coeni. Alia huius generis multa proferre possem, sed ex his, quæ adduximus, intelligis disertè confitenda esse Deo commissa scelera, &

Dolendum propter peccata & confitenda peccata.

Vituli Canes & porci.

nihil in his extenuandum, nihil dissimulandum. Nam hi conferunt se vitulo, & fatentur castigatos se sua culpa & suo merito. Ita confiteamur & nos peccata nostra Deo, & confiteamur simul iustum esse eius contra nos iudicium.

Orandus Dominus ut nos conuertat.

Confessionem iam subiungunt precēs ad Dominum, Conuerte me, & conuertar: quoniam tu es Dominus Deus meus. Confiteri peccata serio & poenitere, non est opus humanarum virum, sed Dei donum. Conuersi ergo ad Deum orant, ut ipse eos conuertat, id est spiritum suum conferat, per quem immutati in animis & noui facti homines, agnoscant peccata & corruptionem hominis naturam, doleant de his, confiteantur ipsa Deo & veniam consequantur, denique a peccatis & peccandi assuetudine abstracti, sanctam post hac vitam viuant. Hæc enim omnia comprehenduntur in Conuersione vera. Sunt autem illa omnia petenda à Domino Deo, qui solus peccata condonat, solus inspicit, regit & mutat, cognitaque habet corda hominum. Ab alio quam solo Deo hæc petere, grande scelus est, & stultitia maxima. Hæc autem nihil relinquunt vel præparatorijs nostris operibus, quibus mereamur gratiam Dei, vel viribus liberi arbitrij, quasi ex nostris viribus possimus peccata nostra agnoscere, ea confiteri, de his dolere, aut ut vno verbo dicam, quasi est nobis possimus conuertere ad Dominum. Ergo omnis nostra idoneitas est ex Deo. 2. Cor. 3. Sunt & alia multa testimonia, quæ testantur, bonæ cogitationis aut voluntatis nostræ motum omnem, initium, medium & finem conuersionis nostræ, ex Deo esse, non ex nobis, ne quis in semetipso gloriatur, sed omnis gloria detur Domino Deo nostro.

Efficax vera poenitentia.

Consequenter exponit quàm efficax sit ea poenitentia, quæ liberali dono à Domino inspiratur. Protinus inquit, Atque conuersus sum, poenituit me malorum. Ergo nisi conuertamur à Domino, syncerè poenitere non possumus. Efficax est autem diuina conuersio, ut quæ certò inducat in animum iustum Dolorem veramque poenitentiam. Et quod modò dixit rursus alio orationis genere effert, Et postquam cognitus vel eruditus aut doctus sum (alii legunt, ubi mihi innotui: alij, ubi ostensum est mihi, Germanicè, als ich gewitzget/vnnd bericht/oder kōnnend gemacht worden bin) percussus femur meum. Quod antea dixit, Protinus ut conuersus sum, iam effert, Protinus ut cognitus vel doctus sum: nimium per spiritum tuum edoctus & instructus in animo & commotus. Sicut autem prius dixit, Poenitui: ita nunc dicit, percussus femur, vel complosi aut illisi manum in femur meum. Est autem hic gestus dolentium, & significat se protinus indoluisse propter peccatum, & quidem grauiter. Qui enim vellunt comam, manus complodunt, & femori illidunt, grauiter moerent. Sequitur ergo ex illuminatione spiritus diuini, non hypocritica, sed vera & syncerissima poenitentia. Quam & consequentibus verbis adhuc plenius aut copiosius pingit aut exponit, Pudore sum affectus simul & ignominia. Etenim meæ adolescentiæ opprobrium porto. Agnoscunt enim sancti, se ex peccatis suis nihil aliud habere quàm dedecus & ignominiam. Verissimè enim dixit Apostolus, Quem verò fructum habebatis tum in his, de quibus iam erubescitis? Quoniam verò ab adolescentia, id est à primis initijs, populus Israel rebellis fuit & sceleribus immersus, Deus tandem nocentem reperit, merito fatetur Israel se portare opprobrium adolescentiæ, nimirum supplicium commeritum ab adolescentia. Hæc expendamus diligenter omnes, & applicemus singuli nobis ipsis, in hoc ut veram agamus poenitentiam: quæ sanè requiritur ab illis, qui liberari debent à malo, & veram in animis accipere consolationem.

Deus benignus clementer recipit poenitentem.

Porro inducitur iam Deus ploranti suo filio Ephraim, id est populo suo, in primis Israelitico, deinde singulis omnium temporum afflictis respondens, An non Ephraim est ille meus pretiosus filius, & filius quidem deliciarum, nimirum quem

quem in delicijs habeo: *ist er nit min kostbarlicher / vnd lieber sun / an dem ich min frönd vnd lust hab*: Ecce testatur Dominus, poenitentes lugentesque sibi charissimos & selectissimos esse filios. Quare quid amplius dulcius & consolatione plenius dici possit non video. Exponitur autem hic locus ab ipso Domino nostro Iesu Christo in Euangelio Lucae 15. per parabolam patris benignissime recipiens filium suum perditum. Nemo ergo desperet in peccatis. Si enim poeniteat te peccatorum, Deus aperte fatetur te esse dilectum atque vnicè dilectum suum filium. Ergo non est difficilis Deus in recipiendis peccatoribus neque multos & prolixos satisfactionis annos his praescribit, sed mox atque poenitentiam agunt, benignissime eos sibi coniungit. Nam & consequentibus copiosius exponit paratam et amplam suam in poenitentes benevolentiam siue gratiam. Non, inquit, sum eius oblitus, tametsi visus sim hactenus obliuione eum neglexisse. Quinimo ut recens mihi fuit eius memoria, cum primum Israelem reciperem, & ei omnia bona pollicerer: ita nunc & adhuc memor sum eius in bonum, neque meae promissionis, fidei & veritatis obliuisci possum. Id quod adhuc significantius effert & ait, Vnde ex ipsis meis visceribus super ipsum commoueor, & certissime & abundantissime eius miserebor. Quae quidem sunt vehementissima verba, omnibus nobis misericordiam Dei promittentia: quae quò plus auctoritatis haberet, sub finem subiuncta habent haec verba, Dicit Dominus. Non est autem ut tantillum dubitemus de his, quae nobis ab ipso Domino Deo nostro dicuntur. Quis autem neget ista consolatione plenissima & verè euangelica esse verba, promittentia nobis, Deum nobis miseris peccatoribus clementissimum & misericordissimum futurum.

Quid quod adhuc plenius & planius promittit Deus se liberaturum captiuos, & nos quoque à malis, reducturum verò in patriam, & nos quidem in patriam illam coelestem & aeternam: Nam de vtraque illa exponi debent. Figuratur autem orationem allusione facta ad itinera facientes. Si enim difficile & impetum sit iter, ut periculum sit aberraturum te inreditu à iusto tramite, nectis ex arbutis & palmulis prominentibus nodos, congeris ad viam lapides in acervum, ut illa tibi sint signorum vice, illac recta iri via. Iubet ergo nunc Dominus Israelem ingredientem in captiuitatem Babylonicam, huiusmodi signa ponere. Et addit, Et ponito cor tuum ad semitam viæ, per quam modò ambulas: id est, omni diligentia eam viam obserua, per quam modò ingrederis, ut aliquot exactis annis per eandem egrediaris. Quo nihil aliud significatur, quam omnino liberandos fore ex captiuitate, & redituros domum. Imò ut omnia essent viuaciora & certiora, cū dicere debuisset, Reuerteris virgo Israel: maluit dicere per imperatium, Reuerte virgo Israel. Oportuit enim dubitantes huiusmodi locutionibus confirmari. Et his quidem omnibus iubemur in tentationibus confirmare fidem nostram, necubi à spe nostra recidamus. Certissima est salus nostra.

Liberatio ex captiuitate iterum promittitur.

Cum verò poenitentia & vera fides, qua cum Deo arctissime coniungimur, in primis sit necessaria, modò aliquid bonorum Dei velimus assequi, diligentius porro adhortatur omnes ad poenitentiam & fidem Deo praestandam. Reuocat autem in memoriam quales aliquando fuerint, & quales modò esse debeant, aut qualis Dei populus sit futurus. Orationis genus petit à connubio: fingit ergo Deum maritum, populum Israelis vxorem, sed hanc parum pudicam & probam, sed quæ marito Deserto circumcursitet atque vagetur post scortatores & amasios suos. Nā populus Israelis foedus non seruauit, quod cum ipso inierat Deus. Non enim contentus Deo, ipsum solum adorauit, inuocauit & coluit: sed simul cum Deo, & aliquoties pro Deo, alienos Deos sectatus est. Iam ergo à veteri instituto

Hortatur ad fidem & poenitentiam.

Fœmina circū
dabit virum.

Incarnatio
Christi crea-
tura.

deterrens, & grauiter increpans, Cum Deus clemens & propitius obliuisci vult veterum iniuriarum, quare obsecro subducis te? cur refugis? Concede ad Dominum, & huic soli adhæreto per veram fidem. Cur autem huc vocet & ita eos hortetur, sequentibus explicat, Quoniam creabit Dominus rem nouam, nempe quod mulier virum amplexabitur. Prophetia ac promissio est, fore vt per misericordiam Dei populus vxor Dei, marito suo Deo iterum reconcilietur. Sensus ergo est, Quandoquidem Deus erga te benignus est, & vult vt ei re concilieris, age accedito per fidem ad eum. Noua hic erunt omnia. Nam veterum obliuiscetur Deus, ceu nouum connubium & nouas tabulas parabit: non recordabitur veterum. Id quod est immensæ bonitatis opus. Et hæc quidem completa sunt vt cunque à soluta captiuitate Babylonica, plenissimè autem temporibus Christi, quādo gentes & Iudæi Christum sponsum suum vera fide amplexi sunt. Id quod res fuit planè noua, à Deo per magnam potentiam & bonitatem parata atq; perfecta. Vnde & creasse rem illam Deus dicitur. Singulare in his & illud est, quod viri solent ambire connubia mulierum: hic mulier ambire perget virum. Quod si significatur vehemens Dei gratia permouentis animos populi sui, ruentis quodammodo in Christum. Cumq; eandem hodie quoq; habeamus promissionem, fore vt Deus nobis animum det, qui ipsum amplectatur sponsum nostrum, stimulus hic esse debet deferendi omnia alia salutis media, & omnes Deos alienos, adhærendi autem Christo per veram fidem & pœnitentiam. Quod vt nobis obueniat, sedulo orandus est Dominus. Lutherus hunc locum aliter vertit quàm quisquam interpretum. Sic enim conuertit, *Sann der Herr wirdt ein nûws im land erschaffen/dass die sich vorhin wie weyber gestellt habend/sollẽd mener syn.* Quasi Deus promittat suis robur & vires per spiritum sanctum. S. Hieron. exponit de incarnatione Christi Domini. Verba eius si quis requirat, hæc sunt. Reuertere virgo Israel, reuertere ad ciuitates tuas, quas captiuus deseruisti. Vsquequò negligentia dissolueris, & profundo errore vagaberis? Respice quid dicturus sum, & vnde tibi tanta beatitudo expectanda sit, diligenter attende. Audi quod nūquam ante cognoueras. Nouam rem creauit Dominus super terram. Absq; viri semine, absq; vllō coitu atq; conceptu fœmina circundabit virum gremio vteri sui: qui iuxta incrementa quidem ætatis per vagitus & infantiam proficere videbitur sapientia & atate, sed perfectus vir in ventre fœmineo solitis mensibus continebitur. Et paulò post, iterum, Simulq; & hoc notandum, inquit, quod natiuitas saluatoris & conceptus Dei creatio nuncupetur. Hec ille. Vtrunq; sensum coniunxit in suis annotationibus noster Zuinglius. Domino Deo nostro sit gloria in æternum. Amen.

Amplius promittit liberationem ex captiuitate, & restitutionem, &c.

C O N C I O CIII.

Sic dicit Dominus exercituum Deus Israelis, Adhuc dicent verbum istud in terra Iuda atq; in ciuitatibus eius, cum reduxero captiuitatem eorum, Benedicat tibi Dominus habitatio iustitie mons sanctitatis. Et habitabunt in ea, Iuda & omnes ciuitates eius pariter, agricola & qui proficiscuntur cum grege. Quoniam inebriaui animam lassam, & omnem animam mæstam expleui. Idcirco euigilaui & vidi, & somnus meus dulcissimus mihi fuit. Ecce dies venient dicit Dominus, & seminabo domum Israelis & domum Iuda semine hominum & semine iumentorum: futurumq; est, vt quemadmodum vigilaram super eos

per eos vt euellerem, destruerem & euerterem, perderem atq; confringerem, sic vigilabo super eos vt edificem & plantem, dicit Dominus. In diebus illis non dicent vltra, Patres comederunt vnam immaturam, & dentes filiorum obstupuerunt: sed vnusquisq; in iniquitate sua morietur: & quicūq; comederit vnam acerbam, illius dentes obstupescant.

Pergit copiosissima expositione vaticinari de liberatione certa amplissimaq; restitutione populi Dei, vt & his cōsoletur captiuos, & sanctis Dei mysteria Christi & sponsæ eius exponat. Iterum autem, more suo, horum omnium auctorem facit Deum, & Deum quidem Israelis, Dominum Zaboth. Sunt autem ista sicuti & superiora exponenda, partim de Israelitis sub Cyro & Dario redeuntibus ex Babylone Hierosolymam, partim verò de Ecclesia Christi vel hominibus Christianis. In priori sanè discimus Deum auctorem esse omnium beneficiorum corporalium, ac benefacere ipsum etiam afflictis, neq; perpetuò retinere iram. Ergo vtcunq; te afflixerit propter peccata, misereri tamē tui iterum volet, & adoperire gratijs. Nemo itaque desperet in quantumuis grauib; tentationibus. In posteriori verò videmus prophetas Dei sanctos omnia mysteria Christi ac regni Dei nobis, vt & veteribus annunciasse: quæ postea reddiderunt clarius sanctissimi apostoli Christi. Vnde colligimus veteres, quotquot seruati sunt, per Christum vel per fidē Christi seruatos esse, turpissimūq; esse, si nos (quibus Christus præstitus est, sicuti illis duntaxat promissus erat) vel alium quæsierimus saluatorem, vel illi nos non totos firma fide crediderimus.

Iterum differit
de restitutione

Ab initio manifestè dicit captiuos reducos esse, & tunc quidem tantam in politia & re ecclesiastica felicitatem futuram, vt homines gratulaturi sint felicitati ei, ac dicturi, Benedicat tibi Dominus, &c. Nunc quidē perijt omnis laus, celebratio & gratulatio, lamentationibus, planctibus & threnis omnia lugent & gemunt: at redibit aliquando melior fors, vt passim in vrbibus Iuda, adeoque tota terra, iterum celebraturi sint Dei benedictionem. Olim etiam floruit iustitia & sanctitas vera in Hierusalem, & in vniuersa terra Israelis: sed sicut commemorat in i. cap. Isaias, sanctitas conuersa erat in immundiciam & prophanationem, iustitia in iniquitatem & violentiam. Ideò puniuit peccata populi sui Dominus captiuitate: nunc meliora à captiuitate promittit. Quid iustitia sit & sanctitas, quæ in primis requiruntur à regno sancto & repub. felici, dixi aliàs. Quid si referas iusticiam ad politiam, vel forum, & sanctitatem ad religionem vel templum: Omnia enim quæ in templo peragebantur, ad sanctificationem pertinebant, quæ confertur per fidem Christi, cuius sacramenta celebrabantur in templo. Gratulandum autem esse felicibus hic videmus, & orandum Dominum, vt felicitatem augeat & stabilem faciat. A solo enim Domino Deo nostro sunt vera iustitia & sanctitas, cum omnes homines sua natura sint iniusti & impuri.

Redibit felicitas.

Addit autem omnis generis & ordinis homines iterū habitaturos ibi, quos distribuit in ciues ac opifices, in agricolas qui rus colunt, agros inquam & vinea, & qui sequuntur gregem, id est pastoritiam exercent, ac ex grege vel armentis viuunt pastores. Quibus significare videtur restituendum fore in integrum populum, habiturūque omnia quæ pertinent ad perfectam rempub. Sunt qui hæc verba, Et habitabunt in ea, referant ad Hierusalem: cum autem impossibile sit ciues, agricolas & pastores habitare in vrbe non admodū spaciōsa, colligunt hæc interpretanda esse de ecclesia. De qua re videre licet Dominū Ioannem Oecolampadium. Referrī tamen poterant illa, Et habitabunt in ea ad terram Iuda.

Omnis generis
& ordinis
homines habitabunt iterum
in Hierusalem.

Iam etiam causam reddit cur benedicturi sint homines Zioni, Quoniam inebriat animā stulticulosam.

Dominus inebriat animā
stulticulosam.

briauim animam lassam, & omnem animam moestam expleui. Grauius afflicti & de lassati sunt in Babylone: ceterum abstersi omnem molestiam ipsorum & rependi gaudia: prater ea ipsorum desideria expleui, iucundissima omnium bonorum satietate. Omnis itaque hominum felicitas non est ab authore alio, quam ab unico Deo, qui ex mera sua gratia benefacit hominibus. De Inebriandi vocabulo & eius significatione dixi superius. Subiungit propheta, Idcirco euigilaui, & vidi, & somnus dulcissimus fuit mihi. Loquitur propheta in persona populi, qui in captiuitate sibi visus est versari in grauissimo somno, liberatus vero & reductus in patriam, veluti expergefactus. Vidit iam praesentem statum suum felicissimum, dulcisque fuit memoria captiuitatis e qua fuerat eluctatus. Dulcedinem enim quandam habet malorum commemoratio, quando superatis his, in felicitate illorum reminiscimur.

Exposita haec
de ecclesia
Christi.

Ista autem omnia accommodari debent Ecclesiae Christi, cui typum praetulit Zion & vrbs Hierusalem. Liberata illa ex captiuitate peccati, mortis, inferorum & diaboli, colit iustitiam & sanctitatis verae participes est: sicuti & Zacharias dicit in cantico suo Lucae 1. cap. iustitiam & sanctitatem (quorum & apostolus meminit Ephes. 4.) gratulantur ecclesiae omnes prius, & Deo quoque benedicunt vel gratias agunt, quod charismatibus omnigenis benedixit ecclesiae suae. Et quidem ecclesia proprie est habitatio iustitiae & sanctitatis mons. Extra ecclesiam Christi nulla est vel iustitia vel sanctitas. In ecclesia sunt omnis generis & ordinis homines, ciues, agricolae, pastores. Fides enim Christi haec non reijcit & damnat, quae ad vitae humanae necessitatem pertinent: luxum & iniquitatem damnat. Siue ergo ciuis aut opifex, siue rusticus sis, non excludit te haec tua profectio ex ecclesia Christi & regno Dei. Nam in Christo ut non est ludaeus aut Graecus, vir aut foemina, ita neque opifex aut agricola. Denique concordēs isti omnes ecclesiam inhabitant, dilectione sincera se mutuū prosequentes. Lassi porro & moesti in ecclesia multi sunt: sed recreantur & consolantur, omnibusque bonis adimplet hos Christus Dominus, sicuti docuit ipsemet in euangelio secundum Ioan. cap. 4. 6. & 7. Ac iucundum est fidelibus gratia sancti spiritus adimpletis afflictionum malorumque meminisse, ex quibus singulari Dei gratia liberati sunt. Breuibus haec perstringo. Copiosiora enim in his inueniunt atque inspicunt ut cuncti in sacris exercitati.

Multiplicat
Deus populum
suum.

Consequenter pollicetur sese multiplicaturum & homines & iumenta atque greges. Id quod exponit idiomate Hebraeis peculiari, Seminabo domum Israelis semine hominum & iumentorum: id est, efficiam ut & homines & iumenta felicissime prolem propagent, omniaque sint foecundissima, nulla usquam sterilitas, quae inter maledictiones numeratur, appareat. Subiungit Dominus, se contrario studio inuigilaturum ipsorum multiplicationi & copiae. Antea enim, sicuti primo capite audiuius, id quod huc usque etiam semel & iterum repetitum est, inuigilaui Deus istorum exitio: quod hic pluribus verbis & allusionibus exponit. Constat itaque cum excidia regnorum tum ortus ac felices euentus ab authore Deo proficisci, & ad hunc solum referenda esse etiam singulorum hominum fortuna & infortunia. Si vero Deus velit plantare regnum aliquod, aut diruere, nulla erit in mundo potentia quae obstare poterit. Ceterum multiplicationem fidelium in ecclesia promittit Dominus non modo hic, sed & apud Isaiam in capite 49. & 51.

Corrigit Deus
iudicia populi
sui.

Promittit praeterea populum suum a liberatione longe deteriores iudicijs de operibus Dei iudicaturum. Nunc male iudicabant de Deo & eius operibus. Dicterium enim composuerant amarissimum, Patres edisse vnam immaturam ac ideo acerbam, sed non horum, sed filiorum potius dentes obstupuisse
(nos apud)

(nos appellamus *erggen vnd langen*) peccauisse nimirum patres idololatria & fœderibus cum alienigenis principibus coniunctis, ijsq; rebus occasiones dedisse bellis & calamitatibus, quibus modò absumantur filij. Quasi verò Deus iniustus non punierit peccata in parentibus, quæ iam in liberis nihil tale meritis grauib; persequatur supplicijs. De hoc prouerbio copiosius scribit Ezech. in 18. cap. Atque vtinam non cogeremur etiã hodie non disparia ab illis audire, quos inspirat sathanas, antiquum illud virus suum instillans impiorum animis. Patres sanè nō impunè peccauerunt, quòd tota testatur historia sacra. Cum verò filij essent paternarum idololatriarum & omnium impietatum veri hæredes, quid peccauit Deus aut quo nomine est accusandus, si puniat in liberis paternas impietates: maximè cum hoc se facturum prædixerit in lege Exodi 20. Cæterum populus noui testamenti & ipse à Spiritu sancto illuminatus optimè iudicat de Dei iudicijs & operibus, vnumquenque puniri & perire propter suam ipsius iniquitatem. Nam disertè dicit in Euangelio Dominus, Qui credit, habet vitam æternam: qui non credit, iam iudicatus est, Ioan. 3. cap. Dominus concedat nobis spiritum discretionis.

*Iterum differit de restitutione populi Dei, & de gratia Christi
ac fœdere nouo cum nouo populo Dei.*

C O N C I O C I I I I.

Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam cum domo Israel & cum domo Iuda fœdus nouum, non iuxta fœdus quod pepigi cum patribus eorum, tempore quo prehensa manu eorum, eduxi eos de terra Egypti: quod fœdus meum ipsi irritum fecerunt, & ego dominatus sum eis, dicit Dominus. Hoc verò fœdus est quod feriam cum domo Israel post dies istos, ait Dominus, inseram legem meam in interiora ipsorum, & in cor eorum scribam eam, & erō Deus eorum, ipsiq; erunt mihi populus. Et non docebit vltra quis proximum suum, aut vir fratrem suum, dicens, Cognoscite Dominum: sed omnes me cognoscent à minimo eorum vsque ad maximum eorum, dicit Dominus. Quia propicius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum non recordabor amplius.

Symma consolationis qua Ieremias captiuos consolatur, hæc est, Reducet vos ex captiuitate Dominus Deus vester, restituet vos in integrũ, exhibebit item Christum & omnia cum ipso charismata, fœlicitatem, benedictionem & omne bonum. Peculiariter autem vaticinatur de gratia Christi verbis iam recitat. Confert Legem & Euangelium, & huius præstantiam commendat ac celebrat: differit & de legis abrogatione, & vtroque veteri ac nouo Testamento, præcipuè ramen de hoc. Locus est memorabilis & maximi fructus, dignus qui obseruetur. Exposuit eum ante nos apostolus Paulus, & applicauit Christi temporibus in epistola ad Hebræos, cap. 8.

Dicit autem se cum populo suo initurum aut percussurũ fœdus, & quidem nouum, & quare vetus abroget, & quale nam nouum sit futurum exponit: qui quidem huius loci scopus est ac argumentũ. Et quia de fœdere sermo est, dicendum est nōnihil de ipso. Fœdus initur aut percutitur inter duos vel plures. Conueniunt isti inter se de rebus necessarijs, ac pollicentur, & mutuã fidem stipulantur, atq; in hunc finem capita rerũ vel articulos constituunt, quos in membranã conscribunt, deinde vel iureiurando vel alijs cæremonijs confirmant aut roborant. Hunc verò morem hominum Deus imitans, inijt fœdus cum sanctis pa-

*Argumentum
huius loci.*

De fœdere.

*Deus init fœ-
dus cum homi-
nibus.*

*Vetus Testa-
mentum.*

*Apprehendit
manum ipsorū.*

*Fœderis vete-
ris abrogatio.*

*De nouo fœ-
dere vel Te-
stamento.*

tribus, Adamo, Noe, Abrahamo, Mose, & quidem conditionibus certis, quas confirmauit postea cruore: sicuti aliàs expositum est copiosissimè. Certè Exodi 20. & 24. cap. recitantur fœderis Dei initii cum hominibus Israelitis, conditiones vel capita, mox scribuntur illa in lapideas tabulas, & confirmatur hoc fœdus sanguine sacrificiorum fuso.

Et quidem fuit hoc vetus testamentum seu fœdus quod Dominus cum Israele percussit in monte Sina. Obseruandum autem, in fœdere esse quædam substantialia, vt vocant, & quædam accessoria vel accidentalia. Substantialia comprehenduntur in duabz tabulis per decem præcepta: accidentalia sunt tabernaculum cum omnibus suis instrumentis, sacerdotium cum sacrificijs, votis, ferijs & reliquis huius generis cæremonijs. Accesserunt illa substantialibus non alio consilio, quàm confirmandis illis, & nequis suo arbitrio cultum quem Deo exhibeat excogitaret, atque ita à substantialibus aberraret. Potissimum verò intelligimus cæremonias cum de veteri fœdere loquimur: de quo & Ieremias in præsentil loquitur. Hoc enim cum patribus percussum est, cum Deus apprehensa manu populi, eduxit ipsum ex terra Ægypti. Apprehendunt manum & ducunt pueros vel liberos suos ipsi parentes, fidem & diligentiam eximiam eis sic præstantes. Ducimus item prehensa manu eos, qui nobis sunt familiariores & chariores. Idcirco significat hac locutione Dominus se eduxisse populum summa cum fide & diligentia, & amore selectissimo hunc fuisse prosequutum, & defendisse ab omnibus malis quàm accuratissimè. Id quod & historia sacra manifestè & certò multis comprobat beneficijs Israeli à Deo exhibitis. Vetus ergo Testamentum est lex ipsa cum vniuerso cultu Levitico. Libri quoque hac de re scripti, quomodo videlicet legem Deus tulerit, patres elegerit, populum ab istis progenatum duxerit & reduxerit, ac quomodo erga ipsum se gesserit, & vicissim qualem se populus erga Deum gesserit, ex hac re appellantur rectè vetus Testamentum vel fœdus antiquum.

Cur autem legem hanc veterem & fœdus antiquum mutarit vel abrogarit Deus, multæ adferuntur causæ: de quibus alibi est disputatum. In præsentil dicit, Ipsi fœdus meum irritum fecerunt, & ego dominatus sum eis. Id quod alij legunt, Et ego maritus eorum eram. Paulus, Septuaginta interpretes secutus, vertit, Et ego deserui eos. Lutherus vertit, Und ich hab sy zwingen müssen. Sensus, quantum ego videre possum, recidit in idem. Quoniam illi violarunt fœdus, ideo ego coactus sum dominari eis, & mea contra illos autoritate imò seueritate vtî, in puniendo. Deserere verò vel desertio Dei post se trahit animaduersionem & tormenta. Animaduertit autem Dominus in fœdifragos gladio, fame, peste alijsq; calamitatibus & captiuitate. Ita verò violarunt fœdus initum cum Domino. Ieroboam abstraxit decem tribus à templo, extructis templis nefarijs, & cultu Dei proculcato. Achab induxit in Israelem & phana & idola Baalis. Breuiter & Israel & Iuda ita sese gesserunt, vt Dominus illos transfulerit in Assyriam, hos in Babyloniam. Et quoniam in hoc fœdere non perstiterunt, eam ob rem statuit Deus mutare vel abrogare fœdus, id est, manentibus substantialibus abolere cæremonias, ipsum inquam tabernaculum cum omnibus instrumentis sanctis, cum Levitico sacrificio & sacerdotio, &c. Non aliter exponit hunc locum Apostolus, de abrogatione legis, ad Hebr. cap. 8. De abrogatione legis dictum est aliàs.

Consequenter differit de nouo Testamento vel fœdere, exponens quale nunc illud sit, componens item hoc cum veteri, & ostendens noui præstantiã. Explicabo ea per partes. Principiò dicit quâdo velit inire aut percutere aut pangere hoc nouum fœdus, Post dies istos. Non nunc, inquit, pangam, sed post tempus cer-

pūs certum: quōd ad amissim supputat propheta Daniel in cap. 9. Deinde cum quibus inire vel it explicat, Cum domo Israelis. Ceterum Apostolus ad Rom. 2. & 9. cap. ostendit, spiritualement quoque non tantum carnalem esse Israelē, nimirum omnes credentes, qui & ipsi sunt semen Abrahami, Galat. 2. & Rom. 4. Et fœdus quidem hoc nouum nūcupatur, ex oppositione veteris, & quod nouo omnino modo institutum est, & cum nouo populo ex gentibus collecto percussum. Non enim simile est veteri. Nam dicit, Fœdum cum domo Israel fœdus nouum, non iuxta fœdus, quod pepigi cum patribus eorum. Etenim hoc nouum neq; templum habet, neq; vasa aut instrumenta templi sancta, neq; sacerdotium Leuiticum, neq; sacrificia corporalia, neq; scribitur in tabulas lapideas, neq; dedicatur aut confirmatur sanguine bubulo aut hircino. Cessant ista hic omnia: merito ergo nouum dicitur, quia nouo modo dedicatum & institutum. Videant ergo quid pro se respondeant, qui totum Leuiticum propē sacerdotium induxerunt in ecclesiam Christi: vt iam non dicam illos in ecclesiam posuisse idola cum aris. Ista verò omnia ignorat ecclesia Christi. Grauiſſimē ergo peccant, qui tam impudenter contra noui testamenti institutum agunt & fœdus nouum Dei prophanant atq; proculant.

Nouum fœdus, per multum differt à veteri.

In quibus verò versatur noui testamenti ratio: In his vtique sequentibus capitibus, quibus & veteri fœderi longē & multum præponderat. Nam principio, Inſeram legem meam, ait Dominus, in interiora eorum. Quid autem intelligat per interiora, subiungit, Et in cor eorum scribam eam. Fœdus Dei antiquum scriptum est in tabulas lapideas: nunc fœdus nouum scribitur in corda. Solus autem Deus per spiritum suum scribit in corda hominum. Dat Deus fidelibus suis spiritum sanctum in corda, qui regeneret, fidem excitet, per quem iustificentur, qui denique charitatem inspiret, & spontaneum legis Dei studium, vt iam ea nobis placere incipiant, quæ displicuerunt prius. Datus est quidem spiritus & antiquis patribus in veteri fœdere: sed omnia sunt in nouo fœdere illustriora, ampliora & magis communia. Nam & per Ioelē dixit Dominus, Effundam spiritum meum super omnem carnem. Nouum ergo fœdus veteri longē est præstantius & vberius. Apostolus Paulus passim in suis literis spiritus virtutes de prædicat atque celebrat: vt hic nihil sit necessarium multis dicere de efficacia spiritus in hominibus. Certē promissio est ingens & maximi ponderis, quæ Dei spiritum promittit hominibus. Huc pertinet doctrina Apostolica in secunda ad Corinth. 3. cap.

In quibus verā setur noui testamenti ratio.

Deinde, Ero Deus eorum, inquit, ipsi verò erunt mihi populus. Hoc caput etiam inducitur & repetitur in veteri fœdere. Nam Deus patrum antiquorum & eorum qui sub lege vixerunt Deus fuit, ac ipsi eius fuerunt populus. Sed in noui testamenti populo hæc sunt illustriora multo. Nam in incarnatione vel mysterio Christi nemo nō potest dilucidissimē intelligere Deū Patrem, & Deum esse nostrum, & patrem esse nostrum, vt qui se totum in nos effuderit per Christum, qui ascensurus in cœlos prius dixit, Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum. Sunt præterea fideles Christi in fide sinceri, vni Deo per Christum adherentes, solum adorantes, inuocantes & colentes. Abominantur & Deos alienos, & idola execrantur. Ita sunt peculiaris Dei populus. Qui in Papismo hominum animos diuis agglutinant doctrina praua, grauiſſimē peccāt in testamentum nouum: illi ipsi quoq; turpiter violant fœdus Dei nouum. Fuerunt in veteri quoq; testamento populus Dei, qui erant de domo Israelis & Iuda: ceterum numerari propemodum poterant: iam verò termini ecclesiæ extenduntur ad fines vsq; orbis. Omnia ergo in nouo fœdere sunt illustriora.

Ergo Deus eorū

Hinc, Et vltra quis proximum suum, ait, non docebit, &c. Et per expositio-

Nemo amplius docebit proximum suum.

nem subiungit, Non dicet, Cognoscite Dominum, &c. Quo quidem locutionis genere significat omnino vulgarem futuram cognitionem Dei, per vniuersam terram. Fuit quidem sub fœdere illo veteri cognitus Deus Israelis: sed nunc non in Iudæa tantum, sed per totum terrarum orbem illustrissima & cognitissima erit Dei cognitio, fidei vel religionis mysterium. Innumeri profectio vel hodie inveniuntur theologi, licet non graduati, tamen à Deo dati, qui legis summam tibi in Decalogo non tantum recitant, sed sano cum intellectu reddunt: qui item per symbolum Apostolicum & per orationem, quam Domini vocant, verum fidei orthodoxæ & catholicæ sensum exponunt, & legitime coram Domino orant. Qui autem hoc testimonio vtuntur contra ministerium verbi & contra prædicationem Euangelij in ecclesia externam, non satis expendunt, ipsum noui testamenti initiatorum & perfectionem Dominum nostrum Iesum Christum prædicasse, & discipulos ad prædicandum Euangelium vniuerso mundo destinasse & ablegasse, discipulosq; alios, item ecclesiarum prædicatores ordinasse. Ergo sicuti locus in epistola Ioannis capit. 2. Et vinctio quam accepistis ab eo, manet in vobis, nec opus habetis vt quisquam doceat vos, &c. ministerium verbi Dei non tollit: ita neque hic Ieremiæ locus. Similis locus est & Ioan. 6. vbi Dominus ex prophetis citat, Et erunt omnes docti à Deo. Quibus sanè verbis ne noster quoque ex gratia conatus, noster labor & nostra diligentia tollitur, quam singulariter Solomon commendat Prouerbior. capit. 2. & alias.

Peccatorum remissio plenaria.

Postremò subiungit his omnibus, Quoniam propitius ero iniquitatibus eorum, &c. veluti causam & rationem superiorum. Certè quia propitius est peccatoribus Deus, ac gratia & misericordia commouetur erga ipsos, charismata eis largitur. Et gratia Dei & propitiatio præcipuum illud est testamenti vel fœderis noui. Quoniam verò Deus humanum genus gratuito amore dilexit, filium misit propitiationem pro peccatis totius mundi, & propter Christum diligit genus humanum. Equidem non per alium quam per Messiam consequuti sunt remissionem peccatorum, sub antiquo fœdere: at in nouo omnia iam completa & perfecta sunt, quæ illi perficienda in venturo Messia credebant. Omnia ergo noui fœderis sunt præstantiora. Vnde & Messias ille noster communis, vbi venisset in mundum, fœdus nouum sanguine suo proprio consecrauit, dedicauit & confirmauit, abolito iam sanguine pecuino sacrificiorum veterum. De quo copiosius disserit Apostolus ad Hebr. cap. 9. Et remissio peccatorum noui fœderis, plenaria est remissio, sicuti & Apostolus docuit in 10. capit. ad Hebræos. Hic etiam qualis illa sit exponitur, dum subijcitur per interpretationem, Et peccatorum eorum non recordabor amplius. Non imputat peccatum fidelibus Deus, perinde ac si nunquam peccassent: imputat autem iustitiam filij sui, sicuti Apostolus copiose docuit ad Rom. 4. & 2. Corinth. 5. Tota itaque iustificandi ratio in hoc nouo fœdere comprehenditur. Et Dominus vltimam illam cœnam suam celebrans cum discipulis suis, hoc nouum testamentum, quod plenariam omnium peccatorum remissionem in sanguine suo promittit credentibus, diligentissimè commendauit suæ ecclesiæ per sacramentum corporis sui traditi, & sanguinis effusi, quem noui fœderis sanguinem nuncupat. Domino Deo sit laus & gloria in sæcula sæculorum, Amen.

Ostendit aeternum fore fœdus, & populum Dei non reijciendum, sed Hierusalem rursus extruendam.

CONCIO

Sic dicit Dominus, Qui dedit Solem in lucem diei, & leges Lunæ & stellarum in lucem noctis: qui rupit mare, & fonterunt fluctus eius, Dominus exercituum nomen eius. Si amoueri possant leges istæ à facie mea, dicit Dominus, etiam semen Israel amoueri poterit, ut non sit gens coram me cunctis diebus. Sic dicit Dominus, Si mensurari possunt cæli sursum, & inuestigari fundamenta terræ deorsum, & ego quoque repudiabo vniuersum semē Israelis, propter omnia quæ fecerunt, dicit Dominus. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & ædificabitur ciuitas ipsi Domino à turre Hananeel vsq; ad portam angularem. Hinc vltra ducetur regula mensuræ ante ipsam vsque ad collem Sareb, & circuibit Goath. Et tota vallis cadauerū & cineris, & omnes campi vsq; ad torrentem Cedron, vsq; ad angulum portæ equorum, ad Orientem, sancta erit Domino: non excindetur neq; diruetur in sempiternum.

Dixit de gratia Christi Ieremias & de nouo fœdere quod dedicatum & confirmatum est per Christum sanguine Christi, nunc subiiciet quædam quæ ipsa pertinent ad gratiam noui testamenti, inprimis verò ad ecclesiam Christi & ad superiorum omnium illustrationem. Demonstrat enim fœdus hoc nouum, fore sempiternum, adeò vt populus Dei vel ecclesia Dei æternis temporibus extirpari non possit. Deinde ostendit etiam & misericordiam Dei futuram erga populum suum immensam & imperuestigabilem, quæ propter peccata non possit omnino reicere ecclesiam. Sed & ædificandam dilatandamq; ecclesiam per omnes orbis partes, sanctificandam Domino, neque extirpandam temporibus sempiternis. Consolantur hæc validissimè nos omnes in omnibus persecutionibus tribulationibusq;, & testificantur certissimam esse salutem electorum, cum Deum poenitere non possit promissionum suarum, neque quicquam in orbe terrarum certius sit ipso Dei verbo, sed & multa egregia & obseruatiua digna tradunt nobis de Christi ecclesia.

Et quidem testantur alij scripturarum loci ac ipsa quoque experientia, ecclesiam Christi propter doctrinam illam noui fœderis inuisam fieri toti mundo, ideoq; & varijs diuexari persecutionibus. Certè apud Zachariam in 12. cap. hoc nomine comparatur lapidi oneris, qui versatur & portatur à fortibus, qui ad ipsum vires suas experiuntur. Ac principes huius sæculi hic vires suas exerunt, & omnino conantur ecclesiam tollere è medio. Vnde & fideles per infirmitatem suam metuunt, ne fortè potentia & tyrannide regum & potentissimorum principum subuertatur ecclesia, alioqui imbecilla, paupercula & contempta in mundo. Iam ergo ipse Dominus per prophetam hanc consolatur, & ostendit fœdus hoc nouum fore sempiternum, & idcirco sempiternis temporibus futuram ecclesiam, quam Dominus non passurus sit excindi penitus. Demonstrat autem hoc Dei testimonio irrefragabili. Cumq; multum referat qualis sit testis, Dei maiestatem obiter enarrat, illum scilicet esse qui condiderit Solem, Lunam, & stellas, qui sit author lucis, diei & noctis, qui condiderit mare quod & concitet, & cumulis harenæ coerceat, ne erumpat in terram & semel omnia submergat, vel qui diuiserit mare rubrū, aperueritq; populo suo viam, procellis verò eiusdem maris adoperuerit Pharaonē cum Aegyptijs. Tam scilicet potens est qui hæc loquitur, & suis promittit. Nemo itaque dubitet de veritate huius testis, nemo dubitet ipsum præstare posse, quod dicit vel promittit. Denique ex hac diuina maiestate & potenti operatione, quædam colligit, ex quibus concludit, impossibile esse vt Deus deserat & perire prorsus sinat ecclesiam suam. Leges vel statuta

*Argumentum
loci præsentis.*

*Persecutionibus non potest
extirpari ecclesia.*

dedi, inquit, Soli, Lunæ & stellis, ortus inquam & occasus ipsorum. Oriuntur enim & occidunt illa certa lege, quam acceperunt à Domino. Iam si possibile est illa lege sua deserta, non facere illa ad quæ sunt condita: certè possibile erit ut cesset ecclesia, nec sit amplius populus Dei in terris. Cæterum impossibile est ut astra illa relicta lege sua non faciant ad quod sunt condita: impossibile est itaque deficere ecclesiam. Quæ adiunguntur his de mari, duplicem habent expositionem. Vel enim referuntur ad mare rubrum, quod præceptum accepit à Deo, ut diffunderetur & transitum præberet populo suo: rursus illud ipsum fluctibus adoperiret Pharaonem: id quod non facere non potuit. Vel referuntur ad id quod Deus mari terminum præfixit, quem non transgreditur. Sicut ergo impossibile est mare non ita fluere & refluere quemadmodum fluit & refluit, aut ita muri instar stare, quemadmodum transeunte populo stetit, &c. ita impossibile est ecclesiam Dei non ita progredi & firmam stare sicuti progreditur & stat. Huc autem refer similes omnino locos Isaïæ ex ca. 51. & cap. 54. Cumque in euangelio dixerit Dominus, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi: & iterum, Noli timere pusille gregem, quia complacitum est patri vestro vobis dare regnum, sumus fortes in omnibus persecutionibus. Tametsi enim principes huius sæculi sint potentissimi, & infirma videatur ecclesia atque adeo ceu ovicula inter lupos grassatores constituta, potentior tamen est qui nomen habet Domini exercituum, cui omnia elementa, omnes angeli & homines, omnia animantia, omnia denique universi mundi visibilia & invisibilia subsunt & parent. Quando ergo hic omnino vult omnibus diebus esse & florere ecclesia, erit & florebit in æternum ecclesia, inuitis etiam inferiorum portis: & quamvis vaga sit, prospiciet ei tamen semper de hospitio comodo in terris, tandem eam ad se transferet in civitatem illam manentem & cœlestem, quam omnes pii inquirunt. Hebr. 11. 13. Fœdus nostrum quod pepigit nobiscum Deus, sempiternum est & confirmatum Christi sanguine, ad nos ergo pertinet, & nos qui credimus ad finem usque sæculi sumus in fœdere Dei & sumus ecclesia Dei, Israel & populus Dei: Deus itaque nobis deesse non poterit, credamus modò illi, &c.

Matth. 28.
Lucæ 10.

Immensa est Dei
misericordia,
ergo non repudi-
at populum
suum.

Rursus ad illustranda hætenus proposita, Si poterunt, ait Dominus, metiri cœli desuper, &c. Ostendit autem his immensam & imperuestigabilem esse eius erga homines in ecclesia misericordiam, qui cum peccarunt & repudiari à Deo meruerunt, nihilominus non repudiantur, sed in gratiam recipiuntur: id quod est immensæ bonitatis eius. Iam ergo ex hoc argumentatur, ut in mox præcedenti sententia, Si possibile est hominibus metiri altitudinem cœli & peruestigare fundamenta terræ: possibile est ut repudiem ecclesiam propter commissa peccata. Sed impossibile est metiendo consequi altitudinem cœli, & peruestigare vel centrum vel fundamenta terræ: proinde impossibile est negare me misericordiam populo meo in ecclesia, tametsi peccauerit. Non repudiabo uniuersum semen Israelis. Tametsi enim carnalis Israel, repudiatus sit propter incredulitatem, non tamen uniuersus Israel repudiatur. Est enim & spiritalis Israel, qui gratissimus est Deo, omnes nimirum Christiani. Sed de immensa Dei erga nos misericordia disseruit fulsissime David in Psalm. 103. dicens, Misericors & clemens est Dominus, patiens & multæ miserationis. Et reliqua. Si verò quis contendat hæc omnino referenda esse ad corporalem Israel, non tamen seruabitur ille sine fide & extra Christum. De quo Apostolus disseruit ad Roman. 11. Quid verò ad hoc certum Dei pronunciatum dicent mathematici, qui se putant tenere centrum terræ, & omnem quidem exactam cœli dimensionem vel altitudinem? Vera dicit Deus: huius testimonio plus credendum est quam omnibus omnium mathematicorum demonstrationibus. Est ergo Mathesis, elegans, utilis, & non aspera

Mathematici.

non aspernanda scientia: sed quæ intra metas consistit. Si quis nimium præsumat, aut fines rerum excedat, vituperari meretur in professione qualibet. Multa imò pleraque sunt in rerum natura, quæ mirari, non autem exactè introspicì, excuti & sciri possunt.

Postremo loco adhuc significantius sub typo terrenæ Hierosolymæ promittitur ecclesiam quàm latissimè construendam fore, neque vnquam subruendam. Nominat autem loca aliquot (sicuti & Zacharias in cap. 14. quæ quidem tū temporis dum hæc loqueretur Ieremias, nota erant omnibus, iam verò ignotissima sunt. Videntur fuisse ante mœnia vrbis Hierosolymorū. Significat ergo nouam Hierosolymam, id est ecclesiam (Hierosolyma enim typum prætulit ecclesiæ, sicuti Paulus testatur Galat. 4.) multò futuram ampliore, utpote cuius fines vel terminos alij scripturæ loci testantur ad fines usque terrarum procurrere. De locis his multa disputat in Commentarijs beatus Hieronymus, multa item Ioan. Oecolampadius ex Hebræorum interpretibus. A quibus qui cupiat, petere libebit. Diu his immorari, & cosmographica vel topographica tractare diligentius in cœtu sacro apud promiscuum vulgus, nescio quem fructum habeat. Scio interim esse quosdam ostentatores, qui ex sacra cathedra declamantes ad populum, loquuntur Latine & Græcè, & propemodum Calecuticè. Illi ipsi disputant philosophicè & acutè. Hi gloriam suam quærunt, non Dei gloriam. Obseruanda tamen veniunt quædam hoc loco non prætereunda leuiter. Ea sunt, quod hæc vrbs ædificatur Domino: non edificatur Domini seruis aut ministris, Abrahamo, Dauidi, Prophetis & Apostolis. Domino ædificatur. Nā ecclesia est Christi, & Christi quidem sponsa, desponsata vni viro. Papistæ suam ecclesiam non ædificant Christo, sed Papæ magis, diuis itē & suæ superstitioni & avaritiæ prodigæ. Huc pertinet quod sancta eadem dicitur Domino, destinata inquam & dedicata Domino, & quidem soli. Non colit alienos Deos ecclesia. Non agnoscit cultum alienum. Sancta est Domino, consecrata vni Christo & duntaxat cultui eius. Huius rei præcessit typus in templo Solomonis. De qua re legitur 9. caput. 3. lib. Regum. Sicut autem sanctificatur illa eadem per Christum & quidem per solum Christum in virtute sanguinis sui, & in virtute sancti spiritus, ita studet sanctificari, ut sanctam scilicet viuat vitam, impuritatem & libidinem & crapulam profliget. Inspice hic sinum tuum, & explora qualis sis, & qua re tibi opus sit. Illa ipsa ecclesia non excinditur neque diruitur. Licet enim membra ecclesiæ plurima excindantur ex terris, & omnia ipsorum in terris diruantur propter veram fidem per tyrannos, attamen manet nihilominus & fides ac veritas Christiana & sancta ecclesia. Quid quod illa colligetur tandem in vltimo iudicio, & transferetur ad Christum in cœlos, vbi æternum viuet in Christo coram Deo: sicuti pluribus exposuit in Apocalypsi beatus Ioan. circa finem libri. Domino Deo nostro sit laus & gloria semper.

*Aedificabitur
Hierusalem.*

1. Thes. 4.

ORATIO IEREMIAE

DECIMA QVARTA.

Vaticinatur regi & vrbi, hoc est populo, tradendos in manu regis Babylonij, & abducendos in Babylonem, inde tamē liberandos aliquando, & reducendos in patriam.

Verbum quod factum est ad Ieremiam à Domino, anno decimo Zedechie regis Iuda, qui est annus decimus octauus Nabuchodonosoris: tunc autem obsidebat Hierusalem exercitus regis Babylonij, prophetaq; Ieremias inclusus erat in atrio custodiae, quæ fuit in domo regis Iuda, quo incluserat eum Zedechias rex Iuda, dicens: Cur tu vaticinaris? dicens, Ecce ego trado urbem hanc in manum regis Babylonis, & capiet eam. Et Zedechias rex Iuda non euadet manum Chaldaeorum, sed certò tradetur in manum regis Babylonis, & loquetur cum eo de ore ad os, & oculi eius videbunt oculos eius: & ducet Zedechiam in Babylonem, & illic erit donec ego visitauero eum, dicit Dominus. Quod si pugnam inieritis cum Chaldeis, non prosperè vobis cedit. Et dixit Ieremias, Verbum Domini factum fuit ad me, dicens, Ecce Hanameel filius Sallum patruui tui venit ad te, dicens, Eme tibi agrum meum qui est in Anathoth: nam tu ius habes emendi & redimendi. Venit itaq; ad me Hanameel filius patruui mei, iuxta verbum Domini in atrium custodiae, dixitq; ad me, Eme quaeso agrum meum qui est in Anathoth, & qui est in terra Benjamin. Ius enim possidendi tuum est, & tua est redemptio, eme igitur tibi. Ego itaq; agnoscens quòd verbum Domini esset, emi agrum ab Hanameele filio patruui mei, qui erat in Anathoth: & appendi ei pecuniam septem siclos & decem argenteos. Scripsi hæc in literis, & obsignavi, & adhibui testes, appendiq; pecuniam ad libram. Et accepi literas emptionis obsignatas, iuxta præceptum & ritum, simulq; descriptum, atq; dedi literas redemptionis Baruch filio Nerie filij Mahasie, coràm oculis Hanameelis patruui mei, & coram oculis testium, qui scripti erant in instrumento emptionis, & in oculis omnium Iudeorum, qui assidebant in atrio custodiae. Præcepi insuper ipsi Baruch coràm eis, & dixi, Sic dicit Dominus exercituum Deus Israelis, Accipe istas literas, instrumentum inquam istud emptionis signatum, & descriptum istud, & impone in vas testaceum, vt ibi maneant diebus multis. Quoniam sic dicit Dominus exercituum Deus Israelis, Adhuc ementur domus & agri & vinea in terra ista.

Verbum Dei
proponitur no-
bis in scripturis.

CAPITE hoc 32. describitur oratio Ieremie decimaquarta. Cui præmittitur titulus ex more, & attinguntur circumstantiæ aliquot, quæ faciunt ad illustrandum consequentem sermonem: quas in præsentiarum paucis attingemus. Principiò ostenditur horum omnium verissimus author Deus. Dicit enim Ieremias verbum Domini ipsi factum, id est ei esse reuelatum, quod regi proponeret & omni populo. Caterum cum verborum minime prodiga sit scriptura, & toties repetat, & repetendo ingeminet, Hoc est verbum Domini, Sic dicit Dominus, Ait Dominus exercituum, apparet sanè non præter rationem toties hoc inculcari, nimirum ad confirmandos hominum animos. Dubitamus ex infirmitate nobis innata de veritate verbi Dei: subrepit etiam sathanas, & vult nobis verbum Dei subducere ex oculis nostris, aut saltem persuadere hoc verbum quod scribitur & prædicatur ex libris, non esse verbum Dei. Quod simul atq; persuasit, nihil habent amplius certi, homines. Si quis enim dicat aut loquatur de voluntate Dei, de remissione peccatorum, & vita futuri sæculi, vnde hæc demonstrabit nisi ex verbo Dei scripto? at si hoc non est verbum Dei, quis credet probationi aut demonstrationi inde petiti? Sic itaq; vicit sathanas falsa sua persuasionem, & tenet te vinctum, qui iam nihil credere potes, cum verbum Dei sit regula

fit regula credendi, quam tu, instigatore diabolo, repudias. Huic malo ut mederetur spiritus sanctus, & confirmaret fidelium imbecilles animos, toties repetit, & repetendo inculcat scripturam sanctam, id est illud quod nobis loquuti sunt propheta & Apostoli, verissimum esse verbum Dei.

Iam etiam ascribitur tempus, nimirum decimus Zedechiae annus, qui idem dicitur decimus octauus annus regni Nabuchodonosoris. Nam 25. cap. dictum est, loachimi annum 4. primum fuisse Nabuchodonosoris. Regnavit autem loachim annis 11. in Hierusalem, accipe ergo octo annos ex regno loachim, & adde 10. annis Zedechiae, & habebis annos 18. Nullus certe liber, nulla chronologia est in orbe vetustior & certior ac diligentior scriptura sancta. Prodigiosa autem fuit populi Iudaici rebellio contra Deum & duritia, quae 18. annis non potuit frangi vel mitigari, tam diligenti doctrina prophetarum, & tot calamitosus casibus. Nam intra hos annos victi & vincti sunt tres reges Iudaici, loachas, loachim & Iechonias, & iam obsidebatur quartus Zedechias, mox & ipse capiendus. Talis est & nostrorum temporum duritia, quam non emolliunt diligentes conciones ecclesiasticae, imò ne calamitates quidem bellicae, &c.

Quo tempore
haec sunt dicta.

Status ergo & urbis & prophetae hoc tempore qualis fuerit etiam indicatur. Urbs Hierosolymorum erat obsessa circumquaque, & quidem nunc in anno altero. Nono enim Zedechiae anno, obsedit primum Nabuchodonosor urbem Hierosolymorum. Eodem tempore in vincula fuit coniectus Ieremias. Carceris nomen & qualitas exprimitur. Dicitur enim atrium custodiae, ad domum vel palatium regis. Haec est autem fors sanctorum, quod propter veritatem propositam & propter beneficia praestita, ipsi tractantur pessime. Haec interim est huius mundi insania, & inuincibilis peruitia. Quaecunque praedixerat haecenus futura Ieremias, euenerunt: in primis verò praedixerat urbem obsidendam à Babylo- nijs. Iam ergo cum graueretur obsideretur, debuerant cum rege proceres & plebs in semetipsos descendere, & ea quae ipsis dicta fuerant perpendere. & cum prius ea tanquam vana credere noluerunt, nunc quando re ipsa vera esse omnia experiebantur, redire ad mentem, credere adhuc & supplicare clementissimo Domino: ceterum hoc non modo non fecerunt, sed insuper peccata peccatis coaceruantes, ipsum Dei prophetam, salutaria suadentem & in vincula coniungunt, & diu detinent in vinculis. Hoc inquam est ingenium insani huius saeculi, quod ipsum etiam hodie passim relucet, & ita clarè relucet, ut nihil opus sit expositione copiosiore.

Urbs obsessa.

Ieremias vinctus.

Equidem causa vinculorum vel captiuitatis Ieremiae diligenter exponitur, cur ipsum rex, qui potius prophetae gratias agere ipsumque tueri debuerat, in carcerem coniecerit, nimirum quod & urbem & regem capiendum dixisset à Babylo- nijs, & regem abducendum in captiuitatem, & quidem in ipsam Babylonem: ubi sit moriturus. Hoc enim significatur, cum dicitur, Donec ego visitauero eum. Visitat enim nos Dominus, quando nos tollit ex hoc saeculo. Visitandi alioqui vocabulum varium est admodum. Illud quoque dixit, Zedechiam producendum in conspectum regis Babylonij, quem inspecturus sit proprijs, quod dici solet, oculis. Id quod factum est, quando in Reblatha productus in confessum iudicium, capitis cum suis condemnatus est. Addit denique, Si pugnare praesumpserint Iudaei cum Chaldaeis, hos fore victores, & Iudaeos nulla fortuna viros superiores. Quia inquam haec in suis concionibus proposuerat propheta, tanquam hostis regis & regni capitur. Nihil enim huius metuebant excacati & indurati homines. Potuisset ergo Ieremias, si voluisset, cum alijs pseudoprophetis prospera polliceri & mentiri, ac ita in magna esse regis gratia. Nam stultus mundus vult decipi, & deceptores suos amat, & muneribus beneficijsque adobruit. Ete-

Quare Ieremias in vincula coniectus.

nim omnino vult inoffense progredi in suis voluptatibus & sceleribus. Complectitur ergo omnes assentatores, odit & persequitur omnes suis resistentes voluptatibus. Verum impingit tandem in scopum, sicuti malus ille puer, qui lapides coniebat in patibulum, & ideo à sene audiebat, Attinges aliquando scopum. Simul autem atque malitia regis exposita est, collecta est etiam doctrina Ieremiæ hæc habita temporibus. Collige iam ea quoque quæ docuimus iam per triginta annos & amplius, & habebis miserè nos omnes perdendos fore, nisi egerimus poenitentiam, &c.

Hoc anno 1575
annos 44.
Scopus & argumentum orationis

Post hanc circumstantiarum tractationem, sequitur sermo Ieremiæ 14. cuius quidem scopus & argumentum tale est, quale propemodum superiorum. Capitur vrbs à Babylonijs, incenditur, vastabitur, rex cum populo captiuus in Babylonem ducetur: attamen reducetur iterum populus per Dei misericordiam in hunc locum, qui iterum inhabitabitur, coletur & ædificijs ornabitur. Atque postremum hoc copiosissimè exponit atque adeò variè probat & demonstrat, ac initio quidem per contractum ciuilem, quo Ieremias agellum emit à patruale suo. Deinde subiicitur colloquium Dei & prophetæ. Orat hic Dominum, Dominus quid factururus sit ostendit, perditurus scilicet populum, & causas excidij adiungit. Postremò iterum latiora annunciat, & manifestè promittit, se populum liberaturum & reducendum: vbi rursus de nouo fœdere & gratia testamenti noui differit. Sic enim subinde tristibus læta commiscet Deus. Inter alia autem ostendit reductos iterum habitaturos terram patriam. Id quod contractu illo voluerit ipsis significatum, quòd inquam iterum sint empturi & culturi terram, &c.

Contractus ciuilis ostendit reducendum populum.

Videtur autem propheta commemorare visionem propheticam, dum multis describit contractum cum patruale factum super agello. Neque enim actio illa in carcere locum habere potuit. Vtunque verò ea res habeat, siue actio sit, siue visio, multis commemorat, quomodo emerit agellum situm ad oppidulum Anathoth, quod haud dubiè iam occupant & vastant Babylonij. Mirum est ergo Ieremiam redimere agellum, cuius nullus iam videbatur vsus. Sed interpretationem omnium horum paucis verbis ipse Dominus subiicit, dum dicit, Quoniam sic dicit Dominus exercituum Deus Israelis, Adhuc ementur domus & agri & vineta in terra ista. Toto ergo contractu illo nihil aliud significabatur, quam reducendum fore populum in terram hanc, quam iam vastant vastabantque Chaldaei, atque in hac rursus per contractus, agros, vineta & possessiones emendas atque vendendas, secundum legem. Vt autem hæc res plus inueniret fidei, legitime aguntur omnia, statuuntur & consignantur in instrumentum emptionis testes: scribuntur tabulae, obsignantur, appenditur iusta pecunia: denique datur instrumentum emptionis Baruch, qui iubetur hoc in fictile vas componere, & ita quidem componere, ut durare possit in longa tempora, superare inquam septuaginta annos, & tunc sanè reducibus fore testimonio, & argumento, hanc terram ipsis deberi, quæ & rursus sit ab eis colenda, emenda item & vendenda secundum legem omnia. Sicut autem certa & indubitata sunt quæ literis obsignatis & testibus confirmata sunt: ita voluit Ieremias significare spem illam de reducendis ex Babylone in patriam, multò fore certissimam. De hac re clariùs & plenius mox loquetur ipse Dominus respondens ad quæstionem prophetæ.

Explicatio grammatica.

Anathoth.

Porro ad illustrandum locum hunc, necesse est quædam etiam minutiora adferre. Helkias & Sallum fratres fuere: ergo cum constat Ieremiam Helkie, & hic dicatur Hanameelem Sallum fuisse filium, consequens est Ieremiam & Hanameelem patruales fuisse, id est ex duobus fratribus prognatos. Patruus enim frater est patris, & patruelis nepos ex fratre. Anathoth oppidum fuit sacerdotale unde oriundus erat Ieremias, natus patre sacerdote. Sacerdotes autem non habebant

bebant partes in terra, sicuti alia tribus. Dominus erat portio tribus Leuiticæ. Dominus interim dederat eis decimas, primos fructus, primogenita, oblationes, & alia commemorata Leuit. vult. & Numeri 18. Ergo Hanameel nullā possessionem aut agrum, quem colere potuit, habuit. Habuerunt autem sacerdotes prædia suburbana, hortos & prata (vt nos vocamus *gärten vnd wyßplätz*) aliquot: de quo necesse est hunc locum nos intelligere, vt prædium vel partem eius Hanameel emendam obtulerit Ieremiæ. Cautum vero fuit lege Leuit. 25. ne possessiones de tribu in tribum transferrentur, in primis autem non licebat prædia sacerdotum alienis diuendere, licebat autem ad annum vsq; redemptionis propinquo sanguinis cuiq; diuendere. Iam ergo dicit Hanameel, Ius possidendi ad te pertinet, vel tuum est, tua est redemptio & emptio. Germanicè, *du hast den zug darzu/du magsts an dich lösen vnd erlöffen*. Pecunia quondam solebat non annumerari, sed appendi per bilancem aut libram. Vnde nobis hodie quoque mansit in hoc genere nomen marcharum. Appenduntur hic septem sicli & decem argentei. Id quod Hieronymus exponit, quasi fuerint decem & septem argentei sicli. Diremisit videtur numerum, vt subindicaret numerum annorum captiuitatis. Nam si multiplicaueris decem per septem, habebis annos 70. captiuitatis. Siclus valet 20. gera vel obolos. De qua re alibi dixi. Sicut autem hodie adhuc fieri solet, ita fiebat apud veteres. Contractus enim consignabantur & re *Contractuum ratio.* ferebantur in literas, quæ deinde obsignabantur: recitabantur in illis literis testium nomina, qui interfuerunt contractui aut emptioni. Omnia fiebant, quod Ieremias hic dixit, iuxta præceptum & ritus. De his enim mentio fit in lege, quæ tradit omnem iustitiam. Literas emptionis appellamus hodie *den löuffbrieff*. Fiebant præterea literæ apertæ, quas hodie appellamus *copiā & transumptum*, *ein offnen brieff / abgeschriefft vnd copy*. Literæ porro tales diligenter solent asseruari, & sic transmitti ad posteros, vt illi quoq; intelligant quid actum sit in illo contractu, quid iure quisque possideat vel non possideat. Docet interim ista nos omnes, non illicitos esse contractus, vt quidam imperiti rerum clamitant. Licet enim per Dominum possidere, emere, vendere, commutare & redimere. Si non licet, cur legimus sanctissimos viros hos sacerdotum piorum piissimos filios, Ieremiam & Hanameelem, in præsentem contraxisse? Neq; est quod dicas illa veteris testamenti exempla esse. Nam & literis apostolicis declaratur cōtractus non esse illicitos. Videat modò quisque ne fraudem in contrahendo admittat. Contrahe secundum leges æquas, & quod tibi vis fieri, feceris etiam alteri, & non polluet te contractus vllus cum proximo tuo. Domino Deo nostro sit gloria & laus in sæcula sæculorum, Amen.

*Supplicat Ieremias Domino, commemorans eius potentiam
& beneficia, confitens etiam populi peccata, & deplorans præsentem statum.*

C O N C I O C VII.

Postquam dedissem literas emptionis ipsi Baruch filio Neriæ, orabam ad Dominum, & dicebam, Ach Domine Deus, ecce tu condidisti cælum & terram tua virtute magna & brachio tuo extento, nihil est tibi difficile. Tu facis misericordiam in millia, & rependis patrum iniquitatem in sinum filiorum post eos. Tu es Deus ille magnus & potens, cui nomen est Domino exercituum: magnus consilio & magnificus opere: cuius oculi aperti sunt super omnes vias filiorum hominum, ad dandum unicuiq; iuxta vias suas, & iuxta fructum studio-

rum suorum. Qui adidisti signa & portenta in terra Aegypti, usque in hunc diem, & in Israele & in hominibus: & fecisti tibi nomen, ut est hodie. Tu eduxisti populum tuum Israelem de terra Aegypti, signis, portentis, manu robusta, brachio extenso, & terrore magno. Tu dedisti eis terram hanc, quam iuraueras patribus eorum, daturum eis terram lacte & melle manantem. Cumq; ingressi essent & possiderent eam, non audierunt vocem tuam, & in lege tua non ambulant, & quicquid praecepisti eis ut facerent, non fecerunt: ideo tu fecisti ut evenirent eis omnia ista mala. Ecce aggeres venerunt ad urbem, ut ipsa capiatur: & ciuitas tradita est in manum Chaldaeorum oppugnantium eam a facie gladij, famis & pestis: & quicquid locutus es evenit: id quod tu vides. Et tu nihilominus, o Domine Deus, dicis mihi, Eme tibi agrum pecunia, & adhibe testes, cum urbs tradita sit in manum Chaldaeorum.

Colloquium Ie-
remiae cum Do-
mino.

Colloquitur modo cum Domino Ieremias, celebrans eius virtutem & potentiam, simul etiam peccatum confitens populi, propter quod merito patiebantur quae sustinebant ab hostibus. Cum vero iusserit Dominus emere agellum, miratur propheta in quem finem hoc iusserit, cum capta vrbe regia, & caesis hominibus, nullus sit agelli suburbani vsus & fructus. Cumque Deus sit potens & misericors, recte & admodum ciuilitate petisse videtur Ieremias, & dixisse, Fortè cum iubes me agellum coemere, parces vrbi & nobis, etiam hac vice. Atque vtinam, o Deus, parceres & miserareris nostri.

Orat & oratio
do ad Deum re-
spicit, non ad
sanctos.

Vocatur certè colloquiū hoc oratio. Orauit ergo Ieremias Dominū, & quidem modestissime summaq; cum reuerentia. Suo autem exemplo nos docet orare in summis nostris necessitatibus periculisq;, summa cum submissione & reuerentia. Orando autem vnicè respicit ad Deū, non ad Noe, non ad Abrahamum, aut ad alios sanctos viros, ne ad ipsum quidem Ezechiam, qui in graui obsidione quondam laborauerat & ideo obsessis credere poterat. Errant itaq; qui diuis supplicant in suis necessitatibus. Orando autem potissimam orationis partem infumit praeconio Dei. Deum enim laudat à virtutibus & eius operibus. Eius quidem oratio fidelis debet esse coniuncta cum praeconio Dei. Erigitur hoc fides orantis & confirmatur. Cum enim audimus Deum esse omnipotentem & clementissimum, quis non bene de eo speret, utcunque grauib; malis diuexetur? Sed & orando prouocat Deum ad responsionem, quā Deus dicit se non parsurum illis, sed eos potius euersurum, postea demum curaturum ut redeant in hanc terram, & agros iterum emant & colant, ad quam rem confirmandam iusserit emere agellum, &c. quae quidem est summa orationis totius.

S. Hieronymus recolligit in praesenti hunc ordinem verborum prophetae. Laudat Dominum, & ex creaturis praedicat creatorem, primumque potentiam eius & misericordiam, atque iustitiam in omne genus hominum eleuat vocibus. Deinde transit ad Israel, & quanta ei praestiterit, celebri sermone describit. Et post tanta beneficia dicit eos immemores bonorum illius clementiam in amaritudine commutasse, ita ut obsideatur ciuitas, & antequam hostium in eam fiat irruptio, fame & gladio & peste consumpta sit. Haec autem vniuersa praemisit ut consequenter illud inferret, quod in reprehensionem diuinae sententiae facere videbatur, Et tu mihi dicis Domine Deus, &c. Haec interim tota loci istius continet pericope. Haec ille.

Laus & descriptio
Dei.

Porro Dominum laudando, simul describit eundem elegantissime, plurimamutuo accipiens ex ore Domini exponentis Moysi, quis sit, Exodi 34. Ac vera Dei cognitio plurimum, imò sola fidem orantis fulcit, & animum hominis, per omnia alia quoq; tranquillum reddit, quinimò latissimum facit. Vnde dignus est hic

est hic locus quem omnes obseruent diligentissimè. Orditur orationem cum significatione maximi doloris mœrorisq; dicens, Ah Domine Deus. Dolet enim urbem sanctam & populum Domini obsideri ab hostibus, gladiosq; barbarorum ipsorum iam impendere cervicibus. Quasi dicat, O quantus distringor doloribus, nō tam mei quā miserrimi populi gratia. Vtiham eriperes nos ex malis præsentibus & grauissimis. Et quidem debet orantis supplicatio ex contrito offerri corde Domino, sicuti & laus & confessio ex lato animo. Nisi verò animo magis oremus, quā ore, ingrata erit oratio nōstra Deo, qui orationem ex affectu animi æstimat. Prædicat autem in Deo, quod cœlum & terram ipse condidit, & quidem per virtutem suam magnam, & per brachium extensum. Non enim est vllus Deus conditor, nisi solus Deus noster, qui per virtutem suam, per filium inquam omnia creauit. Brachium extensum significat robur recollectum & maximum: qui enim brachium extendunt & librant ad ictum, omne robur veluti recolligunt in brachium. Rursus autem per brachium significatur filius Dei. Nam Dauid canit, Verbo Domini cœli firmati vel creati sunt, &c. Recte ergo Hieronymus, Ioānes, inquit, de filio dicit, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est. Hæc est enim Domini fortitudo, Apostolo comprobante, Christus Dei virtus & Dei sapientia, &c. Ex creatione verò vniuersorum recolligit, Deo nihil esse difficile. Id quod longè est elegantius & euidentius, quā si dixisset, Deum esse omnipotentem. Alij verò legunt, Nec est absconditum à te quicquam: sed de omniscientia Dei mox sequetur suo loco. Priorem lectionem magis probo. Repetita verò illa est semel & iterum in Euangelio, Deo inquam nihil esse difficile.

Oratio ex contrito corde.

Per filium omnia condita.

Deus omnia potens.

Deus bonus & misericors.

Venit deinde ad Dei bonitatem siue misericordiam, quā dicit patere in millia, id est esse immensam. Iustitia eius puniens pertingit in quartam & quintam generationem, sed misericordia in millenam. Quod mirum in modum consolatur nos, & confirmat in fide de gratia Dei. Caterum qui misericors est, non ita misericors est, vt interim non puniat impios. Dicit enim Ieremias, quod rependat iniquitatem patrum in sinum filiorum, eorum inquam qui parentū sunt posterī, & maiorum exemplum malum vel prauum factum, malè pro defensione sceleris sui adducunt. Petita est hæc loquutio ex Lege Exodi 20. In sinum attem rependunt, qui fideliter rependunt, & ita insinuanti quod offerunt vel dant, vt non facile excidat. Hac ratione morbi in lege vocantur fideles, & fideliter ad hærentes. Pergit in celebratione Dei, & ait, Tu es Deus ille magnus & fortis, vel potens. Magnum intelligimus, non quantitate, longitudine & crassitie, sed maiestate, qua omnia superat, maiorq; est quā vlla possit consequi lingua, licet disertissima. Magnus est robore & potentia quoque, ob quam & imensus nuncupatur Deus. Nomen ei attribuit, Dominus exercituum: de quo iam sape dictum est. Magnus es, inquit, consilio & opere magnificus: alij, Multus opere verterunt. Prædicatur æterna & absolutissima eius sapientia. Cui accedit præterea valida exequutio. Quidam enim satis sunt sapientes: sed destituuntur viribus, ne quod sapienter instituerunt perficiant. Deus & sapientia & potenti exequutione valet, ist groß vom radt/vnd mächtig krefftig von der that. Præcelit ergo introq; vt non habeat parem.

Deus iustus.

In sinum rependere.

Deus magnus & potens.

Deus sapiens.

Deus omniscius

Celebrat post ista & omniscientiam Dei. Nihil enim Deum latet omnium rerum quæ fiunt, non modò ab hominibus, sed ab vniuersis in mundo creaturis. Oculis, inquit, tuis patent omnia, vel oculi tui aperti sunt super omnes vias, vel instituta, dicta, cogitata & facta filiorum hominum. Nihil se abscondere potest ab oculis Dei. Id quod fuscè prosequitur Dauid in Psalm. 139. Pudeat ergo in conspectu Dei designare scelera atq; peccata, quæ non faceremus in conspectu ho-

Deus ultor
mali.

minum. Aut itaq; non credimus Deum videre omnia, aut contemnimus numē. Cum verò Deus omnia videat, non potest non affici ijs rebus quas videt; cumq; iustus sit & sanctus, non potest non esse ultor scelerum, id est, rependere vnicuique pro eo quod fecit, siue bonum siue malum. Isaias quoq; in cap. 3. dixit, Dicite iusto, quod bene ei erit, siquidem fructu studiorum suorum fruetur. Vae impio malo: quoniam secundum opera manuum suarum rependetur ei. Sic inquam pradicatur & cōmendatur nobis iustitia Dei. Ex qua tamen non sequitur, quod multi colligunt, meritum nostrum. Meremur quidem vitā calamitosam & mortem peccatis nostris. Virtutibus autem nostris non meremur vitam æternam, quæ Dei donum est, per Iesum Christum Dominum nostrum: sicut Apostolus ait Rom. 6. Qua de re dictum est aliās.

Deus operibus
potens.

Hactenus in genere & à virtutibus maximis commendauit & pradicauit Deum Ieremias, consequenter per opera quoq; eundem celebrat, & operibus vel factis virtutem, quam verbis proposuerat, veluti approbat atq; cōmonstrat. Adducit autem celebre opus Dei, liberationem populi Israelitici ex Ægypto. In qua sunt eximia argumenta diuinæ sapientiæ, iustitiæ, vltionis, assertionis, potentiae, misericordiæ, iræ quoq; & omnium virtutum diuinarum. De qua cum saepe dicatur, non est quod immoremur ei diutius.

Confitetur
Deo peccata.

Inter hæc accedit etiam suppliciter ad confitendum peccata populi. Debet enim oratio fidelis confessionem quoque peccatorum habere, sicuti & Oratio dominica habet. Dicimus enim, Et remitte nobis debita nostra, &c. Confessio autem libera est & aliena ab omni fūco & peccatorum extenuatione. Dicit ergo, Nos ingentia Dei beneficia rependimus enormibus nostris maleficijs. 1. Non audierunt vocem tuam. 2. Non ambulauerunt in lege tua. 3. Quicquid præcepisti eis vt facerent, non fecerunt: perinde ac si certamen tecum suscepissent. De his antea saepe est dictum. Proinde culpa nostra nunc innexi sumus retijs, in quibus tenemur medijs. Digni sumus qui malis ijs adoperiamur, quibus iam immergi miserè inhæremus. Probat ergo Dei iustitiam in malis sibi illatis. Id quod filij Dei faciunt perpetuo.

Cur iusserit agellum emere.

Post hæc infert iam commodè quæstionem, ob quam causam iusserit Deus emere agellum, cum tamen eius nullus possit esse vsus, capta iam propè vrbes. Simul autem deplorat miserum præsentis temporis statum. Variè autem redditus est hic locus, cum sensus in idem recidat. Alij enim verterunt, Ecce aggeres venerunt ad urbem. Alij, Ecce arietes accesserunt ad ciuitatem. Alij, Ecce munitiones, &c. Et quidem Hieronymus, Ecce munitiones sunt extructæ, inquit, aduersus ciuitatem, vt capiatur: & vrbs tradita est in manus Chaldaeorum; nec habent quos vincant aut quos capiant. Iam enim gladio, fame, peste consumpti sunt: & quæcunq; dixisti videmus esse completa. Et cætera. Loquutio autem est, Oppugnantium eam à facie gladij, famis, &c. id est, per præsentem illas calamitates, quæ obuersantur iam in conspectu omnium hominum: vt qui iram Dei videre nolit, nihil videre velit. Dominus adaperiat oculos nostros, vt videamus opera Dei, & meliores efficiamur. Amen.

Respondet Dominus Ieremia, & exponit cur iusserit agrum emere: prius tamen disertè dicit euertendam urbem, causas euersionis commemorans.

Et factum est verbum Domini ad Ieremiam, dicens, Ecce ego sum Dominus vniuersæ carnis, nunquid mihi difficile est? Propterea sic dicit Dominus, Ecce ego trado ciuitatem istam in manum Chaldaeorum, atq; in manum Nabuchodonosoris regis Babyloniorum, qui eam capiet. Ingredientur enim Chaldaei qui oppugnant urbem istam, & incendunt eam igni, & comburent eam, simulq; ades, in quarum cectis suffitum adoleuerunt ipsi Baal, & libauerunt libamina dijs alienis, vt me irritarent. Nam filij Israel & filij Iuda, à pueritia sua, nihil aliud fecerunt quàm malum, idq; in oculis meis, nihil inquam quàm me ad iram prouocarunt operibus manuum suarum, ait Dominus. Quin & irritamentum iræ & furoris mei fuit mihi vrbs ista, ab eo die, quo eam ædificauerunt vsq; in hunc diem, vt abijciam eam à conspectu meo, propter omnem malitiam filiorum Israel & filiorum Iuda, quam pactarunt ad me irritandum, ipsi, reges eorum, principes eorum, sacerdotes eorum, propheta eorū, omnis Iuda & ciues Ierusalem. Obuerterunt mihi ceruicem & non faciem: cumq; eos manè surgendo & docendo erudirem, non audierunt vt susciperent disciplinam. Et posuerunt abominationes suas in domo, super quam inuocatum est nomen meum, vt eam polluerent. Edificauerunt excelsa Baal, quæ sunt in valle filij Hinnom, vt traderent filios suos & filias suas ipsi Molech: id quod ego nunquā præcepi eis, neq; vnquam ascendit in cor meum, vt facerent hanc abominationem, & peccare facerent Iudam.

Respondet his Dominus ad precationem Ieremiæ, & ostendit cur ipsum iusserit emere agrum in suburbanis Anathoth. Priusquam tamē hoc explicet, commonstrat se decreuisse omnino subuertere urbem & tollere gentem. Cæterum multis reddit causas cur ita statuerit, quoniam pergāt in abominationibus nephandis, obstipito collo, absq; omni pudore & pœnitentiā, nullam penitus disciplinam recipientes. Hæc exponuntur à Domino copiosius, ne Deus alicui videatur vel morosus vel crudelis, sed videatur omnino æquus & iustissimus esse in omnibus suis iudicijs: præterea vt omnes gentes Iudæos ceu speculum habent ob oculos, in quo videant quidnam & ipsos maneat si pergant in iisdem illis sceleribus progredi pertinaciter, à quibus reflecti non potuerunt Iudæi. Scimus itaq; hic non alienam, sed nostram omnino rem agi. Perdet enim certò nos quoq; Dominus, si irritauerimus ipsum operibus manuum nostrarum & cultibus peregrinis.

Rursus autem admonemur hoc quod in præsentī adfertur, ipsum esse verbū Dei. Respondet enim Dominus Ieremiæ, qui dixerat, Ach Domine Deus, ecce tu condidisti, &c. Confirmat autē hoc replicando Deus, quod dixerat Ieremias, & ait, Sum sanè is Dominus Deus, quem me esse ais, & quidem conditor omnium, ideoq; Deus vniuersæ carnis, cui nihil est difficile. Hinc verò non infert Dominus id quod optabatur, Ergo possum & volo vos liberare ab obsidione illa graui: sed cōtrarium potius infert & ait, Ergo tradere possum & volo urbem hanc (quod multis videtur impossibile) Babylonijs. Sed & debebat hoc facere Dominus, propter conscleratissimam ipsorum vitam. Vulgatum est autem, Deum non vno in scripturis loco appellari Deum vniuersæ carnis, nimirū creatorem & conseruatorem rectoremq; omnium hominum & animantium. S. Hieronymus hunc locum exponens, Tristibus læta subiungit, ait, & post euerisionem Hierusalem, captiuo populo reditum pollicetur. Primumq; causas exponit offensi & iusti furoris Domini: vt quanto maior culpa peccantium, tanto amplior in peccatores clementia creatoris. Ego, inquit, Dominus Deus vniuersæ carnis. Nequaquam cunctarum gētiū, nec populi Israel, aut certè vt de sanctis

Subuertetur
vrbs & abdu-
cetur populus.

Dominus est
Deus vniuersæ
carnis.

crebro dicere solet, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, sed Deus dixit vniuersa carnis; vt & rationalia & bruta animalia ipse fecisse credatur. Sunt enim qui prouidentiam creatoris vsque ad rationalia confiteantur, bruta autem fortuitis casibus afferant vel perire vel viuere. Propheticusq; sermo declarat nihil esse quod fugiat prouidentiam & scientiam Dei. Quia alia propter sua in vsum hominum sunt creata. Num quid mihi difficile aut impossibile aut certe abscondetur à me omne verbum? Et supra diximus, Quæ apud homines impossibilia sunt, apud Deum possibilia sunt. Verbum autem hic, & in multis alijs locis pro rebus debemus accipere. Quid est, ait, quod factum est verbum? Et reliqua. Et quò plus terroris horroresq;, hoc quod dicit, illis incutiat, disertè exponit, & veluti oculis subiicit, quid Iudæi in hac obsidione sint perpeffuri. Quæ cum intellectu sint facillima, satis fuerit summam duntaxat collegisse. Dicit ergo, Ecce tradam ciuitatem istam in manum Chaldaeorum, ac regis ipsorum Nabuchodonosoris. 2. Capiet eam, prius vtrique oppugnatam & conflactam atque subactam. 3. Ingredientur enim in eam Chaldaei. Qualis autem sit ingressus hostium per oppugnationem in urbem aliquam irruentium, horrendum est vel dicere. 4. Et incendent eam igni atq; comburent; prius vtrique direptam, laceratam, euacuatam. 5. Neque parceret aedibus, in quarum tectis sacrificatum est dijs alienis. Proinde intelligimus ex his, idololatrias & illegitimo cultu Deum colentes, homines item superstitiosos, non liberari ab impendentibus malis, vllò modo. Etenim vrbs hæc, quæ perit, Hierosolymorum inquam vrbs, omnium Orientis urbium fuit celeberrima, fuit sancta & sponsa Dei dicta, & virgo quoque, asylum iustitiæ. In ea fuit templum, in quo arca fœderis, & varia instrumenta sacra & preciosissima. In ea fuit sacerdotium & sacrificium, & populus Dei. Habuerunt promissiones varias; habuerunt ingentia & innumera Dei miracula & beneficia. Habuerunt sacerdotes suam successione ab ipso Aarone per ordinationem Domini. In vrbe hac fumabant aræ, holocaustorum inquam & suffumigationis vel incensi, vt aliarum ararum nullam faciam mentionem. In vrbe hac ardebat lucerna illa perpetua & inextinguibilis. Erat hic sacrificium iuge; erant hic Sacramenta Dei. Erat hæc vrbs veluti communis patria patrum & sanctissimorum Dei amicorum. Sed hæc omnia non potuerunt eam eripere ex malis impendentibus. Quid ergo liberarent nos electiij cultus, idololatria, & illegitimus atque adeò corruptus ille papisticus Dei & diuorum cultus? Sunt hæc causæ cur ira omnipotentis Dei in tales defauit. Quid verò successio profertur, cum dudum per Simoniam & prauam doctrinam corrupta sint omnia? Vtinam his nihil fiderent homines, sed rectè peccatum suum confitentes confugerent ad Dei misericordiam, & cogitarent de vera pœnitentia.

*Causæ excidij
urbis.*

Accipit autem hic occasionem commemorandi causas excidij vrbs & gentis, explicans ordine quæ populus designarit, ob quæ indignus sit venia. Specialia quidem sunt ista, dicta peculiariter de populo Iudaico, sed applicari tamē eadem debent omnibus in orbe gentibus, quas proculdubio & ipsas perdet Deus, si pergant & ipsæ Deum offendere ac irritare peccatis & sceleribus paribus. 1. Quod commemorat nephandum scelus, illud est, quod & Sophonias in i. capite taxat, oblatio in tectis. Non enim acuminata prisci sicuti nos quondam habuerunt tecta, sed plana, in quorum superficie sacrificabant militiæ cœli, aris ad hoc extructis. De qua re dictum est aliàs in hoc opere. Tale propemodum est quod Christiani lararia seu sacella habent in domibus suis priuatim, in quibus cereos incendunt diuis, & panem & vinum offerunt. Dicit autem ipsos obtulisse Baal, quod commune est nomen falsorum deorum, fortè & astrorum.

Subiicit

Subijcit enim, Et libauerunt libamina dijs alienis. Dixi aliàs, deos alienos omnes esse deos præter verum Deum. Qui vero Deo confidit, vnum adorat & colit, alienos non curat. Vnus enim sufficit. Tali cultu non placatur Deus, sed irritatur magis ad iram atque vindictam. O ergo miseròs homines, quibus persuasum est coli Deum peregrinis religionibus, cū hic & alibi audiamus ipsum istis ritari ad iracundiam.

*alienis dijs
sacrificare.*

2. Addit hoc non esse nouum quod faciant. Nam ab origine deditòs fuisse idololatriæ & rebellioni. Filij Israel, ait, & Iuda à pueritia, id est à primordijs, nihil aliud fecerunt quam malum. Semper inquam fuerunt rebelles & idololatre. Alij legunt, Facientes tantum quod malum est. Idq; in oculis meis, id est absq; omni pudore & metu. Me nihil sunt reueriti, alieni inquam existentes ab omni numinis reuerentia. Nam simul atq; educti essent ex Ægypto erexerunt vitulum, quē & adorauerūt. Peccarūt deinde cum Madianiticis puellis. In libris Iudic. & Regum multæ & variæ huius gentis defectiones comemorantur. Per expositionem quoq; iterum additur, quod perpetuò irritauerint Deum per opera manuum suarum, certè per idololatriam. Idola enim sculpunt & parant homines manibus suis, contra mandatum Domini. Idem hoc vitium ægrè potest eximī ne hodie quidem cordibus hominum. Nimis enim propendent ad simulachra & ipsorum cultum. Fingunt ergo & refingunt argumenta mirifica, ad defendendam idololatriam: cum vbiq; Dominus in verbo suo hanc damnet, nolitq; ipsam fucis ornari & stolido obijci populo. Quid verò sunt idola, si spectes materiam, quam lignum vel lapis: & si spectes formam, quid sunt aliud quam quod eis cōtulit manus artificis? Alioqui enim truncum cernerēs informem. Et quod manus quoq; hominis illi confert, inane est, vel vanum. Rectè enim Maro cecinit, Atq; animam pictura pascit inani, &c.

*Iudæi semper
dediti idololatriæ.*

3. Accedit his omnibus, quod ipsa vrbs in vniuersum dicitur fuisse irritamentum iræ atque furoris diuini: & quidem ab initio quo extructa est. Dauid Hierosolymam ex manibus extorsit lebusæorum, & ipsam cœpit extruere atq; ornare. Mox Solomon bonam ei partem adiecit: sed idem vxoribus suis alienis concessit extruere dijs suis phana. Post Solomonem Hieroboam caput decē tribu apertè defecit à Deo, & peculiaria sibi templa construxit populumq; à templo Dei abstraxit. Sequentes reges Baali templa & sacra instituerunt, sed & vicinarum gentium religiones, imò superstitiones receperunt omnes contra legem Dei & monita prophetarum. Irritarunt ergo Deum præcipuè idololatria, deinde etiam omnipharia malitia, quam perpetrarunt in cadibus, adulterijs, vsuris & alijs innumeris sceleribus. Videmus tamen in præsentī plus queri Deum de idololatria, quam de alijs sceleribus. Constat enim aliàs, peccata quæ cōmittuntur contra primam tabulam, esse grauiora ijs quæ fiunt contra secundam. Ideò, inquit, tollam eam è conspectu meo, ne cogar rebellē & irritatricem coram cernere. Inserit verbis paucissimis iudiciū hoc suum iustum, vt obseruatis causis, simul colligamus iudicij diuini æquitatem.

*Hierosolyma
irritamentum
furoris Dei.*

4. Iam etiam ostendit neminem excusari, omnes ordines populi & antistitem esse in culpa, reges, principes, sacerdotes, prophetas atque adeò vniuersam tribum Iuda, & omnes ciues Hierosolymitanos. Cumq; omnes in vniuersum à capite vsq; ad calcem corruptissimi sint, iustissimum est Dei iudiciū, omnes vnā cum vrbe conscindētis & subuertētis. Quis verò posthac probauerit veritatem ex eo, quod multi reges, pontifices, principes, multi denique populi, & quidem multo & diuturno tempore hoc aut illud obseruarint, ac iccirco consensui verè & religiosè hoc vel illud obseruari? Nam in præsentī & multitudo principum & pontificum & annorum reprobatur à Domino, probante illa duntaxat

*Omnes erant
sceleribus im-
mersi.*

246
xat, quæ sunt secundum verbum eius. Neque probat aliquid, quod vrbs Dei & vrbs sancta coluerit idola.

Obstinatio in
malo.

3. Porro accusatur in primis ipsorum obstinax proteruia. Obuerterunt, inquit, mihi ceruicem, & non faciem. De qua loquutione antea dictum est. Significatur obstinatio inuincibilis, vt pote quæ coniuncta est insigni cum contemptu, vt cum rem propositam ne aspicere quidem dignaris, sed fastidio magno auerteris ab ea, expuens in eandem. Ita verò fiebat, vt frustraneum esset omne Dei studium, & omnis labor prophetarum inanis. Deus instar boni & solliciti patris familiæ, manens surgens mittebat prophetas, & per hos erudiebat populum diligentissimè; ille verò neque audire sustinuit, neque disciplinam recipere voluit, sed suo more viuere. Hæc leguntur antea quoque in hoc propheta, & in ultimo capite secundi Paralipomenon. Est autem hæc potissima excidij causa, quæ & post tempora Christi reparatam subuertit urbem, sicut videre licet in Euangelio secundum Matthæum, cap. 23. & 24. & Lucæ 19. & 21. Timeant ergo sibi omnes gentes, quæ nec audire verbum Dei, nec disciplinam recipere volunt. Eadem enim fors ipsos quoque manet.

Templum Do-
mini polluerunt

6. Grauiissimum verò scelus illud erat, quod Dominus delegerat sibi Templum, in quo soli sibi voluit seruire, & eo quidem modo, quo ipse instituit, & non alio: sicut ipsemet exposuit 3. Reg. 9. capite, quod inquam hoc templum, quod vocabatur nomine Dei & erat solius Dei templum, prostituerunt alijs dijs, atque ita commacularunt seu polluerunt. Hebraicè legimus, Posuerunt in domum super qua inuocatum est (de qua loquutione antea dictum est sæpe) nomen meum יְהוָה, alij abominationes suas verterunt, alij stercora, alij idola. Est autem Schikkuz, & in plurali Schikkuzim execratio abominabilis, ein schicklicher greuel/ & talis quidem quæ penitus sordibus polluit, vt inducat cõuentibus horrorem, abominationemque. Ponitur hoc vocabulum Danielis 9. Fortassis mutuarunt maiores nostri (inter quos Hebræi habitarunt, vt adhuc per varias gentes habitant Iudæi) suum illud vocabulum Kutz/ quo nuncupant stercora vel sordes, quibus alios polluant petulantiores. Si quis alicui turpiter imposuit, aut aliquem sordibus fœdè deturpauit, ait, Ich hab im ein Kutz geben. Fortassis petita sunt à Iudæis, & alia quædam inter nos vsurpata vocabula, vt pillgisch/ à pilgesch, & morzis bild/ à Deo Mayzim. In præsentem certè simulachra & peregrinos aut ab hominibus inuentos cultus & relatos in templum, proprijsimè appellauit Schikkuzim: vt pote qui in seipsis sunt fœdi & abominandi, & obseruatores eorum abominandos, fœdos aut deturpatos reddunt coram Domino, licet hominibus videantur puri. Deformant ergo huiusmodi cultus, electione aut arbitrio hominum suscepti & vsurpati, cultores suos. Sic autem ornat verbum Dei idola, vel simulachra & electitios hominum cultus & religiones ex nobis ipsis exortas: quibus hodie nihil videtur esse melius, sanctius, rectius, efficacius. Sed erratur in hoc toto cœlo: nisi hæc quæ hic dicuntur sint falsa. Quod vel cogitare abominandum esset. Cumque Dominus Deus noster vellet in ecclesia sua solius filij meritum prædicari, an non abominanda abominatione polluant ecclesiam, qui aliena merita magis celebrant?

7. His omnibus aliud quoque crimen nepharium & atrox annumeratur. Edificarunt excelsa Baal, &c. De quibus cum fuscè dictum sit cap. huius operis 7. & 19. non est quod eadem nunc repetam. Istæ autem omnes satis copiosæ & idoneæ videntur causæ, ob quas Deus populo suo vsque adeo corrupto parcere noluit. Vnde nec mirum est, si ne hodie quidem populo iisdem sceleribus & grauioribus polluto parcere velit. Dominus misereatur nostri, & præstet vt ambulemus in vijs eius, & agnoscamus verè filium eius Iesum Christum, Amen.

In eodem

In eodem versatur argumento: nunc tamen copiosius & plenius liberandos ex Babylone dicit: & vaticinatur de futura Christi gratia.

C O N C I O C I X.

Et nunc propter ista sic dicit Dominus Deus Israelis de vrbe ista de qua vos dicitis, Data est in manus regis Babyloni in gladio, in fame & in peste, Ecce ego colligo eos de vniuersis terris, ad quas eieci eos in furore meo, in aestu meo, & in magna indignatione mea, reducamque eos ad locum istum, & efficiam ut securi habitent. Ipsi erunt populus meus, & ego ero Deus eorum, daboque eis cor vnum, & viam vnam, ut timeant me cunctis diebus, ut bene sit eis, & filijs eorum post eos. Feriam cum eis fœdus sempiternum, quod non retro ab eis abscedam, quò minus benefaciam eis, sed timorem meum dabo in cor eorum, ut à me non deficiant. Quin laetabor super eis ut eis benefaciā, plantaboque eos in terra ista, in veritate, in toto corde meo, atque in tota anima mea. Quoniā sic dicit Dominus, Quemadmodum adduxi super populum istum omne malum hoc ingens, sic adducam super eos omne bonum, quod loquar ad eos. Et possidebitur ager in terra ista, de qua vos dicitis, Desolata est, & absque homine & absque iumento, traditaque in manum Chaldaeorum. Agros inquam argento ement, instrumenta scribent, obsignabunt, testibus adhibitis, in terra Benjamin, & circum urbem Hierusalem, per vrbes Iuda, per oppida montana, per ciuitates camppestres, & per vrbes, quæ ad meridiem sunt. Reducam enim captiuitatem eorum, ait Dominus.

HAec est huius orationis pars postrema, qua lætiora annunciat. Vaticina-
tur enim de restitutione populi captiui, quem Dominus reducere velit in patriam, eiūq; iterum benedicere liberaliter. Est ergo hæc pars vera Euangelij de salute prædicatio, vel annuntiatio. Quæ aliquo quidem modo sunt completa sub Cyro & Dario Hystaspe, per Zorobabelem, Ezram & Nehemiam, plenius verò per Christum & apostolos: plenissimè autem complebuntur adhuc in die illa iudicij, quæ ab apostolis nuncupatur dies restitutionis omnium, dies item redemptionis nostræ.

De restitutiōe
ne captiuorū,
& gratia
Christi.

Cæterum sensum Orationis absoluit per ea quæ ponuntur ab initio, in hunc modum, Et nunc quidem propter ea quæ dicta sunt de excidio vrbis & gentis, & quòd ipsimet fateamini actū esse de vrbe illa, quippe quæ tradita sit in manum hostium, dicam modò de eadem illa longè lætiora. Ecce enim ego colligam, &c. Amplissimam enim subtexit promissionem, quam per partes explicabimus, ac quanto possumus compendio.

1. Ipse eiectionis in varias terræ partes in furore meo, recolligā, & reducam in locum istum, in Hierusalem inquam & in terram promissam. Id quod factum esse docet historia Ezræ & Nehemiæ. Quia verò Hierusalem ecclesiæ Dei, & terra promissa æternæ patriæ typum gessere, ideò venit Dei filius de cælo in terras, ac filios Dei per vniuersum terrarum orbem dispersos, ceu pastor ouiculas suas recollegit in vnitatem ecclesiæ, quos & in fine sæculi congregatos in vnum inducet in æternam patriam: sicut scripturis sanctis fuse traditur, Ioan. 11. & 10. &c. 1. Thessal. 4.

Dominus colligit dispersos, et collocat in patriam.

2. Efficiam ut securi habitent. De hac securitate dicitur aliàs in hoc opere. Certè promittitur tranquillitas animorum. De qua apostolus loquens, Iustificati, inquit ex fide pacem habemus, &c. Sed & pax & tranquillitas vel securitas

Securitas & tranquillitas fidelium.

absolutissima omnibus partibus concedetur tandem in æterna patria. Quod cum cæci Iudæi non vident, & omnia ad literam corporaliter interpretantur, interim vident se nunquam tutos habitasse, neque se neque maiores ipsorum; cum hi diuexati sint grauiter à Medis, Persis, Macedonibus siue Græcis & Romanis, ac ipsi qui hodie viuunt, misere diuexentur ab omnibus gentibus: fingunt sanè aliud nescio quod aureum sæculum, sub nouo suo Messia adhuc, nescio quando, venturo, futurum, in quo hæc ad literam sint adimplenda. Sed falluntur cæci & stulti. Nam hæc adimplenda sunt spiritualiter, per pacem & securitatem paratam nobis à Christo, & liberalius in animis & corporibus nostris implebuntur in die illa.

Populus Christianus Dei populus.

3. Ipsierunt populus meus, & ego ero Deus illorum. Non enim reduces Israelitæ à dijs alienis & idolis omnes abhorruerunt: sed Christiani maximè vni Deo adhærent per Christum; nec sustinent se nuncupari à Petro Petrinis, neque à Paulo Paulinianos: dici volunt Christiani: agnoscetes se omnem in Christo plenitudinem accepisse à Deo, & Deum esse patrem suum benignissimum, &c. Dictum est de hac sententia superius.

Dabo cor vnum & viam vnā.
1. Cor. 1.

4. Dabo eis cor vnum & viam vnā. Vnitas cordium vnitate fidei in vnum Deum conficitur: ad quam rem confert & dilectio sincera. In Actis apostolicis legimus, fideles vnum habuisse cor. Et apostolus, Obsecro vos fratres, inquit, vt idem loquamini omnes, & non sint inter vos dissidia, sed sitis integrum corpus eadem mente & eadem sententia. Idem docetur & ad Philipp. 2. Alibi quoque diximus viam vsurpari pro instituto vitæ, pro regula atque doctrina. Proinde à captiuitate Babylonica aliquandiu vnica Dei lege contenti fuerunt Iudæi: postea ad Deuterotarum traditiones respicere cœperunt, & perplexi facti sunt. Porro Christiani veri non curant vllas doctrinas. Contenti enim sunt doctrina euangelica prophetica & apostolica, quæ vnica & vera est salutis via. Non conscinduntur Christiani in sectas aut ordines. Proinde ordines monachorum, sectæ sunt alienæ à Christianismo. Sectæ aliæ atque aliæ pugnant cum vnica hac via. Christus vnica via est, vnicum idem ille ostium, doctrinæque Christi verissima pietatis & vitæ salutisque æternæ via, regula & directorium. Pereant Decreta, Decretales, Conciliabula & leges, cum illa vnica Dei via pugnantes.

Timor Dei.

Lucæ. 1.

5. Vt timeant me cunctis diebus. Effectus hic est, qui ex istis sequitur. Pij ergo obseruabunt Deum religiose, diligunt eum, seruiunt ei, colunt eum. Timor Dei non rarò vsurpatur pro tota religione & vero Dei cultu. Zacharias pater Baptistæ cecinit, Vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati seruiamus ei, in sanctitate & iustitia coram ipso, cunctis diebus vitæ nostræ. Hæc sanè magnifica illa dona sunt quæ habemus per gratiam Christi: quæ hic prædicatur magnificè. Sequitur item fructus, qui inde enascitur pijs, vt bene sit tam ipsis quam filiis ipsorum post eos, si videlicet ingrediantur viam maiorum sanctam. Bene sit dixit, pro eo quod est, vt felices & beati sint, maximè in sæculo futuro. Testatur autem hic locus, Deum nō tantum patribus sed & nobis bene velle & beneficia ingentia nobis velle conferre.

Deus est Deus & maiorū et posterorum.

His luculentis alioqui subiiciuntur, quæ quodammodo ea quæ dicta sunt confirmant atque illustrent.

Fœdus icit nobiscum.

6. Feciam cum eis sempiternum fœdus, & quale nam hoc futurum sit explicat & subdit, Quod non retro ab eis abscedam, quò minus benefaciam eis. Id est, perpetuò adhærebo eis, perpetuò illis benefacere pergā. Nunquam deseram illos in periculis, vt solent qui acie relicta, & ex acie, aut ex postremo agmine fugientes, fœderatos suos veluti produnt hostibus. Cum verò promittit se nobis

nobis benefacturum, omnia intelligit beneficia cum præsenti tum futuri sæculi, & quæcunq; nobis sunt necessaria ad commodam & sempiternam vitam. De fœdere, & æterno quidem fœdere, antea dictum est in hoc opere.

7. Iam etiam explicat fufius, quod vno verbo attigerat de timore. *Timor* Deus dat timorem meum dabo in cor eorum, vt à me non deficiant. Author ostenditur diuini timoris, Deus. Dei munere & gratia is nobis obuenit, non nostro merito, non nostri liberi arbitrij viribus. Ego, inquit, dabo in cor eorum. Non hærebit in lingua aut supremis labris, sed in ipso corde, in anima, in interioribus hominis fixus hærebit. Efficiet autem ne à me deficiant, sed mihi fide & dilectione veluti innexi, me confiteantur, mihi innituntur, me inuocent, me obseruent & reuerentur, in meis legibus ambulent, atque adeo propter hunc mundum, propter voluptates & honores, me non deserant, sed per tormenta & per mortes, ignes atque præcipitia ad me festinent. Hic verus Dei timor est, hæc vera est Christianorum constantia. Confer autem cum hoc vnico capite, non dicam modò cum reliquis huius loci capitibus quales simus nos, & qualia studia nostra, qualis timor noster, quid potissimum timeamus, & deprehendes quàm simus miserì, quàm necessaria sint nobis preces perpetuæ & ardentes, ne in sordibus nostris præfocemur.

8. Et quod de beneficijs attigit, illustrat clarius, Quin lætabor super eis, *Beneficia Dei spontanea.* &c. Cum gaudio & sponte atque volenter, deniq; cum voluptate, dicit se benefacere velle, non coactè, non malignè & cum tristitia. Deinde plantabo eos, inquit, in terra ista; & addit, in veritate, pro quo nos dicimus, triiwlich. Et in toto corde, &c. Quibus omnibus significatur optimum, eximium & benignissimum fidelissimumq; Dei studium in plantandis conseruandisq; fidelibus. De quo studio plurima dedit nobis Isaias. Confirmant autem hæc fidem nostram validissimè, & consolantur nos fidelissimè. Deniq; vt omnia breuib. complecteretur, ex contrario loquitur, Sicut omnibus modis annixus sum vt omne malum in ipsos prouoluerem, ita annitar vt omni bono adoperiam ipsos. Bono inquam, quod in præsentiarum ipsis promittit. Cum autem excidium vrbs & gentis fuerit modis omnibus afflictissimum, consequens est, restitutionem futuram omnium præstantissimam. Id quod verissimum est, si expendamus bona illa futuri sæculi. Nam de his pronunciauit sermo & propheticus & apostolicus, Quod auris non audiuit, neque oculus hominis vidit, neque in cor hominis ascendit, id præparauit Deus ipsum diligentibus. Gaudeamus ergo in Domino, & agamus illi gratias sempiternas, annitmur ne spoliemur tanto bono per nostram inertiam & desidiam.

Postremò respondet ad quæstionem Ieremiæ, rogantis, cur in excidio gentis & vrbs iusserit Dominus ipsum emere agrum in Anathoth? Nunc enim dicit, Vt hic intelligant Iudei, tametsi excindatur vrbs & vastetur terra, abducaturq; populus captiuus, futurum aliquando tempus, quando hæc vrbs & hæc terra iterum inhabitetur, atque homines captiui iterum emant agros, &c. Copiosa autem expositione, veluti per partium enumerationem, declarat omnes Iudææ & terræ promissæ partes & restituendas & iterum inhabitandas atq; colendas esse. Tandem enim vno verbo hæc omnia concludens, Reducam eum, vel conuertam, inquit, captiuitatem eorum. Et ne quid dubitarent de veritate promissionis huius, addit, Dicit Dominus, qui mentiri nescit. Credamus ergo Domino Deo nostro, promittenti nobis peccatoribus restitutionem & gloriam, Dominus adducatur nos in illam.

ORATIO IEREMIAE

DECIMAQVINTA.

*In eodem argumento versans, prädicit urbem vastadam,
& captiuos reducendos fore.*

CAPVT XXXIII.

CONCIO CX.

ET factum est verbum Domini ad Ieremiam secundò, cum adhuc teneretur in atrio custodia, dicens, sic dicit Dominus qui fecit hoc, Dominus qui format hoc, ut præparet hoc, cui nomen est Dominus. Clama ad me, & respondebo tibi, & annuntiabo tibi magna & fortia, quæ nō cognouisti. Quoniam sic dicit Dominus Deus Israelis, de domibus vrbi huius & de ædibus regum Iuda, quæ dirutæ sunt ad aggeres & vastitatem. Veniunt quidem ut pugnent cum Chaldeis, sed implebunt illas cadaueribus hominum, quos ego percussi in furore meo, & in astu meo, & quodd abscondi vultum meum ab vrbe ista propter omnem maliciam eorum. Sed ecce ego obducam ei cicatricem & sanationem, sanaboq; eos, & aperiam eis thesaurum pacis & fidei. Et reducam captiuitatem Iuda & captiuitatem Israelis, & instaurabo eos ut olim fuerunt. Mundabo eos ab omni iniquitate eorum, quæ peccauerunt contra me, ac propitius ero omnibus iniquitatibus eorum, quibus peccarunt contra me, & perfidē à me defecerunt. Eritq; mihi ad nomen, ad lætitiā, ad laudem & decus apud omnes gentes terræ, quæ audituræ sunt omne bonum, quo ego eos afficiam: nam horrebunt & stupebunt super omni bono & pace, quibus tam afficiam.

Argumentum
huius orationis.

Secundò hæc
proposita.

RATIO Ieremiæ XV. eiusdem omnino est argumenti cum ea quæ præcessit. Nam habet capita duo, urbem capiendam esse & diruendam, homines autem vel cædendos vel ducendos in captiuitatem. Captiuis tamen promittit restitutionem & felicissimā quæque, in primis verò, quod Christum colophonem omnium promissionum præstare velit. Hæc verò omnia & singula grauissima obtestatione vel confirmatione, sub finem orationis astruit, ne quis dubitationi superesset locus. Significāter autem dicuntur hæc iā secundò dicta esse ad Ieremiam. Quinimò sapius sunt hæc iam inculcata populo à Ieremiā. Cæterum secundò in carcerem recluso sunt diuinitus reuelata. Deus enim infirmitatis humanæ magnā rationem habet. Magna erat populi Iudaici duritia, quitametsi obsessus esset ab hostibus, nondum tamen sibi persuadere potuit capiendam fore urbem, sicuti Ieremias vaticinabatur. Præterea quando in captiuitatem abducti, felicitatem multam Babyloniorum idololatrarū erant visuri, per quam & offendendi erant, & tantum non in desperationem & defectionem à Deo abripiendi, maturè præparat eos & munit contra scandalum & defectionem, melioraq; promittendo, deiectos erigit & validè cōsolatur. Est horum vsus multus & maximus in nostris quoq; tentationibus varijs, si hæc ad opportunitatem & commodum nostrum nobis applicemus. Id quod res ipsa nos & loci docebit, per singula præscribi non potest.

Ab initio admonemur protinus, ubi dicta sit hæc oratio ab authore: quando & qualis tunc fuerit status authoris. Dicta est sicuti & superior in carcere, quando vrbs iam esset capiēda, & propheta propter ministerium suum & veritatem liberē

liberè pronunciatam captiuus teneretur. Admonent illa nos iterū qualis sit fors ministrorum Dei, & quid ab illis expectent, quorum ministri sunt, maxime si in munere vel ministerio suo fideles sint. Sicuti autem Ieremias nihil mutauit in genere doctrinæ suæ, sed eadem vinctus loquitur, quæ liber & extra vincula fuerat loquutus: ita eadem nobis veritas perpetuò annuncianda est, nihil detrahendum aut immutandum propter aduersarios & vincula.

Vt autem fidem paret & confirmet apud auditores & prophetam ijs quæ dicitur erat, præmittit, Sic dicit Dominus qui fecit hoc. Variè hoc legitur & exponitur. Alij enim legunt, Qui fecit hanc, & intelligunt urbem Hierosolymorum. Alij legunt, Hoc, & referunt ad verbum totumq; hoc negotium. Qui sanè sensus mihi videtur esse simplicior. Germanicè ergo vertere poteris, Also spricht Gott der Herr/der sömlichs thut/gestaltet/vnnd volbringt oder vßricht. Significat autem Deus se esse authorem eorum, quæ hic dicenda sunt & facienda, & se satis potentem esse, qui quæ dicit in certissimum validissimumq; effectum producere possit. Denique omnes operis partes à se perfici atque formari dicit. Dominus est, inquit, qui facit hoc, idem ille qui format, idemq; qui stabilizat & in esse conseruat, & in perfectionem producit. Addit his nomen omnipotentia. Omnes itaq; operis partes sibi vendicat, vt nullam omittat aut nobis perficiendam relinquat, principium, medium & finem operis sibi vendicans. Ne itaque adimamus temerè Deo, quod ipse sibi iure & disertè quidem tribuit. Vtitur quidem medijs cōmodis, sed quid perficeret securis & dolabra, nisi esset qui hæc moueret & ageret?

Iam etiam priusquam vaticinetur, iubetur propheta clamare siue inuocare Dominum, qui promittit se illi reuelaturum magna vel grandia mysteria, fortia vel abstrusa (vtrunque enim legitur) quæ non norit. Loquitur autem de urbis & gentis dissipatione, deq; restitutione captiuorum, & de mysterijs Christi & ecclesiæ, quæ sanè omnia maiora sunt quàm possit sermo humanus assequi. Ea verò dicitur ignorare Ieremias, non absolute quidem. Sæpe enim hæc eadem ipsi sunt reuelata, & frequentius eadem proposuit populo suo. Ignorauit autem illa extra reuelationem ex semetipso. Quantulum enim est quod intelligimus ex nobis ipsis? Nisi Dominus animos nostros illuminauerit, nulla est nostra intelligentia. Caterum discimus ex presentibus prophetae verbis varia, 1. Cum orat in carcere Ieremias, consequens est, quemuis locum idoneum esse precibus: maxime cum Dominus iubeat inuocare prophetam in carcere. Tempa publicis destinata sunt precibus. 2. Quanquam voluerit Ieremiæ Deus sua reuelare mysteria, tamen iussit eum precibus petere reuelationem. Ergo quanquam sciat Deus quæ sumus petitori, & quanquam pro sua gratia velit hæc nobis largiri, orandus est tamen Deus: sicuti clarissimè exponit Dominus noster Matth. 6. cap. 3. Sed & neminem videmus ita absolutum esse, cui non possint addi dona auctiora. Nam & Ieremiæ promittuntur auctiora. 4. In eo verò magna Dei liberalitas relucet, quod tā largè amplas promittit res. Nemo ergo dubitet de eius liberalitate, qui promissiones suas amplissimas & ad nos pertinere vult.

Porro primam orationis partem absoluit paucissimis, & ostendit, urbem vastandam hominesq; in obsidione trucidandos, ac reliquias abducendas in captiuitatem. Diruerant ciues suas ædes, nec parsum erat publicis ac regijs ædificijs, conuerterant autem ædes destructas in munitiones ex quibus hostem depellerent. At Dominus, Illæ inquit munitiones ad hoc duntaxat extructæ erunt, vt excipiant cadauera vestra, & sint veluti sepulchra vestra. Nam interibitis aut caderis in obsidione vestra. Ac diuersa est huius loci versio. Alij enim legunt, Quæ destructæ sunt per munitiones atq; per gladium. Alij, De ædibus diruendis per

Sors ministrorum uerbi.

Deus facit hoc totum.

Orandus est Dominus pro reuelatione.

urbem vastandam.

munitiones & arma. Alij, Quæ destructæ sunt arietibus & securibus. Chaldaus paraphrastes interpretatus est, Quas demoliti sunt vt accumularent aggeres ad firmamentū murorum aduersus eos, qui gladio trucidabant. Vetus enim versio habet, Quæ destructæ sunt & ad munitiones & ad gladium. Confluxerant sanè ex agro & ex alijs vrbibus in regiam urbem milites defendendæ eius gratia, contra Chaldaos, sed cadent, inquit, non defendent eam. Causam eius rei subiungit, Ego percussī eos in furore meo: abscondi item vultum meū ab eis. Quæ sanè vehementissima est loquutio, qualis illa propemodum apud nos, Ich wils nit mer vor mir sehen. Cur verò nolit eorum misereri, subiicit, Propter omnē malitiam eorum. De qua iam dictum est sapius.

Rursus uaticinatur de restitutione.

Secunda orationis huius parte feliciora subiungit, & ea exponit copiosius quàm priorem partem de calamitate institutam. Ampla & saluberrima sunt autem omnia quæ promittit, ac partim quidem præstita sunt, partim implebuntur adhuc: sicuti iam semel & iterum exposuimus. Prosequemur verò singula veluti per partes.

1. Deus est qui ad inferos ducit & reducit, idem ille vulnerat & sanat. Peccata itaq; à re medica dicēdi figura, fingit Deum esse medicum, populum autem captiuum & nos peccatores morbosos vulneribusq; conscissos. Sunt autem vulnera vel ipsa peccata vel peccatorum poenæ, calamitates, & omnis generis mala. Nūc ait Dominus, Ecce ego adducam ei curationem & sanitatem, & medebor eis. Eandem verò rem pluribus eloquitur verbis, quòd velit remittere eis peccata, & liberare malis vel poenis quibus afflixit. Solus autem Deus animarum medicus est. Medici dicuntur & ministri, sed non alia ratione, quàm quòd applicāt veram Dei medicinam per doctrinam. Alioqui enim virtus medendi est Dei solius, & manet solius Dei.

Deus adimplet suos omnibus bonis abundantissime.

2. Aperiam eis, inquit, thesaurum pacis & fidei. Cuius quidem loci duplex est lectio, prior quàm modo commemorauī: posterior, Dabo optionem, id est quantum optare possint pacis & fidei. Pax Hebræis est salus, incolumitas & felicitas, fides autem veritas & fidelitas, *triu vnd warheit*. Alibi ait Dominus, Aperi os tuum, id est liberè & quantum volueris, pro animi tui desiderio, postulato, & adimplebo os tuum omni benedictione. Sed & Ioannes in Euangelio, De plenitudine eius, inquit, nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia, Quia lex per Moſen data est, gratia & veritas per Iesum Christum exorta est. Abundantissimam ergo, vberissimam, fidelissimam & certissimam salutem consequuntur fideles à Domino.

Liberatio patet quàm latissimè.

3. Reducam, ait, captiuitatem, ita vt postea ipsis bene sit futurū sicut antea: imò melius in multis. Hanc restitutionem promittit non modò tribui Iudæ: sed & omnibus Israelitis. Proinde errant qui arbitrantur vnā duntaxat tribum Iudæ esse reductam ex captiuitate. Christus reuera liberatos nos ex seruitute demonis, verè in libertatem spiritus restituit. Ioan. 8.

Mundat Deus ab omni iniquitate.

4. Significantius autem iam explicat quod subobscurius aliquantulum dixerat hactenus de liberatione & restitutione spirituali. Mundabo, inquit, eos ab omni iniquitate eorum, qua peccarunt contra me. Iniquitas ergo & peccata commissa contra Deum, sordes illæ sunt, quas extergit ac mundat Deus. Omnia hominum sunt cōtaminatissima, ipsa etiam hominis natura, bene quidem condita à Deo, sed male corrupta ab homine & serpente. Omnes enim peccatores & filij iræ sumus. Mundamur autem & repurgamur, vt sancti & iusti compareamus coram Deo, per gratiam Dei, in sanguine Iesu Christi. Obseruandum est autem quod dicit, Ab omni iniquitate eorum. Deus enim nō vnū & alterum duntaxat peccatum nobis condonat, non originale tantum peccatum, nec veterum

terum duntaxat deleuit peccata, nobis nostra reliquit eluenda : sed omnibus omnium sæculorum peccata omnia mundat, & omnes pœnitentium iniquitates tollit. Est enim Christus agnus ille Dei, qui tollit peccatum mundi. Testimonia huius rei euidentissima extant Isaia 53. 1. Ioan. 1. & 2. Roman. 5. cap. & 2. Cor. 5. Subdit mox, Ac propitius ero omnibus iniquitatibus eorum. En repetit omnia, & quidem iniquitatibus, non tantum peccatis. Videntur enim iniquitates peccatis esse grauiiores. Nam sequitur, & perfide à me defecerunt. Propitius ero dixit, pro eo quod superius enunciauit, Mundabo: propitiando ergo & condonando Deus mundat. Nec est vt cogitemus de corporali aliqua ablutione, nisi quatenus symbolo baptismi abluimur. Abluimur tamen & ibi per receptionem in gratiam, qua nos Deus gratis recepit.

5. Gratuitam verò illam peccatorum condonationem, & restitutionem populi sui dicit cessuram ad laudem & gloriam Dei. Nam gentes audituras prædicationem Euangelij, & circiter admiraturas insignē illam Dei gratiam, omnia peccata hominibus tanta facilitate condonantis. Inde verò in laudes Dei resoluedas. Id quod videmus omnibus propè sæculis esse completum, & compleri etiam hodie. Et quidem ingens Dei gloria est, si confiteamur solum illum nos à peccatis repurgare. Tametsi enim multi offendantur per liberalem gratiæ Dei prædicationem, quam iudicant pertinere ad corruptelam multorum, qui tantò facilius peccent, quantò liberior audiunt gratiæ diuinæ prædicationem, electi tamen Dei sciunt Euangelio non plantari vitia, sed extirpari, plantari verò veram iustitiam & laudes Dei, gloriamq; Christi sempiternam. Ipsi gloria.

Perstat in eodem argumento, & amplius differit de restitutione populi Dei.

C O N C I O C X I.

Sic dicit Dominus, Adhuc audietur in loco isto (de quo vos dicitis quod ipse sit vastatus, vt neq; homo neq; bestia sit in eo, in ciuitatibus inquam Iuda, & in plateis Hierusalem, quæ desolata sunt, vt neq; homo, neq; habitator, neq; iumentum sit in eo) vox lætitiæ, & vox gaudij, vox sponsi & vox sponsæ, vox dicentium, Laudate Dominum exercituum, quoniam bonus Dominus, quoniam in sæculum misericordia eius : & hi afferent laudem in domum Domini: quia reducam captiuitatem terræ, sicut ab initio, ait Dominus. Sic ait Dominus exercituum, Adhuc erunt in loco illo vastato (in quo neq; homines sunt neque iumenta, & in omnibus ciuitatibus eius) tuguria pastorum, vbi cubare facient gregem. In ciuitatibus quoq; montanis, in ciuitatibus campestribus, atq; in ciuitatibus australibus, sed & in terra Benjamin & per circuitum Hierusalem, atq; in vrbibus Iuda, transibunt adhuc greges sub manibus minantis, ait Dominus. Ecce dies veniunt dicit Dominus, vt suscitem bonum illud verbum, quod loquutus sum super domum Israelis & super domum Iuda. In diebus illis & in tempore illo faciam germinare Dauidi germen iustitiæ: & faciet iudiciū atq; iustitiam in terra. In diebus istis seruabitur Iuda, & Hierusalem habitabit secure: & hoc est quod vocabit eam Dominus iustitia nostra.

Pergit propheta in describenda restitutione. 6. Pluribus autem verbis promittit ipsos restitutum iri in integrum : ita vt vastata loca in vrbe, in oppidis & in agro sint rursus extruenda & colenda, item nuptias & gaudia consueta iterum reditura, negotiationes quoque in vrbibus & in agro reparandas. Aper
L

Restituitur &
vastata eccle-
sia.

ta sunt omnia, insolitæ duntaxat loquutiones aspergunt difficultatem aliquam. De voce latitiæ & voce sponsi dictum est antea. Legitur item, Sub manibus minantis & numerantis. Sub custodia & administratione enim pastorum greges numerati minantur & ducuntur in pascua. Quanquam ergo nunc omnia sint vastata, inquit, & desolata, redundabunt tamen omnia rursus hominibus, iumentis & pecoribus. Ac potest hic locus de ecclesia Christi exponi, utpote quæ frequentissimè vastata à persecutoribus, quasi desolata est visa: sed restituit eam Dominus, missis iterum principibus ac pastoribus, qui gregem colligerent, & ecclesias passim reficerent. Qui verò huius rei exemplum viuum videre cupit, legat 8. & 9. lib. Ecclesiasticę historię Eusebii Casariensis. Proinde nemo despetet hodie in grauissimis etiã tentationibus & persecutione. Potest nos restituere & seruare Dominus.

Oblationes ve-
re fidelium.

7. Singulariter dicit fideles allaturos vel oblaturos hostiam laudis. De qua oblatione fusissimè dictum est aliàs, & scribit de eadem Apostolus ad Hebr. 13. Formulam quoque certam sacrificij laudis componit, breuem quidem, sed plurima continentem, copiosiusque expositam in Psalterio. Laudate, inquit, Dominum exercituum. Et quæ sequuntur. Misericordia verò seu bonitas ac beneficentia Dei commendatur, ut & in Psalmis ante omnia: & dicitur illa esse iugis, non vnius quidem sæculi & paucis præstanda, sed omnibus sæculis & hominibus. Obseruemus autem quodnam sit Deo gratum sacrificium. Hodie certè non habemus vllum sacrificium Christiani propitiatorium, quàm Christi in primis semel oblatis, & deinde gratulatorium laudis & dilectionis, mortificationisque carnis nostræ. Causa & excitatio huius sacrificij gratulatorij, non postrema commemoratur in præsentia, Quia reducam captiuitatem terræ, &c.

Restitutio pa-
tet latissime.

8. Ut autem in fine cap. 32. longa enumeratione commemorauit, ubi nam iterum ædificaturi & terram culturi sint reduces, ita hic quoque repetit varia loca, in quibus reparanda sit res ciuilis & pastoritia. Per typum atque per mysterium significatur restitutionem illam extendendam longè lateque, & faciendam à Deo absque personarum respectu. Ibidem & magna & diligens prædicitur futura pastorum in ecclesia, vel in grege Domini cura.

Vaticinium de
Christo &
Euangelio.

Post hæc manifestè incipit vaticinari de Christo, & gratia Euangelij eius. Appellat autem Euangelium, id quod reuera est, verbum bonum, seu annunciatio nã & negotiũ insignis gratiæ diuinæ, nimirum per Christum nobis exhibitæ, in quo nobis præstita est omnis plenitudo. Ioan. 1. Colos. 1. &c. Sapius hoc promisit & de hoc loquutus est per prophetas suos, cum domo Israelis & Iuda. At in diebus illis, certè à Deo definitis (Hinc Matth. suum illud, In diebus illis, Matth. 3. petijse videtur) præstitit Deus omnia quæ promisit, dum Christum Dominum in mundum hunc misit. Sicut autem in cap. 23. Christum descripsit, sic eandem descriptionem hic repetit. Quo quidem nomine commendatior nobis esse debet hæc Christi descriptio, quod inquã totidem propemodum verbis hic repetitur. Tanto enim certior est. Expositionem eius petas licebit ex Concione 78. huius operis, &c. Diuersam duntaxat huius loci lectionem paucis hic annotabo & excusationem. Quidam enim legunt hic sicuti in cap. 23. Et hoc est nomen quo vocabunt eum, Dominus iustitia nostra. Alij legunt, Et hoc est quod vocabit eam, Dominus iustitia nostra. Prior lectio respicit ad Christum, posterior ad eius ecclesiam. Est autem inter Christum & eius ecclesiam omnium bonorum communicatio. Vnde cum Christus sit verus Deus, & iustus atque adeo ipsissima iustitia, consequens est, eos qui sunt in consortio ecclesiæ, filios esse Dei, & iustitiam Christi fidelium esse iustitiam, sicuti clarè docet Apostolus in 2. ad Cor. 5. cap. Domino Deo nostro pro tantis beneficijs sit laus & gratiarum actio semper.

Validis

Ecclesia:

Validissimè confirmat quæ hucusque protulit.

C O N C I O CXII.

Quoniam sic dicit Dominus, Non excindetur Dauidi vir sedens in solio domus Israel: & de sacerdotibus Leuitis non excindetur vir à conspectu meo, qui sacrificet holocaustum, & incendat sacrificium cibarium, & qui victimas faciat cunctis diebus. Et factum est verbum Domini ad Ieremiam dicens, Sic dicit Dominus, Si irritum facere potestis fœdus meum cum die, & fœdus meum cum nocte, ut non sit dies & nox suo tempore, etiam irritum fieri poterit fœdus meum cum seruo meo Dauid, quò minus filium habeat regnantem in solio suo, & cum Leuitis sacerdotibus ministris meis. Sicut enim exercitus cœlorum numerari non potest, neque arena maris metiri, sic multiplicabo semen Dauidis serui mei, & Leuitas qui mihi ministrant. Et factum est verbum Domini ad Ieremiam, dicens, An non intellexisti quid populus iste loquatur? dicens, Duas familias, quas elegerat Dominus, eas abiicit: & populum meum despexerunt, ut non fuerit amplius gens coram eis. Sic dicit Dominus, Si fœdus meum non (pepigi) cum die & nocte: si leges cœlis & terræ non dedi, iam semen Iacob & Dauidis serui mei repudiabo, quò minus accipiam de posteritate eius principes super semen Abrahæ, Isaac & Iacob. Reducam enim captiuitatem eorum, & miserebor eorum.

QUæ dixit superioribus ante hanc concionem verbis Ieremias, siue Dominus per Ieremiam, de Christo & gratia noui Testamenti, ea modò validissimis confirmat argumentis, eademq; declarat. Oportet enim fidem nostram confirmari contra omnes tentationes, ut ea sit firma atque solida, nec ubi noster. Et cum in excidio urbis regie & templi atque in captiuitate populi suspirari poterant actum esse de omnibus promissionibus: ex aduerso astruit futuros ex profapia Dauidis primores & populi Dei rectores, denique ex tribu Leuitica sacerdotes, (vnde cõsequens est & urbem regiam reparandam fore cum templo) donec veniat verum Dauidis semen rex regum Christus, verus ille & vnicus pontifex secundum ordinem Melchizedek, qui futurus sit rex & sacerdos, & vtrunque permansurus in sæcula. Congruit autem hic Ieremiæ locus insignis, cum vaticinio Iacobi prophetantis, Gen. 49. sceptrum non auferendum de Iuda, donec veniat Silo vel sospitator, salus, & felicitator beatissimus. Et quidem hoc factum esse, alibi copiose & euidenti demonstratione ostendimus. At postquam venit promissus beatis patribus Christus Dominus, tum recepit regnum & consedit in solio Dauidis, manetq; in illo rex sempiternus. Ascendit enim in cœlum ac ibi sedet ad dexteram patris, subiectis sibi angelis, potentatibus, virtutibus & rebus in mundo omnibus. Manet ergo ipse rex regum & Dominus dominantium, regnans non modò in cœlis & in terra, sed & in omnium fidelium pectoribus. Præterea ministrarunt Domino Deo Leuitici sacerdotes à captiuitate Babylonica vsque ad aduentum Christi: quod ex primò capite Lucæ colligi potest. Vbi verò venisset Christus summus pontifex, & sese obtulisset Deo patri, ascendit in cœlos in tabernaculum & templum non manufactum, ut ibi compareat semper in conspectu Dei patris, eiusq; intercessio & oblatio semper sit efficax omnibus fidelibus, ipseq; sacerdos in æternum permaneat, secundum ordinem Melchizedek. De qua re fusissimè disputat sanctus Christi Apostolus in epistola ad Hebræos cap. 7. 8. 9. 10. Cæterum cum audimus Iesum esse regem & sacerdotem ecclesiæ suæ, non imaginabimur nobis

Confirmatio
promissionum
Dei vaticiniis
ma.

*Christus facit
suos fideles re-
ges & sacer-
dotes.*

temporalia quædam cum Iudæis carnalibus, & rem nihil ad nos pertinentem. Noster est rex & sacerdos. Et cum sit noster rex & sacerdos Christus, certè noster est liberator, assertor, legislator & gubernator, nostra ille salus & redemptio est; & sicut vnicus rex est, ita sanè salus & redemptio & vita extra ipsum nulla est. Idem cum sit noster sacerdos, certè intercedit pro nobis ad dexteram patris, certè efficax est nobis ad propitiationem nostram eius vnica corporis & sanguinis sui hostia. Idem Christus Dominus noster facit omnes fideles, reges & sacerdotes, sicuti & beatus Petrus, 1. Pet. 2. & Ioannes Apocal. 1. docuit, vt sancti offerant Deo spirituales hostias. De quibus aliàs est dictum satis. Ita verò nunquam defuturi sunt reges & sacerdotes, manèturque perpetuum & Christi & Christianorum sacrificium & sacerdotium. Abrogatum est autem corporale illud Iudæorum sacrificium & sacerdotium; sicuti futurum prædixit Daniel in cap. 9. Hic ergo & similes loci miseros Iudæos conuertere deberent, nisi faxis essent duriores.

Confirmat autem ab impossibili & à legibus naturæ quæ dixit de Christo, de gratia eius, & de Christianismo. Si possibile est vt suo tempore non luceat dies, & diei lucidæ subeat nox obscura, possibile erit, vt non veniat Christus & regnum suum recipiat, & Christianismum instituat. Possibile autem non est, vt leges naturæ soluantur: ergo possibile non est vt non veniat regnèq; Christus, vt non sacerdotio fungatur æterno, vt Christianos non faciat reges & sacerdotes, ac non cõseruet & amplifcet eosdem. Insaniat ergo mundus cum omnibus suis principibus, viuet tamè & regnabit Christus, seruabitur eritq; ecclesia in finem vsq; sæculi, rumpantur vt ilia mundo & principi eius. Id quod singulos nostrum consolari debet in omnibus tentationibus atq; afflictionibus. Tractatus est hic locus etiam sub finem cap. 31.

*Innumerabile
est semen Do-
mini.*

Iam etiam adiicit sententiam illustrantem superiora, manifestissimeq; pronuntiatam de Christianis, qui sunt spirituale semen Dauidis & Leuitæ spirituales, sicut & spirituale semen Abrahami. Carnale enim semen Abrahæ, & Dauidis & Leui numerari potuit: at Christiani per vniuersum dispersi terrarum orbem instar stellarum & arenæ in littore maris numerari non possunt. Consolantur hæc pusillamines afflictos propter paucitatem electorum.

*Contra diffiden-
tiam opponen-
da est hæc asse-
ueratio.*

Post hæc ipse vates commemorat vsum & finem huius suæ validæ confirmationis seu asseuerationis. Recenset enim obiectionem diffidentium Iudæorum, qui cernentes familias Israelis & Iuda, duas abductas in captiuitatem, urbem captam & destructam, simul & templum deiectum, omnia instrumenta sacra deportata in Babylonem, in Babylone quoque irrideri & irritari captiuos à Babylonijs, (dicentibus, Vbi religio vestra? vbi Deus vester? Quondam quidem eratis liber populus, & vocabamini populus Dei, nunc verò desijt ac perijt omnis gloria vestra, populus Dei non estis, liberi non estis, sed serui nostri) &c. obmurmurabant Deo atq; dicebant, actum esse non tam de populo Dei, quàm de omnibus promissionibus Dei. Non enim amplius dominaturum & promissis futurum amplissimis semen Dauidis, &c. Contra hanc inquam diffidentiam opponit vehementem illam suam asseuerationem Dominus, quam & sub finem orationis paucis repetit verbis. Coniungit autè semini Dauidis semen Iacobi, vt manifestè intelligamus ipsum loqui de ecclesia Christianorum. Ita subiiciens ait, Quò minus accipiam de posteritate eius, Iacobi inquam, & Dauidis, qui dominentur super semen Abrahæ, Isaac & Iacob. Nam perpetuus est rex Christianorum & totius orbis Christus, qui subinde ex sua familia emittit, qui administrant ecclesiam & gubernant nomine Christi fideles: sicuti & Zachariás 12. capite futurum prædixit, & aliàs quoque in suo vaticinio. Consolemur ergo nos mutuum

mutuum hac confirmatione, quoties videmur in hoc mundo periclitari de veritate promissionum Dei & de progressu Euangelico & bonis pastoribus. Semper enim aderit suae ecclesiae Dominus, & consolabitur eam, seruabitque ei promissa sua omnia fideliter, & dabit ei pastores secundum cor eius, &c. Concludit tandem orationem hanc, sicuti & superiorem clausula memorabili, Reducam enim captiuitatem eorum, &c. Cuius quidem insignis promissionis Dei semper meminisse debemus in omnibus nostris tentationibus, sperareque in eius misericordiam & beneficentiam, cui laus sempiterna & omnis debetur gloria.

O R A T I O I E R E M I A E

DECIMASEXTA.

C A P V T XXXIIII.

Verbum quod factum est ad Ieremiam (quum rex Babylonis Nabuchodonosor & omnis exercitus eius, & omnia regna terrae, quae erant sub potestate manus eius, omnesque populi oppugnarent Hierusalem & vrbes eius) dicens, Sic dicit Dominus Deus Israel, Ito & dicito ad Zedechiam regem Iuda: dicito inquam ad eum, Sic dicit Dominus, Ecce ego trado ciuitatem istam in manum regis Babylonij, qui eam comburet igni: nec tu eripies te ex manu eius, sed certo comprehenderis, & traderis in manum eius. Oculi tui videbunt oculos regis Babylonicum, & os eius tuum os alloquetur, & venies in Babylonem. Attamen audi verbum Domini, o Zedechia rex Iuda, Sic dicit de te Dominus, non occumbes gladio, sed morieris in pace, & sicut combusserunt patres tuos reges antecessores tuos, ita comburent te: & vae domine plangent super te. Nam ego verbum (hoc) loquutus sum, ait Dominus. Et loquutus est Ieremias propheta ad Zedechiam regem Iuda omnes sermones istos Hierosolymis cum exercitus Babylonicus regis oppugnaret Hierusalem & omnes ciuitates, quae reliquae erant, Lachis & Azeka, quae adhuc reliquae erant ex ciuitatibus Iuda munitis.

APITE 34. consignantur orationes duae vatis Ieremiae. Prior quae ordine est xv. i. plane denunciatoria est, & peculiariter fit ad regem Zedechiam, cui denunciat, urbem Hierosolymorum & capiendam fore & inflammandam: ipsum vero regem capiendum ac abducendum in Babylonem, ubi sit moriturus & sepeliendus, non tamen citra omnem honorem. Videtur oratio haec, satis libera, fuisse causa vinculorum prophetae. Cum enim has recitasset, voluit exire in Anathoth, sed in porta captus est, sicut audiemus cap. 39. Obseruanda vero in his veniunt, principio insignis Dei bonitas. Nam habet Deus rationem huius Zedechiae impij & populi admodum rebellis, quibus adhuc iubet insignis Dei bonitas. annunciare verbum suum. Fit hoc ipsum etiam hodie per frequenter. Iccirco discamus & nos benigni esse, sicuti & pater noster benignus est & mitis, qui sinit Solem suum oriri super bonos & malos. Deinde discant omnes ministri verbi Dei, patientiam & constantiam, exemplo Ieremiae, qui tamen nullam gratiam iniret apud regem proteruum & populum ingratisimum, nihilominus tamen annunciat eis verbum Dei, sicuti iussus fuerat a Domino, & suum in omnibus officium fideliter facit.

Temporis notatio quando haec dicta sit oratio fuisse consignatur, in qua & obsidionis difficultas comprehenditur. Eo tempore dicta est oratio haec, cum consequente, quando Nabuchodonosor obsidione urbem Hierosolymorum cinxisset, nono nimirum Zedechiae anno. Fuit obsidio illa admodum instructa, valida;

& Iudæis obsessis per omnia formidabilis. Collectus erat exercitus ex omnibus regnis terræ, Nabuchodonosoris imperio subiectis. Erant nimirum ex singulis regnis collecti audacissimi quique, & rei militaris peritissimi, sanguinis sitibundi, & hoc magis formidabiles. Solet autem Deus huiusmodi virgas & baculos ad puniendum, illis, quos punire instituit, parare. Sic enim & varias Romanorum legiones immisit in terram Iudæorum, ultimo isto urbis post Christi mortem excidio. Et potentes prius fecerat Romanos, tunc rerum dominos, ut hostes Dei valide premere & opprimere possent. Sic nunc fortem quoque & omnium regnorum potentem fecit Deus Nabuchodonosorem, ut posset Iudaicam gentem, Dei contemptricem, punire & subiugare. Cœperat mox ab initio omnes arces ciuitatesque regni Iudaici, restabat ipsa duntaxat urbs regia, cum bene munitis oppidis duobus, Lachi & Azeka, quæ & ipsa tandem cœpit. Non est enim consilium, nulla fortitudo contra Dominum.

Prophetarum
periculosum of-
ficium.

Porro singulariter mittitur propheta ad regem Zedechiam, quem Ieremias non ignorabat esse impium. Sed non decet ministros esse mutos propter periculum ipsi impendens. Quinimò cum publica pericula imminet, maximè vocales esse decet concionatores, cum priuato periculo: id est tametsi sentiant hoc vergere in suum ipsorum exitium. Repetit autem, quod omnibus repetendum est concionatoribus suum illud, Dicit Dominus. Non enim prædicandæ sunt nostræ opinioniones, sed annunciandum est verbum Dei, & magistratui & populo.

Traditur ciui-
tas à Deo in ma-
nus hostium.

Subiungitur modo oratio denunciatoria prophete. Habet ea has partes. Ab initio dicit Dominus, Ego trado ciuitatem istam. Si nos retineat in sua cura & custodia Dominus, nihil nocuerint nobis omnes huius mundi potestates: sed si ille nos abiecerit & tueri cessauerit, certissimè actum est de nobis. Oportebat itaque reuereri & agnoscere hunc Deum nostrum custodem, defensorem & conseruatorem atque patronum. Oportebat viuere secundum leges eius, ut nos in manu sua conseruaret. Urbs Hierosolymorum asciuerat sibi alios patronos, neque patrociniò solius Dei erat contenta, violauerat leges eius, meritò ergo traditur ex manibus benigni Dei, in manus barbari principis. Addit regem inflammaturum urbem & ignibus ipsam absumpturum. Sic enim expurgari & reformari oportebat eos, quos non excitare ad bonum, & percellere ad reformationem iustam poterat verbi Dei prædicatio. Caueamus o fratres, ne aliquando similia experiamur. Deus enim iustus est, & vindex est.

Dominus refor-
mationem re-
nuentes refor-
mat per ignem.
Isaie 1.

Rex Zedechias
capiendus.

Mox & regi Zedechiæ sua fata denunciât. Conaturum quidem ipsum, ait, multa, sed frustra. Ex fuga enim comprehendendum & retrahendum à Babylonis, sistendumque in conspectum principis Babylonis. Cuius aspectum non potuit Zedechias non metuere. Nam ingentia erant beneficia Nabuchod. in Zedechiam & regnum Iudæorum collata: vicissim erant enormia maleficia, ingratitude & perfidia sceleratis. Zedechiæ & populi contra Nabuch. Quomodo ergo potuit absque pudore & ignominia summa prodire in conspectum illius principis? Audiemus autem suo loco, quomodo Zedechias captus & productus sit in conspectum regis Babylonis, & quomodo hic iudicia (ut solet loqui scriptura) cum ipso sit loquutus. Id totum in præsentem prædicat Ieremias: sed contemnebatur prædictio cum magna regis leuitate, quam mox verissimam esse sentiebat magna cum difficultate. Quod quidem multis etiam hodie usu venire videmus. Discamus ergo reuereri verbum Dei.

Zedechias mor-
iebatur non
omnino inglo-
rius.

Post hæc tamen dura & acerba satis fata, paulò lætiora, felicioraque eidem regi denunciât, ipsum videlicet non occubiturum gladio, sed moriturum in pace, & sepeliendum cum regia magnificentia. Tribuendum hoc est, non ullis meritis Zedechiæ, sed merè bonitati Domini, qui ita quoque regiam illam dignitatem cum

cum honore voluit sepeliri. Vltimus enim regū Iudaicorū, ex prosapia Davidis fuit hic Zedechias. Confidamus itaq; semper immensæ Dei bonitati. Honorem ergo deberi magistratui, licet parum respondentis sue dignitati, hinc colligimus. Honor ille donum Dei est, & magni sit ab hominibus non immerito. Quoniam autem illa videbantur propè impossibilia, vt in Babylone sepeliretur rex captiuus cum honore, confirmat quod dixit Dominus, & ait, Nam ego verbum hoc loquutus sum; quasi diceret, idem sum potens hoc quod dixi in effectum producere. Credamus itaque omnibus Dei promissionibus. Nam potest Deus præstare ea quæ promittit. Cæterum vetustissimus tumulandi vel sepeliendi mos fuit, terra cadauera adoperire. At nō fuit vna sepeliendi ratio. De varijs sepeliendi ritibus dixi aliàs in hoc opere. Aza Rex Iuda legitur concrematus cum aromatibus 2. Paralip. 16. De planctu, Væ Domine, dixi cap. 22. Quocirca hic sum per omnia breuior. Illud duntaxat hic monebo, In pace mori, non esse id quod vulgo putatur, mori in quiete, vt nihil vsquam sit quod turbet. Nam Zedechias mortuus est in captiuitate, dum calamitas extrema vexaret populum Dei. In pace ergo moriuntur, vel qui aliena manu non iugulantur, aut morte violenta nō intereunt, sed naturali lentæque morte extinguuntur: vel qui maturè moriuntur, & moriendo vel morte illa sua subducuntur calamitatibus maximis, ne eas videre & experiri cogantur. Cur autem Dominus sinat mori in pace Zedechiam, Ieremiam non item, aut cur in pace sustulerit Iosiam, Ieremiā supra 40. annos à morte Iosia, cum ingratissima gente & regibus sceleratissimis luctari & certare voluerit, tandem & lapidari bene meritum permiserit, ad occulta pertinet Dei iudicia, neq; nostrum est in illa inquirere curiosius. Quisq; spectet suam vocationem & patienter ferat crucem sibi impositam, nec inuideat alijs, si videat commodius ipsos viuere. S. Petrus audiuit à Domino, se sub senium martyrio consummandum: at cum ille Ioānem dilectum vidisset discipulum, interrogat, quid sit cum ipso futurum? Sed audit, Si ipsum ita velim manere, donec veniam, quid hoc tua refert? Tu me sequere. Noli curare aliena: tuam vocationem considera, & mihi adhæreto, me sequere, prout ego te duxero. De alijs alia erit cura. Hæc singuli nobis quoq; dicta esse putabimus.

*In pace mori
quid sit?*

*Cur Deus Zedechiam nequā
voluerit mori
in pace.*

Ad finem huius orationis adiicitur breui historiola Ieremiæ obedientia, nimirum quod omnia ita expediuerit, sicut mandauerat Dominus: vt & nos eius exemplo docti faciamus mandata Dei. Non timuit sibi à rege. Nemo ergo homines plus timeat quàm Dominum. Fideliter & absq; dilatione fecit, quod mandauit Dominus. Faciamus ergo & nos fideliter, diligenter & maturè, quæcunque iniunxerit Dominus. Ei sit honor & gloria.

Obedientia Ieremiæ.

O R A T I O I E R E M I A E

D E C I M A S E P T I M A .

Grauitè accusat Iudæos, quod seruos manumissos semel, iterum sub seruitutis iugum retraxissent.

C O N C I O C X I I I .

Verbum quod factum est ad Ieremiam à Domino, postquam rex Zedechias pepigisset fœdus cum omni populo Hierosolymitano, vt proclamaretur libertas, & quisq; manumitteret seruum suum, & quisq; ancillam suam, Hebræum & Hebræam liberos, ne quis vteretur eis tanquam seruis, Iudæo scilicet fratre suo. Consenserant autem omnes principes & omnis populus, qui hoc

ſædus inierant, vt quiſq; manumitteret ſeruum ſuum, & quiſq; ancillam ſuam, ne amplius eis vteretur tanquam ſeruus: & vt conſenſerant, (ita) manumittebant. Poſt hoc conuerſi, repetiuerunt ſeruos & ancillas, quos manumiferant liberos, & adegerunt eos iterum, vt eſſent ſerui & ancilla. Tunc factus eſt ſermo Domini ad Ieremiam à Domino dicens, Sic dixit Dominus Deus Iſraelis, Ego ſædus pepigeram cum patribus veſtris (eo die quo educerem eos de terra Aegypti, ex domo ſeruorum) dicens, A ſine ſeptem annorum manumittetis quiſque fratrem ſuum Hebraum, qui tibi venditus fuerit: cum tibi ſex annis ſeruierit, tum manumittes eum à te vt liber ſit: at patres veſtri non paruerunt mihi, neque inclinarent aurem ſuam. Vos autem nunc reuerſi eratis, & rectè feceratis in oculis meis, pronuntiando libertatem, quiſq; proximo ſuo: & pepigeratis ſædus in oculis meis, in domo, quæ vocatur nomine meo. Sed conuerſi pro phanaſtis nomen meum, & repetiuiſtis quiſq; ſeruum ſuum, & quiſq; ancillam ſuam, quos manumiferatis, vt liberi eſſent pro ſuo deſiderio, & ſubiugaſtis eos denuò vt ſint vobis ſerui & ancilla.

Occaſio Ora-
tionis 17.

AD finem vſq; capitis huius 34. conſignatur Oratio Ieremiæ XVII. Premittitur ei, per breuem hitoriolam, occaſio, ex qua dicta eſt. Videtur omnino dicta eſſe à propheta circa principium obſidionis Hieroſolymorum, nimirum nono Zedechiæ anno. Videntes enim Iudæi ſe cinctos eſſe obſidione graui Babyloniorum, audientesq; Ieremiam adhortantem eos ad emendationem vitæ, ſtatuerunt ſemel liberos dimittere vel manumittere ſeruos & ancillas, quos hæcenus contra æquiſſimam Dei legem in ſeruitute retinuerant tyrannicè: quò & ipſi liberarentur per Dei gratiam à tyranno Babylonio. Et quidem vti conſtituerant, manumiferunt ſeruos & libertati reſtituerunt omnes. Ac diſcedebat tunc ab obſidione Babylonius, proficiſcens in occurſum Aegyptio regi, ſicut audimus in capite trigeſimo ſeptimo. Mox verò vt diſceſſiſſe viderunt Iudæi principem Babylonium, redeuntēs ad ingenium in ſeruitutem iterum retraxere, quos prius libertate donauerant. Eam ob perfidiam increpat ipſos grauiter Ieremiās, interminans eis & captiuitatem & interitum.

Orationis
argumentum

Lex de manumittendis, libertateq; donandis ſeruis.

Porrò lex diuina, vnde totus hic locus eſt petitus, continetur Exodi 21. & Deut. 14. cap. Ea voluit Deus & mores in populo honeſtos confirmare, ne frequentes eſſent homines otioſi, mendici validi, fures & latrones, & conſulere pauperibus, auaritiā item diuitum coercere. Proinde pauperibus conceſſit oppignerare res ſuas, mutuoq; accipere à locupletioribus, quos etiam hortatur Dominus, ne ſint in mutuo dando difficiles. Conceſſit item vendere & ſemetipſum & liberos opulentioribus pro certa pecuniæ ſumma. At hic ne logius progrediretur auaritiā atrox diuitum, vetuit ſeruos & ancillas in ſeptimum retinere annum, ſed præcepit ſexto quoque anno finito, liberos dimittere illos. De ſeruitute aliās dixi copioſiora. Magiſtratus diſcat hinc æquis vtilibusque legibus ſubuenire pauperibus, atq; coercere diuitum auaritiā, qui ſuis artibus & diuitijs iniquis prorfus deſciant, non iuuant, pauperes, tandem & reſpub. opprimunt & perdunt.

Humani ingenij malitia redeuntis in prauo ad ingenium.

Certè crudelis populus Iudaicus in præſenti obſidione cœperat ſapere rectius, & ideo ſecundum legem Dei, libertatē reſtituebat oppreſſis: ſed mox pœnituit eum beneficij collati, & retraxit iterum in captiuitatem vel ſeruitutem miſeros. Declarat nobis hoc ſuo facto, quanta ſit humani ingenij corruptela & malitia. Ferè enim omnes ſolemus in diſcriminibus maxima polliceri Deo, veluti ſi morbo oppreſſus ſis, & cogites te, hoc quicquid mali eſt, ferre meritò, ſpondes Deo emendationem vitæ, at reſtitutus redis ad ingenium, omniq; malitia temetipſum

ipsum veluti vincis. Alius incidit in latrones, aut periclitatur in mari aut bello, aureos montes tunc promittit Deo, liberatus vix obolum soluit, quinimò ingratulus Deo, liberationem suam ascribit nescio quibus. Magna certè cæcitas est ingenui humani, quod non expendit apud se, Deum ipsa cordis intima spectare, nihil ipsum latere, ac potentem esse qui iterum possit alio te implicare periculo & nouis adoperire calamitatibus. Timeamus ergo Deum, fratres, & si quando cœperimus benefacere, ne desinamus, sed pergamus & oremus Dominum, gratiam suam nobis adaugeat, ut possimus quod debemus. Habemus item in hoc regis populiq; Iudaici factio insignis & euidens documentum, regna & respublicas minime diuturnas esse vel stabiles, in quibus bonæ leges, pro libidine aut commodo cuiuslibet vel figuntur, vel refiguntur: in quibus item iuramenta temere ac leuiter suscipiuntur, & rursus deponuntur aut violantur: deniq; in quibus libertas imbecillium opprimitur à potentioribus. Contempletur autem in hoc speculo semetipsam qualibet respublica, & expendat diligenter qualia sint eius facta, reuocata ad hæc tria iam recitata capita, &c.

Regna quando minime sint stabilia vel diuturna.

Iam inspicimus & paucis explicabimus Ieremiæ orationem contra perfidum populum & regem habitam. Actio videri poterat iniuriarum. Nam retrahendo libertate donatos in seruitutem, videbantur iniuria afficere & Deum ipsum qui ne hoc facerent inhibuerat, & quem, iuramentum præstantes, testem aduocauerant: & ipsos seruos miseros, quos contra ius & phas opprimebant. Ut autem intelligerent perfidi grauiter se peccare contra Dominum, ab initio mox inducit ipsum Deum adducentem hac de re legem suam scriptam, Exodi 22. Vnde nos velut ex exemplo irrefragabili, discimus in concionibus sacris, quibus populi peccata accusamus, adducere leges Dei, ut pote ex quibus solis discitur quid bonum sit vel malum. In lege autem citata obseruanda est loquutio, A fine septem annorum. Aiunt enim terminum esse à quo, id est initium, & ad quem, hoc est finem. In præfati intelligendum esse aiunt finem à quo. Sequitur enim disertis verbis, Cum tibi sex annis seruerit. Proinde septimo vel in principio septimi seruus manumittebatur. Singulariter autem obseruandum est & illud, non sine causa citari à Deo beneficium liberationis ex Ægypto, ex domo seruorum vel seruitutis. Hoc enim animos ipsorum vehementer pungere debuisset. Indignissimum enim est, ut tyrannide homines opprimat alium suæ gentis hominem, qui ipse fuit seruus, & Domini benignitate liber dimissus est. Multò indignius est, si liberi populi opprimantur ab illis, qui aliquando fuerunt serui, nunc autem sortis suæ oblitii sunt. Grauius puniuntur in Euangelio apud Matth. in cap. 18. qui conseruum suum propter debitum minutum torquebat, cum ipsi liberalitate heri sui ingens condonatum fuisset debitum. Nihil itaq; dubitamus, illos grauissimis à Deo, tempore suo, supplicijs aut poenis subdendos, qui cum ipsi liberati sint tyrannide Centaurorum, nihilominus confratres suos suis priuent priuilegijs, libertate spolient, & tyrannide sua iniquissime opprimant.

Oratio Ieremiæ actio iniuriarum.

Tyrannide homines opprimere.

Deinde citat exemplum patrum qui nunquam paruerint huic legi æquissime Dei. Ergo exempla patrum non semper ad imitandum obijcienda sunt posteris, nisi in ijs quibus cum lege Dei congruunt. Opponit veterum patrum exemplo, factum Iudæorum nouum sub Zedechia cœptum. Vos inquit, reuersi eratis, nimirum à praua via & malo exemplo patrum, & rectum fecistis in meis oculis, &c. Beneficium hoc commendat atq; prædicat. Virtutes enim laudande sunt. Rursus tamen increpat eos & vituperat, quod non perstiterunt in beneficiis: sed perfide mutato consilio, retraxerunt in seruitutem liberatos. Sic enim eos manumiserant liberos, ut ad animam suam, id est iuxta suum desiderium & arbitrium, pro sua iniqua voluntate viuerent. At ubi eos huius beneficii poenituit, rursus retractos subiugarunt.

Facta contra legem. & secundum legem.

seruituti, ut iam cogerentur ad aliorum viuere arbitrium. Id quod augetur quod in domo Domini pepigerant fœdus, id est iureiurando confirmauerant hoc suum institutum de liberandis seruis & ancillis. Itaque contra fidem Deo in templo datam, nunc perfidè repetunt quos dimiserant liberos. Violatio iuramenti præstiti quouis in loco nedum in templo vehementer auget istorum culpam. Vnde etiam sequitur, Et prophana stis nomen meum. Caueamus itaque fratres, ne quando nos benefactorum pœniteat, ne quando violata fide publicè Deo & hominibus data recidamus in ea flagitia quæ deserueramus, nèue perfidia polluamus nomen Domini. Reciduum grande est scelus, quemadmodum hinc colligimus. At nimium frequens est hodie inter homines hoc flagitium. Accusatur item à S. Petro grauiter in 2. epistola cap. 2. vbi eos qui recidunt in scelera abiecta, confert cum porcis & canibus, &c.

Reciduum.

Magistratus officium.

Illud quoque minimè negligendum videtur, quod rex Zedechias vnà cum omnibus ciuibus Hierosolymis fœdus icit coram Domino, ac sese pariter omnes obstrinxerunt legi diuinæ. Hinc enim colligimus, magistratus esse iureiurando legibus diuinis subdere. Factum enim regis & populi probat hoc loco Dominus. Sed & rex Niniuitarum cum audisset Ionæ prædicationem, omnibus mandauit humiliationem & pœnitentiam. Errant itaque dicentes, frustra edictis, legibus & iuramento, religionis negotia vrgeri à magistratu. Disputauit Augustinus quoque contra Donatistas, quatenus conueniat & quid utilitatis afferat refragantes cogere. Dominus conferat nobis spiritum spontaneum, per quem regenerati, Dei voluntatem faciamus ad gloriam nominis eius.

Pergit in cæpto argumento Ieremias, ac pœnam denunciat perfidis.

C O N C I O CXIIII.

Iecirco sic dicit Dominus. Vos non audiistis me, ut pronunciatetis libertatem quisque fratri suo, & quisque proximo suo: ecce ergo ego promulgo vobis libertatem, ait Dominus, ad gladium, ad pestem, & ad famem, & tradam vos in commotionem cunctis regnis terræ: viros inquam istos, qui fœdus meum transgressi sunt, neque rata habuerunt verba fœderis quod pepigerunt in conspectu meo, cæsa in duas partes bucula, transitu inter partes eius facto, principes inquam Iuda, primores Hierusalem, eunuchi, sacerdotes, & vniuersus terræ populus, qui transferunt inter partes bucule, quos tradam in potestatem hostium suorum: & in manum eorum qui querunt animam eorum, eruntque cadauer eorum esca volucricæli & bestie terre. Zedechiam verò regem Iuda & principes eius tradam in potestatem hostium eorum, & qui vitam eorum querunt, atque in manum exercitus regis Babylonici, qui nunc recessit à vobis. Ecce autem ego præcipio, ait Dominus, & reducam eos in ciuitatem hanc, quam oppugnabunt & capient & igni incendunt, & ciuitates Iuda desertas reddam, ne quisquam inhabitet.

Pœna debita perfidis & temeratoribus iuramentorum.

Nunc pœnam perfidis debitam sic commemorat, ut more suo subinde commisceat & culpam. Cogitet verò quilibet apud se paria sibi quoque deberi, si culpa sit eadem. Proinde narratur hic res non aliena à nobis, sed maxime perti- nens ad nos. Nam si timuerimus Deum & ambulauerimus in mandatis eius, huiusmodi supplicij nos non subiiciet. Oppositionem verò elegantem, sed horrendam, habet diuina contra præuaticatores sententia. Vos inquit, non audistis me,

distis me, id est non obediistis meæ legi, vt pronuntiaretis liberos quos ego liberos dimittere iussi (Nam etsi manumississent liberos, in seruitutem tamē eosdem retraxerant) proinde ego vos liberos pronuntiabo, absolutos inquam ab omni felicitate, subiectos autem & velut in extremam seruitutem detrufos, vt seruiatis & subiecti sitis bellis, seditionibus, latrocinijis, pesti, morbis, fami, inopia rerum & calamitatibus omnibus, adde vt quocunq; deueniatis, ibidem nulli habeatis sedem tutam & stabilem, sed per omnia regna terrarum ceu procellosa tempestate iactemini, & ab omnibus diuexemini. Hoc enim præmium debetur oppressoribus alienæ libertatis. Iudæi certē qui hodie viuunt, ista experientur. Quam atrociter ergo punientur à Domino, qui libertatem Christianam ferro & flamma persequuntur, & quantum possunt opprimunt.

Inter hæc manifestē coarguit & taxat perfidiam populi Dei ac perurium. Nam superius audiuius, authore rege Zedechia, fœdere, non sine iureiurando, coaluisse vniuersum cum potētoribus populum, ac se astrinxisse ad legem, quæ septimo quoq; anno iubet libertati restituere seruos. At contra iuramentum præstitum, retraxerant seruos libertate donatos in seruitutem: quam perfidiam iniuriā & iuramenti impiam prophanationem grauiter accusat propheta, vel ipsemet Dominus per prophetam, ac vocat fœdus & iuramentum, quo se illi astrinxerant, non Zedechiæ & populi, sed suum ipsius fœdus. Dominus enim fœdera & iuramenta, quæ facimus sub inuocatione nominis eius & in rebus bonis, sua fœdera & iuramenta reputat. Quo illud etiam pertinet quod dicit, *Pepigistis in conspectu meo*. Deus enim spectator est fœdera pagentium & iuramenta præstantium. Idem ipse quoq; corda iurantium aspicit & perrimatur. Hæc expendant apud se iurantes ac iuraturi. Grauisima enim culpa est iurare leuiter, aut quæ iuraueris bene, non præstare optimē. Præterea adiungit ritum iuramento sese obstringentium. Varij quidem leguntur apud authores fuisse ritus iurantium. Alij enim manibus tenebant lapidem, ac dicebant, *Nisi hæc & illa fecero, abijciat me Iupiter*, sicuti ego hunc lapidem abijcio. Alij lapide, vel agnum vel porcā feriebant, atq; adijciebant, *Ita feriat & sternat me Deus, nisi hoc vel illud fecero*. Leguntur hæc apud Liliū & alios historicos, apud Erasmus in Prouerb. Iouem lapidem iurare, & apud Liliū Greg. Gyal. Syntag. 2. Vetustissimus verò mos fuit in duas partes diuidere buculam, agnum aut capram, vel vitulum, (sicut apparet ex factō Abrahæ Genesi 15.) & partes ex opposito collocare, & mox per medium partium ambulare. Significabāt hæc cæremonia, Deum esse spectatorem iuramentorū, & perfidos iuramentorūque temeratores medios dissecturum aut in frustra laceraurum. Certē veteres violatores iuramentorum fœdisfragosque discerpebant in frustra, aut dissecabant in partes. Quis enim nesciat decantatū illud Maronis?

Ritus iuramentum præstantium.

*Post iidem inter se posito certamine reges,
Armati Iouis ante aras, paterasq; tenentes
Stabant, & cæsa iungebant fœdera porca.
Haud procul inde, citæ Metium in diuersa quadrigæ
Distulerant (at tu dictis Albane maneres)
Raptabatq; viri mendacis viscera Tullus.*

Historia regum commemorat vltimo capite, omnes principes Zedechiæ coram Nabuchodonosore dissectos esse gladio. Alij & plerique ex populo bestiis obiecti sunt, vt mortua raptarent deuorarentq; cadauera. Sic non frustra tranfierunt per diuisos animantium artus. Quid ergo expectent Christiani, qui manu Deo in cœlis præsidenti, quasi protendunt, manuq; data, fidem spondent, quam nisi quis præstet, auxilio Dei sese exemerit? Si inquam iuramenta manu

elevata ad dominum in cœlum non præstiterint fideliter. Digni enim sunt qui nullum Dei sentiant auxilium.

Et quidem multis commemorat propheta deum traditurū periuros in manum hostium. Sed & ordine numerat ordines magnatum, principes, proceres, eunuchos seu cubicularios & aulicos, &c. ne quis sibi impunitatem polliceatur. Omnes enim perfidi siue periuri, quales quales sint, certò punientur à Domino. Ac singulariter mentio fit Zedechiæ regis. Nam huius officij erat curare ne temere violaretur iuramentum. Nunc cum tantam perfidiam dissimulat, dignus est, qui desertus à deo, hostibus suis tradatur. Nemo ergo dubitet reges, principes ac magistratus atrociter puniendos à domino, si non summa diligentia inuigilauerint iuramentorum & fœderum atque pactorum veritati & integritati.

Sed & grauissima sententia concludit hunc locum, omnia mala veluti nimbo quodam effundens in capita perfidorum. Recesserat quidem Nabuchodonosor soluta obsidione. Quoniam verò fidem Deo datam, non seruauerunt Iudei, ideò Dominus, Ecce ego mandabo regi, ut redeat & instauret continuèque obsidionem: nec obsideat tantum, sed & oppugnet, capiat, cædes misceat, urbem diripiat, ignibus inflammet, comburat, & ad solum omnia deiciat, reliquiasque gladij in captiuitatem abducatur, denique totam Iudæam reddat desertam. Quid his vel fingi poterat crudelius & horribilius? Sed hæc debentur iusto Dei iudicio perfidis & periuris. Dominus Deus noster liberet nos à lingua dolosa, & conferat veritatem & constantiam in omni bono. Amen.

ORATIO IEREMIAE

DECIMA OCTAVA.

*Iubentur Rechabita à Ieremia vinum bibere, quod renuunt,
ac de institutis & moribus eorum.*

CAP V T XXXV.

C O N C I O CXV.

Verbum quod factum est à Domino ad Ieremiam, in diebus Ioachim filij Iosie regis Iuda, dicens, Abi ad domum Rechabitarum, & loquere cum eis, & introduce eos in domum Domini in cubiculorum aliquod, & da eis vinum bibere. Accepi ergo Iazaniā filium Ieremiæ filij Habazniæ, & fratres eius & omnes filios eius, & omnem familiam Rechabitarum & adduxi eos in domum Domini, in cubiculum filiorum Hanan filij Igdalie, viri Dei, quod erat iuxta cubiculum principum, quod erat superne ad cubiculum Maasie filij Sallum custodis liminis. Et posui ante filios familie Rechabitarum cyphos ple nos vino atque calices, & dixi eis, Bibite vinum. Qui dixerunt, Non bibemus vinum. Quia Ionadab filius Rechab pater noster præcepit nobis, dicens, Ne bibatis vinum, neque vos, neque filij vestri in æternum. Domum ne edificaueritis. Sementem ne serueritis. Vineam ne plantaueritis, neque sit vobis. Sed in tentorijs habitate cunctis diebus vestris, ut viuat is diebus multis super faciem terræ, in qua peregrini estis. Paruimus ergo voci Ionadab filij Rechab patris nostri in omnibus quæ præcepit nobis, ut neque vinum bibamus cunctis diebus nostris,

nostris, neq; nos neq; uxores nostra, neq; filij nostri, aut filia nostra, neq; domus
aedificamus pro habitationibus nostris, neque vinea aut ager aut sementis est
nobis; sed habitamus in tentorijs, & obedimus & facimus iuxta omnia quae
praecepit nobis Ionadab pater noster. Sed nunc factum est cum Nabuchodonosor
Babylonia rex ascenderet in terram, ut diceremus, Agite, demigremus
Hierosolyma, metu exercitus Chaldaeorum, ac metu exercitus Syriaci. Habi-
tamus itaq; Hierosolymis.

IEREMIAS versatus est haecenus & versatur adhuc in tractatione ca-
ptiuitatis Babylonicae, & in excidio gentis Iudaicae, & urbis Hieroso-
lymitanae sub Zedechia: nunc vero commemoratur oratio, quae alio-
qui ordine decima octaua est, & habita est sub Ioachim praedecessore Zede-
chia, fortassis anno regni eius septimo, ut intercedat anni circiter duodecim vel
tredecim. Nam quae praecesserunt, dicta sunt circiter decimum Zedechiae annu.
Ergo dispositio artificialis & arbitraria, non naturalis hic seruatur. Et quidem
non abs re in praesenti collocatur haec oratio. Ex ea enim inclarescit, iusto & a-
quissimo Dei iudicio & urbem excisam, & populum concisum, reliquiasq; ab-
ductas esse in captiuitatem: nimirum quod pergerent incurabiliter & prodigio
se esse rebelles Domino Deo clementissimo, & beneficentissimo patri ipsorum.
Est enim haec Oratio grauis increpatio stupendae rebellionis ipsorum, & maxi-
mi contemptus Dei. In hunc enim finem adducit exemplum Rechabitarum, qui
nullo modo abduci potuerunt a diligentissima paternarum traditionum obser-
uatione, ut reluceret enorme scelus Iudaeorum, aspernantium legem non modo
patrum, sed optimi, summi, clementissimiq; patris coelestis: utpote qui nulla ra-
tione adduci potuerunt ad ullam legis diuinae obseruationem. Vnde merito cer-
tissimum eis denunciat interitum.

Quoniam vero propositurus erat Ieremias Iudaeis exemplum Rechabita-
rum, breui narratiuncula, qua exponit quid iussus a Deo, egerit cum Rechabi-
tis, instituta ipsorum moresq; perstringit. Deinde vero hoc exemplum, vel hanc
actionem applicat suo instituto & eruditioni populi aut sermoni denunciatio-
nis suae grauisimae. De Rechabitis vero his haec paucula ex scripturis osten-
dere possumus. Fiteorū mentio in 2. cap. prioris libri Paralipomenon sub fi-
nem capituli. Videntur originem suam ducere ex Abraham & Cethura. Iethro
enim socer Moysi, Madianita & Madian appellatur, qui & ipse recensetur in
hac nostra prosapia. Cinae alias dicuntur Rechabita hi, ac varijs in locis No-
madum more habitauerunt. Leguntur Iudicum 2. cum tribu Iuda migrasse ex vr-
be Palmarum (quam interpretes volunt esse Iericho, urbem palmeto nobilem)
in desertum Iuda. Mentio fit eorum & Iudicum 4. ubi Iahel vxor Cinae cuius-
dam Heberis, clauo per tempora transfixo, Sisaram militiae principem ethnicae
confecit. Et Saul excisurus Amalechitas, Cinaeos prius monet, ut migratione
consulant suae salutis. Ionadab vero filij Rechab, cuius hic fit mentio, meminit
scriptura sacra in rebus Iehu regis Israelitici 4. Regum 10. cap. Ex qua historia
apparet, tametsi circumcisi essent, nihilominus tamen inter Gentes recenseren-
tur, sicuti & Ismaelita & Idumaei descendentes & ipsi ab Abraham, sed non per
Isaac & Iacobum, licet inquam in censu populi Dei non essent, idololatram ta-
men non fuisse Ionadabum, sed eximium Dei cultorem veri: utpote qui a rege
Iehu assumptus sit spectator supplicij de idololatriis & impijs hominibus Acha-
bicis & Baaliticis sumendi. Eam vero religionem haud dubie suis tradidit po-
steris, quam sequerentur. Instituta enim & mores qui hic commemorantur,
non pertinent ad rationem vitae aeternae consequendae: quasi fuerit haec ipsorum

Qualia fuerint instituta Iouadabi, & qualis eius religio. religio, qua Deum coluerint, & non bibendo vinum, nullas extruendo aedes, salutem per habitationem in tabernaculis consequi voluerint. Religionem enim, & rationem salutis consequendæ nullus Rechabita, nullus denique homo, qualis qualis sit, constituere potest. Solus Deus qui vitam largitur æternam, solus inquam ille religionem tradit & ostendit vias vitæ, & rationem cultus veri. Quam sequi oportet omnes in vniuerso mundo homines, si modò salui esse velint: qui sanè salute vera excidunt, si ab vnica illa, à Deo tradita religione, excident aut aberrent. Neque enim possunt variæ esse rationes veræ salutis, & veræ religionis. Vnus est Deus verus, qui solus est adorandus, inuocandus & colendus, atque ita vt ipse præscribit, non vt nobis ipsis ex nobis ipsis con fingimus homines, colendus est. Vna est iustitia & salus, & vita æterna, in vnico Dei filio per fidem veram. Cui quidem Dei filio præluxere cum patriarcharum tum prophetarum temporibus formæ vel typi varij. Ex fide verò subnascuntur verè bona opera, & pietatis exercitia. Ab hac vnica & vera religione non alios nos fuisse Rechabitas, & in primis Ionadabum certum est. Nisi enim huius religionis fuit, aut si salutem in hisce institutis in præsentis recitatis quæsiuit, amicus Dei non fuit. Proinde pertinent hæc instituta quæ commemorantur à Ieremia, ad externam vitæ cōversationem, recensenda vtiq; inter politica, iuxta quæ omnes qui commodè & honestè in hoc sæculo viuere volunt, animum applicant vel ad opificium aliquod manuarium, vel ad agriculturam, vel ad negotiationem aliquam aliam honestam & commodam, ex qua ipse cum vniuersa domo viuat absq; aliorum hominum oppressione aut molestia. Vnde significanter sub finem institutorum, finis harum institutionum adijcitur. Vt viuatis diebus multis super faciem terræ, in qua peregrini estis. Tradidit ergo Ionadab posteris suis huiusmodi viuendi genus, quod maximè commodum videbatur, & conducere in primis ad longæuam vitam parandam.

Ne extruxeritis domos.

Ac illa quidem instituta perstringemus iam paucis. Prima lex erat, ne domos extruerent, sed in tabernaculis habitarent, id est, ne inhabitarent oppida aut exercerent mechanicas artes, sed pastoritiam & rem pecuariam exercerent. Certè sancti patriarchæ tales fuisse videntur, qui & ipsi in tabernaculis habitauerunt & pastoritiam exercuerunt. Est enim hæc negotiatio omnium innocentissima. S. Paulus existimat illos habitasse sub tentorijs, vt testificarentur se hic non habere ciuitatem manentem, sed esse peregrinos, & patriam aliam quærere, celestem. Admonemur certè fragilis & momētaneæ nostræ vitæ per tabernacula, & vt mundana & luxum strepitumq; mundi huius contemnamus. Sed & in vrbibus conspicitur ferè colluies omnium scelerum: dum in his ex varijs religionibus coeunt ingenia petulantia, & quisque ex suis partibus corruptelas, luxum & stultitiam secum adfert: quam mox ciues, vt humanum genus rerum peregrinarum est cupidissimum, recipiunt corrumpunturq; insaniam nonnumquam exaggerantes insaniam. Proinde non abs re Ionadab ex ciuitatibus posteros suos in agros atque campos inuitauit, quò minus corrumperebantur, & viuerent magis secundum naturam, quàm secundum prodigiosas corruptorum hominum artes.

Ne feceritis sementem.

Secunda lex erat, Ne facerent sementem, neue agriculturæ sese dederent: mirum quòd per hanc retraherentur in vrbes, & implicarentur mercatura. Ex qua existunt & luxus & impostura varia: à quibus ille suos posteros quàm alienissimos esse voluit.

Ne biberitis vinum.

Tertia lex erat, Ne vllam vel ipsi vineam plantarent, vel plantatam ab alijs possiderent, atq; adeò ne in vniuersum vllum vnquam vinum, vel ipsi vel familiarum eorum biberent. Vini vsum aliàs & Deus sacerdotibus ad arā accedentibus, & Nazas

& Nazareis prohibuit, idēq; ratione certa. De qua dictum est aliās. Vinū alioqui bona est Dei creatura, & huius vsum prohibere hominibus, est dæmoniacā ferre legem, vti Apostolus testatur 1. Tim. 4. qui in illa ipsa epistola Timotheo eidem præcipit, vt vino vtatur: sed addit modico, propter stomachum. Vinum enim dedit Deus hominibus & ad potum necessarium, & ad medicinam, & ad lætitiā: sicut David manifestē dicit Psal. 103. Si immodicē sumatur, materia & causa est morborum, & non potat nec lætificat, sed insanos, tristes & miseros reddit. Quoniam itaq; vini abusus solet innumera homini vino abutenti mala conciliare, Ionadab suos voluit ab ipso abstinere prorsus. De incommodis & iactura irreparabili abusus vini dictum est aliās, & ab alijs. Quocirca hanc tractationem hic prætereo. Quod si supputes annos in vnīuersum quibus posteri Ionadab vixerunt in traditione patris sui, numerabis à 3. anno Iehu, ad 7. Ioaachim circiter ducentos octoginta annos. Fuit ergo exemplum hoc memorabile, diligentissimæ obseruationis paternæ traditionis, & quod euidenter potuisset ruborem inducere Iudæis, nisi caruissent fronte, quod ipse Deus benignissimus pater ante 885. annos per Moysen suam legem tradidisset Iudæis, qui tamen nullo vnquam tempore obseruarunt, imò nunc sub Ioaachim eandem planē aspernabantur & conculcabant.

Abutuntur turpiter hoc loco monachi, volentes ex ipso approbare vitā suā religiosam vel monasticā. Nam non expendunt, quod factum Rechabitarum non pertinet ad religionem: monachi autem vitam suam nuncupant vitam religiosam: deinde quod Rechabita pastores fuerunt, non monachi: quodq; vinum non biberunt, quo fœdissimē abutuntur monachi: qui item habēt domos & fundos & regales opes atq; delitias. Poterant huius generis alia multa adduci, quibus ostenderetur, si necessarium esset, exemplum Rechabitarum nihil facere ad stabilendum monachismum. Nos autem discimus ex instituto moribusq; Rechabitarum, non extruere ædes amplas & sumptuosas, non obliuisci nostræ mortalitatis & infirmitatis, sed agnoscere potius vitam nostram similem esse frondibus ac tabernaculis. Discimus præterea moderatē vti rebus præsentibus, cauereq; modis omnibus ne implicemur nimium negotijs huius sæculi, crapulæ & ebrietati.

Porro humanæ traditiones profectæ à patribus, & conditæ in Concilijs vel extra Concilia, non approbantur, vel Ionadabi legislatoris, vel Rechabitarum exemplo: quasi nunc quoq; liceat fideles humanis irretire legibus. Quin potius commendatur nobis in præsentī diligentissima diuinæ legis obseruatio. Ita enim colligit Ieremias: Si Rechabita humanis paruerunt legibus, quanto magis vos obedire debetis diuinis? Status enim diuini vatis est, turpissimum esse præterito aut contempto patre cœlesti, eius leges aspernari, ijsq; non obedire. Sunt autem loci scripturarum alij plures, qui docent libertatem Christianorum minime opprimendam esse legibus vel traditionibus humanis. Paulus, Pretio magno empti estis, ait: nolite hominum fieri serui. Nota sunt testimonia huic paria in epistola ad Galat. & Coloss.

His expositis vtcūq; nq; redimus modò ad argumentum Ieremiæ. Iubet Deus hunc abire ad ædes Rechabitarum, & ipsos ex suis ædibus in templū Domini sanctum producere in cellam vel conclaue aut cubiculum aliquod. Nam erant extructa in lateribus templi tabulata aut cubicula (Lutherus nuncupat sacella) in quibus sacra vasa asseruabantur, in quibus item agebant sacerdotes seruientes in suo ministerio. Erat eorum vsum varius ac sacer: sicuti nostra ætate sunt ad templa extructa ædificia, quæ vulgò nuncupantur Xist (alij corrupte Trist) fæmer. Certē cubiculum in quod Rechabitas induxit, diligenter

Exemplum Rechabitarum nihil iuuat Monachos.

Quid doceat exemplum Rechabitarum.

Traditiones humanæ.

describit Ieremias, in hoc mirificè apparat pocula, quæ & proponit, ac ita commendat Rechabitis, vt mirum sit ipsos templi & exedrae religionem, iussu prophetae, & vasorum vel poculorum viniq; præstantia elegantiaq;, non fuisse permotos ad bibendū. Sed non possunt vlla re dimoueri à paterna traditione. Respondent enim cordatè, se nunquam bibisse vinum, neq; bibituros vnquam vinum. Quæ quidem constantia laudem meretur. Vtinam à nostris hominibus imitari posset, non quidem humana, sed diuina lege, non vt in vniuersum abstinerent à vino, sed moderatè & sobriè illo vteretur. Quod cum non sit, quid mirum sit, si omnia redundant calamitatibus?

Nihil autem laboro, visio hæc sit, an res gesta per prophetam. Vtrunque enim non est vero dissimile. Et cum Ieremias eis obijcere potuisset, Cur nunc agitis in vrbe, cum pater vester Ionadab hoc vobis non minus quàm vinum prohibuerit? Præoccupant hoc, & aiunt, Summa nos adegit necessitas, conferendi nos & res nostras in urbem. Belli enim maximi metus nos compulit ex campo migrare in urbem. Videntur autem loqui de eo bello, quo Nabuchodonosor quarto anno Ioachim, bellum intulit Nechaoni Aegyptiorum regi, cui ille ademit Syriam & Iudæam, occiso Iosia & superato Nabuchodonosore prisco, huius Nabuchodonosoris magni patre. Licuit ergo eis dispensare in ineuitabili necessitate: vnde & verisimile est quòd in eadem, si incidissent vitæ discrimen, etiam bibissent vinum. Sed de dispensationibus aliàs est dictum. Domino Deo nostro sit gloria.

Oratione decima octaua obiurgat rebellionem Iudeorum, denunciatq; eis pœnam, et Rechabitis paratum præmium.

C O N C I O CXVI.

Tunc factus est sermo Domini ad Ieremiam dicendo, Sic dixit Dominus exercituum, Deus Israelis, Vade & dic viris Iuda & habitatoribus Hierusalē, Num disciplinam non recipietis, vt pareatis verbis meis, ait Dominus? Firmiter obseruata sunt verba Ionadab filij Rechab, quæ præcepit filiis suis ne vinum bibant: neque verò vinum biberunt in hunc vsque diem, sed paruerunt interdicto patris eorum. Ego autem loquutus sum ad vos manè surgendo & loquendo: sed non paruistis mihi. Sed & omnes sermos meos prophetas misi ad vos, manè surgendo, mittendo atque dicendo, Reuertimini obsecro quisque à via sua mala, & bona facite studia vestra: & ne abeat post deos alios ad seruiendum eis: & habitabitis in terra quam dedi vobis & patribus vestris, sed non inclinastis aurem vestram, neque audistis me: cum (interim) filij Ionadab, filij rechab firmiter obseruauerint præceptum patris sui, quod præceperat eis: populus autem iste non audiuit me. Propterea sic dicit Dominus Deus exercituum Deus Israelis, ecce ego adduco super Iudam & super cunctos habitatores Hierusalem omnia mala, quæ loquutus sum super eos: eò quòd loquutus sum ad eos, ipsi verò non audierunt: vocaui eos, sed nihil responderunt. Domui verò Rechabitarum dixit Ieremias, Sic dixit Dominus exercituum Deus Israelis, Quoniam obtemperastis præcepto patris vestri Ionadab, & seruastis omnia præcepta eius, fecistisq; iuxta omnia quæ præcepit vobis, ideo sic dixit Dominus exercituum Deus Israelis, Non excindetur vir de Ionadab filio Rechab, quin stet coram me cunctis diebus.

Orationem

Orationem expositioni facti vel visionis subiungit Ieremias, accommo- Argumentum
huius orationis
datq; factum vel exemplum Rechabitarum per collationem suo instituto atque Iudæis. Instituit autem acriter obiurgare Iudæos, propter ipsorum insuperabilem & rebellem inobedientiam, atque adeo propter Dei contemptum contumacissimum. Vtunque enim Deus exquisita diligentia & labore infesso ipsos reuocaret ad pœnitentiam, ipsi tamen nihilominus non audiebant, id est, non parebant. Denunciat ergo eis supplicium commeritum, nec tacet pre-
mum paratum Rechabitis. Proinde applicatur hoc exemplum Rechabitarum perinde vt à Domino, Niniuitarum, & reginæ Saba, Iudæis apud Matthæum in cap. 12.

Ab initio protinus monet, ea quæ dicturus est, dicturum omnino ex sententia, iussu & inspiratione diuina. Teneamus ergo firma fide verba prophetarum verba esse Dei, quem contemnunt, qui fastidiunt prophetas. Exprimit deinde quibus missus sit propheta, & ad quos hæc pertineant. Vade, inquit, & dic viro Iuda, id est, Iudæis pariter omnibus. Ergo quod gentis doctrinæ attinet, pertinet & hoc ad nos & omnes fideles. Nos enim nunc sumus spiritalis Iuda. Vocatio item & missio legitima hic commendatur, cum audimus Ieremiam non currisse, sed vocatum & missum esse à Domino.

Orditur orationem per interrogationem, non citra grauem affectum & increpationem. Nam cum Rechabita humanam traditionem obseruent tam diligenter & constanter, mirum sanè est vos non alieno exemplo fieri prudentiores, vt vos multò magis Deo & legibus diuinis obsequamini. Quando tandem disciplinam recipietis? præsertim cum omnia vobiscum tentauerit Dominus, vt mox audiemus.

Collatio autem præsens in his est. Ionadab est pater instituti Rechabitarum: Deus autem author est legis suæ. Si autem isti audierunt patrem terrenum, cur hi non audiant patrem cœlestem? Si valet traditio humana: cur non magis valeat præceptio diuina? Ionadab legem tulit ante annos circiter 280. ac Deus legem suam promulgauit ante annos 885. Nec tot prophetas & tot miracula habuerunt Rechabita quot Israelita, & tamen sicuti & Niniuita paruerunt institutioni & legibus eorum qui ipsos ducebant. Proinde prodigiosam esse oportet rebellionem Iudæorum.

Huc iam pertinet, quod per circumstantiarum quarundam excussionem exponit, qua fide & diligentia Deus curauerit verbum suum annunciari populo suo, & ex opposito quanta proteruitia, rebellionem, & peruitia omnem prædicationem aspernati sint. Ego, inquit, loquutus sum manè, maturè nimirum. De eo loquutionis genere dictum est antea. Addit, Misi non vnum & alterum, sed omnes seruos meos prophetas: & reperit, Manè surgendo. Neq; enim Deus neglexit quicquam. Colligit præterea in summam breuissimam totum genus doctrinæ propheticae, Reuertimini obsecro, &c. Habet enim prophetica doctrina hæc capita. 1. Reuertimini à via mala. Nam docet agnitionem peccati, vt à peccando desistamus. 2. Et bona facite studia vestra. Fidem enim in Deum commendat, quam sequuntur aut ex qua enascuntur opera verè bona. 3. Singularem hæc exprimentur quæ in genere prædicta sunt, Et ne abieritis post deos alienos, ad colendum eos. Summa enim diligentia inculcant prophetæ veram pietatem, quæ vno solo Deo absolutissimo bono cōtenta, alios deos nihil curat, sed in vno vero Deo acquiescit: quem & ita colit, vt ipse præscripsit atq; mandauit. Ergo abhorret à peregrinis dijs & cultibus. 4. Promissio his additur à prophetis, Et possidebitis terram vobis & patribus datam. Fuit autem terra Chanaan adumbratio patriæ beatæ, sicuti Apostolus dixit ac docuit in epistola ad

Hebr. 4. Cæterum de his omnibus & singulis dictum est etiam in cap. huius da peris 7. His verò infert accusationem grauem, quòd Iudæi sancta, simplici & saluari hac doctrina nihil commoti, perrexerint in sua impietate. Addit iterum contrarium exemplum Rechabitarum, vt istorum stupendam rebellionem exagitaret: iterumq; repetit, Populus autem iste non obediuit mihi.

Post ista loco opportuno planè subiungit denunciationem supplicij grauissimi, non tamen alijs verbis, quàm antea non semel fecit. Authorem ostendit Deum, & Deum quidem exercituum ac Deum Israelis. Cum malum dicit, omnis generis calamitates intelligit. His immiscet malorum causam, quòd videlicet Deus loquutus est eis per prophetas, ipsi verò non paruerunt: deniq; quòd vocauit eos, ipsi verò non responderunt vocanti. Ideo enim perdit eos meritò, nec audit & ipse clamantes vel inuocantes.

Ex opposito bene pollicetur ex imperio Dei obsequentibus Rechabitis. Audiuerunt leges paternas & vixerunt iuxta eas, honorantes patres suos. Deus ergo quod in lege sua promisit, id eis præstat, vitam videlicet diuturnam vel longæuam atque felicem. Dixit enim, Honora patrem tuum & matrem tuam, si velis esse longæuus super terram. Alij verba prophetæ præsentia interpretati sunt, quasi sacerdotes duxerint Rechabitas vxores, ex quibus geniti sint filij, qui steterint coram Domino. Sed non admodum firma ac commoda & certa est hæc interpretatio. Colligimus hinc Deum cultoribus suis & virtutum studiosis abundè rependere amplissima præmia. Cui sit honor laus & gloria in æternum.

SEQVUNTUR IAM PER CAPITA ALI-

QUOT NARRATIONES HISTORICAE,
admodum elegantes.

Iubetur Ieremias omnes sermones suos conscribere in volumen. Id quod facit per Baruch, quem & scripta iubet recitare in templo: quod facit Baruch.

C A P V T XXXVI.

C O N C I O CXVII.

ET factum est in quarto anno Ioachim filij Iosia regis Iuda, vt fieret sermo ad Ieremiam, à Domino, dicens, Accipe tibi volumen libri, & scribe in eum omnes sermones, quos loquutus sum ad te, contra Israel, contra Iudam & contra omnes gentes, ab eo die, quo cæpi loqui tecum, à diebus nempe Iosia, vsq; in præsentem diem, si fortè domus Iuda audiendo omnia mala, quæ ego delibero eis facere, reuertatur quisq; à via sua mala, & propitijs sim iniquitati eorum ac peccato eorum. Accersit ergo Ieremias Baruch filium Neria, scripsitq; Baruch ex ore Ieremia omnes sermones Domini, quos loquutus erat ad eum, in volumen libri. Mandauit ergo Ieremias ipsi Baruch, dicens, Ego prohibitus, domum Domini ingredi non potero: ingredi ergo tu, & lege in volumine isto, quod scripsisti ex ore meo, sermones Domini, in auribus populi, in domo Domini, in die ieiunij, denique in auribus omnium Iudæorum, qui veniunt è ciuitatibus suis, leges (inquam) eos, si fortè cadat precatio eorum in conspectu Domini, & reuertatur quisq; à via sua mala. Quoniam magna est ira & furor

& furor Domini; quem loquutus est Dominus contra populum istum. Fecit itaque Baruch filius Neriae iuxta omnia quae mandauerat ei Ieremias propheta, legendo in codice sermones Domini, in domo Domini. Et factum est in animo quinto Ioachim filij Iosae regis Iuda mense nono ut indiceretur ieiunium coram Domino: nempe vniuerso populo in Hierusalem, & omni populo qui veniebat ex vrbibus Iuda Hierosolymam. Tunc legit Baruch e volumine sermones Ieremiae in domo Domini, in cella Samariae filij Saphan Scribae, in atrio superiore, ad ostium portae domus Domini nouae, audiente vniuerso populo.

INCENDIUM sermonum Ieremiae in vnum opus conscriptorum con- Dispositio
gestorumque à Baruch miscet Ieremias, vel quisquis is fuerit, qui hanc ratio.
huius libri dispositionem nobis dedit, rebus Zedechiae, ac proximè vrbis incendio praemittit, nimirum ne quis mortalium miraretur urbem sanctam & templum Domini à gentibus, Deo iubente, fuisse concremata. Postquam enim eo impudentiae & sacrilegae audaciae peruenerant, ut nihil puderet eos sacrum Dei volumen comburere, digni profectò habebantur, qui & ipsi flammis absumerentur, & incendio periret vrbis ipsorum. Audiant haec obsecro quicumque hodie, & Biblia sacra, & libros nihil alienum à Biblijs sacris continentes, sacrilegè comburunt. Comburentur enim & ipsi, vel in hoc, vel in futuro saeculo, aut in vtroque simul: quemadmodum verisimile est plurimos Iudaeorum perijisse. Et haec quidem haecenus de ordine libri & orationum.

Ipsa verò historia praesens (quae Asiana quadam redundantia, contra morem Distributio
scripturae, ut vel insolita haec res nos excitare debeat ad attentionem, conscripta huius historiae
est) quatuor his potissimum capitibus absolvitur. Principio iubetur Ieremias omnes suos sermones colligere & conscribere in vnum volumen. Proinde vocat in quatuor
hic amanuensem Baruch, ministrum suum, & dicat ei orationes suas omnes, ipse vero excipit. Eundem quoque iubet Ieremias sermones conscriptos publice recitare in templo coram omni populo. Id quod Baruch bona fide facit. Deinde partes.
desertur haec res à principe quodam, qui Ieremiae sermones recitantem Baruch audierit in templo, ad senatum principem: qui mox Baruch accersunt, & recitantem volumen Ieremiae audiunt: ab ipso verò librum accipiunt, & ipsum vnà cum Ieremia alicubi latitare iubent. Hinc desertur vniuersa haec causa ad ipsum regem Ioachim, ad quem & liber Ieremiae adfertur, legitur quoque. Sed cum aliquousque lector fuisset progressus, arripit librum rex, discindit ac in focum coniecit, atque comburit. Cui audaciae cum se nonnihil nonnulli opposuissent principes, adeò proficiunt nihil, ut rex iam etiam iubeat, & authorem, & scriptorem libri inquiri, & conijci in vincula. Postremò vel quarto loco videt illa omnia Deus, ac iubet nouum parare codicem, & eosdem sermones iterum colligere & conscribere, regi autem fata sua tristitia praedicere. Id quod tam plenè praestitit Ieremias, ut iam plures dederit posteritati sermones, quam ante incendium fuerint conscripti. Adeò nihil efficiunt suis incendijs furiosis aduersarij, imò quod nolunt faciunt: abolendo scilicet, augent & stabiliunt, quod abolitum & deicetum modis omnibus volunt. Nam verbum Domini manet in aeternum.

Primam verò historiae partem, quantum gratiae dederit Dominus, nunc explicabimus, & ad eruditionem nostram adaptabimus. Ante omnia in ea consignatur tempus, quando videlicet iussus sit Ieremias suos conscribere sermones, quatuor videlicet anno Ioachim. Fuit hic annus primus Nabuchodonosoris magni, qui illo ipso anno Pharaonem Nechao in Syria vicit, ut ostenditur Ieremiae 46. ac Syriam cum vniuersa Iudaea in suam potestatem redegit. Proinde quartus &

quintus annus Ioachim admodum difficiles & periculosi fuerunt populo Iudaeo, qui à morte Iosiae, Aegyptiis subiectus, nunc nouum dominum, victorem videlicet Nabuchodonosorem recipere coactus est. Necho enim Pharaeo constituerat regem super Iudaeos Ioachim, hunc non remouet Nabuchod. benignus alioqui rex erga Iudaeos, sed obedientiam fidemque ab eo requirit, & regem manere porro iubet. Hisce autem periculosis temporibus colliguntur & scribuntur sermones Ieremiae, ac etiam recitantur in templo, si forte periculum incussisset, docuissetque diligentiam, acuissetque adhuc studium poenitentiae. Hodie quoque admirando Dei consilio, libri multi proferuntur in lucem per typographiam, in postremis illis temporibus, si forte possit commodè frangi hominum incorrigibilis propemodum consceleratio. Et certe videmus Deum non nunc duntaxat, sed omnibus temporibus obseruare opportunitatem, qui nobis etiam mandatur ne occasionem negligamus aut praetereamus. Declarat item suam erga nos misericordiam & beneuolentiam, qui se accommodat nostro captui & ingenio. Utinam accommodaremus & nos, per gratiam eius, verbo atque ingenio eius. Sequuntur iam membra aliquot primae huius partis historiae praesentis. Principio enim iubetur Ieremias à Deo omnes suos sermones in vnum volumen colligere atque conscribere, nimirum in vsum populi, & ne quid doctrinae eius propheticae deperiret. Vbi rursus cernimus immensam Dei in homines beneuolentiam. Vox enim hominis pronunciata, diffluit, nec semper inhæret memoria: scripta verò manent & iuuant memoriam, quinimò res optimas interciderere & in obliuionem venire sinūt minimè. Infirmitatem ergo humanam iuuat scriptura: Deus, ac retinet suum verbum per scripturas inter homines, veluti facem in tenebris. Cauent scripturae sanctae ne quis impostor seducat aut hominibus imponat. Cum enim constet scripturam esse verbum Dei, cum scripturis cōferunt, qui sapiunt, omnia quae adferuntur & proponuntur dogmata, recipiuntque illa quatenus congruunt cum verbo Dei, auersantur autem quando dissentiunt. Ita verò scripta prophetica & apostolica, lux quaedam sunt, directio & regula vitae tranquillae & securae. Qui scripturas nolunt audire & auersantur, sua sponte in tenebris ambulant, & perire omnino volunt. Permultum verò discrepat scriptura sacra à prophana, non tam propter stili simplicitatem, authorum praestantiam, & sanctissimam quam tractat materiam, quam propter vetustatem, originem atque finem. Iussi sunt nostri scriptores sacri scribere, quae scripserunt, à Deo. Vnde nihil dubitamus spiritum sanctum & animos scriptorum nostrorum inspirasse, & manum scribentium gubernasse: ut iam non minus nos Deum nobiscum per scripturas loqui credamus, quam cum è monte Sinai loquutus est cum populo Israelitico. Et quidem Moses ipse audit à Domino, Apparebo tibi, & loquar tecum, ut hoc cernens populus, tibi credat in perpetuum, nimirum ceu ei, per quem ipsis posthac loqui velim, ac vobiscum colloquar. Proinde credimus prophetis & apostolis, veluti instrumentis oratoribusque, per quos loquitur nobis Dominus: iuxta quod Dominus ad apostolos in Euangelio quoque dixit, Non estis vos illi loquentes, sed spiritus patris mei loquetur in vobis. Primus verò ipse Deus digito suo fundamenta & compendium verae pietatis conscripsit in lapideas tabulas, quò minus periret, Decalogum puto: ac illas ipsas tabulas in arcam illam sacrosanctam recondi iussit, ceu primum & maximum populi Dei, quod vulgò vocant, clenodium. Praeterea mandauit & Mosi ut scriberet, & libros scriptos ad arcam reponeret, ceu regulam vitae & omnium controuersiarum determinationem. Petrus quoque & Paulus sanctissimi apostoli Christi testantur scripturam sanctam nobis à spiritu sancto per prophetas esse traditam. Neque dubium est, quin ex eodem spiritu apostoli quoque scripserint ea quae

scripser

De scripturis
sanctis et quòd
reuera sint ver-
bum Dei.

Per multū dif-
ferunt sacrae
literae à pro-
phanis.

1. Pet. 1.
2. Pet. 1.
2. Tim. 3.

scripserunt. Certè Dominus Iesus iussit manifestè eos prædicare vel annuntiare Euangelium. Est autem scripto posteris Euangelium commendare, nihil aliud quàm prædicare Euangelium. Ioanni euangelistæ & apostolo in Apocalypsi dicitur, Scribe. Ex quibus omnibus colligimus irrefragabilem esse scripturarum sacrarum auctoritatem, utpote quæ ad ipsum refertur Deum, loquentem nobis per scripta prophetarum & apostolorum. Vnde hodie quoque prophetas & apostolos, si vera cum fide accedamus ad prædicationem & enarrationem scripturarum propheticarum & apostolicarum, audire licet, atque per hos ipsum Dominum Deum nostrum, ut nihil sit nobis necessarium optare & conspectum & alloquium propheticum & apostolicum, neque deceat hoc expetere, cum Deo ita placeat nunc loqui cum hominibus. Quod multis ante me monuit S. August. Tractat. in Ioan. 30. Væ autem illis concionatoribus, qui populum sitientem doctrinam propheticam & apostolicam potant aqua, quam vel ipsi vel alij ante ipsos suis conturbant pedibus. Venenum propinātibus, propinatur meritis laqueus & gladius: maioribus ergo supplicijs digni sunt, quotquot populi Dei veneno humanarum doctrinarum inficiunt, quem debuerant pascere pane vitæ, & potare aqua sapientiæ cœlestis: quæ nullibi nisi in scriptura sacra inuenitur. Caterum mira diligentia commendatur hoc negotium Ieremiæ. Principio enim, Scribe, inquit, omnes sermones quos loquutus sum ad te. En scribe, inquit, in volumen, & scribe omnes sermones, & sermones quidem eos, quos tu non ex temetipso finxisti, sed quos ego loquutus sum ad te. Constat ergo hosce Ieremiæ sermones ipsius Dei esse sermones, Deinde quia dixerat omnes sermones, adhuc plenius se explicans, quos velit & intelligat, nempe omnes putò sermones, Dei instinctu habitos, contra Israël & Iudam, & contra omnes gentes. Facit ergo duplicis generis sermones. Alios quidem habitos contra Dei populum: alios verò contra gentes. Hos posteriores in vnum volumen conscripsit, & continentur à 46. cap. vsq; ad 52. cap. huius libri. Vnde totum Ieremiæ liberum partiri poterimus in tres partes, ut vna quidem pars contineat sermones vel orationes recitatas ad, vel contra populum Dei: alia verò pars comprehendat sermones pronunciatos contra gentes: tertia habeat sparsim varias pro ratione præsentis temporis & sermonum historias. Quid quod adhuc significantius circumscribit per temporis annotationem, vel consignationem, sermonum vniuersitatem: Omnes, inquit, scribes sermones, quos habuisti ab eo die, quo cœpi loqui tecum (en iterum innuit se authorem esse horum sermonum) vsq; in præsentem diem, id est, à 13. Iosæ anno. ad 4. annum Ioachim, nimirum quæ docuisti iam per annos viginti tres. Hanc enim supputationem & hunc annorum numerum ipse propheta Ieremias collegit & indicauit nobis cap. 25. Certum est itaque in his orationibus nos habere doctrinam viginti trium annorum. Cui verò subeat in animum, viginti tribus annis prophetam non potuisse plenam vel absolutam doctrinam non modò viua voce tradere populo, sed & nunc vniuersæ posteritati scribere vel scripto commendare eandem? Vbi sunt itaque qui subinde cornicantur, scripturam non plenè omnem pietatem comprehendere ac tradere, & ideo patrum traditionumque supplementis esse opus? Vanissimi & impiissimi sunt qui sic sentiunt. Iam etiam finis non modò horum sermonum, sed omnium quæ ex verbo Dei fiunt Concionum, ostenditur à Deo, Si fortè domus Iuda audiendo, &c. Vita ergo & salus, est finis doctrinæ propheticæ & apostolicæ. Sic definiit etiā Christus Ioan. 5. ca. Scripserunt enim, ut ea quæ scripta sunt legentes vel audientes, discamus, quæ sit Dei voluntas, & ut ad illam nos & omnia nostra componamus, adoremus ipsum, inuocemus ipsum, colamus ipsum credamus in ipsum, obediamus ipsi, felicesque, salui, & beati efficiamur per le-

Ieremiæ theologia plena est scripturis comprehensa.

Partitio vniuersi libri beati Ieremiæ.

Finis omnium concionum sacrarum.

Christum Dominum nostrum, per quem iniquitatibus nostris placatus est pater, condonatus propter ipsum ipsiusque sanguinem omnia peccata nostra. Hæc inquam memori mente teneamus fideliter, & in hunc finem accedamus semper vel ad lectionem, vel ad auscultationem verbi Dei, dati nobis ad vitam cum sanctam in presenti sæculo, tum ad sempiternam in futuro sæculo.

*Obedientia
Ieremias.*

Ieremias dictat et per amanuensem scribit.

Secundo membro huius partis historię præsentis describitur nobis prophetæ Ieremię accurata diligentia. Hactenus enim quid præceperit ei Deus audiimus: audiemus modò quomodo mandatis Dei paruerit Ieremias. Non ipse quidem scribit manu sua sermones, sed ore suo dictat quæ scribantur. Accersit enim Baruch: suum haud dubiè librarium vel amanuensem, diaconum vel ministrum; cui scribendi munus imponit, vel quòd hic pingeret melius aut elegantius, & ut sic dicam legibilius; vel quòd Dominus sic ordinauisset. Non itaque peccat Ieremias, quòd ipse hos sermones non scribit manu propria. Nam perinde est, si quid tua manu facias, aut cures fieri manu aliena, quæ tamen nihil aliud faciat, quàm tu sis factururus, si ipse facias. Certissimum est apostolum Paulum amanuensibus fuisse usum, qui exceperunt ex ore eius dictata, ac conscripserunt, nomineque apostoli ediderunt. Equidem veteribus receptissimum fuit, dictare scriptoribus. Neque verò est quod vereare, ne sint amplius sermones hi, libri quoque aliorum apostolorum & prophetarum, sermones & libri aut epistolæ prophetarum & apostolorum, quòd dicamus libros ipsorum non ipsorum manu scriptos esse, sed librariorum. Scribunt in aulis & curiis senatoriis scribæ regum & magistratuum decreta, sed nunquid eam ob rem desinunt illa esse regum & magistratus decreta? Dictat librum author aliquis omnium rerum peritissimus, excipit hunc amanuensis aliquis, bonus quidem scribendi artifex, sed interim literarum & disciplinarum imperitissimus. Quis uerò dixerit scribæ & non magis dictatoris vel scriptoris esse librum? Neque desinunt hi sermones esse sermones Dei, quòd non ab ipso Ieremiâ, sed à Baruch scripti sunt. Nam fuit etiam Baruch propheta Dei: idem denique ille Baruch nihil scripsit, nisi quod excepit ex ore Ieremiæ: Ieremias nihil dictauit Barucho, nisi quod habuit ex ore & spiritu Dei. Vnde significanter dicitur, Scripsitque Baruch ex ore Ieremiæ (en ex ore Ieremiæ) omnes sermones Domini, quos loquutus erat ad eum. Audis scripsisse Baruch omnes sermones Domini, Domini inquam, loquentis ipsi Ieremiæ. Quid requiras adhuc clarius? Ergò qui gratiam à Deo scribendi habent, scribant in gratiam populorum, ad erudiendum ipsos, ad monendum, cauendumque ne seducantur & pereant.

*Oportet libros
scriptos legi.*

*Prohibitus
Ieremias.*

Tertio membro huius partis primæ traditur nobis doctrina insignis, nihil efficere ad salutem, si duntaxat vel scribamus libros, vel scriptos habeamus, nisi etiam fiant, ut sic dicam, vocales, & ea quæ scripta sunt in libris, transferantur in animos ac in vitam nostram. Ideò Ieremias non putat satis esse scriptum esse librum; nec dicit, Reconde librum in arcam ne pereat: sed Accipe, inquit, librum quem scripsisti ex ore meo, nempe sermones Domini (en ut hanc partem repetat diligenter, & fideliter inculcet, hos sermones, Dei esse sermones) & ingredi in templum, & recita illos coram toto populo. Dicis, Cur verò Ieremias ipse non est ingressus templum, & ipse legit librum? Respondet Ieremias, Ego prohibitus ingredi non possum domum Domini. Id exponunt alij, quasi victus & captiuus fuerit propheta. Alij verò, Prohibitus, inquiunt, fuit per insidias hostium ut tutò prodire non potuerit. Vel, impeditus fuit, aut per morbum, aut per causas alioqui graues alias: vel per spiritum sanctum; sicuti legimus & apostolum Paulum prohibitum, ne prædicaret Euangelium per Bithyniam, Actorum 16. Duo autem hinc discimus, Primum, vnicè annitendum, ne tacitum in libris contineamus

lineamus verbum Dei, sed annunciemus & propagemus quibuscunque modis possumus, hoc est omnibus. Secundum, ne quid hic negligamus, aut negligentia nostra prætexamus. Si enim impederis quò minus ipse possis viua voce prædicare aut exequi Dei mandatum, scribe, aut per alios annuncia aut exequere, quos nosti non minus synceros esse quàm industrios ac diligentes. Præterea claret hinc, quæ sit hæc ratio & quis vsus scripturarum sanctarum. Principio annunciat a Deo per suos ministros huic mundo verbum Dei voce viua. Deinde illa ipsa quæ copiosius voce viua annunciata sunt, scriptis quidem breuius, sed tamen quantum satis est, comprehenduntur & consignantur. Porro scripta hæc non muta teneri debent, sed recitari, legi, interpretari, inculcari & quidem populo. Sed in quem finem? In eum quem supra diximus, & quem iam repeti videmus, Si fortè cadat precatio, &c. Eandem omnino rationem sequutos esse videmus Apostolos & Euangelistas, qui prius quidem viua voce Euangelium prædicarunt, postea verò id ipsum compendiose scriptis mandarunt.

Quæ viua voce prædicata sunt diu, postea referuntur in scriptis.

Circumstantiæ verò hæc, quæ hic memorabiles sunt, videntur mihi paulò diligentius esse explicandæ. Principio locum designat in quo sermones Dei recitet ipsum templum, & in templo cameram vel cellam Gamariæ: quam hic alioqui describit singulariter. Nos, propter vetustatem & dissipatum templum, de his templi partibus nihil dicere possumus, nisi quod loca fuerunt doctrinæ deputata. Si perrexerimus curiosius de his differere, ignoro an villo cum fructu & sine molestia possint à vobis audiri. Templum certè doctrinæ, precibus, & administrationi sacramentorum diuinitus est destinatum, vt cum per tempus licet, diuinum cultum in templis exerceamus. Non quòd extra templa non liceat etiam legere & audire sancta Dei instituta & orare Dominum: sed quòd conueniat publicos cœtus integros conseruare: & cum non arcemur vlla necessitate vel persecutione, ne in angulis sacra celebremus. Alioqui priuatim licet tibi domi tuæ & legere sacra, & adorare Dominum. De qua re alias dixi copiosius. Deinde monet quibus recitet sermones hos Domini, vniuerso videlicet populo Iudaico, qui Hierosolymam veniebat religionis ergò ex suis ciuitatibus. Meminerimus ergo annunciationem verbi Dei pertinere ad omnes, excludere neminem. Addit insuper quo tempore recitet doctrinam Dei in templo, nimirum in die ieiunij. Fuerunt populo Dei conceptiua ieiunia: fuit & statum in die propitiationis, & in festo tabernaculorum. Si quando tamen ingrueret magna necessitas, sua sponte indicebant ieiunium, abstinentes ab omni cibo, ab hora matutina ad vespertinam. Interea clamabant ad Deum & audiebant verbum eius. His absolutis, ad vespertinam vel sub noctem sumebant cibum, quibuslibet vtentes cibis citra delectum aut discrimen. Conceptiuum ergo videtur præsens fuisse ieiunium, susceptum à populo, propter bellum Syriacum & conflictum illum inter Nabuch. et Nechaonem, & quòd nouus victor ac Dominus, Babylonius princeps, immineret eis. Ieiunium certè alterum dicitur celebratum mense Nouembri: statum autem celebrari solebat mense Septembri. Ita sua sponte ieiunium indicisse legimus & Assyriorum regem in magna illa vrbe Niniue, ob prædicationem Ionæ duram, vt extat apud Ionam prophetam. Licet ergo cuilibet homini pio sibi ipsi suscipere ieiunium, prout res eius fuerit. Id quod & Paulus monuisse videtur in 1. ad Corint. 7. cap. Licet denique ecclesiæ Dei indicare pro necessitate, pro loco & tempore, ieiunium liberum: quale illud fuisse videtur cuius mentio fit in Actis cap. 13. Ieiunia Papistica, vt pote superstitiosa, cum illis nihil commune habent: vnde auersantur ipsa merito pñ omnes. Ieremias in præsentem captauit occasionem. Quoniam enim in diebus ieiunij frequentissimi erant populi cœtus, ideo vt audiretur à pluribus verbum Dei, sermones suos in die ieiunij voluit re-

Templum seruit doctrinæ.

Quorum sit doctrina Dei.

De Ieiunio.

Repetitur si-
nis predica-
tionis.

Orāus Deus.

Obedientia
Baruch.

citare. Captemus & nos occasionem, quò plures audiant & erudiantur in verbo Dei. Iam etiam finis recitationis seu prædicationis verbi Dei, sicut antea quoque dixi, diligentissime consignatur ac repetitur, si fortè cadat precatio, &c. Annotant autem opportunè interpretes, Cadat oratio, Hebraïsmum esse pro eo quod nos diceremus, sine quaeso vt exorem: & in præsentì, Si fortè impetretis veniam. Vel cadere orationem, inquit, est suppliciter offerre preces Domino, Gott mir vnserē gebätt zū fūssen fallen. Si inquam humiliati prosternamus nos coram Deo. Necessitas enim orationis significatur per illud quod sequitur. Quoniam magna est ira & ingens furor, quem verbo suo Dominus annūciat se contempsisse contra populum hunc atque in ipsum effundere velle. Orandus est ergo suppliciter, vt placatus Deus culpam cōdonet, & pœnam non inferat. Proinde si quando intellexerimus Deum nobis iratum esse propter peccata, vtilissimum fuerit ad eius confugere misericordiam, humiliari, nos prosternere in eius conspectu, orare, peccata agnoscere, & emendare. Fortè Iudæi ieiunio, vt potere leuicula, voluerunt expungere & propitiare iram Domini: sicuti hodie adhuc quidam solent in expiationibus suis vti pulsu, cantu, aquæ aspersione, circumambulationibus celebribus, pedū nuditate & cilicij vsu & superstitioso ieiunio. Non illa requirit Deus, sed magis spiritum contritum, fidem synceram & emendationem vitæ turpis. Ad quæ quidem legitima disciplina præparat, & inutilis non est. Teneamus autem hunc esse finem prædicationis verbi Dei, humiliari coram Deo, orare constanter, & emendare vitam prauam.

Vltimo huius partis primæ membro indicatur Baruchi obsequens & diligens obedientia: exemplumque hoc eius nos quoque vocat ad sanctam deoque placentem obedientiam in rebus quibuslibet à nobis per Deum requisitis. Omnia itaque Baruch ita, vt ei iniunxerat Ieremias, fecit, atque adeò bis in templo sermones hos Dei & Ieremiæ in celeberrimis cœtibus recitauit, ac fortassis etiam alias sæpius. Ideò ne pigeat nos laborum, ne pudeat recitationis ex libro sacro, si ea destituamur vi memoriæ, qua sine libro memoriter verbum Domini liberè annunciemus. Nemo reiecit aut auersatus esse Baruchum legitur propter recitados ex libro manuscripto Domini sermones: cur ergo tu fidelem ministrum reijceres & audire dedignareris, qui fideliter ea prælegat, quæ reuelata sunt à Domino? Non dico hæc, quod non nisi recitari velim ex scripto sermones ad populum, sed si magna necessitas & idoneorum ministrorum raritas ita flagitet, ne fastidiant verbum Dei auditores. Dominus mittat ecclesiæ suæ ministros idoneos, qui gratia sibi concessa à Deo, multos lucrentur Domino, Cui gloria semper.

*Defertur apud principes Baruch, vocatur ab eis, & legit his
librum Ieremiæ: illi vero, vt alicubi cum Ieremia lateat, iubet.*

C O N C I O CXVIII.

Cumq; audisset Micheas filius Samarie filij Saphan omnes sermones Domini ex libro, descendit ad domum regis, ad cellam scriba & ecce ibi consederant omnes principes, Elisama scriba, Delias filius Semeia, Elnatham filius Achbor, Gamarias filius Saphan, & Zedechias filius Hanania, & omnes principes. Et exposuit eis Micheas omnes sermones quos audierat, cum legeret Baruch in libro audiente vniuerso populo. Et miserunt omnes principes Iehudi filium Nathania, filij Selamie filij Chusi, ad Baruch, dicendo, Tolle manu tua codicem, ex quo legisti audiente populo, & veni. Baruch ergo filius Nerie, accepto

accepto codice in manū suam, venit ad eos. Et dixerunt ad ipsum, Sede quæso, & lege eum coram auribus nostris. Et legit Baruch in auribus eorum. Et factum est cum audissent omnia verba, expauerunt quisq; ad alium, & dixerunt ad Baruch, Certò annuntiabimus omnes sermones istos regi. Et interrogauerunt Baruch, dicentes: Indica quæso nobis, quomodo scripseris omnia verba ista ex ore eius? Et dixit eis Baruch: Ore suo dictabat mihi omnes sermones istos, quos ego atramento scribebam in librum istum. Principes verò dixerunt ad Baruch, Ite & abscondere tu cum Ieremia, ita ut nemo sciat ubi sitis.

SEcunda huius historię parte consequenter exponitur, quomodo Ieremię & Baruchi negotium ad principes sit delatū, qui protinus vocauerint ipsum Baruch vnā cum libro, quem & legere coram eis iusserint, ad lectionem autem expauerint, interim verò suaserint Barucho, ut vnā cum Ieremia alicubi lateat, donec regis animus deferuescat, in quibus quidem omnibus hæc potissimum & obseruanda & ordine explicanda videntur, in primis autem aptanda vel applicanda nostrę eruditioni.

In primis proponit nobis hæc historia duo hominum genera, nempe vulgus promiscuum, & ordinem nobilium vel principum. Vulgus miserum & oppressum versatur in templo, gemit ibi ieiuno stomacho, audit verbum Dei, & Deo supplicat. Nec inanis & frustranea fuit ipsorum religio. Nam clementissimum se eis principem exhibuit Nabuchodonosor, si modò eam clementiam agnoscere potuissent. Etenim neque religionem eis mutat, neque regem deponit & alienigenam eis imponit, neq; Iudæos regno eicit & Babylonios substituit. Nec dubium est quin ampliora eis dedisset Dominus, si verè poenituissent. Cæterum ex ordine nobilium aut principum vnus duntaxat sacris interfuit Micheas; reliqui in aula sunt, quasi nihil ad eos pertineret religio & cura religionis. Atque inhaeret hic error nimis tenaciter etiam in potentiorum animis. Nam ne hodie quidem frequentes sunt in cœtibus sacris, neq; libenter audiunt verbum Dei. Causæ huius rei plures sunt. Deum non amant neque metuunt ut debuerant. Alioqui enim non possent non amare verbum Dei. Qui enim est ex Deo, verbum Dei audit. Præterea præstantiam verbi Dei minimè agnoscunt, ideo facilius contemnunt. Sed & muneris sui difficultatem & pericula non expendant, neque sentiunt quæ & quanta ipsis desint, quinimò se sapientes esse credunt, atq; ideo segnius accedunt ad conciones sacras & ad preces, imò ferè nunquam in cœtu conspiciuntur. Prætexunt autem negotia varia, eaq; publica. Sed his dudum respondit Dominus, Marthæ dicens: Turbaris quidem circa plurima, cum vnum sit necessarium, auscultatio videlicet verbi. Etenim si ante omnia quæramus regnum Dei, indubiè omnia alia quæ in gubernatione vel regni vel reipublicæ perficienda sunt, succedent felicius expeditiusq;, quæ alioqui in medio hærebunt, neq; vlla cum felicitate absoluentur. Solomon huius rei exemplum esse poterit. Sed & apud omnes pro indubitato creditur, absq; timore Dei omnia hominum negotia esse impedita.

2. Vnus autem ex principum ordine, qui sacris interfuerat, & Baruch Ieremię sermones recitantem audiuerat, omnia quæ audiuerat deferret ad alios in aula regis principes: nimirum diuina prouidentia sic volente veritatem iudiciaq; Dei miro modo innotescere principibus, alioqui neque in templum venientibus, neque magnoperè curantibus verbum Dei & sacra diuinitus instituta. Non exprimitur bono ne an malo animo hæc omnia detulerit Micheas ad principes. Si bono animo detulit, laudandum est eius factum atq; imitandum. Nam voluit fortè alios quoque audire Dei iudicia, si fortè expauescerent, cogita-

Argumentum
huius partis.

Mores principum & vulgi.

Potentes rari
in sacris cœtibus.

Annunciatur
verbum Dei
principibus.

*Corycai non
sunt metuendi.*

tarentq; seriò de emendatione. Si verò hoc fecit animo prauo ac delatorio, neq; laudandum est factum eius, neque imitandum. Apparet autem hinc semper futuros in ecclesia corycaeos & delatores, qui tamen minimè sint metuendi concionatoribus: quemadmodum ne Baruch quidem timuit ullos delatores, sed simpliciter & liberè annunciauit verbum Dei. Hoc imitari iubentur omnes fideles Dei præcones.

*Tolerabiles in
ueniuntur in-
ter peñimos
principes.*

3. Considerandi porrò sunt nobis ipsi quoq; principes, quomodo se gesserint in hac causa. Postquã intellexissent à Michea quid fecisset in templo apud vniuersum populum Baruch, non existimant eam rem prorsus esse negligendam: proinde vocant Baruch ad se per nuncium honoratum Iehudi: iubent etiam librum Ieremiæ secum apportet. Et quidem, quorum opera hoc inter principes obtentum est, vt audiatur veritas, hi non omnino mali principes fuisse videntur, sed tolerabiliore melioresq; multò ijs, qui mittebāt ministros suos apud Ioã. in 7. cap. qui captum adducerent Dominum. Quanquam in illis interim desiderentur non pauca. Laudandum in illis & illud videtur, quòd venientem Baruch benignè excipiunt, & honorificè sedere iubent, legentemq; benignè ad finem vsq; audire dignantur. Inuenias enim qui prophetas Dei perinde vt canes excipiant, omnibusq; probris adoperiant: vt cum Achab diceret ad Heliam, Tu ne ille qui conturbas Israelem? Alij non modò non iubebunt sedere prophetas, sed mallent illos constringere vinculis, ipsosq; audire nollent, nisi ob tormenta gementes. Pharisei cæcum eijciunt e synagoga, & aiunt, In peccatis natus es tuus, & tu nos doceres? Ioan. 9.

*Baruch cõstan-
tiæ exemplū.*

4. In his exhibet nobis Baruch constantiæ exemplum eximium. Nihil enim dissimulat in confessu principum: non miserè sibi metuit, sed confitetur veritatem liberè & disertè, eadem illa nunc recitans quæ antea prælegerat in templo. Nihil enim omittit, nihil moderatur in gratiam principum, sed rem ita vt erat reuelata à Domino, principibus proponit. Qua in re imitandus proponitur Baruch, non modò concionatoribus ecclesiasticis, sed omnibus verè fidelibus. Nam ab omnibus Christi fidelibus requiritur veritatis confessio diserta & libera, & ne plus metuant homines, quales quales sint, quàm ipsum Dominum Deum.

*Effectus verbi
Dei.*

5. Iam verò expauescunt principes ad iudicia Dei scripta in libro Ieremiæ propheta: & quod fieri solet inter attonitos aut stupefactos, ob rem aliquam inexpectatam & nouam prorsus, inspiciunt se mutuò, cogitabundi quid facto opus sit. Cernitur ergo cum in bonis tum in malis magna vis & effectus mirabilis verbi diuini, consternantis mentes auditorum etiam infidelium, eorumq; omnium, apud quos verbum Dei vel semen verbi Dei ad iustum fructum non peruenit, & tamen aliquid nihilominus agit, & aliquousq; provenit. Nam nemo ignorat quousq; semen in petricosam terram, & in sentes sparsum, excreuerit, nec tamen ad iustum fructum peruenerit. Sed & de Herode legimus apud Marcum, Herodes metuebat Ioannem, sciens eum virum iustum & sanctum, ac obseruabat eum, auditoq; eo multa faciebat, & libenter eum audiebat. Ideoq; commouentur hi quoq; principes aliquantulum quidem, sed non ita, vt decuisset & salutare eis fuisset. Habent autem causas commouentes quò minus seriò fuerint commoti & ad pœnitentiam excitati per annunciationem verbi Dei. Nisi enim obseruant & metuunt regem, cuius ingenium cum ipsis esset perspectissimum, nihilominus dicunt se hanc causam ad ipsum referre velle. Cum autem plus respicimus in terrenos hos mortalesq; mudi reges, quàm in regem illi regum æternum, verè optimum, maximū, titubamus & collabimur in vera pietate. Accedit his aliud quoq; puerua quedam curiositas horum principū. Dum enim

Marci 6.

*Causæ impe-
dientes saluta-
rem verbi Dei
effectum.*

enim de emendatione vitæ cogitare debuissent, præposterè Baruch interrogat, & dicunt: Expone quæso nobis quomodo scripseris omnes sermones istos ex ore eius: Quid enim faciebat ad rem hanc grandē scribendi modus? Ita ferè semper facimus, cū pœnitentia nobis prædicatur. Nam nulla nobis cura est de eo, quod in ipsa re potissimum est, de pœnitentia videlicet, sed nectimus nescio quas curiosas & superuacaneas quæstiones atq; adeò alienas à proposito. Vnde & Baruch eludens stultam ipsorum quæstionem, Quid, inquit, verbis opus? Ille dicta bat mihi sermones, ego verò excipiebam & scribebam atramento in hoc volumen. Perinde enim verba Baruch sonant, ac si Germanicè dicerem, wie solt ichs geschriben haben? nit der dinten hab ichs geschriben. Videbantur indigni principes quibus aliter responderet ad quæstionem nihil necessariam, & nihil ad rem pertinentem.

6. Postremò illud etiam commendandum venit in illis principibus, quales quales fuerint, quod nullam vim prophetæ inferunt, & librum & ipsum captiuum ad regem ducunt, sed potius sibi & auctori cauere iubent. Deus enim qui suos in medio luporum conseruare potest, animos emollit, & quo vult impellit ac per eos etiam liberat, per quos minimè putasses: vt nobis hinc in periculis petenda sit cōsolatio. Aderit enim etiam nobis Dominus, & liberabit ex manibus hostium nostrorum, cum ipsi fuerit visum. Obserua autem singulariter, quod aiunt, Abscondere tu cum Ieremia, ita vt nemo sciat vbi sitis. Hæc enim innuere videntur, corruptissima tunc fuisse omnia, adeò vt pauci aut nulli propemodum fuerint, quibus tutò potuissent boni fidere, quò minus regi diligētius ipsos perquirenti proderentur. Ac reuera deplorata sunt ibi omnia, vbi agnoscitur quidem veritas & innocentia, quam tamē nemo iuuare aut tueri audet. Etenim cum hi principes intelligant iniquum esse, vt Ieremias & Baruch propter hanc causam quicquam mali patiantur (ideo enim sibi probè cauere iubent) cur non potius bonorum virorum patrociniū apud regem suscipiunt? Periclitari non lebant, ac videbantur sibi satis fecisse, si sua admonitione præsentī malo ipsos eximerent. Sed diuina iustitia iubet magistratum non modò cauere, ne boni mala à malis suscipiāt, sed bonorum etiam suscipere patrociniū, cauereq; ne quis nihil mali meritum conturbet. Hodie multi principes noxios in innoxios saui- re permittunt, seq; suo functos officio putant, si aliquos vel moneant ne in potestatem istorum veniant, vel artibus clancularijs ipsos alioqui subducant: cum etiam noxijs illis sese opponere, & vim tyrannidemq; istorum opprimere deberent. Atqui hic profertur à multis vulgatum istud, Est aliquid prodire tenus, si non datur ultra. Interim verò orandus est omnibus Dominus, vt concedat omnibus magistratibus, eò usq; progredi, quo fuisit Deus. Cui gloria semper.

Defendit Deus suos mirabiliter, etiam per eos quos minime putassēs.

Status rerum deploratarum.

Rex aliquo usq; audit Iehudi legentem in Ieremia libro, hunc tamen mox arripit, conscindit, projicit in ignem et comburit, et authores libri in vincula iubet conijci.

C O N C I O CXIX.

Et ingressi ad regem in Curiam, volumen commendarunt in cella Elisama scribae, & exposuerunt in auribus regis omnes sermones istos. Misit ergo rex Iehudi vt afferret volumen: & tulit ipsum è cella Elisama scribae, legitq; in eo Iehudi, audientibus eum rege ipso, cum omnibus principibus, qui stabant apud regem. Porro rex tum habitabat in domo hyemali, mense nono, & focus ante ipsum ardebat. Factumq; est cum legisset Iehudi tres aut quatuor paginas, cō-

scidis librum scalpello scriptorio, & iecit in ignem, qui erat in foculo, donec consumeretur totus liber iste igne qui in foculo ardebat: nec interim expauerunt, nec vestimenta sua sciderunt, vel rex ipse vel serui eius, tamen si audissent omnes sermones istos. Elnatham autem, & Dalias, & Samarias deprecari sunt apud regem ne combureret librum: at non audiuit eos, sed praecepit rex Ierahmeeli filio Hamalech, & Seria filio Asriel, atq; Selemia filio Abdeelis, ut caperet Baruch scribam & Ieremiam prophetam: verum Dominus absconderat eos.

Argumentum
huius partis.

Tertia huius historiae parte ingrediuntur Principes ad regem Ioachim in aulam, ipsiq; totum Ieremiae & Baruch negotium exponunt. Rex mandat librum Ieremiae adferri ac legi. Vbi vero praelectae essent aliquot libri paginae per Iehudi, rex astuans ira, arripit librum, conscindit ipsum, proijcitq; in ignem, qui tum ante ipsum ardebat, & totum comburit, securè prorsus Dei iram & minas contemnens. Ac cum hic nonnulli principes apud regem intercedendo deprecarentur, ne combureret librum Sermonum Dei, adeò nihil profecerunt, & adeò nihil commotus est rex, ut praeterea certis hominibus robustis & iudicio publico deputatis mandaret, ut Baruch cum Ieremia inquirerent, & captos conicerent in carcerem, nimirum, ut ipsos quoque authores libri, non librum tantum, ignibus torreret atque concremaret. Et hac quidem in parte haec potissimum veniunt obseruanda nobis, applicanda item, atque explicanda paulò diligentius.

Regi oportuit
verbum Dei
predicari.

1. Quod principes totum hoc negotium ad regem referunt, in primis diuinae ascribemus prouidentiae, quae principes impulsit, eorumq; opera vsa est, in hoc ut rex vel inuitus etiam audiret Dei iudicia. Ita hodie quoq; videmus fieri, ut Euangelium illud salutiferum multis etiam furiosis Euangelij hostibus per mirabiles rationes annuncietur & innorescat, etiam plurimum renitentibus, protestantibusq; se nolle omnino audire Euangelium illud, quod appellant nouum & seditiosum. At coguntur interim nihilominus summam eius per occasiones aliquot, quas obijcit & dispensat Dei prouidentia, audire: sed sibi ipsis in iudiciu. Caeterum quo animo, bono an malo, principes hi ista ad regem retulerint, non exprimitur. Certum est tamen ex historiae contextu, inter principes alios quidem fuisse non malos, alios vero fuisse pessimos. Meliores commoti sunt (ut superius audiuius) ad praelectionem minarum Dei: & sperarunt fortassis regem quoque commouendum fore, eamq; ob causam omnia haec retulisse ad regem. Qua in re imitandi sunt nobis, conandumq; ut plures audiant verbum Dei, si forte hoc commoueantur. Corrupti vero principes & hostes verbi Dei optarunt huiusmodi libros & conciones & concionatores perdi, aut prohiberi saltem, ne tanta pergant concionari & scribere audacia. Hi retulerunt hanc causam ad principem, non in alium finem, quam ut Ieremias & Baruch vel capiantur & perimantur, vel prohibeatur eis praedicatio verbi Dei. Habent autem hi principes hodie multo plures sequaces, quam ipsis & ecclesiae conducant.

Quales principes isti fuerint.

Legitur verbum
Dei coram rege.

2. Mittitur Iehudi in ades scribae vel cancellarij allatum librum Ieremiae. Eum ubi attulisset, legit in ipso, rege sic volente, & legit quidem in praesentia regis & omnium principum. Vide & obserua iterum miram Dei prouidentiam curantis verbum suum, licet exosum, tanta cum maiestate in praesentia regis & omnium principum praelegit. Et quidem in pessimo illo rege non improbandum est, quod non dedignatur saltem aliquid audire. Inuenias enim non reges, sed protectae sortis homines, qui libros sacros non dignentur vel aspicere, nolint praeterea vel verbulum vnum audire, nolint denique de noua illa, ut aiunt, religione vel tantillum mussitari. Et tamen audent illi ipsi religionem incognitam, magna

magna condemnare fiducia, ceu hæreticam, nouam & seditiosam: accersentes sibiipsis certum interitum, maxime cum in illa sua incorrigibili impietate præcludant viam spiritui sancto (quantum in ipsis est) dum nolunt audire aut discuti verbum salutis, per quod illuminat tenebras hominum spiritus sanctus.

3. Opportune verò in præsentia Jeremia consignatur, vbi tum, cum hæc fierent, fuerit rex, & qualis fuerit eius habitus, mollis vtique & luxuriosus. Nam superius in cap. 22. vituperauit propheta luxum ædificiorum huius regis. Parauerat sibi maximis inæstimabilibusq; sumptibus palatia diuersa, cum vnū ipsi potuisset sufficere, hybernū inquam & æstiuū. Ac nunc quod Nouember hybernus mensis aduenisset, in hyberno palatio agit. Ibi confidet molliter ad foculum, & curat diligenter cuticulam. Peccatum quidem non est munire se contra frigus commodè, & commodè habitare: sed sine timore Domini frui his temporarijs commodis, & in his se prorsus volutare, & Domini Dei obliuisci, religionemq; parum aut nihil curare, ingens est flagitium. Miser populus ieiuno stomacho in templo eiulabat, orando & audiendo verbum Dei. Sed rex interea voluptatibus deditus, non modò nihil orat, aut quòd alij orarent, & verbum Dei audirent, approbat: verum hæc omnia contemnens, condemnat & exurit verbum Dei.

*Rex ioachim
mollis & volu-
ptatibus deditus.*

4. Nunc enim inspiciendum est nobis, quomodo & quandiu ad focum audierit rex verbum prophetarū. Vix lectis aliquot paginis, dum frequenter quod offenderet occurreret, regem videlicet vnā cum regno per Babylonios perdendum, æstuat, exilit, librum arripit, cultroq; scriptorio conscindit, in ignem mox vicinū coniicit, totumq; impiè nepharièq; comburit. Multò ergo intemperantior & impatientior principibus fuit rex. Illi enim totum librum ad finem vsque audierant: hic verò impatientissimè principium duntaxat libri vix audit: sed & libro vim infert, maiorem authoribus libri illaturus, si adfuissent. Hæc est impiorum hominum nepharia audacia, qua stultissimè arbitrantur se iudicia Dei & oppressuros & effugituros scilicet. Typum prætulit hic tyrannus omnibus nedum ex principibus, sed & ex vulgo hominibus, qui non sustinent audire iudicia Dei, quæ ipsis ipsorumq; instituto sunt contraria, quæ insuper conuictis incessunt, & bonos libros, ceu blasphemos, hæreticos, seditiosos & bonorum morum corruptores, piarumq; aurium offensores lacerant atque comburunt: præterea ne quis legat, aut habeat, aut alteri vendat vel tradat, mandant, bellum scilicet impiè gerentes cum ipso Deo. Ante hunc non legitur quisquam libros combussisse sacros: post ipsum verò Epiphanes, illustris inquam ille in omni impietate & nequitia Antiochus, Antichristi typus, sacros quoque libros concreta masse dicitur in primo Machab. libro capite primo. Et Lactantius lib. 7. Instit. author est Antichristum hoc ipsum facturum. Fideles, ait, obuoluet libris prophetarum atq; comburet. Id quod Papam illum Romanum vbiq; terrarum facere videmus. Diocletianus quoque in graui illa sua persecutione, qua ecclesiam Dei annis aliquot truculenter afflixit, libros sacros combussisse legitur publicè in plateis: quod apud Euseb. lib. Ecclesiast. hist. 8. traditur. Obtendit autem Papa Romanus suo librorum sacrorum incendio versionum varietatem. Quasi verò varietas illa non fuerit grata veteribus. Vnde enim tot versiones antiquæ videlicet, Symmachi, Theodotionis, LXX? Et cur alias plurimas collegerunt antiqui, nisi ex varietate & propter varietatem: cum alioqui vna satis facere potuisset? Quòd enim corrupta esse criminatur Biblia ab hæreticis, de suo nimis licentiose confingit: cum omnes interpretes subiiciant se legi in ipsis Papæ Decretalibus editæ, vt in controuersia versionis recurratur ad originalia. Per hæc enim libenter sua corrigi velle profitentur; quotquot hodie sacras literas

*Rex ioachim
typus est incen-
diorum sacrò-
rum librorum.*

*Qui sacros li-
bros combus-
serunt.*

*Biblia variè
versa.*

vel verterunt in alienas linguas, vel suis Commentarijs exposuerunt. Quomodo ergo Biblia corrupisse dicuntur? Originalia vocamus, veritatem Hebraicam & Græcam. Cæterum si interpretes agnoscerent pro sede apostolica Romanam sedem, & supplices se legibus Papæ omnibus subijcerent, atq; adeo & bestiam illam adorarent, diuersitas illa versionis nihil vitio eis verteretur. Comburentur itaq; & Biblia sacra, & libri Euangelicorum scriptorum non aliam ob causam, nisi quod & dogmata falsa & mores corruptissimos Papæ & Romanæ sedis protrahunt, exagitant atque scripturis reuincunt, vt sacris libris & religioni antiquæ & simplicissimæ Christi contraria. Rursus tamen legimus in sacra historia, Ephesios magos comportasse libros suos magicos, & hos palam combussisse. Quod exemplum sequuti reges & Imperatores Christiani, mandarunt magicos libros ignibus concremare, pariter & libros hæreticorum, eorum inquam qui palam contra fidem Christianam blasphemam exeruerunt linguam, & libros ædiderunt scripturis canonicis contrarios. Quos etiam nos flammis aboleri, (ne bonos mores colloquia praua corrumpant) velle, alibi diximus. Qui autem libri tales non sunt, flammis consumi nō debent, nisi incendiarij coniungi velint cum professis Dei hostibus Ioachimo, Antiocho & Diocletiano, nepharijs sacrorum librorum incendiarijs.

*Libri magici
& hæretici
comburendi.*

Securitas impiorum.

5. Subiungit nephario facinori regis propheta, quā impia cum securitate rex rem vsq; adeo horrendam & nephariam patrauerit, quodq; principes prophani, impij regis exemplum sequuti, nihil sibi prorsus timuerint. Fuit enim in omnibus insignis Dei contemptus. Non timuerunt, inquit, aut expauerunt (loquitur autem de manifestè impijs) ad minas Dei per sermones Ieremiæ denuntiatas, neq; sciderunt vestes suas. Id quod erat indignantium ob rem scdam & impiam, lugentiumq; & poenitentium, sicuti colligere licet ex 2. Ioelis cap. Tacent verò videtur filius degener generoso parenti losia opponi. Nam cum hic audisset legē, & diras contra legis præuaricatores, scidit vestes, & seriò de emendatione cogitauit, cumq; suis consiliarijs consultauit de instituenda reformatione. Filius verò, qui reformationem parentis, reducta idololatria, deformarat, præterea sermones Dei nunc exusserat, securus omnino nihil sibi metuit: perinde vt hodie quoq; solent Papistæ incendiarij librorum sacrorum gaudere in sinu, imò & palam exultare, quasi re bene gesta. Sed mox subiungitur sententia Dei iusta contra Ioachim & contra omnes incendiarios.

*Rex admonetur ne exurat
librum sacrum*

6. Et tamen inter principes inueniuntur tres, qui interpellent regem ne faciat quod faciebat: sed videntur hoc quod fecerunt satis frigidè fecisse. Laudandum quidem istud quod intercesserunt: non laudandum quod frigidius intercesserunt, pluris vtique denuò facientes regis hominis mortalis fauorem, quā Dei viui & sempiterni gratiam. Multi quidem hodie quoque indignitate rerum ab aduersarijs factarum commoti, interpellant impios impia facientes: sed cum metuunt ne liberior interpellatio odium ipsis conciliet, & rebus ipsorum noceat, contenti sunt obiter interpellasse aduersarios, quos non libenter offendunt, aut omnino sibi infensos habere nolunt. Sæpe ergo mouentur quæstiones & interpellantur aduersarij, verum cum frigidè aut obiter duntaxat ista tententur, nihil mirum est parum promoueri ipsam pietatem, impietatem verò progredi, nec citra insignem iacturam veræ pietatis, quæ si non amplius, impeditur saltem implicaturq; quo minus expedite procedat. Verum horum omnium vltor est iustus Dominus.

*Tyrannimagis
subinde & magis
insolēscunt.*

7. Et tyrannus Ioachim in præsentiarum leuicula illa intercessione adeo non flectitur à proposito impio, vt iam etiam sceleri scelus adiiciat, atq; iubeat ministros suos, militum videlicet tribunos aut capitalibus causis præfectos inquirere

inquirere Ieremiam & Baruch, ac coniungere in vincula, nimirum ut & ipsi flammis tradantur comburendi. Ita verò crescit & semetipsam superat insana impiorum rabies; quam tandem confringit valida Dei manus. Hæc verò animant sanctos, ne vehementius commoueantur, quando similia & contra se & contra fratres Dominumque inuocantes, fieri aut patrari vident atque dolent.

8. Habet autem Deus suorum curam accuratissimam in omnibus impiorum insidijs & persecutionibus, ac efficit potenti sua manu, ne ante tempus aliquid aut plus quam utile sit sanctis, in sanctos possint aduersarij. Proinde hic etiam audimus Dominum abscondisse Ieremiam & Baruch, quos diligens regis cura ad necem postulabat, ne inuenirentur. Abscondebat autem per fideles homines & per suam potentiam, sicuti Heliseum ab ira Ioram, & alios prophetas, denique filium suum contra Iudæorum & Nazarethanorum furores defendit, ac ex præsentī morte liberauit. Fidamus ergo Domino Deo nostro, qui potens est liberare nos ab omnium aduersariorum nostrorum furoribus. Ipsi soli gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Deus suos tuetur.

Iubetur Ieremias iterum scribere sermones suos in volumen, & Ioachimo regi sua annunciare fata, Id quod facit.

C O N C I O C X X .

Et factus est sermo Domini ad Ieremiam, posteaquam rex combussisset volumen & sermones, quos scripserat Baruch ex ore Ieremiæ, dicens, Iterum sume tibi alium codicem, & scribe in eo omnes sermones priores, qui fuerunt in codice priore, quem exussit Ioachim rex Iuda. Et ad Ioachim regem Iuda dicit, Sic dicit Dominus, Tu combussisti codicem istum, & dixisti, Cur scripsisti in eo, dicens: Certe veniet rex Babylonis, & vastabit terram hanc, & cessare faciet in ea cum homines tum animantia? Ideo sic dixit Dominus de Ioachim rege Iuda, Non erit ei qui sedeat in solio Davidis, & cadaver eius proiectum erit ad æstum interdiu, & noctu ad gelu. Et visitabo eum ipse cum semine ac seruatorum eius iniquitatem, & inducam super eos & super habitatores Hierusalem, & super vniuersum Iuda, omne malum, quod loquutus sum contra ipsos: & non audierunt. Accepit ergo Ieremias volumen aliud, & tradidit illud Baruch scribæ filio Neriæ, qui scripsit in eo ex ore Ieremiæ omnes sermones voluminis eius, quod combussit Ioachim rex Iuda. Additi sunt insuper ad eos plures sermones, quam fuerint priores.

Q Varta & vltima parte huius historiæ iubetur à Deo Ieremias de nouo combustum à rege rescribere librum, deinde regi annunciare commertum supplicium, de ipso seueriter, sed iuste sumendum. Consignatur deinde Ieremiæ diligentia scribentis per Baruch volumen sermonum nouum, plures insuper adiicientis sermones, quam in priore libro, quem combusserat rex, fuerant comprehensi. Quæ omnia ordine explicabimus, nostræque adaptabimus eruditioni.

Argumentum huius partis.

1. Exhibetur nobis in præsentī elegans imago certaminis piorum & impiorum super verbo Dei. Hoc enim impij conantur modis omnibus luxare, lacere, opprimere & abolere. Proinde vulgant magna cum maiestate, regia, imperatoria, & diuinum, imò diabolicum nescio quid spirantia edicta, quibus prohibent ne quis annunciet verbum illud quod ipsi non Dei, sed seditiosorum & hæreticorum concionatorum figmentum & hæresim & nouitatem appellant,

Imago certaminis piorum & impiorum super verbo Dei.

prohibent ne quis hoc scribat, legat, imprimat aut typis excudat, diuendat aut emat, sed iubent ubicunque reperiat, opprimatur protinus, discerpatur & comburatur. Sicuti hic fecisse legitur Ioachim rex cum principibus suis impijs. Op-
ponuntur verò nunc regi potentissimo & tot principibus Iudæorum magnificis duo ministri, & ut nostri aiunt, Pfaffi, contemptissimi coram mundo, pauperes, exosi, proscripti & miseri. Hos inquam iubet Deus reparare & nunc de nouo scribere librum damnatum & exustum. Obseruemus autem quod ipse Deus iubet scribere: & quod iubet illud ipsum repetere, quod rex concremauerat. Semper enim constat sibi Deus, & sui simile est verbum Dei, quod minimè mutatur cum hominibus. Proinde Deus conseruat sanctam scripturam, in qua nihil vult mutari, sed idem subinde scribi & annunciari, non aliena, non noua, non contra-
ria illis, quæ reuelata & conscripta fuerunt olim. Est autem hoc saluberrimum optimumque consilium, quod sufficit nobis atque adeò defertur ad nos co-
litis, quod sequamur in certamine quod hodie nobis est cum Papa & incendia-
rijs librorum. Non enim cessandum ostenditur nobis, non silendum, non ceden-
dum, sed quoad isti non cessauerint prohibere lectionem librorum, & exurere libros prohibitos ab eis, eousque non pigeat nos prædicare contra mandata is-
torum verbum Dei, librosque combustos de nouo conscribere, typis excu-
dere, & spargere per orbem, euentum permittentes Domino Deo nostro, qui
suorum laboribus benedicet, quemadmodum & Ieremiæ & Baruch conatibus benedixit.

*Consilium pro
pijs quid agant
in librorum bo-
norū incendio.*

*Omnibus tem-
poribus incolu-
mis à Deo ser-
uata scriptura
canonica.*

Cernimus hic interim quomodo omnibus temporibus scriptura canonica, quæ verbum Dei est, incolumis sit seruata à nepharijs hostium Dei furoribus, conantium ferro & igni, & modis quibuslibet delere & scripturam ipsam, & scri-
pturarum scriptores atque expositores. Exurit quidem librum Ieremiæ rex Ioa-
chim: sed mandate Deo, liber combustus, mox per illos ipsos reparatur & postea
ritati commendatur incolumis: qui exustum conscripserant. Scripturas sanctas
comburit rex impius Antiochus, sed eas in vniuersum abolere non potuit. Nam
ante centum annos LXX. interpretes postulante rege Ægyptiorum Ptolemæo
Philadelpho, conuerterant sacros libros in linguam Græcam, quos rex reposue-
rat in bibliothecam: unde haud dubiè exemplaria ad plurimos inter gentes per-
uenerant. Nam eunuchus reginæ Aethiopum in Isaia libro legisse narratur in
historia Actuum Apostolorum. Et de libris Hebraicis dubium nō est, quin inco-
lumes & integri peruenerint ad posteros. Nam cum magi ex Perside vel Orien-
te venissent Hierosolymam, interrogassentq̃, vbinam esset nuper natus ille rex
Iudæorum: rege Herode mandante, consulitur à Scribis scriptura sancta, & re-
spondetur ex scriptura sancta: sicut Matthæus testatur historia Euangelicæ cap.
2. Quid quod Domino nostro in schola Nazarethana adfertur liber Isaia pro-
phetæ? Quid quod ipse Dominus vbique in Euangelio remittit auditores suos
ad legem & prophetas? Et quod legitur in Actis apostolicis, passim per omnes
scholas vel synagogas Iudæorum fuisse qui Apostolorum atate professi sint Mo-
sen? Tametsi ergo Antiochus rex libros sacros exussisset, non tamen omnes ex-
urere potuit, & scripturam sanctam abolere. Remanserant tum innumera le-
gis & prophetarum exemplaria. Audiuius enim temporibus Christi & Apo-
stolorum scripturam integram & inuiolatam fuisse in vsu populi Dei, & hanc i-
psam inuiolatam ad gentes esse delatam. Tum quoque in varias linguas & mul-
tiplices versiones sacrum volumen vtriusque Testamenti translatum esse tes-
tantur historia: ut quauis potentissimi principes & Imperator Diocletianus
etiam sacros combusserit libros, omnes tamen concremare non potuerit. Nam
ut nunc non commemorem exemplaria illa innumera & multiplicia, quæ Hie-
ronymus

Acto. 8.

Luce. 4.

Luce. 10.

16. 24.

Ioan. 6. & 10.

Hieronymus à se visa testatur, an non Theodoretus in sua historia commemorat, maximum illum imperatorem Constantinum, patribus in Nicæna synodo congregatis proposuisse sermones prophetarum & Apostolorum, ex quibus omnes controuersias determinarent? Extabat ergo & manebat incolumis scriptura, tametsi plurima exemplaria periissent in Diocletianico illo incendio. Et quidem combusserat hic libros sacros anno Domini 306. Constantinus verò post annos circiter 25. anno videlicet Domini 328. (Euseb. in Chronicis numerat annum Domini 324.) patribus Nicænæ synodi eosdem saluos & incolumes proponit. Neque verò est quod putemus, impossibile fuisse libros sacros in tanta rabie hostium & potentissimorum regum conatibus, saluos permanere, & integros ad nos vsque, qui in fine seculi viuimus, peruenire potuisse. Nam vasa templi sacra in captiuitate Babylonica peruenerunt omnia in manus hostium; nempe in potestatem Nabuchodonosoris. Sed hic illa diligentissime custodiuit; quæ cum nepos eius Baltazar rex violare & ijs abuti incœpisset, in ipso nephario facinore mox est oppressus, & vasa integra, ita iubente regum maximo Cyro, Hierosolymam sunt relata. Qui hæc potuit Deus omnipotens, an non scripturas, verbum inquam eius, saluum & incolume potuit seruare? Nemo itaque ab his perturbatur, qui detrahentes scripturæ sanctæ, & longè maiora humanis commentis tribuentes, aiunt nos non posse inniti tutò scripturis & ex his omnia religionis nostræ dogmata confirmare, ac petere, quòd corruptas illas esse constet à Iudeis & hæreticis. His enim olim responderunt beati patres Hieronymus & Augustinus. Nam ille Comment. lib. ad Isaïam 3. Si aliquis dixerit, inquit, Hebræos libros à Iudeis esse falsatos, audiat Origenem, qui in 8. lib. explanationum Isaïæ, huic respondeat quæstiuncula: quod nunquam Dominus & Apostoli, qui cetera crimina arguunt in scribis & pharisæis, de hoc crimine, quod erat maximum, reticuisent. Sin autem dixerint post aduentum Domini Saluatoris & prædicationem Apostolorum libros Hebræos fuisse falsatos, cachinnum tenere non poterò, vt Saluator & Euangelistæ & Apostoli ita testimonia protulerint, vt illa Iudæi postea falsaturi erant. Augustinus verò contra Adimantum cap. 3. Si admittatur, inquit, scripturas esse adulteratas, nunquam erit contentio finis. Quod enim hæretici criminantur fecisse catholicos, nos eiusdem sceleris ipsos accusabimus. Rectissime ergo Eras. Rot. in Apologia noui testamenti, Hæc est summa scripturarum laus, ait, quòd in tot linguas toties transfusæ, toties ab hæreticis vel mutilatæ vel deprauatæ, tot modis incuria scribarum contaminatæ, tamen æternæ veritatis vigorem retinent. Non enim omnia corrumpere poterunt, adeò vt quæ extant hodie, pulcherrimè consentiant cum religione & fide Christiana. Ergo immensa Dei bonitas & potentia codicem hunc sacrum in tot periculis discriminibusq; tanto denique tempore ab omni corruptela conseruauit nobis in hunc vsque diem, ne ecclesia Dei iusta careret regula, aut destituere tur claro eterni solis lumine. Varietas verò lectionis, quam multi nobis hic quoque obijciunt, si forrè scripturas è manibus nobis extorquere possint, non est corruptio aut falsatio. Et inuenias curiosa & ambitiosa quorundam ingenia, quæ hac in parte sint supersticiosiora quàm conueniat aut deceat. Pij simpliciter scripturis credunt, & authoritatem ipsarum habent sacrosanctam. Quòd si alicubi diuersitas aut obscuritas in scriptura occurrit, non ideo subdubitare incipiunt de vniuersa, potissimum cum ea, quæ pertinent ad dogmata fidei salutaria, & ad formandam vitam sanctam, clarissime reperiantur expressa in scripturis, si non in hoc loco, de quo nunc est controuersia, saltem in alio loco, aut certè pluribus. Sed redeamus modò ad Ieremiam nostrum.

An scripturae corruptæ à Iudeis & hæreticis.

Varietas lectionis.

Iudicium Dei Dei contra incendiarios sacrarum librorum.

2. Iam etiam pronunciat de facto Ioachim regis Deus, & de omnium illorum

*Ieremias se re-
gi palam obij-
cit, sicuti et He-
lias Achabo
quem diu fuge-
rat.*

rum factis qui incendijs librorum sacrorum patriarcham suum Ioachim impu-
rissimum nequissimumque nebulonem sectantur. Oratiunculam enim historiae
huic Ieremias intertextit, qua denunciat (est enim oratio denunciatoria & par-
tim criminatoria) regi iudicium Dei, & poenam grauem, quam ille de incendia-
rio alijsq; sceleribus adoperto sumere velit. Nam fuit Ioachim multis alioqui fla-
gitijs nepharijs deturpatus, quibus tamen omnibus infandum scelus incendiij
non veritus est super imponere. Sicuti multi quoq; nostra aetate non satis habet
quod omnibus sunt sceleribus conspurcati, nisi insuper his omnibus adijciant
blasphemias & conuitia contra praedicationem verbi Dei grauissima, adeoq; &
ignem, quo sauiunt & in corpora & libros, & facultates sanctorum. Oratiuncu-
la vero Ieremiae his absoluitur partibus. 1. Authorem huius orationis more
suo ostendit, quod non suum somnium, sed Dei proferat sermonem. Ante om-
nia enim ait, Sic dicit Dominus. Proinde iussit Deus prodire Ieremiam in con-
spectum regis, quem tamen prius refugit, & sese alicubi in recessum abdidit. Ita
prodit Helias in conspectum Achab, quem diu fugerat. Idem iterum metu fugit,
sed reuocatur ex deserto in terram Israelis ad praedicandum. Et sunt vices tem-
porum atq; rerum. Deus quoq; satis potens est conseruare seruum suum a furo-
re regis, ne hunc sua sponte iam venientem & iudicia Dei ingratis annuncians
tem, trucidet rex, quem tamen diligenter inquiri & in carcerem conijci manda-
uerat: tunc autem Deus pro sua voluntate & ratione illius temporis latitare vo-
luerat. Ita vero placet Domino agere cum ministris suis, nunc hac, nunc vero di-
uersa ratione. 2. Manifestis verbis opprobrat ei crimen incendiij, Tu, inquit,
combussisti codicem istum, quem videlicet Deus ipse scribi iusserat. Addit cur
exuri eum voluerit, quod praedixerit certissimum a rege Nabuchodon. impen-
dentem interitum. Atqui ob eam praedicationem non oportuerat regem se obij-
cere Deo hostem, sed magis prosternere supplicem. Id cum non fecit, nec an-
nunciationi diuinae atq; adeo paternae admonitioni credidit, sed impie rebel-
lauit, & contumeliosissime fidelem admonitionem combussit, dignissime por-
ro poenam commertitam ei exponit propheta. 3. Propterea sic ait Dominus,
inquit, &c. repetens iterum & necessario, non vitio tautologiae, authorem rerum
harum omnium Deum, qui & verax sit & potens.

*Pœna incendia-
rijs decreta.*

Et quidem poena hac tribus propè membris absoluitur. Principio enim, Ca-
rebis, inquit in regno successore. De quo dictum est & 22. cap. Indigni enim sunt
qui regnent, quotquot verbum Dei & Deum ipsum regnare nolunt super homi-
nes, & ea de causa verbum Dei comburunt. Deinde, Carebis, inquit, sepultura.
Nam & 22. cap. dixit, Sepelietis asini sepultura. Carebis honore ultimo, qui ex-
trema ignominia affecisti verbum Dei. Torrebit ergo cadaver tuum interdii
caloribus Solis, vt solent qui suspensi sunt in patibulum, aut quorum membra
rotæ sunt innexa: noctu vero constringetur gelu. Id est, iacebit & computrescet
alicubi inglorie in campo instar cadaveris bestiae alicuius. Est enim loquutionis
genus. De his antea dictum est. Postremo minatur se omnia mala, cum in ipsum
regem, tum in liberos eius, adde & in principes scelerum socios, & in totum po-
pulum non alienum a moribus corruptissimis sui principis, effusurum quacun-
que minatus sit per sermones Ieremiae prophetae. Minatus est autem famem, pe-
stem, gladium, direptionem bonorum, incendia, captiuitatem, deniq; mala om-
nia effusurum se in capita impiorum. Sic autem merentur tractari, qui fidelia
Christi membra fame verbi Dei exercent, qui gladios exerunt in ceruices pio-
rum, qui in carceres conijciunt fideles, quos vnâ cum libris sacris exurunt, & pra-
dicationem verbi Dei omnibus contumelijs adopertam tyrannice prohibent.
Nemo ergo existimet has minas pertinere ad Ioachim & ad principes, popu-
lumque

lumq; ipsius duntaxat. Pertinent omnino ad omnia tempora, & ad omnes homines, quotquot sequuntur impiam Ioachimi regis audaciam. Vidimus enim ante annos circiter 40. ardere passim sacra Biblia, & libros de religione vera conscriptos contra superstitionem. Papa enim cum suis huiusmodi libros minime sibi ferendos existimauit, ideoq; principes instigauit, ne parcerent vel Lutheranis, vel Zuinglianis libris, atque adeo ne Biblijs quidem in vulgarem linguam versis. Vidimus autem vicissim grauib; bellis amoenissimas fertilissimasq; regiones vastari cum a Germanis tum a Gallis, Italis, atq; Hispanis. Bello feruili vel rustico arserunt & libri superstitiosi, & monachorum lustra. Capta & direpta est Roma. Cepit Rhodum, & Hungariam depopulatus est fusis & fugatis Hungaris, & trucidato rege Ludouico, Solymanus Turcarum princeps max. Multa alia tristia & calamitosa prudens pratero. Ex istis autem colligit quiuis sana ratione non destitutus, etiamnum Deum sui similem vindicare suam ignominiam in incendiarijs. Videbimus propediem longe maiora. Dominus enim iustus est & verax.

3. Post hac comendatur nobis obedientia Ieremiae, facientis omnia, ita vt facere mandauerat ipsi Dominus. Qua in re imitandus est nobis in omnibus, quae nobis quoq; Dominus praecipit, qui etiam orandus est, vt gratiam suam nobis largiatur, quod possimus; cum nihil sine ipso possimus.

*Obedientia
Ieremiae.*

4. Sub finem historiae appenditur, Additi sunt insuper, &c. Qua sententia significatur conatus aduersariorum adeo non succedere pro voto ipsorum, vt illud propemodum promoueant suis consilijs, quod impeditum volunt. Omnia enim consilia quae contra Deum instituuntur, abeunt tandem in fenum. Stulti putantur, qui ventos volunt includere faccis; & sapientes huius seculi volunt spiritum sanctum concludere & circumscribere suis edictis & carceribus. Ideoque comburunt eius organa. Caeterum quod plus fauiunt in veritatem, & quod plures libros bonos proscribunt & comburunt, eo plures emergunt ipsis etiam inuitis in lucem: adeo vt ubi ante annos viginti, fuerunt viginti millia Bibliorum & bonorum librorum, ibi hodie decies plura inueniantur exemplaria. Vincit enim Christus; cui sit gloria in saecula saeculorum, Amen.

*Conatus impio-
rum frustrantur.*

Obsessa urbe, & abeuntibus Babylonijs contra Aegyptios, rogatur Ieremias a rege, quid futurum sit. Respondet urbem & ex pugnandam iri, & comburendam igni.

C A P V T XXXVII.

C O N C I O C X X I .

Zedechias filius Iosiae constitutus est rex a Nabuchodonosore rege Babylonis pro Iechonia filio Ioachim in terra Iuda, & non audierunt, neq; ipse neq; serui eius, neq; populus terrae sermones Domini, quos loquebatur per Ieremiam prophetam. Et misit rex Zedechias Iehuchal filium Selemiae & Sophoniam filium Maasie sacerdotem ad Ieremiam prophetam, vt dicerent, Ora quaso pro nobis ad Dominum Deum nostrum. Ieremias autem tum ingrediebatur & egrediebatur in populo: nondum enim posuerant eum in carcerem. Exercitus autem Pharaonis profectus erat ex Aegypto: quem rumore cum audiissent Chaldaei, qui Hierusalem obsederunt, ascenderunt a Hierusalem. Factus est ergo sermo Domini ad Ieremiam prophetam, dicens, Sic dicit Domi-

nus Deus Israel, Sic dicetis ad regem Iuda, qui misit vos ad me interrogatum, Ecce exercitus Pharaonis, qui egressus est ut nobis auxilium ferat, reuertetur in terram suam in Aegyptum, Chaldaei autem redibunt, & praeliabuntur contra urbem istam, & capient eam, & igni eam exurent. Sic enim ait Dominus, Ne efferatis animas vestras, dicentes, Chaldaei certo nunc recedent à nobis: quia non abibunt. Quin si trucidassetis omnem Chaldaeorum exercitum, qui oppugnat vos, relictique ex eis fuerint confossi, exurget quisque ex tentorio suo, & incendens urbem istam igni.

Excidium Hierosolymorum, ac eius usus salubris.

CONSEQUENTIBVS iam aliquot capitibus copiosa narratione & euidenti exponet nobis Ieremias gentis Iudaicae, urbisque Hierosolymitanae excidium, hoc est, quomodo verbum Dei ipsis iam per annos prope 40. praedicatum verbis, operibus sit completum. Inseritur his quid Ieremias in hac communi calamitate singulariter sit perpeffus, quid peculiariter dixerit & fecerit: quid denique boni & mali sint perpeffi. Memorabilis est historia, & digna, quam summa cum diligentia & explicemus, & in animos nostros recondamus. Hic tandem apparebit Deum quidem bonum, principio verbis agere ac minis: sed si nulla sequatur emendatio, verbis protinus subiungere verbera & res. Timeamus ergo Dominum.

Ordo et summa historiae huius.

Ab initio mox narrat regem Zedechiam constitutum esse à Nabuchodonosore principem regni Iuda. Sed quoniam paulò intricatior est historiae cōtextus, sic teneat hanc rem quilibet. Occupata per Nabuchodonosorem magnum tota Syria, & depulso rege Aegyptio, deuictoque Nechaone Pharaone, constituit Nabuchodonosor regem Iudeorum Ioachimum, postulauitque ut fidelis ipsi esset, neque vnquā faueret Aegyptii partibus. Sed Ioachim in fide non perstitit, sed cum Aegyptio conspirauit. Adest ergo Nabuch. & captum Ioachimum abducit vincitum catenis, & constituit Iechoniam filium eius regem pro patre. In itinere vero, incertum quid intellexerit Babylonius, certè mittit mox exercitum, dedens remque se Iechoniam cum pluribus captiuum in Babylonem abducit. Ac mira hic Babylonij clementia relucet. Adhuc enim fudit perfide genti, & constituit regem Zedechiam perfidissimi Ioachimi fratrem, & iuramento ipsum sibi astrinxit, ne quid colludat cum Aegyptio. At Zedechias perfide foedus inuit cum Aegyptio. Quartam ergo expeditionem instituens Babylonius, venit valido cum exercitu in Syriam, obsidioneque cingit Hierosolymam. Id ubi audisset Capreas Pharaon rex Aegypti, instructo & ipse exercitu magno, ascendit in Syriam, solutus Hierosolymorum obsidionem. Quod cum Nabuchodonosor intellexisset, intermissa obsidione, progreditur obviam Aegyptio, cum quo mox manus conferit, quem & vincit, & fugat rursus in Aegyptum. In his verò difficultatibus mittit Zedechias legatos ad Ieremiam, percontatum de euentu belli. Erant enim Pseudoprophetae, qui dicerent nunquam rediturum Nabuchodonosorem, &c. Ieremias verò cōfirmabat contrarium, & praedicebat urbis gentisque interitum. Hic est ordo huius historiae, qui non aliter digeritur à Iosepho celebri historico, Antiquitatum lib. 10. cap. 10. Quod autem dixi paucis antea, nunc repeto pluribus, admirandam Babylonij regis in his apparere clementiam erga Iudaeos & Zedechiam, cui tradidit regnum, nec eiecit post tot expeditiones suas sceptras ob huius gentis rebellionem. Primò enim ascendit ipse rex Babylonius contra Nechaonem in Syriam 4. anno Ioachim, ac tunc Ioachim confirmat in regno. Secundò ascendit iam contra ipsum Ioachim regem Iuda, & compescit ipsum Iechonia rege constituto. Tertiò mittit iterum exercitum contra Iechoniam, qui vincit duceret in Babylonem. Nihilominus post tam graues expeditiones

Clementia Babylonij regis admiranda dicitur sed Dei magis.

ditiones constituit regem Zedechiam, contra quem cum quartam cogeretur expeditionem facere, vniuersum regnum vastauit: nec immerito. In his tamen omnibus non sola Nabuchod. commendanda est virtus, sed Dei potius prouidentia & clementia, qui Nabuchodonosoris animum ita gubernat, vt aliter non potuerit, quò concederetur spacium poenitentiae populo suo, experianturq; Dei misericordiam inexplicabilem. Vidimus nostra aetate non semel, hostes non tantum saeuisse, quantum videbantur potuisse, & quidem repressi à Domino: cui in huiusmodi casibus prima debetur laus.

Causa verò prima vel maxima omnis miseriae, calamitatis, & excidij gentis & vrbis commemoratur disertis verbis à propheta, nimirum vt caueamus nobis omnes ab illa, nisi & nos perire, & prius omni malorum genere excarnificari malimus. Non obtemperauit rex, neque obtemperauerunt serui eius, principes inquam, aulici & nobiles, denique ne ipse quidem populus obtemperauit verbo, quod Deus loquebatur per Ieremiam. En, non crediderunt verbum Ieremiae hoc esse quod erat, verbum inquam Dei. Quemadmodum nostri homines hodie arbitrantur sese excusatos esse egregie, cum dicunt, Non bellum gerò cum Deo, neq; contradico verbo eius: sed me obijcio illis virulentis pfaffis, qui suas in nos euomunt affectiones. At ministri Dei, quos isti odio impuroq; vocabulo pfaffos vocant, non aliud annunciant, quam quod prius annunciauerunt prophetae & Apostoli, & horum Dominus Christus Iesus. Inspice enim sacra Biblia, & inuenies ministros Dei sacras literas exponendo non corrumpere aut pervertere, sed duntaxat suis accommodare locis, temporibus & hominibus ad gloriam Dei, & salutem hominum. Cum itaque his rebellas, non his solum, sed ipsi Deo, qui per verbum suum tecum loquitur, rebellas. Sed & in illò quoq; rebellas maximè, quòd ad normam verbi Dei tibi annunciati, vitā tuam, moresq; corruptos non reformas, emendandoq; componis. Hæc inquam, verissima causa est cur semper corruerint regna, & intereant etiam nunc. In concilijs & comitijs consultantur multa & grauiā de salute regni & Reipublicae. Si quis hic dicat, hanc in sola verbi Dei obedientia fidei consistere, Deus bone, quam hic nullos habet auditores, interim derisores innumeros. Verum res ipsa clamat, testatur experientia, testatur item ipsa scriptura, perisse semper & perire nunc quoq; regna & Respub. ob inobedientiam & rebellionem impiam contra verbum Dei. Legatur obsecro vltimum cap. 2. lib. Paralip. Legatur item 19. cap. Euangelij secundum Lucam, vbi Dominus interitum vltimum Hierosolymae vrbis prædicens, Mala euenient tibi, inquit, quia non agnouisti tempus visitationis tuae. Caueamus ergo, o fratres, ab illa rebellionē impia, & ab illusione verbi Dei abominanda. Obediamus potius Deo, oremus illum, vt vires emendandi nos ad præscriptum verbi ipsius, concedat.

Porro exponit quomodo se gesserit obsessus in vrbe rex. Mittit legationem honorificam ad Ieremiam ob causas duas. Principio vt oraret Dominum pro populo. Deinde vt à Domino de euentu rerum responderet. Et quidem bene recteq; petitur intercessio ad Dominum à fidelibus in periculis. Sæpe enim profuit plurimum pluribus. Caterum si omnem molem velimus obtrudere in colulum & humeros vnius aut alterius Deum timentis, nos interea perrexerimus in omni impietate, & nihil cogitauerimus emendare vitæ nostræ corruptæ, frustra sanè petitur intercessio. Et certè videas hodie innumeros, qui clamant ad mortuos sanctos iuxta corpus, S. Petre ora pro nobis, S. Andrea ora pro nobis: viuentibus quoque in hoc sæculo sanctis dicant, Commendate nos obsecro Domino vestris precibus: sed à corruptis moribus suis ne latum quidem vnguē discendant: quam quidem ob duriciam suam non iuuantur vllis precibus piorum.

Causa verissima interitus omnium regnorum.

Mittitur legatio ad Ieremiam, & postulat intercessio.

i. Ioan. 5. Iacobi 4.

Sed hac ipsa de re diximus in hoc opere iam sapius, sicut in 7. cap. in 11. & aliis: *Sunt vices rerū & ministrorū.* Adijcitur paucis qualis tunc Ieremiæ status fuerit: nondum fuerat coniectus in carcerem. Proinde sunt vices rerum vt in rebus omnibus, sic etiam in ministerio & ministris. Non semper gemunt sub cruce, etsi nunquam sint ociosi: dat tamen eis Dominus respirationem aliquam & tempora meliora aliquando: sicut palam fit ex historia Regum & ex Actibus Apostolorum. Ergo qui aliquid habent pacis & commoditatis, non obliuiscantur crucis, sed præparent se ad hanc: & qui sub cruce gemunt, sperent meliora tempora, ac per omnia permittant se diuinæ prouidentię, omnia recte ordinantis & gubernantis. Huc pertinet quod modo audiuius regem misisse ad prophetam legatos. Nam venit aliquando tempus, in quo fiant preciosi, qui alioqui canibus viliores reputantur. Sæpe hoc experiuntur fideles Christi & ecclesiarum ministri, spectantes in his casibus omnibus non ad homines, sed ad vnicum Dominum omnium ministrorum fidem & potentem conseruatorē. Et si quando supplices eis fiunt hostes & potentes, nihil hic suis indulgent affectibus, non hinc secundum carnem gloriantur aut exultant, non rapiunt illam occasionem ad res suas conficiendas, neque quicquam largiuntur & concedunt quod non decet, sed in timore Dei secundum verbum Dei respondent, agunt & perficiunt omnia, gratias semper Domino agentes pro ipsius dispensatione sapientissima curaque paterna.

Cur legati ad prophetam missi?

Leuitas vulgi.

Fœdera & societates cum hominibus non seruant.

Responsio prophetae data regi.

Occasio quoque interferitur legationis à principe ad prophetam missæ, hac. Cum obsedisset Hierosolymorum urbem rex Babylonius Nabuchodonosor, mouet ex Ægypto Capreas Pharaon, vt socios obsidione eximeret. Intelligit hoc Babylonius, ac obsidione soluta, ducit exercitum omnem contra Ægyptum, quo hunc vniuersa excludat Syria. Discendentibus autem Chaldæis, magna erat exultatio in vrbe, in primis verò garriebant pseudoprophetae, nihil amplius esse periculi à Babylonijs. Rex itaque legatos mittit ad Ieremiam percontatum, quem putaret fore huius negotij euentum. Respondet autem Ieremias, nihil esse spei reliquum, cum & seruos retraxerint in captiuitatem, sicut audiuius paulò antè, & vitam malam imò abominabilem non emendarent. Sed de responsione hac paulò post aliquid dicemus. Videmus autem in hac historia quodnam sit ingenium, quæ leuitas vulgi imperiti & non audientis verbum Domini. Cum premunt pericula, curritur ad Dominum, ad templum, ad preces, ad viros, quos putamus Deo non ingratos esse, petitur sedulo à malis impendentibus liberatio: quamprimum verò aliqua affulget spes liberationis, mox abiicitur inuocatio & animi sollicitudo, negliguntur viri boni, non venit ad templum amplius, sed reditur potius ad intermissa studia corrupta, &c. Discant interim & hoc, quotquot sibi persuaserunt sine regum societatibus Respublicas suas saluas esse non posse, discant inquam Hierosolymitanos sine fœdere Ægyptio commodius & securius multò viuere potuisse. Neque verò peregrino milite aliud tibi concilias quàm ingentia pericula & maximos sumptus. Vbi autem res peruenerit in summum discrimen, tunc socij aliquando tuis quibus tu confidebas, vel te deserunt, vel cæduntur & fugantur, tuque de repente collaberis & in tua confederatione peris. Filij Israel peccarunt grauiter adorando vitulum illum conflatilem: tu longè grauius peccas, qui tantoperè confidis peccatrici carni, & hominibus alioqui turpissimis & semper ebrijs. Vnde & maledictionem, iuxta verbum Ieremiæ cap. 17. accipis à Domino. Quid enim conductitij milites, fex & scoria orbis Christiani, hactenus contra Turcas belando effecerunt?

Iam verò subtexitur Ieremiæ oratiuncula, qua respondet legatis Zedechiæ regis, annunciatque redituros Chaldæos, & obsidionem restauraturos, tandemque

demq; urbem capturos & direpturos, atque etiam combusturos. Mentiri ergo seducereq; populum, promittentes ei securitatem & pacem. 1. Ostendit auctorem huius suæ responsionis ipsum Dominum Deum Israelis. Quasi dicat, Non est quod fastidias nostram responsionem, veluti ex me confictam & prolata: Dei veri, viui, & æterni est ista responsio. 2. Ostendit Ægyptios omnino infelicitè pugnatos, & per fugam redituros eò, vnde venerant. Frustra ergo innixos baculo arundineo Iudæos. Rursus itaq; claret, impia vita contaminatos homines nullis posse fœderibus eripi ab impendentibus malis. 3. Ostendit præterea verbis significantissimis Chaldæos restauraturos obsidionem, imò & inflāmaturos urbem captam & direptam. Proinde nulla valla, nullæ munitiones tueri possunt impoenitentes contra manum Domini. Nam vita poenitere nescia, incredulitas & impietas ad summum peruenerant in hoc populo. 4. Quoniam verò erant promittentes, Chaldæos nunquam redituros amplius ad urbem, Ieremias constantissimè contra hos loquens, Ne eleuaueritis animas vestras, ait, pro quo alij verterunt, Ne efferatis animas vestras. Animum attollere est locutionis genus, significans nos aliquid magno cum animi desiderio cupere ac iam nobis veluti præsens polliceri, & confectum veluti dare: vt cum Germanicè dicimus, *In sinn nemmen*. Contrarium, *Nimm dir's nun nit in sinn*. Quasi dicat, Video te quidem toto animo hoc veluti deuorare, sed nolo in animum inducas, ea re vnquam te potiturum. 5. Quibus adiicit sententiam aliquid hyperbolici habentem, quò omnem eis spem præcideret, & ostenderet vindictam de ipsis omnino sumendam fore à Domino. Adeò non manebit ciuitas vestra incolumis & salua, vt tametsi trucidassetis exercitum Babylonicum, pauculiq; remansissent sauci vel vulnerati Babyloni in tabernaculis suis, illi ipsi confossi tamen erumpent ex suis illis tentorijs, & incendunt igni urbem vestram. Tale est autem loquendi genus, quale cum dicitur lapides clamatueros, & ex lapidibus excitandos Abrahamæ filios. Nam oportet omnino perfici Dei voluntatem: oportet omnino puniri impoenitentes, verbi Dei persequutores, idololatrias & impios homines. Quacunque enim ratione vindicta malis non deerit, neq; Deo quicquam difficile est. Huc pertinent proueria illa vulgata, *Vilum improbum vel mus mordeat*. Item, *Mordebit vel capra nocentem*. Et, *Iby ei grues*. Inest & formicæ & serpho bilis, Deus vlciscetur. Timeamus ergo Deum & ne polliceamur nobis impunitatem in vita praua, &c.

Oportet omnia
no puniri im-
poenitentes quò-
cunque tandem
modo.

Dum discedere ex urbe Ieremias cogitat, capitur, in carcerem conijcitur, inde eductus adhibetur à rege Zedechia in consilium.

C O N C I O CXXII.

Et factum est cum soluisset exercitus Chaldæorum à Hierusalem, causa exercitus Pharaonis, vt exiret Ieremias de Hierusalem, et iret in terram Benjamin, vt segregaret se inde à populo. Cumq; esset in porta Benjamin, erat isthic præfectus quidam custodiæ, cuius nomen Ierias, filius Selemia, filij Hania, qui prehendit Ieremiam prophetam, dicens, Tu volebas ad Chaldæos deficere. Dicebat ergo Ieremias, Mendacium est: ego nequaquam ad Chaldæos deficere volui. At ille nolebat eum audire, sed prehensum Ieremiam adduxit Ierias ad principes. Et irati sunt principes Ieremias, & percusserunt eum, posueruntq; eum in carcerem, in domo Ionathan scribæ: hunc enim præfecerant carceri. Ingressus est itaq; Ieremias in lutum, in locum vbi detinebantur vincti, & delituit isthic multis diebus. Misit autem rex Zedechias, & accersuit eum, in-

terrogauitq; eum domi suæ clanculum, & dixit, Eſtne verbum à Domino? Et dixit Ieremias, Eſt. Et ait, In manū regis Babylonij traderis. Et dixit Ieremias ad regem Zedechiam. Quid peccavi vel in te, vel in seruos tuos, vel etiā in populum istum, quod retruſiſtis me in carcerem? Vbi sunt propheta vestri, qui vobis prophetabant, & dicebant: Non veniet rex Babylonis cōtra vos, & contra terram istā? Nunc ergo ausculta queso, domine mi rex, cadat queso precatio mea in conspectu tuo, ne me reduci iubeas in domū Ionathan scribæ, ne isthic moriar. Præcepit ergo rex Zedechias, vt ponerent Ieremiam in atrium custodiæ, & darent ei quotidie libum panis, præter obsonia, donec consumeretur omnis panis in vrbe. Manebat itaq; Ieremias in atrio custodiæ.

Argumentum
presens loci.

Scopus horum
omnium.
2. Tīm. 3.
1. Cor. 10.

DVæ prælectis verbis historiæ recitantur. Prior de eo, quomodo Ieremias propheta voluerit egredi urbem in patriam suam Anathoth, ac in porta sit à præfecto custodum portarum interceptus, contumelia affectus, & perductus ad principes, qui ipsum coniecerunt in vincula. Posterior exponit nobis, quomodo Ieremias euocatus ex carcere per regem Zedechiam, venerit cum ipso in colloquium, qui & precibus illius permotus, curauerit illum in tolerabilior rem poni carcerem. Docent hæc nos, verissimas esse D. Pauli sententias, & quidem priorem, Omnes qui piè volunt viuere in Christo, persecutionem patientur. Posteriorem verò, Fidelis est Deus, qui non sinet vos tentari supra id quod potestis, imò faciet vnā cum tentatione euentum, quò possitis sufferre. Nam Ieremias optimè meritis de rege & vniuerso populo, post labores grauissimos & saluberrimos quadraginta annorum, nunc non à populo, raro sapiente, sed ab ipsis principibus, qui sapere debuissent, conijcitur in vincula grauissima. Sed ex his eripit eum Dominus, & prospicit ipsi ne cum alijs per urbem oberrantibus fame emoriatur. Paremus itaq; nos semper ad crucem, & cum hæc nobis imponitur à Domino, ne obmurmuremus imponenti Deo, sed huius implorantes gratiam feramus vel sustineamus patienter, & speremus firmiter Dominum rebus nostris defuturum minimè. Inspiciamus autem singulas historias, & quæ præcipua sint in qualibet obseruemus.

Ieremias egres-
sus urbem in-
cidit in peri-
culum.

Discedendo nō
peccauit Ie-
remias.

1. Cum Chaldaei soluta obsidione obuiam exercitui Ægyptiorum progres-
si fuissent, Ieremias parat se ac cogitat egredi urbem & abire in patriam suam
Anathoth, non procul ab vrbe distantem, ac hoc consilio peruenit in portam
vsque vrbis. Causa egressionis aut discessus apponitur. Vt segregaret se inde à
populo. Vel, Vt secederet illinc à populo. Alij verterunt Vt auelleret se illinc.
Alij, Vt subduceret se illinc. Alij, Ad partiendum illic cum populo. Lutherus
vertit, acſer zū beſtellen vnder dem volck. Videtur autem voluisse à populo
secedere, rebusq; suis consulere, quocunque tandem duceretur à Domino. Ne-
que hoc suo consilio peccauit. Nam manifestè deprehendit se nihil proficere a-
pud populum, in quo nullus erat amplius locus verbo & pœnitentiæ. Nam libe-
ros dimiserant seruos (sicuti expositum est cap. 34.) sed quamprimum vident se
liberatos à Chaldaeis, contra Ægyptios mouentibus, ilicò manumissos in seruiti-
tutem retrahunt. Ac ex hoc vnico facto facile abs quolibet colligi potuit, quæ
spes concipienda esset de fide & pœnitentia huius populi: quem nunc sibi Iere-
mias deferendum (abundè tamē prius monitum, vt claret in iam citato cap. 34.)
putat. Etenim Dominus Iesus postea suis mandauit discipulis, vt recedant ab im-
pœnitentibus, excusis in ipsos vestibis, Matth. 10. Præterea noluit se partici-
pem facere, manendo cum impijs, furoris Domini & suppliciorum sumendorū
de impijs. Certè Dominus postea mandauit pijs subsecūdā Hierosolymorum
destructionem futuris, Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes, & reliqua
quæ le-

quæ leguntur Matth. 24. Quanquam verò hoc Ieremiæ consilium culpa vacaret, quantum attinet Ieremiæ propositum, Deo tamen aliud est visum; ut propheta maneret in vrbe & in medio impij populi, partim ut ad excidium usque intoneret verbum Dei ipsis in iudicium, partim verò ut appareret singularis Dei virtus, eripientis seruum suum ex manibus hostium, & honorantis ipsum per ipsos hostes, qui pluris Ieremiam faciunt, quam vnquam ipse Dei populus fecisset.

Cur oportuerit Ieremiam manere in vrbe.

2. Dum verò Ieremias peruenisset in ipsam usque portam, iturus in terram Beniamin, in ipsam suam patriam Anathoth, intercipitur à præfecto custodum (vom wachtmeister der hilt vnder dem thor) qui Ierias appellabatur. Sed dubium est num auum habuerit Ananiam pseudopropheta, illum inquam ipsam cum quo habuit certamen Ieremias, cap. 28. Impingit hic Ieremiæ crimen perfidiæ & defectionis, quasi sit transfuga & proditor. Typum gerit hic Ierias omnium calumniatorum & persecutorum veritatis & ministrorum ecclesiæ. Receptissimum est hodie illos, qui dies atque noctes laborarunt in ministerio verbi, & fideliter docuerunt populum, appellare seditiosos, hæreticos, patriæ proditores, legum & morum euersores. Verum cernunt hi hoc se commune habere cum Ieremia & sanctis omnibus. Ferant ergo contumeliam illatam animo æquiore.

Impingitur Ieremiæ crimen perfidiæ & defectionis.

3. Non tacet aut dissimulat propheta, criminis accusatus defectionis vel perfidiæ. Nam constanter & manifestè se defendens, depellit à se ignominiam & crimen perfidiæ. Putauit Hieronymus omnia patienter ferenda esse pijs, usque ad crimen perfidiæ & hæreseos: id quod fideles patientibus auribus præterire non debeant nec dissimulare. Proinde Ieremias apertis & grauibz verbis respondens, Mendacium est, vel falsum est, inquit, quod mihi impingis. Ego enim nunquam induxi in animum deficere ad Chaldaeos, & prodere patriam. Quòd si fuisset Ieremias egressus ad Chaldaeos, nihil peccasset, sicut mox apparebit in cap. 38. Sed cum non egrederetur prodendi illos gratia, sed alijs de causis, merito depellit à se crimen falsi. Exemplo itaque hoc Ieremiæ insuper & Christi Luca 22. & Ioan. 18. & apostoli Pauli Actuum 16. & 23. licebit omnibus fidelibus ministris suam integritatem, ministerij in primis religionis sanctitatem defendere, contra calumniatores & conuitia hostium. Videmus item in hac Ieremiæ defensione omnino defectionem fœdum esse vitium, imò scelus perfidiæ & proditoris. Id multi parum apud se expendunt, qui virulentis linguis bonas patriæ leges proscindunt, cum hostibus colludunt, & odio legum ac religionis, cum possunt, manifestè faciunt cum hostibus. Hi reuera perfidi proditores sunt. Proditores & transfugæ sunt & illi, qui desertis Christi castris, transeunt ad Antichristum & in castra diaboli.

Depellit à se ignominiam & crimen Ieremias.

4. Trahitur iam per Ieriam Ieremias ad principes, & quidem iniustos hos & Ieremiæ insensissimos. Atque hic apparet quales tunc, cum ruitura nutaret vrbs, fuerint principes, contumeliosi, truculenti, & ipsa tyrannide truculentiores. Nam Ieremias non auditur. Principes non agunt quicquam sui officij, positis affectibus. Sed pessimis consultoribus, ira, odio, inuidia, & indignatione admissis, quod alijs prohibuissent, faciunt. In Ieremiam enim furiose inuolant, miserum ceu ouiculam lupi rabidi arripunt, atq; verberibus abunde contundunt. Hinc apparet Hierosolymis tunc ius & leges siluisse, imò omnem iustitiam & æquitatem fuisse sepultam & conculcatam, regnasse autem libidinem, insolentiam, petulantiam & pessimorum quorumq; nebulonum temerariam audaciam. Quid ergò mirum, si vrbs iniustissima iuste discripta à Domino, funditus sit eruta? Discant autem ex hoc speculo probè contemplato, quid regna, Respub. & vrbes expectent, quæ pari libidine omnem proculcant iustitiam, &

Iura & iudicia in vrbe corrupta.

Speculum exhibetur hic coram templandis persequentibus veritatis.

violentiam contra miseros, quos tueri debebant, in primis autem contra fideles Dei seruos & pradicatores, vel Christum filium Dei & hominis mediatorem vnicum confitentes, exercent. Ista tamen rabie contra Ieremiam exercitata non satiati sunt principes illi: præterea enim nihil mali meritum, sed de ecclesia & regno vniuerso optimè meritum, cōficiunt in carcerem, nec in quemlibet carcerem, sed omnium deterrimum. Appellatur hic Lacus, vel Domus laci à veruſto interprete. Addunt alij, In locum vbi detinebantur vincti. Alij legunt, in ergaſtulum, vel in profundissimas videlicet mansiunculas. Nos diceremus, in scelerum thurn biß an boden hinab/te. Atq; in hoc detentus est nō paucis, sed multis diebus, idēq; sub custodia Ionathā scribæ, hominis saviſsimi: id quod apparet ex verbis Ieremiæ, deprecantis ne reduceretur in domum Ionathæ scribæ. Lectio autem hic variat. Alij enim legunt, Hunc enim præfecerant carceri, vt referatur ad personam Ionathæ. Alij legunt, Hanc, nimirum domum, fecerant carcerem, &c.

Peruerſitas mūdi in puniendo.

Vide autem in hoc facto mundi insanam iniquitatem. Adulteri vix concluduntur in carceres, & si quando concludantur in carceres, concluduntur in minimè obscuros, foetentes, aut difficiles, sed tolerabiles prorsus carceres. Homicidis, ebrijs, vini ingurgitatoribus, vsurarijs, blasphemis, & alijs id genus impijs & sceleratis nebulonibus parcitur, aut si puniantur, puniuntur tolerabiliter ac clementer: soli pī vel fideles, propter veram religionem, indigni videntur quibus parcatur, aut qui clementer puniantur, imò dignissimi iudicantur, qui cōficiantur in deterrimos carceres, & perimantur moribus prodigijs & truculentissimis. Quantoperè verò his prouocetur ira, imò furor Domini, cuiuslibet æstimandum relinquo. Crudelitatis autem nephariæ indicium est, quòd in hoc carcere deterrimo manet multos dies. Et quod Ieremiam attinet, est hic exemplum patientiæ, fortitudinis & constantiæ insignis, donatæ ipsi à Domino.

Dominus liberat prophetam ex carcere.

His absolutis descendimus ad historiam alteram, in qua rex clanculum euocat Ieremiam ad colloquium. Qua quidem re consultur rebus Ieremiæ à Domino. Sic enim educitur ex carcere fœdo & deterrimo, & quidem per meram Dei gratiam, sine medio humano. Postea per Æthiopē liberatur. At placuit hic Deo, sua ipsius ope adesse suo seruo, & commouere regis animum, qui est in manu Dei, perinde vt deriuationes aquarum, quas pro sua voluntate, quò liber, dirigit. Vt hinc colligamus Deum nobis quoq; quando & quomodo voluerit, adesse & liberare posse ex quibuslibet periculis: & proinde omnem fiduciam nostram semper defigere oportere in ipsius potentiam ac misericordiam.

Metuit sibi rex turpiter in re bona.

2. Turpe autem est regem sibi in re bona metuere. In re mala minus aut nihil prorsus sibi timebat: quæ est corrupti animi hominis peruerſitas. Bonum erat colloqui cum propheta & seruo & amico Dei: bonum erat huius postulare consilium. Sed rex palàm hoc non audet, metu nimirum principum, qui prophetam oderant extremè. In propinquo autem est regnorum interitus, quando magnates timent sibi in rebus sanctis, breuiter quando sunt tales, qualis hic rex est cum suis principibus.

Interrogat rex an si verbum à Domino.

3. Turpissimum verò se exhibet rex, quando interrogat, nunquid sit verbum à Domino? Videtur enim addubitaſſe de fide omnium eorum, quæ iam multis annis prædicauerat Ieremias. Similes sunt Zedechiæ homines, qui hodie in difficultatibus quærunt, an hoc quod docetur sit profectum à Deo? An possit eis salutare dari consilium? Non autem interrogarent, si non ineuitabili necessitate premerentur. Neque tantilli faciunt prophetiam, si sint extra periculum. Audiunt quidem ex more verbi Dei prædicationem: sed non credunt ex animo, hoc quod

hoc quod eis annuntiatur, esse verbum Dei, Ideoque nihil efficit apud ipsos prædicatione.

4. Ieremias semper sui similis nihil dissimulat, nihil regi adulat, genus doctrinæ in gratiam principis non mutat: sed eadem illi annunciat, quæ annuntiabat hætenus. Neque verò affirmat duntaxat negotium quod tractauit hætenus, & sermones eius omnes esse à Deo, & esse ipsum verbum Dei, verum nunc quoque profert responsum ex ore Dei singularem, regem tradendum fore in manus regis Babylonij. Præconium hoc durum fuit, & regi inauspicatum & ingratissimum. Nihilominus nihil dissimulat in gratiam principis. Sic agant etiam ministri Dei & ecclesiarum, quibus à Domino credita est prædicatione verbi Dei.

Ieremias constans est in doctrina.

5. Intertextitur his brevis oratiuncula Ieremiæ ad regem, qua primò expostulat cum rege, quod præter omne meritum teneretur captiuus. Deinde postulat à rege tractari haberiq; mitius & humanius. Quid, inquit, peccavi, vel contra te ô rex, vel contra principes tuos, vel contra ipsum populum, quod vinculis atq; deo atrocibus coarctor? Significat his se nemini ullam irrogasse iniuriam, neque quicquam peccasse contra quenquam, immerito itaq; se tam arcta teneri custodia. Proinde principes terrori esse debent male, non bene facientibus. Addit, Vbi sunt propheta vestri? &c. Tacite adumbrat, re ipsa comprobarum ipsum esse verum prophetam, aduersarios autem falsos: at hos propter mendacium & imposturam nihil aduersi pati: ergo indignum esse ipsum propter veritatem affligi. Sic verò Achab & Iezabel sacerdotes Baal splendide tractabāt, veros prophetas sinebant fame emori. Hæc est infamia mundi, ornantis amantisq; impostores, odientisq; viros verè fortes, fideles & pios. Id quod vulgus fateretur suo illo diuerbio, Mundus vult decipi. Expostulatione hac sua defendit suam innocentiam Ieremias. Id quod licet omnibus ministris. Non enim his (quod & iam antea monuit) tacendum est perpetuò, sicuti Iulianus per risum atq; contemptum obijciebat Christianis. Commodè autem subiungit defensionem suam propheta deprecationem, Et nunc audi me Domine mi rex: sine obsecro, ut impetrem quod postulo, ne videlicet reducant me in carcerem illum Ionathæ lutosum. Nam si coniciar iterum in illum carcerem, actum erit de vita mea. Proinde cernimus sanctos non esse Stoicos vel stipites. Nec hoc ipsis vitio datur in scripturis. Licet enim nobis mala & calamitates deprecari & fugere, quia homines sumus, non lapides & statua, & manemus homines, tametsi credamus interim in Christum. Sancti sentiunt dulce & amarum, & illud huic præferunt, & potius eligunt. Ergo quoties incolumi religione frui possunt pace & commoditatibus, non præcipites se deturbant in calamitates: imò si ex his emergere possunt, instant sedulo & laborant. Ideoque audiendi non sunt hypocrite quidam, affirmantes fideles non dolere neque mala fugere, sed hæc optare potius, ad mortificationem videlicet carnis. Verum ea de re disputaui alias copiosius.

Expustulat propheta cum rege.

Mundus odit veros amicos, amat adulatores.

Licet mala deprecari & subire.

6. Exauditur Ieremias satis clementer à rege, qui tamen innocentem iure in uniuersum absolvere, & omnibus vinculis liberare debuerat: nunc verò quod iustum esse videt, metu principum suorum non facit, attamen collocat ipsum in carcerem tolerabiliorem, & prospicit ipsius necessitati utique, iubens ipsi quotidie libum vel tortam aut portionem panis dari. Hic diuersa est lectio. Alij enim legunt, Ex platea pistorum, *Vß der pfistery/vel Vß der becken gassen.* Alij legunt, præter obsonia, vel præter cibos coctos, *One die Kochet spys.* Ergo videtur non nihil obsonij additum esse panis. Durauit autem hæc eius captiuitas usque dum deficeret in vrbe panis. Tunc enim in deteriore carcerem coniectus est à principibus, ut in ipso fame periret. Certè ex Threnis Ieremiæ colligimus, Sa-

Liberatur Ieremias, & prospicitur ipsi.

Dei prouidentia

guntina, quod dici solet, fame urbem Hierosolymorum in ea obsidione laborasse. Obseruanda uero est nobis admiranda Dei prouidentia, procurantis cibum seruo suo ex publico, & quidem per occasionem carceris vel custodiam. Si mansisset liber & priuatus in urbe, perisset haud dubie una cum multis alijs fame, quando obnoxius multorum odijs, non potuisset habere ab hostibus suis victum. Sic conuertit sanctis suis Deus amara in dulcia, neque uspiam negligit seruos suos. Seruiendum itaque ipsi tam fido Domino & bono patrifamilias. Huc pertinet historia Heliae, quem Deus mirabiliter aluit in fame sub Achab rege, 3. Reg. 17. & historia Iosephi, qui per venditionem & vincula peruenit in Aegypti praefecturam, in qua non modo ipse a fame seruatus est cum suis, quinimo innumera hominum millia instruxit annona contra famem. Quanquam itaque fame & rerum inopia hominum peccata puniat Dominus iustus, nusquam tamen suos negligit. Legatur Psal. 37. & 107. Domino Deo nostro sit laus & gloria in saecula saeculorum. Amen.

Accusatur Ieremias coram rege a principibus crimine perfidiae ac defectionis, postulatque ad necem. Vnde rege consentiente, iterum conijcitur in carcerem deterrimum, in quo pereat.

CAPVT XXXVIII.

CONCISO CXXIII.

Adiuerat Sephatias filius Mathan, Godolias filius Pashur, Iuchal filius Selemiae, & Pashur filius Malchiae sermones, quos locutus fuerat Ieremias ad uniuersum populum, dicendo, Sic dicit Dominus, Qui manserit in urbe ista, morietur, aut gladio, aut fame, aut peste: qui autem egressus fuerit ad Chaldaeos, uiuet, & erit ei anima sua in spoliis, & uiuet. Sic dixit Dominus, Tradetur certe haec urbs in manum regis Babylonici, & capiet eam. Dixerunt ergo principes ad regem, Occidatur quaso vir iste, quoniam hac ratione remissas reddit manus virorum bello aptorum, qui adhuc reliqui sunt in urbe ista, sed & manus uniuersi populi huius, loquendo eis, sicut loquitur: nec enim vir ille querit pacem populo isti, sed exitium. Dixit ergo rex Zedechias, Ecce in manibus vestris est: rex enim non potest uobis quicquam (negare.) Apprehenderunt ergo Ieremiam, & coniecerunt eum in lacum Malkiae filij Hammalech, qui erat in atrio custodiam, demiseruntque Ieremiam funibus. In lacu autem non erat aqua, sed lutum duntaxat. Immersus est itaque Ieremias in lutum.

Merito perit
vrbs Hierosoly-
morum.

NOVA subtextitur historia, quae exponit quomodo Ieremias principum maleuolentia & consentiente rege ex custodia illa tolerabiliore eductus, in carcerem deterrimum sit detrusus, in quo misere fame & sordibus periret. Inde uero uoluit spiritus sanctus colligere spectatores & lectores, quam in illa urbe, quae sancta vocari volebat, fuerint tunc prophanata & corrupta omnia, quod minus miraremur ipsam mox a gentibus esse excisam & conculcatam. Qualis enim erat rex cum suis principibus, consiliarijs, talis erat populus, impius, stupidus, ingratus. Historia uero ipsa tribus comprehenditur partibus. Principio enim exponitur a quibus principibus, & cuius rei gratia Ieremias apud regem sit accusatus, regeque approbante in carcerem sit coniectus deterrimum,

Diuisio huius
historiae.

num, in quo periret innoxius fame & sordibus. Deinde subtextitur quomodo rege iterum approbante, per Abdemalechum Aethiopem propheta rursus sit extractus ex carcere, & repositus in atrium custodiæ. Hinc describitur dialogus vel colloquium inter regem & prophetam habitum, in quo mira fortitudo & constantia fidésque prophetae ex altera quidem parte relucet, ex altera verò parte ad miraculum vsque mollis & effoeminatus stolidi regis animus se prodit. Deo tamen ita volente manet in atrio custodiæ propheta, ad interitum vrbis vsque. Dicemus de singulis partibus ordine quod dederit loqui Dominus.

1. Prius quidem nullo praesidio aut medio humano liberatus fuit ex diro carcere Ieremias per Dei benignam dispensationem, & iam respirauit nonnihil in atrio custodiæ. Doluit ea felicitas hostibus prophetae inuidis. Ac nominatim recensentur à spiritu sancto, qui nam sese opposuerint Ieremiae. Ponuntur in Evangelio nomina Apostolorum & aliorum sanctorum, ne bonorum & optimè meritorum hominum memoria obliteraretur. Proinde equum est in recenti memoria teneri pessimorum quoque hostium Dei, sanctorumque eius catalogum, quorum quoque ignominia non deleatur in perpetuum. Timeant omnes homines Deum, caueantque ne propter ipsorum dedecora, perpetuentur in ecclesia nomina ipsorum, ad dedecus & ignominiam nunquam abolendam. Suscipiunt hi principes certamen memorabile cum Ieremia, principes inquam cum Pfaffo ut dici solet per contumeliam & contemptum, ministri Dei aeterni. Committuntur inquam potentes (nam mox intelligemus hos ipso rege potentiores fuisse) cum infirmo, opulenti cum inope, qui erant in gratia & auctoritate apud populum, cum eo qui exosus & contemptus erat in populo. Sed nihil efficit hic mundi potentia, opulentia, gratia, auctoritas. Vincitur enim imbecillitate, paupertate, contemptuque prophetae, Deo ipso subuertente potentiam potentum, & confirmante imbecilem virtute diuina. Commissi sunt saepe cum seruis Dei coram mundo despectissimis principes potentissimi, ut Pharaon cum Mose & Aarone, Helias cum Achabo, & alij prophetae cum regibus, Apostoli quoque & martyres cum potentissimis regibus, Imperatoribus & monarchis mundi. Sed quid effecerunt? Responsum est Apostolo Paulo à Domino, Virtus mea in infirmitate perficitur. Simus ergo alacri mente, dum audimus minas & conatus monarcharum orbis maximos. Vincet tandem in veritate syncera, in cruce & humilitate potentissimus Dominus & Deus noster, qui & per Ieremiam vicit, Ieremiam ex manibus sanguinolentis principum liberauit, & principes aeterna cooperuit ignominia. Cur verò tantopere se tanti principes vnico eicque misero opponunt concionatori? Principes huius seculi semetipsos non norunt, neque vocationem & officium suum intelligunt: se ergo Dominos rerum esse putant: proinde omnia omnes ad nutum suum facere, & suae libidini quousque obsequi postulant. Inobsequentes & vel modicè remurmurantes, tanquam rebelles & seditiosos condemnant atque persequuntur. Prophetae verò cum à Deo missi sint, & verbo Dei instructi, monent reges, Dominum Deum obtinere summum imperium, principes esse veluti vasallos & seruos summi huius Imperatoris, ad cuius verbum instituire & gubernare debeant omnia. Ideoque verbum Dei annunciant regibus, regum vitia corripiunt per verbum. Hoc verò dolet illis, nolunt obiurgari à concionatore, nolunt regi à pfaffo. Proinde ingrauescit odium, & erumpit hoc protinus in manifestam & atrocem persecutionem. Hoc modo & hac ratione principes hi nostri commissi sunt cum Ieremia propheta.

2. Subtextitur enim nunc doctrina Ieremiae, propter quam principes ipsi infensi sunt facti. Doctrinae eius caput fuit, Domini Dei mandatum esse, ut Iudei non pergant Babylonio obsidenti resistere, sed ad ipsum potius transeant & in obsidione.

Principes inuicem
ximi opponunt
se præconio
verbi Dei: &
quare.

1. Cor. 1. & 3.

Qualis doctrina
na & quale est
silium Ieremiae
in obsidione.

An rectè suase-
rit deditionem
populo Iere-
mias.

Difficilis fun-
ctio prophe-
tica.

Accusatur Iere-
mias defectio-
nis & proditionis.

ei reconcilientur. Rationem huius doctrinæ suæ apponit bimembrem, peritam à dānofo & ab vtili. Qui enim in vrbe manserit, inquit, interibit aut gladio, &c. Rursus qui ad Chaldaeos egressus fuerit, non peribit. Nam animam, id est vitam suam, perinde vt spoliū ex bello aut incendio, lucrificiet ac reportabit. Addit his & aliam rationem. Babylonius enim certò capiet urbem vestram. Oportebit itaq; benigna deditione grauissimum prauenire periculum. Itaq; Ieremias suadet deditionem ciuibus, & quidem auctore Deo. Semel enim ac iterum inculcat, Sic dixit Dominus. Hac doctrina voluit seruare iam iam periturum populum. In quo insignis Dei misericordia relucet. Quæritur, sat scio, à multis, An rectè ita docuerit populum Ieremias, an non crimini proditionis sese obnoxium reddiderit, ac populum à legitima magistratus obedientia auulserit? Ego verò vicissim interrogo, Si in vrbe quapiam populi pars deficiat à legitimo magistratu, & contra hunc arma ferat, an concionator peccet, hortando rebelles, vt cum magistratu legitimo redeant in gratiam, & ad ipsum à seditiosis deficiant? Laudabitur hic concionator meritò: quia debiti officij admonet subditos. Iam verò cum constet legitimum magistratum & potestatem in terris supremam Iudæorū fuisse Nabuchod. Babylonium, Zedechiam verò à suo Domino perfidè defecisse ad Ægyptium, & seduxisse nequiter populum, non video quid peccarit contra Deum, & contra legitimum magistratum Ieremias, qui ciues Hierosolymitanos hortabatur vt redirent ad suum Dominum. Si verò dubitas num Nabuch. nunc fuerit summus à Deo Iudæis impositus princeps, require ea quæ disputata sunt in cap. huius operis 27. & aliàs in hoc libro. Quoniam verò rex Zedechias persuaserat sibi, non iniquum esse fœdus ictum cum Ægyptio, atq; adeò se habere ius belli æquum, & defensionem iustam contra Babylonium, principesq; eius confirmarentur in hac opinione contra Nabuchod. per pseudoprophetas, valde graue fuit Ieremiæ loqui contra regem, principes atq; prophetas, habebatq; sermo eius speciem turpem, quasi transfuga perfidus, alijs quoq; suaderet defectionem discinderetque & populum inter se & diuideret ipsum à suis legitimis magistratibus. Vnde claret, functionem propheticam periculorum esse plenissimam. Non raro enim præcipit rex vel magistratus, quod prohibet Deus, vt cum iubet colere idola, auxilium ferre impijs contra pios, & quæ huius generis sunt alia. In huiusmodi casibus cogitur pastor vel concionator occlamare edictis magistratus, & hortari subditos ne pareant impijs mandatis. Quam ob rem mox audit passim, seditiose ipsum quærere defectionem, & schisma rebellionem que in populo. Verum audendum est hic aliquid, Ieremiæ & aliorum prophetarum exemplo. Obseruanda annotauit in hunc locum Zuīnglius, qui & mortem vel interitum suum mirificè ibidem prædixit. Extāt Cōplanat. eius in Ieremiam, vt cuilibet legere in promptu sit. Edidit eas mense Martio anni 1531, cum mensis Octob. 11. in acie caderet, vti futurum ibi adumbrauerat.

3. Cernuntur autem hæc plenius & planius in accusatione principum, qui doctrinam hanc Ieremiæ deferunt ad regem, calumnijs ipsam peruertunt, crimen impingentes Ieremiæ defectionis, perfidiæ, ac proditionis, vtpote qui dedita opera subuertere urbem, regem, & populum velit. Principio enim, dissoluit hic, inquit, suis illis cōcionibus militum robustorum, qui nobis adhuc in vrbe supersunt, manus, vt iam remittant vires, velutiq; eneruati virulentis pestilentibusq; huius viri orationibus animum despondeant & arma abijciant, & de deditione cogitent. Ita dum non desinit huiusmodi spargere, repetere, & inculcare cōsilia, eneruat etiam totius populi vires, vt nihil supersit animi virilis. Quis vero hinc non colligat pestilentem hunc hominem, non seruatum, sed subuersam funditus urbem cupere, & nos omnes obiectos libidini hostium? Proinde dignum esse

num esse arbitratur qui tollatur e medio, & occidatur morte omnium acerbissima, fame inquam, in medio sordium. Ad eundem omnino modum peruertitur etiam hodie nobis pastoribus concionatoribusque conciones nostrae. Dum enim cum Apostolo clamamus, Ne duxeritis iugum cum incredulis, & c. protinus audias oggannientes, Si ergo non licet coalescere in vnum corpus cum peregrinae religionis cultoribus, collabuntur certe societates, & ruunt Respublicae. Cum docemus foedera inita cum maximis regibus esse periculis referta: & mercenariam illam militiam contra legitimum magistratum susceptam esse, legibus diuinis & humanis damnatam, clamatur ilico, Quid obsecro est euertere Respublicas, si hoc non est? Nudati enim auxilio regum, obijcimur inopes libidini hostium. Militibus item carebimus posthac, nec erunt in hostium incursionibus, qui nos ab ijs tueantur, aut aciem instruant, aut bellum gerant. Sic cum per verbum Dei accusatur audacia, temeritas, luxus, superbia filiorum huius seculi, an non ab his audimus crebro, Ergo rebus optime consultum existimant nostri praefati, si omnes Graecae fiamus, & colum fusumque tractemus, aut monachi efficiamur? Id scilicet curat tantoper Deum. Inuidia & malitia ringuntur & excruciantur nebulones concionatores, neque aliud ipsis magis cordi est, quam ut nostra perturbent gaudia, & vexent nos petulanter. Indigni sunt ergo quos audiamus, digniores in quos animaduertetur magistratus ferro & carcere deiectiones ex gradibus. Hoc videlicet praemij reportant fideles pastores, pro sua sollicitudine & paterna pro filiis immorigeris cura & correctione. Consolentur autem illi se hoc Ieremiae exemplo, qui & ipse propter fidem suam & studium exquisitum iudicatur & condemnatur ceu pestis patriae, postulatque ad necem. At sumus in manu Domini, qui omnes pilos capitis nostri numerauit, nedum omnes vitae nostrae dies. Huic committentes nos, & causam nostram, in vera fide progredi nunquam desinamus.

Calumniæ quibus perueritur conciones ministris.

4. Rex Ieremiam, cuius innocentiam utcumque intelligebat, non defendit. Nam metuit principes effeminatus & ritulotenus rex, homo nihili. Quiniam accusatum ne audire quidem dignatur. Cum tamen altera pars semper audienda esse recte dicatur. Iniquissimus ergo iudex est. Proinde permittit ipsum eorum arbitrio. Nam dicit, Ecce in manibus vestris est. Rex enim non praeuallet vobis, non est potentior vobis. Vel quando vos ita institutis, hominem hunc occidi oportere in luto vel sordibus, iam meum non est refragari vobis. Vel, Rex enim non potest vobis negare quicquam. Ita permissum legitur caput Ioannis Baptistae Herodiadis filiae ab Herode, qui non ignorabat sanctissimi viri innocentiam. Noluist autem vel filiolam, vel ipsos assidentes principes, vlla afficere molestia. Sic Iudaeorum furori Christum Dominum permisit Pilatus, qui tamen non ignorabat quod ipsum tradidissent per inuidiam. Hodie quoque mirum in modum colludunt magnates in causa sanguinis piorum. Niemand wil den andern erziernen vmb Christi willen. Mutuum sibi deferunt & cedunt, interea funditur sanguis iustorum. Caeterum viuunt iustus iudex, in cuius iudicio, ne guttula quidem sanguinis aut vna lachrymula sanctorum in obliuionem venit. O quam perniciosum est, Reges nolle uti sua authoritate & potestate, sed pendere semper a principum quorundam sanguinarijs & impijs consilijs & conatibus. Nam ut hic Zedechias perit cum suis principibus & misero populo: ita isti quoque vna cum prauis consultoribus subiacebunt seuerissimo Dei iudicio.

Regis effeminatus animus.

Principes se invicem propter Christum nolunt offendere.

5. Porro exhibetur nobis spectandum spectaculum lugubre & miserabile admodum. Educitur enim iterum ex atrio custodiae innocens Ieremias, & qui demum captiuus, inducitur autem in carcerem cui praeerat Malkias. Carcer describitur, quod rectius crudelis atrocitas horum principum perspiciatur. Lacus erat,

Ieremias demittitur in lacum.

Longanimitas
Dei admiranda.

locus inquam fossus in profundum terræ, carens tamen aqua, sed luto vel cœ-
no sordibusq; densus & fœtidus. Ac apparet in domo Ionathæ diuersa fuisse lo-
ca, pro ratione sceleratorum aptata, & alium quidem carcerem alio fuisse horri-
biliorem: & Ieremiam modò detrusum aut demissum esse in deterrimum om-
nium. Modus etiam explicatur, quomodo inquam sit demissus in foueam vel la-
cum illum (in loch.) Habuerunt enim funes, quibus noxios demittebant. Im-
ponebant ergò baculo Ieremiam, aut funibus alioqui irretitum demittebant in
profundum. Ibi non erat vel lectulus vel stramen, quod tamen conceditur latro-
nibus, sed lutum & sordes, atq; vt fame miserabiliter intereat, his infigitur. Nam
non sine emphasi dicitur, Infixus vel immerfus est itaq; Ieremias in lutum. Unde
also stækt Jeremias in mür / oder in dem faadt. Videtur enim hypotyposi
quadam rem indignissimam omnium piorum oculis velut coram contemplan-
dam proponere. Ac apparet in hoc miserabili spectaculo admiranda Dei longa-
nimitas & patientia, quæ non approbat crudelitatem, sed inuitat crudeles ad pœ-
nitentiam. Vos hæc cernentes, non sine stomacho huiusmodi voces profunditis,
Quæ hæc Dei longanimitas? Cur parcat huiusmodi nebulonibus? Cur fulmine
non comminuit vniuersa istorum capita? Dissimulando reddit Deus hostes suos
audaces, ac veluti confirmare videtur ipsorum furiosam idololatriam: contra
verò, suspectam apud infirmos reddere sanam doctrinam quasi sit hæretica, vt-
pote inquam cuiuslibet licet propemodum quantum libet, &c. Atqui non licebat
vobis hoc modo os vestrum impurum ponere in cœlum. Pudeat vos vestræ im-
pietatis: quin potius supplicantes Deo, ipsi gloriam date. Desinite eius consilijs
& factis sapientissimis & iustissimis obloqui. Videt Deus, videt inquam, & exa-
ctissime videt hostium suorum audaciam, temeritatem, crudelitatem, & consilia
impia factaq; atrocias: ac vindicabit suos cum ipsi visum fuerit. Si potuit æterna
Dei maiestas patienter spectare vnigeniti filij eius & crucem, & quæ patiebatur
ludibria in cruce à militibus, sacerdotibus, & id genus alijs exquisitis nebuloni-
bus: quid mirum est, si videns in lutum immergi Ieremiam, si videns capite trun-
cari in carcere suum Baptistam, Apostolos item cædi virgis, Stephanum quo-
que adobruui lapidibus, & innumera martyrum millia laniari atque discerpi ab
Imperatoribus, videatur interim nescire & negligere omnia? Omnia suum tem-
pus habent. Expectemus itaque patienter in omnibus tribulationibus Domi-
num, qui certò quos voluerit eripiet, & quos puniri & exempla statuere decreue-
rit, statuet atq; puniet. Ipsi sit gloria in secula seculorum. Amen.

*Intercedit Aethiops apud regem pro Ieremia, rex iubet hunc
extrahi ex sordibus carceris. Reducitur itaque in atrium custodia.*

C O N C I O CXXIII.

Et audiuit Abdemelech Aethiops, vir eunuchus, qui erat in domo regis,
quòd posuissent Ieremiam in lacum. Et rex sedebat in porta Benjamin: egres-
sus est ergo Abdemelech de domo regis, & locutus est ad regem, dicens: Domine
mi rex, iniquè agunt viri isti in omnibus quæ fecerunt Ieremie propheta, quem
demerserunt in lacum, in quo loco fame morietur, cum nullus supersit panis in
vrbe. Et præcepit rex Abdemelech Aethiopi, & dixit: Accipe hinc in manum
tuam triginta viros, & extrahe Ieremiam prophetam ex lacu, priusquam mo-
riatur. Accepit igitur Abdemelech viros ad manum suã, & venit in domum
regis ad locum qui est sub cellario, & accepit inde inueteratos & laceros pan-
nos ac vestes detritas, misitq; ad Ieremiam in lacum cum funibus. Et dixit Ab-
demelech

demalech Æthiops ad Ieremiam, Suppone quæso pannos istos & detrita vestimenta sub axillis manuum tuarum subter funes. Et fecit Ieremias sic. Extraxerunt itaque Ieremiam funibus, & eduxerunt e lacu: & mansit Ieremias in atrio custodia.

Secunda parte huius historię exponitur eleganter quomodo cœno iam inflexus Ieremias, opera & fide Abdemælechi Æthiopsis, rege consentiente Zedechia, extractus sit ex lacu cœnoso, liberatusq; ex præsentissimo mortis periculo, reductusq; sit in atrium custodia. Nihil autem audimus quid fecerit aut dixerit in carcere Ieremias. Silentium verò hoc videtur nobis singularem commendare eius patientiam. Dubium autem non est ipsum inuocasse suppliciter & as-
Argumentum huius loci.
Patientia & inuocatio Ieremiæ.

Idem verò Dominum. Is verò victos audit & liberat: sicuti Dauid prædicat in Psal. 107. Confirmatur his fides nostra in omnibus periculis. Æthiops quidem liberat Ieremiam, quo nomine æternam in ecclesia Dei laudem meretur: cæterum Æthiopem excirauit Dominus, ipsoq; vsus est ceu instrumento. Vnde beneficium referendum est ad ipsum Dominum, laudandaq; est ipsius bonitas & cura quam gerit pro suis fidelibus.

Ab initio describitur diligenter per circumstantias liberator ille Ieremiæ. Ponitur nomen eius Abdemælech, vel potius Ebedmælech. Sonat hoc nomen seruus regis. Fuit quidem hic seruus Zedechiæ regis, sed interim seruus quoque regis æterni Dei summi. Zedechiæ enim officium suum ita præstitit, & sic in seruiuit, vt officiū quod Deo debebat minimè obliuisceretur, sed eius haberet rationem potiore. Quod nostrum quilibet facere iubetur, fideliter quidem in seruire hominibus dominis nostris, sed ante omnia & præ omnibus Domino Deo nostro. Natione vel patria erat Æthiops, gentilis vtique, sed profelytus. Quid verò Æthiopi, inquis, cum vrbe Hierosolymorum & cum aula regis Zedechiæ? Sicut Ithai Gætheus cum seruis suis ingrediebatur terram Israeliticam, & inseruiebat Dauidi in aula sua, sicuti refertur in 2. Sam. libro capite 15: et sicut Æthiops ille eunuchus reginæ Æthiopum legitur in Actis Apostolicis religionis ergò ascendisse Hierosolymam: ita videtur amore veræ religionis ex Æthiopia Æthiops hic noster concessisse Hierosolymam, venisseq; in aulam regis, vir alioqui magni nominis & maximæ in populo Dei authoritatis. Proinde Deo sunt electi sui in omnibus sub Sole nationibus, sicuti in scripturis sanctis manifestè multis in locis exprimitur. Non spectanda est natio, non professio & iactatio titulorum externa: inspicienda est fides, & virtus fidei. Qui in his excellunt, Deo grati sunt, siue Syri, siue Græci, siue Ægyptij, Persæ aut Æthiopes nuncupentur. Erant sanè multi Hierosolymis, qui se titulo populi Dei ornabant ac venditabant, sed nullus istorum causam suscipit innoxij Ieremiæ contra potentes & iniquos illius hostes: vnus reperitur in vrbe alienigena, Æthiops, cui cordi est innocentia viri & prophetiæ dignitas. Condemnat hic alienigena Æthiops omnes Israelitas genitos ex Israele iuxta carnem: sicuti & regina Saba, & Niniuitæ, & vidua Sareptana, & Naaman Syrus ab ipso Domino Iesu, velut ex aduerso opponuntur Iudæis, in sancto Euangelio. In quo legimus item dixisse Dominum de leprosis, Nonne decem mundati sunt? Nouem autem illi, vbi? Non sunt reperti qui redierint, & dederint gloriam Deo, nisi hic alienigena. Cæterum conditione fuit hic Æthiops aulicus vel ex familia regis Zedechiæ, atque adeo eunuchus vel cubicularius regis, vir potens & princeps illustris. Etenim vt in medio mundi & omnis iniquitatis ac peruersitatis
Descriptio Abdemælechi.
Æthiops.
Luc. 17.
In aulis impiorum principum sunt pij aulici.

Fides est scaturigo omnium virtutum.

impio Achab: quod legitur 3. Regum cap. 18. Talis fuit hic quoque Æthiops & postea quoque Daniel in aula regum Nabuchodonosoris & Darij. Seruabant verò illi se impollutos ab omni impuritate idolorum & sanguinis, ut frustra se horum exemplo tueantur, qui versantur quidem & ipsi in aulis impiorum regum, quorum impietatem interim sequuntur, colendo idola & consentiendo in effusionem sanguinis innoxij. Quod sancti illi nunquam fecerunt, tamen si interim vixerint cum illis. Porro scaturigo omnis virtutis in hoc Æthiope fuit, vera in Deum ac verbum eius fides. Fidem enim eximiam ipsum habuisse declarat opus insigne, & scriptura ipsa sub finem cap. 39. ubi manifestè tribuit ipsi fidem vel spem in Deum. Vbi autem fides est, ibi mox exerit se per virtutes varias, per opera videlicet iustitiæ & charitatis, sobrietatis, atque fortitudinis. Fuisse declarantur hæc per Apostolum in 11. capite ad Hebræos, & per S. Iacobum in cap. 2. Quoniam itaque vera fide flagrauit Æthiops, opus molitur alioqui periculosissimum & difficillimum, nec fallitur interim eius spes. Potuisset multa, sicuti hodie solent plerique, prætexere, ac dicere, Quid ego solus in re tanta effecero? Sum homo alienigena. Si Israelitarum nullus causam prophetæ sumit defendendam, aut tentat ipsum liberare ex vinculis & periculo mortis, quid faceres Æthiops? Fortè Ieremiam tuo patrocinio non modò non liberares, sed temetipsum quoque in eundem carcerem conijceres. Cum enim sis alienigena, fortassis habebis pro proditore, qui faueat & foueat partes Babylo-nicas. Præterea cum principes contra prophetam flagrent odio inextinguibili, & rex miserè metuat principes, à rege nihil impetrabis, & ages rem laboriosissimam quidem, sed nullius utilitatis. Ac damnatus est modò Ieremias, & luit nunc mortis supplicium: orabis itaque pro ipso Dominum, qui nisi eripuerit ipsum à morte, homines nunquam liberabunt. Si verò Deus liberare non vult, quid facerem ego hominum miserrimus? Hæc & alia his similia cogitasset & dixisset alius. Æthiops verò cum vera luce fidei illuminatus esset, vera lucis opera edit. Quid enim?

Æthiops corā rege agit causam Ieremiæ fideliter.

2. Rex veluti securus in summo discrimine vrbs, confidet in porta Beniamin. Ad hunc se proripit, egressus regia, Æthiops. Ipse suscipit negotium, non alijs imponit, non alium submittit. Vitur apud regem oratione quidem breui, sed vehementi & liberrima. Nihil enim dissimulat nihil aulica suauiloquentia cōdit, fucat & obumbrat. Apertus est, simplex, & ingenuus. Ita enim solet fides, ac ita loqui oportet in huiusmodi casibus. Præfatiunculam honoris gratia præmittit, & ait, Domine mi rex. Honorandus est Magistratus, & honorificè salutandus. Ea in re abundè debitum præstitit officium, benignè inquam, & sup-pliciter nuncupando ipsum & Dominum & regem, & quidem suum. Nesciuit vetustas amplissimas illas maiestates, serenitates, clementias, celsitudines excellentissimas, & id genus illustrissimos titulos, quibus hodie integra obli-viuntur folia. Paucis verò rem ipsam proponit, perstringens factum principum contra Ieremiam, aperte dicens, ipsos iniquè egisse (*Sas sy vbel gebandlet habind am Jeremia*) quòd Ieremiam concluderint in carcerem, in quo innoxium fame perire oporteat. Vnum ergo se Æthiops opponit, summo cum capitis sui discrimine, tot potentibus principibus, quorum factum diserit & accusat & damnat, Ieremiam autem defendit, & causam eius ut iustam probat. Sic oportet clarè loqui & palàm tueri iustos & innoxios, iniustos & iniquos accusare, veritatēque approbare. Postulat verò à rege, dum hæc dicit, ex carcere liberari Ieremiam. Eadem fidei audacia legimus Iosephum Arimathæum postulasse corpus Domini crucifixi, tum quoque cum omnium principum Iudaicorum animi palàm sese effunderent contra Christum, & tantum non furerent. Discant

Discant hoc Æthiopis exemplo omnes viri principes seriò causas afflictorum propter veritatem suscipere, & constanter intrepideq; agere. Præmium mox re-
pendetur Æthiopi. Præmium omnibus iuuantibus & prophetas & causas pro-
phetarum paratum esse à Domino, testatur ipse in Euangelio Dominus, apud
Matth. in cap. 10. Ita verò in Æthiope se fides vera cum in verbis tum in factis ex-
eruit; sed facta ampliora consequentur.

3. Et spes quidem pios non fallit. Quis verò expectasset à rege, qui modò *Spes sua non fallit pios.*
condemnarat Ieremiam, tanto cum tantorum principum consensu, responsio-
nem talem, qualem hic veritas redditam refert? Voti enim compotem facit Æ-
thiopem. Nam iubet extrahere Ieremiam ex ceno, & collocare in custodiam li-
beriore, atq; adeò reuocat mortis latam sententiam, ne periret fame, alit item,
vitæq; donat. Effecit hoc ingens miraculū non tam Zedechiæ clementia, quàm
Dei summi potentia & bonitas. Alioqui enim apparet regem fuisse hominem in-
constantem ac leuem, & talem propemodum, quales erant quibus cum versaba-
tur. Cum verò impetrauerit Æthiops id quod putabatur impetratu fore impos-
sibile, noli posthac dicere, Solus sum in causa tanta, quid efficerem solus contra
tot & tam potentes aduersarios? Deus enim tecum est. Deus moderatur res o-
mnes, & omnium mentes in sua potestate habet. Quò vult inclinat illas. Fac tu
modò viri p̃j & fidelis viri officium, euētum permitte Deo. Quinimò Æthiops
impetrat plus quàm postularat. Iungit enim ipse rex viros triginta, Accipe hinc,
inquit, in manum tuam, (id est in potestatem tuam, vt tibi in hoc negotio pare-
ant, & adsint iuuentq; in omnibus) viros triginta. Si forè violenta manu princi-
pes tibi resistere velint, vt habeas quos eis obijcias, & institutum tuū perficias.
Ita mira Dei dispositione dantur etiam cum pedites tum equites Paulo Aposto-
lo, qui ipsum (quod nemo expectasset) tueantur contra vim iniustam coniurato-
rum. Cæterum si prius boni principis officium præstitisset, & ipse sese principis
bus Ieremiam accusantibus opposuisset rex, operaq; militum suorum prius fuisset
vſus, his omnibus nihil fuisset nunc opus. Sed & maiore cum laude restitisset
tunc principum violentiæ, quàm nunc, quando videtur suam ipsius sententiam
damnare, & suos inter se veluti committere. Verum hoc est præmium, quod nō
modò incogitantibus, sed leuib; persoluitur principibus. Nam inconstantia
sua, & se & suos varijs implicat difficultatibus.

4. His expositis pergamus inspicere opera fidei per charitatem & accuratam diligentiam Ieremiæ impensa ab Æthiope, vt eius exemplo discamus & nos, *Inseruit Ieremiæ Aethiops diligentissimè.*
ex fide proximis nostris inseruire per charitatem. Nihil cunctatur Æthiops, sed
festinat, simul etiam comparat omnia quæ erant instituto eius necessaria. Nec
piget ipsum sub regis penu, vel cella, in quā reponebantur vel fruges vel thesau-
ri, conquirere pannos vsu & vetustate detritos, abiectos & laceros. A quibus al-
lius, non tantæ dignitatis vir, abhorruisset: sed quia necessarij erant tales panni,
tales omnino parat. Si sericum & panni preciosi instituto eius idonei fuissent,
haud dubiè non pepercisset sumptibus. Hos verò pannos detritos, funibus de-
mittit in lacum ad Ieremiam, cui simul eorum vsum ostendit, principio quidem,
vt his funes inuoluat aut circundet, ea parte qua ipsum Ieremiæ corpus attinge-
re debebant, ne offenderet aut vrerent: deinde sub axillas brachiorum (ipse ma-
num dicit, speciem aliam pro alia reponēs) supponat funes sic apparatus, iubet.
Non pudet scripturam has veluti minutias tam familiariter referre, & diligen-
ter quidē referre. Nam non puduit ipsum Saluatorem nostrum in Euangelio se-
cundum Lucam cap. 10. sub imagine Samaritani, saucium in suam curam reci-
pientis, omnes partes officiorum & sedulæ charitatis explicare. Ac solent in hu-
iusmodi in speciem minutijs non rarò magna latere mysteria.

Ieremias accō-
modat se meo-
dijs.

5. Iam verò quomodo se gesserit Ieremias adijcitur, quamuis vno duntaxat & altero verbo: Et fecit Ieremias sic. Accommodauit inquam se his non prohibitis medijs: sicuti & Paulus in Actis Apostolicis sinit se imponi iumento & in agmine militum deduci Casaream. Alius quispiam spiritu turgidus dixisset, Quid mihi opus his attritis vestibus? Was sol ich thün mit den sätzen vñnd lumpen? An non poterit me sine his seruare Deus, siquidem vult? Nahaman Syrus cum audisset ab Heliseo ingrediundum sibi Iordanis alueum, contempsit, propter vilitatem: sed audit à seruis suis, Si propheta rem tibi iniunxisset maiorem, an non faceres? Quanto itaque magis rem alioqui leuiculam non contemnes: sed quoniam dixit, Lauato in Iordane, & mundus eris, lauabis vtique. Dominus enim in rebus coram mundo contemptibilibus, non minus potens est, quam in maximis.

Reficitur ite-
rum Ieremias
post labores
& dolores.

6. Reponitur autem Ieremias in atrium custodiæ, in carcerem tolerabilior rem, vbi & panis è publico ipsi subministratur, ad eum vsq; diem quo capta est vrbs. Non plenè liberatur vinculis. Tenetur enim in custodiâ. Ac melius hoc erat, quam si liber fuisset dimissus. Quis enim suffecisset ipsi panem, qui in vrbe inter ciues defecerat? Quidam beneficia Dei non omnino perfecta, ferè contemnunt: vt cum sanitati non plenè restituantur ægroti, non magni æstimant, quod infandis liberati sint doloribus. Verùm discimus hoc Ieremiæ exemplo sorte nostra contenti & Deo esse grati pro beneficijs eius, quantumuis iudicio nostro exiguis. Nouit is quid nobis prosit, quid & quantum det singulis. Ipsi sit laus & gloria.

Euocatur Ieremias ad colloquium regis, colloquunturq; mutuum liberè de communi salute.

C O N C I O CXXV.

Misit ergo rex Zedechias & accersuit ad se Ieremiam prophetam ad transitum tertium, qui est in domo Domini, dixitq; rex ad Ieremiam, Ego interrogo te verbum, ne ergo cales à me quicquam. Respondit ergo Ieremias Zedechias, Si annunciaro tibi, an non certò me occides? & si tibi dederò consilium, nò obtemperabis mihi. Iurauit ergo rex Zedechias Ieremiæ clàm, & dixit, Viuit Dominus, qui fecit nobis animam istam, non occidam te neq; tradam te in manum virorum istorum, qui querūt animam tuam. Et dixit Ieremias ad Zedechiam, Sic dicit Dominus Deus exercituum Deus Israelis, Si statim egrediens ad principes regis Babylonici, viuet anima tua, & vrbs ista non comburetur igni, & viues tu & domus tua. Si verò nò egressus fueris ad principes regis Babylonici, tradetur ciuitas ista in manum Chaldaeorum, qui incendunt eam igni, neq; tu manum eorum effugies. Dixit autem rex Zedechias ad Ieremiam, Ego anxius sum propter Iudæos, qui transfugerunt ad Chaldaeos ne fortè tradant me in manus eorum & illudant mihi. Et dixit Ieremias, Non tradent: audi quæso vocè Domini in his, quæ ego ad te loquor, & bene erit tibi, & viuet anima tua. Quod si exire nolueris, hoc est verbum quod reuelauit mihi Dominus, Ecce omnes famine quæ reliquæ sunt in domo regis Iudæ, educuntur ad principes regis Babylonie, & hæ dicent: Incitauerunt te, & prauauerunt tibi viri pacis tuæ, pedes tui in cænum demersi sunt, actiq; retrorsum. Omnes quoque vxores tuas & filios tuos educunt ad Chaldaeos, neq; tu liberaberis è manu eorum: manu enim Babylonij regis capieris, & urbem hanc igni incendes.

Tertia

Tertia huius historiae parte exponitur dialogus vel colloquium regis & prophetae, institutum de incolumitate vel salute regis, urbis & populi. Reluctetur in hoc foeda & probrosa regis Zedechiae leuitas & inconstantia, adeoque omnium incredulorum stupenda miseria, nihil habendum certi, sed fluctuantium instar procellarum maris aestuantis. Verum est haec sors incredulitatis. Contempletur se quilibet in hoc speculo, & si se talem esse deprehenderit, deprecetur seculò Dominum, & oret pro spiritu firmo & solido. Contra verò apparet in Ieremia miranda fidei constantia, & prophetiae maiestas atque veritas: quae merito consolatur nos omnes.

Miseria & leuitas incredulorum.

Constantia veritatis.

1. Rex euocat prophetam in colloquium: quoniam verò misere timuit suos principes, iuratos Ieremiae hostes, rursus clanculò vocat ad se. Locus indicatur, transitus tertius in domo Domini. Id quod plerique exponunt de ingressu, introitu, ostio vel porta templi: sed verisimile non est regem meticulosum palam in porta templi cum propheta fuisse colloquutum. Diuerticula haud dubie quaesivit. Verisimilior ergò est illorum expositio, qui putant templo adiecta esse aedificia quaedam, velut circuitus, in quorum tertium, utpote absconditum aut non ita omnibus patentem locum, euocarit rex prophetam, ut in templo vel abstrusa hac templi parte colloqueretur cum Ieremia. Typum gerit hic rex incredulorum hominum, qui in periculis recurrunt ad verbi Dei ministros, quarentes ex his consilium & consolationem, conscientia in ipsis aestuante, sed cum audiunt à ministris verbum Dei, non curant. Nam si non premerentur necessitate summa, neque adire ministros, neque vocare aut audire, imò ne salutare quidem dignarentur. Et satis quidem pro maiestate vel authoritate regis prophetam interrogans rex, Verbum ex te quaeram, inquit, vide ne quid me caeses. Loquutio est, Verbum ex te quaeram: pro quo nobis in usu est, ut dicamus, Ich muß dich ein wort fragen. At si quando huiusmodi hypocritae congregiantur cum verbi Dei ministris, videntur libertatem dicendi amplo ore concedere, ac quodammodo extimulare, ut libere dicatur ipsis quod res est. Interim de emendatione nulla est cura.

Vocatur Ieremias à rege ad transitum tertium.

2. Ieremias non tam ex nuper actis, quam ex toto vitae cursu à pueritia Regis animum ingeniumque habuit perspectum plenè. Redarguit ergo ipsum. Neque enim ex timore profecta sunt verba, quae sequuntur, sed ipsi corripit regem, quod incurabilem se in omnibus praebeat, & sua sponte ruat in praecipitium. Si, inquit, annunciarò tibi decretum Dei contra te, quod prius fecisti, nunc iterum facies, conijcies inquam me in carcerem, vel principibus tuis me in carcerem demergendum trades, in quo peream inedia. Quod si sanum dederò consilium, non obsequundabis, sed perges more tuo parere principum tuorum consilijs. Incurabilis ergo es: nec scio ipse quid tibi dicam. Frustra enim dicuntur tibi omnia. Hinc colligimus quantae sit molis & difficultatis nec non periculi, verbum Dei synceriter annunciare populo. Si enim veritatem annuncies, veritas parit odium, praesertim si culpes vitia potentum atque vulgi, & ministeris iudicia Dei. Si verò bonum sufficias consilium, sunt qui bonum nuncupent malum, & sese tibi obijciant. Si verò aliqui recipiunt consilium datum, pro modum suo & quantum ipsis bonum videtur, non plenè recipiunt, unde & consilium non sortitur suum effectum, sed ferè euenit diuersum; indignantur ergo consiliiatori, qui alioqui boni videri volunt, & calumniantur mendacem & seductorem esse praekonem verbi, quod consilium ipsius eos sefellerit: cum verius ipsi semetipsos, non faciendo quod iussi fuerant facere, seduxerint. In Evangelio queritur Dominus, quod frustra populo isti praedicaretur euangelium. Tentabat quidem Deus varijs ipsis lucrifacere modis rationibusque: sed non mouebat.

Redarguitur rex.

Plena periculi sincera annuntiatio verbi.

tur vel suauitate saluatoris, vel austeritate Ioannis. Ita sanè fit hodie quoq̃. Quacumq̃ enim via ingrediaris, habet vulgus quod accuset, calumniatur, exhibet, atq̃ explodat. Sed prædicandum est p̃ijs nihilominus. Sicuti videmus & Ieremiam & ipsum Dominum Iesum nihilominus in prædicatione verbi sui esse progressum.

*Iuramentum
leue.*

3. Iurat rex propheta, se minime procuraturum ipsius necem: iurat autem clam, metu principum, qui si institissent grauius regi, in dubio sanè relinquitur, an præstitisset quod clanculo propheta iurauerat. Facilis ac procliuius apparet rex ad iurandum, neque hoc nomine commendandus. Quin potius discamus cum religione, & in causis grauib; neque semper, neque omnibus, neque quaslibet ob causas iurandum. Ac fit ferè vt qui ad iurandum promittendumq̃ nimis sunt procliues, in præstando sint leuiore. Certè Zedechias hic noster iurauerat regi Babylonio, idem mox iurat & Ægyptio, & quidem iuramenta sibi mutuò repugnantia. Miserat prius honorificam ad Ieremiam legationem, nunc clanculum vocat in colloquium. Prius fecerat potestatem innoxium detrudendi in carcerem, ibidemq̃ in sordibus perimendi fame aut inedia. Idem eundem mox concedit Æthiopi, & ex carcere extrahere contra priorem sententiam iubet: nunc iurat Ieremias eidem etiam aduersus principes, quibus tamen prius dixerat, se nihil denegare posse. Stupenda ergo apparet inconstantia ac leuitas in hoc principe, non imitanda nobis, sed modis omnibus fugienda. Ac apparet hic omnino miserrimos esse, quotquot instabiles & rerum suarum incerticuilibet vento se præbent exagitandos. Est autem in principibus leuitas in primis vituperanda. Illud verò laudandum in rege videtur, quòd veram religionemq̃ seruat iurandi formulam, Per viuentem Deum. Etenim præcepit Deus iurare per nomen suum, vetuit iurare per nomina aliorum deorum. Turpissimum est itaq̃, si hoc præceptum Dei primarium præuaricentur Christiani. Obserua hic quoque quod dicitur, Deum facere vel condere animas. Vnde claret simplicem & veram esse sententiam quæ sentit animas non delabi è cœlo, aut esse ex traduce, sed creari à Deo & inspirari corporibus. De qua re dixi pauca in nostris Decadibus.

Deus facit animas.

Oratio Ieremias ad Zedechiam.

4. Subiungitur nunc Oratio Ieremias breuis & vltima, paulò ante excidium vrbis habita ad regem. Ea est partim salubris consilij suggestio, partim denuntiatio fati acerbissimi. Suadet enim deditionem, omniaq̃ felicia obedienti promittit. At nisi se dedat, prædicat urbem ipsam & capiendam esse & exurendam, denique & ipsum & omnem domum eius, populumq̃ Hierosolymitanum abducendum in captiuitatem. Quod ne, ceu vanum somnium, contemneret, præmittit exordioli vice, Deum verum, & quidem Sabaoth, Deum Israelis, hæc ipsi annunciare per Ieremias ministerium. Vbi iterum cernimus prophetia veritatem & constantiam. Non noua profert in gratiam regis, sed repetit vetera. Vetera sunt & perpetua, patere pœnitentibus accessum ad Deum, qui minas denunciatas non prosequatur, si mutemus mores impios. Iam non est quod disputemus de æternis Dei decretis. Agnoscimus prouidentiam Dei & æterna & certa esse Dei decreta: interim cum per verbum suum attestatur, pœnitentibus concedi certò veniam, sicut & 18. cap. dictum est, piè in præsens Dei verbum respicimus, & ei credimus.

Vetus doctrina

Quid impediat homines quò minus recipiant consilia Dei.

5. Porro inspicere iam historiam diligentius, & inquire quid regem impedierit quò minus salubri obsequutus sit propheta consilio, sed maluerit minis Dei subiacere grauib; Metus illi obstitit. Qualis verò metus? An timor Dei? Minime gentium. Quidlibet enim potius quàm Deum timuit. Nam fecit quod facere nõ debuit. Timuit enim homines cum amicos tū hostes: quinimò nihil tutum ei. Timuit

ei. Timuit enim omnia: solum Deum non timuit, quem ante omnia, & præ omnibus timere debuisset. Idem hic inanis & irreligiosus timor hodie quoque obstat, quò minus sana Dei consilia amplectamur: sed tergiversando nos & alios defatigemus, ac demùm etiam perdamus. Oritur & confirmatur hic metus ex superbia. Nam metuit Zedechias, ne illudant ipsi transfuga, ipsumque tradant hostibus. At superbus animus ludibrium ferre non potuit: quemadmodum & Saul ad armigerum suum dicebat, Transfigito me, ne præputiati illi me trucident, ac mihi cum probro illudant. Satiùs fuerat se humiliasse coram Domino, & patienter quicquid immisisset Dominus recepisse ac sustinuisse. Superbus ergo timor, desperationis neruus, fortissimè constringit eos, qui admittunt illum in pectus, & certissimè tandem perdit. Vigilemus hic & oremus. Innumeri sunt hodie in summis constituti dignitatibus mundi, Episcopi, Abbates, Prælati ecclesiastici nuncupati, quibus si obijcias, cur non apertè confiteantur Euangelium, quod in animo intelligunt & non improbant: audias, Metuo pauperiem, crucem, odia potentum. Nolo ita humiliari & contemni: nolo opes & dignitates abijcere, &c. Hi omnes patriarcham habent Zedechiam regem, hypocritam & impium: qui & ipse satis intelligebat consilium, quod ipsi suggerebatur, esse com modum, at propter timorem & superbiam recipere nolebat.

6. Cæterum Ieremias regi cupiens mederi, id ei eximere conatur quod *consolatur regem.* rebat, dicens, Metuis miserè, ne fortè tradaris cum ludibrio à tuis hominibus hosti. At ne metuas iubeo. Nam non traderis, Domino Deo hoc prohibente. Hor tor autè ut huic credas & obedias voci Dei tui. Ita enim bene erit tibi, & vitam tuam tibi tuisque seruabis. Splendida erat hæc promissio, & consolatio valida. Ita habent hodie quoque in sancto Euangelio, in libris quoque prophetarum & apostolorum validas consolationes & graues exhortationes timidè ac superbi cunctatores, ne pluris faciant gratiam hominum, quàm veritatem & fauorem Dei: Odisse hunc superbiam & luxum huius mundi: eundem non negligere aut deferere sperantes in ipsum, sed victum suppeditare ac amictum: ut nihil desit timentibus ipsum.

7. Videbat autem ex moribus regis Ieremias, se frustra bene consulere, *impio quod metuit euenire.* consilium pium respuenti impiè, conuersus ergo ad denunciationem insuauem, acerbam, & duram, prædicit ex reuelatione æterni Dei, quæ mala sit miser & infelix perpeffurus, hoc videlicet quod metuebat. Solomon enim dicit, Euenit impio, quod metuit. Ergo traderis, inquit, in manus Chaldaeorum, nec tu solus, sed omnis tua familia. Quibus accedit, quòd non viri iam tibi illudent, sed muliercula è tuo gynæceo. Ac fingit hic formulam, qua vsuræ sint mulierculæ accusantes & exagitantés regis socordiam & stultitiam. Principes quibus tu fidebas (hi enim sunt homines pacis) quos amicos tuos optimos & fidelissimos esse putabas, incitarunt te ad ea, quæ contra Babylonios fecisti: incitarunt te ne obsequeris sanis consilijs, & quidem præualuerunt. Cum enim illis non restitisti, ipsi vti sunt potestate regia, & quod voluerunt, pro sua libidine fecerunt licetiosissime. Tu interim iners & socors, titulum imò vmbra regis præ te tulisti. At quò tu hac tua socordia & mollitia effœminata perueneris, aut quò te tui illi adduxerint, modò apparet toti mundo. Nam veluti lutulentæ & lubricæ insistentis viæ, progredi non potes, sed lapsando, retrorsum impelleris, & concidis: id est omnia tua consilia inuertuntur (*gadt dir nüt diner dinge für sich*) & peris in tua ipsius stultitia, ac vnà etiam omnes nos tecum perdis infelix. Vide autè ut Deus par pari rependat. Cōiecerat rex Ieremiam in lutum, ut in eo periret: at ipse iam in coeno hæret & perit. Obseruent hanc muliercularum veluti cantilenam, omnes quotquot per semetipsos nolunt sapere, & potestate sibi data legitime & for

*Ipsē fecisse dic-
ceris, quod as-
lius te procu-
rante aut non
prohibente
fecit.*

titer uti, sed in omnibus alijs se ducendos gubernandosque permittunt, & ferē pef-
simis. Ad eundem enim scopum tandem suas conijcient sagittas, ipsique in luto
vel ceno miseriae & infelicitatis hārebunt. Obseruent autem hāc in primis illi,
de quibus modō diximus, quod veritatem quidem agnoscunt, at metu eam con-
fiteri nolunt. Timent enim ne dignitatibus & opibus exuantur, & adoperian-
tur propter Christum ignominia, ac inopia rerum omnium laborēt. Quod enim
metuunt, id eueniet eis. Nam veniet tempus, quando optabis dignitatem illam
tuam, opes & voluptates illas, quibus carere noluiſti propter Christum, inquam
oblaras, nunquam receptas vel vsurpataſ. Nam cū ſenſeris tibi eundem eſſe
per mortem inopinatam ad tribunal Dei aeterni, quem multo viſiorem habuiſti
in hoc ſeculo, quā ſcleratiſſimos quoſque nebulones, quem denique poſtha-
buiſti tuis illis ignominioſis dignitatibus, & ſcedis voluptatibus, abominandiſ-
que opibus: quid tum reſpondebis Domino Deo tuo? An non tunc cruciaberis
fame & inedia ineffabili, ignominiaque ignominioſiſſima? An non tunc labora-
bis & ſubiacebis odio Dei, angelorum denique & ſanctorum eius omnium? An
non tunc recurret illud ex reuelatione Ieſu Chriſti, Cadite ſuper nos montes, &
abſcondite nos petre à facie ſedentis ſuper thronum, & ab ira agni: quoniam venit
dies magnus irae illius. Et quis poterit ſtare? Obſeruandū verō & illud videtur,
quod Zedechias dicitur igni incendiſſe urbem. Non is manu ſua ignem ſubie-
cit urbi: Babylonij id fecerunt: ſed cum Zedechias obſequendo ſanioribus Dei
conſilijs potuiſſet ſeruare urbem, quod noluit: ipſus certē feciſſe dicitur, qui oc-
caſionem incendiij ac veluti faciem in manus dediſſe videtur Chaldaeis. Sic verō
reputat tibi quoque ipſum opus Deus noſter, licet manu tua opus non feceris,
ſi occaſionem operi dediſti, aut cū prohibere potuiſſes, non prohibuiſti.
Proinde nulla eſt regum excuſatio, qui dicunt, Ego nullam incendi urbem, nemi-
nem trucidauī. Quoniam enim authoritate & iuſſu regio bellum eſt ſuſceptum
& illatum quo iſta facta ſunt, recidit in ipſum regem omnis ſanguis effuſus. Ina-
nis eſt itaque & militum quorundam iactatio: Neminem manu mea trucidauī:
matronam aut virginem nullam conſupraui, neque quenquam ex ſuis aediſibus
proturbaui, ciuitates non inflammaui, &c. Eſto enim, tua manu nihil horum pa-
traueris, an verō non dediſti nomen tuum imperatori militiae? An non tota illa
militia eſt veluti corpus ex multis membris compactum? An non tu quoque es
huius ſanguinolenti corporis membrum? Quomodo ergo à culpa & reatu, imō
à cædibus & abominandis facinoribus huius corporis temetiſpſum ſegregabis?
Quod ſi hoſtis veniat, & incendio ferroque graſſantes tuos illos commilitones
depellere velit, cui oro ſeres auxilium, hoſti an commilitonibus illis tuis trucu-
lentis? His certē ſeres auxilium. Agnoſce itaque omnem cruorem, quem iſti ef-
fundunt, recidere etiam in caput tuum, & iecirco vanam eſſe tuam illam gloria-
tionem. Iam itaque abſtine ab iniuſta illa, illegitima, & mercenaria militia, agito
pœnitentiam, & orato Deum ut gratiam ſuam, per quam hāc poſſis, liberaliter
largiatur ad gloriam nominis ſui. Ipſi gloria.

*Dimittit Ieremiam rex incolumem, accedunt eundē & prin-
cipes, qui & ipſi eum relinquunt incolumem.*

C O N C I O CXXVI.

*Et dixit Zedechias ad Ieremiam, Nemo reſciat verba iſta, & non morie-
ris. Quod ſi principes intellexerint me tecum eſſe locutum, & venerint ad te,
& dixerint, Indica quaſo nobis quid locutus ſis cum rege, nihil cales nos, &
non occi-*

non occidemus te: quid locutus est rex tecum? Dices ad eos, Ego supplex procu-
bui orans in conspectu regis, ne me reducat in domum Ionathan, ne isthic mo-
riar. Venerunt ergo cuncti principes, & interrogauerunt eum. Narravit ergo
eis ad omnem omnino modum, quem ipsi rex praeceperat: & tacuerunt (vel de-
sierunt) ab eo: nihil enim sentiebant. Mansit ergo Ieremias in atrio custodiae,
vsq; ad eum diem, quo capta est Hierusalem. Et factum est secundum hoc, ta-
pta est Hierusalem.

Attexitur quomodo rex minas prophetae graues acceperit. Licet enim ea
quae dicta fuerant a propheta, prauitatis arguere non posset, sed cogere-
tur agnoscere sanum esse prophetae consilium, nullam tamen huius consilii ratio-
nem habet, sed manet in suo illo timore, & instituto prauo, stulto, & noxio: ideo
que Dei verbo non credit, neq; se verbo Dei accommodat. Ad eundem omnino
modum, cum homines nostro seculo verbum Domini audiunt, & in ipso ne hi-
lum quidem reprehendere possunt, quia tamen prauas affectiones, timorem, am-
bitionem, & voluptatum studium retinent mordicus, sana verbi Dei consilia
non recipiunt, id est verbo Dei minimè credunt. Dixit autem & Dominus in
Euangelio ita futurum, Quomodo vos potestis credere, qui gloriam a vobis in-
uicem accipitis, & gloriam quae a solo Deo proficiscitur non quaeritis? Et qui-
dem proponitur nobis in his spectanda miserabilis hominis imago, nihil sani,
nihilq; tranquillitatis in semetipso habentis. Tales autem sunt increduli & im-
pii omnes.

Qui indulget
affectibus suis
prauis, verbo
Dei non credit.

Ioan. 8.

2. Muliebriter iam deprecatur miser, ne quis resciat quicquam de hoc col-
loquio, id est vt curet propheta, ne ab ipso effutiat quicquam. Quasi verò futi-
lis sit. Promittit autem ei vitam vel incolumitatem. Manifestè verò ostendit his
rex se seruum esse, vel mancipium vile nebulonum vel perditorum istorum prin-
cipum, non sine dolore & tristitia cordis regij. Typus est eorum, qui sibi sua stul-
titia incredulitateq; & nequitia, grande aliquod onus, & hoc quidem puden-
dum etiam, imponunt baiulandum, quo miserè excruciantur, attamen eo facile
possent carere: vt cum maritus per adulterium scortum sibi adiungit, quò exer-
cetur & excruciat variè, &c. Refert deniq; hic princeps, senatores instabiles
& meticulosos, qui tamen aliquando colloquantur de rebus sanctis cum viris
sanctis: quia tamen hos impijs sciunt inuisos esse, cupiunt omnino latere ipso-
rum cum pijs congressum: imò ab hoc frequentius refugiunt, atque adeò & vi-
ros bonos fugiunt, quòd metuant colloquia illa ipsis fore opprobrenda ab ho-
stibus. Seruilia sunt haec & animi nimis meticulosi corruptiq; indicia.

Homo incredu-
lus se mancipiū
facit, &c.

3. Interim relucet in his malum grande, quo facile deturbantur regna fir-
missima, mutua videlicet diffidētia, & animi principū insynceri. Rex enim prin-
cipibus hisce suis, intimis inquam suis amicis non fidit ex animo, neque princi-
pes amant syncerè regem, nec fidunt ipsi plenè. Sind beider teilè hinder einan-
deren durchgangen. Verum ita solet fieri, cum vero viuo & aeterno Deo patri
& redemptori nostro ex animo non fidimus. Sic enim digni efficimur, quibus
nemo credat aut verè confidat, animi denique nostri sic implicentur & abalie-
nentur, vt nemini fidere neque possimus neq; audeamus, sed sint nobis suspecta
& horribilia omnia.

Diffiden-
tia: regna pēro
d. t.

4. Caterum tantus in rege metus erat, vt vel ipse praeret ac veluti dicta-
ret formulam respondendi principibus, siquidem veniant percontatum de habi-
to colloquio. Nec de tractat propheta eam conditionem. Cauendum verò ne
hoc loco abutamur. Non docet hic locus mentiri hominem, simulare aut dissim-
ulare res magnas cum detrimento proximi & ignominia Dei. Et propheta qui

Contra men-
daciū pro
veritate:

Secreta continere.

dem non rogabatur legitime, ceu testis in foro à principibus, neque dicebat testimonium. Præterea nihil mētiebatur aut fingeat in eo quod adferebat. Nam suppliciter postulauerat à rege ne reduceretur in domum Ionathæ. Et dum respondet principibus, non modò quod verum erat dicit, sed insuper responsione sua neque Deum offendit neque proximum. Quid ergo? Petit rex fidem, & ne secretum creditum spargat propheta. Voluit enim omnino colloquium esse arcanum, & ipsis duobus solis cognitum. Est autem virtus, continere secretum, & non futiliter spargere in omnes. Nocet non rarò ea futilitas, maximè si ea senatores laborent. Est alioqui fides seruanda diligenter in secretis non propalandis, nisi talia sint, vt fides iubeat reuelare. Dicis, At secretum dici non debet consilium Ieremiæ, quod erat verbum Dei, & pertinebat ad salutem vniuersorum. Si principibus quoque communicasset, profuisset fortassis, habuissetq; fructum suum. Audio. Sed dudum hoc consilium suum principum auribus inculcarat, vsque ad molestiam, & donec ipse huius solius gratia conijceretur in lacum cœnosum. Rectè ergo & prudenter tacuit nunc Ieremias. Quem alij in hac causa nonnihil deliquisse volunt. Certè (vtcunque ea res habeat) huius exemplo nihil est falsi committendum.

Principes interrogant Ieremiam.

5. Iam verò turmatim in custodiam aduolāt ad prophetam & principes, expiscari volentes quid collocutus sit cum rege. Licentia hæc principum in regem inquiringentium nimia est, vituperanda & modis omnibus. Sed dignus erat rex, qui ita malè tractaretur à suis principibus, qui verbo Dei obedire noluit, nimium homines timuit, & his semetipsum calcandum substravit. Non sine emphasi verò dicitur principes nihil sensisse. Significatur enim principes vtcunque sagaces sint, non semper tantum posse, quantum volunt. Reguntur enim manu Domini. In eo quoque diuina relucet virtus, quòd mox acquiescunt verbis prophete, & tacent ab eo, id est, deserunt, vel vt nos dicimus, *Lieffend von ihm*. Nam est locutio Hebræis visitata. Proinde vides Dominum in Euangelio dicentem, Mitto vos veluti oues in medium luporum, posse & velle suos contra & præter spem tueri & defendere contra omnes hostes. Consolemur nos in periculis per hæc exempla. Non enim deserit aut negligit Dominus vltos sperantes in nomen ipsius: qui hæc diligēter consignari voluit, vt ex ijs consolationem acciperemus per ipsius spiritum sanctum.

Profunt aduersa sanctis.

6. Nunc ergo manet Ieremias propheta in custodia vel in carcere, sed tolerabili. Non dimittitur. Ac profuit illi hæc crux, obstititque quo minus grauiori fuerit subditus. Alitur enim nunc in vinculis expulso, qui fortè liber & in medio populi furentis vnà cum alijs multis perijisset inedia. Ita sæpe nobis aduersa profunt, quæ obesse & damna inferre falso existimamus. Liberè quidem abiit rex, liberè abeunt principes, sed omnes ad lanienam, breui à barbaris conscindendi. Ita ignorat mens hominis futura mala, & dum existimat res suas esse collocatas in tuto, versantur in discrimine summo. Contra tutissimè omnium habitamus non rarò, cum querimus nihil vspiam nobis esse tuti & tranquilliquicquam.

Veritas minarum Dei.

7. Manet autem propheta in custodia, ad diem vsq; quo capta est vrbs. Cui subiicitur, Et factum est secundum hoc, capta est Hierusalem. Hieronymiana versio habet, Et factum est vt caperetur Hierusalem. Xantes legit, Eratq; (ibi) cum capta fuit Hierusalem. Nonnulli connectunt cum consequenti capite: ego malo cum his quæ dicta sunt, cohærere. Significat autem Deum veritatem verbi sui comprobasse, & secundum hoc quod Ieremias prædixerat, urbem Hierosolymorum captam esse. Vel certè indicatur Ieremiam in vinculis incolumem seruatum esse, quò minus in prima militum irruptione in urbem sit mactatus & obtruncatus

obtruncatus cum misera ciuium turba. Proinde per curā Dei accuratissimam, quod alijs fuisset carcer, Ieremiæ fuit asyllum. Et certē potest nos Dominus in ipsa viuificare morte. Cui soli gloria & laus.

Capitur vrbs, rex vero fugiens cum suis comprehenditur, in dicioq; sistitur, vrbs incensa perit, populus vero partim captiuus abducitur, partim in Iudea relinquitur.

C A P V T XXXIX.

ANno nono Zedechie regis Iuda, mense decimo, venit Nabuchodonosor rex Babylonis & omnis exercitus eius Hierosolymam, & obsidione cinxit eam: anno vero vndecimo Zedechie, mense quarto, nona mensis, rupta est vrbs, ingressiq; sunt omnes principes regis Babylonie, & sederunt in porta media, Nergal Sarazer, Samgar Nebo, Sarsechim, Rapsaris, Nergal, Sarazer, Rabmag, & omnes reliqui principes regis Babylonicum. Et factum est cum vidisset eos Zedechias rex Iuda, atq; omnes viri bellicosi, fugerunt, & exierunt noctu ex vrbe, via per hortos regios, & per portam qua est inter duos muros, contenderuntque versus desertum. Persequutus est autem eos exercitus Chaldaeorum, comprehenderuntq; Zedechiam in campestribus Iericho: & abduxerunt eum ad Nabuchodonosorem Babylonie regem, Reblam, qua est in terra Hamath: & loquutus est cum eo iudicia. Trucidauit autem rex Babylonis in Rebla filios Zedechie in oculis eius, & omnes nobiles Iuda trucidauit rex Babylonis. Porro oculos Zedechie eruit, & vinxit eum compedibus, ut duceret ipsum in Babylonem. Domum autem regiam, atq; domus populares igni incenderunt Chaldaei, & muros Hierusalem diruerunt. Reliquum populum ex his qui reliqui erant in vrbe, & eos qui ad se defecerant, & reliquias vulgi, quae adhuc supererant, transtulit Nabuzardan praefectus rerum capitalium in Babylonem. De plebe autem tenues, & qui nihil habebant, reliquit Nabuzardan praefectus rerum capitalium in terra Iuda, & eodem illo tempore dedit eis vineas & arua.

PERVENIT VR tandem ad miserabile spectaculum, ad excidium inquam vrbs & gentis antiquiss. & celeberrimae per orbem vniuersum. Miserū capite
vrbs spectaculum. Eueniunt autem hec omnia non fortuito, sed ad eum omnino modum, quem praedixerat ex verbo Dei Ieremias. Vbi sanē iterum relucet constantissima veritas Dei, qui tametsi diu dissimulet consclerationem hominum, plurimiq; in vtrunque aurem dormire videatur, non tamen dormitat nec semper, nec omnibus. Adest enim maturē, & tarditatem illam suam supplicij grauitate compensat. Docent ergo huiusmodi historiae funestae & tristes, nos timere Dominum Deum nostrum, ambulare in vijs eius, nec insolentia & rebellionē exasperare irā eius. Nimis enim grauiasunt contra incurabiles iudicia eius. Simile est excidium Hierosolymorum sequens tempora Christi Domini, praedictum & ipsum ab annis 40. sicuti & praesens Ieremias praecinuit ab annis iam 40. Ceterum elegantissime & doctissime adumbratur in praesenti celeberrimae vrbs interitus. Nam ea quae non admodum ad rem facere videntur, à prophanis autem scriptoribus operose tractantur, omittuntur, attinguntur vero magis quam co-

Argumentum
capitis.

píose describuntur maxímè necessaria, & ex quibus est fructus aliquis, sicuti patet in explicatione, quam & ipsam absoluemus breuibus. Vniuersa historia huius capitis absoluitur partibus duabus. Principiò enim proponitur velut spectandum vrbs excidium: in quo interim cernimus seuerum sed iustum Dei verum iudiciũ contra impœnitentes. Deinde exponitur quid in miserabili hac turba euenerit Ieremiæ & Æthiopi, quorum vterque incolumis refertur seruatus Dei potentia in hostium medio furore. Vnde inclarescit Deum omnibus temporibus suum illum Loth educere imò extrahere ex incendio Sodomæ. Stupendum quidem est supplicium, quod Deus de Sodomâ sumpsit: sed cum ea esset vrbs prophana & gentilis, Hierosolymorum verò vrbs à Deo electa ad cultum verum Dei & regnũ Messiae, magis mirantur iam in eius interitu fideles Dei iudicia, quàm in Sodomâ aut Gomorra. Cæterum digni erant ciues Hierosolymitani qui perirent, vtpote quibus frustra prædicata fuerat tot annis salus.

Tẽpus obsessæ
& captæ vrbs

1. Tempus consignatur quo est obsessæ, murisq; irruptis capta à Babylo-
nijs vrbs. Colliguntur autem in vniuersum obsidionis menses octodecim. Satis proinde spacij dedit pœnitentiæ longanimitas Dei. Satis & plus quàm satis tanto tempore contempserunt ingrati bonitatem Dei. Si autem mense decimo obsessæ est vrbs, bellum hoc geri cœpit in hyeme. Perstiterunt ergo milites Babylo-
nici magna constantia, fortitudine, & laborum tolerantia. Operatur tamen hæc Deus per milites, vt puniat quos punire decreuit. Fuit & in obsessis patientia in
signis, dum durant per famem & inopiam rerum omnium. Vide autem hic mi-
hi consideraque ingenij humani malitiam simul & in malitia pertinaciam. Vix
tot dierum laborem Dei & religionis gratia sustinuissent. Si quid enim nobis sit
ferendum honestarum diuinarumq; rerum gratia, mox tadio affecti, querimur
nos minimè esse ferendo: at si grauissima quæque subeunda sint gratia volupta-
tum, nulla auditur querimonia, sed cernitur per omnia alacritas strenua. Prohi-
bita & mercenaria militiæ compluribus iucunda videtur, in qua & tolerat, quæ
ob patriæ pericula depellenda, minimè toleranda, imò ne attingenda quidẽ sibi
putarent. Hæc versipellis malita peruersitasq; humani ingenij in innumeris alijs
rebus, si quis obseruet mores hominum, facillè deprehenditur.

Peruersitas hu-
mana.

Rupta vrbs.

2. Rupta verò dicitur tandem vrbs. De ea ruptura variant interpretes.
Quidam enim referunt ad ciuium Hierosolymitanorum factionem ac seditio-
nem, quibusdam volentibus urbem defendere contra hostem, alijs verò deditio-
nem faciendam hosti suadentibus. Hos ergo scissos ab illjs, defecisse ad hostem,
alios verò posthac urbem contra hostes non amplius tueri potuisse. Alij referunt
ad irruptionem hostium, quòd hi muros arietibus instrumentisq; bellicis peru-
perint, & depulsis è statione ludæis, irruperint in urbem, eamq; vi cœperint. Et
huc videtur spectare quod sequitur, ingressos fuisse principes Babylonicos in
urbem. Vtrunque fieri potuit, & vt eruperint ciues aliquot, quorum & paulò
post fit mentio, ad hostes Chaldæos, atque hi simul irruperint in urbem vrbeq;
potiti sint. Nihil profuit impijs ciuibus, quòd vrbs ipsorum esset antiqua, cele-
bris, sancta appellata, munita denique, adeò vt multis videretur inuicta. Iam enim
deo ita volente, succumbunt & euanescent, neq; tantillum profunt omnia, quæ
alioqui mirari solet mundus. Ne itaque fidamus vllis rebus caducis. Nam deo
iubente fortissima quæq; dissoluntur, & quidem repente ac veluti momento
quodam.

Capiunt vrbs.

Principũ Baby-
lonicorum no-
mina.

3. Nomina principum scriptis consecrantur. Videntur barbara, dura, &
ipso sono horrenda auditoribus. Sed cum suaue dei verbum audire volumus, &
lætari in amabili nomine patris nostri cœlestis, digni sumus hodie quoque, qui
cum tremore audiamus barbaram Turcarum linguam, & innotescant etiam no-
bis Tur-

bis Turcica illa vocabula ipso saltem sono horrenda, Abraimbassa, Bassa Natolia, Beglerbeg, Spachi, Oglani, Vlufagi, Iannizeri & Iannizeraga, &c. Ac sunt qui existiment noua illa nomina propria esse Babyloniorum principum nomina. Alij quædam ex ijs officiorum arbitrantur esse nomina, quæ & exponūt, vt Saræzer sit præfectus thesauro, Rabsaris præfectus aulicorum, Rabsarfechim papilionum vel tentoriorum magister, Rabmag veluti ædilis, aut qui præfectus sit demoliendis ædificijs. Sequatur hic quilibet quod ipsi videtur optimum. In his nullum est periculum, neq; etiam admodum operæpretium. Illud magis obseruandum videtur, quod principes illi barbari ad primum statim vr-
bis ingressum, confident in porta: nimirum vt ita nunc capeffant principi suo
ius vrbs, quod ipse porro rege Zedechia oppresso, sit rerum dominus & iudex
supremus. Portæ enim in illa gente loca erant iudicijs consecrata. Præterea no-
luerunt principes Zedechiæ & aliorum regum, iam annis pluribus confidere
in porta, id est ius dicere miseris, iudicium item iustitiâq; exercere. Merito ita-
que exuti iam omni dignitate, & veluti de gradibus præcipientes dati, in pulueri-
bus voluntantur, alieni autem principes tribunalia conscendunt, hisq; iniustis
iudicijs in puluerem conculcatis, ipsi ius reddunt omnibus. Ac mirandum est
sanè, militares principes tanti facere iustitiâ, vt in feruore occupationis vrbs
hostilis, mox in ipsa conscenderint tribunalia. Proinde verisimile est non tanto
cū furore sæuitū esse, vt sæuitur hodie in occupatis vrbs, in quibus de repen-
te & in ipso feruore irruptionis, diuina simul & humana conculcantur, virgines
& matronæ constuprantur, ædificiaq; inflammantur & comburuntur. Constat
enim vrbs hanc post mensem demum esse inflammata. Ergo quamuis in
Threnis legamus miserabilem omnino & funestam prorsus fuisse vrbs occupa-
tionem hanc, moderatior tamen fuisse videtur, quàm audiantur esse hodie
plerorumq; principum, qui tamen Christi nomine gloriantur, irruptiones. Vt-
cunque autem id habeat, discant ex hoc ethnicorum principum exemplo Chri-
stiani principes, nemini neq; in pace neq; in bello negare ius, sed religiosè facere
iudiciū & iustitiâ, ne ipsi quoq; ex tribunalibus præcipientes agantur, & sub-
uehantur alij iustitiæ iurisq; obseruantiores.

Ethnici principes sedent in porta.

Sæuitur in occupatis vicinitatibus.

4. Dum verò princeps Iudaicus cum sua nobilitate & militia insigni audit
& videt hostem iam intra ipsa esse moenia, atque adeo sedere principes in por-
ta, ius reddituros ijs, qui adducantur à militibus; aut alioqui accesserint, non
amplius sibi in vrbe subsistendum, sed fuga celeri nocturnaq; quò tutior sit, sibi
consulendum putat. Habuit autem regia exitum paucis cognitum, tendentem
ducentemq; in campos versus desertum per hortos regios, sic aptatum vt intra
duos muros, per portam quandam eundum esset euadere volentibus. Nec ex-
primitur subterraneus ne fuerit, an supra terram artificiosè constructus. Certè
solent principes huiusmodi vias & exitus (*heimlich abgang*) sibi parare ad ne-
cessitatem quamlibet. Iam ergo erumpit rex per illam viam occultam, cum
suis principibus & nobilitate, nihil curans de salute populi, quem in medio di-
scrimine deserit. Id quod non rarò ab alijs quoque principibus factum vide-
mus. Apparet in hoc misera populi fors, & magnatum perfidia. Insinularunt
hi superius Ieremiam perfidiæ, dicendo ipsum adornare fugam, &c. At illi ipsi
iam turpiter, populo deserto, fugiunt, suisque rebus prospicere volunt. Verum
oculus Domini, qui cernit omnia, fugam quoque hanc perfidam videt, curatq;
vt incendant vnâ omnes fugientes in manus hostium. Hi enim cum essent saga-
ces, vigilantes, strenui, obseruarunt vias omnes, deprehenderuntque fugam re-
gis ac magnatum. Hos itaque insectantes affecuti sunt, & comprehenderunt in
campestribus Hierichuntinis. Tam longè feliciter profugerant, & sibi tantum

Fugit rex cum sua nobilitate.

Rex negligit & deserit populum.

Capitur rex cum suis.

non omne superasse periculum videbantur. Caterum cum impius se erasse autumat, haret medius in laqueo. Quod & Zedechiae euenit. Proinde nemo existimet ullis se artibus euasurum iustam & potentem manum Dei.

sisitur Zedechias regi Babylonio.

5. Captus rex cum suis trahitur ad tribunal regis Babylonij, cuius oculis praedixerat Ieremias visurum regem Zedechiam suis oculis, nimirum non absque horrore, cum probe sibi conscius esset perfidia omnium sceleratissima. Rex Babylonius tum temporis fuisse dicitur in Ribla, ciuitate sita in terra Hemath. De qua cum varient interpretes, difficileque sit de antiquis illis exoletisque rebus locisque pronunciare, coniectantibus accedo, existimantibusque Riblam eam fuisse, quae sita est non procul a lacu vel palude Samachonitide, in tribu Nephthalim. Huc enim rex commigrasse videtur ex obsidione, quod diutius extenderetur. Ac erat hic locus regi varijs, & grauibus, multisque rebus occupatissimo magis idoneus quam castra. Istuc verò ad regem Babyloniae deducebatur rex Zedechias. Et locutus est, inquit historicus noster, cum eo, Zedechia videlicet, iudicia. Quae sanè locutio est Hebraica, cui nostra respondet, *Er ließ im das rächt ergan/oder/Er sprach ein vrtail über im.* Iure enim egit cum Zedechia & suis principibus. Nam accusauit ipsum perfidiae & rebellionis haud dubie: audiuit denique quare suam causam defenderet: tandem verò conuictum condemnauit. Potuisset iure belli captum absque interueniente iudicio tradere aut permittere militibus ad suspendium: sed mauult exercere iudicium. Præterea non legitur ipsum reum ullis conuictijs adoperuisse. Pudeat ergo principes Christianos ferocire, & captos vel in bello vel in pace, non auditos neque conuictos, prius conuictijs adopertos tradere carnificibus, ac mox subiungere, cum ipsum sim ius viuum, non est quod exerceam iudicium. Adducatur modò & occidatur nebulo nepharius. Sic enim mihi visum est, qui gladium gero.

Iudicatur Zedechias à rege Babylonis.

Pœna grauis sumpta de principibus & regibus.

6. Supplicia verò significanter recitantur. Obtruncantur filij regis. Obtruncantur principes: quorum nomina & numerus habetur 4. lib. Regum cap. 25. Regi verò eruuntur oculi. Et quidem commeruerant hoc supplicium principes, mali regis consultores. At modò malum consilium, quod dici solet Proverbio, consultori fit pessimum. Sed & digni erant hoc supplicio, qui multos trucidarant viros bonos propter synceriores religionem, denique qui miserum populum suae fidei creditum, in funestissimam hanc lanienam pertraxerant, maximè cum nec se nec urbem dedat Babylonio, authores sunt Zedechiae. Huius poena verò sicuti equum erat, videtur omnium esse grauiissima. Principio cogitur suis oculis contemplari miserabilem caedem liberorum suorum, quos sua perdiderat inertia. Deinde cogitur inspicere principum suorum macrationem. Spectaculum hoc illi ipsa morte proculdubio fuit durius acerbiusque. At cum vidisset hæc miseranda, ipsi deinceps eruuntur oculi, (alii eluscatum tantummodo geblant putant) nec interim occiditur, sed maioribus malis reservatur. Oculis uti noluit, oculos itaque rex Babylonis ipsi abstulit. Ita sapissimè auferuntur nobis per diuinum iudicium ea, quibus bene uti nolimus. Ac periculosissimū est alienis potius quam proprijs, in rebus grauibus, uti oculis. Videant itaque reges & principes quid faciant, dum nunquam aut rarò res iudiciaque regni sui inspiciunt, perpotare interim, venari, aut in gynæceo tripudiare, aut alea tempus fallere malunt, omnia autem officialibus committunt & permittunt, qui quod volunt faciunt, hoc est non fideliter officium suū faciunt. Aderit enim tempus aliquando cum iusta Dei vindicta docebit vos iudicium, iustitiam, & aequarum gubernationē: sicuti docentur hic Zedechias & principes eius. Zedechias præterea grauius adhuc suis illis principibus punitur, utpote qui peccauerat grauius

gravius, in summa dignitate constitutus, & omnium rerum in regno potens. Oportet enim potentes, iuxta Sapientis sententiam, potenter atrociterque tormentata perpeti. Proinde non extinguitur una cum alijs morte socia semelque mala omnia huius mundi terminante, sed vincitur compedibus, ut qui libertate vti non luit, probe constringatur, & abductus in servitutem cōficiatur. Ductus est enim captivus in Babylonem, ubi tandem post multa infortunia interijt. Sic punit Deus contemptum verbi sui & vitam poenitere nesciam. Inspiciamus diligenter hoc spectaculum triste, & colligamus hinc quæ nos quoque fata maneant, nisi mores ad præscriptum verbi Dei emendaverimus. Timuit miser Zedechias, ne si se dederet, risum, probrium & contumelias sustinere cogeretur, ergo ne hæc pateretur, exculsit salubre prophetæ consilium. Iam verò observa mihi quam feliciter hoc ei cesserit, & quam non effugerit, quod omnino effugere voluit. Sic salunt nos nostra consilia ex carne & mundo petita. Si ergo sapimus, verbi Dei consilia audimus.

7. Pergit comemorare breuiter, quid præterea factum sit cum vrbe. Huius Templum augustum, imò diuinum, palatium regium, & inclita ædificia pereunt omnia. Diruitur & propè complanatur murus vrbis, incendio conflagrant omnia. Hoc futurum sæpe prædixerat Ieremias: sed credere noluerunt, experiri maluerunt. Nunc ergo intra horas paucas conflagrant omnes eorum opes: conflagrat templum, in quo sperabant; subuertuntur muri & ædificia, in quibus se tutos fore sperauerant. Sic perit spes impiorum. Ne ergo fidamus ruinosi istis rebus, sed Deo viuēti in secula, cui placere, est & in hoc mundo felicissimum esse. Ruinam hanc vrbis planctu lugubri prosecutus est Ieremias, ut nostro luctu nihil sit opus. Cateamus modò ne eodem condemnemur iudicio.

8. Addit item quid factum sit cum populo in ista miserabili tragedia, nihil aliud, quam quod semper futurum prædixerat Ieremias: qui ergo non perierant fame & intestinis seditionibus, aut gladio hostili, sed reliqui manserant, triplicis erant generis, ciues inquā vrbis paulò habitiores & potentes, deinde turba vulgi misera, erant item qui ex vrbe defecerant aut transfugerant ad Babylonios. Priores ergo & postremos cōstrictos in Babylonem captiuos abduxit. Medios, id est inopes & oppressos hucusque auaritia diuitū, reliquit in terra Iuda, deditque ipsis arua & vineta, ut laborando colendoque terram, sibi victum & principi tributum pararent. His cōmendatur nobis labor manuum, & cōdemnatur otium. Administrantur ista omnia per Nabuzardan, quem alij faciunt magistrum sicciorum, alij præfectura coquorum, nimirum quod & coqui iugulent pecudes, sicuti milites in bello homines. Videtur ergo esse princeps militum, vel præfectus rerum capitalium, & quod dicunt, magister campi, id quod alij vertunt, hostmeister/alij feldherr/obrister profoos. Mirificæ sanè sunt rerum vices. Diuites qui hucusque ad se solos vniuersam terram pertinere, & omnes omnium possessiones suas esse putarunt, iam exiuntur his omnibus, & transferuntur in terram alienam, imò in terram quam non nouerunt. Serui autem & pauperes, quorum opera illi ceu iumentorum vsi, imò abusi fuerant, nunc in possessionem bonorum omnium perueniunt. Sic consolatur & visitat Dominus opportuno tempore pauperes suos. Ac erat his modò consultum optimè, si modò oblatam fortunam recipere & retinere potuissent. Verum declarant paulò post isti quoque quales fuerint, & quam non potuerit Deus aliter agere cum gente ista, quam egit: cum nulla vspiam appareat iustitia vel in supremis vel in infimis. Inspice autem hoc exemplum quisquis habes possessiones, & seruorum opera vteris. Vide sanctus sis & iustus, ne omnes tibi opes propter impietatem eripiantur, & dentur ei cui non putasses. Dominus Deus noster misereatur nostri. Amen.

*Iustus & verax Dominus seruat in maximis discriminibus,
& in capta urbe, & Ieremiam & Aethiopem.*

C O N C I O CXXVIII.

Præceperat autem Nabuchodonosor rex Babylonis ipsi Nabuzardan præfecto rerum capitalium de Ieremia, dicens, Accipe illum & pone oculos super eum, neq; feceris ei quicquam mali, sed quicquid dixerit tibi, facito ei. Proinde Nabuzardan præfectus rerum capitalium, Nebusasban, Rabсари, & Nergal, Sarazer & Rabmag, atq; omnes magnates regis Babylonis miserunt & accersuerunt Ieremiam e vestibulo carceris, & commendauerunt eum Godolia filio Ahikam filij Saphan, vt educaret eum domum: & habitauit in medio populi. Factus autem fuerat sermo Domini ad Ieremiam, cum adhuc detentus esset in atrio custodia, dicens, Ito & dicito Abdemalecho Aethiopi, ac dic, Sic ait Dominus exercituum Deus Israelis, Ecce ego inducam verba mea super urbem istam, ad malum & non ad bonum, & erunt in conspectu tuo ipsa die: sed te eruum in illo die, ait Dominus, vt non tradaris in potestatem virorum, à quorum facie tu formidas. Certò enim te liberabo, ne gladio cadas, & erit tibi anima tua spolijs instar: eò quòd sperasti in me.

Argumentum
huius loci &
scopus.

Deus asserit
suos.

Deus habet va-
rias asserendi
rationes.

SEcunda parte huius capituli diligenter exponitur, quomodo Deus iustus & verax suum fidelem ministrum & sperantem in ipsum, in præsentis discrimine non neglexerit, sed mirabiliter seruarit, pereuntibus interim incredulis siue impœnitentibus. Respondetur his illorum obiectioni, qui aiunt, An iustos cum iniustis perdit Deus? Satiùs ergo fuerat præsentibus huius mundi commodis frui, & deinde exaturatos perire cum impijs, quàm abstinere à voluptatibus ac Dei nomine multis implicari periculis, & nihilominus extenuatos perire cum impijs. Nam ostenditur in præsentis ingens esse discrimen inter pios & impios. Nam audiuius quid his euenerit: audiemus porrò illos ex præsentissimo liberatos esse periculo: & ideo deum iustum & veracem in die visitationis rationem habere seruorum suorum. Duo verò ponit exempla, alterum quidem Ieremiæ, alterum autem Aethiopis. Ex his colligimus Deum defendisse ac liberasse, aut certè consolatum esse in hac urbe capta etiam omnes alios timentes nomen eius. Etenim S. Petrus in 2. Epist. 2. cap. Sodomæ exemplum omnibus impijs, Lothi verò applicat omnibus pijs, subiecta videlicet hac vniuersali sententia, Nouit Dominus pios e tentatione eripere, iniustos autem in diem iudicii puniendos seruare. Multi vehementer solliciti sunt quomodo Deus possit seruare, & cum ipsi modum expositum non vident, de salute sua vel liberatione ceu incerta addubitant. Caterùm iubet scriptura in omnibus periculis fidere Deo, huius nomen inuocare, & ea quæ ipse mandat facere, reliquum omne committere diuinæ sapientiæ & potentiæ. Scit ille quid factururus sit, habet ille certas rationes liberandi nobis incognitas. Sed & scriptura non paucas quoque ostendit nobis. Aliquando enim continet & regit hominum corda Dominus: vt nolumus iam quod antea voluerunt, aut quos oderunt, tamen non consequantur. Ita promittitur Apostolo in Act. 18. cap. neminem ipsi quicquam mali irrogaturum Corinthi. Comouet hic corda principum Babylonis, vt bene velint Ieremiæ. Nehemiæ concedit magnus rex Persarum, quæ vix ipse sperare potuisset. Dominus enim comouerat cor eius. Aliquando mittit Deus suis angelos suos, qui cõsolentur & eripiant atq; tueantur pios, vt factum est cum Iacobo & Esau, cum Helisæo & puero eius, cū sanctis Christi apostolis, Act. 5. 12. 23. & alijs. Comouet nonnumquam

quam homines, qui iuuent seruos Dei. Sic commouit Tribunum militum & milites Romanos, ne deessent Paulo contra coniuratos Iudæos, Actor. 23. cap. Cumq; non rarò sinat Deus suos peruenire vsque ad portas inferorum, retrahit tamen, & efficit sua potentia, ne ea quæ alioqui nocere potuissent, noceant. Sic continuit Deus ignis vim & leonum rabiem, ne nocerent tribus pueris, & Danieli. Si verò carceri aut supplicio mortis suos subdi sinat Deus, animum tamen sic potest inflammare, instruere, & mutare, vt quod natura acerbum est, Dei gratia fiat suaue & iucundum. Quod passim videre est in sanctorum martyrum agonibus. Ergo cum tantus sit Dominus Deus noster, fidamus ipsi, & ne simus solliciti, quomodo is velit aut possit inuocantes nomen ipsius assistere. Asserit enim eo, quo ipsi visum fuerit, modo, qui verax est, benignus, & potens, &c.

Ac primo loco ponitur Ieremiæ liberatio ex periculo maximo. Summa historia hic duntaxat attingitur, quòd ordo iudiciorum Dei, qui in hoc capite describitur, sic postulat. Postea capite 40. fusius retexitur. Videtur enim vna & eadem historia texti vtrobique. Etenim Ieremias nunc non liberatus est, & postea iterum victus à Babylonijs: sed residentibus Rame principibus Babylonijs, & iubentibus adducere Ieremiam, adductus est victus vnà cum alijs captiuis, & tum demum liberatus, Godoliæ commendatus, habitauitq; in medio populi.

Peculiariter verò ac diligenter hic commemoratur principis barbari mandatum. Pluris hic facit Ieremiam, & de ipso cura accuratiore sollicitus est, quam vnquam fuerint omnes Ioachas, Ioachimi, Iechoniæ & Zedechiæ, vnà cū principibus suis. Comendat enim quā diligentissimè ipsum summo principi militiæ. Et primò in genere dicit, Accipito illum, & ponito oculos super ipsum. Accipito inquam, defendito, inquit, & conseruato, & quidem omnium accuratissimè. Ponere enim oculos super aliquem, est eius eximiam habere curam. Nos dicimus, *Ein flyssig vffsâben vff einen haben*. Deinde speciatim exprimit aut explicat quomodo commendatum habeat. Principiò ne quid ei mali irroget, aut irrogari ab alijs permittat. Deinde vt quod à principe postularit, faciat. Docet hic ethnicus, bono tamen Dei spiritu illuminatus in his, quomodo quisque nostrum fratrem suum habeat commendatum, & quid ipsi debeat. Et hodie non rarò fit, vt hostes verbi Dei plus benignitatis præstent fidelibus ministris, quam qui columnæ religionis veræ videri volunt.

Rogas, vnde sit quòd rex barbarus tam benigno fuerit in Ieremiam animo? Deus memor serui sui, propter ipsum detenti in atrio custodiæ, & deserti ab omnibus, coniecti autem in solius Dei clementiam, commouet cor regis erga Ieremiam, sicuti paulò ante diximus. Præterea fuit hic princeps amans veritatis & constantiæ: audiuerat autem vel à transfugis, vel ab alijs, quid docuisset in vrbe Ieremias, quòd dissuasisset fœdus cum Ægyptio & externis regibus, adhortatus autem fuisset ad fidē seruandam principi Babylonis, ideo veracem & fidelē magna prosequitur gratia. Sint ergò principes seueri in rebelles, & homines nequam, benigni autem ac benefici erga obediētes ac fideles. Qui hæc inuertunt, non diu regnant, sed citò pereunt. Ac obseruandus mihi videtur liberalis huius principis animus, Quicquid dixerit tibi, ait, facito ei, id est, quicquid à te postulauerit, des ipsi. Sciebat autem virum prudentem, pium fidelem, & moderatum, nihil iniqui petiturum. Proinde si cui offeratur optio rerum aliquarum, moderationis & ipse meminerit, neq; quicquam iniqui petierit.

Iam videndum est etiam quanta fuerit fides & diligentia principum in exequendo regis sui mandato. Non piget ipsos, tametsi magnifici essent heroes, con-

*Ieremie libera-
tio ex manibus
hostium.*

*Mandatum rea-
gis de Ieremia.*

*Vnde rex bene
voluerit pro-
phetæ.*

*Fides & diligen-
tia mini-
strorum in exe-
cutione.*

temptum & vincitum Ieremiā ad se vocare. Quia amicissimē ipsum excipit, ut audiemus plenius in cā. 40. & dimittunt etiam summa cū gratia & muneribus honoratum. Insuper commendant ipsum Godoliā, iubentes ut deducat ipsum domum, id est peroptimē de omnibus necessarijs ei prospiciat, ne quid desit. Proinde tametsi Babylonij, barbari vulgo sint appellati, in dictis tamen factisq; ipso summa relucet humanitas. Discant ipsorum exemplo principes Christiani, principio clementes & humani esse erga miseros: deinde fideliter exequi quę cunctis ipsis exequenda sunt imposita. Atq; hic damnum maximum accipiunt regna & Resp. Principes enim committunt res regni gravissimas consiliarijs & officialibus suis: verum hi desides, molles, & alijs rebus inutilibus, vanisq; & ali quando turpibus intenti, nihil exequuntur. Vbi verò nulla est exequutio, hic leges licet bonę sint, sunt perinde ac si nullę sint. Sit ergo prima cura in omnibus regnis & Republicis diligens exequutio.

*Liberatur ex
Aethiops ex
presenti periculo.*

2. Sequitur descriptio assertionis Aethiopis Abdemelech. Cōmemorantur hæc non per historiam, sed per prophetiam vel vaticinium. Ieremię assertionem exhibuit nobis historia: quoniam verò diuina vaticinia, non minus certa sunt, quàm historia, alteram proponit vaticinio, ut si careamus facto, habeamus autem verbum Dei, securo simus animo, & acquiescamus Deo promittenti nobis salutem. Alioqui potuisset nobis Ieremias non minus proponere ipsam historiam liberati Aethiopis, quàm vaticinium, nisi voluisset instruere & cōfirmare fidem nostram, quàm habemus & habere iubemur in verbo & promissione Dei. Liberauerat hic Abdemelech Ieremiam prophetam ex carcere & cœnoso & mortifero, beneficiumq; ingens prophetę contulit. Quoniam ergo Dominus in Evangelio dixit, Qui recipit prophetam nomine prophetę, mercedem prophetę accipiet, &c. Matth. 10. ideo iubetur prophetia metuentem sibi Aethiopem consolari. Vir alioqui fortis fuit Aethiops, quod ipso forti facinore declarat, sed nihilo minus tamen sibi metuit. Cadit ergo timor in fortes & pios viros. Quod cum Stoici negant, quales sint comprobant, stolidi & hypocritę.

*Metus cadit in
fortem quoq;.*

*Oratio Ieremię
ad Aethiopem.*

Oratio Ieremię quam habet ad Aethiopem, est breuicula, his capitibus comprehensa. 1. Dominus Deus inducet quęcunq; verbo suo mala minatus est super urbem, nec parcat. Id quod significatur per loquutionem, Ad malū & non ad bonū. Videmus ergo iterum constantissimum esse verbū Dei certissimumq;. 2. Malum hoc inspiciet oculis suis Aethiops in eo die, quo Dominus irrogabit illud. Coguntur ergo pii non rarò esse spectatores grauisssimorum Dei iudiciorum. 3. Porro eximitur hic cōmuni periculo Aethiops. Ego eruam te, ait Dominus, ne tradaris in potestatem eorū, quos miserē metuis. Proinde dubium nō est quin eruerit ipsum Babylonijs, vel quod elapsus sit fuga, vel quod cōciliarit ipsi animos Babyloniorum. 4. Significantius hæc quę dixit explicat & cōfirmat: Non est quod dubites de Dei promissione. Certò enim liberaberis. Non interficiēris vnā cum multis alijs gladio. Nam vitam tuā ex hac turba funestare feres ceu spoliū quoddam. De qua loquutione dictū est superius. 5. Postremo cōmendatur eius fides, & quasi ratio superiorū adducitur, Liberabo te, quia sperasti in me. Statuitur ergo hic Aethiops nobis exemplum fidei, sicut multa huius generis exempla ponuntur ab Apostolo ad Hebr. 11. Credamus ergo & nos Deo, & vitam nostram viuam viuīs operibus declaremus. Propter hanc fidē nostram viuā liberabimur & nos ex malis. Hactenus verò exposuimus denunciatōriam & consolatoriā ad Aethiopem Ieremię orationem. Deo nostro sit laus.

*Fides efficax
Aethiopis.*

*Quomodo vinculis exutus & libertate donatus honoratusq;
a Nabuzardan Ieremias, concesserit ad Godoliam.*

C A P V T XL.

Verbum quod factum est ad Ieremiam à Domino, quādo dimittebat eum Nabuzardan praefectus rerum capitalium de Rama, quando tulit eum, cum is esset cum vinctus compedibus inter omnes captiuos Hierusalem & Iuda, qui captiui ducebantur in Babylonem. Accersuit nempe praefectus capitalium rerum Ieremiam & dixit ad eum, Dominus Deus tuus loquutus est (constanter malum hoc super locum istum: adduxit ergo Dominus & fecit sicut loquutus est: quia peccauistis Domino, & non paruistis voci eius: ideo euenit vobis calamitas ista. Nunc ergo ecce ego soluo te hodie de vinctulis, quae sunt in manibus tuis. Et si tibi videtur mecum proficisci in Babylonem, veni, & ponam super te oculum meum: Si minus placet mecum proficisci Babylonem, sine. Ecce vniuersa terra coram te est: quocumq; tibi bonum & commodum videbitur ire, eas. Et adhuc ille non (dixerat) quod reuerteretur (& dixit) reuere ad Godoliam filium Abikam filij Saphan, quem praefecit rex Babylonis ciuitati bus Iuda, & mane cum eo in medio populi: aut eas quocumq; tibi ire libuerit. Deditq; ei praefectus rerum capitalium commeatum & munus, & dimisit eum. Cōcessit igitur Ieremias ad Godoliam filium Abikam in Mizpa, & habitauit cum eo in medio populi, qui alijs relictus reliquus erat in terra.

RACTANTVR hoc capite 40. hac potissimum. Principio repetitur liberatio & dimissio Ieremiae, facta per principem militiae Nabuzardan. Deinde orditur scriptor historiam cōtexere nouam, de eo quid factum sit in populo paupere relictō in terra Iudae. Praeficitur enim huic Godolias vir optimus. Confluunt ad hunc qui in bello dilapsi fuerant per fugam in loca vicina vrbi. Quos omnes collectos sui admonet officij, eosdemq; confirmat. Mox admonetur Godolias de concepto Ismaelis latrocinio: sed non credit monitoribus Godolias: quare nimis incautus fuisse videtur, licet alioqui prudens & fortis esset princeps.

Historia ergo perstricta in cap. 39. de liberato & asserto in summis discrimini bus Ieremia, ab initio huius capitis retexitur & narratur copiosius. Titulus vero praefigitur ab initio, Haec scilicet esse verba Dei facta ad Ieremiam à Domino. Quae quidē alij Germanice ita verterunt, *Sas ist der handel dē der Herr mit Jeremia gehandelt hat als er.* Hi intelligunt per verbum actionem Dei. Actionem malunt reddere quā verbum: quod nulla sequatur Oratio in hoc capite, sed actio & historica narratio. Alij referunt Verbum ad orationem consequentem in proximo 41. capite. Quid si intelligamus Deum verbo suo reuelasse atq; demandasse Ieremiae, vt scribat hanc historiam?

Iam attingitur etiam locus in quo ista euenerūt, Rama, vbi confederat cum parte exercitus Nabuzardan, & huc ad se vinctos deduci iubebat, mittendos mox aut transferendos in Babylonem. Huc verò vinctus & catenatus deducitur etiam Ieremias in media vinctorum turba. Vbi nunc clamaret fortassis illud aliquis, Ducitur & paffus captiuus (*der paff hattscht ouch mit*) o factum bellē. Ac in eo nobis obseruanda videntur haec, quod innocens propheta ducitur inter nocentes & rebelles. Ductus est enim & Christus pependitq; crucifixus inter latrones, ne videlicet poeniteret nos sortis nostrae, si quando eadem sit & nobis subeunda miseria: & quod tandem in captiuitatem ducuntur, qui toties à vate admoniti captiuitatis, credere & poenitere noluerunt. Eueniunt ergo

Argumentum capituli.

Retexitur historia.

Ieremias inter vinctos, et ipse catenatus ducitur.

impis tandem quæ non expectarunt, seriò tamen ijs prædicta sunt: eueniunt autem eis acerbiorum cum tristitia. Credamus ergò vbique verbis & admonitionibus Dei, agamusque maturè pœnitentiam.

Ieremias segregatur à nocentibus.

Cæterum non manet perpetuò inter nocentes innocens. Etenim abducuntur isti in miseram & grauissimam captiuitatem, Ieremias verò segregatur à nocentibus, honoribusque afficitur, & maximi fit etiam à gentilibus & barbaris principibus.

Concio militaris quidem, sed bene theologica.
Matth. 8.
Lucæ. 13.
Marci. 14.

Concionatur verò Nabuzardan coram Ieremia de iustis Dei iudicijs. Theologica sunt illa, minimè expectata à principe barbaro & milite Babylonico. Vincit longè ipsos sacerdotes populi Dei. Tales commemorantur nobis in Euangelio centuriones, ille inquam cuius fidem Christus prætulit fidei vniuersorum Israelitarum, & alterius qui astans ad crucem clamauit, Verè hic homo iustus fuit, & est filius Dei. Tales exhibent nobis principes & Acta Apostolica cap. 7. 10. 13. 28. &c. Nemo ergo aspernetur homines propter functiones & officia. Est enim in præsentem miles bonus theologus. Nemo rursus suam crudelitatem, auaritiam, & iniquitatem, bellaque mercenaria & iniusta, huiusmodi exemplis fucare & defendere aut ornare pergat. Oratio Nabuzardan est expositoria, non sine spiritu Dei, qui liberè quos vult inspirat, pronunciata. Fert autem testimonium iustitiæ Dei, qui cū maturè monuerit populum suum, hic verò mores corruptos emendare noluerit, meritò propter peccata iam punitus sit. Ergò non loquitur contra Deum sacrilego ac blasphemus ore, sicut loquuti leguntur Sennacherib rex Assyriorum Ezechia regis temporibus, & Rabakes princeps militiæ eius, sicut Baltazar rex Babylonie apud Daniele in capite 5. Dicit autem Deum annunciasse futura mala, eademque induxisse tandem, prout annunciarit. Commendat ergò Dei bonitatem & iustitiam atque veritatem. Manifestè quoque calamitatem vniuersam tribuit peccatis ipsorum, quorum caput constituit inobedientiam, dicens, Non obediistis voci eius, ideo euenit vobis ista calamitas. Rectius hic iudicat, quàm isti soleant hodie, qui calamitates nostri seculi ascribunt constellationi, fortunæ, aut casui, aut ministris ecclesiæ & Euangelicæ prædicationi. Hic iustitiæ Dei, punientis peccata, ascribit. Utinam omnes agnoscant hodie Deum, & veritatem, iustaque eius contra peccata iudicia atque hic agnouit princeps Babylonius. Proinde habet Deus, vniuersæ terræ Dominus & gubernator in omnibus gentibus præcones suæ potentie, gratiæ, veritatis, & iustitiæ.

Soluitur ex libertate donatur Ieremias.

Post orationem habitam soluit vinculis, libertateque donat princeps hic Ieremiam. Repete tu in præsentem quod in cap. 39. annotaui, principem hunc fidem egregiā præstare suo regi, qui mandarat hæc. Interim operatur hæc omnia deus per homines, in consolationem & liberationem fidelis serui eius. Speremus ergò in hunc deum potentissimum, cū hinc liquidò colligamus illum nos quosque eripere posse ex quibuslibet calamitatibus, ac seruare nos etiam per hostes, barbaros alioqui, quos inquam vulgò barbaros nuncupant, plus autem humanitatis & pietatis bonis viris exhibent, quàm qui sanctissimi & spiritualissimi videri volunt.

Honoribus afficitur Ieremias.

Honorificè enim per omnia agit Nabuzardan cū Ieremia cū verbis tum factis, ut meritò dicamus Ieremiam ab hoc principe Babylonio breuissimo hoc tempore amplioribus affectum esse honoribus, quàm 20. annis & amplius à regibus Iuda fuerit honoratus. Impletur hic verbum domini, Honorificantes me honoribus cumulabo, & ignominia afficientes me ignominia afficiam. Offert princeps Ieremiæ optionem vel sequendi ipsum in Babylonem, pollicendo ei, si sequatur, omnem fidem, curam, & diligentiam. Hoc enim valet locutio, Ponamque super te

super te oculum meum, &c. de qua locutione antea dictum est: Vel manendi in terra Iuda. Atque hic etiam liberum ei facit habitare in terra vniuersa, vbi cunq; voluerit. Videtur autem ex gestu corporis diuinasse, quod manere maluerit, quam proficisci, eamq; ob causam nō expectata responsione propheta, dixisse, Reuertere ad Godoliam, &c. Cuius quidem loci varia est lectio, sed sensus non implicatus. Hieronymiana lectio sic habet, Et mecum noli venire, sed habita apud Godoliam. Alij parentesi includunt hæc (nondum enim erat reuersus) & subdunt mox, Et reuertere ad Godoliam. Lutherus vertit: Sam wyster hinuss wirt kein widerkeeren syn. Alia versio Germanica habet (vnd er was noch nit widerkeert.) Alij legunt, Ipse enim nōdum erat reuersus (ad Godoliam) ideo ait, reuertere ad Godoliam, &c. Alij legunt, Et nondum responderat (Ieremias) cū dixit, reuertere ad Godol. &c. Obseruemus hic rerū vices. Hactenus nulla Ieremias libertas est concessa. Cū instituisse egredi vrbe in patriam Anathoth, ca-
pitur & coniecitur in vincula, nec licebat ei prodire vsquam: nunc verō qui ip-
sum coeperant, vel conscissi iacebant in Riblatha, vel vincti ducebantur in ca-
ptiuitatem. Meminerint vicissitudinis huius pñ in suis afflictionibus, & im-
pñ in suis prosperitatibus. Porro habitare in medio populi, est instar alio-
rum tutō & securē conuersari in promiscua turba, & vulgari more popu-
li viuere.

Præterea non satis est principī beneficium liberationis libertatisq; contulisse in Ieremiam, nisi insuper omnibus ipsum instruat rebus necessarijs, etiam in futurum. Cōmeatum ergo ipsi dat & munus, & deinde dimittit ipsum liberum. Singula hæc ingentia sunt beneficia, quæ tamen superat libertas, qua nihil est in orbe præstantius. Interpretes hic quoq; variant. Alij enim reddunt, Viaticum & munus. Alij Donum & munus. Vulgata versio habet, Cibaria & munus. Est qui vertat, Munera & expensas. Videtur ipsi princeps diploma dedisse, quo continebatur donata libertas, & quod liceret ei migrare quoquō vellet, ac si ita liberet, apud Godoliam viueret, qui ipsum regijs aleret sumptibus. Cui insuper munus præsentis pecuniæ adiecit, ad reliquas eius necessitates comparandas. Ita
nunquam non instruit suos bonus Dominus. Fugendum erat Domino per a-
sperum & longinquum iter ex Iudæa in Ægyptum: prius itaque veniunt ex O-
riente magi, & Domino aurum ceu victum & viaticum offerunt. Post naufra-
gium Apostoli, cū res perisissent nauigantium omnes metuendaq; esset inedia
& miseria, Domini beneficio factum est, vt Publius præses Maltæ & Meliten-
ses incolæ rebus necessarijs omnibus nauigaturos instruerent Vide quæ ea de
re scribuntur Actorum 28. Ita tamen sine pecuniā & commeatu Dominus ad
prædicandum Euangelium discipulos amandaret, testantur tamen ipsi nihil vn-
quam eis defuisse. Credamus ergo Domino Deo nostro, qui volucres celi & a-
nimantia terræ omnia vestit & alit. At illa omnia propter hominem sunt condi-
ta: quanto igitur maior cura & ratio hominis habetur à Domino? Petro quoq;
admonente nos atque dicente, Humiliamini sub potenti manu Dei, vt vos ex-
tollat cū erit opportunum, omni cura vestra in ipsum coniecta. Nam illi cura
est de vobis. 1. Pet. 5.

Sciendum tamen duplicis generis esse munera, corruptoria videlicet & ho-
noraria. Corruptoria prohibentur, Deuteron. 16. & sunt ea, quibus animi cor-
rumpuntur, vt iudicum, concionatorum, virginum, & integrorum hominum,
cū videlicet munus quod datur, non aliū finem habet, quā corruptionem.
Datur iudici donum, sed vt pronunciet pro eo, qui munus dat: qui nihil daret, ni-
sī sciret se malam habere causam. Datur concionatori vel integræ & liberalis for-
mæ virginī munus, sed vt concionaturus taceat ea quæ taceri vult largitionem

Rerum vicissi-
tudo.

Munus hono-
rarium datur
Ieremie.

Satis instruit
suos Dominus.

Lucæ. 22.

Matth. 6.

Duplicis gene-
ris munera.

offerens, & ut virgo corporis sui copiam faciat & pudorem commutet cum munere. Infelicia imò execranda sunt illa munera. Viderunt hec, quorū est elegantissima illa parœmia, *וְרֵי בָרְכָה, וְרֵי בָרְכָה, וְרֵי בָרְכָה בָרְכָה*. Nec omnia, nec passim, nec ab omnibus. Diligenter enim inspiciendū & expendendum est, nō modo quis sis, qui accipis, sed quis ille sit, qui offert munus, quo tempore, & ad quid offerat, aut quomodo offerat. Honoraria munera sunt, quæ honoris ergo ab honoratis, & ex animo integro, nullo dolo malo dantur, amicitia et officij ergo. Ecce tale munus omnino fuit, quod modo recepit Ieremias, & quale recipere possunt pii omnes.

Ieremias deligit sibi paupertatem cum populo Dei in patria.

Psal. 74.

Tandem verò concedit ad Godoliam Ieremias, & magis eligit pauperem Dei in terra promissa & patria populum, quā magnificentissimam instructissimamq; Babyloniorum aulam, opes & splendorem. Videtur in hoc imitatus Moysen seruum Dei laudatissimum, de quo scribit Apostolus, Per fidem Moyses iam grādis reuocari vocari filius filia Pharaonis, potius eligens simul malis affici cum populo Dei, quā temporarij peccati commodis frui, maiores arbitratus diuitias probrum Christi, quā Aegyptiorum thesauros. Respectum enim habebat remunerationis. Hebr. 11. Ita & filij Chore cantasse leguntur, Quia melior est dies vna in atrijs tuis, quā alibi mille. Elegi ad ianuā desiderare. (Vulgatus interpretatur, abiectus esse) in domo Dei mei magis, quā habitare in tabernaculis impiorum. Apparet ergo ex hac electione Ieremia illustris eius probitas, & quā nihili fecerit mundum & ea quæ sunt in mūdo. Si hodie nobis optio offerretur, nescio qualis futura esset nostra electio. Dominus Deus noster dirigat corda nostra in gloriam eius. Amen.

Congregantur dispersi Iudei ad Godoliam in Mizpa, illos sui admonet officij, colliguntq; uberem terræ prouentum.

C O N C I O CXXX.

Cum autem omnes duces exercitus, qui in agro erant, ipsi & viri eorum adiunxissent, quod rex Babylonius præfecisset Godoliam filium Abikam in terra, quodq; commendasset ei viros, mulieres, paruulos & pauperes terræ, qui Babylonem non fuerant abducti, venerunt ad Godoliam in Mizpa, Ismael filius Nathanias, Iohannan atq; Ionathan filij Carea, Sarias filius Tanhumeth, atque filij Ephai Netophathæ, Iezonias filius Maachati, ipsi cum viris suis. Intravit autem Godolias filius Abikam filij Saphan, tam ipsis quā viris ipsorum, dicens, Ne formidetis seruire Chaldaeis, habitate in terra, & seruite regi Babylonio, & bene erit vobis. Ecce enim ego habito in Mizpa, ut stem coram Chaldaeis, qui veniunt ad nos: vos autem colligite vinum, æstiuos fructus, & oleum, & recondite in penuaria vestra, atque habitate in oppidis vestris, quæ occupastis. Sed & omnes Iudei, qui erant in Moab, in Ammon & in Edom, & qui erant in vniuersis terris, comperto quod Babylonius rex dedisset & præfecisset reliquijs Iuda Godoliam filium Abikam filij Saphan, redierunt omnes Iudei de cunctis locis ad quæ propulsi fuerant, & venerunt in terram Iuda ad Godoliam in Mizpa. Et collegerunt vinum & æstiuos fructus admodum multos.

Argumentum loci presentis.

SEquitur modo admiranda historia de his, quæ gesta sunt in populo à Babylonijs relicto in terra Iuda. Præficitur huic Godolias vir præstantissimus & optimus, ad hunc confluunt fugitiui omnes, quos grauius sui admonet officij, adhortans

adhortans vt pareant seruiantq; regi Babylonio Nabuchodonosori. Ac Deus benedicit miseris, vberem terræ prouentum suppeditans colligendum. In his vero relucet ex altera quidem parte immensa Dei bonitas erga suum populum; ex altera verò parte populi inuicta improbitas. Nihil enim emendati spectaculo funesto belli diuturni & tristis, deletæ insuper vrbs maximæ, pergunt sui esse si miles Reperiuntur enim ingrati esse Deo, rebelles clementi alioqui suo principi, ipsi inter se seditiosi. Principem enim optimum illum Godoliam suum crudeliter trucidant, deinde inter se confligunt. Hinc Ieremiæ ac verbo Dei sese miramur opponunt impudentia & audacia, Deum item blasphemant & homines, sed & in Ægyptum tandē contra Dei verbum profugiunt, & semetipsos ac ipsos quoque Ægyptios suos secum perdunt. Hæc est autem imago malitiæ humanæ insuperabilis incorrigibilisq; quæ non sustinet emendari vllis plagis neque regi verbo Domini. Merito autem, qui tales sunt, pereunt.

Bonitas Dei et
malitia populi

Ab initio Dei bonitas insignis relucet in eo, quod præses Iudæis relictis datur, non alienigena & idololatra, princeps aliquis Babylonius, sed Godolias, homo Iudæus, & religiosus, & per omnia bonus. Laudandus proinde Nabuchodonosor, quippe qui sua victoria vsus est clementissimè. Alius ne vnum quidē gentis peruicacis & seditiosæ fecisset reliquum, ac si aliquos reliquisset in terra, præfecisset tamen eis Babylonium, intulisset imagines, ac oppressa superstitione Iudaica, iussisset colere Deos Babylonicos. At Nabuch. liberam relictis religionem permittit, eaque sua modestia condemnat omnes principes Christianos, quotquot misero popello obtendunt nugas Romanensis sedis, & Nerone Maxentioq; nihilo clementiores deserviunt sine modo in innoxios Christi filij Dei confessores. Discerent hi potius moderationem & clementiam ab hoc principe quidem eximio humanissimoq; & moderatissimo, sed viso alioqui plerisq; barbaro. Et quidem ornat mirum in modum magistratum diuina virtus clementia. Interim non obliuiscendum in his Dei, qui primas & maximas in his laudes meretur. Eius enim gratia & bonitate factum est, vt talis fuerit Nabuchodonosor. Commouit huius cor Dominus, & retinuit freno suæ prouidentia Babylonios, ne progredierentur vltcrius, & saeuirent horribilius. Deo in his & alijs similibus casibus omnibus prima debetur gloria: nec deperit interim & hominibus sua laus, quos dignatur Dominus vsurpare ad res laude dignas. Mizpa locus fuit antiquus & insignis, cuius mentio fit in lib. Iudicum, Aiunt monti leharim impositum, vicinum fuisse Silo, & domicilium aliquando Samuelis, sicut videre est i. Sam. 7. Apparet destructa vrbe regia, propter veterem memoriam loci, repositum & ei impositum esse præfectum terræ Godoliam.

Godolias populo
præficitur.

Mizpa.

Populus verò Iudæus hoc tempore diuersi fuit generis, atque adeo variè dispersus. Principio enim erant reliquæ gentis à Babylonijs non abductæ in Babylonem, sed relictæ ad colendam terram Iudæ, subdita præsidii Godoliam. Deinde erant alij quidem Iudæi, qui capta vrbe eruperant & euaserant in campum. Hi habebant suos duces vel centuriones, quos Ieremias appellat duces exercitus. Habebant enim adhuc sub suo imperio viros vel milites aliquot. Atq; hi haftenus sub dño in agro vel campo palantes habitauerant, vt solent fugitiui milites. Hi verò ubi audiissent terræ & reliquijs populi prepositum esse Godoliam, redeunt ad ipsum. His annumerantur tertij, qui haud dubiè à belli initio fuga sibi consuluerant, & confederant in vicinis Moabitarum, Ammonitarum ac Iudæorum regionibus, qui & ipsi audientes Godoliam præfectum reliquijs populi, in patriam reuertuntur. Ex tribus his rursus coit, breui licet tempore, nouus quasi populus Iudæorum, qui sub Godolia diebus aliquot pace fruitur & benedictione Domini. Rursus verò & regis & Dei apparet per hæc clementia. Alius

Dispersus populus
recolligitur.

Godoliae laus
eximia.

hostes suos persequutus fuisset usque ad gentes exterarum, & ab his petisset sibi tradere suos rebelles, nisi & ipsi mallent infesta experiri arma. Sed capta & delata urbe, non contendit odijs ulterius rex cum suis, sed redit in Babylonem. Deus enim populi sui misertus, ista ad hunc modum temperabat. Godoliae quoque eximia laus in his continetur. Nisi enim insignis fuisset eius virtus, humanitas, iustitia, pietas, non ita fama eius in vicinis percrebuisset nationibus, neque dispersi tantopere festinauissent ad ipsum. In hoc tamen etiam cernere licet mores & ingenia vulgi. Solet enim hoc, tempore aspero sese subducere periculis, & latitare alicubi, donec redeant tempora meliora. Tempore vero felici magna frequentia, perinde ut muscae ad aestatis initium in vere, aduolant totis examinibus. Unde vulgo dici solet, felici tempore multos numerari amicos, tempore vero nubilo apparere nullos. Pietas & vera amicitia constans est, imò in discriminibus maxime conspicua. Nec tamen omnes accurrentes ad Godoliam, sunt synceri. Qui enim primo loco recensetur Ismael, latro erat, & animo aduolabat subdolo & truculento. Postea enim trucidat Godoliam. Tam scilicet periculosa, infidiosa, & insincera sunt res mortalium. Habuit enim & collegium sanctissimorum Apostolorum diabolum & furem & latronem, Iudam.

Clemens princeps.

Rex Babylonius Nabuch. non tantum subdiderat reliquias populi Godoliae, sed commendarat etiam eidem. Meminerint ergo principes & magistratus se non modò praepositos esse populo, sed hunc ipsorum fidei, diligentiae, & curae esse commendatum. Vigilent ergo, & curent ea quae sunt pacis salutisque populi.

Godolias fugitiuos recollectos sui admonet officij.

Iam etiam subiungitur quam diligens fuerit praeses Godolias, & quam fidelis suo principi. Colligit enim fugitiuos, quorum animi haud dubie adhuc erant erga Babylonios exacerbati. Hos autem (sicuti & alios sibi subditos) admonet sui officij, hortaturque ut sese submittant principi Babylonio, & rursus animum applicent ad oeconomiam ac pacem, bello vel militiae renuncient. Quod & fecisse illos apparet. Duae ergo in his eximiae virtutes commendantur, & imitandae proponuntur ab hoc principe, fides inquam egregia suo seruata principi: & studium pacis sanctum, & reparatio oeconomiae. Quibus accedit alia quoque insignis virtus, Humanitas, amor & studium erga suum populum. Cum enim iure ab ipsis prior iuramentum fidelitatis requisiuisset, ipse anteuertit, & iuramentum ipsis veluti praestat. Iurat nimirum se illorum salutem fideliter procuraturum: & hoc facit, quò tranquillioribus animis se subijciat regi Nabuchod. Et quidem ostendit Apostolus iuramenti finem eo spectare, ut animi conquiescant & sint securi, Hebr. 6. Vbi verò iurauisset, subdit orationem breuem, sed euidentem. Scopus eius est, Subdite vos principi Babylonio, seruite illi, ac oeconomiam iterum institute in familijs vestris. Rationes quibus hoc eis persuadeat, petijt ab utili, Bene erit vobis. Felicitatem enim promittit. Ac reuera sequitur pacis studium & obedientiam felicitas à Deo, infelicitas oritur ex seditionibus & rebellionibus. Iam etiam suam eis operam promittit, si sint obedientes. Ego collocatus sum, inquit, praeses à principe in Mizpa, vbi nunc praesideo. Hinc illos colligere voluit, ipsum & gratia pollere apud principem, ac aliquid etiam posse. Caterum quod etiam bene illis velit, manifestè promittit, & ait se staturum coram Chaldaeis ad Iudaeam venientibus, nimirum ad colligendum tributum & inspiciendam politiam. Stare verò accipitur non tantum pro seruire aut gubernare & praesidere, sed pro interpellare. Ego me, ait, interponam pro vobis, ego, si necesse sit, placabo principem, & patrocinator vobis in omnibus. Proinde ne mini vestrum graue sit seruire Babylonio, nemo sibi metuat. Ita sane nobis quoque persuadere debemus, res nostras feliciter habituras, si obtemperemus magi

Oratio Godolias ad fugitiuos recollectos.

Stare.

stratui

stratui, & animum remoueamus à seditionibus. Si verò dederit Dominus magistratus aut principes bonos, qui admoneant nos nostri officij, & sese nobis exhibeant clementes & benignos, nos autem spreuerimus eos, dubium non est, quin supplicium de nobis breui sit sumendum à Deo iusto, qui gentem bella molientem & volentem semper dissipauit.

Porro instruit eos quid amplius faciant. Vbi, inquit, animum expurgauistis à rebellionē, & cōsecrastis paci & obedientiæ, applicare hos quoq; pergatis, obsecro, œconomie & rei familiari. Deligite, inquam, vobis, in vacuis illis vrbibus vel oppidis, sedes, colligite & condite fructus, ac rem familiarem curate: nimirum vt suppetant vobis necessaria, ac principi pauperibusq; suppeditetis, quæ debetis. Hunc enim finem œconomie & Apostolus indicauit ad Ephes. 4. & in 1. ad Thes. 4. Idem grauitè præcepit patribus & matribus familiâs ne sint hic defides, sed diligentes & fideles. Legatur doctrina apostolica cap. 5. in 1. ad Tim. Audiant hæc etiam patres familiâs, audiant in primis principes & magistratus, ne sint negligentes, sed diligentes in instituenda, reparanda, confirmanda, conseruandaq; œconomia. Certum est enim, nihil magni imò ne mediocris quidem aliquid, vel in pace vel in bello expectari posse ab hominibus perditis & omnē œconomiam negligentibus. Iterum verò hinc intelligere possumus militiæ Babylonice moderationem & clementiam. Si hodie exercitus agat in regione aliqua per menses sex, ita breui hoc tempore vastantur & obteruntur omnia, vt vastationem illam sentiant incolæ annis pluribus. At Nabuch. cinxerat obsidione graui & exercitu copiosissimo mœnia Hierusalem mensibus 18. sed ita moderatè se gesserat, vt recedens, capta vrbe, ab obsidione, letos misero populo campos vberrimosq; fructus reliquerit. Iudicabunt ergo hi milites barbari, milites illos nostros vastatores sauisissimos, qui tamen optimi Christiani videri volunt.

Additur quod fugitiui (de quibus superius dixi) ex vicinis locis, in quæ profugerant, ad Ammonitas videlicet, Moabitas, & Idumæos, cum quibus & fœderus contra Dominum inierant, redierint ad Godoliam. Nimirum non placuit his terra Ammonitica, tædebat eos cōfœderatorum suppudebatq;: nunc enim desiderant patriam. Diligamus ergo & nos patriam, & ne præferamus alienas terras nostræ patriæ, ne experiri aliquando cogamur cum his nostris Iudæis, patria nihil esse suauius. Id quod & apud scriptores ethnicos est celebratum. Apertis verbis quoq; benedictio Dei exprimitur, collegisse videlicet fructus admodum multos. Deus enim qui afflixerat eos bello, iam iterum incipit benefacere. Tamen si enim hostes abstulerant quæ fuerant in promptu, iam tamen fame suorum emori non sinit, quin etiam de nouo nunc nouas eis facultates largitur. Proinde licet bello fuerimus afflicti, & exuti exhaustiq; opibus, viuunt tamen Dominus Deus noster, qui iterum opes nouas & dare & augere, imò & conseruare potest. Ipsi gloria.

Diligenda plus patria quàm terra aliena.

Benedictio Domini.

Aperiuntur cruenta insidia per Ismaelem structa Godoliam, hic tamen improvidus iudici non credit.

C O N C I O C X X X I.

Iohannan autem filius Careæ & cuncti duces exercituum, qui fuerant in agro, venerunt ad Godoliam in Mizpa, dixeruntq; ad eum, An ignoras quod Baalis rex Ammonitarum misit Ismaelem filium Nathanie ad interficiendū te? At Godolias filius Abikam eis non credidit. Porro Iohannan filius Careæ loquutus est clanculum cum Godolia in Mizpa, dicens, Vis eā & percuciam

R

Ismaelem filium Nathaniae, nemine hominum sciente? Cur enim ille animam tuam feriret, & dissiparentur omnes Iudaei, & qui collecti sunt ad te, & periret reliquiae Iudae? Et ait Godolias filius Abikam ad Iohannan filium Careae, Ne feceris hanc rem: nam tu mendacium loqueris de Ismaele.

Initium mali à rege extero.

AVdimus quæ beneficia Deus populo suo contulerit, porro audiemus quàm ingrati fuerint Deo & hominibus, & quomodo omnem illam suam excusserint felicitatem, & calamitatibus se immerferint maximis. Initium mali procedit ab externo & idololatriæ rege Ammonitarum. In huius aula vixerat aliquandiu Ismael. Neque dubium est quin vetus odium excitavit Baalim regem contra populum Dei. Semper enim implacabili odio Israelitas persequuti sunt gentes vicinæ & cognatæ, Moabitæ, Ammonitæ, Idumæi. Instigavit autem Ismaelem ad cruentum illud facinus, quod molitur contra Godoliam. Ac solent non rarò ex aulis principum deriuari grandia in Respublicas liberas mala. Et principes qui aliquam gentem oppressam voluerunt, plerumque in ipsa ac inter metipfos dissidia excitant, ut partibus mutua dissensione debilitatis, ipsi se ingererent medios, ac utranque opprimerent partem, & utrisque dominarentur. Hæc ergo admonitionis gratia referuntur à spiritu sancto. Nos certè vidimus superioribus annis dissensionem Germaniæ hostibus valida subministrasse arma nocendi vastandiq; Germaniam.

Ismael patitur se incitari in Godoliam.

Ismael infelix, immemor sui generis & gentis, præbet se organum electum principi extero & idololatræ contra virum sanctissimum & populum Dei alioqui afflictissimum: neq; expendebat apud se, si cæsus fuisset Godolias, quanta rursus perturbatio miserum esset vexatura populum. Inuidebat fortassis præfecturam Godoliæ, homini alioqui nulla nobilitate claro, sed ex vulgo & fecibus populi exaltato: dolebat se præteriri, qui tamen erat ex prosapia regia, cui iure dominatus & gubernatio fuisset concedita. Hac ipsa de causa, sæpe ordo equestris Romæ cum ijs qui è plebe præfecti erant muneribus publicis, concurrir & dijs & aliquando armis: & hodie optandum foret, ne paria cernere passim cogeremur. Exponderent autem isti qui ita rixantur, quo tandem recideret res, ut neque hi neq; illi gubernent, sed tertio alicui gubernationem & potestatem omnem relinquant, ipsi interea opprimantur & ingloriè pereant.

Fidus monitor laudandus.

Commendandum verò illud in hac turba vel tragoedia venit, quod fidus inuenitur monitor, qui in tempore Godoliæ aperiat insidias, imò quod plures inveniuntur monitores. Docet hic locus utilem vel salutarem & omnino necessariam esse admonitionem. Cogitet hic quisq; quid se deceat, & quos monere iubeatur, magistratum utiq; suum, amicos, vicinos, deniq; proximos suos, & quidem in rebus spiritualibus & corporalibus. Mature verò facias quod es facturus, neq; segnior fias, si reperias male gratos, quos rerum utilium admones & necessariorum. Rara sanè nunc est fidelis admonitio: quia rara est fides.

Non facile credendum est.

Non credit admonitioni fideli Godolias. Omnes enim ex seipso æstimat, persuadens sibi utique, neminem tam impium & crudelem, in tantis populi calamitatibus, atq; adeò in ipsis patriæ cineribus adhuc calentibus futurum, qui molitur & ausit tam cruentum facinus. Ac optimi quiq; non facile suspicantur, neque pessima quæque credunt. Nec vitio dari debet cuiquam, si non facile credat. Dicit Sapiens, Qui citò credit, levis est corde, Eccli. 19. Prudentia enim semper est adhibenda, & in primis à sancto magistratu, ad quem multæ deferuntur querelæ. Hic si credulus sit, & nimium quidem credulus, oborientur mira & plurima damna & incòmoda: neq; scio an locum apud tales habere possit iustitia & pax. Discemus hinc quoq; multò minus credere calumnijs & delationibus, vel publicis

publicis vel priuatis. Augustus Octavius Imperator dicebat se non habere aures quæ paterent delatoribus, &c.

Iohannan vir in hac caussa minimè malus & segnis, Godolix ampliore suam offert operam, priuatimq; vel clanculò, multa de hac re cum ipso confert, nimirum multam hic adhibendam esse vigiliam, non tam propter ipsum Godoliam, quàm propter ipsum populum, qui omnino sit in pace conseruandus, ne iterum bellis & seditionibus conturberetur atque dissipetur. Ergò zelo quodam offert Godolix suam operam, petens vt bona cum Godolix gratia liceat ipsi interciperi & trucidare sica Ismaelem. Arbitratur enim satius esse vnum interciperi nebulonem latronem, quàm in discrimen conijcere tot homines innoxios. Et quidem inueniuntur in huiusmodi grauibus discriminibus non pauci Iohanna Careæ, qui & ipsi vel vitæ suæ dispendio optarent se posse tyrannos extinguere.

Iohannan vult occidere Ismaelem.

Verùm noluit hoc officium recipere Godolias, qui nò tantùm renuit quod obtulit, sed insuper prohibet ne illum conficiat. Qua in re nihil peccasse videtur, sed egisse rem laude dignam. Neque enim conuenit aut decet latronem latrocínio interciperi, & clanculùm sine iudicio, adeoq; priuata vi interciperi. Carceres sunt magistratui, cuius est & gladius. Iure ergo non iniuria, palàm nò clanculò, ordine non vi agit contra noxios vel maleficos. Et hactenus quidem nihil peccauit magnoperè Godolias. Cæterùm in hoc videtur peccasse grauissimè, quòd nihil omnino credit, & quòd indicem seueriter redarguit mendacij. Nam vt vitio datur, si leuiter & qualibet de causa credas: ita non modò vituperandum est, sed & execrandum etiam, si nolis vllò modo & firmissimis etiam rationibus subnixam admonitionem recipere. Seneca dixit, Omnia qui credit, & qui nihil credit, ex a quo peccant. Nimiùm hic certè durus & improuidus fuit Godolias, nobis hac in re nullo modo imitandus. Difficultas credendi & improuida securitas sæpe perdit exercitus, vrbes, & regna. Si ergo admonearis seriò, expende omnes circumstantias, maturè & prouidè indaga & scrutare res, sis diligens & prudens: ora denique Dominum, vt ipse gressus tuos dirigat. Domino Deo nostro sit laus & gloria semper. Amen.

Non omnia offi-
cia promi-
scuè recipien-
da.

Nihil omnino
credere perni-
ciosum est.

Godolias trucidatur in conuiuio ab Ismaele, hic etiam septuaginta alios viros conficit, mox reliquias è Mizpa ad Ammonitas abducturus festinat.

C A P V T XLI.

C O N C I O CXXXII.

ET factum est mense septimo, vt veniret Ismael filius Nathania filij Elisama de semine regio cum optimatibus regis & decem viris, quos penes se habebat, ad Godoliam filium Abikam in Mizpa, vbi & panem simul comederunt, in Mizpa. Ac insurrexit Ismael filius Nathania, & decem viri qui cum ipso erant, & percusserunt gladio Godoliam filium Abikam, & interfecerunt eum, quem rex Babylonie terræ præfecerat: sed & cunctos Iudæos, qui fuerunt cum eo, cum Godolia inquam, in Mizpa, & Chaldaeos, qui ibi inueniebantur, & viros bellatores percussit Ismael. Factum est autè die altero à cæde Godolia, quæ adhuc latebat, vt venirent viri quidam de Sichem, de Silo, & de Samaria, octoginta videlicet viri, attonsi barbis, scissisq; vestibus & lacerati, ferentes cibarium sacrificiũ & thus in manu sua, vt inferrent in domũ Domini.

R 2

Egressus itaq; eis obuiam Ismael filius Nathanie de Mizpa, incedebat eundo & plorando. Cumq; obuiam illis venisset, dixit, Ingedimini ad Godoliam filium Abikam. Cumq; venissent in medium oppidi, trucidauit eos Ismael filius Nathanie in medio laci, ipse & qui cum eo erant viri. Inter hos autem inuenti sunt decem viri, qui dicebant ad Ismaelem, Ne interficias nos, habemus enim thesauros in agro absconditos, triticum, hordeum, oleum & mel. Cessauit ergo, nec interfecit eos in medio fratrum ipsorum. Lacus autem in quem proiecit Ismael omnia cadauera virorum, quos trucidauit propter Godoliam, is est, quem fecit rex Asa metu Baasa regis Israel, cum impleuit Ismael filius Nathanie interfectis. Et omnes reliquias populi qui erant in Mizpa captiuas abduxit Ismael, filias regis & omnem reliquum populum in Mizpa, quibus Nabuzardan prefectus rerum capitalium Godoliam filium Abikam prefecerat, eos captiuos abduxit Ismael filius Nathanie, & abiit, vt ad Ammonitas transfiret.

Argumentum
capitis.

EXPONIT nobis hoc caput principio quidem quomodo Ismael virum optimum trucidauerit in conuiuio vna cum suis familiaribus, quomodo item alios viros sacrificatu venientes interceperit, ac 70. quidem occiderit, decem vero propter thesaurum quendam pepercerit, denique quomodo abductis reliquijs ex Mizpa, filiabus regis inquam, a Nabuzardan relictis, ad Ammonitas transire cogitauerit. Deinde adijcitur Iohannan filium Careæ collecta manu populi, latronem & prædonem infectatum & affecutum, exuisse omni præda, & ita reliquias liberatas reduxisse, interim se collocasse in locum opportunum, vtpote qui in animo habebat propediem descendere in Ægyptum.

Mens hominis
mox obliuiscitur
calamitatū

Ponitur ab initio aduentus Ismaelis in Mizpa, quando venerit, quis fuerit, & cum quibus venerit. Venit mense septimo. Mensis septimus September est, tertius a combusto templo. Exustum enim commemoratur mense quinto vel Maio. Tam videlicet homini crudeli Ismaeli citò exciderat ex animo miserabilis calamitas vrbis & gentis totius. Nihil ea re mouetur, sed totus est in mandando & augendis calamitatibus. Vnde intelligimus homine ambitioso & avaro nihil esse truculentius: & quod verberibus non castigantur, qui non possunt emendari verbis. Erat Ismael regio prognatus semine, nimirum ex proposita Iudæ & Davidis. At nihil ipsi prodest generis nobilitas, cum factis de claret se esse degenerem Chananæum, Ammonitam, & maculam ineluibilem familiaria. Nam erat hic Ismael nebulo turpissimus, nefarijs flagitijs penitus adoperatus, impius, ambitiosus, avarus, subdolanus, audax, crudelis, truculentus, & per omnia immanis bestia. Improbiorem vero reddiderat & assuetudo & instigatio Baalis Ammonitici regis impij. Atque vtinam hodie quoque liberis vrbibus ex aulis principum impiorum non adferrentur huiusmodi fercula. Videtur autem rex Baalis Ismaeli coniunxisse aliquot optimates suos (alij ponunt de principibus Zedechie, nescio quam probè) viros prudentes & fortes. Habebat ipse Ismael decem viros, veluti stipatores sui corporis. Nam cum pompa quadam regia incedit. Quemadmodum & hodie admiranda cum superbia incedunt, redeuntes ex domibus opulentorum. Nihil hic moderati, omnia horum sunt luxuriosa.

Ismael insignis
nebulo.

Godolia hospita-
litas.

Excipitur hic Ismael vna cum suis comitibus a Godolia peramicè, adhibeturq; mox conuiuio. Nec mirum, cum & Dei filius proditorem suum suo quoque conuiuio adhibuerit. In Godolia tamen plerique requirunt prudentiam: maxime cum audiisset antea insidias sibi structas esse ab Ismaele. Commendatur interim in ipso, quod exteros & suæ gentis homines honore afficit beneficijsq;. Debemus enim humani esse hospitesq; erga peregrinos & indigenas. Iubemur inquam

inquam esse, si possumus, hospitales. Laudantur ex hac virtute beati patres, in primis Abraham & Loth. Hebr. 13. Cautè verò ne dum excipis hospites conuiuiò, ipsos honoraturus, tu vino ingurgites, & sic summa afficias ignominia, dum videlicet ebrj facti neque stare neque incedere possunt, omnibùsque ridendi exponuntur.

Ismael insignis nebulo, ingratiſſimus imò impius est in benefactorem. Nam *Ismael truciſſe dat Godoliam.* violat præterea ius hospitij & mensæ: quod apud veteres crimen videbatur inuisibile. Obtruncat enim Godoliam & omnes pariter eius familiares. Quæ sanè inaudita est audacia, & impietas multis nominibus accusanda. Et quod sequitur, Quæ præfecerat Babylonix rex, alij veluti causam necis suppingunt, legentes, Quod præfecisset illum terræ rex Babylonis. Dolebat enim regio fato genere, quod homo ignobilis gubernaret reliquias. Putabat enim iure hæreditario dominium pertinere ad ipsum. Sed fallebatur modis omnibus. Nam Deus abstulerat à Zedechia, & tradiderat regnum Nabuchodonosori, qui ipsum Godoliam præfecerat reliquijs. Et quod sequitur, Et viros bellatores, alij exponunt de præſidiarijs, qui habitarent in Mizpa. Cæterum inuenimus in alijs quoque histo- *in conuiuijs caſi.* rijs viros præstantes in conuiuijs esse confossos & sublato. Certe Absalon curati iugulari fratrem suum Amnonem inter pocula. Ela rex Israelis in conuiuiò perit confossus à Simri. Iosephus in Antiquitatibus arbitratur Godoliam in hoc conuiuiò bene potum fuisse: sed hoc non dicit nec apertè exprimit scriptura. Quod si non simus ebrj in conuiuijs, minus tamen plerique alacres sumus, quod cibus & potus nos aggrauent. Ergo conuiuià non raro sunt delecta huiusmodi patrandis facinoribus, quod præterea in conuiuijs minus sumus prouidi, & ex insperata irruptione hostili, amplius hic quàm alibi turbemur. Unde & Vlyſſes delegit procos illos vxoris suæ aggredi in conuiuiò. At plus est periculi, si accedat ebrietas.

Hoc cruore innoxio fuso adeò nō est exatiatus Ismael, vt facinus molliatur ita *Insignis crudelitas.* longè atrocius, & nefario sceleri nefandum adiſciat ac coaceruet flagitium. Iam enim 70. viros innoxios, & qui ne verbulo vllò Ismaelem offenderant, religionisq; exercendæ gratia aduenerāt, intercipit latro crudeliſſimus. Diligenter enim exponit Ieremias, qui nam illi fuerint, viri inquam religiosi ex Sichem, Silo & Samaria. Exponit denique qualis fuerit ipsorum habitus. Attonsi erant barbis, inquit, vestibus scissis & lacerati. Videntur enim vnguibus faciem arauisse aut conſciſſiſſe: qui habitus est lugentium. Erant enim in luctu veluti publico, plangentes calamitatem illam publicam, urbem videlicet captam & exustam, populum Dei abductum & captiuum, & sub iugum principis ethnici submissum. Digni ergo fuerant meliori fortuna, utpote viri boni & patriæ amantes. Accedit his quod religionis ergò aduenerant, sacrificaturi videlicet in domo Domini. Aiunt enim interpretes Godoliam in Mizpa collocasse aram & tabernaculum, ne populus omni religione careret. Fortassis voluerunt offerre eo in loco, vbi steterat domus Domini. Alij aliud suspicantur. Vtcunque verò ea res habeat, venerant certè viri religionis exercendæ gratia.

Porro ad exquisitiſſimam crudelitatem Ismaelis notandam illud pertinet, *Crocodili lacryma.* quod refertur ipsis processisse obuiam, ac cum flentibus plorauisse, dissimulasse item Godolix cædem, ac simulasse se ducem fore ad Godoliam. In ea verò dissimulatione trucidat nihil tale opinantes. Videris tibi, sat scio, alterum hic cernere Catilinam, hominem temerarium, audacem, simulatorem & dissimulatorem. Locus quoque in quo hæc facta sunt notatur, in media vrbe ad lacum medium. Luth. lacum interpretatur fontem. Alij fossam verunt: quæ versio sequentibus magis congruit. Vide autem quò erumpat tandem, & quid non audeat hominis

animus affectibus prauis non imbutus modò, sed superatus.

Auaritia superat crudelitatem.

Parcitur tamen à crudeli bestia decem illis, indicatibus auaro homini nescio quem thesaurum in agro. Frangit ac superat hic avaritia crudelitatem. Incertum verò an hæc viri illi, quò se præsentì eximerent periculo mortis, finxerint, an verè dixerint. Et avaritia quidem hic rectè agit, quæ nuspiam alioqui rectè facit. Nam spe thesauri potiundi donat ipsis vitam.

Fossa Ase sepulchrum est posterorum.

Obiter ostenditur qualis hæc fossa fuerit, in qua cadauera casorum sepelitur, ea quam rex Asa tum parauerat, cum sibi miserè metueret à Baasa rege Israelis, eamque ob causam fœdus iniret cum Benhadad rege Syriæ: cuius rei mentio fit 2. Regum 15. & 2. Paralip. 16. Neque caret mysterio, quòd nunc ea repetitur historia. Displicuit enim Domino, quòd Asa confugisset ad auxilium exteri principis, cui se insuper copulauerat fœdere. Dicit enim propheta, Stultè egisti in hoc, quoniam porrò bella contra te consurgent. Videtur ergo tunc Asa posteris suis & populo suo sepulchrum veluti effodisse, in quo operirentur aut sepelirentur. Sed & Ismael qui eos in fossam hanc coniecit, pendebat & venerat à rege extero. Nunquam ergo filijs Dei bene cedit, si nimis familiares sint impijs, his confidant, & fœderibus coniungantur. Nam fœdera illa efficiuntur ipsorum sepulchra. Dixit autem in manu Godoliæ, pro eo quod est, vel vnà cum Godolia, vel causa Godoliæ, aut propter Godoliam.

Præterea ne quid omitteret crudelitatis Ismael, defauit nunc etiam in miseris reliquias populi relictas in oppido Mizpa à Babylonijs. Commemoratur regis, utique Zedechiæ, filiæ. Ergo quibus pepercerat ira Babylonij, ijs iam non parcit indignatio iniqua Ismaelis. Copulatos enim omnes veluti in nouam captiuitatem abstrahit, profecturus ad Ammonitas. Sæpe hoc ipsum videas in militia Christianorum, ut his non parcatur ab his, quibus parsum fuerat vel à Turcis vel à profligatissimis nebulonibus. Quis verò iam non fateatur meritò Deum defauire in gentem Iudaicam, quam cernimus tantis oppressam esse facinoribus? Dominus Deus noster liberet nos ab omni malo.

Liberantur opera Iohannan captiui ab Ismaele, et reducuntur omnes incolumes.

C O N C I O CXXXIII.

Iohannan autem filius Careæ & omnes duces exercituum qui erant cum eo, cum audissent omne malum quod fecerat Ismael filius Nathaniæ, acceperunt omnes viros & profecti sunt ad confligendum cum Ismaele filio Nathaniæ, et assequuti sunt eum ad aquas multas quæ sunt in Gibeon. Factum est autem, cum vniuersus populus qui erat cum Ismaele viderent Iohannan filiū Careæ, & omnes duces exercitus qui erant cum eo, gauisi sunt. Conuertit ergo se omnis populus quem captiuum abduxerat Ismael ex Mizpa, reuersiq; venerunt ad Iohannan filium Careæ. Ismael autem filius Nathaniæ euasit cum octo viris è conspectu Iohannan, & profectus est ad Ammonitas. Porro Iohannan filius Careæ & omnes duces exercitus, qui cum eo erant, acceperunt omnem reliquum populum, quem reducerat ab Ismaele filio Nathaniæ de Mizpa, postquam trucidarat Godoliam filiū Ahikam, viros bellatores, uxores, liberos, & eunuchos, quos reducerant à Gibeon, & abierunt & consederunt in Geruth Chimham, qui est iuxta Bethlehem, ut profecti venirent in Egyptum, metu Chaldeorum, à quibus sibi metuebant, quòd Ismael filius Nathaniæ percussisset Godoliam filium Ahikam, quem terræ præfecerat rex Babylonis.

Sequitur

Sequitur pars altera huius capituli, exponens nobis liberationem captiui ab Ismaele abducti populi. Liberat hunc Iohannan filius Careæ collectis ad se alijs ducibus exercituum aut manipulorum vel cohortium. Vbi primò venit consideranda Dei benigna & accurata pro homine cura. Sinit quidem iactari suos varijs periculorum difficultatumq; procellis, sed idem nuspíam suos negligit aut deserit. In libro Iudicum plurima afflictionum populi exempla depinguntur, verùm excitat semper bonus & vigilans pro populo suo Dominus servatores, qui eruant ex manibus hostium afflictos. Sic fit etiam in præsentia. Docent illa nos in quibuscumque periculis confugere ad Dominum Deum nostrum, huius opem & liberationem implorare. Potest ille solus commoda auxilij, & liberationis nostræ media & organa dare. Nulla sanè commemoratur inuocatio miseri & captiui populi facta ad Dominum; at apparet nihilominus multos ex eis supplicasse Domino. Quòd si omnino hic fuerunt desides, magis commendanda est diuina gratia, quæ nihilominus ex immensa bonitate liberatores miseris excitauit. Certè vniuerso mortalium generi, cum nondum essent collocata mundi fundamenta, destinauit liberatorem filium, vt laudaretur immensa eius misericordia, neque in suo gloriaretur homo, cum suum nihil nisi peccatum dici possit.

Cura Dei erga homines.

Laudandus est interim Iohannes Careæ cum suis, qui caput suum obijcit periculis, vt liberentur fratres & sorores, ne vel impij latronis manibus pereant cruentis, vel indignè aliàs tractentur, aut ne inducerentur in terram idololatrarum Ammonitarum. Eximia hæc fuit virtus, cui curæ fuit pudor, integritas, incolumitas & religio afflictorum vel periclitantium. Vtinam hodie quoque tanta haberetur cura salutis proximorum nostrorum. Sed pauci sunt qui his rebus seriò afficiantur. Atque vtinam non sint plures Ismaelitæ, quàm Ioannitæ, qui malint affligere miseros quàm ex miseria eruere. Simile exemplum liberationis fratrum afflictorum habemus in patre nostro Abraham Gen. 14. sed & in Gedeone in libro Iudicum, in Iosaphat quoque rege 2. Paralipomenon. 20. Non improbantur itaque huiusmodi bella quæ ex necessitate, pro liberatione fratrum, suscipiuntur: contraria modis omnibus improbanda sunt. At ea hodie nimis vulgaria sunt.

Laudanda virtus liberantium.

Assequitur liberatores latronè ad aquas multas in Gibeon, cuius loci mentio fit in 2. Sam. 2. cap. Fortè fuerunt ibi viuaría vel piscinæ. Et eodem loco Israelitæ olim conflixerunt inter sese, dum Abner & Ioab, paria aliquot fortium inter se committunt, & patrio vel fraterno sanguine eum locum imbuunt. Populus verò captiuus videns appropinquare redemptores, exultat mirum in modum. Graue enim illis & tantum non ingratisimum erat abduci à latronè, & ad Ammonitas populi Dei manifestos hostes adduci. Deducit ergo Dominus ad inferos, & reducit, & qui contristauit nos ad tempus, iterum exhilarat, si non in præsentí seculo, certò tamen in futuro. De qua re differitur à Domino Ioan. 16. Ergo sua sponte conuertuntur captiui ad aduentantes liberatores, fugientes iam ab Ismaele.

Consolatur Dominus.

Apparet autem pugnatum esse inter partes. Decem enim audiuius stipatores habuisse Ismaelem. Addiderat ei Baalis optimates suos, qui haud dubiè non erant sine comitatu aliquo & seruis. Iam verò dicitur octauus effugisse & euasisse. Proinde videtur desideratis reliquis suis, cum 7. duntaxat viris elapsus aufugisse in terram Ammoniticam. Nec exprimitur à propheta, septemne illi fuerint ex stipatoribus Ismaelis, an ex optimatibus regis. Hoc certum est, Ismaelem coniectum esse in ignominiam ineluibilem, deniq; damnum accepisse maximum. Nam redit ad regem Ammonitarum, summo cum dedecore, nec ve-

Pugna.

Ignominia turpissima iniuratur Ismaeli.

risimile est quod vnquam vlllo amplius in honore fuerit. Certè inter infèssimos hostes Iudaici populi habitare coactus fuit. Quid igitur amplius in vniuersa vita eius ipsi iucundum fuisse videri poterit? Præterea exutus est in præsentem omni præda & spolijs omnibus, nudus & turpis redit ad complices sui mali. Sarius ei fuisset occumbere in acie Dum Iudas furijs conscientie excitatus & flagellatus, ad sceleris socios in templum accederet, & quereretur se innoxium prodidisse sanguinem, audit, Tu videris. Nihil enim consolationis accipit, sed in sua ipsius propria desperatione perit, ac ad laqueum accurrit. Rectè ergo Apostolus dixit, ex peccato nihil nobis remanere, nisi pudorem & confusionem. Quem inquit, fructum habebatis tunc in his, in quibus nunc erubescitis? Accedit huic malo & illud, quod amittimus etiam bona illa, propter quæ consequenda & Deum de seruimus, & sceleribus nos consecrauimus vel dedidimus. Vt inquit, propheta, qui prædaris, nam vicissim alijs prædæ eris. Timeamus ergo Dominum, & ne putemus nos felices futuros ex sceleribus, ex rapina, furto, ex militia mercenaria, ex usura & impostura. Viuit Deus, & veniet tempus, quando amittes rursus cum summa ignominia & mœrore maximo omnia.

Ioannes graui-
ter peccat.

Subiungitur post hæc institutum Iohannis Careæ modis omnibus improbandum. Nam liberatos non reducit ad Mizpa, sed ad Geruth Chimham, deducturus eos in Ægyptum. Grande hoc peccatum erat. Nam pugnat cum verbo Dei, prohibentis suo populo ne vnquam descendant in Ægyptum. Cum enim vidissent cadauera Ægyptiorum in littore maris, Hodie vltimùm, dicitur populo, vidistis Ægyptios. Prohibetur item regi, ne populum ducat in Ægyptum. Infamia planè videtur fuisse, quod moluntur. Omnia enim quæ hæcenus cum Ægyptijs instituerunt, infelicia planè fuerunt, neque vllum sortita sunt euentum felicem, & tamen nunc ad fatales huiusmodi homines toti commigrare volunt. Peccabatur item in eo non vulgariter, quod ex altera quidem parte nimium metuebant Babylonios, ex altera verò parte nimium confidebant Ægyptijs: interea Deum nec verè metuebant, sicut mandat Isaias cap. 8. nec toto corde fidebant Domino Deo, sed magis arundini confractæ Ægypto, contra mandatum Domini, Ierem. 17. Ac apparet nunc in Iohanne, quod in multis alijs videre licet, qui & ipsi virtuosus sunt aliquando, & fortiter se gerunt, sed non in dissimili casu mox & vituperari merentur, & res indignas se admittunt. Iohannan enim eripuerat populum, ne abduceretur in Ammoniticam terram, nunc verò idem eundem populum meditatur in Ægyptum trahere. Ita nihil fidentius est hominibus, utpote qui eadem in re grauiter delinquere possunt, in qua paulò ante non sine laude sunt versati. Nisi ergo carni, extrema est frustitia.

Subinde verò repetitur in hoc capite cades Godolix, ut hinc colligamus, vehementer displicere Deo, si homines constituti in eminentia, trucidentur, ac populus ipsorum fidei commendatus dispergatur. Domino Deo nostro sit laus & gloria.

Consulunt Ieremiam Iudei quid agant, aut quo proficiantur, ac obedientiam pollicentur exactissimam.

CAP V T XLII.

C O N C I O CXXXIIII.

Accessio

Accesserunt autem omnes principes exercituum, Iohannan filius Careæ, Iezanias filius Hosie, & vniuersus populus, à minimo ad maximum, es dixerunt ad Ieremiam prophetam, Sine quaeso te exorari, vt ores pro nobis ad Dominum Deum tuum, pro cunctis istis reliquijs, quæ exigua admodum ex multis supersunt, quemadmodum oculi tui nos vident, vt Dominus Deus tuus viam nobis ostendat, qua proficiscamur, & quid nobis sit faciendum. Et respondit Ieremias propheta, Exaudiui: ecce ego orabo ad Dominum Deum nostrum, quemadmodum estis loquuti: & quicquid responderit vobis Dominus indicabo vobis, nec verbum vos calabo. Et dicebant ad Ieremiam, Sit Dominus inter nos veritatis & fidei testis, si non iuxta omnia verba ob quæ Dominus Deus tuus te ad nos miserit, fecerimus. Siue bonum fuerit, siue malum, nos voci Domini Dei nostri, ad quæ te mittimus, obtemperabimus, vt nobis bene sit, dum paruerimus voci Domini Dei nostri.

CONSEQUENTER exponitur magna cum diligentia quomodo reliquia populi liberati in Ægyptum descenderint, idque contra verbum Dei, nimio metu Chaldeorum instigati. Et in præfenti capite duo nobis proponuntur, Supplicatio populi, petentis sententiam Ieremiæ, & suffragium apud Dominum, & consilium, quid faciant: ac responsio prophætæ vel oratio, qua explicat Dei consilium, & corripit hypocrisim ipsorum vanissimam.

Paratur desectus in Ægyptum.

Accedunt autem ad Ieremiam omnes cum principes, tum populares, nemine excepto: atq; hi iam committuntur cum Ieremia. Vbi videre licet, quam non valeat argumentum quod ducitur à multitudine. Dicunt enim Papistæ, Nostra religio, vera est religio, habet enim consensum vniuersi populi: vestra religio à pauculis admodum hominibus obscuris defenditur, ergo falsa est. Certe solus Ieremias in præfenti vnico Dei verbo instructus, opponit se concordia totius populi primorumq; consilio. Ne ergo pigeat te asserere quod scripturis est traditum, etiam contra contradictionem mundi totius, nedum contra Concilia Pastifica. Ieremias hic solus, alibi Micheas & Helias soli certant cum vniuerso doctorum collegio: & melior est illorum quam huius causa.

Multitudo per se nihil probat

Duo autem abs Ieremia postulant, vt pro eis intercedat apud Dominum, & vt consilium petat quid faciant aut quo pergant. Vtrunque bonum est per se, viciolum redditur vtrunq; prauis eorum affectibus qui hæc petunt. Quia enim hypocritæ erant & non sincero animo petebant consilium à Deo, sed magis Deo præscribebant, quid respondere deberet: lubere inquam ipsos migrare in Ægyptum, eam ob rem malum est vtrunq; nec prodest eis quicquam. Ioannes dicit in epistola sua, Si quid petierimus secundum voluntatem eius, audit nos. Iacobus quoque Petitis, inquit, & non accipitis, eò quod malè petatis, vt in voluptatibus vestris insumatis. Proinde nihil profuit his rebellibus Ieremiæ intercessio. Qua de re dictum est & septimo & vndecimo cap. huius operis. Clamant in templis suis ad diuos pontificij, Ora pro nobis sancte Petre, ora pro nobis sancte Martine: sed vt in suis voluptatibus & superstitionibus securè volutentur. Frustraneæ sunt tales preces, vt iam non dicam esse supersticiosas. Quorsum verò at tinet sanum ac salubre consilium audire, & audito obsequi nolle? At tales erant Iudæi in præfenti. Tales sunt hodie innumeri, qui sibi petunt ex verbo Dei regulam ad quam viuant tradi, traditam verò repellunt atq; conculcant.

Bonum per se malum fit petentium vicio.

Mirum est autem, cum propriam agnoscant miseriam, confitentes ex multis admodum pauculos esse relictos, non festinasse ad Deum diligentius, & se acres suas Deo credidisse simplicius & fidelius. Cur magis sibi & suis fidunt rationibus? Sed ea est omnium hominum incogitantia, corruptio, & miseria non vul

Misera hominis corruptio.

garis. Et cum prius confederant in Geruth Chimham, declararunt quò instituerint proficisci, nimirum in Aegyptum. Cur ergo hic dicunt, Vt dominus deus tuus viam nobis ostendat, qua proficiscamur, nisi quia postularunt nihil aliud sibi reuelari aut responderi, quàm quod prius animo conceperant?

*Benigni sint
ministri et pro
ceres populi.*

Ac facilem se præbet Ieremias ipsorum postulatis. Neque verò consilium ipsorum exactè nouit, suspicari aliquid potuit: & tamen benè eis pollicetur. Sic inquam decet esse benignos ecclesiarum ministros, & populo præfectos. Sape alias fefellerant prophetam: non tamen nunc ait, Abite in rem malam. Suspicio aliquid, non recipiam postulata vestra, indigni estis, quorum gratia accedā Dominum, contra quem tanta recalcitratis pertinacia. Discant ergo benignè agere cum populo præfides, donec ipsa res iubeat esse duriores. Preces ergo pro eis domino offerendas promittit, & consilium à deo postulaturum pollicetur. Obseruandum verò illud in primis esse videtur, quòd nihil ex seipso quod confinxerat, respondet, sed ex dei oraculo se responsurum spondet, & quòd de eo ne verbum quidem se subtrahaturum asserit. Sic enim iubentur Ieremiæ exemplo omnes ministri verbi, nihil ex proprio instituere arbitrio in ecclesia, sed omnia petere, respondere, facereque ex verbo dei. Polycarpus martyr solebat in ore habere, nihil se tradere ecclesijs, quæ non accepisset ab Apostolis, quòd ea sola sint vera. Legere hoc licet in Irenæo lib. 3. & in Ecclesiæ Hist. Euseb. lib. 4. cap. 14. Vtiam ita animati sint omnes Episcopi & ecclesiæ Christi præfules.

*Ad iurandum
propensi.*

Postremò sua sponte, nihil tale requirente propheta, iurant Iudæi facturos se, quæcunque ex oraculis responderit eis propheta. Inuocant autem Deum in testimonium, ut cum is sit deus verax & fidelis, se quoque veraciter & fideliter obseruatos, facturosque quæcunque mandauerit Dominus. Sic audiuius superius Zedechiam quoque regem ipsorum propensum fuisse ad iurandū, sed in præstando vanissimum. Promiserant & patres ipsorum sub Mose pari modo strictissimam obedientiam, ut videre est Exodi 19. 20. 24. Sed nihil præstabant omnino. Pollicemur nos quoque hodie Deo in periculis plurima. Quid verò præstamus? Nihil prorsus. Confitentur interea ex obseruatione mandatorum Dei veram esse felicitatem. Obtemperabimus, inquit, voci Domini Dei nostri, nimirum ut bene sit nobis. Illi enim felices sunt, qui audiunt vocem Domini. Proinde sua culpa infelices fuerunt, quòd hæc agnouerunt, & tamen vocem Domini sui audire noluerunt. Caueamus fratres ne nos etiam agnoscamus benedictionem à Domino dari obedientibus, nos autem malimus reperiri inter rebelles. Nam nostrum quoque culpa maledictioni erimus obnoxij. Dominus Deus noster liberet nos à malo. Amen.

Commemoratur responsio Dei per Ieremiam, iubentis manere reliquias in Iudæa, & non migrare in Aegyptum.

C O N C I O CXXXV.

Cōtigit autem exactis decem diebus, ut fieret sermo Domini ad Ieremiam. Vocauit ergo Iohannam filium Careæ, & omnes duces exercituum, qui erant cum eo, atque vniuersum populum, à minimo ad maximum vsque, & dixit ad eos, Sic dicit Dominus Deus Israelis, ad quem vos me misistis, ut prosternerem precationem vestram in conspectu eius, Si manebitis & habitabitis in terra ista, edificabo vos & non diruam, plantabo vos, & non euellam: quia pœnitet me mali istius, quod vobis intuli. Ne formidetis regem Babylonie, à quo (alio qui) vos timeatis: ne metuaris (inquam) eum, dicit Dominus: quoniam ego vobiscum sum

scum sum ad seruandum & liberandum vos de manu eius. Dabo enim vobis miserationes, vt ille vestri misereatur, & permittat vos habitare in terra ista vestra. Quod si dixeritis vos, Non permanebimus in terra ista, & non obtemperaueritis voci Domini Dei vestri; sed dixeritis, Non, sed proficiscemur in terram Aegypti, vbi nec bellum videamus, nec tubæ vocem audiamus; nec cibi penuria laboremus, & isthic habitabimus: Iecirco audire verbum Domini reliquit Iuda: Sic dixit Dominus exercituum Deus Israelis, Si omnino induxeritis in animum proficisci in Aegyptum, atque isthuc peruenieritis, vt ibi habitetis, futurum est, vt gladius quem vos metuitis, in terra Aegypti vos assequatur, & fames quam metuitis, vobis isthic in Aegypto adhærescat, atque isthic moriamini. Fiet enim, vt omnes homines, qui contumaciter in Aegyptum proficisci statuerint, vt ibi habitent, gladio, fame, & peste moriantur. Nec erit quisquam ex eis reliquus, nec euadet quisquā è malo, quod ego inducturus sum super eos.

Responsio Ieremiæ non protinus data est à Domino, sed intercessit spacium decem dierum. Exactis enim diebus decem, respondet Dominus ad questionem propositam, quid agat populus, aut quonam se recipiat. Cernimus itaque Deum non omni parte & tanta festinantia nostris postulatis votisque respondere, quando optaremus alioqui. Ea enim importunitate plerique præditi sumus, vt putemus Deum ad primum quenque impetum nostrorum affectuum, nobis morem gerere, & exoptata largiri debere. Expectandus est ille potius, & assiduus orandus precibus, ne nos repellat, sed cum ipsi visum fuerit, id nobis concedat, quod ipse nouit conducere nostræ salutis & gloriæ eius. Ad assiduitatem precum vehementer hortatur Dominus fideles suos in Lucæ capite decimo octauo.

Deus non respondet protinus ad nostra postulata.

Vocat autem duces populi vnā cum vniuerso populo Iuda Ieremiās, vt his exponat fideliter quæ acceperat à Domino. Nam propheta fidelis & pius non sua somnia aut commenta, sed purum impermixtumque Dei verbum populo annunciare iubetur. Oratio verò Ieremiæ præsens expositoria est. Nam exponit religionem acceptam à Domino, interim verò suadet ne ingrediantur Aegyptum, sed maneant in terra Iuda: quo nomine oratio est deliberatiui generis. Nā proponit vtilitatem maximam obedientibus, inobedientibus verò ex opposito plurima exponit incōmoda: & sub finem orationis grauiter ipsorum increpat hypocrisim. Scopus ergo totius orationis vel concionis est, Manete in terra Iuda, & ne descenderitis in Aegyptum. Equidem non admodum refert quo loco habitemus. Vbiq; enim Dominus præsens est, vbiq; benedicit hominibus, nec conducit locus ad felicitatem vel augendam vel imminuendam. Aliud ergo est, quod hic in hac causa spectatur, nimirum consortium prauum, & religionis veræ corruptela. Aegyptij enim fuerūt homines molles, luxuriosi, & corruptissimi. Aegyptus fuit officina quædam & idololatriæ & omnis impietatis. Proinde periculum erat, ne populus alioqui prauus, magis in Aegypto deprauaretur, & à vera religione abstraheretur, totus autem superstitioni & idololatriæ consecraretur. Hoc videlicet ne fieret, modis omnibus obstat Dominus, ne ingrediantur Aegyptum. Generalem ergo inde doctrinam accipiunt omnes, cauendum ipsis quoque, ne in vicinorum confœderatorum (fuerant enim Iudæi Aegyptijs confœderati) aut vllorum hominum gratiam, suam veram deponant religionem, superstitionem verò recipiant, atq; per consortium pessimorum hominum deprauentur.

Propheta annunciet verbum Dei.

Scopus orationis prophetiæ.

Cur iussit in Aegyptum non descendere.

Bona obsequia tibus proposita.

Iam verò commemorat bona consecutura, si non ingrediantur Aegyptū, id est.

est, si voci Domini Dei sui obtemperent, & religionem suam integram retineant. Vos, inquit, misistis me ad Dominum, rogatum, & quid conveniat, quid instituat, aut quoniam inclinatis, re deo itaque, & refero vobis acceptum à Domino responsum vel consilium. Quasi dicat, Aequissimum est ut & diligenter auscultetis, & opere compleatis divina iussa. Est autem hæc responsionis & iussi divini summa, Manete in hac terra, & ne ingredi pergatis Aegyptum. Commoda vel utilitatem consecuturam exponit, & ait, Si manseritis ac habitaveritis in terra Iuda, edificabo vos, &c. Notissima est illa allusio, saltem ex ijs quæ superius sæpe dicta sunt. Libenter enim vitur scriptura parabolis ab architectura & agricultura desumptis. Sensus est, servabo, augebo, & felicitabo vos. Ratio huius promissionis est bona Dei voluntas, Quia, inquit, poenituit me mali, &c. id est, quia institui iam vobis benefacere, nec affligere iterum. De poenitentia Dei alibi in hoc opere dictum est. Simul autem præoccupat quod obijcere poterant, frustra sperabimus ab irato beneficia. Dicit enim, Deus iram posuit, & conuersus est ad vos misericordia. Proinde simus & nos spe bona erga Dominum, qui etsi nos puniuerit, & nobis iratus fuerit, non solet tamen semper succensere & persequi nos, sed redit iterum in gratiam, ut iam benefaciat & in benefaciendo pergat.

Sperandum in Deum licet punierit.

Babylonium eis nihil nociturum.

Dominus mutat & regit corda hominum.

Caro non audit Dei consilia, & miserè sibi metuit.

Cum verò periculum ingens restaret, ne Babylonius cohortibus aliquot missis mortem præfecti sui Godoliæ & Chaldeorum suorum apud istum occisorum vlcisceretur, & reliquias, quod non diligentius inuigilarent saluti Godoliæ, perderet, aut in Babylonem raperet, valde ipsos consolatur, & dicit ne formident Babylonium. Scio, inquit, quam miserè vobis timeatis à Babylonio: sed iubet Dominus vos animo esse tranquillo. Rationes graues addit, Ego vobiscum sum, ut vos seruem, &c. Consolatione plenissima est vox Dei, Ego vobiscum, ego tecum sum. De hac antea dictum est. Si enim Deus nobiscum, quem metuamus? sicuti & Dauid in Psalmis sæpe, & Paulus ad Rom. 8. dixit. Proinde Deo protegente nos, non est quod metuamus nobis à Sathana, ne dum à mortali homine. Addit rationem aliam, quod Deus velit immutare regis animū, & flectere ad gratiam vel misericordiam populo Iuda præstandam. Sunt enim corda regum, imò omnium hominū, in manu Dei: quocumque voluerit inflectit ipsa. Sic flexit animum Artaxerxis erga Nehemiam ad gratiam singularem. Hoc ipsum hodie quoque facit Dominus, cui si fidamus, & eius auxilium inuocemus, parabit is nobis homines, cum quibus negotia sunt, ne infelicitè cum ipsis transigamus. Vides præterea, unde sit quod sæpe imbelles & contempti Respub. contra omnium spem incolumes manserint, & non potuerint à potentissimis subuerti regibus. Dominus enim fuit cum eis. Dominus regum corda immutauit.

Ex opposito commemorat iam, imò minatur incommoda & damna secutura, nisi pareant mandato Domini. Interim adumbrat vehementem illorum rebellionē per imitationē, referens ipsorum verba, Non, sed proficiscemur, &c. Exponit simul causas ipsorum, quibus impelli poterant, imò impellebantur ad descendendum in Aegyptum, nimirum pacis & tranquillitatis, & vitæ lætioris habitiorisq; desiderium. Aegyptus enim infamis semper fuit ob luxum & studium voluptatis. Cæterum Iudæi metuebant bellum & famem, imò iam perterriti erant calamitatum. Putabant autem rediturum Babylonium, & perditurū ipsos. Non enim credebant promissioni Ieremiæ. In Aegypto autem omnia felicia sibi imaginabantur. Tales verò solent esse imaginationes carnis nostræ contra præcepta Dei. Si, inquit mercator, obsequaris verbo Dei, perpetuò medicandum erit: si mundo & artibus mūdānis te credideris, diues, felix & beatus eris. Ac audias sæpe, dum causa religionis & confessionis tractatur, clamitare multos: Abundè satis affligo

fatī afflicti sumus propter religionem istam: ego verò nunc pacem habere volo, qualibuscunq; tandem conditionibus ea nobis obrigerit. At Ieremias ostendit istos votis suis adeò nō potituros, vt potius in contraria sint incursuri. Id, inquit, vniuersum quod metuitis, & vestra rebellione effugere vultis, incurretis. Quod quidem & vehementissimis & significantissimis verbis exponit, & quasi oculis ipsorum obijcit contemplandum. Gladius, inquit, cōsequetur vos in Ægyptum. Audiemus enim Nabuch. duxisse exercitum in Ægyptū, & exceptos vnā cum excipientibus deleuisse, ipsa quoq; Ægypto capta & subiugata. Fames item non modò apprehendet vos, sed ita tenaciter adharescet, vt auellere aut excutere non liceat. Breuiter, Consumet vos plagā Dei in Ægypto. Quibus addit aliud adhuc grauius, Nec erit vllus vestrum superstes. Nam postea audiemus, pauculos admodū fuisse reuersos. Nullus deniq; vestrum ex his malis sese explicabit, hærebitis in miseria & exitio. Generalis hinc ducenda est doctrina ac perpetua. Semper enim euenit impijs quod metuūt. Si ergo studio pacis & voluptatum cœperimus colludere cū superstitiosis & prauis hominibus, tandem etiam deficere à verbo Domini ad placita hominum, apprehendent nos quoq; citra omnem dubitationem paria mala, ac excindemur tandem à Domino. A quo malo liberet nos Dominus.

Obtestatur adhuc Iudeos ne in Ægyptum descendant. Exponitur etiam quanta cum contumelia abiecta sit ab illis doctrina salutaris.

C O N C I O CXXXVI.

Quia sic dicit Dominus exercituum Deus Israelis, Quemadmodum conflata est ira mea & furor meus contra habitatores Hierusalem: sic constabitur furor meus contra vos, si in Ægyptum profecti fueritis. Eritis enim execrationi, stupori, contumelia, & opprobrio, nec locum hunc vltra videbitis. Edicit vobis Dominus, ô reliquia Iuda, ne eatis in Ægyptum: ac sciendo sciat, quòd ego contestatus sum vos hodie. Et quidem vestras ipsorum animas seducitis. Etenim misistis me ad Dominum Deum vestrum, dicendo, Ora pro nobis Dominum Deum nostrum: & quicquid responderit Dominus Deus noster, refer ad nos, & faciemus. Annunciaui ergo vobis hodie, sed non paruistis voci Domini Dei nostri, nec omnibus ob quæ misit me Dominus ad vos. Nunc ergo certissimè scitote, quòd gladio, fame & peste moriemini in eo loco, ad quem proficisci vultis vt ibi habitetis.

C A P V T XLIII.

FActum est autem cum Ieremias finem fecisset loquendi ad omnem populum, cuncta verba Domini Dei sui, ob quæ miserat eum Dominus Deus ipsorum ad eos, cuncta inquam verba ista, vt Azarias filius Hosia & Iohannā filius Carea & omnes arrogantes dicerent ad Ieremiam, Tu mendacium loqueris: neq; enim misit te Dominus Deus noster ad nos, mandando, Ne proficiscamini in Ægyptū, vt ibi habitetis, sed Baruch filius Neria incitat te contra nos, vt tradat nos in potestatem Chaldeorum, vt nos occidant & captiuos in Babylonem ducant. Et non obtemperauerunt Iohannan filius Carea, & omnes principes exercituum, & cunctus populus voci Domini, vt habitaret in

terra Iuda, sed abduxit Iohannan filius Careæ, & omnes principes exercituum, cunctas reliquias Iuda, quæ reuersæ fuerant ex omnibus gentibus, ad quas propulsa fuerant, ut habitarent in terra Iuda, viros scilicet, mulieres, pueros, & filias regis, & omnem animam quæ reliquerat Nabuzardan præfectus rerum capitalium apud Godoliam filium Abikam filij Saphan, & Ieremiam prophetam atque Baruch filium Neriæ, & profecti sunt in terram Ægypti, quia non paruerunt voci Domini: & venerunt in Taphnes.

Exemplo confirmat minas.

MINAS graues proposuit populo Iudæorum in proxima huius Orationis parte: cæterum ne has ceu inanes ac inefficaces aspernarentur, efficit, recens est, magnum, domesticum, ac terrificum, patriæ videlicet conflagratio. Ornat autem sermonem suum allegoria admodum graui, petita à metallarum vel conflatoribus. Ut enim metallum igni admotum, protinus non liquefit, liquefactum autem siue conflatum (Zerschmeltzen) vehementer commouetur, bullit, ardet, furitque, & quam latissimè spargi potest: ita etiam ira Dei sensim incandescit, non protinus exardescit: ubi autem incanduit, vehementissimè furit, & omnia circumquaque perdit. Apparuit hoc in excidio Hierosolymorum. Dicit ergo Dominus, Quemadmodum effusa est demum indignatio mea in urbem Hierosolymorum, quæ omnia longè lateque & ad fundamenta usque euulsit atque vastauit: ita futurum est, ut si ingressi fueritis Ægyptum, excindendi sitis furore meo in vniuersum. Imò iam etiam veluti per partes recenset, quid sint passuri, & quantis adobruendi malis. Eritis execrationi, &c. Loquutio est prophetis admodum familiaris: quam in superioribus enarrauimus. Addit, Nec locum hunc ultra videbitis. Paucissimi enim & quasi nulli redierunt in patriam. Et quando terra sancta typum prætulit æternæ patriæ, certum est defectores à religione vera ad Ægyptiacam, excludendos fore ex regno cælorum. Post hæc magno cum spiritu, & euidenti vehementia, subiungit, Edicit vobis Dominus, id seriò prohibet vobis Dominus, ne Ægyptum ingrediamini. Videri poterat esse Epiphonema. Ad quod & hoc pertinere videtur, quod adhuc grauius ipsos obtestatur, & ait, Memineritis huius meæ grauissimæ obtestationis, qua hodie vos obtestor, ne ingrediamini Ægyptum. Voluit autem grauissima hæc sententia ipsos quodammodo adigere ad sequendam Domini viam, in ipsorum salutem. Ac videas huiusmodi graues obtestationes fieri sæpe in scripturis, ad illos etiam, qui non parent, saltem ne vlla pateat eis fuga aut excusatio. Talibus annuntiatur sermo Dei in iudicium.

Defectores nūquam videbūt patriam.

Taxatur hęc poerisis.

Nunc verò sub finem orationis huius taxat, grauiusque obiurgat populi fœdam hypocrisim. Vosmetipsos, inquit, decepistis, non Deum, nō me, &c. Quando enim hoc induxistis semel in animum, Ægyptum ingredi, quorsum pertinebat obsecro me oratorem mittere ad Dominum, & ab illo cōsiliū petere, quid agatis? Quorsum obsecro attinebat, tanta obtestatione iuramentoque interposito stipulari obedientiam, cum fixum animo staret ingredi Ægyptum? An adeo estis stolidi, ut existimetis Deū ista ignorare, & non omnia quæ in cordibus concepta latentiaque retinetis, & clancularijs consilijs inuicem cōmunicatis, perspicere? An verò putatis Deo posse imponi ab hominibus? Erratis fratres, erratis. Quin potius vosmetipsos decepistis, & seduxistis. Rectè enim pronunciat alibi scriptura, iniquitatem mentiri sibi ipsi. Obseruent hæc omnes, quotquot hodie quoque existimant stultissimè, hypocrisis artificiosa tegi posse iniquitatem conceptam contra verbum Dei. Quidam egregiè factum arbitrantur, si simulationibus & dissimulationibus imposuerint verbi ministris, ac sub prætextu religionis, res

nis, res consequantur carnales. Verum hi quoque semetipsos deceperunt. Iustus est enim Deus, qui unicuique rependit secundum opera sua. Vnde in praesentibus quoque subdit, Nunc ergo certissime scitote, quod gladio, fame, &c. Sic pronunciat Apostolus quoque Rom. 2. iram & indignationem Dei gravissimam incumbere aut imminere omnibus peccatoribus. Ergo inobedientia & abnegatione veritatis non abijcitur crux, sed inducitur & conduplicatur.

Consequenter & per initium cap. 43. exponit propheta Ieremias, quomodo eruperit hypocrisis in apertam rebellionem, contumeliam, & blasphemiam. Audita enim responsione Dei & consilio saluberrimo, omnes contumacissime & cum conuicijs etiam exquisitissimis reiiciunt prophetam cum sua prophetia. Diligenter autem inculcatur, verbum quod proposuit Ieremias, Dei esse verbum. Res enim iudicatur vel aestimatur, non ex iudicio aestimationeue hominum, sed ex ipsa veritate. Homines quidem dicunt se non contemnere verbum Dei, sed duntaxat sermones prophetarum, vel ut nostro seculo aiunt, psafforum. Quia verò ministri non suum, sed Dei verbum annunciant, ideo contemptum ministrorum & concionum ipsarum, suum & sui verbi contemptum esse iudicat. Sic enim dixit Mosi, Non te repudiarunt, sed me, Exodi 16. & in Evangelio dicit, Qui vos spernit, me spernit.

Incredibilis populi rebellio.

Norat autem causam rebellionis huius propheta vnico verbo, cum duces vocat superbos, arrogantes, vel confidentes. Ex superbia enim arrogantiaque oritur inobedientia & rebellio. Cum enim ipsi videmur sapere, facile omnia fastidimus, quæ aliunde nobis offeruntur. Habet enim superbia ac arrogantia contemptum sibi coniunctum. Et quod principes Iudæorum fecisse leguntur, id ipsum faciunt hodie plures. Nam cupiunt & ipsi audire verbum Domini, quod & se facto completuros promittunt. Postulant celebrari Concilium, in quo veritas per diligentem verbi Dei scrutationem inquiratur. Caterum cum ex verbo Dei veritas exponitur, nec illud dicitur, quod isti prius conceperunt suis animis, quid audis aliud, quam, Mendacia, corruptelas, schismata & hæreses proponunt nebulones isti? Vide autem ut superbia inobedientiam pariat ac rebellionem, deinde ex ea enascatur contumelia, conuicium & blasphemia, & alia scelera plurima. Sæpe repetitur, istos non paruisse mandato Domini. Et quidem hoc non habent pro mandato Domini, sed & hoc ipsum non sine blasphemia conuiciantur esse mendacium. Tu, inquiunt ad Ieremiam, loqueris mendacium. Dominus non misit te, neque commisit ut nobis annuncies, ne in Ægyptum descendamus.

Superbia rebellionis causa.

Præterea graui cum culpa verbum Domini faciunt verbū hominis Baruch, dicentes, Instigat te Baruch, & ex ipso habes, non ex Domino, quod veras ingredieris Ægyptum. Videtur autem Baruch Ieremia paulo fuisse durior: aut certe Iudæos duriora & acerbiora de Baruch, quam de Ieremia expectasse. Hodie audias his per omnia æqualia. Concionatores isti mendacia proponunt populo: & hic quidem instinctu Zuinglij, alius ex Lutheri spiritu & scriptis docet. Hominum ergo placita non Dei verba annunciant. Adijciunt istis non minus atrociam, appellando fidelem Dei seruum Baruch, populi Dei proditorem & latronem. Dicunt enim, Baruch incitat te contra nos, ut tradat nos in manus Chaldæorum, &c. Ac vulgatissimum est hodie quoque eos latrones appellari, qui pro vita & incolumitate populi dies excubant noctesque, neque quicquam preciosius habent quam populi salutem. Crescit autem impia & Deo rebellis audacia in ducebus populi. Audent enim vi adhibita per summam contumeliam totum populum Domini abripere secum in Ægyptum: & quibus pepercerat barbarus Nabuzardan, his iam nihil parcant principes populi Dei. Diligenter enim cōme-

Mandatum Domini dicitur instigatio hominis.

morat Ieremias omnes reliquias esse abductas. Abstrahunt etiam secū Ieremiam & Baruch prophetas Domini; ut si cogerentur mala experiri prædicta, prophetæ quoque malo communicarent: si verò felicia euenirent in Ægypto, haberent isti quod exprobrarent prophetis: haberentque prophetæ, quod vreret. Summa ergo ingratitudo exhibetur bene meritis. Id quod memori mente nobis retinendum est, ne vnquam animis frangamur, tametsi cōtumelijs & calamitatibus adobruamur propter verbum & ministerium grauissimis. Venerunt autē ingressi Ægyptum in celebrem urbem Taphnim, quam putant ab Herodoto nuncupatam Daphnim Pelusiae. Deo omnipotenti sit laus & gloria.

Denunciat Iudæis & Ægyptijs quod delendi sint per Nabuchodonosorem.

C O N C I O CXXXVII.

Factus est autem sermo Domini ad Ieremiam in Taphnes, dicendo, Accipe manu tua lapides grandes, & defodito eos in lutum, in officina latericia, quæ est ad portam domus Pharaonis in Taphnes, id est, aspicientibus viris Iudæa. Et dic ad eos. Sic dicit Dominus exercituum, Deus Israelis, En mittam & accipiam Nabuchodonosorem regem Babylonium seruum meum, & ponam scilium eius super lapides quos defodi, & expandet preciosum tentorium suum super eos. Veniens autem percutiet terram Ægypti, quos ad mortem, ad moriē: & quos ad captiuitatem, ad captiuitatem: & quos ad gladium, ad gladium: Et accendam ignem in domibus deorum Ægypti, & comburet eas, atque captiuos abducet eos. Et induet terram Ægypti, quemadmodum pastor induit pallium suū: & exhibit isthinc in pace. Confringet quoque statuas Bethsames, quæ sunt in terra Ægypti, & delubra deorum Ægyptiorum comburet igni.

Eadem doctrina in Ægypto quæ fuit in terra Iudæa.

Oratio Ieremias habitam in Ægypto.

Insignis Dei gratia.

AVdiuimus rebelles Iudæos contra Dei imperium proteruē & impudentes descendisse in Ægyptum, porro nunc audiemus quid factum sit in Ægypto: quæ quidem omnia non describuntur, sed quædam duntaxat facientia ad nostram eruditionem eximiam, in primis quæ facta sint inter Ieremiam missum à Deo, & populum voluptuantem iam in Ægypto: & qualis fuerit doctrina Ieremias in Ægypto, adhuc sui similis, pia, libera, apertaque. Non enim mutatur Deus aut verbum Dei cum mobili vulgo, & cum locis quibuslibet atque temporibus. Peccant ergo, qui hoc volunt accommodare personis, locis & temporibus corruptis. Æquum enim est, ut homo peccator & miser cedat Deo & verbo eius: iniquissimum autem foret, si homo cuperet Deum se attemperare hominis corruptelis.

Orationes in Ægypto duas habuit Ieremias. Prior, & quidem præsens, est denunciatoria miserrimæ sortis, & quid rebelles in Ægypto sint passuri, quidue præmij accepturi Ægyptij, quod hospitio exceperet profugos. Habet autē oratio hæc, quò euidentior esset, adiunctum paradigma. De eo autem genere dicendi, non est quod repetam plura, cum superius abundè explicauerim, quò te remitto. Duo autem insignia hic nobis veniunt consideranda. Principio insignis Dei gratia & misericordia, mittentis ductorem populo rebelli ac defectori. Quanquam enim tota hæc doctrina Ieremias constet minis, dubium tamen non est, salutarem fuisse fidelibus, qui peccata sua agnoscentes, & veniam delicti postulauerunt, ac patienter sese subdiderunt cruci, quam eis imponendam prædixit Ieremias. Ac hodie etiam salutare sunt conciones, annunciantes à Deo afflictionem

ctionem transgressoribus immittendam. Si enim afflicti agnoscant se merito suo prauo pati quæ patiuntur, & patientes sint, nec desperent de misericordia Domini, salutaris utique ipsis est, non modò doctrina, sed & ipsa crux vel afflictio. Deinde apparet in præsentì quàm sit molesta, & periculis difficultatibusque plena functio prophetica. Videntur enim benignè & cum officio excepti Iudæi ab Ægyptijs, quibus sanè gratias agere, nō minas & interitum interminari debuerat (secundum iudicium humanum) Ieremias: nunc autem malè grata & in-tempestiua videtur ut oratione. Caterum quia ex mandato Dei ita loquitur aut concionatur, & tempestiua, & bona, & necessaria erat eius oratio. Carni autem hoc nunquam persuadebis. Proinde si velis esse fidelis Dei propheta, caue ne carnem audias, sed Deum ipsum, huiusque verba, qualia qualia mundo esse videantur, proponas. Et quidem bonum est recipere exules, sed non nebulones, perfidos, latrones, & profugos. Proinde pereunt hic vnà & excepti Iudæi & exceptores Ægyptij: qui forte magis odio Babyloniorum, quàm hospitalitate benigna, exceperunt Babyloniorum profugos. Difficillimā
functio pro-
phetica.

Paradigma describit diligenter. Iubet Deus prophetam accipere grandes lapides, & hos defodere aut collocare in lutum, & quidem aspectantibus Iudæis, & ante fores palatii regij, eo ipso loco, ubi erat officina regularia seu lateritia, (quam Germanicè appellamus, *Siegelhütten*) parata ad reparanda ædificia palatii regij. Ægyptus enim ædificabat lapide coctili vel lateribus. Ut ergo in promptu essent coctiles lapides, officina lateritia erat in propinquo ac iuxta palatium. Porro paradigmati adiungit orationem, quæ illud explicet. Interim diligenter inculcatur hoc, quod ostentatur & dicitur ex ipsius Domini Dei manare imperio, atque adeo ipsum verbum suum & totum negotium, esse Dei verbum & negotium. Iam verò quid paradigma figuret ostendit, Veniet ex Oriente in Ægyptum Babylonius rex Nabuchodonosor, & ante regium palatium in officina lateritia, super lapidibus illis in lutum collocatis expandet suum prætorium, hoc est preciosum & elegans tectorium. Quod perinde est, ac si dixisset, Collocabit castra sua ante Taphnim, belloque Ægyptum petet atque vexabit, imò & subiugabit, sicut mox clarius subiungit. Et hic nuncupat Nabuchodonosorem Deus seruum suum, non aliam ob causam, nisi quod Deus eius opera utebatur ad domandum rebelles, ad perdendum impios, & ad reducendum in viam, per disciplinam, populum suum. Ita Senacherib quoque apud Ieremiam vocatur seruus Dei. Vtitur enim Deus opera regum perinde ut magister stratus opera militum ad plectendos iniquos. Maximus verò & potentissimus est Dominus, qui tantorum imperatorum & regum opera utitur in puniendis impijs. Recipere ex-
xules.

Clarius modò dicit, cur appellauerit Nabuchodonosorem seruum suum, & quid factururus sit Ægyptijs. Veniens, inquit, percutiet terram Ægypti, quos ad mortem, &c. id est, alios quidem trucidabit gladio, ac occidet alios captos abducet, alios verò multis mulctabit vulneribus. Quanquam primum membrum videri poterat dictum de morte, quæ ex fame & peste existit. Comitantur enim hæ plagæ plerumque bellum. De his Dei plagis, & genere locutionis dictum est in hoc opere, etiam in cap. 15. Descendet rex
Babylonius in
Ægyptum.

Sequitur illis longè gratus malum, Et incendam, inquit, ignem in domibus deorum, &c. Intolerandum enim videtur idololatriæ, si audiant dijs & simulacris suis aliquid irrogandum ignominie. At nihilominus Deus per Ieremiam dicit, se combusturum templa Ægyptiaca, & deos ipsos intellige aureos & argenteos, abducturum captiuos in Babylonem, id est curaturum, ut Babylonius abducatur. Dñi sanè capi nec possunt nec exuri, imagines verò deorum & capi, & Fata Ægypti.

abduci, exurique possunt. Accipiunt autem signa rerum signatarum nomina. Et quamuis agnoscant idololatram, nihil posse mali infligi dijs, & hoc non sentire deos, quod idola experiuntur, nihilominus tamen indignissime ferunt, si quis dicat comburi aut capi deos ipsorum. Qua in re erroris reuincuntur grauissimi. Si enim simulachris nihil aliud tribuunt, quam ligno & lapidi, cur dolent quando id cum idolis ipsorum fit, quod cum lapide & ligno fit, aut alioqui fieri solet? Sed dolent: plus ergo imaginibus tribuunt, quam tribuere videri velint. Dominus itaque voluit & praecepit ne ipsum vlla exprimeremus imagine, certe ne dici possit Deum vel exuri, vel captiuum duci. Ergo qui Deum rebus visibilibus figurant, efficiunt ut ab infidelibus, simulachra nostra depradantibus, dici possit, ipsos depradari Deum & diuos nostros.

Nulla negotio
superat Deus
insuperabiles
hominum vires.

Quoniam vero Aegyptij & Iudaei existimabant, imò & iactabant Aegyptum esse insuperabilem, utpote munitam fossis, instructam equitatu & thesauris bellici neruis, adiicit propheta Nabuchodonosorem nullo negotio superaturum Aegyptios, & vniuersum regnum depradaturum. Parabola hoc suffigurat, Sicut enim pastor, inquit, mutaturus locum, pallium accipit, & humeris imponit atque discedit, nulla inquam graui laborans molestia: sic Nabuch. ipsa Aegypto ceu pallio se amiciet, id est omnem Aegypti praedam conuasabit, atque incolumis redibit in patriam Babylonem. Si vero redit incolumis, ergo virtus Aegyptia patriam defendendo nihil valuit. Colligitur hinc dogma vniuersale, irato Domino nullas munitiones, opes, militumque virtutes tantillum efficere: ergo Dei timore & obseruantia melius rueri homines patriam suam, quam militari apparatu. Quanquam hic etiam, si moderatus sit, & cum timore Dei coniunctus, minimè sit aspernandus.

Interit falsa
religio.

Postremo repetit iterum & phana deorum, & deos pariter comburenda fore, atque adeò Aegyptiam religionem cōculcandam. Nominat inter alia domum Solis vel Bethsames aut templum Osiridis aut Serapidis valde celebre Aegyptijs, quod & ipsum sit diruendum. Sed quid hoc miraremur, cum videamus omnes deos, & omnia per vniuersum orbem idola corruisse ad veram Euangelij praedicationem? Dubium ergo non est, quin Ieremias his maximè cōmendaauerit veram religionem Iudaeis, atque adeò omnibus populis, falsam autem, ut caducam & vmbrailem damnarit. Domino Deo nostro sit gloria in secula. Amen.

Grauisima oratione Ieremias accusat idololatriam Iudaeicam, quam exercebant in Aegypto.

CAP V T XLIII.

CONCIO CXXXVIII.

Verbum quod factum est ad Ieremiam, ad omnes Iudeos, qui habitabant in terra Aegypti, qui habitabant in Migdal, in Taphnes, in Noph, atque in terra Patros, dicens, Sic dixit Dominus exercituum, Deus Israel: Vos vidistis omne malum, quod induxi super Hierusalem, & super cunctas vrbes Iudae, & ecce vastatae sunt hodie, nec est qui inhabitet: id autem propter scelera eorum, quae perpetrarunt, & me exasperauerunt, eundo scilicet ac incendiando suffitum, ac seruiendo dijs alienis, quos non cognoscebant, nec ipsi, nec vos, nec patres eorum. Et mittebam ad vos omnes seruos meos prophetas, manè surgendo, mittendo, & dicendo, Ne obsecro feceritis rem istam abominandam, quam detestor. Ac non obtemperarunt, nec autem suam inclinarunt,

DE REVERTE

ut reuertentur à malitia sua, quò minus incenderent suffitū dijs alienis. In-
de conflatus est æstus meus & furor meus, & exarsit in vrbes Iuda, & in pla-
teas Hierusalem, factæq; sunt vasta & desolata, sicut hodie apparet. Nunc
ergo sic dicit Dominus exercituum Deus Israelis, Cur facitis tantum malum
aduersus animas vestras, ad excindendum vobis viros vestros ac feminas,
pueros & lactentes è medio Iuda, ut nullos vobis reliquos faciatis? Ad irritan-
dum me operibus manuum vestrarum, adolendo dijs alijs in terra Aegypti, quò
abijstis, ut isthic habitetis, ut excindatis vos ipsos, & ut sitis execrationi &
probrio inter omnes gentes terra? Num obliti estis scelerum patrum vestro-
rum, & scelerum regum Iuda, & vxorum eorundem, scelerum vestrorum, &
scelerum vxorum vestrarum, quæ designastis in terra Iuda atq; in plateis Hie-
rusalem? Non sunt humiliati ad hunc vsq; diem, nec reueriti sunt, nec ambula-
runt in lege mea, & in statutis meis, quæ proposui vobis & patribus vestris. Ec-
circo sic dicit Dominus exercituum, Deus Israelis, Ecce ego pono vultum meū
contra vos in malum ad extirpandum vniuersum Iuda, tollamq; reliquias Iu-
da, qui posuerunt vultum suum eundi in Aegyptum, ut ibi habitent, & absu-
mentur omnes in terra Aegypti, cadent gladio & fame conficientur, à minimo
ad maximum vsque, ferro & fame morientur, eruntq; in execrationem, stupo-
rem, contumeliam, & probrium. Et visitabo eos, qui habitant in terra Aegypti,
quemadmodum visitauī Hierusalem, gladio, fame & peste, ut & de reliquijs
Iuda qui in Aegyptum ad habitandum abierunt, nemo euadat, aut reliquus
fiat, ut redire possit in terram Iuda, quam tamen toto desiderarunt animo re-
deundi illuc, & habitandi ibi. Non enim reuertentur, nisi qui effugerint,

DESCRIBITVR hoc capite 44. grauissima cōcertatio inter Ieremiam *Distributio ca-*
& populum Iuda idololatricū. Distingui potest tota descriptio in par- *pitis.*
tes tres. Primò enim ponitur Ieremiæ oratio vel concio in Ægypto ala-
tera vel secunda, habita contra idololatrias. Deinde subiungitur tumultus & re-
bellio populi recusantis recipere verbum Domini, & palam profitentis se sequi
velle quod ipsi sit visum ac libeat. Postremò sequitur constans & grauis Ieremie
tebellium obiurgatio, & certissimi miserrimiq; excidij denunciatio. In his ceu in *Vsus huius loci*
lucidissimo speculo contemplabimur mundi & mūdānorum hominum grauissi-
simam audacissimamque contra verbum Dei rebellionem. Dices nostra prope-
modum secula esse descripta. Ea omnia succinctius tractabo, quòd nihil omni-
no hic dicatur, quod non semel dictum & repetitum & sapius expositum sit su-
perius, & iam dictio vel genus loquendi Ieremiæ omnibus consuetum sit &
perspicuum.

Titulus Orationi ex more præmittitur, ostenditurq; mandatum Dei iubena-
tis Ieremiam concionari vniuerso populo, qui tum erat in Ægypto, & qui iam
didicerat sacrificare dijs alienis. Pertinet autem oratio illa ad omnes, qui sunt si-
miles Iudæis in sacrificijs offerendis, ijs qui dii non sunt. Oratio ipsa prophetae vl-
tima eius fuisse videtur, utpote post quam traditur adobrutus fuisse lapidibus. *Oratio Iere-*
Grauis ergo est, vehemens, & tota ardens. Obiurgatoria est simul, & certi exitij *mia ardens &*
denunciatoria. Talis est qualis fuisse videtur Stephani in Actis cap. 7. Tribus *ultima.*
membris componitur. Nam principio proponit infelix miserrimæ patriæ Hie-
rosolymorum exemplum, cuius sanè cineres calebant adhuc, nec dum fumare
plenè desierant. Sed nihil commoti sunt exemplo recenti & horribili. Quid er-
go mireris, si hodie quoq; videas paucos vllis commoueri exemplis quantū-
uis atrocibus. Repetit autem significantibus euidentibusq; exemplis, quid sint
passi, & cur tam infanda passi, ob idololatriam & peregrinum cultū receptum.

Eximia Dei
bonitas.

Ea re irritarunt ac exasperarunt Deum. At turpissimum erat eos colere pro dijs; quos quales essent reuera ignorabant. Et hodie coluntur multa, quæ qualia reuera sint, nesciuntur. Loquor de diuinis, de reliquijs & id genus alijs similibus. Commemorat interim eximiam Dei bonitatem mittentis viros prophetas, qui reuocarent ad meliorem frugem, obtestando & obsecrando. Notatur tamen hic impietas infracta & audax. Noluere enim redire in viam, sed perrexerunt in studijs suis corruptissimis. Quibus iam peropportune subiungit poenam iustam & commeritam, quod inquam furor Dei instar metalli conflatus est (vt supra quoque dictum est in oratione postrema tractata in cap. 43.) ac defecit in incorrigibiles. Et hæc est prima pars huius orationis.

Iudei receperunt
Aegyptiæ
superstitionem.

Deinde obiurgat grauiter nihil tantis malis emendatos. Nam receperant Aegyptios ritus ac suffutim fecere, ac libamina profudere Soli, & Lunæ, & exercitijs cælorum: quod & antea dum in patria erant, fecerant, sed iam intermiserant aliquandiu, repetierant autem nunc in Aegypto. Quo nomine, ne facerent scilicet rem tam nephandam, Deus ipsos ab Aegypto prohibuerat, ipsi verò veluti freno excusso, iam perruperant, ac plenis volis impiè sacrificabant. Nunc ergo, Cur, ait, facitis tantum malum, quod certò tendet in exitium animarum vestrarum? Nam propter idololatriam & falsum vestrum cultum peribitis vniuersi. Fuisse hæc & diligenter exponit, si fortè commouerentur ad poenitentiam. Sed & maiorum exempla iterum repetendo obijcit. Nec pudet ipsum & reges & reginas in catalogo collocare idololatrarum. Addit, neque sic quidem commoueri nunc filios, quò minus legem præuaricentur, sed similes patribus, lege sprete, sectari animi proprii libidinem. Ac dubium non est, Ieremiæ grauiter iratos esse procures ob hanc eius libertatem. Sed iubentur omnes ministri gloriam Deo dare, & constanter annunciare verbum Dei, nulla ratione habita impiorum, quantumuis potentum honoratorumque. Nam ponenda est vita in manus nostras, & veluti proijcienda imminentibus ac latrantibus vndique impijs.

Præstatißimos
populi collocat
Ieremiæ in ca-
talogo idolola-
trarum.

Graues minas
contra idolola-
tras.

Tertia & vltima orationis parte grauissimas Dei minas recitat contra Iudæos, prædicens eis, ob idololatriam admissam, excidium certissimum. Sicut autem illi peccando fecerant, ita faciebat Deus puniendo. Illi obfirmarant vultum, id est omnino statuerant descendere in Aegyptum, nec quenquam saniora consilia suggerentem audiebant: nunc ergo Deus quoque vultum ponit & obfirmat contra eos, puniturus inquam ipsos certissime & grauissime, quod sint incurabiles. Vbi & modum rationemque supplicij describit. Cadent, inquit, gladio, conficientur fame, tollentur morbis: idque tanta vehementia, vt sitis omnibus in orbe gentibus stupori futuri. Rursus autem adiungit his domesticum exemplum, à quo vult vt discant, non parcendum eis, sed certissime sumendum de eis supplicium, quam certò sumptum sit à Hierosolymitanis. Vehementer quidem ipsi cupiebant redire in patriam Iudæam: sed propheta negat hoc ipsis concedendum. Sciamus itaque Deum non morem nobis gerere velle, quoties nos pro agnita stultitia nostra, mutata volumus consilia praua. Prius curandum ne praua admittamus consilia, &c. Dominus aperiat nobis mentes nostras.

Impia proteruia abijciunt verbum Dei Iudei, & fœdisimè effunduntur in Aegyptiorum idololatriam, prædicantes impiorum felicitatem.

Responderunt autem Ieremia omnes viri isti, qui conscij erant quod vxores eorum adolerent Dijs alienis, & omnes mulieres stantes in multitudine magna, & vniuersus populus qui habitabat in terra Aegypti in Patros, dicens, Sermonem Domini, quem loquutus es ad nos in nomine Domini, non audiemus, sed faciemus quicquid egreditur de ore nostro, vt sufficimur incedamus Regina cæli, et libemus ei libamina: quemadmodum fecimus nos et patres nostri, reges nostri & principes nostri in ciuitatibus Iuda & in plateis Hierusalem: tum enim abundabamus pane, & bene nobis erat, nec vllum malum vidimus: quamprimum autem cessauimus adole: & regina cæli & ei libare libamina, omnium sumus indigi, & ferro ac fame consumimur. Et cum (nos fœminæ) adoleuimus reginæ cæli & libauimus ei libamina, num absque maritis nostris fecimus ei placentas ad colendum eam, & libando ei libamina?

Sequitur secunda parte huius capituli rebellio impia & turpis, tumultus item horribilis, & defectio Iudæorum prorsus putida & pudenda. Solet autem ita furere & excipere mundus præconium verbi Dei, quando peccata eius liberè traducuntur, & pura asseritur veritas atq; religio. Sic capitur Ieremias superius semel & iterum. Nazarethani conantur Dominum præcipitem dare ob acrius obiurgatam ipsorum incredulitatem. Apud Ioannem in 8. & 10. capite volunt Iudæi Dominum ob veritatem liberius annunciatam lapidare. Stephano eadem fors sicuti & Paulo obuenerit, sicut videre licet in Actis Apost. cap. 7. 14. & 22. Ostenditur autem quinam ita tumultuati sint, illi in primis, quorum vxores defecerant ad Aegyptiorum superstitiosos cultus, fœminæ quoque ipsæ, quæ magno numero dicuntur adfuisse. Vehementes alioqui sunt mulieres, quando agitur negotium falsæ religionis cōtra veram religionem. In Actis certè Apost. cap. 13. mulieres quoq; Antiochenæ non parum possunt contra Christi Apostolos Barnabam & Paulum: & hodie etiam in vtranq; partem, tam pro Euangelio quàm contra Euangelium vehementer complures nituntur atq; laborant. Et quod mirandum non est, totus refertur his se cōiunxisse populus. Ad eò verum est quod dicitur, rarò sapere vulgus. Non frustra Dominus tanta diligentia prohibuerat his ingressum in Aegyptum. Præsentiebat enim fore vt corrumperentur, qui olim quoq; post tempora Iosephi fuerant corrupti, adeò vt cum in desertum venissent, duce Mose, aureum funderent vitulum, quem colerent.

Rebellis Iudæorum defectio.

Vehementer mulieres in defendenda susperstitione.

Explicat autem planè ipsorum impiam rebellionem & apostasiam fœdissimam. Dicunt enim se nolle amplius audire verbum Domini. Cuius quidem rei causam immiscent Tuum, inquit, est figmentum, non Dei verbum, quod prædicas: prætexis tamen ei verbi Dei titulum. Addunt: Quod egressum fuerit ex ore nostro, id est quæ nobis placuerint, quæ nos decreuerimus, faciemus. Et quid hoc? Adolebimus incensum Reginæ cœli. De Regina hac cœli dictum est in 7. cap. Concione 29. Et Epiphanius citat hunc locum Ieremiæ contra mulierculas quasdam Arabicas, quæ colyridem parabant, & offerebant virgini Mariæ: quod & ipsum 7. cap. attigimus. Dum verò hæc audimus à Iudæis contra Ieremiam, videmur omnino audire nostrorum hominum voces, ac cernere mores, qui & ipsi clamitant, se nolle amplius audire Euangelicos concionatores, sed veterem, quam vocant, religionem, malle omnino repetere ac recipere. Et isti quidem rationes suas proferunt pro suo illo instituto. 1. Fecimus hoc ipsum antea quoq; dum adhuc domi essemus. Sed non valet exemplum repugnans scripturæ. 2. Fecerunt hoc ipsum reges, & principes, & maiores nostri, qui sanè fatui non fuerunt. Sed his multa sanctissimorum regum contraria exempla obijci potuerunt. Quid autem audias aliud hodie à nostris hominibus tuenibus

Abijciunt verbum Dei.

superstitionem? 3. Iam & vtilitatem & damnum proferunt. Eximiam sensimus vtilitatem ex usu religionis veteris (sic appellatur quæ noua est reuera) damno ingenti affecti sumus ex ea religione, quā prædicat Ieremias. Respondebit mox ad hæc ipsa Ieremias. Eadem prorsus audias & hodie. Vetus quoque querela est, calamitates esse ex religione Christiana, felicitatē ex idololatria. Notissima sunt quæ scripsit hac de re beatus Cyprianus libro contra Demetrianum, & beatus Augustinus in libris de ciuitate Dei contra Gentes. Mendacissimum verò esse quod dixerunt, felicitatem esse ex idololatria, mox euincet ipse Ieremias: euincit & historia sacra.

Fœminæ verò singulariter pro se respondent, Satis se defensas existimantes, quòd quæ fecerunt, suis maritis conscijs fecerunt. Verum ea excusatio nulla est. Variant interpretes in fine huius loci. Nam alij legunt, Placentas fecimus ad exhilarandum eam. Alij, Ad colendum eam. Alij, Ad effingendum eā. Fortè quòd placentis infingerent Lunæ imagines aut tale quidpiam, &c. Dominus conerit omnem idololatriam & superstitionem.

Respondet Ieremias rebellium gloriatiōi de felicitate consequuta ex idololatria, & ostendit contrarium, sequutam videlicet perniciem.

C O N C I O CXL.

Loquutus est autem Ieremias ad cunctum populum, ad viros & feminas tamque plebē, qui ei istum sermonem responderant, & dixit, Nonne & sufficiens, quem incendiistis in vrbibus Iuda, & in plateis Hierusalem, cum vos cum patres vestri, cum reges & principes vestri, cum populus terræ, horum memor fuit Dominus? an non hoc ascendit in cor eius? Et ferre ultra non potuit Dominus, propter malitiam studiorum vestrorum, & propter abominationes quas faciebatis. Facta est igitur terra vestra vasta, desolata & execrabilis, ut nemo eam inhabitet, sicut hodie patet. Id autem (euenit vobis) quia suffitum incendiistis, & quia peccauistis Domino & non paruistis voci Domini, & quòd in lege eius, in ceremonijs eius, & in testimonijs eius non ambulastis: his ex causis euenit vobis malum istud, sicut hodie patet.

Tertia & vltima parte huius capitis commemoratur Oratio Ieremiæ grauis, & obiurgatoria: qua primò respondet ad mendacem populi gloriatiōem, iactantis ex cultu creaturarum obortam esse populo felicitatem, infelicitatem & calamitates innumeras ex studio veræ religionis, & prædicatione verbi diuini esse enatas. Deinde obiurgat pertinacem ipsorum idololatriam, & multis denunciat eis interitum certissimum, iustum idololatriæ ipsorum præmium.

Præfigit iterum more suo orationi titulum, & scribit, Loquutus est autem Ieremias, &c. Proinde responsio est quæ sequitur, data per Ieremiam populo, iactanti ex cultu creaturarum obortam esse semper felicitatem. Contrarium enim ostendit Ieremias, quòd peregrinus inquam istorum cultus, vel religio electitia & inobedientia ipsorum, & urbem subuerterit, & totam gentem in extremas calamitates coniecerit. Vnde discant omnes ministri non tacere ad insolentes & ampullosas gloriatiōes idololatrarum. Certè cum Achab rex Helix obijceret pacem constare populo, quam ipse turbet sceleratè, audit à propheta, Tu & domus patris tui turbastis Israel, &c. Non tacuit Cyprianus, quod & superius diximus

Refellenda est gloriatio idololatrarum de ipsorum beatitudine.

3. Reg. 8.

diximus, cum Demetrianus idololatra in Christianam religionem coaceruaret omnes calamitates, nostræ religioni acceptum ferens, quod insurgerent, seditio- nes & bella, quod peste & morbis conficerentur populi, &c.

Cum verò paucis respondere potuisset, ac dicere. Falsa est illa vestra gloria- tio. Nam ex eo tempore quo restaurastis idololatriam, perire cœpistis, atq; nunc propter ipsam interiistis in vniuersum, vt nihil amplius sit integri, maluit ta- men paulò copiosius hoc ipsis exponere: ac initio dicit, Deum fuisse memorem sacrificiorum, idolis oblаторum, ac ipsa ascēdisse super cor eius (*daß sy im syend zu hertzen gangen*) sequitur enim mox quòd ferre amplius nequiuert. Ex quibus verbis illud apparet, Iudeos, cum non protinus consequeretur vindicta cō- tra idololatriam, sibi persuasisse, Deum ista non curare, neq; tantū facere, quanti volebant videri prophetæ. Solet enim caro nostra confirmari & audacior reddi ex longanimitate Dei. Dicentes enim audimus complures. Non dissimulasset Deus tanto tempore, neq; impunè tulissemus hactenus, si hoc quod facimus, e- xecraretur tantoperè Dominus. Nunc ergo dicit Ieremias, Existimauistis Deū electitios cultus vestros non curare, neq; eorum memorem esse, nunc autem re- ipsa experti estis, ipsum vidisse omnia quæcunq; vos & principes vestri designa- stis cultibus illis peregrinis per urbem & per regionem vestram. Nam tamen si dissimulauerit aliquandiu, semper tamen ferre noluit, imò ferre amplius non po- tuit: id quod mox inducta vastitate cū vrbis tum regni validissimè comproba- uit. Interim diligenter inculcat, cultum ipsorum malum, imò abominationem esse coram Domino: ac præmium idololatriæ ipsorum non esse benedictionem aut felicitatem, sed maledictionem & calamitates infandas. Id quod probat nu- pero exemplo vrbis exustæ, vastati regni, & abductorum in Babylonem. De- inde diligentissimè iterum repetit & inculcat causas malorum tantorum, ino- bedientiam. Circumscripserat enim Dominus populum suum sanctis legi- bus, ritibus, & ceremoniis: sed ne ita quidem potuerunt contineri in ordi- ne. Ruptis enim repagulis, effusi sunt in omnem idololatriam. Ideò attriuit eos Dominus.

Hæc verò possunt & alijs illustrari exemplis. Nunquam enim bene cessit populo Domini, quando spreta aut præterita lege Domini, suas intentiones bo- nas sequi, quam verbo Dei obtemperare maluit, quando denique idola recepe- runt, & his cultum exhibuerunt. Testatur hoc liber Iudicum, qui nobis tot com- memorat calamitates, quot defectiones admiserat populus. Sub Heli quoque in felices fuerant: redibāt felicitas, quando authore Samuele agerēt pœnitentiam, & deos alienos abijcerent. Inter reges Israelis & Iuda omnes infelices fuerunt, qui idololatriam exercuerunt. Apparet hoc non tantum in Solomone, cuius ex- trema senectus propter illā ipsam causam fuit miserrima, sed et in Ieroboamo, cu- ius semen funditus extirpatum traditur. Excisus est & rex Baasa. Interijt cum v- xore Iesabele & omni posteritate Achab rex. Iehu, quòd ipsum sustulisset, re- gnat in Israele in quartam vsque generationem. Sed cū non cessarent posterī eius idolis inseruire, succisi sunt & ipsi in Zacharia rege. Quid quòd regnum Israelis diu miserrimis cladibus conuulsum, tandem verò ab Assyrijs funditus est vastatum? (Habet felicitatem, quam parit studium idololatriæ suis sectatori- bus.) His accedunt reges Iuda, qui & ipsi miseram experiuntur sortem ob exer- citam idololatriam. Cognitum est enim, quid usu venerit Ioram filio Iosaphat, Extat historia eius planè horribilis in 2. Paralip. libro. Ioas dum Deum ritè cole- ret, feliciter regnat, dum deficeret ad idololatriam, perit casu planè horrendo. Quid sequentibus regibus, Achaz in primis & Manasse euenerit propter idolo- latriam, longum esset commemorare. Postremi reges filij Iosæ & nepotes, om-

Deus memor
est eorum quæ
dissimulare vi-
detur.

Nulla fuit vna
quam felicitas,
neq; erit ex i-
dololatria.

nium sunt & fuerunt regum afflictissimi. Et tamen audent Iudæi nunc prædicare felicitatem istorum, cum nihil fuerit infelicius. Sed fecerunt hic quod olim in deserto fecerunt, cum prædicarent voluptates Ægyptias scilicet. Ioachaz certè abductus est in Ægyptum, Ioachim qui ei surrogatus est, capitur à Babylonio, & sepelitur sepultura asini. Iechonias captiuus abducitur in Babylonem. Zedechias cogitur videre coram necem suorum liberorum & principum, patriæ quoque miserandum interitum, necdum in his miseriæ finis, catenis enim confusus, in Babylonem abducitur vinctus. Hæc scilicet est illa felix idololatrarum felicitas, quam meritò prædicant qui porcis similiore sunt quàm hominibus.

Applicanda quoque hæc sunt nobis & nostris temporibus, quibus audias multos etiam prædicare felicitatem, qua vsi sint maiores nostri ante cognitum & prædicatum Euangelium, dum & illi immolarunt reginæ cæli, & non disparia fecerunt & dixerunt cum his quæ in præsentī commemorantur. Cæterum historiæ testantur, quòd simul atque imaginum vsus aliquis esse coepit in templis Christianorum, mox implicata sint omnia bellis, & inuoluta calamitatibus. Exorta est certè paulò post pestis omnium seculorum pestilentissima, Mahumetes. Possem commemorare alia quamplurima infelicissima, cum ecclesiæ tum imperio aut regnò immissa mala; sed commemorandum hoc relinquo historiæ peritis, &c. Neque verò minus impudenter hodie peccatur à nobis, quàm olim à Iudæis, quòd sicuti olim Deus populum suum munivit lege, ritibus, ac ceremonijs, ita nos pulcherrimè illis ipsis legibus donauit, præterea illustrauit doctrina Evangelica & Apostolica. Grauius ergo peccatur, dum præteritis illis, comminiscimur quæ ipsi volumus, & cultum Deo obtrudimus, quem toties repudiavit. Orandus est ergo Dominus, vt illuminet eos qui eius nomine gloriantur, & deducat ipsos in viam, quæ ipsi placet. Amen.

Acriter obiurgat Ieremias insuperabile studium idololatriæ in Iudæis, quibus pariter & regi Ægyptio excidium denunciât.

C O N C I O CXLI.

Et dixit Ieremias ad vniuersum populum & ad omnes fœminas, Audite verbum Domini omnis Iuda, qui estis in terra Ægypti, Sic dicit Dominus exercituum Deus Israelis. Vos & vxores vestræ locuti estis ore vestro, quod & manibus vestris perfecistis, Dixistis nempe, Omnino faciemus vota nostra quæ vouimus, vt suffitum incendamus reginæ cæli, & libemus ei libamina: omnino confirmastis vota vestra, omnino perfecistis vota vestra: ideo audite sermonem Domini omnis Iuda, qui habitatis in terra Ægypti. Ecce ego iuravi per nomen meum magnum, dicit Dominus, Non appellabitur nomen meum ore cuiusquam de Iuda (vt dicat, Vixit Dominus Deus) in omni terra Ægypti. En ego vigilo super eos in malum & nō in bonum, & consumentur omnes viri Iuda, qui sunt in terra Ægypti, gladio & fame donec consumpti fuerint. Qui autē euaserint à gladio, reuertetur de terra Ægypti in terram Iuda, admodū pauce. Et scient omnes reliquæ Iuda, quæ abierunt in terram Ægypti ad habitandum isthic, cuiusnam sermo firmus surgat, meusne an illorum. Et hoc vobis signum esto, ait Dominus, quòd ego visitaturus sum vos in loco isto, vt scia tis certò rata fore verba mea super vos ad puniendum. Sic dicit Dominus, Ecce ego tradam Pharaonem Hophram regem Ægypti in manum hostium suorum, & in manum eorum qui vitæ eius insidiantur, quemadmodum tradidi Zedechiam

*Zedechiam regem Iuda in manum Nabuchodonosoris regis Babylonis hostis
sui, querentis animam eius.*

Postquam prima orationis parte Ieremias respondit ad insolentem refracta- Obiurgatio ido-
riamq; populi Iudaici iactationem, omnem benedictionē felicitatemq; refe- latriæ vehe-
rentes acceptam cultui reginæ cœli, ac ostendit idololatriam potius materiam mens.
vel causam esse omnium calamitatum: id quod nuper manifestè apparuerit in
vrbe Hierosolymorum exusta & in vniuerso populo disiecto, terræq; promissio
nis vastata, consequenter in altera cœptæ orationis parte, acriter obiurgat pera-
tinax & incurabile studium populi Iudaici, quod impendebant idololatriæ: &
denunciat eis interitum certissimum, qui & regem Ægyptiorum, cui isti fide-
bant, sit implicaturus. Discant autem constanti Ieremiæ exemplo omnes eccle-
siarum ministri, vtcunq; conspirent principes & populi in cultum reginæ cœli
& creaturarum ac idolorum, tamen his nunquam esse tacendum & cedendum,
sed constantissimè annunciandum verbum Dei contra omnem idololatriam.
Cernimus enim in gente Iudaica & nunc etiam in Ægyptijs, quod verax & ius-
tus Dominus non pareat idololatriis, vtcunq; diu videatur dissimulare. Aderit
tandem vindictæ tempus.

Ab initio manifestis verbis exprimit ad quos orationem illam dirigat, ad o-
mnem populum: & hic præter morem consuetum addit & foeminas, nimirum
quod acrius insisterent superstitioni, erroremq; tuerentur. His autem omnino
peccata sunt obijcienda, & exponenda oculis, & poena quoq; annuncianda cõ-
merita. Ac nunc iterum inculcat, ea quæ dicturus sit, profecta esse à Domino,
Dominiq; se verba non sua proferre. Proinde non tantum certa, sed etiam indu-
bitata sunt, quæ hic commemorantur. Obiurgat autem nomine Dei præfracta
ipsorum peccata. Præfractè enim peccabant, & cum violentia quadam refracta-
ria & incurabili. Quia enim semel verbis vota reginæ cœli nuncupauerant, di-
cunt se ea opere impleturos. Per vota veteres fere intellexerunt sacrificia. Ne- Vota sacrificia
scierunt illi vota nostra monastica & his similia. Quia ergo verbis vouerant re-
ginæ cœli sacrificia, opere existimabant sibi esse adimplenda: ac insolentibus
verbis hoc iactabant contra prophetam, se videlicet omnino sacrificaturos,
rumpantur vtut Ieremiæ ilia. Dedecere enim eos, vt in negotio religionis sint
mendaces, imò & perfidi. His non multum absimilia sunt, quæ audimus hodie
à nostris votarijs. Hic enim diuo Francisco votum nuncupauit monasticum, a- Votariorum
lius vouit S. Iacobo peregrinationem ad ipsius vsque imaginem in Hispaniam: voces.
alius vouit diuæ virginis, aut alteri cuiuspiam diuo sacrificium precum, aut auri
argentiq; pondus. Atque hic omnes clamant, Hæc quæ Deo & diuis eius voui-
mus, incunctanter absque dispensatione, & bona cum fide sunt persoluenda. Id
qui non præstant, perfidi sunt, & in consortio hominum non ferendi. Cæterum
si hoc quod vouisti pugnet cum verbo Dei, & cum religione vera, sicuti vota
populi Iudaici pugnant, quæ videlicet contra verbum Dei, quod prædicabat
Ieremias, suscipiebantur: peccatur quidem vouendo contra Dominum, gratius
autem peccatur, quando sub veritatis prætextu impia vota persoluntur. Vidit
hoc & Magister in Sententijs suis, qui exemplis aliquot adductis, ostendit non
præstandum esse quod voueris impiè. Certè cum quis vouet cœlibatum, & ca-
stè non viuit, sed scortatur, cumq; admonetur ne pergat scortari, sed ducat va-
xorem, ille verò votum prætexit, dicens, Voui cœlibatum Domino & sanctis e-
ius, an non hic votum prætexit scortationi, ac sub hoc prætextu manet infixus
in omni obscœnitate & libidine? Quanto satius erat agnouisse stultitiam & pec-
catum in vouendo, & amplecti sanctimoniam? Rectius fecissent Iudæi etiam, si

agnouissent peccasse se vouendo; quod nemini, nisi vni Deo sit sacrificandum & ideo votum suum reginæ cœli non persoluissent. Verum non parent hic saniori consilio homines, sed malunt diuinas præceptiones violare propter suas intentiones bonas: in quibus asserendis longè sunt cōstantiores ac magis strenui, quàm in defendendis legibus diuinis.

Pœna idololatris debita.

Nunc ergo copiose exponit, quæ istis & omnibus rebellibus idololatræ pœna à Deo sit destinata. Vos, inquit, præfractè pergitis adimplere vota vestra, quæ semel nuncupauistis reginæ cœli: perget itaque Deus etiam constantissimè implere verba sua, quæ contra impios & præfractos idololatræ minatus est. Et quò minus dubitarent de verbo hoc annunciato, adiungit iusiurandum Dei, qui iurauerit per nomen suum magnum, id est, per suam maiestatem, & per semetipsum, nullos Iudæorum fore superstites in vniuersa terra Ægypti, qui cum reginæ cœli immolent, nihilominus vsurpent vulgatam iurandi formulam, Viuit Dominus. Quia enim ab vno & solo, inquit, toti non penderis, qui omnibus sufficit vitam, non viuetis vos. Id iam plenius exponit, En ego vigo, &c. Dicit autem se diligentia accuratissima effecturum, ne vlli euadant, sed omnes peste & gladio cadant: viri verò numeri, id est, oppidò pauci, & qui facile numerari possint, euadant. His appendit velut Epiphonema, Et scient omnes reliquæ, &c. Tandem apparebit quis verum dixerit, quis falsum: vos ne qui felicitatem tribuitis idololatriæ, an ego qui ex ore Dei dico idololatriam causam esse omnium malorum & excidij certissimi. Vbi ergo excisi fueritis, iuxta verbum Domini, apparebit verbum Domini ratum esse, & consurgere in æternum. His consolemur nos, quoties obijcitur nobis impiorum felicitas. Consule item Psalmum septuagesimum tertium, & Malachiam in tertio & quarto capitibus.

Peribit ex rex Ægyptus.

Quoniam verò existimabant Iudæi impossibilia esse, quæ recitabat Ieremias, quòd crederent regis Ægyptij potentiam esse inuictam, addit nunc & regem Ægyptium tradendum fore in manus Nabuchodonosoris. Id quod ceu signum veritatis & veluti confirmationem eorum producit, quæ Iudæis fuerat minatus. Si enim Hophra Pharaon caderet, certè Iudæis profugis non parceretur. Et huic quoque parti apponit exemplum Zedechiæ, vt minus dubitetur de veritate vaticinij. Nam quàm certò Zedechias victus in manus Babylonij venit, tam certò & rex Ægypti & ipsa Ægyptus redigetur in potestatem Babyloniorum. De qua re videre licet Iosephum libro decimo, capite vndecimo. Videmus itaque ruere tandem & idololatriam & idololatræ, complices ipsorum & omnem spem eorum, tametsi regnauerint & inuicti sint visi omnibus, & quidem multis seculis.

Lapidatur Ieremias.

Tradit autem vetustas, sub finem huius orationis, fortè quòd intolerabile videretur, regem, qui Iudæos exceperat, tanta dicendi libertate incessere, lapidatum esse Ieremiam à populo: sicuti & Stephanum lapidatum legimus, quòd dixisset Iesum Nazarenum demoliturum urbem & templum. Nam sicut hi nihilominus perierunt, tametsi nuncium Dei occidissent: ita Iudæi in Ægypto suo illo parricidio se non liberant ex præsentis periculo, sed implicant magis. Proinde licet hodie occidantur confessorum Christi multa millia, viuit nihilominus Christus, regnabit & vincet veritas Euangelica: cadet certò, suo tempore, cum idololatræ vniuersa idololatria. Dominus benedicat populo suo & liberet ipsum ex omnibus malis.

ORA-

C O N C I O CXLII.
O R A T I O I E R E M I A E
D E C I M A N O N A.

248

Jeremias orationem habet ad Baruch, qua maestum consolatur.

C A P V T XLV.

C O N C I O CXLII.

Sermo quem loquutus est Jeremias propheta ad Baruch filium Neria, cum ille scriberet sermones illos in libro ex ore Jeremiae, in anno quarto Ioachim filij Iosia regis Iuda, dicens, Sic dicit Dominus Deus Israelis de te Baruch, Dixisti, *Vae nunc mihi, quoniam addet Dominus tristitiam dolori meo, laboravi in gemitu meo, & requiem non inveni.* Sic dices ad eum, Sic dicit Dominus, ecce quae aedificavi, demoliar, & quae plantavi ego extirpabo, & omnem terram istam: & ecce tu queris tibi grandia? Ne quasis: quoniam ecce ego adduco calamitatem super omnem carnem, ait Dominus, tibi autem dedi animam tuam loco praeda, ad quemcumque locum perveneris.

POST expositiones aliquot historicas, in quibus tamen Orationes non paucae occurrerunt, subiunguntur nunc iterum Orationes Jeremiae usque ad cap. ultimum. Et praesens quidem quae priuatim ad Baruch prophetam habita est, ordine, iuxta nostram supputationem, XIX. est, ac brevis admodum denunciatoriaque, imò consolatoria est. Tempus eius, quando sit dicta, indicatur, & occasio ex qua sit dicta, adiungitur. Tēpus notatur, Ioachimi regis annus quartus. Proinde iterum cernitur, quod antea quoque non semel dixi, non naturalis, sed arbitrario ordine hunc librum, id est Jeremiae historias & orationes esse collectas. Occasionem Orationi obtulit impatientia & moeror seu querela prophetae Baruch. Annotatur ea hic paucis verbis, copiosius exponitur Jerem. 36. cap. Dum enim Baruch laborat sedulo & legendo & scribendo recitandoque sermones praeceptoris sui Jeremiae, speravit haud dubie ea ex re temporariam gloriam, honorem, & praemia ampla. At haec adeo non obuenerunt ei, ut magis contraria ipsum molestauerint. Nam propter librum venit apud principes in periculum, mox liber à rege exustus est, ipse interim cum Jeremia latitare coactus est. Sed & novum librum conscribere iuebatur, quare iterum coniectus est in discrimen, & in invidiam regis, qui voluit omnino sermones Jeremiae abolitos. Querebatur ergo conduplicari moerores eius, nec finem apparere ullum laborum. Ergo passus est humani aliquid Baruch, & fecit quod saepe factum est & fit, ut ex studio religionis quasiserit amplum praemium, contenderitque emergere & honoratus esse: irruentibus autem calamitatibus, paulò impatientior, de sorte sua afflicta coeperit conqueri. Fecit hoc magnus ille propheta Helias, qui fugiens furorem reginae, abdidit sese in antrum, & questus est ibi de sua sorte misera, &c. Apostoli quoque ad grandia aspirarunt, ut cum contendunt quis ipsorum maximus sit futurus in regno Dei, sicut legere est apud Matthaeum in 18. & 20. & apud Lucam in 22. cap. Petrus quoque Matthaei 19. clamat ad Dominum, Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? Ita solemus omnes praemia quaerere ex studio religionis. Qua in re alius alio est carnalior.

Ordo huius libri arbitrarius non naturalis.

Infirmas Baruch.

3. Reg. 19.

Porro Oratio ipsa Jeremiae formata ex ore & inspiratione Domini, duas ha-

Querela hoc
minum.

bet partes. Principiò enim exponitur cogitatio vel affectio aut querela Baruch. Deinde subiungitur denunciatio à Deo & doctrina, quid Baruch faciat, consolatioq; ne ita affligatur. Dum autem exponit Deus quid cogitarit, desiderauerit, & questus sit Baruch, significat se non latere murmura & abscondita cordis nostri: videre & audire se omnia. Contineamus ergo nos, & ne indulgeamus affectibus nostris, sed subiiciamus nos curæ Domini, & eius sanctæ gubernationi, scientes omnia illum agere prudenter, omnia nostra esse carnalia, & ideo suspecta merito nobis ipsis. Quamuis verò brevis sit querela Baruch, multa tamen comprehendit ac grauis est. Nam queritur Dominum ipsi conduplicare miseriam, tristitiâque adijcere mœrori. Se desiderando, suspirando, & lugendo usq; ad defatigationem, tamen nihil efficere, nihil consequi. Subiungit enim se nullam inuenire requiem. Similes huic querelæ plurimæ sunt multorum ægrotantium & concertantium graui lucta cum mundo, & ijs quæ sunt in mundo. Sæpius obmurmurantes Deo in afflictionibus nostris, accusamus duritiâ & seueritatem Dei, qui plagas suas conduplicet nobis, neque vllum malorum finem faciat. Sed insigne peccatum est ita obmurmurare Deo nostro, cuius iudicia sunt iusta, & gubernatio eius recta. Cæterum sicuti profuit nobis Thomæ incredulitas, ita & Baruchi impatientia & obmurmuratio erudit nos atque consolatur.

Non aspirans
ad ardua.

Denunciat iam Ieremias quid faciat Baruch, denunciandoq; obiurgat eius desiderium iniquum, simul consolatur afflictum. Quod nobis quoque adaptari debet, ut nobis etiam prosit illius eruditio. Summa est, Tu aspiras ad ardua, vel quæris grandia ex tuo fideli ministerio: at non debes hoc facere quod facis. Non li, inquit, quærere grandia. Id quod nobis omnibus dicitur, & dictum est Apostolis etiam Matth. 18. 20. & Lucæ 22. Rationem autem grauem addit, Quia ego extirpo quæ plantaui. Loquitur autem de bello Babylonico, quo statuit Deus vniuersam vastare Iudæam, & tollere in vniuersum res preciosas omnes. Duplex est ergo sensus eorum quæ dicuntur. Principiò enim ideo existimat Deus Baruch non debere aspirare ad ardua in hoc seculo, quod statuerit Deus omnia deijcere excelsa, & diruere omnia mundi sublimia. Ergo si cedant tibi Baruch in hoc seculo eximia, non seruabis tamē illa, non fruēris eis diutius. Expetenda videntur potius æterna. Sic dicitur Petro à Domino, dandam sectatoribus suis gloriam æternam. Discamus ergo hinc semper cœlestia potius quàm terrena ex petere. Fluxa, instabilia, & caduca sunt, quæcunq; in mundo sunt. Deinde quando ego statui, inquit, totum regnum Iuda subuertere, & omnes circumquaque gentes discerpere, malè tu facis, quem hæc miseria non magis commouet, quàm ut tu ausis petere, ut te eueham peculiariter. In huiusmodi calamitatibus nemo debet suum commodum priuatum quærere: sed communicare potius cum publicis calamitatibus, commiserescere ac compati. Nam proximi & fratres nostri sunt, qui puniuntur à Deo. Ac nisi emendauerimus mores nostros, peribimus & nos: sicut futurum prædixit Dominus Lucæ 13. Hic verò hortor omnes, ut vultus vestros conuertatis in hoc speculum, quotquot temporibus difficilibus absque commiseratione tantum cogitant & loquuntur voluptates, pocula, Bacchanalia, opes immensas, & luxum. Humiliemini magis sub potenti manu Dei, & emendate vias vel studia vestra, ne ipsi quoq; citius quàm putetis corruatis. Nam certò & semper intempestiua gaudia conuersa sunt in luctum, & conuertentur hodie quoq; in planctum.

Non exultans
nobis in
publicis calamitatibus.

Dominus seruat
suos in mercedibus
vndis.

Ad consolationem autem videtur illud pertinere in primis, quod pollicetur ei vitam incolumem & turam, & quidem in varijs grauib; discriminibus. Dicit enim ipsum animam suam prædæ loco reportaturum, quoque locorum deuenerit.

deuenerit. Potest ergo nos Deus, si vult, cum Loth educere ex incendijs Sodomo-
morum. Potest ille nobis vitam tueri quouis loco, sed & suppeditare quacumq;
pertinent ad vitam sustentandam. Credamus ergo Domino Deo nostro, & per-
mittamus nos ipsi. Ipse curabit & seruabit nos. Cui laus & gloria in secula secula-
lorum. Amen.

O R A T I O I E R E M I A E

V I G E S I M A.

*Vaticinium est Ieremia denuncians Aegyptijs insignem cla-
dem, quam à Babylonijs sint accepturi.*

C A P V T XLVI.

C O N C I O CXLIII.

Verbum Domini quod factum est ad Ieremiam prophetam contra omnes
gentes. Super Ægyptum, contra exercitum Pharaonis Nechao regis
Ægypti, cum esset in Carchamis ad flumen Euphratis, quem percussit Nabu-
chodonosor rex Babylonis, anno quarto regis Ioachim filij Iosia regis Iuda.
Adornate clypeum & lanceas, & procedite ad prælium, iungite equos & con-
scendite, & equites, stete in galeis, extergite cuspides, & induite loricas. Cur vi-
di ipsos pauidos & retroactos? fortes eorum percussi sunt, & fugerunt in refu-
gium, nec est qui respiciat, pauidi vndiq; dicit Dominus. Leuis non effugiet, &
fortis non euadet: ad Aquilonem, ad ripam fluminis Euphratis ceciderunt &
corruerunt. Quis est iste, qui tanquam fluuius ascendit, & cuius vnda, vt flu-
mina fluctuant? Dicunt enim, Ascendamus & operiamus terram, & perda-
mus vrbes cum habitatoribus suis. Ascendite & equi, & in sano quodam furore
ferimini & currus: prodeant heroes, Æthiopes, & qui clypeos gestant Libyi, Ly-
di quoq; tractantes & tendentes arcum. Dies autem Domino Deo exercituum,
dies ultionis, vt vindictamumat de hostibus suis. Vorabit enim gladius ac sa-
tiabitur, madebitq; sanguine eorum, quia sacrificium erit Domino Deo exerci-
tuum ad Aquilonem, iuxta fluuium Euphratem. Ascende in Gilgal, & resi-
nam accipe, & virgo filia Ægypti: sed in cassum multiplicabis medicamenta: ne-
quit enim tibi vulnus coalescere. Audient gentes ignominiam tuam, & clamor
tuus implebit terram: fortis enim in fortem impinget, & ipsi pariter cadent.

PRAEFIGIT propheta Domini illis quæ sequuntur, Orationibus X. *Orationes con-
tra gentes varias dictis, titulum vniuersalem, quod sermo Domini tra gentes de-
ad Ieremiam factus sit contra gentes, hoc est quod Dominus vocarit, cem.*
delegeritq; Ieremiam, cui reuelarit sua contra gentes iudicia, quæ ipse hisce O-
rationibus vel Concionibus scriptis, gentibus annunciauerit. Commemorantur
autem gentes nouem, Ægyptij, Palæstini, Moabitæ, Ammonitæ, Idumæi,
Syri, Cedareni, Elamitæ vel Persæ & Babylonij. Quoniam verò contra Ægy-
ptios duas habuit orationis habitæ, & descriptæ in cap. 25. vbi breuibus docet,
commentarius orationis habitæ, & descriptæ in cap. 25. vbi breuibus docet,
gentes omnes perdendas à Babylonijs, tandem & Babylonios quoque excin-
dendos. Proinde tamen si Deus sibi peculiariter delegerit populum Israeliticum,
nihilominus tamen reliquas per orbem gentes non neglexit Dominus, sed ipsas

rum quoque Deus fuit, quas & varijs beneficijs affectit: quinimò sine Deo nec vivere nec quicquam agere potuissent: id quod & Apostolus testatur in Actis Apost. cap. 14. & 17. Quomodo autem idem Apostolus ad Ephes. 2. dicat gentes fuisse sine Deo, aliàs exposuimus. Certè gentibus non ita ut Israelitis, suam dedit legem, non eas promissiones fecit, neque tam familiaris eis fuit: id quod ubique testatur scriptura. Attamen non omnino his quoque defuit: sicuti & in presenti Ieremiæ ministerio utitur ad admonitionem gentium. In Malachia cap. 1. discimus inter gentes quoque non paucos fuisse, qui præstantiores Deo hostias obtulerint, quam ipsi fecerint Israelitæ: sed & Petrus dicit, Re ipsa expectior, quod Deus personas non respicit, sed in quavis gente qui ipsum timet, & operatur iustitiam, is acceptus est illi. Vbi tamen merito operum nihil tribuo, sed ex contextu totius scripturæ, certò scio, omnes eos qui Deo accepti fuerunt vnquam, ex quacunque tandem gente fuerint, ex gratia & misericordia propter Christum acceptos fuisse. Nam extra Christum nulla est salus. Habuerunt illæ quoque Orationes contra gentes dictæ hunc vsum, quod ex his Iudæi intellexerunt, Deum ne gentibus quidem parcere, quæ multis propter victorias & reliqua externa bona, videbantur felices. Iudæi enim sortem suam deplorabant, quasi Deus plus faueret idololatriis, ipsis verò plus æquo molestus esset. Nunc ergo vident iudicia Dei æquissima, qui tametsi multa gentilium ad tempus dissimulauerit, nunc tamen & quidem opportuno tempore visitet in omnibus & singulis gentibus mala omnia.

Vaticinia contra Ægyptum

Pugna inter Nechaonem & Nabuchod.

Contra Ægyptum verò peculiariter vaticinatur, & cōtextit orationes duas. Ægyptus verò regnum fuit vetustum, magnum, potens, victoriosum, insolens, opulentum, luxuriosum: de quo multa leguntur etiam in sacris literis, non tantum in profanis historijs. Speculum ergo obijcitur vniuerso mundo, in quo se contemplantur omnia regna mundi, & discant nihil suis fidere rebus, sed Deo soli, hunc timere & colere. Prima oratione vaticinatur cladem, quam accepturus sit rex Ægypti à Babylonio. Ipse quoque vates breuiculam præmittit historiæ, veluti occasionem & argumentum orationis totius. Copiosius omnia prosequitur Iosephus Antiq. lib. 10. cap. 7. Nechao rex Ægypti, insuper & plurimarum aliarum gentium, comparato ingenti exercitu, mouet in Orientem, prorogatur terminos regni sui plus ultra: in ascensu peruenit Iosiam, mox inuadit & capit Syriam, sed & Nabuchodonosorem priscum illū magni Nabuchod. patrem fundit & fugat, ipse cum magna gloria & victoriā redit in Ægyptū. In descensu quoque Ioachas regem Iuda deijcit, & Ioachimū substituit, regno Iudæorum in fidem accepto. Cæterum quinto exinde anno, qui erat Ioachimi quartus, Nabuchodonosoris magni primus, sicuti colligit ipse Ieremias in cap. 25. Nabuchod. patris demortui iniuriā ulturus, & Syriam recuperaturus, ad Euphratem mouet. Ægyptius ea re intellecta, ascendit & ipse ingenti cum exercitu, Babylonium depulsurus. Congrediuntur ergo reges ad Carchamis iuxta Euphratem, confingunt magna cum potentia: sed funditur & fugatur Ægyptius exercitus, victor Babylonius & Syriam recuperat, & Ioachimū cum regno Iudaico accipit in fidem. De clade autem hac futura vaticinatur Ieremias, qui per hypotyposim & prorsus eleganter, & poeticè describit expeditionem Ægyptiorum grandem, conatus maximos, sed & eorūdem fugam trepidam & horribilem, causam mali huius, & cladis damniq; magnitudinem. Non potuissent hæc viuacioribus depingi coloribus.

Expeditio Ægyptiorum.

Principiò describit expeditionem Ægyptiorum, ac fingit imperatorem exercitus mandare, ut omnes sint parati ad bellū. Huius sanè verba sunt, Adornate clypeū, &c. Quæ cum sint aperta, non est necesse ea pluribus illustrari. Pedites certè

certè, & equites, & currus iubentur esse parati. Attinguntur & varia armorum genera, clypei, lanceæ, cuspides, galeæ, loricae. Verùm ut ubiq; , ita hic quoque Domino non est placitum, neque in equis, neque in curribus, neque in tibis viri: sed in ijs qui sperant in ipsum, & timent nomen eius. Deinde verò cum adfessu trepidam describit fugam Ægyptiorum ex acie. Cum admiratione enim ait, Cur verò vidi ipsos pauidos, ipsos inquam, qui sibi inuicti & chalybei futuri videbantur? cur retroacti in fugam disperguntur? Fortes quicq; à Babylonijs sunt cæsi, qui ergo superstites sunt ex clade, recipiunt se in arces & munitiones ut ibi lateant tuti. Tam verò feruida est fuga Ægyptiorum, ut nemo ipsorum respiciat. Notatio hæc horribilem fuisse fugam ostendit. Addit, Pavor vndique. Deus enim Panicum immittit terrorem, ut iuxta verba legis, vel folij in arbore leuis motus terreat robustos, & in fugam propellat. Iam & cladis magnitudinem attingit, cum dicit leues, id est veloces & celerrimi cursus milites non effugituros, neque fortissimos aut robustissimos quosque strenua defensione semetipsos seruatuos. Ceciderunt, inquit, & corruerunt. Locum etiam pugnae nominat, quò minus dubitarent de veritate vaticinijs. Ad Aquilonem in ripa fluminis Euphratis edetur strages illa, quæ tanto erit periculosior & horribilior, quo magis insperata. Qui enim vicerant ante annos quinque, nihil nunc de fuga erant solliciti. Ostendunt & euincunt hæc, victoriam esse de cælo à Domino Deo exercituum.

Pulcherrimè porro describit incessum maximi instructissimiq; exercitus, eo natus, & gloriationem eius, & magnitudinem vel copiam ingentem. Comparat incessum exercitus Ægyptiaci flumini impetuoso, quod sæpe fit etiam apud poetas. Insolentiam eius notat per fluctus, qui intumescunt & magno molimine voluuntur. Addit & militares ac gloriosas voces, Ascendamus, & ad opera mus terram, &c. Alloquitur item equos, quos iubet facere, quod facturos sciebat, instar ventorum & furiarum excurrere per campos. Iam & in aciem producit fortissimos quosque Æthiopum. Nunc enim commemorat quæ gentes fuerint in exercitu Ægyptio. Gestabant Libij clypeos, Lydi verò arcus. Apparet autem potiore Aphrice partem secutam esse signa regis Ægyptiorum. Apparet hinc immensum propè & longè fortissimum fuisse exercitum Pharaonis: sed nihil efficiunt oues mactationi destinatae à Domino.

Sequitur enim Dominum vindicaturum se, & supplicium sumpturum de Ægyptijs. Hactenus visus est multis dormire Deus in aurem vtranque, quòd Ægyptij multiplicibus sceleribus deturpati, viderentur nihilominus esse felices & beati: nunc ergo asseuerat Dominus adesse ipsis destinatum diem vindictæ & supplicij. Discimus ergo hinc, iusto Dei iudicio omnibus ac singulis sceleribus ac sceleratis suam diem esse constitutam à Domino, qua puniatur pro merito, nisi emendatione iusta medeantur imminenti malo. Simul causas ostendit malorum, cur ira affligantur Ægyptij. Fuerunt enim hostes Dei, nimirum impij, idololatrae, sanguinarij, qui Ioachimò tradiderant ad supplicium prophetam Vriam fugitiuum. Fuerunt item gloriosi & superbi, contemptores aliarum gentium, fallaces & perfidi, vnde & arundinis appellationem aut parabolam meruerunt. Fuerunt denique opulenti & luxu perditissimi. Occiderant non ita pridem sanctissimum regem Iosiam, quo nomine sese efferebant. Dignissimi itaque erant, qui perderentur miserè. Gladium sumptuerant, & exercuerant diu contra multas gentes: iccirco dignissimi erant, quorum cruorem hauriret gladius Babyloniorum. Subiungit enim, Vorabit enim gladius, &c. Quinimò dicit mactationem Domino celebrem futuram. Cum enim perimuntur hostes Dei & populi eius, mactatio illa veluti sacrificium Deo acceptum reputatur. Rursus autè propter

Descriptio
exercitus iam
uentis.

Causa cladis
Ægyptiacæ.

rei ceteritudinem locum conflictus nominat, sicuti & superius nominauerat, ad Aquilonem videlicet, &c. Ista omnia adaptet sibi gens quaelibet, quæ Aegyptijs non impar est. Dominus enim ipsam quoque propter peccata suo tempore & loco visitabit. Nam destinata est iam nunc dies supplicio. Quoniam Deus iustus est.

Cladis magnitudo.

Porro cladis magnitudinem notatione quadam periphrastica adumbrat. Nam iubet Aegyptios ascendere in montem Gilead, in quo magna erat copia resinæ, cuius vsus erat in medicina aut chirurgia. Inde enim parabantur emplastra ad vulnera curanda. Iubet inquam Aegyptios inde sibi resinam petere. Et cum ibi ingens sit resinæ copia, interim non sufficiat medicandis vulneribus fauciorum, quis hinc non colligat Aegyptios cladem accepturos à Babylonijs maximam? Est autem & medicina, medicinæq; effectus à Domino: qui cum vires medicinæ non concedit, nullo cum fructu medicantur chirurgi. Nequit inquit, vulnus coalescere. *Sie wund wallet vnd heylet nit zu.* Præterea fingit famam de strage Aegyptiorum mira celeritate per orbem pererrare, atq; ita ignominiam Aegyptiorum diffundi per omnes gentes. Famæ istius summa hæc erat, Impetit fortis in fortem, & corruerunt pariter. Vnde coniectura colligitur, Babylonium victoriam retulisse eruentam. Sunt qui admodum gaudent victorias suas spargi quàm latissimè in gentes varias: sed isti cogitarent affore tempus aliquando, quo & ipsorum strages ore multorum sit celebranda. Dominus clemens & misericors misereatur nostri. Amen.

ORATIO IEREMIAE

VIGESIMA PRIMA.

Sermone hoc altero denunciatur Ieremias Aegyptijs vastationem totius regni, quam passuri sint à Babylonijs.

C O N C I O CXLIII.

Sermo quem locutus est Dominus ad Ieremiam prophetam, de aduentu Nabuchodonosor regis ad percipiendam terram Aegypti. Nunciate per Aegyptum, & prædicate in Migdal, Noph, & Thaphnes, dicite, Cōfiste, & para te: quia gladius deuorabit quæ circa te sunt. Cur prostrati sunt fortes tui, & non confluxerunt? Quia Dominus impulit eos. Multiplicauit corruentes: quin quisque ruit in proximum suum, & dixerunt, Heus vos, redeamus ad populum nostrum, & ad natale nostrum solum à conspectu grassantis gladij. Clamauerunt isthic, Pharaō rex Aegypti, designator temporum, circummisit vastitatem. Vio ego, dicit rex ille, cuius nomen est Dominus exercituum, quod quemadmodum Thabor inter montes, & quemadmodum Carmelus (excurrit) in mare, sic veniet. Fat tibi o filia habitatrix Aegypti, vasa siue sarcinas ad transmigrandum: quoniam Noph redigetur in solitudinem, & vastabitur, vt nemo in ea habitet. Bucula speciosa est Aegyptus, excisor celerimè venit ab Aquilone. Mercenarij quoque eius, qui sunt in ea, sunt sicut vituli saginati, ipsi quoque retrospexerunt, sugeruntq; simul, neque constiterunt: quoniam dies interitus eorum venit super eos, tempus visitationis eorum. Vox eius quasi aris sonabit, quia cum copijs irruent, & cum securibus venient sicut lignorum caesores. Excident saltem eius, dicit Dominus, qui numerari non possunt.

possunt: plures enim erūt locustis, nec erit eis numerus. Pudefacta est filia Aegypti, tradita in manum populi Aquilonaris.

Afflixerat Dominus grauiter Aegyptios, sed extra regni limites: regnum manebat adhuc incolume, & illuc patebat fugientibus aditus. Quamuis ergo irreparabilem cladem perpeSSI fuissent, mitius tamen tractarat ipsos Dominus, quā si commouisset tunc Babylonios ad persequendum eos, ac euerterendum regnum Aegypti. Concedit ergo spacium poenitentiae, & vult bene vti eos illa disciplina. Sic egit aliās saepe cum populis bonus Dominus, praecipue verò cum sceleratissimis Sodomitis, quos priusquam euerteret, bello graui per Orientales reges castigari curauit, sicut videre licet Genes. 14. Ac tum quidem liberauit afflictos & captos per seruum suum Abrahamum: ceterum cum hac disciplina non emendarentur, tandem funditus eos subuertit. Ita in praesenti quoque Aegyptiorum causa facit. Dum enim ipsi progredierentur in peccatis & sceleribus, & peccatis peccata accumularēt, exactis annis circiter 23. à clade Charchemisia, adducit Dominus in Aegyptum Babylonios, qui vniuersum regnum subuertant: quē quidem calamitas superiorem superabat decuplo, imò centuplo. Ieremias ergo, iubente & inspirante Deo, secunda hac oratione sua multis verbis denunciat vastationem & excidium Aegyptijs. Debent hæc omnibus regnis praeferre lucem, vt videant ipsa, quæ sint Dei iudicia, & si quando manum Domini percutientem sentiunt, sibi sedulo caueant, ne prouocent impoenitenti ira Domini, qui tandem ea funditus extirpet.

Deus punit quidem, sed mitius, & concedit poenitentiae spacium.

Ex more suo titulum præponit orationi suæ. Titulus indicat Deum esse auctorem huius vaticinijs. Continet & argumentum & scopum orationis. Nam dicit orationem hanc scriptam esse de descensu regis Babylonij in Aegyptum ad vastandum eam. Mox oratorio & planè rhetorico more vastationem ipsam non tantum narrat, sed & oculis contemplandam subiicit. Fingit enim regem vocare suos, & his in mandatis dare, vt celerrimo cursu per regnum currant, & passim proclamant adesse in terminis regni hostem vastatorem, qui vicina quæque atterat atque deuastet: nisi ergo ipsi quoque perire velint, in armis sint omnes, concurrant, vt pro patria pugnantes hostem finibus pellant. Ibi præclaras nominat vrbes, Migdal, Noph, & Taphnes, quæ haud dubiè copiosum regi militem dederant.

Rex vocat Aegyptios suos ad arma.

Iam autem cum omnes in aciem produxit, atque adeò in hostem quoque eduxit ad confligendum, & iam iam confingerent, de repente clamat Ieremias, Cur fortes tui prostrati sunt? cur fuga quā pugna sibi consulere maluerunt? atque ita elegantissimè significat, Aegyptium exercitum infeliceiter pugnatum pro patria, ac in fugam à Babylonijs pellendum. Causam autem mali huius apertissimè ostendit, cū ait, Quia Dominus impulit eos, Gott hat ihnen ein stoß gegeben. Iterum ergo cernimus victoriam cœlitus conferri à Deo, & gentes alioqui fortissimas nullo Dei negotio sterni & dissipari. Porro demonstrat etiam cladis magnitudinem, & quidem vno propemodum verbo, Multiplicati sunt corruentes: id est admodum multi ceciderunt in infelici illa contra Babylonios pugna. Apparet enim Aegyptios occurrisse Babylonijs in regni terminis, aut cum iam præterissent regni terminos, sed fugisse mox, & aditum præbuisse hostibus.

Funduntur & fugiunt Aegyptij.

Et cum Aegyptus esset regnum opulentissimum, habuit non modò copiam mercatorum ingentem, sed & turbam ociosorum & inutilium hominum confertam, sectantium voluptates, vt hodie quoque fit in amplis illis vrbibus & emporijs. Hos iam fingit turbatos vel attonitos ex clade, in complexum ruere sociorum, querulari, hortariq; mutuū, vt relicta Aegypto, profugiāt in patriam, vn-

Mercatores et ociosi homines diffugiunt in periculis.

de venerant, ne & ipsi gladio conscindantur vnà cum Ægyptijs. Muscis non immeritò comparantur huiusmodi homines, quæ aura calente & temperata, magna cum copîa aduolant, & omnia opplent: vbi autem hyems appropinquarit, aut aura asperior flauerit, mox disparent, vt nullam alicubi videas. Et quidem homines tales, quorum Deus, aut venter est, aut mammon, in nullo periculo fortes sunt.

Rex euocatur
ad resistendum
hostibus.

Locus qui sequitur, Clamauerunt isthic, &c. variè legitur & exponitur. In Ægypto clamatum est, Pharaon rex Ægypti (scias) quod qui constituit tempora, circummisit vastitatem. Referunt enim ad Deum, qui solus terminos rerum omnium scit, & providentia sua constituit. Ergo clamatur ad regem, nunc illud ad esse tempus, quod Deus dudum cõstituit, quo vastetur & pereat Ægyptus. Lutherus vertit, *Man schrey inen nach/Pharao der künig ligt/er hat sin zelt gelassen.* Quasi tu dicas, clamatum est, fustum esse Pharaonem, & desertis castris aut papilionibus fugisse turpiter. Alij parum diuersa à superioribus ratione illa enarrare videntur, O Pharaon rex Ægypti, tumultus, præterijt tempus præstitutum. Simplicius fortè si explicaueris, Clamauerunt ibi, Pharaon rex Ægypti, tumultus, transiuit limitem. Id est, in Ægypto clamatum est ad regem Ægypti, Tumultus, ad arma, ad arma. Nam Nabuch. capto Pelusio, & superato limite, iam in ipsa Ægypto est: proinde armata manu ipsi occurrendum est. *Man schrey da/Pharao künig Ægypti/ofrür/vnd dran/er ist schon iiber die march.* Proinde fingit per totum regnum conclamari ad arma, à rege postulari, vt cum hostis irrui in regnum, ipse obuiam procedat.

Iurat Deus &
cõfirmat hæc.

Quia verò impossibile videbatur vt rex aliquis, potentissimus licet, irrueret in Ægyptum, & hanc vastaret, confirmat Deus iureiurando, hoc omnino futurum. Iurat enim Deus, exercituum Dominus, solita iurandi formula, Vivo ego Deus, quod quàm firmiter stant montes nec concidunt, neque Carmelus qui in mare procurrit, & fluctibus quatitur, vllis cedit vndis furētibz, tã certò veniet in Ægyptum Babylonius. Similis confirmatio habetur etiam Isaia 54. Ne itaq; de iudicijs Dei dubitemus, scientes credentesq; complenda esse omnia, quæ ore Domini nobis proponuntur.

Ægyptus parat
se ad trans
migrationem.

Conuerso autem sermone ipsam nunc Ægyptum alloquitur, mandans ei, vt sarcinas componat, & reculas suas colligat. Nam migrandum ei ex solo patris. Potentissimas enim maximasq; vrbes omnino vastandas fore, neque quenquam illas inhabitaturum amplius. Par verò pari, quod dici solet, referebatur. Hactenus enim exteris bellis, suis sedibus pepulerant & elecerant multas gentes: nunc itaq; vice versa Babylonij eadem eis mensura remetiebantur, qua ipsi alijs fuerant mensi. Vtinam nationes fortes & bellicosæ ista apud se rectius expenderent: ita enim minus mercenariam militiam probarēt, vel ipsi in militiam excurrerent.

Ægyptus bene
pinguis bu-
cula mactatio-
ni destinata.

Comparat iam etiam Ægyptum speciosæ & bene pingui buculæ, idq; propter luxum & delitias. Obesa erat, & in voluptatibus vixerat. Quia verò Iacobus Apostolus, In delitijs, inquit, vixistis super terram, & lasciuiistis, enutriistis corda vestra ad diē occidionis vel mactationis, iccirco addit hic quoq; Ieremias, ab Aquilone celerrimè aduolare mactatorem, id est venturos Babylonios, qui bene curata cute Ægyptios iugulent. Hæc rursus diligenter inspiciant, qui nihil magis quàm voluptates curant, & se saginant delitijs. His enim certò mactatores destinati sunt, qui ipsos iugulent. Neque enim Deus diutius fert insolentiam voluptuariorum hominum.

Conductiij mi-
lites fallunt &
ipsi.

Alebat Ægyptus Cares vel mercenarios milites, in quos non modicum fiducia collocabat, quasi hi vitam essent posituri & fortiter pugnaturi pro Ægypto: sed

pro: sed hi quoque cuticulam suam curabant. Erant voluptuarij, ebrj, comedones, & fracti mollesq; facti delitijs: sicut fieri solet. Vocat hos vitulos saginatos, & ideo parum amplius militiae idoneos. Tales proponit nobis milites scriptura sancta in libris Iudicij, Moabitae, sub rege Aeglone, qui vna ab Israelitis obtruncati sunt omnes. Tales fuisse leguntur Hannibalis milites in Campania, quibus ocium & voluptas plus nocuit quam gladius. Hi quoque non constiterunt, inquit propheta, sed & ipsi retrospexerunt, Aegyptum non liberarunt, sed ipsi quoque perierunt. Causa huius calamitatis, Quoniam dies interitus eorum venit super ipsos, &c. Dudum iratus fuit eis Dominus, propter insolentiam & mores militares. statuit eos punire, & nunc quidem aderat tempus vindictae, oportuit ergo ipsos deleri iuxta iustum Dei iudicium. Cur itaque Christiani tantum spei collocamus in mercenarios milites, qui cum madeant sanguine, forteant ebrietate, scortatione, & omni immunditia, turgeant denique horrendis & abominabilibus blasphemijs, cur speramus tales a cervicibus nostris hostes depulsuros? Quod hic euenit Aegyptijs, idem nobis quoque eueniet, nisi Deum timeuerimus. Meminerimus semper diem visitationis peccatorum esse destinatam a Deo.

Variant interpretes & in his quae sequuntur. Alij enim legunt, Vox eius vt serpentis incedit. Referunt haec ad Aegyptios, qui submissee loquuturi sint in istis periculis, quorum clamores & tripudia hactenus non potuerint compesci. Lutherus & vulgaris versio simplicior esse videtur, Vox eius vt aris sonabit, Syfarend dabar/dass der harnisch brastlet oder klinglet vnd flipperet. Fingit enim hostes aduentare imo irruere horribili cum armorum fragore. Sequitur enim, Quia cum copijs irruent, &c. Comparat item milites robustis lignorum ceisoribus, qui mittantur, vt saltum vel syluam aliquam excindant: id est, qui totum regnum Aegypti floridum deuastent. Hi erant Babylonij instructi a Deo. Timeamus ergo Deum: qui cum voluerit, tam nullo negotio amplissima regna excindere potest, quam rusticus aliquis syluam suam per seruos suos deicere. Præterea comparat Babylonios locustis, idq; propter copiam: Dicit enim ipsos numerari non posse.

His omnibus subiungit epiphonema vel acclamationem, & ait, Confusa est filia Aegypti, &c. & tradita in potestatem Babyloniorum. Oremus ne nos quoq; tradamur propter peccata nostra in manus hostium.

*Pergit commemorare iudicium Dei iustum contra Aegyptios,
sub finem lata promittit Iudaeis.*

C O N C I O CXLV.

Dixit Dominus exercituum Deus Israelis, Ecce ego visitabo Ammon de No, & Pharaonem atq; Aegyptum, deos eius & reges eius, Pharaonem & eos qui fidunt eo. Et tradam eos in manum quarentium animas eorum, & in manum Nabuchodonosoris regis Babylonis, atq; in manum seruorum eius: & post ista habitabitur quemadmodum retrò temporibus, dicit Dominus. Tu vero serue mi Iacob, ne timeas, & ne formides Israel: quoniam ecce ego de longinquo seruabo te, atq; semen tuum de terra captiuitatis tuae, & redibit Iacob, quiescet & ditabitur, & non erit qui exterreat. Ne timeas serue mi Iacob, dicit Dominus: quoniam ego tecum sum. Consummationem faciam in omnibus gentibus, in quas te propuli: te autem non consumam: at corrigam te in iudicio, nec tamen ad purum putum excoquam te.

Dominus visitabit Aegyptum

A B initio iterum inculcat ea, quæ sit dicturus, esse verbū Dei; & quod prius dixit, iterum repetendo asserit, se visitaturum Aegyptios, id est puniturum grauius. Intelligunt autem alij per Ammon populum ac multitudinem de No, quam volunt esse Alexandriam. Vulgata interpretatio legit, Tumultum Alexandriæ. Lutherus vertit, die weretflut 31 No. Sunt qui existiment Amon proprium fuisse nomen regis Alexandrini, qui regnauerit ibi sub Pharaone. Copio se exponit quos visitaturus sit Dominus, principio quidem totam multitudinem populi in No, atq; adeo in reliquis quoq; vrbibus Pharaonem ipsum & Aegyptum, regnum eius, & deos eius, totum inquam cultum illum idololatricum, quem vna cum templis sustulerunt Babylonij. Reges principes intelligit, qui passim sub Nechaone regnabant longè & latè per Aphricam. Repetit se puniturum Pharaonem, denique omnes in ipsum confidentes. Hi erant Iudæi, qui ideo confugerant in Aegyptum. Maledicit autem propheta omnibus confidentibus in homines, sicuti videre licet Ieremiæ decimo septimo capite. Proinde de nihil vspiam tutum erit. Deo enim progrediente ad vindicandum, corrumpunt omnia.

Modus visitationis.

Modum autem visitationis mox exponit plenius, Tradam, inquit eos in potestatem illorum, qui nihil magis sitiunt quam Aegyptiorum sanguinem. Post illa ex magna misericordia promittit eis saltem aliquam restitutionem. De qua licet copiosiora legas apud Ezechielē cap. 29. Verè itaq; dicunt & prædicant propheta, misericordia Domini plenam esse terram, & bonitatis eius non esse vllum modum. Nemo itaq; desperet in peccatis suis. Si enim Aegyptios castigatos restituit post annos 40, quid non speret boni quilibet peccator, qui credit Christum sibi esse donatum?

Iudæis prædicatur Euangelium.

Et quoniam Aegyptijs meliora iam promisit, pergit & Israelitis annunciarē Euangelium, ne dicerent omnes Dei promissiones falsas esse vanasq;. Consolatur itaq; captiuos, ac asserit se liberaturum ac seruaturum ipsos. Amicē compellat ipsos, vt Dei seruos, iubet ipsos animo esse explicato & minime sollicito. Verba eadem antea quoq; non semel habuimus; proinde non est quod sapius dicta repetamus. Constat illa esse adimplera sub Sorobabele & Iesu summo pontifice, plenius tamen sub Christo & Apostolis, plenissime autem implenda fore, in restitutione omnium, in vltimo inquam iudicio. Vera enim felicitas in Christo datur, in quo est omnis plenitudo. Neque verò absoluitur illa plenē in præsentī sæculo; absoluta felicitas est sæculi futuri.

Diuerfa ratio ne punit Deus fideles & infideles.

Sub finem elegantissimam subiicit doctrinam de castigatione, Ne timeas, inquit, serue mi Iacob, dicit Dominus, quoniam ego tecum sum, &c. Diuersissima ratione punit Deus fideles & infideles. Fideles castigat in iudicio cum equitate, mit maas. Castigat inquam ne insolescant, simul etiam fidem auget, & patientiam confert, tandem & malis omnibus liberat. Infideles autem penitus tollit e medio: & si quando felicitatem eis concedit in hoc seculo, breuissima tamen & spinis plena est; vbi hinc autem migrauerint, cum diuite epulone demerguntur in tartara, & perpetuis mancipantur supplicijs. Variè quoq; redditus est hic locus. Sed eadem verba inuenies in 30. cap. quæ nos exposuimus Concione 97. Igitur circo lectorem illuc remitto. Domino sit laus.

ORATIO IEREMIAE

VIGESIMA SECVNDA.

Vaticinatur Palaestini interitum per Nabuchodonosorem.

Sermo Domini qui factus est ad Ieremiam prophetam aduersus Palesti-
nos, antequam percuteret Pharaon Gazam. Sic dicit Dominus, Ecce aqua
ascendunt ab Aquilone, & exundabunt in torrentem, inundabuntq; terram, &
quicquid in ea est, vrbes cum habitatoribus suis. Et clamabunt homines, atq;
vlulabunt omnes habitatores terra, à strepitu incessus vngularum caballorum
eius, à tumultu curruum eius, & à fragore rotarum eius. Non respexerunt pa-
tres ad filios præ remissione manuum, propter diem quo aderit ad vastandum
omnes Palestinos, ad excindendum Tyrum & Zidonem, atque omnes reli-
quos auxiliares: quoniam vastabit Dominus Palestinos, reliquias insulae
Caphthor. Venit caluitium in Gazam, ad silentium redacta est Ascalon cum
reliquis vallibus ipsorum. Quousque te lanias? Eheu mucro Domini, quousque
non cessabis? redi in vaginam tuam, quiesce & cessa. Quomodo verò cessaret,
cum Dominus praeceperit ei aduersus Ascalonem, & aduersus litus maris,
ubi constituit eum?

RATIO hæc 22. ordine, contra gentes verò 3. titulum habet sicuti &
aliæ omnes. Ostendit Titulus initio Deum authorem, deinde contra
quos sit dicta, contra Palestinos. Fuit ea gens vetustissima ex Mizraim, Palestini.
vt à Mose in originibus exponitur: fuit ea deniq; insensibilissima Dei populo, quod
testatur historia Iudicum & Regum. Habuit Satrapias quinque, quæ recitantur in
lib. Sam. Fuerunt Palestini opulenti, & in loco vberissimo, amoenissimo, accom-
modatissimoq; sibi, fuerunt fortes & victoriosi. Sed nolo nunc copiosius ipsorum
prosequi historiam ac laudes. Superstitionis patriæ fuerunt studiosissimi, & plus
quàm peruicaces. Sæpe quidem inuisit ipsos Dominus plagis suis: sed ipsi perpe-
tuo antiquum obtinuerunt. Pharaon quoq; Gazam cepit, & ipsos afflixit: sed
cum resipiscere nollent, vergerent autem subinde in deterius, Dominus iusto iu-
dicio eos excidit per Nabuchodonosorem. De quo excidio nunc fit sermo. Tem-
pus etiam ostenditur, quâdo sit per Ieremiam dicta, antequam Pharaon Gazam
percuteret. Quod alij factum arbitrantur decimo Zedechiæ anno, alij verò, quod
verisimilius esse videtur, quarto anno Ioachim, quando Pharaon ascenderet pu-
gnaturus in Charcem. Tunc enim & aliæ orationes dictæ sunt.

Comparat exercitum Nabuchod. hostilem inundanti aquæ, quam vt nemo Babylon. exere-
prohibere potest, ita facile omnia loca inundat, lateq; occupat & perdit. Fre- citus flumini
quentissima est illa comparatio in Psalm. & Prophetis, adde & in poetis genti- similis.
lium. Sicut autem flumen vel torrens impetu suo tollit, & secum aufert quæ de-
prehendit, sic fingit Babylonicum exercitum omnia Palestinorum perditurum.
Subiungit enim, Inundabunt terram, & quicquid in ea est, vrbes cum habitato-
ribus suis. Ea est diuina & inuisita Dei potentia, cui nemo resistere potest. In se-
quentibus allegoriam vel parabolam aquarum interpretatur, ac dicit aduentu-
rum validissimum Babylonicum exercitum.

Exponit enim, & veluti oculis contemplandam obijcit miseram rerum ista- Consternatus
rum faciem. Qui enim olim fuerunt milites inuisiti, iam in mulieres commu- pauore popu-
tati videbantur, adeoque tota gens intrepida olim & terribilis omnibus vicinis lus.
gentibus, modo clamabit, & luporum instar vlulabit præ dolore & metu ad-
uentantis exercitus. Pergit enim Ieremias paucis verbis adumbrare terribilem
hostilis exercitus apparatus siue potentiam. Sunt in exercitu illo equites ca-

caphraeti, vtentes equis ferocibus & generosis, sunt falcati currus multi, & ita instructi, vt vel incellu cursuq; validissimo & sonoro terrorem incutiant omnibus. Huiusmodi verò instrumentis bellicis, fragoribus, & tumultuosis sonorisq; rebus Palæstini semper delectati sunt, ideo nunc ipsi satiantur abunde, ceduntq; ipsis ad interitum. Sic eueniet alijs quoque omnibus non dissimilibus Palæstinis.

Iterum amplificat metum atque terrorem ex aduentu hostium conceptum. Attribuit enim eis manus remissas, qui gestus est debilius, vel eorum qui præ formidine vix vitalem retinēt spiritum. Nos dicimus, *Wir sind händ vnd fuß empfallen*. Præ timore nec pes, nec manus suum facit officium. Sed de hac locutione antea quoq; dictum est. Tantus verò erit in Palæstinis terror, vt naturalis etiam affectio sit adobruenda. Pater enim in fugam effusus, non respiciet ad filium. Id quod horribile admodum est. Ac potentissimas affectiones esse necesse est, quæ pellunt, quas storgas nuncupant. Sceleratum quoq; esse videtur, obliuisci liberorum, aut negligere hos. Sed punit ita Dominus homines nimium studiosos liberorum. Solliciti sunt pro illis, quomodo euehantur in opes & voluptates, nulla cura est de pia educatione & pietate. Euenit itaq; vt cum omnes contemnunt Deum, tam liberi quam parentes, negligantur & ipsi à Deo in periculis, & exuant omnem in se affectionem mutuam.

Nemo eripiet
ex manibus
Domini.

Addit porro vastandum per Babylonios totum illum maris tractum Tyrum & Zidonem vsque, & omnes Palæstinorum auxiliares, ne quid spei superesset reliqui. Si autem iratæ Dei manui non potuit resistere tractus ille maris & munitissimus, & potentissimus, opulentissimusq; quæ, oro, gens posthac eruetur ex manibus Dei vindicantis in die illa cuiuslibet genti destinata, peccata contra Deum & proximum admissa. Sunt autem Caphthorim non illi Cappadoces, de quibus historici, sed in confinibus Palæstinorum, vt ex hoc loco manifestè colligitur. Cappadoces enim circa Pamphyliam ad mare Euxinum vltra Armeniam maiorem habitant. Caphthorim dicuntur fratres Philistinum. Genes. 10. Hæc ex doctissimis Ioan. Oecolamp. Commentarijs huc transcripsi, quod eius sententia videatur verisimillima.

Calamitatis de
scriptio.

Porro suffigurat calamitatem gentis Palæstinæ hypotyposi. Dicit enim caluitium venisse super Gazam, id est Gazeos euellere præ mœrore & doloribus comam. Hactenus comam nutrierunt & ornarunt. Cultus corporis luxuriosus fuit & vanus: vices verò iam vertuntur, & succedit omnium pariter rerum turpitudine & deformatio. Similis locus est apud Isaiam in cap. 3. Hæc expectent, qui totos dies se ornant, & vestibus incedunt ornati vsq; ad deformitatem. Adijcit & Ascalonem redactam esse ad silentium. Hactenus illa clamorosa fuit. Audita sunt in ipsa iactationes gloriosæ, tripudia, iubilationes denique vino & fortuna temulentorum hominum, nunc verò compescuit, & ad silentium redegit eos Dominus. Per duas autem has excellentiores vrbes, cæteras Palæstinorū intelligit, Asotum, Accaronem, & Geth vel Gath, & quæcunq; ad has vrbes pertinebant. Nam in præsentī addit, Cum reliquijs vallis eorum. Alloquitur iam etiam Palæstinos, & ait: Quousq; lanias vel laceras te? Significat ergo maximis eos calamitatibus esse inuolutos. Hic enim est gestus doloribus & calamitatibus oppressorum. Vnguibus enim vultum arant, vestes lacerant, & clamoribus aera complent. Affingit iam etiam illis voces, quas dolor eis exprimat. Clamant enim, Eheu mucro Domini, &c. Optant votis quàm ardentissimis finem malorum, vt bellum cesset, redeat pax & tranquillitas. Cæterum mox ostendit huiusmodi votis nihil profici. Nam veluti per subiectionē subdit, Quomodo verò cessaret, &c. Frequens est in hisce capitibus personarum mutatio; id quod facit ad affectus

affectus exprimendos & concitandos. Ideo verò nullus finis malorum, quòd Dominus iudicio suo iusto mandarit ea in gente illa fieri, quæ fiunt. Iubente autem Domino, quis prohibebit quod ille fieri iussit? Ita nos non raro clamamus, Nolumus famem, nolumus bellum, nolumus pestem, volumus pacem & felicitatem: sed quia hæc non sunt in manibus nostris, frustra volumus, aut nolumus. Præstaret autem in tempore obuiam ire Domino cum poenitentia, ne aliquando ad hunc modum opprimeremur, sicuti audimus oppressos esse Palæstinos. Dominus liberet nos ab omni malo. Amen.

O R A T I O I E R E M I A E

VIGESIMATERTIA.

Vaticinatur & Moabitis Ieremias interitum per Babylonios.

C A P V T XLVIII.

C O N C I O CXLVII.

Contra Moab, Sic dicit Dominus exercituum Deus Israël, *Vae* Neboani, quia vastata est, pudefacta & capta est Kiriathaim: pudefacta est Misgab, & confracta. Non est ultra gloriatio in Moab: super Hesbon cogitauerunt malum, Agite excindamus eam, ne sit gens. Et tu Madmena ad silentium redigeris, gladius te persequetur. Vox clamoris de Horonaim, vastitas & clades magna. Contrita est Moab, annuntiauerunt paruuli clamorem eius. Siquidem per clium Lubith ascendet in fletu & ploratu: quia in descensu Horonaim clamorem vastationis, quem hostes (ediderunt) audierunt. Fugite, seruete animam vestram, & myrica in deserto estote similes. Pro eo quod confisa fuisti in munitiones tuas, & in thesauros tuos, tu quoque capieris, & Chamos in captiuitatem abibit, sacerdotes quoque eius, & principes eius simul. Ecce veniet vastator super omnes vrbes, & vrbum nulla euadet: peribunt valles, & campi vastabuntur, quemadmodum dixit Dominus. Date alas ipsi Moab, ut ocysime auolet: nam ciuitates eorum deserta erunt, ut nemo in eis habitet. Maledictus qui facit opus Domini dolo malo, & maledictus qui prohibet gladium suum à sanguine.

QUARTIO quæ ordine est 23. contra gentes verò 4. titulum habet, sicut & reliquæ contra gentes. Ostenditur titulo contra quos dicta sit, & quo authore profecta, nimirum Deo authore contra Moabitas. Moabita & Ammonita gentes robustissimæ & potentissimæ descenderunt ex Loth, qui suscepit duos filios ex incestuoso concubitu cum filiabus, quemadmodum narrat in Genesi Moyses. His gentibus contulit multa & magna beneficia Dominus. Nam cum nuper nudus & inops ex Sodoma effugisset pater ipsorum, filij tamen breui tempore maximas sunt opes consecuti: ut vix alia in Oriente esset æquæ populosa, diues, & victoriosa, terribilis & celebris gens. Caterum parum, quod sit, Deo gratifuerunt, declinaruntque in idololatriam, ac polluerunt se sceleribus nefarijs. Fuerunt enim insolentes, superbi, gloriosi, aliarum gentium contemptores, crudeles, sanguinarij, libidinosi, ebrij, & per omnia luxu perditi. Cum Israel ex Ægypto egrederetur, pepercisset eis, nisi incentore Balaamo Israelitas pellexissent per filias in peccatum contra Dominum. Ideo enim iussit

Moabita qui,

cos inuadere & cadere: quod copiose exponitur in libro Numerorum. In libro Iudicum & Regum varia leguntur de ipsorum conatibus contra populum Dominum. Attamen sub Iosaphat & Ioram, refluuerunt vsq; ad hæc tempora, quibus à Deo perdendi excindendiq; prædicantur. Copiosa & elegans est hæc oratio contra ipsos dicta. Videtur Ieremias aliquo modo imitatus esse Isaiam, qui suis temporibus Moabitis cladem prædixit, quam perpeßuri fuerant à Senacherib rege Assyriorum. Ex omnibus his discimus, nullam gentem adeo validam & inuictam esse, quæ non possit frangi diuina potentia; proinde Deum semper esse metuendum, ac bene vtendum eius beneficijs.

Concidit arrogans gloriatio.

Ab initio nominat vel perstringit nobiles vel præclaras aliquot Moabitarum ciuitates, vt Nebonem & Kiriat-haim: has dicit captas, vastatas, confusas esse. Misgah alij arbitrantur proprium esse vocabulum ciuitatis; alij appellatiuum esse arbitrantur, & exponunt arcem munitissimam. Et quod sequitur, ConfRACTA est, alij interpretantur, metu percussa est. Moabitæ gloriosi admodum fuerunt iactatores suarum opum & victoriarum: iam verò dicit propheta gloriationem illam concidisse, nec vllam esse amplius in Moab gloriationem. Ita verò semper cadit gloriatio superbiorum. Hesbon videtur præclara & regia fuisse ciuitas, in qua ferè comitia celebrabantur regni: in ea capiebantur varia contra multas gentes consilia: ergo aliæ gentes quoq; nunc communicant inter se consilia contra ipsam, ac dicunt, Agite excidamus eam, &c. Verissima ergo est hic quoque vulgaris illa sententia, Malum consilium consultori pessimum: & qui mala contra alios consilia ineunt, in ijsdem capiuntur tandem & ipsi ac eueruntur. Madumena insolens fuit. Fuerunt in ipsa exultationes, chori, tripudia, cætica & clamores: sed redacta est & ipsa ad silentium, & vt nos dicimus, *Syst gsetzt/vnd geschweigt*. Dominus enim pronunciat in Euangelio & dicit, Væ qui ridetis: flebitis enim, &c. Modestia, humilitas, & temperantia his omnibus commendantur.

Miserabiles pereuntium clamores.

Consequentibus aliquot versibus mirabili euidentia describit miseram regni potentissimi faciem. Fingit enim varios & luctuosos clamores. Nominat loca in quibus clamor sit excitandus. Et quidem in Horonaim clamores erunt de clade ingenti accepta, & de vastitate lugubriter querimoniam instituentes. Sed & pueri vnanimi concentu prædicabunt Moab attritam esse. Per cliuum Luith ascendent Moabitæ, & deplorabunt miseram sortem suam. Quid quod tam misera erit vastitas & vastatorum miseria, vt ipsi quoque hostes descendentes per cliuum Luith, deploraturi sint pereuntium vices? Illi ipsi commiseratione quadam commoti iubeunt Moabitas fuga sibi vitam conseruare, ac se abdere alibi in deserta loca, vbi instar myricæ solitarij lateant. Tam grauius videlicet punit hostium suorum scelera Deus, quando nequicquam concesso pœnitentis spacio, nullam pœnitentiam videt in quoquam.

Fidere munitiõibus.

Miscet etiam malorum causas. 1. Confisa fuisti in munitiões tuas. Simpliciter nuncupat opera, sed munitiões intelligit. Est autem grande malum, quod superius quoq; audiuius, confidere in ea ædificia, quæ manibus suis homo extruxit. An non hoc est confidere in opera manuum suarum? Fidere iubemur toto corde Domino Deo nostro, & toti pendere ab ipso. 2. Confisi fuerunt Moabitæ etiam in diuitias vel in facultates suas, vel in suos thesauros. Scriptura iubet nos cōfidere Deo, qui affatim suppeditat nobis necessaria omnia. Sic enim Apostolus docet 1. Tim. 6. Capieris, inquit, vnà cum tuis opibus, neq; hæ libera bunt te. 3. Coniungit his scelus idololatriæ. Nam Chamos fuit Deus, vel idolum Moabitarum. Quale hoc fuerit, propter vetustatē nemo facile dixerit: quidam arbitrantur Priapum fuisse: hoc autem certum est, eum cultum quem Deo soli deo

foli debuerant, falso huic Deo qualis qualis fuit impendisse. Vnā ergo dicit in captiuitatem abducendos, & Deum ipsum, & sacerdotes & principes. Proinde apparet hunc ficulneum fuisse Deum, qui neque semetipsum, neque cultores suos redimere aut liberare potuit ab impendentibus malis. Hæc omnia & singula nobis quoque applicanda sunt, qui ipsi etiam confidimus non tantum in opes, in ædificia nostra, sed & in merita nostra, & in deos vel diuos, quos delegimus nobis.

Rursus de vastatore Babylonio & vastatione regni loquitur. Dicit nullam *Vastabitur regnum.* urbium seruandam, omnia quæ in campestribus locis, in montibus & vallibus sita sunt, certò deiicienda & complananda fore. Præterea iubet Moabitas optare alas sibi dari, quibus ex tam horribili vastatione auolent ocysimè. Nam nihil relinquendum integri. Alij pro alis reponunt germina. Quia vastandi estis, opus erit nouo quodam germine aut surculo, vnde noua enascatur plantatio. Significatur his omnibus vastitates regni irreparabiles.

Postremò commemoratur sacramentum militare, quo Babylonij milites omnes astringuntur, ne vlli Moabitarum parcant, imò vt omnem crudelitatem, cum in ipsos, tum in omnia ipsorum exerceant. Ita enim oportuit illos tractari, qui nemini etiam iam per annos plurimos pepercerant. Latissimè verò patet hæc sententia ad omnia à Deo iniuncta officia. Nam qui officium accepit à Domino, nec illud strenuè exequitur, meritò maledicitur ei à Deo. Benedictio Dei confertur omnibus sua munera strenuè obeuntibus. Cauendum verò ne quis præsentiloco abutatur, quasi iubeatur proprio arbitrio sauire in quoslibet. Mā datum hoc peculiare est, & pertinebat ad magistratum. Quia Nabuchodonosor magistratus erat constitutus à Deo. Magistratus ergo iubetur strenuè exequi iudicia contra fontes. Orandus ergo Dominus, vt prohibeat ne quid hic priuato affectui indulgeatur.

Pergit Ieremias in descriptione vastationis Moabitarum.

Felix & securus fuit Moab à purritia sua, & quiescens in fecibus suis, neque defecatus est de vase in vas, & in captiuitatem non abiit, hinc est vt sapor eius duret in eo, & odor eius non sit immutatus. Propterea, ecce dies venient, ait Dominus, vt mittam eis virores qui transuasent ipsum, et vasa eius euacuabunt, & lagenas eius collident. Et pudesiet Moab à Chamos, quem admodum pudesiet Israel à Bethel, spe sua. Quomodo dicitis, Fortes sumus & viri ad bellandum strenui? Deuastata est Moab, ciuitates eius succiderunt, & electi iuuenes eius ad lanienam descenderunt, ait rex, cui nomen est Domino exercituum. Accelerat interitus Moab ad veniendum, & calamitas eius properat vehementer. Condolete ei omnes qui estis per circuitum eius, atq; omnes qui cognoscitis nomen eius, dicite, Quomodo confractus est baculus fortis, virga præclara? Tu quoq; filia quæ Dibon inhabitas, descende ex gloria, & sedeto in siti. Nam vastator Moab contra te ascendet, & dissipabit munitiones tuas. Et tu, o habitatrix Aroer, sta ad viam, & contemplare, interroga fugientem & euadentem, & dic, Quid accidit? Pudesiet Moab, quia coneritus est, vlulate & clamate, annunciate in Arnone, quod vastatus sit Moab. Et iudicium veniet ad terram planam, ad Holon, ad Iahazam, ad Mepath, ad Dibon, ad Nebo, & ad domum Diblathaim, ad Kiriathaim, ad domum Gamul, ad domum Meon, ad Kerioth, & ad Bozra & ad omnes vr-

bes terræ Moab, longè vel propè sitas. Resectum est cornu Moab, & brachium eius confractum, dicit Dominus.

Prosequitur diuinus propheta miserabilem Moabitarum interitum, ad terrorem omnium aliarum gentium, si fortè miserando casu Moabitarum admonitæ, resipiscant & incolumes maneant. Nam sicut Petrus testatus est, omnes qui Deum metuant, Deo acceptos esse: ita cōsequens est, Deo displicere omnes, qui ipsum contemnunt. Et quidem Moabitæ habuerunt, sicut de Romanis testatur Apostolus, legem naturæ scriptam à Deo in corda: habuerunt ob oculos excidium Sodomæ, & varios casus Iudaicæ gentis, sed nihil his sunt commotū: proinde iusto Dei iudicio perierunt. Cum verò nos non tantum illa omnia, sed multò plura habeamus documenta & exempla iudiciorū Dei, amentes sumus, si non resipiscamus. Ab initio protinus allegoria quadam pulchrè complectitur, & peccatum & pœnam Moabitis irrogandam. Abundabat ea regio præstanti vino. Ad vinum ergo alludens, ipsos Moabitas ait similes esse vino nunquam defecato aut transuasato, itcirco illos retinere saporem, odoremq; feces referentem. Addit paucis verbis horum omnium expositionem, & dicit, In captiuitatem non abiit. Hoc inquam est quod adumbravit per vinum nunquam defecatum. Eam ob rem insolentes fuerunt Moabitæ & securi, inquit, existimantes se capi non posse, sed inuictam esse gentem. Ea superbîa & arrogantia offenderit Dominum: qui victores ipsis mittit, nimirum Babylonios, quos contra ipsos adducit ex Oriente, vt transuasent, id est, captiuos abducant, dolia verò infringant atq; lagenas collidant, id est, qui totum regnum Moabiticum deuasent. Omnes itaq; gentes fecibus suis insidentes & gloriantes securè, exitio suo admodum vicinæ sunt. Timeant ergo omnes Dominum, & modeste vtantur donis Dei. Superbos enim & superbiam odit Dominus. De quo postea dicetur.

Moabite nunquam transuasati.

Peruersus Dei cultus.

Præterea taxat in Moabitis idololatriam ac peruersum Dei cultum. Ingentia beneficia contulerat in Moabitas Dominus: sed illi ingrati Deo, Deum non colebant, sed confinxerant sibi Deum nouū Chamos, aut receperant hunc cum peregrino cultu à maioribus suis, qui confinxerant Deum hunc alienum. Qualis Deus fuerit, propter vetustatem (quod modò etiam dixi) nemo facile & certò dixerit. Apparet fuisse creaturam aliquam excellentem, cui perperam tribuebant quod Dei erat: sicuti hodie quoq; superstitiosi homines faciunt: aut Deū ipsum hoc nomine nuncupabant, colebantq; illegitimè. Dicit autē confundendos ipsos ab illa sua spe. Spes eorum erat Deus ille tutelarîs siue patronus: sed in periculis ipsos asserere & liberare non potuit. Apponit exemplum Israelitarum, qui & ipsi deficientes à legitimo Deo & cultu, confinxerant sibi in Bethel & vitulos & cultum, qui ipsos ab Assyrijs liberare non potuit. Quemadmodum ergo, ait Ieremias, in summo discrimine Israelitæ confusi sunt, & frustrati spe sua, ita eueniet etiam Moabitis. Petitur hinc generalis doctrina, nullum illegitimum cultum prodesse suis cultoribus. Proinde Deum solum esse colendum, ac ita esse colendum, vt ipse nobis verbo suo præscripsit.

Arrogantia Moabitica.

Vituperat porrò aliud scelus Moabitarum. Stupenda enim arrogantia iactabant robur corporis, & peritiā rei militaris: præ se contemnebant omnes alias gentes, quasi ipsi soli essent viri & heroes inuicti. Proinde dicit Ieremias, Qua fronte audetis robur & peritiā rei militaris iactare? Experiēmini longè robustiores & peritiores in militia Babylonios. Horum enim fortitudine & solertia, vastabitur totum regnum: ciuitates Moabiticæ ascendent: addunt hic alij per ignem, giengend im shür vf. Lutherus vertit, sind erstigen: id est, captæ. Munitiones ergo non eripient ab impendentibus malis. Selecta

iuuentus,

iuuentus, belli flos, descendet quidem ad pugnam satis alacriter & ferociter, sed ut mactetur: ergo descendet veluti oues & vituli in lanienam. Ne quid autem dubitarent de his omnibus, adiicit, Hec dicit rex ille, qui nuncupatur Dominus exercituum: qui ut verax est, ita & omnipotens est, faciens in cœlo, in terra, & in omnibus creaturis, quæcunq; vult. Itaq; stultissimi sunt, quotquot fidunt munitionibus, & militibus fortibus, Deum autem non metuunt, qui fortissima quæq; debilitat ac deiecit, quando ipsi visum fuerit.

Iam etiam affirmat hunc Moabitarum interitum esse in foribus: nimirum quod isti hæc contemnerent, & dicerent, sicuti hodie permulti dicunt, Priusquã hæc fiant, nos qui nunc viuimus, mortui erimus: aut, Qui sibi timet, induat lorica, & armet se bipenni. Afferit itaq; calamitatem illam impendere modò certicibus ipsorum. Rursus item amplificat calamitatis magnitudinem, dum iubet omnes vicinos condolere afflictis. Sic enim significat Moabitas maximis calamitatibus opprimendos fore. Quinimò adducit qui per admirationē dicant, Quomodo contractus est baculus fortis? Hactenus enim Deus robore ipsorum ceu baculo aut virga vsus fuerat in puniendis aut affligendis hostibus suis. Id quod Moabitæ non agnoscebant, omnia tribuentes suæ fortitudini.

Calamitas inforibus.

Nunc etiam cōuertit singulariter sermonem ad præclaras aliquot vrbes Moabiticas, quas & ipsas capiendas vastandasq; dicit. Dibon videtur munitissima fuisse, & aquis circumfusis inaccessa. Verum propheta ait ciues Dibonitas laboraturos firi, id est aquas circumfluas non prohibituras hostem: sed hunc irrupturum, vastaturumq; omnes munitiones alioqui inuictas. Ita alloquitur & Aroer ciues nimirum Aroeritas, quos iubet consistere in compitis (quæ quidem est egregia prosopopœia) ac fugientes interrogare, Quid factum sit & quid fiat: Ita enim sit tempore belli, cum ad alia loca homines fuga elabuntur, patria iam capta & ignibus succensa. Fingit præterea fugientes rogatos respondere, Pudefactus est Moab, &c. quæ omnia quidem satis clara sunt. Quid autem dicent, cum hæc legunt, qui accusant sacras literas, quasi sine arte scriptæ sint: Credo sanè ipse etiam, prophetas & Apostolos non affectasse artem: certum est tamen tam perspicue & tam eleganter scripsisse, ut qui artem affectarunt, & laudem meruerunt, in his nihil habeant illis elegantius.

Contra præclaras Moabitarum vrbes.

Multas vrbes consequenter nominatim perstringit in campestribus Moabiticis sitas. De quibus non est quod copiosius disseram. Petantur ea à Cosmographis. Iudicium verò appellat supplicium iusto Dei iudicio decretum contra ipsas à Deo. Postremò subiicit Epiphonema, & ait, Refectum est cornu Moab, &c. Per cornu autem & brachium, significatur robur & potentia: quæ vniuersa Deo ipsis irato, veluti in momento disparuerunt. Ipsi gloria. Amen.

In eodem argumento pergit.

Inebriate eum, quia contra Dominum magnifice se extulit, ut voluerit se Moab in vomitu suo, & ludibrio sit ipse quoq;. An nō ludibrio tibi fuit Israel? num inter fures deprehensus? Quia ex quo verba tua de eo, te ipsum commouisti. Relinquire ciuitates, & habitate in petra, o habitatores Moab, & estote similes columba nidulanti in prominentijs foraminis foueæ. Audiuius superbiam Moab, qui supra modum fastuosus est, superbiam eius, fastum eius, arrogantiam eius, & elationem cordis eius. Ego noui, ait Dominus, transgressionē eius, cui nec laceri eius, nec facta respondens. Propterea super Moab eiulabo,

& super totū Moab vociferabor, super viros Kirharies ingemiscet (cor meū)
 Fletu laxer flebo super te, o vitis Sibma, p[ro]pagines tuas transferunt mare, ad
 mare o laxer pertigerunt. In messem tuam, & in vindemiam tuam irruit depo-
 pulator. Ablatum est gaudium & exultatio de agro culto & fertili, & de terra
 Moab: vinum feci cessare de torcularibus, non calcabitur cum celeusmate: quin
 celeusma non erit celeusma. Propter clamorem Hesebon dederunt vocem suam
 vsq[ue] ad Eleale & vsq[ue] Labaz, à Zoar vsq[ue] Horonaim vitula trima: quoniam
 & aqua Nimrim desolata erunt. Vacare quoq[ue] faciam Moab, ait Dominus,
 sacrificantem in excelsis & adolentem dijs suis. Idcirco habet cor meū propter
 Moab perinde atq[ue] tibia, triste canens, & cor meum propter viros Kir-Ha-
 res, velut tibia perstrepat: quoniam diuitia, quas fecit, perierunt.

Ebrietas Moa-
 bitica.

Sicut cœpit, ita pergit propheta copiose exponere interitum & causas interi-
 tarum Moabitarum. Ebrietatis vitio, aut scelere potius laborauit regio Moabi-
 tarum. Indulgit enim vino vsq[ue] ad vomitum turpissimum: qua in re tibi placuit,
 maximè verò illudit ijs, quos inebriauerat, vt vomerent & ipsi, nec stare nec am-
 bulare possent. Id quod hodie quoq[ue] videas fieri à multis. Non putant isti satis
 humaniter & liberaliter susceptos tractatosq[ue] hospites, nisi vino sic inebriati
 sint, vt vomant, & in vomitu (turpe dictu) volutentur. Hoc cum cernunt, ri-
 dent, & ebrijs illudunt: etiam cum crapulam edormiuerint, ridere, iocari, & il-
 ludere non desinunt. Si verò integrum dicendo diem consumam, non tamen di-
 gnè satis explicauero huius sceleris magnitudinem & fœditatē. Admonuit nos
 Dominus sobrietatis, prædixitq[ue] diem Domini horrendam oppressuram ebrios
 illos postremi seculi homines. Consulatur doctrina Domini apud Matth. in 24.
 cap. & apud Lucam in capite 21. Sed audiamus iam, qua pœna Moabiticam te-
 mulentiam affecerit Deus. Iubet inebriari Moabitas, id est omni genere calami-
 tatum adoperiri. Inebriari enim dicuntur, qui opprimuntur ira diuina: sicut ali-
 bi apparet in prophetis. Alij ergo verterunt, vt complodat manus suas in vom-
 itu suo. Nos dicimus, daß jre händ ob dem Kopff zamen schlahe/ob jrem erbrä-
 chen. Significatur calamitatis magnitudo & doloris exuberantia. Et sicut Moa-
 bitæ ebrijs illuserunt, ita nemo condolebit malis illorum, sed ludibrio fient om-
 nibus gentibus. Quia magnificè admodum se extulit contra Dominum. Quo
 non tam superbiam eorum notari arbitror, quàm contumaciam contra Deum,
 qua erecto collo, in ebrietate & alijs suis sceleribus progressi sunt, contemnen-
 tes & Deum & omnes eius admonitiones. Quo in scelere cum deprehendatur
 nostrum quoq[ue] seculum, metuendum est, ne & ipsum inebriandum sit graui ira
 Dei, vt vomat præ ingenti vi æstuantis iræ Dei, vt complodat manus in ira Dei
 magnitudine, & ludibrio fiat omnibus & angelis & hominibus, &c.

Ridere religio-
 nem veram &
 pios.

Aliud Moabitarum scelus attingit, An non ludibrio tibi fuit Israel? Cùm e-
 nim abducerentur X. tribus per Salmanasarem in captiuitatem, adeò non con-
 doluerunt vicinorum miseræ, vt potius insultarint eis, & culpam malorum trā-
 stulerint in religionem ipsorum ac Deum, quasi illa fuerit vana & hic impotēs,
 qui non potuerit suos seruare cultores. Hodie cum malis affliguntur Euangelio
 credentes, inuenias clamantes, si vera erat Euangelij prædicatio, cur non sen-
 tiunt Euangelici auxilium è cœlo? Vbi nunc illud Euangelium? vbi ille istos
 rum Christus? Addit Ieremias, Num inter fures deprehensus? Quo significat tām
 tam fuisse illusionem & opprobriationem Moabitarum contra populum Dei,
 vt non potuerint impudentius, si in ipso furto aut alioqui manifesto facinore
 fuissent deprehensi Quasi verò Deus & religio populi Israelitici conferri potue-
 rint aut debuerint cum manifestis sceleribus. Nunc pœnam etiam addit huic
 sceleri,

sceleris, Quoniam verba illa contra populum Dei euomuiſti, ideo te ipſum comouuiſti vel proprijs ſedibus eieciſti: id eſt, propter blaſphema illa verba tua eijcietis ex patria tua in exilium & in captiuitatem. Id quod copioſius exponit per conſequentia. Conuerſo enim ſermone ad Moabitas, Relinquite, inquit, ciuitates, &c. Addit exemplum columbae, quae ut tuta ſit à feris auibus, nidum alicubi in foramine praeſumptae petrae collocat. Ita tu quoque Moab, inquit, perrepta in deſertum, & abſcondere alicubi in cauerna aliqua petrae inaceſſae, ne deprehendaris à Babylonijs, & diſcerparis. Hoc ipſum expectent, qui promptas habent linguas ad blaſphemias & ſanctorum illuſionem.

Accedit porro ad aliud ſcelus Moabiticum, ad ſuperbiam, ſaſtum, arrogantiam, intolerabilemque iactantiam exagitantam. Hoc erat adeo vulgare, & omnibus gentibus notum de Moabitis, ut non fruſtra dixerit, Audiuiſmus ſuperbiam Moab. Gloriabantur Moabites de vbertate ſoli ſui, de vrbibus natura & arte munitis, de robore corporum ſuorum, & de militari ſplendore, & quidem iactatio ipſam ſuperabat virtutem. Vnde Dominus ait ſe nouiſſe ipſorum inſolentiam & iactationem vanam, quod nec lacerti reſpondeant (id quod nos efferimus, *Et batta mitt in armen: non tantae illi ſunt vires*) & quod nec facta verbis eius reſpondeant: quo ſuperiorem locutionem aliquanto obſcurorem interpretatus eſt. Ac ſit fere, ut iactabundi & glorioſi homines verbis ampulloſis ſuperent res. Malum hoc ſuperbiae ac arrogantiae ingens eſt malum. Deiecit e coelo angelos, Adamum, & genus humanum eiecit in exilium, & in omnes calamitates humanas praecipitauit. Saulen quoque e regno expulit, & Nabuchodonosorem in beſtiam propere commutauit. S. Petrus dicit Deum odiſſe ſuperbos, humilibus dare gratiam, &c. Conſequentibus igitur copioſe exponit calamitates, quibus Deus ſuperbiam iſtius gentis caſtigare, & opprimere velit. Nam dicit, Propterea ſuper Moab eiulabo. Indicium autem maximum eſt maximae calamitatis, cum propheta, qui veluti hoſtis Moabitarum reputabatur, dicit ſe eiulaturum. Ac fletu ait, quo deſleui laſer deſlebo & vineta Sibma. Omnes enim incolae locorum iſtorum transferentur ultra mare, & in remotiſſima loca in captiuitatem. His coniungit aliam calamitatem. Haſtenus Moabites propter fertilitatem terrae exultarunt, & cantarunt in meſſe, & in vindemia calcantes in torcularibus vuas. Habebant enim meretes & calcantes vuas ſua peculiaria carmina et gaudia. De quibus & poetae plurima ſcribunt. Caterum tollet illa gaudia Dominus. Irruet enim in meſſem & vindemiam barbarus hoſtis, & pro celeuſmate vel carmine torculari, barbaricas edet voces, & vaſtabit omnia: vina ex dolijs effundentur, breuiter vniuerſa corrumpentur. Ita vero confundentur ſuperbi homines. Quod & illud pertinet, quod clamoris meminit pereuntium ab Heſebon ad Eleale vſque, & à Zoar vſque Horonaim, quam ob ſoli fertilitatem aut vbertatem vocat vitulam trimam. Abundabat vero aquarum copia Nimrim, ſed illam quoque dicit laboraturam ſiti. Id eſt, ſignificat omnia ea quibus fidebant, e medio fore tollenda. De remedijs ſuperbiae alibi dictum eſt. Eadem vero illa inueniuntur apud Iſaiam, quem non inſeliciter ſecutus vel imitatus eſt Ieremias.

Aliud iterum commemorat flagitium, idololatriam, vel falſum Dei cultum. *idololatria.* Sacrificabant enim in excelsis, id eſt non legitimo cultu Deum venerabantur, & incenſum dijs ſuis peregrinis offerebant. Gentibus quidem reuelatum eſſe, Deum eſſe ſpiritum, & ſacrificijs vel donis ſpiritualibus delectari, conſtat ex ipſiſ gentilijs libris: ſed reuelationem hanc Moabites diſpungebant ſuis electiſſijs & corporalibus cultibus. Iccirco minatur eis Deus interitum, & quod implicandi & opprimendi ſint maximo luſtu. Quod conſequentibus copioſe abſoluet. In ſuneribus & luſtibus tibia vſos eſſe veteres patet vel ex Euangelica *Matth. 9.*

historia. Proinde verus Dei cultus gaudium parit stabile, superstitio inducit luctum & gemitus. Caueamus ergo ab idololatria. Eadem enim & repositas auferit opes, & redigit vel opulentissimos ad inopiam summam, Dominus liberet nos à malo. Amen.

In eodem argumento pergit.

C O N C I O C L.

Quoniam omne caput est caluum, & omnis barba attonsa, in omnibus manibus incisura, & super omnes lumbos saccus. In omnibus tectis Moab & plateis eius omnibus planctus: quoniam confregi Moab tanquam vas, cui nulla est gratia, dicit Dominus. Quam verò pauet? ut ululat? ut cervicem intorquet Moab præ pudore? Ludibrio enim erit Moab, & terrori omnibus, qui circum eum sunt. Quoniam sic dicit Dominus, Ecce inuolabit (hostis) veluti aquila, & expandet alas suas super Moab. Captae sunt vrbes, & munitiones occupatae: eritq; cor fortium Moab eo tempore sicut cor feminae angustiis (partus) comprehensa. Et delebitur Moab, ne sit populus: quia contra Dominum magna molitio est. Pauor super te, fovea & laqueus, ô habitator Moab, dicit Dominus. Qui effugerit pauorem, cadet in foveam, & qui emergerit de fovea, capietur laqueo: quia inducam super Moab annum visitationis eorum, dicit Dominus. In umbra Hesebon steterunt, qui fugerunt propter robur (hostis) quia ignis egressus est ex Hesebon, & flamma de Sibon, & deuorauit angulum Moab, & verticem filiorum tumultuosorum. Vae tibi Moab, perijt populus Chamos: quoniam abducti sunt filij tui & filiae tuae in captiuitatem. Reducam autem captiuos Moab, postero tempore, dicit Dominus. Haecenus iudicium Moab.

Deus grauissimè irascitur idololatriis.

COpiose admodum prosequitur descriptionem supplicij sumendi de Moabitis idololatriis. Etenim cum Dominus oderit omnia hominum scelera, grauissimè omnium persequitur nepharium scelus idololatriæ, superstitionis, & falsi cultus. Vnde in præsentī, sceleri huic copiosissimam poenæ descriptionem subiungit. Principiò enim publicum luctum in verbis recitatis depingit. Euellébāt comam in luctu Orientales, abradebant barbam, atterendo autem præ anxietate cordis, manus ipsas excoxiabant vel lacerabant, sed & vestitu splendidiore posito, sumebāt saccum, id est vilissimam aut lugubrem vestem. De qua re dictum est aliàs. Dum ergo dicit Moabitis ista facturos, per ista veluti signa, maximas eis calamitates imminere significat. Quò & illud pertinet, quod sequitur, In omnibus tectis, id est domibus, & in omnibus plateis audiendum planctum. Causa planctus subiicitur, Dominus confregit vel comminuit regnum Moabiticum instar ollæ aut vasis, quo nemo prorsus delectatur (wie ein gschirr das yeder man vnwerd vnd verhasset ist) & quod aspernantur omnes. In domo ampla, ait Apostolus, varia esse vasa. Et Ieremias asserit omnia regna mundi in manu Dei esse instar luti in manu figuli, qui vas pro suo arbitrio vel fingat, vel paratum rursus confringat. Iustitia tamen summa Deus vtitur in gubernatione rerum, cum non sit apud Deum vlla libido aut iniustitia. Subinde verò repetitur in præsentī hæc vox peculiaris prophetae, Dicit Dominus, non tam ut intelligerent omnes hæc ex Deo proficisci, non ex humani ingenij beneplacito, quam ut perspicerent etiam omnes hæc omnia Dei gubernari iudicio, & eiusdē fieri potestate grandi & iusta. Inter hæc veluti ipsos coram videat plangentes: Quam verò pauet, inquit, ut ululat, & cervicem intorquet, vel caput deiecit (hanc est deest

den Popff) Moab, idēq; præ pudore. Pudet enim ac piget se ex tam sublimi folio deiectos esse in cœni volutabrum. Qui enim diu felices fuerunt & supra modum superbiuerunt, impatientius ferunt deiectionem, quàm qui miseri & deiecti semper fuerunt. Indignissimè verò ferunt si sint aliorum ludibrium. Ac sit ferè vt illis plus insultetur quàm miseris alioqui. Voluit autem Deus casu Moabitum terrorem incutere omnibus in orbe gentibus, vt singulæ admonitæ casu miserabili Moabitarum, sibi cauere ab ijs quæ illos pertraxerunt in perniciē. Et hic quidem est finis omnium eorum quæ dicuntur de Moabitis.

Finis eorū quæ dicuntur de Moabitis.

Præterea modum vastationis eleganter illustrans, Nabuchod. comparat aquilæ, & Moabitas columbæ, aut alioqui imbelli auiculæ. Fingit ergo Nabuchod. indolare in Moab maximo cum impetu, ceu aquilam impingere in auem. Et subiungit iam iam captas esse vrbes, occupata omnia munitiora loca, heroes verò, id est milites claros, degenerasse in fœminas, nec iā fortes esse amplius viros, sed puerperas. Quid pluribus, inquit, opus est? Vastabitur & funditus perdetur ac delebitur Moab. Ratio subiungitur, Quia magna molitus est contra Dominum. Rebellaui enim verbo Dei, falsum Dei cultum omnino retinere voluit, abiectis omnibus contraria, sed salutaria suadentibus. Quid ergo hodie expectent aliud, quàm interitum certissimum, quotquot oppugnant Euangelium, & Papismum non tantum armata manu defendunt, sed violenter omnibus obtrudunt, & vt semper vincere possint, semper noua consilia captant et fœdera iungunt?

Nabuchodonosor aquila.

Verum quando impij audiunt grauiā, quæ contra ipsos annunciantur, Dei iudicia, cogitant alicubi ipsis aperiendas fore ad effugiendum fores: proinde propheta consequenter admonet, nulli vllam se eis effugiendi facultatem oblaturam. Et coniungit tria, pauorem vel terrorem horribilem, rationem eripientem & impellentem in quælibet noxia: foueam vel interitum, & laqueum: alludens ad venationes. Ita verò hæc coniuncta esse ait, vt si quis ex altero emergat, incidat in alterum, eiq; implicetur, nec ubi pateat exitus: breuiter perdendos omnes omnino asserit. Rursus verò causam adiungit, Quia inducam super eos annum visitationis eorum. De loquutione hac dictum est cap. 23. Discamus verò hinc, vtcunque diu Deus ad hominum dissimulet scelera, annum tamen retributionis certò destinatum esse à Deo, qui vbi, absoluto curriculo, aduenerit, nullo modo parci impœnitentibus. Docent ergo hæc omnia & Dei timorem, & veram pœnitentiam.

Nullum patebit effugium.

Porro fingit, eos qui è pugna elapsi sunt, strenuè ad regiam properare Hesebonem, vt ibi veluti in vmbra tuti lateant, & hostilem insectationem eludant: verum ne in regia quidem illa quicquam tuti fore ait. Atque hic inserit Ieremias verba vetustissimi carminis, quod Moses recitat in Numeris 21. cap. Quasi dixerit, Nunc iterum fiet Moabitis, quod olim factū eis legitur ab Ammorreis. Nam vt hi eos propter idololatriam vicerunt, & eiecerunt, occupata ipsorum terra, ita nunc etiam vincent Moabitas Babylonij, & eiicient eos patrijs sedibus. Ignis enim diuinæ vindictæ erumpet ex illis ipsis locis, in quibus illi sese tutos fore arbitrabantur, & absument eos. Angulum Moab vocat robustos, & quicquid in Moab insigne fuit. Verticem filiorum tumultuosorum nuncupat capita, id est ipsos militares Moabitas. Et nunc etiam appellamus durum caput, ein herten striittigen Popf, hominem audacem, qui non facile se in ordinem redigi sinit, sed semper erūpit & tumultuatur. His subtexit exclamationem, Væ tibi Moab. Vocat filios vel populum non Dei, sed Chamos: quod huius sese patrocinio crediderant. Ideò enim væ illi euenit, quod sese Deo vero subtraxit, Deo autem peregrino subiecit. Ideò enim captiuos abducendos prædicit. Quod omnes expectent, qui eadem culpa detinentur.

Ignis diuinæ vindictæ consumit impios.

Restitutio
Moabitarum.

Postea tamen latiora annunciat, restituendos inquam posterioribus seculis. Id quod tunc maximè impletum est, quando his regionibus Euangelium est annunciatum. Adumbratur his vocatio gentium. Concludit autem Orationem illam, & ait hæcenus pertingere iudicium Moab, iustum inquam Dei iudicium. Domino sit gloria.

ORATIO IEREMIAE

VIGESIMA QVARTA.

Denunciat Ammonitis interitum propter peccata eorum: postremo promittit eis restitutionem.

CAPVT XLIX.

CONCIO CLI.

Filijs Ammon sic loquitur Dominus, Num Israeli desunt liberi? an heredes non habet? cur ergo Malcham Gad occupat: & populus illius, huius vrbes inhabitat? Iecirco ecce tempus veniet, ait Dominus, vt ipsi Rabbath filiorum Ammon inferam clasticum praelij, & redigetur in acruum desolata, & filia eius igne comburentur. Et possidebit Israel eos, qui se possederant, dicit Dominus. Plula Hesebon, quoniam vastata est Hai: vociferamini filiae Rabbath, accingimini saccis, plangite, & oberrate circum sepes, quia Malcham ibit in captiuitatem, sacerdotes quoque & principes eius cum eo. Quid gloriaris in vallibus? defluxit vallis tua, & filia vaga, quæ confidit in thesauris suis, (dicens) Quis accedat ad me? Ecce ego inducam super te pauorem dicit Dominus Deus exercituum, ab omnibus qui circum te sunt, & propellemini quisq; antrorsum, nec erit qui palantes colligat. Post hæc autem reducam captiuos Ammonitas, ait Dominus.

RATIO cōtra Gentes 5. ordine 24. Ieremiæ, perinde vt cæteræ titulum habet, Dominum hæc loqui filijs Ammon, vel ad, vel contra filios Ammon. Author ergo huius Orationis Deus est, qui vsus est Ieremiæ ministerio. Dicta est autem vel habita contra Ammonitas, & consequenter contra omnes gentes Ammonitis similes. Ammon fuit frater Moabi: vterque fuit filius Loth, natus ex incestu, sicut sacra commemorat historia. Ammonitica gens fuit gens potens, opulenta, superba, petulans, inimica populo Israelitico. Sapissimè enim pugnavit & grauia bella gessit contra Israelitas. Et quidem in lib. Iudicum asseruntur filij Israelis ab Ammonitis per Iephthe, qui atrocissima cæde repressit insolentiam Ammoniticam. Historia extat Iudicum 11. Illi ipsi Ammonitæ maximis copijs Israelitas inuaserunt sub Saule & Dauide. Nam ille fudit ipsos ad labes Galaad. 1. Sam. 10. Hic verò per Ioab & Abisai eosdem vicit & subiugauit. Legatur 2. lib. Regum vel Samuelis cap. 10. Rebus tamen Iudaicis subinde vergentibus in deterius, recuperarunt vires Ammonitæ, cumq; Israelitæ premerentur bellis exterorum regum, & attererentur, non modò iugum excusserunt Ammonitæ, sed & insultarunt Israelitis, & occuparunt terras illas, quas olim sub Iephthe repetiuerant, non autem recuperauerant. His iam denunciat propheta interitum per Nabuchodonosorem à Domino, propter peccata ipsorum, quæ obiter perstringit. Sub finem verò promittit ipsis restitutionem. Discant hinc omnes homines

De Ammonitis

Argumentum
orationis.

Vsus.

homines poenitentiam, & sibi ab illis sceleribus cauere, propter quæ perhisse audiemus Ammonitas.

Ab initio obijcit Ammonitis iniuriam, quæ Israelitas affecerant. Nam ex auaritia & per vim occupauerant aliquot vrbes, quas Dominus tradiderat possidendas tribui Gad, cum ex Ægypto ingrederentur terram promissam. Ergo non sine stomacho interrogat, An nulli amplius vel liberi vel hæredes sunt filijs Israelis? Quod si hæredes sunt, vt certè sunt, quare occupatis vos Ammonitæ hæreditatem Israelitis debitam? Sed maluit hoc postremum membrum & ipsum enunciare cum stomacho, Quæ sit quod Malcham sortem occupat Gaditarum? Malcham deus fuit vel idolum Ammonitarum. Ergo non sine dente nuncupat Ammonitas Malcham, cultores inquæ Milchonis, id est idololatrias. Indignum verò erat idololatrias, eiectionis veri Dei cultoribus inhabitare portionem terræ à vero Deo populo suo concessam. Ac præfixit Deus terminos regnis in orbe omnibus, volens quamuis gentem in suis degere regni terminis tranquillam. Hos irrumpere ex auaritia, & gentes suis pellere sedibus, adeo ingens scelus est, vt videretur Iosaphato omnino tale esse, propter quod merito euerteret gentes, irrumpentes in terminos Iudæorum: sicuti legere est in 20. cap. 2. lib. Paralip. Ammonitæ, Moabitæ, & mons Seir, inquit, veniunt vt exturbent nos de possessione tua, quam nobis possidendam dedisti. An verò tu Deus noster non iudicabis eos? Videant ergo reges & principes quid agant, qui viciniore & remotius distos terminos populorum bellis fatigant non aliam ob causam quam vt latè dominantur. Atqui Apostolus concionans apud Athenienses, Deus, inquit, fecit ex vno sanguine omne genus hominum, vt inhabitaret vniuersam faciem terræ definitis temporum opportunitatibus, & positis finibus vel terminis habitationis eorum. Peccant ergo contra decretum Dei, quotquot aliena regna & terminos alienos inuadunt: neque impunè hoc à Deo diu ferent. Videant item quid agant, qui propter stipendia principibus huiusmodi violentis suppetias ferunt. Peccant & illi grauiter, qui hæreditates alijs debitas præripiunt, & iustis hæreditatibus imbecilles dericiunt. Audi enim quid præmij Deus Ammonitis propter iniuriam illam rependere velit, bello inquæ Babylonico vastare terram ipsorum, & eos quos gladius non absumpsit, abstrahere in captiuitatem. Veniet tempus, inquit, quando inferam classicum prælij metropoli Rabbath, filiorum Ammon. En veniet tempus ait. Vtuncque ergo diu occupes per iniuriam partas terras, non oblitus est tamen Dominus iniuriæ. Veniet aliquando tempus, quando iustissimo Deo pœnas dabis. Nemo ergo in peccatis & in iniuria securo & tranquillo animo exulter. Sicut autem illi Gaditas per vim eiecerant: ita nunc Deus par pari rependens, per crines etiam extrahit Ammonitas ex Gaditarum possessionibus. Quoties verò nostra ætate vidimus iam hos iam illos ex agro Mediolanensi cruentis armis pulsos? Coaceruarant opes Ammonitæ in immensum: iam verò Deus in vnum acervum exaggerat, & congestas opes & oppida extructa. Filias vocat oppida subiecta metropoli, aut pertinentia ad Rabbath. Ignis autem hostilis absumpsit semel omnia. Hic scilicet finis est ædificiorum & splendoris, opumque partarum per iniuriam. Dicit autem Israelitas post deletos Ammonitas denuò in auitis suis sedibus habitaturos, dominaturosque Ammonitis. Quod aliquo modo impletum est Machabæis regnantibus, plenius tamen Apostolis prædicantibus: sicuti ex Zachariæ vaticinijs intelligitur. Monet Cosmographi, Rabbath aliquando vocatam fuisse Philadelphiam, id quod minutius est, quam multis admonere conueniat.

Attingit post hæc aliud peccatum, idololatriam Ammonitarum, sicuti & in præcedenti oratione taxauit & Moabitarum cultum illegitimum. Simul autem

X

iniuria.

Dominus singulis regnis circumdedit limites & discretuit ab alijs.

Acto. 17.

Contra idololatriam Ammonitarum.

poenam irrogandam eleganter describit. Dicit enim & deum Milchom & faceret & principes eius abducendos per Babylonios in captiuitatem. Vnde iubet vlulare Hesebon & Hai, quæ alia est ab ea quæ trans Iordanem est, capta & concremata olim temporibus Iosue; significans hoc dicendi genere ingentes in terra Ammonitica calamitates exercitaturas inhabitantes. Et quod iubet illos oberrare circum sepes, quod faciunt qui fugiunt, & latibula quærunt. Lutherus vertit, *Vnd louffend vff den muren herum*. Id quod tumultuantes solent, ne scientes quò se recipiant præ hostium formidine.

*Fiducia in opes
& insolens id-
est statio.*

Aliud iterum scelus Ammonitarum taxat, vanam in loca fertilia munitæ, & in opes fiduciam. In his insolenter gloriabantur. Valles & munitæ erant & fertiles, ideò inaccessas arbitrabantur, dicentes, Quis accedet nos? Quis audebit in valles illas sese ingerere? Periculum enim erit, ne à nobis ex vicinis opprimantur collibus. Thesauris quoque suis paratis ex vbertate vallium, aut soli Ammonitici non modicè fidebant, scientes pecunias esse belli neruum. Sed defluxit, inquit, vallis tua, perinde vt solent niues defluere. Proinde nihil proderunt tibi illa, quibus confidis. Iam appellat filiam vagam, nimirum homines erroneos, qui suis eiectionibus, nullum habituri sint amplius locum certum, iactati vtiq; & dispersi in orbem per captiuitates & exilia. Alij vertunt, ô filia delicata, alij, ô filia rebellis. Rectè ergo docuit Apostolus fiduciam non esse collocandam in diuitiis incertas, sed magis in Deū viuentem. Notus est locus Apost. in 1. ad Tim. 6. cap. Et quoniam iactabundam illam vocem insolenter iactabant, dicentes, Quis accedet ad me? insolentiæ ipsorum respondet Dominus ipse, qui superbos odit, humilibus dat gratiam, & ait, Ecce ego inducā super te pauorem, &c. Quibus verbis iterum exponit supplicium sumendum de Ammonitis, ipsorumque describit interitum. Non, inquit Dominus, est quòd quæras, quis te accedere audeat. Si enim nemo audet, en ego me tibi præbebo hostem. Ego, qui Dominus sum exercituum, accedam ad te, pauoremque immittrā tibi, quo consternatus ipse tibi sis futurus hostis. Malum est autem horrendum & ineluctabile, si exercitum aut populum aliquem formido aut pavor inuadat ac abripiat. Nam suas ipsorum umbras & res nihili perinde metuunt atque cohortes equitum instructissimorum. Ac torquet hic pavor corda ipsorum tam atroci vi, vt nihil possit atrocius & horribilius. Horrebis, inquit, omnes qui circum te sunt, & fortassis hostes non sunt; tu tamen obuium quemlibet hostem esse putabis. Quid ergo fiet? Rectè fugies, nusquam consistes. *Sen richtigen vnd grad für sich wirst du trieben werden*: id est, in proximam quamque viam fuga tua se effundet. Non respicies, sed festinabis rectè, qua via dabitur fugere. Caterum solent aliquando coram datu duces in fugam effusos recolligere, consolari, & rursus producere in aciem. Verum Dominus, Nec erit, inquit, qui palantes recolligat: id est, nullū erit consilium, nulla spes aut consolatio in calamitatibus. Totus & in vniuersum opprimis aduersis, & ab his absorbeberis penitus. Est autem hic finis insolentissimarum iactationum, & gloriationis in donis Dei superba. Sic ruunt in exitiū præsens & ineluctabile, quotquot suis opibus & viribus confidunt. Bonum est sperare in Domino Deo nostro, & non in diuitijs, & in locis vel arte vel natura munitis. Postremò promittit afflictis gentibus, & oppressis omnino restitutionem.

*Pauor à Deo
hominibus im-
mittitur.*

*Restitutio vera
fit per Christū.*

Quod certè ipsissimum est Euangelium. Neque plenè præstitum illis, nisi per Euangelij prædicationem. Alioqui enim nihil aut parum legimus de restitutione Ammonitarum corporali. Restituti sunt ergo per Christum, dum eis per Apostolicam prædicationem innotuit Euangelium. Per Christum liberamur ex captiuitate peccatorum, inferni, & sathanæ. Id quod aliàs fusiùs est expositum. Christo vnico liberatori nostro sit laus & gloria.

O R A T I O I E R E M I A E

V I G E S I M A Q V I N T A .

Idumæis quoque vaticinatur exitium præsentissimum propter peccata ipsorum: & quòd non sint eripiendi per ea, in quæ ipsi confidebant.

C O N C I O C L I I .

Ad Edom sic dixit Dominus exercituum, Num adhuc est sapientia in Theman? Perijt consilium ab intelligentibus, sapientia eorum nihili facta est. Fugite, terga vertite, in profundum vos demergite ad habitandum, o vos habitatores Dedan: quia interitum Esau induxi super eum, tempus visitationis eius. Si vindemiatores venissent tibi, an non reliquos fecissent racemos aliquot? Et si fures noctu (irruissent) tantum rapuissent, quantum ipsis sufficere putassent: sed ego nudaui Esau, reuelauì abstrusa eius, ut abscondi non possint. Vastatum est semen eius, fratres eius, atq; vicini eius, & non erit (qui dicat) Deferes pupillos tuos, sed ego reficiam eos, & viduæ tuæ in me confident. Quoniam sic locutus est Dominus, Ecce quos videbatur parum æquum bibere calicem, cum primis biberunt, tu autem innoxius & immunis esses? Neutrquæ eris innoxius aut immunis, sed omnino bibes. Quia per memetipsum iuravi, ait Dominus, quòd in desolationem, opprobrium, in vastitatem, & execrationem abibit Bozra, & omnes vrbes eius erunt perpetuæ solitudines. Rumorem audiui à Domino, legatum ad gentes missum esse (qui diceret) Congregamini & venite contra eam, insurgite ad bellum. Ecce enim paruum reddidi te inter gentes, & contemptum inter homines.

O Ratio contra externos vel contra gentes 6. ordine 25. Ieremiæ, & ipsa habet titulum, qui ostendit authorem Deum & contra quos sit dicta, nempe contra Idumæos. Esau frater Iacobi appellatur etiam Edom, vnde populi ab ipso descendentes nuncupantur Idumæi & Edomitæ, regio ipsa Idumæa & Edom. Ratio huius nominis ostenditur Genesis 25. Typum prætulit hæc gens omnium impiorum. Habitarunt in Arabia deserta, ad mare Rubrum, in montanis Seir. Habuerunt duces & reges ante filios Israelis, & infensissimi fuerunt hostes Israelitarum, licet genearchæ Esau & Iacob fuerint fratres vterini. De odio implacabili & grauissimo eorum contra Dei populum, extat Psal. 137. Sub Davide domiti, & sub iugum missi sunt Israelitarum, sicuti commemoratur in 1. Paral. 18. cap. Nouas res quidem cum vicinis gentibus tentarunt contra Iosaphat regem, sed virtute Dei per Iosaphatum sunt repressi. Sub Ioram verò princeps impio defecerunt tandem, sicut commemoratur 8. cap. 4. lib. Reg. Postea verò implacabili odio ardentes in Israelitas & Iudæos, ad quamlibet ipsis occasionem oblatam, eos acerrimè persecuti sunt. Proinde Ieremias contra hos acerrimos populi sui hostes concionatur, Deo iubente, ac prædicit eis interitum certissimū, qui eis à Nabuchodonosore immineat, à quo non sint ullis rebus liberandi, quibus ipsi fidebant plurimū, adeoq; securi, existimabant vana esse quæcunq; dicebantur à prophetis. Prophetarunt enim contra eos etiam alij propheta insignes, vt Abdias, Isaias item in cap. 21. & Amos in cap. 1. Et Ieremias per omnia imitari videtur Abdiam in tota hac oratione sua, in qua alicubi ipsis Abdia verbis vtitur; adeò à libris aliorum prophetarum legendis non abhorruit: qui spi-

Vsus huius orationis.

ritu Dei singulariter donatus fuit. Colligitur autem ex vniuersa hac oratione doctrina vniuersalis, omnes à Deo perdendos fore certissimè, quotquot moribus referunt Edomitas. Discunt ergo sancti cauere ab illis, quibus cernunt deiectiones esse in exitium Idumæos. Discunt impios non liberari ab impendente interitu, per ea, per quæ sibi impunitatem pollicentur.

Sapientia non eripiet Idumæos ex iudicio.

Et Idumæi quidem solertes erant homines, & sapientia præclari. Sapientia verò in rebus omnibus, in pace & bello præstat, iureq; cæteris præfertur donis eximijs, vtpote sine qua illa noceant, non cōmodent. Da enim stolido homini opes, quid existimas ei has profuturas? An non potius illi erunt laqueus & exitium? Da vicissim debilem, sed sapientem, plus hic, licet debilis sit, sapientia perficiet, quàm robustus, qui nihil sapiat. Proinde existimarunt Idumæi se omnia pericula per suam illam sapientiam facillè profligaturos, aut certè declinaturos. Cæterum sine timore Dei & eius benedictione, freno caret hominum sapientia. Idcirco cum Idumæi Deum contemnerent, nec reuererentur, ostendit Ieremias ipsos ex impendentibus malis non eripiendos esse per sapientiam. Deus enim, vt sapientiam confert hominibus, id quod in exemplo Solomonis & Danielis videre licet, ita sapientes iusto iudicio occęcat, vt stultis sint stultiores. De qua re differit & beatus Iob cap. 12. Simpliciter itaq; pronunciat Ieremias, sapientes ac intelligentes obstupefactos, non posse vllum suppetere sanum & vtile consiliū. Idumæi quidem dicebant, Non est sanè, quod metuamus nobis à Babylonijs aut vllis alijs hostibus. Num enim adhuc est sapientia in Theman? Id est, Omnino tanta & tam famigerata superest sapientia apud Idumæos, vt his nihil sit ab vllis hostibus timendum. Porro Ieremias mox subiicit, Perijt consilium, &c. Quid ergo restat aliud, quàm vt fuga vobis quærat saltem, ac demergatis vos alicubi in profundas latebras, vnde vos hostes vestri non facillè extrahant repertos? Responsum subiicit, quare dixerit omnia esse conclamata: quoniam tempus adest, quo Deus statuit visitare Esauitas, & hos excindere funditus. De visitatione dictum est antea non semel. Fuerunt autem Dedan & Theman excellentes Idumææ vrbes, sicuti Bozra eius metropolis. Has igitur compellans, loquitur de vniuerso regno, in primis verò de ciuitatibus illis celebribus. Discamus hinc omnes timere Dominum, & non inniti sapientiæ nostræ, licet sit præclara. Et huc pertinet doctrina Apostolica, Ne quis seipsum fallat. Si quis videtur sibi sapiens esse inter vos, in seculo hoc stultus fiat, & reliqua. Vide 1. Cor. 3. cap.

Dies visitationis adest.

Diuitie non liberabunt Idumæos.

Præterea confidebant Idumæi splendidis suis opibus. Etenim superius dixi, & docet experientia, pecuniam vel amplas facultates neruum esse belli. At Dominus per Ieremiam dicit vniuersas illas opes nihil profuturas Idumæis, sed rapiendas penitus ab hostibus. Imitatur hic quoq; Abdiam, cuius verba vsurpat. Vtitur parabola, Vindemiatores, inquit, colligentes botros, relinquunt aliquot, nec decerpunt ad vnum omnes, vt racematores (die nachsüchler) saltem aliquid inueniant in vitibus. Fures quoq; nocturni tantum sibi rapiunt ac suffurantur, quantum sibi satis esse arbitrantur, residuum relinquunt. At nihil tale facient Babylonijs. Omnes enim opes vestras funditus exhaurient, nihil residui relinquent penitus. Atqui solent hic solertes fidere plurimum latebris, in quas ingeniose abscondunt opes, atq; ita subducunt hostibus. Cæterum Dominus, Sed ego, inquit, denudabo Esau, reuelabo vel aperiam retrusa & abscondita eius omnia, vt nihil planè latere & absconditum manere possit. Ita sanè Dominus omnem spem præripit impijs suis hostibus. Audimus hodie multos inter milites gregarios, virgula nescio qua, indagare in vrbium expugnationibus thesauros abstrusos, & proferre illa quicquid defossum est humi. Melius est itaq; sperare in Domino, quàm in Mammona iniquitatis.

Iam

Iam etiam connexi inter sese erant Idumæi, & sibi ipsis fideles admodum. Nam ut exteras gentes omnes vilipendebant, & præ se contemnebant prorsus, ita mutuùm sese amabant ac iuuabant, magniq; faciebant. Inde futurum existimarunt, ut si bona pars eorum interiisset, superstites saltè aliqui mansissent, superstites illos pauculos curam fidelem habituros viduarum & pupillorum, quos reliquissent ipsi bello absumpti. Nunc verò Dominus, Ego, inquit, totum semen Idumæorum excindam, ut neque vicini ulli, neq; fratres remansuri sint: quinimò nullus eorum erit superstes, qui assistens morientibus, dicat, Deferes nunc quidem pupillos tuos, sed nolo id te excruciet, ego enim illorum curam in me recipiam, ego reficiam. Vidua tua in me respiciet, Ego ipsam consolabor, & eius consultor fidelis ero. Alij ad Deum referunt, quasi ipse velit causam agere viduarum & pupillorum, licet mariti in bello perierint. Sed prior sensus melior esse videtur, propterea quod in huiusmodi gentium excidijs vniuersalibus ne ipsis quidem viduis aut pupillis parcatur. Quod sanè sit iustissimo Dei iudicio, qui in Exodo dixit, Nullam viduam aut pupillum affligetis: si verò omnino eos affligere perrexeritis, indubiè clamabunt ad me, & ego certissimè exaudiam eos, & excandescet ira mea, & trucidabo vos gladio, & erunt vxores vestrae viduæ, & filij orbi, &c. Quoniam itaque Idumæi afflixerunt viduas & pupillos vicinarum aliarumque gentium, meritò tandem & ipsorum quoque viduæ & pupilli non tantum negliguntur, sed affliguntur etiam. Hæc probè apud semet ipsos expendant, quibus militia, & lusus & quæstus est, in qua multa viduarum & pupillorum millia sunt.

*Fidelis amicitia
et cura non
liberabit Idumæos.*

Exodi 22.

Ista cum dicerentur Idumæis, videbantur ipsis similia esse anilibus nugis. Contemnebant ergo has prædictiones, sed & impossibile esse putarunt quod ipsis prædicebatur, iccirco Ieremias, Deo authore, vehementi asseueratione confirmat hoc, quod de interitu ipsorum prædixit, certissimè complendum fore: ac principio vitur argumento à comparatis ducto, & per exemplum accommodato. Iudæos enim proponit contemplandos Idumæis. Fuerunt hi confœderati Dei, nuncupati populus Dei, habuerunt templum & sacra Deo placita, & promissiones amplissimas: nihilominus vrbs eorum vastata est, & ipsi per Babylo- nios abducti sunt in captiuitatem. Cum ergo hi, qui immeritò affligi sunt visi, non potuerint subterfugere supplicium, tunc Idumæa, quæ cū Iudæa nullo modo cōferenda es, impunè exultares perpetuò in peccatis tuis, imò in nephandis sceleribus: Hic per subiectionem subiungit magna cum gratia & vehementi spiritu, Neutiquam eris uxor: sed bibendo bibes: id est omnino subijcietis supplicio. De poculo hoc dictum est Ierem. 25. Vtus est huiusmodi argumentatione & beatus Apostolus Petrus in cap. 4. prioris epistolæ, ubi manifestè euincit incredulos aut impios horribiliter & certò fore puniendos. Sed & Dominus in Evangelio dixit, Si in viridi hæc fiunt, in arido quid fiet? Luc. 23. Nō est ergo quod impij sibi palpent & impunitatem sibi in sua felicitate sœda polliceantur. Si enim ecclesiæ suæ non pepercit Deus, sed in hoc seculo tot & tantis exercuit persecutionibus, an parceret impœnitentibus & cum Deo impiè pugnantibus?

*Omnino exci-
dendos Idumæos.*

*Si pij vexantur
aduersis, quan-
to magis impij*

Confirmat excidium ipsorum iam etiam adducto iuramento Dei, Deus iurauit per semetipsum (cum per maiorem iurare non posset) se omnino Idumæam totam redacturum in cineres: vastanda est itaq; in vniuersum indubiè. De iuramento Dei & fide iurisiurandi dixi aliàs, quemadmodum & de loquutionibus istis, Dabo in opprobrium, execrationem, &c. Consequenter per visionē quandam comprobatur vastandos fore Idumæos. Afferit enim se sub quadam visionis specie audiuisse rumorem per gentes dispersum, qui nunciet legatos iam missos à rege Babylonix ad homines regno Babylonio subditos, qui aptos militiæ con-

scribant, arment, & in Idumæos ducant. Mutuò accepit etiam illud ex Abdiat sicuti & consequentia pleraq. Videtur ergo Ieremias tale quidpiam dicere, Per suasistis vobis neminem venturum in Idumæam, qui vos superet & excindat, ego verò iam audiui certò, exercitus conscribi, qui contra vos in Idumæam ducantur. Fingit ergo voces quas legati illi profundant, dicentes, Congregamini, &c. Colligimus hinc, quod & sæpe superius audiuius, Deum gerere bella contra hostes suos, quæ videntur (ad secundas causas spectantibus) geri à militiæ primatibus & militibus. Sed hanc molem mouet Deus omnipotens, iustus, & sanctus.

Superbia Idumæorum.

Idumæi alijs regnis collati, vt Assyriaco, Ægyptio aut Babylonio, satis erant exiles & cōtempti, sed extulerant se vltra sortem communem, ea re concitarunt Dominum ad iram, qui modò dicit, Reddam te contemptissimum inter homines. Superbos enim humiliat Dominus, humiles euehit. Displicet Deo in primis pauper superbus. Vide Eccli. 25. Et hæc quidē sententia pertinet ad consequentia, quibus absoluitur. Nunc agemus Deo gratias, &c.

Pergit in eodem argumento contra Idumæos.

C O N C I O C L I I I.

Arrogantia tua decepit te & petulantia cordis tui, quæ habitas in petrarum foraminibus, & tenes collum altitudinem: tamen si sustuleris nidum tuum vt aquila, inde tamen detraham te, ait Dominus. Et erit Edom desolata, omnis qui eam præteribit, stupebit & sibilabit super omnes plagas eius. Quemadmodū subuersæ sunt Sodoma, Gomorrha, & vicinæ vrbes eius (ait Dominus) sic nemo habitabit (in Idumæa) neq. incolat vllus mortalium. Ecce quemadmodum ascendit leo de tumore Iordanis ad habitacula munitissima, sic impellam & ad currendum incitabo illum aduersum eam. Et quicumque electus iuuenis fuerit, hunc contra eam recensebo. Quis verò mihi similis est? Quis mecum contendet? aut quis est ille pastor qui coram me consistat? Propterea audite consilium Domini, quod cepit super Idumæa, & cogitationes eius, quas cogitauit super ciuibus Theman, quod despectui habituri sunt eos minimi ex grege, & habitacula eorum cum eis deserta reddent. A fragore casus eorum tremet terra, clamor vocis eorum audietur ad mare rubrum. Ecce sicut aquila ascendet (hostis) inuolabit & expandet alas suas super Bosram: eo die cor fortium heroum Idumææ erit sicut cor femine, in angustiis (partus) comprehensa.

Idumæos non eripient vires ipsorum neque munita loca.

T Axare cœpit Idumæorum superbiam, eum locum his primis absoluit. Duo verò simul vitia reprehendit in Idumæis. Etenim confidebant suis viribus, & sese omnibus præferiebant gentibus, non agnoscentes imbecillitatem suam, quodq. cum alijs ne conferri quidem potuerunt. Deinde confidebant locis, in quibus habitabant, natura munitis. Nam propter montana, præruptas petras, & arces atque fauces, existimabant se & inuictos esse, & nemini ad ipsos vllum patere aditum. Cæterum ea fiducia, inquit, decepit te. Nam si sustuleris nidum tuum instar aquilarum, inde te detraham & terræ illidam. Apud Abdiat alia hyperbola vtitur, Si inter astra tere collocaueris, inde te deiciam. Alioqui iterum verbis Abdiæ vtitur Ieremias. Peccatum est itaque grande arrogantia, factus, vel superbia. Alij verterunt pro arrogantia, conuassatio tua vel inquietas tua, qua tu perpetuò laborauisti, & gentes alias inquietasti. Alij verterunt,

Terror

Terror tuus, quo scilicet territasti alios assiduis bellis, perdidit te. Peccatū grande est munitionibus confidere. De quo antea quoque dictū est non semel. Et Deo omnipotenti difficile non est arces alioqui inaccessas aperire hostibus & accessas reddere. Cur ergo confiditis montibus vestris & arcibus?

Consequentibus demonstrat, ac euincit argumentis pluribus, Idumæos prorsus fore perdendos. Et erit Edom desolata, &c. Modum quoque explicat horrendum, Sic ut qui per regionem illam à bello Babylonico ambulauerit, cum stupore sibilaturus & admiraturus sit, quod tantis plagis vniuersam terram attriuerit Dominus. Addit his exemplum, excidium inquam Sodomæ & vicinarum urbium. Nam sicut illæ quoque obriguerant in peccatis & secure erant, existimantes nunquam se opprimendas fore, attamen vno veluti momento cœlesti igne combustæ sunt, sic eueniet & Idumæorum regioni, ut dum non expectant, subuertantur à Babylonijs. Idem eueniet & alijs regionibus, in quibus inoleuerunt Sodomorum & Idumæorum mores scelerati. Mores Sodomorum notī sunt vel ex 19. cap. Genes. & Ezech. 16. Certè adducitur hoc exemplum in scripturis passim vel creberrimè. Est enim exemplum iræ ac vindictæ Dei admodum memorabile, contra securos & impœnitentes homines.

Idumæi funditus perdentur.

Rursus per hypotyposin ostendit, quomodo Babylonius in Idumæam sit irrupturus. Armentarij erant Idumæi, ergo parabolam adducit leonis prodeuntis ex tumoribus vel ex collibus Iordanis & irruentis in armenta vel gregem. Sic enim ait Dominus, impellam & currere faciam Babylonios, qui munitissimam illam tuam regionem inuadent, ac habitatores lacerabunt, habitationem verò vastabunt. Ad expositionem huius, illud pertinet quod sequitur, Et quicumque electus tuuenis fuerit, &c. Sic enim explicat quid significauerit per Leonem, nimirum milites Babylonios fortes & audaces, quos se ait expediturum contra Idumæam. Proinde iterum audimus Deum iusto suo iudicio bella commouere contra illos, quos aut exercere vult, aut perdere. Intelligis item ex Deo esse robur animi & peritiam rei militaris. Concedit hanc illis, quos immissurus est genti alicui corruptæ.

Iam ne securi rerum hæc omnia, quæ protulit hætenus, contemnerent, attingit obiter Dominus insuperabilem suā potentiam. Quis, inquit, mihi similis est? Non habet parem Deus in gloria, potentia, maiestate, ac sanctitate. Quis mecum cōueniet? Quis pastorum id est principum se in conspectu meo statuat, aut in aspectum meum prodire ausit? Nemo. Cum ergo sim omnipotens & omnium rerum Dominus, cur dubitatis illa omnia me facere posse, quæ facturum me dixi? Si creditis, quare non metuitis potens nomen meum? cur non humiliamini? Hæc autem singuli nobis dicta putemus. Copiosiora de immensa Dei potentia lege Isaia. 40. &c.

Deus parem habet neminem.

Rursus itaque quomodo Idumæos puniturus & subuersurus sit ostendit, si forte rerum horribili commemoratione conuersi ad Deum, agerent pœnitentiam. Consilium enim suum Deus, quod contra ipsos cœpit, liberè exponit. Futurum est, inquit, ut qui sunt in grege minimi, id est contemptissimi, lixæ, & calones in castris Babylonijs (Lutherus vertit die hirren büben) conuulsuri sint tuam illam superbiam, quam modò compescere potest nemo. Despicient isti te, vexabunt te, deprædabuntur te, quæ nunc te inuictam esse arbitraris: præterea vastabunt & te & habitationes tuas funditus, nec restabit aliud de rebus tuis quam turpis memoria, ac Idumæa erit deserta. Nostra certè memoria idem euenit militibus sua opinione gigantibus. Postquam enim commissæ pugna fusi sunt & fugati, calones quiq; irruerunt in eos, ac spoliarunt rebus omnibus, dimiseruntq; nua

Quomodo Deus puniturus sit Idumæos.

dos vt interim ne digitum quidem contra cōtemptissimos illos spoliatores suos commouerint. Videntur autem ciues Themanitæ præ cæteris fuisse insolentes, feroces, ac superbi: vnde singulariter hæc tam abiecta eis vaticinatur. Caueant ergo sibi feroces & arrogantes, ne pari pœnæ subijciantur.

Porro amplificat vel exaggerat horribilem ipsorum interitum per hyperbolas quasdam vulgatas. Nam dicit terram à lapsu vel casu ipsorum commouendam, & vocem vel sonum fragoris audiendum procul in littoribus maris rubri. Qua re veterem historiam reuocat in memoriam, Pharaonis videlicet cum suis Ægyptiis submersi in mari rubro. Ita enim & nunc quoque pereunt de repente Idumæi: peribunt omnes impœnitentes. Postremo adducit etiam parabolam aquilæ inuolantis in columbas. De qua sententia dictum est sub finem Orationis habitæ contra Moabitas in capite quadragesimo octauo. Domino Deo nostro sit laus & gloria.

O R A T I O I E R E M I A E

VIGESIMASEPTIMA ET
VIGESIMASEPTIMA.

Predicit & Damasco & Syria regno certissimum & miserrimum interitum.

C O N C I O C L I I I I.

Contra Damascum, Pudefacta est Hamath & Arphat, quia rumorem malum audierunt, & dissoluti sunt (sicut qui) in mari solliciti quiescere non possunt. Exanimata est Damascus atque in fugam conuersa, tremor inuasit eam, angustia & dolor occuparunt eam, sicut parturientem. Quomodo? an non derelicta est vrbs laudis, vrbs gaudij? Iccirco iuvenes eius cadent in plateis eius, & omnes viri bellicosi compescentur eo die, dicit Dominus exercituum. Et incendam ignem in muro Damasci, & deuorabit ades Benhadad.

Contra Cedar & regna Hazor, quæ percussit Nabuchodonozor rex Babylonis, Sic dicit Dominus, Surgite, ascēdite contra Cedar, & vastate filios Orientis. Tentoria eorum & gregem eorum rapiunt, cortinas eorum, & omnia vasa eorum, camelos eorum tollent sibi, & clamabunt ad eos, Pauor vndique. Fugite, discedite protinus, in profundum vos demergite ad latendum, o habitatores Hazor, dicit Dominus: quia consilium iniit contra vos Nabuchodonozor rex Babylonis, & cogitationem contra vos cogitauit, Surgite, ascendite contra gentem felicem, habitantem secure, ait Dominus, quæ ostia nō habet, nec vectes, sed sola habitat. Eruntq; cameli eorum in direptionem, & multitudo pecorum ipsorum in prædam, & dispergam eos ad omnem ventum, & ad eos, qui ad angulos habitant extremos: & ab omnibus qui vltra eos sunt, adducam perniciem eorum, dicit Dominus. Et erit Hazor cubile draconum, & deserta in sempiternum, nemo isthic habitabit, nec commemorabitur in ea filius hominis.

Damascus vetus ciuitas.

RATIO contra externos 7. ordine, quem nos sequimur 26. titulo præfixo ostendit contra quos sit dicta, contra Damascum, id est contra Syros, quorum metropolis erat Damascus, vetus & admodum celebris in Oriente vrbs. Frequentissima sit eius in sacris literis mentio, & Vadianus in Epistome sua

tome sua copiose de ipsa scripsit. Dedit illa nobis purpuram, quam hodie quoque appellamus ab vrbe Damasco damascenam, *damast* vel *damasch*. Nobile insuper fuit Orientis emporium; unde & vrbs opulentissima erat, & luxu perdita: aliquando & militia insignis ac laudata. Cuius quidem generis in libris Regum & Paralipomenon non pauca commemorantur. Damasco itaque ac Syris diuinus vates interitum prædicit, sicut & alijs gentibus, propter peccata ipsorum, & maxime propter vitam prorsus à poenitentia alienam. Et quidem peccata ipso *Peccatū Damasci & Syrorū.* rum paucis attingit, poenam vel excidium paulò copiosius prosequitur. Cum verò urbem laudis vel gloriæ, ac gaudij, vel tripudij nuncupat, peccata ipsorum attingit. Quia enim Dei beneficio insignis & laudata vrbs facta est, non agnouit hæc Dei beneficium, neque modeste vsa est Dei donis, sed superbiuit, & in alienis donis nimium sibi placuit, nimisque insolenter res suas iactauit. Quod semper displicuit Deo. Accessit ad insolentiam & superbiam insignis & insolens luxus, adeo ut ipsa vrbs appellaretur tripudij vel gaudij vrbs. Hic enim Comus, Venus & Bacchus colebatur: hic erant choreæ & tripudia, conuiuia, comestationes, & omnis generis foedæ voluptates. Vnde & apud Amos legimus dixisse contra Damascum Dominum, Excindam habitatorem de valle vanitatis, & tenentem sceptrum in domo vel in horto deliciarum. En Damascum appellat vallem vanitatis, nimirum officinam omnis vanitatis & omnium nequitiarum, præterea Edē, id est hortum deliciarum. Erat enim illa veluti altera in Asia vel Oriente Ephesus aut Corinthus. Voluptatibus enim indulgit, & mercatorum frequentia subinde nouas voluptates didicit. In quibus se securè volutans, nunquam deferendam putauit: sed Dominus dicit ipsam omnino deferendam: sicuti & de Ægypto antea audiuius. Certè multas præclaras vrbes in orbe perdidit luxus, Troiam in primis, ut alias taceam quam plurimas. Contra Damascum hæc prophetarunt & alij vates, Dei fideles ministri, ut Isaias in 17. cap. & Amos in primo capite. Docemur his vrbes & gentes delitijs & luxui deditas non fore diuturnas.

Excidium Damasci paulò prosequitur, sicut modò dixi, copiosius. Nomen autem mox ab initio præclaras aliquot vrbes Syriæ, ut Hemath, quæ aliquando dicta est Antiochia, & Arphat, cuius mentio fit etiam in rebus Ezechiae, et intelligit per eas totam Syriam, quam ait confusam esse: et rectè quidem confusam. Quia hæcenus victorijs & opibus nobilis, nihil tale expectabat. At dissoluti sunt, inquit, vel rumore infelici vel bellico, de aduētū Babylonij sparso. Ita enim robustissimos quosque Deus in die visitationis, vel rumoribus sinistris, & perturbare & consternare potest, ut nullas habeant vires reliquas, nullum animi virilem. Sic testatur Rachab apud exploratores Iosue, in vrbe Iericho omnium Chananeorum animos ex rumore gestarum rerum in Ægypto, & in deserto contra potentissimos reges, concidisse, & miserè sibi ab Israelitis metuere omnes. Huc pertinet fortè prouerbum vetus, Panicus casus. Sequitur enim, Si *Panicus casus.* cut illi qui in mari factantur, solliciti consistere nequeunt: ita eueniet Damasco, ut timida consistere non possit. Quæ quidem elegans parabola est: quæ mox significantioribus verbis explanatur. Exanimata est Damascus, &c. Parabolam parturientis mulieris & antea non semel habuimus. Timeamus ergo Dominum, qui & animos inspirat fortes, & pauidos quoque, ac in præcipitum agentes.

Quoniam verò Damascus adhuc habebat iuuenes fortes, & viros aptos bello, confidebat in his, atque putabat istorum robore se saluam fore: ideoque propheta ait saucios & confossos in vrbe corruituros illos atque ita compescendos. Ac quò certiora hæc forent, adiicit, Ait Dominus exercituum, qui omnia poten *Fortes Syrorū cadent.*

sua manu versat. Adhuc his preterea Epiphonema petatum ex propheta Amos, Et incendam ignem in muro Damasci, &c. Ignis quidem vindictæ Dei symbolum est. Proinde ait se vindicare velle ac punire peccata Damascenorum, & incendio perdere velle regia illa palatia Damasci. Benhadad commune fuit vocabulum regum Syriæ magnificum. Intelligimus itaque neque aedificia, neque robur militum noxios & pœnæ diuinæ destinatos eripere ex impendentibus malis.

O R A T I O XXVII.

Cedareni qui.

RATIO octaua contra externos, quæ ordine alioqui 27. est, dicta est contra Cedarenos, quorum primum locum quidam fuisse arbitrantur Hazor. Habuerunt hi non vnum regnum; sed variè dispersa per desertum. Sunt enim Cedareni, Agareni, & Ismaelitæ, ac Arabes. Arabia patuit latissimè. De Scenitis & desertum habitantibus hæc maximè intelligimus. Fuerunt autem feri & barbari homines, pagani & pastores, horrendas inhabitantes sylvas, paludibus alicubi fœdas. Carebant urbibus vel oppidis. Nomades enim cum essent, certas non habuere sedes, sed tabernacula mutarunt pro ratione pascuorum; sicuti hodie refertur de Tartaris. Videtur interim Hazor locus fuisse celebris inter eos. Fortassis regna Hazor appellat regiones paganas, & rurales. Etenim Hebræi vocant Hazor locum non muratum, vel muro non munitum aut cinctum. Fuerunt enim Scenitæ. Contra hos prophetauit etiam Isaias in cap. 21. qui apertè in titulo orationis, vocabulum ponit Arabiæ. Hos autem dicit lere-mias percussos esse à Nabuchodonosore. Vaticinium est ergo de excidio Cedarenorum. Excisi sunt autem propter peccata sua, sicuti & aliæ gentes, quarum catalogus hic, hoc est in hisce postremis cap. & in 25. cap. ponitur; sed qualia illa fuerint, non commemoratur. Apparet autem illos paria habuisse peccata cum alijs gentibus, crudelitatem, quod inquam prædas egerint, et vicinos inuaserint. Quod Deum non timuerint, neque ipsi fuerint grati; quod suis viribus, et opibus, & eremo suæ confisi sint, ceu inaccessible, &c. Præmittit autem præceptum Domini mandantis Babylonijis vt surgant, & ascendant contra Arabes. Ex quo intelligant cum quo ipsis sit negotium, & quis sit dux belli futurus, ipse Deus. Est autem durissimum belligerari cum Deo. Mandatum verò Dei tristissimum est, Vastate filios Orientis. Mox commemorat opes & instrumenta ipsorum, quæ ait diripienda fore ab hostibus Babylonijis. Opes ipsorum erant tabernacula, cortinae, greges, vasa, id est instrumenta pastoralia varia, mulcralia, & quæ huius generis innumera sunt, cameli item ac dromedarij, &c. Fingit porro pauorem repentinum & Panicum vndique in ipsos irruiturum. Fingit voces acclamantes, Fugite, &c. Habitatores Hazor nominat Scenitas paganos, ruri, & in locis non cinctis muro habitantes. Cur autem ita fugere & latere alicubi in profundo aut abstruso loco iusserit, rationem reddit, & ait, Quia cõsiliu inijt, &c. Iam etiam imitatione refert voces Babylonicas. Clamant enim duces, et compellant militem, dicentes, Surgite, ascēdite ad gentem felicem, vel opulētam, aut quietam, & securè habitantem, quæ nullos metuit milites, se tutam arbitratur & inaccessible. Neque portas habet neque vefes. Erant enim Scenitæ, & per sylvas & campos vagantes, sub tentorijs agentes. Repetit omnes ipsorum opes fore diripiendas: ipsos verò in omnem ventum, id est ad omnes coeli plagas dispergendos, etiam usque ad extremos Garamantes: quod Hebræi effari solent, ad eos, qui extremos incolunt angulos. Addit se adducturum perniciem contra ipsos ex omnibus terminis ipsorum. Vicinis enim ipsorum & remotè dissitis molesti fuerunt æquum

Opes Nomadum

Disijciuntur Arabes.

æquum ergo erat, ut nunc à vicinis pariter & remotis hostibus diuexarentur. Ita eueniet cunctis prædonibus, quorum auaritia parcat nemini. Postremo minatur ipsis prophetico & peculiari quodam dicendi genere vastitatem horrendam, cum ait, Et erit Hazor cubile draconum, id est loca illa, quæ nunc incolunt Scenitæ illi pastores, redigentur in loca maxime vasta, & vastitate horrida, quæ maxime fera animalia deserto gaudentia, ut dracones, inhabitant. Neque enim amplius ab hominibus inhabitabuntur. Hic est finis impiorum & impietatis. Timeamus ergo Dominum, & ambulemus in lege eius. Ipsi gloria semper. Amen.

O R A T I O I E R E M I A E

VIGESIMA OCTAVA.

*Predicit etiam Elamitis excidium per Nabuchodonosorem:
sub finem tamen promittit latiora.*

C O N C I O CLV.

Verbum Domini quod factum est ad Ieremiam prophetam contra Elam in principio regni Zedechie regis Iuda, dicens, Sic dicit Dominus exercituum, Ecce ego confringam arcum Elam, principium (vel praeipuum) fortitudinis eorum: & inducam contra Elam quatuor ventos à quatuor extremitatibus cæli, & dispergam eos ad quatuor ventos istos: nec erit gens ulla ad quam non veniant profugi Elam. Efficiam enim, ut Elam paueat ab hostibus suis, atque ab his, qui querunt animam eorum: & adducam super eos malum, furorem iræ meæ, dicit Dominus, & persequar eos gladio, donec consumam eos. Ponamque solium meum in Elam & perdam isthinc regem & principes, dicit Dominus. Erit autem in postremis temporibus reducam captiuitatem Elam, ait Dominus.

RATIO contra externos nona, ordine 28. habet inscriptionem continentem authorem Deum huius Orationis, loquentem per Ieremiam: deinde tempus quo reuelata est, circa principium regni Zedechie. Diuerso enim tempore hæc reuelata est ab alijs orationibus. Rationem huius diuersitatis dicere non possum. Reuelat nobis Deus suam voluntatem quando vult: tunc autem vult, quando is nouit opportunum esse ac utile nobis. Neque recipio hic expositionem eorum qui mendum esse arbitrantur librarij, ac pro Zedechie vocabulo reponendum Ioachim. Indicatur præterea contra quos sit dicta oratio, contra Elamitas. Hos cap. 25. Persas esse dixi: id quod & Plinius dicit lib. 6. cap. 28. Cæterum Elam fuit primogenitus filius Sem, Persarum genearcha, vnde Persæ Elamitarum nomen acceperunt, prius tamen dicti Elamitæ quàm Persæ. Regia Persidis fuisse dicitur vrbs Susarum. Milites Persæ admodum fuerunt feroces, eximij arte sagittandi: vnde & alij principes horum opera utebantur in bellicis, ac hi se istis venales ceu Cares præbebant. Strabo commemorat Persas exercuisse prædas. Quo nomine nimirum offenderunt Deum, qui diligit iustitiam, odit iniquitatem. Nunc ergo vaticinatur Persis Ieremias, ipsos quoque per Nabuchodonosorem vastandos, nimirum propter peccata, maxime propter iniurias & iniustitiam. Sicut enim in omnes excurrerunt gentes, & prædas exercuerunt, ita futurum asserit, ut omnes gentes in ipsos quoque irruant, & vicissim mactent & vastent ipsos: iuxta communem illam regulam, Qua mensura alijs mensi

De Elamitis.

Vaticinium
contra Persas.

fueritis, eadem alij vobis remetientur. Sub finem tamen latiora promittit, libertatem.

Ars sagittandi.

Confidebant autem plurimum arti suæ sagittandi, & hac molesti erant omnibus circumquaq; gentibus: quemadmodum hodie inuenias gentes quæ excellent sclopetis aut bombardis, & his conficiunt multos, ac terribiles sunt multis. Sed Dominus, Ego, inquit arcum Elam confringam. Vide quis etiam sclopetum confringat, aut innoxia hominibus reddat. Nostra memoria sæpe sclopetarii in feriendo aberrarunt, aut non tantum, quantum valere, potuerunt. Dominus enim regit manus hominum. Dauid canebat, Benedictus Dominus, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum. Cessante ergo Domino aut non concedente successum, frustra conantur homines multa. Loquutio, Principium fortitudinis eorum, tantum valet ac si dicas, quod præcipuum est fortitudinis eorum: vel, quo illi præcipue valent. Præterea dicit Dominus, postquam exarmauerit ipsos, se inducturum super ipsos quatuor ventos à quatuor cœli plagis. Intelligit autem Babylonios: Quod sicut venti cum impetu irruunt valido, adeo ut frustra ipsis resistatur: ita Babylonios maxima cum potentia undique inuasuros Persidem & domituros. Addit se item Persas dispersurum in omnes mundi partes: adeo ut nulla sit gens, quamuis remotissima, futura, ad quam profugi & exules Persæ non sint venturi. Ita verò rependit Persis Dominus, qui excurrere solebāt militatū in omnes gentes. Meminerint horum milites nostri sæculi, qui & ipsi pro stipendio quibuslibet militant, non curantes quot pereant innoxij homines, modo ipsi habeant quod impendant ingluuiei, scortis, aleæ, luxui vestium, & intemperantiæ suæ.

Persæ peribūt.

Cæterum cordati & animosi erant Elamitæ, vnde non videbatur verisimile gigantes tot & tantos facile posse redigi in ordinem. Dominus verò dicit se paucorem his, ut reliquis antea fortissimis gentibus, incussurum, ut paueant & miserentur sibi ab his metuant, qui aliquando timuerunt Persas. Sic solet Dominus mutare animos, qui alioqui aerem & mare ipsum mirifice mutare potest. Sequitur quod adhuc est grauius, Adducam super eos malum, nimirum furorē iræ meæ, qua persequar eos, donec conficiam omnino. Minatur ergo se Persas ex ira sua deleturum vel consumpturum. Recte ergo dixit Apostolus, graue esse incidere in manus Dei viuentis.

Neglexerunt Persæ iustitiam.

Postremo adiungit se ista omnia facturum iusto & æquissimo iudicio. Dicit enim se positurum solium vel sedem iudicariam, aut tribunal inter Elamitas, ut istos iudicio excisurum reges & principes Persarum. Videtur autem subobscure taxare iniustitiam gentis Persicæ, quæ negauit ius viduis & pupillis, neque iudicia, ut debuit, exercuit. At cum negligitur ab hominibus ius & iustitia, exercetur ipsa in negligentes & preuaricatores iuris à Deo per vindictam ad interitum vel excidium. Discant ergo magistratus hinc exercere iustitiam. Et quamuis historia sacra non commemoret quomodo hæc sint impleta per Nabuchodonosorem, constat tamen esse adimpleta, postea verò Cyri temporibus Persas iterum emeruisse.

Persæ Euangelij luce illustrati.

Post dura & acerba hæc, latiora subiungit Ieremias, promittens Persis libertatem ex captiuitate. Qui locus pertinet ad vocationem gentium. Tametsi enim sub Cyro & subsequentibus ipsum regibus Persæ restituti fuisse videntur, nihil tamen est, quantumuis illustre sit, si conferatur cum beneficio & restitutione veræque libertate Christi. Per hunc Persæ & omnes gentes liberati sunt à captiuitate mortis, peccati, diaboli, & inferorum, facti sunt autem filij Dei & hæredes regni cœlorum per Euangelium. Et certe legimus Elamitas positos in catalogo illorum qui primi audierunt Apostolos prædicantes Euangelium in Actis cap.

2. In Nicena Synodo, testatur Eusebius in vita Constantini, fuisse episcopum ex Perside. Scimus præterea virum doctissimum, sanctissimumq; & mysteriorum Christi scientissimum Theodoretum, cuius hodie plurima extant opuscula præstantissima, de vera religione nostra conscripta, inseruisse ecclesijs Elamitarum. Deo ergo liberatori nostro sit laus & gloria.

O R A T I O I E R E M I A E

V I G E S I M A N O N A.

Tandem & Babylonij's excidium suum propter peccata prædicat Ieremias.

C A P V T L.

C O N C I O CLVI.

Sermo quem loquutus est Dominus contra Babylonem & contra terram Chaldaeorum, per Ieremiam prophetam, Annunciate per gentes ac prædicite, signum quoque eleuate, diuulgate, ne caeteris, dicite, Capta est Babel, pudesfactus est Bel, confractus Merodach, pudesfacta simulachra eius, contrita stercora eius. Quoniam ascendit contra eam gens ab Aquilone, qua rediget regionem eius in solitudinem, ut nemo in ea habitet, non homo, non iumentum, fugierunt, abierunt. In diebus illis & in tempore illo, ait Dominus, venient filij Israel, ipsi & filij Iuda simul, eundo & flendo incedent, quæsituri Dominum Deum suum. Viam ad Zion peruestigabunt, eò conuertent vultus suos (ac dicent) Venite & adhærebimus Domino sœdere perpetuo, quod nunquam obliuioni tradetur.

ORATIO Ieremiæ 10. & vltima contra gentes exterar, omnium est copiosissima, qua tamen eadem propemodum res subinde inculcatur, Perdendam videlicet funditus Babylonem, idq; propter peccata grandia: liberandum interim populum Domini. Neq; verò sine causa hoc negotium tractat tam copiose. Mirari enim quis poterat quid tandem factum sit cum Babylonij's, in hoc mundo victoriosissimis & felicissimis gentibus. Inuident homines victi vexatiq; victoribus & vexatoribus fauentem fortunam, maximè si existiment, ut ferè fit, se illis nihilo esse vel inferiores vel deteriores. Indignatio autè hæc tendit tandem contra ipsum Deum & iudicia eius: quasi hic illis contra æquitatem faueat, & res ipsorum promoueat, afflictorum deprimat. Cæterum iudicia Dei semper æqua & iusta apparent. Sicuti & in Babylonij's ipsis colliquefcit. Pertinet huc propemodum tota Abacuk prophetæ prophetia: ac Ieremias tam copiose exponit fata Babylonis, ut omnes videant Deum esse iustum, & iudicia eius æqua. Et quidem in cap. 25. dixit Ieremias, & Sefak, id est Babylonium bibiturum ex poculo Domini. Ergo quomodo biberit & crusta poculi quoque deuorare coactus sit, consequenter copiose exponit. In titulo mox ab initio asserit hoc totum vaticinium Dei esse, qui sanè solus futura nouit & prædicat, utpote in cuius prouidentia consistunt omnia. Rursus non tacet suum ministerium, se videlicet electum esse à Deo, qui per ipsum oracula sua reuelare vult Babylonij's. Nam significanter etiam in titulo exprimit hæc omnia tendere contra Babylonem, & contra terram vel imperium Chaldaeorum. Periculosum verò erat

Copiosa est oratio instituta contra Babylonios

*Periculosissi-
ma est Ieremie
functio.*

dicere & scribere contra illos, qui tunc rerum potiebantur. Nec dubium est quin hæc omnia peruenerint in cognitionem Nabuchod. & principum eius. Nam vt Ionas peruenit Niniuē, & interitum eius palam annunciauit, ita sub finem cap. 51. audiemus, Ieremiam mandasse Seraia, vt Sermones hos omnes recitet Baby Ionis, deinde & sermonē lapidi alligatum demergat in Euphratem. Sed cum Ieremias post paucos annos (hæc enim dictata & pronunciata videntur 4. anno Zedechia, aut vt alijs videtur tunc quidem missa, sed 4. anno Ioachim scripta) veniret in manus Nabuzardan principis militiae Babylonicae, non legimus isto nomine cum ipso vel exposulatum, nedum acerbius actum quicquam. Iudica bunt ergo gentes, nostræ ætatis homines, qui tam iniquē excipiūt sermones pro nunciatos contra ipsorum corruptionem & scelera, &c.

Babylon.

Babylon alioqui fuit vrbs vetustissima, turri illa contra Deum extructa infi gnis, id quod videre licet 11. cap. lib. Geneseos. De qua vide copiosiora in Con cione CLXVI. Emergit demum ex Assyriaci imperij casu. Nam Merodach Ba- ladan, cuius mentio fit in rebus Ezechia regis Iuda, post interitum Senacherib & Assaraddonis, cepit oppresso & nomine & regno Assyriorum inclarescere in Babylone. Reliquit imperium filio suo Ben Merodach, is verò filio suo Na buchodonosori prisco, qui dedit amplissimum imperium filio suo Nabuchod. qui ex amplitudine rerum gestarum, nuncupatus est magnus. Paruit huic pro- pemodum orbis vniversus: extruxit, aut ampliauit potius, ornauitq; hic Baby lonem, & produxit vsq; ad miraculum: quod ex 4. Dan. cap. intelligitur. Idem Dan. in 7. cap. nuncupauit Nabuchod. cū monarchia sua, caput in statua illa oraculati, caput aureum. Fuit enim inter omnes monarchias omnium præstanti ssima. Omnes totius propemodum orbis opes, & excellentissima vel precio- sissima quæq; mundi vniversi in Babylone ceu in mare quodpiam, vt ait Aba- cuk, illata sunt. Vnde gloria, magnificentia, splendore, diuitijsq; omnia orbis re- gna superauit. Militia & victoriae Babyloniorum toti terrarum orbi fuerunt no- tissima, & iam tot tantisq; per Ieremiam nostrū decatata. Sub Euilmerodacho filio Nabuchod. magni, regnum Babyloniae longè amplissimum fuit. Magnitu- dine verò, mole inquam sua, felicitate item & securitate cepit infirmari & col- labi. Dum enim abutuntur felicitate & incredilibus opibus suis, preterea Deo essent ingrati, imò in Deum blasphemii & impij, vtpote idololatrae & veri Dei hostes, sicuti Dan. 5. apparet in Baltazaro filio Euilmerodachi, & in suis prin- cipibus, meritò cecidit imperium tantum, atq; adeo ipse rex effœminatus, me- ritò in conuiuio trucidatus est luxurioso.

*Babylon typus
mundi, & re-
gni Antichristi*

Gessit Babylon typum mundi, quem & ipsum cadere & interire oportet, vt cuncti videatur multis inuictus & sempiternus. Cadet inquam mundus, & tunc liberabuntur omnes filij Dei, in die illa vltima, quam ideo S. Petrus nuncupat diem restitutionis omnium. Prætulit eadem Babylon typum Romæ (quæ ideo appellatur Babylon altera) & regno Antichristi, sicuti exposui multis in Concio- nibus meis in Apocalypsim S. Ioannis. Pertinere ergo hæc omnia etiam ad nos, & nobis applicare oportere res ipsa clamat.

*Abforpsit Iere-
mias paucis
verbis Baby-
lonem.*

Ab initio protinus orationis paucissimis verbis vastissimam illam urbem ab- sorbet. Iubet enim passim apud gentes depradicare & ebuccinare, & lætitiæ si- gna extollere, edicereq; palam, captam esse Babylone, & munitiones eius con- fractas, templa deniq; illa augusta vnà cum dijs aut idolis corruisse, & confusa esse vniversa. Deos autem Babyloniorum nominatim perstringit. Coluerunt il- li reges suos veteres, Belum, Merodachum, & similes: sicuti & Romani Romu- lum suum, & Germani Martem suum coluisse leguntur. Idola quoq; nuncupat Gillulim, nimirum fœditates & stercorea. Quid enim homines aliud sunt, quam puluis

puluis & cinis? Quid lignum, lapides & lutum, vnde formantur imagines, sunt aliud quàm stercora: nam ne aurum quidem, æs, aut argentum excipimus. Idololatria porro hac offenderunt Dominum grauiter: vt nunc veluti causa adferatur, cur ceciderit Babylon. Significantius hæc exponuntur apud Danielem in cap. 5. Caueamus itaq; ab omni idololatria.

Ostendit porro Babylonem, quam plerique inuictam putabant, delendam fore, & quidem per illos ipsos hostes, quos Dominus sit adducturus ab Aquilone. Loquitur autem de Persis & Medis, quos adduxere ad Babylonem Cyrus & Darius. Coeperunthi urbem, & vastarunt, adeo vt nihil integri superfuerit ex tanta copia, ex vrbe tam ampla, præter ædificiorum quorundam, & maximè murorum ruinas. Fugerunt simul & pecora & homines. Nemo amplius ipsam inhabitauit, vrpote desertam prorsus. Copiosius hac de re disseruit Isaias in 13. & 14. cap. Copiosiora sequuntur item & in hoc Ieremia nostro. Proinde nemo confidat ædificijs vtcunque splendidis & munitis. Videmus hodie passim per Heluetiam extare rudera & modica vestigia munitissimarum arcium. Contra-ctæ & dissipatæ sunt omnes. Possunt ergo & vrbes & munitiões, quæ hodie extant, dirui manu Dei omnes, nisi emendemus mores nostros corruptos, & vere credamus in Dominum.

Capta autem & subuersa Babylone, prædicit captiuum Dei populum ex captiuitate fore liberandum. Significanter verò exprimit non duas duntaxat tribus, Iudæorum & Beniamitarum, reducendas in patriam: sicuti quidam falso opinantur, has duntaxat tribus reductas esse ex captiuitate: sed & decem alias tribus. Etenim, Venient filij Israel, ait, ipsi inquam & filij Iuda simul. Proinde reducti sunt ex captiuitate ex duodecim tribubus Israelis plurimi: quod & alijs scripturæ locis confirmatur. Fletum his tribuit lætitiæ, non mœroris. Nam profunduntur lachrymæ & lætitiæ ergo. Diligenter hic describit quales sint tunc futuri, longè meliores & religiosiores, quàm cum abierunt in captiuitatem. Deum enim non quæsierant, vnde & in manus hostium traditi fuerant. Nunc enim castigati in Babylone, in schola Dei, quærent Dominum Deum suum, solliciti de vera religione, & de patria sua, in qua quondam colebatur verus Deus à patribus. Quinimò fingit itinerantes interrogare de recta via, qua eatur Hierosolymam. Fingit itinerantes conuertisse vultus, id est, rectà festinasse Hierosolymam. Fingit itinerantes adhortatos esse socios Iudæos, vt festinent, & vt adhæreant perpetuo fœdere Domino. Cuius etsi hætenus obliti sint, curaturos tamen posthac, ne vnquam obliuioni tradatur. Quæ quidem completa sunt vtcunq; temporibus Zorobabelis, Ezræ, & Nehemiæ, maximè verò plenissimeq; Christi temporibus, quibus nouum & æternum Testamentum sanguine filij Dei dedicatum est: sicut nobis scripta exponunt Apostolica. In hoc fœdere sempiterno sese mutuùm & Iudæi & gentes conuersæ hortantur ad adherendum Christo Domino. Cui gloria. Amen.

Perseuerat propheta in eodem argumento.

Oves perditæ fuerunt populus meus, pastores earum seduxerunt eas, in montibus oberrarunt, de montibus ad colles abierunt, obliuæ cubilis sui. Omnes qui inuenerunt eas, deuorarunt eas, & hostes eorum dixerunt, Nos culpa vacamus, quia isti peccauerunt Domino, qui est Deus, domicilium iustitiæ, & spes patrum eorum. Fugite de medio Babylonis, & de terra Chaldæorum exi-

te, & esse vt hirci ante gregem. Quoniam ecce ego excitabo, & adducam contra Babylonem cœtum gentium magnarum de terra Aquilonari, & oppugnabunt eam, deinde capietur. Sagittæ eius non redibunt vacuæ, quemadmodum sagittæ viri iaculandi periti. Et erunt Chaldaei præda, & omnes prædones eius satiabuntur, ait Dominus: quoniam gauisi estis, & letari estis, conculcando hæreditatem meam, quia excreuistis sicut vitula gramine (incrassata) & hinnuistis sicut caballi. Pudescit mater vestra vehementer, & quæ vos genuit, pudore suffusa est: ecce nouissimum gentium desertum, vastitas, & solitudo. Propter indignationem Domini non habitabitur, sed erit tota desolata, vt omnis qui prætereat Babylonem, obstupefeat, & sibi let super omnibus plagis eius.

Cause captiuitatis Iudaicæ.

Obliti cubilis sui.

Hostes se excusarunt.

O Biter exponit quales ante captiuitatem fuerint Iudæi, vt causam reddat, cur à Deo deserti, & abducti fuerint in captiuitatem Babylonicam: quia sapere noluerunt, & adhærere Deo vero suo pastori. Libenter autem comparat scriptura homines peccatores per auia peccatorum aberrantes, ouibus stolidis & aberrantibus, adeoq; perditis. Sic videre licet Isaiæ 53. Pastores verò Ieremias in præsentia sicut Ezechiel in 34. nuncupat populi reges, præsidēs, antistites atque doctores. Horum inscitia, incredulitate & perfidia miser populus periit. Etenim doctores religionis plantarunt idololatriam; principes illam non exciderunt. Factum est itaque, vt quemadmodum oues per montes atq; colles aberrant, & obliuiscuntur cubilis sui, id est, nesciunt vbi conquiescant, aut quæ sit caula ipsorum: ita homines aberrantes per excelsa, impendendo cultum, quem Deo debent, creaturis atque idolis, ignorent & ipsi, in quo sit animi tranquillitas, in solo videlicet Deo per Messiam: vbi sit caula ipsorum, nimirum ecclesia sanctorum. Dum enim fiduciam collocant in Milchom, Chemos, Astaroth, Baal, Beelzebul, & alijs dijs, nullam in his assequuntur quietem & securitatem, sed pergunt addubitare de salute, ac subinde hanc in alijs atq; alijs rebus incertis inquirere. Cæterum in his illam non inueniunt: in erroribus ergo vagantur, & nesciunt suum cubile, suam quietem, atque adeo ignorant veram sanctorum ecclesiam. Sancti enim in solo Deo conquiescunt: & ecclesia fundata est in petram Christum. Quid verò videas hodie in Papatu aliud fieri? Dum enim salutem & vitam multi quærunt in cultu diuorum, in ordinibus vel sectis monachorum, excidunt ex vera ecclesia, oberrant, & nesciunt quod nam sit cubile ipsorum, in quo requiescant tranquilli. Qui Christum in ecclesia sanctorum semel apprehendunt, saturati plenè nihil appetunt amplius. Porro ex hac inobedientia & rebellionē populi factum est, vt Dominus ipsum deseruerit, & abiecerit hostibus Babylonijs: qui se existimauerunt nihil peccasse contra Deum, vtpote qui punierint illos, qui sceleribus admissis grauiter offenderunt Dominum; qui cum sit domicilium & asylum iustitiæ, fueritq; semper spes beatorum patrum, impijsimè posteri talem deseruerunt Deum, merueruntq; defectione sacrilega dari in Babylonijs libidinem. Ac verissimile est, aliquot ex Babylonijs ita excusasse bellum suum, quod intulerunt Iudæis. Qui verò tales fuerunt, Deum cognouerunt familiarius, & voluntatem eius. Dubium interrim non est plerosque non ita iudicasse, neque æstimasse rem, sed affectum secutos prauum, & ideo non sine peccato bellum intulisse Iudæis. Inuidiam enim, avaritiam, & alios corruptos affectus secuti videntur. Obseruandum est autem, Deum esse asylum iustitiæ, & spem omnium fidelium: quod singulariter erigit deiectos hominum animos. Quidam hunc locum sic interpretantur, Babylonijs quidem arbitrantur se immunes esse à culpa, nec imputandum ipsis, quod Iudæos per

daos persecuti sunt, & oppreſſerunt. Cæterum cum Deus ſit iuſtus, & ſpes pa-
trum, qui ampliſſima promiſit patribus, non ita æſtimat quòd Babylonij Dei hæ-
reditatem vaſtarunt: & proinde puniet eos.

Rediens autem ad libertatem, de qua paulò antea dicere cœperat, liberatos *Hortatur ut fu-
giant ex Ba-
bylone.* grauius hortatur, ne maneat aut hæreant in Babylone, ſed migrent, imò fu-
giant potius ex ipſa. Vrget hoc non ſemel in hac oratione. Vnde hoc nobis erit
obſeruandum in primis. Atq; hic etiam ſuadet, ne alij in alios reſpicientes quan-
do moueant, nunquam moueant: ſed ſicut hirci gregem præcedunt & duciores
ſunt gregis, ita quiſque, non expectato altero, donec videlicet ipſe ſe ducem
præbeat, rectè proficiſcatur, & ſeſe ducem præbeat gregi: id eſt, ſuadet vt ſingu-
li alacri mente viam capeſſant, & redeant in patriam. Certè dum hodie multi in
alios reſpiciunt, & expectant donec illi recipiant Euangelium, & reforment ec-
cleſias, cernimus ipſos nunquam peruenire ad veritatis cognitionem. Cum ergo
vocationem & illuminationem Dei habemus, non ſpectandum eſt quid fa-
ciant alij, ſed quid is nos facere iuſſerit, qui meritò vnus & ante omnes alios au-
diendus eſt. Is verò clamat, Fugite ex Babylone. Et quoniam prætulit Babylon
typum regno Antichriſti & mundo, rectiſſimè Apoſtoli applicant hæc omni-
bus nobis. Nam Dominus Ieſus apud Ioannem apoſtolum in Apocalypſi hor-
tatur hiſ verbis fideles ſuos, vt Romam & Antichriſti regnum deferant. *Fugienda
Roma.* *Fugiendus
mundus.* Locuſ
extat Apoc. 18. quem & ibidem interpretatus ſum. Pariter verò fugere iubemur
mundum alioqui immundiſſimum. Conſulantur ſcripta Apoſtolica, Ioannis
videlicet in 1. Epiſt. cap. 2. Pauli quoque in 2. ad Corinth. cap. 6. Caueamus verò
nobis ab ijs, quæ fugam ex mundo & pseudoeccleſia impediunt, cuiuſmodi ſunt
affectiones humanæ, metus, & ſpes, voluptates item, amicitia hominum, facul-
tatum ſtudium, &c.

Quia verò liberatio illa multis videbatur impoſſibilis: eo quòd haberetur *Deſtruetur om-
nino Babylon.* pro certiſſimo, Babylonem expugnari & capi non poſſe, eam inquam ob rem
oſtendit porro Ieremias ex oraculo diuino capiendam fore Babylonem, & di-
ruendam funditus. Ego, inquit, ne dubites de potentia, adducam Perſas & Mez-
dos, exercitum ingentem. 2. Oppugnabunt hi Babylonem, & etiam capient:
nimirum Deo vires & ingenium ſufficiente. 3. Commendat militem à peritia
ſagittandi. Significare enim volens ipſum iaculandi peritiſſimum eſſe, Sagittæ *Deus dirigit
ſagittas.* eius, inquit, non redibunt vacuæ, non fruſtra iaculabitur, neque aberrabit.
Deus enim moderatur curſum aut motum ſagittæ, & quò vult dirigit aut im-
pellit, ſicuti declaratur interitu Achabi, qui incerta conſoſſus eſt ſagitta. Bre-
uiter Chaldaei erunt præda, quemadmodum hætenus ipſi alias quoque gentes
deprædati ſunt. Simul indicat ſpolia fore ampliſſima. Nam dicit, Omnes præ-
dones eius ſaturabuntur, vtcunque ſint inſatiabiles. Nam in Babylonem ceu in
mare quodpiam inuexerant Babylonij omnes propemodum totius orbis opes.
Nunc ergo viciffim eadem exhauritur. Dicit enim alius propheta, Væ qui
prædaris, nōne & præda eris? Sic Roma deprædata legitur omnes orbis pla-
gas: ſed illa ipſa viciffim præda eſt facta, cum Gothiſ tum Vandalis, qui fortè
reges ſuos nuncuparunt Alarychos & Genſerychos, quaſi tu Germanicè dicas,
All rych vund gang ryh / quòd viderentur omnes milites ſuos ditare opibus
imperij Romani. Hæc moneant nos, ne ſimus faciles ad bella & prædas agen-
das. Deus enim iuſtus prædones omnes per alios prædones robuſtiores ſubigit
& deprædari ſinit.

Sed & cauſam luculenter ſuppingit, ob quam paſſus ſit Deus Babylonicum *Qui deprædan-
tur alios, ipſi
viciffim ab alijs
deprædantur.* regnum deprædari, Quoniam vos Babylonij gauſi eſtis, &c. Hæreditatem ſu-
am vocat Dominus terram Iſraelis, urbem Hieroſolymorū, ac populum ſuum.

Petulantiam quoque Babyloniorum adumbrat, dum eos comparat cum vitulis bene pastis, & obesis, lasciuientibusq; & cum caballis hinnientibus. Feroces ergo fuerunt etiam, digni qui compescerentur à Domino. Quo facit & Iacobi Apostoli locus in cap. 5. Nemo itaque exultet in opibus partis iniustæ. Certè mirantur hæc verba etiam exitium omnibus ecclesiæ Dei persecutoribus, quæ reuera est Dei hæreditas. Iterum verò inculcat Babylonem insigni vastandam esse cum ignominia. Fingit autem nouam quasi Babylonem veteris esse filiam: & matrem erubescere de filia degenerare. Mater enim assueta fuit vincere & vastare alios: iam verò vincebatur & diruebatur ab alijs filia. Hanc vocat nouissimam gentium, quod inter gentes, sicuti & 25. cap. expositum est, vltimo loco sit vastata. Congerie quoque verborum ostendit eius vastitatem horribilem fore. Et subiungit vastitatem illam non aliunde proficisci, quàm ab ira vel vindicta Dei. Non enim refertur ad fortunam vel casum vel ad astrorum cursum, sed ad iram Dei. Amplificat item vastitatem verbis appositis, & è vulgo petitis, quod cum valde miratur, sibilat. Sed ea de re antea quoque dictum est. Nemo itaque fidat huius mundi potentia & splendori. Deus enim nullo negotio subuertit omnia. Cui gloria.

Pergit in eodem argumento differens contra Babylonem.

C O N C I O CLVIII.

Præparamini contra Babylonem circumquaque, omnes qui arcum tenditis, iaculemini in eam, nec parcite sagittis, quia Domino peccauit. Clamate contra eam per circuitum, tradidit manus suas, ceciderunt fundamenta eius, subuersi sunt muri eius. Hæc enim est ultio Domini, vltiscimini eam: & quemadmodum fecit, facite ei. Excindite satorem ex Babylone, & tenentem falcem tempore messis. Propter grassantem gladium quisq; ad populum suum se vertet, & quisq; ad terram suam profugiet. Pecus dispersum est Israel, leones expulerunt ipsum: primus deuorauit eum rex Assyrius, & postremus exosauit ipsum Nabuchodonosor ille rex Babylonis. Propterea sic dicit Dominus exercituum, Deus Israelis, Ecce ego visito regem Babylonis & terram eius, sicut visitauit regem Assyrium. Et reducam Israellem ad septa sua, & depascet Charmelum & Basan, & in monte Ephraim atq; in Gilead saturabitur desiderium eius. In diebus illis & in tempore illo, dicit Dominus, queretur iniquitas Israelis, & nulla erit: & peccatum Iuda, & non inuenietur: quia propitius ero eis quos reliquos feci.

Excidium Babylonis spectaculum est quod mundo exhibetur contemplandum.

Spectaculum exhibet nobis hac vltima sua oratione Dominus per Ieremiam fidelem seruum suum, dignum omnino, ad quod cōcurramus omnes spectatum, & quidem summa cum diligentia & attentione. Exhibetur enim nobis contemplanda & liberatio filiorum Dei, & interitus non tantum Babylonis, sed ipsius etiam mundi & omnium hostium ac persecutorum Dei & verbi ipsius. Porro nisi oculos fidei assumpserimus, nulla cum vtilitate contemplabimur hæc, memorabilia alioqui & vtilitatis maximæ.

Animantur hostes contra Babylonem.

Conuerso ergo sermone ad Persas, Medos, atq; Parthos, Babyloniorum aduersarios, hortatur illos, vt omnibus viribus, & quàm sæuissimè irruant in Babylonem, vniuersamq; absorbeant, nullo modo ei parcant. Iubet enim omnes circumquaq; accinctos esse. Iubet sagittarios omnes fortiter in Babylonē iaculari, nec parcere sagittis. Rationē huius sui mandati subiicit, Quia Domino peccauit.

Pertinent

Pertinet ergo hæc omnia ad iustitiam Dei & exequutionem eius. Etenim iustitiam suam exequitur per Persas contra Babylonios, qui peccatis suis dudum meruerant excindi delerique funditus. Timeamus ergo omnes Dominum, ne ille propter peccata nostra & vitam poenitere nesciam, nos unam cum Babylonijs atterat atque consumat.

Quod autem modo dixit, id alia dicendi figura repetit, significans utique Babylonem iusto Dei iudicio omnino excindendam fore. Iubet enim hostes circumquaque conclamare contra Babylonem. Mox autem fingit ipsam extendere manus: quod deditiois signum est. Fingit muros cecidisse, & fundamenta murorum contracta esse. Videtur occulte alludere ad interitum fortissimæ munitissimæque urbis Ierichuntinæ. Ea enim ad classicum tubarum & ad clamorem populi Dei subsidit, & collapsa legitur, non sine insigni miraculo Dei. Is ergo qui Ierichuntinam urbem corruiere iussit, iubebit & Babylonem collabi, & in cineres conuerti. Et sicut superius adiecit, Quia Domino peccauit: ita in præsentia, Hæc est enim ultio Domini, inquit. Et hac occasione iterum mandat Persis ut vlciscantur, & Babylonii faciant sicut ipsa alijs gentibus populisque fecerat. Vulgatum enim & lege naturæ receptum est, ea mensura nobis alios mensuros, qua alijs mensurauimus. Si itaque non vis tuas tibi opes diripi, uxorem & liberos constuprari, vide ne alijs feceris, quod tibi nolis fieri. Facillimè quidem hæc dicuntur à nobis omnibus & intelliguntur: cæterum animis pauci aut nulli propemodum infigunt. Vt autem omnes intelligant Babylonem nulla cum misericordia abolendam, ne agricolis quidem parci mandat Deus. Solet autem in bellis ferè agricolis parci, ne desit annona militi. Atqui in excidio Babylonico his minimè parcetur. Quid ergo fiet cum nobilibus, molliculis illis, & luxuriosis, cum militibus truculentis? Arbitrantur nonnulli in spaciosissima vrbe fuisse multa agrorum iugera, quæ coluerint agricolæ in ipsa Babyloniorum vrbe commorantes. Verum vnicunque ea res habeat, agricolas per agrum Babylonicum fuisse innumeros res ipsa clamat. Si miraris quid fiat, quod in bellis innocuum pereat rusticorum genus, dicimus non omnes nec semper esse adeo innocuos. Habent enim illi sua quoque scelera, habent artes prauas. Vt verò maximè sint fideles dominis suis, an non exultant etiam in victorijs patriæ? an non iactant dominorum suorum superbiam? Breuiter Deus nulli facit iniuriam.

Cum verò in Babylone magna esset turba peregrinorum hominum, ne sperarent Babylonij, horum auxilio malis se subleuandos, prædicit illos omnes illinc fugituros. Similè quiddam habuimus superius de Aegyptijs capite quadragésimo sexto, Mercenarij quoque eius qui sunt in ea, &c. Cum ergo iudicia sua Deus exercet, quisque rebus suis consulit, nihil sollicitus de aliorum salute. At fit ut qui in voluptatibus socij fuerunt, & voluptates procurarunt, tempore infelici diffugiant.

Rursus ad causas venit, ob quas excisa est Babylon. In primis verò commemoratur tyrannis contra populum Dei, quem comparat gregi disperso. Reges exteros nuncupat leones. Nam tyrannorum typum leones ferè exhibent. Mox se exponens, quid per leones intellexerit, dicit, & nominat Assyrios & ipsum Nabuchodonosorem. Primum enim reges Assyriorum vexarunt decem tribus. Nam Phulazar qui & Tiglatphalasar appellatur, multas occupauit Israelitarum ciuitates: quod exponitur in 4. lib. Regum 15. cap. Subsequutus est Salmanazar, qui X. tribus euertit prorsus, & in captiuitatem abduxit. Deinde Nabuchod. semel, iterum, & tertio exercitum duxit in Iudæam, postremo abduxit optimos quosque in captiuitatem, urbem quoque & templum inflammauit atque vastauit. Quo nomine dicitur populum Dei exossasse, nimirum omnibus præsidijs

Senacherib Assyriorum rex cecidit.

De liberatione filiorum Dei, & remissione peccatorum.

nudasse ac contriuisse penitus, ut nulla amplius superfuerit spes. Quanquam vero Nabuchod, moderatus & egregius fuerit princeps, fieri tamen non potuit, quin in tanto exercitu ex tot populis collecto, fuerint saeva & truculenta ingenia, à quibus exercita fuerit crudelitas atrox. De qua re abundè testari possunt Threni Ieremię. Sub hac minatur Deus se animaduersurum in Babylonios. Visitare enim est punire. Apponit exemplum Assyriorum. Sicut non impunè hæreditatem meam, inquit, inuasit & deprædatus est Senacherib, sic Babylon quoque multabitur. De Senacherib refert historia sacra, quod vniuerso exutus exercitu (ceciderant enim sub manu angeli centena octoginta quinque millia militum ante mœnia Hierosolymorum) ipse profugerit in patriam, ubi ante conspectum idoli sui, gladio filiorum, Adramelech & Sarazer, fuerit iugulatus: imperium verò ipsius Assyriacum mox dissolutum, ac ad Phul Belochum & Arbace Medum deuolutum. Ad eundem modum cæsus legitur Baltazar ultimus Babyloniarum rex, capta Babylone, & regnum translatum ad Persas & Medos. Ita verò nunquam impunè persequuti sunt Romani imperatores ecclesiam Christi: quid quod tandem ipsum imperium in mille propemodum frustra est discerptum? Prædixit autem Zachariás neminem lapidem hunc (ecclesiam intelligit capite duodecimo) commoturum, quin detrimenti inde aliquid sentiat accipiatque.

Post hæc iterum deflectit ad liberationem & restitutionem populi Dei. Punientis enim & e medio sublati Dei hostibus, glorificabuntur sancti, 1. Cor. 15. Et quæ sequuntur, partim quidem impleta sunt, sicuti & similes promissiones, dum sub Zorobabele, Ezra, & Nehemia, Israelitæ in patriam rediere. Tunc enim loca illa iterum inhabitauerunt. Partim verò & plenius impleta sunt sub Christo, & gratia noui Testamenti. Reduxit enim Christus omnes suas ouiculas, Dei inquam filios, per vniuersum orbem dispersos, in vnitatem fidei & ecclesiæ. Saturauit item desiderium sanctorum cibo & potu corporis & sanguinis sui. De quo copiose disserit ipse Dominus Ioan. 4. 6. 7. cap. In illis diebus propitiatus est pater cœlestis humano generi, idque respectu Christi, qui est propitiatio pro peccatis totius mundi. Ergo si quærat iniquitas fidelium, nulla erit: non quod nulla futura sit, aut nulla iam sit, sed quod credentibus propter Christum imputanda non sit. Quæretur ergo peccatum Iuda, ecclesiæ inquam Dei, sed non inuenietur: obiectum est enim sanguine Christi. Qua de re dictum est non semel in hoc opere, ut Ieremiæ 31. & aliàs: & disseruit eadem de re significantissimè Apostolus ad Romanos capite quarto. In Christo certè habemus plenissimam peccatorum remissionem & vitam æternam. Testes sunt Apostoli, Ioannes. 1. Ioan. 1. & 2. & Petrus 1. Pet. 1. & Actorum 2. 3. 4. & 10. Paulus quoque Roman. tertio. Coloss. secundo & Hebr. 10. cap. Christo liberatori nostro sit laus & gloria semper.

Pergit propheta in eodem argumento differens contra Babylonem.

C O N C I O CLIX.

Ascende contra terram exacerbatum, ascende inquam contra eam, & contra habitatores visitationis, grassare & excinde post eos, dicit Dominus, & perfice omnia quæ precepi tibi. Fama prælij in terra, & contritio magna. Quomodo fractus & contritus est malleus vniuersa terra? Quomodo Babylon inter gentes reducta est in solitudinem? Laqueum posui tibi, & capta es Babylon: inuenta

inuenta es & deprehensa: quia prouocasti Dominum. Aperuit Dominus armamentarium suum, & protulit arma indignationis suae: quoniam hoc opus quod factum est in terra Chaldaeorum, à Domino Deo exercituum est. Venite ad eam ab extremitate, aperite granaria eius, conculcate eam ceu acervos manipulorum, & vastate eam vt nihil supersit. Occidite omnes iuuenos eius, descendant ad mactationem. Vt eis quia venit dies eorum, & tempus visitationis eorum. Vox fugientium & euadentium ex Babylone (audita est) ad annuncian- dum in Zion vindictam Domini Dei nostri, vltionem templi eius. Conuocate contra Babylonem plurimos, omnes tendentes arcum, obsidete eam per circui- tum, ne quis euadat ex ea. Reddite ei iuxta opus suum, & secundum omnia quae fecit, facite ei: quia contra Dominum superba fuit, contra sanctum Israelis. Pro- pterea cadent iuuenes eius in plateis eius, & omnes viri bellatores compescen- tur die illa, ait Dominus. Ecce me tibi superbe, dicit Dominus Deus exerci- tuum, quia venit dies tuus & tempus quo te visitem. Cader enim superbus & corruet: nec erit qui eum erigat. Incendam ignem in ciuitatibus eius, qui deuor- abit omnia quae circum eas sunt.

Rursus inhortatur Dominus Persas & Medos vt inuadant Babylonem & eam deuastent. Subinde repetit hæc dici à Deo, ne quis suspicetur aliquid hic proficisci ex adfectu, odio vel inuidia. Babylonij enim victores populi Dei, multis malis populum Dei affecerant. Sed & causas subinde immiscet, cur Do- mini iudicio contrita & subuersa sit Babylon. Et mox ab initio huius loci vocat *Babylon terra Merathaim*, terram Babylonis terram Merathaim, id est exacerbantium (duali numero) re- bellantium vel amaricantium, aut amaritudinum. Hæc enim causarum vna est, ob quam vastata est. Non quod duo duntaxat peccata admiserit: sed quod exa- cerbarit & Deum & homines. Exacerbauit enim Deum impietate, idololatria, rebellione, & blasphemia: homines verò insolenti superbia, iactatione, & con- temptu aliorum, iniuria, rapinis, incendio & cecidibus. Ideo etiam nuncupat Ba- bylonios habitatores vel ciues visitationis, vel visitandos, qui vtiq; meruerunt sceleribus suis, vt visitentur à Domino, nec parcatur eis: vt pote qui thesauriza- uerint sibi iram in die iræ. Contra hos ergo incitat Dominus Persas. Iubet hos grassari & excindere penitus omnes, nequid posteritatis supersit. Iubet omnia perficere, quæ mandarit ipse Dominus. Decretum is tulerat iustum, vt tota ex- cinderetur Babylon, rependereturque ei pro meritis.

Sequitur iam effectus, & quidem immediatè. Nam fingit iam iam spargi fa- mam de prælio commisso, de clade accepta, & de fuga internecioneq; Babylo- niorum. Id est, significat pugnam committendam ante obsidionem, fundendosq; Babylonios, de qua re postea concione 163. audietur ex Herodoto: deinde certis- sime interituram Babylonem, & euentura illi omnia, quæ prædicit. Quinimò inducit mundum mirari, quomodo potuerit tanta vastari vrbs, & tantum dissi- pari imperium. Ergo & modum exponit, quomodo destructa sit: & iterum inse- rit causam interitus. Nam Babylonem vocat malleum orbis: eo quod Babylon totum (sicut copiose exponitur sequenti 51. cap.) contriuerit orbem. Propter cru- delitatē autem exercitū in omnes gentes, interit iam & ipsa, & suffocatur in san- guine effuso: & quæ fuit habitatissima, celeberrimaq; redacta est in solitudinē. Inuenti sunt posterioribus temporibus, qui libenter passi sunt se nuncupari Ter- rores orbis, fulmina, flagella Dei, &c. sed interierunt & ipsi. Porro modum ex- ponit, quomodo potuerit totius orbis malleus contundi ac cōteri, aut cōfringi. Ab initio quidem Nimroth primus Babyloniorum princeps, fortis fuit in terra venator, nimirum bellator strenuus & atrox, qui homines longè lateq; vexauit,

*Babylon terra
Merathaim.*

*Subuersa Baby-
lon.*

*Malleus orbis
Babylon.*

*Venatores eas-
pti venationes*

*Aperit Domi-
nus armamen-
tarium.*

*Eadem res su-
binde repeti-
tur et inculca-
tur.*

cœpit, atque oppressit. Sequuti sunt ipsum posterius eius, & ipsi acres & crudeles hominū vexatores, atq; perniciēs. Perdiderunt venatione & aucupio suo Ægyptum, Idumæam, terram Moabiticam & Ammoniticam, Cædarenam, & passim gentes & regna orbis multa & varia. Quocirca Deus & ipse venator atque aucups factus (quod ἀνθρωποπάρωνες dicimus) laqueum, inquit, posui tibi, & capta es Babylon, &c. Dei inquam potentia deuicta, & conculcata, abolitaq; est Babylon. Concisa verò oratio vehemens est, & sarcasum amarissimum habet. Tu nesciuiſti, inquit, minimè expectauisti, neq; futurum putauisti, quod tamen euenit. De repente ergo & insperato euerſa es. Inuenta es, & deprehensa. Nos melius Germanicè exprimimus, cū dicimus, *Gält du syest fundē vnd erwüſcht.* Credidisti te inuictam, sed victa & oppressa es. Redditur iterum ratio, Quia prouocasti Dominum, nimirum rebellionē & blasphemiam, cuius aliquis gustus exhietur Danielis 5. in conuiuio luxurioso Baltazaris regis Babylonij. Ac Xenophon lib. 7. & Herod. authores sunt, belli Babylonici initia cœpisse ex venatione, &c. Vt cūq; verò ea res habeat, Ieremias noster omnium certissimus, & indubitata fidei author pergit consequenter exponere quomodo capta, oppressa, & deleta sit orbis domina Babylon. Aperuit Dominus armentarium suum, inquit, & protulit arma indignationis suæ contra Babylonios. Sicut enim reges et principes sua habent armamentaria, ex quibus proferunt tempore belli arma varia: sic affingit Deo, quod habeat armamentarium, ex quo cōtra Babylonios expediat arma instructissima, quibus semel excindat Babylonem vtpote implacabiliter ei iratus. Atq; armamentariū Dei reuera est vniuersitas illa mundi omni-gena. Dei enim sunt angeli, cœli, ignes, fulmina, venti, aquarum æstus & inundationes, terra ipsa, & quicquid est in terra animantium, & quicquid est sub terra aut in aere, dæmones quoq; ipsi, & quicquid vspiam est virtutum. Ideo enim nūcupatur Deus Dominus exercitū. Ex his ergo deligit sibi Deus quod vult, & mandat ei vt perficiat voluntatem ipsius. Quod & dicto citius fit. Quinimō vt intelligeremus totum hoc opus quod fiebat in Babylonis expugnatione & destructione, à Dei voluntate, & potentia, manuq; forti proficisci, disertis verbis, Quoniam hoc opus, inquit, quod factum est in terra Chaldaeorum, à Domino Deo exercituum est. Cuius quidem rei qui cupit copiosorem cernere explicationem, legat quæ tradit Daniel in cap. 5. Isaias in fine 44. & per initium 45. cap. & historia Ezræ in capite primo. Et quidem ipse Ieremias in præſenti plenius exponit, quid protulerit Deus ex suo armamentario. Euocauit enim ab extremitate vel à fine, vel confinijs Babylonis, aut terræ Chaldaæ Cyrum Persam, mandauitq; vt subuertat Babylonem. Eadem res subinde dicitur, repetitur, & inculcatur. Etenim non scripsit hæc Ieremias, vt delectaret: sed vt veritatē inculcaret, & assereret grauissimè rem alioqui incredibilem. Nemo enim tūc temporis cū hæc dicerentur, credidit Babylonē ruituram. Pertinent præterea hæc ad consolationem afflictorum, qui & ipsi difficulter credunt, se quidem liberandos fore, hostes autem perdendos. Ab extremitate vel fine verò dicit, quod veluti in confinijs Babylonis esset Persia. Alij legunt, Ab æstate vel post mensem, ac intelligunt Babylonem perdendam, quando omnium rerum copia abundauerit. Ergo sicut agricolæ post mensem horrea ingrediuntur, & manipulos deſciunt in aream, bouesq; inducunt, qui triturent: Sic Dominus ad Persas dicit, Ingredimini horreum ex totius mundi opibus contractis redundans, & cæcite homines, opes autem diripite, *da trōschend.* Efficite, nequid supersit. Atq; hic est finis opum amplissimarum bello comparatarum, aut iniuste & per violentiam, aut imposturam partarum. Significantius autem mandat cædem hominum, cū dicit, Vastate aut occidite omnes iuuenços eius. Vetus interpres tro-

pum

pum aperuit, qui verit, omnes fortes viros. Iuuenicos hos nuncupauit, sicuti et superius Aegyptios, quod bene pastis essent corporibus, & veluti saginati vituli. Vnde & in macellum vel ad lanienam illos deducere iubet. Sic enim caduntur milites gloriosi, qui militiā suā omnibus terrori fuerunt. Appendit his omnibus exclamationem horrificā: Vae eis, quoniam adest dies & visitatio ipsorum. Terminum enim Deus omnibus hominibus praescripsit atque constituit, quem nemo praeterire potest. Dauid ait, Domine in manu tua sunt tempora mea. Vulgo dicitur, *das stündli ist hie/da hilfft nit me*. Cogitemus ergo in felicitate & abundantia, imo et in calamitate nostra Deum nos non ignorare, et omnib. cum hominibus tum rebus suam praefixisse finem, ad quem tandem & omnes & omnia pertingant, ac ulterius progredi non possint.

Sicut autem in tota oratione aspergit expositioni vastationis Babylonicae liberationem populi Dei: ita nunc quoque eandem hic inserit obiter. Fingit enim Iudaeos ex Babylone redeunt, in Zion, id est in tota Iudaea annunciare praedicationem vindictae, quam sumpserit Dominus de Babylone propter oppressum Dei populum, & deiectum, atque exustum Dei templum. Vbi iterum attingitur causa interitus Babylonis. Licet itaque Deus visus sit multis dormire, & populum ac religionem suam negligere, non tamen in aeternum suorum est oblitus. Suo enim tempore vindicat suos. Id quod a Deo omnes pii omni tempore expectare debent, nec desperare de illius auxilio & assertionem. Si vero ultus est vim & iniuriam templo Dei ex lapidibus extructo illatam, quanto magis vindicabit sanguinem seruorum suorum? Nos enim sumus templa Dei viuētis. Quod Paulus asserit 1. Corint. 3. & 2. Corinth. 6.

Rursus vero incitat in Babylonem ac Babylonios hostes Persas. Conuocate, inquit, contra Babylonem vniuersas sagittariorum copias: eas ita disponite in urbis obsidione, ne qua fugitiuis rima pateat. Curate ne quis euadat incolumis. Rependite ei iuxta opera sua, &c. Id quod superius quoque adduxit. Id ipsum Dominus Apoc. 18. hinc mutuatus est. Causam addit. Quoniam superba fuit contra Dominum, contra sanctum, inquam, Israelis. Superbos autem odit Dominus: quod saepius iam auditum est: humilibus dat gratiam. Deiecit semper Dominus superbos ex thronis, & euexit humiles. Peculiariter vero grauiter puniuit in Nabuchodonosore superbiam: sicut ipsemet commemorat edicto publico apud Daniele in cap. 4. Caveamus ergo singuli, ne exacerbemus Dominum scelere superbiae: quod initium fuit praeparationis ac calamitatum omnium. Pergit recensere calamitates Babylonis, ac dicit cladibus tollendos e medio omnes iuuenes fortes, nec in campo fundendos, sed in ipsis plateis, ut ante suorum oculos luctum excitent acerbiorē. Haecenus militē Babylonium nemo potuit compescere. Deus vero nunc consopiet illos. Nam sequitur, Ecce me tibi superbe, &c. quasi dicat, Si videris tibi tanta pollere virtute & gloria bellica, ut nemo in toto orbe tecum committi possit, en ego me tibi prebebo hostem, si forte antagonistam assequare potentem satis. Repetit horam, diem, & tempus visitationis accessisse: & proinde corruiturā Babylonem, & omnes fortes eius, superbos alioqui sternendos: neque quenquam auxilium eis laturum, aut vulnera curaturum. Quinimodō asserit se ignem incensurum, qui omnia longè latèque absumat. Haec expectent omnes, quotquot populo Dei infensi, verbum Dei persequuntur, sanctos diuexant, & Dominum blasphemant. Deo nostro sit laus & gloria. Amen.

*Dominus vinctus
dicat populum
& templum
suum.*

Superbia.

Pergit in eodem argumento Ieremias.

CONCIO CLX.

Sic dicit Dominus exercituum, Oppressi sunt filij Israel, & filij Iuda pariter: omnes qui ceperunt eos, tenent eos, ac renuunt dimittere eos. Sed fortis vindex eorum, cuius nomen est Dominus exercituum, is iudicando disceptabit causam eorum: & ut requiem det terræ, conturbabit habitatores Babylonis. Gladius contra Chaldaeos, ait Dominus, & contra habitatores Babylonis: atque contra principes eius, & contra sapientes eius. Gladius contra diuinos, qui stulti fient: gladius contra fortes eius, & pauebunt: gladius contra equos eius, & currus eius, & contra omne promiscuum vulgus, quod est in ea, & erunt sicut feminae: gladius contra thesauros eius, & diripientur. Siccitas super aquas eius, & exarescent: est enim terra sculpcilium, & in Emim gloriantur. Idcirco habitabunt in ea Zym cum Iim, & habitabunt in ea iuvenes struthiones: non habitabitur vltra in perpetuum, neq. incoletur à generatione ad generationem. Quemadmodum subuertit Dominus Sodomam & Gomorrā cum vicinis eius, ait Dominus, sic nemo isthic habitabit, neque incolet eam filius hominis. Ecce populus venit ab Aquilone, & gens magna, atque reges multi excitabuntur à lateribus terræ. Arcum ferunt & hastam, crudeles sunt, nihil miserentur: vox eorum similis est mari tumultuanti: equi vebuntur instructi ad bellandum contra te, ô filia Babylonis. Audita fama illorum, elanguerunt manus Babylonici regis, angustia & dolor apprehendit eum, sicut parturientem. Ecce ascendet de tumore Iordanis, sicut leo ad munita pascua. Quoniam ego incitabo, & currere faciam ab ea. Quicumq. ergo electus est iuuenis, hunc recensabo. Quis verò similis est mihi? aut quis mecum certet? aut quis pastorum consistat coram me? Propterea audite consilium Domini, quod iniit contra Babylonem, & cogitationes, quas cogitauit contra terram Chaldaeorū, infirmi de grege prostratos trahent eos, & habitacula cum ipsis deserta faciet. A fragore captae Babylonis contremiscent terra, & clamor eius inter gentes audietur.

*Deus iustus
iudex.*

Deus Dominus noster, Deus est verax & iustus, qui ut suos negligit nunquam, sed semper ipsos curat, & consolatur, redimitque ex malis: ita vicissim non ignorat impios, neque horum scelera sinit impunita. Quando verò in hoc mundo saepe diuersa ab his apparent, ut videantur iusti negligi, impii felices esse, & abundare in bonis, quæ miratur mundus, ægrè sinit sibi mundus persuaderi Deum esse talen, qualem nobis scriptura prædicat, veracem & iustum, benignum bonis, malis acerbum. Ergo ut tollatur error & dubium ex animis piorum, confirmeturque vera fides in pectoribus sanctorum, Dominus per Ieremiam hoc ipsum in Babylone proponit contemplandum, nempe Deum liberare populum suum, & grauiter punire hostes suos. Id quod copiose non modo exponitur, sed etiam ad nauseam vsque propè inculcatur. Applicemus hæc omnia ad eruditionem nostram, ne quid de Dei iustitia, & bonitate, & veritate dubitemus, quando videmus malè esse bonis, malis felicia euenire cuncta. Statuit enim Deus omnibus terminum certum, ad quem cum peruentum fuerit à bonis & malis, quisque suum à Deo accipit præmium. Simus ergo constantes in vera fide.

*Populus Dei
oppressus.*

Præfatur autem Ieremias iterum suo more, & testatur ea, quæ prolaturus est per consequentia, à Deo esse profecta. Nam dicit, Sic dicit Dominus exercituum. Protinus autem significat atq. testatur Deus se non ignorare calamitates populi

populi sui. Oppressi sunt, inquit, filij Israel, pariter & filij Iuda. Et quomodo oppressi, aut vim contumeliarumq; passi sint, exponit, & subdit: Babylonij in captiuitatem traxerunt eos, in captiuitate autem retinent, neq; illos manumittere cogitant. Displicet autem Deo talis crudelitas, vel immanitas. Vnde in lege sua cauit, ne perpetua seruitute pauperes opprimerentur à potentioribus aut diutioribus. Imò vehementer displicet Deo, quando nimis rigidè nostra potestate in homines abutimur. Qui petulanter alijs dominantur, & nimis sunt tenaces rerum suarum, facile remouentur à gubernaculis. Ac in presenti ait Ieremias, Sed cum modum excedant Babylonij, non deerit suis oppressis Dominus, neque permittet vt semper insultent Babylonij Israelitis. Cum enim viuat adhuc *Deus agit eam* vindex & liberator vel redemptor sui populi, idemq; sit fortis, imò omnipotens, qui inde sortitus est nomen, vt appelletur Dominus exercituum, suscipiet ipse causam afflictī sui populi disceptandam, agetq; ipse causam sui populi, & asseret eum, atque adeo efficiet, vt terra quæ hactenus præ Babyloniorum tumultibus quiete sua caruit, quietem consequatur, & Babylonij interim tollantur, collidanturq;. Proinde concipiant ex his Domini verbis firmam spem, quot quot pauperes & oppressi asseri non possunt: quòd ipsis ius negetur, & potentiores ipsos contra phas & ius subiugent, & contumelijs afficiant. Viuit enim vindex eorum, & aderit vocatus in tempore opportuno. Discant hinc magistratus ius reddere viduis, pupillisq;, & afflictis, ne dum negant ius, miserè pereant ipsi, & viduæ pupilliq; ipsorum malè excipiantur, sicuti minatus est Dominus Exodi 22.

Porro copiose & elegantissimè exponit, quomodo Deus coercere & perdere *Dominus frange* velit Babylonem cum omni eius potentia. Vitur enim enumeratione vel distributione pulcherrima, quam vehementissimam reddit, repetendo subinde gladius Dei, id est, vindictam Dei, defauitutam in Babylonem & ciues Babylonis. Id quidem principio attingit in genere: deinde speciatim recenset omnia, quibus regna fidere solent. Ea verò omnia gladio Domini cōscindenda asserit, principes inquam, deinde principum & populi consiliarios, viros sapientes: diuinos item siue magos & astrologos. Hos singulariter dicit stultos futuros. Plenus ea de re Isaias in cap. 47. disserit. Fuit autem magna sapientum in Babylone copia: sicuti colligere licet ex Danielis cap. 1. & 2. Iam addit & promiscuum vulgus, collectum ex varijs gentibus, fore cōscindendum. Itē fortes viros, milites inquam, equitatum, & currus falcatos. Quorum tunc erat in militia vsus, vt nunc tormentorum vel bombardarum maiorem est, & quidem omnibus formidabilis. Diripientur & thesauri. Incredibiles fuerunt illi, vt videre est apud Strabonem in lib. 15. Plinius lib. 33. cap. 3. Cyrus deuicta Asia, inquit, pondo *inestimabiles* *thesauri Babylonis.* xxxiiii. millia inuenerat, præter vasa aurea (certè Iudæis aurea & argentea vasa restituit 5400. sicut testatur historia Ezræ lib. 1. ca. 1.) aurumq; factum & in eo folia ac platanum vitemq;. Qua victoria argenti quingenta millia talentorum reportauit, & craterem Semiramidis, cuius pondus x. v. talenta colligebat. Addit præterea munitiones nihil profuturas. Author est Eusebius 9. lib. præparat. Euangel. à Babylonijs fossas deductas esse ex Euphrate. De his Herodotus quoq; testatur, vt videbimus Concione 166. Tradunt historici Cyrum in oppugnatione Babylonis deriuasse Euphratem (qui mediam interluit & secuit vrbē) siccauissq; alueum, per quē deinde milites ingressi ipsam occuparint regiā, priusquam intellexissent aut sensissent ciues militem esse in vrbe & ciuitatem esse captam. De quo dicetur Concione 163. Proinde ex spiritu Dei prædixit Ieremias aquas exarituras, exiccandasq;. Declarauit itaque potentissima quæque, quibus aliæ vrbes contra vim hostilem defenduntur, Babyloni nihil pro-

Idolaterrores.

Subuertuntur
omnes impie
vrbes.Aduentantis
ad urbem ali-
quam exerci-
tus icon.

futura: sed Dei potentia & vindicta euertenda vniuersa, & Babylonem gladio ultoris Dei dissecandam. Atque hic iterum pro more suo causam euidentem huius excidij commemorans, Est enim terra, inquit, sculptilium, & in Emim gloriantur. Coluerunt idola, & Deum verum contumelijs affecerunt: sicut exponitur Dan. 5. Gloriantur in Emim, id est in idolis, quæ merito terrorem incutiant omnibus pijs. Certè de Paulo referunt Acta apostolica, quòd Athenis subsistens spiritus eius in ipso sit irritatus, cum spectaret urbem Athenarum idolis esse deditam aut mancipatam. Præterea appellantur idola in scripturis, præcipuè Deut. 7. terrores & execrationes. Emim alioqui significat Deut. 2. homines monstrosæ proceritatis & terrificos hominibus. Fortè cum miræ magnitudinis homines, ac veluti gigantes haberent Babylonij, gloriantur in eis, & eam ob rem confisi, sicuti & Palæstini. Subijcit & aliud, Quia delectati sunt idololatria, idè euertet urbem Deus, efficietque ut quæ fuit celeberrima & habitatissima ac cultissima ab hominibus, porro lustrum sit ferarum maximè solitudine gaudentium futura. Similia commemorat & Isaias in cap. 13. & 14. Qualia animantia sint Zîm & lim non video constare satis interpretibus. Reuera sunt animantia solitaria, sicuti & struthio. Et ut superius adduxit exemplum Sodomæ atque Gomorræ, ita idem nunc quoque adducit, ut urbem potentissimam absorbeat penitus: maximè cum illæ ipsæ causæ, quæ Sodomam perdiderant, inuentæ fuerint & in Babylone. Subuertentur & gentes & vrbes, quorquos imitatur fuerint moribus Sodomam & Babylonem.

Iam etiam describit mira hypotyposi aduentantem contra Babylonem ex varijs multisque gentibus collectum exercitum, ut videaris coram cernere omnia, Ecce populus venit, &c. Eandem loquutionem & antea habuimus. Arma eorum attingit, Arcum & Kidon, quod alij hastam vel frameam, ein spieß vertunt, alij castidolabram, alij vrbiam. Equites ferè fuerunt Parthi, quemadmodum hodie adhuc Turcæ. Comparat sonitum exercitus se commouentis, mariæstuant, &c. Quomodo autem affectus sit rex ad famam vel nuncium belli ac interitus, subdit, Elanguerunt manus eius, &c. Consulatur 5. cap. Dan. & iudicetur quam verè & propriè vaticinatus sit Ieremias, & quam non ceciderit in terram vel apex verbi vllius, aut verbum vllum quod non sit impletum: quantumvis tunc quidem impossibilia loqui videretur Ieremias, quando hæc proposuit. Credamus ergo in omnibus verbo Dei. Quæ verò ad finem vsque capitis sequuntur, totidem verbis (exceptis nominibus proprijs) exposita sunt, & à nobis quoque explicata in fine orationis Ieremiæ contra Idumæos. Domino Deo nostro sit laus & gloria semper.

Perseuerat adhuc vates in eodem argumento.

CAP V T L I.

C O N C I O CLXI.

Sic dicit Dominus, Ecce ego excito contra Babylonem & contra habitatores (eius) corde insurgentes contra me, ventum vastantem. Et mittam in Babylonem ventilatores, qui eam ventilabunt, & terram eius euacuabunt: quoniam erunt contra eam per circuitum in die afflictionis. Non tendet qui tendit arcum suum, & non ascendet loricator. Nolite parcere iuuenibus eius, excindite funditus vniuersum exercitum eius. Et cadent caesi per agrum Chaldeorum, & confossi in plateis eius. Quia non relinquentur Israel & Iuda ceu vidualia à Deo suo, à Domino exercituum: quia horum terra impleta est delicto contra sanctum Israelis. Fugite de medio Babylonis, & seruet quisque animam suam, ne pereatis in iniquitate eius: quoniam tempus est ultionis Domini,

vices

vices enim ei ille rependet. Fuit Babylon crater aureus in manu Domini, inebrians vniuersam terram: de vino eius biberunt gentes, & ideo infanierunt gentes. Subito cecidit Babylon, & contrita est: ululate propter eam, & resinam adhibere vulnere eius, si forte sanetur. Curauimus Babylonem, at non est sanata: deserite ergo eam, & abibimus quisque in regionem suam: quia peruenit iudicium eius usque ad celos, & sublatum est usque ad nubes. Protulit Dominus iustitias nostras: venite igitur & narremus in Zion opus Domini Dei nostri.

V O D hactenus audiuius per integrum caput 50. id ipsum audiemus etiam per integrum caput 51. Deum inquam iustum rependere pro meritis impiæ Babylonis, & liberare Dei populum, atque adeo semper vel omnibus temporibus, & erga omnes gentes, populos, & homines, talem futurum Deum, qui inquam prauos puniat, timentes verò ipsum seruet. Quod cum à plerisque difficulter credatur, eò quod in cursu rerum humanarum contraria ferre appareant, ea de causa (quod & antea monui) tanta copia eadem res exponitur, repetiturque, & alijs atque alijs verbis proponitur, ac interitus Babylonis veluti oculis omnium contemplandus exponitur.

Scopus & argumentum omnium eorum quæ tota hac oratione dicuntur.

Inculcat iterum Deum hæc, quæ dicturus est, reuelasse, quo facilius credatur denunciationi ipsius. Comparat autem Babylonem amœnissimo prato, aut agro luxurianti & vberissimo. Erat enim Babylon opulentissima vrbs, voluptuosissima, & modis omnibus felicissima in mundo. Sicut autem Deo difficile non est, immisso vento vrente aut vastante, corrumpere segetes & virentia perdere prata: ita nullo negotio florentem Babyloniorum urbem & perdere poterit & perdet. Causa perditionis coniungitur, Corde insurrexerunt contra Dominum. De quo antea quoque dictum est. Variè verò hic locus est redditus. Alij enim legunt, Et contra cor hostium meorum. Alij, Qui cor suum leuauerunt contra me. Alij, Qui ex corde contra me insurgunt. Isaias etsi in 40. cap. & ipse florentes Babyloniorum res compareret gramini & floribus, qui exarescunt ad ventum, generalius tamen eam parabolam omni adaptat carni, docens omnium hominum res florentes similes esse floribus deciduis, ideoque rebus fluxis non innitendum, sed magis Deo perpetuo, & verbo eius aeterno.

Babylon amœnissimum pratum.

Mox ipse vates quid intellexerit per ventum vastantem explicat, hostes nimirum Persas vastatores. Vbi tamen iterum ex agricultura comparisonem petit. Nam hostes Babyloniorum vocat Ventilatores, wannet/vnd tröschet. Assi milat ergo Babylonem prædiuiti & omnibus frugibus referto horreo: immittuntur ergo in hoc Medi & Persæ, ut vanno excutiant & purgent frumenta, sed ita ut nihil maneat reliqui. Id est, iubet hostes diripere Babylonis ex toto orbe comportatas opes, dispergereque. Assueverat præterea ventilatores aut dispersatores illos cincturos veluti corona ipsam Babylonem, ne qua vlla vllis fuga pateat. Et quidem in die afflictionis, nimirum disposita à iustissimo Deo. Destinatus enim ille idonea tempora puniendis impijs, qui se hactenus crediderunt impunè illudere Deo & sanctis eius.

Babylon diues & refectum horreum.

At cum tempus illud vindictæ aduenerit, tum, inquit, Babylonij sese non obijcient hosti. Sagittarij non intendent arcum ac iaculabuntur ut hostem à mœnibus depellant: loricati vel armati, qui alioqui non impigre induerant aliquando arma, nunc non occurrent hosti ac insurgent in illum alacres: sed deiectis animis sese mactandos hostibus dabunt turpiter. Atque hic pro more suo Persas & Medos inhortatur, ne vllis parcant Babylonijs, sed absque misericordia confodiant omnes. Quinimò subiecta sententia iam iam veluti per agros Chaldaeorum

Babylonici erant imbelles in die visitationis.

rum fufos, & in plateis Babylonie confoffes iacere dicunt, aut iacentes quali con-
templandos oftendit. Id est, fignificat certo Babylonios fore trucidandos ab-
que mifericordia ab hoftibus. Alij alium fensum hic fequuntur. Dicunt id Deum
alloqui eos, qui artis fagittandi periti funt, & eos qui celeriter induerunt lorica,
id est eos, qui expediti funt milites (die fchneß in dem panzer od harmisch find)
frenui, agiles, & alacres, ne parcant iuuenibus, &c. Cuius quidem generis lo-
cutiones etiam fuperius habuimus, & exposuimus.

Deus non relin-
quit populum
fuum orbem.

Porro caufam rurfus immifcet, cur Deus iufferit excindere funditus (alijs le-
gunt pro funditus excindere, anathematifate, quod quidem in idem recidit)
exercitum. Quoniam omni iniuriarum & conrumellarum genere adoperue-
runt populum Dei: quem exiftimarunt viduatum Deo fuo, perinde, vt mortuis
maritis, viduæ fiunt aliquando, & deinde omnium iniurijs exponuntur. Atqui
dicit yates, populum Dei nunquam relinquit orbem & viduatum, vel defertum
a Deo. Id quod omnes nos merito confoletur plurimum. Nam quod hic Iere-
mias de populo Israelis dicit, Ifaias in 49. & 51. cap. ad omnes fideles pertinere te-
ftatur. Idem atteltatur Dominus Iefus apud Lucam in cap. 18. Dominum vide-
licet vindicaturum & afferendum populum fuum perpetuo. Ne ergo abijcia-
mus fpeciem, tametsi iuxta mundum propter afflictiones, deferti a Deo videamur.
Quod fequitur, Quia terra eorum impleta eft delicto propter sanctum Israelis,
id est, quia peccarunt in sanctum Israelis, vel contra sanctum Israelis, fubijcitur
ceu alia ratio, cur funditus extirpetur Babylon, quia varijs pollutionibus, im-
munditijs & fœditatibus peccauit contra Deum verum, qui munditia & sancti-
tate delectatur & colitur. Alij eum locum fic intelligunt, voces sanctum Israelis,
referunt ad fuperiorem fententiam, Ifraelem non effe defertum a Deo fuo, ni-
mirum a Domino exercituum, qui fit sanctus Deus Israelis. Deinde fubiungit,
Quamuis delictis impleuerint terram, Quod de Israelitis, non de Babylonijs in-
telligunt, Deum eorum nihilominus miferurum & liberaturum eos, tametsi
polluerint terram fuam varijs pollutionibus. Deum enim condonaturum eis
peccata, & purificaturum eos, atq; renouaturum, vt purgati ei feruiant iterum
in veritate, fœditate, & iuftitia. Id quod a nobis, qui per Christum liberati fu-
mus, nunc quoq; requiritur.

Fugiendum ex
Babylone.

Cum autem hæc omnino Babylonii euentura fint, monet Deus iam fecun-
dò omnes electos, vt fugiant Babylonem. Nam & in capite precedente id ipfum
monuit. In præfenti fignificantius duo inculcat & explicat. Prius, Seruet quisq;
animam fuam. Quod perinde est ac fi dixiffet, Non est quòd alijs in alios refpi-
ciatis quando fugiant. Quisque per fe fapiat, & fuga fuæ faluti confulat, non
expectato alterius exemplo. In priori capite dixerat, Er effe vt hirci ante gre-
gem. Veruit & Dominus in Euangelio Petro refpicere ad alienā vocationem.
Ioannis vigefimo primo. Certe feducuntur hodie multi, quòd magis ab alio-
rum exemplis & factis pendent, quàm vocationi fuæ obtemperant, animasque
fuas feruent. Audias enim dicentes, Non credam Euangelio, donec receptum
fuerit ab alijs regnis & confirmatum approbatumq; fuerit a concilio generali,
&c. Cum verò addit, Ne pereatis in iniquitate eius, principio docet quid fit fu-
gere verè Babylonem, non participare vtq; cum peccatis & iniquitate Babylo-
niorum. Certe alijs verterunt, Ne fitis conformes illius iniquitati. Paulus, Nolite
vos, inquit, conformes facere mundo. Et Ioannes dixit, Ne dilexeritis mūdum,
neq; ea quæ funt in mundo, &c. Similita docet Apostolus in 5. cap. ad Ephesios.
Deinde docet nos perire cum illis, qui propter peccata fuā excinduntur, & quo-
rum imitamur corruptelam. Nam tametsi non eodē tempore succidaris, fuo ta-
men tēpore tolleris a Deo aut affligeris. Etenim definauit Deus tēpus vltionis
omnibus

omnibus qui patrant iniquitatem, rependitque his secundum merita ipsorum. Quae praeterea hic dicenda sunt, dicta sunt à me Apoc. 14. & 18. Inde require.

Iterum verò causam interitus Babylonis, peccatum inquam enorme recenset. Babylon, inquit, fuit aureus crater in manu Domini, quo inebriata, & ad insaniam ceu philtro quopiâ redacta sunt omnes gentes. Duplici autem ratione crater vel calix dicitur Babylon. Principio quod Deus Babyloniorum opera usus est (hactenus crater sustinetur manu Dei) in puniendis omnibus gentibus. De qua re dictum est cap. 25. Quia ergo omnes gentes perdidit, perdetur tandem & ipsa. Aureus autem crater est: quia opibus valuit, & antecelluit alias gentes. De inde tradunt scriptores historiarum ex Babylonia & Aegypto idololatriam omnemque superstitionem fuisse exortam. Hactenus ergo propinauit errorem omnibus gentibus, & inebriavit atque dementavit ipsas. Aureus hac parte crater fuit. Idololatria enim auro, gemmis, splendoreque commendatur hominibus. Eadem patera aurea datur in manus meretricis insidentis super bestiam in Apoc. cap. 17. Mysterium illud ibidem sum interpretatus.

Qua ratione
Babylon calix
in manu Do-
mini.

Quoniam ergo omnes gentes & vastavit bellis, & seduxit idololatria, ideo punitetur à Deo iustissimo, sicuti & Roma, ut habetur in Apocalypsi. De repente enim & cum minimè putasset, imò cum se æternam fore credidisset, cadet, nec cadet modò, sed conteretur etiâ. Ululabunt autem propter interitum eius Babylo- nij, & Babyloniorum amici. Dicta sunt de his plurima in Apocalyp. 18. Atque hic crebra personarum apponitur mutatio ac dialogismus elegans. Sunt enim, qui suadent vulneri adhibenda esse emplastra, si fortè curari possit. Genus orationis petitum est ex chirurgia. Respondent autem alij, Equidem bonam nauavi- uimus operam, ac omnem in curanda ipsa diligentiam fidemque adhibuimus: sed frustra. Sanari enim non potuit. Certè Daniel, Ieremias, Ezechiel atque alij, & docuerunt, & fecerunt plurima, quae pertinebant ad incolumitatem Babylonis, Babylo- nij autem aspernati sunt illa omnia. Adest itaque qui clamet, Deserite ergo eam. Ad hæc singuli subiiciunt, Abibimus quisque in regionem suam. Ad- dunt rationem, cur sic instituerint sua consilia. Quoniam peruenit iudicium eius usque ad cælum, atque adeò penetrauit nubes. Quo locutionis genere significatur peccata mole sua corruitura, & Deum adigi, ut iusto suo iudicio animaduertat in ipsa. Iudicium enim, id est, accusationem eius delatam esse ad sedem Dei ius- ti. In summa, significatur his omnibus incurabilem redditam esse Babylonem, & sceleribus sic infamem esse factam, ut non potuerit ei amplius parcere diui- na iustitia. Sic loquitur scriptura & de Sodoma & Gomorrha, Genesis capite 18. & 19. Incutiunt hæc timorem Dei omnibus pijs, & maturam suadent omni- bus poenitentiam.

Babylon cadit
subito.

Babylon incur-
rabilis.

Post hæc gratulatur sibi ipsi populus redemptus à Domino, quod Dominus protulerit iustitias eorum in apertum. Hactenus quod victi & in captiuitate detenti sunt, visi sunt malâ habere causam & religionem falsam. Iactabant Babylo- nij suam victoriam, & inde colligebant causam Israelitarum esse pessimam, religio- nemque falsissimam, suam verò veram & incorruptam. Nunc verò cum & Baby- lon subuersa est, & deorum templa sublata, idola confecta, Israelitæ in liberta- tem restituti, gratulantur de illa sibi Dei benignitate, & hortantur sese mutuò ad prædicationem commendationemque operum Dei, & ad laudem & gratia- rum actionem, quam Deo suo in Zion offerant. His verò nos docent pro exhibito Christo, & pro redemptione parata per Christum, æternas Deo gratias agere. Cui sit laus & gloria. Amen.

Deus declarat
causam suorum
esse iustam.

Prædicanda
Dei gratia, &
agenda gratia
Deo.

Pergit adhuc in eodem argumento Ieremias.

C O N C I O CLXII.

Exacuite sagittas, parate clypeos: excitauit Dominus spiritum regum Medorum: quia mens eius contra Babylonem, ut perdat eam: quia ultio Domini est, ultio templi eius. Extollite vexillum in muris Babylonis, augete excubias, constituite vigilas, struite insidias: quoniam quod proposuit Dominus, & locutus est contra habitatores Babylonis, hoc perficiet. Tibi quæ habitas ad aquas immensas, et thesaurorū diues es, adest finis tuus, & auaritiæ tuæ modus. Iurauit Dominus exercituum per animam suam, quod implebit te hominibus sicut brucis, qui mutuò se contra te inhortabuntur celestimate. Qui fecit terram virtute sua, orbem constituit sapientia sua, atque intelligentia sua extendit cælos. Cum dat vocem, multitudo aquarum in cælis (coit) euocat nubes à finibus terræ, fulgura in pluuiam mutat, & educit ventum de loculis suis. Scultus factus est omnis homo à scientia, pudes factus est omnis fusor propter simulacrum: quia mendacium est quod constat, & non est in eo spiritus. Vanitas sunt, & opus imposturarum, in die visitationis eorum peribunt. Non est his similis portio Iacob, sed qui condidit omnia, is est, & virga hereditatis eius, nomen eius Dominus exercituum.

Babylon ex malis se non extricabit.

DEmonstrat euidenter Babylonem ruituram, deiiciendam potenti manu Dei, tametsi instructissima modis omnibus sese hosti aduentanti opposita sit. Quinimò iubet verbis omnino militaribus sese parare Babylonios ad sustinendam vel repellendam hostium obsidionem. Exacuite aut expolite, inquit, sagittas & arma reliqua implete, aut multiplicare, aut parate scuta. Vetus interpretres habet, Implete pharetras. Sunt qui interpretantur, Implete scuta, id est clypeis tegite corpora vestra. Cur autem sic iubeat, subdit causam. Deus animi strenuum indidit Medorum regibus, eosque contra Babylonem incitauit. Sequitur enim adhuc clarius, Quia mens eius, Domini videlicet, exarsit contra Babylonem, ut subuerrat ipsam, idque in ultionem suæ iniuriæ acceptæ à Babylonis, & illatæ templo, atque adeò toti religioni synceræ, quam isti, dum templum exurerent, blasphemis vocibus petulantissime protulerunt. Idem antea quoque dixit. Vlciscitur ergo Dominus tandem iniurias ecclesiæ & veritati synceræ illatas, tametsi diu dissimulet.

Propositum Domini contra Babylonem.

Rediit autem ad illud, quod iam cœperat, paululum autem insertis de ultione diuina verbis intermiserat, & alloquens iterum Babylonios, Extendite, inquit, vexillum super muros Babylonis, &c. Ita enim solent facere milites in urbibus ab hoste cinctis: ideoque cur sic mandarit, causam attexit, Quoniam quod proposuit Dominus, & contra Babylonem locutus est, nunc expediet, id est, ab hoste eam obsideri, capi, & subuerti faciet. Vbi manifestum est testimonium diuinæ providentiæ atque iustitiæ. Et Ieremias in cap. 25. sub Ioachimi regis regno, primo Nabuchodonosoris anno interitum Babylonis prædixit, quem ante multo plures annos etiam Isaias prædixerat. Oportet autem Dei consilia progredi, nec possunt impediri ab vlla humana arte aut potentia. Credamus autem Deo in omnibus quæ nobis vel promittit, vel minatur. Nam consilia Dei certa sunt & infallibilia, licet carni dubia videantur.

Impios non iuuant vel potestissima aliis.

His adpendit ea, quibus fidebant maxime Babylonii, ipsis nihil profutura. Mediam secabat urbem Euphrates. Ex Euphrate deductæ erant fossæ, ut ceula cubus septa vallataque videretur Babylō. Verum finis tuus, inquit, tibi aduenit. Reposa

Repositos habebat thesauros frumenti & omnium rerum necessariarū. Nihil autem profuerunt ei & ista. Nam finis aduenit. Præterea ex innumeris regionibus adferebantur tributa & donaria: quæ omnia Babyloniorum auaritia exhauriebat. Atqui & huius, inquit, lucri & tuæ auaritiæ erit tandem finis aliquis. Non eripient ista omnia à malis impendentibus. Id quod Christus Dominus non ster generatim docuit, dicens, Videte & cauete ab auaritia: neque enim cū (bona) cuipiam redundant, vita ipsi constat ex bonis suis. Adde his quæ sequuntur Lucæ cap. 12.

Iam etiam iuramento confirmat, se euersurum Babylonem, ne quis addubietaret quicquam de veritate & certitudine vaticini. Nam vt Romam quondam æternam in veteri numismate prædicabant Romani, ita arbitrabantur & Babylonem Babylonij fore æternam. Iurat Deus per animam suam, nimirum per semetipsum. Affirmat autem se impleturum urbem hostibus, tanta copia quanta condensantur in hortis verno tempore bruci. Hostes verò ait edituros carmen Hedad, vindemiæ nimirum, quo se vuas calcantes hortantur ad operis sui feruorem. Ita enim dicit nunc, hostes mutuò sese adhortaturos ad euertendam & euacuandam Babylonem. De Iuramento & Dei quidem iuramento, dictum est aliàs satis.

Consequenter describit diligentissimè quis ille Deus sit, & quantæ potentie sit, qui in præsentī subinde asserit se euersurum Babylonem: ne quis existimet non satis instructum esse illum viribus, ad perficiendum ea quæ minatur. Ex opposito perstringit deorum & idolorum Babyloniorum vanitatem, vt appareat hæc non posse tueri suos cultores, & religionem Babylonicam non posse asserere Babylonios à potenti manu Dei potentissimi. Quoniam verò versus illos eodem sensu positos cap. huius operis 10. exposui, non est quod multis repetam eadem. Sub finem dicit, portionem id est hæreditatem Iacobi, id est electorum non tam esse vanam, quàm sit Babyloniorum. Nam Deum conditorem omnium, esse summum bonum omnium electorum, hunc eundem esse virgam hæreditatis, id est hæreditatem, quæ ipsis in diuisione (quæ virga fiebat mensoria) cessisset, non idola, non res vanas, sed Deum exercituū, cui subsunt elementa omnia, angeli omnes, homines & creaturæ vniuersæ. Huic Domino Deo nostro sit laus & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Quantus Deus
Babyloniæ
hostis.

Adhuc differit de interitu Babylonis.

Malleus tu mihi es, instrumentum bellicum, per te contudigentes, & per te perdidisti regna, contudi per te equum & equitem eius, per te contudi currum & vectorem eius, contudi per te viros & fæminas, senem & adolescentem, & contudi per te iuuenem & virginem. Contudi per te pastorem & gregem eius, contudi per te agricolam & iugum eius: & contudi per te duces & tyrannos. Rependam igitur Babyloni & omnibus habitatoribus Chaldaeis omnem calamitatem, qua ipsi adfecerunt Zionem, idq; vobis spectantibus, ait Dominus. En me tibi mons vastator, ait Dominus, qui vastas vniuersam terram: extendam ego quoq; manum meam super te, & deuoluam te è petris, reddamq; te montem exustum, vt non accipiant de te lapidem ad angulum, & lapidem ad fundamenta, sed eris perpetua solitudo, ait Dominus. Extollite signum in terra, canite tuba in gentibus, sanctificate contra eam gentes, accersite contra eam regna Ararat, Minneorum & Askenas: recensete contra eam nobilitatem, adducite

equos sicut locustarum examen horridum. Destinate contra eam gentes, nempe reges Medorum, duces eius, & omnes satrapas eius, totam denique terram quæ est ditionis eius. Cœmota est terra & contremuit, cum exurgerent cogitationes Domini ad redigendam terram Babylonis in solitudinem, ut nemo in ea habitet. Cessarunt robusti Babylonis à pugnando, desiderunt in munitionibus, luxa tum est robur eorum, facti sunt sicut femina: incenderunt habitacula eius, confRACTI sunt vestes eius. Occurrit cursor cursori, & nuncius nuncio, ad annuncian- dum regi Babylonis captam esse urbem eius, ab extremitate ingressus (fluminis) occupatam, carectæ palustria igni exusta, milites metu attonitos.

Malleus Dei
Babylon.

Ecclesia est
plaustrum &
lapis oneris.

Babylon mons
perniciosus.

Hostes Babylo-
niorum nominas-
tim exprimuntur.

Cadit Babylon

Rursus causas exponit cur Deus exciderit Babylonem, quoniam malleus fuit quo Deus totum terrarum orbem contudit. Est autem malleus de quo loquitur, non quivis malleus, sed robustior & maior ille, quo petra comminuntur. Germanicè nuncupamus ein schellhamer. Vtitur autem longa partium aut specierum enumeratione, recensens quosnam malleus hic contuderit. Nihil erat in mundo tam firmum, quod non Babylon viribus suis comminueret. Vires enim potentiamque acceperat à Deo. Enumeratio satis est clara, ut longiore non indigeat explanatione. Subiungit autem, Rependam itaque Babyloni. Nam martellum robustius aut malleus grauior fortiorque est, quem parauit Babyloni Dominus, non artifex aliquis ingeniosus, Brontes, Steropesque, & nudus membra Pyragmon. Nec dubium est quin aliarum quoque gentium iniurias à Babylo- nijs illatas vindicari iustus Dominus, in primis tamen contumelias & calamitates illatas populo Dei. Et quoniam Zion prætulit ecclesiæ typum, mirum non est, quod Isaias in capite quadragesimo primo ipsam vocauit plaustrum graue, & tribulam dentatam, & Zacharias in 12. calicem inebriantem, ac lapidem oneris, lacerantem omnes eos, qui ipsum contrectent atque eleuent. Propter ecclesiam enim grauius punit Babylonem, omnesque instar Babyloniorum ecclesiam persequentes. Qui tangit vos, ait alibi Dominus, tangit pupillam oculi mei. Cur autem illos puniat, quorum opera usus est in puniendis suis illis, dixi superius.

Consequentibus exponit euidenter ac luculenter, quomodo ipse Deus Babylonem funditus sua virtute velit excindere, En ego, inquit, te, quæ vastas orbem, manu mea iniecta vastabo. Montem autem nuncupat, non quod mons esset aut in monte sita esset, (extructa enim traditur in planicie) sed quod magnitudine & ædificiorum altitudine montem referret & inuictus videretur, imposita veluti petra immobili. At ego, inquit Dominus, exturbabo te ex petra, efficiamque ut videaris non florès mons sicuti hæcenus, sed veluti ambuga vrbs. Atque adeo vastaberis, ut ne ruinæ quidem cuiquam quicquam sint profuturae. Id enim est quod ait, Non accipient ex te lapidem ad angulum aut ad fundamentum. Christus Dominus dixit, Non manebit in te lapis super lapidem, &c. Ac in præsentia sequitur expositio, Sed eris perpetua solitudo.

Deus iterum excitat gentes, quas & nominatim exprimit, contra Babylo- nios, iterum usurpans sermonem prorsus militarem. Ararat aiunt esse gentem Armeniorum. De Minneis & Askenas, qui nam sint, variant sententiæ, ut nihil certi possim pronunciare. Ex contextu apparet fuisse populum Orentialem. Equitatum verò ait tam copiosum futurum, ut conferri possit cum examine locustarum horrido. Tam non difficile est Domino Deo nostro innumerabilem conflare exercitum, quo puniat & deleat hostes suos.

Porro oculis totius mundi proponit contemplandum quomodo perierit Babylon. Nullus orator hoc potuisset elegantius & illustrius proponere atque exornare. Et

nare. Et tamen eloquentiam sacrorum oratorum nemo miratur: omnes admirantur Tullium & Demosthenem, ac in his laborant explicandis & illustrandis. Commota est, inquit, terra & contremuit, cum iam Dominus inciperet exequi suum, quod diu contra Babylonem instituit, consilium. Nullam virtutem reliquit Babylonis, subtraxit fortibus omnibus corda. Qui ergo hactenus bellis fatigari non potuerunt, nunc lassii & excordes, prodire non audent in aciem. Ergo turpiter desident in munitionibus, nulla inest eis amplius mascula virtus, facti sunt foeminae. Ita factum est ut hostes ruperint repagula omnia, ac incenderint etiam illis habitacula.

Hic mira euidencia fingit cursorem cursori, nuncium nuncio obuiam occurrere, festinareque ad regem ut nuncient hostem subisse iam moenia urbis. Ac mirum est Ieremiam etiam attigisse modum, quo capta est urbs. Nisi vero ex ipso ritu sancto haec omnia pronunciaisset, nunquam tam disertè potuisset haec praedixisse. Ab extremitate, inquit, ingressus, nimirum Euphratem, clamant urbem esse occupatam. Alii verterunt, quod capta sit ciuitas eius à termino. Et vada occupata sunt: & arundines combusserunt igni. Vetus interpres sic reddidit, Capta est ciuitas eius à summo usque ad summum. Et vada praecupata sunt, & paludes incensae sunt igne. Cyrus enim Euphratem magnis laboribus deriuauit, arundinem quoque quo expeditior esset via, combussit, & per alueum ingressus est urbem. Ea de re sic scribit Herodotus lib. 1. Cyrus ubi propius Babylonem promouit, Babylonem cum eo conflixerunt, praelioque fugati in oppidum se receperunt. Il tamen quia Cyrum iam pridem animaduuerant inquietum esse, uiderantque omnes pariter gentes aggredientem, comportauerant multorum sane annorum com meatus, ideoque tunc obsidionem nullius momenti faciebant. Et Cyrus cum iam longo tempore nihil admodum res proficerent, inops consilii erat: tandem siue alius ei anxio suggessit, siue ipsi in mentem venit (scriptura dicit quod Dominus ei immiserit in mentem, Herodotus id nesciuit qui tamē hec non sine dubitatione effert) quid in rem esset, sic statuit faciendum. Instructis ueris copiis, partim qua fluuius urbem ingreditur, partim à tergo qua egreditur, praecipit, ut dum cernerent alueum posse transiri, illac urbem inuaderent. Ita instructis ac admonitis suis cum inutiliori exercitus sui parte abiit ad stagnū. Eo ubi peruenit, quae Babyloniorum regina fecerat apud flumen & apud stagnum, quod erat palus, eadem ipse faciebat. Nam reuocato flumine alueum eius pristinum vado transibilem reddidit. Id tale ubi actum est, Persae qui ad hoc ipsum instructi erant, per alueum unde fluuius Euphrates abscesserat, mediorum fere femorum tenuis grauiter Babylonem introierunt. Et paulo post, Cum capti essent qui mediae urbis incolebant Babylonem, propter eius tamen magnitudinem, non sentiebatur (ut fertur) ab his qui circa extrema habitabant: sed forte quoniam dies festus eis erat, exercendis choreis atque oblectationibus opera dabatur, donec planè rem animaduuerunt. Haec Herodotus. Potuissent Babylonem ex hoc prophetae manifesto vaticinio, ut ad flumen & caecata sibi caueret in obsidione, admoneri: sed non crediderunt verbo Dei, sed contempserunt potius. Merito autem intereunt omnes qui contemnunt verbum & admonitiones Dei, Cui soli gloria.

Capta Babylon deriuato Euphrate.

Herodoti testis Ieremiam de capta Babylon.

Pergit adhuc in descriptione excidij Babylonici.

Quoniam sic dixit Dominus exercituum Deus Israelis. Filia Babylon est veluti area, tritura eius tempus adest, breui adhuc tempore veniet messis eius. Deuorauit me, contriuit me Nabuchodonosor rex Babylonis, reddidit me vas vacuum, deglutiuit me sicut draco, & impleuit aluum suum delitijs meis, expulit me. Substantia mea & caro mea in Babylone, dicit habitatrix Zion, & sanguis meus apud habitatores Chaldaee, dicit Hierusalem. Propterea sic dicit Dominus, Ecce ego agam causam tuam, & vltionem tuam vltiscar: ego exhauriam mare eius, & exiccabo venam eius. Et redigetur Babylon in acervos, & in habitationem draconum, in stuporem & sibilum, quod nemo isthic habitet. Simul rugient vt leuiculi, vt catuli leonum vociferabuntur. In calore eorum disponam conuiuium eorum, & inebriabo eos vt exultent, & dormiant somnum sempiternum a quo non euigilabunt, dicit Dominus. Deducam eos ad mandandum sicut agnos, & sicut arietes cum hircis. Quomodo capta est Sesach & comprehensa celeberrima in vniuersa terra? Quomodo facta est in stuporem Babylon inter gentes? Intumuit super Babylonem mare, qua & fluctuum eius multitudinem adobruta est. Facta sunt vrbes eius deserta, terra torrida & vasta, terra in qua nullus hominum habitet, neque filius hominis transibit per eas. Visitabo quoque ipsum Belum in Babylone, & eripiam ex ore eius bolum eius, vt non confluant ad ipsum vltra gentes: quin & murus Babylonis corruet.

Babylon est area in qua tritatur.

Renouat nouo exordio, hæc quæ dicuntur proficisci ex reuelatione & ex ore Dei Domini exercituum. Ab hoc enim inspiratus Ieremias, dixit quæcunque contra Babylonem protulit. Comparat Babylonem aream, in qua manipuli ordine ponuntur & tritulantur. Nam addit breui adfuturam messem Babylonis. Sicut enim a messe manipuli tritulantur: ita destinato tempore conculcabitur ab hostibus Babylon. Comparatio petita est a re rustica. Ac videmus omnia gubernari aut regi diuina potentia, singulasque res præscriptum habere tempus, quo cadant. Videmus item omnium rerum esse vices. Nam qui hactenus omnium prope populorum capitibus inambularunt, illi ipsi nunc prostrati in terram, omnium gentium pedibus proculcantur, & poenas dant insolentiae suae. Ita factum est postea cum Persis, Grecis, atque Romanis, ac fit hodie etiam cum potentissimis regibus & nationibus. Timeant ergo omnes gentes Dominum Deum iustum. Et certe totus hic locus de supplicijs gentium, qui a capite quadragesimo sexto hucusque productus est, pertinet ad illustrandam Dei iustitiam, & iudicia eius iusta.

Querela populi Dei oppressi in Babylone.

Cæterum quare voluerit Dominus Babylonem penitus deleri, sequuntur causæ, superius quoque non semel commemoratæ. Atqui eas repeti, & quam diligentissime inculcari oportuit, quod scandalo infirmorum consuleretur. Fingit autem populum Dei in Babylone captum amarissime conqueri de miserabili sua sorte & oppressione, conqueri autem apud Deum, & coram vniuerso mundo, accusareque grauiter Babyloniorum truculentam crudelitatem, Deuorauit me, inquit oppressus Dei populus, Nabuchodonosor. Licet enim Nabuchodonosor fuerit princeps præstantissimus, & multis heroicis virtutibus ornatissimus, sicuti Ieremias & Daniel liquidè testantur, fuit tamen ei miles atrox & crudelis, quem ille cohercere non potuit. Contritum se itaque a Babylonijs ait Dei populus, vt nihil integritatis in eis remanserit. Auaritia Babyloniorum exhauserat omnes Iudaicas opes, tam patentes vel apertas, quam abstrusas. Vnde dicit, Reddidit me ceu vas vacuum, in quo ne vnica aut guttula quidem vlla remansit. Ad id parabolam, Deuorauit me sicut draco, & cupidè quidem & crudeliter. Impleuit aluum suum meis delitijs. Quæ enim aliquando in delitijs habuit Dei populus, sustu-

lus, sustulerunt ac deuorauerunt Babylonij. Hodie similia videmus fieri in regnis & populis multis. Quæ enim multo tempore multis laboribus comportarunt, ea disijciuntur, diripiuntur, & luxu, libidine, & ebrietate prodiguntur à voracibus militibus. Expulit me, inquit, id est, captiuum ex patria in exilium protraxit, rapuitq̃. Et adhuc clarius, Substantia mea, vel reliquæ aut rapina mea, vel facultates meæ direptæ, denique & caro mea est in Babylone. Ita sanguis meus sparsus est passim per Chaldaeorum terram. Significat autem his locutionibus Zion & Hierusalem Babylonios penitus oppressisse, & crudeliter quidem oppressisse Dei populum. Significat enim nunc omnia verba hæc attribuit Zion, aut vrbi ciuibusq̃ Hierosolymorū, aut Iudæis. Quibus interim verbis mirifice omnis adumbratur persecutio populi Dei, docemurq̃ in oppressione nostra, & in persecutionibus ecclesiæ, ad Dominum clamare, apud ipsum deplorare sortem nostram. Id quod non semel factum legimus in libro Psalmorum, qui egregia huius rei exempla nobis suppeditat.

*Persecutio
ecclesiæ*

Respondet autem nunc ad querelam istam populi sui Dominus, & ait, Propterea quod mihi causam tuam proponis atq̃ committis, ideo illā ego agam fideiiter, & quia vindictam tuam mihi commisisti, ego vindicabo te, multis Babylonij seuerissimè. Mihi, ait alibi Dominus, vindictam committe, & ego retribuam. Multis deniq̃ alijs locis scripturæ discitur Deum esse populi sui patrum, & vindicem vigilantissimum. Certè hic locus admodum est euident. Et habet tota hæc contra Babylonem oratio similes sententias plurimas. At quomodo vindicare velit populum suum, perdereq̃ Babylonios, copiosissimè exponit per consequentia.

*Responsio Dei
ad querentia
sui populi.*

Mare bonorum fuit Babylon. Vt enim omnia flumina se exonerant in mare, ita omnium propè regnorum opes comportatæ erant in Babylonem. Diues enim facta fuit per direptionem omnium regnorum. Vena, id est fons perennis in ea videbatur ebullire, neq̃ ipsam vnquā euacuari posse facultatibus. Verum Dominus, Ego, inquit, exhauriam illud mare, ego venam illam perennem excabo. Intelligimus ergo impijs nihil profuturas opes quantumuis amplas, cum tempus supplicij de ipsis sumendi aduenerit.

*Mare fuit Ba-
bylon.*

Redigetur præterea ipsa orbis domina in acervos, ruinis ubiq̃ foedis extantibus. Vtitur locutione consueta prophetis, dum significare vult horribiliter fore vastandam. Ergo stuporis & sibili meminit. De quo antea dictum est non semel. Quod verò de rugitu leonū adijcitur, exponi poterit & de Babylonij prædolore horribiliter vociferantibus, aut de Persis Babyloniorum hostibus, præferocia & truculentia crudeliter rugientibus contra Babylonios, quos cupiant discerptos, aut frustulatim dilaceratos.

Perit Babylon.

Sed & modum exponit, per quem Deus Babylonem perditurus sit. Babylonij incallescunt cum vino tum cupiditatibus varijs: ego igitur instruam illis conuiuium, & ero pocillator ipsorum, ait Dominus, bibent, & inebriabuntur, sed et exultabunt, vel choreas ducent, ac in omnibus sese volutabunt voluptatibus in quibus dum insanient securi rerum, non animaduersus irruet hostis, & trucidabit eos veluti porcos in bara bona saginatos. Alludit autem omnino ad conuiuium illud Baltazaris luxuriosum, cuius Daniel meminit in cap. 5. Audiuius paulò superius ex Herodoto, Babylonios eo tēpore, quo vrbs capta est, festum egisse diem, & choreas duxisse, & de repēte in suis oppressos esse voluptatibus. Horrendum verò illud est, quod dicit propheta dormituros illos somnum semipiternum, à quo nunquam sint euigilaturi. Non quod neget illos in vltima illa die resurrecturos, sed quod significet impios illos Babylonios in peccatis suis morituros, atq̃ ideo perpetua condemnatione condemnandos. Addit se illos

*in luxurioso
conuiuium in-
erit Babylon.*

*Babylonij dam-
nantur.*

Veritas & cer-
titudo prophete-
tie.

perinde ut oues, arietes atque hircos abducenturum ad macellum, & iugulaturum unam omnes. Pereunt enim impij anima & corpore. Pij corpus & vita illa terrena, & momentanea auferri potest, anima vero damnari non potest: quod Dominus dixit in Euangelio apud Matth. in cap. 10. Mira autem prophetiae energia subinde apparet in hac oratione, in qua annis circiter sexaginta, priusquam hec evenirent Babylonem, tam disertè prædicta sunt. Non cecidit in terram vel apiculus de his omnibus, quæ prædicuntur Babylonem. Oportuit ergo Deum ipsum locutum esse per Ieremiam. Apparet in his etiam clarissima diuinæ providentiæ, omnia certo ordine gubernantis, demonstratio. Nam Deus omnem modum destructionis Babylonis nunc prædicit, sicut illam post 60. annos aut circiter perfecturus erat: & ita modis omnibus postea perficit, sicut se nunc perfecturum prædixit. Admiranda hæc sunt, & obseruanda diligentissimè. Qualis autem fuit interitus Babylonis, talis erit etiam finis huius seculi. Deprehendentur enim homines securi in suis illis voluptatibus, sicut factum legimus temporibus Noe et Loth, & opprimuntur à die illa Domini, sicut Dominus in Euangelio futurum prædixit, Matth. 24. & Lucæ 17. Proinde vigilandum est nobis, orandum integritatiq; studendum, sicut nos docuit iterum in Euangelio Dominus, Lucæ 21. & Apostolus in 1. ad Thessalon. 5. cap. ne & nos opprimamur ab illa die cum incredulis.

Adobruitur
Babylon.

Porro cum magna admiratione exclamat, & ait, Quomodo capta est Sesach? Dixi autem cap. 25. per Sesach intelligendam esse Babylonem. Exclamatione illa amplificat malum exitij. Est autem duplicata exclamatio. Deinde vero veluti per subiectionem addit, quomodo interierit, Absorpta est veluti ab intumescente mari, adeoque adobruta est suis ipsius fluctibus: corruit nimirum sua mole detracta vel deiecta. Et sicut Pharaon potentissimus Ægypti rex repente adobrutus est marinis fluctibus, ita Babylon ex improviso, & quam celerrimè cælo veluti tacta corruit, proprijs adobruta fluminibus. Hostes enim eius ferociiores reddituri sunt opibus Babylonis, spe nimirum prædæ amplissimæ. Post hæc repetit iterum, quæ antea quoque non semel dixit, Factæ sunt vrbes eius desertæ, &c. Bello enim Persico & Medico non ipsa tantum Babylon petita est, sed et vicinæ vrbes destructæ sunt. Hyperbolicae verò locutiones, ut quod dicit nullum hominem in Babylonicis urbibus habitaturum amplius, nec quæquam hominum pertransiturum per eas ciuitates, amplificant rem, & significant stupendam fore illam vastitatem.

Beli cultus deo
struitur.

Et sicut antea non semel, ita nunc iterum taxans Babylonicam idololatriam, & religionem falsam, asserit ipsam quoque abolendam. Hoc enim significat vocabulum Visitandi, de quo sæpe iam diximus in hoc opere. Colebant Babylonij Belum Nini patrem, 2. regem Assyriorum, successorem Nimroth, qui & Saturnus dicitur Babylonicus: sicut Belus Iupiter Babylonicus appellatur. Hunc estimabant opinione fatua & gentilitia relatum esse in deos. Parabant huic statuas, ad quam multæ & preciosæ afferebantur hostiæ, quas sacrifici mentiebantur ab ipso Deo absumi, cum interim ipsi sacrifici arte fabricatum ingressum parauissent in templum, per quem noctu una cum familia subrepentes, dona vel sacrificia illa auferebant, atque luxuriose absumendo deuorabant. Historia hæc textitur in fragmentis prophetæ Danielis. Certè in præsentia ait per Ieremiam Dominus se Belum illum, opima inquam sacrificia erepturum ex ore Beli, nimirum ex faucibus sacrificum impostorum reuelaturumque imposturam, qua detectæ gentes non amplius properaturæ sint cum donarijs vel anthematis ad mendacem illum & impostorem Belum. Quin addit murum Babylonis, id est ipsam Babylonem in vniuersum corruituram. Discimus ergo tandem omnes religio-
nes fal-

nes falsas, vtcunq; diu & fortiter pro veris fuerint defensæ, Dei potentia conuel-
lendas, deiiciendas, conculcandasq; fore. Domino sit laus & gloria. Amen.

*Pergit adhuc contra Babylonem differere, & certissimum ei
denunciare interitum.*

C O N C I O C L X V .

*Exite de medio eius popule mi, & seruet quisq; animam suam à furore iræ
Domini. Ne fortè mollescat cor vestrum, & paueatis ad quemvis rumorem,
qui audietur in terra: alius enim rumor veniet alio atque alio anno: alia item
atque alia violentia in terra, & dominator alius super dominatorem alium.
Propterea ecce dies venient, vt visitem sculptilia Babylonis, & pudefiat om-
nis regio eius, & interfecti eius in ipsa cæsi iaceant. Et iubilabunt super Ba-
bylone cælum & terra, & quicquid in his est, cùm ab Aquilone venient ei va-
statores, ait Dominus. Vt Babylon strauit interfectos Israelis, sic Babylonis
interfecti sternerentur per vniuersam terram. Qui euasistis gladium, ite, & ne ste-
teritis, memores estote Domini de longinquo, & Hierusalem ascendat in cor
vestrum. Erubuimus dum audiuius opprobria, pudor operuit vultus nostros,
eo quòd alieni venerunt in sanctuaria domus Domini. Propterea ecce dies ve-
nient, dicit Dominus, vt visitem sculptilia eius, & per vniuersam terram vul-
nerati ingemiscant. Si ascenderit Babylon ad cælos, & robur suum muniat in
excelsis, à me tamen aderunt ei vastatores, ait Dominus. Vox querula in Ba-
bylone, & magna confractio è terra Chaldaeorum: quoniam vastat Dominus
Babylonem, & perdidit ex ea strepitum magnum: sonuerunt enim fluctus eo-
rum instar aquarum ingentium, editus est tumultus voce eorum. Quoniam ve-
nit contra eam, contra Babylonem inquam vastator, & capti sunt fortes eius,
& arcus eorum confracti sunt: quoniam Deus repensionum Dominus abun-
dè rependet. Et inebriabo principes eius, sapientes eius, duces eius, satrapas e-
ius, atque fortes eius, & dormient somnum sempiternum, & non euigilabunt,
ait rex, cui nomen Domino exercituum.*

Tertio iam populū suum hortatur, vt egrediatur ex Babylone: & ne quis alio
rum exempla spectet, moueatque tardius, aut impeditus remora desideat
in Babylone monet. Sed seruare quisque animam suam, quanta licet festinan-
tia, properet, ne faciat se iræ Dei participem. Claret autem ex frequenti
hac repetitione & inculcatione, præcipuum aut certè non postremum huius o-
rationis caput esse egredi ex Babylone, aut fugere Babylonem. De qua re di-
ctum est antea. Quoniam verò in ipso quasi puncto liberationis & exitus ex Ba-
bylone prænoscebat Dominus graues & horribiles exorituræ in Babylone tur-
bas, præmonet earum rerum populum suum, ac hortatur ipsum ne animis con-
cidant, aut animos despondeant, sed in periculis istis constantes, animose ex-
pectent salutem, & se parent profectioni. Ne mollescat, inquit, vel pusillanime
reddatur cor vestrum: curate, aut orate potius, neque abieceritis spem vestram
ad rumorem quemlibet. Nunc enim prædico vobis varios in regno exorituros
rumores. Nam intra annos tres vel quatuor admirandæ erunt mutationes. Ex-
peditiones fient graues, committentur prælia, de cladibus & stragibus spargen-
tur nuncia. Vincetur Cræsus rex, Bellum inferetur Baltazari, quo cæso succe-
det Darius & Cyrus. Et hoc est quod ad verbum Ieremias dicit, Et venit ru-
mor in anno, & post hunc in anno rumor, & violentia in terra, & dominator su-
us

*Emigrandum
ex Babylone.*

*Turba in orbe
grauis.*

Lucæ. 21.

per dominatorem. Alij paulò significantius ea reddidere : quos nos sequuti sumus. Locus alioqui obscurus est, nisi historia inspiciatur. Infert ea lucem maximam. Dominus noster Iesus Christus prædicens fata vrbis Hierosolymorum, gentis excidium, & finem seculi per vltimum iudicium, hunc locum prophetæ fructiferum nobis reddit. Consulatur eius doctrina apud Matth. in cap. 24. & deprehendet quilibet se expauescere non debere ad turbas illas nunc in orbe vigentes, plane stupendas, sed eleuato capite expectandam esse redemptionem, quam promissit ecclesiæ suæ Dominus.

Euertetur idololatria.

Infelicitas idololatrarum.

Iterum dicit se euersurum cum sculptilibus Babyloniorum omnem corruptam & idololatricam religionem, cæsis & prostratis passim per plateas corporibus Babyloniorum. Pudefiet enim vniuersa, inquit, regio Babylonis. Punietur ob commissam idololatriam. Nam Dominus minatus est se velle animaduertere in tertiam & quartam generationem, eorum, qui ipsum prouocarint atque offenderint idololatria. Vbi sunt ergo qui felicitatem promittunt simulachrorum cultoribus?

Quomodo lætentur sancti de usteritu impiorum.

Porro dicit & cælum & terram, & omnia quæ in eis sunt, lætitia exultatura & iubilatura ob interitum Babylonis, vel quod vastatores tandem ab Aquilone, ex terra inquam Medorum, venerint, missi à Deo contra Babylonem, omnium regnorum, & præcipue populi Dei flagellum crudelissimum. Fit enim vt festos dies agant, sublati tyrannis, liberati. Sicuti Roma legitur festos celebrasse dies, cum semetipsum confodisset Nero Cæs. Ad amplificationem verò pertinet, quod ait cælos quoque exultaturos. Sancti autem exultant in interitu malorum, non odio quopiam aut alieni mali cupiditate (nam bene precantur hostibus suis) sed quod vident Deum iustum & veracem, rationem habere oppressi sui populi, & punire homines impœnitentes, quos maluissent quidem seruos per pœnitentiam; quoniam verò isti obstipo collo perruperunt, & Deum atque homines contempserunt & prouocarunt, non possunt non exultare in vindicta Dei gloria & veritate. Sed ea de re dixi nonnulla in Apocalyp. cap. 18. vbi eadem propemodum verba continentur de gaudio cœlitum & iustorum propter subuersam Babylonem Antichristianam. Addit Dominum par pari repensurum, ita vt quemadmodum Babylon multos prostrauit & occidit, ita iam vice versa prosternendi cædendiq; sint Babylonij. Vbi iterum vniuersalis illa sententia confirmatur, Qua mensura alijs mensi fueritis, eadem alijs remetientur vobis. Quæ vtinam tam probè expenderetur ab omnibus, quam promptè profertur ab omnibus. Sic enim minus esset bellorum, tumultuum, & iniuriarum.

Properandum ex Babylone.

Quartò iam vrget populum suum & hortatur ad exitum ex Babylone. Habent autem singula verba suum pondus admodum graue. Qui euasistis gladium, inquit, ite. Quasi dicat, Cum in capta Babylone, & in tot funerum aceruis, hosteq; gladio per urbem & agrum grassante, vos à gladio seruarit Dominus, in hoc seruauit, vt egressi ex Babylone, redeatis in terram sanctam. Si itaque grati velitis esse Deo, & vestrum facere officium, ibitis. Iam ergo veluti protrudit ipsos, & ait, Ite, ne steteritis. In mora enim periculum est. Ita Dominus in Evangelio docet, non esse respiciendum ab ijs, qui semel admouerint manum suam aratro : meminerint potius vxoris Loth, quæ dum respiceret in Sodomam ardentem, conuersa est in statuam salis. Pergamus ergo constanter in via Dei. Docemur enim hic, quid in turbis huius mundi faciamus. Quidam volunt expectare finem istorum motuum, & deinde in aliquam inclinare partem. Sed Deus iubet quemlibet, qui aliquam veritatis cognitionem consequutus sit, nihil conuari, sed progredi in via veritatis reuelata à Deo per verbum. Addit, Recordemini à longe Domini, & ascendat super cor vestrum Hierusalē; non quòd parum

Officium liberorum.

parum memores esse debeant Dei, sed ipsi qui longè erant à terra, in qua se præsentem patribus exhibuerat Deus in verbo & Sacramentis visendum, recordari deberent Dei, qui à longè, id est ab antiquis temporibus patrum ipsorumque Deus fuerit, ideoque cogitare de templo & cultu eius instaurando. Quo nimis pertinet quod ait, Ascendat super cor vestrum Hierusalem, id est sit vobis cordi Hierusalem, desiderate eam, cogitate de reparanda illa. Hoc enim à quous nostrum, qui redempti sumus à Domino, requiritur, ut cum desiderio cogitemus de restituendo Dei cultu, de reparanda & bene instituenda Christi ecclesia. Verum plures hic suffocantur Babylonica pompa, in qua, licet destructa, manere & ociari malunt, quam in ecclesia, iam florere incipienti, laborare. Præterea admonet eos contumeliarum & iniuriarum, quas in captiuitate intulerant populo Dei Babylonij. Opprobrarunt enim eis templum destructum. Quasi si religio ipsorum vana fuerit, utpote cuius officina sic destrui potuerit & vasa omnia diripi. Incussit ea exprobratio ipsis Iudæis pudorem, ut iam ipsi confiteantur, & dicant, Nos audiendis opprobrijs erubuimus, &c. Ad hæc autem tacite infert Dominus, Ergo si assertam cupitis meam gloriam, & restitutum templum & cultum, pudoremque vestrum conuertere in honorem & gaudium, nolite hærare in Babylone, sed protinus migrantes inde Hierosolymam contendite, & de reparando templo, cultu, & vrbe cogitate. Ita enim pudor vel ignominia potius abstergetur, & glorificabimini iterum. Rectè sanè dixit Apostolus, ex peccatis nihil manere reliquum nobis nisi pudorem: id quod semper nobis, dum ad peccandum sollicitamur, ob oculos versari debet, abstrahereque à peccatis. Rom. 6.

Post hæc iterum asserit se omnem in Babylone idololatriam contriturum, & idololatrarum corpora passim dispersurum per urbem & agros, in quibus semineces ingemiscant, & falsos deos vituperent, qui nullum tulerint suis cultoribus auxilium. Denique ne Babylonij suis munitionibus fiderent, & se in his tutos fore crederent, hos ut antea Idumæos in capite quadragesimo nono alloquitur, & ait, Si ascenderit Babylon, &c. Olim etiam ascendere voluit in nubes perturrim altissimam, sed tunc quoque confusa est: sicuti nunc etiam confundetur. Non tulit in ipsis cælis Deus superbiam & rebellionem angelorum, cui ergo verisimile videatur Deum superbiam dissimulaturum hominum super terram: Deturbabit fidentes munitionibus, & humiliabit superbientes Dominus. Fingit autem nunc exaudiri voces querulas pereuntium in Babylone, & fragorem ac veluti tonitrua ruentis Babylonis. Addit Dominum Deum vastare Babylonem. Compadat clamorem & sonitum cadentis pereuntisque urbis ac hominum in ipsa, voci æstuantis maris, aut aquarum ingentium tumultuantium. Repetit venire contra Babylonem eos, quibus à Deo demandata erat vastatio. Ac Deum hunc vocat Deum repensionum, & Dominum abundè rependentem, nimirum malis mala, bona bonis. In præsentem loquitur de malis. Obseruamus autem Deum esse retributorem, rependentem abundè vel liberaliter, iuxta verbum suum. Non enim est Deus noster Deus ficulneus, sed zelo ardet, & est ignis consumens. Timeamus ergo ipsum & credamus promissionibus & minis eius. Quæ autem sequuntur, Et inebriabo, &c. prius sunt exposita. Domino Deo nostro sit laus & gloria.

*Conuenit idola
idolatræ cum
idololatria.*

*Dominus est
Deus repen-
sionum.*

Absoluitur oratio Ieremia contra Babylonem, annunciansque iubetur in Babylone per Seraiam, qui prælectam in Euphrate demergit.

Sic dixit Dominus exercituum, Murus Babylon ille densus omnino diruetur, & portæ eius excelsæ igni comburentur, & quod gentes & populi labore & fatigatione operati sunt, in vanum & in ignem abibit. Sermo quem mandavit Ieremias propheta Seraia filio Nerie, filij Mahasia, cum proficisceretur cum Zedechia rege Iuda in Babylonem, anno quarto regni eius. Erat autem Seraias præfectus quietis. Et scripsit Ieremias omne malum quod Babylonem euenturum erat in librum vnum, omnes scilicet Sermones qui scripti sunt contra Babylonem. Deinde dixit Ieremias ad Seraiam, Cum peruenies Babylonem, vide legas omnes sermones istos, ac dicas, Domine tu loquutus es contra locum istum, ut eum excindas, ut nemo in eo habitet, neque homo neque bestia, sed ut sit desolatus in sempiternum. Cumq; ad finem legeris totum librum istum, alligabis ei lapidem, & abicies eum in medium Euphratem, ac dices, Sic demergetur Babylon, & non consurget à facie mali, quod ego inducam super eam, & defatigabuntur. Hactenus verba Ieremie.

Murus Babylonis densus diruetur.

Summam omnium contexit eorum quæ oratione contra Babylonem profectus est, ac dicit murum Babylonis, id est ipsam Babylonem fore diruendam, & portas eius igni comburendas, deniq; vniuersum ædificium, quod magnis impensis, & laboribus non æstimandis constructum sit, deiciendum atq; conculcandum. Non temere autem hæc omnibus illo tempore incredibilia, protulit in medium, sed addit his auctoritatem, præmissa consueta sententia, Sic dicit Dominus exercituum. Postulat autem hic locus ut cõmemorem quæ de Muro & portis Babylonicæ vrbis tradiderunt scriptores vetusti. Strabo libro Geographiæ 16. Babylon in campo, inquit, iacet, muri ambitum habent CCC LXXXV. stadiorum. Eius crassitudinem pedum XXXII. Altitudinem inter turres cubitorum quinquagenum, turrium ipsarum sexagenum: viam super mœnibus tam latam, ut quadrigæ occurrentes facile pertransire possint. Vnde & hoc ex sex spectaculis vnum dicitur. Et reliqua. Herodotus autem libro primo hæc paulo liberalius exposuit, ac dixit, Babylon in ingenti planicie sita est, forma quadrata, magnitudine quoquouersus centenum vicenum stadiorum, in summa quadrigentorum & octoginta in circuitu quatuor laterum vrbis. Tanta est Babylonicæ oppidi magnitudo: quod ita exornatum est, ut aliud nullum eorum quæ nouimus. Iam primum fossa ambit alta atque lata aqua plena. Deinde murus quinquaginta cubitorum crassitudine, ducentorum altitudine. Eius per ambitum centum portæ stabant, aræ omnes, cum cardinibus itidem, postibusq; &c. Cum autem tantum ædificium quod inter miracula mundi recensetur, perierit funditus (quanquam non protinus & semel penitus Cyri temporibus, sed postea consequentibus) quid putabimus posthac futurum in mundo stabile? Diu laborarunt ad fatigationem vsque, & inæstimabilibus impensis multi populi & gentes plurimæ in extruenda Babylone: sed ea redigitur in nihilum, & abit in fenum. Quid igitur ædes nostras & opes nostras, diu & multo cum labore corrasas & paratas, stabiles fore credimus? Ne ergo fidamus rebus huiusmodi instabilibus, sed Deo æterno, qui parauit nobis in cœlo sedes stabiles & sempiternas. De magnificentia, subuersione denique Babylonis & ruina, scripsit hæc in Commentarijs suis Hieronymus ad Isaia cap. 13. & 14. Babylonem fuisse potentissimam, & in campestribus per quadrum firam, ab angulo vsque ad angulum muri sedecim millia passuum tenuisse, id est, simul per circuitum quadringenta octoginta stadia, refert Herodotus, & multi alij qui Græcas historias conscripse-

Portæ Babylonis.

De incredibili vrbis Babylonis splendore.

conferipserunt. Arx autem, id est capitoliū illius vr̄bis, est turris quæ ædificata post diluuiū, in altitudine quatuor millia dicitur tenere passuum, paulatim de lato in angustias coartata, vt pondus imminens facilius à latioribus sustentetur. Describunt ibi templa marmorea, aureas statuas, plateas lapidibus auro fulgentes, & multa alia, quæ penè videantur incredibilia. Hoc totum narrauimus, vt ostenderemus quòd ad iram Dei omnis potentia puluis sit, & fauilla & cineri comparetur. Si liceret introire barbaras nationes, & videre tantæ vr̄bis extrema vestigia, videremus possessionem hericij & paludes aquarum, & verè compleū esse quod nunc Isaia vocibus canitur, Scopabo eam scopa terēs. Exceptis enim muris coctilibus, qui propter bestias concludendas post annos plurimos instaurantur, omne in medio spacium, solitudo est. Et idem paulò ante, Sicut, inquit, subuertit Deus Sodomam & Gomorram, sic & ista subuersa, in æternū non habitabitur. Pro illa enim Seleuciam & Ctesiphontem vr̄bes Persarū inclytas fecerunt. Item. Didicimus à quodam fratre Elamita, qui de illis finibus egrediens, nunc Hierosolymis vitam exigit monachorum, venationes regias esse in Babylone, & omnis generis bestias murorum eius tantū ambitu coherceri. Hæc Hieronymus. Hactenus exposuimus copiosissimam & elegantissimam Orationem Ieremiæ contra Babylonem habitam, breuitatem vbique sequentes, ac vestigia potius indicantes expositionis, quàm ipsam expositionem operose prosequentes. Videntur enim indicia illa sufficere diligentibus.

Porro sequitur quomodo vaticiniū hoc à Deo reuelatum Ieremiæ, peruenit ad Babylonem, atque Babylonijs innotuerit. Huius rei circumstantiæ diligenter attinguntur. Vbi ante omnia obseruandum venit, Deum optimum maximum, licet Israelem delegerit peculiariter, curasse tamen, & nullibi neglexisse mox ab initio gentes quoque. Ideò enim legimus Ionam missum esse ad Niuiem metropolim regum Assyriorum: nunc verò curat Deus per Ieremiā, vt Babylon quoque verbum Dei audiat, & iudicia eius discat. Modus reuelationis idem est, qui aliàs obseruatus est à Deo. Vt enim verbum vsurpauit & symbola semper ferè ab initio, ita nunc quoq; recitatur sermo Dei, & symbolum vel chria additur. Nam sermonem alligat lapidi, & demergit in mare, addita expositione. Est autem hæc ratio docendi, per verbum & per symbola, omnium præstantissima, & hominibus maximè idonea & utilis. Discernimus tamen plurimum inter hæc symbola, quæ cum chria communicant, & inter symbola sacramentalia. De qua re dictum est aliàs.

Cæterum cū Ieremias ob rationes certas, maximè quòd mandatum Dei non haberet, non posset ipse Babylonijs concionari, scriptum suum ad ipsos mittit, sicuti & Paulus doctrinam suam de Euangelio, scripto comprehensam mittit ad Romanos. Neque misit per quemlibet Ieremias suum sermonem ad Babylonios, sed per virum selectissimum. Nam cœlestes thesauri non sunt committendi quibuslibet, sed selectissimis duntaxat: ideò Deus prophetas & apostolos vocauit, homines sanctissimos, & ministerio verbi appositissimos. Decet enim diuina & publica munera credere hominibus diuinis & excellentibus. Committe enim impuris hominibus magistratum, & verbi ministerium, & experieris pariter confundi diuina atque humana. Ergo Ieremias commisit officium lectionis Seraïæ, qui dicitur princeps fuisse quieris. Id quod variè interpretantur. Vulgata versio habet, Seraïas autem erat princeps prophetiæ, is nimium, cui commissæ erat prophetia Ieremiæ, vt eam Babylonijs recitaret. Chaldaus Paraphrastes vertit, Princeps muneris, quasi is munera accepta ab offerentibus obtulerit regi. Alij arbitrantur ipsum fuisse principem recreationis, id est regi à colloquijs, congerronem, qui iucundis sermonibus regis molestiam &

Quomodo
peruenit ad
Babylonem
Ieremiæ
vaticiniū

Doctrinam suā
Ieremias man-
dat scripto.

fastidia sustulerit, aut leuarit. Alij quietem exponunt de regis quiete, & quod Seraias cubiculo in quo rex quiescebat, fuerit praefectus, daß er sie gewäsen des Fürnigk Kämerling. Lutherus vertit, Seraias was ein fridjamer sin ist. Ac apparet reuera hominem fuisse pacis quietisq; amantem, & hominem per omnia benignum. Huic inquam commendat Ieremias officium recitandi vaticinii in Babylone.

Quo tempore
illa sint Baby-
loni reuelata.

Iam etiam tempus, quando hoc factum sit, ostenditur, quartus Zedechiae annus, nimirum 66. annus antequam haec euenirent Babyloni. Mature ergo admonita est à Deo Babylone. Alibi diximus annos captiuitatis Babylonicæ auspiciandos esse à captiuitate Iechoniae. Fortè scripsit, & concionatus est Ieremias hunc sermonem Hierosolymis primo anno Nabuchodonosoris, qui erat Ioachim quartus. Ostenditur & occasio, per quam Ieremias sermonem hunc in Babylonem misit, regis Zedechiae profectio in Babylonem ad regem Nabuchod. Non exprimitur vera huius profectionis causa, vnde non est quod ipsam magnopere inquiramus. Id verò admiratione dignum est, tantam fuisse hic Dei prouidentiam, & Dei in Zedechia potentiam, vt homo alioqui timidulus non opposuerit se huic negotio, impediueritq; quò minus legeret Seraias Orationem alioquin plus satis odiosam, ne fortè parum gratos regi redderet omnes Iudæos.

Summa totius
orationis con-
textur.

Mandat enim Seraiae Ieremias, vt librum hunc, id est orationem totam recitet palam in Babylone. Nam Deus non vult latere sua iudicia, sed aperta esse omnibus, ijs maxime, ad quos peculiariter pertinent. Quinimò mandat, vt lectioni breuem summam omnium eorum, quæ in oratione comprehenduntur, attexat. Summam enim illi veluti in os ponit, & ait, Dices, Domine tu locutus es contra locum istum, &c. Capita præcipua huius summæ sunt. 1. Dominum hæc esse locutum. 2. Babylonem fore excindendam. 3. Atque ita excindendam funditus, vt neque homines, neque bestiae sint illic habitaturæ. Non loquimur iam de feris belluis, sed de cicuribus, vt bubus, ouibus, armentis inquam & pecoribus. Alioqui scimus Babylonem stabulum velut factam ferarum. 4. Eritq; desolatio illa perpetua, neque quo reparabilis villo. Sermoni aut denunciationi huic iussit Ieremias addere symbolum, lapidem vtique, cui alliget codicem, & demergat in profundum Euphratis. Insuper iubet verbis exponere huius demersionis mysterium. Sic demergetur Babylone, nec resistere poterit malo, quod inducet ei Dominus, sed fatigata mole malorum cadet & peribit. Hic inquam erit finis Babylonis. De paradigmatis & symbolis verbo additis, aliàs in hoc opere copiosius dixi, vt huius nihil nunc repetendum sit. Similia his contra Romanam contexuit beatus Ioannes in Apocalypsi cap. 18. Concludit autem scriptor vel amanuensis Ieremiae Baruch hunc librum, & addit, Hactenus verba Ieremiae, nimirum recitata sunt, aut pertingunt.

Symbolum vel
paradigma ad-
ditur sermoni.

Gentes iudica-
bunt fideles.

Priusquam autem ad alia progrediamur, admonendum puto lectorem impietatis, crudelitatisq; regum Iudaicorum. Nam Ioachim rex Vriam in Aegyptum vsque persequitur, quod paulò liberius annunciasset verbum Dei. Zedechias eo nomine conclusum Ieremiam in carcerem non liberat, nec asserit. At Nabuchodonosor non legitur ad tam dira Ieremiae vaticinia vel verbulo minatus esse tantillum. Quid quod Phul Belochus contra Ionam adeò non sauijt prædicantem vel annunciantem Niniues excidium, vt magis omnibus mandato publico præceperit emendationem morum corruptissimorum? Hi ergo reges barbari iudicabunt in iudicio illo principes Christianos, & Episcopos maxime, qui neque audire volunt, quæ prædicantur contra errores & corruptam ipsorum vitam, neque desinunt ob talem prædicationem ministros prosequi flamma & ferro. Interim loquitur sensus communis, tantam esse nostri seculi corrupti-

corruptelam, tam crassos esse errores monachorum & Papistarum, ut Deus amplius dissimulare non possit, sed grauis vindicta metuenda sit, nihilominus nemo istorum his commouetur, sed obstipito collo pergit quilibet persequi manifestam veritatem. Adsis ergo Domine Deus noster causæ tuæ, & libera tuos ab omni malo. Amen.

APPENDIX VERITATEM PRO

P H E T I A E A P P R O B A N S .

Obsidetur ac capitur urbs Hierosolymorum. Capitur item rex Zedechias, & vincitur, &c.

C A P V T L I I .

C O N C I O C L X V I I .

Natus erat viginti unum annos Zedechias, cum regnare inciperet, regnavitque undecim annis Hierosolymis. Nomen matris eius Hamithal, filia Ieremia de Libna. Fecitque malum in oculis Domini, iuxta omnia quæ fecerat Ioachim: quia ira Domini fuit contra Hierusalem & Iuda, donec eos abijceret à conspectu suo. Defecit autem Zedechias à rege Babylonis. Factum est itaque in anno nono regni eius, mense decimo, mensis decima, ut veniret Nabuchodonosor rex Babylonis, ipse & universus exercitus eius contra Hierusalem, & castra ponerent contra eam, extructis circa eam munitionibus. Et durabat urbis obsidio usque ad undecimum annum regis Zedechie. Mense autem quarto, nona mensis, inualuit fames in urbe, ut non esset cibus populo terræ. Erupta est urbs, & fugerunt omnes viri bellicosi, egressi noctu de civitate per viam portæ inter duos muros, quæ est iuxta hortum regis, Chaldaei urbem circumvallantibus, abieruntque versus desertum. Insecutus autem exercitus Chaldaeorum post regem, apprehendit Zedechiam regem in campis Iericho, cum iam omnis exercitus eius dissipatus esset ab eo. Comprehensum ergo regem, adduxerunt Reblam ad regem Babylonis in terra Hemath, ubi locutus est cum eo iudicia. Et interfecit rex Babylonis filios Zedechie in conspectu eius: seque & omnes principes Iuda occidit in Rebla: & Zedechie oculos eruit, vinxitque eum duabus catenis, duxitque eum rex Babylonis Babylonem, & tradidit eum in domum custodiæ usque ad diem mortis eius.

APPENDICIS huius author non est Ieremias, sicuti superiorum. Sub finem enim capitis earum rerum fit mentio, quæ diu post mortem Ieremie facta sunt. Congruunt tamē omnia cum veritate historica, ab ipso nobis Ieremia cap 39. tradita, & cum ijs quæ leguntur in fine lib. 4. Reg. & in fine 2. lib. Paral. Siue ergo ab Ezra, ut quibusdā visum est, siue ab alio viro sancto scripta sit hæc historia, perinde est: certum est omnino profectā esse à sancto Dei spiritu. Capita huius capitis præcipua sunt ferme 5. Principiō enim consignatur quomodo urbs Hierosolymorum obsessa sit à Nabuch. & capta etiam, quomodo item Zedechias rex fugiens cum magnatibus venerit in potestatem Babylonici regis. Deinde exponitur quomodo templum & urbis edificiā magnifica omnia sint inflammata, urbis mœnia deiecta, denique quid factum sit cum captivo populo. 3. Cōmemoratur templi direptio & census spoliū veluti contextitur.

Appendix prophetiæ Ieremie.

Argumentum huius loci.

4. Subiungitur census illustrium personarum interfectarum à Babylonico rege sed & census captiuorum. Vltimo loco breuibus attingitur restitutio regis lechoniæ per Euilmerodachum.

*Quis sit huius
historia vsus
& fructus.*

Horum porro omnium hic præcipue vsus & fructus est. Demonstratur palam veritas prophetiæ in medium prolata iam per annos 40. à Ieremia propheta. Dum ab illo horribiles hæ res exponerentur, insanire multis videbatur vates: quod impossibilia multis pleraque, quæ dicebat, viderentur. Iam ergo audiamus in hoc capite, ne apicem quidem cecidisse in terram ex omnibus Ieremiæ vaticinijs. Completa enim ad vnguem sunt omnia. Colligimus hinc Deum nostrum, Deum esse iustum, qui tametsi dissimulet diu hominum peccata & consclerationem, adest tamen opportuno tempore, & rependit unicuique pro suis meritis. Videmus item Deum non dormire, non mutare verba sua, & fallere, sed constantem & firmum esse, & verbum eius in promissionibus & minis firmissimum certissimumque. Apparebit in hac insuper historia, quis sit futurus omnium contemptorum verbi Dei exitus, talis qualis horum fuit, quos nullæ potuerunt ad poenitentiam permouere conciones prophetiæ, quantumvis vehementes. Memorabilis & modis omnibus ergo obseruanda est nobis hæc historia, quam cernimus tot modis esse fructuosam & vberem, ac ea de causa quater in scripturis descriptam, id quod de alijs non dixeris, nempe in præsentī, in 39. item cap. in fine quoque libri Regum, & in fine libri 2. Paralip. Nos breuibus omnia perstringemus, relegantes lectores ad Concionem huius operis 127. in qua omnia persequuti sumus vberius.

*Aetas & natales
regis.*

Principio commemorat historia ætatem & natales regis Zedechiæ. At illa sicuti & externa alia omnia profunt nihil, nisi virtutibus simus ornati. Degenerat hic Zedechias, sceleratissimus sanctissimi patris Iosæ filius.

*Peccata propter quæ gens
aliqua excinditur.*

Deinde attingitur peccatum Zedechiæ, propter quod contra urbem & regnum Iuda vniuersum furor Domini efferbuit. Fuit autem inobedientia. Reiecit enim verbum Dei, imitatus exemplum fratris sui Ioachim, & idololatriam inductam aut reparatam à morte sanctissimi patris Iosæ propagauit in populo, nequicquam reclamante Ieremia. Cuius Sermones vilipenderunt. Vniuersus ergo populus vnà cum principibus corruptus, poenitentiam non modo spreuit, sed violenter perrumpens grassatus est per idololatriam & per omnem consclerationem. Ideo efferbuit contra ipsos furor Domini, ac semel eos delestatuit. De quo copiosiora leguntur in vltimo capite posterioris libri Paralipomenon.

Perfidia.

Adiungit his aliud scelus, nempe defectionem nephariam à rege Nabuchodonosore, cui astrictus erat sacramento, & cuius magna cum in familiam eius, tum in vniuersum populum extabant beneficia. Nam vt peregrinum & alienigenam principem eis non imposuerat, ita religionem patriam eis intactam reliquerat: & cum semel & iterum eis pepercerat, cum funditus potuisset eos deletere, sanè ingratissimum ei se exhibebat cum vniuerso populo Zedechias. Exagitat eius perfidiam grauius Ezechiel in capite decimo sexto, omnes in orbem homines admonens, ne fidem datam vlli mortalium nedum magistratui violēt.

Obsessa vrbs.

Post hæc describitur quomodo obsessa & capta fuerit Hierosolymorum vrbs. Notat autem tempus quo cœpta est obsidio, Decimi mensis diem decimum. Dicit item vniuersum ad mœnia Hierosolymorum adductum esse exercitum regis: nimirum ex omnibus populis immensum: quod & ipsum futurum prædixerat Ieremias. Urbem autem circumdederunt inclusam turribus, pluteis, aggeribus & munitionibus, diuiso vniuerso ad mœnia per castra exercitu. Durauisse autem ait illam obsidionem à 9. Zedechiæ anno, ad annum 11. Quæ sanè diuurna &

turna & molestissima fuit obsidio. Interea miserè afflictam fuisse urbem fame, adde & peste, intelligimus. Quæ omnia & singula prædixerat ex ore Dei Ieremias. Verùm maluit infelix populus illa experiri potius, quàm credere, & prauam vitam emendare. Talia sunt hodie quoque plerorumque ingenia. Vnde & calamitates agminatim nos inuadunt.

Iam etiam subdit historiam captæ urbis, exponens modum quomodo sit capta, & quomodo rex miser in fugam effusus, venerit in potestatem Babyloniorum: à quibus rectè pertractus sit ad regem Nabuchodonosorē. Quod & ipsum futurum Ieremias prædixerat. Neque tacet quid cum ipso egerit Nabuchodonosor, Vbi & supplicium describitur, sumptum à rege grauissimum. Non potuit ipsum eripere ex impendenti malo arte extructus exitus ex urbe. Non potuit ipsum defendere exercitus satis alioqui animosus. Nam hic in fuga est dispersus. Cuius rei supra mentio facta est in cap. 40. & alijs capitibus. Ergo sistitur ante Nabuchodonosorem, qui iure cum ipso agit, capitisque vnà cum proceribus condemnat. Cogitur ergo miser videre oculis proprijs necem filiorum suorum, deinde omnium principum eius supplicium commeritum. Deinde demum cum illo dolore intolerabili excruciatum esset, cogitur pati summam ignominiam, ut non quidem interficiatur cum alijs, sed ut oculi ipsi eruantur, conserueturque tormentis maioribus & diuturnioribus. Vincitur enim duabus catenis, & veluti spectaculum in triumpho deducitur in Babylonem, ut ibi ludibria etiam vulgi experiatur. Id quod ipsum disertè ei prædixerat Ieremias. Neque dum venit in Babylonem, felicius habere cœpit. Conclusus est enim in carcerem, & in eum quidem carcerem, in quo detentus est in finem usque vitæ suæ. Hec scilicet est sors principum virorum, qui gubernaculis à Deo præfecti, officium suum non faciunt, sed libidinem suam in omnibus sequuntur, verbum autem Domini contemnunt & persequuntur. Dominus Deus noster liberet nos à malo.

Capta urbs.

Captus rex.

Supplicium de rege sumptum.

Combuitur templum vnà cum urbe Hierosolymorum, mœnia diruuntur: & populus abducitur partim in captiuitatē, partim relinquitur in terra.

C O N C I O C L X V I I I .

Mense quinto, decima mensis (is est annus decimus nonus Nabuchodonosoris regis Babylonis) venit Nabuzardan præfectus rerum capitalium, qui steterat coram rege Babylonie in Hierusalem. Et incendit domum Domini, & domum regis, atque omnes domus Hierusalem, & omnes aedes magnificas incendit igni. Omnes quoque muros Hierusalem per circuitum diruerunt omnes qui erant in exercitu Chaldaeorum, sub præfecto rerum capitalium. Tenuerunt autem de populo, & qui in urbe reliqui facti sunt de plebe, & qui profugerant ad regem Babylonis, & reliquum vulgus transportauit Nabuzardan præfectus rerum capitalium. Pauperes autem terræ reliquit Nabuzardan præfectus rerum capitalium, ut vineas & arua colerent.

Secundo hoc huius Appendicis vel historię capite, quatuor præcipua commemorantur, & initio inflammatio aut incendium templi, & quidem templi Domini, id quod Iudæi nunquam excindendum putabant, ideoque clamabant strenuè. Templum Domini, Templum Domini, Templum Domini. Existimabant enim in hoc Deum posuisse nomen suum in sempiternum, & ideo nunquam diruendum. Verùm errabant turpiter, neque sic pepigerat (ut mox dice-

Templum combuitur.

mus) cum ipsis Dominus. Diligenter consignatur annus Nabuchod. 19. Per hos enim continuos annos, sicut colligere licet ex 25. cap. Ieremiæ, premonuerat populum suum Deus horum omnium, suadens eis poenitentiam, ne euenirent que propter vitam poenitere nesciam euentura erant. Dies quoque consignatur & mensis. Intercesserunt autem dies 30. inter captam & exustam urbem. Nihil ergo præcipitanter, sed omnia cum consilio fecerunt principes militum regis Nabuchod. Condemnant hæc furorem eorum, qui Christiani volunt saluari, & ramen in evertendis urbibus & populis longè imprudentius & atrocius festināt. Author quoque harum rerum omnium vel exequutor palam nominatur Nabuzardan. Cuius etiam ante facta est mentio in cap. 39. Dicitur hic stetisse coram vel pro rege in Hierusalem, nimirum inseruisse regi Babylonio & vices eius egisse in hoc bello Hierosolymitano, & in vrbe excindenda. Alij sic ordinant, Nabuzardan qui stabat coram Babylonio, id est ei inseruebat, venit Hierusalem: sed idem est utrobique sensus. Hic inquam incendit ac combussit templum Dei æterni. Quod sanè auditu horrendum est.

Historia templi Domini.

Ab initio non habuit Dei populus templa Deo manibus extructa hominū. Vbi sunt magno illo & vero Dei templo, ipso mūdo, in quo viua imagines Dei ubique comparent, innumera sunt quæ nos Dei & eius potentia, bonitatisque admoneant. In hoc sunt ornamenta preciosissima & præstantissima, magna item luminaria, non cerea aut sebacea, sed Sol & Luna & stellæ. Sacrificarunt ergo patres ad aras passim excitatas sub cœlo, & inuocarunt Deum cœli, & eundem coluerunt. Sic enim testatur scriptura de Noe, de Abrahamo, Iacobo, & alijs. Sub Mose iussit Deus parari templum portatile, quod vocatur Tabernaculum testamenti, sed rectius cœtus & conuentus vel ecclesiæ. Mutatus est sæpe locus huius templi sicut testatur historia sacra. Tandem parauit abundantissimam materiam Dauid, ac Solomon stabilem & fixam construxit Domino domum. Quæ omnia Stephanus in Actis Apostolicis non tacuit. Extruxit autem templū Solomon, ut esset typus Christi & ecclesiæ; ut in eo sincera traderetur per lectionem & prædicationem doctrina: ut oraret ibi populus, & perciperet aut celebraret sacramenta. Ac Deus hoc templum sibi soli vendicauit, ideoque Domum Dei nuncupari voluit: noluit hoc communicari cuiquam. Grauius enim Solomon & posteris interminatus est 3. Reg. 9. cap. si non soli Deo reseruarent hoc templum impollutum, quod & templum subuertere & ipsos perdere velit. Cæterum posuerant in templo aras dijs alienis, extinxerant prædicationem verbi sinceram. Orationes ipsorum erant impuræ, & sacramenta vel sacrificia eorum erant immunda. Proinde merito subuertit templum Dominus, utpote quod in alium quam ipse ordinarat vsum conuersum fuerat. Dominus in Euangelio templum Hierosolymitanum vocat speluncam latronum, eamque ipsam ob causam subuertendum prædixit, quod & suo tempore sacrum est. Quid itaque mirum, si hodie quoque videamus passim destrui templa Christianorum à Turcis, cum non seruiant ijs vsibus, quibus reuera consecrata sunt ab initio, sed sint mera idolia? Nihil nunc dicam de eo, quod qui lapidea idolis templa extruunt, viua propter veram religionem comburunt. Docuerunt sancti ecclesiæ doctores Deum non requirere ut lapidea ipsi extruamus templa, sed ut nosmetipsi vera et viua Dei templa per fidem & pietatem efficiamur.

Destruitur regia.

Deinde destruitur & palatium regis. Pereunt ædes magnificæ omnes, prætoria, & quicquid erat publicum & amplum una cum ciuium domibus. Non parcitur preciosis domibus. Deus enim in extructione ipsarum propter luxum & auaritiā grauius est offensus. De qua re dictum est cap. huius operis 22. Disce autem cuius beneficio inhabites ædes tuas, & quis sit qui te in ædibus conseruet,

conseruet, Dominus Deus vniuersorum. Cum is tibi irascitur, eiecit te ex edibitis tuis, insuper & aedes subuertit.

Iam diruuntur etiam muri vel mœnia vrbs per circuitum. Ea extruxerant reges laudatissimi simul & sanctissimi, Dauid, Solomon & cæteri. Habent sua in Odís sacris encomia; sed cum inhabitatores mœniorum essent incurabiles, iusto Dei iudicio Hierosolymorum muri cadunt, sicuti ceciderant mœnia Ierichuntina. Impíos enim & impœnitenes nulla defendunt mœnia, qualiacunque sint tandem. Totus autem exercitus Babylonicus hoc opere fatigatur: pauci enim huiusmodi muros non faciliẽ eruiſſent. Non autem desunt homines ijs operibus conficiendis quæ diuina prouidentia statuit perficere. Hactenus muri Hierosolymorum firmiter contra omnem hostilem impetum faciliẽ subſtiterant nunc verò nullo negotio euertuntur, irato Deo. Recte ergo canit in Odís sacris propheta, Nisi Dominus ædificauerit domum, frustra laborat qui ædificat eam. Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam, &c.

Postremo narrat etiam quid factum sit cum populo, cui sæpe minatus fuerat extrema Ieremias. Triplicem hic facit populi totius ordinem. Erant qui desceſſerant ad regem Babylonium ex vrbe Hierosolymorum. Erant quos capti vrbe, relictos in vrbe, ab ijs qui fugerant, & in campos vsque Ierichuntinos peruenerant, hostes inueniebant. Ex his omnibus erant pauperes & tenues non pauci. Iam verò deligit Nabuzardan ex omnibus turbam pauperem, eamque in terra Iſraelis relinquit, in hunc finem vt arua colant. Reliquos verò omnes, omnis ordinis homines, abducit captiuos in Babylonem. De quibus superius plura sunt dicta. Est autem hic exitus impœnitentium, Dominus misereatur nostri.

Commemoratur direptio templi & census spoliiorum: item qui ex magnatibus à Babyloniorum rege trucidati sint.

C O N C I O C L X I X .

Columnas areas quæ erant in domo Domini, & bases, & mare aneum, quæ erant in domo Domini comminuerunt Chaldaei, & omne æs ex eis tulerunt Babylonem. Lebetes quoque, scopas, cultros, pelues, & cochlearia, atque omnia vasa, in quibus ministrauerant, tulerunt, & crateres, ignis receptacula, pelues, lebetes, lucernas, Cochlearia & pateras, quorum alia erant aurea, alia argentea, tulit præfectus rerum capitalium. Columnas duas, mare vnum, duodecim boues, qui erant sub basibus, quos fecerat rex Solomon in domo Domini. Eorum omnium atque cunctorum istorum vasorum pondus æris rationem superabat. Erat enim colūna vnius altitudo decē & octo cubitorū: funis autē, qui ambiebat eam, duodecim cubitorum: densitas eius quatuor erat cubitorum, eratq; concaua. Et epistylum æreum fuit super ipsam: & altitudo epistylj vnius erat quinq; cubitorum. Super epistylum erat opus reticulatum, & mala punica per circuitum, omnia ex ære. Et huiusmodi erant in altera columna vnā cum malis punicis. Fuerunt autem mala punica nonaginta sex dependentia, & omnia mala punica centum super retiaculum per circuitum. Tulit quoq; præfectus rerum capitalium Seraiam summum sacerdotem, & Sophoniam, qui ei secundus erat: & tres custodes liminis. Et de ciuitate tulit eunuchum vnum, qui fuerat magister militum, & septem viros ex his, qui viderant faciem regis, qui inuenti erant in ciuitate, & Scribam præfectum militia; qui conscribebat ad militiam populum terræ, cum sexaginta viris de populo terræ, qui inuenti erant in

civitate. Hos inquam tulit p̄fectus rerum capitalium Nabuzardan, & duxit eos ad regem Babylonis in Reblath. Et percussit eos rex Babylonis, & occidit eos in Reblath, in terra Hamath.

Direptio templi.

Templum sepius spoliatum

Columnæ duæ æneæ.

1. Timot. 3.

Mare æneum.

Variavasa sacra.

Tertio huius capituli loco commemoratur direptio templi, & census spoliarum. Aseuerarant pseudopropheta, quod in 27. cap huius prophetæ audiuimus, lechoniam breui magna cum gloria & cum vasis antea per Nabuchodonosorem ablatis omnibus rediturum. Contra verò Ieremias ex ore Dei aseueravit lechoniam cum vasis adeò non rediturum ex captiuitate, vt Zedechias porius cum ijs vasis, quæ in templo reliqua erant, sit captiuus abducendus in Babylonem. Cui vaticinio pseudoprophetae acriter obstrepebant. At nunc tandem veritas verbi Domini relucet, detegiturq; mendacium seductorum. Principio legimus spoliatum esse templum à Babylonijs, dum abduceretur captiuus Ioachim. Sed apparet tunc thesauros templi ablato vnà cum bona parte vasorum aut instrumentorum sacrorum, quorum iam nulla sit mentio. Deinde cum abduceretur lechonias, iterum direpta sunt & abducta templi vasa non pauca. Postremò autem, quod direptionibus prioribus duabus sublatum non fuit, tollitur nunc in vniuersum. Et quidem in duabus prioribus direptionibus appareret rapta esse præstantissima quæq; quæ modò non commemorantur, cuiusmodi fuit arca, mensæ itē aureæ, & cætera. Historia retextitur hic, quæ simili forma extat in vltimo capite postremi libri Regum: vbi & in vigesimo quinto capite, sicuti & in libro secundo Paralipomenon legimus de expoliato templo Domini.

In censu spoliiorum obtinent primum locum columnæ duæ æneæ à Solomone paratæ: quod 3. Regum 7. exponitur. Fuerunt hæ cauæ, & ad similitudinem bombardarum nostrarum fusæ. Crassities earum habebat digitos 4. Impositæ erant fulcris vel basibus. Supernè habebant epistylia vel coronas. Ambiebant eas circuli vel orbes, sed & funis cubitorum 12. Altitudo columnarum erat decem & octo cubitorum. Ex ijs in Epistylis erant faberrimè fusa mala punica. Opus erat spectatu iucundum, & per omnia preciosum. Typum gesserunt Christi & Ecclesiæ, regni & religionis. Dextram nuncupauit Iachin, & sinistrâ Boaz. Quod perinde est, ac si dixisset Solomon, Confirmet Deus robur regni Christi sui, religionis & populi per eum, qui est colūna, in quam impositi sunt ac nituntur fideles. Paulus ecclesiam nuncupauit columnam & basim veritatis. Ornata est omni virtutum donorumq; genere tanquam dilecta Christi sponsa, quam sponsus suus ornauit, &c.

Secundum locum in spolijs habet mare æneum vel polubrum aut solium, cabus ingens magnam aquarum vim continens ad purgationem sacerdotum, & hostiarum. Hoc ipsum describitur etiam in septimo capite 3. Regum libri. Sustentabatur bubus æneis duodecim, ceu basibus. Quinimò per bases non videtur aliud intelligere quàm boues. Est autem in ecclesia omnium ablutio fordidum in gratiam Christi, aquis significata. Et vt mare illud insidebat bouum tergoribus, ita sustinent ministri negotium gratiæ Dei, quod prædicando populis aspergunt.

Tertio loco ponuntur varia vasa vel instrumenta necessaria ministerio sacro, cuiusmodi sunt olle vel lebetes, in quibus elixabant carnes sacras ad epulas: pelues etiam, quibus excipiebatur hostiarum sanguis. Sed nolo in præsentis de singulis hisce instrumentis differere operosius, quod alterius est loci & temporis. Sacrificia erant significationes futuræ passionis, expiationis, & redemptionis Domini, qua genus humanum in cruce expians redemit. Proinde omnia illa quæ

la, quæ Chaldaei abstulerunt, fuerunt grandia Dei Sacramenta. Sicut instrumen-
tis enim sacerdotes vti sunt in ministerio: ita ministri euangelici suo quodā mo-
do illuminant, purgant, cibant, atq; potant doctrina fidei & pœnitentiæ. Et ta-
men perueniunt in manus gentilium sacra hæc symbola. Direptum legitur alio-
qui antea & postea templum Domini non semel. Nam arca potuit lunt Palæsti-
ni, quanquam plus mali illa sibi accersuerunt quàm boni. A morte Solomonis
sub Roboamo diripuit templum Ægyptius rex. Achaz aurū templi dedit As-
syrijs. Nunc sub Ioachim & Iechonia spoliatur iterum templum. Sub Zedechia
rursus spoliatur, & solo æquatur. Nec obscurum est, quid designarit Antiochus
Epiphanes, & quod Romani tandem templum cum vrbe exciderunt. Ergo re-
ligio his externis minime alligata est: utpote quæ permanet integra, utcunque
Sacramenta & symbola illa & instrumenta, exercitiâ religionis externâ inte-
reant. Impij enim ad res ipsas sacris significatas non penetrant, neq; his nocent,
dum signa & organa vexant, lacerant, atq; cõculcant. Neq; signis illis alligata est
salus, ita ut à salute alieni sint, qui nullo cum contemptu signis per ineuitabilem
necessitatem carere coguntur. Fuerunt multi viri sancti in captiuitate Babylo-
nica per annos 70. quorum de numero est Daniel, & innumeri viri alij p̃ssimi.
Caruerunt autem toto hoc tempore templo, sacrificijs, & externo cultu: interim
per fidem veram seruabantur, quam bonis operibus declarabant. Inuenias ho-
die inter Turcas multa captiuorum Christianorum millia, qui & ipsi Sacramen-
tis & externo cultu omni destituuntur, sed ideò non pereunt, sed viuunt per ve-
ram fidem. Hi, Sacramenta & cultum externum magni faciunt, ac libentissimè
vterentur ijs si liceret. Ergo cum non liceat per ineuitabilem necessitatem, do-
lent, & spiritu Deum colunt. Ergo excusabiles non sunt, qui cum Sacramentis
participare possunt, contemnunt tamē hæc, & de externo cultu Dei leuiter iudi-
cant. Dum enim illa habere possumus, religiosè ijs vti debemus. Hæc dixi obi-
ter de eo, quòd oppressis & conculcatis per impios Sacramentis, res Sacramen-
tis significatæ nihilominus incolumes sunt, & integra quoq; salus fidelium. Fa-
tetur Apostolus se quidem esse vincitum, negat autem ideò & Euangelium esse
vinctum. Et si ergo sancti ex animo dolent, quando cultus Dei cum Sacramen-
tis ignominia afficitur, & cõculcatur ab impijs & prophanis hominibus, intelli-
gunt tamen ipsam religionem & salutem nihil inde accipere detrimenti in semet
ipsis. Comburentur viua Dei templa, homines dilecti Deo: sed fides & salus eo-
rum comburi non potest. Hæc consolari nos debent, cum non sine magno dolo-
re cernimus deijci templa Christianorum, exuri libros sacros, conculcari ab im-
pijs Sacramenta. Viuit enim nihilominus Christus, & integra est salus nostra.
Propter peccata verò nostra tanta impijs permittit Deus in sacra nostra. De
qua re dictum est aliàs.

Sacramentis ve-
niam in malis
impiorum.

Quarto huius capituli loco redit ad eadem vel supplicium procerum regni,
exactius iam censum casorum nobis reddens. Sæpe horum admonuerat princi-
pes Ieremias: sed illi magis hæc experiri maluerunt, quàm credere, & per pœniten-
tiam cauere. Nunc ergo experiuntur, quod nunquam euenturum existimaue-
rant. Testatur hæc, Deum non parcere potentibus. Abutuntur sua in terris po-
tentia, eo quòd alijs se præfectos vident, ideòq; neminem sibi metuendum neq;
cuiquam rerum suarum rationem reddendam arbitrantur. Sed viuunt Dominus,
cui subiecti sunt. Venit tempus, quando rationem ab eis omnium rerum requi-
rit, & abutentes sua potentia punit. Sapiens dicit, Potentes potèter punit Deus.
Ac requirit ipsa æquitas & iustitia, ut qui alios seduxerunt, & multis fuerunt
causa exitij, cæteris puniantur atrocius. Atqui proceres isti negligentissimi fue-
runt in suo munere, quare populum perdiderunt & seduxerunt, & ita grauissi-

Occiduntur
principes popu-
li.

Quinā ex prim
cipibus Iudai-
cis sint tru-
cidati.

Matth. 18.

num meruerunt supplicium. Apparet hic etiam, quis sit finis persecutorum verbi Dei & ministrorum eius. Nemo se odiosius & pertinacius opposuit Ieremias & verbo Dei, quam principes populi: iam ergo puniuntur ob hanc impietatem à Deo, ut timeant Deum omnes principes, & ambulent in vijs eius. Quod ipsis & omnibus nobis largiri dignetur Deus omnipotens benedictus in secula. Et in hoc censu initio recensetur summus pontifex Seraías pater Ezræ propheta. Ad datur ei secundus, qui post Seraíam summus erat, Sophonías. Adnumerantur his duobus tres custodes liminis templi. Præfuerunt hi templo Domini, & erant custodes thesaurorum sacrorum. Ita quinque numerantur primarij in ordine sacerdotum. His coniunguntur proceres regni præstantissimi, eunuchus, id est aulicus quidam primarius, vniuersæ præfectus nomine regis militiæ, magister camporum vel dux militum supremus. Connumerantur huic Septemviri, semper regis contemplantes faciem. Intimi & summi hi fuerunt regis consiliarij. Assidui erant apud regem, sine quibus agebat nihil. Id quod phrasi Hebraica eloquitur, & ait hos vidisse faciem regis. Sic Dominus noster de angelis dicit, quod semper videant faciem patris, id est quod patris ministerio intimo & perpetuo, familiarissimoque destinati sint. Subiungitur scriba quoque, is inquam qui militiæ scriba erat. Quibus omnibus accedunt sexaginta viri de populo terræ: qui utique nobiles & primarij totius regni viri fuerunt. Ex omnibus colligitur numerus lepruaginta quatuor præstantissimorum virorum. Quos omnes interfecit rex Babylonius in Reblath. Domino Deo nostro iusto iudici sit laus & gloria semper. Amen.

Adiicitur census captiuorum, et restitutio Iechoniæ per Euilmerodach.

CONCIO CLXX.

Et Iuda captiuus abductus est de terra sua. Hic est populus, quem transtulit Nabuchodonosor. Anno septimo Iudeorum tria millia viginti tres. Anno decimo octauo transtulit Nabuchodonosor de Hierusalem animas octingentas triginta duas. Anno vigesimo tertio Nabuchodonosoris transtulit Nabuzardan præfectus rerum capitalium animas Iudeorum septingentas quadraginta quinque. Omnes animæ (hæc conficiunt) quatuor millia sexcentas. Factum est autem trigesimo septimo anno captiuitatis Ioachim regis Iuda, mense duodecimo, vicesima quinta mensis, ut Euilmerodach rex Babylonis, in anno regni sui eleuaret caput Ioachim regis Iuda, & educeret eum ex carcere. Et locutus est cum eo humaniter, & solium eius constituit supra solium regum, qui erant cum ipso in Babylone. Mutauit quoque vestes captiuitatis eius: cibum quoque sumebat apud eum cunctis diebus vitæ eius. Vistus quoque perpetuus dabatur ei à rege Babylonis certo demenso in singulos dies vitæ eius, donec moreretur.

Captiuitas Iudeorum.

AD quartum huius capituli locum pertinet census captiuorum. Sæpe Ieremias prædixerat ipsos ob scelera trahendos esse in captiuitatem, quam & præfiniebat annorum spacio 70. Id est quæ duratura esset per annos 70. Sed non credebant his minis grauib; alioquin nunc verò exitus rei prophetiæ veritatem comprobabat. Sunt autem qui existimant numerum eorum duntaxat hic poni, qui cesserunt regi manubiæ. Nam multo plures alioquin esse abductos. Quod si plures abducti non sunt quam hic commemorantur in censu præsentis, grauius sane defauit in ipsos Dei ira, quæ gladio, peste & fame immensum propè hominum numerum hausit atque absorpsit. Nam quantus fuerit populi Iudaici numerus, ut nihil dicamus de decem tribubus abductis olim sub Salmanasare, æstimare licet ex

licet ex censu Davidis ætate actō per Ioabum, qui recensuit Iudæorum millia quingenta. Et sanè apparet multo plures abductos esse in captiuitatem, quam hic in hoc capite numerentur. Principiō in genere dicitur populum Iudaicum ē terra sua abductum esse in Babylonem. Deinde per consignationem temporum vel annorum aliquot, numeri vel summæ aliquot ordine collocantur vel recensentur. Numerat autem annos non regū Iuda, sed regis Babylonie Nabuchodonosoris. Huius septimus annus (in li. Reg. 8. ponitur) erat Ioachimi vnderimus. Nam legimus Ierem. 25. quartum Ioachimi & primum Nabuchodonosoris concurrere. Cum Ioachimo autem abducti dicuntur 3023. Hic videntur præteriri qui abducti sunt sub & cum Iechonia, qui ad differentiam à Ioachim dicitur Ioachin per n, non per m, in fine. De quibus in 4. lib. Reg. 24. cap. legitur, Et transfudit decem millia in captiuitatem. Cæterum videtur hac summa decem millia comprehendisse historicus omnes abductos sub rege utroq, nempe sub rege patre Ioachim, & sub filio eius Ioachin cognominato Iechonia. Abducti ergo sunt cum patre illa 3023. quorum hic fit mentio. Cum Iechonia autem 7000. in quorū numero arbitror recenseri & 1000. artifices seu inclusores: nisi fortè velis illos seorsim computare, vt numerus excresecat ad 11000. hominū. Locus certè historiæ non nihil obscurus atq; implicatus est: sed nihil inde decedit doctrinæ pietatis.

Iam 18. annus Nabuchod. est, 11. Zedechie, cum exusta vrbe & æde sacra, Nabuzardan abducit 832. homines, quos animas, more huius linguæ nūcupat. De quo aliàs dictum est. Porro audiuius superius capta vrbe plurimos Iudeorum dispersos esse per vicinas gentes: multos item aufugisse ac descendisse in Ægyptum. Hos quinquennio à capta vrbe exacto, recolligit rex Babylonius & 745. in Babylonem abducit. Hisce enim 5. annis oppugnauit Ægyptum, eamq; cepit. Expugnauit & Tyrum, vt est apud Ezechielem: & tunc reliquias istas prioribus captiuis adiecit: sicuti prædixerat etiam Ieremias. Summa captiuorum omnium recolligitur 4600.

Ex his autem discimus, 1. vnde sint incrementa & decrēmēta ecclesiæ Dei *Copia populi facile imminuitur à Deo.* & Reipub. ex obedientia & inobedientia verbi Domini. 2. Cumq; tam breui temporis spacio tanta vis hominum sit consumpta, colliquefcit quam turpiter cæcutiant & impingant grauitè, quotquot multitudinē aut copiam hominū confidunt, quasi in copia & robore hominum consistat salus nostra. 3. Qui verò liberi & domini sunt, sortem interim suam felicitatemq; non agnoscunt, & Deo grati non sunt, merito suo in seruitutem rediguntur, sicuti hic vsuuenit Iudæis. Noluerunt pace & felicitate concessa sibi frui, maluerunt turbulenta sequi consilia, misceri principibus bellicosis, cum his ergo pereunt tandem, & nobis relinquunt admonitionem, ne bellum velimus, cum pace frui possumus.

Quintus & vltimus huius capituli locus exponit nobis restitutionem Iechoniae. Prædixerat hanc Ieremias in cap. 24. At vaticinium hoc contemnebatur à *Restitutio Iechoniae.* plerisq, nunc ergo in fine huius historiæ ceu appendix subiicitur Iechoniae restitutio, vt hæc etiam confirmet certitudinem vel veritatē verbi Domini. Diligenter consignat tempus, mensem videlicet, & diem mensis, adde & annum, quo restitutus est Iechonias, nempe annū captiuitatis 37. qui erat Euilmerodachi primus. Regnauit ergo Nabuchodonosor supra 44. annum, Euilmerodach 30. Baltazar verò 3. annos. Colligimus hinc quoq; numerum 70. annorum captiuitatis ab abducto Iechonia, & non ab oppugnata & capta vrbe sub Zedechia auspiciandum & subducendum esse. Obserua autem regem inclytum Iechoniam in captiuitate detentum esse per annos 37. Qui numerus significat diurnā fuisse *Diuturna plorū mala.* calamitatem regis huius, & Deum qui citius redimere potuisset, iusto iudicio ipsum tanto tempore in captiuitate vel carcere detinuisse atq; exercuisse. Disca-

Matth. 9.

Luce 13.

Ioan. 5.

Abundè repen-
dit Dominus
pijs & patien-
tibus.

Historia hec
in Christo des-
init.

mus ergo hinc patientiam & fidem, ut in malis nobis à Deo impositis, fortes si-
mus, ac à Deo propter crucem non deficiamus. Quod diligentius nos docet A-
postolus in fine 10. cap. ad Heb. Leguntur etiam alij viri præclari à Deo in carce-
ribus exercitati & eruditi esse, ut Ioseph & Manasse. Quorum ille non meruerat
sceleribus poenam, quam sustinebat: hic verò nefandis flagitijs meruerat. Libe-
ratur uterq; à Domino. In Evangelio proponuntur nobis multa exempla eorū,
qui crucem sibi à Deo impositam diu gestarunt, ut Hamorrhousa, quæ morbo
vexata est annis duodecim. Alia verò mulier in Evangelio Lucæ legitur cū gra-
uissimo morbo conflictasse annis octodecim. Paralyticus ille, quē sanat in Sab-
bato Dominus apud Ioannem, laborasse dicitur annis triginta octo. Cæci à na-
tiuitate per multos annos cæci fuisse leguntur, quorum alium illuminat apud
Ioannem in cap. 9. alium apud Marcum in cap. 10. Hæc confirmare debent nos
in afflictionibus nostris, ut de Deo & eius misericordia bene speremus, & ne ex-
postulemus cum ipso, si diutius malis detineamur, quàm nobis iuxta iudicium
carnis nostræ æquum videatur. Omnia Dei iudicia æqua sunt & iusta. Cōmo-
uit autem cor Euilmerodachi Dominus nunc, ut restituat lechoniam. Cur cor
Nabuchodonosoris non commouit citius, nefas est indagare. Cor regis est in
manu Domini, sicuti aquarum deriuationes in manu agricolæ: quoquò voluerit
inclinabit illud. Commouit idem Dominus & Artaxerxis cor erga Nehemiam.
Credamus ergo Domino, & cōmittamus nos gubernationi eius. Significat autē
eleuare caput, restituere aliquem in integrum, reponere in dignitatem regiam.

Diligenter cōmemorat historia modum restitutionis, ut quemadmodum in-
telleximus abundè per annos triginta septem vexatum esse lechoniam, vicissim
audiamus, quàm liberaliter repensum sit ipsi à Domino, & multiplicata benefi-
cia. Ergo educit ipsum ex carcere. Mutat vestes captiuitatis, concedens utiq; &
donans regias. Quinimò extollit thronum eius super omnes thronos aliorum
regum, qui cum ipso in Babylone erant: ita ut hic primas inter reges obtineret.
Nam historia Hester commemorat plurima sub imperio summi regis imperato-
risq; fuisse regna, & reges, ac principes multos. Miranda profectò hæc sunt, ut &
illa quæ leguntur de Mardocheo. Verùm Deo omnipotenti, & omnium regum
regnorumq; Domino nihil est difficile. Euehit hic & deiecit reges. Quos ipse suo
prosequitur fauore, nemo prorsus impedire, aut lædere potest. Præterea adhibet
mensæ suæ lechoniam Euilmerodach, quod & ipsum ingens est beneficium. Vi-
ctum quoq; continuum ad diem usq; mortis suæ, utiq; regum & magnificum,
suppeditat ei liberaliter. Generalis verò ex his doctrina posita, Deum inuocan-
dum esse, qui ex vinculis & carceribus non tantū liberat, sed opibus quoq; non
tantū rebus necessarijs suos adobruit. Copiosius de hac re disseritur in Psal. 107.

Clauditur autem hæc historia non facinore tristi, sed latissima cōmemora-
tione restitutionis lechonix, qui cū Neri in scripturis appelletur, eo quòd per
ipsius genus Deus cogitaret Christum Dominum veram lucem, illuminato-
remq; orbis mundo dare, reparatur sanè in eius restitutione Christi (de qua re vi-
de copiosiora in cap. 22. & 23. huius operis) promissio, atq; adeò cōmendatur no-
bis fides in Christum, per quam salui efficiamur. Per solam enim fidem in Chri-
stum verum Messiam seruati sunt, quotquot seruati sunt ex patribus, ac per eun-
dem solum seruabuntur, quotquot seruabuntur omnibus seculis in finem usque
mundi. Seruatori ergo vnico omnium seculorum, Domino nostro Iesu Christo,
Dei patris & Mariæ semper virginis vnigenito filio sit laus, gloria, & gratiarum
actio in secula seculorum. Amen.

T H R E N O R V M

SEV LAMENTATIO
 num beati Ieremiæ Prophetæ, bre
 uis explicatio, authore Hein-
 rycho Bullingero, Ti-
 gurinæ Ecclesiæ
 ministro.

PLANGIT Ieremias vetustissimæ Iudaicæ gentis &
 clarissimæ Hierosolymorum Urbis excidium: causas si-
 mul ostendit, cur præclara Urbes & regna potentissima
 intereant: & ne intereant, salutaria adhibet, optimus
 medicus, remedia.

I E S V S.

Hic est filius meus dilectus, in quo placata est anima
 mea: ipsum audite. Matth. 17.

THESE

SEV LAMENTATIO
num beatorum prophetarum
uis explicatio auctoritatis
tycho Bullingero, Tr.
guineae Ecclesiae
ministris

et auctoritatis beatorum prophetarum
tycho Bullingero, Tr.
guineae Ecclesiae
ministris

THESE

The title of the work, in Latin, is: *De theologiae auctoritate*

CLARISS. VIRO D. IOANNI

STEIGERO, AMPLISSIMAE REIPVB. BERNENSIS SEN-
NATORI ET QVAESTORI PRAESTANTISS. ROTVLI, ET
Montis veteris ac magni domino, domino suo colendo HEIN-
RYCHVS BVLLINGERVS S. D.
in CHRISTO.

LIBELLVS à Ieremia inscriptus Threni vel Planctus aut La-
mentationes, exiguus quidem est, sed fructum adfert lectoribus
fidis, vberimum. Latissimè enim eius vsus atque utilitas pa-
tet: id quod mox ab initio enarrationis meae ostendo. Celebrarunt
Scriptores Graci atque Latini excidia praclararum urbium, vt Troiae,
Thebarum, Carthaginis, Romae, atque aliarum celebrium: ac fateor inge-
nuè authorum istorum gentilium lucubrationes genium fructumq; habere e-
ximum, audeo tamen illis omnibus, non sine iustis causis, Ieremiae Threnos
anteferre: nò tam quòd omnia eius profecta sint à Spiritu sancto, quàm quòd
clarissima omnium Orientis, vel Plinio teste, urbium Hierosolyma fuit:
quodq; totum tractationis huius argumentum, grauitate, praestantia, maie-
stateq; istis nihil est inferius, utilitate verò multis nominibus praestantius.
Vnde me operae pretium facturum putavi, si hos mihi Threnos in gratiam
studiosorum syncerioris theologiae, sumerem interpretandos: maxime cum to-
tum opus Ieremiae iam antea exposuisssem, Lamentationes duntaxat superes-
sent enarrandae. Itaq; totum volui absoluerè circulum. Inuitavit me & huius
nostri seculi infelicitas, qua & peregrinis & civilibus bellis seditionibusq; fla-
grant in orbe Christiano plagae propemodum vniuersae. Qui verò tantorum
sint authores malorum, nihil nunc attinet dicere. Ex hac certè lucubratione
nostra lectores aequos facile intellecturos spero, non tantum causas veras in-
teritus regnorum urbiumq; omnium, sed etiam remedia, quae si in tempore,
in orbis nondum desperatis, adhibeantur, prohibeant excidium. Quae quidem
omnia, ea simplicitate, qua per Dei gratiam potui, candidè exposui.

Non inuidebo interim, si quis authorem hunc interpretatus fuerit doctius
atq; felicius: imò vt hoc fiat opto & gratulabor synceriter, si quis hic nobis fide-
lem suam operam collocauerit. Nunquam consueui ego aliorum interpretatio-
nes despicere, aut vellicare, arrodere aut suggillare. Qui Deum timent, talen-
tum quod acceperunt à Domino, apud mensarios deponunt, non vt sibi, sed et
potius, cuius talentum est, lucrum faciant. Hunc certè finem ego spectavi: eun-
dem & alios spectare mihi persuadeo, vnde scripta ipsorum boni consulo. Si
qui tamen apertius & impudentius propriam suam gloriam, & lites vel ri-
xas non necessarias querere videantur, praetereundi potius, si salua ve-
ritate & ecclesia fieri potest, quàm impetendi rectè à cordatioribus iudi-
cantur.

Quicquid tamen hoc mei laboris sit, hoc totum tibi Steigere vir clariss. & domine colendiss. inscribo ac dedico, ut vel hac mea dedicatione contester, quantum te amem, quantiſq; te faciam tua illa ob eximia dona, accepta à Domino, & in primis ob egregium bonas literas & sinceram religionem propagandi studium, quodq; beneficia in me contulisti plurima. Scripsi hac anno 1561. cum primum Lamentationes Ieremiæ euulgarem, nunc verò cum easdem recudo anno Domini 1575. & tu vir clariss. & perpetua mihi obseruantia colende, interea non modò per omnes gradus administrationis Reipub. Bernen. propter virtutes tuas singulares conscenderis in ipsam Praturā vel Consulatum eiusdem potentiss. Reip. Bernen. sed & munificentia Dei Opt. Max. opibus sis auctus feliciter, atq; in his nihilominus & religionem verā & bonā literarū studia promoueris, dignissimus meritò es uisus, cui rursus dedicarem sacras has Ieremiæ Lamentationes. Hortor autem tuam pietatem, ut semetipsam vincere pergat, ac quotidie increseat magis magisq; omnesq; vires intendat ad Ecclesiæ & Reipublicæ incolumitatem conseruandam atq; tuendam. Scis amplissimum tibi à Deo præmium esse propositum. Rependit hinc omnibus in veritate veræ religioni & bonis liberalibusq; studijs fauentibus.

Dominus Iesus benedicat tibi honestissimæq; familiæ tuæ, & amplissimæ Bernatū Reipub. Vale bene. Tiguri.

Calendis Augusti. Anno ab Incarnatione Domini 1575.

THRE.

THRENORVM SEV LAMEN-

TATIONVM BEATI IEREMIAE PROPHETAE

Brevis explicatio, auctore HEINRYCHO

BULLINGERO.

HISTORIA sacra paucis admodum verbis famosissimam, celeberrimamq; Orientis urbem Hierosolymorum absorpsit. Quoniam verò res est memorabilis, & quæ omnibus ætatibus cognoscatur, repetatur, & inculcetur dignissima, spiritus sancti gratia & instinctu factum est, vt Ieremias poetica sacra copiose exposuerit, imò oculis omnium gentium & ætatum contemplandum miserabile & urbis & gentis excidium proposuerit. Libellum hunc quem Odarum aut Elegiarum dicere possis, nuncuparunt Hebræi תנחומים id est Lamentationes. Lamentationem verò Latini vocant animi ægritudinem cum eiulatu, vel planctum, ploratum inquam, qui miserabili corporis gestu fit. Græci nuncuparunt θρήνον threnū & θρήνην θρήνη id est lachrymas & deplorationem. Vnde fortè Germani habemus nostrum thrân. Vulgò appellatur die Flag Jeremie. Carmine autem hanc suam Lamentationem complexus est. Est autem carminum vsus apud veteres & vetustissimus & vsitatissimus. Liquet hoc in lib. Moysi, & in libro Psalmorum. Habemus autem in nouo Testamento admodum celebria carmina, vt Zachariæ patris Ioannis Baptistæ, Mariæ item virginis, & Simeonis iusti apud Lucam in cap. 1. & 2. Differunt verò carmina sacra à profanis plurimum. Non enim constant sacra numeris aut temporibus, syllabarumue ratione, nec rhythmicè sunt scripta: vt satis mirari nequeam, quid in mentem venerit & Iosepho & Hieronymo, qui dixerunt hæc scripta metro quasi sapphico & trimetro. Sacra certè genere dicendi figurato & amplo vel augusto, grandiq; ab alia oratione differunt. Deinde tractatur sacris odis vel carminibus veritas, nihil fingitur, nulla habetur ratio fabularum. Neq; commemorantur illis Deorum bella, adulteria, & laudes vitiorum, sed virtutum & veri Dei, operumq; eius. Quibus accedit, quòd nihil in sacris noxium, turpe, aut fœdum continetur prorsus. Omnia enim casta, honesta, & vtilia sunt. Nihil tribuitur affectui humano, neque delectationi carnali inseruiunt sacri poetæ vel prophætæ.

Threni.

Carmina scripta
plura sanctæ.

Continentur autem hoc breui libello beati Ieremiæ Carmina quatuor, & Oratio vna, quæ & ipsa Psalmus vel carmen sacrum videri potest. Comprehenduntur hæc quinque capitibus. Et quatuor quidem carmina iuxta ordinem literarum Alphabeti sunt conscripta, vt principia versuum incipiant à litera illa, cui adiuncta sunt. Facit hoc Ieremias ad imitationem Davidis, cuius aliquot Psalmi extant compositi ad hanc rationem. Nec video vllam aliam rationem, quam spectauerint, quàm imbecillitatem humanam, volentes ita iuuare memoriam labilem alioqui, & altius infigere animis, quæ existimarunt esse præstantia & hominibus necessaria.

Carmina scripta
pta ad ordinē
Alphabeti.

Summa verò & scopus omnium istorum carminum est. Deplorat casum sue gentis & urbis, adeoq; totius ecclesiæ, cuius pastor fuit per annos circiter 40. Tale itaq; carmen est, quale Davidis in sacra historia, quo deplorat cladem populi Dei acceptam à Palæstinis in moribus Gelboe, in quibus rex Saul vnà cum filijs ceciderat. Seruatur etiam hodie mos in populo, vt bella, clades, & præcipuarum urbium expugnationes cantilenis consecrentur posteritati. Discant verò carminum sacrorum exemplo nostri homines, si canere volunt, canere carmina.

Scopus carminum
vnius.

na casta, de rebus honestis & vtilibus composita, abstinere autem à carminibus spurcis & inutilibus.

vsus vel fru-
ctus Threnorū
Ieremiae.

Commiseratio

- Ac præstat obiter commemorare huius libelli fructum ac utilitatem. Docet rectè iudicare de Deo eiusq; iudicijs. Licet enim is ad tempus dissimulet, sceles-
raq; hominum derepentè non puniat, sed vindictam in longinquum extrahat, in tempore tamen iustitiæ veritatisq; suæ memor pro meritis punit sceleratos: si
2. cut apparet in vrbe Hierosolymorum. Cernitur in his Carminibus & illud, quis sit exitus impœnitentium hominum, & aspèrantium sana consilia vel verbum
3. Domini. Quid item singuli & vniuersi agamus in periculis & calamitatibus, pa-
4. ne ecclesiæ & politiæ. Præterea discimus quales in calamitatibus procures, po-
tissimùm ecclesiarum antisites esse conueniat, moderatos ad instar Ieremiæ pro-
phete, qui miseris illis suis hominibus nihil exprobrat planè, dicens, Digni estis, quibus tantæ eueniant calamitates. An non prædixi hæc futura, nisi emendare-
tis mores vestros: at emendare nolulistis: ferte igitur crucem, quam petulanter vestrismet ipsorum humeris imposuistis. Proinde afflictis afflictionem non ad-
dit. Prius quidem, dum saluæ essent res illorum, cupiebat præuenire sanis consilia iacturam & perniciem tantam: ceterùm cum præuenire non potuit, condo-
let iam malo ipsorum, & quantum ipsi dabatur, medicatur malo ipsorum & que-
rimonia & consolationibus. Ita videmus fecisse Moysen & Paulum cum misera & peccatrice plebe: quorum ille se ex libro Dei expungi potius voluit, quàm vi-
dere pereuntem populum: hic postulauit anathema fieri pro Israele. Sic decet
5. esse animatos Dei seruos in ecclesia erga miserabilem populum. Obseruandum hic etiam Ieremiam se non excusare aut eximere turbæ nocentium, & conijce-
re omnem culpam in inobedientes, sed annumerare se quodammodo inobedi-
entibus. Contrà verò fit hodie. Dum enim grande aliquod malum exercet eccle-
siam, alij in alios culpam malorum reijciunt, nemo sibi ipsi in sinum inspicit. In-
de verò oritur contentio & impatientia, murmur & dissidia. Imitemur magis Ie-
remiæ exemplum.
6. Habemus in hoc etiam libello exemplum viuum sententiæ illius Paulinæ, Si cuius opus exustum fuerit, damnum patietur, ipse verò saluus fiet, sed tan-
quam per ignem, nimirum tribulationis. Etenim bonum posuit Ieremias funda-
mentum, auditores verò lignum & stramen superstruxerunt posito fundamen-
to: veniens autem ignis Babylonicus, edificium illud leuiculum consumpsit, Ie-
remias verò nihilominus Dei gratia seruator, & non perit, licet multi, quos do-
cuerat, perierint: interim igne examinatur, oculisq; suis spectare cogitur quæ do-
leant, & cor ipsius grauissimè conturbant. Sic sit sæpe vt pereant ecclesiæ, in-
7. columi manente cum veritate syncera doctore fidei. Claret hinc etiam victores non semper bonam habere causam, eo quòd victores sint, & eorum religionem qui vincuntur prauam esse. Vincunt enim Babyloni, vincuntur Iudæi, quos-
rum tamen religio vera erat, Babyloniorum falsa. Vincunt hodie in omnibus propè conflictibus Turcæ, quis verò inde colligat Turcicam religionem præ-
8. stare Christianæ? Est etiam alius huius libelli fructus. Omnes enim cernunt in ipso errare eos toto, quod dici solet, cœlo, qui arbitrantur ecclesiam Dei errare non posse. Erat populus Iudaicus sanctis prognatus parentibus, Dei populus & ecclesia Dei: sed nunquid errauit? Errauit sanè, & ita turpiter vel enormiter, vt eiecta sit in exilium ad ethnicos. Interim manet ecclesia Dei, manente semine in
9. cordibus fidelium. Quòd si ecclesia Dei sic affligitur, quomodo tractandos exis-
timamus hostes ecclesiæ, & qui sunt extra ecclesiam, sicuti & Petrus Apostolus
10. submonuit i. Pet. 4. cap. Cum verò querimonia hac sua nihil peccarit contra Deum

Deum Ieremias, cōsequens est nec nos peccaturos, si moderatē sortem nostram infelicem lugeamus, & vicissim accipiamus consolationem. His omnibus accedit, quod in hoc carmine ostenduntur nobis veræ causæ interitus regnorum omnium, adhibentur item remedia perituris, ne penitus excindantur. Postremò videmus quā fallax sit hic mundus, & quod nihil fidendum sit rebus hisce perituris. Omnia enim etiam amplissima & felicissima corruunt tādē. Qui timet Deum & fidit ei, ambulatq; in vīs eius, is manet in æternum.

C A R M E N I E R E M I A E

P R I M V M.

PRIMVM carmen continetur capite primo. Sunt autem omnia argumenti eiusdem: de quo paulo antē. Nec est quod operosē laboremus in connectendis versibus. Scimus enim quales sint orationes propheticae, quas interrumpit affectus, volunturque veluti sursum & deorsum, sine ordine, prout animus sibi ipsi ereptus tumultuatur, & nihil certi aut moderati habet.

Septuaginta interpretes huiusmodi principium (quod apud Hebræos non habetur) primo carmini cæterisq; præfigunt. Et factum est, postquam in captivitatem reductus est Israel, & Hierusalem deserta est, sedit Ieremias propheta flet, & planxit lamentatione hac super Hierusalem, & amaro animo suspirans & eulans dixit.

C A P V T I.

Quomodo sedet vrbs sola (quæ erat aliquando) populosissima? & quæ erat magna inter gentes, vidua similis facta est? domina prouinciarum, vestigalis facta est?

EXCLAMAT non sine admiratione, & tria ingentia quondam vrbi intergræ tribuit bona, quod scilicet fuerit populosissima, quod magna inter gentes, & quod prouinciarum domina. Promittit hæc Dominus obedienti populo Deut. 28. & Leuit. 26. ac præstitit illa omnia Iudæis. Quia verò ingrati fuerunt, & legem Domini spreuerunt, ea de causa contraria eis euenere: quæ ibidem minatus est Dominus. Quæ fuerat populosissima, inquit, facta est solitaria, quæ magna inter gentes fuerat, reddita est vidua: & quæ tributum accepit à prouincijs, facta est vestigalis. Nā qualis fuerit vrbs Hierosolymorū sub Dauide, colligere licet ex historia sacra. Hinc verò discunt omnes pñ, vnde sit felicitas populorum, & vnde infelicitas. Si ergo populosa es vrbs, si domina es, et multis imperitas, si tributa pendis nulla vlli principi, vide etiam atque etiam, ne impietate contemptiue Dei ac verbi eius serua reddaris ac tributaria. Si verò principi pendis tributa & seruis, fideliter seruito, & persoluito quæ debes. Nam ita iussit Dominus.

Præstantissima
ma vrbium.

Vberrimè plorabit noctu, lachrymæ eius in maxillis eius: non enim est ex omnibus amatoribus eius, qui consoletur eam, quin & amici eius perfide deficientes ab ea, versi sunt ei in hostes.

Subinde antithesi opponit sibi mutuò bona & mala, felicitatem & infelicitatem populi. Fuit Hierusalem petulans, integras etiam noctes sese volutans

Luxuria conuertitur in mærorem & penuriam.

in voluptatibus, & diffuens ex saltatione & tachinnis sudore vberissimo. Iam ergo vice versa pernox versatur in lachrymis copiosissimis, quæ ex maxillis defluunt. Compararunt sibi contra verbum Dei socios vel amicos Idumæos, Moabitas, Ægyptios, Ammonitas. His confisi sunt tanquam fidelibus amicis, sperantes ex his auxilia & varia commoda. Cæterum isti ipsos in mœrore adeo non consolantur, ut turpiter etiam ab eis deficiant, vertanturque in hostes, & iam persequantur. Id quod historia Idumæos in primis fecisse testatur. Hoc verò euenit omnibus plus quam decet fiducia collocantibus in homines, hoc est, in carnem & sanguinem. Fidamus ergo Domino soli, ne maledictio nobis obueniat, quam imprecatur Ieremias omnibus ponentibus carnem brachium suum. Et qui voluptatibus operam dant dies atque noctes, cogitent vices rerum verti, & gaudia iudicio diuino conuerti in mœrorem, luxuriam in penuriam, sicut euenit genti Iudaicæ.

✠ *Migravit Iuda præ afflictione, & præ graui seruitute habitat ipsa inter gentes, requiem non inueniens, omnes persecutores eam inter angustias apprehenderunt.*

Nulla requies.

Iuda migrando, inquit, in captiuitatem, afflictionem sentit maximam, habitandoque inter gentes seruitute premitur grauissima: adeo ut nullam sentiat requiem. Perpetuo enim inter malleum versatur & incudem, & persecutores vel hostes populi Dei comprimunt eum, ceu inter duos parietes, vel inter duas mœcerias. Id quod aliàs est stare inter sacrum & saxum. In has angustias ipsi sese contruserunt malitia sua: & cum in Deo & studio pietatis habere potuissent requiem, maluerunt studio impietatis & recedendo à Domino, se præcipites dare in omne malum, & in dolores, laboresque infandos. In solo certe Deo inuenitur requies. Extra Deum non est stabilis & vera requies.

✠ *Via Zion lugent, quod non sint qui ad solennitatem veniant, omnes portæ eius desolatæ sunt, sacerdotes eius ingemiscunt, virgines eius afflicte sunt, & ipsa agit in amaritudine.*

Iacet neglectus Dei cultus.

Habent etiam illa antithesim occultam. Nam ante captiuitatem trita & frequentes erant portæ urbis ob accedentium populorum copiam. Via Zionem versus aliquando lata & frequentes erant, non tristes aut squalida. Nam ex toto regno læti & frequentes congregabantur ad statas ferias: ideoque & sacerdotes lætabantur & exultabant, virgines erant hilares & iucundæ, tota denique urbs & regnum vniuersum felix erat. Nunc verò contraria experitur omnia. Id quod peccatis acceptum referre debuerunt merito. Claret itaque Deum moderata concedere gaudia seruis suis, atque hos ex religione incolumi gaudere maxime, tristitiam verò & dolores inferre suis contemptoribus. Aequissimum enim est, ut qui amaricarunt os Domini, absynthio & felle impleantur toti.

✠ *Hostes eius facti sunt in caput, & inimici eius feliciter habent: quia Dominus afflixit eam propter scelerum eius multitudinem, infantes eius captiui ante hostem abacti sunt.*

Hostes facti sunt in caput.

Deut. 28. sic dicit propheta, Ponet te Dominus in caput, & non in caudam. erisque duntaxat supra, neque vnquam eris infra, si audieris præcepta Domini. Iam verò contrarium factum esse dicit Ieremias, eo quod non audierunt præcepta Dei. Est autem loquutio eius linguæ, Fieri in caput, pro eo quod est dominari & præesse. Et cum hostes feliciter habent, & eis omnia succedunt pro voto, dolet hoc Ihs, quibus bene esse potuisset, nisi suapte malitia & suo, quod dici solet, ius

let, fumento malum aduexissent sibi ipsis. Alioqui peccatum est dolere ob alienam felicitatem. Ratio redditur malorum horum omnium: Quia Dominus gentem illam puniuit, non morositate aliqua impulsus, sed multitudine scelerum eius adactus. Spectabilis verò differentia est inter peccantes (omnes enim peccamus & labimur in multis, facileq; à Deo in gratiam recipimur) & inter multiplicantes peccata vel scelera, qui scelerum nullum finem nec modum faciunt. Tales enim utpote impoenitentes & longanimitatis Dei contemptores, excidit tandem Dominus: sicuti Iudæos tandem excidit. His adiungit aliud non leue malum, Infantes, inquit, ex quibus erat posteritatis spes, ceu greges ante lanium, abacti sunt ante hostes in captiuitatem. Proinde quod pereunt infantes, & malè tractantur pueri, in culpa sunt parentes viuendo impij. Licet verò Deus non puniat peccata parentum in filijs, affligit tamen liberos in hoc, ut sit quod vehemèter angat parentes, & doleat valdè. Interim nullam committit Deus iniustitiam in liberos, quos alioqui liberalibus præmijs donare potest.

Perijt filia Zion omnis decor eius, principes eius similes sunt ceruis, qui non inueniunt pascua, abeunt ante persequentem absq; vigore.

Fingit Zionem, quod in scripturis est vñtissimum, fuisse formosissimam aliquando virginem, nunc verò deformem factam, amisisse decorum omnem. Exiit omni
decore Hieru
salem. Intelligit per decorem varia & ingentia animi & corporis extrapositioneq; dona, quibus populum suum ornaauerat bonus & liberalis Dominus. Sed dum abuterentur istis donis, iuste ea ab ipsis abstulit: sicuti copiose exponit Ezechiel in capite 16. Principes comparat ceruis (alij vertunt arietes, sed recidit in idem) & quidem timidis & inopia pabuli marcidis & omni vigore destitutis. Alludit ad historiam. Fame enim confecti, moliebantur fugam, sed comprehensi in itinere, Riblam abducebantur famelici, & nullo cibo recreati, conscindebantur ibidem. Est & in hoc comparatio, quòd quemadmodum oues ante lanium aguntur famelicæ & marcidæ (muchtloß) ita principes agebantur à Nabuzardan & regijs militibus. S. Hieronymus ista exponens, Obsessa Hierusalem, inquit, ab hoste extrinsecus, omnem decorem iucunditatis suæ perdidit intrinsecus, maximè cum fame & pestilentia laborans, nullius ope sustentabatur: quòd Antistites reli
gionis puniun
tur grauissimè. niam principes & rectores illius, dissolutis viribus & pauído corde, non defensionem ciuium, sed fugam inertem meditabantur. Et mox idem, Hac etiam sententia arguuntur negligentes rectores ecclesiæ Dei, ob quorum incuriam perit omnis decor populi Christiani: cum nec in meditatione legis diuinæ, nec in cultu pietatis, neque in sacrarum virtutum exercitio laborare conantur, sed in luxu voluptatum, per varia scelera, iuxta suggestionem hostis cogentis, abducuntur. Cuius periculi malum, illos maximè respicit, qui in loco regiminis constituti, potius secularia desideria, quàm mandatorum sequi vestigia elegerunt. Vnde cœlestis regni gloriam cum sanctis doctoribus non merentur accipere, sed cum diabolo & angelis eius pœnam gehennæ cogentur recipere. Tantum S. Hieronymus.

Recordata est Hierusalem dierum afflictionis suæ, & prauaricationis suæ, omniumq; desiderabilium suorum, quibus vsa est retro temporibus: dum cadit populus eius manu hostili, non est qui ferat illi auxilium, contemplantur eam hostes, & rident sabbata eius.

Hoc versu commemorantur grandia mala & ærumnæ populi Dei omnium Dolor ingens
de amissis bus
nis. maximæ. Principiò enim recordatur, non sine doloribus infandis, felicitatis pri-

stina, qua usus est retroactis temporibus. Quanto autem maior illa fuit, tanto impensius dolet, quando iam ablatam esse lugemus. Cui accedit prauaricationis aut rebellionis commemoratio, quæ & ipsa cor affligit, quando cogitamus rebus foedis promeruisse nos nostra infortunia. Recte enim Apostolus, Quem fructum, inquit, habebatis, tum in ijs, de quibus nunc erubescitis? Attingitur hic commune malum generis humani. Dum enim felices sumus, felicitatem præsentem neque magni facimus, neque grati Deo pro felicitate sumus: cæterum cum felicitate illa excidimus, eius magnis cum animi tormentis recordamur, diuexantes nosmetipsos, & querulantes quod non rectius agnouimus & grati fuimus. Exempla huius rei sunt innumera. Habuit enim populus aliquis bonum magistratum, concionatores insignes, libertatem auream, & religionem puram, sed non agnouit tanta bona, aut de ijs leuiter iudicauit: exiit itaque ijs, & subiicitur tyrannis & tyrannidi, seruitque iam in foedis erroribus & seruitute turpi: hic recordatur amissæ felicitatis & clamat, Quam verò felices eramus, si modo felicitatem retinere potuissemus, quam nostra culpa turpiter amisimus? Habuisti item facultates amplas, prodegisti has luxuriose viuendo. Habuisti coniugem commodam, sed spreuisti eam, ac illa ceu ancilla vili abusus es: moritur: imperiosam, rebellem, & rixosam assequeris vxorem, tum demum mortuæ encomia canis. Fuisti incolumi & robusta sanitate, afflixisti hanc tua intemperantia, vexaris iam morbis, hic tandem agnoscis vnde excideris. Discamus omnes, dum adhuc felices sunt res nostræ, grati esse Deo, agnoscere felicitatem, conarique modis omnibus ne illam amittamus nostra culpa malitia & inertia.

Nemo auxiliatur.

Aliud malum attingitur, Incidit populus in manum hostilem, & nemo est qui laboranti ferat auxilium. Auxiliatorem enim vnicum & verum contempsit & repulit, dignus est itaque qui sub onere succumbat, & in manu hostili conficiatur. Cogitemus hæc in tempore, dum saluæ sunt adhuc res nostræ. Contemplantur hæc hostes siue inspicunt miseriam hanc, nimirum magna cum lætitia & cachinnis sublatis. Et quod omnium est grauissimum pijs, ridet hostes ethnici sabbata quoque. Per sabbatum intelligit religionem in vniuersum omnem. Nam in Psalmis sancti hoc in primis cōqueruntur, vt Psal. 78. & 136. Cantate nobis canticum aliquod vestrum ex canticis Zion. Dolet hoc pijs mentibus amplius, quam quisquam explicare possit. Ludibria paria sensit in cruce Dominus noster, sicut commemorat S. Matth. in cap. 27. Ideo verò non sequitur, religionem, impiorum expositam ludibrio, falsam esse: quod tum colligunt inde impij, quasi Deus ludibria illa impunita non esset præteriturus, si vera esset religio, quæ irridetur. Id quod cōmemoro, ne quis hodie, dum similia videt exerceri in ecclesia, offendatur, & de veritate synceræ religionis dubitet.

Peccando peccauit Hierusalem, ideo in commotionem venit: omnes qui eam honore prosequuti sunt, vilem habuerunt eam, quia viderunt fœditatem eius, quin ipsa quoque ingemuit & retrocessit.

Peccandi assuetudo.

Peccando peccauit, loquutione linguæ sacræ tantum dixit, quantum si dixisset, Absque fine & modo peccauit. Nos dicimus, hat nüt dann gsündet vnd gesündet. Tribuit ei perpetuum absque omni resipiscencia peccandi studium. Sic antea dixit ipsos non tantum peccauisse, sed peccata multiplicasse. Grauius est hoc quam peccare: vt superius est dictum. Ideo, inquit, datus est populus in commotionem. Id quod (vt Scholiastes annotauit) intelligunt quidam eam abductam esse in captiuitatem & instabilem factam. Alij, quod ludibrio gentibus facta sit. Id quod significat per cōmotionem capitis, zum vermupffen. Alij

Alij exponunt, quòd immunda sit facta, & veluti separata & eiecta, vt foemina quæ menses patitur. Sensus semper recidit in idem. Addit, Qui illam aliquando prosequuti sunt honore, nunc contemnunt, vt vilissimam. Proinde constat honorem & ignominiam à Deo concedi, pro ratione obedientiæ, pietatisq; aut inobedientiæ & impietatis. Alibi scriptura inducit Deum pronunciantem, Honorantes me honorabo, & ignominia me afficientes, afficiam ignominia. Causa contemptionis subnectitur, quia turpitudinem siue foeditatem tuam (nimisrum membrum illud pudendum) viderunt. Loquitur paulò obscœnius de causa verba faciens impura, & tamen citra peccatum. Videndum sacris interpretibus, vt hæc coràm populo honestè interpretentur, ne quis scandalizetur. Quid verò pudendum magis, quàm si inspiciantur mulieri quæ maximè tecta esse oportet? Intelligit ergo propheta, in lucem prolata esse scelera populi, quæ maximè latere voluit, & vnde maximè confundi potuit. Ideoq; ingemuit tandem, in pudore & confusione, qui nunquam ob peccata ingemiscere voluit. Accedit his, quòd in omnibus retrocedit, id est, quòd omnia, quæ instituit, infelicitè currunt. Nos dicimus, *Es gadt iren alles hinder sich*. Nulla sentitur fortuna: omnia eius sunt infortunata. Huc scilicet recidunt res populo, apud quem nihil vnquam potuit fidelis admonitio verbi Dei. Caueamus itaq; nobis.

Immunditia eius in fimbrijs eius, non fuit recordata nouissimi sui, & miraculose descendit non est qui consoletur eam. Vide Domine afflictionem meam, quoniam iacuit se hostis.

Taxat impudentiam, & quod palàm iactarunt perpetrata scelera. Perinde faciunt, ait, vt solent mulieres non abluentes ex vestibibus immunditiam, sed in fimbrijs hærentem quasi ostentant. Ita inuenias hodie etiam iactantes sua adulteria, & cædes suas. Sed propheta alibi dicit, Quid gloriaris in malitia? &c. Vitium est omnium deterrimum: sed nimis vulgare multis. Nam qui peccarunt, de commissis peccatis dolere, non gloriari debent. Accusat etiam gentis vrbisq; incogitantiam. Nunquam cogitarunt qualem tandem finem hæc essent sortitura. Et quidem in omnibus cum dictis tum factis respicere ad finem saluberrimum est. Non meminisse finis, causa multis fuit & scelerum maximorum & exitij. Nos solemus dicere, *Nit gedæncken was zu letsten drus wirdt/ vil schand/ sünd/ schad vnd übels gebirt*. Ideoq; cum nemo putasset, interijt cum populo vrbs & regnum. Id est, quod dixit, Miraculose descendit, *Ist wunderbarlich vndergangen*. Mirabilis enim fuit omnibus interitus vrbis & gentis, scientibus qualis aliquando fuerit, & qualis modò sit. In omnibus autem calamitatibus nemo fuit, qui ipsam sit consolatus. Remouit enim ab ea Dominus omne solatium, adobruit omni mœstitia. Porro docet quid in tantis agat calamitatibus, inuocet Dominum. Præit autem orandi formula, & ostendit quomodo Deus inuocandus sit, Cum nemo sit qui consoletur nos, tu Domine, qui es refugium & consolator afflictorum inuocantium te, respice nos, & vide quæ & quanta patiamur. Quòd si indigni videmur quos exaudias, saltem audito & obseruato quæ faciant hostes nostri. Horum enim insolentia impia & iactatio magnifica, contra te & gloriam tuam, & contra verbum tuum tendit. Videri enim volunt vicisse te, & verbum tuum prostrauisse conculcauisseq; religionem tuam. Huius generis precationum formulæ plures in Psalmis inueniuntur. Discimus ex istis omnes, in omnibus nostris afflictionibus ad vnicum patrem miserorum Deum esse clamandum.

Manum suam extendit hostis ad omnia expetibilia eius, etenim ipsa coacta est

videre gentes ingredi in sanctuarium eius : de quibus interdixeras ; ne ingrederentur in congregationem tuam.

Direptum & violatum vel profanatum templum.

1. Cor. 3.

Queritur maximè templum esse spoliatum atque direptum, hostesq; in ipsa usque adyta templi penetrasse. Licet enim in regia & priuatis domibus multae fuissent res preciosae & expetibiles (Fleinoter) quae venerunt in potestatem hostis, in templo tamen omnium praestantissima fuerunt, non tam precio quam existimatione, clenodia. Arcuit autem gentes à templo suo Dominus Deutero. 23. & alibi. Ac diligenter eam legem obseruatam esse testatur 21. cap. Act. Apostolorum, ubi Paulus veluti profanationis templi accusatur, quod in ipsum videretur induxisse gentes. Cauere docemur, ne corpora nostra, quae sunt sancti spiritus templa, profanemus sceleribus.

Omnis populus eius cum gemitu cibum querebat, expendebat quisque expetibilia sua pro cibo ad retinendam animam. Vide Domine, & intueri quam vilis facta sim.

Fames.

Attingit & deplangit famem, qua miserè in obsidione sunt afflicti. Hanc futuram praedixerat saepe Ieremias: & sicut praedixerat, ita iam euenerat: id quod nunc deplorat. Dixi autem aliàs, Dominum varias ob causas immittere famem, maximè verò propter has. Abutitur populus aliquis Dei donis per luxum: itaque inopia & egestate luxum punit Dominus: sicut claret ex minis, Isaiae 5. cap. recitatis. Opponunt se rebelles praedicationi verbi Dei, & miseros mortales edictis tyrannicis spoliant pane coelesti: eam ob rem eripit eis Dominus iustus etiam panem terrenum. Aliquando etiam coelestem ipsi subducit: sicut minatus est Amos 8. Sunt qui pluris faciant aurum & argentum quam fructus terrae, & plus nimium venerantur illa, tollit ergo panem & fruges Dominus, ut ostendat praestantiam harum, & redarguat stultitiam auarorum hominum, quos aurum & argentum pascere non potest. Imò coguntur in caritate & inopia rerum expetibilia illa sua expendere pro cibo. Tandem conuertitur propheta ad Dominum, cuius misericordiam in fame implorat, dicens: Vide Domine, &c. Docet autem nos in fame & alijs calamitatibus rectè recurrere ad Deum, & huius implorare auxilium. Solus enim succurrere potest miseris atque afflictis. De hac re paulò copiosius differit Dauid Psal. 107.

Ne ad vos, Omnes qui praeteritis viam, contemplantini & videre, num sit, quem dolor ita vindemiet ut me, quo me afflixit Dominus in die furoris irae suae.

Malum exemplo carens.

Magnitudine acerbitateq; malorum velut oppressus, & in stuporem conuersus, exclamat, Oro Dominum Deum nostrum, ne ad vos videlicet, qui haec auditis & legitis, vnquam veniat calamitas tanta. Fortè urbem istam sic loquentem inducit. Variè autem principium huius versus redditum est ab interpretibus. Alij enim legunt, Ne sit vobis transeuntibus graue inspicere, &c. Alij legunt, Nihil ne ad vos pertinere putatis, quod euenit nobis? Alij legunt, Vtinam ad vos: id est, utinam noster casus ita vos erudiat, ut simili miseria non vexemini. Alij aliter: sed iudicium sit penes Lectorem. Amplificat hic versus doloris acerbitem, & dicitur aperte, quod malum ipsorum careat exemplo: vel quod nulla vnquam gens tanta sit perpeffa, quanta ipsi nunc experiantur. Nam solet nonnihil consolari afflictos, si intelligant se non solos esse miseros, & alios aliquando similia esse expertos. Vindemiet autem Emphasi quadam dixit. Vindemiantes enim accuratè quærunt, & borros refecant. Germanicè vertere poterat, ob yemandts schmerzen so gnauw vnd nach süche als mir/ze.

Requis

Requisiuerat iam diu fructus suaues ex vinea sua Dominus: at coloni negarunt digni erant itaque, in quo diligentissime inquireretur ab hostibus, quique infandis excruciantur doloribus. Denique totum hoc quod patiebantur, referunt ad auctorem Deum, qui succensus ira, iusto iudicio puniuit incurabiles. Interim cum omnes transeuntes hortatur ad contemplandum doloris magnitudinem & acerbitatem, optatque ne ipsi experiantur paria, ostendit utique verum historiarum & calamitatum usum vel fructum ac scopum, ut alienis malis admoniti sapiamus rectius. Sic docuit etiam Asaph in Psal. 78.

De excelsis misit ignem in ossa mea, & desecuit in ea: extendit rete pedibus meis, supinum dedit me retrorsum, desolatam reddidit me, ac tota die mœrentem. 12

Significantius exprimit unde malum in ipsos sit deriuatum, è cœlis utique à Deo iudice iusto. Comparat autem malum aut calamitatem urbis & gentis igni & feruori æstuanti in ossibus. Quia re nihil est grauius, acerbius, & intolerabilius. Et quæ animum affligunt, duriora sunt istis, quæ corpus torquent. Ita quæ partes duriores corporis afficiunt, acerbius afficiunt. Ideoque Deus in lege sua Deut. 28. minatur se non modò afflicturnum carnem inobsequentium, sed animos etiam. Comparat item Deum venatori expandenti retia sua ad capiendas feras. Vita humana cursus quidam est, & homines feroces ac disciplinam odientes conferuntur belluis ac feris efferis ac in cursum effusis. Propheta in Psalmis dicit, Nolite fieri sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus, &c. Deus ergo ferocibus & lasciuiuentibus expandit rete iudicii sui, & captos agit retrorsum supinos, *wirfft sy zu rugg*/atque ita in ordinem redigit insolentes. Sic compescuerat urbis insolentiam bello, fame, & omnigenis calamitatibus, quæ retia sunt Domini. Præterea desolatam, inquit, reddidit me, ac ideo tota die mœrentem. Audiuius enim Hierosolymam vnà cum vniuerso regno laceratam & reductam in desertum. Quæ sanè amplissima fuit materia lugendi. Sequitur autem desolatio & luctus perpetuus vitam insolentem & impiam, manum medicam respicientem. Caueamus ergo, ne experiamur paria.

Impressum est iugum prauaricationum mearum manu eius, implexa ascenderunt super collum meum, deiecit robur meum, tradidit me Dominus in manus, è quibus non potero surgere. 13

Ostendit peccata omnium malorum verissimas fuisse & esse causas. Imponit iugum Dominus iugum disciplinæ verbi vel legis suæ in ceruices hominum. Et hoc iugum commodum est & leue, sicut ipsa in Euangelio veritas attestatur. Cæterum homines malitia deprauati reijciunt à se iugum hoc, & volunt sine iugo, hoc est, filij Belial exultare in omnibus sceleribus: hic ergo adest Dominus iudex iustus, & manu sua imprimit iugum seruitutis & miseriæ incommodum & durum in ceruices prauaricantium. Atque hoc iugum fortiter inhaeret in collo peccatorum, ut facile auelli & abijci non possit, sicuti auiusum & abiectum est iugum mandatorum Domini. Est enim omnipotenti manu vel potentia Dei impositum prauaricantibus, cuius robori nemo mortalium resistere potest. Ergo per interpretationem subiungit, Deiecit robur meum: id est, eripuit mihi omnem virtutem vel fortitudinem: vnde Babylonij resistere non potui. Sic inquam, traditus sum in manus grauissimorum potentissimorumque hostium, ex quibus eluctari non possum. Discat hinc vniuersus mundus reuereri Deum, non spernere mandata eius, ne ille iratus nobis spoliet nos omni sapientia & robore, tradatque hostibus, quibus resistere non possimus. Omnis certè virtus &

potentia à Domino est. Germanicè verò principium huius versus sic verti poterat, das joch miner überträttung ist von seiner hand geflochten/vnnd hert vff min halß geleit/2c.

D Conculcauit Dominus omnes magnificos meos in medio mei, indixit in me ad conterendum electos iuuenes meos, tanquam torculari pressit Dominus virginem filiam Iuda.

Qui capita esse nolunt, conculcantur pedibus.

Tria dicit. Principiò, conculcatos esse omnes proceres, nimirum sacerdotes, & principes regni. Noluerunt esse capita, sed maluerunt se miscere cum puluere, & immergere se luto scelerum: dignissimi itaque iudicati sunt à Deo, qui conculcentur pedibus. Quod & factum est. Obseruent hæc viri principes, & conseruent honorem suum ac authoritatem, ne dum polluant se sceleribus, & volunt esse honorati, conculcentur pedibus hostium suorum tanquam ignominiosi. Deinde, Indixit, inquit, ferias, nimirum ad mactandum electos meos iuuenes. Indixerat Deus ferias, in quibus cultum suum exerceri voluit, & feriari suos à sceleribus: isti verò ferias sacras conuerterunt in materiam flagitiorum, pollueruntq; festos dies Domini, dum abominanda quelibet in his designarunt impudentissimè: vnde Deus iusto iudicio indixit pro ferijs mactationem, non hostiarum sacrarum, sed hominum nefandissimorum. 3. Redundat autem hoc malum non ad iuuenes, sed etiam ad virgines: quas Dominus veluti torculari quodam pressit, id est afflictione & angustia omnium acerbissima afflixit. Proinde videant iuuenes cum virginibus, & cum ipsis etiam senioribus & principibus, ne polluendo ferias Domini, à Domino pœnis subiiciantur grauissimis diuexandi. S. Hieronymus ex occasione torcularis de Christo redemptore hæc commentatur, Solus ipse calcauit torcular, nullumq; habuit adiutorem. Neque enim angeli aut archangeli, throni, dominationes, aut vlla cœlestium potestatum humanum corpus induit, & pro nobis passa est, & calcauit aduersarias potestates, atque contriuit: sed ille solus, qui loquitur in Psalmo, Saluum me fac Deus, quoniam defecit sanctus: in tantum quod etiam confidentissimus, & in fide firmissimus Apostolus Petrus timore perterritus fugeret, imò Dominum negaret, &c.

Solus Christus torcular calcauit.

P Horum causa ego ploro, oculus meus, oculus inquam meus destillat aquas: quoniam longè est à me consolator, qui restituat animam meam: filij mei desolati sunt, quia præualuit hostis.

Quare propheta ploret.

Dicit se plorare ob calamitates istas omnes. Nam pastoris est dolere & lugere de gregis sibi commissi interitu aut pernicië. Non luget autem aut plorat, vt suo fletualios homines ad commiserationem aut inanes commoueat lachrymas: sed vt vniuersæ posteritati pœnitentiam commendet, vtq; hæc in tempore ploret, & plangat peccata commissa, ne recedens Deus ab ea, relinquat ei miseriam. Dicit enim se ideò plorare tantopere, quod nullus ei amplius sit consolator, qui restituat animam, id est consolatione deiectum erigat animum. Filios nuncupat eos, quos docuerat, sicut & Paulus 1. Corinth. 4. & Galat. 4. Desolatos vocat omni consolatione & auxilio destitutos, & in manus hostis traditos, qui iam præualuit penitus, vt victis nihil supersit, nisi dolor.

D Cum expanderet Zion manus suas, non erat ei consolator: mandauit Dominus aduersum Iacob hostibus eius per circuitum eius, factaq; est Hierusalem in abominationem inter eos.

Nemo auxilium fert.

Fingit Hierosolymam & vniuersi regni Iudaici populum extendere manus (qui gestus est circumuentorum periculis & auxilium liberationemq; petentium)

tium) sed neminem suppetias tulisse. Rationem huius mali reddit. Dominus enim hostium per circuitum exercitibus mandauit, ne parcerent vel urbi vel regno, sed absq[ue] misericordia inuaderent, atque solo æquarent. Minatus est enim non semel Dominus se non miseraturum illorum, qui expandenti manus Domino, & vocanti non obsequantur ac veniant, sed refugiant ab ipso. Non autem tunc quoq[ue] clamantes vos, inquit, qui clamantem me nunc audire non vultis. Ita Hierusalē facta est contemptissima abominabilisq[ue] inter hostes, instar mulieris menstruatae, sicuti interpretatus est S. Hieronymus. Alij verterunt, Ad commotionem inter eos, vel in contemptum & derisum. Videmus itaq[ue] Dominum Deum nostrum gratiam concedere hominibus: qua subtrahēta exoriuntur odia grauissima, & inimicitia, & contemptio extrema. Sunt enim hominum corda in manu Domini, qui ipsa pro suo iudicio commouet, & huc atque illic impellit.

*Iustus est Dominus: quia os eius exacerbaui. Audite queso omnes populi, & videte
dolorem meum: virgines meae & electi mei iuuenes abierunt in captiuitatem.* 2

Occurrit his obiectioni. Dicat enim aliquis, Ergo ne querimonia tua accusas Deum iniustitiae & crudelitatis? Præoccupat enim hoc & ait, Minimè ista est mea sententia. Nam Deus iustus est in omnibus vijs suis, & sanctus in omnibus operibus suis. In me (loquitur autem in persona totius populi) culpa omnis mali huius hæret. Ego enim exacerbaui os Domini. Similis extat confessio, sed copiosior, apud Danielem cap. 9. deniq[ue] & apud Esdram. Discamus hinc in supplicijs & calamitatibus modeste loqui de iudicijs Dei, Deo non obmurmurare, quasi puniens nos, iniuria nos afficiat. Quod tamen multi non obscure in tormentis effutiunt. Deus enim iustus est, & æquissima sunt eius iudicia: ex nobis est omne malum, & nos commouemus Dominum ad iram, vt puniat nos. Os more humano attribuitur Deo: sed reuera os Dei est reuelatio voluntatis Dei, & denunciatio verbi ipsius. Loquitur is nobis per prophetas veluti pater, & suauia promittit tractabilibus. Si ergo simus intractabiles, commouemus Deum, vt iam dura & amara loquatur nobis, mineturq[ue] interitum, deniq[ue] & perdat. Sic verò amarificant homines os Domini. Ergo cum obmurmuramus prophetarum sermonibus, amaricamus os Domini, id est Deū prouocamus ad amaritudinem, vt amara nobis loquatur & faciat. Porro euocat omnes populos ad huius spectaculi contemplationem, applicans exemplum hoc populi Iudaici omnibus per orbem & per omnia secula gentibus, hortatur autem vt contemplando dolorem cōceptum ex captiuitate etiam innocuæ ætatis, virginum inquam & iuuenum, discant iustitiam & rectius sapere ex alieno malo. In hunc vsum debemus applicare omnes historias veterum.

*Deus iustus est
nos sumus iniusti.*

Os Dei exacerbare.

Clamaui ad amatores meos: at illi fefellerunt me, (ad) sacerdotes meos & seniores meos, at hi in vrbe expirarunt, quando quaesierunt sibi panem vt retinerent vitam suam. 7

Loquens sub persona populi Hierosolymitani, dicit omnes eos fefellisse (das sy gesält habind) quibus fuit confisa. Irato enim & puniente Domino, nullibi vlla affulgent auxilia, & si quæ sint, nihil possunt, nihil proficiunt. Ac stulti sunt homines tantoperè confidentes creaturis, & negligentes in gratiam redire cum creatore, & ab hoc vno pendere. In periculis enim nihil est vnde salutem sperare possimus, ex omnibus quæ in mundo sunt, siue visibilia, siue inuisibilia. Vocauit Hierusalem in obsidione & in extremo discrimine amatores suos in auxilium: sed illi fefellerūt. Per amatores principio intelligit patronos illos cœlites,

*Fallunt amici
in periculis.*

deos alienos, deinde cōföderatos, vt Ægyptios, Moabitas, & alios, quibus fidebāt plurimū. Cæterū frustra speratur in diuos cum aduersus est nobis Deus: frustra speramus in fœderatos, cum violamus fœdus diuinum. Sacerdotes creduntur hostijs & intercessione apud Dominum lenire mala populi: & senatores subleuare sua prudentia & auctoritate mala vulgi: cæterū inuocauit in obsidione & horum patrocinium populus stultus & impœnitens: adeo verò nihil sensit auxiliij, vt ipsi potius sacerdotes & seniores sibi ipsis nihil auxiliij ferre potuerint, sed interierint potius fame. Proinde verissime dixit Ieremias in capite decimo septimo, Maledictus omnis qui confidit in hominem, & ponit carnem brachium suum.

7 *Vide Domine, quoniam affligor, viscera mea conturbata sunt, subuersum est cor meum intra me: quia contumaciter rebellavi: foris orbat me gladius, intus quasi mors ipsa.*

Recurrēdū est ad Dominum.

Cum omnia passim sint desperata, nec vllum aliunde affulgeat vel cōsiliū vel auxiliū, conuertitur tandem ad ipsum Dominum, & se illi commendat. Suo autem nos exemplo docet, quid nos etiā in rebus desperatis faciamus, nempe conuertamur ad Dominum, cuius imploremus auxiliū, aperientes ei candidē cordis nostri recessus atque dolores. Dicit ergo Ieremias se circa pectus & cor ipsum maximas sentire angustias, ipsum inquam cor perturbatum esse, atq; adeo subuersum in ipso. Confitetur autem in medijs his querelis peccatum suū & populi. Quia amaricando amaricauit, id est vehementissimē sceleribus suis prouocauit te populus. Semper enim Deo peccata ingenuē sunt confitenda. Sine libera peccatorum confessione nulla nobis peccata condonantur: sicuti & Ioannes docuit 1. Ioan. 2. Propter peccata verò commissa, foris erant bella & obsidio, domi vel intus fames & mors, adeoq; mortis vbique apparebat imago. Atq; hic est miserabilis status pœnitentiam respicientium.

8 *Audierunt me gementem, sed non est qui consoletur me: omnes hostes audita calamitate mea letati sunt: quoniam tu fecisti, adduxisti diem quem indixisti: sed erunt sicut ego.*

Non modò malis non condoleant, sed propter ipsa letantur.

Fons veræ consolationis & tranquillitatis.

Iterum queritur neminem esse qui consoletur, Audierunt quidem hostes gemitum, inquit, sed nihil affecti sunt mea miseria, nihil me consolati sunt: quin imò letati sunt de mea miseria, & insolenter insultarunt mihi. Doler autem hoc ita, vt nihil magis, si miseriæ nostræ nemo non modò non condoleat, sed gaudeant potius & exultent omnes. Quod sequitur, Quoniam tu fecisti, legunt alij, Quod tu feceris & induxeris diem, &c. id est letantur quod sic punieris nos, si cuti prædixisti & minatus es per prophetas te nos puniturum. Pertinet autem hoc ipsum ad singularem consolationem, si referamus calamitates nostras non ad causas secundas, sed ad primam causam, Deum. Dum enim ad homines duntaxat referimus, odio incendimur magis atque magis, & indignamur contra eos, quos auctores mali nostri existimamus. Cæterū si cogitauerimus homines sine Dei voluntate vel permissione nihil potuisse: & Deum gubernare omnia, & quidem iuste & sanctē, subiicimus nos eius dominationi benignē et patienter, agnoscens Deum esse iustum in omnibus suis operibus. Ita fecit Iob, qui cum non ignoraret milites Chaldaeos diripuisse omnes eius facultates, damnum tamen omne refert ad Deum, & ait, Dominus dedit, Dominus abstulit. Inde oriuntur veræ patientiæ & tranquillitatis fontes. Quandiu respicis homines duntaxat, irascēris illis, & de sorte tua impatienter conquereris. Ideoq; dixit Ieremias, Tu illa o Domine fecisti nobis, tu adduxisti tandem diem iudicij, quem te ad

te adducturum per prophetas minatus es. Sæpe aliàs dixi diem vsurpâri pro tempore destinato pœnæ & supplicio, & pro iudicio. Addit tamen ad finē verus, Sed erunthostes sicut ego, id est eadē illis fors obtinget, quæ iā nobis obtingit. Veniet enim dies iudiciij contra Babylonios, sicuti modò contra nos venit. Ac venisse omninò testatur historia sacra, & Daniel in cap. 5.

Veniet omne malum eorum in conspectum tuum, vt vindemies eos sicut me vindemiasti, propter omnes transgressiones meas: quoniam multi sunt gemitus mei, & cor meum mæret.

Quoniam dixerat, Sed erunt mei similes, copiosius hoc ipsum exponit. In conspectu Dei semper quidem sunt præsentiā omnia hominum quæ facta sunt, fiunt, atq; futura sunt. Dicitur ergo Deus facta hominum reuocare sub conspectum suum, aut reminisci ipsorum, quando tempore concesso pœnitentiæ exa-cto, statuit punire peccata & euertere impœnitentes. Ieremias ergo prædicit futurum tempus, quo Dominus Babyloniorum peccata sit iudicaturus & puniturus, perinde vt nunc sub iudiciū & gladiū reuocauit Hierosolymitanos. Vindemiandi verò vocabulo vsus est, quòd vindemiantes multa diligentia botros quæsitos refecent, nec quicquam residuum relinquant. Monet in præsenti Hieronymus non tam imprecationem quàm vaticinium aut prædictionem esse, quod dixit Ieremias, Veniat vel ingrediatur (sic enim reddidit) omne malum eorum, &c. Postremò obtestando quantus sit eius populiq; afflictus dolor, supplicat misericordiæ Dei, ac ei sese commendat. Hæc breuia habui in Elegiam primam.

Præstuntur tamen et illi, qui puniuerunt populum Domini.

Vindemiare.

C A R M E N I E R E M I A E

S E C V N D V M.

LE G I A Ieremiæ secunda, alphabeto & capite secundo comprehenditur. Insistens autem eidem argumento vates, deplorat interitum ecclesiæ & Reipub. vel regni florentissimi, commemoratq; iudiciū in primis Dei seuerum, sed tamē iustum: infelicitatem item doloremq; populi sui, sed & hostium insolentiam & blasphemias exagitat. Porro finis vniuersæ huius tractationis est, vt ex iudicio Dei iusto & ex illa dissipatione populi Dei, discant omnes homines reuereri Deum, audire, & non aspernari verbum Domini, & officium quisq; suum facere. Omnia enim ista ad nos quoque pertinere, ipsa docere poterit applicatio. Errat enim, qui ista arbitrantur planè esse Iudaica, & nihil prorsus ad nos pertinere. Secus enim iudicauit Apostolus ad Rom. 15. & in 1. ad Corinth. 10. cap.

Scopus est ad argumentum Carminis 2.

C A P V T II.

Quomodo obscurauit Dominus in ira sua filiam Zion? cælo deiecit in terram decorem Israël, & non est recordatus scabelli pedum suorum in die iræ suæ.

DE R admirationem doloribus implicatam, Quomodo, inquit, formosissimæ filiæ Zion, veluti nubem & tenebras offudit Dominus, vt iam appareat prorsus deformissima, quæ diuina bonitate aliquando formosissima fuit? Serenitas alioqui & forma liberalis in scriptura significat felicitatē, nubilum cælum refert mœrores & infortunia. Ira quomodo tribuatur Deo, expositū est ab alijs operosius. Certè nulla est in Deo ira talis, qualis est in hominibus.

Deformatur qui non vult reformati.

Scabellum pedum
Dei Hierosolyma.

bus, tribuitur tamē ipsi anthropopathos, ac significatur Deodisplicere malum, quod & puniat. Decus verò Israelis est quicquid egregium in bonis internis & externis habuit à Deo Israel, in primis honor & gloria. Decorem hunc ē cœlo in terram deiecisſe dicitur Deus, tropo vulgari, quo Capernaum legitur in Euan- gelio in cœlum exaltata præcipitanda verò ad inferos, nimirum extrema affi- cienda ignominia, & adoperienda malis omnigenis. Scabellum autem pedum Dei cognominatur Hierusalem, quod ibi videretur locus esse quietis, in quo Deus habitaret, in templo nimirum: non quod illic alligatus esset, qui ubiq; est, & omnia administrat & conseruat, sed quod promissionibus suis declarasset ibi se singulariter & propitium inuocantibus exhibiturum. Sicut claret ex oratio- ne Solomonis, quæ habetur in 3. lib. Regum cap. 8. At non meminit Hierosoly- morum, neq; respexit ipsum templum, locum habitationis suæ, sed cum depræ- uati essent & incurabiles, iratus ipsis, deleuit templum vnâ cum vrbe. Hoc futu- rum prædixerat Ieremias in cap. 7. sed non crediderant, nunc ergo experiebantur. Nemo itaq; polliceatur sibi impunitatem scelerum, propter templa excelsa, & cultum externum. Nihil enim profuerunt illa omnia Christianis, licet magni- fica in Oriente & Græcia extarent. Omnia enim sunt destructa ac subiugata à Turcis, idq; propter peccata enormia.

Disturbauit Dominus absq; miseratione omnia tabernacula Iacob, diruit in ira sua munitiones filia Iuda, deiecit vsque ad terram, prophanauit regnum eius & prin- cipes eius.

Diruit amœnis-
sima & robu-
stissima quæq;
Dominus.

Significantius iam dicit non ecclesiâ solam, sed Rempub. quoq; vel regnum miserē esse conuulsum. Omnia verò hæc Deo tribuuntur authori, non fortunæ, non stellis aut figuræ cœli. Neq; verò tantum potuissent Babylonij in urbem sanctam, nisi voluisset Deus, iudex utiq; iustus, qui ita puniuit peccata ipsorum. Tabernacula appellauit oppida, & ipsam urbem Hierosolymorum, propter so- li amœnitatem & fertilitatem. Tabernacula enim constituunt aut erigunt pa- stores in amœnis pratis aut pascuis. Omnia verò amœna & splendida illa ædifi- cia diruit Dominus absq; vlla commiseratione, qua utiq; erant indigni, quippe cum toties spreuerant oblatam, per prophetas, à Deo gratiam. Meminerint hu- ius Christiani quoq; ne & ipsi perdantur absq; misericordia. Sed & munitiones, turres, valla, aggeres, muri, & quicquid pertinebat ad defensionem populi, deie- cit & solo æquauit (*vff den grund abgeschliffen*) Dominus. His frustra con- fessi & nixi fuerant. Ne ergo fidamus hodie quoq; vllis munitionibus. Nam tem- pore iræ diuinæ diffluunt illa omnia instar niuis. Præterea prophanauit Deus regnum & principes. Sanctificauit fauore suo regnum & principes, dum sibi hos consecrauit, & in suam tutelam recepit. Cum verò contemnerent Deum, profanauit & regnum & principes, id est, non amplius pro suis agnouit, neque defendit vt suos, sed reliquit eos, atq; adeo permisit ipsos omnium libidini & in- iurijs. Proinde donec sancti sumus, pro suis agnoscit nos Deus: quâdo verò pol- luimus nos omni immunditia, profanat nos Deus deferendo, nec defendendo nos, sed tradendo in manus aduersariorum nostrorum. Ita etiam principibus authoritatem conciliat apud plebem, profanos autem & contemptos reddit, cum illi contemnunt Deum, & se contemptibiles faciunt leuitate, libidine & sceleribus.

Prophanat
Deus regnum
& principes.

Autoritas.

Confregit in ira furoris sui omne cornu Israelis, retraxit retrorsum dexteram suam à facie hostis, & exarsit in Iacob velut ignis, flamma circunquaq; deuorante.

Cornu.

Copiosius exponit quomodo conuulsum sit regnū, miserēq; perierit. Cornu in scri-

In scripturis variè usurpatur, ferè tamen pro robore, potentia & defensione: petita à bubus metaphora, qui robur habent in cornibus, & his sese defendunt. Con-
fregit ergo vel contriuit Dominus omne cornu Israelis, id est omne quod robu-
stū & præstans fuit, quòue defendi potuit. Hoc ipsum etiam alia dicendi forma
exponit, Retraxit dexterā suam retrorsum à facie hostis, id est, dū appropinqua-
ret hostis, & iam esset in conspectu, Dominus auxilium, assertionem vel defen-
sionem, cum maximè necessariū fuit, retraxit vel abstulit à nobis, nec iuuuit nos.
Quid itaq; factum? Illo non iuuante, perijmus toti. Nam velut incendium inex-
tinguibile nos corripuit & absumpsit, vt nihil remanserit à vi ignis integrum.
Docet hic versus, omne robur militare, omnem defensionem non ex nostris esse
viribus, sed ex diuino auxilio. Vnde Psalmi testantur Deum conferre in bello
vires, ipsum instituere firmareq; manus ad prælium. Corruimus, inquit Dei po-
pulus, quia non es egressus cum exercitibus nostris. Breuiter retrahente Domi-
no manum suam, corruunt omnia, ac pereunt. Timeamus ergo Deum, & sup-
plicemus illi perpetuis precibus, & seruabit nos.

Vires in bello
confert Deus.

*Tetendit arcum suum quasi hostis, constituta est dextra eius instar inimici, & per-
didit omnia, quæ oculis erant expetibilia, in tabernaculo filie Zion effudit sicut i-
gnem iram suam.*

Pergit commemorare quomodo Deus se non adiutorem & socium, sed ho-
stem populo suo exhibuerit, ac velut incendio vastarit vbique vniuersa. Sicut
enim Homerus finxit Apollinem iratum iaculari letalia tela in castra Græco-
rum, ita Ieremias fingit Deum arcum tetendisse, ac veluti hostem sagittas dire-
xisse vel iaculasse in Iudæos, denique per omnia se hostem præstitisse populo
suo. Vnde factum sit, quod quæcunq; amœna fuerunt & pulchra, quibus sole-
bant delectari homines, perierint penitus. Et quemadmodum Ieremias in capi-
te 4. minatus fuerat in Israele exarsurum ignem, quem nemo possit extinguere
ita nūc conqueritur inextinguibilem illum ignem ardere in medio domus Do-
mini. Monuit Apostolus quoq; ad Rom. 2. cum certissimo coniunctum esse exi-
tio si thesaurizemus nobis iram in die iræ per abusum longanimitatis Dei. Pera-
moueant ergo nos hæc graues Dei adhortationes admonitionesq;, & tristitia po-
puli Dei, exempla, ne Deum impœnitentia prouocemus ad iram.

Deus populum
suum non de-
fendit.

*Factus est ergo Dominus quasi hostis: deglutiuit Israelem, deglutiuit omnia pala-
tia eius, diruit munitiones eius, & multiplicauit filie Iuda mœrorem & tristitiam.*

Redundanti copia idem propemodum dicit, quod dixit antea, nouo tamen
& eleganti genere dicendi. Nam repetit Dominum factum esse hostem populi
sui: quod sane horrendum est, & obseruandum bene. Ideo enim repetitur toties.
Addit Dominum ceu feram & voracem belluam deuorasse vel deglutiuisse, &
ipsum Israeliticum populum, & omnia præclara eius ædificia: deinde etiam di-
ruiſſe, aut solo æquasse omnes eius munitiones, atq; ita nudam & inermem ex-
posuisse hostium libidini. Qua ex re multiplicauerit mœrorem & dolorem filie
Zion. Idem enim Dominus, qui luctum, mœrorem, lachrymasque abstergit, &
implet suos omnigena lætitia, idem inquam mœrores & dolores vberimè ho-
stibus suis auget. Disce ergo hinc vnde sit verum gaudium, & vnde insanabilis
tristitia, & mœror mœrorem excipiens, ex Deo. Cuius bonitati vel gratiæ eius
omnia beneficia, iudicio autem eius iræq; vniuersa mala vel infortunia tribuun-
tur à prophetis, à Ieremia potissimum in hisce Lamentationibus, vt hinc disca-
mus respicere semper ad causam primam.

Deuorat Do-
minus impœni-
tentes.

Gaudium &
mœror à Deo.

Et dissipauit quasi hortum tentorium suum, solennitates eius aboleuit, obliuioni dedit Dominus in Zion statas ferias & sabbata, & in fremitu ira sua consumelia ex posuit regem & sacerdotem.

Subuertit
Deus templum
et aperit hortum

Religiose se ge-
rere in feriis.

Ad religionem dissipatam redit deplorandam. Dixerat aliquando Micheas, Zion ut ager arabitur, & Hierusalem in acervos lapidum redigetur, & mons domus in excelsa syluæ. Atque durum hoc admodum & impossibile videbatur tunc, at nunc Ieremias deplorat hoc factum, tentorium videlicet domini, templum nimirum ita euersum esse, quasi fuerit hortus, quem euerterit (zeruilet) aper syluestris. Ita enim loquuntur Psalmi. Et ubi nos legimus, Solennitates eius aboleuit, legunt alij, Et perdidit testimonium suum: alij legunt, Et perdidit cœtum suum. In idem verò recidit sensus. Solennitates enim propter cœtum erant institutæ, & in cœtibus sacris testimonium vel lex domini prælegebatur. Cæterum toto illo tempore quo Israel fuit in captiuitate Babylonica, quod templum esset dirutum, nulli cœtus, nulla sacrificia, nullæ feriæ celebrabantur. Ac inter hostes omnibus contumelijs adoperiebantur principes & sacerdotes populi Dei. Ac meruerant hoc enormibus illis suis sceleribus, in primis quod cœtus sacros neglexissent, & ferias Dei aliter celebrassent, quàm instituerat Dominus. Quia ergo Deum affecerant ignominia, quantum videlicet erat in ipsis, Deus vicissim illos omni contumeliarum genere adoperiebat. Proinde caueant proceres Reipub. & antistites religionis, ne spernant cœtus sacros, & ne ferias Domini polluant. Ita docuit copiose Ieremias in cap. 17.

Repulit Dominus altare suum, aspernatus est sanctuarium suum, & tradidit in manum hostis muros palatiorum eius, vocem dederunt in domo Domini, ut in die solenni.

Templum abie-
ctum à Deo,
Ierem 7.

Cauendum ne
nos abijciamur
à Domino.

In eodem versatur argumento, & ait aram quoque cum victimis & oblationibus deiectam esse: sanctuarium, id est templum etiam, quod aliquando Domino curæ fuit, nunc neglexit & execratus est. Nam tradidit in potestatem hostium, qui ipsum vnâ cum omnibus ædificijs magnificis exciderunt. Et quemadmodum aliquando ob populi frequentiam celebritatemq; ob musicam etiam sacram, sacerdotibus & vocibus humanis & tubis personantibus, strepitus cœtusq; excitatus est mirificus & hilaris admodum: ita nunc ex barbaricis clamoribus hostium in-tonuerunt omnia. In-gredientes enim templum hostes, alij quidem profanum aliquid in contumeliam religionis clamabant, alij verò per irrisionem simulabant se cantare Psalmos. Breuiter aspernabantur, irridebant & blasphemabant religionem veram. Id quod hodie quoq; fit à Turcis, ubi occupant templa Christianorum, denique à petulantioribus Papistis, quando subintroeunt templa Euangelicorum. Dolet autem hæc contumelia, supra quàm credi possit, hominibus sanctis. Cæterum peccatis nostris efficimus, ut ita vilescat nomen Dei, & blasphemetur à gentibus. S. Hieronymus non malè hæc nobis applicans, Videndum est nobis, inquit, ne propter iniquitates nostras habitaculum pectoris nostri deferat inhabitator spiritus sanctus, respuat sacerdotium, & despiciat ordinem regiminis nostri, fiamusque sicut hortus dissipatus, ubi nullus virtutum gignitur fructus. Metuendum igitur, ne tanta suauitate & iucunditate priuati in amaritudinem & fœditatem perueniamus sempiternam. Dicit enim Corinthijs manifestè Apostolus, Nescitis quia templum Dei estis? Si quis autem templum Dei violauerit, disperdet illum Dominus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Et idem, An nescitis quia membra vestra templum sunt spiritus sancti, quæ habetis, & non estis vestri? Empti enim estis precio magno: glorificate ergo, & portate Deum in corpore vestro. Hæc ille.

Cogitauit

Cogitavit Dominus demoliri murum filia Zion, tetendit regulam, & non reduxit manum suam, quod minus dirueret: lugent ergo murus & propugnaculum, pariterque sunt subuersi.

Deplorat quod murus & omnia propugnacula solo sint æquata. Magis autem ei dolet diuinum auxilium & defensionem esse sublatam, & indignationem Dei in ipsos instar nimbi effusam. Alicubi enim appellatur Dominus murus circum Hierusalem igneus: & in Psalmis dicitur Dominus esse circum Hierusalem, nimirum cingere hanc defensione & fauore suo. Iterum enim dicit se populum sepe circumdeditisse aut cinxisse: velle autem sepem iterum diruere, ut feris quibuslibet ingressus pateat ad vastandam vineam. Donec ergo Dominus protegerit nos, mœnia, valla, & propugnacula valent, & suum faciunt officium: ubi verò subtraxerit à nobis fauorem & gratiam, nihil iuuabunt vel instructissima mœnia. Apparet hoc iam in vrbe Hierosolymorum, quam capiunt & diruunt Babylonij sub impio rege Zedechia: at sub pio principe Ezechia nihil potuit Senacherib rex Assyriorum, licet mœnia non usque adeo essent instructa. Seruat saepe in semidirutis urbibus aut oppidulis præsidia modica Deus contra hostes validissimos, qui fortissima instructissimaque in munitionibus inuictis tradit in hostium minimè instructorum potentiam. Porro primum instituit apud se Deus, quid facere velit: id quod de ipso dicitur per *ἀνθρωποπράβειαν*. Quod autem instituit, iuste instituit, modo & ratione certa. Dicitur itaque, quod regulam tetendit. Terminos enim quibuslibet rebus instituit, quos nemo facile aut ullo modo transilierit. Vnde saepe hostes ulterius grassari potuissent, sed non grassantur, quia modum eis definiuit Deus. Præterea saepe instituunt res magnas homines, sed ad finem deducere non possunt, aut nolunt, in medio opere deficientes: Deus verò quod instituit, ad finem usque perducit, neque manum suam retrahit, donec omne quod instituit, perfecit. Ideoque pariter subuersi sunt muri cum propugnaculis, quæ per Prosopopœiam, vel per Synecdochen lugere dicuntur, cum ciues luxerint. Nemo ergo cogitet, Non poterit cœpta hæc res ad finem institutum perducere. Omnes enim hinc agnoscant omnipotentiam Dei, & eam quidem inuictam, &c.

Defensio diuina sublatam.

Zachar. i.

Regulam tetendit.

Demersæ sunt in terram portæ eius, perdidit & contriuit vectes eius, rex eius & principes ad gentes (abducti sunt) non esset lex, neque propheta eius nati sunt visionem à Domino.

Non loquitur duntaxat de portis & vectibus, vel repagulis portarum, quæ sunt in muris oppidorum, per quas solent importari & exportari ciuium vniuersa, sed potius queritur de interitu iudiciorum. Ad portas enim ac in ipsis portis solebant olim considerare, & ius reddere oppidanis. Sicut multis adhuc in oppidis non procul à portis, in loco patenti aliquo solent cœtus colligi, & capitalia exerceri iudicia. Et ut vectibus vel repagulis obserantur, obfirmanturque portæ: ita in iudicijs sunt viri prudentes, integri, & fortes, veluti vectes aut columnæ iudiciorum, quorum probitate & dexteritate sustentantur & gubernantur iudicia. Atqui iudicia & iudices in ipsam dicuntur submersi aut subsidisse terram, ideoque nullum amplius extare in populo Dei iudicium, aut viros inclutos iudicium & iustitiam seruantes. Mox enim subiungit omnes regni procures & viros primarios in captiuitatem esse abductos. At malum est omnium calamitosissimum, carere iudicijs & iudicio. Cæterum moniti à Ieremia toties, cauerent nedum iniquè iudicarent, destituerentur tandem iudicio & iustitia, cogenturque ferre hostium iniurias. Id verò nunc factum esse conqueritur. Inspiciamus ergo hoc exemplum diligenter, discamusque alieno sapere malo.

Interierunt iudicia.

Interitus doctrinae sane.

His adiungit malum aliud non minus perniciosum, interitum doctrinae sanæ. Non, inquit, est lex, nec visionem prophetæ assequuntur à Deo. Erat sanè lex adhuc scripta in libris; & quamuis verisimile sit plures libros in capta urbe exustos fuisse, non tamen omnes in vniuersum perierant. Quia verò non docebatur priuatim & publicè in Babylone, rectè dicit Ieremias, Non est lex. Quid nobis hodie prodesset mutus Euangelij liber, si non explicaretur, & quodammodo vocalis fieret? In Babylone autem captis Iudæis, nedum templum vllum, sed ne synagogæ quidem concedebantur: in familijs pijs dubium non est, quin fuerit institutio priuata, patribus familiâs instituendis familias quibusq; suas. Iacebat verò omnis cultus Dei in cinere, templo exusto, ac dispersi erant Iudæi captiui per totum Orientem, vnde oraturi sese cōuertebant ad Hierosolymas, vbi adhuc residua erāt templi fundamenta. Iustissimo autē Dei iudicio spoliati erāt Iudæi lege & prædicatione verbi Dei. Dum enim illa frui potuissent, noluerunt. Repulerunt enim verbum Dei, neq; aliud genus hominum perinde eis inuisum & execrabile erat, atq; prophetarum. Liberauit ergo Deus ipsos hac molestia, sed illis ipsis in certissimum exitium.

1. Sam. 26.

1. Par. 10.

Leguntur sanè in captiuitate visiones habuisse & prophetasse Ezechiel atque Daniel, sed non fuit ea copia prophetarum & reuelationum, quæ fuerat ante captiuitatē. Præterea nulla erat consolatio, nulla institutio & admonitio prophetarum, sicuti fuerat ante captiuitatem. Atq; hoc erat quod Dominus minatus fuerat per prophetam Amos cap. 8. fore vt fame non panis, sed verbi Dei pereant. Non magnificat hæc fames ab hominibus huius seculi, sed illi ipsi sentiunt quantum hoc sit malum, dum in desperationibus suis diu luctantur, tandem in ijs etiam suffocantur. Exemplum huius rei horrendum exhibetur nobis in rege Saule, qui cum audire potuisset Samuelem, audire noluit, & odio ipsum simul & omnes veros prophetas est persecutus: quando verò libenter habuisset consilium & reuelationem à Domino, nullam accipere potuit, vnde se ad fœdissimam conuertit maleficā, & diabolum pro Samuele & audiuit & adorauit, inq; peccatis suis miserè interiit. Proinde nemo nostrum, dum audire potest verbum Dei, auertat aures suas. Legatur potius 1. cap. lib. Prouerb. Solomonis.

Sederunt in terra & conticuerunt senes filia Zion, conspergunt puluerem super caput suum, accingunt saccos, deiciunt in terram capita sua virgines Hierusalem.

Senes ex tribu
malibus deiectioni
sedent in terra

Deplorat consequenter, quod omni gloria spoliati, ad extremum fuerint humiliati. Reipub. enim regnorumq; insignis est gloria & honor, si senes habeant honoratos, autoritateq; verendos, qui videlicet sublimes in subsellijs sedent, & non taceant, sed loquantur ea quæ ad honestatem & vtilitatem, non iuuenum modò, sed ad ornamentum, incolumitatemq; vniuersi regni pertineant. Ac Ieremias semper annixus est tales reddere senes Israelis, prædicatione doctrinae puræ. Sed non receperunt isti doctrinam sanam, malueruntq; sese in cœno voluptatum & auaritiæ volutare, quàm in honore esse. Tacuerunt, vbi maxime illos loqui oportebat. Pro merito itaque ipsorum deiecit ipsos Dominus in terram, proculcauit eos in lutum. Ibi conticuerunt prorsus (sind geschweigt worden) asperguntq; puluerem capitibus, & lugent accincti non purpura, quæ indigni erant, sed quo digni erant sacco. Ita nihil restat, si senes pergant esse fatui, quàm mœror & dolor. Ac dolet senibus si in senio afficiantur ignominia grauius, quàm si iuuenes adhuc diuexentur. Virgines quoque, inquit, quæ incedebant antea elata ceruice & latæ pauonum instar, nunc demisso capite tristes vix repunt, aspergunt & ipsæ capitibus puluerem, nec mollibus & preciosis, vt antea, vestibibus vtuntur, sed saccis vestiuntur ac lugent. Ita verò vertuntur

Virgines capita
demittunt
in terram.

vices,

vices, præsertim si fideles prophetarum admonitiones contemnantur, & homines perfricta fronte pergant in sceleribus suis, irridentes etiam prophetas.

Deficiebant præ lachrymis oculi mei, conturbata erant viscera mea, effundebatur in terram iecur meum, propter contritionem filiarum populi mei, cum animi deliquium paterentur infantes, & lactentes in plateis ciuitatis.

Dolor prophetae verus non fictus.

Alius quidem qui toties monuisset populum & fuisset contemptus & irrisus ab ipso, visis calamitatibus quas propter rebellionem irrogauit Dominus, exultans fortè dixisset, iam tandem dignam vestris moribus recipitis mercedem. Pereatis ergo licet, quando monitis meis obsequi nolueritis. Metite nunc seminem, quam me inuito fecistis, &c. Cæterum Ieremias non exultat propter calamitates ipsorum, neque quicquam eis odiosius exprobrat: sed condolet potius: sicuti alibi quoque dixi, ab alijs viris Dei fidelibus ecclesiarum ministris factum fuisse. Exponendo autem quantum ex communi malo dolorem conceperit, malum ipsum vehementer amplificat, & quam acerbum fuerit, ostendit. Nos quoque peculiari dicendi genere dicimus, Ich grynne mir selbs die ougen vss. Flendo oculos meos perdo, cum significamus dolorem, quo diuexamur, esse vehementissimum. Per viscera cor intellige, membrum maximè vitale. Et iecur non effundebatur in terram: sed loquutio est, significans prophetam fuisse exanimatum prope. Iecur enim sanguinem concoquit & dirigit per membra: ut oporteat exanimari hominē, & exangue fieri corpus, iecinore corrupto. Atqui deliquium animi in paruulis tristissimum est spectaculum, præsertim si ipsi parentes cogantur esse spectatores. Consequenti tamen versu copiosius ea de re loquitur.

Dicebant matribus suis, Vbi est frumentum & vinum? cum scilicet deliquium animi paterentur, sicut saucij in plateis ciuitatis, cumq; animam suam exhalarent in gremio matrum suarum.

Paruuli exspirant in matris gremijs præ fame.

Copiosius inquam exponit & oculis contemplanda proponit infanda & horrenda admodum. Dicit enim pueros in ciuitatis obsidione postulasse à matribus cibum & potum, sed præ inopia & fame, parentes nihil potuisse ipsis dare: quin potius coactos esse coram in gremio suo cernere expirantes charissimos liberos. Id quod dudum in lege Deuter. 28, minatus fuerat Dominus, non audientibus legem suam. Isti verò non crediderant talia eis euentura, at nunc infandis cum doloribus experiuntur. In postrema & præsentì quoque (ut mox audiemus clariùs) obsidione Hierosolymorum, quæ fiebat nunc à Babylonijs, tunc verò à Romanis, matres chara mactarunt pignora, coxerunt, atque deuorauerunt. Ita enim puniri diuinitus merentur, quotquot liberos suos Moloch offerunt, quod fecerant Iudæi, sicut obicit hoc eis Ieremias in cap. 19. Nec est ut hic aliquis quiritetur contra Dei iudicia, sicuti & alibi monuimus. Iustus est Dominus in omnibus vijs suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Eximiam quoque rationem habere ipsum infantulorum ac paruulorum colliquescit ex 1. Deuter. & ult. cap. Ionæ. ac ex 10. cap. Marci & Matth. 18. Ergo cum sinit paruulos interire miserabili fato, non est quod obmurmuremus Deo, dicamusque, Quid iustus Dominus innoxiam perdit iuuentutem? Nam cum tam diligentem ipsorum curam gerat, sicuti modo diximus, oportet graues esse causas, cur sic ipsos interfici faciat. Puniantur certè hac ratione parentum scelera: quibus cum nihil possit fu- nestius obuenire quam liberorum, charissimorum inquam pignorum calamitates, calamitatibus certè liberorum parentes affligit. Neque obstat quod dicitur, & rectè quidem dicitur, Non punientur liberi pro parentibus. Etenim non pu-

Deus iustus perdat infantes in excidijs gentium.

niuntur pro parentibus, sed ipsi potius parentes affliguntur fatis liberorum. Interim cum nemo coram Deo innoxius sit, ne puer quidem iam nunc ex utero effusus materno, nullam Deus infantibus iniuriam irrogat, etsi interficiat. Maiora sane bona confert eis, cum aufert eos ex hoc seculo. Subducuntur enim, ne corrumpantur adulti, & pereant corpore simul & anima, ac donat eos gloria aeterna. Et si superuixissent, nimirum atrociora longè experiri fuissent coacti. Hæc & similia dici possunt de infantibus Bethleemiticis, quos Herodis mucro prima in Christi ecclesia sustulit, consciditq; persequutione.

Applicatio.

Applicat verò ista omnia propheta eleganter ad institutionem nostram beatus Hieronymus, ac dicit, Hæc omnia admonent nos, ne simus segnes & tepidi ad discendam diuinam sapientiam & virtutum opera exercenda, ne fortè propter inertiam nostram spernendo deserat nos author noster destituamurq; omni solatio, nec habeamus iam portis & vectibus destructis, reges & principes, qui nos ducant in viam iustitiæ, nec iam lex Dei & prophetarum oracula illuminent mentem nostram, sedeamusq; in terra carnis nostræ desiderijs, quasi cinere polluti, & vitiorum setis amicti, totam gloriam quam in cœlesti regno habere potueramus, perdamus, iaceamusq; in terra, donec caro nostra in puluerem, vnde sumpta est, reuertatur, & finis fiat interitus sempiternus. Et reliqua quæ author ille per allegoriam ibidem copiose commentatur.

Quid testificabor tibi? Quid tibi comparem o filia Hierusalem? Quid tibi æquipa-
rem? Quo te consoler o virgo filia Zion? Quia contritio tua immensum mare est.
Quis medebitur tibi?

Malum carens
exemplo.

Conuertit nunc sermonem suum ad ipsos Hierosolymitanos, ac amplificans ipsorum calamitatem varijs amplificandi rationibus, dicit malum ipsorum carere exemplo. At solatium est miseris, ut dicitur, socios habere poenarum. Quo te contester, inquit, non habeo vlllos testes, quibus demonstrem vllam vnquam gentem tam dura fuisse expertam fata. Ergo nemo est cui te comparem, nemini item te possum æquiparare, ut vel exemplo te queam consolari, fuisse alicubi aliqando, qui aut paria aut duriora sint experti. Addit, Cōtritio vel clades illa tua, mare reuera immensum est ac æstuans, cum ob malorum tuorum magnitudinem, multitudinemq; tum ob grauitatem. Vnde non inuenio quis aut qua re tibi mederi queat. Nam plaga est desperata & malum immedicabile. Egregie verò Hieronymus hunc versum exponens, Magna enim dignitate, inquit, synagoga Iudæorum temporibus legis & prophetarum sub legibus & sacerdotibus, multis gentibus & nationibus excellebat, cui lex diuina, regni ducatus, & cultus pietatis erat, cuiq; per angelicam ostensionem & propheticam visionem secreta sua ipse Dominus reuelauit, & quæ vitanda quæue agenda erant, suo oraculo demonstrauit. At postquam deseruit Deum, & vano errore delusa ad idololatriam declinauit, valida collisione contrita est, & fluctibus persequutionum quasi maris tempestatibus conquassata atq; submersa est. Similiter & animæ Christianæ, cuius à statu rectæ fidei & celsitudine virtutum immensa ruina fuit, nullius est miseriæ coæquanda, quæ ex consortio diuino & societate sanctorum angelorum in malignorum spirituum decidit dominium, qui eam varijs vitijs atq; sceleribus captiuatam, huc illucq; per seculi vndantes luxus & casus vertendo, in foueam perditionis propellunt, in barathrumq; gehennæ perpetualiter puniendam præcipitare contrudunt. Hinc ergo vnde tanta mala superuenerint, propheta subiungendo ostendit, Propheta tui, &c. Hæc ille.

Propheta tui viderunt tibi vana & insulsa, neq; aperiebant iniquitatem tuam, ut auerterent captiuitatem tuam, sed viderunt tibi onera vana & eiectiōnes.

Causam

Causam malorum horum omnium reſcit non tam in prophetas, quàm in ipsum populum rebellem, qui talibus prophetis delectabatur, & tales omnino habere voluit. Itaque ſæpius audiuiſimus in opere ipſius Ieremiæ. Appellauit autem prophetas per Catachreſim falſos prophetas. Et cum emphasi dicit, Tui prophetæ, nimirum quos tu ipſe tibi delegiſti, ego autem tibi non dedi. Obiter verò qualis fuerit ipſorum doctrina exponit. Principiò quidem vana, inanis & tique & vacua ſpiritu Dei, & conſolatione vera: vt pote petita ex ſomnijs traditionibusq; humanis, & tradens non veram ex verbo Dei fidem & dilectionem, ſed cultum creaturarum, & conſtitutiones humanas, ex quibus animo nihil accedit roboris & iuſtæ conſolationis, nihilq; firmi ac ſolidi enaſcitur in pectoribus auditorum. S. Petrus doctores huiusmodi appellat fontes aqua carentes: tu nuncupare poſſis lagenas inanes, ex quibus ſitis animæ ſitibundæ ac afflictæ non extinguitur. Deinde appellatur doctrina pseudoprophetarum inſulſa, inſipida, nimirum à cibo inſipido. Quod enim cibus eſt corpori, id doctrina eſt animæ fidelis. Sal autem ſignificat ſapientiam diuinam, quæ petitur ex verbo Dei, quod in ſcripturis vera nuncupatur ſapientia. Debet autem ſermo propheticus ſale conſperſus & conditus eſſe verbi Dei. Significat item correctionē veramq; de pœnitentia prædicationem, ſicuti colligi poteſt ex Matth. cap. 5. & Marc. 9. Vnde ſequitur in Ieremiâ, Neq; aperiebant, vel reuelabant aut traducebant iniquitatem tuam, vt auerterent captiuitatem tuam. Hieronymus legit, vt prouocarent te ad pœnitentiam. Etenim cùm Ieremiâs arguebat peccata procerum & populi, & hortabatur ad pœnitentiam, niſi vellent abduci in captiuitatem, & adobruî calamitatibus, pseudoprophetæ prædicabant pacem, & mendacium impingebant Ieremiæ. Dicit ergo conſequenter, Viderunt tibi onera vana, id eſt prædicarunt tibi prophetiam (quæ onus dicitur) mendacem ac inanem. Hieronymus legit aſſumptions falſas, nimirum doctrinas ab ipſiſmet aſſumptas ac excogitatas. Addit & expulſiones vel eiectiones, doctrinas quibus te elecerunt ex patria. Lutherus bene vertit, *Sunder habend dir geprediget/damit ſy dich zum land vß predigend*. Nam doctrina corrupta, maximè de idololatria, cauſa eſt omnium calamitatum & exiliij. Etenim prophetia vera & legitima eſt lux, directio, medicina & conſeruatio incolumitatis. Vnde & prophetæ nuncupantur in ſcripturis lumina, ductores, medici, & ſeruatores, patrieq; patres. Extincta ergo vel corrupta luce verbi Dei, oboriuntur tenebræ, falſiq; doctores ſunt peſtes eccleſiæ, & ſubuerſores regnorum ac Rerum publicarum. Videant itaq; principes quid faciant, quibus receptum eſt prohibere ſynceram Euangelij prædicationem, ac inhibere, ne paſtores liberius traducant ſcelera populi & magnatum. Si qui verò liberius accuſant corruptelam eccleſiæ, procerum, & Rerum pub. illi ipſi inſimulantur ſeditionis & corruptelæ. Vult itaque mundus perire, dum adulatorum veris fidelibusq; præponit medicis & animarum curatoribus. Tandem enim ei euenit, quod hic cernimus Hieroſolymæ eueniſſe. Tacendo, diſſimulando, & adulando efficiunt prædicatores meticuloſi & lubrici, vt in captiuitatem eiſciatur populus, ac pereat.

Contra falſos prophetas.

Doctrina vana.

1. Pet. 2.

Doctrina inſulſa.

Doctrina non arguens ſcelera & ſcelerosos.

Doctrina expellens in exilium.

Comploſerunt manus ſuas ſuper te omnes qui præterierunt, ſibilarunt & mouerunt capita ſua ſuper filia Hieruſalem. Heccine eſt vrbs illa, de qua prædicabant abſolutæ eſſe pulchritudinis, & gaudium eſſe vniuerſæ terræ?

Diduxerunt ſuper te os ſuum omnes hoſtes tui, ſibilarunt, & frendebant dentibus ſuis, dicentes, Denorauiſmus, proſectò hæc eſt dies illa, quam expectabamus, inuenimus, vidimus.

Exultatio ho-
stium petulan-
tiss.

Duobus his versibus describit miro artificio hostium populi Dei fannas, exultationem petulantem, & sarcasum vel illusionem amarissimam, quam & simulati amici, non tantum hostes exercuerunt. Commemorat autem gestum irridentium, & petulanter exultantium: quod in Psalmis occurrit frequentissime etiam. Complodunt manus plauduntque, qui vel gaudent iam venisse, quod expectarunt diu, vel qui incitant in aliquem. Sibilant & admirantes & latantes. Mouent capita, id est, concutunt capita vel minantes, vel insultantes ac irridentes. Addunt etiam verba per ironiam aut sarcasmon. Illane omnium Orientis praeclarissima vrbs, in cuius pulchritudine nullus erat nauius, neque desiderabatur quicquam: quae & gaudium appellabatur mundus? Fortè hærebat hæc laus & hoc præconium adhuc à Solomonis seculo; etsi interim & sub sequentibus regibus eximia fuerit huius vrbs laus. Diducunt ora, & dentibus frendent aprorum instar, qui ringuntur inuidia, & præ ira estuant. Gloriantur se urbem & gentem illam deuorasse, ac exoptatam adesse diem. Inuenimus, inquit, vidimus. Id quod me admonet illius breuissimi nunciij Iulij Caesaris de insperata sua victoria, dicentis, Veni, vidi, vici. Ita enim senatui Romano significauit congressum se in Oriente cum Pharnace, ac vicisse. Breuitas ingenium vel acumen habet: sicuti & hostium populi Dei breuitas arguta est, & multa complectitur. Similia audiuntur etiam hodie in grauibz fidelium persecutionibus. Vnde rectè Ioannes Oecolampadius, Quis referat, inquit, quanta exultatio sathanæ & ventribus eius de nostra damnatione, dum vident labores Apostolorum irritari, & quod quæ illi extruxerunt, diruantur? Nihil enim aliud cogitant vel meditantur, quàm mortem Christi, ablationem verbi, ruinam ecclesiæ, triumphum de libertate, &c. Clamant multi, Hoc illud amabile & pacificum Euangelium, quod tot beat homines? id est perdit, & in mille conijcit discrimina? Semper existimauius huiusmodi prædicationes talem finem sortituras: Nec falsi sumus. Vidimus enim autores huius Euangelij ignibus cremari, vidimus cœtus ipsorum dissipatos passim trucidari. Id quod futurum iam diu expectauius.

Tripudia im-
piorum in per-
secutionibus
sanctorum.

D *Fecit Dominus quod constituerat, impleuit verbum suum, quod retrò temporibus mandauerat: destruxit & non pepercit: exhilarauit super te hostem, & extulit cornu inimicorum tuorum.*

Vere causa ca-
lamitatum ec-
clesiæ.

Cæterum longè aliam adfert propheta Dei calamitatis sanctorum rationem, quàm hostes populi Dei exultantes fecerint. Non sanè in culpa fuit malorum prædicatio verbi Dei, sed rebellio populi Dei. Fecit enim nunc Dominus, quod olim in Lege se facturum minatus est, Deut. 28. fore utique, ut si verbo Dei populus non obsequatur, tradendus sit in manus hostium ac subigendus, eiisque modis omnibus illudendum amarissimè. Ideo enim nunc exhilarauit hostem super populum suum: cornu, id est, potentiam hostium extulit, dum populum suum absque misericordia deiecit sub pedes hostium, atque perdidit. Inobedientia ergo rebellioque causa est malorum omnium, quæ sustinet ecclesiæ: ac errant toto cœlo hostes ecclesiæ, cum victoriam & successum suum felicem ascribunt suis cultibus falsis & prædicationi Euangelicæ, quam ipsi putant esse hæreticam. Nostra peccata fortes reddunt hostes nostros. De qua re dictum est aliàs copiosius.

Pœnitentia a-
genda, & inuo-
candus Domi-
nus in calami-
tatibus.

Clamauit cor eorum ad Dominum, ô mure filiæ Zion, diuina torrentis instar lacrymas die & nocte, ne permittas tibi requiem, nec quiescat pupilla oculi tui.

Post commemorata mala innumera, horrenda & infanda, consequenter quid fecerint, aut quid faciât afflicti Iudæi, exponit, docēs interim quid faciamus etiā nos in

nos in nostris afflictionibus. Simul describit obiter qualis esse debeat afflicti oratio, qualis poenitentia. Quae sanè lectu & iucunda erūt & utilia admodum. Principio clamauit cor eorum ad Dominum, id est, ipsi ex corde clamarunt ad Dominum. Vbi duo obseruanda veniunt, orandum esse ex corde, & non tantum labi tenus: quod reijcit in propheta & in Euangelio Dominus. Orant autem ex corde, qui cum iusta deuotione cordis orant. Orandus est item Dominus, creaturae non sunt inuocandae. Deinde cum hortatur murum Hierosolymorum, ut non modo fleat, sed quendam etiam lachrymarum torrentē profundat, per Protopopeiam admonet, ne cor gerant saxeam. Si enim murus sensu carens plorare iubetur, quid non faciat hic homo rationalis? Aut synekdochica est locutio, iubens eos qui moenia inhabitant Hierosolymorum, flere. Incitantur autem hoc genere locutionis ad iustam poenitentiam doloremque serium ob peccata & scelera contra Deum admissa conceptum. Lachrymae enim victi & vulnerati animi testes sunt. Oportet autem ex consideratione irae Dei, & admissorum peccatorum nostrorum, toto compungi animo & dolere, sicuti docuit Apostolus in 2. ad Corinth. 7. cap.

Præterea quando iubet dies atque noctes plorare, poenitentiam & preces ^{Dies & noctes} requirit stabiles, non momentaneas. Quo & illud pertinet, quod magno apparatu orationis, Ne permittas, inquit, requiem tibi, &c. Oseas enim damnat eam ^{fleat.} poenitentiam, quae similis est matutino rori, qui simul atque sol exoritur, consumitur, nec vspiciam apparet. Dominus verò in Euangelio quoque mandat, ut sine intermissione oremus. Lucae 18. Hæc obseruemus diligenter, & ita nos geramus in periculis, ut nobis breuibus sed perspicuis verbis præscriptum est in præfati Ieremiæ loco.

Surge, & clama nocte in principio vigiliarum, effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini, leua ad eum manus tuas propter animas paruulorum tuorum, qui fame exanimati sunt in compitis omnium platearum.

Eiusdem argumenti est hic versus cum præcedente. Iubet enim rursus inuocare Dominum. Hieronymus legit, Consurge, lauda in nocte. Sed sensus idem manet. Iubet inquam rumpere quietem, & in prima mox vigilia noctis surgere ad preces. Cum autem primam noctis vigiliam precum exordio tribuit, vult certe ipsos totam noctem in precibus traducere peruigilem. Dixi enim alibi noctem diuidi veteribus in quatuor vigilias, quarum prima incipit cum principio noctis. Vigiliam quidam per semetipsam, ut opus quod hominis corpus molestat, reputant pro bono opere: sed scriptura vigiliam non commendat per se, sed quatenus carnis ferociae, petulantiaeque detrahit, ipsam denique subdit spiritui, & precibus inseruit iugibus. Nam vigilantes profundunt feruentes ex fide preces ad Deum. Addit his aliud, Effunde sicut aquam cor tuum idque ante conspectum Domini. Effundere sicut aquam, est liberè & copiose effundere. Animam verò ^{Vigilia vera} vel cor effundere, est omnes animi affectus & affectus, dolores & omnia vota veluti ^{Deo placens,} in sinum Domini euacuare & deponere. Requirit hoc singularem familiaritatem & fiduciam. Nam eum tu singulariter amas, & fidis ei plurimum, cui tua secreta & vota in sinum veluti effundis. Et Germanicè dicimus, das hertz vß schiitten/vnd dem hertzen rumen, eodem sensu quo isti dicunt animam effundere. Psal. 26. legitur. Effundite coram illo cor vestrum. Effundunt præterea verba coram Domino, qui nullo ordine certo, ut solent afflicti & moerentes, proponunt, quod dicunt. Multi verò metuunt suas preces displicere Deo, quod non proponunt eas Domino certa dispositione. Sed respicit corda Dominus, non bonam verborum dispositionem, imò iubet animas nostras effundere apud ipsum

Leuare ad
Deum manus.

Oportet oran-
tes sensu tangi
malorum.

Allegorica bea-
ti Hieronymi
expositio.

veluti aquam, quæ citra delectum effunditur. Delectat Deum hæc profusio mœ-
sta & perplexa, fide tamen simplex. Accedit his aliud, Leua ad eum manus tuas.
Leuare manus, gestus est orantium, & is quidem peruetustus. Leuat enim ma-
nus Moses, dum pro victoria contra Amalechitas precatur ad Dominum. Maïas
dicit, Cum leuaueritis manus vestras, non exaudiam vos. Leuat Dauid sæpe ma-
nus in Psalmis, nec ad alium quàm ad Deum. Nullibi enim legis, sanctos eleua-
se manus ad creaturas, quantumuis præcellentes. Iubet & Apostolus 1. Timothi.
2. viros eleuare manus ad Dominum. Est autem eleuatio manuum, symbolum
humiliationis & deditiois deiectionisq̃. Dedentes enim se victori, & supplican-
tes, protendunt manus ad victorem. Est etiam petitio quædã auxiliij, veluti cum
aquis immersi manus protendunt, vt ijs extrahantur ex interitu. Significant er-
go eleuantes se versari in interitu, se petere supplices auxilium à Deo, ante quem
se humiliant, cui se totos dedunt. Proferunt ita manus, qui testari volunt suam
innocentiam, quod in his nihil sit sanguinis, nihil furri. Et quidẽ nemo sine pec-
cato precari potest Dominum. Quis enim verè dixerit, Peccator non sum. Imò,
quis non orauerit in ipsa oratione dom. Et remitte nobis debita nostra? nihilo-
minus conandum orantibus, ne manus ipsorum inquinatae sint sanguine, ne o-
rantes odio & inuidia laborent contra proximos suos. Dicit enim in Euangelio
Dominus, Cum steteritis orantes, remittite si quid habetis aduersus aliquẽ, &c.
Marci II. Similia docuit Dominus apud Matth in cap. 5. Sed & Apostolus di-
cit, Volo orare viros in omni loco, sustollentes puras manus absq̃ ira & disce-
ptatione. Hæc omnia conuenit diligenter obseruare precantes & poenitentiam
agentes. Quoniam verò friget ferè oratio, si malì magnitudinem vel grauitatem
non sentiamus, subiungit vates, Propter animas paruulorum tuorum, qui fame
confecti iacuerunt exanimes in omnibus platearum compitis. Non iubet pre-
cari pro animabus paruulorum in purgatorio afflictorum. Cum alioqui satis con-
stabat de certa illorum salute: & quod ipsi pontificij purgatorium nullum ante
Christi tempora agnoscunt: sed horribile profert facinus, quod ipsos ad preces
compellere potuit in obsidione, & cuius memoria hodie quoq̃ ad preces com-
pelli debeat quemuis, qui necessariò Deum orare iubetur, vt iram suam auer-
tat à nobis, ne paria nobis quoque contingant. Quæ enim veterum exempla re-
feruntur, in hoc referuntur, vt vel virtutes bonaq̃ imitemur, vitia autem malaq̃
fugiamus. S. Hieronymus ista omnia tractans per allegoriam. Consurgit in no-
cte, inquit, qui in tribulatione præsentis vitæ, torporem à se excutit negligentie.
Laudat in principio vigiliarum, qui in omni conuersatione sua strenuum se ad-
hibet & cautum: & quicquid aduersitatis patitur, totum ad confessionem lau-
dis Dei conuertere nititur. Sed effundit sicut aquam cor suum ante conspectum
Domini, qui ex intimo affectu cordis producit lachrymas compunctionis. Sa-
crificium enim Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus
non spernit. Leuat ad Dominum manus suas pro animabus paruulorum suo-
rum, qui defecerunt fame in capite omnium compitorum, qui operationem mi-
sericordiæ pro humilibus & paruulis Christi membris fame & siti vsquequaq̃
in terminis mundi laborantibus, curam adhibet ex sincera dilectione. Nullum
enim munus Deo acceptabilius est quàm compunctio cordis prolata ex radice
verè dilectionis. Hinc est illud quod in Euangelio Dominus, cum ingressus do-
mum pharisæi ad prandium discubuit, magis lachrymas mulieris peccatricis
quàm delicias epularum pharisæi probauit, &c. Hæc ille.

Vide Domine & contemplare cui sic feceris, adeò vt deuorarent mulieres fetus
suos, infantes palmi magnitudine, vt occideretur in sanctuario Domini sacerdos &
propheta.

Fingit

Fingit iam etiam propheta preces quas profuderunt in summo discrimine afflicti ad Deum, intimè sentientes agnoscentesq̃ grauitatem pœnarum. Habet autem affectum singularem, quod Deum admonent in suis precibus, vt perpendat cui sic fecerit, aut quem sic vindemiauerit, id est resecurit penitus, nimirum populum suum peculiarem, prognatum à patribus electissimis & sanctissimis. Licet enim indigni sint, propter scelera commissa, quibus parcatur, Deum tamen arbitratur debere reminisci antiquarū promissionum & misericordiarum. Mox autem infanda, quæ perpeffi sint in obsidione, exponit. Alij interrogatiue legunt, Ergone comedent mulieres (sic legit Hieron.) fructum suum, paruulos ad mensuram palmæ? Etenim fame & multis alijs malis exercitæ & oppressæ mulieres grauidæ, abortiebant, deinde abortum, quod relatu horrendum est, deuorabant. Intelligunt alijs paruulos eò vsq̃ prouectos ætatis, vt in palmis vel manibus iam gestarentur. Ac tum maxime in delitijs esse solent. Hos mactare res est immanis & infanda. S. Hieronymus hunc locum bene explicans, Postquam propheta, inquit, ciuitatem miseram ad pœnitentiæ & orationis lachrymas prouocauit, ad ipsum Dominum, si quo modò à vindicta ipsum placaret, verba deprecationis conuertit, dicens, Vide Domine & considera, &c. Inter cetera quoque mala, quæ miseræ genti ludæorum accidere, illud quoque contigit, quod mulieres eorum paruulos infantes & fructum vteri sui, propter famis inopiam, comederint. Vnde est illud quod in obsidione Samariæ mulier ad Ioram regem clamauit pro occisione filij sui, quem cum vicina sua comedit, expetens vt ipsius filius similiter ad comestionem amabus daretur. Sic quoq̃ & in captiuitate vltima Romanorum sub Tito & Vespasiano principibus, mulier quædam ex plebe trans Iordanem habitantium incolarum, Maria nomine, Eleazari filia, genere ac diuitijs nobilis, cum alia multitudine fugiens Hierosolymam recepta cum cæteris obsidebatur: vbi cum à raptoribus rebus omnibus & victualibus expoliata fuerat, ad extremum necessitate famis cogente, proprium filium lactentem interfecit, partemq̃ eius coquens comedit, partem verò in futurum ad comedendum reseruauit. Vnde & nidore assatæ carnis ipsi raptores excitati, cum factum reperissent, nimis exhorrescentes recesserunt. Hæc ille. Nisi verò eadem in obsidione sub Zedechia rege populo Dei euenissent, profectò nullam hic eius rei mentionem fecisset verax Dei propheta, qui ipse quoque vnà in obsidione cum reliquis omnibus fuit conclusus, &c. Vt autem contra naturam est edere infantulos, ita contra ordinem & spectatu horrendum est, in ipso sanctuario cernere sacerdotes cum prophetis iugulari & mactari, vbi alioqui pecudes mactari oportuerat. Cæterum quando sacerdotes & prophetae dignitatem suam tutati non sunt, dignissime perierunt indignissime. Quod vtinam nostri quoque sacerdotes & prophetae ritè perpenderent, & sibi à graui ira Dei cauerent.

*Deuorauerunt
in obsidione in
fantulos suos.*

*Sacerdos &
propheta in
templo trucidati.*

Humi iacent in plateis puer & senex, virgines & iuuenes mei gladio ceciderunt, quos interfecisti in die furoris tui, mactasti & non pepercisti.

¶

Extendit eadem & stragem miserabilem per omnes plateas, & per omnem sexum, ætatem, & gradum vel ordinem, & cum maximo affectu & commiseratione graui dicit humi in sanguine per plateas iacuisse acervos trucidatorum, pueros vnà cum senibus, virgines cum matronis, iuuenes quoque. Quod quidem facinus ad ipsum Deum refert authorem, quod iusto suo iudicio opera ad hoc Babyloniorum vsus sit: qui sanè non potuissent tantam edere stragem, nisi Dominus voluisset. Voluit autè is iusto suo iudicio, qui alioqui malū non vult. Babylonij peccarunt cadendo corruptis ex affectibus. De qua re dictū est aliàs copiosius.

*Omnia vrbs
cadaveribus ad
doperta.*

7

Vocasti tanquam ad diem festum terrores meos qui circum me sunt, nec fuit qui effugeret aut reliquus fieret in die furoris Domini. Quos educaui & euexi, hostis meus consumpsit.

Turmatim aduolarunt hostes contra urbem.

Pergit commemorare calamitates perpeffas. Ad festum turmatim & leti aduolabant Iudæi. Alacres verò & aciebus instructis proruebant Babylonij contra Hierosolymorum urbem. Hos rectè vocat terrores. Cū enim obsidione graui cinxerant & vrgebant urbem, meritò terrores nuncupantur Iudæorū. Ita verò diligenter clauseraunt obsidione urbem, vt nec effugium, fugere volentibus, pateret, nec reliqui in capta vrbe fierent vlli, quos non absumpserit vel pestis vel fames aut gladius, aut furor hostilis in captiuitatem attraxerit. Si festos dies legitime peregissent, non coacti fuissent huiusmodi festum experiri. Sic enim prædixerat ipsis Ieremias cap. 17. Et Christiani luxu infames panegyres suas non intermittunt, donec hostilis furor tale quoque festum celebret (vnd vff die Kirchweyhe summe) sicuti venerunt Babylonij contra Hierosolymas.

Postremo concludit Carmen hoc 2. pathetico prorsus epiphonemate, & ait, Quos ego educaui & euexi, eos consumpsit hostis. Educunt, euehunt, atque adeo generant prophetae populum, quem verbo Domini lucrifaciunt Deo, & quodammodo regenerant. Ita enim loquitur & scriptura Apostolica 1. Corinth. 4. Galat. 4. Non possunt autem non dolere vehementer pastores, quando vident gregem suum dispergi: non possunt non gemere agricolæ, cum cernunt grandine sementem atteri suam. Ita pastores propter subuersas ecclesias plorant effusissimè. Quibus enim parentibus non doleret filiorum interitus?

CARMEN IEREMIAE

TERTIVM.

CARMEN Ieremiæ tertium eiusdem est argumenti cum duobus superioribus. Deplorat enim adhuc interitum vel exitium populi Dei calamitosissimum, idèq; toti posteritati in admonitionem fidelem. Variat tamen nonnihil hoc carmen à superioribus in quibusdam. Nam tres versus modò sub vnica incipit & comprehendit litera. Quæ verò hic dicit S. Hieronymus de genere carminis, quasi hoc simile sit nostrorum poetarum carminibus, ipsi relinquò explicandum. Præterea ipse iam loquitur propheta in persona afflicti populi: aut certè inducit personam quæ deplorat miserabilem populi Dei statum. Nam Prosopopœia quadam proponit velut imaginem viri afflictissimi, omni malorum genere perfusi & absorpti: qui dum exponit quid ipsi euenerit, & æstus animi mira copia effundit, typum gerit omnium afflictorum hominum, & graui tentatione exercitatorum. Siue verò intelligas dici hæc sub persona prophete, nomine totius populi, siue sub imagine hominis afflicti per prosopopœiam inducti, in idem recidit sensus. Semper enim infelix populi Iudaici status deploratur.

*Argumentum
vsus & fructus
huius Carmi-
nis.*

Progreditur autem ordine pulcherrimo & multa nobis tradit salutaria dogmata. Principiò enim sub imagine afflicti hominis copiosè describit, & oculis contemplandum subiicit, quomodo animati sint omnes homines in suis illis tribulationibus vel tentationibus, quid inquam cogitent, dicant, faciant. Speculum exhibetur nobis in quo contemplemur miseriam, infirmitatemq; humanā. Deinde ex opposito ostenditur Deum non ignorare nostras misérias, quinimò videre ipsas atq; curare, retinere deniq; ingenium erga homines bonitatis, misericordiæ, & gratiæ. Ibi etiam docet afflictos Deo adherere debere, firma fide & spe

& spe solida, patienterq; ferre manum Domini. Audire ipsum preces inuocantium ipsum, licet diuersum afflictis videatur. Postremo docetur Deum suo tempore, id est omnium opportunissimo tempore liberare ac consolari suos, hostes verò & omnes impios punire, tametsi hactenus vis sint omnium fuisse felicissimi. Hæc autē omnia docent nos, admonent, ac consolantur, habentq; vsum fructumq; vberimum. Ac principio querelā exponit mirabili copā afflictī & turbati hominis, grauissimē miserandā suā sortem deplorantis.

C A P V T I I I .

E Go vir ille sum qui afflictionem experius sum, per baculum furoris eius.

Me egit ac duxit, sed in tenebras & non in lucem.

In me duntaxat vertit & admonet manum suam tota die.

Deus punit.

Deus punit.

D I C I T se omnium hominum esse calamitosissimum, virum doloris & probè exercitatum malis. Authorem quoq; & causam malorum horum ostendit Deū vel iram potius Dei. Instar enim pastoris probè contudentis latera pecoris sibi crediti, sed petulantis, Deus egit. Iratus enim nobis propter admissa peccata, grauit̃ in nos animaduertit. Deus ergo punit, & omnes poenæ nostræ ab illo sunt. Quia iustus est, & irascitur nobis merito propter peccata. Interim clemens & benignus est. Ferit enim vt sanat, non vt perdat, vt in viam reducat, non vt dispergat. Itaq; baculus Deo tribuitur, non tam vt iudici, quàm vt parenti percutienti filios ad emendandum.

Perstat autem in metaphora pastorit̃a & subdit, Pastor hic egit & duxit me, sed non in amoena pascua, sed in vepreta & in perniciem. Superius dictum est de tenebris & luce. Sed & omnium aliorum oblitus in me solum scruuit, totoque tempore me percutit. Talis est enim hæc prophetæ loquutio, qualis illa nostrorum est, *Et liget nunc vñ me*. Ita enim loquimur, quando impatientes disciplinæ, existimamus præter meritum nostrum nos nimis duriter tractari, cupientes alios quoq; reuocari sub ferulam, ne in nobis perpetuò vexatio hæreat. Si verò obseruemus quales sint sermones afflictorum, vel morbis, vel alijs Dei plagis, similia prorsus audimus omnes. Verum ea est humane infirmitatis miseria; vnde, si non aliundè, miseriam nostram discere debueramus.

Veterascere fecit & carnem & pellem meam, contriuit ossa mea.

Aedificauit contra me, & circumuallauit me felle & labore.

In tenebrosa collocauit me, sicut in sempiternum mortuos.

Sicut sæpe in Psalmis, eodem hic modo conqueritur, interna & externa, mollia atque dura, breuiter omnes corporis partes, & membra corporis singula, instar detritæ vestis esse consumpta & penitus contusa. Sic enim videtur afflictis diutino morbo, aut calamitatibus exercitis, nihil amplius in toto corpore integrum esse. Ab ædificijs quoq; sumit deinceps dicendī figuram. Nam sicuti in arctum contruduntur, quibus ædificia aliena suis adiunguntur propius: ita diuina ordinatione in angustiam rediguntur quos affligit Dominus, ita vt nulla eis concedatur respiratio. Circumquaque, inquit, nihil aliud cerno aut sentio quàm amaritudinē & laborē, vnde lassitudine conficior. Addit his aliud longè grauius, Res meæ vt planè desperatorum, & quibus nulla amplius spes restat, factæ sunt. Sicut enim nulla est amplius de mortuis cogitatio, sed in sempiternū decessisse videntur: ita me omnes perisse credunt, neq; vnquā restitui posse. Inter obscuros ergo mortuosq; reputor. Tales sanè cogitationes exercent afflictos.

3 Circumsepuit me, ut non euadam, & pedicas meas aggravauit.
Sed & si clamem & supplicem, obstruit (aures) ad orationem meam.
Sepuit vias meas quadro lapide, & semitas meas deprauauit.

Metaphoram à feris petiuit, quas venatores ita laqueis & retibus, sepiq; cingunt, atq; adeò includunt, ut nuspiã pateat exitus. Ita verò miser & afflictus queritur in praesenti malo se etiam circumdatum esse, nec ullibi ullam patere fugam. Accedunt compedes, & quidem graues, quas impedire ipsum dicit, quominus ingredi possit. Inijcit autem nobis Deus varij generis compedes, ex quibus nos non protinus, aut cum volumus, nos extricare possumus.

Deus occludit
 aures.

Omniū verò grauissima tentatio est, quando videtur nobis Deus ad preces nostras occlusisse aures, & nolle audire clamantes, & sedulo precantes. Saepe hac querela occurrit in Psalmis. Et quidem videtur tunc maximè absurdum se Deus ad vota precantium, cum ea nobis protinus non concedit, quæ in eorum mentibus nostris concedi nobis postulamus. Ac sunt non pauci, qui cum non accipiunt, quod petunt, Deum violatae fidei accusant. At responder his beatus Iacobus in cap. 4. Præterea nouit Deus momenta rerum omnia, solusq; scit, quid nobis expediat, & quid cuiq; & quando dandum sit, quod proficit. Quæ lapide quadro extruuntur, firmissima sunt. Significat ergo Ieremias instituta eius impediri ac frangi insuperabili necessitate diuina. Quæ & vias eius inuertat, ut omnia retrogrado succedant ordine. Nostro idiomate dicimus, *Es gadt mir alles hindersich*. Deus autem iusto iudicio efficit, ne res nostræ pro voto nostro nobis succedant. Ipse solus benedicit institutis nostris, & omnia nostra felicitat.

7 Versus insidians factus est mihi, & leo in latibulis.
Vagas reddidit vias meas, & frustratus est me, reddidit me desolatam.
Arcum suum tetendit, & constituit me tanquam scopum sagittæ.

Obsidione graui
 pressus Dei
 populus.

Deum non comparat beluis, sed istis similitudinibus quid passus sit exponit. Non licuit prodire. Obsessi fuimus undique ab hostibus, vitæ & fortunis nostris insidiantibus, quibus etiam præda tandem cessimus. Vias autem populi sui dispersit. Qui enim euaserunt hostilem manum in vrbe capta, variè per varias regiones sunt dissipati. Frustrati sunt itaque spe vniuersa, ac desolati sunt penitus. Deus enim sagittario similis ipse arcum suum intendit, quo configeret populum suum. Is factus est veluti scopus ad excipiendas omnium in ipsum iaculantium sagittas. Simile quippiam habemus etiam in lingua nostra, dū dicimus, *Ich bin yedermans datsch*. Ab omnibus petor, omnes mihi infensi sunt.

11 Misit in renes meos sagittas suas.
Risus fui omni populo meo, carmen eorum tota die.
Satiavit me amaritudinibus, inebriauit me absynthio.

Carmen fieri.

Dixerat se factum esse sagittariorum scopum: iam addit quod malus est, ipsum etiam Deum immisisse & iaculatum esse sagittas suas, non in carnem aut cutem, sed in renes ipsius, letali utiq; vulnere sauciando. Sagittas scriptura periphrasi vocat filios pharetræ & excussorum. Queritur se deniq; derisum esse ab omni populo: totaq; die cantillasse aduersarios de calamitatibus eius. Fit enim vulgò, ut victores victis non tantum illudant amariter, sed cantilenas quoq; componant de ipsis, & canant in opprobrium & contumeliam victorum. Hoc autem prædixit Deus futurum in Lege, Deut. 28. & 3. Regum 9. & multis alijs locis in libris Prophetarum. Ea de re dictum est alibi in libro Ieremias. Quoniam verò Do-

verò Dominus noster Iesus Christus infirmitates & peccata nostra in se suscepit, etiam ludibriapetulantissima iniquissimæq; sustinuit in cruce pro nobis: sicut copiosè exponit beatus Matth. in cap. 27. Addit his aliud, Dominus qui alioa qui solebat me delicato cibo potuq; alere, non tantum cibauit me, sed saturauit cibis amarissimis, potauitq; imò & inebriauit absynthio. De absynthio dixi in opere Ieremiæ. Significat se animi acerbitate amaritudineq; vehementissimè excruciatum esse. Mœror verò animi acerbis torquet plus quàm credi possit. Dominus item in cruce pro nobis felle & myrrhato vino potatus est: vt sancti paria æquanimius ferant.

Christus illusus
pro nobis.

Confregit silice dentes meos, versauit me in luto.

Discessit à pace anima mea, oblitus sum boni.

Et dixi, periit robur meum, & spes mea à Domino.

Amplificatione vehementi extollit suam calamitatem. Nam vt isti commode edere non possunt, qui dentibus carent, aut quibus dentes sunt labefactati & cauernosi: Vehemens enim dolor efficit, ne suauis sit cibus: Is enim simul atque dentes attingit, dolores acutissimos excitat: Ita omnia, ait, quæ mihi consolationi & commodo esse debuerant, conuertuntur in materiam maximorum dolorum. Alij exponunt, Immiscuerunt cibo aut panis meo lapillos vel sabulum, quo dentes collisi offenduntur vehementer. Breuiter significatur hoc dicendi genere molestia grauis, & incommoditas omnium rerum maxima. His accedit aliud, Præcipitauit me in lutum. Vel, Prostrauit in cinere. Vel prouoluit & versauit me in cœno. Germanicè dicimus, *Hat mich in Laadt vmbteert/vnnd gesudlet.* Quæ quidem summa est ignominia, quando videlicet non duntaxat cœno aspergimur, sed toti in lutum immergimur, ac in eo volutamur, aut prouolumur. Depulit à pace animam meam. Vel, Prolongauit à pace animam meam. Pax felicitas est, aut felix ac beatus rerum status: quod sæpe dictum est in explanatione Ieremiæ. Significat ergo omnem felicitatem quàm longissimè recessisse ab ipso, *das alles glück in fliehe.* Nihil reliquum esse quàm miseriam & infortunium maximum. Sequitur enim, Oblitio me tenet bonorum omnium. Si vnquam res meæ fuerunt felices, nunc tamen non memini amplius vilius felicitatis. Ita me totum absorpsit dolor & labor. Tandem colligit summam omnium malorum. Ita demum mihi persuasi actum esse de me penitus: fractum esse omne meum robur, neq; quicquam in me esse integrum: deniq; & spem apud Deum periisse itidem omnem: nihil inquam amplius sperandum esse apud Dominum, quippe qui se mihi per omnia hostem exhibet. Hactenus verò effudit animam suam coram Domino, & quæcunq; versantur in animis afflictorum exposuit, commemorando acerbissimas tentationes cogitationesq; tristificas.

Dentes labefacti
siliis.

Recordare afflictionis meæ, rebellionis meæ, absynthij & fellis.

Recordando recolat, & humiliatur in me anima mea.

Hoc dum reduco ad cor meum, iterum ad spem redeo.

Sequitur altera huius carminis pars, qua ostenditur Deum retinere ingenium antiquum, misereri enim suorum, & ferre suis auxilium: ideoq; sperandum esse in ipsum, neque vnquam de eius bonitate desperandum. Conuertit autem se ad preces. Ita enim solent in tentationibus afflictionibusq; pii. Nam postquam diu intra semetipsos luctati sunt, exastuaruntq; & mœroribus vsque fatigati sunt, recolligunt se tandem, recurruntq; ad bonitatem Domini, quam suppliciter sibi adesse precantur. Dicit itaque, Recordare afflictionis meæ. Ad-

Recurrendum
in mœroribus
& persecutio-
nibus ad Deum.

Deus retinet
semper inge-
nium suum, &
misericors &
bonus est.

dit rebellionis meae. Alij vertunt transgressionis, alij ærumnae, alij planctus. Petit recordari Dominum in miserationibus suis omnium calamitatum, quas hisce vocibus aut vocum coaceruatione comprehendit omnes. Inter orandum verò, sicut solent fideles, confortat sese, & cum eximia fiducia dicit, Recordando recolit. Id est, absque omni dubio certissimeque recolit me Deus, & meas calamitates. Alij vertunt, Memoria memoreris, Germanicè, du wirst ja daran gedæncken. Omnino erunt tibi curæ res meae omnes, suscipiesque causam meam defendendam. Et quod sequitur, Et humiliatur in me anima mea, vertunt alij, Hoc dicat in me anima mea, nimirum quod certò sis mei mearumque rerum recordaturus. Si sequeris versionem priorem, facilis est sensus. Ex eo enim quod credit Deum recordaturum ipsius, supplex fit Deo anima, & subiicit se Deo in omnibus, ipsi (vt fert fidei ingenium) permittens se totam. Reuirescit autem spes, quæ in tentationibus malisque propemodum emarcuerat. Dum enim fidelis animo suo veritatem Dei æstimat, & recogitat Deum fideles non posse deserere, reuirescit in ipso spes. Et ista omnia ad nos etiam pertinent, & nos erudiunt in omnibus nostris tentationibus.

Misericordiae Domini non deficiunt, & miserationes eius non cessant.

Nouae sunt quotidie, & ingens fides tua.

Pars mea Dominus, inquit anima mea, ideo sperabo in eum.

Commendatio
bonitatis & ve-
ritatis diuinae.

Restitutus sibi ipsi & spe confirmatus, incipit porro amplius prædicare bonitatem Dei, & commendare misericordiam eius sempiternam. Locus est consolatione refertissimus. Diuersa est versio primi versus. Quidam enim legunt, Misericordiae (videlicet Dei debemus) quod non sumus consumpti penitus. Alij simpliciter intelligunt misericordias Domini nunquam deficere. Exarescunt torrentes, exhauriuntur metalla ditissima, flumina deficiunt, prata perpetuò non virent, neque arbores semper fructus proferunt, deficit & mutatur omnis natura, solus Deus non mutatur, misericordia eius nunquam exhauritur aut deficit. Superat hæc omnia opera eius. Id quod plenius colliquescit in colloquio Domini & Loth super delenda Sodoma, item ex eo quod in Decalogo dicit Dominus se puniturum idololatrias in tertiam & quartam generationem: misericordiam autem præstiturum cultoribus suis in mille generationes. In Psalmis innu-mera sunt testimonia, misericordiam Dei immensam esse, inexhaustam, & omnibus liberalissimè expositam. Ionæ etiam 4. cap. extat inigne Dei misericordiae & bonitatis testimonium. Nouum testamētum vniuersum prædicat bonitatem Dei, quæ omnium illustrissimè resplendescit in facie Christi. Quando ergo misericordiae Dei non cessant, nec bonitas eius deficit, festinemus in omnibus necessitatibus ad fontem gratiae Deum, & inebriemus nos ex ipsius liberalissima bonitate. Quid quod mox adiicit, Nouam esse quotidie Dei bonitatem, id est, Deū quotidie noua beneficia conferre hominibus: ex quibus colliquescat quàm bonus & misericors sit Dominus. Sinit exoriri Solem suum super bonos & malos, cibatur, potatur, sanat, defendit, conseruat, vestit, & innumeris beneficijs proficitur bonos & malos. Proinde nouis quotidie beneficijs innouat suam bonitatem Deus. Idem est fidelis & verax. Vnde Ieremias dicit, Ingens est fides tua. Fides, & fidelitatem & veritatem trüw vnd warheit significat. Vtruncque in Deo maximum vel præstantissimū est. Vnde tutò licet credere Deo & acquiescere in verbo eius. Quæ cum ita omnino habeant, roboratus iam in fide Ieremias, & fidelis quilibet, libera confessione exclamans dicit, Pars vel possessio aut hæreditas mea est Deus, ille nimirum longanimis, misericors, clemens, fidelis, bonus & verax: in hunc

in hunc ergo sperabo quoad vixero. Mirentur alij opes, regna, honores, volu-
ptates & alia, quæ magna esse videntur in mundo: mihi pro his omnibus vnus
est Deus: is est sufficientia mea, & omnium bonorum thesaurus cumulatis-
mus. Cum hoc non patiar conferri bonum vllum. Ita & Dauid dixit, Bonum
meum non est super te, *Kein gut vnd schatz ist mir über dich*. Vide Psal. 16. in
quo argumentum hoc pulcherrimè tractat Dauid, confitens & ipse Deum esse
partem suam. Utinam verò hoc toto pectore agnoscamus, confiteamur & sen-
tiamus omnes. In hoc enim consistit in hisce terris tranquillitas & verum gau-
dium anime hominis. Post hanc vitam erit Deus omnia in omnibus. Ipsi gloria.

Bonus Dominus expectanti eum, anime quarenti ipsum.

Bonum est sperare, & in silentio (expectare) salutem Domini.

Ostendit iam planius oportere eos credere, qui velint Deum bonum & mi-
sericordem, fidelem & veracem experiri; & commendat fidem maximè, cum di-
cit, Bonum est sperare in Domino. Quasi diceret, Optimum vel nihil melius est
quàm sperare in Domino: simul etiam vocabulis aliquibus fidem veram descri-
bit. Nam fides, inquit, expectat, quæritq; Deum, sperat in Deo, idq; cum silen-
tio. Principiò qui credit verè, non festinat, non præcurrit Deum & verbum e-
ius, sed sequitur & suspicit reuerenter, expectans Dei voluntatem. Vide quæ
hac de re dicat Abacuk cap. 2. quem locum citat beatus Paulus in fine 10. cap.
ad Hebræos. Deinde fidelis quærit Deum. De impijs scribitur quòd non quæ-
rant Deum, *fragend Gott nicht nach*. Quærit Deum qui gerit eum in oculis, fa-
citq; maximè, neq; quicquam impensius desiderat quàm Deum, cui se approba-
re modis omnibus contendit. Fidelis item non tantùm credit simpliciter Deo,
sed sperat in Deo perseveranter, præteritis aut calcatis illis omnibus quæ viden-
tur abstrahere à Deo. Illa verò omnia facit in silentio, nimirum patienter & sine
murmure, in omnibus tacens & acquiescens Deo, redigens omnem mentem
suam & omnes cogitationes suas in obsequium Dei viui, veri, & æterni. Isaïas in
30. cap. dicit, In spe & silentio erit victoria vestra. Cum his confer fidem tuam &
obserua quid tibi desit: oraq; Dominum vt is defectum tuum benignè sarciat.

Bonum est viro si portet iugum ab adolescentia sua.

Sedebit solitarius & tacebit, quia proiecit super ipsum.

Ponit os suum in puluerem, si forte sit spes.

Exhibet percutienti se maxillam, satiabitur opprobrio.

Consequenter ostendit quomodo fideles sese gerant in malis quibus circum-
uenti sunt: vnde nos discemus quomodo nos quoque geramus in omnibus pe-
riculis. A sententia morali & elegantissima incipit hoc negotium, Bonum est,
inquit, homini, si portet iugum ab adolescentia. Aurea planè est sententia: ac vul-
go etiam dicitur, Multum est teneris assuescere ab annis: Cum consuetudo sit
natura altera. Item, Quo semel est imbuta recens, seruabit odorem Testa diu.
Diabolus huic sententiæ opponit contrariam, Satis maturè iugum Dei suscipi-
tur in senio. Quasi iubeat florem iuuentutis sibi, secem senectutis offerre Deo.
Iugum quid sit, norunt omnes agricolæ. Transfertur autem ad varias in vita ho-
minum res. Apostolus ad Corinthios dicit, Nolite iugum trahere cum incredu-
lis. Significat autem non conformandos esse nos incredulis & sociandos in ma-
lo, etiam in confugio. Dominus in Euangelio dicit, Iugum meum est leue, & o-
nus meum suauè. Loquitur autem de instituto vitæ & disciplina. Iugum ergo si-
gnificat varia, etiam seruitutem, leges: & Iugum portare dicitur, qui molestiam

fert aliquam, & cruce premitur. Optimum est autem à teneris vnguiculis exerceri in lege, disciplina aut institutis Dei, denique ferre crucem, ne nimia felicitas inebriet & perdat nos. Felicibus enim rebus insolescimus, infelicibus moderatius nos gerimus. Ergo quod mundus malum esse iudicat, Spiritus sanctus bonum esse testatur. Et experientia testatur bonas esse Domini afflictiones, quippe quæ fructum ferunt vitæ.

Descriptio hominis iugum portantis.

Iam etiam describit consignatione pulcherrima personam hominis iugum Dei portantis (est enim & iugum sathanæ quod multi maiore cum difficultate portant vesani homines, miseriam propriam non sentientes) patientis & in vera fide seruientis Deo: quò planius colliquecat, bonum esse portare iugum Domini. Conditiones eius hominis sunt variae. Principiò solitarius est, non ita quidem, ut olim erant anachoretæ & monachi (hodie enim nihil minus sunt quam monachi) sed turbis huius seculi minimè immersi & corruptis seculi moribus polluti. S. Paulus concessit mundo vel mundanis rebus uti, sed ita veluti non utamur. 1. Cor. 7. Deinde sedet, inquit, & tacet: tranquillo inquam est animo, nec obmurmurat Deo, sed acquiescit ei in omnibus. Ratio, Intelligit onus, crucem vel iugum ipsi à Deo esse impositum. Preterea ponit os vel faciem suam in puluerem, vel in terram. Opponitur huic os ponere in cœlum, grãdia utique tonare, & Deo etiam obloqui, erecto ingredi collo, superbire ac ferocire. Ponit ergo in puluerem os suum, qui modestissimè & religiosissimè loquitur, non altum sapit, magna & insolentia non spirat, sed modis omnibus humiliat se coram Domino. Hieron. Is in puluere ponit os suum, inquit, qui humiliter sentiens, fragilem se agnoscit & de puluere factum, & in puluerem reuersurum. Et reliqua. Ponit item in puluere os suum, qui spernit ac deponit ornatum, superbiam atque luxum huius seculi, sicuti fecisse leguntur Niniuitæ apud Ionam. Additur, Si fortè sit spes. Inter hæc omnia firma sunt spe, non deferendos fore ipsos à Domino. Et cum dicatur, Si fortè, non significatur dubitare & fluctuare in spe sua sanctos, sed non præscribere eos quicquam Domino, sed eius arbitrio omnia subijcere, liberrimeque permittere. Scriptura alibi præcipit, Iacta in Dominum cogitatum tuum & spem tuam, & ipse faciet. Eadem, Noli hæsitare, ait. Qui hæsitat, similis est fluctui marino: neque existimet homo ille se quicquam accepturum à Domino. Idem ille iugum Domini portans fidelis, exhibet percutienti maxillam suam, id est paratus est perpeti maiora & plura quæ ipsi imposuerit Dominus. Et veteres interpretes monuerunt obuersionem dextræ, cum percutitur maxilla sinistra fieri debere potius in animi propensione quam in externa exhibitione. Satiatur opprobrio, qui alacris est in ferendis quibuslibet opprobriis: qualis erat rex Dauid in 2 Sam. 16. cap. Hæ videlicet conditiones sunt iugum Domini portantis & verè fidelis serui Domini.

Si fortè.

Quia non repellit in sempiternum Dominus.

Quia si affligit, rursus misereatur, secundum multitudinem misericordiae suae.

Quia non affligit ex corde, neque mœrore afficit filios hominum.

Consolatio & confirmatio iugum Domini portantium.

Misericors est Dominus.

Varia nunc subiungit consolationis argumenta, quibus eriguntur fideles iugum Domini portantes. Efficacissima sunt hæc omnia & mirifice afflictis utilia, quæ etiam ostendunt Deum nobis esse benignum, & in omnibus suis iudiciis æquissimum. A natura Dei enim & benignitate eius argumentans, Optimè sperat in Deo fidelis, inquit, Quoniam non in æternum deferit aut repellit eos, qui in ipsum sperant. Prior enim Dauid dixit, Misericors & clemens est Dominus, patiens & multæ miserationis. Non in æternum contendit, nec semper iurgabitur. Non secundum peccata nostra retribuit nobis, neque secundum iniquitates nostras rependit nobis. Et reliqua quæ sequuntur in Psal. 103. Deinde ostendit iram

iram Dei esse temporariam atque breuissimam. Licet enim irascatur Dominus, & affligat suos, ad tempus tamen affligit & modum tenet. Rursus enim misere-
tur, idque pro infinita eius bonitate. Quinimò cum affligit, non hostili sed ami-
co & planè paterno animo affligit. Id quod ita eloquutus est, Non ex corde ho-
minum filios alioqui erumposos afficit mœrore. Quæ quidem omnia, vt conso-
latione referta sunt, ita animis nostris recondenda sunt quàm altissimè, vt in ten-
tationibus recentia sint omnia.

*Conterere sub pedes omnes vinctos terra,
Deflectere iudicium viri in conspectu altissimi,
Vt fallat hominem in causa sua, Dominus non nouit.*

Alio argumento à natura Dei petito consolatur. Deus iustus est & æquissi-
mus, tyrannis omnino impar. Proinde quid tyranni faciant, attingit. Si vincti
illis sint in terra, adeò non cogitant eos liberare aut clementer tractare in vin-
culis, vt potius eos conculcent pedibus. Illi ipsi oppressis & ius postulantibus,
iudicium deflectunt aut declinant ac negant, neque sibi timent, tametsi sciant
se versari coràm oculis altissimi, qui videt omnium cogitationes prauas, nedum
opera mala. Quòd si simulent se ius velle reddere, nihilominus iudicium de-
prauant, & per calumniam miseros in causa sua deprimunt. Hæc opera sunt,
hoc ingenium est tyrannorum, aut violentorum & iniquorum hominum. His
opponit Ieremias, Deus illa non nouit, illa non facit, illa non probat. Ergo si sa-
thanas inspiret Deum duro & acerbo esse in nos animo, & immeritò nos affli-
gere, cogitabimus verissima esse, quæ in præsentì testatur Ieremias, Deum non
esse tyrannum, sed iudicem & Dominum æquissimum.

*Quis hoc dixerit, aliquid fieri, quod Dominus non præcipiat?
Quod ex ore altissimi non progrediantur mala & bona?
Quid igitur affligit se homo viuens, & vir in peccatis suis?*

A diuina prouidentia confirmat & consolatur iugum Domini portantes. Deus prouiden-
tia sua omnia
gubernat.
Cum enim constet omnia diuina regi prouidentia, & tam bona quàm mala, id
est, tam felicia, quàm infelicia aut aduersa proficisci à Deo, ferenda est itaque
fors, qualis qualis quæ proficiscitur à Domino. Abominantis verò est quod ait,
Quis hoc dixerit? Quasi dicat, Abominandum esset profectò, si quis ita insani-
ret, blasphemaretque, vt negaret diuinam, cum Epicureis & Philosophastris
quibusdam, prouidentiam. Nihil enim fit, quod Dominus non præcipiat. Et
adhuc planius loquens, subiungit, Quis dixerit ex ore altissimi non progredi
mala & bona? Apud Isaiam enim ait Dominus, Ego Dominus, & nullus vltra,
formans lucem & creans tenebras, faciens pacem & creans malum. Ego Do-
minus facio omnia ista. Disputaui autem alibi copiosius quatenus malum di-
catur proficisci à Deo. His iam infert Ieremias, Cur igitur affligit se homo vi-
uens, & vir in peccatis suis? Cum ita habeant res, vt Dei prouidentia regantur
omnia, cur ita affligit se homo, quasi temere aut fortuitò res fiant? cur conque-
ritur de ijs, quæ manu Dei imponuntur ipsi? Ferat illa omnia patienter potius,
& acquiescat Deo in omnibus. Quod sequitur, Et vir in peccatis suis? id alijs le-
gunt, Cum fortiter (insistat) peccato suo. Lutherus vertit, Ein yetlicher mür-
re wider sin stünd. Quasi dicat, Non est quòd quis obmurmuret Deo propter
infelicitatem suam, & accuset Deum authorem suæ infelicitatis, accuset potius
semetipsum, vel peccatum suum: quo Deum ad pœnam commouit.

1

*Peruestigemus vias nostras, easq; scrutemur, & reuertamur ad Dominum.**Leuemus corda nostra cum manibus ad Deum in caelos.**Nos prauaricati sumus, & desciiuimus, & tu non fuisti propitius.**Quid faciant
pij.*

Docet quemlibet in sese potius descendere, quam Deum Deique iudicia accusare, descendere inquam in corda nostra, & excutere cordis latebras. Sic enim inuenturos nos maximas calamitatum nostrarum causas, varia, multiplicia, & grauissima peccata. Quare comperta, accusabimus iustius nosmetipsos propter corruptionem & admissa peccata, quam Dominum Deum. Suadet autem, vt reuertamur ad Dominum, id est conuertamur ad ipsum toto corde. Sed & consequentibus docet reuertendi modum, Leuemus corda nostra cum manibus ad Deum in caelos. Quibus sane luadet fidem & inuocationem Dei veri. Leuare manus, vt saepe iam dictum, est gestus orantium. Non est autem satis foris orare, id est corpore ad orandum composito inuocare Dominum: sed oportet orare ex corde, & animam fide attollere ad Deum, qui negat sibi probari orationem, quae ore tenus duntaxat fit. In primis enim animum vel cor, aut affectum intimum requirit Deus. Et quidem diligenter exprimit, qui debeat inuocari, Deus vtique, & Deus ille, qui in caelis est. Sicut propheta dixit, Ad te Domine leuaui oculos meos, qui habitas in caelis. Sed & quid precentur exponit, Nos prauaricati sumus, & desciiuimus, ea causa fuit, cur non fueris propitius. Nos ergo ipsi omnium calamitatum nostrarum authores sumus, qui Deum prouocauimus ad iram. Nisi verò haec nobis ipsis applicauerimus in necessitate nostra, frustra haec legimus, atq; audimus.

*Luce 29.
Matth. 15.
1. Cor. 14.*

b

*Vmbraculum posuisti in ira, & persecutus es nos: trucidasti, nec pepercisti.**Obduxisti tibi nubem, ne penetret oratio.**Reiectos & contemptos reddidisti nos inter populos.**Peccatum est
tetrimum.*

Pergit sub forma orationis exponere, quae & quanta sint perpessi propter peccata. In quibus quasi in speculo relucet quam tetrum sit peccatum, propter quod immergimur tot tantisque malis. Orationem verò petit à militia. Sicut enim hostis egreditur, & in campo castrametatur, in castris umbraculum vel tentorium figit aut erigit, inde excurrit in hostem, quem & persequitur, & sine misericordia ex ira trucidat: Sic Deus iratus peccatis sui populi, per Chaldaeos ipsum persecutus est, trucidauit, atque conscidit. Vnde colligimus Deum contra gentem peccatricem erigere velum vel tentorium, ac militare contra eam, dum videlicet militem adducit, per quem peccata visitat impoenitentium. Nubes obiecta Soli & oculis nostris, tenebras inducit. Obducit ergo Deus nubem, cum non aspicit nos vultu sereno, nec audit aut suscipit vota nostra. Facit hoc propter peccata nostra: sicuti fusius exponit Isaias in cap. 59. Non est, inquit, abbreviata manus Domini, quò minus iuuare possit: neque aggrauata est auris eius, quò minus audiat, sed peccata vestra inter Deum & vos discriminant, &c. Reiecitios & contemptos reddidisti nos inter populos, qui Dominum contempserant, eos ergo ipsos reddidit contemptissimos. Auctoritas enim & bona existimatio est à Deo: ergo & contemptus ab eodem proficiscitur. Sicuti & propheta testatur 1. Samuelis 3. Glorificantes me glorificabo, & ignominia afficientes afficiam ignominia. Haec exponunt Deo, non vt ignorant, sed vt scienti, & vt se potius excitent ad poenitentiam & fidem. Similia passim leguntur in Psalmis.

p

*Diduxerunt super nos os suum omnes inimici nostri.**Pavor & laqueus euenit nobis, vastatio & contritio.**Riuos aquarum effundit oculus meus propter afflictionem filiae populi mei.*

Orando

Orando pergit, & amplius quæ & quanta perpeffi sint ab hostibus exponit. *Diducere os.* Diducere os, est fannis & omni irrisiōis genere grauiter victo illudere. De quo dicendi genere etiam antea dictum est. Mox enumeratione quadam recitat plurima simul mala, quibus sint exerciti & diuexati propter peccata. Pauor & formido vehementer excruciat homines, dum sæpe malum metuunt, quasi sit, quod tamen non est. Quidam pro laqueo reponunt foueam, sed sensus in idem recidit. Vastatio est regionum, contritio autem omnium rerum destructio. Ea omnia cernuntur in bellis. Inde hominibus enascuntur & profluunt vberes lachrymæ, erumpentes ex mœrore graui. Ac adiicit ipse, cur tam largas profundat lachrymas, propter afflictionem ciuium meorum. Loquitur enim hæc Ieremias, deplorans miserabilem populi sui sortem: suppeditans etiam formulam orationis ad Deum cuiuslibet afflictio. Nam precibus solemus Deo tanquam patri & redemptori, assertoribus explicare mala nostra, quibus exercemur merito propter peccata.

Fluxit oculus meus, & non quiescit, nec sunt intermissiones,

Donec inspiciat & contempletur Dominus de cælo.

Oculus meus vindemiat animam meam super omnes filias ciuitatis mee.

Copiosius his differit de suis lachrymis mœroribusque. Quæ diligenter inspicere & expendere debent homines, ex rebus secundis & felicioribus nimis petulantes & insolentes. Dum enim presentibus bonis inebriati sunt, tristitiam non recordantur vnquam, sed rident, vociferantur, & tripudiant sine ratione modoque. Ieremias hic in oratione sua eò rem deuenisse dicit, vt nihil potuerit aliud quam lugere. Quanquam interim omnes in afflictionibus constitutos doceat orare absque intermissione. Nam dicit, Non desinam eiulatibus opem implorare Domini, donec de cælo, capite exerto, res nostras non tantum aspiciat, sed & contempletur, id est sensu quodam commiserationis tangatur, & de liberatione nostra deliberet. Scriptura multis in locis adducit Deum e cælo tanquam per fenestram prospicere in terrâ, idque per ἀνθρωποπαθείαν. Alioqui enim Deum ne cæli quidem cælorum includunt. Et hanc precum continuationem in malis & difficultatibus nostris, docet nos doctrina quoque Euangelica apud Lucam mox ab initio cap. 18. & sub finem cap. sub imagine cæci mendici constanter implorantis, licet interpellaretur à multis, auxilium Domini. His addit oculum suum, id est mœrorem suum vindemiare, id est conficere suum animum, quoties perpendat, quæ sit misera populi Hierosolymitani calamitas. Docent illa fideles commiserationem & compatiētiā.

Venando venati sunt me inimici mei, tanquam auem, atque hoc sine causa.

Opprefferunt in puteo vitam meam, & iecerunt lapidem in me.

Fuderunt aquas super caput meum, dixi, Aclum est.

Rursus quanta perpeffi sint ab hostibus suis, alia orationis figura exponit, vsurpans iam parabolas vel comparationes. Principiò ab aucupibus orationem mutuatur. Sicut enim illi vehementi studio aucupantur auiculas, nec quiescunt donec in casses conijciant: ita hostes nostri nullis parcunt aut impensis aut laboribus, vt & nos miseros capiant & perdant. Et hoc quidem faciunt sine causa, nisi mirum præter nostrum meritum. Tamen si enim rex Zedechias sua perfidia meruerat poenam, multi tamen erant innoxii, qui nihil mali meruerant. Sed & religionis gratia Chaldaei infensissimi Iudæis erant. Deinde dicit se conclusum fuisse in puteum vel foueam: & eos qui incluserant, imposuisse lapidem super puteum, id est, omnem liberationis eripuisse spem. Aut certe allusit ad venatio-

nem. Venatores enim fodiunt foueas feris, in quas cum inciderint, vrgent eas, desuper iniectis lapidibus, donec conficiant. Ita, inquit Ieremias, obsessi sumus in vrbe, teu in puteo, captos lapidibus mulctarunt. Aliud genus contumeliae est, & quidem non postremum aqua vel lotio perfundere. Alij legunt, Inunda- uerunt aquae super caput meum. Quae locutio significat se malis ita adobrutum esse, vt nullum inde pateat effugium. Sequitur enim, Et dixi, Actum est, aut pe-
Desperatis re-
bus Deus adest
rii, aut abscissus sum, *Es ist äben vß.* Id est, nulla restat amplius spes. Sed cum homines ita desperant de suis viribus & humano auxilio, in propinquo est au- xilium diuinum: sicut elegans huius rei historia aut exemplum extat apud Iosephum lib. 18. Antiquitatum cap. 10. &c. Et quidem consequentibus meliora exponuntur.

*Inuocabam nomen tuum Domine ex altissimo puteo.
 Vocem meam audisti, nec abscondes aurem tuam ad suspiria mea & clamo-
 rem meum.
 Appropinquauisti in die quo inuocaui te, dixisti, Ne timeas.*

*Adest suis tan-
dem Dominus.*

Vltima est hæc pars huius Carminis tertij, ac terminatur fine huius cap. 3. Ostendit autem propheta Dei, Dominum opportuno tempore exaudire suos cultores & liberare ex omnibus malis, hostes verò qui molesti fuerunt prijs, ac felices hæcenus visi sunt, deſcendere & grauitè pro meritis punire. Non cessauit afflicti Dei populus inuocare nomen Domini, & quidem ex puteo profundo illo, cuius supra mentio facta est: tandem verò inuocantem audiuit Dominus, nec se amplius præbuit difficilem: sed audiuit & suspiria & clamorem. Sicuti hucusq; refugit à suo populo: ita nunc appropinquare non desinit. Quinimò iubet illum esse spe optima & nihil metuere à furoribus impiorum. Dominum enim omnipotentem liberare posse suos ex omnibus malis. Hæc omnia applicent sibi afflicti omnes, scientes & sibi tandem, imò opportuno tempore, Deum affuturum. Consolationem huius generis efficacissimam habemus apud Iſaiam in cap. 40. vsq; ad 50. Certissimum est autem cum in tam diuturno malo nunquam subijt prophetæ animum inuocatio sanctorum, sed Dei solius, Deum solum in omnibus periculis, & non diuos, esse inuocandum. Cui soli gloria.

*Iudicasti Domine causam animæ meæ, asseruisti vitam meam.
 Vidisti Domine calumniam meam, iudica iudicium meum.
 Vidisti omnem vltionem eorum, omnes cogitationes eorum contra me.*

*Providentiæ,
bonitatis & iu-
stitiæ diuinæ
euidentiæ argu-
menta.*

Dixi postrema huius tertij Carminis parte demonstrare prophetam Deum non ignorare res suorum fidelium, sed videre & audire omnes: præterea adesse illum suis fidelibus suo & maximè opportuno tempore, rependere quoque suis suisq; populi hostibus pro meritis aut malefactis ipsorum. Et vt cœpit, ita pergit hæc commemorare sub forma precationis. Et cernuntur in tota hac actione plura prouidentia, curæ, bonitatis, & iustitiæ Dei argumenta, auxilij quoq; & liberationis diuinæ ex omnibus malis. Informant ergo hæc fidem nostram, & suffulciunt in periculis: consolantur in tentationibus & afflictionibus. Omnia enim mutantur, Deus æternus ille noster verax & immutabilis est.

Ab initio dicit, Iudicasti, pro quo alij legunt, defendisti, causam animæ meæ. Alij verterunt, Litigasti litem meam: & per interpretationem asseruisti animam vel vitam meam. Cum res meæ deplorate fuerunt, nec superesset, qui negotium meum susceperet agendum & defendendum, tu Domine Deus suscepisti, fideliter absoluisti & liberaisti ex accusatione & vi hostium. Hoc quotidie facit Deus ad finem vsq; seculi. Nam filius Dei coram tribunali Dei absoluit nos, & causam nostram

nostram transigit: & quotidie liberat nos ex omnibus malis vel periculis. Petita est hæc locutio ex foro: sicuti & consequens, Vidisti Domine calumniā meam. Sunt enim, quorum causa in iudicium deferretur, & iudicaretur, sed per calumniā peruerteretur. Dicit ergo, Iudica tu causam meam, nimirum iuslè aut legitime. Vetus interpret legit, Vidisti Domine iniquitatem illorum contra me. Alij verterunt, Vidisti Domine incuruationem meam, nimirum quomodo iudices iniqui ius incuruarunt aut flexerunt pro suis affectibus in detrimentum & damnum meum. Putant aliquando iudices Deum non videre iudicij deflexionem: sed certum est patere iustis Dei oculis quæcunque fiunt æqua & iniqua in foro aut in curia senatoria. Sæpe hoc Psalmi inculcant. Eundem Deum non latent, inquit Ieremias, vltiones Babyloniorum, id est quomodo se vlti sint erga Iudæos. Habuerunt quidem ius vlciscendi propter perfidiam regum & populi coniungentis se cum rege Ægyptiorum, hoste Nabuchodonosoris Domini Iudæorum: sed modum exceßerunt in vlciscendo. Nam odio gentis & religionis maxime multa fecerunt crudelia etiam contra ius belli. Nec fuit aliquis iniuriarum finis. Subinde enim noua & occulta cœperunt consilia diuexandi populum Iudaicum oppressum. At eas cogitationes, machinationes, & practicas omnes vidit Dominus.

Deus inspicit iudicia 2. Paralip. 19.

Audiuisti opprobria eorum, ô Domine, omnes cogitationes eorum contra me.

Labia insurgentium in me, & meditationes eorum aduersum me tota die.

Vides & sessionem eorum, & resurrectionem eorum, ego canticum eorum sum.

Audit Deus omnia opprobria, conuitia & maledicta non Babyloniorum modo, sed & omnium hostium suorum & sui populi. Varia & acerba conuitia iaciunt in pios impij: & fecerunt hoc semper. Vili sunt isti id se impune faceret: sed audit Deus & vindicat. Vulgaria fuerunt illa, Vbi est Deus? vbi Iudæorum religio? Iterum verò meminit cogitationum, nimirum odiorum & malevolentia inexplicabilis. Putant homines illa non videri, si nesciant homines. Deus autem, qui solus corda inspicit, omnes cogitationes prauas & practicas peruersas videt. Per labia item intelligit propheta omnia aduersariorum verba, minas, iactationes, & quæcunque dicuntur ad contumeliam populi Dei ab hostibus Dei. Ac cogitationes vel meditationes tertio repetit, ne dubitaremus Deo omnia patere occulta. Breuiter autem per sessionem & resurrectionem comprehendit omnia, quæ instituuntur & fiunt ab hostibus. Sessio enim & resurrectio comprehendit omnem hominis conuersationem, vt in Psal. 139. claret, & vt vulgò dicimus, *all jr thün vnd lassen*. Canticum superius dixi significare materiam & argumentum carminis. Perpetuò de me cantillant. Victores enim componunt epinicia & canunt ea: id quod victi maximo cum dolore audiunt. Hæc variè expressa est quodam Christi ecclesia, & experitur etiam hodie. Persequutores enim fidelium admodum sunt insolentes & petulantes.

Audit Deus hostium conuitia.

Reddes ergo eis retributionem ô Domine iuxta opera manuum suarum.

Dabis eis clypeum cordis, & execrationem tuam eis.

Persequeris eos in ira, & extirpabis eos Domine de his quæ sub cælo sunt.

Manifestè iam pronunciat Deum suo, id est opportuno tempore, repensurum hostibus suis pro meritis ipsorum: quod quidem ipsi non metuunt, & alij quoque minimè futurum credunt. Frequentissima est illa in sacris literis sententia, Dominum omnibus rependere iuxta opera manuum suarum. In præsentia refertur duntaxat ad malos, quod Dominus eis repensurus sit pro ipsorum malitia.

Dominus reddit unicuique pro meritis.

Clypeus cordis.

Alij per imperatiua legunt, Redde illis. Dato eis clypeum cordis. Immitte eis maledictionem. Persequere & extirpa eos. De quo loquutionum genere & oratione poscente & imprecante mala, dixi alias copiose. Quod nos legimus, Dabis eis clypeum cordis, verterunt alij, Dabis eis cor obstinatum. Alij verterunt, Dabis eis circumcinctiorem cordis, id est pauorem & trepidationem. Metu enim contrahitur cor anxiumq; redditur. Clypeus cordis proprie est cor obstinatum aut induratum, quod non modo pertinax est, sed pertinaciam illam suam etiam obijcit ceu clypeum & veluti causam, cur monitorem ferre recuset. Renuit aliquis audire verbum Euangelij: alius adducit rationes quod audiendum sit Euangelium: eas induratus ille non modo non recipit, sed pertinaciam illam suam veluti causam allegat, cur nolit recipere. Satis causa est, inquit, quod omnino in animum induxi, menolle audire. Hic sane clypeus est cordis. Deus ergo hostes suos cum punire vult, reddit obstinatos, ita vt sana consilia non recipiant villo modo, neque aliam ob causam non recipiant, quam quod recipere nolunt. In qua re gloriantur & miris modis sibi placent. Sed vitium aut morbus est desperatus & incurabilis. Et cum Deus tale cor dat hominibus, iusto iudicio dat. Maledictiones in lege multiplices sunt. At his adobruit hostes suos Dominus. Quos in ira vel furore suo persequitur, atq; radicitus extirpat, vt nullus eis amplius sub coelo locus suppetat. Nam ipsos detrudit ad inferos. Exempla Babyloniorum, Romanorum, & aliarum gentium illa restantur atque declarant. Funditus enim perierunt propter impietatem, & quod populum Dei persecuti sunt, &c.

CARMEN IEREMIAE

Q V A R T V M.

Eadem res alijs tamen verbis hoc carmine tractatur, & quare?

NON aliud tractatur per Ieremiam Carmine 4. quam quod superioribus est tractatum, alijs tamen verbis & maiore copia. Si rogas cur eandem rem ita fufe voluerit tractare Ieremias? Respondeo propter duriciem ingenij nostri. Si enim res utiles sapius reperantur & inculcentur nobis, nihilominus non haerent, neque sunt nobis cordi. Oportet ergo utiles res ad nauseam vsq; inculcari nobis, si forte tandem insigantur nobis. Apparet in hoc immensa Dei bonitas & animus Dei erga homines paternus: mauult enim alienas calamitates nobis exponere, si forte illis commoti, poenitentiam agamus & poenam a Deo deputatam subterfugiamus, quam de nobis meritam sumere poenam. Si vero rem vniuersam tantoperè nobis commendatam spreuerimus, non continebit se diuina iustitia, quin ferula & virgis extrundet, quod verbis elici non potuit. Omnia itaq; haec dicuntur in aedificationem & salutem ecclesiae. D. Ioan. Oecolampadius cum nonnullis interpretibus exponit hoc carmen de Iosia: quasi haec illa Lamentatio sit, cuius meminit liber Paralip. Caterum contextus magis euincit haec, vt & superiora, dicta esse de excidio vrbis gentisque captiuitate & varijs calamitatibus, quibus propter peccata gens Iudaica fuit diuexata. Ecclesiae verò in finem vsq; seculi proponuntur in exemplum & admonitionem.

2. Para. 35.

CAPVT IIII.

Quomodo obscuratum est aurum? (Quomodo) immutauit se aurum optimum? (Quomodo) disiecti lapides sanctuarij ad compita omnium platearum?

VARIA

VARIA in hoc Carmine commemorat bona, quibus peculiariter ornatam Iudaicam gentem Dominus. At his se omnibus spoliata destitutamque queritur atque deplorat. Inter bona verò illa Templum erat, cum omni apparatu suo & instrumentis aureis pluribus. Ceterum aurea vasa & omnem templi supellectilem diripuerant Babylonij, ac templum ipsum diruerant ut lapides illi politi, dispersi per urbem iacerent in plateis. Hoc euenerat ipsis, quod templo Dei fuissent abusi, imò quod templum Domini prophanaissent. Ergo quemadmodum minatus fuerat Solomoni 3. Reg. 9. ita nunc gloriam gentis conuertit in fabulam & ignominiam. Idcirco si concessa sunt nobis templa idonea cultui nostro, simus Deo grati & rectè utamur donis Dei. Queritur & Eusebius templa vel oratoria Christianorum in persecutione sub Diocletiano, & Maximiano deiecta fuisse propter peccata populi Christiani. Nostra verò templa aurum non habent: sicuti alibi ostendimus ex 2. Offic. lib. cap. 28. Ambrosij, & ex epist. Hieron. ad Rusticum, de Exuperio Tolosano episcopo. Spoliatum fuisse auro suo templum Hierosol. etiam ante hæc tempora, author est historia sacra, in rebus Roboami, & Ezechia. Ne thesaurizemus mortuis templis, sinamusque viua & vera Dei templa interire inedia, pauperes intelligo. Thesaurizant multi sibi aurum, & hoc ipso sibi parant hostes, qui inopibus alioqui nullas struerent insidias. Verè enim dixit Satyricus, Cantabit vacuus coram latrone viator. Sunt qui hæc exponant allegoricè, & per aurum intelligant doctrinam, qua corrupta, necesse est corrui & ecclesiam & politiam. S. Hieron. hoc Carmen exponens, totus in allegorijs versatur.

Filij Zion nobiles, æstimati auro puro, quomodo æquiparati sunt vasis testaceis, manu figuli factis.

2

Aliud habent regna & Respub. beneficium non exile, nobilitatem, homines virtutibus, non genere duntaxat illustres. Rectè æstimantur imò & præferuntur auro puro, cum ipsorum vsus in rebus regni gerendis sit inæstimabilis præcij. Peccant, & Dei beneficium non agnoscunt, qui nobilitatem in ciuitatibus oderunt, pertinaciterque contemnunt. Ceterum solèt ferè nobiles sibi nimium placere & tribuere, nimiumque sese extollere, nec officium nobilium facere, sed petulantè lasciuire, rapere, degeneresque inter homines ceu feræ belluæ ferocire. Cōpescit ergo ipsos Dominus calamitate aliqua: sicuti & in præsentī nobilitatem Iudaicam cohercuit per Babylonios. Qui enim aliquādo per fauorem diuinum in magno fuerant precio inter populos, iam contemptissimi facti, similes erant testaceo alicui vasculo, quod nullius præcij est, aut similes erant matulæ, quæ vix sine honoris præfatione nominantur. Et certè dispar est omnino comparatio auri obrizi aut purissimi, & luti vel vasculi alicuius argillacei. Si verò verè generosis, quod officia nobilium non faciant, talia eueniunt, quid futurum putamus fictitiæ aut factitiæ & eumentitiæ nobilitati, quæ neque ipsa bonorum viro- rum officium facit, ac insuper ita inflatur immoderatè, ut non possit non rumpi.

Nobilitas in
Repub.

Et dracones exerta mamma catulos suos lactant, filia verò populi mei crudelis ut struthiones in deserto.

3

Adhæsit lingua lactentis palato eius, præ siti, paruuli panem petebant, nec erat qui frangeret eis.

4

Singularis Dei benedictio est, si regnum aliquod aut respub. bene sit instructa rebus omnibus ad victum necessarijs: si lactantes mulierculæ fœtus lactentes vel infantulos suos commodè possint alere, & liberis suis necessaria vitæ sup-

Fame punit
Iudæi.

*Struthio
camelus.*

ditare. Ac poterat hoc seculis aliquot Hierosol. vrbs cum vniuerso regno Iudae
co. Cum autem Deo ingrata esset, & prouocaret Deum ad iram, puniuit eam fa-
me & omnium pariter rerum inopia. Quod in praesenti conqueritur factum
propheta in obsidione Hierosolymorum: sicut & de eadem fame superius quo-
que disseruit. Comparatione autem auget miseriam sane lachrymabilem. Cum
saeva & fera animantia, catulos suos alant, dolendum est mulieres Hierosolymi-
tanis eo peruenisse famis necessitate, vt Struthiones imitatae, relinquant suam
sobolem, nec excubent aut alant. Per Thannim intelligit maximè indomitas &
feras beluas. Alioquin Hebraeis dracones sunt. Hieron. vertit lameas. De Stru-
thione ita legis Iob 39. cap. Derelinquit Struthio in terra oua sua: & in arena ca-
lida fouentur. Obluiscitur autem quod pes potest conculcare ea & bestia cam-
pi contere. Duriter tractat pullos suos, perinde ac si non essent illius: & secuta
est perinde, quasi labor eius superuacaneus foret, &c. Et Albertus de Animalia-
bus libro vigesimo tertio, Oua, inquit, mense Iulio parit & in sabulo abscondit,
quae calore Solis excluduntur. Et rursus lib. 6. Struthionis, inquit, oua sub arena
calore Solis viuificantur, & exeunt. Et ideo proverbium est (siue vulgò dicitur)
quod afficiatur ad oua tanquam non sua, &c. Complures hodie mulieres huius
modi bestiam referunt, cum liberos nuper effusos vtero suo exponunt atque
deferunt, vel cum voluptatis studio, & vt labores omnemque refugiant mo-
lestiam, infantulos quasi non ex ipsis prognatos deferere possunt, nulla ratio-
ne eorum habita quomodo educentur honestè. Ad amplificationem mise-
rabilis famis ille pertinet versus, qui sequitur, Adhaesit lingua lactentis pala-
to eius, &c. Habet & illud commiserationem maximam, quod pueri sedulo pete-
bant panem, & nemo eis frangebatur, id est suppedibat. Est enim idiotismus
Hebraicus.

*Qui delicatissimis vescebantur, interierunt in plateis, & qui in purpura educati fue-
rant, amplexati sunt stercora.*

*Lautè alit suos
non raro Deus*

Singulari sua gratia cibatur Deus non raro populum suum non vulgariter,
sed delicias quoque & lautitias concedit. Vult autem vt grati simus ipsi, & rectè
ijs utamur. Ceterum degenerat in multis ea beneficentia Dei in prodigiosam
cupiditatem, cui non potest satisfieri vllis delitijs. Subinde enim quaeruntur pe-
regrinae lautitiae sine fine modoque. Nisi enim varijs multisque ferculis in mensam
nostram inferatur quicquid delicatum, nouum & rarum habet Italia, Gallia, &
Hispania, non commodè tibi coenasse videris. Eadem libido & in vestibis cer-
nitur. Concedit quidem Deus vestem nobis decoram, pulchram & praestantem,
sed illa non sumus contenti, holosericam & damascenam volumus, discissam de-
nique, & iterum aureis filis consutam, aut connexam, vt ex futura nihilo minus
sericum protuberet diuersi coloris. Quid quod in serico repunt infantuli, qui &
adulti holoserico & vestibis peregrinis assuescunt, & ita assuescunt, vt postmo-
dum, & per omnem vitam non nisi preciosissimis vti velint vestibus: Luxum il-
lum & nefariam petulantiam coercent tandem Deus: sicuti hic audimus Hiero-
solymitanos ciues delicatulos palam in plateis corruisse & consumptos esse fa-
me. Et qui olim fastuose incesserunt in cocco aut purpura, & holoserico, illi
nunc pannosi vix sagulo aut lacera interula se potuerunt contegere: qui in mol-
libus plumis huc usque cubare soliti erant, nunc excussi ex preciosis lectis suis, li-
benter in sterquilinio, si modò concederetur, cubarent. At volutantur ab hostia-
bus in stercore, eodemque ferè conteguntur ceu veste condigna. Haec omnia ob-
uenisse populo suo Ieremias queritur, ac dolet, monens omnem posteritatem
miserabili exemplo, ne propter paria peccata paribus subiiciamur poenis. Cae-
terum

terum vehementius afficit diuites, & dolet delicatioribus hominibus impensius omnium rerum inopia, quam miseria & paupertati assuetis. Caueamus itaque à luxu in cibo, potu, atque vestitu, contenti rebus parabilibus atque decoris. Huc faciet nonnihil locus Euangelij insignis de diuite epulone, & Lazaro mendico apud Lucam in cap. 16.

Et maior (reputata) est iniquitas populi mei peccato Sodomæ, momento eversa, nec admota sunt ei manus.

Omnia verò alia beneficia, quibus adoperuerat populum suum Dominus, superabat præconium verbi Dei. Dederat enim eis eximios prophetas, qui optime & saluberrime concionabantur populo. Verum cum hoc beneficium non agnoscerent, sed verbo Dei rebellarent, vexatis, eiectis atque etiam trucidatis prophetis, factum est, ut peccatum ipsorum enormius sit reputatum quam Sodomorum: & ideo grauioribus etiam poenis sublati. Quæ fuerint scelera Sodomæ, dixi alias in hoc opere, ex 16. capite Ezech. Et quidem quædam imò pleræque (licet in nefaria & peruersa Venere dissimiles essent) cōmunia habuerunt cum Sodomitis, illud verò maius & damnabilius, quod verbi Dei præconium fidele pertinaciter contempserunt. Ita legimus in Euangelio dixisse Dominum, Et tu Capernaum, quæ es usque ad cælum exaltata, usque ad inferos deprimèris. Quoniam si in Sodomis editæ fuissent virtutes, quæ editæ sunt in te, mansissent usque in hodiernum diem. Et quemadmodum ibidem mox sequitur, Verumtamen dico vobis, quod Sodomis tolerabilius erit in die iudicii quam tibi: Ita in presenti audimus Sodomam perisse veluti in momento, neque diu diuexatam esse opera hominum obsidentium eam, oppugnantium, & irrumpentium, atque crudeliter trucidantium liberos in conspectu parentum, & maritos in gremijs vxorum, &c. Proinde est in his brevis comparatio. Sodomam repente cœlesti tacta igne conflagrauit: Hierosolyma verò obsessa est triennio. Sodomam nulli diripuerunt homines auari, nulla ediderunt tristia & truculentia, ut fit in captis vrbibus, spectacula: Diuersa omnia hic euenere in vrbe Hierosolymorum capta. Grauius ergo Hierosolyma iudicium subiit quam Sodomam. Hæc dum audimus, memori mente recondamus, & timeamus Dominum, nec auersemur prædicationem verbi eius. Nam Matth. quoque 10. cap. Tolerabilius erit, ait Dominus, Sodomæ & Gomorræ in die iudicii, quam ciuitati, quæ verbum Euangelij non recipit. Quod alij legunt, Et non adhibita sunt ei manus, alij sensum magis, quam verba spectantes, legunt, Et non castrametata sunt contra eam castra. Vulgata versio habet, Et non cœperunt in ea manus. Alij, Et non manserunt aut resederunt in ea manus.

Candidiores erant Nazaræi eius niue, lacte nitidiores, rubebant specie præ margaritis, polities eorum Sapphirus.

Nunc forma eorum nigredine ipsa est obscurior, non sunt agniti in plateis, adhæsit cutis eorum ossibus eorum, aret ac riget vt lignum.

Insigne Dei donum & illud est, quod Dominus nationibus quibusdam viros atque mulieres, pueros atque puellas eleganti & amabili forma præstantes concedit. Neque enim omnibus promiscue gentibus id concessum esse videmus. Et quidem genti Iudaicæ hoc singulariter, & præ alijs gentibus, à Deo fuerat datum, quo de priore versu loquitur Ieremias. Alij interpretati sunt de sobole regia, de liberis Iosif. Alij de Leuitis studio consecratis per regnum Iudaicum. Quod vt non improbo, ita magis placet Ieremiam loqui de vniuersa gentis Ius

daica iuuentute. Nazaræi voto sese consecrabant Deo, & abstinebant vino, inq̃ disciplina certa viuebant. De qua re scribitur in Lege Domini Numeri 6. cap. Iam verò cū iuuentus in disciplina stricta aut seuera educari debeat sub parentum & magistrorum cura, nihil absurdum dicimus, cū per Nazaræos intelligimus totius gentis Iudaicae iuuentutem, quæ certè Deo consecrata esse debuit, & sanctissimè in disciplina educari legitima. Elegantissimis verò comparationibus depingit istorum præcellentem formam, Iuvenes eius, inquit, erant niue candidiores, lacte item magis nitidi. Vulgò quoque hodie solemus dicere de insigni forma præditis, *Es ist nüt dann milch vnd blüt/das ist ein lütterer angesicht dann ein gesigne milch*. Rubebant specie præ margaritis, vel instar sardij aut corallij. Polities eorum sapphiro, lapidi nimirum polito cuiuslibet & affabrè eleganterq̃ polito similis est. Ac nitentem politamq̃ faciem vulgò nuncupamus, *ein glatte stirnen*. Cæterum qui in gente Domini tales erant, nimium sibi placebant, & supra modum superbiebant, ac abutebantur forma, Dei dono, ad seruiendum diabolo. Deus ergo iudex iustus diutina obsidione, sicuti aliàs omnibus alijs temporibus, fame aut morbis facere solet, formam illam deterisit, & deformitatem eis induxit, atque in ipsis obfirmavit. Sicut enim dixerat, Niue sunt candidiores: ita nunc dicit, Forma eorum ipso atrore est obscurior. Luridi, fuliginosi, & carbonarijs atque purgatoribus caminorum similes sunt facti: tantumq̃ à semetipsis mutati, vt obuiam venientibus in plateis amplius non fuerint agniti. Vix cutis ossibus hæsit: nam consumpto succo asstringitur cutis, & se in rugas complicat. Nemo ergo efferatur propter formam paulò liberaliorem. Breuissimo enim momento instar floris defluentis concidunt, & pereunt, & forma, & robur, & sanitas, & quæcunque his sunt similia corporalía bona.

Melius habuerunt interfecti gladio, quàm qui fame perierunt, quia hi extabuerūt, ab agri prouentu confossi.

Manus mulierum naturam matrum coxerunt natos suos, vt essent eis cibus in contritione filie populi Dei.

Fames dira.

Iterum famis calamitatem deplorat, atque amplificat. Confert enim confossos gladio, & fame enectos. Qui gladio confodiuntur, mox cadunt sanguine suo perfusi, & festina morte excedunt. At qui intereunt fame, extabescunt, & lenta, ideoq̃ dira aut acerba morte pereunt. Melior est ergo conditio eorum, qui gladio caduntur, quàm illorum, qui fame extabescunt. Postremum prioris versus membrum reddidit vulgata versio, Consumpti à sterilitate terræ. Alij verterunt, Quod isti fluxerunt perfossi propter defectum fructuum agrorum. Posteriore versu amplificat malum famis factò, à quo omnis abhorret hominis natura. Quid enim horribilius, quàm quòd matres natura alioqui mites & misericordes, & affectu quodam singulari propendentes erga liberos suos, hos ipsæ conficiunt, deinde mactatos coquunt, præterea etiam deuorant? Non esset tam abominandum facinus, si infantuli aut pueri trucidarentur hostili manu: sed horrendum dictu, & abominandum auditu est, matres interficere aut mactare proprios liberos, eosdemq̃ parare aut coquere, & tandem etiam deuorare. Ita verò solet Deus punire grandia hominum scelera. Et fames adigit alioqui homines ad cibos nefandos. De fame dictum est antea.

Impleuit Dominus furorem suum, effudit furorem iræ suæ, & incendit ignem in Zion, qui deuorauit fundamenta eius.

Benedi.

Benedixit Dominus populo suo omni benedictione, neque omisit vlla beneficia, quibus populum illum non adoperuerit. Dixit enim in Psalmis, *Aperi os tuum, & implebo illud omni benedictione.* Id est, petito liberaliter, & vota tua adimplebo liberalissimè. Quod beneficium cum non agnosceret populus, sed ingratum & perfidum Deo se exhiberet, iustissimo iudicio & veluti ex contrario adimpleuit Deus iram suam, & iræ suæ furorem effudit in perfidos, nihil mali aut acerbi omittens, quo illos affligere potuit. Id quod maxime declarauit, quando ignem, sicuti Ieremiæ 4. minatus fuerat, incendit in Zione, qui non ædificia modò, sed & ipsa vrbs fundamenta vastauit. Ignis ergo significat vindictam præsentissimam & acerrimam. Ita verò qui omnium benignissimus & clementissimus est Deus cultoribus suis, idem ille omnium seuerissimus ultor & durissimus est iudex erga suos contemptores. Timeamus ergo Dominum, & ambulemus in vijs eius, vt benedicat nobis.

Nunquam credidissent reges terræ, neque omnes habitatores orbis, quod ingressuri essent hostes & inimici per portas Hierusalem.

Vrbs Hierosolymorum & gens Iudaica erat apud omnes gentes in existimatione maxima, tanquam inuicta, simul & in odio grauissimo. Oderant illam gentes ob felicitatem, & quòd tot reges victi ab ea cecidissent. Pauebant ergo ad nomen Iudaicum, & sibi persuaserant inuictam esse gentem illam, neque vlla vi capi posse Hierosolymā. Victoriæ enim præclaræ regum Asæ, Iosaphat, & Ezechia, vt alios non commemorem, splendidissimam existimationem parauerant passim apud omnes populos genti & vrbi. Solet etiam nunc gentes aliquot Deus victrices & formidabiles omnibus alijs reddere populis. Sic terrifici quòdam fuerunt Babylonij, mox Persæ, inde Macedones, postea Romani, hinc aliæ atque aliæ gentes. Sicut autem formidabiles alijs reddit aliquot gentes Dominus, ita easdem, cum vult, contemptibiliores facit rebus contemptissimis. Solus ille & auctoritatem, honorem, timoremque addit & detrahít pro bona sua voluntate. Proinde nemo existimare debet terribilè aut gratiosum se esse alijs ex suis virtutibus. Agnoscat hic quilibet Dei potentiam. Iudæi cum sibi multum tribuerent, Deo parum aut nihil, imò Deo ingrati essent, & contra Deum impij, deterisit ex omnium cordibus terrorem vel pauorem, quo metuebant sibi à Iudæis, & audaciam addidit. Qua re factum est, vt non modò victi sint Iudæi & capta ipsorum vrbs, sed insuper facti sint omnium hominum contemptissimi. Hic est fructus impietatis & superbiæ. Hoc si diligenter expendetur à multis, non ita abiectæ fortis essent.

Propter peccata prophetarum eius, & iniquitates sacerdotum eius, qui effuderunt sanguinem iustorum in medio eius.

Versibus iam aliquot verissimas reddit causas tantorum malorum. Et omnia refert ad ministros ecclesiæ corruptos. Nam per prophetas & sacerdotes intelligit falsos, non veros prophetas & sacerdotes. Quod sæpius facit per Catur ad sacer=

foedera & bella, oppressionem quoque pupillorum & viduarum verbi Dei gladio non oppugnant, & pacem ac iustitiam non plantant. Cum hæc non faciunt, auctores certe sunt cædium, bellorum & innumerabilium malorum, & corruptionis aut peccatorum vniuersi populi, propter quæ deinde Dominus excidit huiusmodi sceleribus infames vnâ omnes. Vide autem quibus hodie accepta referamus tot mala atrocissimè diuexantia & ecclesiasticum & politicum statum. An non hodie quoque sacerdotes frigidam suffundunt? An non corrupta doctrina excidium inducunt? Expende mihi interim quantum referat bonos habere doctores, & quanto in periculo versentur coram Deo pastores, nisi sint fideles & prudentes atque constantes.

2 *Vacillarunt cæci in plateis, polluti sunt sanguine, qui ne vestes quidem eorum contigissent.*

Accusantur
grauiter prauit
doct. res.

Amplius auctores malorum suis coloribus depingit atque accusat. Comparat illos cæcis oberrantibus, imò vacillantibus & incerto gradu titubantibus in platea. Alibi ebrijs conferuntur. Est enim vnica lux & via veritatis, verbum Dei. Ab eo cum isti aberrarunt, demersi sunt in tenebras: nihil certi habuerunt, firmum & perspicuum nihil docere potuerunt. Vtitur hac similitudine etiam beatus Petrus. Inde verò cōsequutum est, quòd polluti sunt sanguine, id est ad operti grauissimis sceleribus. Dixi enim alibi per sanguines & sanguinem non rarò in scripturis intelligi grandia & sanguinaria scelera. Nam fieri non potest, quin amissa luce & via veritatis, toti immergamur in profundum peccatorum. Dauid enim canit in Odis suis, Qui per vias tuas incedunt, non patrant iniquitatem, Psalm. 119. Cum autem cæcus & flagitijs coopertus cæcum & peccatorem impurum ducit, ambo (quod & Dominus dixit) cadunt in foueam. Doctores ergo corrupti, casus regni, & omnium malorum fuerunt & sunt etiam hodie auctores. Attingit præterea ipsorum hypocrisis. Piaculum fuisset visum sacerdotibus his, vestem alicuius scelerati hominis contingere: at interim non animaduenterunt in cordibus ipsorum inharere huiusmodi nephanda facinora. Ergo culicem excolabant, camelum glutiebant, statuantes pietatem in externis illis & rebus nihili, &c.

3 *Clamauerunt ad eos, discedite vos immundi, Cedite, Cedite, nolite tangere: quoniã vitabant eos & fugiebãt ab eis: quod etiam inter gentes, dicebatur, Non vltra incolẽs.*

Sacerdotes im-
pudenter recla-
marunt veris
prophetis.

Per Mimesim (perseuerans adhuc in accusandis pseudodoctoribus omnium malorum auctoribus) exponit Ieremias quomodo sacerdotes & pseudoprophetae impudenter se opposuerunt veris Dei prophetis. Appellarunt ipsos impuros nebulones. Vrserunt discessum, ne manerent & concionarentur ipsis. Cedite, Abite protinus, dicebant, Ne attigeritis nos. Polluti enim estis. Præterea ne attigeritis nos vestra doctrina & increpatione. Et per interpretationem addit, Quoniam vitabant, nimirum sacerdotes, eos, id est veros prophetas: & fugiebant ab eis. Breuibz autem his verbis admirandam ac stupendam intemperiem odiumq; prophetarum & verbi Dei sacerdotum adumbrat. Nam nolebãt omninò audire veros prophetas, quos discedere, sicuti & Amasias Amos, iubebant, imò fugiebant ipsos tanquam impuros nebulones atq; hæreticos. Fama huius malitiæ & infractæ peruiaciæ peruenit ad Gentes: quæ dicebant, terram Iudaicam non posse diutius sustinere gentis tam sceleratæ proteruiam. Nostro seculo audimus his prorsus similia, vt nihil possit similis vel fingi. Iecirco veris simile est etiam nunc terram non diu sustinere posse gentem vsq; adeò rebellem.

Locus

Amos 7.

Locus hic variè est expositus. Ego eum sensum reddidi, quem puto omnium esse simplicissimum. Alioqui per me quidem licet cuilibet sequi, quod arbitratur quàm proximè accedere ad mentem authoris. Certè illa incredibilis perusca facerdotum, contemptus item verbi Dei, omne malum induxit in capita populi Dei, ac trahit etiam hodie secum grauissimas calamitates.

Facies Domini dissipauit eos, nec vltra eos respiciet, quòd nec ipsi facies sacerdotum reueriti sint, aut senum miseri. y

Affirmat Deum par pari rependere. Ipsi inquit, sacerdotes prauis, non sunt reueriti vultum verorum prophetarum, sed contempserunt, ignominia affecterunt, & reiecerunt ac condemnarunt eos. Deus itaq; in ira sua (facies Dei pro ira Dei usurpatur) reiecit aut dissipauit etiam ipsos sacerdotes: vt iam sint sine honore in summa contemptione. Et sicut vultum senum non respexerunt: ita Deus non dignabitur ipsos contemptores aspicere amplius: sed negliget eos, nec miserebitur eorum: sicuti & ipsi senum non sunt miseri. Hæc cogitemus ex animo, dum adhuc tempus est poenitentiae. Si enim legatos Dei ad nos missos ignominiosè exceperimus spreuerimusq; spernet & nos Dominus, & ex indignatione sua perfunder nos omnibus malis. In his omnibus continentur sententiae graues & dogmata nobis omnibus maximè necessaria, & iccirco diligenter obseruanda.

Cum adhuc essemus, deficiebant oculi nostri, intenti ad vanum auxilium nostrum, dum anxie spectamus ad gentem, quæ seruire nequit. d

Aliam interitus causam exponit, nimiam fiduciam in Aegyptios & vicinas gentes, cum quibus iunxerant foedera contra verbum Dei, Iudæi. Dum adhuc essemus, inquit, id est, dum saluæ adhuc essent res nostræ, necdum eueris, spe summa expectauimus Aegyptiorum, foederatarumq; gentium auxilia: sed falsi sumus spe nostra. Exprimit autem similitudine ingens desiderium expectantium liberationem. Sicut enim cupide sperantes aduenturum aliquem, qui vel grata nunciet, vel desiderata expleat, solent in specula aliqua oculos in omnes vias intendere, diligenterq; contemplari, si qua veniat expectatus aut desideratus ille, atque adeo tam pertinaciter inspicunt itinera, vt oculi ipsi incipiant obscurari aut deficere: ita Iudæi, Expectauimus, inquit, impiorum auxilia cupidissimè & vsq; ad languorem propemodum. At qui oportebat spe vsque adeo firma & desiderata, vel etiam anxia, auxilium sperare à Domino. Sicut propheta dicit, Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cœlis, Auxilium meum à Domino qui fecit cœlum & terram. Addit auxilium ab hominibus vanum esse: & illos, si velint, seruire non posse. Etenim vulgò Aegyptij arundini conferebantur, cui si quis inniteretur, frangeretur arundo, manumq; innitentis perforaret aut vulneraret. Quemadmodum ergo Iudæi grauiter peccarunt & suum ipsius interitum accelerarunt fiducia illa sua in homines infideles & consceleratos: ita in hoc opere non semel dixi hodie quoq; peccari enormiter: cum hominibus sceleratis multi firmius innituntur quàm ipsi Deo.

Venati sunt gressus nostros, ne incederemus per plateas nostras. Venit finis noster, impleri sunt dies nostri, exitus enim noster adest. x

Ostendit nunc longè alia eis obuenisse, quàm sperauerint. Videtur autem loqui de foederatis. Fortè enim præsidarios quosdam ex illis, admiserunt in urbem, qui tam insolentes in obsidione fuerunt, vt ipsis hostibus extiterint molestiores crudelioresq;. Ac fit non rarò, vt qui tueri nos debebant, ipsis hostib. sint

Finis rebus im-
minet omnia-
bus.

grauiores. Per ipsos non licet prodire ciuibus liberè, nisi domi interim periclitari velint opes & familiæ pudicitiam. Si de hostibus obsidentibus urbem intelligis, ita hi ciues cohercuerunt catapultis, balistis, alijsq; bellicis machinis, vt non auderent in plateas prodire tutò. Iam verò exclamat, Venit finis. Et hanc sententiam tripliciter effert. Significat autem periodos esse regnorum, quæ si aduenierint, pereundum esse prorsus. Alibi dixit scriptura, Nondum Impletæ sunt iniquitates Amorrhæorum. Nemo itaque persuadeat sibi regna & hominum felicitates esse perpetuas, nedum homines sceleratos semper quod libet impunè facituros. Ac prodest plurimùm sapius cogitare finem appropinquare rerum pauciter omnium. Veniunt hic in animum versus illi Vergiliani,

*Venit summa dies & ineluctabile tempus
Dardania, fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum.*

Omnia Deo
contra hostes
suos peruia.

Eundem enim affectum, & propè vehementiorem habent verba prophete, Venit finis noster, impleti sunt dies nostri, &c.

*Velociores fuerunt persequutores nostri aquilis cæli, in montibus ipsis persequuti
sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis.*

¶ Significat nullibi ipsos fuisse tutos, non profuisse eis vel montana vel desertata loca, quæ alioqui seruant non rarò fugientes. Omnia peruia & notissima fuisse hostibus dicit. Et vulgò dicitur, & verè dicitur, Reperit nocetem Deus ubiq;. De parabola aquilarum dixi in opere Ieremiæ. Timeamus ergo Dominum, ne nobis quoq; tales immittat aquilas.

¶ *Spiritus oris nostri vnctus Domini, captus est in retibus eorum, de quo nos dicebamus, sub umbra eius viuemus inter gentes.*

Reges erant
Christi Dei.

Rursus aliam commemorat causam interitus regni. Ea fuit cædes Iosia optimi regis. Reges Iudæorum Christos vel vnctos esse dictos Dei, ostenditur passim in historia sacra. Dicebat Dauid, Absit vt mittam manum meam in vnctum vel Christum Domini. Significabatur vnctione reges vnctos, à Deo esse ordinatos, & Deum variam illis gratiam spiritus sancti largiturum. Nam oleo significatur spiritus sancti gratia. Gratia illæ sunt, sapientia, prudentia, iustitia, fortitudo, temperantia, & similia dona plurima. Rectè verò rex & quilibet magistratus nuncupatur spiritus oris, id est refrigerium & vita. Vbi enim spiritus aut anhelitus sentitur, & ex ore spirat, quantumuis infirmus & mortui vicinus videatur aliquis, ex anhelitu tamen viuus vitalisq; esse iudicatur. Proinde reges dati sunt hominibus pro vita & refrigerio; vt reuera sunt pii reges. At hic captus est, inquit, in retibus, aut foueis, aut corruptelis & vastationibus eorum. Iosias enim propter perfidiam populi & ex insidijs impiorum occisus est à Nechaone. Ac sustulit ipsum Dominus, vt deinceps pessimum populum pessimè tractaret, & radicatus excinderet. Exponit item quantam de ipso spem boni cõceperint, Tutus aiunt, inter gentes sub huius viuemus præsidio. Umbra enim accipitur pro defensione. Vnde dicitur, Sub umbra alarum tuarum protege nos Domine. Et quidem magistratus officium est populum tueri, & in pace conseruare. Hoc præstabat præ alijs regibus Iosias populo suo: sed occidebatur propter peccata populi. Vnde populus vnà cū vrbe meritò excindebatur. Præterea poterat illa sententia, Captus est in retibus eorum, referri ad hostes, quorum insidijs & vi perierit ille. Sunt qui totam sententiam & de Zedechia exponunt; qui captus sit à Babylonijs.

Quoniam

Quoniam verò reges & pontifices Christo Dei filio typum prætulere, intel-
ligimus hunc versum etiam de Messia Christo Domino. Hic enim vnctus est spi-
ritus sancti plenitudine, vt scribitur Ioan. 1. Idem reuera est spiritus narium no-
strarum, vel faciei nostræ, vel oris nostri, id est vita & refrigerium nostrum. Ille
idem propter peccata nostra captus & mortuus est, vt nos viuificaret. Et captus
est quidem insidijs Iudæorum. Sub vmbra eius tuti habitant omnes credentes.
Neque enim est in vlllo alio salus. Perierunt autem Iudæi vnâ cum Hierosolymo-
rum vrbe, quòd perfidè egissent ac agerent contra Christum suum, Romanis i-
stos funditus delentibus. Doctrinissimus vir D. Petrus Palladius breuia, sed vtilia
scholia nobis in Threnos Ieremiæ dedit: is hunc versum ex veritate Hebraica,
quemadmodum & reliquos omnes vertit paulò liberius & perspicacius, ac le-
git, Christus seu vnctus Domini, qui conseruator vitæ nostræ fuit, captus est,
quando nos vastauerunt (ita enim & Lutherus hæc conuertit) de quo consola-
bamur nos, quòd sub illius protectione inter gentes tuti viueremus: interpreta-
turq; mox eundem versum de regibus Iudæorum, qui abducti sint in vastatio-
ne ipsorum, id est, Dum vrbs & gens est euersa à Babylonijs. Commemorabo
iam & S. Hieronymi interpretationem, vt lector pius ex omnibus colligat, quod
existimauerit quàm proximè ad genuinum & simplicem prophetæ sensum ac-
cedere. Hanc, inquit, sententiam diuersi authores diuersis modis exposuerunt.
Nam alij super reges Iudæorum, qui Christi, id est vncti dicebantur, sub quo-
rum protectione gens Iudæorum videbatur degere, interpretati sunt. Quasi pro-
pter peccata populi ipsi interierint, vt Iosias, qui iustus esse legitur, & ceteri hu-
iusmodi. Alij autem super Iesu Christo vero vniuersorum Domino, ac vita ani-
marum fidelium dictum intelligunt: sub cuius tutela in vniuersis gentibus ver-
satur ecclesia. Ipse autem spiritus oris nostri est, in quo viuimus, mouemur, & su-
mus. Ex cuius sapore quicquid rectè sentimus, sapimus. Qui traditus est propter
delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Scripsit enim hoc
plenissimè propheta Isaias, ita dicens, Verè languores nostros ipse tulit, & dolo-
res nostros ipse portauit. Et reliqua quæ sequuntur cap. 53.

Versus de
Christo Domi-
no expositus.

D. Petrus Pal-
ladius.

*Gaude & letare filia Edom, quæ habitas in terra Vx. Nam ad te quoq; veniet ca-
lix, bibes, & nuda eris.*

W

Hæc à Ieremiâ dicuntur per Ironiam, sicuti sequentia in eodem versu mox
euincunt. Dicit enim calicem iræ diuinæ calamitatumq; mox ad ipsos quoque
venturum, sicuti futurum prædixerat idem propheta cap. 25. Nec venturum
modò calicem dicit, sed addit, Bibes, id est, affligeris grauissimè, & nudaberis,
vel euacuaberis, vel vt alij legunt, euomes, nimirum superabundanti & absolu-
tissima calamitate euacuaberis, atque deleberis. Qua de re dictum est superius
in opere Ieremiæ cap. 49. vbi agitur de fatiis Idumæorum. Hi erant omnium a-
cerbissimi, insensibilissimiq; hostes populi Dei, sicuti ex Psalmo quoque 137. colligi
potest. Vnde & typum gerunt hostium populi Dei omnium. Dum verò pii af-
fliguntur à Deo propter peccata, causam hanc nec vident, nec curant impij, sed
odio quodam singulari contra religionem atq; populum Dei, exultant & latan-
tur mirificè de miseria fidelium. Dolet hoc fidelibus, qui etiam mirantur Deum
suis hostibus tantam concedere felicitatem in hoc seculo. Multi offenduntur ea
re grauiter, vt dictum est alijs. Ieremiâs ergo hoc versu fideles consolatur & se-
quenti, dicitq; felicitatem hostium Dei non fore diuturnam. Affore enim tem-
pus, in quo etiam sint visitandi, euertendiq; à Domino. Ac ea in re plurimùm
differunt hi Threni ab Elegijs profanis, quæ non habent vllas consolationes ta-
les. Hanc doctrinam de consolatione fidelium illustrauit Dominus noster in

Idumæa quoq;
vastabitur.

Consolatio.

Euangelio secundum Ioannem, dum dixit, Amen amen dico vobis, plorabitis, & lamentabimini vos, mundus contra gaudebit. Et reliqua Ioan. 16.

De vera piorū
impiorūq; fe-
licitate et infelicitate.

Completa est iniquitas tua, o filia Zion, non ultra te ducet in captiuitatem: sed visitabit iniquitatem tuam, o filia Edom, & peccata tua conteget.
Consolatur etiam hoc versu ultimo, & admiranda breuitate exactissimum ponit iudicium de felicitate vera piorum, & infelicitate impiorum, vtriusque gentis sortem & exitum describens. Pij fidelibusue Deus condonat & contegit peccata, nec imputat illa ipsis amplius. Locutio enim, Completa est iniquitas Zionis, idem sonat, ac si dicas, Finita & condonata sunt peccata fidei ecclesiae. Licet itaque Deus populum suum affligat ad tempus, facit tamen hoc ad emendationem bonumq; ipsius, nec pergit interim semper esse iratus, sed redeundo in gratiam cum ipso, non finit ipsum amplius abstrahi in captiuitatem. Id quod maxime sub finem vitae fidelium adimpletur. Vbi enim hinc migrauerimus, nullus erit amplius locus poenarum, sed excipit protinus fideles gloria, & gaudium, & vita sempiterna. Contrarium euenit impijs vel infidelibus, quibus Deus propter infidelitatem peccata non contegit, sed reteggit, eademque visitat, id est punit damnatione aeterna. Miseri ergo sunt, & permanebunt in aeternum increduli: credentes vero sunt & erunt in aeternum beati. Beatus, inquit David, cui Deus peccatum non imputat, & cui obiecta sunt peccata. Quam sententiam ad ducit & exponit Apostolus Paulus ad Rom. 4. Tametsi ergo affligamur in hoc seculo fideles, simus tamē nihilominus alacri & laeta mente: cum sciamus finem nostrum fore felicissimum: neque offendat nos impiorum felicitas, cum sciamus finem ipsorum fore infelicissimum. Haec est omnium validissima consolatio, qua se omnes pii semper consolari & possunt, & debent.

ORATIO IEREMIAE.

CAPVT V.

RECORDARE Domine quid acciderit nobis, inspicere, & contemplare opprobrium nostrū. Hereditas nostra deuoluta est ad alienos, domus nostrae ad extraneos. Pupilli sumus patre orbati, & matres nostrae sicut viduae. Aquas nostras pecunia bibimus, ligna nostra precio veniunt. Imminet cervici nostrae persecutio, lassati sumus, nulla requies nobis. Aegyptijs dedimus manus & Assyrijs, ut saturaremur panibus. Patres nostri peccauerunt, & non sunt, & nos portamus iniquitates eorum. Serui dominiati sunt nobis, nec erat qui de manibus eorum nos vindicaret. Vitae periculo paramus victum à facie gladij deserti. Pelles nostrae quasi clibanus denigratae sunt propter horrorem famis. Oppresserunt mulieres in Zion atq; virgines in ciuitatibus Iuda. Principes manu eorum suspensi sunt, & vultus senum non sunt reueriti. Adolescentes tulerunt, ut molerent, & pueri sub ligno corruerunt. Senes defuncti in portis, & organa musica (non pullant) iuvenes eorum. Cessauit gaudium cordis nostri, versus est in luctum chorus noster. Corona capitis nostri cecidit. Vae nobis, quia peccauimus. Idcirco mœret cor nostrum, & ob ista contenebrati sunt oculi nostri, propter montem Zion, qui vastatus est, ut vulpes (versentur) in eo. Tu autē Domine in aeternum permanes, soliumq; tuū de generatione in generationem. Cur perpetuò obliuisceris nostri? cur nos deseris tanto tēpore? Conuerte nos ad te, o Domine, & conuertemur: innoua dies nostros, sicut ab antiquo. Quoniā repulisti nos, & iratus es nobis iā plus satis.

CONCLV

CONCLVDIT Ieremias planctum vel Lamentationem suam oratione ad Deum fideli. Ea comprehendit principio, & exponit quibus obiecti diuexatiq; sint calamitatibus ac miserijs. Deinde causas commemorat malorum, peccata commissa contra Deum, quæ & liberè confitetur, ostendens ipsos meritò pati quæ patiantur. Postremò petit à Deo auxilium ac restitutionem ecclesiæ ac politiæ. Suo autem docet exemplo omnes omnium seculorum homines, quid faciant cum se calamitatibus circumuentos septosque sentiunt, conuersi inquam ad Deum orent, agnoscant item miseriam suam, quam propter peccata sustineant, quæ & Deo confiteantur, petentes ab eius misericordia & potentia auxilium & liberationem. Ita verò nos Dauid perfrequenter erudit suo exemplo, varios componens Psalmos, & in primis ipse Dominus Iesus, qui simul atque dixisset, Tristis est anima mea usq; ad mortem, protinus confugit ad preces orans patrem in monte Oliuarum. Sed & forma vel exemplum, quomodo oremus Dominum, in præsentī nobis proponitur.

Argumentum orationis.

Vsus orationis

Ab initio & in genere quidem orat Dominum, vt eorum recordetur, quorum videbatur oblitus. Dicitur autem Deus humana consuetudine & obliuisci & recordari hominum. Quod Hieronymus exponens, Vsus Prophetarum est, inquit, frequenter per humanas consuetudines Dominum supplicare. Recordare enim, vel memento illi dicitur, qui nullius aliquando potuit obliuisci. Non enim vt ad memoriam redeat diuinitas commouetur, coram qua omne præteritum & futurum semper præsens est. Non est dignum in illa maiestate ponere obliuionis iniuriam, sed ideò recordari vel meminisse postulatur, vt citò auxilium indigentibus conferat, & palam faciat, quod antea fuit occultum. Has enim *τροπολογίας* in scripturis diuinis frequenter inuenies, vt est illud in Genesi, Recordabor fœderis mei, &c. Proinde petit Ieremias à Deo, vt rationem oppressi populi habeat, nec modò videat, sed contempletur etiam, atque adeò afficiatur seu irascatur opprobrijs, quibus modis indignissimis adoperiebantur, atque etiam proculcabantur.

Recordari & obliuisci Dei.

Post hæc ordine longo, commemorat calamitates & misérias oppressi populi omnes, quas nos explicando perstringemus duntaxat: quòd singula sæpius sint superiori tractatione exposita. Oportet autem orantes Dominum sensu malorum tangi, & ea quæ patiuntur diligenter secum recogitare, ac etiam recitare, non equidem nescienti Deo illa, sed propter semetipsos, qui illa patiuntur, vt magnitudine aut grauitate malorum, quibus circumuenti sunt, intellecta, ardētius precentur Dominum pro liberatione. Si enim non recogites tecum agnoscasq; quibus malis premaris, ac illa potius nescire velis aut contempnas, non magnopere sollicitus eris de liberatione & auxilio petendo. Ac illo sanè consilio commemorant sancti ubiq; in suis supplicationibus Deo, quæ patiantur, non vt nescienti ad feruentiores preces. Queruntur omnes facultates suas in possessionem venisse alienorum, gentium nimirum, aut Babyloniorum. Hæreditatem intelligunt terram Chanaan, quam scripturæ nuncupant hæreditatem Israelis. Dederat autem terram & vrbes domosq; ea conditione, vt ipsum reuererentur: si enim asperrantur, vt fecerant Chananæi, dixerat se illos ex hæreditate illa exturbaturum. Et quoniam Deus pater istius populi erat, cum eos tueretur, eisq; benediceret, pupilli erant, quando iratus eis, paternam beneuolentiam non præstabat. Vnde fiebat, vt maritis gladio, fame & morborum generibus varijs e medio sublatis, matres fierent viduæ. Cæterum solet ferè aqua gratis bibi, & lignum in istis regionibus nō magno parari precio. Ergo cum dicunt se illa sibi comparauisse precio, significant se non modò caritatem aut penuriā rerum sensisse, sed potius

Quare sancti in precibus varia mala commemorant.

Quantis malis oppressi Iudæi.

illorum hominum, cum quibus viuebant, aut inter quos versabantur, duritiam & infidelitatem, ut pote qui parabiles aut viles alioqui res eis non dederint aut permiserint, nisi magno persoluto precio. Rectissime ergo subiicitur persecutio nem vel afflictionem imminere aut inhærere ipsorum ceruicibus, à quibus nimirum detrahere aut auellere nequeant. Delassati quidem erant perpetuis illis & interminabilibus malis. Sed cum lassus alioqui concedatur requies, Nobis, in quiunt isti, nulla conceditur quies. Nos solemus dicere significantes malorum perpetuitatem, *unglück kumpt im nimmer ab dem hals*. Porro longe grauior intolerabilioreque est seruitus, si dominantur nobis serui ipsi, homines fortis abiectionis & nihili, quam si liberi homines & existimationis alicuius (qui semper moderatione uti solent) nos mittant sub iugum & dominantur nobis. Atqui serui, inquiunt, in presenti dominati sunt nobis. Solet autem dominatus seruorum esse longe durissimus. Quod Germanico quoque versiculo celebratur, cum dicitur, *Kein scherzack rüher schirrt/dan so der pur zum herren wirt*. Cum autem spes liberationis in huiusmodi malis aliquando sustineat, & consoletur, aiunt in presentiarum, nullam hic superesse spem, neque vspiciam apparere ullos liberatores. Atque hoc condignum illorum primum est, qui malunt semper esse serui peccati, ac in seruitute computrescere turpi, quam liberari ab hac per vnicum redemptorem nostrum Christum Iesum, ac vitam viuere liberis dignam hominibus.

Præterea queritur Ieremias, nomine totius populi afflicti, victum ei quærendum esse vitæ periculo. Hebraico idiotismo hoc effertur, In anima nostra asserimus panem nostrum. Significat autem panis victum: sicuti in anima hunc adferre aut parare dicunt, quod nos enunciamus, dispendio vitæ victum acquirere. Additur, A facie gladii deserti. Quæ loquutio obscura est. Sensus autem is esse videtur, Ita in ipsarum ciuitatum meditullio nobis victum parare volentibus metuendum fuit, sicut illis qui sibi per deserta ambulantes, à prædonum ensibus timent. Proinde rursus eorum duritiam & iniquitatem odiaque taxare videtur, inter quos viuebant. Alij legunt, Quia gladius in deserto grassatur. Alij, præ siccitate deserti. Quasi dixerit, Difficiliter paramus nobis victum, perinde, ut solent qui in locis arentibus atque in deserto, vel loco vasto, pascua quærunt. Hieronymus vertit, A facie gladii in deserto & exponit, Cum animarum nostrarum periculo quæsiuimus nobis victum in deserto gentium constituti. Alij exponunt, Propter gladium deserti, Cum vitæ periculo ob hostem nos gladijs insequentem cogebamur nobis quærere victum in terra nostra, quæ nunc est veluti desertum. Quæ autem subiiciunt, ad calamitatem famis pertinent significandam. Corrugatur fame vel inedia cutis, nigrescitque, sicut dictum est superius cap. 3. & 4. Igitur Præ horrore, inquit, famis, cutis nostra ceu ignibus clibani aut fornacis exusta nigrescit. Addit à barbaris militibus non fuisse parsum ulli aut sexui, ætati, aut ordini. Virgines cum matronis palam in ipsa vrbe & ciuitatibus ludææ constuprarunt. Sacra scriptura honestè & verecundè loquitur, Humiliarunt. Principes viros suspenderunt hostes ignominiose, cruentis suis manibus. Ac apparet ex historia Madianitica & Iosue, suspendium veteribus a dmodum fuisse ignominiosum. Et cum omnes soleant senes reuereri ob authoritatem maiestatemque quandam, quæ ex ipsorum vultibus aut conspectu emicat, in hac tamen calamitate nulla ratio habita est penitus senum, nulla eis exhibita reuerentia. Adolescentes quoque abrepti sunt ad exercitia durissima, reclusique in pistrinum, ut molant & omnium grauissimis mancipientur laboribus. Pueris quoque onera imposuerunt importabilia, sub quibus corruiere miserabiliter visi sunt. Senatores loco suo amoti & de gradibus sunt deiectioni. Ergo nulla amplius in portis conspiciebantur iudicia, iudicum maiestate quadam veneranda. Et iuuenes, qui aliquando

aliquando artificiose pulsant instrumenta musica, non audiebantur amplius. Breuiter, Cecidit, inquit, corona capitis nostri. Qua loquutione significat omnem decorem atq; gloriam, latitiamq; ipsorum esse extinctam, nihil superesse amplius quam ignominiam & miseriam extremam. Ob hac verò mœret, inquit, cor nostrum, id est, dolent ista animis nostris. Oculis nostris offunduntur tenebræ. Quod sentiunt, qui diu fleuerunt & mœroribus iugibus sese excarnificauerunt. Præcipuam verò dolorum ingentium horum causam adfert, imò repetit vastationem Zionis. Quæ quam fuerit vasta & horribilis, nota consignat, dicens ibi iam versari vulpes, ibi inquam habere vulpes suas foueas aut latebras. Non habent autem vulpes foueas suas in locis frequentibus, sed maxime desertis. Et hæcenus exposuit longo catalogo, quibus versentur in miserijs atque calamitatibus.

Istis immiscet malorum causas peccata, quæ & ingenuè confitens, docet nos *Malorū cause.* omnes, vt & initio diximus, agnoscere & liberè confiteri peccata commissæ, propter quæ merito puniamur à Domino. Quidam dum immergi sunt varijs malis, querulantur duntaxat & execrantur nonnunquam sortem suam, nō agnoscunt ea se peccatis suis meruisse, quæ sustinent: atq; ita etiam præcipientes ruunt in impatientiam grandem. Qua deinceps impediuntur, quo minus misericordiam Dei implorent. Potius enim Deo iudicijq; ipsius obmurmurant. Ieremias ergo populi nomine, ingenuè confitetur peccata contra Deum admissa. Dicit enim, Manus dedimus Ægyptijs & Assyrijs, vt pane nobis vesci aut saturari liceret. Manus dare est sese dedere, aut alicui supplicem prosternere, & etiam fœdus *Manus dare.* coniungere cum aliquo. Ac Iudæi supplices sese prostrauerant gentibus, ipsorum auxilia postulantes, fœdera quoque cum eis contra Dei verbum pepigerunt, nec aliud spectarunt quam panem, id est commodum temporarium. Quare grauiter offenderunt Dominum, sicuti toto hoc opere sapius audiuius. Quod verò dicit, Patres nostri peccauerunt, &c. non hoc dicit, quod alibi non sine stomacho euomunt, Patres nostri comederunt vnam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt: sed seriò accusat & confitetur peccatum, quod non imminuit sed exaggerat, hoc sensu, Patres nostri peccauerunt contra Dominum, *Impietatis exempla.* id est deoq; non sunt, id est sublati sunt, poenasq; dederunt. Quo infelici exemplo nihil territi, successimus parētib; nostris ceu hæredes paternarum iniquitatum, illasq; ipsas in nos suscepimus vel portauimus, imitantes eos in idololatria, rebellionē, & omnis generis impietate. Et quidem si habeamus ante nos impietatis exempla, quæ tamen grauiter à Deo punita cernimus, nec tamen ab ijs abhorremus, grauius certè aut enormius peccamus contra Dominū, quam si nulla oculis nostris exempla obuersentur. Exclamatio verò illa, Væ nobis, quia peccauimus, locum habet idoneum sub catalogo tot calamitatum, & verè exprimit propter peccata ipsos tot tantisq; vexari malis. Quasi dixerit, Et merito quidem hæc patimur, quod peccando & absq; fine modoq; peccando, in nos iram Dei excitauimus.

In his tamen malis omnibus non desperat propheta, sed conuersus ad misericordiam Dei, prædicat eius maiestatem atq; potentiam, bene se ei fidere ostendit, & restitutionem petit. Habet autem antithesim occultam, quod dicit, Tu autem Domine in æternum permanes, quasi dicat, Licet templum vnà cum vrbe & regnum ipsum sit euersum, & perierint cuncta, certum est tamen te Deum omnipotentem, & omnia gubernantem non esse euersum, neq; solum tuum esse ab hostibus deturbatum. Quoniam ergo integræ sunt vires tuæ, & regnas potenter, potes miseris nobis succurrere, & nos restituere in integrum. Hæc cogitemus in omnibus nostris tribulationibus, Deum esse æternum, potentem, inui-

etum, & beneficum, beneuolumq; hominibus, qui & possit & velit adesse suis cultoribus, ipsiq; dare omnia, quae salutaria sunt. Et sicut ab initio orationis dixerat, Recordare Domine, ita nunc sub finem amicè expositulans cum Deo, Cum non desint tibi vires, inquit, & Deus ac rex sis tatus, cur obsecro obliuisceris nostri, & cur nos deseris tempore tanto? Adsis nobis clemens & propitius.

Quid sit potissimum à Deo petendum.

Singulariter verò obseruandū omnibus pñs arbitror, quid nam potissimum petat. Inde enim discimus quid nobis circumuentis periculis, à Deo maxime sit postulandum. Duo petit, Primum est, Conuerte nos ad te Domine, & conuerte mur. In primis petenda est à Deo vera conuersio ad Deum, vel poenitentia quae constat vera peccatorum nostrorum agnitione, fide & emendatione vitæ, ut inquam auersi à diabolo, mundo & carne, conuertamur ad Deum, & ad veram fidem, omnigenamq; pietatem. Si enim verbis duntaxat supplicemus Deo, & fidem vitamq; puriorem negligamus, parum proficient verba inania. De conuersione lege cap. Ieremiæ 31. Concione 120. Secundum quod petit est, Innoua, vel instaure dies nostros, sicut ab antiquo, cum videlicet res nostræ fuerunt felices sub iudicibus & regibus nostris. Felicitas enim solet consequi veram vitæ nostre emendationem. Quod ultimo adijcit, Quoniam repulisti nos, vel ut alij legunt, Sed repulisti nos, &c. hunc sensum habet, Videmur sanè plus satis afflicti, ut nunc tempestiuum sit nostri pro bonitate solita misereri.

Hieronymiana expositio.

Sub finem ascribam expositionem D. Hieronymi, qui hæc explicans, Quem, inquit, Dominus conuerterit, ille veraciter saluus erit: quem autem ipse despexerit, nemo corrigere poterit. Quod autem dicit, Innoua dies nostros sicut à principio, hoc postulare videtur, ut sicut à principio primos patriarchas eorum Abraham, Isaac, & Iacob plena fide & dilectione sibi esse fecit deuotos, ita & ipsos eodem munere sibi fideles & deuotos facere dignetur. Quod in aduentu Heliae per Malachiam prophetam illis promissum esse pleriq; arbitrantur, ubi dicitur, Ecce ego mitto vobis Heliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & terribilis, & conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum, ne forte veniam, & percutiam terram anathemate. Et cum dicit, Sed proijciens repulisti nos, non quasi desperando de salute populi sui locutus est, sed ut dolorem suum nimium de contritione & abiectione diutina gentis suae manifestaret. Vidit enim prophetico spiritu, quod ipsi Iudæi in aduentu Christi non essent credituri, sed Euangelio contradicaturi, & ipsum hæredem morti tradituri, &c. Hæc habui in Threnos Ieremiæ, quæ ita, sicuti omnia mea, æquis propono lectoribus, ut omnia probent, quod bonum est, retineant, Deum legitime colant atq; glorificent, & in Christo salui fiant. Cui soli gloria in sæcula sæculorum. Amen.

F I N I S.

INDEX RERVM ET VERBORVM IN HOMILIAS D. HEINRYCHI

BULLINGERI, SVPER IEREMIAE

Prophetæ conciones & historias.

A.

Adominatio quid 28.b
causa calamitatum
ibidem.
Abbas Volkuini ho-
milis contra mona-
chos 68.b
Abdemelech AEthiops 223
Abdemelechi sedulitas 224
Achabi prophetę supplicium & pec-
catum 174
Adolescentia Iudaici populi quę
10
Admonitio salutaris 235.b
Adorare opera manuum hominum
quid 8.
Adoptio 26.b
Adulatores amari 220
Adulterari cū lapide & ligno 23.b
Adulterium spirituale 101
Adulteri mortis supplicio affecti
174.b
Aduersa sanctis prodesse 227.b
Aedificia luxuriosa 43. b. insana &
sumptuosa, & qualia esse debeant
139. b
Aedificiorum luxus 140
Aegyptus pinguis bucula 251. b. offi-
cina luxus & Idololatrię 240
Aegypti fatum 243
Aegyptiorum mos in sepeliendis
hominibus 61. b
Aethiops liberat Ieremiā 223. 224.
exemplum fidei 231. b
Aethiopem lauare 100. b
Affectus humani 110. b
Affectibus qui indulget verbo Dei
non credit 227
Affligi ut se gerant in tribulationi-
bus 81
Afflictionū causę feridę agendę 224
Afflictiones præcedere liberatio-
nem 177. b
in Afflictionibus quid agendū 183. b
Agnosce in bonum quid 153. b
Ahikam liberat Ieremiam 166
Amatores in scriptura qui 178. b
Amanuensium vsus 209. b
Ambulare in cōsilijs suis quid 57. b
Ammon vel No, quę & Alexandria
252. b
Ammonitę qui 258
Amygdalinus baculus 6. b
Ananias mors 171. b
Anathoth oppidum 1. b. 191. b
Anachoretę quare se in solitudines
repperint 68. b
in Angustijs quid faciendum 102. b
Animus hilaris 182. b
Animum attollere quid 218
Annulorum vsus 142

Annus visitationis 147
Antichristus librorum sacrorum in-
cendiarius 213
Antiochia quę & Hemath 263
Antiochus Epiphaneus 213
Antislites corruptores religionis
45. b
Apostata quis dicatur 86
Apostasia aperta Iudæorum 128.
245
Aquarum natura 40
Arę testimonium idololatrię 116. b
Ararat qui & Armenij 274. b
Arrius Alexandrinus 162. b
Armamentaria Dei 269. b
Assyrij & Babylonij gēs robusta 38
Asini sepultura 141
Astrologia prohibita 76. b. 77
Astrorum cultus 62. b
Athanasi & Antonij de reliquijs
sanctorum iudicium 61. b
Auarus ut anceps 41. b
Auaritia 45. b. superat crudelitatem
237. b
Aulici multi non mali 211. b
in Aulis impiorum principum, sunt
etiam pij aulici 223
Aureorum poculorum in cœna Do-
mini abusus 168

B.

Baal 11. b. 60. nomen commune
falsorum deorum 194. b
Babylon vrbs quę 265. b
Babylon ex ruinis Assyriacis 265. b.
typus mundi & regni Antichri-
sti vrbisq; Romę ibid. terra Me-
rathaim 269. malleus orbis ibid.
malleus Dei 274. b. amœnum
pratium 272. refectum horreum
ibidem. qua ratione calix in ma-
nu Domini dicatur 273. area in
qua tritatur 275. b. mare bono-
rum 276
Babylonis excidium spectaculum
omnibus contemplandum 267. b
interitus causa 270
Babyloniorum excidium prædictū
265. Dij qui 265. b
Babylonij quales 48. gens atrox ibi-
dem b. similes flumini 253. irę
Dei exequutores 94
Babylonici belli descriptio 29. b. ini-
tia ex venatione 269. b
Baculus quid significet 6. b
Baruch Ierem. minister 208
Baruch infirmitas 248
Baruch obedientia 210. exemplum
constantię 211
Beelphegor 68. b
Beli cultus destructus 276. b

Belli Babylonici typus 31. b
Belli horrendi descriptio 38. b
Beneficia Dei spontanea 197
Bibere ex eodem poculo quid 15
Bonum per se malum fit aliquando
vitio hominum 239
Bona opera non eripiunt ex cala-
mitatibus 103. b
Bonitatis diuinę cōmendatio 301. b
Bonifacius octauus papa 154. b
Borith 17
Brachium quid 117. b
Brachium extensum quid 193
Bullingerus 44. annos docuit 191. b

C.

Cæsarum concilia ad quid insti-
tuta 162. b
Calamitas vnde 27. b
Calamitatis tempore quo curratur
86. b. ad illicita plerunque 87.
descriptio 253. b
Calamitates cur Deus immitat 15
Calamitatum verissima origo 22. b
iustissima causa 297. b
in Calamitatibus quid faciendum
290
de Calamitatibus ut iudicetur 16. b
Canonis ratio 62
Captiuitas misera 62. b
Captiuorum Iudæorū census 284
Caput si inficiatur totum corpus
infici 147. b
Caphthorim qui 253. b
Cappadoces vbi habitent 253. b
Carmen lugubre prophetę 73. b
Carmen fieri quid 300. b
Carmina sacra non constare ratio-
ne syllabarum 287
Carminum vsus 287
Carnis ingenium 240. b
Caro metuit & fugit pericula 4. b
Causa interitus regnorum 71
Causę quę impediunt salutarem
verbi Dei effectum 211. b
Causę interitus Babylonis 275. b
de Captiuitate Babylonica & re-
demptione totus liber singulis se-
re folijs tractat.
Cedareni qui 263. b
Certamē propter religionem 175.
piorum & impiorum super ver-
bo Dei 214
Chanaan terra quid adūbrat 207
Chamos Deus Moabitaram 254. b
Chonenias 141
Chria mixta 5. b
Christus creditus Ieremias 1. b. est
magister & vir ecclesię 25. vocat
ex omni hominum genere ibid.
dat pastores ibid. b. est arca ibid.

I N D E X.

verus Deus 117. b. an sit post cla-
rificationem creatura 118. propi-
tatio nostra 126. nullis magis e-
xofus quam sacerdotibus 130.
omnium cōfolatio 144. verus ho-
mo, semē & filius Davidis 144. b.
rex 145. iustificat nos 145. b. ve-
rus & substantialis Deus 145.
mundat ab omni peccato 199.
facit suos fideles reges & sacer-
dotes. 200. b.
Christi descriptio 144. b. 180. no-
men quod 145. veri Dei & homi-
nis promissio 177. b. per Christū
vereres etiam esse seruatos 186
Christiani Dei populus 196. b.
Christianorum officium 182. b.
Christianis licet se aduersus calum-
niantores defendere 163
Ciconiæ natura 63
Cinæi qui & Rechabite 205
Cingulum quid significet 97
Circuncisi in præputio qui 75. b.
Circuncisio quid 44. b. quibus nō
prosit 75. b.
Cithijm qui 12. b.
Clamare in aures quid 9. b.
Clastrum à claudendo, vel claudi-
cando 68. b.
Clementia Dei prætextus impæni-
tentia 34
Clementis exemplū Babylonij prin-
cipes 231. b.
Clypeus cordis quid 305. b.
Cælum Dei solium 119. b.
Cælum Dei habitaculum 159. b.
Cæli altitudinem metiri impossibi-
le 189. b.
Collatio fontis & putei 13. b.
Compendium legis 84. b.
Commodum priuatum non quæ-
rendum 248. b.
Concio militaris & vere Theologi-
ca 232. b.
Conciones vt peruertantur 222
Concionum sacrarū finis 209. 210. b.
prophetiarum finis 161
Concionatores vnde habeant cœle-
stia & futura 148. b.
Concionatorum fors 132. b.
Concionatorum papisticorum ma-
teria quæ 11. b.
Concionandum quo modo 163. b.
Conciliorum capita primaria 51
Concordia quantum bonum 69
Condolendum proximis 172. b.
Confessio peccatorum 193. b.
Confiteri est Dei donum 184. b.
Coniuratio quando fiat 86
de Coniugio 112. b.
Coniunctio Dei & hominum qui-
bus rebus adumbrata sit 97
Conscientia mille testes 116. b.
Conscientiæ vis 116. b.
Consilia sanguinaria in prædicato-
res Euangelij 124. b.
Constitutiones venditare loco ver-
bi Dei 170
Constantinus Cæsar cur Nicænam
conuocaret synodum 162. b.
Consolationes ex Deo esse 177

Contra insanas nostri sæculi vrbū
munitiones 137
Consummationem facere quid 178
Contractuum ratio 192
Conuersio vera quæ 184. b.
Conuiuium Balthazaris luxurio-
sum 276
in Conuiuijs multi cæsi 237
Copiæ gentium quæ 26. b.
Cor pro toto homine 119
Cor vnum & via vna 196. b.
Correptione Domini non emenda-
ri 175
Corycæi non metuendi 211. b.
Corruptio hominis misera 239
Corda hominum in manu Dei esse
240. b.
Credendum non facile 253. b.
Cultum Dei diuis qui impendant 8
in Cultu Dei dupliciter peccari 59
Currere quid sit 149
Cyrum siccauiffe Euphratem 271

D.

DAmascus vrbs 263
Damasci peccatum & excidium
263
Dan ciuitas 65. b.
Defectio Christianorum 15. b.
Defectionis crimen quale 36
Deficere à Deo 10
Defunctorū animabus nō profunt
neniæ 73
Deferere Dominū qui dicantur 8
Deferere Dominum Deum 114
Despectus Dei initium stultitiæ 15
Demetrius argentarius Ephesus
130. b.
DEVS dat ministros, principes &
magistratus, &c. 4. immutabilis
12. b. par pari rependit 72. b. non
est solitudo, sed paradifus 20. ani-
mæ fidelis clenodiū 20. quos in
primis vocet 27. b. qua ratione
homines decipiat 31. iusto iudi-
cio dat seductores ibidem. punit
pueros & senes 45. an propter
paucos bonos parcat 34. nil dissi-
mulat 36. vult omnibus & sem-
per annunciari verbum suum 39.
nō omnia facit quæ potest 49. b.
vt cum hominibus agat ibidem.
cur noluerit audire Ieremiam 55.
semper reuocat peccatores 58.
verus & religio vera libere confi-
tenda 79. b. ex operibus cogno-
scitur ibid. cur populum suū pu-
niat 82. 108. vt causa potissima o-
peratur res hominum 82. b. vult
prædicari legem suam 84. b. reue-
lat vtilia 89. mala nostra declinat
ibid. cur impijs beneficiat, pios
affligat 91. 92. 93. etiam punit per
sequutores sanctorum 94. b. non
semper iurgatur, sed redit in gra-
tiam cum afflictis 95. tempestatū
author 102. non punit peccata pa-
rentum in liberis 107. b. suos ser-
uat, dum hostes suos perdit 110.
summum bonum 117. libera pote

state quod vult agit 122. b. æquis-
simè sua potestate erga homines
vritur 123. an subiectus sit affe-
ctibus 123. num mutabilis vel im-
mutabilis 123. sōs a quæ viuē 124.
non fallit suo verbo 148. b. etiam
Gentium Deus 157. par pari re-
pendit 157. nulli peccanti parci-
157. b. cū suos puniat, multo ma-
gis hostes suos punit 158. b. om-
nia videt 184. instar leonis rugi-
entis 159. dat regna cui vult 167.
exaudit inuocantes ipsum in ve-
ritate 173. hostes populi sui punie
& suorum curat morbos, liberat
que 179. perdit & seruat 182. b. cle-
menter recipit pœnitentes 185.
est omnipotens, bonus, miseri-
cors, iustus, magnus, sapiens, om-
niscius, vltor mali, potens operi-
bus 193. mundat ab omni iniqui-
tate 198. b. suos defendit mirabi-
liter 212. habet varias asserendi
rationes 230. b. non semper re-
spondet illico ad nostra postulata
240. superat nullo negotio 243.
b. memor est eorum quæ dissimu-
lare videtur 246. punit sed mi-
tius, & concedit pœnitendi spa-
tium 251. punit fideles & infide-
les, sed diuersa ratione 252. b. non
habet parem 262. asylum iustitiæ
266. b. iustus iudex 270. b. agit
causam sui populi 271. iuste per-
dit infantes in excidijs gentium
296. vt occludat aures ad preces
300. semper misericors & bonus
301. inspicit iudicia 305. audit ho-
stium conuicia ibidem.
DE I amor causa eius sceleris 10.
expostulatio cū incredulis ibid.
vocem non audire quid sit 71. b.
cognitio fides est 74. b. vera quæ
ibid. sedulitas 32. b. bonitas 47.
scelus cum hominibus 187. b. in
potestate omnia 122. b. descri-
ptio ex operibus 79. b. maiestas
79. 189. misericordia immensa 189.
b. descriptio & laus 192. b. longa-
nimitas mira 222. b. cura erga ho-
mines 238.
DE O omnia sunt præsentia 3. iu-
sto fidendum 90. dādā gloriam
98. b. quæ tribuantur 115
DEVM respicere fidem 34. b. mala
inducere super homines 38. bo-
nos & malos affligere, & quomo-
do 83. iure perdere quos perdit
88. hominibus cedere est iniquū
111. b. curare res hominū 149. b.
dare intellectum 153. b. non mina-
ri vt perdat sed vt reuocet 163. b.
homines diligere perpetuo 181.
corrigere iudicia populi sui 186.
b. deferere ecclesiam impossibile
189. nō negligere suos 227. 230. b.
b. nullis parcere peccatoribus
261. b. omnia diruere 293. b.
Dij falsi qui 79. b.
Dij alieni qui 195
Diuos colere cum Deo 13. b. 17
Deplora-

Deploratorum voces 123.b
 De vera piorum & impiorum felici-
 tate & infelicitate 310.b
 De vera felicitate & summo bono
 117
 Dialogismus quid 66.b
 Diducere os quid 304
 Diocletianus libros sacros combu-
 rit 213
 Discedendo ab impijs nō peccatur
 218.b
 Discursus ad creaturas prohibetur
 103
 Diuitiæ non sunt peccatum 41. in-
 iuste ibid. incertę 119. b. noxię 81
 Diuitiarum abusus 41.b
 Doctores falsi authores sunt inte-
 ritus 171.b
 Doctorum officium 143.b
 Doctoribus corruptis nihil peius
 146
 Doctrina vana, insulsa, non arguens
 scelera, & expellens in exiliū 297
 Doctrina Ieremię Dei est verbū 9.b
 Dolendum propter peccata eaque
 confitenda 184
 Dolentes vt se habeant 32
 Dominus exercituum 51.b
 Dominus est Deus vniuersę carnis
 194
 Domini gladius absunxit omnia 94
 Domino fidere bonum 119
 Donorum Dei abusus 36 b
 Dorsum obuertere 124.b

E.

Ebrietas duplex 98
 Ebrietatis vitium 256.b
 Ecclesia 199. b. 190. vnde nata 1. est
 plaustrum & lapis oneris 274.b.
 quę maximē colat 186.b
 Ecclesię varia nomina 49.b
 Effundere suorem tuam super gen-
 tes, quomodo intelligatur 83.b
 Effundere cor & animam 298
 Eijcere a facie 107
 Elamitę qui & Persę 264
 Electiij cultus, sunt cadauera 114.b
 Emendatio vitę salus vnica 1. b. 52
 Emim quid significet 271.b
 Episcopi vt medicari velint plagis
 desperatis 46
 Epistola Ieremię ad captiuos 172
 Ephraimitę populus Israelis 183.b
 Euangelium quid 199. b. scriptum
 209. prędicatur Iudęis 252.b
 Euāgelij prędicatio prohibita 90.b
 Eutyches Hæreticus 118
 Exemplo Ieremię non obmurm-
 randum Domino 132
 Exēpla scriptoris sint suffulta 170
 Exempla patrū quantū valeant 128
 non semper imitanda 203
 Exemplorum vsus 164.b
 Exemplis scripturarum non abu-
 rendum 175.b
 Exemplis quorundam sanctorum
 non abutendum 91.b
 Exercitus Pharaonis 250. cęli 55
 Exitij causę electiij cultus 114

I N D E X.

Ex idololatria nulla felicitas 246
 Explicatione opus est Euangelij
 295.b
 Expostulatio Ieremię cum Deo 92
 Extra Christum non est salus 177

F.

Facultatum fiducia inanis 70.b
 Fames Saguntina Hierosolymis
 220.b
 Fames verbi Dei 295. b. dira 307. b.
 inaudita Hierosolymis 299
 Fiducia vera quę 52. in templum
 inanis 53
 Fides orantibus necessaria 102. b.
 virtus verę poenitentię 27
 fons omnium virtutum 223. b.
 Fidelis vbi possit poenitere 27
 Fidelium fors 162. securitas 196
 Fidentes Deo felices 119. b
 Fidei verę descriptio 302
 Fiducia in homines 117. b. in opes
 vana 259. b. in auxilium peregri-
 num 309
 Fideles felices sunt & beati 118. b
 Fieri in caput quid sit 288. b
 Figuli paradigma 122. b
 Finis rebus imminet omnibus 309
 Flagellum Dei gladius, fames, & pe-
 stis 104
 Fodere cisternas 13
 Fœdus vetus 187. b
 Fœdus nouum 187. b
 Fœderis veteris abrogatio 187. b
 Fœderis noui pręstatiōra esse quā
 veteris 188. b
 de Fœdere 187
 Fœdera cum hominibus non serua-
 re 217. b
 Fœderibus non confidendum 21
 Fœlicitatis abusum quid sequatur
 43
 Fontem aquarum viuentium dese-
 rere quid 13. quanta insania 13. b
 Forma candidior niue 307. b
 Fornicationis fœditas 36. b
 Fornax ferrea quid 84. b
 Fortissima quęq; a Deo deiici 81. b
 Fossa Asę sepulchrum posterorum
 237. b
 Frons meretricis 22. b. 46
 Fugere ex Babylone quid sit 272. b
 Fugiendum ex Babylone 267
 Fugę trepidę pictura 33

G.

Galaad quid protulerit 67. b
 Gaudia permixta si modus tenea-
 tur 113. b. honesta licita 181
 Gentij puniendarū catalogus 157. b
 Gentes iudicaturas fideles 279. b.
 quomodo sine Deo 249. b
 Gentiles sacrificarunt victimas hu-
 manas 60
 Georgius Buchananus de idolis
 78. b
 Gilead 139
 Gladius Dei vindicta Dei 271
 Godolias populo Dei pręficitur

234. cruciatur 237
 Godoliz laus eximia 234. b. oratio
 ad fugitiuos re collectos ibidem
 de Gravia & clementia Dei 95
 Gracia Dei exuberans 261. b

H.

Hazor 263. b. cubile draconū 264
 Hereditas Dei regnū cęlestę 26
 Hæreticorum nomines minimē
 parcendum 174
 Heluetia rudera multa habet ar-
 cium 266
 Herodotus de Babylone 278. b
 Herodoti testimonium de capta Ba-
 bylone 275
 Hes bon quę ciuitas 254. b
 Hieronymus de Babylone 278. b
 Hierusalem olla ebulliens 8. est so-
 lium Dei 25. b. obsessa 191. irrita
 mentum furoris Dei 195. similis
 aui versicolori 93. b. scabellum pe-
 dum Dei 293. b. pręstantissima
 vrbium 288
 Hierosolymā penitus delēdā 194. b
 Hierosolymę iniquitas quo nomi-
 ne maior Sodomitarum 307. ex-
 cidium 228. 230
 Historia temporum Ieremię 2
 Historia Ieremię in Christo desinit
 284. b
 Historię quid sint 116. b
 in Historijs quid spectandum 43
 Homine semper sibi ipsi placere 91
 Homines non posse Deos sibi face-
 re 115. b. nil posse, Deū vero om-
 nia 295
 Honorij Cęsaris sepulchrū quale 62
 Hospitalitas 236. b
 Hostes prophetarum qui 8. b. infen-
 sissimi ministrorum qui 130. Dei
 redarguendi 130. b
 Hostiles exercitus quis immitteret
 7. b. in quem finē immittatur 7. b
 Humanę victimę 60
 Humilitas 97
 Hydrię Chria 127. 129
 Hypocrisis 53
 Hypocrisis Iudæorum 241. b

I.

Con regionis vastatę bello 32. b. 33
Idololatria adulterium 141. b
 aperra & impudens 18. per quos
 restituta 77. b
 Idololatriā esse abominationē 59. b
 Idola nulla in Iudęa post captiuita-
 tem 77. b. rifu digna 80. Christia-
 norum quę & gentium 78. facien-
 tes & colentes esse stultos 79.
 non esse signa Dei ibid. non esse
 libros Laicorum ibidem. menda-
 cium & vanitas 116. indignissimē
 ferre Deum 155. b. Dij gentium
 243. b. terrores 271. b
 Idolorum definitio 8. & Idololatrię
 origo 77. b. vanitas 80.
 Idololatrę inexcusabiles 55
 Iudæi & in Aegypto 244. b

I N D E X.

Idololatrarum prætextus	55. b.	diunt sed non credunt	161. b	Ismael contra Godoliam	235. b. infli-
pœna	257. b	Impiorum prosperitas	42. insidiæ	gnis nebulo	238. b
Idololatrias nihil liberare à malis		89. felicitas similis arbori viren-		Judæi serui emptitij, non filij fami-	
impudentibus	194. b. perituros	ti 91. b. conatus non succedere		liâs 14. b. qualiter puniendi	4. 86.
129. b		216		quomodo Deo sacrificarint	59. b.
Idumæi qui	260. b. sapientes	Impiis in malitia non gloriandum		semper idololatræ	195. ad iurandum
excindendi	260. 261	159		propensi	239. b.
Jeremias sacerdos	1. b. vocatus ut	Impios certò perituros	93. b. pro-	Judæorum vicini qui	94. b. pœna
se gesserit	4. b. quot annis prædi-	pter bonos non liberari	87. b. pe-	117. victoriæ gentibus pavor	308
carit	2. b. exemplū patientiæ	riri corpore & anima	276. b. po-	Judæos liberandos ex captiuitate	266.
confirmatur	5. ad quos sit missus	tentissima non iuuare	273. b		
6. qualis legatus ibid. munus		312		Judicium Dei contra pseudopro-	
probator	49. b. typus boni pa-	Immisericors indignus misericor-		phetas, & eos qui per illos se du-	
storis	66. b. consolatur in impa-	dia est	108	cuntur	104. b
tientia	109. b. confertur aurifa-	Impenitentia	23. causa perditionis	Judicium hominum peruersum	154
bro	111. vocatus obuiuit munus	Israelitarum	97	Judicia Dei loqui quid sit	7. b
propheticum	120. b. deijcitur in	Impenitentes non sentire pœnam		curiose non indaganda	92. b. pu-
carcerem	130. b. quomodo se gel-	imminentem	34. b. non protinus	blica de religione qualia	162. 164
ferit	131. quid passus propter ver-	deferendi	68	Judicare quid sit	137
bum Domini	132. b. in periculis	Imprecari proximo non licet	174	Judicandum cum ratione	164. b
consultatur	135. quid obsessis sua-	Incantatio	65. b. 66	Iugum portare	302
serit	136. quid aulicis suasit	Incantatores tollendi ex ecclesia		Iuramentum Dei	274
136. b. ut affectus fuerit in pseu-		66. aliquid posse		Iuramentum	28. b. quid compre-
dopphetas	146. captus	Incarnationis Christi modus	145	hendat	95. b. 96
se defendit	183. vincit & quare	Incendiarij sacrorum librorum qui		Iuramenti formula	225. b
191. quorum facinorum accusa-		213		Iuramenta præstantium ritus	204
tus	162. b. emit agellum	Incendiarios sacrorum librorum		Iurandum per nomen Dei, non san-	
191. b. &		iudicium quale maneat	215	ctorum	96. quando
cur	193. b. 194. 197. iubetur con-	Incredulitas ludæorum temporibus		Iurare in non Deo	36
scribere suos sermones	208. detrusus in carcerem deterrimum	Christi prædicta à Jeremia	58. b	Ius nemini negandum	229
220. b. à principibus Zedechiæ		Incredulos quid maneat	180. con-		
221. 222. an rectè suasit deditio-		demnari	96	K.	
nem	221. b. accusatur proditio-	Incredulorum miseria	225	Kedareni qui populi	12. b
nis & defectionis	221. b. libera-	Inclinare aurem	57. b	L.	
tur ex cœno	224. b. catenatus du-	Indolentia Stoicorum	81. b	Labor commendatur	172. b
citur	232. in Aegyptum abductus	Infelicitas summa quæ sit	117. b	Lagenæ confertur homo	98
242. b. lapidatur	247. b. scripto	Infirmittatis habet rationem Deus		Lamentatrices mulieres	73. b
mandat suam doctrinam	279.	197. b		Lamentatio Latinis quid	287
Jeremiæ prophetia quibus tempori-		Ingenij humani malitia	202. b	Lauateri Cos. Tigurini, laus & o-	
bis maxime conueniat	1. nomen quid significet	In insidijs quid faciendum	125	bis	4
1. b. tempus		Iniqua non petenda	231	Leo quid significet	35. b. 93. b
2. genus nobile, ibidem, patria i-		Iniuria alienum occupare agrū	259	Leones quid significant	30
bidem. autoritas ibid. mors	2. b. sermonum diuersitas	Intercessio sanctorum inutilis	54	Lex de manumittendis seruis	202. b
2. b. sermonum diuersitas	2. b. vocatio	Intercessione diuorum opus non		Legis doctores qui	11
3. missionis finis	6. quare-	esse	107	Leges iugum & vincula	35. b
nus prohibitum orare pro popu-		Interitus regnorum causæ	217	Leges gentium quæ sint	77
lo	54. b. expostulatio cum rege	In peccatis non desperandum	185	Leuare ad Deum manus	298. b
Ioachim	100. grauis querimonia	In sinum rependere quid sit	193	Liberatio ex Aegypto	181. filiorum
contra Deum	110. consolatio	Inuocantes quando Deus non au-		Dei	268. b
112. veratur coniugium	112. b. summa	diat	19	Liberationis typus	181. b
indignatio	133. b. 134. responsio	Ioachim captiuus abductus	141. rex	Liberare afflictos laude dignū	238
ad Pashurem	135. b. sedulitas in	mollis libros sacros comburit	213	Libri qui sint verbum Dei	1. qui
concionando	155. sermones, Dei	Ioachimi fastus in ædificando	140	comburendi	213. b
sermones sunt	209. libri partitio	regis pœna qualis	215. b	Libros legendos non includendos	209. b
209. oratio vltima ardens	244.	Ioannam pugnat cum Ismaele	238	Libido inuehitur & cibis	306. b
Ierias præfectus custodum typus		Ioannis Carex peccatum maximū	238. b	Lingua sagitta acuta	70
calumniatorum & persecutorū		238. b		Lingua percutere pro deferre	125
piorum	219	Iob exemplum patientiæ	82. b	Lignum & lapides tantum habere	
Iericho vrbs palmarum	206	Ionadab filius Rechab	205. eius re-	formam natuiam	79
Iechoniæ captiuitas	142. 143	ligio	205. b	Litanix & supplicationes	102. b
capti historia	153. restitutio per	Ionathan scriba homo truculentus		Loca sacra non seruare impios	53. b
Euilmerodach	284	219. b		Luctus Iudaicus	113. propter mor-
Iecur sanguinem concoquit	296	Iosias occisus à Nechaone	14. b	tuos sit moderatus	139. b. fune-
de Ieiunio	210	Ira Dei incendium inextinguibile		stissimi imago	99
Iesus rex & sacerdos	200	29. b. iustissima	159. b	Iugendi ritus	73
Ignis diuinæ vindictæ consumit im-		Irritare Deum quid sit	67	Iugentium habitus quis	237
pios	258	Irrisores verbi Dei puniendos	151. b. 152	Iugentium ritus in Iudæa	113
Ignis supplicium	174. b			Lupanar	36. b
Ignoracionem minime excusare	35	Israel iustior Iuda	24	Lupus quid significet	36. b
Impio quod metuit euenit	226	Israelitæ captiui erudiuntur	76	Luxu-	
Impij in hac vita felices	91. b. au-	Israelij quæ mala euenierint	14. b		

I N D E X.

Luxuria in penuriam Iudæis versa 288	Mulieres vehementes in defendenda superstitione 245	Oves & pascua Dei esse 143 b
M.	Multitudo per se nihil probat 239	P.
Magistratus vitia 41. b. officium i- bid. 138. b. 143. b. 203. b. honoran- dus est 223. b	Munera duplicis generis 233	Palæstini qui 263
Magistratui obediendum 166. b. 167	Murmurare contra Deum 67	Paradigmata prophetica ad quid profunt 129
Magistratum rebellantium pœna 167	N.	Parabola obfessæ ciuitatis Hierusa- lem 43
Malum quo bono rependere 125. b.	Nabuchodonosor ventus adurens 31. tempestas grauis ibid. omniū maximus princeps 158. Leo 160. b. aquila 258. obfedit Ierosolymā 134. Dei seruus 243. 155	Pardus quid significet 35. b
Malum quo bono rependere 125. b.	Nabuchodonosoris clementia mira 216. b	Papæ in cœcilijs præsumptio 162. b
Malorum nullus finis 32. causa 38. b 39. 43. b. 100. b. 141. b. causa in sa- cerdotibus 308	Nabufardan colloquium cum Iere- mia 232. b	Papistica religio vt vocetur 115. b
Malis cur bene ac prosperè res pro- cedant, pijs verò contra 156. b	Nechaonis & Nabuchodonosoris pugna 249. b	Papistæ pluris faciunt Decreta quā scripturas 165
Malis cur bene ac prosperè res pro- cedant, pijs verò contra 156. b	Negare Dominum quid 37	Papistarum clamores aduersus E- uangelicos 163. ecclesiæ 190
Magnates etiam puniendos 160	Neomeniarum festum 55. b	Pastores qui 11. b. 82. 160. 266. b
Malefici qui 167. b	Neronis Cæsaris mors lætitiā ci- uitati attulit 277. b. 141	Pastorum officium 143. b. peccata & pœna 144
Malchom deus Ammonitarum 259	Nihil omnino credere perniciosum 236.	Pasquilli ex detortis confecti feri- puitis 152
Manassis flagitia quæ 107. b	Nimroth fortis venator 269	Pashur quis 130. b
Mariæ virgini in Arabia olim sacri- ficabatur 55. b	Nobilitatis abusus 306	Patria ante omnia diligenda 235
Mathesis & Mathematici 189. b	Nomadum opes 263. b	Patres errantes non sequendos 115 b. 85
Mathematici qui sine 167. b	Nomaspicandum ad ardua 248. b	Paulus contra vim iniustam se tue- tur 214
Matrimonium non pollueri 21. b	Non iudicandum ex felicitate & in felicitate 173. b	Pax Hebræis quid 198. b
Mediolanensis agri plures noui in- habitantes 259	Noph, quæ & Memphis 14. b	Pax veritatis quæ sit 104
Mens hominis citò obliuiscitur ca- lamitatum 236. b	Noserim qui 31. b	Pacis vocabulo vt Hebræi videntur 46.
Mentiri non licere 227	Nulla bona externa nos tueri pos- sunt à malo 142. b	Pacificum Hebræis quid sit 160
Mercatores & ociosi multi in Aegy- pto 251	O.	Peccatum quantum mutare Deum verum 13. in Spiritum sanctū 126
Mercenario negare mercedem 140	Obedientia requiritur ab omnibus 168. b. duplex 168	Peccata vt sint confitenda 25. causæ interitus 32. vt agnoscant homi- nes 34. in culpa esse si tellus non responder laboribus 41. quæ sine grauissima 67. alia alijs grauiora 37. b. causæ angustiarū 102. 113. b
Messis à quo 40. b	Oblationes quæ præstantissimæ 122. veræ fidelium 199. b	de Peccato 179
Micheæ in dicendo fides atq; liber- tas 164. b	Oblitio Dei quæ 124. beneficiorum Dei 10. b	Peccatorum expiatio falsa & vera 16. b. agnitio necessaria 16. præ- miū 47. b. remissio plenariarum 88. b
Ministri quæ doceant 4. b. ne me- ruant 5. ritè vocentur 3. b. à Deo dantur ibid. turgidi & superbi 111. b. in suo munere strenuè per- gant 58. b. & proceres vt esse de- beant 239. b. medici 198. b	Obstinatio in malo 195. b	Peccator sua culpa perit 14. b
Ministorum officium 6. b. 50. peri- culum 9. fors 198. functio difficulti- ma 136. b	Oculos ponere in aliquem 136	Peccatores vult seruatos esse Deus non perditos 168. semper se ex- cusant 19. b
Ministris non tacendum 245. b	Octauij Imperatoris dictum 236	Peccandi authores qui sint populo 104
Ministerium ecclesiæ à Domino 5. b	Oeconomia præcipitur 235	Peregrinationes susceptæ religio- nis ergò 18. 17
Minium pro quouis colore 140	Officium facientium minæ & pro- missiones 138. b	Perdici natura 119. b
Miracula quæ homines suspiciant 10. b	Officia omnia non promiscuè reci- pienda 236	Perfidorum pœna 204. b
Misericordia Dei in æternum 181	Olla ebulliens quid significet 7. b. 8	Permutatio quando fiat 12. b
ineffabilis 22. insignis 242. b	Olea cuius rei typus 88	Periclitantes quid à Deo petāt 135
Missionis veræ notæ 149	Onus Domini 151. 152	Persecutio ecclesiæ 276. 48. b
Mizpa 234	Opera non mereri gratiam 20. b	Persecutores ecclesiæ semper fuisse punitos 95
Moabitæ qui 254. puniendi 254. b	Orandum pro errantibus 54. b	Persecutorum diligentia 165. b
Moabitarum peccatum 255. b. 257.	Orantes humilient se & confitean- tur peccata 106	veritatis speculum 219
interitus 256	Orantes sensu tangi oportet malo- rum 298. b	Persequutionibus non potest extri- pari ecclesia 189
Moabiticus saltus 257	Oratio ad Deum solum respicien- dum 192. b	Perfæ prædones & sagittarij 264
Moloch 60	Orandum sine intermissione 304	Euangelij luce illustrati 264. b
Monachi quare ingrediantur mo- nasteria 68. b	Orandus Deus semper, quouis in loco, & pro omnibus rebus 198	Perfæ perdendos 264. b
Monachorum somnia & visiones 150	Ordines in ecclesia 11	Peruertere verbū Domini quid 152
Monachos nihil iuuat exemplum Rechabitarum 306	Ordo libri Ieremiæ qualis 248	Peruerstas mudi in puniendo 219. b
Monasteriorum vsus 60. b	Ornamenta templorum qualia re- quirat Dominus 169	Petrus Palladius 310
Monitores fidos audire nemo vult 88. b	Os Domini, &c. 148	Pijs cooperari in bonum 218. b. lice- re se defendere contra conuitia hostium 219
Mori in pace quid 202	Os non ponendum in cælum 91. b	
Moses & Samuel intercessores pro populo 106. b	Othomannus Turca 154. b	
	Otium ad quid institutum 121	

I N D E X.

Picturæ turpes	140	Pse dodoctorū deceptiones	150.b	Romani quare nūquam receperint	
Picus contra Astrologos	77	Pseudopphetas non audiendos		Deū & cultū Dei Israelitici	12.b
Placendū hominibus quatenus	112	147.b. 149. 173. 168. & quare	148	Roma deprædata	267
Pluvia à Deo datur	40.b	Pseudopphetarum descriptio at-		S.	
Poculum in scripturis quid signi-		que eorum doctrina	104.b. auda-	Sabbatum pro tota religione	121
ficet	157	cia	171	Sabbati prophanatoribus quæ pœ-	
Pœnitentia vera quæ	22.b. 23. 26.b	Pugna carnis & spiritus	132. 133	na imminet	122.
in quibus consistat	29. 31. b. 49.	Pugna ad Carchamis iuxta Euphra-		Sanctificatoribus quæ maneat	121.b
98. 163. b. discenda ex prædicatio-		tem	299.b	Sacrarum literarum eloquentia	73
nibus	164.b. quæ sit verà ibid. ef-	Pugnæ in ecclesia de religione	169.b	Sacerdos qualis plebi placeat	42.b
ficax	184. b. doctrinæ prophetarum	Q.		Sacerdotes hostes infensissimi Eua-	
rum summa, genus, argumen-		Quærelæ hominum quales	248	gelij	130
tum & materia est	155.b	Quibus rebus non confidendū	74	Sacerdotum pœna	309
Pœnitentiam nō procrastinandum		quibus fidendum	ibid. b	Sacerdotes semper contra pios	162
99. qualem requirat Deus	111	Quibus rebus homines maxime fi-		Sacrificandum quomodo	56.b
in Pœnitentia quæ maxime requi-		dant	51	Sacrificandi mos in insula Caroli-	
rantur	27. 28	Quid de Deo sentiendum sit	115	na	60.b
Pœna contemptoribus verbi Dei		Quid impediat homines quo mi-		Sacrificium quod gratissimum Deo	
124. b. 126. impœnitentibus desti-		nus recipiant consilia Dei	225.b	179. b	
nata	155.b	Quid sit potissimum à Deo peten-		Sacrificia inania esse	56
Ponere oculos super aliquem	231	dum	312	Sacrificijs inanibus frustra fiditur	
Populus Iuda cur virgo	105.b	Quisq; sibi à proximo caueat	69.b	47. b. 87. b	
Populus quibus delectetur	42	Quomodo gerendum erga hospi-		tes	172. b
Populi interituri status	50	R.		Racematio quid	44. b
Portæ templi duodecim	51	Rebellio humana	15. b	Rebellio Iudæorum	242
Portæ loca iudiciorum	295	Rebellium Deo & verbo eius sup-		plia	173. b
Portare onus in die sabbati	121. b	Recordari & obliuisci Dei	311	Rechabitarum qui fuerint & eorum in-	
Post vsum imaginum omnia mala		situra	205. cur in urbem migra-	rint	206. b
inuenta esse	246. b	Reciduum scelus graue	203. b. 86	Recidui pœna	86. b
Post deos alienos non ambulandum		Reformatio vera quæ	23. b	Reformationes præcedunt calami-	
52. b		tatibus	1. b	Regina cœli quæ intelligatur	55
Potentia Dei mira	40	Reges Christi Dei	309. b	Reges & principes verbo Dei ob-	
Potentes rari in sacris cœtibus &		iurgari debent	100	Regum stultitia	165. metus qualis
cur	211	Regum stultitia	165. metus qualis	219. b	
Prædicatoribus quibus nominibus im-		Regibus quare splendor concessus		140. b. etiam prædicandum	138.
petantur	119. b	Regna quando nō sint stabilia	203.	habere terminos	259
Prædicatores quibus nominibus im-		Religio vnde dicatur	117. vera quæ	ibid. & 205. b	
petantur	119. b	Religionis commixtio quid afferat		20. in controuersijs quid facien-	
Prædicatores quibus nominibus im-		dum	170. b. præcipuum quod	121	
petantur	119. b	Religionem instituere nemo homi-		num potest	205. b
Prædicatores quibus nominibus im-		Reliquiæ sepeliendæ	62	Remissio peccatorum	268. b
petantur	119. b	Remissio peccatorum	268. b	à Renibus esse quid	92
Prædicatores quibus nominibus im-		Repudiata cur non recipiatur	21. b	Rerum vicissitudo	233. 217. b
petantur	119. b	Resipiscencia opus esse	111	Restitutio est ex gratia	24. b. vera
Prædicatores quibus nominibus im-		Restitutio est ex gratia	24. b. vera	per Christum est	259. b. ecclesiæ
petantur	119. b	Restitutio est ex gratia	24. b. vera	199. b. Israelis	24. b. 144.
Prædicatores quibus nominibus im-		Restitutio ex captiuitate pluribus		locis per totū librum tractatur.	
petantur	119. b	Reuerti ad Dominum quid	22	Reuersio est gratiæ non meriti	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
Prædicatores quibus nominibus im-		Reuersionis finis Deus	28	Reuersionis finis Deus	28
petantur	119. b	Reuersionis finis Deus			

I N D E X.

Sefach rex Babyloniz 158. forte fuit	verfetur	188	Verba prophetarum Dei sunt ver-
Baltazar	158.b		ba
Siccitatis descriptio	102		Veritas vt excipiat a mundo 130.
Siclus quanti fit pretij	192		libere confitenda
Signa cœli non timenda	76.b		Versiones Bibliorum variaz
Silo	161.b		213
Simonia quantum malum	3.b		Veteres fape in relictos errores re-
Societates regū nihil iuuare	103.b		lupos
Sodomæ peccatum	147		86.b
Somnia & visiones angelorū	149.b		Via quomodo vſurpetur 15. pro ra-
Sophonias quis	175.b		tionē viuendi 76.b. 91. b. antiqua
Spiritus conſolatur in periculis	133		quæ 46.b. 47. lubrica 146.b. pro
Sportæ ſciuū ante templum	153.b		verbo Dei
Stare vt accipiat	234.b		124
Stare in confilio quid 49. ante Do-			Victimas humanas 60. tuentur ex-
minum quid	125.b		emplo Abrahami & Iephre ibid.
Sterilitas arui ex conſecratione			Viduas non calumniari
146.b			52
Stoicorum ſententia	131		Viduas & pupillos Deo curæ eſſe
Stipendium debitum hoſtibus Dei			261
128.b			Vigilia vera Deo placens
Strabo quid de Babylone ſcripſerit			298
278.b			Vindicta Dei in contumaces
Stultitia vera quæ	32		37.b
Stultus an ſtulti nomine appellan-			Vinea Domini Eccleſia
duſ	39.b		16
Superbia 270. 97. 98. b. non pellit			Vinum furoris
hoſtem ſed prouocat 33. b. cauſa			157
rebellionis	242		Vini parabola frequens
Superbia & luxuria	142		157
Superbiæ hominum exitus	82.b		Vinoſis conuenit parabola à vina-
Superintendentes in eccleſijs	175.b		ria re petita
Suppliciorum genera quatuor Deū			98
habere	107.b		Vir bonus quis
Symbolo roboratur Ieremias	5.b		34 b
Symbola non mutari in res	5.b		Viſitare vt vſurpetur
T.			75
Tangere quod & affligere	95		Viſitandi vocabulum varium
Taphnes. Thebæ ſunt	14.b		191
Templum Domini prophanare	146		Viſio cordis humani quid
b. directum 306. combuſtum 281.			147.b
231. b			Vmbra mortis
Templi Domini hiſtoria 281. b. 282			11
283			Vocatio gentium
Templa Chriſtianorū ſoli Chriſto-			26. 95. b. 115
conſecrata 146. b. cui rei deſtina-			Voluntas Dei erga nos 49. b. eſt
ta	201		perpetua
Templorum vſus	51.b		12
Tenebræ quid ſignificent	99		Votum impium non præſtandum
Tertullianus de carne Chriſti			247.
144. b			Vota pro ſacrificijs
Terra fluens lacte & melle	85		247
quando luceat	146.b		Votarij & eorum voces
Teſtamenti noui ratio in quibus			247
			Vrbes muniſſimæ coram Deo ni-
			hil ſunt
			139
			Vrias propheta eiſq; fuga & con-
			ſtancia 165. cur cędatur, Ieremias
			non item
			165. b
			Vulgus inſtabilis
			164. b
			Vulgi mores 211. leuitas
			217. b
			Z.
			Zedechias rex capiendus
			201. b
			moritur non inglorius 201. b. &
			cur 202. homo leuis & inſtans
			224. fugit deſeritq; populum &
			capitur 229. ſiſtitur Babylonia
			229. b. typus incredulorum
			225
			Zedechiæ ætas, & natales, peccata
			& perfidia 280. metus 222. collo-
			quium cum Ieremia 225. prophe-
			tæ ſupplicium & peccatum
			174
			Zimram
			158

F I N I S.

